

कर्ता - प्रजाशील
 महाराज श्री माण्डेकर द्रष्टा स्वामी

संभाषक

आठहोटी मोटा पक्षना पूज्य ज्ञानार्थी कर्मसिद्ध
 स्वामीना शिष्य महाराज श्री रामचंद्र द्रष्टा स्वामी.

संभाषक : श्री सुदंशुपान
 ज्ञानविद्यालय देवघर अहमदाबाद
 ४९५ का. २१५
 राधा भारतेर पासि-सुदंशुपान.

वीर	संवत्	२४८५
विक्रम	संवत्	२०१५
प्रत	४००	या१२०.

पक्षतर किंमत
 ₹. ३-०-०-

अधीन किंमत
 ₹. १-८-०

અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક	પૃષ્ઠ
૧ નામ દ્વાર	૧-૬
૨ જીવના સામાન્ય અને વિશેષ લેહ	૭-૮
૩ આહાર દ્વાર	૯-૧૨
૪ શરીર દ્વાર	૧૨-૧૬
૫ ઇન્દ્રિય દ્વાર	૧૬-૨૮
૬ શ્વાસોશ્વાસ દ્વાર	૨૮
૭ ભાષા દ્વાર	૨૯
૮ મન દ્વાર	૩૦
૯ પર્યાપ્તિ દ્વાર	૩૧-૩૪
૧૦ કર્મ દ્વાર	૩૪-૫૯
૧૧ કષાય દ્વાર	૫૯-૬૨
૧૨ વેદ દ્વાર	૬૨-૬૩
૧૩ યોગ દ્વાર	૬૪-૬૮
૧૪ લેશ્યા દ્વાર	૬૮-૭૨
૧૫ ગુણુસ્થાન દ્વાર	૭૨-૮૧
૧૬ સમકિત દ્વાર	૮૧-૮૩
૧૭ મિથ્યાત દ્વાર	૮૩
૧૮ દષ્ટિ દ્વાર	૮૪
૧૯ જ્ઞાન દ્વાર	૮૫
૨૦ અજ્ઞાન દ્વાર	૮૬
૨૧ દર્શન દ્વાર	૮૭
૨૨ ઉપયોગ દ્વાર	૮૭-૯૧
૨૩ ચારિત્ર દ્વાર	૯૧

२४ नियंता द्वार	६७
२५ सञ्ज्यादि द्वार	६७
२६ विरति अविरति द्वार	६७
२७ स्रुतादि द्वार	६८
२८ पञ्चदशाष्टादि द्वार	६८
२९ पंडितादि द्वार	६८
३० अगृतादि द्वार	६८
३१ धर्मिण्यादि द्वार	६६
३२ आचार द्वार	६६-१०१
३३ सभिति गुप्ति द्वार	१०१
३४ सशज नीतराग द्वार	१०२
३५ प्रस्थिधान द्वार	१०२
३६ त्रयु प्रकारना इउ द्वार	१०३
३७ इउ द्वार	१०३
३८ भाव द्वार	१०३-१०४
३९ तल्प द्वार	१०४-१०७
४० ध्यान द्वार	१०७-११४
४१ लज्जि द्वार	११४
४२ आत्मा द्वार	११७
४३ वेदना द्वार	११८-१२०
४४ अन्य अलन्य द्वार	१२०
४५ पक्ष द्वार	१२०-१२७
४६ परितादि द्वार	१२७
४७ यशमा यशम द्वार	१२८
४८ सजा असजा द्वार	१२८
४९ सुखम आदर द्वार	१२६
५० तस स्थावर द्वार	१२६

પ્રસ્તાવના.

આત્મા અનાદિ કાળથી સસાર રૂપી જેલમાં નાના વિધ કર્મોનાં ગુન્હારૂપ બંધન-શિક્ષાઓને, સસાર જેલમાં પરિભ્રમણ રૂપે લોગવ્યા કરે છે.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર-અધ્યયન ૩-ગાથા ૩-૪ અર્થાત્. આત્મા એક વખત દેવ થાય તો એ જ આત્મા કોઈ વખતે નારકી પણ પામે કોઈ વખતે તે અશુરપણું પામે તો કોઈ વખતે ઈતર ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય એમ જે જે પ્રકારના કર્મ બંધનો હોય તે પ્રકારે ગતાનુ ગતિપણુ કર્યા કરે. વળી મનુષ્યપણામાં કોઈ વખતે ક્ષત્રીય કુળમાં, તો કોઈ વખતે ચડાળ અથવા બકુશ (વર્ણશંકર) કુળમાં ઉત્પન્ન થયો વળી કોઈ વખતે ક્રીડા પણુ તો કોઈ વખતે પતંગીઆ પણુ તો કોઈ વખતે કુથુઆ પણુ કે કોઈ વખતે ક્રીડી પણુ. એમ અનેકાનેક જન્મ જન્માતરો કરતા સ્થૂલ સુખ હ બનેા અનુભવ કરે છે અને અનેક પ્રકારનાં દંડ લોગવે છે-માર ખાય છે.

એ મારખાવો-ચાર ગતિમા રખડપટી કરવી તેનુ નામ જ દડાવું. અને તે દડાવાના સ્થાનો-ચાર ગતિમા ૨૪ છે, તેને ચોવીસ દંડક કહે છે તે દડકનુ જ્ઞાન કરવું એ સ્થાનની ઓળખાણ જેનાથી થાય, એનુ નામ દડકાવખોધ.

દડકાવ ખોધની શરૂઆતમા જ વિદ્વાન લેખક કહે છે કે:-

દંડયતે जीवा यास्मिन् सदंडकः

અર્થાત્-ન્યા જીવ-આત્મા અનેક પ્રકારના સુખહુ ખથી દંડાય છે. તે દડક

આત્માને દડાવાનુ કારણુ કર્મોના બંધનો ન્યા સુધી આત્મા કર્મમેલ સહિત છે કર્મોના બંધનોથી બંધાયેલ છે, ત્યાંસુધી તેને સસાર પરિભ્રમણ ચોકસ છે એ પરિભ્રમણ કરાવનાર કર્મો બંધનના ખીજ તો શ્રી વીતરાગ પ્રભુએ બે-જ કહેલ છે. અને તે:-

७/ वष रेणु द्वार	१८१
७८ करणु द्वार	१८६-२००
८० निर्वित द्वार	२०१-२०३
८१ ह- द्वार	२०३
८२ क्रिया द्वार	२०३
८३ परिभव द्वार	२०४
८४ अभ्यासणु द्वार	२०४
८५ अभ्येक्षी अभ्येक्षी द्वार	२०५
८६ सोपव्यवादि द्वार	२०५-२०८
८७ भाजंजु द्वार	२०८-२११
८८ अक्षयानुल्लव द्वार	२११
८९ २५२ द्वार यत्र केवल	२२५-२४०

श्रेया :

- १ श्री शामल वेद ७ वीराजु
- २ श्री कडवीमाध वीराजु
- ३ श्री विनोदमुनि 'ससारी लवनर्मा शास्त्र अध्यायन
- ४ स्वस्वांजलि.

પ્રસ્તાવના.

આત્મા અનાદિ કાળથી સંસાર રૂપી જેલમાં નાના વિધ કર્મોના ગુન્હારૂપ બંધન-શિક્ષાઓને, સંસાર જેલમાં પરિભ્રમણ રૂપે ભોગવ્યા કરે છે.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર-અધ્યયન ૩-ગાથા ૩-૪ અર્થાત્. આત્મા એક વખત દેવ થાય તો એ જ આત્મા કોઈ વખતે નારકી પણ પામે કોઈ વખતે તે અશુરપણું પામે તો કોઈ વખતે ઈતર ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય એમ જે જે પ્રકારના કર્મ બંધનો હોય તે પ્રકારે ગતાનુ ગતિપણું કર્યા કરે. વળી મનુષ્યપણાંમાં કોઈ વખતે ક્ષત્રીય કુળમાં, તો કોઈ વખતે ચડાળ અથવા બકુશ (વર્ણશંકર) કુળમાં ઉત્પન્ન થયો વળી કોઈ વખતે ક્રીડા પછે તો કોઈ વખતે પતંગીઆ પછે તો કોઈ વખતે કુચુઆ પછે કે કોઈ વખતે ક્રીડી પછે. એમ અનેકાનેક જન્મ જન્માતરો કરતા સ્થૂલ સુખ હ બનેા અનુભવ કરે છે અને અનેક પ્રકારનાં દડ ભોગવે છે-માર ખાય છે

એ મારખાવો-ચાર ગતિમાં રખડપટ્ટી કરવી તેનું નામ જ દંડાવું. અને તે દડાવાના સ્થાનો-ચાર ગતિમાં ૨૪ છે, તેને ચોવીસ દડક કહે છે તે દડકનું જ્ઞાન કરવું એ સ્થાનની ઓળખાણ જેનાથી થાય, એનું નામ દંડકાવખોધ.

દડકાવ ખોધની શરૂઆતમાં જ વિદ્વાન લેખક કહે છે કે-

દંડયતે जीवा यास्मिन् सदंडकः

અર્થાત્-જ્યાં જીવ-આત્મા અનેક પ્રકારના સુખહુ ખથી દંડાય છે તે દડક

આત્માને દડાવાનું કારણ કર્મોના બંધનો જ્યાં સુધી આત્મા કર્મમેલ સહિત છે કર્મોના બંધનોથી બંધાયેલ છે, ત્યાંસુધી તેને સંસાર પરિભ્રમણ ચોકસ છે એ પરિભ્રમણ કરાવનાર કર્મ બંધનોના ખીજ તો શ્રી વીતરાગ પ્રભુએ બે-જ કહેલ છે. અને તે -

છવનને આવરી લેતો શ્રવણ ગુજરાતી તથા હિન્દી ભાષામાં લુકા લુકા શ્રવણ પ્રકાશન ઘણે છે “શ્રી હડકાવબોધ શ્રવણ” નામનો શ્રવણ શ્રવણ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રેમી યુગલુઓ સમક્ષ મૂકીને ખીજે જેમાં નિત્ય સ્વાધ્યાય કરવા માટે ઘણું ઘણું છાપ્યું છે

આવા શ્રવણ સમ્પત્તિ કિંમતે મળી શકે તો તેનો લાભ સૌ કોઈ વધારે પ્રમાણમાં લીધે અને જૈન જ્ઞાનનો પ્રવાર વધે એ કારણને જાગે અને આમારા સ્વ. પૂ. પિનાશીની જે ધરા અવ. કરણની ધજા અને આકાશા હવે તેમજ તેઓશ્રીની સૂચના હવે તે પ્રમાણે આ શ્રવણ “શ્રી હડકાવબોધ શ્રવણ” તેમજ શ્રી જૈન વત્ત પ્રકાશ, શ્રી સુમ્યગુરુશૈન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન, મહામત્ર આરાધના સુવજ્ઞાન પ્રશોત્તરી અને વત્ત સમ્રાજ, શ્રી ધર્મધ્યાન અને સ્વજ્ઞાવમાળા, શ્રી જૈન જ્ઞાન સાગર, શ્રી જુહુ જૈન યોગ સમ્રાજ, અતિમુકત જા. જા. શ્રી વિનોદમુનિનું છવન ચરિત્ર (ગુજરાતી) તથા (હિન્દી), શ્રી સિદ્ધિના શોપાન, શ્રી નવવત્ત અને છવ વિચાર, ભાવના ચલક તથા કર્મ અને અત્માનો સયોગ, શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્ર, શ્રી સામાયિક સૂત્ર, જેવા ધાર્મિક શ્રવણ અને ધાર્મિક ઉપકરણો પાવર કિંમત કરવા અર્થે કિંમતે આપીને તેઓશ્રીની ઈચ્છા અને ભાવનાને માન આપ્યાનો અગ્રેણે સપૂજ્ય આનંદ ધાવ છે તે સાથે આ શ્રવણ જૈન ધર્મ પ્રેમી સમાજ સમક્ષ સાદર સ્વક કરવાનું અમને પ્રાપ્ત થયેલા શુભ અવસર બદલ આમારી અવનને કૃતજ્ઞતા માનીએ છીએ.

લિ. આમજયુ

કુલંકલ શામલ વીરાણી

સ્વ. ધર્મનિરાગી પૂજ્ય

શ્રી શામળ વેલ્લ વીરાણી

બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું સક્ષિપ્ત જીવન ચરિત્ર

*

આ પુસ્તક બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિના સ્મરણાર્થે પ્રગટ કરવામા આવેલ છે તેથી તેમના જીવન ચરિત્રના પુસ્તકમાથી અહીં સક્ષિપ્તમા તેઓશ્રીનું જીવન વૃતાત છાપવામાં આવેલ છે અને તેમને આ અંથ અપર્ણ કરવામા આવે છે

આ પરમ વૈરાગી પુરુષનો જન્મ વિક્રમ સવત ૧૯૯૨ મા પોર્ટસુદાન (આફ્રિકા) મા કે ન્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે ત્યા થયો હતો

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનું નામ શેઠશ્રી દુર્લભજી શામજી વીરાણી અને મહાભાગ્યવાન માતૃશ્રીનું નામ બેન મણિબેન વીરાણી બન્નેનું અસલ વતન રાજકોટ સૌરાષ્ટ્ર છે બેન મણિબેન ધાર્મિક ક્રિયામા પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમા આવ્યા પછી વધારે દૃઢધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા.

પૂર્વ ભવના સસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનું લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગ ભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોન-મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યવહારીક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમા કુશળતા બતાવેલી

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ, જર્મની, સ્વીઝર્લેન્ડ, તેમજ ઇટાલી, ઇજિપ્ત વગેરે દેશોમા પ્રવાસ કરેલ સા ૨૦૦૯ના વૈશાખ માસ સને ૧૯૫૩ મા લડનમા રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પ્રસંગે તેઓશ્રી લડન ગયા હતા કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, દેશ પરદેશ ફરવા છતા પણ તેમણે કોઇ વખતે પણ કદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં

ઉગતી આવતી યુવાનીમા તેઓશ્રીએ દુનીઆના રમણીય સ્થળો જેવા કે કાશ્મીર, ઇજિપ્ત અને યુરોપના સુંદર સ્થળોની

મુલાકાત લીધી હોવા છતાં તેઓને રમણીય મ્થળો કે રમણીય મુંવડીઓનું આકર્ષણ મધુ નહીં જો ઝોના પૂર્વભવના ધાર્મિક મન્દિરોનો રજ હોતો અને જો રજે જ તેમને તે બધુ ન અમ્મુ' અને તુસ્ત વતન પાછા ફર્યા અને આધુ આધીર્ણના દર્શન કરવાને ઠેકઠેકાણે ગયા અને તેમના ઉપદેશનો લાભ લીધો અને વેરાચ્ચર્મ જ મન લાગુ દુ:ખ ચોવીચીના પામમા આતનુ વિચિત્ર વાતાવરણ જોઈ તેમને કંઈક ભ્રમ થતો કે તુસ્ત જ તેનો મુલાકાત મેળવી લેતા અને ત્યાજ ભાવમા ચ્ચિર રહેતા. દેશ પરદેશમા પણ સામાયિક, પ્રતિકંભલુ ચોવીહાર આદિ પચ્ચક્રાણુ તેઓ ચૂક્યા નહીં ઉચી કોટની શીયાનો ત્યાગ કરી તેઓ મુવા માટે માત્ર જોક થેતરણ, જોક ચોસીકુ અને જોહવા માટે જોક ચાહર ફકત વાપરતા અને પલેચ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર જ શયન કરતા અને પહેરમા માટે જોક ખાદીનો લેવો અને જોલો વાપરતા કોઈ વખતે કબજે પહેરતા જુદુ ઠઠી હોય તો વખતે સારો ગરમ કોટ પહેરી લેતા અને મુકપતિ, પાથરણુ, રબેહરણુ અને જે ચાર ધાર્મિક પુસ્તકની ઝોળી સાથે રાખતા સઠનુમા નહીં પણ જ ગલમા જોકાત અચ્ચમા ધણે ભાગે શરીરની અશુચિ દૂર કરવા જતા હાલવા ચાલવા, સર્કાસ અને પેશાબ નબધીમા લવકયાની બરાબર જતના કરતા.

દેશમા કે પરદેશમા ચ્યારે તેમને કોઈના સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમના સાથે અર્ધિસામય જૈન ધર્મનું સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યા વગર રહેતા નહીં.

દીક્ષાર્થીઓને જહી દીક્ષા લેવાની પ્રેરણા કરતા અને જોમલ કહેતા કે લહગીનો કોઈ બરોસો નથી. 'અસખમ લવિચ મી પમામજો' આચુચ્ચ તુટતાં વાર લાગતી નથી લવન તુટતું સધાતું નથી માટે ધર્મ કરણીમા સમયમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ."

વૈદલ સપ્રદાયના મજાખરા પૂ મુનિવરો અને પૂ મહાસતીલુ ઝોનો તથા મોટાઈ સપ્રદાયના પૂ આચાર્યશ્રી માણેકચ દલ મહાશિવ

અને દરિયાપુરી સ પ્રદાયના લાયચ દળ મહારાજ, શ્રમણ સ ધના મુખ્ય આચાર્યશ્રીજી આત્માગમજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ-સાધ્વીઓનાં ઉપદેશનો તેમણે લાલ લીધેલ મુખર્ધમા સા. ૨૦૧૧ની સાલમા શ્રી ધર્મસિંહજી સ પ્રદાયના શ્રી લાલચ દળ મહારાજનો પરિચય થયો લાલચ દળ મહારાજ પોતે, સ સારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓએ મ કુલ ૬ ખલકે આખા કુટુંબે સયમ અગીકાર કરેલ તે જાણી તેમને અદ્ભૂત ત્યાગ લાવના પ્રગટ થઇ કે જે કદી ક્ષય પામી નહીં.

આ પહેલા તેઓ જ્યારે માતા-પિતાની સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માણેકચ દળ મહારાજના દર્શને ખોટાઠ ગયેલા ત્યારે તેમનાં ઉપદેશની જે અસર થઇ તે પણ મુખ્ય અસર પહેલી હતી અર્થે ખીજી અસર તે પૂજ્ય લાલચ દળ મહારાજના 'સહકુટુંબની દીક્ષા' એ હતી આ બેઉ પ્રસંગોએ પૂર્વલવની બાકી રહેલી આરાધનાને પુરી કરવાના નિમિત્તરૂપ હોઈને વખતો વખત તેઓ માતા-પિતા પક્ષે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી એક જ હતો, જે હજુ વાર છે. સમય પાકવા દીએ. જ્ઞાન અભ્યાસ વધારો.

સા ૨૦૧૨ ના અષાઠ શુદ્ધી ૧૫ થી શ્રી વિનોદકુમારે આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ ચાતુર્માસ દરમ્યાન ખેસ નિયમીત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો તેની સાથે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સ સાર પક્ષના કુટુંબીક દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઈ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા તેઓએ ત્યા એવો નિર્ણય કરેલો કે શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે આપણે બન્નેએ દીક્ષા લેવી પહેલા વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઈએ. દીક્ષા લેવી, શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષા તિથી પૂ શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સા ૨૦૧૩ ના જેઠ શુદ્ધ પં ને સોમવારે માગરોલ મુકામે ત્રક્કી કરી. શ્રી જસરાજભાઈ વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઈની યથાયોગ્ય સેવા બળવી માગરોલ રવાના કર્યા અને

પોતે નિઃશ્ચયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતામીની એકને એક વાણી સાબળીને તેમને મનમાં આઘાત થયો અને દીક્ષા લેવા માટેનો તેમણે ખીલો રસ્તો ચોધી કાઢ્યો.

પૂજ્ય શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય સુખમંદા થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કોઈ કોઈ વખત પત્ર વહેવાર પણ થતો હતો. છેવટે પત્રથી તેમને બાણેલ હતું જે પૂ. શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ ખીલન પૂ. આચાર્ય શ્રી સમર્થમહાજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ અર્થે ગયા છે પોતાને પિતામીની આજ્ઞા દીક્ષા માટે મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે આજ્ઞા વિના કોઈ સાધુ મુનિશાજ દીક્ષા આપશે નહિ અને સ્વયંમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં લઈને આવ્યાં શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં થઈ વિદ્યન થયે, એમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં વ્યાખ્યા જવાનું નક્કી કર્યું.

તા. ૨૪-૫-૫૭ સા ૨૦૧૩ ના વચાખ વદ ૧૦ ને શુક્રવાસ્તા રોજ સાંજના માતૃશી સાથે છેલ્લું જમણું કર્યું સોજન કરી, માતૃશી સામર્થિકમાં બેસી ગયા. તે વખતે કોઈને બાણ કર્યા વગર દીક્ષાના વિદ્યામાથી બચવા માટે ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિ અને બોહલ સપ્રદાયનો ત્યાગ કરી તેઓ ખીલન તરફ રવાના થયા.

આ વિનોદમુનિના નિવેદન પરથી મહામ પદમુ કે તા. ૨૪-૫-૫૭ ના રોજ રાત્રે આઠ વાગ્યે લેસ્લી નીકળી રાજકોટ જ કરીને જોધપુરની ટીલિટ લીધી. તા. ૨૫-૫-૫૭ ના સવારે ૮ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યાં બહી કલામ ગામી પહી રહે છે તે દરમ્યાન ગામમાં જઈને લોજ કરવા માટેના વાળ શખીને બાહીના કલામી નાંખ્યા અને ગામીમાં બેસી ગયા, મારવાઠ જ કરાન તથા જોધપુર જ કરાન થઈને તા. ૨૬-૫-૫૭ ની વહેલી સવારે ૬૫ વાગ્યે ફોલોઈ પહોંચ્યા ત્યાંથી પળે બાહીને ખીલન ઉપાશ્રમમાં પહોંચ્યા અને ઉપાશ્રમમાં બિરાજતા મુનિવરેના દર્શન કર્યા વડળા નગરકાર કરી સુખશાતા પૂછી બહાર

નીકળ્યા અને પોતાના સામાયિકના કપડા પહેર્યા અને પછી પૂજ્ય શ્રી સંતોની સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા. તેમા “ જાવ નિયમ પન્નુ-વાસામિ દુવિહ તિવિહેણુ ”ના બંદલે “ જાવ જીવ પન્નુવાસામિ તિવિહ તિવિહેણુ ” બોલ્યા તે શ્રી લાલચ દ્વજ મહારાજે સાંભળ્યું અને તેઓ-શ્રીએ પૂછ્યું કે “ વિનોદકુમાર ! તમે આ શું કરો છો, તેનો જવાબ આપવાને બદલે “ અપ્પાણુ વોસિરામિ ” બોલી પાઠ પૂરો કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ બેડીને બોલ્યાં કે “ સાહેબ ! એતો બની ચૂક્યું અને મેં સ્વયંમેવ દીક્ષા લઈ લીધી, બરાબર જ છે અને તેમાં કાઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી આ સિવાય આપશ્રીની ખીજ કોઈ પણ પ્રકારની આજ્ઞા હોય તો ફરમાવો ”

તે જ દિવસે બપોરના મુનિશ્રી સમર્થમલજી મહારાજ સાહેબે શ્રી વિનોદકુમાર મુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે “તમે એક સારા ખાનદાન કુટુંબના વ્યક્તિ છો. તમારી આ દીક્ષા અગીકાર કરવાની રીત બરાબર નથી, કારણ કે તમારા માતા-પિતાને આ હકીકતથી નુ બ થાય અને તેથી મારી સમતિ છે કે રજેહરણની ડાહી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો જેથી તમે શ્રાવક ગણાવ અને જરૂર પડે તો શ્રાવકોનો સાથ લઈ શકો, એમ ત્રણવાર પૂ-મહારાજશ્રીએ સંમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત એકજ ઉત્તર આપેલો કે “ જે થયું તે થયું હવે મારે આગળ શું કરવું તે ફરમાવો ”

શ્રી વિનોદમુનિના શ્રી સમર્થમલજી જેવા મહામુનિના પ્રશ્નના જવાબ પછી ખીચનનો અતુર્વિધ, સંઘ વિચારમા પડી ગયો અને મુનિ-શ્રીએ પર સંસારીઓનો કોઈપણ પ્રકારનાં નિષ્કારણ હુમલો ન આવે તે માટે શ્રી વિનોદમુનિને જણાવવામા આવ્યું કે “ અમારી સલામતી માટે તમારે જાહેર નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે ” ત્યારે શ્રી વિનોદમુનિએ પોતાના હસ્તાક્ષરે નિવેદન શ્રી સઘ સમક્ષ પ્રગટ કર્યું, તેનો સાર નીચે મુજબ છે. -

મારા માતા-પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાની આજ્ઞા આપે

તેમ ન હતું અને “ કાસ ખમ્મ લવિષ મા પમામ્મે ” ને આધારે
 એક કાષ્ઠ પણ દીક્ષાથી વચિત રહી શકુ તેમ નથી, એમ મને લાગ્યું
 શ્રી લાલચ દલ મહારાજ સાહેબ-વગેરેએ મને મારી દીક્ષા માટે વિચારી
 પછી ઠસ્વાનું ઠહેલ પરતું મને સમજ માત્રના પ્રમાદ કરવો ઠીકો ન
 લાગ્યો, તેથી શ્રી અચ્છિત ભગવ તો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવ તોની સાક્ષીએ
 મારા સુર મહારાજ સમક્ષ પ્રવચ્ચાનો પાઠ જાણીને, મારા આદ્રમાન્ય
 કલ્યાણ માટે દીક્ષા અગ્રીકાર કરી છે સમાજને જોગો જ્ઞાણ ન જાને
 કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક જુસ્સાથી અગર જેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા
 સમાજમાં સૈન શાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારે વૃદ્ધવ
 પ્રગટ કરવો ઉચિત છે

ઉત્તરાધ્યયનલું સંત્રના ૧૬ મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું
 કે મનુષ્ય લવનનું ખરૂં કર્તવ્ય મોક્ષકૃણ આપનારી દીક્ષા જા છે

એવટ સુધી મેં મારા બાપુલ પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી
 અને તે વખતે પણ પહેલાનાં જેમ વાત ઉઠાવી દીધી અને અંતે
 ઉપકારી એવા મારા બાપુલ સમક્ષ કું તેમને કઠક ભાષામાં પૂર્ણ
 કહી શકતો ન હતો અને બીલ બાબુથી મને ઘણું કે આધુનિક
 અશાંધત છે અને આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે મારે જરાપણ પ્રમદ
 કરવો ઉચિત નથી, તેથી મેં વિચારાને વ્યા પગલુ જમું છે અને મને
 પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે, શ્રી વીરખુ મહાવીર સ્વામીનો સ્વકળ સંઘ
 મારા આ કર્મને અનુમોદશે જ તથાસ્તુ”

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના જમા પછી પાછળથી અબર પછી
 કે વિનોદકુમાર કેમ દેખાતા નથી એટલે તપાસ થવા માટે જામમ
 કથાય પતો ન લાગ્યો. એટલે જહાજગામ તારો કર્યા, કપાળથી પણ
 સંતેષકારક ક્રમાચાર આ રડયા નહીં અર્થાત્ પત્તા મળ્યો જ નહીં આમ
 વિમાસજના પરિવારે પિતામાને બે મહિના પહેલાની એક વાતની માટી
 આવી તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે
 “ બાપુલ ! આપની આજ્ઞા હોય તો આ આતુર્માસ ખીચન (રાજસ્થાન)

બાહિ કારણ કે ખીચનમા પૂ ગુરુમહારાજ શ્રી સમર્થમલલ મુનિ કે જેઓ સિદ્ધાંત વિશારદ છે અને અનેકાતવાદના પૂરા બાણકાર છે, તેઓ ત્યા બિરાજમાન છે કે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ શ્રી લાલચદલ મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે તો મારી ધ્વંષા પણ ત્યા તેમની પાસે જવાની છે

- આ વાતચીતનુ સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પં. પૂર્ણચંદ્રલ ડકને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી પડિતલનુ પણ આ વાતને સમર્થન મળ્યું તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે “ થોડા સમય પૂર્વે શ્રી વિનોદકુમારે મારી પાસે બાણવા માગ્યું હતું કે, ખીચનમા કેવા પ્રકારની સગવડ છે ?” આમ મારી સાથે પણ વાર્તાલાપ થયો હતો બન્નેનો આ પ્રમાણે એકમત થતા પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી તા ૨૬-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીરાજલ માલુ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કર્યો.

તા ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ જવાબ આવ્યો કે શ્રી વિનોદલાલએ ખીચનમા સ્વયંમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવબહાદુર શ્રી એમ પી સાહેબ, શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પડિતલ પૂર્ણચંદ્રલ ડક એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા તા ૨૮-૫-૫૭ ના રોજ રવાના થઈ તા ૩૦-૫-૫૭ ના રોજ સવારે ફ્લોદી સ્ટેશને પહોંચ્યા બેળગાડીમા તેઓ ખીચન ગયા કે બ્યા સ્થિવર મુનિશ્રી શીરોમલલ મહારાજ તથા પૂન્ય પડિત રત્ન શાસ્ત્ર વિશારદ શ્રી સમર્થમલલ મહારાજ આદિ ઠાણા ૮ તથા પૂન્ય તપસ્વીલ મહારાજ શ્રી લાલચદલ મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ બિરાજતા હતા કુલ સાધુ સાધ્વીની સખ્યા અઠ્ઠાવીસથી ત્રીસની હતી

પૂછપરછના જવાબમા શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “ મે તો દીક્ષા અગીકાર કરી લીધી છે, તેમા કાઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી તમે અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતેષી છો

અને એ સાચા હિતૈષી હો તો મારા પૂ જા અને
 જીવને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા આઠવાડી
 આપવી ઘો એટલું જ નહીં પણ “ સવિ શ્રવ કરૂ સાસન ૨
 શાવનામા અને આજ દિવસ સુખીના મારી ઉપરના ઉપકારના
 લાભા આજમને અનુલક્ષીને મારી શાવના એ હોય જ અને છે કે,
 મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત અને અને મારા માતા-પિતા
 સદ્ગતિને સાધે. અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીજે.

આવા દહ જવાબના પરિમાણે તે જ સમયે શ્રી વિનોદકુમારને
 પાછા લઇ જવાની શાવનાને નિષ્કળતા સાપડી અને તા. ૩૧-૫-૧૯૪૫
 રાત્રિના સવાના થઈ તા. ૨-૬-૫૭ ના સવારે મહા પરીવહરૂપ
 ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી અને શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને વમામ વાતથી
 વાકેફ થયા.

થોડા વખતમાં કલોદીના શ્રી સથે પૂ શ્રી લાલચદલ મહા
 શબ્દને કલોદીમા યોગાસુ કવ્યાની વિનતી કરી તેના અસ્વીકાર થવાથી
 સહ બમગીત બન્યો એટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને અષાઠ શુદ્ધ ૧૩ ના
 રાજ ખીચનથી વિહાર કરી કલોદી આવ્યા.

દીક્ષા પછી જડી મહિનાને આતરે કલોદી યોમાસા દશમ્યાન
 શ્રી વિનોદકુમારને કાજલે જવાની સજા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર
 થયા એટલે તેમના શુભ્રને કહ્યું કે બહુ ગરમી છે જરાવાર મોખી
 આવ એટલે શ્રી વિનોદકુમારને શ્વેદનવસ્ત્ર વહેરની પ્રતિલેખના કરી તે
 દશમ્યાન ન રાત્રી શકાષ એવી હાજત લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતા
 જણાવ્યું કે મને હાજત બહુ લાગી છે તેથી બાઉ છુ, જઈ પાછો
 ફરીશ. કાજની ગહન ગતિને કુ બહુ સ્વના સ્વથી હતી. આજે જ
 હાજતે એકલા જવાનો જનાવ હતો હમેશાં તો બધા વાપુઓ સાથે
 મળીને ડિયાળે જતા.

હાજતથી મોઠગા થઈ પાછા ફરતા હતા ત્યાં ફરતે લાઈન ઉપર જ
 ગયાં આવી સ્ત્રી હતી. બીજી વાળુથી ટ્રેકન પણ આવી સ્ત્રી હતી

२२ धर्मचरुागी पुण्य

मातुश्री श्री कडवीजाध वीराष्टी

તેની બહીસલ વાગતાં છતાં પણ ગાયો ખસતી ન હતી શ્રી વિનોદમુનિનું હૃદય થરથરી ઉઠ્યું અને મહા અનુકંપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું. હાથમા રજોહરણ લઈ જનનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને ખચાવવા ગયા ગાયોને તો ખચાવી જ લીધી પરંતુ આ ક્રિયામા છકાય જીવની દયાના સાધનભૂત રજોહરણ કે જે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે પ્યારો હતો, તે રેલ્લે લાઈન ઉપર પડી ગયો અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછો સંપાદન કરવામા જડવાદને સિદ્ધ કરતાં રાક્ષસી એન્જનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું. અરિહત .. અરિહત . એવા શબ્દો મુખથી નીકળ્યાં અને શરીર તુટી પડ્યું. રક્ત પ્રવાહ છુટી પડ્યો અને થોડા જ વખતમા પ્રાણાંત થઈ ગયો બધા લોકો કહેવા લાગ્યાં કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યાં. અંતિમ સમયે મુનિશ્રીના ચહેરાપર ભવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી

હમેશા તેઓ જે તરફ હાજતે જતા હતા તે તરફ ફ્લોદીથી પોકરણ તરફ જવાની રેલ્લે લાઈન હતી. આ લાઈન ઉપર રેલ્લે સત્તાવાળાઓએ ફાટક મૂકેલ નથી અને ત્યાં રસ્તો પણ છે એટલે પશુઓની અવરજવર હોય જ છે અને વખતો વખત ત્યાં ઢોરો રેલ્લેની હડકેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે.

ફ્લોદી સઘે આ દુર્ઘટનાના ખબર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા. જે વખતે ટેલીફોન આવ્યો, તે વખતે પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક પ્રતિક્રમણમા બેઠા હતા માત્ર એક નોકર ધરમા હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં હકીકત સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર મોડા મળ્યાં. સ્પેશ્યલ પ્લેઠનથી ફ્લોદી પહોચે તે પહેલા અગ્નિસસ્કાર થઈ ગયો. સૂચનાનો ટેલીફોન અર્ધી કલાક મોડા પહોંચ્યો. જે સ દેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના શબરૂપે પણ ચહેરો જોવાનો અને અંતિમ દર્શનનો પ્રસંગ મળત, પરંતુ અંતરાય કર્મે તેમ બન્યું નહીં.

आदर्श घताकर चले गये

ॐ

मोह विनोद मुनि भाये भाये चले

प्रेम-घर से पडे हुए थे,
सुख बेमब में हले हुए थे
फूल गुलाबी त्विले हुए थे,

मोह नव दीक्षित हमा स्या कर चले गये

शीघ्र प्राप्त कर सूत्र सार तुम,
मोह भाया का तोड़ तार तुम,
प्यय दीक्षा सोह्वास घर तुम,

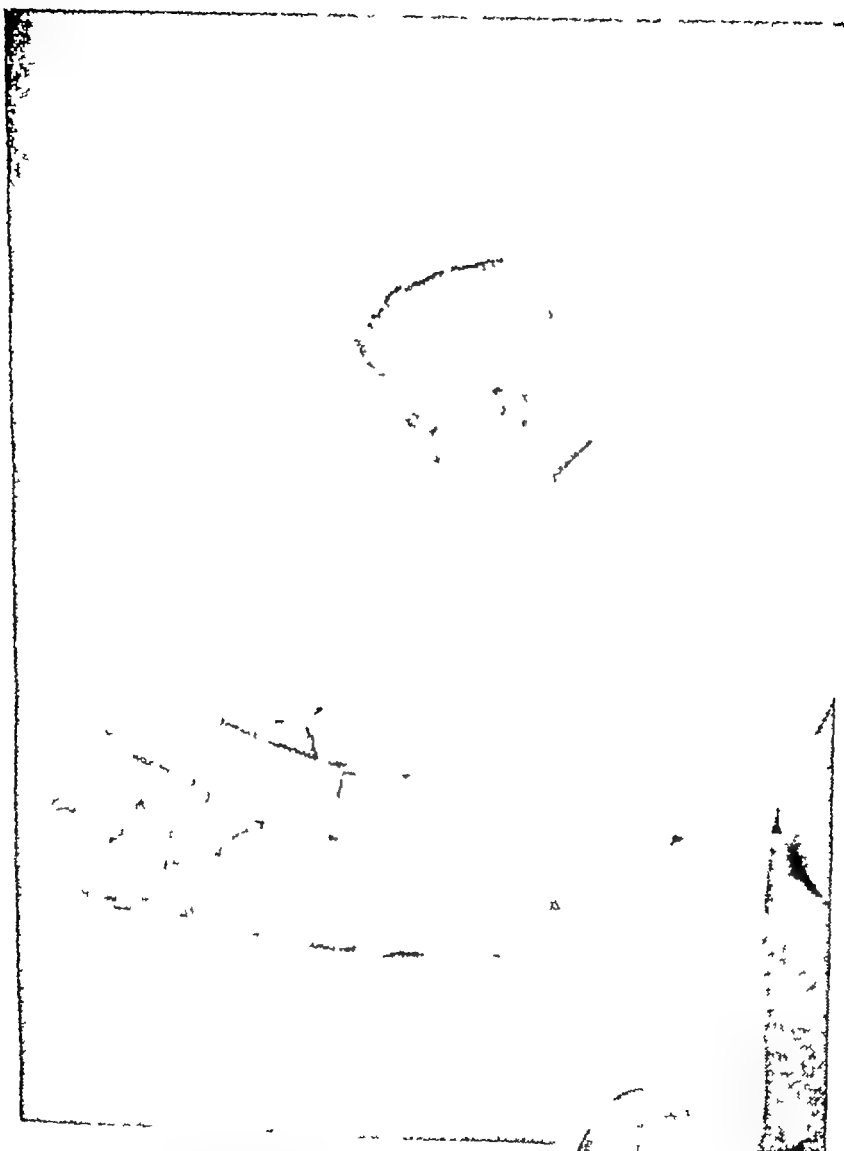
मोह त्यागी बीर सौर फैला कर चले गये तुम ।

केसा था वैराग्य तुम्हारा,
केसा था अरिष तुम्हारा ।
केसा था सौभाग्य तुम्हारा,

मोह आदर्श मुनि आदर्श घताकर चले गये तुम ॥

“अन्नं च जिविय मा पमायण”

श्री विनोदकुमार वीराणी

(टीक्षा लीघ्रा पडेलां शास्त्रालय)

जन्म पोर्टसुदान सां.

टीक्षा

भी य न - (राजस्थान)

सा २०१३ वैशाख वद १२

ता २६-५-५५ वि वा २

आदर्श घसाकर चले गये तुम

ॐ

आह यिनोद मुनि आये आये चले गये तुम ॥

प्रेम-घार से फले हुए थे,
सुख येमच में डले हुए थे।
फूल गुलाबी बिले हुए थे,

ओह नव वीक्षित रमा स्ला कर चले गये तुम ॥

शीघ्र प्राप्त कर सृष्टि मार तुम,
ओह माया का तोड़ तार तुम,
स्वयं वीक्षा मोहदास धार तुम,

ओह त्यागी धीर मौर फैला कर चले गये तुम ॥

पेमा था वैराग्य तुम्हारा,
पेमा था शक्ति तुम्हारा।
पेमा था मौभाग्य तुम्हारा,

ओह आदर्श मुनि आदर्श बनकर चले गये तुम ॥

“असंग्रहं जीविय मा पमायए”

श्री विनोदकुमार वीराणी.

(दीक्षा लीधा पड्डेलां शास्त्रालयास करता)

जन्म . पोर्टसुदान सा. १९६२

दीक्षा

निर्वाणु

भी य न - (राजस्थान)

इ लो दी - (राजस्थान)

सा २०१३ वैशाख वद १२

सा २०१३ श्रावण शुद्ध १२

ता २६-५-५७ र वि वा २

ता ७-८-५७ पु ध वा २

મહાનુભાવો,

નીચેના ધર્મકરણી કરવામાં ઉપયોગી ધાર્મિક પુસ્તકો અને ઉપકરણો પડતર કિંમત કરતાં અર્ધી કિંમતે આપવામાં આવે છે તો લેઓને જરૂરત હોય તેમણે નીચે બતાવેલ સ્થળેથી મેળવી લેવા અગત્ય પોસ્ટથી મગાવી લેવા (પોસ્ટેજ ખર્ચ અલગ થશે.)

વિગત	પડતર કિંમત	અર્ધી કિંમત
શ્રી જૈન તત્ત્વપ્રકાશ	૬-૦-૦	૩-૦-૦
સમ્યગ્દર્શન અને અધ્યાત્મ જ્ઞાન	૪-૦-૦	૨-૦-૦
મહામત્ર આરાધના, શ્રુતજ્ઞાન- પ્રશ્નોત્તરી અને તત્ત્વ સંગ્રહ	૪-૦-૦	૨-૦-૦
શ્રી ધર્મધ્યાન અને સજ્જાયમાળા	૩-૮-૦	૧-૧૨-૦
શ્રી જૈન જ્ઞાનસાગર	૩-૦-૦	૧-૮-૦
શ્રી બૃહદ્ જૈન થોકે સંગ્રહ	૩-૦-૦	૧-૮-૦
શ્રી દંડકાવ બોધ ગ્રંથ	૩-૦-૦	૧-૮-૦
અતિમુક્ત બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું જીવન ચરિત્ર (ખીજી આવૃત્તિ) ગુજરાતી	૨-૮-૦	૧-૪-૦
અતિમુક્ત બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું જીવન ચરિત્ર - હિન્દી	૨-૮-૦	૧-૪-૦
શ્રી સિદ્ધિના સોપાન	૧-૮-૦	૦-૧૨-૦
શ્રી નવતત્ત્વ અને જીવ વિચાર ભાવના શતકે તથા કર્મ અને	૦-૮-૦	૦-૪-૦
આત્માનો સયોગ	૦-૮-૦	૦-૪-૦
શ્રી પ્રતિક્રમણ સૂત્ર	૦-૬-૦	૦-૩-૦
શ્રી સામાયિક સૂત્ર	૦-૧-૬	૦-૦-૬
ગુચ્છા ઉત્તના	૩-૪-૦	૧-૧૦-૦
કંઠાસાહુ ઉત્તનુ	૨-૮-૦	૧-૪-૦
માળા (નવકારવાણી) સુખકેની	૧-૦-૦	૦-૮-૦
પુસ્તકો સુકવા માટે લાકડાના સાપકા	૧-૦-૦	૦-૮-૦

૧ સ્થળ
દિવાન પરા શેરી નં ૬
રા જ ઠો ૮

શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી અને
શ્રી કડવીબાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ.

स्वयंस्मैनी तिमिजे,

पू पिताभी,

भी रामलबेळ वीराणी

[सां. २००२ मका पड १२ ता. २८-२]

पू मातुभी,

भी ठकवीण्ण वीराणी

[सां २०१० आइया शुड १४ ता. ११-८-५४]

भा. प्र. विनोदमुनिभी,

[सा. २०१३ आवण शुड १२ ता. ७-८-५७]

उपदेशक तिमिजेणे

ठकवीण्ण वया स्नेहीया

पोताना आत्मानी उजतिने माटे लव्यात्मणेना
लवनमाणी अनुकरणेन मत-नियम नेवां हे साताधिक
प्रतिकमण, सवर, बोविकाए, उपवास, जेठासळू आवांभिल,
उबोवरी आदि तप पोताना आव प्रमाणे करी तेणेनी
वास्तविके लवन-रभूति पोताना लवनमां उताये.
जेवी नअ विनती.

"आपणी लभूति जेण जेभनी रभूति जने"

आ मण पु

समर्पण

“असंख्यं जीविय मा पमायए”

पोताना हृदयनी चिरंतन प्रकाशती
धर्म ज्ञान-ज्योते

अमारा ज्वनमां परा धर्मना तेज पाथरनार

स्व. प. पिताश्री

शामल वैलळ वीराणी

स्व. प. मातुश्री

क. वीजाय वीराणी

जन्मथीज धर्मना रंगे रंगाखेला
स्व. जा. व. विनोदमुनिश्रीने

श्री दंडकाप जोधग्रंथ समर्पण

दि. फुलमण शान्ण वाराणसी
ना चंडण

આત્મ સાધના

(રાગ :- ઘોળા સદ્ગુરુનાં વચન વિચારતાં)

માનવભવ સાર્થક કરવા તણી, જિજ્ઞાસા જવલંત સદાય....

વદન એ વિનોદ વીરને.

સ્વભ સમ જગ મિથ્યા જાણીયુ, વૈભવમા ન રાચે સદાય. ..વંદન.
 જેણે સદ્ગુરુ શાસ્ત્રના યોગથી, જાણ્યા હુ ખડકર વિષય સંલોગ ..વંદન.
 જાણ્યા જીવ, અજીવ આશ્રવ સ વરને, વળી નિર્જરા ખ ધ ને મોક્ષ ...વ દન.
 જેની વિવેકદૃષ્ટિ જાગૃત સદા, જાણે તત્ત્વ પ્રત્યક્ષ પરોક્ષ .. વ દન.
 એમ મુક્ત થયા દર્શન મોહથી, સમ્યગ્ દર્શન પામી પ્રકાશ....વંદન.
 લક્ષ જીવનનુ જેણે જાણીઉં, ત્યાગે ઐહિક સુખની આશ....વંદન
 જેહનુ સયમ જીવન મત્ર છે, નિસ્પૃહતા શ્વાસોચ્છ્વાસ ..વંદન.
 જેણે ચારે કષાયો ઉપશમ કર્યા, અહ ભાવનો જ્યાં નહીં વાસ .. વ દન.
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ કીર્તિ એના કુળની, જેણે જાણ્યા છે તૃણ સમાન . .વ દન.
 આત્મભાવે અપ્રમત્ત થઈ રહ્યા, નહીં પાચે પ્રમાદને સ્થાન ..વંદન.
 જાણે નિજ સમ જગતના જીવને, પ્રેમ સરિતા વહે નિરપેક્ષ ..વંદન.
 જેહની આત્મસ્થિરતા અટોલ છે, ચચલતા નહીં લવલેશ ...વ દન.
 સર્વભાવ પ્રત્યે ઉદાસીનતા, રહે તન્મય નિજ સ્વરૂપ ...વંદન.
 જીવન મુક્ત દશા છે એહની, તેહ છે ત્રણ જીવનનો ભૂપ ..

વદન એ વિનોદ વીરને. .

“ आचार्य देवो भव ”

भारा परम उपकारी धर्महेतुभूत
परम पूज्य गाम्भिर्य भूपत्यु
महाराजश्री १००८ आद्यप्रकाश्यारी पंडितरत्न,
महा प्रभावशाली प्रथम तत्त्वज्ञानी ज्योतिषी
महान् आत्मा,

मुनिश्री प्राणुलास्य स्वामीने

भारा अताकेशुना शुद्ध भावथी
केटि केटि वदन दोले

ॐ शान्ति। शान्ति।। शान्ति।।।

शुभानुगमी
दुखभय शान्ति वीरश्री

सर्वं जिनाय नम

श्री निग्रथ गुरुभ्यो नम

श्री दंडकाव षोडश ग्रंथ

मंगलाचरणम् अनुष्टुप्वृत्तम्

श्री वीरं नत्वाहं, स्मृत्वा च जिनवाणी ततः निग्रंथगुरुम्
प्रणम्य जैन हितार्थैः वितन्वे दंडक - ध्वाराणि.

अर्थ - श्री महावीर प्रभुने नमस्कार करीने, जिनवाणीनु स्मरण
करीने तथा निग्रंथ गुरुदेवना अरण्यकभणमा नमीने दंडकाव
षोडश नामनो अथ रथुं छु

१ नामद्वार

दंडयते जीवायस्मिन् स दंडक :

જીવો જેને વિષે દડાય છે તે દડક કહેવાય છે દડાવાના
ત્રણ મુખ્ય કારણ છે, તિહિં દંડેહિં, મન દંડેણં, વગ્ય દંડેણં,
કાય દંડેણં. જીવો મન, વચન અને કાયાના ત્રણ યોગથી દડાય
છે, તે યોગો ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના ભાવોથી રગાએલા
હોવાથી જીવ નવા કર્મો ખાધે છે અને તે કર્મો ક્ષણ આપવા લાયક
તૈયાર થાય છે, ત્યારે જીવો કર્મક્ષણ અનુસાર ચારગતિ અને ચોવીસ
દડકમા સુખદુ ખનો અનુભવ કરે છે જીવોની સખ્યા મધ્યમ અનત

અનત પ્રમાણ છે, તેઓને પ્રત્યક્ષ હૃદય શરીર ઉપર પડે છે તેવા સ્થાનો અસખ્યાત અસખ્યાત ક્ષિત્રી મુજબ તે સર્વ સ્થાનોનું હડાવાની અપેક્ષાએ વર્ગીકરણ કરતાં તે સર્વ સ્થાનો મુખ્યતાથી ધોવીસ હડકમા સમાઈ જાય છે કેવળી ભગવાને કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનથી જો જાણ્યું અને દેખ્યું તેવું કહ્યું છે

પહેલો 'હડક નારકીનો' ગણાય છે કારણકે 'નારકીને સર્વથી વધારે પ્રત્યક્ષ હૃદય સોગવવું પડે છે તેમજ તેઓ મુખ્ય ભતિ, પચેન્દ્રિય ભતિના છે નિર્ગોહના હવોને તેથી વધારે હૃદય છે પણ તે અભ્યક્ત છે તેમજ સૌથી નીચી ભતિ એકેન્દ્રિય ભતિના છે તેથી તેઓ સ્થાવરકાયના હડકોમા આવે છે નરક=ન=અક=પ્રકાશ નહિ. ત્યાં સૂર્ય, અગ્નિ કે દેહીપ્રમાણ પદાર્થો નથી, સર્વ જગ્યાએ અધકાર છે, વળી નેરજ=રતિ નથી એટલે નારકીના હવોને બીલકુલ રતિ નથી તેઓ પરમાધર્મી દેવોથી અને અરસપરસ અનેક પ્રકારે હડક છે વળી હસ પ્રકારની ક્ષેત્ર વેદના સોગવે છે તેથી નારકીને જરા પણ ક્ષેત્ર પ તુ નથી, બહુ અકળાય છે આકુળ બ્યાકુળ થાય છે

સાતે નરકનો એક હડક થાય છે કારણ કે કોઈપણ એ નરકની વચ્ચે કોઈ પચેન્દ્રિય હવ રહેતા નથી તેમજ પ્રકાશનો અભાવ અને રતિનો અભાવ એ સામાન્ય હૃદય સર્વ નારકી સોગવે છે

નરક સાત છે :- તેનાં નામ - (૧) ભમા, (૨) વંશા (૩) સિલા (૪) અજણા, (૫) રિટ્ટા, (૬) મલા, (૭) માધમતિ તે સાતના ગોત્ર કહે છે - (૧) રત્નપ્રભા, (૨) શકરપ્રભા, (૩) વાહ પ્રભા, (૪) પદ્મપ્રભા, (૫) મુગપ્રભા, (૬) તમપ્રભા, (૭) તમ તમા પ્રભા એ સાતેનો એક હડક થયે.

હયા ભુવનપતિનાં હયા હડક છે, કારણ કે પહેલી નરકના ૧૩ પાયા વચ્ચેના બાર આતરામાંથી પહેલો અને છેલ્લો આતરો

છોડીને વચ્ચેના ૧૦ બુદા બુદા આંતરામા તેઓ રહે છે. તેમની રહેવાના સ્થાનોની ઉપર અને નીચે નારકીના જીવો રહે છે, તેથી ૧૦ વિભાગ પડે છે વળી તેઓનાં નામ, ચિન્હ અને શિક્ષિમા ૧૦ પ્રકારની ભિન્નતા છે તેઓના ભુવન (ધર) શાશ્વતા છે, તેઓ અધો-લોકમાં રહે છે તેમના નામ - ૧ અસુરકુમાર નિકાય, ૨ નાગ-કુમાર નિકાય, ૩ સુવર્ણકુમાર નિકાય, ૪ વિદ્યુતકુમાર નિકાય, ૫ અગ્નિકુમાર નિકાય, ૬ દ્વીપકુમાર નિકાય, ૭ ઉદધિકુમાર નિકાય, ૮ દિશાકુમાર નિકાય, ૯ વાયુકુમાર નિકાય, ૧૦ સ્તનિતકુમાર નિકાય.

ભવનપતિ દેવના અસુરકુમારના પેટા ભેદમા ૧૫ પરમાધર્મી દેવો આવે છે તેઓ પોતાના નામના અર્થ પ્રમાણે શસ્ત્રો આદિ વિકરોવીને નારકી જીવોને, છેદન, ભેદન વગેરે અનેક ક્રિયાથી ભય કર દુ ખ આપે છે તેણે દુ ખ ભોગવવાને નારકીના જીવો સિવાય, કોઈ સમર્થ નથી, વળી તે દેવો, નારકીના પૂર્વભવોનું પાપ કૃત્ય સભળાવીને તે પ્રમાણે દુ ખ આપે છે તેથી તે દેવો પરમ અધર્મી દેવો ગણાય છે, તે અસુરકુમાર ભવનપતિમાં ભજ્યા. તેમના નામ - અખ, અખરિસ, સામ, સખલ, રુદ્ર વૈરુદ્ર, કાલ મહાકાલ, અસિપત્ર, ધનુષ્ય, કુલ, વાલુ, વૈતરણી, ખરસ્વર, મહાઘોષ એ ૫૬ પરમાધર્મી

પાત્ર સ્થાવરના પાત્ર દડક તેના નામ - ૧ ઇદિ થાવર-કાય - ઇદિ=ઈદ્રિ, થાવર=સ્થાવર નામ કર્મના ઉદયવાળા, કાય= પૃથ્વીરૂપ કાયાનો સમુહ, પૃથ્વીનો અધિપતિ ઇદ્ર છે માટે ઇદ્રના નામ ઉપરથી ઇદિ થાવરકાય ૨ જળી થાવરકાય :- તેની ક્રંથો પાણીના ગિંદુઓના સમુહરૂપ છે, નીચે ઢળવાનો સ્વભાવ છે, તેનો અધિપતિ જળી નામનો દેવ છે ૩ સપિ થાવરકાય - તે અગ્નિનો ફેલાવાનો સ્વભાવ છે અને સપિ દેવ તેનો અધિપતિ છે ૪ સુમતિ થાવરકાય - સારા પવનથી સારી મતિ થાય છે અને સુમતિ દેવ પવનનો અધિપતિ છે, પથાવચ થાવરકાય - પથ=

દ્રુમ. વનસ્પતિ દ્રુમાદિ રસ ઉત્પન્ન કરે છે અને પ્રમાવધ કેવ તેમનો અધિપતિ છે જ્યેવી રીતે શુષ્ક નિષ્પત્ત તથા અધિપતિ સૂચક નામ છે

હવે તેના ગોત્ર કહે છે - ૧ પૃથ્વીકાય, તે પૃથક પૃથક અનેક સ્વભાવવાળી છે ૨ અપકાય તે શિવ અને નરમ સ્વભાવનું છે ૩ તેજકાય-અગ્નિનો તેજ (પ્રકાશ) અને ગરમી આપવાનો સ્વભાવ છે ૪ વાઉકાય-વાયરો ઝોલિસજન આપીને જીવોના શ્વાસોશ્વાસમાં ઉપયોગી છે ૫ વનસ્પતિ, તે ત્રસ જીવોના જીવન માટે આહાર રૂપે ઉપયોગી બૌધધી છે

વિજલેન્દ્રિયના ત્રણ હડક તેનાં નામ - (૧) બે ઇન્દ્રિય-તેજોને સ્પર્શેન્દ્રિય અને રસેન્દ્રિય બે બે ઇન્દ્રિયો-છે (૨) તે ઇન્દ્રિય તેજોને શ્રાણેન્દ્રિય સહિત ત્રણ ઇન્દ્રિયો છે (૪) ધૌરીન્દ્રિય-તેજોને યજ્ઞ ઇન્દ્રિય સહિત ચાર ઇન્દ્રિયો છે તે ત્રણેને પોતપોતાની ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગ સ્પષ્ટ નથી તેથી વિજલેન્દ્રિય કહેવાય છે તેજો ત્રસ નામ કમના ઉચ્ચવાળા છે

૨૦ મો તિર્થંજ પચેન્દ્રિયનો બેક હડક તેજો ત્રીજા વધે અને વાકા ચાલે અને મુખ્યત્વે ત્રીજા લોકમાં રહે છે તેથી તિર્થંજ કહેવાય છે તેજોને પાચ ઇન્દ્રિયો ૩ તેના પાંચ ભેદ છે-(૧) જુળ વર, તેજો પાણીમાં હરે હરે અને રહે છે જેમકે માછલા વગેરે (૨) રમણવર, તેજો પૃથ્વીપર ઘાલે છે જેમકે ગાય, ભેંસ ઘોડા કુતરા, સિંહ વગેરે (૩) ઉશ્વર, તેજો પેટ પર ઘાલે જેમકે સર્પ અજગર વગેરે (૪) ભૂજવર, તેજો હાથ પર ઘાલે જેમકે નાગિયા, કાઠીઠા વગેરે (૫) ખેચર, તે આકાશમાં ઉડનારા પક્ષીઓ બે પાચ જાતના સમુદ્ધિમ અને ગર્જાંજ તિર્થંજ પચેન્દ્રિયનો ૨ મો હડક થયો

૨૧મો મનુષ્ય પચ્ચેન્દ્રિયનો એક દંડક-તેઓ મનને વશ કરી શકે અને ઉત્કૃષ્ટ મનોયોગની સહાયથી પોતાની સિદ્ધિ મેળવી શકે છે માટે મનુષ્ય કહેવાય છે તેના ચાર ભેદ છે-(૧) પદર કર્મ-ભૂમિના મનુષ્ય (૨) ત્રીસ અકર્મભૂમિના મનુષ્ય. (૩) છપન અતર દ્વીપના મનુષ્ય. એ ૧૦૧ ગર્ભજ મનુષ્ય તેના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા એવા બે ભેદ એટલે ૨૦૨ ભેદ થયા (૪) સમુચ્છિમ અપર્યાપ્ત મનુષ્ય, તે ૧૦૧ ક્ષેત્રના મનુષ્યોની ૧૪ પ્રકારની અશુચિમા ઉપજે એ સર્વે મળી ૩૦૩ ભેદ મનુષ્યોના થયા, તેના એક દંડક

૨૨મો વ્યતર દેવનો એક દંડક તેઓનું લક્ષણુ - તેઓ વિવિધ પ્રકારના વારવાર રૂપ કરે, વન અને પહાડોમાં ફરે, પૃથ્વી પીડના આંતરામાં રહે, તેમની રાજધાની ત્રીછા લોકમાં છે તેના ૧૬ પ્રકાર છે આઠ પ્રકારના વ્યતરના નામ-૧ પિશાચ, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિન્નર, ૬ કિપુરુષ, ૭ મહોરગ, ૮ ગાધર્વ. આઠ પ્રકારના વાણુવ્યતરના નામ-૧ આણુપન્નિ, ૨ પાણુપન્નિ, ૩ ઇસીવાઈ, ૪ ભૂચવાઈ, ૫ કદીય, ૬ મહાકદીય, ૭ કોહંડ, ૮ પયગ-દેવ, કુલ ૧૬ વ્યતરના ભેદ થયા દસ પ્રકારના જૂલકા, પાણુ વાણુ વ્યતરના અતર્ગત થાય છે તેના નામ-૧ આણુ જૂલકા, ૨ પાણુ જૂલકા, ૩ લયણુ જૂલકા, ૪ સયણુજૂલકા, ૫ વથજૂલકા, ૬ પુષ્પ જૂલકા, ૭ કૂલ જૂલકા, ૮ ખીચજૂલકા, ૯ હરિચ જૂલકા, ૧૦ વિજુ જૂલકા

૨૩મો જ્યોતિષિનો એક દંડક, તેઓના વિમાન પ્રકાશમાન છે, તેના પાચ ભેદ છે-(૧) ચદ્ર, (૨) સૂર્ય, (૩) અહ, (૪) નક્ષત્ર, (૫) તારા અઢીદ્વીપમા જ્યોતિષિ ફરતા રહે છે સૂર્યની ગતિથી દિવસ રાત્રિનું માપ થાય છે, તે ઉપરથી બધા વ્યવહારીક કાર્યોની ગણતરી થઈ શકે છે અઢીદ્વીપ બહાર જ્યોતિષીના વિમાનો સ્થિર છે.

૨૪મો દંડક વૈમાનિક દેવનો એક દંડક જે જીવો શુભ લેસ્થા સહિત તપ જપ વગેરે ક્રિયા કરે છે અને વિશિષ્ટ પ્રકારના

૧. નવ શ્રેયેષ્ઠક, ચૌદરાજલૌક રૂપ પુરુષાકારની શ્રીવા (ગણ)ને સ્થાને રહેલ છે તેના નામ-૧ ભદ્રે, ૨ સુભદ્રે ૩ સુભદ્રે, ૪ સુ પુષ્ય રૂપે શુભ-સુદ્રગણો મેળવે છે અને શુભ લેશ્યામા મરણ પામે છે તે જીવો પોતાના પુણ્યનું ફળ ભોગવવા, ઉર્ધ્વલૌકમા વિમાનોમા ઉપજે છે તે વૈમાનિક દેવ છે તેના બે લોક છે, કસ્પોત્પન્ન અને કસ્પાતીત. કસ્પ તે ૧૨ દેવલૌક છે ત્યાં ચાકર, ઠાકર આદિ રાજ નિતિ જેવી બ્યવસ્થા છે તે દેવોને, તીર્થ કરના કસ્વાણ્ણિકાદિ પ્રસન્ને મનુષ્ય લૌકમા આવવાનો જીવ બ્યવહાર છે, કેઈ દેવો તીર્થ કર, દેવળી અને જ્ઞાની આચાર્યના ઈર્શન કરવા અને પ્રસો પૂજવા પશુ આવે છે બાર દેવલૌકના નામ-૧ સૌધર્મ ૨ ઈશાન, ૩ સનત્કમાર, ૪ માહિદ્ર ૫ પ્રહલલૌક ૬ લાવક, ૭ મહાશુક ૮ સહસાર, ૯ આજીત, ૧૦ પ્રાણી, ૧૧ આરણ્ય, ૧૨ અપ્યુત.

ત્રણ કિલ્લિશી-૧ ત્રણ પલિયા, ૨ ત્રણ સાગરીયા, ૩ તેર સામરીયા, તેઓ દેવલૌક અંતર નિવાસી છે તેથી વૈમાનિકમા જન્મ્યા સર્વમ ગણવા છતાં જે જીવો અસ્થિત, આચાર્ય ગુરુ અને સુધની નિહા કરે છે તેઓ ત્યાં ઉપજે છે બીજા દેવતાઓ તેમના પ્રત્યે ઉતરતી કેટીને બ્યવહાર રાખે છે

નવ લૌકાંતિક-૧ સાસ્ત્રવા, ૨ આદિત્ય, ૩ વન્ધિ, ૪ વરૂણ, ૫ બહ્લોયા, ૬ તુસિયા ૭ અબ્યાબાધ, ૮ અગ્નીચ્ચ, ૯ રિઠા. તેઓ પાંચમાં પ્રહલલૌક દેવલૌકમા પોતાના ખાસ વિમાનોમા રહે છે તથા વૈમાનિકમા જન્મ્યા તીર્થ કરોને દીક્ષા લેવાનો વખત આવે તે પહેલા તેઓ જન્મ દ્રવ્ય તીર્થ કરોને વિનયપૂર્વક યાદી આપે છે કે જે પ્રભુ તમે શાસન પ્રવર્તાવો અને જીવોને સસાર સમુદ્રમાથી તારો આ તેમને જીવબ્યવહાર છે તેઓ બ્યવહારથી સમકિતી હોય છે કસ્પાતીત દેવોમા ચાકર ઠાકર કે કેઈ જાતની રાજનીતિ હોતી નથી. તેઓ મનુષ્ય લૌકમા આવતા નથી, બધા અહમ્નેન્દ્ર છે કસ્પાતીતના બે પ્રકાર છે-(૧) નવ શ્રેયેષ્ઠક, (૨) પાંચ અનુત્તર વિમાન,

માણુસે, ૫ પ્રિય દસણે, ૬ સુદસણે, ૭ આમોહે, ૮ સુપડી બહે
૯ યશોધરે

પાત્ર અનુત્તર વિમાનો સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, તેના નામ-૧ વિજય
૨ વિજય ત ૩ જયંત, ૪ અપગ્નિત, ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ પહેલા ચાર
વિમાનના દેવો ૧-૨ કે સખ્યાતા ભવમાં મોક્ષ બંધ છે તેઓને નરક
કે તિર્યંચમાં જવાનું નથી અને પાત્રમાં વિમાનના દેવો એકાવતારી
હોય છે પાત્રે વિમાનના દેવો સમક્રિતીજ હોય છે

૨ જીવ ભેદ દ્વાર (વ્યવહાર નયથી જીવના ભેદો)

(૧) જીવના સામાન્ય ભેદ :

સામાન્યથી જીવના ભેદ ૧૪ છે તે આ પ્રમાણે-(૧) સૂક્ષ્મ
એકેદ્રિય (૨) બાહરએકેદ્રિય (૩) એકદ્રિય (૪) તેકદ્રિય (૫)
ચૌરિદ્રિય (૬) અસન્નીપચેદ્રિય (૭) સન્નીપચેદ્રિય એ ૭ ના
અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો મળી ૧૪ ભેદ થયા

૧ નારકી, ૧૦ ભવનપતિ, ૧૨ વાણુવ્યતર, ૧૩ મનુષ્ય-એ
૧૩ દહકમાં જીવના ભેદ ૩ લાભે તે સન્નીના ૨ અને અસન્નીના
અપર્યાપ્તો એમ ૩ લાભે

૧ જ્યોતિષિ ૨ વૈમાનિક એ ૨ દહકમાં જીવના ભેદ ૨
લાભે તે સન્નીનાં ૨ બાણુવા

તિર્યંચ પચેદ્રિયના દહકમાં જીવના ભેદ ૪ લાભે તે
સન્નીના ૨ અને અસન્નીના ૨ મળી ૪ ભેદ બાણુવા

પાત્ર થાવરના પાત્રે દહકમાં જીવના ભેદ ૪ લાભે તે ૧
સૂક્ષ્મ એકેદ્રિયા ૨ તથા બાહર એકેદ્રિયા ૨ એમ ૪ ભેદ બાણુવા

ત્રણુ વિગલે દ્રિયના છુ દહકમાં પોતપોતાના એ એ ભેદ બાણુવા

(૨) જીવના વિશેષ લેહ :

વિશેષથી જીવના લેહ ૫૬૪ છે, ૩૦૩ ભેદ મનુષ્યના, ૧૯૮ કોક્ષો આઠાણું લેહ દેવતાના, ૪૮ અઠતાલીચ લેહ તિર્થ યના અને ૧૪ ચૌદ લેહ નારહીના કો સર્વ મળીને ૫૬૪ લેહ થયા. નારહીના દહકમા ૧૪ લેહ નારહીના અણુવા.

દશ જીવનપતિના ૧૦ દહકમા ૫૦ લેહ લાભે તે ૧૦ જીવનપતિ અને ૧૫ પરમાધામી કો રખ્યા અપર્વાસા ને પર્યાસા એમ ૫૦ લેહ અણુવા.

પૃથ્વી આદિ પાંચ સ્થાવરના પાંચ દહકમા એકોદયના ૨૨ લેહ અણુવા.

ત્રણ વિગલૈદ્રિયના ત્રણ દહકમા વિગલૈદ્રિયના ૬ લેહ અણુવા.

તિર્થ અ પથેન્દ્રિયના દહકમા ૨૦ લેહ અણુવા તે પાચ ગુણ અને પાચ સમુદ્ધિમ કો ૧૦ ના અપર્વાસા ને પર્યાસા એમ ૨૦ લેહ અણુવા.

મનુષ્યના દહકમા ૩૦૩ લેહ મનુષ્યના અણુવા.

વાણિજ્યતણા દહકમા જીવના ભેદ ૫૨, લાભે તે ૧૬ જીવના વાણિજ્યતર અને ૧૦ જીવના જુલાકા એમ ૨૬ ના અપર્વાસા અને પર્યાસા મળી ૫૨, લેહ અણુવા.

જ્યોતિષિમા જીવના લેહ ૨૦ લાભે તે ૧૦ જીવના જ્યોતિષિના અપર્વાસા ને પર્યાસા મળી ૨૦ લેહ અણુવા.

વૈમાનિકના દહકમા જીવના લેહ ૭૬ લાભે તે ૧૨ દેવલોક, ૨ કિલિષિ, ૬ લોકાતિક ૬ પ્રૈવેષક ૫ અનુતર વિમાન કો ૩૮ જીવના દેવતાના અપર્વાસા ને પર્યાસા મળી ૭૬ ભેદ અણુવા.

૩ આહાર દ્વાર

(૧) અપર્યાપ્તા આહારિક તેમજ અણુહારિક હોય છે પર ભવ જતા વિગ્રહ ગતિએ જીવ એક સમયથી માડી વધારેમા વધારે ત્રણ સમય સુધી અણુહારિક હોય તેને આહાર અપર્યાપ્તા કહે છે એટલે અણુહારિક કહે છે ઇદ્રિયાન્કિ પર્યાપ્તિઓ પૂર્ણ નથી કરી એ અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તો પણ ઉકત પર્યાપ્તિઓ બાંધતી વખતે આહાર કરે છે તે અપેક્ષાએ આહારિક નાણુવો એટલે અપર્યાપ્તામા આહારિક અણુહારિક બન્ને લેદ લાભે તે ચોવીસે દડક આશ્રી સમજવુ

(૨) પર્યાપ્તિ આહારિક તેમજ અણુહારિક હોય આહારાન્કિ છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ કરે છે તેને પર્યાપ્તિ કહે છે ત્રેવીશ દડકમાં પર્યાપ્તામા એકલા આહારિક છે અને મનુષ્યના દડકમા બન્ને લેદ હોય તેમા અણુહારિક પણ, કેવળ સમુદ્ઘાતના ૩, ૪, ૫ એ ત્રણ સમય તથા ચઉદમા ગુણુઠાણુ આશ્રી સમજવુ

આલોગ અણુલોગ આહાર

(૩) આલોગ આહાર તે આહાર કરવાની ઇચ્છાથી જે આહારનુ ગ્રહણ કરવુ તે

(૪) અણુલોગ આહાર તે આહારની ઇચ્છા વિના આહાર લેવો તે એ જે જાતના આહારમાના એક દડકે કેટલા લાભે તે આ પ્રમાણે - પાચ થાવરના પાચ દડકમા એક અણુલોગ આહાર છે શેષ ૧૯ દડકમા બન્ને જાતના આહાર નાણુવા

કેટલી દિશાના પુદ્ગળોનો આહાર લેવાય

(૫) આહાર જઘન્ય ત્રણ દિશાનો અને ઉત્કૃષ્ટ છ દિશાનો લીએ, ત્રણ દિશા તે ઉચી નીચી ને ત્રીછી છ દિશા તે પૂર્વ પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ, ઉચી, નીચી એ છ દિશા નાણુવી

ચોવીસે ઠગના છવો છએ દિશાનો આહાર લીએ છે પણ એમા જોડુ વિશેષ છે કે એકે દ્રિયાના પાચ ઠગના છવો (સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-અપ-તેઉ-વાઉ-નિજોઠ અને બાહર વાયુ જોડા) તેા ત્રણ ચાર પાચ અને ૩ દિશાનો આહાર મહણુ કરે છે તેનું કારણુ એ છે કે અલોકેશી વ્યાધાત ઘાય છે જેમ કે (સવશી નીધે) અધી લોકના નિષ્કુટના (ગવાક્ષાકાર લોકા તના) અગ્નિકોણમા રહેલ એકેન્દ્રિય છરને પૂવ, દક્ષિણ અને અધી એ ત્રણ દિશાએ અલોક હોવાથી એ ત્રણ દિશાએનો આહાર પ્રાપ્ત ઘાય નહીં અને એમ ત્રણ દિશાએનો આહાર પ્રાપ્ત ઘાય.

નેધિ- લોકનો છેઠા સર્વત્ર એક સરખો નથી પણ ઠગુર સરખો છે, તે ઠગુરકાર ભાગને નિષ્કુટ કહેવાય છે અલોકમાં આહારના પુદ્ગલો નથી રહત આગ્રા છે, તેથી અમુક દિશામા અલોકનો વ્યાધાત ઘાય ત્યાથી આહાર ન મળે.

ચાર દિશાના આહાર આશી એટલો ફેર છે કે પૂણામા ચર માનથી નજીકના ભાગમાં ઉપજે તેને ૫ જાની બે દિશાએ ભધ રહી, એમ ૪ દિશાને આહાર લીએ અને પાચ દિશાવાલો ઉર્ધ્વ લોકમાં ચરમતિ ઉપજે તેને એક ઉર્ધ્વશિા ભધ ઘઈ, એમ પાચ દિશાનો આહાર લીએ લોકના મધ્યમા રહેલા છવો છએ દિશાનો આહાર લીએ.

(૬) આહારેશ્ચા-કમા ઠગમાં કેટલે કાલે આહારની ઇચ્છા ઉપજે તે કહે છે પૃથ્વી કાયાદિક સર્વ એકેશિને આહાર અગ્નિ લાવા સદા મવદા નિરતર હોય છે ત્રણ વિગલે દ્રિય અને નારકીના છવોને એકત્ર આહાર લીધા પછી વધારેમા વધારે અતમુદ્ગતને આતરે રી - દારની ઇચ્છા ઘાય. પંચે દિવ તિર્થંચ ગર્ભજને વધારેમા વધારે એ અહોરાત્રિએ આહારની ઇચ્છા ઘાય તે દેવકુરુ ઉતરકુટના નિષ્ચ પુગલિયા આશાં મમજવું જુમલિયા ત્રિવાચના નિષ્ચ યાન અતમુદ્ગકાગ જાણવો.

મનુષ્યમા ઉત્કૃષ્ટ અકસ ભકતે આહારની ઇચ્છા ઉપજે તે દેવકુરૂ ઉત્તરકુરૂના યુગલિયા તથા ભરત અને ઐશ્વત ક્ષેત્રને વિષે અવસર્પિણીના પહેલા આરાના મનુષ્ય આશ્રી સમજવું. બાકીના મનુષ્યોને જઘન્ય અતર્મુહૂર્ત કાળ જાણવો ભુવનપતિ વ્યતર જ્યોતિષિ અને વૈમાનિકના દડકે આયુષ્યના કાળ માનની અપેક્ષાએ આહારની ઇચ્છાનો કાળમાન કહ્યો છે દશહજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા દેવતાને એક અહોરાત્રીના આતરે આહારની ઇચ્છા થાય દશ હજાર વર્ષથી સમયાધિકથી માડીને એક સાગરોપમથી ઓછા આયુષ્યવાળા દેવોને બે દિવસથી મળ્યાતા દિવસો કે વર્ષોને આતરે આયુષ્યના ધોરણ પ્રમાણે આહારની ઇચ્છાનું કાલમાન જાણવું એક સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવોને એક હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા ઉપજે એમ જોટલા સાગરોપમનું આયુષ્ય હોય તેટલા હજાર વર્ષે દેવોને આહારની ઇચ્છા થાય તે છેવટ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોને તેત્રીશ સાગરોપમનું ઉતકૃષ્ટ આયુષ્ય છે તે દેવોને ઉતકૃષ્ટ તેત્રીશ હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છાનો કાળમાન જાણવો એમ સર્વ દેવોને આયુષ્ય પ્રમાણની અપેક્ષાએ આહારની ઇચ્છાનો કાળમાન કહ્યો છે

(૭) આહારના પ્રકાર

આહાર ત્રણ પ્રકારનો છે (૧) જીવસહિત જે આહાર તેને સચિત્ત કહે છે (૨) જીવ રહિત જે આહાર તેને અચિત્ત કહે છે (૩) કાઈક સચિત્ત અને કાઈક અચિત્ત એવા આહારને મિશ્ર કહે છે

પાત્ર થાવર, ત્રણ વિગલે દ્રિય અને તિર્યંચ પચેન્દ્રિય તથા મનુષ્ય એ ૧૦ દડકવાળા જીવોને ત્રણે જાતનો આહાર હોય અને નારકી તથા દેવતાના ૧૩ દડક એમ ૧૪ દડકવાળા જીવોને ફક્ત અચિત્ત પુદ્ગળોનો આહાર હોય

બીજી રીતે આહાર ત્રણ પ્રકારનો છે - ઓજ, લોમ અને કવળ

(૧) જ્યોત્સ્ના આહાર કાર્મણુકાય યોગથી અને મિશ્રકાય યોગથી થાય છે જીવ પરભવગા જતા ઉત્પત્તિસ્થાને, પ્રથમ સમયે તૈજસ અને કાર્મણુ શરીર વડે ઉદારીક બધવા વૈક્રિય શરીર યોગ્ય પુફ્ફગોને આહાર કરે તે સવળધ આહાર એક જ સમયનો છે અને બીજા સમયથી શરીર અપર્યાપ્ત અવસ્થા સુધી ભવધાશ્લીય ફેલ સહિત તૈજસ કાર્મણુ સાથે મિશ્રકાય યોગ વડે આહાર કરે તે દેશ આહાર છે શરીર પર્યાપ્તિ પૂરી થાય એટલે જ્યોત્સ્ના આહાર બધ થાય અને લોભ આહાર શરૂ થાય, એટલે જ્યોત્સ્ના આહારમાં કાર્મણુકાય યોગ અને મિશ્રકાય યોગ છે

(૨) લોભ આહાર તે ત્વચાથી આહાર લેવાય છે સ્પર્શેન્દ્રિયથી જીવ જે આહારના પુફ્ફગો પ્રહણુ કરે તે લોભ આહાર છે જેમકે તેલપિંકિ શરીરે ઘોળવાથી તેલના પરમાણુઓ આમલી દ્વારા શરીરમાં ફાળવ થાય છે તે લોભ આહાર.

(૩) ક્વણ આહાર (અજોષ આહાર) જે આહાર કોળીઆએ કરીને પેન્ડા નખાય અથવા હાથથી મોઢામાં નાખીને જે આહાર થાય તે ક્વણ આહાર કહેવાય.

એકેન્દ્રિયના પાચ, દેવતાના તેર, અને નારહીને એક, એ જ્યોત્સ્નાથી હકકમાં બે આહાર લાભે-જ્યોત્સ્ના તે લોભ અને બાહીના પાચ હકકમાં ત્રણે આહાર બળવા.

શરીર પર્યાપ્તિ પૂરી કરે ત્યા સુધી પ્રવં અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જીવોને જ્યોત્સ્નાહાર હોય છે અને શરીર પર્યાપ્તિ પૂરી થયા પછી લોભાહાર હોય તે લોભાહાર અમ્બુજાને અન્યજીવતા અને સજીને બળજીવતા તથા દેવતાને મનોરૂપણે અને નારહીને અમનેરૂપણે પરિણમે છે.

૪ શરીર દ્વાર

(૧) શરીરની ઉત્પત્તિ કાર્મણુકાયથી થાય છે તે કમબધ

બે કારણેથી થાય છે—(૧) રાગથી (૨) દ્વેષથી નારકી આંધિ ગ્રાવીશે દ્વારમાં ઉપર બતાવેલ કારણે શરીરની ઉત્પત્તિ સમજવી

રાગના પેટાગાં.— માયા, લોભ, હાસ્ય, રતિ, સ્ત્રી વેદ, પુરુષ વેદ, નપુસક વેદ, એમ ૭ છે

દ્વેષના પેટામાં.— ક્રોધ, માન, અરતિ, ભય, શોક, દુઃખેન્ધા એમ ૬ છે

(૨) પાંચ શરીર

શરીર—શીર્યતે તચ્છરીરં પ્રતિક્ષણે પુદ્ગળના ઉપદ્રવ્ય અપદ્રવ્યે કરીને વધે ઘટે તે શરીર તે શરીર પાંચ છે (૧) ઔદારિક (૨) વૈક્રિય (૩) આહારક (૪) તૈજસ (૫) કાર્મણુ

ઔદારિક :— ઉદાર પ્રધાન તીર્થ કર ગણધર્મિક પદ્ધતીની અપેક્ષાએ સર્વ શરીરોમા ઉત્તમ, વળી સ્થુલ પુદ્ગળોનુ બનેલુ, ઉત્પન્ન થયા પછી તરત વધે ઘટે પરિણમે અને છેદન ભેદન અહણુદિ થઇ શકે એવુ ઔદારિક નામ કર્મના ઉદયે ઔદારિક શરીર યોગ્ય પુદ્ગળ અહણુ કરી જીવ પોતાના પ્રદેશ સાથે મેળવી શરીર પછે નીપળવે તેને ઔદારિક શરીર કહેવાય છે

વૈક્રિય .— વિવિધ પ્રકારની વિક્રિયા કરે જેમકે નાનાનુ મોટુ, મોટાનુ નાનુ, સૂરૂપનુ કૂરૂપ, કૂરૂપનુ સૂરૂપ, દ્રશ્યનુ અદ્રશ્ય, અદ્રશ્યનુ દ્રશ્ય, એકનુ અનેક, અનેકનુ એક, અપ્રતિઘાતીનુ પ્રતિઘાતી, પ્રતિઘાતીનુ અપ્રતિઘાતી, ભૂચરનુ ખેચર, ખેચરનુ ભૂચર, ઇત્યાદિ ઘણા પ્રકારનુ થઇ શકે એવુ વૈક્રિય નામ કર્મના ઉદયથી વૈક્રિય શરીર યોગ્ય પુદ્ગળ અહણુ કરી જીવ પોતાના પ્રદેશની સાથે મેળવી શરીરપછે નીપળવે તે વૈક્રિય શરીર કહેવાય છે તે વૈક્રિય શરીરના બે ભેદ છે—(૧) ભવ પ્રત્યયિક તે નારકી દેવતાને હોય (૨) લબ્ધિ પ્રત્યયિક લબ્ધીધર મનુષ્યો, અને તિર્યંચો (ગર્ભજ પચેન્દ્રિય) બાહર વાયરો અને દેવતા તથા નારકી ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરી શકે.

આહારક અદ્યપકાળને માટે યૌદ પૂષ્કર લગ્નિધવત સંધુ સ્વરૂપ ગળવ નિમિત્તે અથવા તીર્થ કરની રિદ્ધિ જોવાને અર્થે સ્ત્રોટિકના જેવું અતિ ઉચ્ચગ મુઠા હાથ પ્રમાણ, અતર્મુર્તની સ્થિતિવાળું, આહારક નામ કર્મોદયે, આહારક શરીર યોગ્ય શુભ વિશુદ્ધ પુદ્ગલ પ્રહણ કરી જીવપ્રદેશ સાથે મેળવી શરીરપણે નિપજાવે તે આહારક શરીર કહેવાય છે

તૈજસ-તેજોમય પુદ્ગલોનું જનેણ તથા કરેલા યોજનને પચાવનાર અને લગ્નધીધરને તલ્લેલેશ્યાથી માપ કે ચિતગલેશ્યાથી અનુબ્રહ્મા પ્રયોજનવાણુ તૈજસ નામ કર્મના ઉદયથી તૈજસ શરીર યોગ્ય પુદ્ગલ પ્રહણ કરી જીવ પેતાના પ્રદેશની સાથે મેળવી શરીરપણે નિપજાવે તે તૈજસ શરીર કહેવાય છે તેજલેશ્યા મૂર્ત્વોમા સમુદ્ભાત કરવી પડે છે ચીતગ લેશ્યામા સમુદ્ભાત નથી

કાર્મણુ-કર્મ પુદ્ગલોને રહેવાનું ભાવન, કર્મમય, કર્મ સ્વરૂપ, સવ શરીરોનું બીજ જેવું ક્ષીર નીરની જેઠે જીવપ્રદેશની સાથે જે કર્મદળ મળી રહ્યા છે તે કાર્મણુ શરીર કહેવાય છે કાર્મણુ શરીર નામ કર્મ તે આ કામણુ પિંડને વર્તમાન પર્મામ રૂપે છે પ્રકૃતિઓ આવે અને બાચ પણ જે પિંડ રહ્યા કરે છે તે કાર્મણુ ચર્ ર. કાર્મણુ અને તૈજસ નિયમા સાથે રહે છે

નારકાનો જોક હડક ભુવનપતિનાં કશ હડક વ્યતરનો જોક હડક જ્યોતિષીનો જોક હડક, અને વૈમાનિકનો જોક હડક- ૧ યૌદ હડકર્મા પૈકિંગ, તૈજસ અને કામણુ જોમ ત્રણ શરીર હોય છે

ત્રણ વિજલોદ્રિયા ત્રણ હડક વાયરો વર્જિને શેષ સ્થાવરના ચાર હડક જોમ સાત હડકમા તથા સમુચ્છિમ તિર્થવ્ય પલોદ્રિય અને સમુચ્છિમ મનુષ્ય તથા ત્રીસ અકર્મભૂમિ અને છપનન અતર દીપના મુજલિયા મનુષ્ય તથા મુજલિયા તિર્થવ્ય, જોટલાઓને જ્યોદ્ધે રિક, તૈજસ અને કામણુ જોમ ત્રણ શરીર હોય છે

વાયુકાય અને ગર્ભજ તિર્યચ પચે દ્રિયનાં દડકમા ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ એમ ચાર શરીર લાભે અને ગર્ભજ મનુષ્યના દડકમા પાંચે શરીર લાભે મનુષ્યણીને આહારક સિવાયના ચાર શરીર લાભે

(૩) શરીર પર્યાપ્તિ નીપજવવાનો કાળ જ્ઞાન્ય ઉત્કૃષ્ટ અતર્મુદ્ધૂર્તનો જાણવો તે અતર્મુદ્ધૂર્ત અસખ્યાતા સમયનો નાનો સમજવો. નારકી આદિ ચોવીશે દડકમા શરીર પર્યાપ્તિ નીપજવવાનો કાળ અતર્મુદ્ધૂર્ત જાણવો

(૪) સ્થુલ અને સૂક્ષ્મ શરીર

સ્થુલ શરીર-જે શરીરથી જીવો હલન આદિ ક્રિયા કરે છે અથવા લોમ અથવા કવળ આહાર કરે છે તેવા શરીર ત્રણ છે- (૧) ઔદારિક, (૨) વૈક્રિય, (૩) આહારક

/ નારકીનો એક દડક તથા દેવતાના તેર દડક એ ઔદ દડકમા એક વૈક્રિય શરીર હોય છે વાયરો વર્ણને શેષ થાવરના ચાર દડક અને વિગલે દ્રિયના ત્રણ દડક એ સાત દડકમા એક ઔદારિક શરીર હોય છે વાયગનો એક દડક તથા તિર્યચ પચેન્દ્રિયનો એક દડક એમ એ બે દડકમા ઔદારિક તથા વૈક્રિય એ બે શરીર હોય છે મનુષ્યના દડકમા ઔદારિક વૈક્રિય ને આહારક એ ત્રણ શરીર હોય છે

સૂક્ષ્મ અથવા અભ્યંતર એટલે ચર્મચક્ષુ વડે દેખી ન શકે પણ નિશેષ જ્ઞાનીઓ દેખી શકે તેવા શરીર બે છે તે તૈજસ અને કાર્મણ નારકી આદિ ચોવીશે દડકોમા એ બે શરીર હોય છે કાર્મણ શરીર સર્વ કર્મ પુદ્ગળોના આધારરૂપ છે અને સ્થુલ શરીરો ધારણ ન કર્યા હોય અથવા તેમા પ્રવૃત્તિ ન હોય એવા સમયોમા કાર્મણ શરીરથી યોગ પ્રવૃત્તિ થાય છે.

(૫) ઔદારિક શરીર બધેલગા

બધેલગા એટલે ઔદારિક શરીરપણે વતમાનકાળે બાપેલા પુદ્ગળો અનતા છે તે બધેલગા સમજવા એટલે એક જીવને બધેલગાના પુદ્ગળો અનતા હોય, બધેલક ઔદારિક શરીરે અસખ્યાતા છે ઔદારિક પ્રયોગ વઠે જીવ, એક સમયે અનતા સ્કધી અહણુ કરે છે તે સ્કધી અનતા પરમાણુ પુદ્ગલોના બનેલા છે હરેક સ્કધમા પુદ્ગલની સખ્યા અબલ્યથી અનત સુધી અને સિદ્ધને અનતમે જાણે છે એક અમલના સ્કધીની સખ્યા પણ તેટલી જ છે.

નારહીને એક દહક દેવતાના તેર દહક એ ચૌદ દહકમાં વતમાન કાળે ઔદારિક શરીરના બધેલગા નથી. શેર પાચ સ્થાવર, વણુ વિગલેન્દ્રિય, તિર્થંચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય પચેન્દ્રિય એ હથ દહકમાં વતમાન કાળે ઔદારિક શરીરના બધેલગા છે અને તે પણ એક જીવને અનતા છે.

(૬) ઔદારિક શરીર મૂકેલગા

મૂકેલગા એટલે જે જીવોએ જૂતકાળમા ઔદારિક શરીરથી અહણુ કરેલા પુદ્ગળોને અહણુ કરી છોડી દીધા તે પુદ્ગળો ઔદારિક પણે એટલા કાળ સુધી રહે તેટલા કાળ સુધી ઔદારિકના મૂકેલગા સમજવા પણ તે પુદ્ગળો બ્યારે ઔદારિક પણે છોડીને અન્ય પુદ્ગળ સ્કધ પણે પરિણામે ત્યારે જીવ રૂપે થયા સમજવા એટલે ઔદારિકના મૂકેલગા પણ એક જીવને અનતા સમજવા.

નારહી આદિ ત્રીવીશ દહકમા જૂતકાળ આત્રી જીવોને ઔદારિકના મૂકેલગા અનતા બણવા.

(૭) વૈક્રિય શરીર બધેલગા

વતમાન કાળે વૈક્રિય શરીરે અસખ્યાતા છે પણ હરેક વૈક્રિય શરીરમા બાપેલા પુદ્ગળો અનતા છે તે વૈક્રિય બધેલગા

સમજવા એટલે વૈક્રિય દેહધારી ફરેક જીવને વૈક્રિય બધેલગા પુદ્ગળો અનતા હોય

નારકીનો એક દડક તથા દેવતાના તેર દડક એ ચઉદ દડકમા વર્તમાન કાળે વૈક્રિયના બધેલગા છે કેમકે એ ચઉદ દડકના જીવોને ગતિસ્વભાવથી વૈક્રિય શરીર છે વાયરાના દડકના તથા તિર્યચ પચેદ્રિય અને મનુષ્ય પચેદ્રિય એ ત્રણ દડકમા જે જીવોને વૈક્રિય લખિધ ઉત્પન્ન થઇ હોય તે જીવોને વર્તમાન કાળે વૈક્રિયના બધેલગા છે બાકીનાને વૈક્રિય બધેલગા નથી પૃથ્વી પાણી તેઉ વનસ્પતિ ખેઇદ્રિય, તેઇદ્રિય, ચઉરિદ્રિય એ સાત દડકના જીવોને વર્તમાન કાળે વૈક્રિય શરીર બધેલગા નથી

(૮) વૈક્રિય શરીર મુકેલગા

વૈક્રિય મુકેલગાનુ સ્વરૂપ ઔનારિક મુકેલગાની પેઠે સમજવુ નારકી આદિ ત્રોવીશ દડકમા ભૂતકાળ આશ્રી જીવોને વૈક્રિયના મુકેલગા અનતા જાણવા

(૯) આહારક શરીર બધેલગા.

આહારક શરીરપણે વર્તમાન કાળે બાધેલા પુદ્ગળો અનતા છે તે આહારક બધેલગા સમજવા એટલે એક જીવને આહારક બધેલગા અનતા હોય

મનુષ્ય વર્ણને ત્રેવીશ દડકમા વર્તમાન કાળે આહારકના બધેલગા નથી અને મનુષ્યના દડકમા જે જીવોને આહારક લખિધ ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે જીવોને આહારક બધેલગા વર્તમાન કાળે હોય છે બાકીનાને આહારક બધેલગા નથી મનુષ્યમા પણ એક સમયે આહારક લખિધવાળા જીવ જઘન્ય એક, બે, ત્રણ ઉતકૃષ્ટ બેથી નવ (પ્રત્યેક) હજાર હોય છે

(૧૦) આહારક શરીર મૂકેલગા.

આહારક મૂકેલગાનું સ્વરૂપ ઔદારિક મૂકેલગાની પેઠે સમજવું નારહી આદિ ધોવીસ દહકમા જૂતકાળ આશી હવોને આહારકના મૂકેલગા પુદ્ગલો અનતા જણવા, પણ એટલુ વિશેષ કે સર્વ હવને આ જોલ લાગુ થતો નથી, જેણે જૂતકાળમા બાપીને મૂકયા હોય તેનેજ આ જોલ લાગુ થાય. અનતા પછીવાઈ છે તે આશી આજોલ છે ૧૪ પૂર્વાધારી પઠે તો ઉત્કૃષ્ટ અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તન (રિફેલેક્શ) કરે, તે આશી આ જોલ છે

(૧૧) તૈજસ શરીર બધેલગા

તૈજસ શરીર પણે વતમાનકાલે બધેલગા પુદ્ગલો અનતા છે તે તૈજસ બધેલગા સમજવા. એટલે એક હવને તૈજસ બધેલગા અનતા હોય.

ધોવીસે દહકમા વતમાનકાલે અનતા તૈજસ બધેલગા છે

(૧૨) તૈજસ શરીર મૂકેલગા

તૈજસ મૂકેલગાનું સ્વરૂપ ઔદારિક મૂકેલગાની પેઠે સમજવું નારહી આદિ ધોવીસ દહકમા જૂતકાલ આશી હવોને તૈજસના મૂકેલગા અનતા જણવા.

(૧૩) કાર્મણુ શરીર બધેલગા

કાર્મણુ શરીરથી વતમાનકાલે બધેલગા પુદ્ગલો અનતા છે તે કાર્મણુ બધેલગા સમજવા. એટલે એક હવને કાર્મણુ બધેલગા અનતા હોય.

ધોવીસ દહકમા વતમાનકાલે કાર્મણુ બધેલગા અનતા છે

(૧૪) કાર્મણુ શરીર મૂકેલગા

કાર્મણુ મૂકેલગાનુ સ્વરૂપ ઔદારિક મૂકેલગાની પેઠે સમજવુ, નારકી આદિ ચોવીસ દ હકમા ભૂતકાલ આશ્રી જીવોને કાર્મણુના મૂકેલગા અનંતા જાણવા

બ ઘેલગા મૂકેલગાનું વિશેષ સ્વરૂપ પન્નવણુજી તથા અનુ-યોગદ્વાર સૂત્રોથી જાણવું.

ઇન્દ્રિય દ્વાર

(૧) ઇન્દ્રિયોની લખિંધ એટલે ઇન્દ્રિયોની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી તે

નારકીનો ૧ દ હક, દેવતાના ૧૩ દ હક, તિર્યંચ પચે દ્રિયનો ૧ દ હક, મનુષ્યનો ૧ દ હક એ સોળ દ હકમા પાચે ઇન્દ્રિયોની લખિંધ પ્રાપ્ત કરે પાચ થાવરના પાચ દ હકમા એક સ્પર્શેન્દ્રિયની લખિંધ પ્રાપ્ત કરે બે ઇન્દ્રિયના દ હકમા રસે દ્રિયના તથા સ્પર્શેન્દ્રિય, એ બે ઇન્દ્રિયોની લખિંધ પ્રાપ્ત કરે તે ઇન્દ્રિયના દ હકમા રસે દ્રિય, ઘાણુ દ્રિય તથા સ્પર્શે દ્રિય એ ત્રણ ઇન્દ્રિયોની લખિંધ પ્રાપ્ત કરે ચઉત્તર દ્રિયના દ હકમા રસે દ્રિય, ચક્ષુઇન્દ્રિય, ઘાણુ દ્રિય, અને સ્પર્શેન્દ્રિય એ ચાર ઇન્દ્રિયોની લખિંધ પ્રાપ્ત કરે

(૨) ઇન્દ્રિય નિષ્પન્ન કાળ પાચે ઇન્દ્રિયોની શક્તિ નિષ્પન્ન-વવાનો કાળ અતર્મુહૂર્તનો સમજવો તે અતર્મુહૂર્ત અસ જ્યાતા અમયનુ સમજવુ

નારકી આદિ ચોવીસ દ હકમા જે જે દ હકમા જેટલી જેટલી ઇન્દ્રિયો છે તે તે ઇન્દ્રિયોનો નિષ્પન્નકાળ અતર્મુહૂર્તનો જાણવો, એટલે સર્વે દ હકમા ઇન્દ્રિય શક્તિ નિષ્પન્ન કાળ અતર્મુહૂર્ત પ્રમાણુ જાણવો.

ઇતિહાસ પાઠ (કવ્ય, ભાષ્ય, નિવૃત્તિ, ઉપનયન્ય ઇતિહાસ)

કવ્ય ઇતિહાસ

ભાષ્ય ઇતિહાસ

નિવૃત્તિ

ઉપનયન્ય

ભુવની

ઉપચાર

કાવ્ય નર

ભાષા

અભ્યુત્થર

ભાષા

ઉચ્ચેષ અગુણના કારણે મરેશીયા

તેની કામલો

તેનો કાવ્યકો

મમાણ્ય (સદૃશ્યતાના ઇતિહાસ રૂપે

આવ્યામાં કાળાધીલા વગેરે મરેશીયા છે તે

આવ્યાના રસભૂ અને શીખ્યા, આપણ

કર્મના સંચો + કામલો ઇતિહાસ

ઉદ્દેશ પાલના વિવરણમાં કામ

આદર્શકૃત) પાંચમીએ

કામને કારણે

કામર છે તે ભાષિની

મત્તર કામલ

આવં કોટલો ઇતિહાસના વિષ

શુદ્ધ આરમમરેશીયા પુસ્તકો તેની

તેની વગેરે નામના કારણેના વિભાગો

ઇતિહાસ જે ભાષાથી શાકિ

કામ ઉપચાર

ઇતિહાસના આકારને કારણે આરમ વર

સંસ્કૃત અને

કામ નિવૃત્તિ અને ઉપનયન્ય ઇતિહાસના નામ

રૂપે કામને કહે તે જેટલી સમાજની

આમળીની કારણે

કામ નિવૃત્તિ અને ઉપનયન્ય ઇતિહાસના નામ

આરમ નિવૃત્તિ અભિદેશ મનોરથ અગુણ

આને સ્વાર્થાન્વિત્ત્ય શરીર મમાણ્ય છે

આરમ નિવૃત્તિ અને ઉપનયન્ય ઇતિહાસના નામ

નારકી આદિ ચોવીસ દડકમા જે જે દંડકમાં જેટલી જેટલી દ્રવ્યેન્દ્રિય છે તેટલી તેટલી દ્રવ્યેન્દ્રિયના નિવૃત્તિ દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ઉપકરણ દ્રવ્યેન્દ્રિય એવા જે જે લેદ કરવા એટલે પચેન્દ્રિયના સોળ દડકમા દ્રવ્યેન્દ્રિય નિવૃત્તિ અને ઉપકરણ મળી ૧૦ છે, ચૌરિન્દ્રિયના દડકમા આઠ છે, તેમ દ્રિયના દડકમા છ છે, ખેમદ્રિયના દંડકમા ચાર છે અને પાચ થાવરના પાચ દડકમા દ્રવ્યેન્દ્રિય જે છે

નારકી આદિ પચેન્દ્રિયના સોળ દડકમા ભાવેન્દ્રિય લખ્ધિ અને ઉપયોગ મળી દશ લાભે ચૌરિન્દ્રિયના દડકમાં આઠ લાભે તેમદ્રિયના દંડકમા છ છે. ખેમદ્રિયના દડકમા ચાર છે. પાચથાવરના પાચ દડકમા જે લાભે

ઈન્દ્રિયોના નામ - (૧) અનમની, (૨) ચરચરી, (૩) ખેચરી, (૪) ગોચરી, (૫) અગોચરી, એ પાચના ગોત્ર - (૧) શ્રૌતેન્દ્રિય, (૨) ચક્ષુઃદ્રિય (૩) શ્રાણુદ્રિય, (૪) રસેન્દ્રિય, (૫) સ્પર્શેન્દ્રિય.

નારકી આદિ પચેન્દ્રિયના સોળ દડકમા પાચે ઇન્દ્રિયો છે. ચૌરિન્દ્રિયના દડકમા ચાર છે, તેમા ૧ શ્રોતેન્દ્રિય વર્જવી તેમદ્રિયના દડકમા ત્રણ છે તેમા શ્રોત અને ચક્ષુઃદ્રિય એ જે વર્જવી ખેમદ્રિયના દડકમા રસેન્દ્રિય ને સ્પર્શેન્દ્રિય એ જે લાભે. શેષ ત્રણ વર્જવી પાચથાવરના પાચ દડકમા એક સ્પર્શેન્દ્રિય લાભે.

૫ અવગાહના .- પાચે ઇન્દ્રિયોની અવગાહના ચોવીસે દડકમા પાચે ઇન્દ્રિયોનું જડપણું અશુભના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ છે વિસ્તારમા (પાહત્તણું) રસેન્દ્રિયની અવગાહના પ્રત્યેક અશુભની પત્તવણુમા પચેન્દ્રિય આશ્રી કહેલ છે, અને સ્પર્શેન્દ્રિયનો વિસ્તાર શરીર પ્રમાણુ છે, બાકીની ત્રણનો વિસ્તાર અશુભના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ છે.

૬) ઇન્દ્રિય વિષય પાચે ઇન્દ્રિયોનો જઘન્ય વિષય ચોવીસે દંડકમા અશુભના અસખ્યાતમા ભાગનો છે અને ઉત્કૃષ્ટો વિષય

જૂદો જૂદો નીચે પ્રમાણે છે - નારહી આદિ પચ્ચેદ્રિયના સેવક
 ૬૬૬૫ શ્રોતેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય આત્માજીવ પ્રમાણે ૫૫૨ જ્ઞેજન
 અહુઈદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો જોકે લાખ યોજન અજ્ઞેશનો, પ્રાણેદ્રિય
 રસેદ્રિય તથા સ્પર્શેન્દ્રિય જો ત્રણેનો ઉત્કૃષ્ટો નવ નવ યોજનનો
 છે તે સર્ગી પચ્ચેદ્રિય આશયી અવગુણ

ઔદારીક શરીર આશયી કાજ પ્રમાણે શક્તિ અનુસાર વધ
 ઘટ સહવે છે પાચ અધાવગ્ના પાચ ૬૬૬૫ સ્પર્શેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો
 વિષય ૪૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે બેઈદ્રિયના ૬૬૬૫ સ્પર્શેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો
 ૬૪ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે અને સ્પર્શેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૮૦૦
 ધનુષ્ય પ્રમાણે છે

તેઈદ્રિયના સ્પર્શેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૧૨૮ ધનુષ્ય પ્રમાણે
 છે પ્રાણેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૧૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે અને સ્પર્શે
 ન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૧૨૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે

ચૌરિદ્રિયના રસેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૨૫૬ ધનુષ્ય પ્રમાણે
 છે પ્રાણેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ વિષય ૨૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે અહુઈદ્રિયનો
 ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૨૬૫૪ જ્ઞેજન પ્રમાણે છે અને સ્પર્શેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો
 વિષય ૩૨૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે

અસર્ગી પચ્ચેદ્રિયનો શ્રોતેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ વિષય ૧ યોજન
 પ્રમાણે છે અહુઈદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૫૬૦૮ ધનુષ્ય પ્રમાણે
 છે પ્રાણેદ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૪૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે, સ્પર્શેદ્રિયનો
 ઉત્કૃષ્ટો વિષય ૫૧૨ ધનુષ્ય પ્રમાણે છે અને સ્પર્શેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટો
 વિષય ૬૪ • ધનુષ્ય પ્રમાણે છે

(૭) કામી ઈદ્રિયો- પાચ ઈદ્રિયોના ૧ શ્રોતદ્રિય અને ૨
 અહુઈદ્રિયને બે ઈદ્રિય કામી છે પાચ અધાવગ્ના પાચ ૬૬૬૫ તથા બેઈદ્રિય
 અને તેઈદ્રિયનો જોકે ૬૬૬૫ એવ ૭ ૬૬૬૫ કામી ઈદ્રિયો નથી.

ચોરિંદ્રિયના દડકમા એક ચક્ષુધંદ્રિય કામી છે શેષ નારકી આદિ પચેદ્રિયના સોળ દડકમા શ્રોત અને ચક્ષુધંદ્રિય એ બન્ને કામી ધંદ્રિયો છે

(૮) ભોગી ધંદ્રિયો—પાંચે ધંદ્રિયોમા વ્રાણે દ્રિય, રસે દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિય એ ત્રણ ધંદ્રિયો ભોગી છે પાંચ સ્થાવરના પાંચ દડકમા એક સ્પર્શેન્દ્રિય ભોગી ધંદ્રિય છે જે ધંદ્રિયના દંડકમા સ્પર્શેન્દ્રિય અને રસેદ્રિય એ જે ભોગી ધંદ્રિયો છે શેષ નારકી આદિ ૧૮ અઠાર દડકમા ભોગી ધંદ્રિયો ત્રણ છે

(૯) ધંદ્રિય ઉપયોગ કાળ—પાંચે ધંદ્રિયોમા દરેક ધંદ્રિયોનો ઉપયોગ કાળ અંતમુહૂર્તનો છે શ્રોતેદ્રિયના ઉપયોગકાળમાં શેષ ચાર ધંદ્રિયોનો ઉપયોગ ન હોય એમ દરેક ધંદ્રિયોનો ઉપયોગ-કાળ જાણવો

ચોવીસ દડકમા જે જે દડકે જેટલી જેટલી ધંદ્રિયો હોય તેનો ઉપયોગકાળ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જાણવો.

(૧) ધંદ્રિયોનો અવગ્રહ કાળ.

અવગ્રહના જે ભેદ —(૧) વ્યજન અવગ્રહ, (૨) અર્થ અવગ્રહ. વ્યજન અવગ્રહ — અહીં પુદ્ગળો ધંદ્રિયોમા સામા આવીને પડે, ધંદ્રિયોને સ્પર્શે ત્યારે જ ધંદ્રિયો તેને ગ્રહણ કરે. જેમ કે કાનમા શબ્દના પુદ્ગળો ભરાય, નાકને ગંધના પુદ્ગળો અડે, જીભને રસના પુદ્ગળો મળે, શરીર ને સ્પર્શના પુદ્ગળો સ્પર્શે ત્યારે જ આ ચાર ધંદ્રિયો પોતાના વિષય શબ્દ, ગંધ, રસ, સ્પર્શને ગ્રહણ કરી શકે છે વ્યજન અવગ્રહ એટલે ધંદ્રિયોથી પોતાના વિષયના પુદ્ગળોનું ગ્રહણ, ચક્ષુ (આખ) ને વ્યજન અવગ્રહ ન હોય કારણ કે દૂર રહેલી વસ્તુનું આખમા પ્રતિબિંબ પડે છે ત્યારે તેના

ભાવ બ્રહ્મણુ યામ છે આખને અડેલી વસ્તુને બેઈ શકાતી નથી, તેમજ બોવા માટે અગ્નિનો સ્પર્શ કરે તો આખ બળી બપ વ્યજન અવબ્રહ્મનો કાળ જ્યન્ય આવલિકાનો અસખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રથકત્વ શાસોન્નવાસ કાળ પ્રમાણુ હોય, કારણુ કે અસખ્યાતા સમયના પ્રવેશ્યા (અડેલા) પુદ્ગલોને જ બ્રહ્મણુ કરી શકાય, અને તે પણ અત્યકત એક દેશ બ્રહ્મણુ યામ. ચીવીસે દડકના છવોને વ્યજન અવબ્રહ્મ હોવાનો સભવ છે કારણુ કે સર્વ છવને અક્ષરનો અનતમો ભાગ ઉધાડો છે અને મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન પણ અસજ્ઞાને હોય છે, જો વ્યજન અવબ્રહ્મ ન હોય તો અસજ્ઞાને પોતાની ઈદ્રિયો સ્થાપના રૂપે જ રહે અને મતિશ્રુત અજ્ઞાનનો પણ અભાવ યામ.

અથ અવબ્રહ્મ — નહીં ઈદ્રિયો પોતાના વિષય (શબ્દ રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ) ના અર્થને સામાન્ય પ્રકારે બ્રહ્મણુ કરે પણ બધે નહીં કે કોનો ગ્રબ્હ અથવા રૂપ, કે ગંધ છે, પાલિ ઈદ્રિયોને અર્થ અવબ્રહ્મ હોય છે અથ અવબ્રહ્મનો કાળ એક સમયનો છે એટલે અસખ્યાત સમયના વ્યજન અવબ્રહ્મ પછી એક સમયમા અથ અવબ્રહ્મ યામ છે યજન અવબ્રહ્મમા શબ્દ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પુદ્ગલોનું બ્રહ્મણુ યામ છે અને અથ અવબ્રહ્મમા શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શનું બ્રહ્મણુ યામ છે પણ તે બધે નહીં કે આ શબ્દ વગેરે કોના છે ૨૪ દડકના છવોને પણ અર્થ અવબ્રહ્મનો સભવ છે તેનું કારણુ વ્યજન અવબ્રહ્મમા બતાવ્યુ છે તે સમજવું કેટલાકનો એવો અભિપ્રાય છે કે અત્રજ્ઞી છવોને અવબ્રહ્મ ન હોય, તો પછી તેમના મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાનનો અભાવ યામ તત્ત્વ કેવળી અગ્નુ.

નોંધ - અર્થ અવબ્રહ્મને અર્થ પદાર્થોના ભાવ બાલુવા એવો અર્થ લઈએ તા તેમા ઈદ્રા, અવાપ્ત અન ખારણા પણ અતર્નાત યામ, તો તે અપેક્ષાએ તો કકત અજ્ઞીના ૧૬ દડકને અધાવબ્રહ્મ હોય. જેમ ક વસ્તુબ્રહ્મણુ તેના પર વિચાર વળી કરી જલણુ

ફરી વિચાર આવા પ્રકારનું જે અર્થગ્રહણ છે તે તે કક્ત સજીને જ હોય

(૨) ઇંદ્રિયોના ઇહાકાળ.

ઇહા એટલે અવ્યક્તપણે ગ્રહણ કરેલા પાચેય ઇંદ્રિયોના અર્થોનો નિર્ણય કરવા માટે વિચાર કરે કે આ શું છે તેને ઇહા કહે છે તે મનનો વિષયો એટલે કક્ત સજીનો વિષય છે

ચોવીસ દડકમા સજીના ૧૬ દડકમા ઇહા હોય છે. શેષ દડકમા ન હોય એનો કાળ અતર્મુહૂર્તનો છે. તે અતર્મુહૂર્ત જ્યન્ય એટલે નાનો અસખ્યાતા સમયનો જાણવો

(૩) ઇંદ્રિય અવાયકાળ.

અવાય એટલે પાચેય ઇંદ્રિયોના અર્થોનો વિચાર કરીને નિશ્ચય કરે કે એતો એજ છે એવું જે પૂર્ણ નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન તેને અવાય કહે છે. તેનો પણ કાળ અતર્મુહૂર્તનો છે અવાય ચોવીસ દડકમા સજીના ૧૬ દડકમા હોય શેષ અસજીના દડકોમા ન હોય.

(૪) ઇંદ્રિય ધારણાકાળ.

ધારણા એટલે નિશ્ચય કરેલા ઇંદ્રિયોના અર્થોને વાસના અને સસ્કારપૂર્વક ઘણા કાળ સુધી ધારી રાખે, વળી પૂર્વે જેએલ વસ્તુ જેવી વસ્તુ જેઈને અથવા સાલણીને પૂર્વેની વસ્તુનું જ્ઞાન થઈ આવે તેને ધારણા કહે છે તેનો કાળ સખ્યાતા અથવા અસખ્યાતા વર્ષ સુધી ધારી રાખે ધારણા ચોવીસ દડકમા મંજીના ૧૬ દડકમા હોય છે શેષ અસંજીના દડકમા ન હોય

જ્ઞાનસ્મરણ જ્ઞાન પણ ધારણાના પેટામાં સમાય છે જ્ઞાનસ્મરણ જ્ઞાનથી લગોલગ કરેલા મંજી પચેંદ્રિયના નવસો લવ સુધી દેખે પણ વચ્ચે અસજીનો લવ કર્યો હોય તે અસજીનો લવ

અને તેની પૂર્વે કરેલા ભવા રૂળી શકે નહીં સચી સચી તરીકે
 પહે તેા એટલે સચીની કાયસ્થિતિ જનન્ય અતર્મુકૂત અને ઉત્કૃષ્ટ
 પ્રત્યેક સો સાગર હ કે જેના આરે ગતિના સચીભવો આવી વ્યય.
 આ બધા ભવો અતિસ્મરણુ જ્ઞાનથી બાણી શકાય

(૧૦) નોઈન્દ્રિય અર્થાવગ્રહકાળ—નોઈન્દ્રિય એટલે મનનો
 અર્થાવગ્રહ ઈન્દ્રિયોની પેઠે સમજવેલ મનનો વિષય વિચાર કરવાનો
 બાણવેલ મનનો અર્થાવગ્રહ સચીના ૧૬ સોળ હકકમા જ હોય
 અસચીના હકકોમાં ન હોય.

મનને બાણુની જેમ વ્યજનાવગ્રહ નથી કેમકે મન અને
 ચક્ષુ ઈન્દ્રિય એ બેને પદાર્થો અડતા નથી તેથી આપ્ત્યકારી છે
 તેથી મનને વ્યજનાવગ્રહ હોય નહિ.

(૧૧) ઈન્દ્રિયોના બધેલગા, મુકેલગા દ્વાર

(૧) ઓર્નેન્દ્રિય બધેલગા બધેલગા એટલે ઓર્નેન્દ્રિયપણે
 વર્તમાનકાળે બધેલા પુદ્ગલો અનતા છે તે ઓર્નેન્દ્રિયના બધેલગા
 સમજવા. તે એક જીવને ઓર્નેન્દ્રિય બધેલગા અનતા હોય

૨૪ ધોવીસ હકકમા પાંચ સ્થાવર ને ત્રણુ વિગલેન્દ્રિય એ
 આક હકકમા વર્તમાનકાળે ઓર્નેન્દ્રિયના બધેલગા નથી અને તારહી
 આદિ પલેન્દ્રિયના ૧૬ સોળ હકકમા ઓર્નેન્દ્રિયના બધેલગા અનતા
 છે એક જીવ આશ્રયી અનતા તેમ સવ જીવ આશ્રયી જી
 અનતા સમજવા.

આર્નેન્દ્રિય મુકેલગા—મુકેલગા એટલે જૂતકાળના આર્નેન્દ્રિય
 પણ મહણુ કરેલા પુદ્ગલો મૂઠ્ઠી દીધા તે ઓર્નેન્દ્રિય મુકેલગા સમજવા.
 તે પણ એક જીવને અનતા હોય તેમ નવ જીવોમાં બાણુ
 આર્નેન્દ્રિયના મુકેલગા ધોવીસે હકકના અનતા સમજવા.

(૨) ચક્ષુ ઇદ્રિય બધેલગા—ચક્ષુઇદ્રિયના બધેલગાનુ સ્વરૂપ શ્રોતેદ્રિય બધેલગાની જેમ સમજવુ

૨૪ ચોવીસ દંડકમા પાચ સ્થાવર, બેઇદ્રિ, તેઇદ્રિ એ સાત દંડકમા વર્તમાનકાળે ચક્ષુઇદ્રિયના બધેલગા નથી. શેષ ૧૭ દંડકમા છે તે પણ અનતા સમજવા

ચક્ષુઇદ્રિય મુકેલગા—ચક્ષુઇદ્રિયના મુકેલગાનુ સ્વરૂપ શ્રોતેદ્રિયના મુકેલગાની જેમ સમજવુ ચક્ષુઇદ્રિયના મુકેલગા ચોવીસે દંડકના અનતા છે

(૩) ઘ્રાણેદ્રિય બધેલગા—ઘ્રાણેદ્રિયના બધેલગાનુ સ્વરૂપ શ્રોતેદ્રિયના બધેલગાની જેમ સમજવું

ચોવીસ દંડકમાં પાચ સ્થાવર અને બેઇદ્રિય એ છ દંડકમા વર્તમાનકાળે ઘ્રાણેદ્રિયના બધેલગા નથી શેષ ૧૮ દંડકમા છે તે પણ અનતા સમજવા

ઘ્રાણેદ્રિયના મુકેલગા—ઘ્રાણેદ્રિયના મુકેલગાનુ સ્વરૂપ શ્રોતેદ્રિયના મુકેલગાની જેમ બાણુવુ ઘ્રાણેન્દ્રિયના મુકેલગા ચોવીસે દંડકના અનતા છે

(૪) રસેદ્રિયના બધેલગા રસેદ્રિયના બધેલગાનુ સ્વરૂપ શ્રોતેદ્રિયના બધેલગાની જેમ બાણુવુ

ચોવીસ દંડકમા પાચ સ્થાવરના પાચ દંડકમા વર્તમાનકાળે રસેદ્રિયના બધેલગા નથી શેષ ૧૯ દંડકમા છે તે પણ અનતા સમજવા

રસેદ્રિય મુકેલગા રસેદ્રિયના મુકેલગાનુ સ્વરૂપ શ્રોતેદ્રિયના મુકેલગાની જેમ બાણુવુ રસેદ્રિયના મુકેલગા ચોવીસે દંડકના અનતા સમજવા

(૫) સ્પર્શેન્દ્રિય બધેલગા સ્પર્શેદ્રિયના બધેલગાનુ સ્વરૂપ શ્રોતેદ્રિયના બધેલગાની જેમ બાણુવુ સ્પર્શેન્દ્રિયના બધેલગા વર્તમાનકાળે ચોવીસે દંડકમા છે તે અનતા સમજવા

સ્પર્શે દ્રિયના મુકેલગા સ્પર્શેન્દ્રિયના મુકેલગાનું સ્વરૂપ
 શ્રોતે દ્રિયના મુકેલગાની જેમ સમજવું સ્પર્શે દ્રિયના મુકેલગા ધોવીસે
 હડકના અનતા છે

૬ શ્વાસોન્વાસ દ્વાર

(૧) શ્વાસોન્વાસ નીપજાવવાનો કાળ નારકી આદિ
 ધોવીસે હડકમા શ્વાસોન્વાસ પર્યાય અસખ્ખાતા સમયે નીપજાવે તે
 નાને અતર્કુર્ત સમજવેલ

(૨) શ્વાસોન્વાસ લેવાનો કાળ શ્વાસોન્વાસ જ્ય
 ન્યમા જ્યન્ય નારકીની અપેક્ષાએ નિરતર લીએ અને ઉત્કૃષ્ટમા
 ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીશ પખવાડીએ લીએ તે સ્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનતા
 દેવતાની અપેક્ષાએ છે

નારકીના હડકમા જ્યન્ય ઉત્કૃષ્ટો નિરતર શ્વાસોન્વાસ લીએ.
 પાવ સ્થાવર, ત્રણ વિગલે દ્રિય, તિર્થંથ પએ દ્રિય અને મનુષ્ય
 પએ દ્રિય એ દશ હડકમા પ્રમાણસહિત શ્વાસોન્વાસ લીએ.

અમુરકુમારના હડકમા જ્યન્ય સ્થિતિવાળા અમુરકુમારે
 હરેક હવે શ્વાસોન્વાસ લીએ, શેષ નાગકુમારસિક ભવનપતિના
 નવ હડક અને વાણુવ્યતરનો એક હડક એ દશ હડકવાળા જ્યન્ય
 સ્થિતિના દેવાનો શ્વાસોન્વાસ લેવાનો કાળ અમુરકુમારની પેઠે
 ભણવેલ. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના અમુરકુમારે એક પખવાડીએ શ્વાસોન્વાસ
 લીએ. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નાગકુમારસિક નવ ભવનપતિ તથા વાણુ
 વ્યતર એ દશ હડકમા પૃથક્ પૃથક્ શ્વાસોન્વાસ લીએ. પૃથક્,
 એટલે અહીં બેથી નવ સુધી લેવા

બ્રોતિષીના હડકમા જ્યન્ય ઉત્કૃષ્ટ પૃથક્ પૃથક્ શ્વાસો
 ન્વાસ લીએ. વૈમાનીકના હડકમા પહેલા ણીબ દેવલોકમા જ્યન્ય
 સ્થિતિવાળા દેવો અહુત પૃથક્ત્વે (બે થી નવ અહુતે) શ્વાસોન્વાસ

લીએ અને ઉત્કૃષ્ટમા ઉત્કૃષ્ટ જે જે દેવલોકે જેટલા સાગરોપમની સ્થિતિ છે તેટલા તેટલા પખવાડીયે શ્વાસોશ્વાસ લીએ

દાખલા તરીકે પ્રથમ દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બે સાગરોપમની છે તેા તે સ્થિતિવાળા દેવો બે પખવાડીયે શ્વાસોશ્વાસ લીએ અને મૂકે અને સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનમા રહેલા દેવોની જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ સાગરોપમની છે તેથી તે દેવતાઓ તેત્રીશ પખવાડીયે શ્વાસોશ્વાસ લીએ એમ સર્વ સ્થાનકે સ્થિતિના હિસાબે શ્વાસોશ્વાસ લેવાનો કાળ ન્તણી લેવો

૭ ભાષાદ્વાર.

(૧) ભાષા પર્યાપ્તિ કાળ - ચોવીસ દડકમા પાંચ સ્થાવરના પાચ દડક વર્જિને શેષ ૧૯ દડકમા વર્તતા જીવોને ભાષા પર્યાપ્તિ છે તે જીવો ભાષા પર્યાપ્તિ અતર્મુહૂર્ત નીપજવે તે અતર્મુહૂર્ત અસખ્યાતા સમયનુ નાનુ સમજવુ

(૨) ભાષગા - એટલે ભાષા બોલનારા ચોવીસ દડકમા પાચ સ્થાવરના પાચ દડક વર્જિને શેષ ૧૯ દડકમા પર્યાપ્તિ ભાષા બોલનારા હોય છે

(૩) અભાષગા - એટલે ભાષા નહીં બોલનારા તે ચોવીસે દડકના અપર્યાપ્તિ તથા પાચ સ્થાવરના પર્યાપ્તિ અને મનુષ્યના પર્યાપ્તિ તે પશુ તેરમે ગુણુઠાણુ વર્તતા કેવલી ભગવતો કેવળ સમુદ્ઘાત કરનારા લેવા કેમકે કેવલસમુદ્ઘાત વખતે તેઓ ભાષા બોલતા નથી કેમકે સમુદ્ઘાત કરવાનો કાળ ફક્ત આઠ સમયનો અતિસૂક્ષ્મ છે અને ભાષા બોલવાનો કાળ અસખ્યાતા સમયનો અતિ સ્થૂળ છે માટે કેવળસમુદ્ઘાતમા વર્તતા કેવળીઓ અભાષગા કહેલ છે તેમજ ચૌદમા ગુણુઠાણુમા વર્તતા અયોગી કેવળીઓ પશુ અભાષગા કહેલ છે કેમકે ચઉદમે ગુણુઠાણુ વચનયોગનુ રૂઢન થયેલ હોય છે તે અપેક્ષાએ ચઉદમા ગુણુઠાણુવાળાને અભાષગા કહેલા છે.

(૪) ભાષ્યગઠાણ—શિવીસ દડકમા પાચ સ્થાવર વર્ગિને શેષ ૧૬ દડકવાળા પર્યાસા ભાષ્યનો કાલ જ્યન્મ બે સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટો અતમુદ્ધૂતનો છે ભાષ્યા પછે પુદ્ગળને મહત્ત્વ કરવાનો કાળ એક સમય અને કાલવાનો એક સમય મળી જ્યન્મ બે સમય સમજવા

(૫) અભાષ્ય ગઠાણ—શિવીસે દડકમા અભાષ્યનો કાળ જ્યન્મ અતમુદ્ધૂતનો ઉત્કૃષ્ટો અને તોકાળ તે વનસ્પતિ બ્રાહ્મથી બહુવેલ

(૬) ભાષ્યાના પ્રકાર—ભાષ્યાના ચાર પ્રકારની છે—(૧) સત્ય ભાષ્યા, (૨) અસત્ય ભાષ્યા (૩) મિશ્ર ભાષ્યા, (૪) વ્યવહાર ભાષ્યા

પાચ સ્થાવરના પાંચ દડકમા એકે ભાષ્યા નથી કેમકે સ્થાવરને વચનયોગ અને ભાષ્યા પદાય નથી તેમજ સમુછિંમ મતુધ્વમા પણ સ્થાવર જેમ સમજવું ત્રણ વિગલે દ્રિય અને સમુછિંમ તિર્થ અ પચેન્દ્રિયમા એક વ્યવહાર ભાષ્યા છે કેમકે તેઓને વચનયોગ અને ભાષ્યા પ્રયાસિ છે માટે અસજી હોવાથી એક વ્યવહાર વચન છે શેષ સજીના ૧૬ દડકમા ચારે ભાષ્યાઓ છે

૮ મનહાર

(૧) મનપર્ચાપ્ત નીપજ્જવવાનો કાળ—પાચ સ્થાવર, ત્રણ વિગલે દ્રિ, સમુછિ મ તિર્થ અ પચે દ્રિય, અને સમુછિ મ મતુધ્વ પચેન્દ્રિય એવાઓને મનપર્ચાસિ નથી માટે તેઓને મનપર્ચાસિ નીપજ્જવવાનો કાળ પણ નથી શેષ સજીના ૧૬ દડકમા મનપર્ચાસિ છે તેનો નિષ્પજ્જકાળ અતમુદ્ધૂત બહુવેલ

(૨) મનયોગકાળ - સજીના ૧૬ દડકમા મનયોગનો જ્યન્મ કાળ એક સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટો અતમુદ્ધૂતનો પછી અવશ્ય બીજી પ્રયાસિ પછે ઉપયોગ પ્રવર્તે શેષ અસજીના દડકામા મનપર્ચાપ્તિ નથી

(૩) મન ચાર પ્રકારના છે—(૧) સત્ય મન, (૨) અસત્ય મન, (૩) મિશ્ર મન, (૪) વ્યવહાર મન

પાગ સ્થાવર, ત્રણ વિગલે દ્રિય અને અસત્તી તિર્યં અપચે દ્રિય તથા સમુદ્ધિમ મનુષ્ય એટલાઓને મન પર્યાપ્તિ નથી માટે એકેય જાતનુ મન નથી સત્તીના ૧૬ ૬૩૩મા ચારે પ્રકારના મનના યોગ છે

૯ પર્યાપ્તિ દ્વાર

(૧) પર્યાપ્તિ—પુદ્ગલોચચયજઃ પુદ્ગલ ગ્રહણ પરિણમન હેતુઃ શક્તિ વિશેષઃ — નામ કર્મના ઉદયથી પુદ્ગલોનુ અહુષુ અને અય ઉપચય થાય છે અને વીર્યાતગય કર્મના ક્ષયોપશમથી તે પુદ્ગલોને પરિણુમાવવાની જીવની શક્તિ વિશેષ તેને પર્યાપ્તિ કહે છે

જીવ એક ગતિમાથી જઈને બીજી ગતિમા ઉપજતા કાર્મણુ કાયયોગ વડે યથાયોગ્ય આહાર અહુષુ કરે છે ને પછી એ આહાર દ્વારા ચાર પાચ કે છ વિભાગે જીવ વીર્ય પ્રવૃત્તિ કરે એટલે શક્તિ ફેરવે છે, કેમકે સ્વયોગ્ય સર્વપર્યાપ્તિ જીવ સાથેજ ચારભે ને અનુક્રમે પૂરી કરે છે

પર્યાપ્તિ ૬ છે (૧) આહાર પર્યાપ્તિ, (૨) શરીર પર્યાપ્તિ, (૩) ઇદ્રિય પર્યાપ્તિ, (૪) શ્વાસોશ્વાસ પર્યાપ્તિ, (૫) ભાષા પર્યાપ્તિ, (૬) મન પર્યાપ્તિ

પ્રથમ આહારને અહુષુ કરી પરિણુમાવી રસખલાદિ જુદા કરવાની શક્તિ વિશેષ તેને આહાર પર્યાપ્તિ કહે છે

રસપણે પરિણુમને પામેલ આહારને રસ, રૂધિર, માસ, ભેદ, અસ્થિ (હાડકા) મજ્જા, તથા વીર્ય એ સાત ધાતુપણે પરિણુમાત્રીને શરીર નીપજવવાની શક્તિ વિશેષ તેને બીજી શરીર પર્યાપ્તિ કહે છે.

સાત ધાતુપણે પરિણામને પામેલ જે રમ્ત તેમાથી જેટલી દ્રવ્યઈદ્રિયો બેઈએ તેટલા પુદ્ગલો બહુલ કરી તેટલી ઈદ્રિયપણે પરિણમાવવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને ઈદ્રિય પર્યાપ્તિ કહે છે

જે વડે આસોઆસ યોગ્ય પુદ્ગલ બહુલ કરીને આસોઆસ પણે પરિણમાવી આસોઆસ હેવા મૂકવાની શક્તિ વિશેષ ને સ્વાસો સ્વાસ પર્યાપ્તિ કહે છે

ભાષા વર્ગાંજા યોગ્ય પુદ્ગલ દ્રવ્યમહી વચનપણે પરિણમાવી અવલબી મૂકવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને ભાષા પર્યાપ્તિ કહે છે

મનોવર્ગાંજા યોગ્ય પુદ્ગલ બહુલ કરી તેને મનપણે પરિણમાવી અવલબી મૂકવાની શક્તિ વિશેષ તેને મન પર્યાપ્તિ કહે છે

ઔદાગિક શરીરવાલો પહેલી આહાર પર્યાપ્તિ એક સમયમા અને બાકીની બીજી સવે પર્યાપ્તિઓ અનુક્રમે અતમુંકૂર્તના એક પછી એક પૂર્ણ કરે છે

વૈકલ્ય શરીરવાલો આહાર પર્યાપ્તિ પહેલે સમયે પૂરી કરે, શરીરપર્યાપ્તિ-અતમુંકૂર્તે પૂરી કરે અને ત્યારબાદ ચાર પર્યાપ્તિઓ એક એક સમયમા અનુક્રમે એક પછી એક પૂરી કરે છે પણ કેવેને વચન અને મન પર્યાપ્તિ એ બે ને એક સાથે પૂરી થાય છે આહાર, શરીર અને ઈદ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી થયાં સિવાય કોઈ પણ મરણ પામે નહીં

પાચ વ્યાવર અને સમુદ્ધિમ મનુષ્યને ચાર પર્યાપ્તિ છે તે છે માથી ભાષા ને મન એ બે વલને, સમુદ્ધિમ મનુષ્ય અપર્યાપ્તા ઘટા મરે છે માટે એને ચાર પર્યાપ્તિ છે ત્રણ વિગલોદ્રિય અને અસરી તિર્થંચ પણે દ્રિશમા મન વલને પાચ પર્યાપ્તિ છે મરીના ૧૬ દાકમા છબે પર્યાપ્તિ છે

(૨) પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્તાઃ - સ્વયોગ્ય-સર્વપર્યાપ્તિ, પૂરી કરે તેને પર્યાપ્તો કહે છે અને સ્વયોગ્ય સર્વ પર્યાપ્તિ પૂરી કરી નથી ત્યાં સુધી તેને અપર્યાપ્તા કહેવાય છે. પર્યાપ્તાના બે ભેદ છે, એક લઙ્ગિધપર્યાપ્તો ને બીજો કરણપર્યાપ્તો. સ્વયોગ્ય સર્વ પર્યાપ્તિ પૂરી કરી નથી પણ કરશે તેને લઙ્ગિધ પર્યાપ્તો કહેવાય છે અને સ્વયોગ્ય સર્વ પર્યાપ્તિ પૂરી કરી લીધી છે તેને કરણપર્યાપ્ત કહે છે.

અપર્યાપ્તાના પણ બે ભેદ છે-(૧) લઙ્ગિધ, અપર્યાપ્તો ને (૨) કરણ અપર્યાપ્તો સ્વયોગ્ય સર્વ પર્યાપ્તિ પૂરી કરશે જ નહિ તેને લઙ્ગિધ અપર્યાપ્તો કહેવાય છે અને સ્વયોગ્ય સર્વ પર્યાપ્તિ પૂરી કરી નથી પણ કરશે તેને કરણ અપર્યાપ્તો કહેવાય છે. પર્યાપ્તા નામકર્મના ઉદયથી લઙ્ગિધ પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તા નામકર્મના ઉદયથી લઙ્ગિધ અપર્યાપ્તો પ્રાપ્ત થાય છે પણ કરણ પર્યાપ્તો અને કરણ અપર્યાપ્તો એ બે નામ માત્ર છે, એ, કર્મના ઉદયથી કાઈ જીવને પ્રાપ્ત થતા નથી.

દાખલા તરીકે જેમ દેવતા પર્યાપ્તિ પૂરી કરે જ પણ જ્યાં સુધી પૂરી કરી નથી ત્યાં સુધી તેનું કાઈક નામ આપવું જ જોઈએ માટે તેને કરણ અપર્યાપ્તા કહે છે અને સર્વ પર્યાપ્તિઓ પૂરી કરી લીધી છે એમ જણાવવાને માટે તેને કરણ પર્યાપ્તા કહે છે એવીસે દડકમા પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા બને છે

(૩) શાશ્વતા અશાશ્વતા પર્યાપ્તા - એવીસે દડકમા શાશ્વતા એટલે સદા સર્વદા કાળે સાસીયા ભાવે હોવા આશ્રી સમજવા તે પણ ઘણા જીવો આશ્રી લેવા અને અશાશ્વતા એટલે સદા સર્વદા કાળે અસાસીયા ભાવે હોવા આશ્રી સમજવા તે પણ ઘણા જીવો આશ્રી સમજવા,

સસારી સમુખ્ય લુવો આશી ધોવીસે દહકના પર્માપ્તા સહકાળ વર્તે છે

(૫) શાશ્વતા અશાશ્વતા અપર્માપ્તા : પાંચ રૂપાવર અવિશ્લેષીયા છે માટે તેમાં અપર્માપ્તા હમેશા લાભે ભાસીના દહકમાં વિરહ ઠાળ વખતે અપર્માપ્તા ન હોય.

(૫) સર્વીર્ અર્વીર્ ધોવીસે દહકમાં લખિય શક્તિ આશી પર્માપ્તા અપર્માપ્તા બને સર્વીર્ છે શક્તિનો ઉપયોગ કરવા આશી ૨૩ દહકના પર્માપ્તા સર્વીર્ છે અને મનુખ્યમાં ૧૪મા શુલ્કસ્થાન સિવાય બધા સર્વીર્ છે શક્તિ ફેરવી ન શકે તે આશી ૨૪ દહકના અપર્માપ્ત અર્વીર્ છે

૧૦ કર્મ દ્વાર

(૧) કર્મેતિપતિ ધોવીસે દહકમાં આઠ કર્મની ઉત્પત્તિ (૧) ક્રોધ, (૨) માન, (૩) માયા, (૪) લોભ એ બાર ક્યારેયેથી મોઝના સહસ્રારીપણામાં થાય છે

(૨) મૂળ પ્રકૃતિબંધ : કર્મની મૂળ પ્રકૃતિ આઠ છે—(૧) જ્ઞાનાવર્ણિય, (૨) દર્શનાવર્ણિય, (૩) વેદનિય, (૪) મિષ્ટનિય, (૫) આમુખ્ય, (૬) નામ, (૭) બોત્ર, (૮) અતથામ.

મનુખ્ય વર્જિને ત્રેવીસ દહકમાં આઠેય બાંધે અને બે ૭ બાંધે તો આમુખ્યબંધ વર્જવો કેમકે આમુખ્ય બેકે ભવમાં બેકે જ વાર બંધાય છે મનુખ્યના દહકમાં ૮-૭-૬-૧ બાંધે આઠ સાતનો બંધ તો ૨૩ દહકની પેઠે સમજવેલ ૭ કર્મનો બંધ ૧૦મે શુલ્કસ્થાને છે તેમાં આઠમાથી (૧) મિષ્ટનીય (૨) આમુખ્ય એ બે વજ વા ૧૧-૧૨-૧૩ એ ત્રણ શુલ્કસ્થાનાવાળાને બેકે સાતાવેદનીય કર્મનો બંધ છે ચૌદમે શુલ્કસ્થાને કેઈ કર્મનો બંધ નથી.

ત્રીજે ગુણુઠાણુ ૭ કર્મ ખાધે તે આઠમાથી આધુષ્ય વર્જી વૈ કેમકે ત્રીજા ગુણુઠાણુવાળા મિશ્રદષ્ટિ જીવો છે મિશ્રદષ્ટિનો કાળ અત- મુદ્ધૂર્તનો છે ને તે પર્યાપ્તાને જ હોય આધુષ્યનો ખંધ એકલી મિથ્યા- દષ્ટિમાં અને એકલી સમકિત દષ્ટિમાં પડે પણ જ્યાં ખંધને દષ્ટિઓ સાથે હોય એટલે મિશ્ર અવસ્થામાં ખંધ ન પડે. વળી મિશ્રગુણુ સ્થાનના કાળ કરતા આયુષ્ય ખંધ કાળ વધારે છે. તેમજ આઠમાં ગુણુસ્થાનથી આગળ આયુષ્યનો ખંધ પડે નહિ શેષ ગુણુઠાણુ આઠ તથા સાત ખાધે.

(૩) મૂલ પ્રકૃતિ ઉદય - મનુષ્ય વર્જિને ૨૩ દંડકમાં આઠ કર્મનો ઉદય છે અને મનુષ્યના દંડકમાં ૮-૭-૪ કર્મનો ઉદય છે તે પેલા ગુણુઠાણુથી ૧૦મા ગુણુઠાણુ સુધી આઠ કર્મનો ઉદય છે. ૧૧-૧૨મે ગુણુઠાણુ ૭ કર્મનો ઉદય છે તે આઠમાથી મોહનિય કર્મ વર્જી ૧૩મે ૧૪મે ગુણુઠાણુ ૪ કર્મનો ઉદય છે તે વેદનીય (૨) આયુષ્ય (૩) નામ (૪) ગોત્ર એ ચારનો ઉદય છે

(૪) મૂલ પ્રકૃતિ વેદન - વેદનનુ વિવેચન ઉદયવત્ ચોવીસે દંડકમાં સમજવું વેદન એટલે આઠ કર્મનુ વેદવું-લોગવવું.

(૫) મૂલ પ્રકૃતિ ઉદીરણા - મનુષ્ય વર્જિને ૨૩ દંડકમાં આઠ કર્મની ઉદીરણા છે અને મનુષ્યના દંડકમાં ૮-૭-૬-૫ અને ૨ કર્મની ઉદીરણા કરે છે તે પહેલા ગુણુઠાણુથી ૭મા ગુણુઠાણુ, સુધી આઠ કર્મની ઉદીરણા કરે અને ૭ની કરે તો આયુષ્ય વર્જીને ૮મે ૯મે ગુણુઠાણુ આયુષ્ય વર્જિને ૭ની ઉદીરણા કરે, અને ૬ની કરે તો મોહની અને આયુષ્ય એ બે વર્જીવા ૧૦મે ગુણુ- ઠાણુ મોહનીય અને આયુષ્ય એ બે વર્જીને ૭ કર્મની ઉદીરણા કરે અને પાચની કરે તો (૧) વેદનીય (૨) મોહનીય (૩) આયુષ્ય એ ત્રણ વર્જીવી ૧૧મે ૧૨મે ગુણુઠાણુ પાચ કર્મની ઉદીરણા કરે છે (૧) વેદનીય (૨) મોહનીય (૩) આયુષ્ય એ ૩ વર્જીવા અને બેની કરે તો નામ ગોત્રની ૧૩મે ગુણુઠાણુ બે કર્મની ઉદીરણા

કરે તે નામ અને ગોત્ર ૧૪મે શુલ્કઠાણે કોઈ કર્મની ઉદ્ધીરણા કરે નહિ.

(૬) મૂલ પ્રકૃતિ નિર્લેશ :- મનુષ્ય વર્લિને, ૨૩ હડકમા આઠ કર્મની નિર્લેશ છે મનુષ્યના હડકમા ૮-૭-૪ કર્મની નિર્લેશ છે. પેલા શુલ્કઠાણાથી હસમા શુલ્કસ્થાન સુધી આઠ કર્મની નિર્લેશ ૧૧મે અને બારમે શુલ્કસ્થાને મોહનિષ કર્મ વર્લિને ૭ કર્મની નિર્લેશ હોય ૧૩મે ૧૪મે શુલ્કઠાણે ૪ કર્મની નિર્લેશ તે ૧ વેદનીય ૨ આયુષ્ય ૩ નામ ૪ ગોત્ર એ ૪ની નિર્લેશ છે

(૭) મૂલ પ્રકૃતિ સત્તા - સત્તા એટલે કર્મજાનો લુપ્ત સાથે સબંધ જ્યાં સુધી બાંધેલા કર્મના હજા લુપ્ત પ્રદેશથી ખરે નહિ તથા જ્યાં બીજા પ્રકૃતિ પહેલે સક્રમે નહિ ત્યાં સુધી તેની સત્તા બહુવી. ધોવીસે હડકમા સત્તાનું સ્વરૂપ નિર્લેશની પેઠે બહુવુ પણ એટલું વિશેષ કે ૧૧મે શુલ્કસ્થાને આઠે કર્મની સત્તા છે

નોંધ - જાહે એટલે શુદ્ધ આત્માની અટમહાસુલુ રૂપ લક્ષ્મીને સર્વ પ્રકારે જે આવરી આશ્રયથી સેનારી અષ્ટકર્મ પ્રકૃતિ રૂપ પુદ્ગલરૂપિણુ જે આત્મ પ્રદેશો સાથે ખીર નીરની પેઠે લેખીભૂત મહા જખાવુ તેને જાહે કહે છે તે જખનુ વિશેષ સ્વરૂપ પવસમહાદિકે બધેથી બહી સેવુ

ઉદય - એટલે બાંધેલા કર્મોના અબાધાકાળ પરિપૂર્ણ મહા સ્થેવાથી તે કર્મોના વીજ મહા ધાતીઆ અધાતીઆ કદુ મિષ્ટ ઇન્દ્રિયવિકે વિપાકરૂપ જે પ્રભાવ આત્માને પ્રત્યક્ષ થાય તેને આત્મા વેદે-સોગવે અનુભવે તેને ઉદય કહે છે

ઉદ્ધીરણા - એટલે જે કર્મો હલસુધી ઉદય અવસ્થા રૂપ હજા આવવાને સમર્થ નથી પણ ઉદય સં-ગુણ થયા છે ઉદય આવવાને યોગ્ય થયા છે પણ ઉદય આવલિકામાં આવ્યા નથી એવા કર્મોની લુપ્ત પોતાના કરણ નીર્મની વિશેષતાથી આત્મા-એવીને ઉદયાવધીમાં લાવી અપાપ્તકાળમાં તે કર્મોને સોગવે તેને ઉદ્ધીરણા કહે છે

નિર્જરા - એટલે કર્મ દ્વેષાતું આત્માના પ્રદેશોથી ખરીને
દૂર થવું અથવા કર્મરૂપે અભાવ થવું.

(૯) ઉત્તર પ્રકૃતિબંધ - આઠ કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૪૮ છે તેમાં ૫ જ્ઞાનાવરણીયની, ૯ દર્શનાવરણીયની, બે વેદનિયની, ૨૮ મોહનિયની, ૪ આયુષ્યની, ૯૩ નામની, બે ગોત્રની અને ૫ અંતરાયની. એ ૧૪૮ પ્રકૃતિમાંથી બંધ પ્રકૃતિ ૧૨૦ એકસોને વીસ છે તેની વિગત-જ્ઞાનાવરણીયની ૫, દર્શનાવરણીયની ૯, વેદનીયની ૨, મોહનિયની ૨૬, તેમાં ચારિત્ર મોહની ૨૫ અને મિથ્યાત્વમોહની એક એમ ૨૬ બંધસ્થાને છે, ૧ મિથ્યાત્વ મોહનીય એટલે મોહનિયની ૨૮ માંથી ૨૬ પ્રકૃતિનો બંધ છે કારણ કે સમકિત મોહનિય અને મિશ્રમોહનિય મિથ્યાત્વના પર્યાય રૂપે ફક્ત ઉદય ભાવમાં છે, બંધસ્થાને નથી. આયુષ્યની ત્રાર અને નામની ૬૭ પ્રકૃતિનો બંધ છે (સામાન્ય પણે નામ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ છે તેમાંથી ૫ શરીરના બંધન અને ૫ સંઘાતન એ ૧૦ પ્રકૃતિ પાંચ શરીર પ્રકૃતિના બંધમાં સમાઈ જાય છે અને વર્ણાદિ ૨૦ પ્રકૃતિઓ વર્ણાદિ ૪ બંધ પ્રકૃતિઓમાં સમાઈ જાય છે એટલે વર્ણાદિ ૧૬ પ્રકૃતિ અને ૫ બંધન ૫ સંઘાતન એ ૧૦ પ્રકૃતિની સાથે ઉમેરતાં ૨૬ થઈ તે ૯૩માંથી ૨૬ બાદ કરતાં શેષ ૬૭ નામ કર્મની બંધ પ્રકૃતિ છે) ગોત્રની ૨, અંતરાયની ૫, કુલ ૧૨૦ બંધ પ્રકૃતિ છે.

નારકીના દાંડકમાં રત્નપ્રભાદિક પહેલી ૩ નરકમાં ૧૦૧ પ્રકૃતિનો બંધ છે તે ૧૨૦ બંધ પ્રકૃતિમાંથી દેવત્રીક (૧. દેવગતિ, ૨. દેવાતુપૂર્વિ, ૩ દેવાયુ) વૈક્રિયધ્વિક (૧. વૈક્રિયશરીર, ૨. વૈક્રિયના અંગોપાંગ) નરક ત્રીક (૧ નરકગતિ, ૨ નરકાતુપૂર્વિ, ૩. નરકાયુ) સૂક્ષ્મત્રીક (૧ સૂક્ષ્મનામ, ૨ અપર્યાપ્તનામ, ૩. સાધારણનામ) ૧૨ એકેદ્રિય જાતિ, ૧૩ સ્થાવર નામ, ૧૪ આતાપનામ, ૧૫ બેઈદ્રિય જાતિ, ૧૬ તેઈદ્રિય જાતિ, ૧૭ અઈરિદ્રિય જાતિ એ વિગલેન્દ્રિયત્રીક

૧૮ આહારક, ચરીર, ૧૯ આહારકના અગ્રિયાજ એ આહારકશ્વિક એમ ૧૯ પ્રકૃતિ વર્ણવી. શેષ ૧૦૧નો બંધ છે

૪ થી ૬ સુધીની ૩ નરકમા ૧૦૦સો પ્રકૃતિનો બંધ છે તે ૧૦૧માંથી જિનનામ વર્ણવી. ૭મી નરકે ૬૬ પ્રકૃતિનો બંધ છે તે પાછળ કહેલી સોમાંથી મનુષ્યાનુવર્ણવી. એટલે ૬૬ પ્રકૃતિનો બંધ છે.

૧૦ ભવનપતિના ૧૦ ઠંક, વાણુવ્યવરનો ૧ ઠંક, અને જ્યોતિષિનો ૧ ઠંક એ ૧૨ ઠંકમા ૧૦૩ પ્રકૃતિનો બંધ છે. તે ૧૨૦ બંધ પ્રકૃતિમાંથી દેવત્રીક ૩ નરકત્રીક ૩ વૈક્રિયશ્વિક આહારકશ્વિક ૨ સૂક્ષ્મત્રીક ૩ વિજલેન્દ્રિયત્રીક ૩ અને જિનનામ એ ૧૭ પ્રકૃતિ, વર્ણવી શેષ ૧૦૩ પ્રકૃતિનો બંધ છે.

૧૧ પૃથ્વી ૧ પાણી ૨ વનસ્પતિ ૩ વિજલેન્દ્રિય એ ૬ ઠંકમા ૧૬૬ પ્રકૃતિનો બંધ છે તે ૧૨૦ બંધ પ્રકૃતિમાંથી દેવત્રીક નરકત્રીક વૈક્રિયશ્વિક આહારકશ્વિક અને જિનનામ કર્મ એ ૧૧ વર્ણવી શેષ ૧૦૬ પ્રકૃતિનો બંધ છે.

તેક ૧, વાહ ૨, એ એ ઠંકમાં ૧૦૫ પ્રકૃતિનો બંધ છે તે ૧૨૦ બંધ પ્રકૃતિમાંથી પૃથ્વીના ઠંકમા વર્ણવાની ૧૧ દેવી તેમાં મનુષ્યત્રીક (૧ મનુષ્યગતિ ૨ મનુષ્યાનુપૂર્વિ ૩ મનુષ્યાનુ) અને ઉચ્ચગોત્ર એ ૪ને પૂર્વોક્ત ૧૧માં ભેગવતાં ૧૫ થઈ તે ૧૫ પ્રકૃતિ વર્ણવી શેષ ૧૦૫ પ્રકૃતિનો બંધ છે.

તિર્થંચપથે દ્રિયના ઠંકમા ૧૧૭ પ્રકૃતિનો બંધ છે તે ૧૨૦ માંથી આહારકશ્વિક અને તીર્થંકર નામકર્મ એ ૩ પ્રકૃતિ વર્ણવી શેષ ૧૧૭ પ્રકૃતિનો બંધ છે અને તિર્થંચના અપર્વાસામા ૧૦૬ પ્રકૃતિનો બંધ પૃથ્વીવત્ સમજવો.

મનુષ્યના ઠંકમા ૧૨૦ પ્રકૃતિનો બંધ છે અને મનુષ્ય અપર્વાસામાં પૃથ્વીવત્ ૧૦૬ પ્રકૃતિનો બંધ છે.

વૈમાનિકના દંડકમાં પહેલા બીજા દેવલોકમાં ૧૦૪ પ્રકૃતિનો બંધ છે તે ૧૦૩ તો ભવનપતિના દંડકની લેવી તેમાં જિનનામ ભેળવતાં ૧૦૪ પ્રકૃતિનો બંધ છે. ત્રીજીથી આઠમાં સુધીના ૬ દેવલોકમાં નરકના દંડકની પેઠે ૧૦૧ પ્રકૃતિનો બંધ છે, નવમાં દેવલોકથી નવઐવેચક સુધીમાં ૯૭ પ્રકૃતિનો બંધ છે. તે ૧૨૦માંથી ૧૯ પ્રકૃતિ રત્નપ્રભામા વર્જેલી લેવી તેમાં ૧ ઉદ્યોતનામ તથા તિર્યંચત્રીક (તિર્યંચગતિ, તિર્યંચાનુપૂર્વિ, તિર્યંચાયુ) એ ૪ ભેળવતાં ૨૩ પ્રકૃતિ વર્જવી, શેષ ૯૭ પ્રકૃતિનો બંધ છે.

નવમા દેવલોકથી ઉપરના તમામ દેવોને ઉદ્યોત નામ કર્મનો બંધ નથી કેમકે ઉદ્યોત નામનો બંધ તિર્યંચગતિ પ્રાપ્તોગ્ય છે માટે વર્જેલ છે.

ચોથે ગુણુકાણે ચોથથી (એકંદર સમુચ્ચયથી) ૭૭ પ્રકૃતિનો બંધ છે તે ૫ જ્ઞાનાવણીય, ૬ દર્શનાવણીયની (તે ૯માંથી નિદ્રાનિદ્રા ૨ પ્રચલાપ્રચલા ૩ ચિણુધ્વિનિદ્રા એ ૩ વર્ણ શેષ ૬નો) બંધ છે) વેદનીયની ૨ મોહનીયની ૧૯ (તે ૨૬ બંધ પ્રકૃતિમાંથી અનંતાનુ બંધીની ચોકડી મિથ્યાત્વ મોહનીય સ્ત્રી વેદ અને નપુંસક વેદ એ ૭ વર્જવી શેષ ૧૯ નો બંધ છે) આયુષ્યની ૨ (દેવાયુ અને મનુષ્યાયુ) નામની ૩૭ (ઔદારિકધ્વિક તે ૧ ઔદારીક શરીર ૨ ઔદારિકના અગોપાગ ૪ વૈક્રિયધ્વિક ૫ તૈજસશરીર ૬ કાર્મણુશરીર ૧૦ વર્ણુચતુષ્ક તે ૧ વર્ણુ ૨ ગંધ ૩ રસ ૪ સ્પર્શ ૧૧ પ્રથમ સઘયણુ ૧૨ પ્રથમ સસ્થાન ૧૩ પચેદ્રિયબ્દતિ ૧૫ મનુષ્યધ્વિક ૧૭ દેવધ્વિક ૧૮ શુભવિહાયગતિ ૧૯ અશુરુલધુનામ ૨૦ નિર્માણુ નામ ૨૧ ઉપધાતનામ ૨૨ પરાધાતનામ ૨૩ ઉપ્વાસનામ ૨૪ તીર્થકરનામ ૩૪ ત્રસદશક તે ૧ ત્રસનામ ૨ ખાદરનામ ૩ પર્યાસનામ ૪ પ્રત્યેકનામ, ૫ સ્થિરનામ ૬ શુભનામ ૭ સૌભાગ્ય નામ ૮ સુસ્વરનામ ૯ આદેયનામ ૧૦ યશોકિર્તિનામ ૩૫ અસ્થિરનામ ૩૬ અશુભનામ ૩૭ અયશોકિર્તિનામ એમ ૩૭ નામ ની) અને ગોત્રની ૧ તે ઉચગોત્ર, અતરાયની ૫ એમ એ ૭૭ પ્રકૃતિનો એકે એટલે ૪ ગતિના જીવોને ચોથે ગુણુકાણે બંધ છે.

પાચ અનુત્તર વિમાનમા ૭૨ પ્રકૃતિનો બધ છે કેમકે અનુત્તર વિમાનવર્ષી દેવો એકાત શ્રમકિત દષ્ટિ છે તે દેવોને ૧ બ્રહ્મ શુભ્રકાણુ છે તેથી દેવગતિમા એાષે ૪ મે શુભ્રકાણુ અને અનુત્તર વિમાનમા ૭૨ પ્રકૃતિનો બધ છે તેમાં ૪ મે શુભ્રકાણુ જે ૭૭ બધ પ્રકૃતિ છે તેમાથી દેવગતિ તથા વૈકિન્થવિકે એ ૫ પ્રકૃતિ દેવગતિ બધ પ્રાપ્તોચ છે તે દેવગતિમા પર્વતા છવો ન જાપે માટે ૭૭ માથી પાચ વર્ષે શેષ ૭૨ પ્રકૃતિનો અનુત્તર વિમાનમા દેવોને બધ છે.

(૬) ઉત્તર પ્રકૃતિ ઉદય :- બધ પ્રકૃતિ ૧૨૦મા શ્રમકિત મોહનિય તથા મિશ્રમોહનિય એ ૧૦ પ્રકૃતિઓ મેળવીએ એટલે ૧૨૨ ઉદય પ્રકૃતિ માય છે. (દર્શન મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિમાથી એક મિશ્રાત્વ મોહનિયનો બધ છે પણ પાછલી બે પ્રકૃતિનો બધ નથી પરંતુ ઉદય તો માય છે માટે બધમાં ન લેતા ઉદયમા લીધી છે)

નારકીના હકકમા સાતે નરકમા ઉદયપ્રકૃતિ ૧૨૨માથી ૮૦ નો ઉદય છે તે ૫ જ્ઞાનાવર્ણિય, ૬ દર્શનાવર્ણિયની, ૨ વેદનીય, ૨૬ મોહનિયની, તે ૨૮માથી ૧ સ્ત્રી વેદ, ૨ પુરુષ વેદ એ બે પ્રકૃતિનો નારકીને બધ છે પણ ઉદય નથી વેદ ત્રણમાથી નરકના હકકમાં ૧ નપુસક વેદનો ઉદય છે માટેજે વેદનો ઉદય વર્ષો છે શેષ ૨૬ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, આયુષ્યની ૧ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે નર્કાયુનો શેષ ૩ આયુનો ઉદય નથી. ૧ મનુષ્યાયુ ૨ તિર્યગાયુ એ બેનો બધ છે અને નર્કાયુ દેવાયુ એ બે આયુનો બધ ગતિ સ્વભાવે જ નથી માટે નરકના હકકમાં એક નર્કાયુનો જ ઉદય છે અને નામ કર્મની ૬૭ બધ પ્રકૃતિમાથી ૩૦ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૧૦ નર્કાશ્વિક ૩ પચ્ચેદિયની જાતિ ૪ ત્રશનામ, ૫ જાહસ્નામ, ૬ પર્માસનામ, ૭ પ્રત્યેકનામ, ૮ દુર્ભાજ્યનામ ૬ દુસ્વસ્નામ, ૧૦ અનાદેશનામ, ૧૧ અમશોક્ષિતિનામ, ૧૨ કુલસકાણુ, ૧૪ વૈકિન્થવિક, ૧૫ ઉપસ્યાતનામ, ૧૬, પરાધાતનામ, ૧૭ ઉચાસનામ, ૧૮ અશુભવિકાચોગતિ અને નામની ૧૨ મુવોદથી તે ૧ તૈજસ્ય શરીર ૨ કાર્મણુ શરીર ૩ અનુરુ-

લઘુનામ ૪ સ્થિરનામ ૫ અસ્થિરનામ. ૬ શુભનામ ૭ અશુભનામ
 ૧૧ વર્ણચતુષ્ક ૧૨ નિર્માણનામ એ ૧૨ ધ્રુવોદયી લેખવતા ૩૦
 નામકર્મની ઉદય પ્રકૃતિ અને ગોત્રની ૨ અતરાયની ૫ એમ સર્વે
 મળીને ૮૦ પ્રકૃતિનો ઉદય નારકીના દડકમા છે) શેષ ૪૨ વર્ણ
 તે નામ નીચે પ્રમાણે છે જાતિચતુષ્કને ૧ એકેદ્રિયની જાતિ ૨
 બેધન્દ્રિયની જાતિ ૩ તેષદ્રિયની જાતિ ૪ ચઉરિદ્રિયની જાતિ સંઘ
 યણુષટ્ક્રતે ૧ વજ્રપલનારાચસઘયણુ, ૨ ઋષભનારાચસંઘયણુ,
 ૩ નારાચસઘયણુ, ૪ અર્ધનારાચસઘયણુ, ૫ કિલકુસઘયણુ, ૬
 છેવટુસઘયણુ. સઠાણુ, પાંચ પહેલા, દેવત્રીક, મનુષ્યત્રીક, તિર્યંચ-
 ત્રીક, ઔદારીકધ્વિક, આહારકધ્વિક, શુભવિહાયોગતિ, સુસ્વરનામ,
 યશોકીર્તિનામ, સુભગનામ, આદેયનામ સૂક્ષ્મત્રીક, સ્થાવરનામ, આ-
 તાપનામ, ઉદ્યોતનામ, જિનનામ, અને વેદયુગલ, એમ એ ૪૨
 પ્રકૃતિનો ઉદય નારકના દડકમા નથી)

દશ ભવનપતિના ૧૦ દડક, વાણુવ્યંતરનો ૧ દડક, જ્યોતિ-
 પિનો ૧ દડક એ ૧૨ દડકમા ૮૫ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે જ્ઞાના-
 વર્ણીયની ૫, દર્શનાવર્ણીયની ૯, વેદનિયની ૨, મોહનીયની ૨૭
 (તે ૨૮માથી નપુસક વેદ વર્ણવો દેવગતિમા નપુસક વેદનો
 બધ છે પણ ઉદય નથી) આયુષ્યની એક (તે દેવાયુનો ઉદય છે
 દેવગતિમા મનુષ્યાયુ અને તિર્યંગાયુનો બધ છે અને ગતિસ્વભાવે
 દેવાયુ તથા નરકાયુનો બધ નથી માટે ત્રણ આયુનો ઉદય વર્ણવો
 કેમકે આયુષ્ય કર્મની ચારે પ્રકૃતિ ઉદય વિરોધીની છે તેથી તેને
 દડકમાં અથવા તે તે ગતિમા તેના જ આયુનો ઉદય લેવો યાકીના
 આયુનો ઉદય ન લેવો એમ સર્વત્ર ભાવના કરવી) નામની ૬૭
 માથી ૩૪ લેવી (તે ૨ દેવધ્વિક ૩ પચેદ્રિયની જાતિ ૪ ત્રશનામ
 ૫ બાહરનામ ૬ પર્યાપ્તનામ ૭ પ્રત્યેકનામ ૮ સૌભાગ્યનામ ૯
 હર્ભાગ્યનામ ૧૦ સુસ્વરનામ ૧૧ હુસ્વરનામ ૧૨ આદેયનામ ૧૩
 અનાદેયનામ ૧૪ યશોકીર્તિનામ ૧૫ અયશોકીર્તિનામ ૧૬ ઉપધાત-
 નામ ૧૭ પરાધાતનામ ૧૮ ઉશ્વાસનામ ૨૦ વૈકિંચધ્વિક ૨૧ શુભ-

વિદ્યાયોગતિ ૨૨ ઉદ્યોતનામ જો ૨૨ માં ૧૨ ધ્રુવોદયી પ્રકૃતિ ભેજ
વતા ૩૪ નામ કર્મની) અને ગોત્ર કર્મની ૨ તથા અતરાયની ૫
જોમ ૮૫ પ્રકૃતિનો ઉદય છે

૧૨૨ ઉદય પ્રકૃતિમાથી ૩૭ પ્રકૃતિનો ઉદય વજ્જો વેમકે
૮૫ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૧૨૨માથી બાહ્ય કર્તા શેષ સ્હેલી ૩૭ નો
ઉદય વજ્જો.

દેવમતિને સ્વભાવે જ ૧ દુસ્વર નામ અને ૨ અશ્રુભવિદ્યાયો-
ગતિ જો જો પ્રકૃતિનો ઉદય ન હોય.

પિશ્યાચ્ચાહિ તથા ઠિન્વિવિ આહિ દેવોને અચરોદીતિ'નો ઉદય છે
માટે દેવગતિમા અચરોદીતિ'નો ઉદય મહત્ત્વ કરેલ છે તેમજ દેવ
તાઓ ઉત્તરવૈદિક્ય કરે છે ત્યારે ઉદ્યોત કરી શકે છે જો અપેક્ષાએ
દેવોને ઉદ્યોત નામનો ઉદય છે માટે ઉદ્યોતનામનો ઉદય દેવમતિમાં
મહત્ત્વ કરેલ છે અન્યથા ઉદ્યોતનામનો ઉદય નથી, ઉદ્યોતનામનો
ઉદયતો તિર્થગતિ પ્રાયોગ્ય છે તે આગળ કહેવામા આવશે.

પૃથ્વીકાયના ૬૬૩મા ૧૨૨ ઉદય પ્રકૃતિમાથી ૮૧ પ્રકૃતિનો
ઉદય છે તે જ્ઞાનાવર્ણી'યની ૫, ર્થનાવર્ણી'યની ૬ વેદનીયની ૨,
મોહનીયની ૨૪ (તે ૨૮માથી ૧ સમઠિત મોહનીય, ૨ મિશ્ર
મોહનીય, ૩ સ્ત્રી વેદ, ૪ પુરુષ વેદ જો ૪ વજ્જો શેષ ૨૪)
અપુષ્યની ૧ તિર્થગાયુ, નામની ૬૭માથી ૩૩ પ્રકૃતિનો ઉદય છે
(તે ૧૨ ધ્રુવોદયી ૧૩ જ્યોત્સ્નિયની જાતિ ૧૪ ઔદારીક ચરીર ૧૫
ઉપધાતનામ ૧૬ પરાધાતનામ ૧૮ તિર્થ અધ્વિક ૧૯ સ્થાવસ્નામ
૨૦ સૂક્ષ્મનામ ૨૧ બાહ્યનામ ૨૨ પર્યાસનામ ૨૩ અપર્યાસનામ
૨૪ પ્રત્યેકનામ ૨૫ દુષ્ણાભ્યનામ ૨૬ અનાદેયનામ ૨૭ યજ્ઞોદીતિ'
નામ ૨૮ અચરોદીતિ'નામ ૨૯ હુંડસઠાણુ ૩૦ છેવડું સપ્તમ્યુ ૩૧
ઉદ્યાસનામ ૩૨ આતાપનામ ૩૩ ઉદ્યોતનામ જો ૩૩ નામની) ૨
ગોત્રની અને ૫ અતરાયની જોમ ૮૧ પ્રકૃતિનો ઉદય છે

પાંચ સ્થાવર અને ત્રણ વિગલેદ્રિય એ ૮ દંડકમા એક નપુસક વેદનો ઉદય છે શેષ એ વેદનો ઉદય નથી માટે વળ્ગ્યા અને સમકિત મોહનીયનો ઉદય ચાથાથી તે ૭મા ગુણુઠાણુ સુધી છે અને મિશ્રમોહનીયનો ઉદય ત્રીજે ગુણુઠાણુ છે તેથી એ એ પ્રકૃતિનો ઉદય ઉપરોક્ત આઠ દંડકમા ન હોય

પાંચ સ્થાવરમા ૧ પેલુ ગુણુઠાણુ છે અને ત્રણ વિગલેદ્રિયમાં પેલા એ ગુણુઠાણુ છે એટલે પેલા એ ગુણુઠાણુ ઉપરોક્ત પ્રકૃતિનો ઉદય નથી માટે એ ૮ દંડકમા એ એ પ્રકૃતિનો પણ ઉદય વળ્ગવો.

અપકાયના દંડકમા ૧૨૨ ઉદય પ્રકૃતિમાથી ૭૯ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે પૃથ્વીકાયના દંડકમાં કહેલ ૮૧ ઉદય પ્રકૃતિમાંથી ૧ ઉદ્યોતનામ ૨ આતાપનામ એ એ બાદ કરતાં શેષ ૭૯ પ્રકૃતિનો ઉદય અપકાયના દંડકમા છે .

તેઉકાયના દંડકમા અપકાયની પેઠે ૭૯ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તેઉને આતાપ નામનો ઉદય નથી કેમકે અગ્નિમા જે ઉષ્ણ સ્પર્શ રહેલ છે તેનો અનુલવ અગ્નિની નજીક જતાં થાય છે પણ સૂર્યની જેમ દૂરથી અનુલવ થતો નથી માટે તેઉના જીવોને આતાપનામનો ઉદય નથી તેમ વળી ઉદ્યોતનામનો પણ ઉદય નથી કેમકે જેનો સ્પર્શ શીત હોય અને પ્રકાશ કરે તેને ઉદ્યોતનામ કહે છે ચદ્રપ્રલાવત્ અને અગ્નિને તો ઉષ્ણ સ્પર્શ છે માટે ઉદ્યોતનામ પણ નથી

તેઉમા ૭૮ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય ત્યારે ૭૯ના ઉદયમાંથી ઉચગોત્ર વળ્ગવો કેમકે તેઉ વાયુમા ઉચગોત્ર ઉવેલ્યા એટલે સત્તામાંથી ટાળ્યા પછી બીજી ગતિમા ન્યા સુધી ઉચગોત્ર ન બાધે ત્યા સુધી તે જીવોને ઉચગોત્રનો ઉદય ન હોય, ઘણેલાગે તેઉ વાયુમા નીચગોત્રનો જ ઉદય છે.

વાયુકાયના દંડકમા ૮૦ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૭૯ તો અપકાયવત્ તેમા એક વૈક્રિયશરીર ભેળવતા ૮૦નો ઉદય છે અને

જન્ના ઉદયે જ્યેષ્ઠ ઉચ્ચગોત્ર વર્ણવો અને જ્ઞ પ્રકૃતિનો ઉદય
હૈમ્ય તેા જન્માથી ચરોક્ષીતિનામ વર્ણવો કેમકે વાયુને ઉચ્ચગોત્ર,
આતાપ, ઉદ્યોત અને ચરોક્ષીતિ પશુ વર્ણેલ છે

વનસ્પતિના હડકમાં ૮૧ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે પૃથ્વીના
હડકમાં ૮૧ પ્રકૃતિનો ઉદય કહેલ છે તેમાથી જ્યેષ્ઠ આતાપનામ બાહ
કર્તાં ૮૦ પ્રકૃતિ રહે તેમા જ્યેષ્ઠ સાધારણ નામ ઉચિરતા જ્યેષ્ઠાસી
પ્રકૃતિનો ઉદય વનસ્પતિના હડકમાં છે, વનસ્પતિમાં કેન્દ્રીક ઝૌપ
ધીઓ પ્રકાશ કરે છે તેથી વનસ્પતિમાં ઉદ્યોત નામનો ઉદય છે.

બેઈદ્રિચના હડકમાં ૮૩ પ્રકૃતિઓનો ઉદય છે તે જ્ઞાના
વર્ણીયની ૫, હર્ષનાવર્ણીયની ૬, વેદનીયની ૨, મોહનીયની ૨૪
પૃથ્વીવત્, આયુષ્યની ૧, (તે તિર્થંગણુ), નામની ૩૫ (તે ૧૨
તેા મુવેદથીલેવી ૧૪ તિર્થંગણિક ૧૫ બેઈદ્રિચની બતિ ૧૭
ઝૌદ્રિચિક ૧૮ એવદુસપ્રયણ ૧૬ કુંડસકાણુ ૨૦ ત્રયનામ ૨૧
બાહસ્નામ ૨૨ ખર્ષાસનામ ૨૩ પ્રત્યેકનામ ૨૪ ઉપધાતનામ ૨૫
પરાધાતનામ ૨૬ અપર્ષાસનામ ૨૭ દુર્ભાગ્યનામ ૨૮ અન્નાદેવનામ
૨૯ ચરોક્ષીતિનામ ૩૦ અચરોક્ષીતિનામ ૩૧ ઉચ્ચાસનામ ૩૨
ઉદ્યોતનામ ૩૩ સુખસ્નામ ૩૪ દુસ્વસ્નામ ૩૫ અશુભવિદ્યાયોગતિ
જ્યે ૩૫ નામની), ગોત્રની ૨ અતરશમ્બી ૫ જ્યેમ ૮૩ પ્રકૃતિનો
ઉદય બેઈદ્રિચના હડકમાં છે.

જ્યેમ જ તેઈચિ ચરિદ્રિચમા પશુ બેઈદ્રિચવત્ ૮૩
પ્રકૃતિનો ઉદય છે ફક્ત બતિમાં પોતપોતાની બતિ લેવી ખલોદ્ર-
ચિની ઉઠવાથી ઉદ્યોત થાય છે માટે વિગલેદ્રિચમાં પશુ ઉદ્યોત
નામનો ઉદય છે.

તિર્થંગ પર્ષાદ્રિચના હડકમાં ૧૦૨ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે
જ્ઞાનાવર્ણીયની ૫, હર્ષનાવર્ણીયની ૬, વેદનીયની ૨ મોહનીયની
૨૮, આયુષ્ય ૧ તિર્થંગાયુ, નામની ૫૦ (તે ૧૨ મુવેદથી લેવી

૧૪ તિર્યંચધ્વિક ૧૫ પંચેન્દ્રિય જ્ઞતિ ૧૬ ત્રશનામ ૧૭ બાદરનામ
 ૧૮ પર્યામિનામ ૧૯ અપર્યામિનામ ૨૦ પ્રત્યેકનામ ૨૧ સુલગનામ
 ૨૨ દુર્લગનામ ૨૩ સુસ્વરનામ ૨૪ દુસ્વરનામ ૨૫ આદેયનામ ૨૬
 અનાદેયનામ ૨૭ યશોકીર્તિનામ ૨૮ અયશોકીર્તિનામ ૩૦ ઔદારીક-
 ધ્વિક ૩૬ સઘયણુષ્ટક ૪૨ સંઠાણુષ્ટક ૪૪ વૈક્રિયધ્વિક ૪૬ વિહયો-
 ગતિધ્વિક ૪૭ શ્વાસોશ્વાસ ૪૮ ઉપઘાતનામ ૪૯ પરાઘાતનામ ૫૦
 ઉઘોતનામ), ગોત્રની ૨ અંતરાયની ૫ એમ ૧૦૨ પ્રકૃતિનો ઉદય
 તિર્યંચ પચેન્દ્રિયના દડકમાં છે

તિર્યંચને વૈક્રિયરૂપ બનાવતાં ઉઘોત થાય તેથી તિર્યંચના
 દડકમાં ઉઘોત નામનો ઉદય છે

મનુષ્યના દડકમા ૧૦૫ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૧૦૨ તો
 તિર્યંચના દડકની લેવી તેમા વળી આહારકધ્વિક અને જ્ઞનનામ
 એ ત્રણ મેળવતાં ૧૦૫ પ્રકૃતિનો ઉદય મનુષ્યના દડકમા છે

વૈમાનિકના દડકમા એઘે તથા પહેલા ખીજ દેવલોકમા
 ભવનપતિવત્ ૮૫ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. ત્રીજથી બારમા દેવલોક
 સુધીમા ૮૪ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૮૫માથી સ્ત્રી વેદનો ઉદય વળ્લો
 કેમકે ત્રીજા દેવલોકથી માંડીને ઉપરના દેવલોકોમા દેવીઓનું ઉપજવું
 નથી માટે ત્યા સ્ત્રી વેદનો ઉદય વળ્લો છે

નવઐવેયકમા ૮૩ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે એઘે ૮૫ ના
 ઉદયમાથી ૧ સ્ત્રી વેદ ૨ ઉઘોતનામ એ જે વળ્લો શેષ ૮૩ પ્રકૃતિનો
 ઉદય છે ઉઘોતનામકર્મનો ઉદય દેવોને ઉત્તરવૈક્રિય કરતી વખતે
 હોય છે અને નવઐવેયકના દેવો ઉત્તરવૈક્રિય રૂપ કરતા નથી કેમકે
 ઐવેયકમા વૈક્રિય સમુદ્ઘાતનો અભાવ છે. (સાક્ષીસૂત્ર પત્રવણા પ્રદ
 ૩૬માની) એ ન્યાયથી ઉઘોતનામનો ઉદય સંભવતો નથી, તત્ત્વ
 કેવળી ગમ્ય,

અનુત્તર વિમાનમા ૭૦ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે જ્ઞાનાવર્ણીયની ૫, દર્શનાવર્ણીયની ૬ (તે ૬માથી ઉપરની નિદ્રા ત્રણનો ઉદય વર્ણો) મોહનીયની ૨૦ (તે ૨૮માથી અનતાનુભવીની થાકડી, મિથ્યાત્વ મોહનીય, મિશ્ર મોહનીય, સ્ત્રીવેદ, નપુસક વેદ, એ ૮નો ઉદય વર્ણો શેષ ૨૦ પ્રકૃતિનો ઉદય છે) વેદનીયની ૨, આયુષ્યની એક (તે દેવાયુ) નામની ૩૦ (તે ૧૨ ધ્રુવોદથી લેવી ૧૩ પશ્ચિમિચલ્લિતિ ૧૪ સમચરિસસઠાણ ૧૬ દેવધ્વિક ૧૮ વૈક્રિયધ્વિક ૧૬ ત્રસનામ ૨૦ બાહસ્નામ ૨૧ પર્માસનામ ૨૨ પ્રત્યેકનામ ૨૩ સુપ્વરનામ ૨૪ સૌભાગ્યનામ ૨૫ યથોક્તિર્નામ ૨૬ આદ્યેનામ ૨૭ ઉચ્ચાસનામ ૨૮ ઉપચાતનામ ૨૯ પશ્ચાતનામ ૩૦ શુભ વિદ્યાયોગતિ એ નામની ત્રીસ પ્રકૃતિનો ઉદય છે), ગોત્રકર્મની એક (ઉચ્ચ ગોત્રની), અતરાયની ૫ એમ ૭૦ પ્રકૃતિનો ઉદય અનુત્તરવાસીયોને છે

ઉત્તર પ્રકૃતિ ઉદીરણા - ઉદીરણાનું વિવેચન ઉદયદ્વાર પ્રમાણે બાણતું કેમકે જે જે ૬૬૩મા જેટલી જેટલી પ્રકૃતિનો ઉદય છે તેજ પ્રકૃતિની ઉદીરણા થાય પણ અન્ય પ્રકૃતિની ઉદીરણા થઈ શકે નહીં માટે ઉદય પ્રમાણે વિસ્તાર બાણવે.

ઉત્તર પ્રકૃતિ સત્તા - આઠ કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૪૮ છે તેના નામ જ્ઞાનાવર્ણીયની ૫ (તે ૧ મતિજ્ઞાનાવર્ણીય ૨ ક્રુત જ્ઞાનાવર્ણીય ૩ અવધીજ્ઞાનાવર્ણીય ૪ મનપર્ષવજ્ઞાનાવર્ણીય ૫ કેવળજ્ઞાનાવર્ણીય) દર્શનાવર્ણીયની ૬ (તે ૧ ચક્ષુદર્શનાવર્ણીય ૨ અચક્ષુદર્શનાવર્ણીય ૩ અવધિદર્શનાવર્ણીય ૪ કેવલદર્શનાવર્ણીય ૫ નિદ્રા ૬ નિદ્રાનિદ્રા ૭ પ્રયણા / પ્રયણાપ્રમ્યણા ૬ ચિહ્નિદ્રા), વેદનીયની ૨ (તે ૧ સાતાવેદનીય ૨ અસાતાવેદનીય) મોહનીયની ૨૮ (તે ૧ સમ્યક્ત્વમોહનીય ૨ મિશ્રમોહનીય ૩ મિથ્યાત્વમોહનીય ૪ અનતાનુભવી ક્રોધ ૫ અપ્રત્યાખ્યાન ક્રોધ ૬ પ્રત્યાખ્યાન ક્રોધ ૭ સંવલન ક્રોધ / અનતાનુભવીમાન ૬ અપ્રત્યાખ્યાનમાન ૧૦

પ્રત્યાખ્યાનમાન ૧૧ સન્વલનમાન ૧૨ અનંતાનુબંધી માયા ૧૩
 અપ્રત્યાખ્યાનમાયા ૧૪ પ્રત્યાખ્યાનમાયા ૧૫ સન્વલનમાયા ૧૬
 અનતાનુબંધીલોભ ૧૭ અપ્રત્યાખ્યાનલોભ ૧૮ પ્રત્યાખ્યાનલોભ ૧૯
 સન્વલનોલોભ ૨૦ હાસ્ય ૨૧ રતિ અને ૨૨ અરતિ ૨૩ શોક
 ૨૪ ભય ૨૫ બુગુપ્ત્સા ૨૬ પુરુષવેદ ૨૭ સ્ત્રીવેદ ૨૮ નપુસકવેદ),
 આયુષ્યની ૪ (તે ૧ દેવાયુ ૨ મનુષ્યાયુ ૩ તિર્યગાયુ ૪ નરકાયુ),
 નામની ૧૦૩ (તે ૧ નરકગતિનામકર્મ ૨ તિર્યગતિ ૩ મનુષ્ય-
 ગતિ ૪ દેવગતિ ૫ એકેદ્રિયન્તિ ૬ બેદ્રિયન્તિ ૭ તેદ્રિય-
 ન્તિ ૮ ચૈત્રિદ્રિયન્તિ ૯ પચેન્દ્રિયન્તિ ૧૦ ઔદારિકશરીર ૧૧
 વૈક્રિયશરીર ૧૨ આહારકશરીર ૧૩ તૈજસશરીર ૧૪ કાર્મણશરીર
 ૧૫ ઔદારિક અગોપાંગ ૧૬ વૈક્રિય અગોપાંગ ૧૭ આહારકઅગોપાંગ
 ૧૮ ઔદારિક ઔદારિક બંધન ૧૯ ઔદારિક તૈજસ બંધન ૨૦
 ઔદારિક કાર્મણ બંધન ૨૧ ઔદારિક તૈજસ કાર્મણ બંધન ૨૨
 વૈક્રિય વૈક્રિય બંધન ૨૩ વૈક્રિય તૈજસ બંધન ૨૪ વૈક્રિય કાર્મણ
 બંધન ૨૫ વૈક્રિય તૈજસ કાર્મણ બંધન ૨૬ આહારક આહારક
 બંધન ૨૭ આહારક તૈજસ બંધન ૨૮ આહારક કાર્મણબંધન
 ૨૯ આહારક તૈજસ કાર્મણ બંધન ૩૦ તૈજસ તૈજસ બંધન ૩૧
 તૈજસ કાર્મણ બંધન ૩૨ કાર્મણ કાર્મણ બંધન ૩૩ ઔદારિક
 સંઘાતન ૩૪ વૈક્રિય સંઘાતન ૩૫ આહારક સંઘાતન ૩૬
 તૈજસ સંઘાતન ૩૭ કાર્મણ સંઘાતન ૩૮ વજ્રઋષલનારાચસ ઘયણુ
 ૩૯ રૂષલનારાચસ ઘયણુ ૪૦ નારાચસ ઘયણુ ૪૧ અર્ધ નારાચ
 સ ઘયણુ ૪૨ કીલિકા સ ઘયણુ ૪૩ છેવટુ સ ઘયણુ ૪૪ સમચૈત્રસ
 સ ઠાણુ ૪૫ ન્યઓધસ ઠાણુ ૪૬ સાદિ સ ઠાણુ ૪૭ વામન સ ઠાણુ
 ૪૮ કુખ્જ સ ઠાણુ ૪૯ હુડ સ ઠાણુ ૫૦ કૃષ્ણવર્ણુ ૫૧ નીલવર્ણુ
 ૫૨ લોહિતવર્ણુ ૫૩ હારિદ્રવર્ણુ ૫૪ શ્વેતવર્ણુ ૫૫ સુરભિગ ધ ૫૬
 હરભિગ ધ ૫૭ તિષ્ઠતરસ ૫૮ કટુરસ ૫૯ કષાયરસ ૬૦ આમ્લરસ ૬૧
 મધુરરસ ૬૨ કર્કશસ્પર્શ ૬૩ મૃદુસ્પર્શ ૬૪ ગુરુસ્પર્શ ૬૫ લઘુસ્પર્શ

શીતસ્પર્શ ૬૭ ઉષ્ણસ્પર્શ ૬૮ સ્નિગ્ધસ્પર્શ ૬૯ રૂક્ષસ્પર્શ ૭૦
 નરકાનુપૂર્વી ૭૧ તિર્યંગાનુપૂર્વી ૭૨ મનુષ્યાનુપૂર્વી ૭૩ દેવાનુપૂર્વી
 ૭૪ શુભવિદ્યાયોગતિ ૭૫ અશુભવિદ્યાયોગતિ ૭૬ પરાધાતનામ ૭૭
 ઉચ્ચાસનામ ૭૮ આતાપનામ ૭૯ ઉદ્યોતનામ ૮૦ અનુરુદ્ધમુનામ ૮૧
 વીર્ષ કરનામ ૮૨ નિર્માણનામ ૮૩ ઉપધાતનામ ૮૪ ત્રસનામ ૮૫
 બાહરનામ ૮૬ પર્યાસનામ ૮૭ પ્રત્યેકનામ ૮૮ સ્થિરનામ ૮૯
 શુભનામ ૯૦ સૌભાગ્યનામ ૯૧ સુસ્વરનામ ૯૨ આદેવનામ ૯૩
 યશઃકીર્તિનામ ૯૪ સ્થાવરનામ ૯૫ સૂક્ષ્મનામ ૯૬ અપર્યાસનામ
 ૯૭ સાધારણનામ ૯૮ અસ્થિરનામ ૯૯ અશુભનામ ૧૦૦ દુર્ભાજ
 નામ ૧૦૧ દુસ્વરનામ ૧૦૨ અનાદેવનામ ૧૦૩ અવશેષકીર્તિનામ
 કર્મ), તેમાં બંધન નામકર્મની ૧૫ પ્રકૃતિનો સમાવેશ કરત પદ્ય
 બંધનમાં કરવાથી નામકર્મની ૬૩ પ્રકૃતિ થાય છે ગોત્રની ૨
 (તે ૧ ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ૨ નાચૈર્ગોત્ર), અવરાયની ૫ (તે ૧ દાનાવરાય
 લાભાવરાય ૩ શોભાવરાય ૪ ઉપશોભાવરાય ૫ વીર્ષાવરાય) એમ
 ૮ કર્મની ૧૪૮ પ્રકૃતિ બાણવી.

પ્રથમ નરકના ૬૪૭૧ જોષે તથા પહેલી ત્રણ નરકમાં
 ૧૪૮ પ્રકૃતિની સત્તા છે તે જ્ઞાનાવર્ણિયની ૫, દર્શનાવર્ણિયની ૬,
 વેદનીયની ૨ મોહનીયની ૨૮ નામની ૬૩, ગોત્રની ૨ અવરાયની
 ૫, એ પ્રમાણે ૧૪૮ ની સત્તા છે એમ સર્વે ૬૪૭૧ ૧૪૮
 પ્રકૃતિની સત્તા છે સર્વે ૬૪૭૧ જોષે અને ઉદ્યવર્તિ પ્રકૃતિઓ
 વિચિત્ર પ્રકારે સભાવે છે પણ કર્મજળનું છુવ પ્રદેશ સાથે રહેવું એ
 આશ્રયી કરેક ૬૪૭૧ ૧૪૮ પ્રકૃતિની સત્તા છે.

(૧૧) ક્રુવળથી ઉત્તર પ્રકૃતિ - એકસોવીસ બંધ પ્રકૃતિ-
 માથી ક્રુવળથીની ૪૭ પ્રકૃતિ છે તેમાં પ્રતિપક્ષી પ્રકૃતિનો વિશિષ્ટ
 આવતો નથી. વિષ્ણુકે ઉપશમ ન થાય ત્યાં સુધી નિરતર બંધાય છે.
 તેના નામ - જ્ઞાનાવર્ણિયની ૫ દર્શનાવર્ણિયની ૬ મોહનીયની ૧૬,
 (તે અનતાનુબંધાદિક ૧૬ કપાય ૧૭ મિશ્રાત્વ મોહનીય

ભય ૧૯ દુગ્ધા), નામની ૯ (તે ૪ વર્ણુ ચતુષ્ક પ તૈજસ શરીર
 ૬ કાર્મણુ શરીર ૭ અગુરુલઘુનામ ૮ નિર્માણુનામ ૯ ઉપઘાતનામ)
 અને અતરાચની ૫ એ પ્રમાણે ૪૭ ધ્રુવખ ધીની પ્રકૃતિ જાણવી.

ચોવીસે દ હકમા દરેક દ હકે ૪૭ ધ્રુવખ ધીની પ્રકૃતિ છે. ફક્ત
 વૈમાનીકના દ હકમા પાચ અનુત્તર વિમાનવાસીઓને ધ્રુવખ ધીની
 ૩૬ પ્રકૃતિ છે (તે જ્ઞાનાવર્ણીયની ૫, દર્શનાવર્ણીયની ૬ તે હમાંથી
 થિણુદ્ધીત્રીક વર્ણવી, મોહનીયની ૧૪ તે ૧૬માંથી અનતાનુખ ધીની
 ચોકડી તથા મિથ્યાત્વમોહનીય એ ૫ વર્ણવી, શેષ ૧૪, નામની ૯,
 અતરાચની ૫ એમ ૩૬ ધ્રુવખ ધીની પ્રકૃતિ પાચ અનુત્તર વિમાનમા છે.

(૧૨) અધ્રુવખ ધીની પ્રકૃતિ એકસોવીસ બંધ પ્રકૃતિ-
 માથી અધ્રુવખ ધ પ્રકૃતિ ૭૩ છે તેના નામ વેદનીયની ૨, મોહ-
 નીયની ૭, (તે ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ શોક, ૭ વેદત્રીક)
 આયુષ્યની ૪, નામની ૫૮ (તે ૬૭ બંધ પ્રકૃતિ માથી ૯ ધ્રુવખ ધીની
 વર્ણુ શેષ ૫૮ નામની) ગોત્રની ૨ એમ ૭૩ પ્રકૃતિ અધ્રુવખ ધીની
 જાણવી વિરોધી પ્રકૃતિ સાથે તેમનો બંધ ન થાય જેમકે હાસ્ય
 સાથે શોક નહિ, રતિ સાથે અરતિ નહિ, અમુક એક આયુષ્ય અને
 તેને અનુકુળ પ્રકૃતિ બંધાય

નારકીના દ હકમા ઓઘે (એક દર) તથા પહેલી ત્રણ નરકમા
 અધ્રુવખ ધીની ૫૪ પ્રકૃતિ છે તે નારકીના દ હકમા ૧૦૧ બંધ પ્રકૃતિ
 છે તેમાંથી ૪૭ ધ્રુવખ ધીની બાદ કરતા બાકી ૫૪ અધ્રુવખ ધીની
 પ્રકૃતિ છે ચોથીથી છઠ્ઠી સુધી ત્રણ નરકમા ૫૩ અધ્રુવખ ધીની
 પ્રકૃતિ છે પૂર્વે કહેલ ચોપનમાંથી જિનનામની બાદ કરવી

સાતમી નરકમા પર અધ્રુવખ ધીની પ્રકૃતિ છે તે પૂર્વોક્ત
 ૫૩માંથી ૧ મનુષ્યાયુનો બંધ વર્ણવે દશ ભવનપતિના દસદ હક,
 વાણવ્ય તરનો ૧ દ હક જ્યોતિષીનો ૧ દ હક એ ૧૨ દ હકમા અધ્રુવ

બંધીની ૫૬ પ્રકૃતિ છે તે ૧૦૩ બંધપ્રકૃતિમાંથી ૪૭ મુવબંધીની વર્ણ શેષ ૫૬ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે

પૃથ્વી પાણી વનસ્પતિ અને ત્રણવિગલેદ્રિય એ ૬ હઠકા અમુવબંધીની ૬૨ પ્રકૃતિ છે તે ૧૦૬ બંધપ્રકૃતિમાંથી ૪૭ મુવબંધીની વર્ણ શેષ ૬૨ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે

તેજ વાયુ એ બે હઠકા અમુવબંધીની ૫૮ પ્રકૃતિ છે તે ૧૦૫ બંધપ્રકૃતિમાંથી ૪૭ મુવબંધીની વર્ણ શેષ ૫૮ પ્રકૃતિ અમુવબંધીની છે તિર્થંચ પથેદ્રિયના હઠકા અમુવબંધીની ૭૦ પ્રકૃતિ છે તે ૧૧૭ બંધપ્રકૃતિમાંથી ૪૭ મુવબંધીની વર્ણ શેષ ૭૦ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે તિર્થંચના અપર્માસામાં પૃથ્વીવત્ ૬૨ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે

મનુષ્યના હઠકા ૭૩ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે તે ૧૨૦ બંધ પ્રકૃતિમાંથી ૪૭ મુવબંધીની વર્ણ શેષ ૭૩ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે મનુષ્ય અપર્માસામાં પૃથ્વીવત્ ૬૨ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે વૈમાનિકના હઠકા એકદર તથા પહેલા બે દેવલોકમાં ૫૭ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે તે ૫૬ ભવનપતિવત્ તેમાં જિન નામ ઉર્ધ્વેસ્તા ૫૭ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે ત્રીજા દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધી રત્નપ્રભાવત્ અમુવબંધીની ૫૪ પ્રકૃતિ છે નવમાં દેવલોકથી તે નવજીવેયક સુધીમા અમુવબંધીની ૫૦ પ્રકૃતિ છે તે બંધ પ્રકૃતિ ૬૭માંથી ૪૭ મુવબંધીની વર્ણવી શેષ ૫૦ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે આવ અનુત્તર વિમાનમા અમુવબંધીની ૩૩ પ્રકૃતિ છે તે બંધ પ્રકૃતિ ૭૭માંથી ૩૬ મુવબંધીની વર્ણવી શેષ ૩૩ અમુવબંધીની પ્રકૃતિ છે

(૧૩) દુવોદથી પ્રકૃતિ-એકસોને બાવીસ ઉદય પ્રકૃતિમાંથી દુવોદથી સત્તાવીસ પ્રકૃતિ છે તેના નામ જ્ઞાનાવર્ણિની ૫, હર્ષના વર્ણિની ૪ (તે બાર હર્ષના લેવા), મોહનીયની ૧ (તે મિથ્યાત્વ

મોહનીય), નામની ૧૨ (તે ૪ વર્ણ્યતુષ્ક પં તૈજસ શરીર ૬ કાર્મણુ ૭ નિર્માણુનામ ૮ અચુરુ લઘુનામ ૯ સ્થિરનામ ૧૦ અસ્થિર નામ ૧૧ શુભનામ ૧૨ અશુભનામ) અને અંતરાય ૫ કુલ ૨૭ નિરંતર ઉદયવર્તિ પ્રકૃતિ બાણવી

ચોવીસે દડકમા ધરૂવોદયી ૨૭ પ્રકૃતિ છે ફક્ત વમાનીકના દડકમા પાચ અનુત્તરવાસીઓને ૨૬ પ્રકૃતિનો ધરૂવોદય છે તે ૨૭ ધરૂવોદયી પ્રકૃતિમાંથી ૧ મિથ્યાત્વ મોહનીય વર્જવો- અનુત્તરવાસીઓ એકાત સમકિત દષ્ટિ છે માટે ત્યા મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ઉદય નથી.

(૧૪) અધુવોદયી પ્રકૃતિ - સામાન્યપણે ઉદય પ્રકૃતિ ૧૨૨ છે તેમાંથી ધરૂવોદયી ૨૭ બાદ કરતા શેષ ૯૫ પ્રકૃતિ અધરૂવોદયી છે

પ્રથમ નરકના દડકમા અધરૂવોદયી ૫૩ પ્રકૃતિ છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૮૦માંથી ધરૂવોદયી ૨૭ પ્રકૃતિ વર્જતા શેષ ૫૩ અધરૂવોદયી પ્રકૃતિ નરકના દડકમા બાણવી

દશ લવનપતિના ૧૦ દંડક વાણુવ્યતરનો ૧ દડક ન્યો-તિષિનો ૧ દડક એ ૧૨ દંડકમા અધરૂવોદયી ૫૮ પ્રકૃતિ છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૮૫માંથી ધરૂવોદયી ૨૭ પ્રકૃતિ વર્જતા શેષ ૫૮ અધરૂવોદયી પ્રકૃતિ છે પૃથ્વીકાયના દડકમા અધરૂવોદયી ૫૪ પ્રકૃતિ છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૮૧માંથી ધરૂવોદયી ૨૭ વર્જતા શેષ ૫૪ અધરૂવોદયી પ્રકૃતિ છે

અપકાયના દડકમા અધરૂવોદયી ૫૨ પ્રકૃતિ છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૭૯માંથી ધરૂવોદયી ૨૭ વર્જતા શેષ ૫૨ અધરૂવોદયી પ્રકૃતિ છે તેઉકાયના દડકમા અપકાયવત્ પર અધરૂવોદયી પ્રકૃતિ છે અને અધરૂવોદયી ૫૧ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય ત્યારે ૫૨માંથી ઉચગોત્રનો ઉદય વર્જવો, એટલે તેઉના દડકમા ૫૧ અધરૂવોદયી પ્રકૃતિ છે.

વાયુના હકકમા અધ્વવોદથી ૫૩ પ્રકૃતિ છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૮૦માથી ધ્વવોદથી ૨૭ વર્ણતા શેષ ૫૩ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિ છે અને અધ્વવોદથી ૫૨ પ્રકૃતિનો ઉદય હોય ત્યારે ૫૩માથી યથો ક્ષિતિનામ વર્ણવો અને અધ્વવોદય ૫૧નો ઉદય હોય ત્યારે ૫૨ માંથી ઉચ્ચે ગોત્ર વર્ણવો એટલે વાયુના હકકમા ૫૩-૫૨-૫૧ એ ત્રણ પ્રકારની અધ્વવોદથી પ્રકૃતિનો ઉદય છે

વનસ્પતિના હકકમા અધ્વવોદથી ૫૪ પ્રકૃતિ છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૮૧માથી ધ્વવોદથી ૨૭ વર્ણતા શેષ ૫૪ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિ છે બેઈદ્રિયના હકકમા અધ્વવોદથી ૫૬ પ્રકૃતિ છે તે ૮૩ ઉદય પ્રકૃતિમાથી ૨૭ ધ્વવોદથી વર્ણતા શેષ ૫૬ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિનો ઉદય છે તેઈદ્રિય અને ચર્ષીદ્રિયના હકકમા બેઈદ્રિયવત્ ૫૬ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિનો ઉદય છે.

તિયં ચ પચ્ચે દ્રિયના હકકમા ૭૫ પ્રકૃતિ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૧૦૨માથી ૨૭ ધ્વવોદથી પ્રકૃતિ વર્ણતા શેષ ૭૫ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિ છે અસત્રી તિયં ચ પચ્ચે દ્રિયમા અધ્વવોદથી ૫૬ પ્રકૃતિનો ઉદય બેઈદ્રિયવત્ બલુવેલ મનુષ્યના હકકમા અધ્વવોદથી ૭૮ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ઉદય પ્રકૃતિ ૧૦૫માથી ૨૭ ધ્વવોદથી વર્ણતા શેષ ૭૮ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિ છે

વૈમાનીકમા એકદર તથા પહેલા બે દેવલોકમા ભવનપતિ વત્ ૫૮ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિનો ઉદય છે ત્રીજા દેવલોકથી બારમા દેવલોક સુધી અધ્વવોદથી ૫૭ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૫૮માથી ૧ સ્ત્રીવેદ વર્ણવેલ નવમૈવેયકમા ૫૮ અધ્વવોદથી પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૫૮માથી ૧ સ્ત્રીવેદ ૨ ઉચોતનામ એ બેનો ઉદય વર્ણવેલ પાંચ અનુત્તર વિમાનમા અધ્વવોદથી ૪૪ પ્રકૃતિનો ઉદય છે તે ૭૦ ઉદય પ્રકૃતિમાથી ૨૬ ધ્વવોદથી વર્ણતા શેષ ૪૪ અધ્વવોદથીનો ઉદય છે.

ધ્વવ સત્તા આઠ હકકમની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૪૮ છે તેમાથી દ્વમશ્ય સત્તામા ૧૨૬ પ્રકૃતિ રહે છે તેને ધ્વવ સત્તા કહે છે, તે ધ્વવસત્તા પ્રકૃતિના

નામ જ્ઞાનાવર્ણીયની ૫, દર્શનાવર્ણીયની ૯, વેદનીયની ૨, મોહનીયની ૨૬, (તે પચીસ કપાય અને મિથ્યાત્વ મોહનીય એમ ૨૬) નામની ૭૮ (તે તિર્થચ્છિવક, જાતિ પચક, શરીર ત્રણ તે ૧ ઔદારિક ૨ તૈજસ ૩ કાર્મણુ, બધન ત્રણ, સઘાતન ત્રણ, અગોપાગ ૧ તે ઔદારિકના જાણુવા, સઘયણુ છ, સંઠાણુ છ, વર્ણાદિ વીસ, વિહાયોગતિ બે, ત્રસ દસક, સ્થાવરદસક, પરાઘાતનામ, ઉદ્યોતનામ, આતાપનામ, ઉશ્વાસનામ, અગુરુલઘુનામ, ઉપઘાતનામ, નિર્માણુનામ, એવ ૭૮ નામની જાણુવી) ગોત્રની ૧ (તે નીચૈર્ગોત્ર) અને અતરાયની ૫ એમ ૧૨૬ ધ્વજ્વસત્તા પ્રકૃતિ જાણુવી

ચોવીસે દડકમા દરેકે દરેકે દડકે ધ્વજ્વસત્તાની ૧૨૬ પ્રકૃતિની સત્તા છે.

(૧૬) અંદ્રુવ સત્તા પ્રકૃતિ-આઠ કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૪૮ છે તેમાથી ક્યારેક સત્તામા હોય અને ક્યારેક સત્તામા ન હોય તેને અંદ્રુવસતા કહે છે, તેવી અંદ્રુવસત્તાની ૧૪૮માથી ૨૨ પ્રકૃતિ છે તેના નામ મોહનીયની ૨, (તે ૧ સમકિત મોહનીય ૨ મિશ્રમોહનીય) આયુષ્યની ચાર, નામની ૧૫, (તે દેવધ્વિક, નરકધ્વિક, મનુષ્યધ્વિક, આહારક ચતુષ્ક, તે ૧ આહારક ૨ આહારકના અગોપાગ ૩ આહારક બધન ૪ આહારક સઘાતન, વૈક્રિય ચતુષ્ક તે ૧ વૈક્રિય ૨ વૈક્રિયના અગોપાગ ૩ વૈક્રિય બધન ૪ વૈક્રિય સઘાતન, તીર્થકર નામ કર્મ એમ ૧૫) અને ગોત્રની ૧ તે ઉચ ગોત્ર એમ ૨૨ અંદ્રુવ સત્તાની પ્રકૃતિ જાણુવી

ચોવીસ દડકમા દરેકે દરેકે દડકે અંદ્રુવ સત્તાની ૨૨ પ્રકૃતિની સત્તા છે

ઘાતિકર્મ. દ્વાર

એકસોને વીસ બધપ્રકૃતિમાથી ઘાતિપ્રકૃતિ ૪૫ છે તેં ૫ જ્ઞાનાવરણીય ૯ દર્શનાવરણીય ૨૬ મોહનીયની ને ૫ અંતરાયની એ ૪૫ ઘાતિ પ્રકૃતિ છે ઘાતિપ્રકૃતિ એટલે જે કર્મપ્રકૃતિ આત્માના

સુષુને આવરે તે ઘાતિ પ્રકૃતિ જાણવી યોગીએ ૬૬૬મા પિન્તાદીસે
ઘાતિ પ્રકૃતિ છે

(૧૭) સર્વઘાતિ પ્રકૃતિ- એકસોને વીસ પ્રકૃતિમાથી
સર્વઘાતિ ૨૦ પ્રકૃતિ છે તેના નામ - (૧) કેવલજ્ઞાનાવસ્થીય, (૨)
કેવલ દર્શનાવસ્થીય અને નિદ્રા પચક તથા અનેતાનુભવીની
ઘાતિ, અપ્રત્યાખ્યાની ને પ્રત્યાખ્યાનિયની ઘાતિને ' મિથ્યાત્વમોહ-
નિય એ ૨૦ પ્રકૃતિ સર્વઘાતિની છે તે સવે ૬૬૬મા છે

સર્વઘાતિની પ્રકૃતિનુ સ્વરૂપ સર્વઘાતિની પ્રકૃતિના
રસરુપક રસનો જન્મી તે તામ્રપત્રની મહક નિષ્ક્રિ તથા
સ્ટીક મહના જેમ નિર્મલ, દ્રાક્ષીની પેઠે સૂક્ષ્મ સાર પ્રદેશે બહુલ
રસ હોય તેથી સર્વઘાતિની પ્રકૃતિ પ્રદેશે અદ્ય હોય તે પણ
શક્તિથી અધિક જાણવી.

કેવલજ્ઞાનાવસ્થીય ને કેવલદર્શનાવસ્થીય એ બે પ્રકૃતિ,
જીવનો મૂળસુષુ કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન તેને સર્વાંશે આવરે
છે જેમ સૂર્યપ્રભા મેષે કરી સર્વ આવરી કહેવાય તથાપિ જીવી
પ્રમાના અંશે આવર્ણા વિના રહે છે તેથી કરી રાત્રી દિવસનો
વિભાજ જણાય છે તેમ જીવના પણ સપૂર્ણ જ્ઞાનદર્શન સુષુ સર્વ
ઘાતિની પ્રકૃતિએ કરી સર્વ અવરાએલા છે તે પણ જેણે કરી
જઠ ચૈતન્યનો વિભાગ હોય એટલે ચૈતન્યાંશ ઉધાટા વકો છે

અને યાચ નિદ્રાએ કરી પણ જે ઉધાટા રહેવા પામ્યો છે
એવો દર્શનાંશ, તે પણ સર્વાંશે હકાય એ નિદ્રાપચક
સર્વ ઈદ્રિષના અવબોધને આવરે માટે સર્વઘાતિ કહીએ. અહીં
પણ મેમ દક્ષત ભાવવો કારણ કે નિદ્રામા પણ સખદાદિક સામળી
ભાગે છે નિદ્રા વખતે કોઈપણ બોધ ન થાય તેથી નિદ્રા પણ સર્વ
ઘાતિની જાણવી તથા કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના આવરણ પણ

સર્વથા ટુચ્યા વિના કેવળજ્ઞાન ઉપજી નહીં મારે સર્વઘાતી કહીએ એ માન સર્વઘાતિના પ્રકૃતિ કહી

એમજ આસ્નાનાર કષાય સર્વઘાતક જાણવા તેમા અન તાનુબ ધી કાઠ માન માયા અને લોભ એ ચાર તેા સમ્યક્ત્વ ગુણુને સર્વથી આવરે છે તેથી સર્વઘાતિ કહ્યા અને અપ્રત્યાખ્યાનાવરણુ ક્રોધાદિક ચાર પણુ દેશવિરતિ ગુણુને સર્વથા આવરે છે તથા પ્રત્યાખ્યાનાવરણુ ક્રોધાદિક ચારે સર્વવિરતિ ગુણુને આવરે છે મારે તે પ્રકૃતિએ સર્વઘાતિ જાણવી

અહીંઆ પણુ મેઘનો દષ્ટાત લેવો, તેથી મિથ્યાત્વીને પણુ કોઈ એક તપશ્ચર્યાદિકની પ્રત્તિપતિ જન વચનથી અવિરૂદ્ધ હોય તથા અવિરતિને પણુ માસાહારાદિકની નિવૃત્તિ હોય તથા દેશવિરતિને પણુ ભાવચારિત્ર હોય એમ એ બાર કષાયની પ્રકૃતિ પણુ સર્વઘાતિની છે. મિથ્યાત્વ મોહનીય પણુ શ્રી જન ભાષિત જીવા જીવાદિક અન ત ધર્માત્મક તેત્વ શ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યક્ત્વ ગુણુને સર્વથી હણુ છે તેથી એ પણુ સર્વઘાતિ પ્રકૃતિ કહીએ. જોકે એના કેટલા એક બે ઠાણીયા તથા એક ઠાણીયા રસસ્પર્ધક દેશઘાતીઆ છે તેા પણુ અહીંઆ શુભાશુભ પરિણામે બંધની અપેક્ષા નથી લીધી એટલે એક કેવળજ્ઞાનાવરણીય, એક કેવળદર્શનાવરણીય, પાચ નિદ્રા, બાર કષાય અને એક મિથ્યાત્વમોહનીય એમ વીસ પ્રકૃતિ સર્વઘાતિની છે સર્વઘાતિના રસસ્પર્ધક ચંડિઠાણીઆ, ત્રીઠાણીઆ અને દ્વીઠાણીઆ એ બધા સર્વઘાતિ છે ઘાતિકર્મ ૨૪ દડકમા છે પણુ મનુષ્યમા ૧૩મે અને ૧૪ મે ગુણુઠાણુ એકે ન હોય.

(૧૮) પચીસ દેશઘાતિની પ્રકૃતિ - દેશઘાતિની પ્રકૃતિના રસસ્પર્ધક સ્થૂલછિદ્ર સાહડીનીપરે, મધ્યમછિદ્ર કાળલાનીપરે, અને સૂક્ષ્મ છિદ્ર વસ્ત્રનીપરે સમજવા સ્થૂલપ્રદેશ નીરસ અસાર બહુપ્રદેશ અલ્પ શક્તિવાળા છે અને ૧ મતિ ૨ શ્વત ૩ અવધિ ૪ મન:

પર્યાય એ ધાર જ્ઞાન અને અક્ષુ અક્ષુ અવધિ એ ત્રણ દર્શનને આવરે એટલે એ સાત પ્રકૃતિ દેશધાતિની બાબતી.

જે ભણી કેવળજ્ઞાનાવરણીય કેવળદર્શનાવરણ એ તે પ્રકૃતિએ અણુ આવશ્યુ જે જ્ઞાન અને દર્શનનો અનતમો અથ તેને દેશધી હણે તેથી દેશધાતિ કહીએ. એકે અવધિજ્ઞાનાવરણ અને અવધિદર્શનાવરણ તથા મન પર્યાય જ્ઞાનાવરણના કેટલા એક રસરુપધક સર્વધાતિપણુ છે જેણે કરી પોતાના અવધિજ્ઞાન પ્રમુખનો અથ માત્ર નથી દેખાતો તોપણુ એનો રસોદય ક્ષયોપશમ અવિદેશી છે તેથી એને દેશધાતિની કહીએ.

સજ્વલના કાધાદિકે આર કપાય દેશધાતિયા છે જેથી એ સર્વવિકૃતિરૂપ જ્વલના સુષોભા હોય લગાડે છે કેમકે એના ઉદયથી સાધુને સાતિચાર જત થાય તેથી એને દેશધાતી કહી છે.

નવ નેકધાય મોહનીય પ્રકૃતિ પણ દેશધાતિની છે જેથી એ પ્રકૃતિ ચાસ્ત્રિને વિષે પણ અતિચાર માત્ર ઉપજાવે પણ એકથી અનાચાર જનક ન હોય માટે દેશધાતિની કહી.

અતશય કર્મની પાચ પ્રકૃતિ એ પણ દેશધાતિની હોય જેથી પુહ્નલ રૂબને અનતમો ભાગ જ્ઞાન લાભ લોગાદિકને વિષે હોય છે જેથી શ્રદ્ધણુ ધારણુ ચોગ્ગ જે પુહ્નલ છે તે પુહ્નલ રૂબને અનતમે જાણે ॥ તેમા પણ સર્વનું જ્ઞાન લાભ લોગ અને ઉપલોગાદિક કરી ન શકે કર્મ નેકમાદિક તથા આહારાદિકનું જ્ઞાન લાભ લોગાદિક સર્વ જ્વલને હોય તેથી દેશધાતિની કહી.

સન જ્વલને એનો ક્ષયોપશમ હોય જ તથા વીર્યાતરાયનો પણ એ સર્વધાતિ રસ હોય તો જ્વલનું સર્વ વીચ આવરે તો જ્વલ કાષ્ટની પર નિશ્ચેષ્ટાવ ત થાય તેથી આહારાદિકને શ્રદ્ધી પરિણુભાવી પણ ન શકે તેથી એ પ્રકૃતિ પણ દેશધાતિની બાબતી. તેથી સવ જ્વલને

વીર્યાંતરાય ક્ષયોપશમ તારતમ્યે વીર્યાં તારતમ્ય હોય જ છે એમ પચીસ પ્રકૃતિ દેશઘાતિની કહી.

ચોવીસે દડકમા એ ૨૫ પ્રકૃતિ છે અને જો ઉદ્યાપેક્ષાયે ગણીએ તો મિશ્રમોહનીય અને સમ્યક્તમોહનીય એ બે પ્રકૃતિ પણુ દેશઘાતિની ગણુતા સત્તાવીશ પ્રકૃતિ થાય તેની સાથે પૂર્વોક્ત સર્વ-સર્વઘાતિની ૨૦ પ્રકૃતિ મેલવીએ તો ૪૭ પ્રકૃતિ ઘાતિની થાય.

દેશઘાતિના રસ સ્પર્ધક કેટલાક ચઉઠાણીઆ કેટલાક ત્રિઠા-ણીઆ કેટલાક દ્વિઠાણીઆ અને કેટલાક એકઠાણીઆ છે તેમા દેશ ઘાતિના ચઉઠાણીઆ તથા ત્રિઠાણીઆ રસ સ્પર્ધક સર્વઘાતિ જ છે અને દ્વિઠાણીઆ તથા એકઠાણીઆ કેટલાક દેશઘાતિના રસસ્પર્ધકેા દેશઘાતિ જ છે

સર્વઘાતિની કેટલીક પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થતો નથી પરતુ ક્ષય થાય જેમકે કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શનાવરણુનો ક્ષય થાય પણુ ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ ન થાય દેશઘાતિની સર્વ તથા સર્વઘાતિની-માથી પણુ કેટલીક પ્ર તિઓનો ક્ષયોપશમ થાય છે

દાખલા તરીકે એક પ્રકૃતિ લઈને તેના ઉપર ક્ષયોપશમની યોજના કરીએ જેમકે અવધિજ્ઞાનાવરણુરૂપ દેશઘાતિ પ્રકૃતિના સર્વઘાતિ અને દેશઘાતિ બન્ને પ્રકારના રસસ્પર્ધકનો ઉદ્દય છે ત્યા અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી સર્વઘાતિ ચઉઠાણીઆ અને ત્રિઠાણીઆ રસને વિખેરી સર્વઘાતિ ને દેશઘાતિ પણુ પરિણુમાવે એટલે ચઉઠાણીઆ કે ત્રિઠાણીઆ રસને દ્વિઠાણીઆ કે એકઠા-ણીઆની સ્થિતિમા લાવી મૂકે અને દેશઘાતિના દ્વિઠાણીઆ એકઠાણીઆ રસને તુચ્છ નિર્ખળ બનાવી તેનો જે ભાગ ઉદ્યા પલીમા આવેલ છે તેનો ક્ષય કરે અને ઉદ્યાવલીમા નથી આવ્યેા તેને એવી રીતે અટકાવે કે તેનો વિપાકોદ્દય એવો રસોદ્દયન થઈ શકે

આવી સ્થિતિમા અવધિજ્ઞાનાવરણનો સર્વંધાતિ રસ જે પ્રમાને સર્વંધા અટકાવતો હતો તે પ્રતિબંધ દૂર થવાથી એટલે સર્વં ધાતિપણુ છેડી દઇ, દેશધાતિ બની જવાથી પ્રભા બહાર આવે છે ત્યારે તેને અવધિજ્ઞાનાવરણનો ક્ષયોપશમ થયો યા અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું એમ આપણે કહી શકીએ

જેવી રીતે અવધિજ્ઞાનાવરણનો ક્ષયોપશમ કહ્યો તેવી જ રીતે સર્વં દેશધાતિ પ્રકૃતિમા ક્ષયોપશમની યોજના કરવી. પ્રકૃતિના અણુ જોમા રહેલ જે સ્પર્શક (રસનો જન્મો) ગ્રામના વાસણની પેઠે છિદ્ર બગરનો મૂતની માફક અતિ ચીકણો અને દ્રાક્ષની પેઠે સૂક્ષ્મ પ્રદેશોપચિત હોય તે રસ સર્વંધાતિ સમજવો તે રસ અધ્ધવસાધની તીવ્ર, તીવ્રતમતા પ્રમાણે ચઠકાણીઓ ત્રીકાણીઓ યા દુકાણીઓ બધાથ.

તેનું દ્રષ્ટાવ. એક વાસણમા એક શેર કરીયાતુ પાંચુ છે તેમા કોઈએ ચારશેર પાણી નાખી ઉકાળવા માડયુ એક શેર પાણી બાકી રહ્યું ત્યાં સુધી ઉકાળયુ ત્યારે તેમા રસનું સ્તવ બધાણુ તેને આપણે ચઠકાણીયા રસની ઉપમા આપી શકીએ. જશેર પાણી રહે ત્યારે ત્રીકાણીઓ રસની અને ત્રણ શેર પાણી રહે ત્યારે દ્વિકાણીયા રસની અને ચારશેર પાણી પડેલ છે તે વખતે કરીઆતાની જે સ્વા ભાવિક કન્વાસ છે તેને એકકાણીયા રસની ઉપમા આપી શકાય. તેવી રીતે કર્મ બધાવી વખતે અધ્ધવસાધોની જેવી તીવ્રતા, મહતા, હોષ તે પ્રમાણે કર્મપુદ્ગલની અદર રસનો જન્મો એકકો યાય તે રસ ચઠકાણીઓ ત્રીકાણીઓ દ્વિકાણીઓ એક કાણીઓ એવા નામથી જોળખાય છે દેશધાતિ પ્રકૃતિઓ ધાતિસે દશકમા હોય.

(૧૯) અધાતિ પ્રકૃતિ દ્વાર

એકસો વીસ નામ પ્રકૃતિમાંથી ઠપ ધાતિ પ્રકૃતિ બાદ કરતા ૭૫ રહી અને અધાતિ કહે છે જે પ્રકૃતિ ભવના સાનાદિક ગુણને

તો કાઈ પણ હણે નહીં પણ ચોરની સંગત કરતાં સાધુ પણ ચોર કહેવાય એમ ઘાતિની પ્રકૃતિની સાથે વેદતાં જીવોને ચાર ગતિ અને ઉચ્ચ નીચ ગોત્રમા આયુષ્ય આપી સુખદુઃખ આપે છે તેમા નામની ૬૭, આયુષ્યની ૪, વેદનીયની ૨, અને ગોત્રની ૨, કુલ ૭૫ છે અઘાતિ પ્રકૃતિ ૨૪ દંડકમા છે.

૧૧. કપાય દ્વાર

(૧) આયપઈડીયાદિ ક્રોધ આદિ કપાય આયપઈવીચે એટલે પોતાથી ઉત્પન્ન થએલો ક્રોધ પરવઈવીચે એટલે પરથી ઉત્પન્ન થએલો ક્રોધ તદુભયપઈવીચે એટલે આત્મા અને પર બન્નેથી ઉત્પન્ન થએલો ક્રોધ અપઈવીચે એટલે ભયાદિ સજ્ઞાના કારણથી ઉત્પન્ન થએલો ક્રોધ સ્વભાવિક એ ૪ પ્રકારના ક્રોધની સત્તા ચોવીસે દંડકમા છે

આયપઈડીયાદિ માન, આયપઈડીયાદિ માયા અને આયપઈડીયાદિ લોભ એ ત્રણુનુ વર્ણુન આયપઈડીયાદિ ક્રોધ પ્રમાણે સત્તા આશ્રયી ચોવીસે દંડકમા જાણુવુ

(૨) આલોગ, અણુલોગ નિવર્તિ આદિ કપાય આલોગ નિવર્ત્યાદિ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ.

આલોગ : તે સ્વેચ્છાએ પોતે અધિકરણુ (પાપના સાધન, હુથીઆર) ઉત્પન્ન કરે અને તે અધિકરણુ પોતાને દુઃખદાયી થાય તેથી ઉત્પન્ન થએલો ક્રોધ તેને આલોગનિવર્તિ ક્રોધ કહે છે.

અનાલોગ નિવર્તિ તે પોતાની ઈચ્છા વિના પરના અધિકરણુ વડે દુઃખ ઉત્પન્ન થવાથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તેને અનાલોગ નિવર્તિ ક્રોધ કહે છે

ઉપશાંત ક્રોધ તે ઉદય આવેલા અને ઉદય નહીં આવેલા એવા બન્ને જાતના ક્રોધને દખાવવા ઢાકેલા અશિવત્ તે સમકીત દષ્ટિને જાણુવો

અનુપશ્યાત ક્રોધ તે દેહીધ્યમાન અગ્નિની પેઠે ક્રોધ ઘાટ
નીચ કર્મનું વેદવું તે ગિજ્ઞાત્વી આશયી બલ્યવે.

નારદી આદિ સરિના ૧૬ ૬૭૭મા વારે જાતનો ક્રોધ ૩
અને વિગદેદ્રિયના ત્રણ ૬૭૭મા ૧ અનાસોગ નિવર્તિ ૨ અને
અનુપશ્યાત ૩ આસોગનિવર્તિ એ ત્રણ જાતના ક્રોધ છે પાચસ્થાવશમા
૧ અનાસોગનિવર્તિ તથા ૨ અનુપશ્યાત એ બે જાતના ક્રોધ છે
એમ માન, માયા ને લોભ પણ ક્રોધવત બલ્યવત.

નેધિ આયુધ્યનો બધ પડે ત્યારે વર્તમાન આયુ ને
બદાણુ એ બે સત્તામાં હોય અન્યથા એક આયુ સત્તામાં હોય
માટે આયુધ્યની પ્રકૃતિ અધ્ધવ ૩ મનુષ્યદીકની સત્તા તેજ વાઈમા
ધણેકાળ રહે તેજવેલે માટે ન હોય વૈક્રિય ચતુષ્ક તથા દેવદીક
નરક દીકની સત્તા અનાદિ નિજોદીઆને ન હોય તથા એ પ્રકૃતિ
ઉવેલે તેને પણસત્તા ન હોય તથા ઉચ્ચજોત્રની સત્તા તેજવાઈમા
ઉચ્ચજોત્ર ઉવેલનારને ન હોય.

(૩) ક્રોધ, માન, માયા, લોભની કોષ્ટાદિ ઉત્પત્તિ

ક્ષેત્ર આશી તે પોતપોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનકો સારા માઠા
જોધને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તે.

વસ્તુ આશી તે પોતાના ઉપકરણો અન્ય કામ જાણવું કરે
ધારી કરે ત્યારે ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તે.

મઠીર આશી તે પોતાના શરીરનો ખરાબ સ્થાન જોધ
ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તે.

ઉપધી આશી તે કર્મરૂપ ઉપધીના ઉદયથી ક્રોધનું ઉપજવું તે.
એ ૪ પ્રકારના ક્રોધ સરિના ઝોળે ૬૭૭મા છે વિગદેદ્રિયમા વસ્તુ

આશ્રી અને ૨ ઉપધી આશ્રી એ બે જાતના કોષ છે. પાચસ્થાવરને વિગલે દ્રિયવત માન, માયા અને લોભ, કોષવત્ જાણવા

(૪) મૂળ કષાય - કષાય=કષ + આય X કષ=સંસાર અને આય=લાભ. એટલે જેનાથી સંસારનો લાભ થાય સંસારની પરપરા વધે તેનું નામ કષાય તેના મૂળ ચાર લેહ છે (૧) ક્રોધ, (૨) માન, (૩) માયા, (૪) લોભ, એ ૪ કષાયો ચોવીસે દંડકમાં છે.

(૫) ઉત્તર કષાય - ઉત્તર કષાય સોળ છે અને તાનુબંધી, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સજવલનનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ પ્રમાણે ૧૬ કષાય થયા

અનતાનુબંધી - અનત સંસારને વધારનાર અથવા અનત છે, અનુબંધ કહેતા રસના સ્થાનો તે અનતાનુબંધી કષાય જાણવો અનતાનુબંધી ક્રોધ પર્વતની ફાડ જેવો, માન પાષાણના થાલલા જેવું, માયા વાસના મૂળ જેવી, લોભ કિરમણ રગ જેવો એ ૪ કષાયની ગતિ નરકની, સ્થિતિ જાવ જીવની અને સમ કિતનો ઘાત કરે

અપ્રત્યાખ્યાની તે કોઈ પણ પચ્ચક્ષુખાણુને પ્રાપ્ત થવા દીએ નહિ થોડા પણ પચ્ચક્ષુખાણુની પ્રાપ્તિ ન થાય તે અપ્રત્યાખ્યાની કષાય જાણવો અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ/સૂકેલા તળાવની તડ સરખો, માન હાડકાના સ્તલસરખો, માયા મેઢાના શિંગડા સરખો, અને લોભ ગાડાના કીલ (ખજન, અજન) સરખો એ ચારેની ગતિ તિર્યચની, સ્થિતિ એક વર્ષની અને દેશ-વિરતિનો ઘાત કરે

પ્રત્યાખ્યાની તે સર્વવિરતિરૂપ પચ્ચક્ષુખાણુને આવરે આવવા ન દે તે પ્રત્યાખ્યાની કષાય જાણવો પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ રેતીની રેખાં સરખો, માન કાષ્ટના સ્તલ સરખો, માયા ગોમુત્રીકા સરખો અને લોભ કાજળના રગ સરખો એ ચારેની ગતિ મનુષ્યની, સ્થિતિ ચાર માસની અને સર્વ વિરતિનો ઘાત કરે.

સજવણન તે ધારિત્રીયાને પણ લગારેક ઉદય આવે તે સજવણન કપાય બાલુવે. સજવણન ક્રોધ તે પાણીની રેખા સરખો, માન નેતરના સ્તંભ સરખો, માયા વાસુની છોલ સરખી અને લોભ હગારના રંગ સરખો બાલુવો. એ ધારેની ગતિ દેવની, સ્થિતિ પદર દિવસની અને યથાખ્યાત યાચિતનો ધાન કરે.

એ સોજે કપાયો ચોવીસે દહકમા છે નારહીમા ક્રોધ ધણે. તિર્થ સ્થર્મા માયા ઘણી, મનુષ્યમા માન ધણે, દેવામા લોભ ધણે.

નોકપાય - નોકપાય એલે કપાય નહિ પણ જેનાથી કપાયો ઉપજે, ઉદય યાચ અથવા કપાયોના ઉદય યથામા મદદ કરનાર તેને નોકપાય કહે છે તેના નવ લેહ છે - (૧) હાસ્ય, (૨) રતિ, (૩) અરતિ, (૪) ભય, (૫) શોક, (૬) ભુગુપ્ત્ય, (૭) પુરુષ વેદ, (૮) અવિદ, (૯) નપુસકવેદ. એ નવ નોકપાય ચોવીસે દહકમા છે

૧૨ વેદદ્વાર

વેદ એટલે ત્રૈયુનનો અભિલાસ કરવો તે વેદ ત્રણ પ્રકારે છે - (૧) પુરુષવેદ (૨) અવિદ (૩) નપુસકવેદ, તે દરેકના વર્ગી બને વેદ છે - (૧) દ્રવ્યવેદ (૨) ભાવવેદ દારી મુજાદિક મુખ પુરુષદ્વાર, પુરુષચિન્હ, વીર્યપતન, દહવા અને પિંચાદિ લખણે મુક્ત તે દ્રવ્ય પુરુષવેદ તે અભોખમ નામકર્મના ઉદયથી યાય છે તથા જેમ સ્વેચ્છમને ભેરે ખટાશની ઇચ્છા યાય ખગાશભાવે તેમ જે કર્મના ઉ વધી સ્ત્રીનું દશન આરિગન ત્રૈયુનાદિકની વેદભેદનીયકમના ઉદ યથી ઇચ્છાયાય તે ભાવપુરુષવેદ

ત વેદનો ચિતાર યામના બહકા જેવો બાલુવો જેમ યામની બ્વાલા એકદમ ઉઠે પણ પાણી તરત સુમાડી બાય તમ પુરુષવેદી વેદના ઉદય બ્યાપુગ યાય પણ કાપમિદ્ધ થરે તગ્ન યાગ યાય તે પુરુષ વેદ બાલુવો જ્ઞાન યોની પ્રમુખ અવયવ સદિન અને દારી મુજાદિક ગદિન તે દ્રવ્યચીવેદ તથા તમ પિત્તના એક

મિથ્યાનની ઇચ્છા થાય, મિથ્યાભાવે તેમ જે કર્મના ઉદયથી પુરુષ સુહામણો લાગે, આલિંગન મૈથુનાદિક અભિલાષ ઉપજે તે ભાવ સ્ત્રીવેદ. તે વેદ બકરીની લીડીના અગ્નિ સરખો બાણવો.

જેમ લીડીઓની અગ્નિ જેમ જેમ ખોરીએ તેમ તેમ વિશેષ હીપે ઘણીવાર પ્રજ્વલે તેમ સ્ત્રીવેદી વેદના ઉદયે ઘણી પ્રજ્વલે, પુરુષના કર સ્પર્શાદિકે વધારે હીપે, ઘણું કળે શાંતિ થાય તે સ્ત્રીવેદ બાણવો.

સ્તનાદિક સ્ત્રીના અવયવો અને દાદી મુછાદિક પુરુષના ચિન્હ એ બન્ને જેને હોય અથવા કોઈના અવયવો સ્પષ્ટ કે પ્રમાણસર ન હોય અથવા કાઈકે સ્ત્રીને મલતી કાઈક પુરુષને મલતી ભાષા બોલે, સ્ત્રીની પરે ચાળા ચોટા કરે અને સ્ત્રીની જેમ કામળતા નિર્બંધતાદિ સહિત હોય તે દ્રવ્ય નપુસકવેદ બાણવો તથા જેમ પિત્તશ્લેષ્મના જોરે ખારા ખાટાની ઇચ્છા થયા કરે ખાઈ ખાટું ભાવે એમ જે કર્મના ઉદયથી સ્ત્રી અને પુરુષ એ બન્ને સબધી વિષયાભિલાષ ઉપજે તે ભાવ નપુસક વેદ બાણવો તે વેદોદય નગર દાહ સરખો છે જેમ નગર બળતુ હોય તેમાં રહેલા ઉકર-ડાદિક ઘણા કાળ સુધી બળે, તરત ચોલવાય નહીં તેમ નપુસક વેદી મોહાગ્નિ જ્વાળાએ બળવત્યમાન ઘણાકાળે પણ શાંતિને પામે નહીં અતરંગ વેદરૂપ અગ્નિ ધુધવાતો રહે તે નપુસકવેદ બાણવો.

પાચ સ્થાવર, ત્રણ વિગલેદ્રિય અને નારકી એ ૯ દડકમા તથા સમુચ્છિંમતિર્યચ અને સમુચ્છિંમ મનુષ્ય એટલાઓને એક નપુસક વેદ હોય અને દેવતાઓના તેર દડકમા નપુસક વિના ખાકીના બે વેદ છે સર્ગીતિર્યચ અને સર્ગી મનુષ્યના દડકમા ત્રણ વેદ છે, યુગલીયાતિર્યચ અને યુગલીયા મનુષ્યમા બે વેદ છે—પુરુષ વેદ અને સ્ત્રી વેદ, એમા નપુસક વેદ ન હોય.

(૧૩) યોગદ્વાર

(૧) મૂળયોગ-યોગ જોડે વ્યાપાર, તે મન, વચન અને કાચાથી થાય માટે ત્રણ મૂળયોગ, મનયોગ, વચનયોગ અને કાચયોગ.

(૧) મનોયોગ-અહીં મનોવર્ગજ્ઞાના પુદ્ગળ પરમાત્મજ્ઞાને શ્રદ્ધા કરવાની ક્રિયા કાચયોગથી થાય ॥ પણ તે મનોવર્ગજ્ઞાના પુદ્ગળોને મનરૂપે પરિણામથી (ચિંતવનના ઉપયોગમા લઈ) પ્રયત્ન વિશેષે કરી અવલબન કરી વિસર્જન કરવા રૂપ આત્મવ્યાપાર તે મનોયોગ છે

(૨) વચન યોગ-કાચ યોગવડે કાચા વર્ગજ્ઞાના પુદ્ગળોને શ્રદ્ધા કરી, કાચાપણે પરિણામથી અવલબીને વિસર્જન કરવારૂપ આત્મરૂપ વ્યાપાર તે વચનયોગ કહેવાય.

(૩) કાચયોગ-ઔદારિક વગેરે શરીર દ્વારા જમન, ઉડવું, બેસવું વગેરે કાચવેધારૂપ જે આત્મ વ્યાપાર તે કાચયોગ. અહીં જે આત્મજ્ઞાનો વ્યાપાર કહ્યો તે જીવના ઉત્થાન, કમ્મ, જળ, વીર્ય, પુરુષાકાર, પરાક્રમ રૂપ જીવના વીર્યની સ્ફુરણાથી થાય, ત્યારે આત્મ પ્રદેશોનું કપન થાય અને શ્રદ્ધા પરિણમન, અવલબન અને વિસર્જન તે પરમાત્મ પુદ્ગળોની વર્ગજ્ઞાનું થાય છે

સરીના ૧૬ ૬૬૩૧૧ એ ત્રણે યોગ છે ત્રણ વિતલેન્દ્રિયના ૩ ૬૬૩૧૧ તથા સમુદ્ધિમ તિર્યંકમા મનયોગ વળીને બાકીના બે યોગ છે પાચ સ્થાવરના ૫ ૬૬૩૧૧ તથા સમુદ્ધિમ મનુષ્યમા એક કાચ યોગ ॥

(૨) ઉત્તર યોગ - ત્રણ મૂળ યોગના ઉત્તર ભેદ ૫૬૨ થાય છે-મનયોગ જોડે મનનો વ્યાપાર તે આ પ્રકારનો છે-(૧) સત્ય મનયોગ (૨) અસત્ય મનયોગ (૩) સત્યા સત્ય જોડે મિદ્ધ મનયોગ, (૪) અસત્યા મૂષા જોડે વ્યવહાર મનયોગ. વચનયોગ જોડે કાચાનો વ્યાપાર તે ચાર પ્રકારે છે-(૧) સત્ય વચનયોગ, (૨) અસત્ય વચનયોગ, (૩) સત્યા સત્ય વચનયોગ,

(૪) અસત્યા મૃષા વચનયોગ. કાયયોગ એટલે કાયાનો વ્યાપાર તે ૭ પ્રકારે છે—(૧) ઔદારિક કાયયોગ, (૨) ઔદારિક મિશ્રકાયયોગ, (૩) વૈક્રિયકાય યોગ, (૪) વૈક્રિયમિશ્રકાય યોગ, (૫) આહારકાય યોગ, (૬) આહારકમિશ્રકાય યોગ, (૭) કાર્મણુકાયયોગ. એ પ્રમાણે અઘા મલીને ઉત્તરયોગ ૧૫ કહ્યા છે.

સત્ય મનયોગ એટલે વસ્તુને વસ્તુરૂપે ચિંતવવી જેમકે જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યરૂપે નિત્ય, પર્યાયરૂપે અનિત્ય. એમ અનેકાતપણે ચિતવવું તે સત્ય મનયોગ અને તેથી વિપરીત તે અસત્યમન યોગ. જેમ જીવાદિક પદાર્થ એકાતપણે નિત્ય, વિશ્વવ્યાપિ ઇત્યાદિક ચિતવવું તેનું નામ અસત્યમન યોગ

સત્યાસત્ય મનોયોગ એટલે કાંઈક સાચું, કાંઈક જીવું એમ મિશ્રભાવે ચિતવવું જેમકે આજે ગામમા દસ જનમ્યા; દસ મરણુ પામ્યા એમ અનુમાને કાંઈક સાચું—જીવું ચિતવવું

અસત્ય અમૃષા મનયોગ એટલે આનું અમુક નામ છે, આ અમુક જાત છે, આ વસ્તુ લાવ, આ વસ્તુ લે ઇત્યાદિક ચિતવવું તેથી જિનવચનની વિરાધના થતી નથી માટે જીવું પણ નહિ અને સાચું પણ નહિ એવું વ્યવહારિક ચિતવવું

સાચા વચનને આત્માની સાથે જોડવો તે સત્ય વચનયોગ. અસત્ય વચનની સાથે આત્માને જોડવો તે અસત્ય વચનયોગ. કાંઈક સત્ય અને કાંઈક અસત્ય એમ મિશ્ર ભાષા જોલે તે સત્યાસત્ય વચનયોગ હે દેવદત્ત, પુસ્તક લાવ યજ્ઞદત્ત, અમુક ગામ ગયો, એમ જોલવું અર્થાત્ આમ ત્રણ, ચાચના વિગેરે કરવું તે અસત્ય અમૃષા વચનયોગ જાણવો

ઔદારિક શરીરને યોગે જે જીવનો વ્યાપાર તે ઔદારિક કાયયોગ અને અપર્યાપ્તાવસ્થાએ મનુષ્ય અને તિર્યચને કાર્મણુ

पांच ओडेद्रियना पांच इक्ष

१ शरीर

पांच ओडेद्रियमा वायुहाय विना भाडीना मार ओडेद्रियमा शरीर म्बु दे,
१ ओडेद्रिय, २ तेजस ३ धर्मसु.

वायुहायमा शरीर मार, १ ओडेद्रिय २ तेजस, ३ तेजस, ४ धर्मसु.

२ व्यवगाहना द्वार

पृथ्व्यादि मार ओडेद्रियनी व्यवगाहना, नयन्य, अत्रिसना म्बु
प्यातमा भावनी छुष्ट पसु अत्रिसना म्बु प्यातमा भावनी

वनरूपिनी व्यवगाहना, नयन्य अत्रिसना म्बु प्यातमा भावनी
छुष्ट ६ नर जेवन ओडेरी कभल पोयवा भाधी नलुपी.

३ सङ्गनन द्वार पांच ओडेद्रियमा सेवार्त सङ्गनन.

४ संस्थान द्वार पांच ओडेद्रियमा इक्ष संस्थान

५ ह्याय द्वार पांच ओडेद्रियमा ह्याय मार

६ सङ्गा द्वार पांच ओडेद्रियमा सङ्गा मार

७ सेरवा द्वार

पृथ्वी, पाणी, वनरूपि जे म्बु ओडेद्रियना अपर्मासमा सेरवा मार, ते १
छुष्ट २ नील, ३ हापोत, ४ तेजो पर्यासमा म्बु. तेजस वायु जे म्बु म्बु
सेरवा, १ छुष्ट २ नील, ३ हापोत.

८ छद्रिय द्वार

पांच ओडेद्रियमा ओक्ष छद्रिय ते ओक्ष रूपीं द्विय.

९ समुद्रघात द्वार

पांच ओडेद्रियमा वायुहाय विना भाडीनी मार ओडेद्रियमा म्बु समुद्रघात
ते १ वेनीय, ह्याय ३ भास्वुनिक

वायुहायमा मारसमुद्रघात. १ वेनीय २ ह्याय ३ मारसुद्रिक ४ वेनीय

१० सङ्गी द्वार पांच ओडेद्रिय म्बुसमी.

११ वेद द्वार पांच ओडेद्रियमा नपुसक वे

१२ पर्यासि द्वार पांच ओडेद्रियमा पर्यासि मार, अपर्मासि पडेवी मार

१३ दृष्टि द्वार पांच ओडेद्रियमा दृष्टि ओक्ष ते १ मिय्यात दृष्टि.

૧૪ દર્શન દ્વાર. પાચ એકદ્રિયમા એકં અચક્ષુ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. પાચ એકદ્રિયમા એ અજ્ઞાન, તે ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન

૧૬ યોગ દ્વાર.

પાચ એકદ્રિયમા વાયુકાય વિના બાહ્યની ચાર એકેદ્રિયમાં યોગ ત્રણ, તે ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિત્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ વાયુકાયમાં યોગ પાચ ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિત્ર શરીર કાયયોગ, ૩ દૈકિય ગરીર કાયયોગ, ૪ ગૈકિય મિત્ર શરીર કાયયોગ, ૫ કાર્મણ શરીર કાયયોગ

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

પાચ એકેદ્રિયમા ઉપયોગ ત્રણ ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ અચક્ષુદર્શન.

૧૮ આહાર દ્વાર.

પાચ એકેદ્રિયમા ત્રણ દિશિનો, ચાર દિશિનો, પાચ દિશિનો આહાર લે, તે વ્યાધાન ન પડે તો છ દિશિનો આહાર લે. બે પ્રકારનો આહાર, તે ૧ ઓજસ ૨ રામ, તે ૧ સચિત, ૨ અચિત, ૩ મિત્ર

૧૯ ઉપજવાનાં, ૨૨ ચવવાનાં દ્વાર.

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિકાય એ ત્રણ એકેદ્રિયમાં ત્રેવીશ દંડકનો આવે, તે એક નારટી વર્ણને; જ્યમ દશ દંડકમા તે પાચ એકદ્રિય, ત્રણ વિકલેદ્રિય, એ આઠ ને મનુષ્ય ને તિર્વચ એ બે મળી દશ દંડકમા જ્ય

તેજસ્કાય ને વાયુકાય એ બે એકેદ્રિયમા દશ દંડકનો આવે તે પાચ એકદ્રિય ત્રણ વિકલેદ્રિય, એક મનુષ્ય ને એક તિર્વચ એ દશ દંડકનો આવે તે નવ દંડકમા જ્ય, તે પાચ એકદ્રિય ત્રણ વિકલેદ્રિય ને તિર્વચ પંચેદ્રિય એ નવમા જ્ય

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

પૃથ્વીકાયની સ્થિતિ, જધન્ય, અ તર્કુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, બાવીશ હજાર વર્ષની અપ્કાયની સ્થિતિ, જધન્ય, અ તર્કુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, સાત હજાર વર્ષની તેજસ્કાયની સ્થિતિ, જધન્ય, અ તર્કુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ અહોરાત્રિની

કાંઈ થયું નથી, તો બાવી સ્થિતિમાં તમે શીમતી છો કહેશે કે તને ધરની કાંઈ ચિંતા છે કે નહીં ?

ધરની ચિંતા રાખવી જરૂરી છે. યુદ્ધિશ્ચાંતિ જે ધરની કાળજી (ચિંતા) નહીં હોય તો તમારું દરેક કામ અભ્યવસ્થિત બની જશે. તમને તમારી બોહિસની ચિંતા રહ્યા કરતી હોય છે. પોણાદરા ઉપર પ્રક્રિયાળને કમિ બાબતો કે તમારા મનમાં ખલખલો મચી જાય છે. પુરુષવત્ દુકાનના કામમાં જે બાળક કરે બાજિયાર વાગ્યે દુકાને જવાનો સમય હોય ત્યારે જમીને કોઈ કામકામો નિદર એવે બને સાજા બારે જીંદને દુકાને જાય તો તેવા વખતે દેવીજી (શીમતીજી) જ કાન બબેરશી કે તમને દુકાનની ચિંતા છે કે નહીં ? હા તો તમે જ વિચારો કે તમારે ચિંતા-કાળજી રાખવી છે કે નહીં ?

પ્રવચનનો સમય સાચા બાક વાગ્યો છે. મેલતાબો બાવી પહેાંચ્યા છે અને હું જે નવ વાગ્યા સુધી ઉપર ૮ એકો રહું તો તમે જ બોલી જાઓ કે મહારાજશ્રીને બાબતો સમજની કિમત જ નથી. બા મારી વાત છે તમારી નથી તમે સાચા બાકને બાકે નવ વાગ્યે બાવો તો શું જગલાઈ નથી ? તો મુનિજી પોતાના સમયે પાટ ઉપર બાવી જતા નથી તો કહેવાય છે કે મહારાજશ્રીને ચિંતા જ નથી. બાબતો સમય બગડે છે તો મારે પણ તમારી ચિંતા રાખવી રહી.

તમારો ડોક્ટરો બીમાર છે ડોક્ટરને તમે દેખાડ્યું એવું મેલ્યું હવાઓ પણ બાબતો એ ડોક્ટર સમયસર હવા જ લેતો ન હોય ચરી પાળતો ન હોય તે તમે જ કહેશો કે તને તાગ શરીરની કાંઈ કાળજી જ નથી તો બીજો જેવું શું કરે ? હવે જે ડોક્ટર જ ડોક્ટર સમય ઉપર જાણેકશન હવા બાવતો નથી તો તમે ડોક્ટરને કહેશો કે સાહેબ તમને મારા પુત્રની દરકાર છે કે નહીં ? અને જે ટપુચન-સિકાક સમય પર બાવે નહીં અને બાળક બાબતોમાં નબળો હોય તો તમે એ ગાસ્તરને કહેશો કે તમને પૈસાથી જ મતલબ છે બાબતો બાળકની કાંઈ ચિંતા જ નથી.

ડોક્ટરે ચિંતા ૮ ન રાખી તો રાગીન્યા પ્રણય બહી મના, માસ્તરે કાળજી ન રાખી તો બાળક નાપાલ્ય થઈ મરેલ. કાંઈ કલાક જે સમયસર બોહિસે પહેાંચતો નથી તો તમે બને નોકરી પરથી કાઢી મૂકશો. બારોપ મૂકશો કે તમને તો સમજની કાંઈ પડી ૮ નથી.

મહારાણી વિક્ટોરીયાનો સેક્રેટરી એકવાર એના સચિવાલયમા ત્રણ મિનિટ મોડો પહોચ્યો મહારાણી બહુ વ્યગ્ર હતી સેક્રેટરી આવ્યો તો બોલી 'તમારી ધડિયાળ બુઝો' એણે કહ્યું 'ક્ષમા કરજો, મારું ધડિયાળ જરા સુસ્ત છે' વિક્ટોરીયાએ કહ્યું 'કા તો તમે તમારું ધડિયાળ બદલો અથવા તો મારે મારા સેક્રેટરીને બદલવા પડશે કારણ કે તમને સમય પર આવવાની ચિતા નથી' મત્રીને પોતાના કામની ચિતા ન સેવે તો સારાચે દેશની સુરક્ષા ભયમા મૂકાઈ જાય મત્રી જ શા માટે, પચોતેર રૂપિયા મેળવતો સિગ્નલમેનને પોતાના સમયની ચિતા ન રાખે તો કેટલું નુકસાન થાય ? એ ટૂંકો અથડાઈ જાય, સેક્રેટરીના પ્રાણ જાય, હજારોનું શરીર અને સૌ દર્દ નબંધ થઈ જાય

હા, તો જીવનના દરેક ક્ષેત્રમા ચિતા સેવવી જરૂરી છે ઘોષી તમારા કપડા આપી ગયો તમે એની કાળજી રાખી નહોતો આડા-અવળા મૂકી દીધા રાત્રે ઉદરોને લાગ મળ્યો અને બધા કપડા રાત્રે કાતરો ખાધા એમા શ્રીમતીજીની રેશમી સાડી પણ હતી સવાગે તમે જોયું તો તમો ઉદરો પર બળા ઊઠ્યા આમતીજી પોતાની દોઢસો રૂપિયાની રેશમી સાડાની દુર્દશા જોગે તો એમનું મગજ પણ ગરમ થયા વિના રહેશે નહી લગભગ સારાચે ધરનું વાતાવરણ ગરમ થઈ જશે પછી ભલેને એ ગરમ વાતાવરણમાં ચૂલો પણ ઠંડી જાય એટલે કપડાની ચિતા ન કરી, તેથી સારુ યે ધર ગરમી અનુભવી શકે છે અને ધરનું મોટેરું ધરની સુરક્ષાની ખેવના જ ન રાખે તો કહેવાશે મોટા તો થઈ ગયા પણ ધરની ચિતા જ નથી હા, તો તમે હવે સમજી ગયા હશે કે ચિતા એકદમ છોડવાની વસ્તુ નથી તેમ ચિતાને વળગી રહેવું પણ ઠીક નથી, કામની ચિતા તો જરૂરી છે પણ વગર કામની ચિતા બિનજરૂરી છે, કારણ કે એ માણસનું લોહી બાળવાનું કામ કરે છે

ચિંતાનું બિનજરૂરી રૂપ :

કાંઈ એ પ્રકારના હોય છે એક તો પદાર્થને ઉપરથી કોરી ખાય છે તો બીજું અદરથી ચિતા એ બીજા પ્રકારનો કાંઈ છે ઉધઈ જે વૃક્ષને લાગી જાય છે તે વૃક્ષને તે ખાઈ જાય છે ઉપરથી તો વૃક્ષની સ્થૂળ કાયા બરાબર દેખાશે પણ અદરથી તે પોલુ બની જાય છે ચિતા પણ એક પ્રકારની ઉધઈ છે જે છૂપી રીતે માણસની શક્તિને ફેલી ખાય છે એ

કાંઈ થયું નથી તો આવી સિમ્તિમાં તમે ધીમની બને કહેશો કે તને ધરની કાંઈ ચિંતા છે કે નહીં ?

ધરની ચિંતા રાખવી જરૂરી છે મૃદિણીને જે ધરની કાળજી (ચિંતા) નહીં હોય તે તમારુ દરેક કામ અન્યવચિત જાવી જશે. તમને તમારી ઓફિસની ચિંતા રહ્યા કરતી હોય છે પોણાઘણ ઉપર બંધિયાળને કટિ આખ્યે કે તમારા મનમાં ખસખસી ગયી ત્ય છે પુસ્તકવન દુકાનના કામમાં જે આગસ્ય કરે અગ્રિયાર વાગ્યે દુકાને જતાને સમય હેવ ત્યારે જમીને ઘેલ કસાકની નિદર જેવે અને સાગ્ય બારે જીને દુકાને જાવ તે તેવા વખતે દેવીજી (શીમતીજી) જ કાન સભેરશે કે તમને દુકાનની ચિંતા છે કે નહીં ? હા તો તમે જ વિચારો કે તમારે ચિંતા-કાળજી રાખવી છે કે નહીં ?

પ્રવચનનો સમય સાગ્ય બાક વાગ્યાને છે મોતાબો આવી પહોંચ્યા છે અને હું જે નવ વાગ્યા સુધી ઉપર જ બેઠો રહું તે તમે જ જોવી જીકરો કે મહારાજશ્રીને જમારા સમયની હિંમત જ નથી. બા મારી વાત છે તમારી નથી તમે સાગ્ય આપને બદલે તવ વાગ્યે આવો તો મુ મેરલાજ નથી ? તે મુનિજી પોતાના સમયે ખાટ ઉપર આવી જતા નથી તે કહેવજ છે કે મહારાજશ્રીને ચિંતા જ નથી જમારો સમય જમડે છે તે મારે ખજ તમારી ચિંતા રાખવી રહી.

તમારો ઠીકરો ખીમાર છે યેકટરને તમે દેખાગ્યુ એણે ચોખ દવાઓ ખજ આપી એ ઠીક સમયસર દવા જ મેતો ન હોય અરી પાળતો ન હોય તે તમે જ કહેશો કે તને તારા શરીરની કાંઈ કાળજી જ નથી તો ખીને એવું શું કરે ? હવે જે યેકટર જ ઠીક સમય ઉપર ઇન્જેક્શન દેવા આવતો નથી તો તમે યેકટરને કહેશો કે સાહેબ તમને મારા પુત્રની ફરકાર છે કે નહીં ? અને જે ટ્યુશન-સિક્કક સમય પર આવે નહીં અને બાળક અબ્યાસમાં નખ્યો હોય તો તમે એ માસ્તરને કહેશો કે તમને પૈસાથી જ મતલબ છે જમારા બાળકની કાંઈ ચિંતા જ નથી

યેકટરે ચિંતા જ ન રાખી તો શેમીના પ્રાણુ જીરી મવા માસ્તરે કાળજી ન રાખી તો બાળક નાપાલ ઘઈ ગયો. કાંઈ કસાક જે સમયસર ઓફિસે પહોંચતો નથી તો તમે એને નોકરી પરથી કાઢી મૂકી. બારોપ મૂક્યો કે તમને તે સમયની કાંઈ ખી જ નથી.

વખતે અભયકુમાર ત્યા આવી લાગ્યો નાની વયમા જ પોતાની માતા સાથે - એ ત્યા આવ્યો હતો એણે ગ્રામ-પચાયતને વિચારમગ્ન જોઈને પૂછ્યું પણ સરપચે કહ્યું “ભાઈ, તુ તે હજુ બાળક છે હજુ તે તારે રમવાના દા'ડા છે આ બધી સમગ્યાઓ તો અમારે જ ઉકેલવી રહી” તેમ છતાં અભયકુમારે આગ્રહ ચાલુ રાખ્યો આખરે સરપચે એને બધી વાત સમજાવી એણે (અભયકુમારે) કહ્યું “બસ, આ જ સમસ્યા છે ને?” સરપચે કહ્યું “હા આ સમગ્યાએ જ સારીયે પચાયતને હેરાન કરી મૂકી છે”

અભયકુમાર બુદ્ધિશાળી હતા કહેવાય છે કે એમની પાસે ઔત્પાતિની બુદ્ધિ હતી અને તમે પણ તમારા ચોપડાઓમા લખો જ છો ને? એ તો તમને યાદ હશે મને યાદ અપાવવાની જરૂર નહી રહે

દિવાળી નજીક છે તમે ચોપડાઓમા લખો છો ગૌતમ સ્વામીની લલિધ હોજને, અભયકુમારની બુદ્ધિ હોજને, ધન્ના શાલિભદ્રની ઋદ્ધિ હોજને, અને કેવન્નાજીતુ સુખ સૌભાગ્ય હોજને” બસ, આમા બાકી જ શુ રાખ્યું? આમા તો તમે બહુ કુશળ છો વિશ્વની પસ દગી કરાયેલી વસ્તુઓ માગી લીધી. ગૌતમ સ્વામીની લલિધ એટલા માટે માગી લીધી કે પાત્રમા અગૂઠો મૂકતાની સાથે જ જેમ ખીર અક્ષય બની ગઈ તેમ તમારી તિબ્બેરીમા અગૂઠો મૂકતાની સાથે જ લક્ષ્મી પણ અક્ષય બની જાય અભયકુમારની બુદ્ધિ તમે માગી છે. કોઈ વાધો નથી તમે બુદ્ધિશાળી બનો તમારામા જ્ઞાનનો પ્રકાશ અગમગે પણ એક પ્રશ્ન એ છે કે અભયકુમારની બુદ્ધિ જો મળી જાય તો એનો ઉપયોગ ફસાયેલાઓને ઉન્મુક્ત કરવામા કરશે કે મુક્તને ફસાવવામા? કારણ કે બુદ્ધિ બને કામ કરે છે એના વડે તમે કોઈની પરિસ્થિતિને સુધારી શકો છો તો કદી એના વડે જ વધુ બગાડી પણ શકો છો

શાલિભદ્રની ઋદ્ધિ તમે માગી છે એમા કોઈ જ ખોટું નથી કે પોતાની પ્રામાણિકતા જાળવી, ખીજનું શોષણ ન કરતા કોઈ મર્યાદામા કંઈક સ પત્તિ મેળવે પણ શાલિભદ્રની ઋદ્ધિ તમારે ઘેર આવી ગઈ તમારું ઘર લક્ષ્મીના અકારોથી રણકી જાઉં તો એનો ઉપયોગ સમાજના આર્થિક રીતે પછાત એવી દુર્બળ વ્યક્તિઓના હિતાથે કરશે કે પોતાના અહકારને પોષવામા કરશે? સ પત્તિ મેળવી તમારી દષ્ટિ સમાજવિકાસ તરફ જશે અથવા તો સ્વ-વિલાસ તરફ? એનો ન્યાય તો તમારે જ કરવો પડશે

હા, તો અભયકુમાર પાસે ઔત્પાતિ બુદ્ધિ હતી એમની બુદ્ધિએ

સારીગિક જ નહીં પરંતુ માનસિક સક્રિયતાને પણ રુધિ છે તમે ચાહે તેમજ ટેકનિક પદાર્થ સ્વે ચાહે તેટલા પૌષ્ટિક પદાર્થ ખાઓ પણ સારી શક્તિને ચિતા દારી ખાશે તમે જમવા બેઠા તમારી સામે મિઠાઈઓનો માળ ખાઓ તમે હણ એક માસ પણ લીધો નહીં કે પાછળથી મિઠાઈ કપડે ચારી બધી મિઠાઈ સાફ કરી ગઈ ખાવા બંધ કરી તમે હોરાન થઈ જશો તમે નથી ઈચ્છના કે તમારુ જમણુ એક મિઠાઈ ખાશોની જમ હા, તે તે મિઠાઈ છે ચિતા જે તમારામાંના જ્યાં જ વિટામિનને ખાઈ જાય છે ખાઓ છે તમે પણ ખાધેણુ જમ છે એના પેટમાં.

એક વખતની વાત છે સમ્રાટ એલિઝાબેથ એક જહુ નદીમાં મેળવુ એની જોડે એક સ દેશી પણ હતો આ સમ્રાટનુ પાલેણુ જહુ છે એને દરરોજ લીધુ માસ ખવડાવવામાં આવે અને સારી વ્યવસ્થા કરાય પરંતુ એની સાથે એક બીજી પણ આગા છે એનુ વજન વધુ લેઈએ નહીં નદીમાંની મામ પચાવન એકડી થઈ મામ પચાવન એ તે સારતની જૂની પરપરા છે આ ધણી મુદર પરપરા કહેવાય જામના નાના મોટા બંધ પ્રથો મામ પચાવન દ્વારા જ ઉદ્ધારમાં આવે છે આરથી મામ પચાવનના અધિકાર અને વિશ્વાસ ઝોજા થયા ત્યારથી જામનાના કસહો સહેરાની કોટીમાં જવા લાગ્યા છે ત્યાં અધિકારી સમય અને અમતો ધણે દુરુખોજ થાય છે વધીવેણુ માલવા સામે છે વિચારો બોલો ખેડત વધીવની મીઠી વાતમાં હસાઈ પોતાની અભોષાનિર્વ કમાણી નકામી વેઠી નામે છે

જેન દશન કહે છે પહેલાં તે કપાયની પ્રવૃત્તિથી દૂર રહેલ અમલુ અમવાન મદારીર દરમ્યાવે છે સ્કિલેસકર ઠાણ દુરમો પરિવહન કરાવના વાતાવચ્ચથી અચેલ કપાય પ્રવૃત્તિ થઈ ગઈ હોય તે એ આમને તરત દારી નાખેલ જામના કોઈ પચની સામે તમારી સમસ્થ રજૂ કરી દો તે સુદ્ધિમતાપૂર્વક આજનુ રક્ષણ કરતાં જે કેસમે આવે એનો પ્રેમ સાથે સ્વોકાર કરી શેલ જેથી સમય અને સ પતિ જાનેનો અચાવ થશે.

પેલા નદીમાંમાં મામ-પચાવન બેડી છે વિકટ સમસ્થા તેની સામે આવી હતી અકરાને ખવડાવવા-ખીચાવવાની જવાબદારી તે સી કોઈ લેવા તેમાર દુ પરંતુ ખવડાવના પછી વ જ વધે જ નથી એની જવાબદારી કોણુ લે? આ સમસ્થાને ઉદ્ધ જો આવશે નહીં તે સમ્રાટ એલિઝાબેથ કોપાય બોલ જાણુ પછી સમસ્થ પચાવન વિચારમાં દુનેની હતી તે જ

વખતે અલયકુમાર ત્યા આવી લાગ્યો નાની વયમા જ પોતાની માતા સાથે -
એ ત્યા આવ્યો હતો એણે ગ્રામ-પચાયતને વિચારમગ્ન જોઈને પૂછ્યુ.
પણ સરપચે કહ્યુ “ભાઈ, તુ તો હજુ બાળક છે હજુ તો તારે રમવાના -
દાંડ છે આ બધી સમસ્યાઓ તો અમારે જ ઉકેલવી રહી” તેમ છતા
અલયકુમારે આગ્રહ ચાલુ રાખ્યો આખરે સરપચે એને બધી વાત સમજાવી
એણે (અલયકુમારે) કહ્યુ “બસ, આ જ સમસ્યા છે ને ?” સરપચે
કહ્યુ “હા આ સમસ્યાએ જ સારીચે પચાયતને હેરાન કરી મૂકી છે”

અલયકુમાર બુદ્ધિશાળી હતા કહેવાય છે કે એમની પાસે ઔત્પાતિની
બુદ્ધિ હતી અને તમે પણ તમારા ચોપડાઓમા લખો જ છો ને ? એ તો
તમને યાદ હશે મને યાદ અપાવવાની જરૂર નહી રહે

દિવાળી નજીક છે તમે ચોપડાઓમા લખો છો ગૌતમ સ્વામીની
લખિંધ હોજો, અલયકુમારની બુદ્ધિ હોજો, ધન્ના શાન્તિભદ્રની ઋદ્ધિ હોજો,
અને કેવન્નાજીનુ સુખ સૌભાગ્ય હોજો” બસ, આમા બાકી જ શુ રાખ્યુ ?
આમા તો તમે બહુ કુશળ છો વિશ્વની પસ દગી કરાયેલી વસ્તુઓ માગી લીધી.
ગૌતમ સ્વામીની લખિંધ એટલા માટે માગી લીધી કે પાત્રમા અગૂઠો મૂકતાની
સાથે જ જેમ ખીર અક્ષય બની ગઈ તેમ તમારી તિજોરીમા અગૂઠો મૂકતાની
સાથે જ લક્ષ્મી પણ અક્ષય બની જાય અલયકુમારની બુદ્ધિ તમે માગી છે.
કાઈ વાધો નથી તમે બુદ્ધિશાળી બનો તમારામા જ્ઞાનનો પ્રકાશ અગમગે
પણ એક પ્રશ્ન એ છે કે અલયકુમારની બુદ્ધિ જો મળી જાય તો એનો
ઉપયોગ ફસાયેલાઓને ઉન્મુક્ત કરવામા કરશો કે મુક્તને ફસાવવામા ? કારણ
કે બુદ્ધિ બને કામ કરે છે એના વડે તમે કાઈની પરિસ્થિતિને સુધારી શકો
છો તો કદી એના વડે જ વધુ બગાડી પણ શકો છો

શાંતિભદ્રની ઋદ્ધિ તમે માગી છે એમા કાઈ જ ખોટું નથી કે પોતાની
પ્રામાણિકતા જાળવી, ખીજનુ શોષણ ન કરતા કાઈ મર્યાદામા કાંઈક સ પત્તિ
મેળવે પણ શાંતિભદ્રની ઋદ્ધિ તમારે ઘેર આવી ગઈ તમારુ ધર લક્ષ્મીના
ઝકારોથી રણુકી જાઠે તો એનો ઉપયોગ સમાજના આર્થિક રીતે પછાત
એવી દુર્બળ વ્યક્તિઓના હિતાર્થે કરશો કે પોતાના અહકારને પોપવામા
કરશો ? સ પત્તિ મેળવી તમારી દષ્ટિ સમાજવિકાસ તરફ જશે અથવા તો
સ્વ-વિલાસ તરફ ? એનો ન્યાય તો તમારે જ કરવો પડશે

હા, તો અલયકુમાર પાસે ઔત્પાતિ બુદ્ધિ હતી એમની બુદ્ધિએ

પચાસતની સમજાને, હૃદયે ગોધી બાપો. પચાસતને એમણે કશું સમ્રાટ તરફથી આવેલા સદેશવાહકને સર્વ વિદાય કરા એને કહેવું કે સમ્રાટની આજ્ઞાનું પચાસત પાલન થયું આવતા ૭ મહિનામાં સ્વયં સમ્રાટ બાવીને નેઈ સકે છે બધા ચક્રિત થઈ ગયા. કુમાર બા શુ કહી રતા. એમણે એક પાંજરું મગાવ્યું જેમાં બે ખર્ચા કર્યા પાંજરામાં એક બાજુ મકરાને બાંધી દીધા અને બીજામાં એક સિંહને પૂર્ણ

મકરાને પણ ખવડાવવામાં આવતું હોયું પણ પાંજરા બંધ કરી દેવામાં આવ્યા પછી સામે સિંહને જોતાં જ જાણે એને મોત જ દેખાતું એ ખાતો પણ એવું લોકો જ બનતું નહીં સિંહથી ભાગતા ભયની ચિંતા એવું લોકો જ બાળી નાખતી ૭ મહિના બાદ સમ્રાટ એલિફન્ટો બહુચર પાડા આવ્યા તોળીને જોયું તો મકરાનું તેટલું વજન હતું કે તેટલું ૭ મહિના પહેલાં મકરાનું લોકો પેલી ચિંતા ખાઈ જતી તેથી જ રીતે તમારા બધા જિજ્ઞાસાને પણ ચિંતા થઈ જાય છે માટે તમે એનાથી સાવધાન રહેવું.

સ્ત્રી વખતે ચિંતા રાખવી સારી નથી કાંટની જેમ ચિંતાને પણ ખીલીએ ટાંચીને પચાસત જાણે, નહીં તર ચિંતાનો ભાર તમારી પીઠ ઉપર પચ્ચર-સમ ભાર બની જાય જે એક પણ માટે પણ વખતે જ પલા નહીં દે.

સહેલાના ખેતરમાં જેમ ઝોળા પડે છે ત્યારે એનો પાક કરમાંઈ જાય છે ખેતરની હસતી હસિયાળી સમાપ્ત થઈ જાય છે એટલેના હસનાં મોઢાં પણ કરમાંઈ જાય છે પણ તેથી જ રીતે ચિંતાના ઝોળા અસ્ખલતાને હરી લે છે એ છુપા ઝોળા છે ચિંતાના ઝોળામાં વજન તો કાંઈ જ નથી પરંતુ પેલા બીજા ઝોળા કરતાં આનામાં અખર સહારક સક્તિ છે પેલા ઝોળાથી તો હાથ એક જ વર્ષ જમડે છે પણ ચિંતાના ઝોળા જેના જીવન ઉપર પડી જાય છે એવું મિત્ર સદાને માટે સમાપ્ત થઈ જાય છે રિમ્બંડ જ નહીં હજારો બનતી જિંદગીઓ પણ બચી જાય છે એ જુવાનીને પ્રાપ્ત્યમાં ફેરવી નાખે.

ચિંતા અને ચિંતા સ હોવાના આ બે શબ્દોમાં સમ્યક છે ચિંતા ઉપર મીઠી હાથાણ છે અને ચિંતા ઉપર નહીં કારણ કે ચિંતા તો પોતાના સ્થાને રહી જાળવવાની સહાયતા વડે મહાને બાળે છે પણ આ ચિંતાની સક્તિ સવિશેષ છે એના ઉપર સ્થાનનો પ્રતિબંધ નથી. જાળવવાની

એને જરૂર નથી અને એ મડદાને નહીં પણ જીવતાને જ બાળે છે. એની આ શક્તિને કારણે જ એના માથે તિલક બિંદુ લગાડાય છે

એક વિચારકના શબ્દોમા કહ્યું તો ચિંતા ફરતી ખુરશી છે, જે તમને ઉપર-નીચે ફેરવશે પણ કયાય પહોચાડશે નહીં એનું કામ ફેરવવાનું છે, કોઈ લક્ષ્ય તરફ પહોચાડવાનું નહીં એટલા માટે જ એ વિપત્તિઓનું વ્યાજ છે મૂળ અદા કરતી વખતે તો તે પોતે જ અદા થઈ જાય છે, અથવા તો માણસને જ સમાપ્ત કરી દે છે

ભારતીય વિચારકાએ તો ચિંતાને અમર વેલ કહી છે કહેવાય છે કે જે વૃક્ષ ઉપર અમર વેલ ચઢે છે, એનું અસ્તિત્વ સમાપ્ત થઈ જાય છે. એ વૃક્ષનો બધો જ રસ ચૂસી લે છે તેવી જ રીતે જે માણસના મન ઉપર ચિંતાની અમર વેલ જીવાઈ જાય છે એનું જીવન-માધુર્ય સુકાઈ જાય છે. કામ કરવાથી શરીર થાકે છ જ આ સિદ્ધાન્ત ખોટો છે શ્રમ તો શરીરને સ્વસ્થ રાખે છે શરીર કામથી નહીં પણ કામના ભારથી થાકે છે, કામથી તો એ હલકું રહે છે પરંતુ કામનો ભાર જ્યારે મન ઉપર લાગે છે તે જ વસ્તુ શરીરને થકવી નાખે છે મશીનને ચલાવવાથી જેમ મશીન ખરાબ થતું નથી પણ સ્કું અટકી જવાથી જ મશીન કામ દેતું બંધ થઈ જાય છે તેવી રીતે મનમા જ્યારે ચિંતાનો સ્કું અટકી જાય છે, ત્યારે જ એ માણસનું મશીન બગડે છે

કેટલાક માણસોને એવી આદત હોય છે કે તેઓ નકામી ચિંતાઓના પોટલો બાધી ફર્યા કરે છે એક ભાઈ જરા લોભી હતો એક પૈસો ખર્ચ કરતા દસ વાર વિચારતા

પ્રુશનસીખી કહો કે એમના ઘેર પુત્રજન્મ થયો, પરંતુ શેઠે પુત્ર જન્મને પ્રુશનસીખી માની નહીં એમના મન ઉપર ચિંતાનો ભાર વધ્યો. ચિંતાએ એમના મો પરની લાલાશ જૂસી નાખી, પ્રતિદિન ચિંતામા જ ચકરાવા લાગ્યા એમનો ફીકા પડતો ચહેરો જોઈ શ્રીમતીજીએ પૂછ્યું; “તમારા મો પરની રોનક કયા ચાવી ગઈ? તમે તો રોજ રોજ સુકાતા જ જાઓ છો!”

એમણે કહ્યું “મારું દુ ખ મારું હૃદય જ જાણે છે તમને સ્ત્રીઓને એનો શો અનુભવ? આ જુઓ, પુત્ર જન્મ્યો છે, કાલે એ મોટો થશે, એના સારું ટપડા જોઈશે કદી એ ખીચકીટ માગશે તો કદી ચોકલેટ. એ એને દેવું પડશે કદી રમકડા પણ લાવી આપવા પડશે શેઠા દિવસો વિતરો

કે પછી એને સ્વાપવાનો પ્રયત્ન કરવો પડશે. હી અને પુસ્તકોનો કાર પસુ મારા પર જ આવશે. કાચવર પૂરુ થતાં એના લગ્નનો ખર્ચો તિનેરીનાથી કરવો પડશે. તમે તો આ રીતલા પછી જાળા થઈ જાઓ છો. પસુ જઈને વસ્ત્રાની જવાબદારી મારા પર જ રહેશે. આ કુ અને કાચુ સમજાશે!" શેડના મનનુ હઈ શેડાણી સમજી જ્યાં એણે કળા લીધુ કે નકામી ચિતા એણે જામને ધેરી લીધા છે. આની હવા પસુ શુ ઢોઈ શકે? આખરે એણે એક ઉપાય શોધી કાઢ્યો સર્જે રસોઈ જાનારી નહી શેડ છે વચે ધેર જામ્ય અને એમુ તો ચૂકો કડકે પડ્યો છે. ધરમાં જઈ શ્રીમતીજીને પૂછ્યુ. આને ચૂકાએ એકાદશી કેમ પાળી છે? પોતાના જવાબને જરા ક્યારે કરતાં એણે કહ્યુ. તમે મારાં મનની ચિતા શુ જાણો? શેડો આધા ને કુકાને જામ્યા. શેડ તાકુક્યા. તે શુ આધા વચર જ કુકાને જઈ? જે આવી જ ઈચ્છા હોય તો પસુ ઠીક છે.

શ્રીમતીજીએ કહ્યુ. કુ એમ નથી કહેની. વાત એ છે કે જાને જાપોરે જ્યોતિરિ આવ્યા હતા. મારી કન્ટરેખા જોઈને કહ્યુ કે તમારી ઉચર પૂરા સાક વાની છે.

શેડજ બેદમ્યા. તો એમાં એક શુ છે? શુ તારી સાકથી વધુ જીવ વાની ઈચ્છા છે?" શ્રીમતીજીએ કહ્યુ. ના, તમે સમજ્યા નહી કહ્યુ મારી ઉચર ત્રીસ વર્ષની છે. ત્રણ શેર થઈ મારે શેજ જીવા પડે છે. જમ્મર વાસ્તુ શે / સાક કરવા પડે છે. તે મહિનાના દેટલા થશે અને ત્રીસ વર્ષમાં દેટલાં વાસ્તુ મારે સાક કરવાં પડશે. સાત બેડાં પાણી કાચુ પડે છે તે ત્રીસ વર્ષમાં દેટલાં બેડાં પાણી એચુ પડશે. જસ, કુ તે આ જ ચિતામાં મરી રહી છુ.

આજના અને ચિતા

હા તે ચિતા એ જીવનશક્તિનો કોઈ છે જે જાદરથી પોસુ જાનારે છે. મારે ચિતાથી દૂર રહેલ. પરંતુ જ્યાં સુધી સાકના ટળની નથી ચિતા પસુ નહી ટળે. અનેતુ જોડ છે મનની એક સાકના કન્ટરે ચિતાએ સર્જને જાવે છે. સાકનાની જન્મમુમિ છે મન પસુ એ પડે છે ચિતાના જોડે મહાકારતના પાનાં ઉચધાવો. હ નરો માનવીઓના લોહીની શોષિત નહીએ કેમ વધી? શા સાચુ હ નરો શ્રીઓનાં સૌભાગ્ય જુસાર્યા? શા સાચુ હ નરો પુમે પિયાવિદીન જન્મા. એ મહાયુદ્ધની જવાધાર્યા એક ચિનતારી કામ કરી ગદા હતી. તે છે એક વ્યક્તિના મનની સાકના-વાજના. શોષિતની

ધ્વિજા-વાહનાએ એક કરોડ એસી લાખ માણુમોના લોહીની નદી વહાવી દીધી

દુર્યોધનની મનેચ્છાએ સમસ્ત કૌરવવ શને તારાજ કર્યો એ દુર્યોધનને એમ પૂછાય કે પાડવોની ભૂમિ શા માટે હરી લીધી ? શુ એની પાસે ખાવા ધાન નહોતુ ? અથવા વસ્ત્રની સમસ્યા હતી કે મકાનોની કમી હતી એની પાસે વિશાળ સામ્રાજ્ય હતુ ખાવાપીવાની એને શી ઉણપ હોઈ શકે. મેવાના દેશમા તો જન્મ્યો હતો તો શુ વસ્ત્રોની એને કમી હતી ? હુ માનુ છુ, પેટીઓ ને પેટીઓ વસ્ત્રોથી ભરી પડી હશે રહેવા માટે એક નહી પણ અનેક ગગન-સ્પર્શી વિશાળ-ભવનોની હારમાળા જિભી હશે, તેમ છતાય એની વાહના અસીમ હતી એના ઉપર એનો એક નહોતો એણે વિશાળ પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કર્યું હતુ પણ પોતા પર તે રાજ કરી શક્યો નહી એટલે જ તો એણે હજારો વીરોને મા'ત કર્યા પણ પોતાની ચાહનાને મા'ત કરી શક્યો નહી અને તેથી કરીને એણે હજારો વિપત્તિઓને ંહારી લીધી

પેલા પદ્મોગરને પૂછો કે એની સત્તા શા માટે સમાપ્ત થઈ ? પાડવોની સામે શા માટે નારીનુ રૂપ લેવુ પડ્યુ ? એનો પણ જવાબ હશે, એના મનની મહેચ્છા એની મહેચ્છાની પૂર્તિ કરવા માટે જ તો એ સતી સાધ્વી દ્રૌપદીનુ અપહરણ કરી ભારતથી ધાત્રી ખડ લઈ ગયો પણ પરિણામ એ આઠ્યુ કે એના હાથમાથી એનુ સારુ ચે રાજ્ય છીનવાઈ ગયુ અને નારીના વસ્ત્રોમા પોતાના પ્રાણ અચાવવા પડ્યા

ક્રીચકને પૂછો, ભીમની ગદાએ એના પર શા સારુ વાર કર્યો ? દ્રૌપદીના સતીત્વ ઉપર પ્રહાર કરવાની એની ધ્વિજાએ જ એના પ્રાણ લીધા. સ્થૂળ રૂપે જ્નેવામા આવે તો ભીમે ક્રીચકને માર્યો છે પણ જૈન દર્શનને પૂછો તો તે શુ કહેશે ? શુ એ પણ એમ કહેશે કે ભીમે એને માર્યો છે ? તો પછી કર્મવાદનો પાયો જ હલખલી ઉઠશે સુખ અને દુ ખ અગે જૈન દર્શનનો એક જ સ્વર રહ્યો છે અઢી હજાર વર્ષ પહેલાનો એ સ્વર છે, જે આજે પણ છે

“ અપ્પા કત્તા વિકત્તાય, સુહાણય દુહાણય। ”

પોતાના સુખ અને દુ ખ માટે આત્મા પોતે જ જવાબદાર છે ખીજે એને સુખની છાયામા લઈ જઈ શકતો નથી તેમ દુ ખના તાપમા એને જિભો કરી શકતો નથી હા, તો ક્રીચકનુ મૃત્યુ ભીમના હાથે થયુ છે એ

કે પછી એને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરવો પડશે. ફી અને પુસ્તકોનો ભાર ખસી મારા પર જ આવશે. બહુતર પુત્રુ થતાં એના જીવનનો ખર્ચો વિનોરીમાંથી કરવો પડશે. તમે તો ચાર રોજીયા થી જીવવા થઈ જાઓ છો, પણ નથી જીવવાની જવાબદારી મારા પર જ રહેશે. બાકુ અને ડોલર સમજાવો ?" શેઠના મનનુ હવે શેઠાણી સમજી ગયાં. એણે કળી લીધું કે નકાળી ચિંતા એણે આમને ધેરી લીધા છે બાકી હવા પણ શું ડોલર સી ? આખરે એણે એક ઉપાય શોધી કાઢ્યો સંજો ગોઠવે જતાની તરીકે શેઠ જ વાગે ધેર આખા જીવે જ્યે તો જુઓ કેમ પડ્યો છે ધરમાં જઈ શ્રીમતીજીને પૂછ્યું "આજે જુમાએ એકાદસી કેમ પાળી છે ? પોતાના જીવનને જીવે ભારે કરતાં એણે કશું તમે મારાં મનની ચિંતા શું જાણ્યો ? શેઠે એ આધાને કુકાને બાળ્યા. શેઠ તાકુબાલ તો શું ખાખા વગર જ કુકાને જાણે ? ને આવી જ ઈચ્છા હોય તો પણ ઠીક છે !"

શ્રીમતીજીએ કશું જુ એમ નથી કહેતી. વાત એ છે કે આજે જ્યે ભારે જ્યેતિરિ આજ્યા હતા. માત્રી હસ્તરેખા જોઈને કશું કે તમારી ઉંમર પૂરા સહ વડની છે

શેઠ જોયા. તો એમ જોડે શું છે ? શું તારી સાથે વધુ જીવવાની ઈચ્છા છે ? શ્રીમતીજીએ કશું ના, તમે સમજ્યા નહીં હજી મારી ઉંમર ત્રીસ વડની છે તજુ મેર થઈ મારે રોજી હજવા પડે છે અધર વાસજુ રોજી સાહે કરવા પડે છે તો મદિનાના કેટલા થઈ અને ત્રીસ વડમાં કેટલાં વાસજો મારે સાહે કરવા પડ્યો ? સાત બેઠાં પાણી ભરવું પડે છે તો ત્રીસ વડમાં કેટલાં બેઠાં પાણી ખેંચવું પડશે ? જસ કુ તો આ જ ચિંતામાં મરી રહી છું

આદના અને ચિંતા

હા તો ચિંતા એ જીવનરક્ષકો કીધે છે ને જીવણી પોતુ જીવણે છે મારે ચિંતાથી દૂર રહેલ પરંતુ આં સુધી આદના ટળની નથી ચિંતા પણ નથી ટળે. જનેનુ જ્ઞે, છે મનની એક મા ના દ નરો ચિંતાએ સજને આવે છે આદનાની જીવનમુખિ છે મન પણ એ પડે છે ચિંતાના બોલે મનાખરના પાનાં ઉચવાને દ નરો માનવીએના ભોલોની મામિન નરીએ કેમ થઈ ? સા આરુ જીવણે સીએનાં શ્રીમાજી જુસાવાં ? સા સાડે દાનતા પુષ્પે પિપાવિદીન જન્મા ? એ મદુપુત્રની જવાબમાં એક મિનત્રારી કામ કલ મદા દના તે છે એક વ્યક્તિના મનની ચાલના-વર્તણુ. કીમિત્રની

ધ્વિજા-વાહનાઓ એક કરોડ એસી લાખ માણુમોના લોહીની નદી વહાવી દીધી

દુર્યોધનની મનેચ્છાએ સમગ્ર કૌરવવંશને તારાજ કર્યો એ દુર્યોધનને એમ પૂછાય કે પાડવોની ભૂમિ શા માટે હરી લીધી ? શુ એની પાસે ખાવા ધાન નહોતુ ? અથવા વસ્ત્રની સમગ્રતા હતી કે મકાનોની કમી હતી એની પાસે વિશાળ સામ્રાજ્ય હતુ ખાવાપીવાની એને શી ઉણપ હોઈ શકે. મેવાના દેશમા તે જન્મ્યો હતો તે શુ વસ્ત્રોની એને કમી હતી ? હુ માનુ છુ, પેટીઓ ને પેટીઓ વસ્ત્રોથી ભરી પડી હશે રહેવા માટે એક નહી પણ અનેક ગગન-સ્પર્શી વિશાળ-ભવનોની હારમાળા જિભી હશે, તેમ છતાય એની વાહના અસીમ હતી એના ઉપર એનો ઐક નહોતો એણે વિશાળ પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કર્યું હતુ. પણ પોતા પર તે રાજ કરી શક્યો નહી એટલે જ તે એણે હજારો વીરોને મા'ત કર્યા પણ પોતાની ચાહનાને મા'ત કરી શક્યો નહી અને તેથી કરીને એણે હજારો વિપત્તિઓને ંહારી લીધી

પેલા પદ્મોગરને પૂછો કે એની સત્તા શા માટે સમાપ્ત થઈ ? પાડવોની સામે શા માટે નારીનુ રૂપ લેવુ પડ્યુ ? એનો પણ જવાબ હશે, એના મનની મહેચ્છા એની મહેચ્છાની પૂર્તિ કરવા માટે જ તે એ સતી સાધ્વી દ્રૌપદીનુ અપહરણ કરી ભારતથી ધાત્રી ખડ લઈ ગયો પણ પરિણામ એ આવ્યુ કે એના હાથમાથી એનુ સારુ એ રાજ્ય છીનવાઈ ગયુ અને નારીના વસ્ત્રોમા પોતાના પ્રાણ બચાવવા પડ્યા

કીચકને પૂછો, ભીમની ગદાએ એના પર શા સારુ વાર કર્યો ? દ્રૌપદીના સતીત્વ ઉપર પ્રહાર કરવાની એની ધ્વિજાએ જ એના પ્રાણ લીધા. સ્થૂળ રૂપે જોવામા આવે તે ભીમે કીચકને માર્યો છે પણ જૈન દર્શનને પૂછો તે શુ કહેશે ? શુ એ પણ એમ કહેશે કે ભીમે એને માર્યો છે ? તે પછી કર્મવાદનો પાયો જ હલખલી ઊઠશે સુખ અને દુખ અગે જૈન દર્શનનો એક જ સ્વર રહ્યો છે અઢી હજાર વર્ષ પહેલાનો એ સ્વર છે, જે આજે પણ છે

“ અપ્પા કત્તા વિકત્તાય, સુહાણય ડુહાણય । ”

પોતાના સુખ અને દુખ માટે આત્મા પોતે જ જવાબદાર છે બીજો એને સુખની છાયામા લઈ જઈ શકતો નથી તેમ દુખના તાપમા એને જીભો કરી શકતો નથી હા, તે કીચકનુ મૃત્યુ ભીમના હાથે થયુ છે એ

અવધાર દરિની ભાગ છે નિકમ દષ્ટિએ તો કીચકે જ પોતાને મારી છે કીચકી વાંછનાએ જ એના મોતને નિમત્તરુ આપ્યું હતું નહીં તર એક બીમ જ શુ-હગર ભીમે પશુ એને મારવામાં સમર્થ નહોત્યા. છા તો નાની ઇચ્છા એની ચાહેના એના હૃદયમાં પેદા થઈ એની સાથે તે જ કાલે ચિતા પશુ પેદા થઈ મઈ

આરે હૃદયમાં કોઈ વસ્તુ માટે ચાહેના પેદા થાય છે તે એની પ્રાપ્તિ સારુ ચિતા પશુ આવે છે હૃદયમાં કરે કે એક ધર્મિણ લેવા માટે તમને ઇચ્છા થઈ તો એની સાથે જ એ માટે પૈસા જુટાવવાની ચિતા પશુ યશ જ પૈસાના અભાવે તમારી ચાહેના પૂરી નહીં થઈ શકે હવે તમે પૈસા જુટાવવાની ચિતામાં પડ્યા. પૈસા જુટાવવાની મુશ્કેલીઓ તો મારા કરતાં તમે અનુભવીઓ વધુ જાણો છો. બ નરના આવેની ઉપલ-પ્રલસની સાથે તમારા મનમાં પશુ ઉપલ-પાલ મચી જાય છે કેટલાકને કીક રીતે બિધ પશુ આવતી નથી. સ્વપ્નોમાં પશુ બ નરના હાલ-હવાલ ચાલતા હોય છે

દિવસ રાતની દોઢ-પામ પછી થોડાક પૈસા કમાયા. એમાં જ નામ જન્મની સાર-સભાળના ખર્ચમાં કરકસર કરી ધર્મિણ ખરીદી. મનની મુરાદ મર આવી. ધર્મિણને હાથમાં અધાવેલી નોઈ તમારી હૃદય-હળી ખીલી ભી પસ્તુ એની સાથે એક વધુ ચિતા આવી. તે એ કે કોઈ એને ચોરી ન જાય પહેલાં ધર્મિણ લેવાની ચિતા હતી અને હવે એના સરકાણની ચિતા છે ધેર આગ્યા. કાકે ધર્મિણ ભાષી છે નાના બધાએ એ નોઈ તો લેવા માટે રજા લાગ્યે. હવે આ નવી આક્રમ આવી. જન્ને રીતે મુશ્કેલી છે નહીં દેતા તો આને ચારોળ કરે છે આખરે તમારું હૃદય ખીચતે છે વાત્સલ્ય જમરાય છે અને જાળ-રૂદન વિજ્ય પામે છે ધર્મિણ જાળને અપુષ્ક છે એ નોઈએ એનાથી રમવા લાગે છે

આ તરફ તમે શ્રીમતીજને ધર્મિણનો ઇતિહાસ સભળાવવા મોડ પેલી જાન્યુ જાન્યાએ ધર્મિણને રમકડું સમજી એની મજબૂતીની પરીક્ષા માટે જમીન ઉપર પજડ્યુ કામ ફૂટવાના અવાજથી તમે ચોકચા. જાળે તે ધર્મિણ લીધું અને આ ૭ જ એની આવી કુર્દશા નોઈ તમે ચીડાયા અને એ આ જાળના ત્રાસ ઉપર બેતરી. એ તો રાકે પાગને રજા લાગ્યે. આખરે શ્રીમતીજ વચ્ચે પડ્યા અને એને જાગ્યે. તમે ધર્મિણ લઈને રીપેર કરનારને આપી આના. બે દિવસમાં એ તૈયાર થઈને પાછી આવી

રૂપિયા દસ થયા પણ તમે પ્રસન્નતા અનુભવી હતુ એક અફવાડિયું પણ વીત્યુ નહી હોય તમે ખાથકમમા ગયા ઘડિયાળ ટેબલ ઉપર મૂકી જેવા તમે અ દર ગયા કે આ બાજુ તમારા નોકરે તક જોઈ ઘડિયાળ પર હાથ માર્યો. બહાર નીકળ્યા અને જોયુ તો ઘડિયાળ ગૂમ હત્યો, ચિતા પાઠી ઘર કરી ગઈ

હવે તમેજ નિર્ણય કરો, આ ઘડિયાળનો ઈતિહાસ છે કે ચાહનાનો? હુ તો કહીશ આ ચિતાનો ઈતિહાસ છે, ચિતા તો વાહના-ચાહનાની સાથે જાયતી જેમ વળગેલી છે

- ૧ અન્થો વિનાનુ ધર એ આત્મા વિનાના શરીર જેવું છે
- ૨ જ્ઞાનરાશિના સચિત ઓધનું નામ સાહિત્ય છે
- ૩ વિચારોના સુદ્ધમા પુસ્તક એક અસ્ત્ર સમાન છે
- ૪ ડપડા ભલે જૂના પહેરો, પરન્તુ પુસ્તકો નવા નવા ખરીદો

“ આસ્ટીન ફીલીપ્સ ”

૫ મને કોઈ મોટો રાજા થવાનુ વચન આપે પરન્તુ સાથે સાથે એ શક્ત રાખે, કે પુસ્તકો વાચવા છોડી દેવા તો હુ રાજ્યને તિલાંજલિ આપીને એવો ગરીબ બનવાનુ પસંદ કરીશ, કે જેની પાસે પુસ્તકોનો ભંડાર હોય

“ લોડ મેકાલે ”

મિત્ર સહજનો,

પશુની પ્રતિભા બહારથી યામ છે બ્યારે માનવીની બ તરથી તમારે એક માત્ર ખરીબી હોય છે ત્યારે તમે એનો વર્ણુ જોશો, શીજગા જોશો, હૃદય જોશો અને પછી જ ખરીબી. ઘોડો ખરીબેલા હોય છે ત્યારે એની તીવ્ર કે મદ અતિને જોશો પરંતુ કોઈ વ્યક્તિને તમારે નેહાથીમાં રાખવી હોય તે તે કુવાન છે કે નહી તે જોશો. સૌન્દર્ય એના મુખ પર દિશ કરી રહ્યું હશે તેા પણ જો એ દાષગ્યાલાથી કરનારો ને અપ્રમાણિક હશે તેા તમે એને કદી નોકર તરીકે નહી રાખો. કારણ કે માનવી કરીસૌન્દર્ય વડે નહો અપિત્ત હૃદય-સૌન્દર્ય વડે પરખાય છે.

ધમની ભૂમિકા હૃદય છે ધમનુ જી એ જ ભૂમિમાં પ્રસ્થવિત થાય છે ક્રિયા-સમાનતા હોવા ક્યાં પણ જો બાવના ત્યાં જુદી જુદી ક્રિયાએ કાર્ય કરી રહી હોય તેા એનું પ્રતિજ્ઞ પણ જુદુ જ હશે. ડૉક્ટર આપરેકન કરે છે ત્યારે સજ્જ વડ કરોગને ચીરે છે તેમ ચોર પણ કરી જોઈ છે આમ ક્રિયા જનેની એક સમાન છે પણ બાવનાએનાં વિભેદન હૃદયે કાવમાં પણ વિભેદ છે ડૉક્ટરના કિર્મમાં કરુણાની બાવના વધી રહી છે ત્યારે ચોર કરતાને માટે કરી રહ્યો છે પરિણામે એકની સજ્જતા પર પુખ્ત માગા એના જગાને સુશોભિત કરે છે ધન અને ઉપકાર સાંપડે છે બ્યારે પેસા ચોરને દાષક્રમીઆ (સાક્ષી) મળે છે અને પ્રાણાન્તનો ઉપકાર પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

એક સવલ્લ્ય વ્યક્તિ તેમ દિશમાં કરુણાનો ધામ વહી રહ્યો છે ક્યાની સરિતાનો ત્યા દિશમાં પ્રવાહ ખરી રહ્યો છે તે પખીએ સાડુ ધાન નખારે છે નાખે છે બ્યારે ખીજ નાનુ સિકારી પણ પખીએને દક્ષવધ સાડુ

ધાન નાખે છે ક્રિયામાં સામ્ય છે કિન્તુ હૃદયનું વૈપવ્ય પરિણામમાં એક મોટો ફેર (વિભેદ) લાવે છે આવે, આપણે માનવવલક્ષણના ધરકતા હૃદયને નોંધએ અને પરખીએ

હૃદયના ચાર પ્રકાર છે

(૧) સક્રિય હૃદય	(૨) અનુદાર હૃદય
(૩) ઉદાર હૃદય	(૪) વિગાળ હૃદય

પ્રત્યેકને આપણે જાણવું અર્થાત્ પહેલો છે સક્રિય હૃદય જે પોતે પણ ખાતો નથી અને ખીજને પણ ખાવા દેતો નથી સપત્તિનો ન તો પોતે ઉપભોગ કરે છે તેમ ખીજને પણ કરવા દેતો નથી જેનું અપર નામ છે કૃપાળુ દિલ સાહિત્યમાં કૃપાળુનું પોતાનું ધ્યાન છે કવિઓ અને કળાકારોએ કૃપાળુથી જ કહેવતો લીધી છે વ્યગના તીખા ખાણુ કસાયા છે પરતુ પ્રાચીન સતોએ પોતાની સીધી લાપામાં કૃપાળુની તુલના 'અડવા'થી કરી છે રાજધ્યાન અને મધ્ય ભાગમાં 'અડવા' એને કહે છે, જે ખેડૂતો ધાન્યની ગ્લા કાળે ખેતરમાં એક પૂતળું ઊભું કરે-છે એક લાખા વાસ ઉપર એક કાળી હાડકી, અને વચ્ચે વાસની જ નાની ખપાટો ચાડી મૂકે છે, જે હાથનું કામ સારે છે સફેદ ખડીથી એને પોતી દે છે, એને 'અડવા' કહેવાય છે. એને નોંધને પક્ષીઓ વિચારતા હોય છે કે આ કોઈ આદમી ઊભો છે તે ખિયારા ડરીને દૂર લાગી જાય છે એક કણ એમના પેટમાં પડી શકતું નથી તેમ ન પોતે પણ ધાનનો એક કણ પણ ખાઈ શકે છે જુઓ, કેવું માર્મિડ લોડકણુ છે આ !

માટલામાં પાણી ભર્યું છે તરસથી હોડું મુકાઈ ગયા છે તો પણ જે પાણી પીતો નથી, એને તમે શું કહેશો ? મૂરખ તો જેને આવશ્યકતા પણ છે અને સપત્તિ પણ પાસે છે, તેમ છતાં એનો ઉપભોગ ન કરે એને આપ શું કહેશો ?

શરીર પર પ્રેમ કરનાર પ્રતિ મૃત્યુ હસે છે એ કહે છે આખરે આ સૌંદર્ય રાખ બની જશે ધન પર પ્રેમ કરનાર પ્રત્યે પૃથ્વી હસે છે કારણ કે એ જાણે છે કે આ મારા ખોળામાં સમાવાનું છે કજુસ કરે પણ શું છે એ (પૃથ્વી) કહે છે, એટલું કગતા જાઓ, આખરે તારે પણ મારા પેટમાં જ આવવાનું છે ને. એક ગામડે અમે એક લોભી (કૃપાળુ) માણસને જોયો ત્રણ ત્રણ દિવસની વાસી દાળ એ ખાતો અને ઘેર એક શાક કરતા

પ્રિય સભ્યો,

પણી પરીક્ષા બહારથી થાય છે ત્યારે માનવીની અંતરથી તમારે એક માત્ર અરીઠી હોય છે ત્યારે તમે એનો વર્ણુ જોશો. શીમાં જોશો. હૃદય જોશો અને પછી જ અરીઠી. થોડા અંતરથી હોય છે ત્યારે એની વીર કે મદ અતિને જોશો. પરંતુ કોઈ વ્યક્તિને તમારે નોકરીમાં રાખવી હશે તો તે સુવાન છે કે નહીં તે જોશો. સૌન્દર્ય એના મુખ પર ક્રિયા કરી શકું હશે તો ખસુ જે એ ઘમમાલાકી કરનારા ને અપમાદિત કરી તે તમે એને કદી નોકર વરતક નહીં રાખો. કારણ કે માનવી સરીરસૌન્દર્ય વડે નહીં અપિતુ હૃદય-સૌન્દર્ય વડે પરખાય છે.

ધનની ભૂમિકા હૃદય છે ધનનુ જી એ જ ભૂમિમાં પરચવિત થાય છે ક્રિયા-સમાનતા હોવા છતાં ખસુ જે ભાવના ત્યાં જુદી જુદી દિશાએ કાપ્ કરી રહી હશે તો એનું પ્રતિક્ષણ ખસુ જુદું જ હશે. ગૅક્ટર કૅપ્ટરન કરે છે ત્યારે સભ્ય વડે સરીરને ચીરે છે તેમ ચોર ખસુ છરી ભોંકે છે જાત ક્રિયા અનેની એક સમાન છે ખસુ ભાવનાઓના વિભેદને લીધે કાજમાં ખસુ વિભેદ છે ગૅક્ટરના દિશમાં કુચ્છાની ભાવના વહી રહી છે ત્યારે ચોર કરતાને માટે કરી રહ્યો છે પરિણામે એકની સફળતા પર ખુબ માગ્ય એના વળાને સુશોભિત કરે છે ધન અને ઉપકાર સાંપડે છે ત્યારે પેશા ચોરને દામકડીઓ (સાંકળ) મળે છે અને પ્રાણાન્તનો ઉપકાર ખસુ પ્રાપ્ત થાય છે.

એક સ્વહૃદય વ્યક્તિ એા દિશમાં કુચ્છાનો ધામ વહી રહ્યો છે જ્ઞાની સરિતાનો એના દિશમાં પ્રવાહ ધરી રહ્યો છે તે પખીઓ સાડુ માન નખારે છે નાખે છે ત્યારે ગીજી બાડુ સિકારી ખસુ પખીઓને હચવવા સાડુ

દશની ઝોળી ખાલી છે, તમારી તિજોરી તર છે તો તેવે સમયે તમે એમની સામે નજર સુદ્ધા કરી છે ? હવે દશ તરફ ન જોતા પોતે જ માલ ઉડાવવા લાગ્યા તો તમને શું કહેવું એનો નિર્ણય તમે જ આપો (હસાહસ)

મેઘ સમુદ્રથી પાણી લઈને પૃથ્વીને ન આપે તો કેટલા દિવસો જીવીશું તમે ને અમે ? પોતા માટે ખર્ચ કરવો એ “ગળાનો પથ્થર છે જે એક દિવસ ડુખાડશે” ખીજા માટે કરવામા આવેલો ખર્ચ ફિરંગતા (દેવદૂત)ની પાખ છે એક ફિલસુફની આ વાણીમા કેટલું જીવનરહસ્ય છે ?

માળવાની શસ્ત્ર-શ્યામલા ભૂમિના ખોળે વસેલી ધારા નગરોનો સમ્રાટ ભોજ એક ઐતિહાસિક રાજા હતો એના સાહિત્યપ્રેમે એના રાજ્યમા સરસ્વતી અને લક્ષ્મીના લોક પ્રસિદ્ધ વૈમનસ્ય (ક્રાટકૃત)ને સમાપ્ત કરી નાખ્યો હતો અધ્વરૂઢ ખની રાજા ભોજ ઉદ્યાન ભણી જઈ રહ્યો હતો ધાન મડીમાથી ન્યારે એનો અશ્વ પસાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે સમ્રાટ જુએ છે કે એક ભિક્ષુક ધૂળમા પડેલા ધાન્યકણોને વીણી-વીણી ખાઈ રહ્યો છે દરિદ્રતાને મૂર્તિમત જોઈ રાજા ભોજ વિચારે છે મારી રાજધાનીમા આવો ભૂખમરો ! પછી એની દષ્ટિ એના કારણને શોધતા શોધતા જન સખ્યામા થતા રહેલા ઉમેરા (વૃદ્ધિ) તરફ ગઈ એ જોલ્યો

“ જનની પેસો મત જાણો, મોંચ પહચા કળ ચાય ”

(જનની એવો ના જણ્યુ, ભોય પડયા કણ ખાય)

માળવાની મીઠી ભાષામા એણે માતૃ-ભક્તિને સમોષી કહ્યું -માતા, તારે એવું તે શું પડ્યું છે ! આવા લાલને પેદા કરી રાષ્ટ્ર ઉપર શા સારુ ભાર વધારે છે જેને પેટ પાળવા સારુ થઈને ભો પડેલા કણ ખાવા પડે છે ઉપરના દોહાનો અવાજ ભિક્ષુકના કાને અથડાય છે એક કાણ માટે જરા ઉપર દષ્ટિ ફેરવી લે છે વિચારવા લાગ્યો, ઐશ્વર્યના મદમા ઉન્મત્ત બનેલો રાજા દરિદ્ર ઉપર વ્યગ છોડી રહ્યો છે પણ વૈભવમા પડેલો એ શું જાણે કે પેટની પીડા કેવી હોય છે ? ગરીબો પર કેવી વર્તે છે એ તો અમે જ જાણીએ છીએ પેટના અગ્નિને શાત કરવા ધૂળ-મિશ્રિત કણો મો ભેળા કરી રહ્યો છું એ પણ એને ગમતું નથી પોતે દ્રાક્ષ, પીસ્તા ચાવ્યા કરે છે અને ચણા ફાકનારને વેધી રહ્યો છે એણે મારી માતાને દોષ આપ્યો છે તો મારે પણ એને વળતો જવાબ આપવો જ જોઈએ દોહો પણ અધૂરો જ છે એટલે એણે એમા એક ખીજા કડી ઉમેરી

શીશુ સાક જનાવ્યુ તો કાકાકાર મળી જતો. તે સ્વયં એનથી ખાતે નહીં તેમ પરિવારને ખસુ ખાવા દેતો નહીં કુટુંબના લોકો એને જાણીને કુકાને રવાના કરી દેવા પહેલે જ જો ખાવાની ઈચ્છા હોય તે જનાવી જમી લેતા. કદી એ કાકાર જતો ત્યારે તો ઘેર દીરા-દિવાળી જ જાણે જાવી જતાં. (૬૫૭૫)

એક તત્ત્વવેદાએ તો જાહી સુધી કહ્યું છે કે લોભી આત્મકતા કરવા જ્યો ત્યારે એર ખસુ બીજા પસેથી લાવી ખારો. સક્રુચિત દિલવાણે તો મધમાખી સમ્મન છે મધમાખી પુખ્ત પરાજનો સમય કરતી રહે છે પરંતુ એની મધુરતાનો ન તો તે પોતે જાનવ લઈ શકે છે અને બીજો કોઈ પસે આવશે તો એને ડસશે. લોભી (સક્રુચિત) હૃદય પશુ સમયમાં જ કુખ માનતો હોય છે

૨ અનુદાર હૃદય

જ્યા પહેલાં કરતા કઈક જુદુ છે પહેલા (કુખસુ) ન તો પોતે ખાવ છે તેમ ન બીજાને ખાવા દે છે પરંતુ જ્યા પોતે ખાવ છે અને બીજાને ખવડાવતો નથી પોતાનુ જ પેટ ભરવુ એ જ એનુ લક્ષ્ય છે એને પોતાનુ પેટની ચિંતા છે દુરનો પાકેથી તો દુર રવા-પશુ પરિવારના લોકો પશુ જો શૂખે મરતા હોય તો એની એને ચિંતા નહીં હોય. સાંજવેળાએ જમરે નીકળ્યા હ્દી વડવાળાની કુકાને જોઈ તો બેચાર આનાનાં હ્દી વડાં ખાઈ લીધાં રસગુસ્તાવાળાને જોયો તો આઠ આનાનાં એ લીધાં અને એ પશુ નાખ્યા રીશન-બ્રાહ્મણ (પેટમાં) પછી કાસેને બાળકો ઘેર શૂખાં ટળવડી રવા હોય. પોતાનુ પેટ ભરાવુ કે ગર્ધાનુ ભરાઈ ગયુ

જ્યા પશુરત્તિ છે કૂતરાની આજ છે કે એની સામે રાટલો આપ્યો તો એ ખાઈ લેશે જાતબાઈને જોશે તે એ કુરકરી. દસ જાયો સાથે જમ્યાં મેલી છે એકની સામે ચારો આવશે તો એ ગોં ધાલી ચરવા લાયકી પશુ એ જોવાની એટા નહીં કરે કે મારી જાહેનોની સામે એ આપ્યો છે કે નહીં ! તમે મહેમાન જાનીને ગયા તમારી સામે જમણુનો થાળ આપ્યો. સાથે એમેલાએને દનુ આપ્યો નથી તો તમારો સાથ જોળીએ લેતાં જમકરી. તમે બીજાની પ્રતીક્ષા કરીશ. જો કોઈ જાનવ નવની ચિંતા ન કરે અને પોતે એકનો જ આરોગવા લાગે તો એને શુ કહેશે સભ્ય કે બસબ્ય ! જમી તો તમે નિખુલ આપી જ દેશ કે એ તદ્દન અચક્ય છે કિન્તુ સમજાઈ

દશની ઝોળી ખાલી છે, તમારી તિબ્બેરી તર છે તો તેવે સમયે તમે એમની સામે નજર સુદ્ધા કરી છે ? હવે દશ તરફ ન બેતા પોતે જ માલ ઉડાવવા લાગ્યા તો તમને શું કહેવું એનો નિર્ણય તમે જ આપો (હસાહસ)

મેઘ સમુદ્રથી પાણી લઈને પૃથ્વીને ન આપે તો કેટલા દિવસો જીવીશું તમે તે અમે ? પોતા માટે ખર્ચ કરવો એ “ ગળાનો પથ્થર છે જે એક દિવસ ડુબાડશે ” ખીજા માટે કરવામા આવેલો ખર્ચ ફિરસ્તા (દેવદૂત)ની પાખ છે એક ફિલસુફની આ વાણીમા કેટલું જીવનરહસ્ય છે ?

માળવાની શસ્ય-શ્યામલા ભૂમિના ખોળે વસેલી ધારા નગરીનો સમ્રાટ ભોજ એક ઐતિહાસિક રાજા હતો એના સાહિત્યપ્રેમે એના રાજ્યમા સરસ્વતા અને લક્ષ્મીના લોક પ્રસિદ્ધ વૈમનગ્ય (કાટકૂટ)ને સમાપ્ત કરી નાખ્યો હતો અશ્વઝઠ અને રાજા ભોજ ઉદ્યાન લણી જઈ રહ્યો હતો ધાન મડીમાથી ન્યારે એનો અશ્વ પસાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે સમ્રાટ જીએ છે કે એક લિશ્મુક ધૂળમા પડેલા ધાન્યકણોને વીણી-વીણી ખાઈ રહ્યો છે દરિ-દ્રતાને મૂર્તિમત જોઈ રાજા ભોજ વિચારે છે મારી રાજધાનીમા આવો ભૂખમરો ! પછી એની દષ્ટિ એના કારણને શોધતા શોધતા જન સખ્યામા થતા રહેલા ઉમેરા (વૃદ્ધિ) તરફ ગઈ એ ખોલ્યો

“ જનની પેસો મત જાનો, મોય પહયા વળ સ્વાય ”

(જનની એવો ના જણુ, મોય પડયા કણ ખાય)

માળવાની મીડી ભાષામા એણે માતૃ-ગતિને સબોધી કહ્યું -માતા, તારે એવું તે શું પડ્યું છે ! આવા લાલને પેદા કરી રાષ્ટ્ર ઉપર શા સારુ ભાર વધારે છે જેને પેટ પાળવા સારું થઈને ભો પડેલા કણુ ખાવા પડે છે ઉપરના દોહાનો અવાજ લિશ્મુકના કાને અચડાય છે એક દાણુ માટે જરા ઉપર દષ્ટિ ફેરવી લે છે વિચારવા લાગ્યો, અશ્વર્ચના મદમા ઉન્મત્ત બનેલો રાજા દરિદ્ર ઉપર વ્યગ છોડી રહ્યો છે પણ વૈલવમા પડેલો એ શું જાણુ કે પેટની પીડા કેવી હોય છે ? ગરીબો પર ફેરી વર્તે છે એ તો અમે જ જાણીએ છીએ પેટના અગ્નિને શાત કરવા ધૂળ-મિશ્રિત કણો મો ભેગા કરી રહ્યો છું એ પણ એને ગમતુ નથી પોતે દ્રાક્ષ, પીસ્તા ચાવ્યા કરે છે અને ચણુ ફાકનારને વેધી રહ્યો છે એણે મારી માતાને દોષ આપ્યો છે તો મારે પણ એને વળતો જવાબ આપવો જ જોઈએ. દોહો પણ અધૂરો જ છે એટલે એણે એમા એક ખીજા કડી ઉમેરી -

જીવે યોગકુલ ના હરે પેલો ના જાનિયો માય "

(જીવો જોત કુ ખ ના હરે એવો ના જાવમે માય)

માતા એવા પુત્રને પણ પેદા કરવાની ભૂલ ન કરતી કે જે સપતિ હોવા છતાં પણ જન્મતાના કુ ખને કરવાની-હર કરવાની-કાશિલ ન કરે. સપતિ સમા ત્ના કામમાં ન જાવી તે એની ધૂળથી વધુ કાઈ કિંમત નહીં હોય. ધૂળ તે બરીજ-જમીર સૌને માટે છે સક્રિત હોવા છતાંમ વ્યક્તિને મદદ ન કરી તે સપતિ ત્યા કામની? નાનુ જાણક નહીંમાં પડી ત્રુ છે કાઈ સુવક એ જિભો જિભો જુએ છે એને તરતા આવડે છે ક્ષિત્ર તે એક જ્ઞાતિમાં / પેલા કુખતાં જાણકને જાયાથી કાકે તેમ છે પરંતુ તેમ ન કરતાં પેલો જિભો જિભો જોતો જ રહે તે તમે એને શુ કહેશો? કંર / ને? જામી પાસે છે એટલા પેલવ છે કે જ્ઞાન પેટ બરી જાણ. બીજી તરફ પાડોશીનાં જાણકો જુખથી વ્યાકુળ છે અને તમે નૂપ્સાપ જોતા જિભા રહે તમને શુ કહેવા જોઈએ વાડુ? અહીં તમે નહીં જોશો પણ કુ તે જરૂર કહીશ કે એ અનુધર દલ છે

ઉદાર હૃદય

ઉદાર હૃદય આ જાને કરતાં શ્રદ્ધ છે એ પોતે ખાલ છે તે બીજને ખવડવવાનું ત્યુ તલે છે એ પોતાના પેટની સાથે સાથે બીજના પેટની પણ મિતા કરે છે માલ ધાસ ચરે છે પણ એ ઉપર ઉપરથી ખાલ છે અને જાણીતો કાજ બીજા માટે રહેવા કે છે અને મરિયા એ તે એને જરૂરથી ઉપેદી ખાઈ જશે એને બીજા માટે થોડુ પણ હોવાની જાણ જ નથી તમારે શુ જાનવું છે આ જોમથી એકની પલ જમી કરી જ્યે સિક પણ અધિ સિકાર આગે છે અધિ પાનો મુકે છે દાથી પોતાની શુદ વડે થોડું ક ધાસ ખાલ છે અને થોડું ક શુદ વડે જ ચારે જાલુ પસારતો- વિખેરતો હોય છે એ જાણે સકેત આપે છે કે જાધા ખાસી. આ છે પરી સમા / 7 ખાવાથી સાથે ખવડાવવાનું પણ પસદ કરે છે અને જાનવું દુકા પોતાનું જ પેટ ભરવાનું જાણે છે

ધનિારના સર શોદ દુકામીયદીને એકે પૂજ્ય આખી સપતિની છેડો (ખારો) મળતો નથી આપ સરમીપુત્ર ઊા જન્મતા અનુમાન પર અનુમાન જ કરે છે કાઈ કહું છે હસ કરોડ કરી તે કાઈ કહે છે વીસ કરોડ. શોદી રિમત સાથે જોત્યા. ખારી પાસે જકુ થોડી સપતિ છે

તમને આશ્ચર્ય નહીં લાગે પણ ફક્ત રજા લાખ ” પ્રશ્નકર્તાને વિશ્વાસ ન એડો. ખોલ્યો “શા માટે ફાસલાવો છો તમે ! આપનો એકલો શીશમહેલજ ૪૫૦ લાખનો હશે બીજા મકાનો મીલ વગેરે તો જુદા જ હશે ”

શેફલ ખોલ્યા “ તમે સમજ્યા નહીં, હવે સુધી આ હાથોમાથી રજા લાખ નીકળી ચૂક્યા છે અને જનતાના કામમા લાગ્યા છે એ જ ફક્ત મારા છે કેટલી નાની મૂડી છે મારી ? ” આ છે ઉદાર હૃદયનું નાનું-શુ ચિત્ર. જીવનની વિશાળતા સમાજ સુવ્યવસ્થાની અનિવાર્ય ગરજ છે જે સમાજની વ્યક્તિઓના દિલ ઉદાર નથી જ્યા ફક્ત પોતાના જ પેટની ચિંતા છે, ત્યાં તે સમાજમા ગરીબી-દરિદ્રતાની જ ખોલખાલા છે

સરોવર જ્યારે સૂકાવા લાગે છે ત્યારે હસો જીડીને અન્ય સરોવર પર ચાલ્યા જશે પ ખીઓ અંજો આવાસ શોધી લેશે પરતુ સરોવરની જળ-રાશિમા વસતી ને કીડા કરતી બિચારી માછલીઓ ક્યા જશે ? એ તો ત્યાં જ તરફડીને પ્રાણાન્ત પામશે સત હસ સમાન છે સઘ સરોવરનું રનેહ-જળ સૂકાતુ ભાળશે તો અન્ય ધ્યાન ભણી ચાલ્યા જશે, આ ક્ષેત્ર નહો તો બીજું ખરુ કિન્તુ સમાજની વિધવાઓ ને અનાથ વિદ્યાર્થીઓ ક્યા જશે ? એ સરોવરની માછલીઓ ઉદારતારૂપી જળ-રાશિના અભાવે તરફડી રહી છે. એમની તરફ જુઓ એમના દુ ખ-દર્દની કહાણી સાલજો અને એમનાં અન્ન-ખિદુ લૂછો

‘વિશાળ હૃદય’

વ્યાખ્યાન લાભુ થતુ જન્ય છે, ધડિયાળ કહે છે હવે બસ કરો. તમને પણ ભૂખ સતાવી રહી હશે જલ્દી જ મારા ત્રિપથને સ કેલુ છુ વિશાળ હૃદયની વાત કહેવી છે પોતે ન આરોગતા બીજાને ખવડાવી દેવુ એ વિશાળ હૃદયની નાનીશી પરિભાષા છે. આ વનસ્પતિ-સ સાર એની તરફ ઈશારો કરે છે આ વૃક્ષો સ્વય ક્ષળ ખાતા નથી, તમને ખવડાવે છે નદીઓ પોતાની જળરાશિમાથી એક ટીપુ પણ પીતી નથી પણ બીજાને સારુ જુટાવે છે.

મર્યાદા પુસ્પોત્તમ શ્રીરામના જીવનનુ નાનુ એવુ એક વિતક યાદ આવે છે રાજ દશરથના સચિવાલયમા મહાકિશલ-સામ્રાજ્યના ઉત્તરાધિકારી માટે શ્રીરામનુ નામ નિર્વાચિત થઈ ચૂક્યુ છે રામના મિત્રોને ખબર પડતા, એને વધામણી દેવા ચાલી નીકલ્યા. એમના મોં પરની પ્રત્યેક રેખા પર પ્રસન્નતા જીવાયેલા છે. રામના નિવાસસ્થાને જઈ મધુગ-મીઠા હાસ્ય સાથે વધામણીનો

સદૃશ આપે છે કહે છે જામને મીઠાઈ વહેવો રામ એક કાષ્ટ મટે વિચાર-સમ્પરમાં દૂબી જાય છે ઉદ્ધાસને સ્થાને વિચારાવસ્થા જોઈ મિત્રે બોલ્યા 'અભારથી જ આટલા બોબી બની જશ તે શું મીઠાઈ અવગ્રાવવર્ણ મન નથી ? એટલે જ તો તમે સ્મિત મુઠ્ઠા કરતા નથી. રામ બોલ્યા : 'મને એક વસ્તુ સમી નથી.' પૂછ્યું એ કઈ છે ?

કિમલ ઈશ યદ્ બનુચિત્ત પદ્મઃ
કાષ્ટુ ચિદ્વાય યદેત્ અમિયેકુ ॥

સ્મુજ્ઞની ઉલ્લસણ કોર્તિમાં એક જ જૂરાઈ છે એના તમામ રીક રિવાજો, નીતિ-નિમમો અને પદ્મ છે પરન્તુ એક ચીજ અને ખટકે છે કે બીજા જયાં નાના ભાઈઓને છેડી બા રાજ્યનો તાજ અને જ તા મટે પહેરાવવામાં આવે છે ?

વિચરેની ઉદારતા હૃદયની વિચરતા ક્યા દેખા દે છે એ તમે જ વિચારી શો બીજી બાદ ધાનિયા અવતાર વચવાત મહાવીર પોતાના રાજવી વેલવેને પશુ ઠોકર મારી એ ત્યાજ એમના વિશાળ હૃદયનું પ્રતીક છે

આર્ય હ યોનાં ચિત્ર તમારી સમક્ષ છે ક્યા ચિત્રે વેલવુ છે ? હુ તે એવુ સ્મજ જ જાણુવીશ એ પશુ આશા રાખીશ કે હૃદય વિશાળ બને, એ જ હૃદય હોવુ જોઈએ નરિતર મોહામાં એાધું ઉદારહૃદયી તો બનો એ જ શુભ કામના સાથે હુ વિરતું છું

દિર્ઘાંક

૧૩ જુલાઈ ૧૯૫૮

નેન ઉામવ

૩૧૮ મુંબઈ ૧

પ્રેમ શું છે ? એક વિચારકે કહ્યું છે કે એ જીવનપુષ્પ છે પ્રેમ એનું મધુ-શબ્દ છે સાચું છે કે 'પ્રેમ' એ શબ્દ તો બહુ નાનો છે પણ એમાં અજબ આકર્ષણ છે તે શરીર અને હૃદયને એક સાથે બાધી લે છે. પોતાના સુખને બીજાના સુખમાં ભેળવી દેવું એ જ પ્રેમ છે ધૃણા-તિરસ્કાર એ તો રાક્ષસોની સપત્તિ છે કારણુ ધૃણા એ સ્વયમેવ રાક્ષસી વૃત્તિ છે એ માણસને રાક્ષસ બનાવે છે જ્યારે ક્ષમા એ માનવતાનું લક્ષણ છે કારણુ કે અપરાધીને ક્ષમા આપીને માણસ પારકાને પોતાનો બનાવી શકે છે અને અપરાધોની ક્ષમા યાચીને તમે એના બની શકો છો આ બંને માનવતાના મારગ, એ માનવતાનો પ્રકાશ આપણને ક્ષમામાં મળે છે. એટલે પ્રેમ એ તો દેવોની સપત્તિ છે

ઉપર કહ્યું તેમ પ્રેમમાં અજબ આકર્ષણ છે એ અધકારમય હૃદયને : પ્રકાશનું કિરણ આપે છે એમાં હૃદય-પરિવર્તનની શક્તિ છે એ પ્રેમની જ તો શક્તિ હતી કે મહામુનિ કૃશીકુમાર પ્રદેશી સમા કૂર સમ્રાટના જીવનને બદલી શક્યા જ્યાં ક્રૂર દ્વેષ અને ઘૃણાનું જ રાજ હતું, જેના હૃદયમાં પ્રેમ માટે એ ધૃય જોટલી પણ જગ્યા નહોતી, એના શુષ્ક રેગીસ્તાન સમા હૃદયમાં ક્યાય લીલાશના નવા અકુર પણ દેખાતા નહોતા, પણ મહામુનિ-કૃશીકુમાર અગાધ પ્રેમ-સાગર લઈને એની પાસે પહોંચ્યા પ્રદેશીની ઘૃણા ઉપર એના પ્રેમે વિજય મેળવ્યો એના હૃદયની પાશવતાને મહામુનિની ક્ષમાએ દેવત્વમાં બદલી નાખી જેના હાથ ગતદિવસ લોહીમાં ભીજીયેલા રહેતા, એ જ પ્રદેશીને જ્યારે ઘાતક વિપ આપનાર ઉપર પણ ક્ષમાનું અમૃત વરસાવાતા જુએ છે તો સહેજે વિશ્વાસ બેસતો નથી કે શું એ ખરેખર એ જ પ્રદેશી છે ? હોઈ શકે છે ? જે શાકલાજીની જેમ માણસોને.

કાપીને પણ એના હૃદયના એકેય અણુમાં તિરસ્કાર વહાટો નહોતો. બને પોતાની કરતાં ઊપર મળ્યા થતી નથી પણ જાણે એની જ પ્રિય પત્ની સુવિધાતા ૭ એક દિવસે એના પર પોતાના પ્રાણ સુદાં ત્રોહાવર કર્યા ત્યાર બાદ તે જ જ્યારે પ્રાણુ લેવા તાપર બને છે ત્યારે એ કેટલું મેહુ કષ્ટ રમી જાય છે ! સારીયે જિંદગી જેની બેઠે પસાર કરી જેના હૃદય અને આંસુ પોતાના હૃદય-અણુ બન્યાં તે જ જીવનની આખર પ્રક્રિયામાં હોવા દેવા ત્યાર થાય છે અને એ પ્રાણુધાતક પ્રકાર ! આ બધું જાણુવ્ય જ્યાં પણ પ્રદેશીના મનમાંના એક અણુમાં પણ એના પ્રત્યે કોઈની એક ચિનત્રારી સુદાં પ્રગટી નહીં પ્રેમની આ નાની-સી ત્યોતિ કેશીકુમારે આપી હતી. આજે એ મહાધ રૂપે હતી અને એ જ પ્રકારપણ પર અખળ વધી રહ્યો હતો. એનો પ્રેમ એટલો વિસ્તૃત થયો હતો કે એણે મૃત્યુને પણ આશિર્વાદ કર્યો અને મૃત્યુના આણુનાર સાથે પણ પ્રેમભાવ જ દાખવ્યો.

હા તે મહામુનિ કેશીકુમારે પ્રદેશીમાં પ્રેમની જ્યોત જગવી ત્યારે અત્યંત મહાવીર પોતે સાક્ષાત્ પ્રેમ-તેવ હતા. એમણે પોતાના મૃત્યુને તરફ પણ પ્રેમભૂત જ વરસાવ્યું. પ્રેમની મૂર્તિ એ વળી એક કમસુ આજન વખત અને પોતાના પ્રેમપ્રવાહ માનવસંસાર પૂરતો ન રાખતાં પણ સંસાર મુખી પણ પ્રચલિત કર્યો અને એટલા જ કારણસર તે સંકોચિત્ સમા વિવરને પણ એ જ થી સહયા જેની કરતા મર્મદાતાત્ર જની મૂળી હતી જેણે હજારોને ડર્યા હજારો માણસો પૃથુ-પૃથીના પ્રાણ લીધાં, એમને તરસાવ્યા અને એમની તરસાટમાં એણે જીવ કાર માન્યો. એણે દુનિયા પ્રત્યે મહા દાખવી તો દુનિયાએ એના પ્રત્યે મહા દાખવી પરંતુ પ્રેમના કળકાર વીતર્યમ રવામીએ પોતાનું લોહી વહાવીને પણ સંકોચિત્કની પછાને પ્રેમમાં દર્પાંતર કરી મૂકી.

એમણે પ્રેમ-સક્તિને પીછાની હતી. એમને વિશ્વાસ હતો કે પછાને પ્રેમમાં જરૂરી શકાય છે પણ કેટલુંય રક્ષણીપણુ લાઈને આવે એની પાસની ઘનતીશક્તિ પણ પ્રય છે પણ પ્રેમની સક્તિ-ત્યાગાત એના કરતાં પણ મજબૂત છે અને આ સિદ્ધાંતને અનુસરીને જ એમાં વિશ્વાસ રાખીને જ તેઓ આથી સહયા અને તેથી જ તેઓ પોતાના રિપુઓ વચ્ચે નિર બની ઇમી હરી સહયા કરણ કે તેઓ જાણતા હતા કે કોઈ કેટલો પણ દનરી દરિયાર વ? મુસલ્માન કેમ ન દેવ પણ કશાનુ અસ્ત્ર એને પણ પગાંત કરી શકે છે ઘનવન દેવત સાથે સહા નમ્નુ પડ્યું છે કોઈ

ક્ષમાની સામે હમેશા પરાજિત થયો છે આજ વિશ્વાસના પરિબલે તેઓ ફરતાને કામળતામાં ફેરવી નાખવા ચાલી નીકળ્યા, કારણ તેઓ હૃદય-પરિવર્તનના સિદ્ધાંતમાં અખૂટ વિશ્વાસ ધરાવતા હતા

આજ આપણે ત્રેમનાં ગીતો ગાઈએ છીએ એની મૃતિ અર્થે કલાકા સુધી ભાષણો આપી શકીએ છીએ એવું ઉપર હજારો-લાખોની મેદની સામે વિશ્વ-ત્રેમના ગીત ગાઈ શકાય છે એના ઉપર મોટું કાવ્ય રચી શકીએ છીએ, તેમ છતાં ત્રેમ ઉપર આપણને ભરોસો નથી આપણને ત્રેમની અપેક્ષા બહુક પ્રત્યે વધુ વિશ્વાસ છે ત્રેમની અપેક્ષા મિલીટરી ઉપર વધુ ભરોસો છે આપણે ત્રેમ કરતા પૈસાના બળને વધુ માન આપ્યું છે એટલા જ માટે તો આપણે ત્રેમને ગુમાવી પોલિસરાજ બનાવ્યું છે.

શસ્ત્રની શેતાનિયત આપણે જાણીએ છીએ એ આપણા દુશ્મનોની સાથે આપણને પણ મારી શકે છે દૂર ન જતા, આપણુ, પાડોશી રાજ્ય પાકિસ્તાનની ખીનાઓ તમારી નજર સામે જ છે ભારતની સાથે લડવા સારુ એણે અમેરિકા કનેથી સૈનિક સામગ્રી ખરીદી છે અને તે પણ એટલા મોટા જથ્થામાં કે દેશની આવકનો ૬૦ કે ૭૦ મો ભાગ એણે શસ્ત્રોની આ દોડધામ પાછળ વેડફી નાખ્યો છે : પણ એ વધતી જતી શસ્ત્ર-સહાયતા ખુદ પાકિસ્તાની રાજનીતિજ્ઞો માટે ભરમાસુરનું વરદાન બની છે સૈનિક તાકાતને લઈને બળવાન સેનાએ એક જ રાતમાં રાજનીતિજ્ઞોને ઉઠાવી મૂક્યા અને સેનાપતિ શાસક બની બેઠો

શસ્ત્ર આમ શેતાન છે, જે વિપરીત ચાલતા આપણને પોતાને જ હરામ કરી શકે છે પણ આપણે એના પર એવો અને એટલો વિશ્વાસ બાધી લીધો છે કે એના કાટાળા પળથી માર ખાવા છતાં પણ એના માટે દેશનો પૈસો બરબાદ કરતા જઈએ છીએ કારણ કે આપણને ભરોસો છે કે શસ્ત્ર જ આપણને બચાવી શકે તેમ છે, શસ્ત્ર-બળે આપણે દુશ્મનો પર વિજય મેળવી શકીએ છીએ પણ તમારા રાષ્ટ્રનેતાને એ શસ્ત્રો ઉપર વિશ્વાસ નહોતો, એટલા જ માટે તો એ એક લગોટી ધારણ કરી હાથમાં ટેકા સારુ લાકડી લઈ દુશ્મનોની વચ્ચે નોઆખલી જઈ પહોચ્યા હા, એક લાકડી વૃદ્ધત્વને સહારાશ્પ હતી, એ ભારતનું શસ્ત્ર નહોતું. તમે એને ભૂલશો મા, તેઓ એવા આદમીઓ વચ્ચે જઈ પહોચ્યા બન્યા માનવ-માનવ પ્રત્યે પણ નફરત હતી હિંદુ નામને તો ધાસની જેમ વાઢી ઉખેડી ફેંકવા ચાહતા હતા પણ એ રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધી ખુલ્લા હાથે દુશ્મનોના

કાપીને પણ એના હૃદયના એક અણુમાં તિરસ્કાર વહુટો નહોતો. જે પોતાની કૃત્ય ઉપર ધણા થતી નથી પણ આજે એની જ પ્રિય પત્ની સુરિભંતા જે એક દિવસે એના પર પોતાના પ્રાણ સુકાં જોખવર કરવા તૈયાર હતી તે જ જ્યારે પ્રાણ લેવા તત્પર બને છે ત્યારે એ કેટલું મોટું કષ્ટ રમી જાય છે ! સારીમે જિંદગી જેની જોડે પસંદ કરી જેના હૃદય અને આંસુ પોતાના હૃદય-અણુ બન્નેમાં તે જ જીવનની આખર ધડિઓમાં દમો દેવા તૈયાર થાય છે અને એ પ્રાણપાતક પ્રકાર ! આ બધું જાણવા જ્યાં પણ પ્રદેશીના મનમાંના એક અણુમાં પણ એના પ્રત્યે કોઈની એક ચિન્તારી સુકાં પ્રગટી નહીં. પ્રેમની આ નાની-થી જ્યોતિ કેશીકુમારે આપી હતી, આજે એ મશ્વર રૂપે હતી અને એ જ નકાસતપર આગળ વધી રહ્યો હતો. એનો પ્રેમ એટલો વિસ્તૃત થયો હતો કે એણે મૃત્યુને પણ આલિંગન કર્યું અને મૃત્યુના આણુનાર સાથે પણ પ્રેમભાવ જ દાખવ્યો.

હા તે મહામુનિ કેશીકુમારે પ્રદેશીમાં પ્રેમની જ્યોત જગવી ત્યારે ભગવાન મહાવીર પોતે સાક્ષાત્ પ્રેમ-દેવ હતા. એમણે પોતાના શત્રુઓ તરફ પણ પ્રેમામૃત જ વરસાવ્યું. પ્રેમની મૂર્તિ એ વળી એક અણુ આગળ વધ્યા અને પોતાના પ્રેમપ્રવાહ માનવસસ્યાર પૂરતો ન રાખતાં પણ સસ્યાર સુધી પણ પ્રવાહિત કર્યો. અને એટલા જ કારણસર તે અડકોસિક સમ્રાજ્ય વિપ્લવને પણ એ બદલી શક્યા જેની કૃત્ય મર્ષાકાતિન બની ચૂકી હતી, જેણે હ નરોન ડસ્થા હ નરો માણસો પશુ-પંખીના પ્રાણ લીધાં. એમને તરફાળ્યા અને એમની ત કાટમાં એણે અહકાર માન્યો. એણે દુનિયા પ્રત્યે ધણા હાખની તો દુનિયાએ એના પ્રત્યે ધણા હાખવી પરંતુ પ્રેમના કળાકર વીતરામ સ્વામીએ પોતાનું લાલો વહાવીને પણ અડકોસિકની ધણાને પ્રેમમાં ર્પાંતર કરી મૂકી.

એમને પ્રેમ-શક્તિને પીઝતી હતી. એમને વિશ્વાસ હતો કે ધણાને પ્રેમના બદલી સમ્રાજ્ય છે પણા કેટલુંમ રાક્ષસીપણુ લઈને આવે એની ખસતી ઘનરીશક્તિ પણ પ્રચંદ છે પણ પ્રેમની શક્તિ-ત્યાકાત એના કરતાં પણ મધ્યન છે અને આ સિદ્ધાંતને જાનુસરીને જ એમાં વિશ્વ સ રાખીને જ તેઓ આગી શક્યા અને તેથી જ તેઓ પોતાના શિષ્યોએ વચ્ચે નિગ્દ બની ઇમી ફરી શક્યા. કારણ કે તેઓ નજનના દતા કે કોષ કેટલો પણ ઘનરી વધિવાર વડે મુસજન જેમ ન દોષ પણ કશાનું અજ્ઞ એને પણ પરાંતિત કરી શકે છે ઘનરને દેવત્વ સામે સઘ નમણુ પગ્ણુ છે કોષ

આ ક્ષેત્રમાં જે પ્રયોગ કરીએ અને જોઈએ તો તમે પોતે એ અનુભવ કરશો કે ધુરાઈને લગાઈમાં પરિવર્તન કરવાની જે તાકાત પ્રેમમાં છે, તે દડમાં-ગિક્ષામાં નથી જ, કારણ કે દડ કે શિક્ષા તો શરીરને બદલી શકે છે, કેમકે એ દેહ ઉપર શાસન કરે છે પણ દેહી ઉપર શાસન કરવાની એનામાં ક્ષમતા ક્યાં છે? કારણ એ સ્થૂળ છે અને શરીર પણ સ્થૂળ છે માટે સ્થૂળ-સ્થૂળમાં થોડું પરિવર્તન લાવી શકે છે પણ આત્મા તો સૂક્ષ્મ છે, ત્યાં સ્થૂળ કેવી રીતે પહોંચી શકે? સૂક્ષ્મ આત્મામાં પરિવર્તન લાવવા માટે તમારે સૂક્ષ્મ પ્રેમને અપનાવવો પડશે.

એટલે જેમ જેમ સ સારમાં સબ્યતા અને સસ્કૃતિનો ફેલાવો થતો રહ્યો છે તેમ તેમ વિચારકોના દિમાગોમાં દડ-શક્તિ પ્રત્યેની આસ્થા-શ્રદ્ધા પણ સમાપ્ત થતી જઈ રહી છે અને લઈને કેટલાક પ્રગતત્ર દેશોમાં ફાસીની સજા રદ કરવામાં આવી છે અથવા તો ઓછી કરી નાખવામાં આવી છે ઇંગ્લેન્ડમાં ઓગણીસમી સદીની અધવચ સુધી લગલગ બસો પ્રકારના અપરાધો માટે ફાસીની સજા કરવામાં આવતી હતી તે જ સમયે રોબર્ટ પીલર નામનો એક વિચારક ઇંગ્લેન્ડને મળ્યો એણે માનવતાનો પોકાર સાલવ્યો. અને અપરાધીઓનું મનો-વૈજ્ઞાનિક અધ્યયન કર્યું. અપરાધોનાં મૂળ સુધી પહોંચવાની એણે કોશિષ કરી અપરાધોની પાછળ આવેશ અને સયોગોની મજબૂરી-લાચારી જ એને મળી અને એણે સિદ્ધ કરી આપ્યું કે દરેક અપરાધ માટે ફાસીની સજા આપી શકાય નહીં ફાસીથી તમે અપરાધીને સમાપ્ત કરી શકશો પણ અપરાધ-વૃત્તિને નહીં એની અસત્-વૃત્તિ તો આત્માની સાથે જ રહે છે એણે સરકાર પાસે અપીલ કરી કેટલાય અપરાધોની પાછળ સયોગોની પકડ હોય છે, જેમાં ફસાઈને એને અપરાધ કરવા માટે વિવશ બનવું પડે છે ખીજા બાબુ ક્યારેક વ્યક્તિનો પીડિત આત્મા પણ બદલો લેવા માટે પ્રતિહિંસા માટે તત્પર બની જાય છે આવા સમયે એની અપરાધી મનોવૃત્તિને મીટાવવા માટે ફાસીના દોરડાની જરૂર નથી. એના ધાવો ઉપર થોડાક પ્રેમનો મલમ લગાવી દો, રંગ્તો ભૂલેલો રાહદારી ફરી સાચા રસ્તે ચાલતો થઈ જશે.

આખરે એની વિગ્નપિત-અપીલ ઉપર બ્રીટીશ સરકારે વિચાર કર્યો અને કેટલાક અપરાધો માટે તો ફાસીની સજા રદ કરી દેવામાં આવી, કારણ કે પ્રેમમાં હૃદય-પરિવર્તન કરવાની ક્ષમતા છે એ કેવી પણ કૂર વ્યક્તિને ઠામળ બનાવી શકે છે કેમકે પ્રેમ સ્વયં આત્માવિશ્વાસી છે એને માનવની

ધરમાં જઈ ચક્રતા હતા અને જ્યારે સ્વપ્નસેવકોએ યોગ્યાં સહો સાથે લઈ
આવવાનો આશ્રય કર્યો તો આપુએ કહ્યું સુખદોમાં એમની ઝાટકણી થઈ

શું તમને મારા પ્રેમની શક્તિ કે તારાં પક્ષુ આ રિવોલ્વરો અને જુદાની
શક્તિ ઉપર વધુ બારોસો છે ? મિલિટરીની વાત દૂર રહી નિ.શક્ત સ્વપ્ન
સેવકોને પક્ષુ એમણે આત્મરક્ષા કાળે સાથે ન લીધા

અને એ પ્રેમના દેવસ્વરૂપ ભગવાન મહાવીરે તે તથામણું સુકાનો
લાભ કર્યો હતો સમજાવણ પર એમણે વિશ્વાસ જ ક્યારે કર્યો । એ એમ
હોત તે પિતાનું રાજ જોડવાની એમને યી જરૂર હતી ? એમણે તે સમ
જાણ કરતાં પ્રેમ-ભાગને વધુ સ્થાન-માન આપ્યું અને તેથી સહોને વધુ
પ્રેમ-ભાગ ધારણ કરી અનામં દેશી બણી ચાલી નીકળ્યા.

પક્ષુ આને આવીર અને ચાંધીના પ્રેમને ભારત વિસરી ગયું છે
તેથી જ તે સૈનિક-વ્યવસ્થા કાપ મૂકવાની વાત સૌને ખૂબે છે પ્રભુ પોદરના
જવાબમાં સમ-રાજ્યનો પ્રયોગ થાય છે આપણે ગીત ગાઈએ છીએ પ્રેમ
અને વિશ્વાસ રાખીએ છીએ સમ ઉપર, કારણ કે આપણી જિંદગી પર તે
પ્રેમ સમ્બંધ છે પણ હલકમાં સમનો દર રહેતો છે તે એટલા માટે કે આપણે
પોતે સમથી દરીએ છીએ અને ભલ-ડર જ તે આપણને સમ-દરિદ્ર માટે
પ્રેરણા આપતો રહે છે આપણે માનીએ છીએ કે જેમ આપણે સમથી
દરીએ છીએ, તેમ આપણાં સહોથી દુરમનો પક્ષુ દરી જશે. જેટલો વિશ્વાસ
આપણને પોસ્ટ-ટપાલ ઉપર છે તેટલો પક્ષુ આપણને પ્રેમ ઉપર નથી.
ટપાલના સ્વખમાં ટપાલ નાખતી વખતે આપણને એ ખાતરી રહે છે કે પત્ર
નિકલ સ્થાને જરૂર પહોંચી જશે. આ વિશ્વાસને મેળવવા માટે આપણે
પોસ્ટ વિભાગની સવચ્છ જોવા પક્ષુ જતાં નથી તેમ જ આપણે પોસ્ટમેન
અને પોસ્ટમાસ્ટરોને માલ કરતા દરીએ છીએ આમ હોવા છતાં જ આપણે
ચિનના હાથમાં પત્ર તે શું હલકો શપિયા પક્ષુ આપીએ છીએ અને એમની
જ પામેથી મેળવોએ પક્ષુ છીએ પક્ષુ આલેસો પક્ષુ વિશ્વાસ આપણે પ્રેમ
પ્રત્યે ધરાવતા નથી. પ્રેમ વડે આપણે કોઈ ચોર-ઘાતુને સત મનાવી શકીએ
છીએ. પક્ષુ એની શક્તિ પ્રત્યે આપણે સાચા મનથી વિશ્વાસ કર્યો નથી.

એવું એક કારણ છે સમનો પ્રયોગ અને એનાં પરિણામે પક્ષુ આપણે
ન તર નિ.શક્તમાં છે જ્યારે પ્રેમના પ્રયોગ અને એનાં પરિણામોની તે શક્ત
વાર્તાઓ / સંબંધી છે તેમ જ આપણામાં એવો આત્મવિશ્વાસ જ જાગત
યવો છે કે જીવનમાં એનો પ્રયોગ કરી નેઈએ. યોગ આત્મવિશ્વાસ સાથે

આ ક્ષેત્રમા જે પ્રયોગ કરીએ અને જોઈએ તો તમે પોતે એ અનુભવ કરશો કે ખુરાઈને લલાઈમા પરિવર્તન કરવાની જે તાકાત પ્રેમમા છે, તે દડમા-શિક્ષામા નથી જ, કારણ કે દડ કે શિક્ષા તો શરીરને બદલી શકે છે, કેમકે એ દેહ ઉપર શાસન કરે છે પણ દેહી ઉપર શાસન કરવાની એનામા ક્ષમતા ક્યા છે? કારણ એ સ્થૂળ છે અને શરીર પણ સ્થૂળ છે માટે સ્થૂળ-સ્થૂળમા થોડુક પરિવર્તન લાવી શકે છે પણ આત્મા તો સૂક્ષ્મ છે, ત્યા સ્થૂળ કેવી રીતે પહોંચી શકે? સૂક્ષ્મ આત્મામા પરિવર્તન લાવવા માટે તમારે સૂક્ષ્મ પ્રેમને અપનાવવો પડશે

એટલે જેમ જેમ સસારમા સખ્યતા અને સસ્કૃતિનો ફેલાવો થતો રહ્યો છે તેમ તેમ વિચારકોના દિમાગોમા દડ-શકિત પ્રત્યેની આસ્થા-બ્રહ્મ પણ સમાપ્ત થતી જઈ રહી છે આને લઈને કેટલાક પ્રખતત્ર દેશોમા ફાસીની સજા રદ કરવામા આવી છે અથવા તો ઝોછી કરી નાખવામા આવી છે ઈંગ્લેડમા ઓગણીસમી સદીની અધવચ સુધી લગલગ બસો પ્રકારના અપરાધો માટે ફાસીની સજા કરવામા આવતી હતી તે જ સમયે રોબર્ટ પીન્નર નામનો એક વિચારક ઇંગ્લેડને મળ્યો. એણે માનવતાનો પોકાર સાલવ્યો. અને અપરાધીઓનું મનો-વૈજ્ઞાનિક અધ્યયન કર્યું. અપરાધોના મૂળ સુધી પહોંચવાની એણે કોશિષ કરી અપરાધોની પાછળ આવેશ અને સયોગોની મજબૂરી-લાચારી જ એને મળી અને એણે સિદ્ધ કરી આપ્યું કે દરેક અપરાધ માટે ફાસીની સજા આપી શકાય નહી. ફાસીથી તમે અપરાધીને સમાપ્ત કરી શકશો પણ અપરાધ-વૃત્તિને નહી એની અસત-વૃત્તિ તો આત્માની સાથે જ રહે છે એણે સરકાર પાસે અપીલ કરી કેટલાય અપરાધોની પાછળ સયોગોની પકડ હોય છે, જેમા ફસાઈને એને અપરાધ કરવા માટે વિવશ બનવું પડે છે બીજી બાબુ ક્યારેક વ્યક્તિનો પીડિત આત્મા પણ બદલો લેવા માટે પ્રતિહિસા માટે તત્પર બની જાય છે આવા સમયે એની અપરાધી મનોવૃત્તિને મીટાવવા માટે ફાસીના દોરડાની જરૂર નથી એના ધાવો ઉપર થોડોડ પ્રેમનો મલમ લગાવી દો, રસ્તો ભૂલેલો રાહદારી ફરી સાચા રસ્તે ચાલતો થઈ જશે

આખરે એની વિનયિત-અપીલ ઉપર ઓટીશ સરકારે વિચાર કર્યો અને કેટલાક અપરાધો માટે તો ફાસીની સજા રદ કરી દેવામા આવી, કારણ કે પ્રેમમા હૃદય-પરિવર્તન કરવાની ક્ષમતા છે એ કેવી પણ ફૂર વ્યક્તિને કોમળ બનાવી શકે છે કેમકે પ્રેમ સ્વય આત્માવિશ્વાસી છે એને માનવની

માનવતા ઉપર ભરોસો છે મનોવિજ્ઞાનના આધારે કહી શકાય છે કે દરેક આત્મામાં ધૈર્યીક કઠોર અને ધૈર્યીક કામળ શક્તિઓ રહેલી છે. આરે કઠોર વૃત્તિઓ ઉભરાઈ આવે ત્યારે એમ ન સમજવું જોઈએ કે કામળ વૃત્તિઓ બિલકુલ સમાપ્ત થઈ ગઈ છે જેમ સૂર્યના પ્રખર પ્રકાશમાં તારલાનો કલકલ પ્રકાશ, કિરણો વિસ્તૃત બની જાય છે તેવી જ રીતે કઠોરતાના પ્રચંડ તોફાનમાં મનુષ્યની કામળ વૃત્તિઓ દબાઈ જાય છે પણ નષ્ટ થતી નથી અને ત્યારે જ આપણે સંભવિત બને છે આપણને સમાપ્ત કરવા માટે કઠોરતા તલે દબાવેલી પેલી કામળ વૃત્તિઓને જગ્યાવાની જગર છે આ કામળ કામળ હાથે વડે જ બની શકે છે કઠોરતા ઉપર એક વખત પ્રેમનો હાથ ફરી જાય પછી તે વને ચકિત થઈ જશે અને જોશે કે જ્યાં જીવણુ તોફાન હતું ત્યાં શાંત શાંતળ વાયુ સહેરાતો થઈ જશે. આમ દેખાણુ પણ છે એક ઘડું પૈતાના જીવનની સમ્યા વેળાએ એવો તે બહુભાઈ જાય છે કે એનામાં કડુણા અને દયાના ઝરણા ફૂટી પડે છે એનીએ વખતની ઉત્તજવળતા સત કરતાં પણ આજળ વધી જાય છે આજનો ઘડું કાલે સત બની જાય છે એ એવું જ રહ્યું છે

ઉદ્દેગની વાત છે હોમરનેન નામનો એક વિચારક પુરુષ થઈ ગયે- એને પ્રેમ-શક્તિ ઉપર આધાર મદા હતી. એ માનતો હતો કે પ્રેમ કઠોરતાને કામળતામાં બદલી શકે છે આરે પણ એ કાઈ દુષ્ટ સ્વભાવના બાળકને જોતો તે એના પર થણુ લાવવા કરતાં એને ક્ષમા આપતી. એને વિશ્વાસ હતો કે આ દુષ્ટ સ્વભાવને પ્રેમ વડે છુટી શકાય તેમ છે અને એ કામળ હતને થણુ જલ્દી મેળવી શકે છે તેથી એણે રિપબ્લીકન નામનો એક આશમ ચાલુ કર્યો હતો. એમાં એ ખરાબ આકલ ધરાવતાં બાળકને રાખતો અને મનોવિજ્ઞાનિક હને એમની આપણવૃત્તિની તપાસ કરતો. એનાં મૂળ તત્ત્વોને શોધી એમાં સુધારો લાવવામાં આવતો હતો. એમની કામળ અન્ત વૃત્તિઓને જાગૃત કરી એમનામાં સદાચરણના સરકાર સી મ્વદામાં આપના હતા

એ નિશ્ચિન છે કે દરેક પ્રાણીમાં કાઈ ને કાઈ રૂપે-આરી કામળતા વિદ્યમાન છે / ફરમાં ફર સિદ્ધામાં પણ છૂપા રૂપે કામળતા મોટું છે માયેથી લઈને પત્ર સુધી એ ફર જ હોત તે એ પોતે જ પેલા / થઈ શકત ની અથવા તે જ મ પછી જીવતી / ન રહી શકી હોત તેમ ન પોતાનાં જમ્યાને ક્ષમા આપી શકત સિદ્ધા તમારા અને આમારા માટે ફર શાંતિન હોઈ શકે છે પણ શું પોતાનાં જમ્યાઓ માટે પણ તેની જ ફર હોઈ

શકે ? નહિ પોતાના બચ્ચાઓ માટે તો એના હૃદયમા એટલી કામળતા ભરી પડી છે કે જેટલી કે એક માતાને પોતાના બાળક પ્રત્યે હોય પોતાના બચ્ચાને એ એવો પ્રેમ કરે છે કે એમના રક્ષણ કાળે પોતે પ્રાણોત્સર્ગ કરવા તત્પર બની જાય છે આ બાબતમા મારા કરતા શિકારીઓ પાસેથી તમને વધુ માહિતી મળી શકે છે કે કોઈ શિકારીએ જ્યારે એના બચ્ચાને પકડી લીધું ત્યારે એ એના તરફ કેવી રીતે અપટી હતી ! એ જાણતી હોય છે કે શિકારીના હાથમા રહેલી તે લાખી-શી ચીજ (બદુક) એના પ્રાણ હરી શકે છે તો પણ બદુકની પરવાહ ક્યાં વગર જ એ અપાટો મારશે, પછી ભલેને એ અપાટામા એ શિકારીની ગોળીનો ભોગ બની જાય

હા, તો દરેક કઠોરતા તજે કામળતા દબેલી પડી છે કઠોર પાષાણ પથ્થર તજે કામળ સરિતા છે તેથી જ તો ઉપરથી કઠોર રક્ષતમ દેખાતા કુગરાઓની અદરથી જ ઝરણાનો જન્મ થતો હોય છે જરૂર છે એ કઠોરતાના આવરણને ભેદીને એમા કામળતા ભરી દેવાની

હોમરલેન આમ જ કરતો હતો એ કઠોરતમ બાળકને લાવી આશ્રમમા રાખતો અને ધીરે ધીરે પ્રેમના સુવાળા હાથે એમનામા કામળ સસ્કારોનું સિચન કરતો ધીરે ધીરે કઠોરતાનું વૃક્ષ સુકાઈ જતું અને કામળતાના નવા અકુરો એનું સ્થાન લઈ લેતા હતા એવામા કોર્ટમા પોલાસે એનો છોકરો રજૂ કર્યો જે ત્રણ વખત ચોરી કરી ચૂક્યો હતો, જજે એને ત્રણ વર્ષની જેલની સજા કરી હોમરે આ વાત જાણી તો એ કોર્ટમા જઈ ચઢ્યો અને બાળકને આશ્રમમા ભરતી કરવા માટે પ્રાર્થના કરી જજે એ સ્વીકૃતિ પણ આપી દીધી હોમર એને પોતાના આશ્રમમા લઈ આવ્યો પણ એના સ્વભાવની રક્ષતાને કારણે થોડક જ દિવસોમા આશ્રમના બીજા છોકરોઓ હેરાન-પરેશાન થઈ ગયા હોમર પાસે દરરોજ એની સેકડો ફરિયાદ આવવા લાગી તે જ્યારે બહારથી આશ્રમમા આવતો કે લાગલાજ ફરિયાદોનું રજિસ્ટર લઈ વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર બેસા રહેતા બીજા બાળુ આશ્રમની કીમતી વસ્તુઓ પણ તે તોડી-ફોડી નાખતો તેથી અધ્યાપકો પણ એનાથી કટાણી ગયા હતા તેઓએ પણ આખરે એક દિવસ હોમરને કહી દીધું “ મિસ્ટર હોમર આ આકત ક્યાથી લઈ આવ્યા ? એના દુષ્ટ સ્વભાવથી તો સમસ્ત આશ્રમ તગ આવી ગયો અને એના સહવાસને લઈને આશ્રમવાસી બાળકો પણ બગડી જશે, માટે આશ્રમને ચાલુ રાખવો હોય તો એને હવે વિદાય આપો ”

હૈમરસને આનો જવાબ વાળ્યો. હાઈ જોડાજ માટે તે મને સૌ કરતાં વધુ દયા આ ઊંઠા તરફ આવે છે. જાળપણમાં જ આટલો સંન્યાસ છે તે મોટો ઘર્તા તે એ શકુ જ નથી જશે. એનું જીવન કસુપિત નથી જશે એવો વિશ્વાસ છે. મારા પ્રેમમાં સહિત છે જે એક દિવસે એના આ દુઃ સ્વભાવ ઉપર જરૂર વિજ્ય મેળવશે. આ જ વિશ્વાસના આધારે જ એને સુધારવા તૈયાર નાન્યો છું. જો તમે સૌ જોને આશ્રમમાં રાખવા તૈયાર ન હો તે જ એને મારે ઘેર હાઈ જઈ રાખીશ. ત્યાં એના દુઃ સ્વભાવનું કિલ્લુથી નિરીક્ષણ કરવાની તક પણ મને મળશે. અને મિ. હૈમર એને પાતાને ઘેર હાઈ આવા એ શૈતાન ઊંઠાતુ નામ હતું જોડે જોડન વખતે હૈમરે જોડને કહ્યું. તમારા બાલ્યાની આ ખેટ જરા પેલા ટેમણ ઉપર હાઈને જાઓ તે જોને મારી સંક્રાંતિ કહ્યું. જુ હાઈ ગુલામનો બેટો છું જે તમારી સુલામી કરતો હર ? હામરે એ જ કામ સ્વરમાં કહ્યું. જાજા ત્યારે આજે આપણે ઉઠાવી હાઈ જઈશું કાલથી તે તમે ઉઠાવી હાઈ જશોને ? જોને કહ્યું. એ તે નોકરેતુ કામ છે આજથી તમે આમારા નોકર છો. ખેટ ઉપડી હાઈ જવાના તમને જાને પ રૂખિયા આપકેશું = આવા અનિવેકલમાં જવાબો મળવા છતાં પણ હૈમર કોષિ કરાયો નહિ એણે સતિથી જવાબ આપ્યો. તમે તે સારા કુળમાં જ આ છો. કામે કુળને ઉ નળશે પછી તો તમારે ત્યાં દસ નોકરો પણ રહી શકશે. પણ આ માટે સૌધિ રસ્તે આલવુ પાશે. "

હૈમરે જોડને ત્વેડે ખાણુ લીધું એ જીડીને જ્યાર ગયો. આ જાણુ જોડને મોટો પચ્ચર હાઈ નથી ખેટો કોડવા લાગ્યો. હૈમર પાણે આજે જોડને કોણુ તે એણે પોતાની અડિયાળ પણ જોડની સામે ધરી દીધી અને કહ્યું. એક મા આના પર પણ કરી દે. આ સાંભળી જોડ લલિજન નથી ગયો. જસ અહીં જ જોડમાં પરિવતન થવુ શરૂ થવુ હૈમરે જોડની પ્રેમસહિતેત દુષ્ટ સ્વભાવ ઉપર વિજ્ય મેળ પો. એ જોડનું જીવન એ ધુ મુદર જાને સૌમ્ય નાનુ કે એને રિપબ્લિકન આશ્રમમાં આપવાપોડાને પ્રેક્ષર નીમવામાં આજે. આજે પણ આ આશ્રમ છોડેલાં આશુ છે આ પ્રેમસહિતનો પ્રભાવ જોડા વડે દરેક જાણુથી તિરસ્કૃત જોડ જેવો દુષ્ટ વિદ્યાર્થી અમળમાં આશરણીય સ્થાન મેળવી શક્યા. હા તે આ છે પ્રેમ-સહિત જે પશુને આલુષ જનાવી શકે છે. જાનવને દેન જાવવાની કળા પણ પ્રેમ પાસે છે.

ત્યાં પ્રેમ-નજા વહે છે જે હાલોમાં પ્રેમ-ધારા વહે છે ત્યાં સતિ

સુમન ખીત્રે છે આગમોના પાના ખોલો કે ન્યા એ વિલિનન પરપરાના મદામુનિ એકત્ર થાય છે પરપરાનો મોહ તજી એકંતી ધારા વહાવતા આવગ્તીના ઉદ્યાનમા મદામુનિ ગૌતમ અને મહાશ્રમણ કેશીકુમાર મળે છે. વિચારોતી ધારા સાથે હૃદયમાથી પ્રેમ ધારા વહે છે ત્યારે એ સ્નેહ સુરલિલ દમ્યને બેચા માટે ફક્ત આવગ્તીના નાગરિકો જ હોડયા નહી પણ એની સુગંધ દેવ અને ગંધર્વ ભૂમિ સુધી પહોચી અને એઓ પણ દિવ્ય ભૂમિના મધુર મુખો બેગોને છોડી એ પ્રેમ ગગામા ડુબડી મારવા ચાલી નીકળ્યા. આગમકાર એ મધુર દમ્યને ગાથામા અડિત કરે છે

કેસીકુમાર સમણે ગોવમે ચ મહાયલે,
 લમઓ નિલુણ્ણા સોહંતિ ચન્દસૂર સલ્લપ્પન્ના ॥
 દેવ દાણવ મઘવ્વા જસુલ રજ્જસસ કિલ્લરા ।
 અદિસુણ્ણં ચ મૂયાણં આસીતત્થ સમાગમો ॥

ઉત્તરા અ ૨૩ ગા ૧૮-૨૦

મહાશ્રમણ કેશીકુમાર અને યજ્ઞસ્વી મહામુનિ ગૌતમ બન્ને ત્યા એક સાથે બેઠા છે, એમના શાત-ડાત મુખારવિદ પર દિવ્ય તેજ છવાઈ રહ્યું છે બન્ને મહાપુરુષો ચદ્ર અને સૂર્ય સમી પ્રભા ફેલાવી રહ્યા છે એ દિવ્ય આનંદને નીહળવા માટે દેવ-દાનવ અને ગંધર્વનું શુભાગમન થાય છે, સાચું છે કે ન્યા પ્રેમની મધુરતા વરમે છે ત્યા દેવતા સ્વયમેવ ચાલ્યા આવે તો એમા કોઈ આશ્ચર્ય નથી કારણ કે પ્રેમ પોતે જ એક દૈવી ગુણ છે શીશીમા ઈત્ર હોય તો એમાથી સુગંધ આવશે જ ફૂલમા બે સૌરભ-સુગંધ હશે તો એને ભ્રમરને આમત્રવાની જરૂર નહી રહે ભ્રમર પોતે જ હોડયા આવશે પણ શીશીમા ફક્ત પાણીજ ભર્યું હોય તો એમા સુગંધ આવશે ક્યાથી ? બેના છવનમા પ્રેમ-સૌરભ છે ત્યા દેવોનું આરૂપણું પણ હશે જ એક વ્યક્તિ કાનસ લઈને ચાલે છે તો એનો પ્રકાશ એને અને માર્ગ પરથી પસાર થતા અન્યને પણ મળે છે, તેવો જ ગીતે હૃદયમા પ્રેમનો પ્રદીપ લઈને ચાલશે તો એનો પ્રકાશ એ વ્યક્તિને મળે છે અને એનો પ્રકાશ, કિરણો અન્ય વ્યક્તિના હૃદય સુધી પણ પહોચે છે બેના હૃદયમા પ્રેમધારા વહે છે એનામા એવો પ્રભાવ હોય છે કે વિરોધી સ્વભાવનું પ્રાણી પોતાનો વિરોધ ભૂલી ન્ય છે કારણ કે હૃદયમા પ્રવેશેલા વેરને પ્રેમ જ ધોઈ શકે છે ભગવાન મહાવીરની પામે સિંહ અને

જારી બંને સાથે બેસતાં હતાં. પણ સિદ્ધ પોતાની કરતાં ભૂલી જતો હતો. સિદ્ધના મનમાં એ શબ્દ નથી આવતો કે જારીને ખાઈ જાઉં અને જારીને એ શબ્દ નથી રહેતો કે સિદ્ધ અને ખાઈ જરી. આ છે વીતરણનો ક્ષમા સ્તોત્રનો પ્રવાહ જે પ્રાણીઓના જન્મજત વેરને પણ ધોઈ નાખે છે.

પ્રેમનું આકાષણ ફક્ત માનવ હૃદયને જ આકર્ષિત કરે છે એમાં ખૂબી સ્પષ્ટ નથી. એક દૃતશે પણ પ્રેમને પોષાતે છે.

તમે જો પ્રેમજયો હાથ એની પાંક પર ફેરવશો તો એ પણ પૂછી પૂછાવશે. સ્પેનની એક વાત છે એક ગોવાળીએ દૂધ દોલી વખતે મધુર વાણ વગાડી રહ્યો હતો. ગોઈએ એનું કારણ પૂછ્યું તો બોલ્યો કે માથે પ્રેમની તરસી છે એ પણ પ્રેમના મોલ જાહેર છે એવી સાથે બ્યારે કે વાણ વગાડ્યું છું તો એ પોતાની પાસેનું સમગ્ર દૂધ આપી દે છે. માટે એને પ્રેમમાં તમને મનાવવા માટે જ કું વાણ વગાડ્યું છું. સાચી વાત તો એ છે કે માથે પ્રેમથી જ દૂધ દે છે અને પ્રેમ વડે જ એના હૃદયને એક શબ્દમાં દૂધનું નિર્મોલ્ય શબ્દ છે. પોતાના વત્સ પ્રત્યે ઉચ્ચારતો એનો પ્રેમ જ દૂધ પેસા કરે છે અને એ દૂધ આપે છે પણ પોતાના વત્સ માટે. મનુષ્ય તો એનો માન, ન માન કું તારો મહેમાન" બની દૂધનો હકદાર બની જાય છે. મદાસ તરફ વિચારના પિપાસુ માણસો દૂધ સેવા પછળ કહી-કહી પોતાની મનવચાને ભૂલી નવ છે માણસના હૃદયમાં બ્યારે એક મદન પેસે બેસી જાય છે ત્યારે એ પ્રેમને ખોઈ નાખે છે ત્યારે પેસે વિચાર બનીને મનવ ને ઘનવ બનાવી દે છે. પછી એના હૃદયમાંથી ક્રમજતાના અક્ષરો ભૂસાઈ જાય છે.

હા તો કું તમને એક બીના જાણે કહી રહ્યો હતો. મદાસ તરફ ગોવાળીએ માથે પાસેથી વધુમાં વધુ દૂધ સેવા ચાહે છે માથેનું બધું દૂધ પી જાય છે. એટલું ગુફયાન પણ તેઓ જરૂરસત કરવા ઇચ્છતા નથી. તેથી એમણે પેલા નાનકડા બચ્ચાને મારી નાખ્યું. પણ સાંજ વેળાએ દૂધ ટોડવા મેંડો ત્યારે એક દીપુષ દૂધ આપ્યું નહીં કારણ કે માથેનું ખાતું જાણે આપ્યું એની આંખો સાથે નહોતું એણે વિચાર્યું. આ તો બહુ ખોટું થયું. આ તો તે જ હૃદયનું ઘર્ષ કે શાષી ઊંઠ આપી કો ઘાવે સો પુની શાષિ દુઃખદિ પાવે. પૂરો શા નો સેવા ગયા તો આપાથી પણ હાથ ધારા પડ્યા. પણ આખરે માથેના પાસે જુલિનું ઘણું મોડું જાણ છે એના

થકી તો એ સૃષ્ટિ સમન્તના પ્રાણીઓનો રાજ્ય બન્યો છે પણ બુદ્ધિ એ તો દુધારી તલવાર છે એનો ઉપયોગ કદી કદી તો ખીજના વિનાશ માટે કરી લેવામા આવે છે હા, તો એણે પણ એમ જ કર્યું એ વત્સના શયને ચીરી એમા ધાસ ભરી દીધુ સાજે ગાય સામે ધાસ ભરેલુ મૃત બચ્ચુ ઊભું કરી દીધુ એ માતાની મમતા તો જુઓ એ પોતાની જીભ વડે એને ચાટતી જતી અને દૂધ આપતી જતી હતી આ છે પશુસસારની વાત, જે પ્રેમના ભૂખ્યા છે ગાય પોતાના મૃત વત્સ ઉપર પણ પ્રેમ વરસાવે છે અને એને જોઈને જ દૂધ આપે છે આ છે પશુજગતની પ્રેમકહાણી

સત્ય એ છે કે જ્યાં પ્રેમનું નાનું શું પણ કિરણ છે અને એમા જે સજીવતા છે તો એમા આકર્ષણ રહેશે પતંગિયાની સામે અગર લાખ રૂપિયાનો ઢગ પડ્યો હોય, હીરા-મેતી પડ્યા હોય પણ એમા જે નાની-શી દીપ-શીખા નહીં હોય તો પતંગિયા માટે એનું કાઈ આકર્ષણ નહીં રહે. બીજી બાજુ પેલું માટીનું કાંડિયુ છે-એ પૈસાની કીમતનું છે પણ એમા તેજ છે અને દીપશીખા જને છે તો પતંગિયુ ત્યાં તરત દોડી આવશે. એને નિમત્રણ આપવાની જરૂર નહીં આજ વાત મહેલોમા વસનારાઓની છે. કરોડોનો વૈભવ છે, અને સગેમરમરના દર્શા ઉપર લક્ષ્મી ક્રીડા-કલાપ કરી રહી છે પણ એ વૈભવના ઢગ પર પ્રેમની જ્યોત જગતી નથી તો એ કરોડોનો વૈભવ પણ હૃદયને આકર્ષિત નહીં કરી શકે આવા સ્થાને તમે પહોચી પણ ગયા તો ત્યાંથી પ્રસન્નતા લઈને તમે પાછા નહીં વળો તમારું મન ગ્લાનિથી ભરાઈ જશે બીજી બાજુ એક ઝૂપડું છે, લૂખા રોટલા ઉપર દિવસ પસાર કરતું ખેડૂત પરિવાર એમા વમે છે, ત્યાં નથી આરસ પથર તેમ નથી ફરનીચર કે રોડિયાનું મધુર સંગીત તેમ જનાય એના હૃદયમાં પ્રેમનો દીવડો જગમગે છે. પરિવારમા પ્રેમના છાટણા છટાય છે, તમે ત્યાં પહોચી જશો તો એ જ લૂખા રોટલા અને જાશ વડે તમારું લાવલયું સ્વાગત થશે રોટલો ભજે લૂખો ગ્યો પણ એમા મ્નેહની એવી ચિકાશ હશે જે તમારા હૃદયને જીતી લેશે તમે ઝૂપડામાંથી વિદાય લેશો સાજે તમારું હૃદય મ્નેહથી ભર્યું-ભર્યું હશે પ્રેમમા એવો જાદુ છે કે તમે ખીજને કઈ ન આપીને પણ એને પોતાનો ડરી શકો છો

અને આ બાજુ તમે સર્વ કાઈ આપી ઘો, પણ એમા સ્નેહની ભેટ નહીં હોય તો સર્વ કાઈ દેવા જના તમે એને પોતાનો બનાવી શકશો નહીં.

માટે સત્તા દ્વારા ડોહાની ખામેશી વધુ કામ થઈ શકતુ નથી. પરંતુ પ્રેમ વડે એની ખામેશી પૂરેપૂરો જમ સેવગાવી લેો તો ખજ એ દસતો જ મળશે. સામુ વધુ ઉપર સત્તા જમાવશે તો વહુને પોતાની નહી જનાવી શકે અને જ્યારે હલખમાં સ્થાન નહીં હોમ તો ખજી નાનુ સરખુ કામ ખજુ જાર જીની જલે-સામુ વહુમાં પોતાખજુ જનાવી દે, એને સ્નેહ અને સહાનુક્રમિતિ જ્યારે તો ક્ર માનુ છુ કે વહુ એને પોતાની માતા જ સમજશે અને એ જ પ્રેમથી એ એની સેવા કરશે જેટલી કે જમજારી માન્યાની કરે છે. જ્યારતા પરિવારમાં જે સામુ-વહુની ટકર જામે છે અને સખર્ષની બહીમાં સારો જ પરિવાર કુલસતો રહે છે અને જ્યારેક એ સખર્ષની આવો કરવો જત આવે છે કે સામુ જ કુળ કલકિત થઈ જમ છે પરિવારમાં જે પ્રેમજા વહી જમ તે બધાં જ સખર્ષોનાં મૂળ જ સમાપ્ત થઈ જશે.

જ્યારે જન્મા પિતાના ધેરથી સાસરે જમ છે ત્યારે જલેનો જીતમાં જાવી એ કહી જમ છે કે "તુ જે ધરમાં જઈ રહી છે એ ધરની રાહી થઈને રહેજે" જ્યારે રીતે માતાએ પુત્રીને ધર ઉપર સાસન કરવાની જોગવહી જ્યારે છે પરંતુ સાસન કરવા માટે તે સરકારને સિપાહીઓ ચખવા પડે છે જે ખજુ જલેએ ખજુ માતાએ ખેટીને જ્યા સાધનો જ્યારે જ્યાખ્યાં ? જ્યાં ખજુ એણે રાહી જનસુ છે જ્યા જ્યારે સાસન કરશે ? એ તે પ્રેમજા વડે જ સાસન કરા શકે છે વહુ જનીને જતી જલેને ક્ર કહીશ કે એ જે ધરમાં જમ ત્યાં એની નહી વકાવે, એને એક કરવાનુ કામ કરે જુદાં ધરમાં જે હલખને મેળવે વૃષ્ટ્યાં હલખને પ્રેમસૂરમાં જ્યારે તેજ્યાનુ કુનિયા જલે છે ખજુ જલેજ્યાનુ જલે. કુનિયા સાધનગત-જલેજ્યાનુ ન પ્રથમ સ્થાન જ્યારે છે તમે કાતર અને સોમ જનને જલે છે અને સોડામાંથી જનેથી છે કાતર એકનુ જે કરવાનુ જલે છે તેથી ન તો એ કુનિયાની કાકરા ખમ છે જ્યારે તમે સોમને ખજુ જલે છે એમાં કાતર કરતા લોકુ એ છે લાગુ છે અને વજમ ખજુ જ્યારે છે તેમ એની કોમન ખજુ જ્યારે છે પરંતુ એનુ કામ વૃષ્ટ્યાને સાધવાનુ-જલેજ્યાનુ છે તેથી એને સ માન મને છે ત્યારે મોખુ કાન સમાપ્ત થઈ જમ છે જ્યારે કાઈ એને જનીન ઉપર મૂકના નથી જમુ એને કોપી જમજા પાધીમાં ખેલવી દે છે ખજુ જ તમે કાતરને કહી કોપીમાં રખાની જેઈ છે ?

દા તો ત્યારે કુનિયાની ન ત્રોમાં સ માન મેળવુ છે તો વૃષ્ટ્યાને જલેજ્યાનુ કામ કરે. હલખમાં સ્નેહ-ધારા જઈને જામે તમે પરિવારમાં રહે

અથવા સમાજમાં, પણ સર્વત્ર જોડવાનું કામ કરતા રહેજો પરિવારના સભ્યો વચ્ચે દીવાલ બનીને રહેશે નહીં સમાજના ભાઈઓમાં અગર વૈમનસ્ય ઇર્ષ્યા-દ્વેષ છે, હૃદયમાં ધૂણાની દુર્ગન્ધ છે તો તમે તમારા હૃદયની સ્નેહ-સુગંધને ફેલાવજો પ્રેમના પાણી વડે ધૂણાને ઘોઈ નાખજો

પ્રેમ તો પાણી છે એને વહેવા દો એને કાઈ ખાડામાં કેદ ન કરશો એ ખાડો પરિવારનો હોય કે સમાજનો, સપ્રદાયનો પણ કેમ ન હોય, પણ તમે પ્રેમને એમાં કેદ કરી ચૂકશો નહીં પાણી બંધાઈ જાય છે ત્યારે એમાં દુર્ગન્ધ પેદા થઈ જાય છે, એરી કીટાણુ પેદા થાય છે પ્રેમના કટકા ન કરશો. આજે તો પ્રેમને પણ કટકામાં વહેચી નાખ્યો છે જાતિ-પ્રેમ, ભાષા પ્રેમ, સપ્રદાય-પ્રેમ પ્રેમના કટકા થાય તો એનો આત્મા બીડી જશે આ શરીર ફેટલું સુદર છે પણ એના જે ટુકડા કરી નાખવામાં આવે તો શું એની આવી સુદરતા કાયમ રહેશે ખરી ? શું ટુકડાઓમાં આત્મા કાયમ રહેશે ? આત્મા ટુકડામાં રહી શકતો નથી અને આત્માના વિદાય થયા પાદ એમાં એરી કીટાણુ પેદા થઈ જશે, એમાં દુર્ગન્ધ પેદા થશે તેવી જ રીતે પ્રેમના જે ટુકડા કરો નાખવામાં આવે તો એમાં પ્રેમનો આત્મા સમાપ્ત થઈ જશે, અને દ્વેષના કીટાણુ પેદા થઈ જશે ઘૂણા આવવા લાગશે અને પછી મડદુ પ્રેમને ગળે લગાવી પ્રેમના નામે ઘૂણા જ ફેલાવશે જે પ્રેમ જે હૃદયો વચ્ચે આગનું કામ કરે છે, તે જીવિત નહીં પણ મૃત છે તે અખડ નહીં પણ ખંડિત પ્રેમ છે અને એ માનવતાના ટુકડા-કટકા કરવાનું કામ કરે છે તેથી જ પ્રેમના ગીત ગાવા છતાં પણ ભારતવાસી ભાષાવાદ, પ્રાત-વાદ અને સપ્રદાયના નામે લડે છે ભાઈ ભાઈના લોહાંતો તરચ્યો બન્યો છે. શું એને પ્રેમ કહેવાશે ?

ટુકડાઓમાં રહેલો પ્રેમ એ ક્ષુદ્ર પ્રેમ છે, જે માનવતાને દેવત્વ તરફ નહીં પણ પશુતા ભણી દોરી લઈ જાય છે વિગટ પ્રેમ અખડ માનવતામાં વિશ્વાસ ધગવે છે, એ વિશ્વના કાઈ પણ પ્રાણથી વૃણા કરવાનું શીખવતો નથી જે પોતાના ભાઈઓથી ધૂણા કરવાનું શીખવે છે તે દુનિયાની ખીજ કાઈ ચીજ હોઈ શકે છે પણ એ પ્રેમ હોઈ શકે નહિ વિરાટ પ્રેમમાં ધૂણા, દ્વેષ, કલહ અને હિંસાને બિલકુલ મ્થાન નથી ચીની સત માઓત્સેએ કહ્યું છે કે ચોર પોતાના ઘર પ્રત્યે તો પ્રેમ ધગવે છે પરંતુ ખીજના ઘેર ચોરી કરે છે એણે તો દક્ત પોતાના જ ઘર પ્રત્યે પ્રેમ કવાનું શીખવ્યું છે. એનો એ ક્ષુદ્ર પ્રેમ ખીજના માલને ઊપાડી લેવા માટે હાથ ફેલાવવાની

પ્રેરણા આપે છે એક દત્તારો છે એને પોતાના પ્રાણ બંધાયા છે પણ એ બીજાના પ્રાણો કરી લે છે રાજા પોતાના દેશથી પ્રેમ કરે છે પણ બીજા દેશ સાથે યુદ્ધ કરી એનું શોભણ કરે છે ગ્રામ ગ્રામ પોતાના ધર પર પ્રેમ રાખે છે એમ બધાં જ ધરો પ્રત્યે પ્રેમ રાખતો યાજ દત્તારો પોતાના પ્રાણની ગ્રામ બીજાના પ્રાણોનું રક્ષણ કરતો યાજ રાજા પોતાના રાષ્ટ્રની ગ્રામ જન-રક્ષણની જાતણ પ્રત્યે સ્નેહ અને સહાનુભૂતિ રાખતો યાજ તે જન-જન સ્વર્ગ શોધવા જવાની જરૂર રહેશે નહીં આ સંસાર જ સ્વર્ગ બની જશે.

સક્રિય પ્રેમ ફક્ત પોતાનું સુખ ઈચ્છે છે ત્યારે વિરાટ પ્રેમ સૌને સુખી બનાવવા ઈચ્છે છે સૌના સુખમાં એ પોતાનું સુખ જુએ છે એક વખતની વાત છે એક રાજા સિકાર રમવા જમણમાં નીકળી પાપેલ ધીકે પૂરપાટ વેગે દોડી રહ્યો હતો. રાજાનું મન સિકારની કલ્પનાઓમાં ડૂબેકુ દડા સિકાર પણ એક જાતનું વ્યસન છે મનુષ્યમાં ત્યારે સ્નેહ અને અહિંસાનું તત્ત્વ ઓછું યાજ છે ત્યારે એ બીજાને પીડાતાં અને તડપડતાં ભોલું એનું મન પ્રસન્નતા અનુભવે છે આ છુદ્ડ હલ્લની ઘટિ છે જે વડે મનુષ્ય બીજાને શેવડાવી પોતે હસે છે.

પ્રકૃતિ (કુદરત) પણ આવા પાપને વધુ સમય સુધી સાંખી રાખી નથી એ પણ મનુષ્યને હાડ દેવા માટે તકપર બને છે અને આવી જ બીજા એ રાજાની સાથે બને છે ત્યારે એ બાજુ આવી એક સુખસાગી પાછળ દોડી રહ્યો હતો ત્યારે જ અચાનક અધાસમાં કાણુ વાદળ છવાઈ ગયું અને ધીકે જ વારમાં સમગ્ર અધાસ કાણુ બની ગયું વીજબીનો કાકડાટ સર થયો વાવટોળ કુહાચો, મચડ તોફાન વરસાદ જેવી શાબ્દી વરસાદમાં મોટા મોટા ઝોળા પણ પડ્યા ઘાઘા રાજાએ જુદાનો આભવ ઘઈ ઠાઈ રહી પોતાનું રક્ષણ કયું પરંતુ વરસાદના શીતના કારણે અને ઝોળાના પ્રહારે મોડાના પ્રાણ ઘઈ લીધા. એકાક ઠસાક બાદ તોફાન કાંઈક સમુચ્ચ સંતોષે ઘઈ ગઈ હતી. રાજા પ્રણે ઘાકી ગયો હતો સુદર મોડાના આલી જવાથી એને કુખ તે જુદા હુદા ત્યાં વડી-બીની દોડી હવા એવું સરીરને વળી વીધી રહી હતી આ બાજુ જુખ સતાવી રહી હતી. આજરે જમ તેમ કરી રાજા એક નાનકડા જામડે પહોંચ્યો. અધારુ ઘઈ ગયું દુઃખ મામમાં નહીં એણે જેટલો પામે રાત પસાર કરવા માટે રજાનની માગણી કરી પણ ઠાઈ અ તપથાને રાત માટે પોતાને ત્યાં ઉતારો દેવા તૈયાર ન થયું કારણ કે આજે મનુષ્યને મનુષ્ય ઉપર વિશ્વાસ હો નથી.

મનુ'ય એક અન્નયમ્-અન્નણ્યા પશુને પોતાને ત્યા રાખી શકે છે. જગલમા ગોથા ખાતી રસ્તો ભૂલેલી ગાય કાઠને જો મળી જશે તો એ એને લાવી પોતાને ઘેર બાધી દેશે એ અન્નન્ન-અન્નણ્યા પશુ ઉપર ભરોસો કરશે પણ અન્નણ્યા મનુષ્ય પર નહી કરે કારણ કે માનવીએ પોતાનો વિશ્વાસ ખોયો છે પશુ ઉપર તમે વિશ્વાસ કરી શકો છો એને થોડું ધાસ નીરી છુટકારો મેળવી લેશે પણ મનુષ્ય એક એવું પ્રાણી છે કે જેને ભરપેટ રોટલો ખવડાવી પાણી પાઈ દો અને એને ખાટલા ઉપર સુવડાવી દો સૂવા માટે શેતરજી, ગાદી અને શાલ પણ આપી દો પણ બ્યારે સવારે ઊઠીને તમે જુઓ છો તો ખાટલો તો પડ્યો છે પણ પેલો મ્હાણુસ ગૂમ છે એટલુ જ નહી સાથે પેલા ગાદી-શાલ પણ ગૂમ છે અને તક મળશે તો તમારા કોટનુ ખિસ્સુ પણ સાફ કરી દેશે તેથી મનુષ્યને માનવ નામના પ્રાણીથી બહુ મોટો ભય લાગે છે

હા, તો એકનુ પાપ સૌને ભોગવવુ પડે છે આખરે એ છે તો આપણો જ ભાઈ એટલે એના કામોના છાટા આપણુ પર પણ ઊડે છે. તેથી ખીજના શેતાનિયત અને અન્યાયનો દડ આપણને પણ ભોગવવો પડે છે રાજા પણ આ નિયમમા અપવાદ ન બની શક્યો ઘેર-ઘેર ફળી વળ્યો. પણ કોઈએ ઠડી રાત્રે ઠુરતા માણુસના રક્ષણુ કાળે દાર ન ખોલ્યા તે ન જ ખોલ્યા ભોજનની તો વાત જ જૂદી હતી. છેવટે ગામનુ ખીજુ નાકું પણ આવી ગયુ રાજા હતાશ બની કોઈ વૃક્ષનુ શરણુ લેવા માગતો હતો ત્યાજ કોઈ ટમટમતા દીપકે એને આકર્ષિત કર્યો રાજા ત્યા પહોચ્યો તો એને એક ધરડો ખેડૂત ત્યા મલ્યો એણે ઊઠીને એનુ સ્વાગત કર્યું રાજાએ પૂછ્યુ 'ગામમા કયાય મુસાફરખાનુ કે ધર્મશાળા છે ? એક રાત પસાર કરવી છે.'

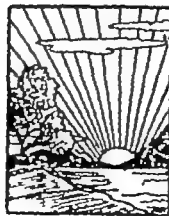
ખેડૂત બોલ્યો "આ ધરજ ધર્મશાળા છે, ભાઈ આપણે સૌ મુસાફરો જ છીએ કોઈ સાથે બાધીને લાવ્યુ છે ? અને જતી વેળા છાતીએ બાધીને શુ લઈ જવાના છે ?" અને એણે તો રાજા માટે એક ખાટલો પાથરી દીધો રાજા ખાટલા પર ખેડો તો ખરો પણ હજુએ એના દાત ઠડીને લીધે કચકચ થતા હતા. ખેડૂતે આ બેઈ એની પાસે જલતી સગડી મૂકી. એના વડે એને કાઈ ગરમી આવી ખેડૂતે પૂછ્યુ "કયાથી આવો છો, ભાઈ, અને આટલી રાતે કયા જાઓ છો ?" રાજાએ કહ્યુ "હું મુસાફર છું મારે ગામ જઈ રહ્યો હતો પણ વરસાદ અને તોફાનમા ઘેરાઈ ગયો."

પ્રેમના આપે છે એક દલારો છે એને પોતાના
 બીજાના પ્રાણો દરી સે છે રાજા પોતાના દેશથી
 સાથે મુક કરી એનું શાપણુ કરે છે ચોર જેમ
 છે એમ વર્ધા જ પરો પ્રમે પ્રેમ રાખતો
 જેમ બીજાના પ્રાણોનું રક્ષણુ કરતો થાય, ગ
 રાષ્ટ્રોત્તરી જનતા પ્રત્યે સ્નેહ અને સહાનુભૂતિ
 શાપવા જવાની જરૂર રહેતો નહીં બા

સક્રુચિત પ્રેમ રહત પોતાનુ સુ
 સુખી બનવવા ઉચ્છિ છે સૌના સુ
 વખતની વાત છે એક રાજા સિંહ
 પૂરપાટ વેગે ઢોરી સ્થો હતો. રા
 હતુ સિંહાર પક્ષ એક જાતનુ
 હિસાનુ તત્ત્વ આણુ થાય છે
 એનુ મન પ્રસન્નતા અનુભવે
 બીજાને શવમાવી પેતે હસે

પ્રકૃતિ (કુદરત)
 નથી એ પક્ષુ મનુષ્યને
 રાજાની સાથે બને છે
 રક્ષો હતો ત્યારે જ
 જ વારમાં સમગ્ર
 વાવયોળ કુદરતે
 મોટા એટલા
 પોતાનુ રક્ષ
 પ્રકારે મોડા
 સંભવેળા
 આલી
 શરીર
 જેમ
 દર

તમને કાઈક દેવા ઈચ્છે છે” ખેડૂતે કહ્યું, “ તમારી અમૃત-નજર જ મારા માટે બસ છે અને કાઈક દેવા જ માગતા હો તો આ વર્ષ માટે બધા ખેડૂત ભાઈઓનો લાગ લેવો મુલતવી રાખો, કારણ કે અતિવૃષ્ટિને લીધે લગભગ બધો જ પાક ધોવાઈ ગયો છે” રાજ્યએ કહ્યું “ આ માટે તો મેં પહેલા જ આજ્ઞા આપી દીધી છે તેથી તમે બીજું કઈક માગો” ખેડૂતે કહ્યું: “ ઠીક ત્યારે જે જે ખેડુતોના ખેતરોમાં કૂવા નથી અને પાણીના અભાવે પ્રતિવર્ષ જેમનો ઊભો પાક નષ્ટ થઈ જાય છે, તે બધાના ખેતરોમાં રાજ્ય વતી એક-એક કૂવો ખોદાવી આપો” રાજ્યએ કહ્યું “ આ પણ મને મજૂર છે રાજનો ખજાનો તમારા સૌ ખેડૂતોની ગાઠી કમાણીથી ભરાય છે- એની પાઈ-પાઈ ઉપર જનતાનો અધિકાર છે અને એમના હિત માટે એનો ઉપયોગ થવો જ જોઈએ પણ તમે તમારા માટે તો કઈક માગો” ખેડૂત બોલ્યો “ આ બધામાં હું પણ આવી ગયો અને હું વધુ ધન સંગ્રહ કરીને પોતાના જ ભાઈઓ વચ્ચે ભેદની દીવાલ ઊભી કરવા ઈચ્છતો નથી સૌ સુખી હશે તો મારો વારો પણ એમાં આવશે જ” આમ તમે જોયું કે સૌના સુખમાં પોતાનું સુખ જોવાની કલ્પના જ વિરાટ બનીને વિશ્વપ્રેમનું રૂપ લે છે. તમે તમારા પ્રેમને ક્ષુદ્ર ધરમાંથી કાઢી વિરાટ ભણી લઈ જાઓ ત્યારે જ એ (પ્રેમ) મગળપ્રદ બની શકે છે.

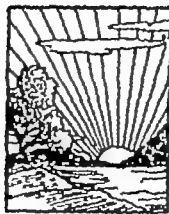
ખેડૂતે કહ્યું ત્યારે શૂખ લાગી હતી !” એણે જાનરીનો રોટલો અને બીજા એની જાતજાત ધર્મો રાજ્યને એ લુપ્તા રોટલાને એટલા જાનની સાથે આરોગ્યે કે રાજમહેલના રસયુક્તાં પશુ એને ફિલ્મી બાગવા મડવા કરતુ એ સવારથી શૂખ્યે હતો ઘાક અને ઠડીતિ લીધે એનું પેટ પશુ કઈક માગતુ હતુ

પેટ માગે ત્યારે તમે એને શૂખો રોટલો આપો તેમ એમાં એને સ્વાદ આવતો. પશુ પેટ ભરેલું હોય તે પકવાન ધરણી તેમ એ ફિલ્મી લાગતો. આ ? તે પેટ કચરાપૂર્ણનો અગર-એકાઉન બની ગયુ છે જે આવે તે એમાં અધુ” ન લક્ષ્યનો વિવેક છે કે ન અભક્ષ્યનો ન સમજનો ખ્યાલ છે ન અસમજનો પેટ માગતુ નથી છતાં તમે એમાં પૂરે” જાઓ છો. એટલા જ માટે સ્વાસ્થ્ય નગરુ હોય છે જ્યાં ખાવાનો કમો ઉભોજ પશુ નથી નિશ્ચય સમયે મયોદાર્મ રહી ખાણી તે એ સ્વાસ્થ્યપ્રદ બનતો અને સાચી શૂખ હતી તે ગિજ્ઞાન પશુ યાદ આવશે નહીં આનો તે જામને લોકોને જાનુભવ છે જ્યારે હસ માર્મલનો વિહાર કરી સર્ધએ છીએ, ઘાક લાગે છે અને પેટ પશુ કઈક માગુ માગે છે તે ટાલે ખેડૂતેના રોટલામાં એ જાનક આવે છે જે તમારા મોહનશાળમાં પ્રણ જામને આવતો નથી.

હા તે રાજ્યને રોટલો અને બીજા ખાધાં એનું હલ ખેડૂતને સો-સોઠ આશીર્વાદ દેવા લાગુ જગ્યા પછી ઘાકેનું શરીર ખાટલો-વિશ્રામ માગે છે અને ખેડૂતે રાજ્યને ખાટલો અને ધાનજો આણી લીધા રાજ્યને આરામથી એના ઉપર લખાવ્યું અને મોટીક જ વારમાં એ સ્વપ્નસોહમાં જામતો સર્ધ ગયો.

સવારે જાગ્યા ખૂશી તે રાજ્ય ઘાક વગર પોતાને સ્વસ્થ જાનુભવ કરી રહ્યું હતો. ખેડૂતની જાંખ ખૂશી અને દિવસના પ્રકાશમાં જ્યારે જાગતુઓ ખેડૂતો જોયો તે એ પોતાના અભિયોને પિજની ગયો કે જ્યારે જા તે આપણા રાજ્ય છે એણે નમસ્કાર કરતાં કહ્યું માક કરને તમારુ પુડ સ્વામત કુ કરી શકવો નથી.” રાજ્યએ કહ્યું ના ના ખેડૂતદેવ, તમારુ જાનરાન્ય રોટલા જાન જામને તે કુ કરી શૂખી શકોશ નહીં અને તમે માણસ સમજને જ માટે ખાટલો આદર કર્યો તેથી કુ માનુ છુ કે તમે ઈ-સન્ની કદર કરવાનુ જાણો છો તમારા સ્વામતના બદલામાં માનુ મન

તમને કાઠક દેવા ઈચ્છે છે” ખેડૂતે કહ્યું, “તમારી અમૃત-નજર જ મારા માટે ખસ છે અને કાઠક દેવા જ માગતા હો તો આ વર્ષ માટે બધા ખેડૂત ભાઈઓનો લાગ લેવો મુલતી ગજો, કારણ કે અતિષ્ટિને લીધે લગભગ બધો જ પાક ઘોવાઈ ગયો છે” ગમ્મએ કહ્યું “આ માટે તો મેં પહેલા જ આજા આપી દીધી છે તેથી તમે ખીલુ કાઠક માગો” ખેડૂતે કહ્યું: “હીક ત્યારે જે જે ખેડૂતોના ખેતરમાં કૃષા નથી અને પાણીના અભાવે પ્રતિવર્ષ જેમનો ઊભો પાક નષ્ટ થઈ જાય છે, તે બધાના ખેતરોમા રાજ્ય વતી એક-એક કૂવો ખોદાવી આપો” રાજ્યએ કહ્યું “આ પણ મને મજૂર છે રાજ્યનો ખતનો તમારા સૌ ખેડૂતોની ગાદી કમાણીથી ભરાય છે એની પાઈ-પાઈ ઉપર જનતાનો અધિકાર છે અને એમના હિત માટે એનો ઉપયોગ થવો જ જોઈએ પણ તમે તમારા માટે તો કાઠક માગો” ખેડૂત બોલ્યો “આ બધામા હું પણ આવી ગયો અને હું વધુ ધન સંગ્રહ કરીને પોતાના જ ભાઈઓ વચ્ચે ભેદની દીવાલ ઊભી કરવા ઈચ્છતો નથી સૌ મુખી હશે તો માગે વારો પણ એમા આવશે જ” આમ તમે જોયું કે સૌના મુખમા પોતાનું મુખ જોવાની કલ્પના જ વિરાટ બનીને વિશ્વપ્રેમનું રૂપ લે છે તમે તમાગ પ્રેમને ક્ષુદ્ર ધરમાથી કાઢી વિરાટ ભણી લઈ જાઓ ત્યારે જ એ (પ્રેમ) મગળપ્રદ બની શકે છે

આજનો પ્રવચન સુવાસિત-જીવન વિષય પર યોગ્ય છે સુગંધમાં એક પ્રકારનું આકર્ષણ છે માનવ-મનમાં સુગંધ-સુગંધ તરફ જીકે આકર્ષણ છે ગુલાબમાં કાંટા છે છતાં પણ એની લોકપ્રિયતા જન-જાહેર છે કારણ કે એમાં મધુર સુગંધ છે એટલા માટે જ તે દુનિયા કાંટામાં રક્ષાઈને પણ ગુલાબને સેવા દોરી જાય છે દુનિયા સુગંધ પ્રિય છે એટલા માટે તે તમે દૂધમાં પણ સેટ જાડો છે સેટ નાખ્યા પછી એનો સ્વાદ પણ બદલાઈ જાય છે તેથી તમે એનું નામ પણ બદલી નાખ્યું છે તમે એને દૂધ નહીં પણ દૂધ-કોફીનું કહો છો. સુગંધ જ તે આ નામ ને કિમત જાને બદલી નાખ્યા આ સુગંધ જ્યારે મિઠાઈમાં પણ નખાય છે ત્યારે એનો સ્વાદ વધી જાય છે

સ્વાગત-સમારોહમાં પણ સુગંધિત પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે એક સૂક્ષ્મ પોતાને ત્યાંના મજાન પ્રસંગમાં સમાજના ભાઈઓને પોતાને ધેર નિમત્રે છે અને ઈત્રિ-પાન કરે છે જાહીની તે મને ખબર નથી અનુભવ પણ નથી પણ મધ્ય-ભારતમાં આ પરપરા પણ વખતથી પ્રચલિત હતી અતિથિઓનું સ્વાગત ઈત્રિ અને પાનથી કરવામાં આવતું હતું.

આજે તે કુચ પસંદગી છે પોવાક પણ બદલાયો છે તેમ સભ્યતા અને રીત રિવાજો પણ પરિવર્તન પામ્યાં છે આજે તે સ્વાગતમાં સર્વ પ્રથમ ચંદાના પ્યાલા આવે છે મહેમાનોને બીજા ક્ષત્રીને ખવડાવવામાં આવે પણ સ્વાગતમાં ચંદા ન આવી તે એ સ્વાગત અધૂરું જ સેખારી તમારા મહેમાનો પણ ખિન્નતા અનુભવશે. તેઓ તમને મોઢે કાંઈ નહીં કહે પણ બીજાને તે જરૂર કહેવાના જ હસાણાને ત્યાં ચંદા પણ એણે તે ચંદાને એક પ્યાલો ૫ પાચો નહીં પરંતુ પ્રચીન ભારતની પરંપરામાં

સ્વાગત-સલામોમા મુગધિત પદાર્થોનું મહત્ત્વપૂર્ણ ધ્યાન હતું કારણ કે ખૂરાખૂ-મુગધનો લીધે ઉદયમાં એક પ્રકારનો અનુભવ થાય છે

મુગધ માનવને પ્રિય હોય એમા શુ આશ્ચર્ય ? આને તો માનવ જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમા ધગો આગળ વધી ચૂક્યો છે પણ સભ્યતા અને સમૃદ્ધિથી દુઃખસતો પેનો એરીલો ભય કર-કાળ સાપ પાણુ સુવાસ પ્રિય હોય છે એટલે જ તો એ ચદનથી લપેટાયેલો રહે છે સાપ જેવુ પ્રાણી પણ ન્યાયે મુગધને આટલો ખ્યાર કૃષ્ટ છે ત્યારે માનવ કૃષ્ટ તો એમાં આશ્ચર્ય જેવુ શુ છે ?

કટપના કરો, એક આદમી બે શીશીઓ લઈ તમારી પામે આવ્યો. એકમા અત્તર ભયુ છે અને ખીન્નમા ગટનુ ગદુ પાણી આગતુક વ્યક્તિ એ બન્ને શીશીમાથી એક તમને દેવા આહે છે તમે કઈ શીશી લેશો ? કહેવાની જરૂરત નથી કારણ કે તમારો હાથ તો પેની અત્તરની શીશી તરફ જ આગળ વધશે આ પરથી એ નિશ્ચિત થાય છે કે તમે પણ મુગધ પ્રત્યે આકર્ષણ ધગવો જ હો. મુગધમય પદાર્થો અગર તમને પ્રિય છે તો જીવન-ક્ષેત્રમા પણ તમને સુવાસિત જીવન પ્રિય હશે જ જેનુ જીવન મુગધમય છે, એને હજારો, લાખો વર્ષો વીતી ગયા પછી પણ લોકો ભૂલી શકતા નથી શ્રીરામનુ જીવન સુવાસિત-જીવન હતુ એનામા સદાચાર અને મર્્યાદાની મુગધ ભરી પડેલી હતી ન્યારે રાવણુનુ જીવન ગદકીથી ભરાયેલું હતુ અસદાચારની દુર્ગંધે એના જીવનને ઈતિહાસમા કલકિત બનાવ્યુ છે એટલે રાવણુ તો લાખો વખત મર્્યા છે પ્રતિવર્ષ દશેરા ઉપર મરે છે. એટલે એ ઝાંઝામા ઝાંઝા મર્્યામા લાખ વાર જરૂર મર્્યા છે આ એના જીવનની ઘુરાઈ-ગદકી છે, જે કાળના લાખા પ્રવાહ પછી પણ ધોવાઈ શકી નથી

કહેવાય છે કે રામને હાથે રાવણુનુ મૃત્યુ થયુ પણ એ તો એના મૃજૂળ દેહનો અમ્ત હતો એનો આત્મા તો ક્યારનોય મરી ચૂક્યો હતો. સાચુ તો એ છે કે રાવણુને રામે નહી પણ કામે (કામ-વાસનાએ) મર્્યા હતો એની દુર્વાસના અને મનમાની ગદકીએ જ એને મૃત્યુને ભેટાવ્યો હતો રાવણુનો આત્મા જે મર્્યા ન હોત અને એનામા સદાચારની ન્યોતિ ઝોલવાઈ ન હોત તો એક રામ તો શુ પણ હજાર રામ પણ એ રાવણુને મારી શકત નહી ખરુ તો એના જીવનની વાસના જ એને ખાઈ ગઈ અને લાખો વર્ષો પછી પણ એની બદબૂ લોકોના મગજમાથી ભૂસી શકાઈ નથી.

જીવનની આવી જ ગદ્ગદી ઊંડીને દુર્યોધન પણ સચ્ચરથી વિદાય પામ્યો હતો. મહાભારતના મુદ્દમાં એના નવાણુ વાઈઓ અનતકાળ માટે સર્જ થયા હતા. દુર્યોધનનો સાચળ બીમની ગદ્ગદી વાઈઓ વૃક્ષો હતો. જીવનની ઉંચી પળોમાં દુર્યોધનને જોઈ કૌરવ ગમા નિરવ-સાંતિ જીવાઈ ગઈ હતી. સ્વત્ર ઊંડી નિરાસા આપી ગઈ હતી. દુર્યોધન પોતાના જીવનનો મોટામાં મોટો પરાજય લઈને દુનિયાથી વિદાય લઈ રહ્યો હતો. તે જ વખતે એના ઘેણક સાથીઓએ અમુકરી આખિએ કહ્યું - આ જીવન-દીવલ્ય હવે વિરામ પામી રહ્યો છે અને તમારા જતાની સાથે જ કૌરવકુળનો દીપક સદા માટે અસ્ત લઈ જશે. પણ આ શોકની ક્ષણી રાત્રિએ તમારી કાઈ ઈચ્છા હોય તે કહો. અમારા સમ્રાટની ઉંચી ઈચ્છાને પૂર્ણ કરીને અને અમારા અને સંતોષ આપી રહીશું.

દુર્યોધને જવાબ વાળ્યો. મારી બધી જ ઈચ્છાઓ માટીમાં મળી ગઈ મારા નવાણુ વાઈઓ મુદ્દમાં આપી ગયા અને મારું વિચળ સૈનિકલ પણ સમાપ્ત લઈ ગયું. કૌરવ-જા વિનાશમય બની ગયું હવે શું ઈચ્છા રોષ માફી રહી ગઈ હશે! પણ આ મનમાં એક કામના જરૂર સિદ્ધી રહી છે જે દુઃખનોએ સાચા કૌરવ-કુળને ઘાસની જેમ વાદી નાખ્યું એ પાંડવપુત્રોના કપાયેલાં માથાં આ આખિએ જોઈ લેત તે મરતી વેળાએ પણ મારી આખિો શીતળતા અનુભવત અને કુ સાંતિથી ઉંચો સાસ લેત. પણ આ તે હવે કોડુ સ્વપ્ન જ છે જે આ જીવનમાં પૂરું ન કરી શકાયો એ મોતની આ ક્ષણોમાં શું પૂરું કરી શકીશ! અને ત્યારે જ અથ ત્યામ આજળ આખ્યો. દુર્યોધનને કહ્યું કુ તમાર છું હમણાં જ પાંડવ-પડાવમાં કુ જઈ છું અને મારી આ તલવાર વડે દાલ જ પાંડવોના માથાં કાપી તમારી સામે રૂઠ કરીશ મુદ્દના મેલોનેથી પ્રાણુ લઈને નાંદો ભાગે વીર અથત્યામા હવે કાવરની જેમ પાંડવના નિરાસમાં પ્રવેશે છે.

મોડી રાત સુધી વિચોદ્રસ્ય મનાવી પાંડવ-જા ગાઠ નિદ્રામાં યતેશુ છે તેની દ્રીપદી પણ પોતાના પાયે લાયોને જાતીએ આપી નિદ્રાધીન છે. કાવર અથત્યામા ત્યાં જઈ પહોંચ્યો અને એક જ પ્રકારમાં એણે દ્રીપદીના પાયે ભેટાઓની ઈલેલીલા સમાપ્ત કરી નાખી. એ નાનકડા પ્રાણુ બીખી ઊંડે ત્યાર પહેલાં તે અથત્યામા પચિમ અતોલ લઈ બાગી છૂટ્યો અને કાવર-જા પડાવમાં, આ દુર્યોધન ઉંચી ધડીએ ગણી રહ્યો હતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. અથત્યામા વિચોદ્રસ્યમાં બોલી ઊઠ્યો. જ્યો સમાપ્ત

આ અશ્વત્થામા આપના દુશ્મનોના માથા કાપી લઈ આવ્યો છે મહા-ભારતના મેદાનમા મોટા-મોટા યોદ્ધા જે ન કરી શક્યા તે આ સેવક કરીને આવ્યો છે”

આ શબ્દો કાને પડતાં જ દુર્યોધનની બિડાયેલી આંખો ખૂંટી પાંડવોની જેવી આકૃતિના પાચ માથા નેઈ એની આંખોમા ચમક આવી ગઈ, જે એ ખોલી રહી હતી કે મૃત્યુ મુખે પહોચતી વેળાએ પણ મે મારા દુસ્મનોને મારી નાખ્યા છે જીવનના છેલ્લા શ્વાસે પડ્યો છે દુનિયામાતુ એનું અમિત્વ સમાપ્ત થવામા છે છતાય એનું મન દુર્ગન્ધથી કેટલું ભર્યું પડ્યું છે ! એ અનાથ જીવન દરમિયાન દુર્ગન્ધ ફૂકતું ગૂંચું પણ મૃત્યુ સમીપ પહોચવા છતા દુર્યોધન બદલી શક્યો નહી અને અતકાળે પણ દુર્ગન્ધની સાથે વિદાય થયો આજે હજારો વર્ષો વીતી ગયા છતાય એની એ દુર્ગન્ધ કાયમ રહી છે

દુર્યોધનના જીવનની દુર્ગન્ધ તમે નેઈ ગયા હવે દ્રૌપદીની સુગંધ પણ જુઓ ન્યારે એના પાચેય બેટાના ગળે છરી મોકાણી, ત્યારે એમની કરુણ ચિત્કારથી એની નિદ્રા ભગ થઈ ગઈ હતી આખની પ્રથમ દષ્ટિ એમની તરફ જતા જ એનું હૃદય પી ખાઈ ગયું પોતાના વહાલસોયા પુત્રના શરીર-માથી લોહીની ટશા ફૂટતી નેઈ કઈ માતાનું દિલ નહી રાઈ જાઠે ? કાઈ માતાનું એક જ સતાન મૃત્યુ પામે છે ત્યારે એ રાઈ-રાઈ સતાપ કરી-કરીને અડધી થઈ જાય છે ત્યારે જે માતાના પાચ-પાચ બેટા-સતાનો એકી સાથે હત્યાના ભોગ બને છે, ત્યારે એના દિલ ઉપર શા શા ધા વાગ્યા હશે ? કેટ-કેટલું વીત્યું હશે ?

દ્રૌપદીની ચીસોથી સારાય પાડવ-દળમા તોફાન-હાહાકાર મચી ગયો. અર્જુન અને ભીમનો ક્રોધ જાલરાઈ આવ્યો. કયા કયારે માસૂમ નાના બાળકોનું ખૂન કર્યું ? તેઓ દોડ્યા, ઝાડી-ઝાખરા ઓથે છુપાયેલા અશ્વ ત્યામાને પકડી પાડ્યો વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ સામે એને રજૂ કર્યો એમણે કહ્યું “મહાભારતના મેદાનથી પ્રાણને અચાવવા સારું મો છુપાવી નાસી જનાર અશ્વત્થામાએ કાયરની જેમ સતાઈ બાળકોની હત્યા કરી છે” શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું- “દ્રૌપદીના હૃદયને અનત વેદનામા સતાપનાર આ કાયરને એની જ પાસે લઈ જાઓ, એ જ એને દડ દેશે”

દ્રૌપદી પાસે ન્યારે એને લઈ જવામા આવ્યો તો એને જોતા જ પુત્ર-વિયોગિની દ્રૌપદીની આખોથી અગારા વરસવા લાગ્યા. એણે કહ્યું “ન્યા

સુધી આ દુષ્ટનુ માથુ વિખૂટુ પાડી જોની રક્તધારા વડે હુ મારા વાળેનું સિયન નહીં કરી સહી ત્યાં સુધી મારો આત્મા સુખ નહીં પામી શકે. જીમની ગદા અમલકામા ઉપર પડવાની જ હતી કે એટલામાં દ્રૌપદીની વિચારધારાએ પશ્ચે આધા અને જીમની ઉપડેશી જલને વચ્ચે જ રાક્ષતાં એ જોલી આ અમલકાને જોડી મૂકવામાં આવે. એટલુ મૃતુ માને કેટલુ પીડે છે એ આ પુત્ર-વિભેજિની દ્રૌપદીનુ હૃદય સહી ચૂકવુ છે આ પલુ મર્ષ માવાનો બેટો છે અને એના મોતના સમાચાર એના કાને પહોંચશે ત્યારે કેટલુ રડશે જોનુ દિલ ! મહાબારતની રણજ્વાલામાં પતિ-વિભોગ તો એ પહેલાં જ સહી ચૂકી છે હવે વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્ર-વિહીન થતાં એનુ દિલ કેટલુ રડશે ! માન્ય દિલનુ કુ ખ એક મા જ નાલે છે મારે જોને જોડી મૂકવામાં આવે.

આ છે દ્રૌપદીના જીવનની સૌરભ-સુગન્ધ, જે કુ ખની અસીમ-જ્વાલામાં પલુ જીભેલા દુઃખનને કામા કરી રાકી. જીવનની આ મુજબે મહાધિ વ્યાસની કસમે મહાબારતના પાને જોને અમર કરી દીધી.

સર્જનન વ્યક્તિ વિપત્તિની ભીષણ શલ્યોમાં પલુ પોતાની સર્જનતાને પરિત્યાગ કરતો નથી ગરબને તમે નાલે છે. શીતનુ એ પિડ ભય કર ગરમીનુ આક્રમણ થતાં એ પોતે પીગળા નાથ છે અને પાણીમાં ર્ષપતરિત મર્ષ જરો પલુ પોતામાં ગરમીને પ્રવેશવા દેશે નહીં બસ, સર્જન પ્રકૃતિના પુરુષોનો આવે જ સ્વભાવ હેમ છે વિપત્તિના ભીષણ પ્રસંગમાં સામન્ય માનની કોષમાં જ્વાલામુખીની જેમ ફાટી પડે છે પલુ સર્જન મહાપુરુષ પોતે ફરી જરો પલુ ગરમી એમના દિલમાં પ્રવેશી શકશે નહીં.

પલુ દુર્જન વ્યક્તિની વાત બીજી છે સાધુ-પ્રકૃતિવાલો માણસ પોતાના પ્રાણુખાતી પર પલુ જમાનો શીતળ હટકાવ કરશે ત્યારે દુર્જન વ્યક્તિ પોતાના પ્રાણુ-રક્ક પર પલુ વખત આવે આજિ જ પરસાવવાની પ્રકૃતિ કરશે. પ્રાણુના એક પ્રાણીન કવિએ કુષ્ટ પ્રકૃતિનુ ચિત્ર નામવર્તા કયુ છે કે.-

રંકેલિ જાલ કગરૂં કવ્ય કગજા પુરુષવલ્લુ વુમ્મતિ
લે લે કારિમ મેહા હા હા મિધિષા પુરિસા ॥

માનસી કુષ્ટ પ્રકૃતિનુ ચિત્રણ ઉપરની વાકામાં આપવામાં આવ્યું છે. દુર્જન વ્યક્તિની જ્યાં સુધી સ્વાથ સધાતો રહેશે ત્યાં સુધી એ તમારો

પરમ મિત્ર બનીને રહેશે. તમારા પ્રત્યેક શબ્દોનું સન્માન-આદર કરશે. તમને ઈશ્વર માનવા તૈયાર થઈ જશે પરંતુ એ ત્યા સુધી જ કે જ્યા સુધી એનો સ્વાર્થ પૂરો થતો રહે છે પણ જે ક્ષણે એની સ્વાર્થપૂર્તિ થતી બધ થઈ કે તમે એના કશા જ કામના નહી રહો એ તમને પગ તળે રગડવા તૈયાર થઈ જશે પહેલા જેટલી મૃતિના ફૂલો બાધ્યા હશે, તે બધાં જ નિદામા ફેરવાઈ જશે તમે પહેલા એના માટે ભગવાન હતા હવે હેવાન કરતા પણ નહારા હશે

દુર્જન વ્યક્તિનો સ્વભાવ ઘોરા જેવો હોય છે જે ઉપરથી કોમળ હોય છે પણ અદરથી કઠોર કોઈએ વ્યગમા બતાવ્યું છે કે 'ખલ' શબ્દની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ? 'ખર'નો પ્રથમ અક્ષર 'ખ' અને વ્યાલનો છેલ્લો અક્ષર 'લ' મળીને 'ખલ' શબ્દ બન્યો છે માટે 'ખલ'માં ગંધેડાની મૂર્ખતા અને સર્પની કૂરતા બંનેનો સમન્વય છે એ ખીજનું નષ્ટ કરવાનું જ જાણતો હોય છે

જેમ વાવાઝોડું વૃક્ષોની જડો મૂળીયાઓને જ ઉખેડવાનું જાણે છે પણ ઉખેડવાને જમાવવાનું એ જાણતું નથી દુર્જન વ્યક્તિનો સ્વભાવ પણ કષ્ટક આવી જ જાળનો હોય છે કોઈ જામેલાને ઉખેડી નાખવો એ એના ડાબા હાથની રમત છે પણ કોઈ ઉખેડવાને જમાવવાની વાત કરશો તો એ કહેશે એ મારા હાથ વશની વાત નથી ખીજનું દુખ દરદ જોઈને જે હૃદય આનંદ અનુભવે છે તો સમજવું જોઈએ કે, હજી દુષ્ટતા બાકી છે. કારણ કે ખીજની તરફથી આનંદનો અનુભવ કરવો એ હૃદયની દુર્જનતા વ્યક્ત કરે છે અને ખીજની ફજેતીથી થતો રાજીવો આત્માની અસ્વસ્થતાને સાબિત કરે છે આ જ જીવનની દુર્ગંધ છે. સત-આત્મા ખીજની પ્રસન્નતામા આનંદ માણે છે તો દુર્જન ખીજના નુકસાનમા આનંદ અનુભવે છે

અપાડી આકાશમા કાળા-કાળા મેઘોને છવાયેલા જોઈ મોરના મનમાં ઉલ્લાસ આનંદ પ્રગટે છે એ સ્યામવર્ણી મેઘોનું ગર્જન મોરના મનને પ્રકૃતિલત કરી દે છે સત પ્રકૃતિનો માણસ પરહિતથી અપૂર્વ આનંદ અનુભવે છે સતના હાથે જ્યારે કોઈ ગરીબ વ્યક્તિની કોઈ સેવા થાય છે ત્યારે એને ઘણી જ પ્રસન્નતા થાય છે જ્યારે દુર્જન વ્યક્તિ ખીજને કષ્ટો દઈને પ્રસન્ન થાય છે જ્યારે એ ખીજના અનિષ્ટ માટે કોઈ યોજના ધડે છે અને

એમાં એ પાર જિતારે છે એના દાંમે પીળાનુ અદિત ઘઈ ભય ત્યારે એ આનંદ અનુભવતો હોય છે

આંખાનો અપૂર્વ રસ પીને પશુ કેમકે ભવ કરતી નથી સુ દોષે કાવચમાં ગદ્ય પાણીના એ ટીપાં પી લેશે તો ટૂંક ટૂંકા ધ્વનિમાં ગમન બેઠી ઉદ્દેશ્ય કરવા લાગે છે ભયે કે એ પોતાના અસૂત-પ્રાનની વાત સ્વાસ્થ્ય વિષયે સંભળાવતો ન હોય ! સુન્દરીની વ્યક્તિ એ શબ્દ પશુ ભે કાણી લેમે તે એ પોતાને અધ્યાપિત ગણવા લાગશે સરસ્વતી સ્વયં પશુ મર્ચા કરવા દોડી જશે. એની પાસે નો દસ પૈસા પશુ એકાં ઘઈ જશે તો એ ધનકુચેરને પશુ પરાગિત કરવાની કાચિય કરશે. આવી વ્યક્તિઓને સપતિના બોદક દુઃખા મળી નય છે તો એ સમજવા લાગે છે કે સ્વાસ્થ્ય વિષયની સપતિ એની જ તિજોરીઓમાં સમેટાઈ ગઈ છે આવી વ્યક્તિનું સમાન કરવું એટલે તાવના ડરદીને તેજ શરણ (નરોય) પાન કરાવવા જેવું છે સુન્દરીની વ્યક્તિને સપતિ તેમ જ સમાન મળે છે તે એના અભ્યાસે ધટવાને બદલે વધતા જ ભય છે

આવી વ્યક્તિ કદાચિત સપતિ પામીને પશુ નમે છે તે ત્યારે એની એ નમ્રતા પશુ કઈ ભય ઉત્પન્ન કરનારી હોય છે કારણ કે અકુલ પશુ નમીને જ ખૂચે છે ધનુષ નમીને-વળીને-જ આણુનો પ્રકાર કરે છે સર્પ ત્યારે ડરી છે ત્યારે એ પહેલાં નમે છે તેવી જ રીતે ગિલાદી પશુ અધારે અપદ મારે છે ત્યારે એ પશુ નમીને જ ચિહારને પકડે છે દુર્ગંતની નમ્રતા પશુ દુ ખલયક હોય છે આવી વ્યક્તિને હાલેથી એટલે કાવચમાં પચ્ચર ફેરવે અને પોતાના જ વચ્ચે ગદ્ય-પરાણ-કરવા જેવું લેખાશે. જેમકે જીવનમાં ગદ્ય-મેલ ભગે છે એની પાસેથી શુ મેળવવાની અપેક્ષા રાખી શકાય !

તમે એના દિલની જ કાઈ વાત કરશો તો એને પશુ એ પોતાનું અપમાન સમજી અને એનો બદલો વાળવા એ કઈ શબ્દ અને ક્યા રૂપે તમારું અદિત કરી બેસશે એ કઈ નિમિત્ત હોતુ નથી. આવી વ્યક્તિઓની વાલી વનન-પર તમને વિશ્વાસ ન રાખવો જોઈએ કારણ કે > એમની જીવન છે તે જ એમના હૃદયમાં પશુ છે એમ માની શકાય નહી અને જે નવન ૧૬ માં છે એવું ૧ એવું વતન પશુ દરી એ પશુ કદી શકાય નહી સરકુંતા એક કવિએ દુષ્ટ પ્રકૃતિ સ્વભાવના આણુસનુ શબ્દચિત્ર દર્શાવતાં કયું છે

મુખ પદ્મદલાકારં, વાચા ચદન શીતલા,
હૃદયં વર્તુણિ તુલ્ય ધૂર્નસ્ય ત્રય લક્ષણ ।

ઉપરની બે લીટીના જ દુર્ગન વ્યક્તિના ચલણવતુ લક્ષણ બતાવવામા આવ્યુ છે એવુ મુખ સદા ક્રમણદળની જેમ ખીલેલુ મળશે. મધુર હાસ્ય એના હોઠ ઉપર મલકાતુ હશે ન્યારે એ બોલશે ત્યારે એવુ લાગશે કે જાણે ફૂલ જ વરની રલા હોય એની શાંત પ્રકૃતિ-શીતળતા ચદન અને ચદ્રની શીતળતા કરતા પણ સો ગણી વધુ દેખાશે સાબળનારને એવુ જ લાગશે કે જાણે સેવાની સાકાર પ્રતિમા છે દુ ખી અને દદીને જેઈ એવું હૃદય પીગળી જાય છે સાન્તવનાનો શીતળ છટકાવ કરવામા પ્રવીણ છે પણ ન્યારે એની છાતીએ ધડકતા હૃદયને જોશે તો ત્યાની હાલત તમને આ બધા કરતા કઈડ જુદી જ દેખાશે

વાણીમા અધ્યાત્મનુ તેજ છે પણ હૃદય તો સ્વાર્થના અધકારથી પૂર્ણ છે સ્વાર્થ અને તૃણાની કાતર કચકચાટ દિવસગત ચાલુ હોય છે ગહ છે ફક્ત કોઈ પખીને પળમા સપડાવાની-ફસાવવાની સ્વાર્થની કાતર સામે જે કઈ આવ્યુ કે બસ, એક ક્ષણમા જ એ એના બે ટુકડા કરી નાખશે તમે એના વચન પર વિશ્વાસ રાખો છો તો તમે મોટી ભૂલ કરી રહ્યા છો. કારણ કે એક વાત ઉપર અડગ રહેવુ એ તેમની નજરે હઠધર્મ હોય છે. ધરિયાળનો કાટો પ્રતિક્ષણ બદલતો રહે છે તેમ એમની જીભ પ્રતિક્ષણ બદલાતી રહેશે તેમ નહી કરે તો એમનામા જડપાણુ આવી જશે ને ? એક જીભ-વચન-પર એને વિશ્વાસ હોતો નથી એક વિચારકે કહ્યું છે, “ સાધુને એક જીભ હોય છે સાપને બે જીભ છે કારણ કે એને બે મોઢા હોય છે બ્રહ્માની ચાર જીભો તો પ્રસિદ્ધ છે, રાવણને દસ જીભો છે તો શેષનાગને હજાર જીભો છે વૈદિક પરપરા આના ઉપર વિશ્વાસ ધરાવે છે પરતુ દુર્ગન વ્યક્તિની જીભોની કોઈ સખ્યા જ નથી એ દિવસ દગ્મિયાન કેટલીય વખત બદલાશે, એને માટે કોઈ નિશ્ચિત પ્રમાણુ નથી ”

હા, તો આ જીવનની દુર્ગંધ છે જે માનવ-જીવનની પવિત્રતાને હણે છે આ અ ગે હુ ધણુ લાણુ બોલી ગયો છુ અને એ જરૂરી પણ હતુ કારણ કે કોઈ વસ્તુને સુનાસિત બનાવતા પહેલા એની દુર્ગંધને દૂર કરવી જરૂરી છે માટે જીવનમા સુવાસ લાવવા માટે પહેલા ચલણવતી આ દુર્ગંધને સમાપ્ત કરની પડશે

જીવનમાં સુગ્રામ સાવધ માટે આપણે આપણા સ્વભાવમાં સંસ્કરણનાને સ્થાન દેવું તથા એ માટે આપણે સુવાસિત જીવન વીતાવતાં વ્યક્તિઓની સાથે દરિદાર્થ પણ કરીએ એમના જીવનની નકલ પણ કરીએ તે એને અનુચિત કહી શકાય નહીં. સિદ્ધની ઉપસ્થી હાજાજ મારી નીકળી જવું એ બહાદુરીનું કામ ગણાયો. પણ મધ્યમ પર સગરી કરીને નીકળવું એ કસક લેખાયો. જસ, તેવી જ રીતે સંસ્કરણોની સાથે દરિદાર્થ કરવામાં પણ મેધતા રહેથી છે જ્યારે મૂંઝો સાથેની મિત્રતા અનુચિત-અસ્વચર છે.

જીવનને સુવાસિત બનાવવા માટે તમારે કઠોર બનવું પડશે. વાત બહુ વિચિત્ર જેવી લાગે છે તમારા કાન મૂકુ-કોમળ બનવાને ઉપદેશ સાંભળવા આવ્યા છે પણ કુ કુ કુ કે તમે કઠોર પણ બનો કેમકે કઠોરતા પણ એટલી જ કામની વસ્તુ છે જેટલી કે કોમળતા. જરૂર માત્ર એટલી છે કે આપણે એ માટેની તકને ઓળખતા શીખીએ. સમય આવ્યે કઠોરતા પણ સહજુલુ બની જાય છે તેમ જ્યારેક નમ્રતા અને કોમળતા પણ કુચુલુ બની જાય છે.

તમે કુ ખ વખતે કઠોર બનો પણ સંપત્તિ સંપન્નતા વખતે ક્રમશઃ વસતના આગમન સાથે પ્રકૃતિ જ્યારે વન ઉપવનમાં નવું જ સૌન્દર્ય પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે દરેક વૃક્ષ નવા પાંખથી નવપલ્લવિત બની જાય છે પરંતુ એ નવી સંપત્તિને ધમી વૃક્ષ કેટલું કોમળ બની જાય છે એના પાંદડે-પાંદડે ક્રમશઃ-મૃદુતા હવાઈ નય છે પણ વસતની પૂર્ણાહુતિ વખતે જ્યારે યરમી આવે છે અને કુચરતને બીચલુ શીખ કાળની નોડે જહુમવું પડે છે ત્યારે તમે નિરીક્ષણ કરશો તેા તમને વનનું એકેક વૃક્ષ કઠોર દેખાશે. એના પાંદડામાં પણ અપેક્ષાકૃત વધુ કઠોરતા આવી જાય છે.

૩. તેા તેવી જ રીતે તમે પણ સંપત્તિની શલ્કામાં ક્રમશઃ બનજો અને જ્યારે વિપત્તિઓ આવી પડે અને એમાં તમે પીસાઈ રહ્યા હો ત્યારે એટલા કઠોર બનજો કે એ કુખલનું ચક્ર ખસી જાય પણ તમારા મોં પરનો મલકાટ ન જાય વિપત્તિના એ તેવા સયોજોમાં પણ તમે હસી શકો. એ પણ જાણો તેા બેસકુજ દેખાય છે માનવ સંપત્તિ વેળાએ કઠોર બને છે અને વિપત્તિની શલ્કામાં મૃદુ-નરમ ક્યાંયથી હસ-વીસ હજાર મળી જાય તેા હૃદય એટલું કઠોર બની જશે કે કોઈ પરિસ્થિતિવશ પોતાના જાગની કુચુલુ કમની તમારી સમક્ષ રૂંદ કરશે તેા પણ એ હૃદયનો એક ખણુ પણ પીચળશે નહીં અને કુશોબની આંધી આવતાં સંપત્તિનાં પાંદડાં ખરી પડશે અને જીવન

રેગીસ્તાન રણની જેમ ઠૂંકા જેમ બની જશે ત્યારે જીવનમા એટલી નમ્રતા આવી જશે કે બધાયના ચરણો ચૂમવા તૈયાર થઈ જશે ચાદીના ટુકડાઓ પાછળ ભળટમા ભ્રષ્ટ એવી વ્યક્તિની ગુલામી પણ સ્વીકારી લેશે

સ પત્તિમા તો મિત્રો તમને શોધતા આવે છે ન્યારે વિપત્તિ ટાણે તમે મિત્રોની પાછળ દોડો છો આ જ મનુષ્યની મોટામા મોટી હાર છે એ વિપત્તિ ટાણે દુનિયાને યાદ કરે છે ' એ મને પૂછવા પણ ન આવ્યો. એને મેં ખોલાવ્યો હતો પણ એણે મારા ધર ભણી નેયુ સુદ્ધા નહી ' પણ આ જ સન્નનને તમે પૂછો કે ન્યારે અન્ય કાઈ બીમાર હતું ત્યારે તમે એની કેટલીવાર ખબર કાઢવા ગયા'તા ?

સાચી વાત તો એ છે કે માનવ સ પત્તિ આવતા કઠોર બને છે અને વિપત્તિમા કામળ થોડાક વર્ષો પહેલાની એક વાત છે હું મારા ગુરુદેવ સાથે મુબઈ આવ્યો હતો તે જ વખતે આપણા સમાજના એક મોટા આગેવાન-લીડર-પણ મુબઈ પધાર્યા હતા સ ધનો એક સમ્ય એમની પાસે ગયો અને સમાચાર આપ્યા કે ગુરુદેવ કિશનલાલજી મંઉપાશ્રમા બિરાજે છે, તો નેતાજી બરાડી જોડ્યા ' નો ટાઈમ ' અને એમની વાણીમા જાણે સત્તાનો નશો ખોલી રહ્યો હતો

ન્યારે સ પત્તિને સત્તા સાપડે છે ત્યારે એમા નશા કરતા પણ વધુ તેજ નશો આવી જાય છે તેથી એમના ધરમા લક્ષ્મીનો રણકાર હતો અને બહાર સમાજ તરફથી મળતું મોટું માન અને નેતાગીરી, આ બધા મળીને જ તો ' નો ટાઈમ ' શબ્દો સરી પડ્યા હતા સમાચાર પહોચ્યાડનાર ભાઈ મારી પાસે આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા, આપણા સમાજના નેતાઓ પાસે મુનિઓના દર્શન કરવા માટે સમય-કુરસદ નથી મેં કહ્યું આજ તો એમની મેવા છે. મુનિઓ પાસે આવી તેઓ પોતાની સમાજ-સેવામા વિષ્ન શા સારું પેદા કરશે ? અમ્તુ-જવા દો આ વાતોને ભાઈ!

ચાતુર્માસ વીત્યો થોડાક વર્ષો બાદ કરતા-કરતા અમે તે જ નગરમા પહોચી ગયા કે ન્યા આપણા સમાજના આ નેતા ગહેના હતા પણ એ દિવસોમા સમયના વહેણ સાથે એમનામા પણ ધણો મોટો ફેરફાર થઈ ચૂક્યો હતો સ પત્તિ વિદાય લઈ ચૂકી હતી અને નેતાગીરી પણ છીનવાઈ ગઈ હતી. અને જતા એમનો પેલો નગો પણ ઊતરી ગયો હતો હવે એ " નો ટાઈમ " વાળા સન્નન પ્રતિદિન ઉપાશ્રયે આવવા લાગ્યા સવારે, બપોરે ને સાંજે

તમે વખત સમાધિ પસંદ કરતા હતા એ જોયું કે સંપત્તિની સાત માધી
ચર્ચા છે તેથી તેઓ નિજ પોતાના રૂપમાં પાછા આવ્યા ગયા ॥

પણ હું કહીશ તમે સંપત્તિમાં નહીં પરંતુ વિપત્તિમાં કઠોર જનતા
શીખો. એક પ્રમુખ પુસ્તક તમે આગિ-કેરી જનતાનું પસંદ કરશો કે નાગિયેર ?
જુઓ તે ખરા આગિ-પાકી કેરીને જ્યાં દુઃખવશો કે એનો રસ જાહેર
નીકળી પાશે જ્યારે નાગિયેરને એમ દુઃખવવથી એનો રસ બહાર નહીં
નીકળે. હું તે ઇચ્છીશ કે તમે આગિ નહીં પણ નારિયેળ જ ખાઓ. જીવ-
નમાં કમરતા હશે તે વિપત્તિના સાધારણ એવા પ્રસંગે પણ માનવહૃદયથી
વિષ્ણુ રસ ટપ્પી પડશે અને જો હૃદયમાં વીરતા હશે તે ખરે તેવો આધોત
કેમ ન હાવે પણ વિષ્ણુ કહી ખૂટશે નહીં

હાને તમે નીચે પછડો એ ટકર આઈને પછડાઈને પણ ઉપર
ઉછળશે ત્યારે મારીતું હેતુ જમીન ઉપર નાખશો તે એ ત્યાં જ પડી
રહેશે. તેમ વીર મનુષ્ય વિપત્તિની પછડો-ટકર આઈને પણ આજળ વધે
છે અને કમર વ્યક્તિ ત્યાં જ હૃદયમાં ઘઈને પાશે રહેશે. વિપત્તિઓ સામે
હુમવાની એનામાં તાકાત નથી હીવગની વાટને તમે ક્યાં જ્યો તેવ કપાચ
છતાં તે પ્રકાર આપશે જ તેમ આપત્તિ-કાળમાં પ્રકારે ખમીને પણ સત
પુરુષો પોતાના વિચારોની જ્યોતને જુલવા દેતા નથી

જનતા સતો વિચારોનો સહ વિગ્રહ કરતી રહી છે જ્યાં સુધી
તેઓ જીવિત રહ્યા ત્યાં સુધી એમને અપમાનના કાચા ધૂટા પીવા પડે છે
જનતા એમના માર્ગમાં કાંટા પાથરે છે પણ એ કટકા ઠીક માર્ગ પર
તેઓ નજીક જોયે પર આવી રહ્યા હોય તેમ આપ્યા પછામાં કાંટા વાગ્યા પણ
મનમાં એક કોયલ વાગ્યો નહીં. તેથી જ કાળની વચ્ચે પણ એમને મજાકા
શબ્દ જન્મે નથી. કાંટા વાગ્યાનું હ હ હું પણ કાંટા વચામ્બર પ્રત્યે ડુભીવ
નહોતો સરૂતના એક કવિએ સતના સ્વભાવનું ચિત્ર આપતાં કહ્યું છે કે

પૂર્ણ પૂર્ણ પુનરપિ પુનરર્થવર્મ સારુ ગન્ધમ્
હિમ્ન હિમ્ન પુનરપિ પુનર્યાતુ ચયેશુ વહમ્ ।
વર્ધ વર્ધ પુનરપિ પુનર્કાચન કાંત ઘણમ્
ન પ્રાન્નાસ્તેડાંય પ્રકાંત યિદ્દતિ કાંયિત્ત સગ્જનામામ્ ॥

અંતને તમે કમર સાથે ધરો પણ ડેટલી વાર એ ખસાસે એટલી વાર
એ પોતાની મધુર સુમધોડાતો જ ર દંગ પોતાને ધસનારને પણ એ દોરમ

જ આપે છે કુવાડી વડે ચદનને કાપો પણ કપાતો ચદન પોતાની સુવાસ આપવી તજતો નથી એ કપાતો ગયો તેમ કાપતી કુવાડીને પણ સુવાવિત બનાવતો ગયો શેરડીને ચાકુ વડે છોલવામા આવી, પણ જોટલી વાર એ છોલાણી જોટલી વાર એની મધુરતા વધતી જ ગઈ અને જ્યારે એને કોલૂમા પીલવામા આવી ત્યારે એણે પેલા પીલનારને તો પાત્ર ભરીને મીઠો-મધુરો રસ જ આપ્યો.

સુવર્ણ-સોનાને જોટલી વાર અગ્નિમા તપાવશે એમ એની ચમક વધતી જ જશે તેમ સત સ્વભાવવાળો મનુષ્ય પોતાના માર્ગમાં કટક પાથરનારને પણ સુવાસ જ આપશે સત પુરુષ પર જ્યારે કોઈ લાઠીપ્રહાર કરે અને એથી ભલે એનું લોહી વહેતું થાય પણ જોવાનું તો એ છે કે એ વખતે એના મનમા શું વહી રહ્યું છે ? ત્યાં શું ધૂણા કે દૂધ તો વહેતો નથી ને ? ના, એવું કદી નહીં અને એના શરીરમાથી ભલે રક્તધારા વહી નીકળે પણ એના મનથી તો પ્રેમ-ધારા જ વહેશે એના અતરના આશીર્વાદ જ વરસશે.

આને જીવનની સુવાસ કહેવાય, જ્યારે એક પ્રહાર કરનાર પ્રત્યે પણ આપણું મન પ્રેમથી છલોછલ અને ભલાઈનો બદલો ભલાઈથી જ વાળવો એ ધનવતા છે અને એમાય શુરાઈનો બદલો ભલાઈથી વાળવો એ સતવૃત્તિ છે અને આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિ તો એમા જ વિશ્વાસ ધગવે છે આ જ વિશ્વાસના આધારે જ તો એ સાપને પણ દૂધ પાય છે સર્પ તો ત્રિપ છાટે છે પણ એના ત્રિપના બદલામા આપણે એને દૂધ પાઈએ છીએ.

એક સમયની વાત છે બ્રહ્મદત્ત બનારસનો રાજા હતો એના પુત્રનું નામ બ્રહ્મદત્તકુમાર હતું તદ્દક્ષિણાના વિશ્વ-વિદ્યાલય (ગુરુકુળ) માં એણે અભ્યાસ કર્યો હતો તદ્દક્ષિણા એ દિવસોમા પ્રાચીન વિદ્યાઓ માટેનું મુખ્ય કેન્દ્ર હતું કે જ્યાં ભારતના અમીર અને ગરીબ હજારો વિદ્યાર્થીઓ એકી સાથે બેસી અભ્યાસ કરતા હતા ત્યાં જ બ્રહ્મદત્તકુમારે ભારતીય વિદ્યા અને કળાઓનું શિક્ષણ મેળવ્યું હતું પિતાના મૃત્યુ પછી કુમાર બ્રહ્મદત્ત ગાદીએ બેઠો એણે ગળ જોવું કુશળતાપૂર્વક ચલાવ્યું કે રાન્યમા કોઈ અપરાધી જ ન રહ્યો ન્યાયાલય-કોર્ટો કચેરીઓ ખાલી ખાલી જ રહેવા લાગી.

સાચે જ ગળ્ય-વ્યવસ્થાને આ જ આદર્શ હોવો જોઈ એ પ્રખતે યથાશોભ્ય ન્યાય મળે, એ નીતિ આદર્શ ગણાયો પણ એથી ઊંચો આદર્શ તો એ છે કે રાન્યમા અપરાધ, ગુનો જ ન થાય કોઈને એકબી-બની

ફરિયાદ કરવાની તક જ ન મળે. કુમાર બહાદુર આમ જ કહ્યું એણે અપ-
રાધનાં મૂળને જ નાબૂદ કર્યાં તેથી એના ન્યાયાલયનાં દ્વારો સુધી જ
રહેવાં સાગ્યાં.

આને તમારે ત્યાંના ન્યાયાલયનાં ઓર ઓર સુધી ખાધી રહે છે કે
અહરહમ ગીરદી જામેશી રહે છે? જેમ ન્યાયાલયો વધતાં ત્યાં તેમ-તેમ અપ-
રાધી પણ જમણા જ વેતથી વધતા ત્યાં છે વહીવટી વખતે પણ અમલ-
-કાસો ઓછા ન થયાં એક્ટરે વખતે ગઈ-ગઈમાં ડોક્ટરો ઈન્જિનેરોનો
સર્જન બેઠા છે પણ વિચારવાનું એ છે કે શેરો ખાયા છે કે વખતે અનુ-
ભવ તો એવી જ સાક્ષી પૂરે છે કે ડોક્ટરો જેમ વખતે તેમ શેરો પણ
વખતે જ છે તો તથાઈ ચિન્તિયા તો તેને જ કહી શકાય કે જે શેરોને
ઓછાં કરે ન્યાયાલયનો આદર્શ ત્યારે જ સર્જન કરેવાય કે ત્યારે સમાજમાં
અમલ-કાસક કાસો ઓછા થાય કુમાર બહાદુરે આવા જ આદર્શનું
અનુકરણ કર્યું.

એક વાર કુમાર બહાદુર રજમાં બેસી ક્યાંક જઈ રહેલો હતો. એ જ
રસ્તેથી કોસલ-નરેસનો રથ પણ આવતી રહ્યો હતો. એ રથમાં પોતે નરેસ
મસ્તિકા બેઠો હતો. રત્નો સાંકડો હતો. બને જાણુએ જામેશા વિશાળ ખર્ચ
તોને કાપતો-ગીરતો એ નાનકડો માત્ર જઈ રહ્યો હતો. રસ્તે એટલે
સાંકડો હતો કે કહતા એક જ રથ પસાર થઈ શકતો હતો. બને રથ આ જ
રસ્તે કહકાઈ પડ્યા. બનેને પોતપોતાની દિશામાં આવળ વધતું હતું.
એટલે પ્રથમ એ હતો કે બનેમાંથી કોણુ આવળ વધે? બહુ જ સ્પીર ધડી હતી.
આવા અવસરોમાં જે દીવાના બનેલા ક્ષત્રિયો અમલ બની જાય તો કહત
તથવાર જ એને આખરી ફેસલો લાવી શકે પણ બને રથના સ્વાસ્થ્યો
કુશળ હતાં એમને તથવારનો ફેસલો મ દૂર નહોતો. વાર્તાલાપ વાટાચાટ
દ્વારા જે રસ્તો નીકળી આવે એના માટે તથવારને માફ કરવી એમાં એમને
આક કારનું કિન્દશન જવાનો ભય હતો.

હા તો કોસલના સારથીએ કુમારના સારથીને કહ્યું. તમે તમારો
રથ પાછો વાળો કેમકે મારા રથમાં કોસલ-નરેસ મસ્તિકા બેઠેલા છે તે જ
વખતે કુમારના સારથીએ કહ્યું. 'રથ તમારે પાછો વાળવો જોઈએ કારણ
કે મારા રથમાં કારથીનરેસ કુમાર બહાદુર મિરા જેવા છે. કુમારના સાર-
થીએ વિચાર્યું. ઠીક બને જ નરેસ છે તે પછી આયુ-સમર વડે એને

ફેસલો કન્વે જોઈએ જે વયમા મોટા હોય એમનો રથ પહેલા આગળ જમે એવો પૂછ્યુ -

“તમારા સમ્રાટની ઉમર શુ છે?”

કોશલના સારથીએ જવાબ વાળ્યો “ચાલીસ વર્ષ”

કાશીનો સારથી વિચારમા પડી ગયો કારણ કે એનો નરેશ પણ આ જ ઉમરનો હતો એટલે વય એનો ફેમલો કન્વામા મદદરૂપ બની શકી નહી પછી એણે રાન્ય-વિગ્નાગ્ના આધારે નિર્ણય લેવાનો વિચાર કર્યો. પણ ભાગ્યવશાત્ બનેનો ગન્યવિગ્નાર એક જેવો સમાન જ હતો. પછી એના ધન, યગ, કુળ અને ગોત્ર એમ એક પછી એકની સરખામણી કરી જોવાઈ પણ બને સરખા જ-સમાન નીકળ્યા બનેમા સમાન બળ હતું પછી કુમારના સાથીએ પૂછ્યુ “વારુ ત્યારે, એ બતાવો કે તમારા રાજની સજ્જનતા કેવી છે?” જવાબમા કોશલનરેશના સારથીએ પોતાના રાજની સજ્જનતાનુ વર્ણન કરતા કહ્યું -

દલહં દલહસ્સ સ્ત્રિપતિ, મલ્લિકો મૃદુના મૃદું ।

સાધંપિ સાધુના જેતિ અસાધું પિ અસાધુના ॥૧॥

પેતાદિસો અય રાજા ભગ્ગ ઉચ્ચાદિ સારથિ । ।

કોશલનો સારથી પોતાના સમ્રાટની સુજ્જનતા સજ્જનતા બનાવે છે “નરેશ મલ્લિક કઠોર માણુસ માટે કઠોરતા અપનાવે છે, અને કોમળ વ્યક્તિઓ માટે મલ્લિક નરેશ હમેશા કોમળ મૃદુ રહ્યા છે” **વજ્રાદપિ કઠોરાણિ મૃદુનિ કુસુમાદપિ ।**” મારા સમ્રાટ કઠોર વ્યક્તિ માટે વજ્ર કરતા પણ કઠોર છે અને મૃદુ વ્યક્તિ માટે ફૂલની જેમ મૃદુ કોમળ બની જાય છે અમારા સમ્રાટે સાધુ સ્વભાવની વ્યક્તિઓને પોતાના સાધુ સ્વભાવે જીત્યા છે અને દુષ્ટોને એમણે દુષ્ટતા કરીને જીત્યા છે અર્થાત્ એમણે ભક્ષાઈની સામે ભક્ષાઈ વાપરી છે અને છે અને ધુરાઈને ધુરાઈથી દબાવી છે અમારા સમ્રાટ એટલા સજ્જન પ્રકૃતિ-સ્વભાવના છે કે એમના રાજમાં સર્વત્ર શાન્તિની શરણાઈઓ બજા-વાગી રહી છે માટે હે સારથી, તમે અમારા રથને આગળ જવા દો”

કુમારનો સારથી જોલ્યો “હા, તમે ઠીક કહો છો તમારા સમ્રાટની નીતિ સુદર છે પણ આટલાથી તમને રન્તો નહી મળી શકે, કારણ કે તમે એક જ પક્ષનુ જ્ઞાન મેળવ્યુ છે” તો કોશલ નરેશનાસારથીએ પૂછ્યુ : “વારુ, તો હવે તમે તમારા નરેશની સજ્જનતા અંગે કઈક બતાવો”

સારથીએ કહ્યું

અન્નકોષેન જિને કોથં અસાધુ સાધુનામિમે ।

ત્રિમે ક્ષરિય વામેન સખ્યેનાલિક વાલિનમ્ ॥

પતાવિસો અય રામા જમગા લમ્યાદિ સારથિ ।

કુમાર અદ્વૈતનો સારથિ પોતાના સમ્રાટના સ્વભાવનો પરિચય આપી રહ્યો છે. અમારા નરેશ કોષને આકોષ વડે છોટે છે અને અસાધુ પર આધુત્ય વડે વિજ્ય મેળવે છે. કોષને કોષ કહી છતી શકતો જ નથી. અગ્નિને શુ અગ્નિ જ વડે યમાવી શાન્ત કરી શકાય ખરો? વેરથી વેર કહી શાન્ત થઈ શકતું નથી એવું સારુ તો કામા રૂપી નીર-પાણીની જરૂર રહે છે.

અસાધુ સ્વભાવને છોટવા શુ આપણે પણ અસાધુ જનવુ ભેદ્યો? છુરાઈને છોટવા માટે શુ ભલાઈને પણ છુરાઈમાં રૂપાંતર થવુ ખરો? ભે ભલાઈ ભલાઈ રૂપે જ છુરાઈને છતી ન શકે તો ખજી છુરાઈ પોતે જ શુ અરાજ છે? પણ આધુ જ ભે બને તો દુનિયાના ખૂણે-ખૂણેથી ભલાઈ નાથી જશે-નાશૂંદ થઈ જશે. કૂતરો માણસને કહે તો શુ મનુષ્યે પણ કૂતરાને કહેવા જવુ? માટે સાચુ તો એ છે કે આપણે છુરાઈને પણ ભલાઈથી છોટવી ભેઈએ.

હા તો કુમારની સારથિ કહી રહ્યો છે. 'અમારા કુમાર નરેશની સન્નિવૃત્તિએ દુર્જન વ્યક્તિઓની કુષ્ટતા ઉપર વિજ્ય મેળવ્યો છે અને જે દીન અને સકુચિત દિલના માનવીઓ છે એમને પોતાની દાનવૃત્તિ વડે છોટ્યા છે. અર્થાત્ એમની ઉદારતાએ દીનતાને છતી લીધી છે અને એમના સ્વપ્ને મિથ્યા-લાધીઓને છોટ્યા છે. આરા કુમાર નરેશ અસત્યને સત્યથી પરાજિત કર્યો છે. અસત્યથી સંઘર્ષ કરવા માટે આપણે યશ અને ત્યારે જ અજર આપણે સ્વપ્ને તથા અસત્યનો આશય લઈએ તો ખજી અસત્યનો જ વિજ્ય થશે ને? અસત્યને ભેટાં જ ને આપણે સત્યનુ રક્ષા દેશી હઈએ તો નિશ્ચય સમજવુ કે આપણને એના પર વિશ્વાસ નથી.

અસત્ય જીવનની દુર્ગંધ છે ત્યારે સત્ય જીવનની સુગંધ છે. કોષ જીવનની ચક્રી છે તો કામા જીવનની ખુશી છે. તમારુ જીવન પણ સુવા સિવ ગુલાબ બને અને જીવનના અસ્વીકાર કાર્યામા પડવા છતાં તમે દોરમવા રહો એજ કામના છે.

દિનાંક

૨૧-૬-૫૮

બેન ઉપાધ્ય

કોટ મુબઈ

આજતુ પ્રવચન માનવથી સબધ ધરાવે છે દેવોની વાર્તાઓ તમે સાલણી છે તમે એમને શ્રદ્ધાની સાથે જુઓ છો પરતુ જે ભૂમિ ઉપર આજે તમે છો એના મૂલ્ય અગે તમે કદી વિચાર કર્યો છે ખરો ? એક વિચારકે કહ્યું છે કે 'ઈશ્વર પછી ખીજુ મ્નાનકોને અપાય ? ઈશ્વર પછીનું સ્થાન ન તો દેવોને મળી શકે તેમ ન વિચારા પશુઓને અને તો પછી નારકીઓની તો વાત જ શી કરવી, ખીજુ સ્થાન ન રાજા માટે છે, ન સમ્રાટ માટે, ન સૈનિક માટે તેમ ન સેનાપતિ માટે ખીજુ સ્થાન તો ફક્ત એક જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને તે છે માનવ

જૈન ધર્મ આત્મવાદી છે એ કોઈ પણ વસ્તુનો તોલ કરવા એસે તો તે વસ્તુનો બાહ્ય સૌન્દર્ય, ચમક-દમકનો તોલ કરતો નથી, એના તોલમા વસ્તુનો ઉપયોગ જ વધુ મૂલ્યવાન કરે છે તો જૈન ધર્મની દષ્ટિએ દેવ ભૂમિ કરતા માનવભૂમિનું મૂલ્ય વધુ છે જે કે ભૌતિક વૈભવ અને શક્તિ-તમા માનવ કરતા દેવોનું મહત્વ સવિશેષ છે તેમ છતા માનવ એના કરતા પણ મહાન છે એની પાછળ એક રહસ્ય છે

તમે આરસ-પથ્થરની ફર્શ પર બેઠા છો આ ચીકાશવાળી ફર્શ તમને પસંદ છે પણ ખેતરની માટી પસંદ નથી કારણ કે એથી તમારા કપડા ગદા થાય છે પણ હા, એ યાદ રાખવું જોઈએ કે ખેતરની માટીમા ધાન વવાય તો ચાર મહીનામા એક દાણાના હજાર દાણા ઉગેલા તમને મળશે પણ જે તમે તમારા આ આરસ-પથ્થરની ફર્શ ઉપર ધાન વાવશો તો કેટલા દાણા મળશે ? બસ, આ જ રહસ્ય માનવ ને દેવ-ભૂમિમા છે

દેવભૂમિ સુદર છે પણ પેદાશવાળી નથી જ્યારે માનવજીવનની

ભૂમિ માટી કાળી છે અને કળી ગટી પેદાશવળી ઢોપ છે એમાં આત્મ સિદ્ધિના ખી વાવશે તો તેવી પેદાશ થશે અને સારુ—નરસુ ખી પણ તમે આ માટીમાં નાખી શકશો મનુષ્યને વિશુદ્ધિ બાણી આગળ વધે છે અને પરપરિણતિથી અધીને સ્વપરિણતિ તરફ આવે છે તો તે એટલો ઉપર છીડી શકે છે કે સ્વગની ઉંચાઈ પણ એ પર કરી લે છે કારણ કે ધર્મની ઉદ્દૃષ્ટ આરાધના માનવજીવનમાં જ સંભવિત છે નારકી વેદના—સાગરમાં ડૂબેલા રહે છે એમને ધર્મતત્ત્વ સમજવાની કુરસદ જ ક્યાં છે ? તિર્થમાં અધકાર છે અણજીવનની કઈક પરધીનતા અને કમળેરીઓ એમને ઉદ્ધત મદ્યવતોને અપનાવવાથી શકે છે પણ પાપ—જીને પ્રતિક્ષણ ભોગવી રહ્યાં છે આળખવામાં એમને માતાનું દૂધ મળતું નથી ભૂખ અને તરસને લીધે તેઓ સદા દુખળ રહે છે

શક્તિ—સામર્થ્યથી વધુ બાર એમને ખેંચવો પડે છે અને સાથે સાથે માર પણ આવે પડે છે એમનાં દમળ નસોતારી નાથી દેવામાં આવે છે આમ કષ્ટમય વાતાવરણમાં એ બિચારાઓને ધાર્મિક દિશાઓનો મોઢાં લગભગ સંભવ જાનતે નથી દેવસૃષ્ટિ પુસ્તકના ભોગેમાં રામે છે વિશ્વાસ અને વૈભવોમાં દેવોને આધ્યાત્મિક જીવન તરફ જોવાની કુરસદ જ છે ? એક ખૂબ માનવ જ એવું પ્રાણી કે જે ધર્મ તત્ત્વોને સમજવાની અને જીવનમાં આચરવાની સમતા ધરાવે છે

આગમની વાણીમાં કહ્યું તો નારકી અને દેવ અવધિયાનના ધારક હોવાં છતાં ચોથા ગુણસ્થાનથી આગળ જઈ શકતા નથી તિર્થે એમનાથી આગળ આવી શકે છે પણ પાંચમો ગુણસ્થાન વટીને આગળ જવાની ક્ષમતા તે એમનામાં પણ નથી એ તો મનુષ્ય તરીકે જ એટલું અધમળ છે કે ચોથા ગુણસ્થાન સુધી એની અગ્રાધ ગતિ છે અર્થાત્ જઈ શકે છે

સર્વોચ્ચસિદ્ધિને અનુષ્ઠર વિમાનવચી દેવ તેત્રીસ સાગરને વિસ્તર આમુખ પામે છે મધુર સ્વરની સંગીત લહેરોનો દિવ્ય જ્ઞાનદ પણ એને ત્યાં ઉપજાય છે સાથે જ એનામાં એવી પણ શક્તિ છે કે પોતાના મનના પ્રયોને મન પરમાણુઓ વડે સવર સુખી પહોંચાડી શકે છે અને સર્વથા દ્વારા અદ્યેષા માનસિક જ્યાંને પણ એ સમજી શકે છે પરંતુ યાદ રાખવું જોઈએ કે આટલી વિસિષ્ટ શક્તિ ધરાવતો દેવ તેત્રીસ સાગર સુધી પણ ને દેવજ્ઞાન મેળવવા સારુ પ્રયત્ન કરતો રહે તો શું એ એમાં (પ્રજ્ઞામાં)

સકળ થઈ શકશે ખરો ? નહિ, કદાપિ નહીં આગમ વાણી એ માટે સ્પષ્ટ-
શબ્દોમા ઈનકાર કરે છે પણ એક નાનો સામાન્ય માનવી જો પોતાના
પુરુષાર્થને મોક્ષ તરફ દ્રિન્દ્રિત કરે તો એક અતર્મુહર્તમા કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી
શકે છે

હવે તમે મનુષ્યજીવનનું મૂલ્ય આકી શક્યા હશે પોતાની સ્થિતિ
જોઈ તમે પોતાને હીણો સમજતા હશે પણ આગમવાણી કહે છે કે સ્વર્ગીય
સુપામાઓમા પળતા દેવો પણ સદા ત્રણ વસ્તુઓની કામના કરે છે -

“ તઓ ઠાળાઈ દેવા પેહેજ્જા

માણુમ્સ ભવં આરિય સ્વેત્તં સુકુલ જમ્મં ॥

સ્થાનાંગ સૂત્ર ઠા ૩

સ્વર્ગના દિવ્ય વૈભવમા વસના દેવનું હૃદય જે વસ્તુઓ માટે અતુર
હોય છે તે છે મનુષ્યજીવન, આર્થક્ષેત્ર અને શ્રેષ્ઠ સદાચારી માતાની કૃપે
જન્મ પણ એ દેવી મજાનો વાત છે કે દેવ તો માનવ બનવા ઈચ્છે છે
ત્યારે માનવ ? એ તો દેવ બનવા સારુ યત્નો કરી રહ્યો છે ત્યારે માનવ ?
એના તપ અને સયમનું લક્ષ્ય દેવોની પ્રાપ્ત કરવામા છે તમે દેવી અને
દેવોને પ્રસન્ન કરવા માટે ઉપાસના કરતા હો છો

અજ્ઞાનના આવરણમા જીવતા કૃટલાક મનુષ્યો તો દેવોને પ્રસન્ન કરવા
માટે જીવતા પ્રાણીઓની બધી ચડાવે છે, પણ પ્રશ્ન એ થાય છે કે દેવોની
પાછળ થતી આ ઉપાસનાનું ખ્યેય શું છે ? શું મનુષ્ય આઠ કર્મોથી આવૃત્ત :
છે અને દેવ છ અથવા ચાર કર્મોથી ? આગમો સાક્ષી દે છે કે દેવ પણ આઠ
કર્મોની જાળમા એટલી જ મક્કમતાથી જકડાયેલો છે જેટલો કે મનુષ્ય અને
ખીજ આત્માઓ આત્મવિકાસના ક્ષેત્રમા પણ દેવ મનુષ્ય કરતાં કેટલો
પછાત રહ્યો છે ! સાગરોપમાની સાધના હોવા છતાં એ ચોથા ગુણસ્થાનની
ભૂમિકાથી એક ઈચ્છિ પણ આગળ વધી શકતો નથી હમણાં જ તમે એ
સાલણી ચૂક્યા છો

પણ હા, કૃટલાક ભાઈ ઓ એમ કહે છે કે પુણ્યના ક્ષેત્રોમા તો દેવ
સૃષ્ટિએ મનુષ્યને પાછળ જ રાખી દીધો છે ને ! હા, આ તર્ક કઈક હૃદ
સુધી તો ઠીક પણ છે, પુણ્યનો પ્રભાવશાળી પ્રકાશ દેવને મળે છે એના
દિવ્ય રત્નોના વિમાન અને એના સુકુટના એક મણિનું મૂલ્ય એટલું છે કે
માનવલોકની સમગ્ર સપત્તિ મેળવીને પણ એક મણિનું મૂલ્ય ચૂકવી શકાય

નહી પોતાના હાથ અને વિશાળ સામાન્ય અને ચોંટ રનો આપીને પણ ચક્રવર્તી દેવો એક મહિ પણ ખરીદી શક્યામાં અસમર્થ છે

આ તર્ક પરથી તમે એ માની લો છો કે પુસ્તકો પ્રજા પ્રભાવ દેવ સુધિમાં વિદ્યમાન છે પણ ના તમે કઈક થાપ આવે છે તમારા આ તર્ક કઈક અધૂરો છે પુસ્તકો પૂર્ણ પ્રભાવ દેવ નથી પણ એ તો દેવામિદેવ તીર્થંકરમાં છે અને એમનું જ એ અતિશય પૂર્ણ અર્થપૂર્ણ છે કે દેવો અને દેવરાજ ઈ પણ એમની વાણી સાંભળવા સ્વચ્છી મુક્તિ-કર્તા આત્મા આવે છે

દેવોની સલામતી સિદ્ધી જેમ જન્મના કરનાર ઈન્દ્ર તીર્થંકરની સામે દેવી રીતે બેસે છે એ તમે જાણો છો કે એક દરણી કરતાં પણ વધુ નમ બની એક આસન ઉપર એ વીનરાજની સામે બેસે છે આ છે તીર્થંકર દેવો પ્રજા પુસ્તકપ્રભાવ એ એક પ્રથમ છે કે દેવસંહિતે સૂકાની દેવાની શક્તિ તો તીર્થંકરની આત્મ-શક્તિના ચરમ વિકાસમાં છે એમના જનન જ્ઞાન અને જનન દશનમાં જ એ શક્તિ છે કે દેવેન્દ્ર પણ એમના ચર-લોમાં નથી પડે છે તો ખજી આને પુસ્તકો પ્રભાવ શી કહી શકાય!

આનો જવાબ એ ઢોઈ શકે કે દેવ શક્તિના આકર્ષણ દ્વારા તીર્થંકર દેવની જનન આત્મ-શક્તિ તો છે જ પરંતુ સાથે જ એમનું પ્રજા પુસ્તક બળ પણ છે કારણ કે આત્મ-શક્તિનો ચરમ વિકાસ તો એક સામાન્ય દેગવધીમાં પણ તેટલો જ છે છતાં મં એ જરૂરી નથી કે દેવે દેવની પાસે દેવો આવે જ જ્યારે તીર્થંકર દેવ પાસે તો દેવરાજને આવર્ણ જ પડે. આ એમના પુસ્તકો જ અતિશય છે અને પુસ્તક પ્રકૃતિ સર્વ-તમ પદ તે તીર્થંકરપણ જ છે જ્યારે એ નિશ્ચિત છે કે પુસ્તકો પ્રજા પ્રકાર મનુષ્ય જાતને જ પ્રાપ્ત છે દેવ જાતને નહી

આખ્યાયિક ક્ષેત્રમાં તો માનવ જર્ણ કરતાં આજળ છે જ તીર્થંકરો અને અવતારોની ઈતિહાસ એ જાનવે છે કે જોટલા પણ તીર્થંકર, પશુચર અને અવતારો થયા છે તે જ્યાં મનુષ્યસંહિતમાં જ પેદા થયા છે કે તે દેવો પૈકી એક પણ દેવ તીર્થંકર થયો નથી. વનમાન અસપિષ્ટી કાળમાં હસ આઠેના થયા છે સેકડો અવસપિષ્ટી અને ઉત્સપિષ્ટીની વચ્ચે સ્પષ્ટરણ ગાન ન થનાર જાનાઆ જ્યારે જાને છે તો એવા ઢોઈકે જ અને

કદાચિત યતો આશ્ચર્યપ્રદ ખીનાઓને જૈન પરિભાષામાં અછેરા કહેવાય છે. આ વર્તમાન કાળચક્રમાં આવી દસ ખીનાઓ બનવા પામી છે

જેમકે સામાન્ય રીતે સ્ત્રીઓ તીર્થંકર થઈ શકતી નથી પરંતુ મલ્લિનાથ નારીના જ રૂપે તીર્થંકર બન્યા પણ આવી ખીનાઓ કેટલીયે ઉત્સર્પિણી પછી કદાચ સંભવિત બની છે પરંતુ શુ અનત-અનત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણીઓની વચ્ચે એક પણ એવી ખીના બની છે કે કોઈ પણ દેવ અથવા નાગકો તીર્થંકર બન્યો હોય ? જવાબ હશે-નહી સર્વજ્ઞના અનંત જ્ઞાનમાં એક પણ એવું દૃષ્ટાંત નથી માટે એ નિશ્ચિત છે કે તીર્થંકરની સર્વોચ્ચ ભમિકા મનુષ્ય જ પ્રાપ્ત કરી શકે છે એક વિચારકે કહ્યું પણ છે કે ઈશ્વર એટલા માટે જ મહાન છે કે મનુષ્ય સમુ પ્રાણી એની ઉપાસના કરે છે અને મનુષ્ય એટલો મહાન છે કે એ ઈશ્વર બનવાને શક્તિમાન છે.

આ બધું બતાવવાનો અર્થ એ છે કે મનુષ્ય પોતાનું મૂલ્ય સમજી શકે. આગમમાં માનવજીવનની દુષ્પ્રાપ્તિ અગે કથાનક આવે છે એક વખતે મહામુનિ ગૌતમ તારક મહાપુરુષ ભગવાન મહાવીર સમીપે પ્રશ્ન કરે છે : “ ભગવન, આ આત્મા અનત ગુણોથી સસારસાગરમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે અનત અનતવાર એ જન્મ્યો અને મર્યો પણ ખરો પણ ભગવન, આ આત્માએ સૌથી ઓછા ભવ કઈ યોનિમાં કર્યા હશે ? ”

આના જવાબમાં ભગવાન મહાવીરે જે કહ્યું તે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે.

તેમણે કહ્યું “ ગૌતમ, આ આત્માએ સૌથી અલ્પ ભવ મનુષ્ય જીવનના કર્યા છે કારણ કે મનુષ્ય બધા કરતા પ્રમાણમાં અલ્પ છે એ પણ નિશ્ચિત છે કે જે વસ્તુ કીમતી હોય છે તે જગતમાં અલ્પ પરિમાણમાં જ ઉપલબ્ધ બને છે પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં બતાવ્યું છે કે અપેક્ષાકૃત અલ્પજીવી ગર્ભથી પેદા થતા મનુષ્ય છે કારણ કે સમસ્ત લોક ત્રણસો તેતાળીસ રાજૂ ધનાકાર છે એમાં ફક્ત પિપ્તાળીસ લાખ યોજનમાં વિસ્તૃત અઠી દ્વીપમાં જ મનુષ્યભૂમિ છે એમાં દસ લાખ યોજનના વિસ્તારમાં એ વિરાટ સાગરો લહેરાઈ રહ્યા છે, જ્યાં મનુષ્ય-વસતિ માટે કોઈ સ્થાન નથી ફક્ત પાત્રીસ લાખ યોજન-ભૂમિમાં મનુષ્યો વસે છે એમાં પણ હજારો લાખો યોજનમાં વિશાળકાય પર્વતો, નદીઓ-તાળાઓ છે તેમ હજારો માઈલ લાંબા ઘોર જંગલો છે આ બધા વચ્ચે મનુષ્ય વસે છે કેટલા અલ્પ અને સીમિત પરિમાણમાં ! આ આત્માને એકેન્દ્રિય, બે-ઇન્દ્રિય તે-ઇન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય,

જાસરી પચેન્દ્રિય અને જાસરી પચેન્દ્રિયના કેટલાય કારો પચાર કર્યા પછી
માનવજીવન મથે છે

॥

આમ જ છે એ માનવ દુર્લભ છે પણ આપણે: અનુભવ કરે છે
માનવથી સર્વ વીજુ કર્ષ નથી. એક માણસની જરૂરિયાત ઊભી થતાં એક
હજાર હજાર થઈ જાય છે એક ઓફિસમાં જસો આઠમીઓની જરૂર હતી
એને સારુ એ હજાર વ્યક્તિઓની અરજીઓ આવી હતી એક દિવસ માટે
ને તમારે સાધકિય જોઈતી હતી તો ચાર રૂપિયા આપવા પડે છે પણ ને
મહુખ જોઈએ તો ચાર આનામાં પૂરા દિવસનો મજૂર તમને મળી જશે
એટલે એનો જર્મ એ થયો કે એક આઠમીની અપેક્ષાએ સાધકિયની કીમત
વધુ છે

જાપણ કરો એક આઠમી પચાસ રૂપિયા કમાય છે તો વરસહારની
એની કુલ કમાણી થશે રૂપિયા હસોની અને ને એ આજ કરે
એ વરસ સુધી અવિરામ કામ કરતો રહે તો એ સાઠ હજાર રૂપિયા કમાઈ
શકશે. આ એના સમગ્ર જીવનનો નિચોડ છે આમ એક આઠમીના જીવનની
કિંમત રૂપિયા સાઠ હજાર થશે. અ્યારે વીજુ જાણુ એક હીરાની કિંમત એક
લાખ સુધીની પણ થઈ શકે છે તમે જ હવે વિચાર કરો કે માનવજીવ
નની કિંમત થઈ કે એક જડ હીરાની કે પરંતુ આ પ્રકૃતિ બી ન પચાને
પણ ચકાસો માની શો કે હીરાની કીમત એક લાખ રૂપિયા છે તે ક્યારે
ફસ લાખ રૂપિયાનો પણ હોઈ શકે પણ આવા હ વરો હીરા ખરીદનાર
પણ માનવ જ છે અને એની કિંમત મુજબનાર પણ માનવ જ છે એટલે
તમારે એ ખૂસલુ ન જોઈએ કે હીરા કરતાં હીરાનો પારખનાર મોટો હેલ
છે અને ને માનવમાં માનવતાની સુઝ-શુઝ આવી જાય તો એ હીરાની
અમકને પણ કિંમતી કરી શકે તેમ છે કીક ત્યારે આસો આપણે માનવતા
અને પણ પણ કઈક વિચાર કરી લઈએ

માનવતા

માનવ અને માનવતા વચ્ચે તે શો જ ફેર છે કે જેટલો માટી અને
માટીના પાણમાં. માટી ન્યાં મુધી પાણાનું રૂપ લેતી નથી ત્યાં મુધી એ
સોપાપચારી પણ બનતી નથી. તમારે મદા પોરી છે તો માટીમાં નકી પી થો
પરંતુ માટી અ્યારે પાણાનું રૂપ લે છે ત્યારે જ તમે એનો ઉપયોગ કરી
શો છે. માનવશરીર પણ એક માટી જ છે પરંતુ માનવતા રૂપે ને એ

માટી ઢળાય છે તો એ દેવો માટે પણ પ્રિય બની જાય છે આગમમા કહ્યું છે કે —

“ દેવાવિ તં નમંસંતિ ”

દેવો પણ માનવને નમસ્કાર કરે છે પણ શુ દેવ અસ્થિ અને ચામડી સારુ નમે છે ? શારીરિક સુ દરતા તો માનવીની અપેક્ષા એમની કને સહસ્ર ગણી વધુ છે સ પતિમા પણ માનવ એમના કરતા ઘણો પાછળ છે, પરંતુ માનવમા સમાયેલી માનવતા જ દેવોને નમવા માટે વિવશ કરી મૂકે છે

સાકરમાંથી જો મીઠાશનુ તત્ત્વ કાઢી લેવામા આવે અને મીઠામાથી ક્ષારત્વ (ખારાપણુ) સમાપ્ત થઈ જાય તો એમા બાકી શું રહેશે ? માટીના ભાવે પણ કોઈ એને ખરીદશે નહીં એટલે માનવમા જ્યારે માનવતા અસ્ત પામે છે ત્યારે એ જીવનની પણ કોઈ કિંમત નથી બાદશાહ ઓર ગઝેબ કહેતો હતો

એમ તો હજારો-લાખોની સખ્યામા માણસો ફરતા જોવામા આવે છે, શકલ સૂરત (મો) કહે છે અમે આદમીઓ છીએ પણ ઈન્સાનિયતને ખોળશો તો તેવા ઈન્સાન (મનુષ્ય) મળશે ? કે સલવ છે હજારમા એક પણ ન મળે. હા, તો માનવ ઘણા છે પણ માનવતાનો અભાવ છે.

આજના વિશ્વ-વિદ્યાલયોમા દર વર્ષે હજારો યુવકો પરીક્ષા પસાર કરે છે. પ્રતિવર્ષ વકીલ, એરિસ્ટર-સોલીસીટર, ડોક્ટર, ઈન્જિનિયરની ડિગ્રીઓ અપાય છે પણ માનવતાની પરીક્ષામા પાસ થનાર કેટલા વિદ્યાર્થીઓ મળશે ? અને માનવતાની પરીક્ષા લેનાર કેટલી યુનિવર્સિટીઓ છે ? વકીલ, એરિસ્ટરે માટે યુનિવર્સિટીઓ મળશે પણ માનવતાની યુનિવર્સિટી ક્યા છે ? પરંતુ યાદ રાખજો માનવતા વિના બધી ઉપાધિઓ (ડિગ્રીઓ) ફિક્કી જ રહેવાની છે.

એક બહેન દાળ બનાવતા બધા મસાલા નાખે છે પણ મીઠુ નાખવું ભૂલી જાય છે તો દાળનો સ્વાદ નહીં આવી શકે તેવી જ રીતે દૂધ કેશર નાખ્યુ, બદામ પીસ્તા નાખ્યા પણ સાકરના અભાવે એ દૂધ પણ કિકકુ જ રહેવાનુ તેમ શરબતમા બધી સામગ્રીઓ નખાઈ છે પણ એમા થોડો ખરક નખાય કે એનો સ્વાદ વધુ સરસ બની જાય છે

હા, તો મીઠા વિના જેમ શાક-દાળ ફિક્કા નીરસ લાગે છે, સાકર વિના દૂધ જેમ ગ્વાદિષ્ટ લાગતુ નથી અને ખરક વિના જેમ શરબત તરી આવતુ નથી તેમ માનવતા વગર માનવી પણ સદ્ગુણોથી શૂન્ય હરો એને

જીવનનો જ્ઞાનદ નદી મળે સક્ષાદિપતિ થયા છતાં પણ જો એનામાં માનવતાની મધુરતા નથી તે તે નીરસ જ દેશે. બધું પામવા જ્યાં એને ખાલી ખાલી જ લાગશે-અનુભવ કરશે.

વિખ્યાતની તળેટીમાં મદદપિ સાત્ત્વકિનો આશ્રમ હતો. યોગી વિદ્યાર્થીઓ એમના આશ્રમમાં અભ્યાસ કરતા હતા. એમને પ્રકૃતિની ખૂબી દેવામાં ડેજવણી મળતી હતી તેમ જ્ઞાનનો ખુશ્બો પ્રકાશ મળતો હતો. પ્રાચીન યુગમાં જ્ઞાનની કોનેને સમી ડેજવણીપ્રણાલી નહોતી. ત્યાં રહેલો વિદ્યાર્થી અભ્યાસની સિક્ષા-દીક્ષાની સાથે-સાથે આત્માના સ્વપુણ્યને પણ અપનાવવાના પ્રયત્નો કરતો હતો. એના અસ્તિત્વમાં ભૌતિક દુઃખાણો કરતાં આત્માના સૌન્દર્ય બણી વધુ મહત્ત્વ રાખતા હતા.

તેમ ઋષિના આશ્રમમાં યોગીક જમીન હતી અને યોગીક ત્રાયે પણ હતી. વિદ્યાર્થીઓ આયોનુ દૂધ પીતા અને જમીનની ખેડ કરતાં આમ ઋષિ પાસે એમના શ્રમ અને સ્વાવલંબનના પાઠ લખતા. આદ્યના સમયમાં એમનું શિક્ષણ ચાલતું.

એક વખત બનારસનો રાજા વિક્રમ દેવ રાણી અને સેવકો સાથે એ બાલુખી પસાર થયો. આશ્રમથી થોડેક જ દૂર વહેતી નદીના તો રથ થોભ્યો. થોડે સમય વન-વિહાર કર્યા પછી ત્યાં જમવા સારુ ખેડો તે જ વખતે આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓ લાંચી પસાર થયા એક વાઘી મીઠાઈ કરીને રાજાને ઋષિ પુત્રને આપવા દાથ લખાવ્યો પણ એણે એ કહીને કે આપને જે કંઈ આપું હોય તે આમાના આચાર્યને આપજો, એનો ઇન્કાર કર્યો. આમ લેવું એ અમારા નિયમ વિરૂદ્ધ છે. રાજા વિદ્યાર્થીના આ નિર્દોષપણાથી બહુ પ્રભાવિત થયો.

સખ્યા ટાણે જ્યારે રાણી અને રાજા જલ-વિહાર બાદ રાજધાની તરફ પાછાં વળ્યા ત્યારે રાણીનો હાર ત્યાં જ રહી ગયો. યોગીક વારે આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓ એ બાલુ આજ્યા સખ્યાનાં સોનેરી કિરણોમાં અમકતી કંઈક પીણી પીગા મીઠા એમની નજરે પડી. વિદ્યાર્થીઓએ હાર લઈ લીધે અને આશ્રમમાં પાછાં ફર્યા. આચાર્યશ્રીને કહ્યું. ગુરુદેવ, નદીતટેથી આ વસ્તુ મળી છે. ક્યાં રાખીએ એને? ઋષિએ ધીમા પણ ત્યાંત સ્વરમાં જવાબ વાલ્યો. જ્યાં ગાય જમી છે ત્યાં એના ખાંધે ટાંગી લો જેનો હશે તે એ લઈ જશે.

આ બાબુ વિક્રમદેવનો ૨૫ જ્યારે નગરની સીમમા પ્રવેશ કરી રહ્યો હતો ત્યારે જ રાણીને પોતાનો હાર યાદ આવ્યો. હાર ન મળતા એ ખૂમ ગભરાઈ. ગભરાટમા જ એણે રાગને કહ્યું 'હાર ધણુ કરીને નદીતટે રહી ગયો છે' ગાનએ રથને પાછો વાળ્યો. નદીએ પહોંચ્યા તે જ્યેુ તો હાર ચૂમ હતો. હાર ન મળતા એમની ચિતા વધી પડી શોધતા-શોધતા રાગ આશ્રમે પહોંચ્યો. ઋષિએ કહ્યું. "સખ્યાટાણે વિદ્યાર્થીઓને કોઈડ ચીજ મળી તો છે એ જુઓ ગાયના ખીને ટાગી છે તમારી હોય તો જોઈલો."

રાગએ જ્યેુ તો હાર લટકી રહ્યો હતો. હાગને પામી એનુ મન પ્રકુલ્લ બન્યુ તે જ વખતે એના વિચાર-મણુકા બદલાયા હુ ભર્યો-ભર્યો છુ છતા ખાલી છુ અને આ ખાલી છે છતા ભર્યા-ભર્યા છે મારા એક નોકર કરતા પણ એછા ગર્વે આ આશ્રમ ચાલી ગ્યો છે, છતા બંધા કેટલા પ્રસન્ન છે, જ્યારે મારી પાસે પિશાળ રાજ્ય હોવા છતાં પણ પ્રસન્નતા અને શાંતિ મારા નમીએ નથી કારણુ કે હુ ભૂખ્યો છુ, આ લોકો તૃપ્ત છે.

તો જ્યેુ માનવતાનુ અમૃત-પાન કર્યું છે તે સાધનોના અભાવમા પણ એક જાતની તૃપ્તિ અનુભવે છે હમણા જ તમારી સમક્ષ માનવતાનુ એક નાનુશુ ચિત્ર રજૂ કર્યું છે જ્યેુ માનવતાના ભવ્ય દર્શન કર્યા છે તેણે જીવનનો ભવ્ય-નિધિ પણ મેળવી લીધો જ છે

મધ્યભારતમા સાકરટેરીનુ પતીર બનાવે છે પણ જ્યારે એના નાના-નાના કકડા કરી એમા સાકર મેળવાય છે ત્યારે એને પતીર કહેવાય છે તેમ માનવમા પણ જ્યારે સદ્ગુણોની સાકર ભળે છે ત્યારે મનુષ્યત્વ આવે છે અને માનવતા આવવાની સાથે જ માનવ ચમકે છે

એક પાકીટ છે એની કિમત એક રૂપિયો છે પણ એમા જે દસ હજારની નોટ ભરી દેવાય તો એની કિમત દસ હજારની થઈ જશે એમ આ માનવ તો ખાલી પાકીટ સમાન છે પરતુ એમા દયા, પ્રેમ, ડુરુણના સદ્ગુણુ ઊતરી આવે તો અને ત્યારે એની કિમત સહસ્રગણી વધી શકે છે પાશ્ચાત્ય વિચારક મોર્ન કહે છે કે "મારી નજરમા માનવતા મોટી છે અને માનવ તો એની સામે ઘણો નાનો લાગે છે"

આજે માનવતાવાદની જ આવશ્યકતા છે જે માનવમા માનવતાની પ્રતિષ્ઠા મૂકી શકે એમ તો આજે વિશ્વમા સામ્યવાદ, સમાજવાદ, પૂજવાદ, સામ્રાજ્યવાદ, ગાંધીવાદ એવા અનેક વાદો પ્રચલિત છે, પણ જોવાનુ એ છે કે આ

વાદ્યોએ માનવતાના વિકાસમાં કેટલો ફાળો આપ્યો છે આને તે એવા માનવતા-વાદી જરૂર છે કે જે માનવને માનવતા સમીપ ઘેરી લઈ જઈ શકે.

સૌ કોઈ માનવરૂપે જ જ મે છે એ પૈઠી ધોણક તો નર-દેવ બને છે ધોણક નર-પિશાચ બને છે તો ધોણક નર-પશુ પણ. આનો અર્થ એ થયો કે દહે તો સૌ માનવ છે પણ વિષના કશેડા માનવીઓ પ્રત્યે જેનું મન વાસના અને પ્રેમ વહેવડાવે છે એનો વિશ્વ-પ્રેમ જ એને વિશ્વ-માનવ બનાવી દે છે પરંતુ જ્યારે મનુષ્ય પોતાની સક્રિયાઓને સહાર ભણી વાળે છે છુદ્ધિ અને સક્રિયતા ઉપયોગ આપેલું શોપણ કરવામાં કરે છે ત્યારે એ માનવતાવિહીન માનવ બની જાય છે.

માનવમાં જ્યારે ચક્ષુસી-શ્રુતિ જાગે છે ત્યારે એ નર-પિશાચ બની જાય છે માનવ-આકૃતિમાં ફરતા આવા જીવ તો તમને દલારા મળશે. એમનામાં પશુતા એવી રહી હોય છે જેમાં કાચેલી પાછળ વિવેક-શક્તિનો અભાવ છે તેઓ નર-પશુ છે પછી જાણે તેઓ માનવ-દેહધારી કેમ ન હોય. એમની અવિચારી કર્મક્રમણથી પશુતાને જન્મવે છે જન્મમાં એટલા માટે જ આવા ભોક્ષ માટે સંધેડા ને જળદ-ખૂટ જેવા સજીવોનો પ્રયોગ થાય છે.

કોઈ મનુષ્યને પશુ કહેવાશે તો એ ખીજશે. મનુષ્ય માટે જ્યારે પશુત્વનો પ્રયોગ થાય છે ત્યારે એમાં એને સરખાવનારી વાત બને છે પરંતુ આમાં મનુષ્ય માટે જ નહીં અપિતુ પશુ માટે પણ સરખાવનારી વાત બને છે એક વિચારક કહે છે માનવમાં જ્યારે નૈતિકતાની જ્યોત જાગે છે એનું મન જો સ્વાર્થરહિત છે ખીજના દુ ખરક નિકાળી એના મનમાં જુ એ જ અનુભૂતિ થાય છે તો એ મનુષ્યને કહી શકી શકે. પરંતુ સત્તા અને સ્વાર્થસંધે જેણે માનવતાની કન્યા કરી છે ખીજને કચરી પછી જેનું મોં મલકાય છે ખીજને દુ ખરકથી છટપટાતા જોઈ જેના હૃદયમાં આનંદ અનુભવાય છે એવા માનવને કહી પણ પણ કહી શકી શકે નહીં કારણ કે એમાં પશુ-જગતનું અપમાન છે.

માની લઈએ કે પશુ અસભ્ય-જગતમાં પળે છે એને વિગ્રાહ-જ્યોત મળી નથી. એટલા માટે જ આપણે પશુઓને અસભ્ય કહીએ છીએ અને સિદ્ધને અસભ્યતામ. પણ અસભ્ય સિદ્ધમાં પણ એટલો તો વિવેક છે કે એ તે પોતાના સમ્બંધી પશુનો સિદ્ધર કરતો નથી. પણ સભ્યતા અને સરકારોનો ઉંચા સ્વરે જાણીય કરનાર માનવ પોતાના જ સમ્બંધી માન-

વનો એ રીતે શિકાર કરે છે કે પિશાચ પણ એથી શરમાઈ જાય આ છે માનવની સભ્યતાનો નમૂનો

એક વખતની વાત છે થોડા-એક અંગ્રેજ લોકો અજ્ઞયજ્ઞ-ધર જેવા ગયા ત્યાં સિંહ અને વાઘ-વરૂની ગર્જના સાલણી તેઓ ખોલ્યા 'શતા-બ્દીઓ વીતી ગઈ પણ આ હેવાન તે હેવાન જ રહ્યા' અજ્ઞયજ્ઞ-ધર જેઈ તેઓ બહાર નીકળ્યા અને ખિરસામા હાથ નાખ્યા કે ચમક્યા એમનું ખિરસુ કપાઈ ચૂક્યું હતું ખખર પડી કે કોઈ ભલા આદમીએ એમના ખિરસા પર હાથ માર્યો હતો પાંચસો રૂપિયાનું પાકીટ ગૂમ થયું હતું. તે જ અંગ્રેજો કહેવા લાગ્યા 'આ બિચારા પશુઓએ તો ખિરસા કાપવાની કળા તો શીખી નથી'

હા, તો જ્યાં સુધી મનુષ્યમા માનવતા છે ત્યાં સુધી એ દેવ છે પરંતુ માનવતાની મર્યાદા ઓળંગી જ્યારે એ પતન તરફ વળે છે ત્યારે એ પશુ કરતા પણ વધુ અધ પતન કરી ચૂકે છે દુરાચારી માનવને પશુ કહેવો એ પશુનું અપમાન કરવા સમાન છે, કારણ પશુ-જગતે આજ સુધી પોતાની મર્યાદાનો ત્યાગ કર્યો નથી જો કે પશુઓ પાસે નથી મઠ કે નથી મજલદ કે નથી મદિર ન એમની કેળવણી સારું શાળાઓ અને કોલેજો છે તેમ છતાં પણ એમની વ્યવસ્થા સુદર છે અને તેમાય એમની વાસના-પૂર્તિમા પણ સમયની મર્યાદા છે જ્યારે શાળાઓ અને કોલેજોમા વર્ષો સુધી ભણવો આદમી પણ આજ સુધી સમય-મર્યાદાને પિછાની શક્યો નથી.

હા, તો તમે માનવતાને પારખો માનવશરીર ફેટલું સૌમ્ય છે, એના પર હિસાનું એક પણ ચિહ્ન નથી, તેની પાસે ચિહ્ન સમા નખ નથી તેમ નથી એની પાસે કૂતરા જેવી ફાડી ખાનાર તીક્ષ્ણ દાંત ગાય જો કે સીધું અને સરળ પશુ છે છતાંય એની પાસે હિસાના સાધન તરીકે તીક્ષ્ણ શી ગડા છે સિંહની પાસે તીક્ષ્ણ નખ છે, કે જેના વડે એ શિકાર કરે છે કૂતરા પાસે ફાડી ખાનાર દાંત છે પણ માનવ-દેહ ફેટલો રમ્ય છે એ અહિસાનું પ્રતિક છે પરંતુ એ જ સૌમ્ય માનવીએ એટમ જોખ સમા લય કર સહારક શસ્ત્રોનું આજે નિર્માણ કર્યું છે.

સાપ લય કર પ્રાણી છે એની દાદમા લય કર વિપ છે અને એ મનુષ્યના પ્રાણુ પણ લઈ લે છે પરંતુ વિચારવાનું એ છે કે સાપ દ્વારા દુશ દીધેલી વ્યક્તિ વધારે મરી છે કે સ્વયં માનવ દ્વારા વધુ કપાઈ છે ?

ધૃતિહાસ સાથી પૂરે છે કે માનવીએ જોઈશું મનુષ્યોનો સહાર કર્યો છે તેટલો સહાર પગુઓએ પણ કર્યો નથી સામે જ માનવતાવિહીન માનવ સાપ કરતાં પણ વધુ ભય કરે છે અને સિદ્ધ કરતાં પણ વધુ દૂર

માનવમાં જે માનવતા હોત તે ભગવાન મદાવીરના કાનોમાં ખીલા શા માટે ઠોકાત ? રામને શા માટે વનવનગમાં ભટકવું પડત ? ઈશિને કોષ પર અધવન્ય માણસ જ હતો અને સોફ્ટરીસને વિનો ખાસો ખાન્યર પણ નહીં પણ માનવ જ હતો એમનો આહાર તે એ જતાવતો હતો કે એ મનુષ્ય છે પણ એમની પ્રકૃતિ-સ્વભાવને પૂછે એ શું જવાબ આપશે ? એમની પ્રકૃતિ માનવ-મારીથી નહીં પરંતુ ઘનવ-મારીથી પૂર્ણ હતી. મારીને મનુષ્યનો આહાર મળી જવામાં કરી વિશેષતા નથી એમ તેો રાવણ પણ મનુષ્ય હતો અને રામ પણ મનુષ્ય જ હતો છતાં બંને વચ્ચે ફેરફાર ફેર હતો ? એક શરીરની આકૃતિ માત્રથી મનુષ્ય હતો તે બીજાને જીવન સુખે દ્વારા માનવ કહેવાયો. એકના માનવ-ગોણ (વચ)માં ઘનવતાનું રૂપ ઠકામેલું હતું તે બીજાના વિષ જીવનમાં માનવતાનો પ્રકાશ અમર્શી રહ્યો હતો.

માનવતાની શોધમા

માનવમાં જ્યારે માનવતાનો પ્રકાશ એકવાઈ જાય છે ત્યારે ત્યાં અધકાર જ જાળી રહી જાય છે અને ત્યાં અધકાર છે ત્યાં અધ્યાત્મ છે આપણે ત્યાં સાધુઓની કમી નથી તેમ નથી શુર્યોની નથી નેત્રાઓની કે આચાર્યોની. તેમ છતાં સમ્રાજ્ય પેશીવાદ, ભતિવાદનાં ભૂત ભારતમાં અધ્યયેષાં પાયાં છે આ જ જીવતાભગતતા ઘનવોએ ભઈન્યા દાથે ભઈ મરાળો છે અને મે રીશીઓ વચ્ચે આડે ખેલો છે ભતિવાદે આપણામાં ભઈ જતી છે પશ્ચાત્તા નામે પણ લડી ચૂક્યા છીએ. પ્રાંતવાદને ભઈને મદારાધુ અને મુજ્યતે મોહીની હોળી રમી છે

અમે હિંદુ છીએ મુસલમાન છીએ જૈન છીએ શીખ છીએ ખરસી છીએ ખ્રિસ્તી છીએ પણ શું મનુષ્ય નથી ? જીજી જાણુ અમે મદારાધુ છીએ, મુજરતી છીએ દક્ષિણી છીએ ઉત્તર ભારતીય છીએ પલખી છીએ સિધી છીએ, પણ શું ભારતીય નથી ? આપણી વિચારવાની રીત જ એટી (વિખીત) છે આપણે કઠાઓમાં વહેચાઈ ગયા છીએ. અને એ રીતે વિચારવાને રેવાઈ ગયા છે. આપણે માનવતા આપણા મનમાં પેસી જ નથી

કોઈએ જો હિન્દુના ઘેર જન્મ લીધો છે તો એના શિરે હિન્દુત્વ સવાર થઈ જશે ચોટલી અને જનોઈ રાખવી જરૂરી બનશે કોઈ પણ બાળક પોતાની માતાના પેટમાં આવે છે ત્યારે હિન્દુ અથવા મુસલમાન દર્શાવતુ કોઈ નિશાન લઈને આવતુ નથી આજ સુધી મનુષ્ય એવુ કોઈ મશીન બનાવી શક્યો નથી કે કોઈ બાળક અગે એમ બતાવી શકે કે એ હિન્દુ છે કે મુસલમાન છે પ્રકૃતિને આગણે એવો કોઈ ભેદ નથી પણ એને શી ખબર હતી કે આ મનુષ્યના બાળકને જે પૃથ્વીગૃહનો અધિષ્ઠાતા બનાવ્યો છે તે આ પૃથ્વીને એશિયા, યુરોપ, આફ્રિકા વગેરે ટુકડાઓમાં વહેચી નાખશે અને એ ટુકડાઓમાં પણ ભારત, પાકિસ્તાન, જર્મન, જાપાન, ઇંગ્લેન્ડ, આફ્રિકા, અમેરિકા જેવા નાના-નાના ટુકડામાં ભેદી નાખશે અને એ ટુકડાઓમાં પણ પબ્લય ને સિંધના ટુકડા, ગુજરાત ને મહારાષ્ટ્રના ટુકડા, બંગાળ ને બિહારના ટુકડા કમી દેશે ? અને એને એની પણ ક્યા ખબર હતી કે માનવનુ આ બાગ જે માનવસમાજનો સભ્ય હશે તેને જ હિન્દુ મુસલમાનના રૂપમાં બદલી નાખશે ?

પરંતુ માનવતા આપણને આ બધા ભેદો કરતા ઉપર અભેદ તરફ દોરી લઈ જાય છે ખડોમાં અખડ તત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર માનવતા વડે જ સલવી શકે છે આપણે જ્યારે પોતાને જાતીય, પ્રાતીય અને રાષ્ટ્રીય દિવાલોથી ઉપર ઊડીને જોવું શરૂ કરીશુ ત્યારે જ બધા સર્વો સમાપ્ત થઈ જશે પોતાને જ્યારે કંઈકાઓમાં વહેચાયેલા જોઈએ છીએ, ભારતીય અને પાકિસ્તાનના રૂપમાં નિહાળીએ છીએ ત્યારે મનમાં સર્વ-જવાલા ઊઠે છે એક અમેરિકન જ્યારે કોઈ રશિયનને જુએ છે તો એ ટેપાયમાન બની જાય છે

આપણે જ્યારે સમગ્ર માનવ-જાતિને એક રૂપે જ જોવાનો અભ્યાસ કરીશુ અને કંગોડો મનુષ્યો વચ્ચે વ્યાપ્ત માનવતાને પિછાનીશુ ત્યારે જ સપ્રદાયવાદ, પ્રાતવાદ, ભાષાવાદ, અને ગણવાદની દિવાલો એક પછી એક તૂટતી જોવા મળશે અપ્રદાયવાદ અને પ્રાતવાદને લઈને થતા હુલ્લુડો પણ સમાપ્ત થઈ જશે ગણવાદના વ્હાણ કાઢે થતુ મદાયુદ્ધ બંધ થશે અને માનવ માનવતાની હયા તથે ગાંતિનો વાસ લઈ શકશે.

દિનાં

તા ૩૧-૮-૧૯૫૮

જેન ઉપાચય

કોટ, મુબઈ-૨

જીવનનો કલાકાર એ સૌથી મોટો કલાકાર છે. જેને સારી રીતે જીવવાની આવડે છે એ જીવવાની કલા શીખ્યો છે. વાતો અને તેટલી સામી હોય એ જાઈ જોઈ નથી. પણ સાહિત્યનો શિક્ષક તો એ જ જોતો હોય છે કે વાતોમાં સરસતા અને સજીવપણું કેટલું છે? તેની જ રીતે જીવનની વાતો કેટલી સામી છે એ પ્રશ્ન મહત્ત્વ નથી. પરંતુ જિંદગી કેવી રીતે વિવરણી એ જ મહત્ત્વ છે. જિંદગીની સાલકતા વર્ણવી મપાતી નથી, પણ એ તો એના પ્રયોધી જ મપાય છે.

ચંદ્રકુમાર કરતાં સોમિશે સામી જિંદગી ગાળા, અને અભિમનું કરતાં જન્મદર્શી સાંજી જીવન ગાળુ પરંતુ એની જિંદગીની એ કીમત તુ ઘી મહત્ત્વ છે! પેસો સુદર સુકુમાર ચંદ્રકુમાર સોજ વર્ષની નાની વયે સારી ગાળુ પ્રેમ અને કમળની સુવાસ હેલાવી ગાસ્યો મયો. એણે કોઈના વિષને બદલે કમળનું અમૃત ગાળુ અખકાર સામે પ્રકાશ પ્રકટાવ્યો. અને તે પ્રકાશનો દેવ પ્રકાશમાં જ વિલીન થઈ ગયો. સોમિશનું જીવન અખકારમ્મ હતું એની પાસે માત્ર વિષ હતું એ ત્યાં સુધી જીવ્યો ત્યાં સુધી ચારે બાજુ વિષ જ પ્રસારતો રહ્યો અને જાતે એક દિવસ તે એવા જ અખકાર પૂર્ણ નરકમાં પહોંચી ગયો. આવી જ કલોકિત અભિમનુની છે. જન્મનનો એ સાલ જોના હોઈની સાલીમા હજુ જરા ચે જોઈથી થઈ ન હતી કમળ મેદીની સાલાસ પણ ધીવાઈ ન હતી ત્યાં તો એ નીકળી પડ્યા અનાવ સામે અમૃતવા ત્રાસવાદીઓના મહામૂળને બેલ્યા. એકલો અટૂલો તે તરુણ કુમાર પૂરી પાપો ને મોટા મોટા મહારથીઓના પ્રાણ તેણે કાપારી મૂક્યા પરંતુ એ અનાથી પુલમાં જન્મલના ગાણુનો એ સિંકાર જાતી ગયો. આમ બને એ અભિમનુ જીવ્યો મોડ જ પણ ઉત્તમ રીતે જીતી ગયો.

જીવન પણ એક કલા છે ચિત્રકાર વાકીચૂકી રેખાઓમા રંગ પૂરી સરસ ચિત્ર ઉપસાવે છે, ત્યારે એમા બાણે જીવન ધમકી ઊઠે છે એક શિલ્પી બિનધડાયેલો પથ્થર લે છે, અને છીણી અને હથોડી વડે એ પથ્થરને એક ભવ્ય મૂર્તિમા પરિણત કરી દે છે એ એની કલા છે રંગ અને છીણીની કળા પણ સરસ કળા છે પણ જીવનની કળા સૌથી મોટી કળા છે શિલ્પી મૂર્તિ બનાવે છે પરંતુ જીવનનો કલાકાર જીવનને ધડે છે—બનાવે છે.

કલાકારના હાથમાં લોહુ પણ સોનુ બની જાય છે બગ્ગરમા રખડતા લોહાના ટુકડાની એ પૈસાની કિંમત હોય છે પણ તે જ લોહાનો ટુકડો બ્યારે કોઈ કારખાનામા પહોચે છે, અને કોઈ મશીનનુ અંગ કે પૂર્ણ બની જાય છે ત્યારે તેની કિંમત દસ રૂપિયા થઈ જાય છે જે સબ્જેગવશાત્ તે જ ટુકડો વળી સ્વીટ્ઝરલેન્ડ પહોચી ગયો અને કોઈ ધડિયાળીના હાથમા જઈ ચડ્યો, અને ધડિયાળીના હાથે તે ટુકડામાથી ધડિયાળનાં નાના નાના સચા—મશીન બન્યા, ત્યારે બોલો, એ જ લોખડના ટુકડાના દામ કેટલા મોઘાં થઈ જશે? સોના કરતાં યે એ ટુકડાની કિંમત વધી જશે.

આજ રીતે જીવનનો કલાકાર મૂળ માટીનુ સોનુ બનાવે છે. તે આત્મામાથી પરમાત્માની મૂર્તિ સાકાર કરે છે ભગવાન મહાવીર, મર્યાદા પુરુષોત્તમ રામ, મહાત્મા બુદ્ધ, જરથોસ્ત, મહાત્મા ગાંધી, એ બધા આવા જ કલાકાર હતા આપણે પણ જીવનના કલાકાર બનવુ જોઈએ આપણે જીવનની કલા એવી વિડસાવીએ કે આપણે જે કોઈ સ્થિતિમા હોઈએ તે સ્થિતિમા આપણે વિષે બીજાને ગૌરવ થાય એટલે કે ધારો કે હુ મારા પિતાનો પુત્ર છુ તો હુ એવો પુત્ર બનુ કે મારા પિતા “હુ આવા પુત્રનો પિતા છુ ” એવુ ગૌરવ અનુભવે રાજા સિદ્ધાર્થને ભગવાન મહાવીર જેવા પુત્રના પિતા હોવાનુ ગૌરવ હતુ રામ સમા પુત્ર મેળવી રાજા દશરથ પણ ગૌરવ અનુભવતા હતા પિતાનુ જીવન જોઈ પુત્ર ગૌરવ અનુભવે કે ‘ મારા પિતા આવુ ઉજ્જવળ જીવન જીવી ગયા છે’ ભાઈ પોતાના ભાઈ માટે એમ ગૌરવ લઈ શકે કે ‘ મારા ભાઈનુ જીવન એટલું સુદર હતુ કે તેની સરખામણીમા કોઈ ઊતરી શકે નહિ એના જીવનમા કયાંય કલ્લકની આછી છાટ પણ ન હતી’ માતાને પુત્રને જોઈ થાય, ‘મારો પુત્ર ખરેખરો કૂળદીપક છે તેણે માત્ર કૂળને જ નહિ પણ સારાયે સમાજ અને રાષ્ટ્રના નામને પોતાના પ્રજાશથી અલોકિત કર્યું છે’

बाधीछ सभा पुत्र मेणवी माता पुनणीपाछनु जने सिवाछने मेणवी माता छज्जपाछनु दैसु जज जज ईसुतु दंतु आवी न स्थिति सासु जने वहु वच्चे बोध सके. वहु पोतानी सासु माटे न्यारे जीरव बर्ष सके जने सासुने फसु न्यारे जेम भाव ३ भाउ इतसु मोदु वाज्य ३ भने न्यारी सुसीस जने शिक्षित वहु मणी न्य वी न रीते पति-फनी पसु ओछमणि माटे जीरव बर्ष सके त्तारे ते नपछि छवननी कथा साध्य करी जसाम.

नेछे छवननी कथा साध्य करी छ तेने माटे तेनी शिक्षक-गुरु कते फली तेनी पासे तेछे ओक न वर जम्बास कभी छेष-ज्जिमान से छ न्यारे न्यारे जेतु नाम काने पडे छ त्तारे त्तारे जे बोधी कते छे "ओक, जे तो भारे विद्यार्थी । जेना जेवा विद्यार्थी तो गण्यार्थाका न भजे-विद्यार्थी छवनमा फसु जेनी सुसीसताजे भारा मनने करी बीधु वहु वजेर "

तभाउ नाम तभारा वज्रियो खामे बोसाव त्तारे सरभथी तेमने भायु नीचे दाणी हेसु पडे, तो जे इतसु भराण कहेयस । जे ते कर्ष नि इमी छे तभारी नि इमी जेवी होनी नोछे जे ३ तभाउ नाम छस पर भावतांन शुरुनोतु कस कथी नाथी कते. नि इमी छवे तो जेनी छवे ३ न्यारे तमे ज्ज ससारमाथी विद्यथ स्ये त्तारे दुनिधानी ज्जिओ तमने बाड करी रदी कते. न्यारे काने हाज्यार तन बाकवा माटे कानेना दुकडे ज्जपे त्तारे तेनी ज्जभमाथी ज्जसुना जे टीपा फसु तभारे माटे वरमे भ्रम्यानमा न्यारे शवधाना पढेजे जने साकडा ज्जपनार साकडा न्यारे त्तारे जेनी ज्जिओ फसु तमने विद्यथ देतां नीनी बर्ष न्य, जने जेना जेमाथी स दे सरी पडे ३ जरे जामने ओक कमे ज्जइमी जते रके.

ओक छदुने सापर कहे छे

जिहगी वसि यमा जिम्बा रहे दिछ साव द्

कष न हो पुनिया में सो पुनिया को याद भाये द् ।

ज्जपसु छवन पेसा जदनना कथाना छवन जेतु जनपु नोछे-सहन न्यारे बीषाजम कथारेपे वहु त्तारे फसु जेछे दुनिधाने सुख न ज्जपे जने कर्ष जेने त्तारे कपी नाज्जु त्तारे कप्यारने फसु जेछे सुख ज्जपी जने शु कहु ३ पोताने कपती कुवाटीना जेनि फसु जेछे ते सुखथी ३ करी टीपु न्यारे जे कडे सुकथि जये त्तारे फसु पोतानी सौरकने जेजे उधी नदि. जने भस्यतां भस्यतां फसु जेजे ते दुनिधामा सुरभि न प्रसारी. ज्जानी न वात ज्जपसु छवन माटे जननी नोछे जे

ન્યારે આપણે સુખ અને સમૃદ્ધિના હર્યાલર્યા વૃક્ષ ઉપર હોઈ એ ત્યારે આપણે ખીજને સુગંધ જ આપવી જોઈએ અને ન્યારે સુખ અને સમૃદ્ધિની ડાળથી કપાઈને જુદા થઈએ અને દુખના મધ્યાહ્નમાં સુખના પાદડા સૂકાઈ જાય, ત્યારે પણ આપણા સ્વભાવની શીતળતા અને ખુશબો સમાપ્ત ન થવી જોઈએ. દુર્જનની જીભ કુહાડી બની આપણા દિલને છેદે તો પણ આપણે સુગંધ જ લુટાવતાં રહેવું જોઈએ એ જ ખરી જીવનની કલા છે.

જીવનની કળા ભગવાન મહાવીર શીખ્યા હતા. ન્યારે તેઓ રાજ-મહેલમાં રહેતા હતા ત્યારે પણ તેઓ ખીજઓ માટે વરદાનરૂપ નીવડ્યા હતા. હજારો-લાખો ગરીબોના દુખને એમણે પોતાનું દુખ માન્યું અને એને દુઃકરવાનો પ્રયત્ન કર્યો. ન્યારે તેઓ રાજ-વૈભવને ઠોકરે મારી મુનિ બન્યા ત્યારે પણ એમની જીવનસુવાસ તેવી જ રહી એમની જીવનસૌરભની અસીમતા તો ચક્રૌશિક નાગ ન્યારે એમને ડખ મારે છે ત્યારે અને ઈન્દ્ર ન્યારે એમના પગની પૂજા કરે છે ત્યારે જ અષ્ટ થઈ જાય છે પણ એમની સમભાવસાધના કદી સમાપ્ત ન થઈ.

ડખ મારનાર કૌશિક અને પૂજા કરનાર ઈન્દ્ર બંને પ્રત્યે એમની દૃષ્ટિમાં સામ્ય હતું. શત્રુ અને મિત્રનો ભેદ તેમના મનમાં રહ્યો ન હતો. એમાં તો અભેદભાવ ભર્યો સમભાવ જ વહી રહ્યો હતો.

સત તુકારામ મહારાષ્ટ્રના ઘણા મોટા સત થઈ ગયા એક દિવસ તેઓ વિઠોબાની યાત્રાએ જઈ રહ્યા હતા. માર્ગમાં કચ્છતરોના ટોળા ધાનડણો ચણી રહ્યા હતા. ભૂલથી તુકારામ એમની નિકટ ગયા. પણ તેમની નજીક પહોંચતાની સાથે જ કચ્છતરો એકદમ ઊડી ગયા. આ દૃશ્ય જોઈ સત તુકારામને થયું ' માર્ગમાં હજુ પૂરતી સતવૃત્તિ આવી નથી જરૂં રાહસી તત્ત્વે હજુ મારામાં ક્યાય ને ક્યાય છૂપાયેલા પડ્યા છે. તેથી જ બિચારા આ પખીઓ ધાન્ય છોડી ઊડી ગયા. આવું પણ હૃદય હતું જે તમામ પશુ-પખીઓમાં આત્મીયતાનું દર્શન કરતું હતું અને કાઈને પણ દુખી જોઈ પોતે દુખી થઈ જતું હતું.

આપણું જીવન જ એવું હોવું જોઈએ કે ન આપણે સિદ્ધથી ડગીએ કે ન આપણાથી એક ચડવું પણ ડરે એ જીવન એટલું ગમ્ય હોય કે સર્વત્ર એ લોકપ્રિય બને. આજે આપણે લોકપ્રિય બનવા ઈચ્છીએ છીએ. સહુ ઈચ્છે છે કે દુનિયાના લોકોમાં પોતે જાણીતો થાય. ન્યા ન્યા તે જાય ત્યા ત્યા તેના ત્રાગત માટે હજારોની સખ્યામાં લોકોની મેદની ઊભરાય પોતે.

ને કાંઈ કહે તે બધુ જ ઉભરો સોઠો ધ્યાનપૂર્વક સાંભલે. પોતે જાણુ આપતો હોય ત્યારે પાંચ પાંચ મિનિટ તાળીઓથી સમાખડ ગાજી કો. અને બીજો જ દિવસે એ આખુ જ આપણુ દરેક દેનિક જાણમાં પહેમે પને જાણવ અને એ સાથે ધાંડા એના પરિચય પણ આપ્યો હોય અને ફોટો પણ હોય.

ફેલ અને માનવ

દુનિયામાં આપણે લોકપિત્ત બનવા ઇચ્છીએ પણ એ પહેલાં આપણે એ વિચાર કરી લેવો જરૂરી છે કે આપણે આપણા પોતાના ધરમાં કિલ બન્યા છીએ કે નહિ. ભારતની ભૂમિ પર પેલ થતા આંખાએ નેટથી લોક-ત્રિપ્તિતા મેળવી છે એટલો લોકપિત્તતા આપણી છે કે કેમ ? એના જેવું માધુર્ણ આપણે મેળવ્યું છે ? પેશુ આંખાતુ ફળ તે મરીને જોલો પડ્યુ છે ન્યારે તુ તે સોનાને પારણે ઉઠ્યો છે એને તે પેલાં આવરતુ પોપણ મળ્યું, પણ તે તે મીઠાં મધુર્ણ સરખતો પીધાં તે અધેકારમાં રહ્યું અને તુ વીજ્જીના પ્રકાશમાં ત્લો પેશું સના જ ગલમાં રહ્યું, અને તુ ચમકકમકલમાં સહેર માં ત્લો. પરતુ કે માનવ તુ એકાંતની ફલેખાં બેસી વિચારને કે તે પેલા ફળ જેવી મધુરતા મેળવી છે ખરી ?

એક આંખાતુ ફળ ન્યારે ઘેર બાવે છે ત્યારે સોના મોં પર પ્રસન્નતા જવાઈ નય છે જાળોત કૂદવા લાગે છે પરતુ ન્યારે તમે ઘેર પહેલો છો ત્યારે સોના મોં પર પ્રસન્નતા જવાઈ નય ખરી ? અથવા જવાબેલી પ્રસન્નતા પણ તમારા જર્તા લીધી નય એવુ બને છે ? તમને નોઈને બાળીત દોડીને નજીક આવે છે કે તમારો સજ્જ સાંભળી ખૂણમાં બરાઈ નય છે ધરમાં પલ મૂકવાંની સાથે જ ને પ્રસન્નતાતુ વાતાવરણ સર્જવ તે સમજ્યું કે તમે જીવનની કળા શીખ્યા છો. પરતુ એને બદલે ને ધરમાં તમારો પગ પડે કે ધરનાં માણસોને એમ લાગે કે ધરમાં અમારા પલ ત્યા છે તે સમજ્યુ નોઈએ કે જીવનની કળા કંચુ તમારાથી ક નરો ગાઠ દર છે

પહેલાંના યોરેએ પણ જીવનની કેવી કળા મેળવી હતી ? આત્માના સુદર કલાકાર યેરાજવાન જ છુકુમારના ધરની વાત છે સુદર છુકુમાર જ છુકુમારે જુવાનીના દારે પવલાં પલલાં દતાં ન્યારે એલે આમાવ સુધમ સ્વામીની પ્રવચનધારા સાંભળી અને એમનુ જીવન અલ્લાઈ વડુ બોલોમાં રેત્રની અનુભૂતિ થવા લાગી ફૂલોમાં કળા દેખવા જ છુકુમારે

એક પ્રવચન સાલવ્યું હતું. તમે કેટલા સાલવ્યા છે ? સાલળતા-સાંલળતા તો વાળ ધોળા થયા પણ જીવન બદલાયું નહિ કારણ તમે પ્રવચનને-રોટલો ગણો છો રોટલો પ્રતિદિન ખાવો જોઈએ તેમ પ્રવચનો પણ દરરોજ સાલળવાં જોઈએ પરંતુ જેમની પાચનશક્તિ મદ પડી ગઈ છે, તે ગોટલી તો શુ બદામ-પિપ્પા આરોગે તો ય એનાથી એનામા શક્તિ નહિ આવી શકે આજે શ્રોતાઓની પ્રાચન-દ્રિયા આવી બગડી ગઈ છે

તમારે પ્રવચનને રોટલો નહિ પણ ઔપધ સમજવું જોઈએ રોટલી તો પેટ ભરીને ખાઈ શકાય છે, પણ દના પેટ ભરીને ખાઈ કે પી શકાય નહિ થોડીક મુવર્ણભરમ કેવો પ્રભાવ દેખાડે છે ! તેવી જ રીતે થોડું સાલળવું પણ એનો ચમત્કારિક લાભ દેખાવો જોઈએ ઈર્ષ્યા અને ક્રોધની બીમારી નાબૂદ થવી જોઈએ આર્થ જીવનને એક પ્રવચન સાલવ્યું અને એમની જીવનધારા બદલાઈ ગઈ તેઓ ભોગથી નાસી ત્યાગના પથે આગળ વધવા મથી રહ્યા

માત-પિતાના સ્નેહભર્યા આગ્રહને તેઓ ટાળી શક્યા નહી અને એમણે આઠ મુકુમારીઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું જ્યારે તેઓ લગ્ન કરીને પાછા ફર્યા ત્યારે પહેલી જ રાત્રે મુદરીઓને ત્યાગ-પથનો ઉપદેશ આપી રહ્યા હતા આ બાબુ તે સમયનો પ્રસિદ્ધ ચોર પોતાના સાથીઓ સાથે મત્રણા ચલાવી રહ્યો હતો કે આજે કયા ચોરીનો ધા નાખી શકાય ? ચોરીનો અધિપતિ બોલ્યો ' ધડા કરતા ફૂવામાથી પાણી લેવું સારું અને તળાવમા જો પાણી હોય તો ફૂવા કરતા તળાવમાથી લેવું વધુ સારું છે. તળાવ કરતા નદી અને નદી કરતા સમુદ્રમાથી લેવું સારું આપણે ચોરી તો કરવી છે પણ કોઈ મધ્યમ વર્ગના ઘેર નહી કારણ તે બિચારો સ્વયં આર્થિક મુશ્કેલીના ધાણામા પીસાઈ રહ્યો હોય છે એના ધડામાથી શું લેવું, જે પોતે જ તરસ્યો છે !'

એક ચોરે કહ્યું, " વારુ તો, મમન શેઠને ત્યા જઈએ તે તો રાજગૃહના ધનશ્રેષ્ઠ છે તે સમુદ્ર છે, તેમાથી વધુ ભરાય તો પણ કોઈ નુકસાન નહીં થાય, ચોરશ્રેષ્ઠ બોલ્યો, " વાત તો સાચી છે તે સપત્તિનો સમુદ્ર છે, પણ દિલ તો દરિયાવ નથી તે પૈસાનો એટલો લોભી છે કે જો આપણે એને ત્યા ચોરી કરીશું તો તે કાલે જ ઝેર ખાઈ મરી જશે માટે ચોરી કરવી જ હોય તો શ્રેષ્ઠકુમાર જીવકુમારને ત્યા જવું જોઈએ તેને ત્યા સપત્તિનો પણ સાગર છે તેમ પોતે દિલનો પણ સાગર છે આજે જ તે.

આઠ કરાન્તી બેટ સહન આન્વે ઊ એનું તાંથી સહશ્ચિ તે વ ત્યાં ખાંધે પાશી નહિ. પેલા ચોરમાં પણ કેટલો વિવેક હતો હું માનું છું આજ્ઞા શાહુકારોમાં પણ આટલો વિવેક નહીં હોય.

તમે નારાજ ન થાઓ તો એક વાત પૂછી શકો તમારી કુકાને કંઈ માલક આવે છે ત્યારે તમારું વક્ષ્ય શું હોય છે ? એ કે એ જુરીન છે મારે એની પાસેથી વધુ ભેતું ન જોઈએ ? છ નહીં ત્યારે તો તમારું એક જ વક્ષ્ય રહે છે કે મારી કુકાને આવેલા માલકનું ખિસ્સુ કેમ ખાધી કરી ભેરાય ?

તમે જે છવનના કથાકાર બનવા આવતા હો તો તમારે જરૂરથી પડશે પોતાની બાવન્યો અને વૃત્તિઓમાં પરિવર્તન થાવું પડે. એમ તો આ વીસમી સદીમાં ઘણું ખરું પરિવર્તન થયું છે પહેલાં તમે દીવડાને ઉપયોગ કરતા હતા એમાં તેજ દૂરવાની ઝંઝટ હતી, તે પછી જ્ઞાનસ આખું પછી ગેસ-મતી (પેટ્રોલ) આવી અને હવે તો વીજળી અને ટપુમશાહ્ટ આવી નાનકડું એવું બનવા લાગ્યું કે ચારેમ આજુ પ્રકાશ થઈ ગયું.

પહેલાં મહેનો કથાકો મુખી ચૂલા ફૂટી હતી. તેમાં વળી ધૂમાડાને સહન આપે મળતી હતી પણ હવે તે ગેસના ચૂલા આવી ગયા છે એને સહન ચૂલાની મશાહટ મરી અને ધૂમાડાની તકલીફ પણ ગઈ કેટલક કેમણે તો ફૂર પણ આવી ગયાં છે જે એક કથાકમાં જ તમને ઘણ, ભાવ, શાક તૈયાર કરી આપે છે તેને સાડુ હાથ પગ ચલાવવાની હવે જરૂર નથી. હા પણ શેટથી આવવાની તમને મહેનત જરૂર પડે છે હવે એવા મશીનની પણ તમારે જરૂર છે જે શેટથી મોઢામાં મૂકી કે અને હાથ-મોં પણ ધાઈ આપે. (સભ્યમાં હસાહસ)

શેટથી અવધવવાનું તો નહીં પણ મોં ધાવાનું મશીન આવી ગયું છે હાથમાં જ મેં હાથમાં આવી અન્ય વાંચી હતી. શક્તી સાથે બેટરી સગાવી દેવાથી જરા પેટે હાંત સાક કરી દે છે મશીનનું તમારામાં જેવું પરિવર્તન થાવી દીધું છે. તમારી બોજાવિધિમાં પણ કેટલું પરિવર્તન આવી ગયું છે પહેલાં પાટલે માળી રાખી બોજાન કરવામાં સખતા ગણાતી હતી. ત્યારે હવે તો એમણે પુરથી પર બેસી હતી અને મમગા વડે બોજાન કરવામાં સખતા ગણાય છે રહેણી-કરણી બચન - નિર્મીલુ ઈ સર્વમાં પરિવર્તન આવી છે પણ આપણે જે જોઈએ છે કે છવનમાં પરિવર્તન આખું છે કે નહીં જરા ભ્રમ ભીનરીને જોશો તો ત્યારે કે જ્યાં પરિવર્તન થયું છે પરંતુ માનવીની વિચાર-ધારામાં અને એની વૃત્તિમાં કશું જ પરિવર્તન નથી થયું.

બળવાન નિર્બળોને, અમીર ગરીબોને અને સાધનસ પન્ન સાધન-હીનોને કચરી જીવિત રહી શકે છે, એ લાવનામા જરા સરખુ ય પરિવર્તન આવ્યું નથી હજારો વર્ષોથી જે રીતે આપણે વિચારતા આવ્યા છીએ, તેથી એક તસુ પણ આપણે આગળ વધ્યા નથી હજારો વર્ષો પહેલાં આપણે સમજતા હતા કે, ક્રોધ વડે ખીજાઓ પર વિજય મેળવી શકાય છે, આજે પણ આપણે એવું જ માનીએ છીએ એકવાર નહીં પરતુ હજારોવાર આપણે એ જોતાં આવ્યા છીએ કે ક્રોધથી મજેજો વિજય થોડી જ વારમા હારમા પલટાઈ જાય છે, તો એ આપણે એ માન્યતામા પરિવર્તન લાવી શક્યા નથી માનવી જ નહીં, પરતુ મોટા મોટા શક્તિશળી રાષ્ટ્રો પણ તેવા જ પુરાણા ખ્યાલોમા રાખી રહ્યા છે તેઓ આજે પણ એમ જ માને છે કે શક્તિશળી રાષ્ટ્રો નિર્બળ રાષ્ટ્રોને દબાવીને જીવિત રહી શકે છે ઇતિહાસે હજાર વાર બતાવ્યું છે કે તમારા, આ સ્વપ્નો ભૂલભરેલા, મોટા છે ખીજાને દબાવી અથવા પાડીને ઉપર આવનાર સ્વયં નીચે સરી પડે છે, પરતુ ઇતિહાસના આ સત્યની મોટા રાષ્ટ્રોએ સદેવ ઉપેક્ષા કરી છે અને શસ્ત્ર-શક્તિ પર ભરોસો રાખી તેઓ નાના રાષ્ટ્રોને હડપવા તલસી રહ્યા છે

જીવનની કલા શીખવી હોય તો તમારે, તમારી જાતને બદલવી પડશે મનોવૃત્તિઓમા ફેરફાર કરવો પડશે આજથી તમારે વિચારવું જોઈએ કે આપણને જે બળ મળ્યું છે તે નિર્બળોને સતાવવા માટે નહીં, તેમતુ રક્ષણ કરવા માટે મળ્યું છે જે સ પતિ પ્રાપ્ત થઈ છે તે ગરીબ પાડોશીઓ અને સાધન-હીન સહધર્મીઓને ઉપર લાવવા માટે મળી છે જીલ આપણને ખીજાની નિંદા કરવા માટે નહીં, પરતુ સહગુણસ પન્ન મકાપુત્રોના ગુણ અને ગૌરવગાન કરવા મળી છે

જેણે ખીજાના દુ ખો મટાડવા એક પગલું ઉપાડ્યું છે, દુનિયાએ એને પોતાના માથે બેસાડ્યો છે એવું એક એક હાડકું પણ હીંગ જેવું મૂલવવાન લાગે છે. એકવાર ગાંધીપિતા ગાંધીજી દિલ્હીમા એક ડૉક્ટરની પાસે દાન ડોકાવવા ગયા એક પ્રમુખ શહિત્યકાર પણ તેમની સાથે ગયા હતા જ્યારે તેઓ આશ્રમમાથી ઉપડ્યા ત્યારે એક આશ્રમવાસી હરિજન એવંકે સારિત્યકારને કહ્યું " લાઈ, તમે ગાંધીજી સાથે જાઓ છો ગાંધીજીનો દાન ડૉક્ટર કાઢશે, તે લઈ લેને અને મને આપો દેજો તો બહુ મોટો ઉપકાર થશે બાપુની સ્મૃતિમા દુ એને સદેવ માની પાસે જ રાખાશ "

ગાંધીજી દશમને પડેલા ડૉક્ટરે ઊંલા થઈ ગાંધીજીનું અભિવાદન

હ્યું અને બાપુને પૂછ્યું ‘બહી આવવાની ક્યા કારણે તરફી લીધી હસતાં હસતાં બાપુએ જવાબ વાળ્યો. આ દાંત પીડા દે છે તે ક્યવવે છે ડોક્ટરે કહ્યું, જે બીજને પીડા દે તેને તો કાઢવો જ જોઈએ. અમેને ભારત-વાસીઓને પીડા રહ્યાં છે તેથી તમે એમને કિ દુસ્તાનમાથી હાંકી કાઢવા માગો છો. બાપુએ કહ્યું તમે સાચુ જ કહ્યું છે ભારત તો મારુ શરીર છે એક પશુ ભારતવાસી દુખમાં ઢોળ તો આ વહ શરીર એને સહન કરી શકતુ નથી.” ડોક્ટરે હવે એમને ઉજેકશન લગાવ્યુ મેંના પેનિ સ્ન ક્યાં અને પછી એમની હસતી હાલ ખેચી કાઢી. દાંત કાઢવી લીધા બાદ અધીછ તે આશ્ચર્યા પાછા કર્યા.

પેલા સાહિત્યકાર હનુ દવાખાને જ રોકાઈ રહ્યા અધીછના ત્યા પછી એમણે ડોક્ટરને કહ્યું અધીછને પેલા કારેથી દાંત મને સોંપે દો. ત્યારે ડોક્ટરે જવાબ વાળતાં કહ્યું, છ નહીં આ દાંત તો અહીં જ રહેશે. આ જ વખતે ત્યાં પાસે કોનેલા કપાઉન્ડરના દિકરા પશુ ખજાણાટ થયો કે બાપુને દાંત કું જ લઈ લઈ અધારે પેલા સાહિત્યકાર બાઈ વિચારી રહ્યા હતા કે, એ દાંત મારા કબજામાં આવી જાય. બાપુને દાંત લેવા માટે ત્રણેજ જણા મથામણ કરી રહ્યા હતા. તમારા દાંત પશુ પડવા જ હશે ત્યારે હું જે દાંત લેવા કોઈ બીજુ મથામણ કરે છે ખરુ ? મથામણની વાત તો દૂર રહી પશુ ખાતાં ખાતાં કહામિત તમારા દાંત ધાઈ તમારી ખરવાળીને કહે કે આ દાંત પેલા કારેણની કબજીમાં ચૂકી રાખો. ત્યારે એ ખરવાળી કહે છે જાન પેલી કચરપેટીમાં ફેકી આવવો. બસ આ જ કિંમત છે એને તમારી !”

પરંતુ અધીછ તે જીવનના કળાકાર હતા. એમણે પોતાનુ સમગ્ર જીવન દેવવાસીઓના કિતારો સમર્પી દીધુ હતુ તેથી એમના દાંત માટે ડોક્ટર, કપાઉન્ડર અને સાહિત્યકાર ત્રણેજ મથી રહ્યા હતા. સાહિત્યકારે જેમુ કે દાંત હમણાં મને તેમ નથી તેથી તે પાછા ફર્યો અને સાંજેણએ ફરી ડોક્ટર પાસે ગયો અને કહ્યું, ડોક્ટર સાહેબ, દાંત આપી દો અધીછ પોતે મજાથી રહ્યા છે આથી ડોક્ટરે તે તેમને સુખત કરી દીધા. રાત્રે તેમણે પોતાના હોસ્પિટાને આ વાત જણાવી તો તેમાંના એકે કહ્યું કે એ મને જ આપી દો. હુ એના બહાસમાં એક હજાર રૂપિયા આપું બી લગે જે હજારની આકાર મૂકા ત્યારે વળી ત્રીજાએ હસ હજાર દેવાની તકરતા લખવી. પરંતુ પેલા સાહિત્યકારે કહ્યું, છ નહીં એ મની રોકે તેમ નથી. અધીછ સાથે ખજા

કપટ કરવું એ ખગલ છે તે તેમના દાત સાથે પણ છળ-કપટ કરી શકાય નહીં આ દાત તે એક હરિજન મેકે મ ગાઓ હતો, તે તેને જ આપીશ અને ખીને દા'ડે તે દાત પેલા હરિજન મેવકને મોપાઈ ગયો. '

આ દાતની વાત છે હું તે કહીશ કે આ દાત નહીં, જીવનના કલા-કારની વાત છે જે આ કળા શીખ્યો છે, એના હાડકાને માણસ સુવર્ણ પાત્રમાં સાચવે છે. તે વીતગગ દેવો કે તીર્થંકર દેવો ન્યારે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે એમના લૌકિક દેહના સન્કાર માટે સ્વયં ઈન્દ્ર ચાલાને આવે છે વીતગગી જ જીવનના સાચા કળાકાર છે

આપણને જીવન મળ્યું છે તે જીવનના સાચા કળાકાર ખનીએ અને એક દિવસ વીતરાગ અવગ્રા પામી જીવનની શાશ્વત શાંતિ મેળવીએ '

જૈન ઉપાશ્રય,
કાદાવાડી, મુબઈ

એક વાર ગાંધીજી ' જ્નેનિસબર્ગ ' થી કોઈ અન્ય સ્થાન પર જઈ રહ્યા હતા, તેમની રેલવેની મુસાફરી ખાર કલાકની હતી એ સમયે મિ પોલાટ નામના એક અંગ્રેજે રસ્કિનવુ " અ ટુ ધિસ લાસ્ટ " નામનું એક પુસ્તક આપતા કહ્યું —

" આપ ખાર કલાકની મુસાફરીમાં આ પુસ્તક વાંચી જલ્લે "

—મહાત્માજીએ તેને વાચ્યું, તેમણે તે પુસ્તક વાંચ્યા પાદ ' સર્વોદય ' એવું નામ આપ્યું આ પુસ્તકનો તેમના પર એવો પ્રભાવ પડ્યો, કે તેણે ગાંધીજીને ઝેરિસ્ટરપણું છોડાવીને મહાત્મા ખનાવી દીધા! જીવનપર્યન્ત તેમણે સાદાઈ સ્વીકારી, અને તેઓ જગવિખ્યાત બન્યા.

અધ્યાત્મવાદનું મહત્ત્વ સંગીત લઈને પારાધિકાર બાવી પહેલો છે. આ ત્વી દવાની લહેરો લાગનો સદેશ આપી રહી છે તે કહે છે આજે આપણે ભોગેને તજી સાત બણી પગલાં મારીએ અધારેથી અભ્યાસ તરફ જઈએ સરીરથી અધાર નીકળી અધ્યાત્મના દશન કરીએ. તમે પુસ્તક પર બેસી રહ્યાં છો પરંતુ એનો ઉદ્દેશ્ય શું છે તે તમે વિચાર્યું છે ક્યારેય? આ આત્મ-પ્રકાશના પર દરમ્યાન આપણે વિચારીએ કે હું કેવું છું, મારું જીવન શું છે અને જીવનનું લક્ષ્ય શું છે?

આ ૭ વિષયમાં ત્રણ અભાગ મળ્યો છે એ સૌને જો પૂજ્યમાં આવે કે તમે સૌ જીવી તે રહ્યાં છો તમારી આસોગ્યવાસની પ્રિયા જાતને છે કે તમારામાં જીવન ધરી છે તમે જીવી રહ્યાં છો પરંતુ તમારા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે?

અમ કોઈ લગ્નિ-પહેરા નથી. કોઈ બચવવી સૂતનો ચકન અમ નથી કે તમારે બીંત સામે જોવું પડે. તેમ આ અમ કોઈ સ્વયં અભ્ય પાતળની સાથે કોઈ સન્મ મયવતો નથી સ્વયં ને નરકના પ્રભો તે તમે બધા જો છો અને એનું સમાધાન પણ કરી શકો છો પરંતુ કે તમને સ્વયં જીવ્યાનો અમ પૂજો નથી. તેમ નરકની કોઈ આપવાનું પણ કે કહેતો નથી. મારો તો નાનો એવો અમ છે તમારા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે?

પરંતુ તમે સૌ આ નાનકોટા અમ સંભળીને ધૂંબા કેમ જઈ બધા? જાને છે કે એનું સમાધાન તમારી પાસે નથી. તમે કદી આ અભ્ય વિચાર્યું જ નથી કુશાન કઈ રીતે સારી થાશે, પહેલી કરતાં મારી કુશાને વધુ મીઠી કેવી રીતે રહ્યા કરે એ અભ્ય તમે જરૂર વિચારી છે. દીકરાને મોઢર-વધાઈ, મોરિસ્ટર કે એંજીનિયર બનાવવો છે પણ તમે વિચારો છો અને ખબર

એને માટે કેટલા દંતરની ઘેરી લાવે એવી વહુ સાથે એના લગ્ન કરવા છે એ પણ તમે વિચારો છો. આમપ્રમાયતમા સગપય બનવું, મુધરાઈ, ધારાસલા કે લોકસભાની ચૂંટણીમા વિજયી કેમ બનવું એ પણ તમે વિચારી લીધું છે, પરંતુ કક્ત નથી વિચાર્યું એ કે મારા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે ?

જીવનયાત્રા તો આપણે કરી જ રહ્યા છીએ, પણ આપણને પોતાના લક્ષ્યની ખબર નથી આ આપણી કેવી વિડબણા છે ? દાખલા તરીકે એક ભાઈ એશને ગયા ગાડી આવી અને તે ડાખામા બેગી ગયા એ જીને મીટી મારી ગાડી છૂટવાની તૈયારીમા હતી કે, એની નજીક બેઠેલા માણસે એને પૂછ્યું કે ભાઈ ક્યા જવું છે ? તો એણે જવાબ લાખ્યો, 'ભાઈ મને એની ખબર નથી કે મારે ક્યા જવું છે !' આવી વ્યક્તિને તમે શુદ્ધિમાન કહેશો ને ? નહી, તમે તો કહેશો એ તો પહેલા નબરનો ખુધ્ધુ છે એને ભાન નથી કે એને ક્યા સ્ટેશને જિતવું છે ! તે તો ખુધ્ધુ જ થયો ને ! તો આ વાન એના જેવી થઈ સભવે છે કે જેને સ્ટેશન ઉપર આવો ને એક પણ આદમી તમને નહી મળે પરંતુ જીવન રૂપી સ્ટેશન પર તો હજારો લોકો મળી જશે, જેઓ જીવન-રેલમા બેગી ચૂક્યા છે અને કેટકેટલા પચીસ-પચાસ સ્ટેશનો પાર કરી ચૂક્યા છે તેમાય વળી કેટલાકોએ તો સિત્તેર-પચોત્તેર સ્ટેશનો બેઈ લીધા છે, પરંતુ એમને હજી સુધી ખબર નથી કે એમને ક્યા સ્ટેશને જિતવું છે એવાને તે વળી શું કહેવું !

તમે અહી બેઠા છો, તો બોલો અથવા ન બોલો, હું નથી માની શકતો કે તમે જીવનનું લક્ષ્ય નિશ્ચિત કર્યું જ નથી તમારામા કેટલાક એવા પણ હશે જેમણે પોતાના જીવનનું લક્ષ્ય નક્કી કરી લીધું છે તમે ન્યારે વિદ્યાર્થી હતા ત્યારે પોતાનું લક્ષ્ય નક્કી કરી લીધું હતું કોઈએ પોતાનું લક્ષ્ય એમ નક્કી કર્યું હશે કે, મારે સારા વકીલ બનવું છે અને એથી એણે વકીલાતની લાઈન લીધી હશે કોઈએ એ જીનિયર બનવાનું નક્કી કર્યું હશે તો એણે એ જીનિયરી ગતી લાઈન લીધી હશે કોઈએ ડૉક્ટર બનવું હશે તો એણે મેડિકલ લાઈન લીધી હશે કોઈએ લક્ષ્મી એકડી કરવી હશે તો એણે કૉમર્સ લાઈન લીધી હશે વળી તમારામાના કેટલાકોએ પોતાનું લક્ષ્ય નિર્ધારિત કર્યું હશે કે આપણે લક્ષાધિપતિ બનવું છે, શહેરમા પાય માળનું મકાન બાધવું છે અથવા મરીન ડ્રાઈવ ઉપર બગલો બાધવો છે વળી બે ચાર મોટરો પણ રાખવી છે

પરંતુ તમારા આ બધા લક્ષ્યો તમને એક મજિલ સુધી પહોચાડી

રહે છે એ તમને તમારા જીવનની સચી મનિષ્ય સુધી તે નહીં જ પહોંચાડે. પોતાના નિર્ધારિત લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા જ્યાં તમને અનુભવ થશે કે તમે સાચા લક્ષ્ય લાગી તે જાતે જ રહ્યા નથી. તે દિવસે તમે વિચારના થશો કે લક્ષ્ય નક્કી કરવામાં થયેલી ભૂલો જાણી જાણી છે એક વ્યક્તિને સાતસો રૂપિયા માસિક ખર્ચાર મળે છે તે ઉચ્ચ પરીણામાં મેડો હતો. તેને પૂછવામાં આવ્યું કે આ પરીણા પાસ કરવાથી તને શો લાભ થશે? એણે કહ્યું કે આ પરીણા પાસ કરવાથી મને દોઢ લાખરો ખર્ચાર મળશે આના પછી એક નીચ પરીણા પાસ કરીશ તે મને બે લાખર મળતા થશે.

આ વ્યક્તિનું જીવન-ધ્યેય બે લાખર માસિક ખર્ચાર મેળવવાનું છે પણ તે તમને પૂછુ છું કે બે લાખર રૂપિયા માસિક મેળવવા છતાં શું એના જીવનમાં પૂરું શાંતિ દરી ખરી? શું પછી એના જીવનમાં કોઈ જીવન નહીં રહે? શું બે લાખર મેળવનારાઓ સૌ કોઈ સુખી છે? ખરે બે લાખર તે શું સ્વસ્વ લાખર મેળવનારા પણ કળા જ નર કરતાં પકાઈ ગયા છે એના બધા એ થયો કે જીવનના સાચા લક્ષ્યમિલિતને આપણે વિચરી ગયા છીએ.

જે માણસની પાસે ઉચ્ચ ધ્યેય હોતું નથી તે વિશ્વાસી બની ગયા છે વિશ્વાસ બંધારે એની ચરમ સીમા ઉપર પહોંચે છે ત્યારે એ વિનાશને નિમગ્ન આપે છે અતિવિશ્વાસ એ માણસમાં રહેલી માનવતાને પશુ તાર્કા ફેરવી નાખે છે અને ઉપરે એનું અધઃપતન થાય છે આધુનિક જીવન એટલા માટે જાણી ગયું છે કે માનવી પાસે સાચું લક્ષ્ય નથી. ભૌતિક સૌન્દર્યનો અવગણના એના જીવનનું લક્ષ્ય બની ગયું છે પરંતુ તે અધ્યાત્મના આનંદથી વચિત બન્યો છે એટલે ભૌતિક પક્ષે એણે જેટલો વિકાસ સાધ્યો છે તેટલો અધ્યાત્મનો નહીં જન્ને વચ્ચેની ખાઈ ભરી ને ભરી થતી જ ગઈ છે છેલ્લાં સો વર્ષમાં તે અધઃપતન ખૂબ વેગ પૂરક વધતું જ ગયું છે આને માનવીના હાથમાં જેટલાં ધાતક ઠાકો આવ્યાં છે તેટલાં પચાસ વર્ષ પૂર્વે નહોતાં ને એમની મારણશક્તિ હાલર ગણી વધી ગઈ છે.

એટલે જ માનવીની સ્થિતિ આને વચર સીરનામાવાળા પત્ર જેવી બની ગઈ છે એક વ્યક્તિ પોતાના મિત્રને પત્ર લખે છે કારણ સુદર છે તેમ જાણવાળો આટ પેપર લીધો છે અક્ષર પણ સુદર છે મધુર શબ્દોમાં ધણા રનેકપૂરક એણે મિત્રીઓ પત્ર લખ્યો છે એના શબ્દો

શબ્દે એક વરસી રહ્યો છે કે, વાચનાના દિલમાં પ્રેમનો ઉમળકો જાગે. આવું લખ્યા પછી એણે પત્રને સુદર કવરમાં બંધ કર્યો એના પર પોતાના મિત્રનું નામ પણ લખ્યું, પરંતુ જલ્દી જલ્દીમાં શહેર અને જિલ્લાનું નામ લખવું ભૂલી ગયો અને એણે જેલો પત્ર ટપાલપેટીમાં નાખી દીધો. હવે તમે જ કહો, પત્ર ધારેલા સ્થાને પહોંચી જશે ખરો તે ? ના, નહીં. એના મિત્રના હાથમાં તે પત્ર પહોંચી શકશે નહીં, કારણ કે એણે પત્રનું નિશ્ચિત લક્ષ્ય લખ્યું નથી.

બસ એવી જ રીતે માનવીએ જીવનની સમ્બવટમાં કશી ઉણપ રાખી નથી, શરીરને કોટ અને પેટ વડે સમ્બવ્યુ છે હાથ ઉપર દોઢસોનું ધડિયાળ બાધ્યુ છે, તે પણ રેડિયમ ધરાવતું ધડિયાળ છે મગજને એણે વિવિધ વિદ્યાઓ વડે સમ્બવ્યુ છે ઇતિહાસ, ગણિત, ભૂગોળ અને અગ્રજીવનું સારું શિક્ષણ મેળવ્યું છે આટલાટલી સમ્બવટ કર્યા છતાં એણે જીવન રૂપી પત્ર ઉપર બે સરનામું કર્યું ન હોય, કે લક્ષ્ય નક્કી ન કર્યું હોય તો તે પણ એલા પત્રની જેમ ભટકતો જ રહેશે.

ચિત્રકાર પીછીને હાથમાં લે તે પહેલાં જ એના મગજમાં ચિત્રની કલ્પના આવી ગઈ હોય છે ચિત્ર ચિત્રપટ ઉપર તો પાછળથી ઊતરે છે જે ચિત્રને ચિત્રકારે પહેલા પોતાની કલ્પનામાં ચિત્રિત કરી લીધું હોય તે જ ચિત્ર સુદર બની શકે છે એક કુભાર બ્યારે પણ કળશ ઇત્યાદિ બનાવવા જેસે છે ત્યારે એના ઘાટની રચના એના મગજમાં પહેલેથી જ આકાર પામી ગઈ હોય છે જીવનનું નિર્માણ કરવું હોય તો એનું લક્ષ્ય પણ આ રીતે પહેલેથી જ નિશ્ચિત કરી લેવું જોઈએ.

હવે આપણે માનવજીવનનું લક્ષ્ય શું હોઈ શકે એ ઉપર વિચાર કરીએ માનવી માનવ બને એ જ એના જીવનનું સુદર લક્ષ્ય છે આપણે આપણા નિબંધરૂપમાં સંપૂર્ણપણે આવી જઈએ, વિભાવ દશાને છોડી સ્વભાવમાં આવી જઈએ એ જ જીવનનું શ્રેષ્ઠ લક્ષ્ય છે અનત-અનત કાળથી આત્મા ક્રોધની પરિણતિમાં લિપ્ત છે તે ક્રોધથી ઉ-મુક્ત થઈ, ક્ષમામાં પરિવર્તન પામે, અહંકાર તણ આપણે પ્રિય તરફ જઈએ, માયા અને જીવકપટ તણ સરળતા અપનાવીએ અને લોભ તણ નિર્લોભી બનીએ. આમ આપણે આપણી જાતને બદલી નાખીએ ત્યારે આપણું લક્ષ્ય સિદ્ધ થાય. ત્રેજ માળા ફેરવનારાઓને હું કહીશ કે માળા ભલે ફેરવો, એ સારી

વસ્તુ છે પરંતુ માળા ફેરવવા સાથે તમારા સ્વભાવને પણ ફેરવો એ જરૂરી છે તમારી પ્રકૃતિમાં પરિવર્તન લાવો નાની નાની વાતમાં કોંઈ બદલાવી એ તમારી પ્રકૃતિ હોય તો એને શક્તિના વાતાવરણમાં જાડવી નાંખો. તમે જો તમારા સ્વભાવને ફેરવશો નહિ તો માળા ફેરવવા માત્રથી કાંઈ સુપરિણામ નહિ આવે.

અનન્ય-અનન્ય કાળથી આપણા છવનમાં શૈતનિવે રશ્વન મેળવ્યું છે તો હવે એમાં ઈન્સાનિયત પ્રગટાવો. તમે તમારા છવનમાં કાંઈ રીતે ફેરફાર લાવી શકો એ નીચેની નાની એવી વાતથી જાણી શકશો.

એક માનુષ્ય ગરીબાઈમાંથી પસાર થઈ રહ્યો હતો ઠીકરી એની મોટી થઈ ચૂકી હતી. એના વિવાહની ચિંતા એને એન પાંચ દેવી ન હતી. જ્યાં જ્યાં એ ઠીકરીના પ્રમને લઈને પહોંચતો ત્યાં ત્યાં એની સામે સામે જ પ્રમ જાતીને જીવો રહેતો કે ઠીકરીની સાથે તમે શું આપશો? આ? કન્યાને કાંઈ જોતું નથી સૌ કાંઈ જુએ છે કે તે કેટલી વજનકાર થઈ લઈને આવશે. આજના સમય અને સમયો ઈન્સાનથી નહીં પણ પૈસા વડે જ નિર્ધાર છે. પહેલાં તો તમે ટાળવાનો પ્રયત્ન કરશો કે હોકારો તો હજુ બચે છે એટલે આવતા ચાર વરસ સુધી તો કાંઈ ઈરાદો નથી આ મહાન આજ પાછળ એક રહસ્ય છુપાયેલું છે કે જેને લઈને તે કહી નાખે કે તે કેટલું નાણુ આપવા ઈચ્છે છે આપણ આપી શકશો? જો તે એમ કહી કે કે પાંચ હજાર આપીશ તો તરત તમે કહી બેસશો કે લઈ આવેજી હજુ હમણાં એક અડધાંના પહેલાં જ અમુક માનેથી ફાલ્ગુ સાહેબ આપ્યા હતા. તેઓ પણ અમ કરી રહ્યા હતા કહેતા હતા કે કન્યાની સાથે શા આઠ હજાર શક્ય જણી આપીશ. વળી એણે જીકારાં બહારાં એમ પણ કહ્યું કે મારી સ્થિતિ તો નથી પણ તમે કહેશો તો હસ હજાર સુધી મઠી શકાશે પહેલાં પચાસો મારે જાતી બોલીઓ લાવી પણ આજે તો હવે કન્યાઓ મારે પણ જાતી બોલીઓ લાવા લાગી છે અને જે વધારે આપશે તેની જ જોડે સજા પણ નહીં કરે. પછી તમે એને કહેશો સાહેબ જુઓ હવે રૂબે રૂબ તો તમારી ઈચ્છા પ્રમણે છે આપણુ ધર મોટું છે આપ આપના ધર પ્રમાણે અરજી કરશો. આ પણ એક કળા છે એને જીએ આપવી એનું ખિસ્મુ જાણી કરવાની આ કળામાં તો તમે ખરેખર પાવરના હો (સભમાં હસ્યહસ)

તમે વળી પૈસા પ્રસે સ્પષ્ટતા કરી શ્યો છે કે જુઓ આમારો પરિવાર મોટો છે ધર પણ મોટું છે નામાં વધુ નવવા લાવવાનો આમારો ઈરાદો

નથી તો પા, દા, એ પ્રમાણે એકી પચાતેન ગ્રહિત તો થવાની જ, તમને વધુ તકલીફ દેવા હિંદુના નથી, પાન યા, નવેપાત્રો માટે વ્યસ્થા સારી રાખતે કૃમ પોનાનગોને દા, અને ચલાવાળાઓને ચલા, તેની સાથે થોડા નાગતો આપને અગોરે ભાગ પોનાનગોને ભાગ અને કાઈ વગરેની વ્યસ્થા તો તમે કંગો જ ખમુ ગોદ કુટ પા મગારી ચેને, કાગમુ કે ગગમી કેટલી થડે છે દાનમ-ધેળીનો ધનેનમ તો નેને જ. તો એકાદ બૂટ પોલીનરાળાને ખમુ ઘોવાવી ન. પાન

દા, તમે તો એવું જ હિંદો છો કે કન્યાવાળો પોનાનુ મકાન પીવામ કરી તમને ખમુ આપા દે. આ દિવાયરની પ્રકાશે તમને છેક કયા નરીને પટકયા છે ! એક કરિ કો છે.

મારત સે અવ તો દેત્ર હો
 ધમ રવાના હો ગયા ।
 કિસ્કો સુનાકું, માદર્ષો વટરા નમાના હો ગયા ।
 લકુકે જા પાવ પૂજના કાયા કે સાથ કોમે કયા ।
 મં ટર વિના તો ધ્યાત્ત મુરિકલ રવાના હો ગયા ॥

સામાજિક પ્રથા સમાજ માટે માટે જાળી ધી છે તેમ જતા તમે એમને જાણનો દાર માની અને ગમગીને એકા છો દા, તો હું કહી રહો દનો કે તે ભાઈની દીકરી જેમ-જેમ મોટી થતી રહી દત્તી તેમ તેમ એની ચિતા પણ ઘેરી યનતી જતી દત્તી ને કાઈ એને મળતું, તે યો મો કાઠીને જ વાન કતુ આખરે એણે એક ગરીબ છોડરાને એવો એને વાત કરી તેણે થોડામા જ સતોપ, માન્યો અરે, ગરીબ તો થોડામા જ સતુષ્ટ યની જાય છે પણ અમીગની તો વાન જ કરી નકા ।

પેલા ગરીબ છોડરાએ પોતાની સમતિ આપી તો પણ લગ્ન માટે તો નાણાની જરૂર તો હતી જ તે એક શાહુનગ પામે ગયો તેણે પોનાની સમસ્યા એની પામે જુ કરી અને ધારએ રૂપિયા માગ્યા રોઠે એક ચિક્કો લખાવી એના ઉપર દસ્તખત કરાવી વીધા અને રૂપિયા ગણી આપ્યા રૂપિયા લઈને તે ગરીબ માણસ ઘેર આવ્યો લગ્નસમારલ આટોપ્યો પછી એ કમાણી કરવાની મહેનતમા લાગી ગયો કારણ કે એના ઉપર વ્યાજનો ભાર વધતો જતો હતો એક તો ગરીબ હે.ય અને આવી રીતે કરજ કરી લગ્નમા નાણાનો ફગાવો કરવો તે કેટલું અહિતકર છે ! સાથી અને સળધીએ લાચના ખાઈ જશે, પરંતુ કરજનો ભાર ઓછો કરવા કાઈ નહી આવે.

શેઠની તકાલે જાવી રહી હતો. માટે એણે જોમ-તોમ કરીને પણ રૂપિયા એકઠા કર્યાં. પરંતુ યાજ્ઞ વૃક્ષો અને પછી સો-સોની ગાર નોટ સર્કલ પાસે ગયો. એને જોઈ શેઠ રાજી રાજી થઈ ગયો. તમારા પણ કરનાર તમારે રૂપિયા સર્કલ આવે છે ત્યારે તમે કેટલી પ્રસન્નતા અનુભવો. એ પણ કાંઈ સ્વધર્મને ધેર આવતો જોઈ એટલી પ્રસન્નતા અનુભવો. એ! ખરાં એણે શેઠના દાસમાં રૂપિયા કર્યાં અને કમ્પ્લેટ ગણી લીધી અને મને મારી પેલી ચિટ્ટી આપો! સેઠે રૂપિયા ગણ્યા અને ચિટ્ટી લેવા બહાર ગયે.

માનવીનું મન માખી જેવું છે. કદી તો એ સુદર રૂપે પર જઈ બેસે છે તો બીજી જ ક્ષણે ગદ્ગદી પર પણ જઈ ગડે છે. કદી નવિકાત્ય અને સ્વાચારથી સુવાસ લે છે તો કદી અનીતિ તરફ જતાં પણ વાર લાગવી નથી. શેઠ બહાર ગયા. આ વાનુ પેલા વાઈનું મન બદલાયું અને એનામાંથી નવિકાત્ય સુવાસ બહાર ગઈ અને અનીતિએ પ્રવેશ કર્યો. એણે સો-સોની ને નોટા ઉપરથી ગળવામાં સેરવી દોષી શેઠ આબ્યા ચિટ્ટી આપી કે પેલા કાઈ એ ત્યાંથી રવાના થઈ ગયા. એનું મન કદી રહ્યું હતું કે આજે તેની બહેન મોટે વિગળ થયો છે તેવી ધૂળ ફેંકી શેઠની આંખોમાં એમણે હાલસાની આંખોમાં ધૂળ નાખી હતી પણ આજે તો એ પણ ફાઈલ ગયા. એનું દિલ ખૂબ બિચ્છી ગયું હતું તે જ વેળા એક નોટ બોલી એ ઈન્સાન, ઠા પ્રુથ થઈ રહ્યો છે તારો વિગળ થયો છે પરંતુ હું માનુ છું કે આજે તારો બહેન મોટે પરગળ થયો છે તે એની આંખોમાં ધૂળ ફેંકી નથી પણ તારી આંખોમાં એ ધૂળ ખરી છે તેથી જ તે સ્વપ્ન અને અસત્યના મોટે જોઈ થકી નથી.

તે આજળ વધી રતો હતો અને જાતિએ દુઃખપેશી નોંધેલાંની એક નોટ કદી લઈ હતી અને સદા તારી પાસે રહેવાના નથી જુ મને છે કે તુ જસે રૂપિયા કમાયો છે પણ હું કહું છું કે તે આજે તારી ઈન્સા નિવન વેચી મારી છે તે લાખો અને કરોડોથી પણ મોંઘી છે જાતિએ દુઃખપેશી નોંધેલો અવજન જાતી તમે રહેલા દિને સાંભળ્યો અને એ માણસ પાછા કર્યો તે શેઠની પાસે આબ્યા અને સો-સોની ને નોટ આપ્યાં કહેવા લાગ્યે. હું પરંતુ આબ્યા ત્યારે સીતાન જાતિને આબ્યા હતો અને હવે રાત્રી ઈન્સાન જાતિને પાછો કર્યો છું આ ને નોટ સલામો મારી મન-વન માયા પર મોખી શકી છે આ નોટ મને પોષાઈ રહી છે સેઠે આ હસ નયુ નો એનું દિલ પણ ગદ્ગદ થઈ ગયું.

બસ, તમે પણ આ જ રીતે પાછા ફરો તમારુ હૃદય જો અનીતિ તરફ જઈ રહ્યુ હોય તો તમે એને ન્યાય તરફ વાળો એ જ તમારા જીવનનું લક્ષ્ય છે તમે અજ્ઞાનના અધારાથી માનના અજવાળા ભણી આવો મિથ્યાત્વથી સમ્યક્ત્વ ભણી વળો ભગવાન મહાવીરે માનવજીવનનું લક્ષ્ય યતાવતાં ફરમાવ્યુ હતુ કે

“ અન્નાણં પરિયાણામિ નાણં ઠવલપવજ્જામિ । ”

ન્યારે તમે એકાતમા ખેસો ત્યારે વિચારજો કે અમારા પગ અપગોના પગ બનેા, અમારી આખો આધણાની આખો બનેા, અને દુષ્ક અને શોકમાં આસુડા સારતા ગરીબો માટે સાન્ત્વના દેવામા અમારી જીભનો ઉપયોગ થાઓ. ગરીબો અને રોગીઓની સેવા માટે આપણો પરસેવો વહે લોહીના અભાવે ન્યારે દોષનો દેહ દુર્બળ બન્યો હોય અને મૃત્યુશૈયા પર તે પડેલો હોય, અને તેને માટે જો ઝકતની જરૂર હોય તો તે વખતે મારુ રક્ત એને આપી શકુ અને એને નવુ જીવન સાપડે એ રીતે વિચાર કરો આ અસ્થિ, અર્ધમય શરીરનો આથી વધુ શો સુદર ઉપયોગ થશે ? આ પ્રકાશના કિરણોવાળા વિચારો આપણા મગજને સદા આલોકિત કરતા રહે

શરીર સ્વસ્થ અને મન પ્રસન્ન રહે રોગ સામે અઝૂમવાની એનામાં તાકાત હોય, આખો પ્રકાશપૂર્ણ હોય, મુખ તેજોમય હોય, બિહ્વા થકી મૃદુ ભાષણ થાય, અને ગુણીજનોની સ્તુતિ કરતા તે થાકે નહિ

મન સારા વિચારોથી ભર્યું-ભાદ્યું રહે અને તે જીવનલક્ષ્યના સત્ય રાહને પિછાનતુ રહે, વળી, તે દેહની ભાવનાઓથી ઉપર આવી આત્માના પ્રકાશને પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરે તે એટલુ સ્વાર્થી ન બને કે પરહિતોને કચરી નાખે ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, લોભ, અને અન્યાયનો એમા અકુર ન ફેર

સ્વચ્છ શરીર અને સ્વસ્થ મનની સાથે સ્વચ્છ બુદ્ધિ પણ જરૂરી છે. એવી બુદ્ધિ જોઈએ કે જે લક્ષ્ય ભણી દોરી લઈ બન્ય, ધુરાઈ અને ભલાઈ, ઈહિત અને અહિતનો વિવેક બળવા શકે, એવી રીતે આવુ શરીર, આવું મન અને આવી બુદ્ધિ એ ત્રણેને મેળવી આપણે પેતાના લક્ષ્ય ભણી આગળ વધવુ જોઈએ

પહેલા તમે લક્ષ્યને નિર્ધારિત કરો અને પછી એમા એવા તન્મય બની જાઓ કે જેમ બાળક પોતાની રમતમા અને લોબી ધનમા તન્મય બની જાય છે પતંગનો દોર લૂટતી વખતે બાળકને જોશો તો તમે જોઈ શકશો

કે તેમને નથી શરોરતુ બાન રહેતુ કે નથી રહેતુ વચ્ચનુ બાન. તેમને નથી સાગતી શૂન, કે નથી સાગતી તરસ. જસ, તમે એની જોમજ તમ્બરા લક્ષ્યમાં ત મય જની જાઓ

શું કહો છો ત મમતા આવતી નથી ? શા માટે નથી આવતી ? જરૂર આવે છે જ્યારે તમે રૂપિયા ચણવા બેસો છો ત્યારે કેવી ત મમતા તમારામાં આવી જાય છે ? જસ, જીવનલક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ તમારામાં એવી જ ત-મમતા આવી જવી જોઈએ જીવનનાં સમસ્ત કાર્યો કરતાં રહેવા છતાં પણ તમે તમારા લક્ષ્યને જૂંધો નહિ. કુટુંબની સેવાને તમે જાણો છો ? જ્ઞાકાશમાં હજારો નક્ષત્રો અને તારાઓ છે એ જામાં અધિકાધિક પ્રમત છે. જ એ પરતુ કુટુંબની સેવા કેવળ કુવન્ય તારાને જ જુએ છે સાત સીતળી કિલ્લો વડે રજનીનો અધકાર દૂર કરવાર અદ્ર અને હાજારો સદસ્ય કિલ્લો વડે રિષ્ટને આસોક્તિ કરવાર સૂત્ર પણ મનમાં દૂર છે પણ કુટુંબની સેવા એમન્ય બહુ જોતી નથી. જસ, તેવી જ રીતે તમારી સામે હ નરો પ્રમોલનો આવે પણ તમે એમાં દુઆઓ નહિ. કિતુ તમારી કુચિરૂપી કુટુંબની સેવા સદૈવ લક્ષ્ય બહુ રહે તો લક્ષ્યચિદ્ધિ જવસ્થ પામી શકો.

— શાંતિ — શાંતિ —

આજરવા વડ
તેરસ

લૈન ઉપાસવ
કાંઠાવામી કુખર્ષ

ડિક્શનરીમાં હજારો શબ્દો છે એ શબ્દોની પાછળ માનવસમાજમાં મતભેદ હોઈ શકે છે, પરન્તુ એક શબ્દ એવો છે જેની બાબતમાં કોઈના બે મત હોઈ શકશે નહીં એ શબ્દ છે “શાન્તિ” ગુલાબની સુવાસના, સાકરની મીઠાશમાં અને મીઠાની ખારાશમાં કોઈનો મતભેદ નહીં હોય એક વૃક્ષને પૂછશો તો એને પણ ગુલાબની સુવાસ પ્રિય લાગશે સુવક અને ંળક પણ એમ જ બતાવશે આ જ વાત સાકર અને મીઠા માટે પણ છે, બધા સાકરને મીઠી અને મીઠાને ખારુ બતાવશે કોઈને એમ કહે કે મીઠુ ગળ્યું છે અને સાકર ખારી છે તો તમે કહેશો કે એના મગજનો સ્કૂ ઢીલો પડી ગયો છે આ જ રીતે સુખને માટે પણ કોઈને મતભેદ નહીં હોય

વિશ્વના અનત-અનત પ્રાણીઓ અનત યુગથી સુખને માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે સુખ સારુ માનવીએ લાખો રૂપિયા એકઠા કર્યા, મોટા-મોટા મહેલો બાંધ્યાં સુખને માટે એણે લડઈઓ લડી પરન્તુ વિચારવું એ છે કે સુખ માટેના એના એ પ્રયત્નોમાં એને સફળતા ટેટલી મળી ? આના જવાબ માટે એક કરોડપતિ પાસે પહોંચ્યો, જેના મહેલો આસમાને ટકરાઈ રહ્યા છે, જેમના બગલા સામે ચાર-ચાર મોટરકારો ફરી રહી છે, અને પૂછો, “ શેઠજી, કેમ છે ? ”

જરા એમના દિલમાં પ્રવેશો પછી જ જવાબ મળશે, “બહારથી ઉજળા છીએ પણ અંદર તો હોળીના જગ ચાલી રહ્યા છે ” જે બગલા-વાળાઓ પાસેથી આવા જવાબો મળે તો પછી બિચારા મધ્યમવર્ગ અને ગરીબ-વર્ગને પ્રશ્ન જ શો કરવો ? આનો અર્થ એ થયો કે આપણને સુખનું નામ યાદ છે પણ એનો રાહ ભૂલી ગયા છીએ હવે તમે જ બતાવો કે જે

કાઈને મુખર્ષિ નામ શાદ રહી જાણ અને રસ્તો પાકે આશાનો તે એ મુખર્ષિ પહેલો સે કપારે ?

એક બહેન સચારમાં વનોવવાનું કામ કરે છે ગ્રામીન મુખર્ષિ ધરમાં આંખો પોતાના દાંધે જ વનોવવાનું કામ કરતી હતી. એ તે શુદ્ધ ધી મળતું વેછેત્રજીવ નહોતું અને તેથી એમનું સ્વાસ્થ્ય કહી જાયતું નહોતું.

વ્યારથી મુદરસીના ઘેટથી ગો-ખાધન છૂટ્યું છે અને બહેનોએ દાંધે કામ કરવાને અપમાન સમજ્યું છે ત્યારથી જ વેછેત્રજીવે ધરમાં પચ-પેચારો કર્યા છે અને એની સાથે એની સેકડો બહેનો પણ તખારા ધરમાં ધૂસી ગઈ છે એ છે રોગો અને ગોકરોને અપાવી હી.

હા તે એ બહેન સચારે વનોવવાનું કામ કરી રહી હતી એને બે કલાક ઘર્ષ તથા એનાં વાંકો પરસેવાથી બીજાઈ ગયાં. એનો ખતિ પાસે જ એકો હતો પરસેવાથી નીનરતી ખનીને જોઈ એનું મન પણ દરી કીધું એણે પૂછ્યું આટલી મહેનત જીવન માખણ ન નીકળ્યું ? એ કીધીને તથા અને દાંધમાં જોયું તે એમાં દલો નહોતું પણ પાણી બહુ હતું એણે કહ્યું દેવી આ શું કરો છો ? ખની બે સી માખણ કાઠુ પુ " ખતિએ કહ્યું તું જાનત મુગે કુધી આમ વસોવતી રહીશ તેવ માખણ આખાથી નવી નીકળે.

તે કામ આપણે પણ વસોવતી રવાં હોએ. જાનત મુખ યથા ખુદ હજુ કુધી મુખનું માખણ મળ્યું નથી. ત્યારે વિચાર્યું જોઈએ કે આખો દો વસો પુ કે કામ પળી જ ? દીને વસો પુ કોલ તે સુખ કપારનું જ મળ્યું હોત પરતુ સુખ મળ્યું નથી એટલે એ વિચારવું પાઈ કે કપાઈ જુવ ઘર્ષ રહી છે કહી કહી જીવનમાં નાની થી જુવ પણ તખીર પરિવામ ત્યારો થી છે એટલે એક કવિએ કહ્યું છે

જૂલ જરા સી જખરુ દુખ કે છે
અનુભવીએ જા એમ કહે છે
એક અનિનનો તીક્ષ્ણ તમ્બો
બુવન ઘજાને બરમ કરે છે
એક વચન આવતું વાવાપી
એ પડી બહુ કાજ એ છે

કવિએ કે તે માનિક જાન કી છે જુવ દી નાની દાતી જ નથી

આગની ચિનગારીને તમે લલ્લે નાની માનો, પરતુ એ નાની-શી ચિનગારી-
હજારો મણુ રૂને લલ્લમ કરી નાખશે

હા, તો આખલે કયાય આવી ભલ તો કરી રલા નથી ને? મને
લાગે છે સુખની બાબતમા પણ આવી જ ભલ થઈ રહી છે

વૈદિક દર્શનની એક લઘુ કથા છે માનવી ન્યાયે સર્વ પ્રથમ ઈશ્વર
પાસેથી વિદાય લઈ સૃષ્ટિમા આવવા લાગ્યો ત્યારે ઈશ્વરે એને બે કળશ
દીધા એક સુખથી લલ્લેલો હતો અને બીજો સત્યથી-એક એને એના ડાબા
હાથે અને બીજો જમણા હાથે મૂકતા ઈશ્વરે કહ્યુ "સત્યની રક્ષા કરજો
અને સુખને વહેચતો રહેજો" ન્યાયે માનવીએ પહેલો મુકામ કર્યો અને
આગલે દિવસે આગળ વધ્યો તો કળશ બદલાઈ ગયા ડાબાનો જમણામા
આવી ગયો અને જમણાનો ડાબા હાથમા પણ ઈશ્વરની આજ્ઞા હજુ એના
કાનોમા ગૂંચ રહી હતી એણે સત્યને વહેચવુ શરૂ કર્યુ અને સુખની રક્ષા
કરના લાગ્યો આ જ વાત આજે ચરિતાર્થ રહી છે માનવી પોતાના બધા
જ પ્રયત્નો વડે સુખની રક્ષા કરી રહ્યો છે અને સત્યને વહેચી રહ્યો છે.
ચાદીના થોડાક ટુકડાઓ સારુ આજે એ સત્યને વેચી રહ્યો છે માનવીએ
સુખને સત્યથી વધુ મહત્ત્વ આપ્યુ છે

સુખ માનવીને પ્રિય છે અને સુખ સારુ એ દિવસ-રાત દોડી રહ્યો છે -
એણે ભૌતિક પદાર્થોમા સુખની શોધ કરી છે ચાદીના ટુકડાઓમા એણે-
સુખ નીરખ્યુ છે અહી જ, બસ, એની ઘણી મોટી ભૂલ થઈ રહી છે.-
ન્યા સુખનો અભાવ છે ત્યા જ એ એને શોધી-ખોળી રહ્યો છે.

સાધારણ રીતે માનવી માટે ચાર સુખો બતાવ્યા છે પહેલુ સ્વાસ્થ્ય,
બીજુ સ પત્તિ, ત્રીજુ સુશીલા પત્ની અને ચોથુ વિનીત પુત્ર જીવનનુ પહેલુ
સુખ સ્વાસ્થ્ય છે સ્વાસ્થ્ય જીવનની સ પત્તિ છે ગૃહસ્થજીવનમા સ પત્તિની
જરૂર રહે છે કારણ કે દારિદ્ર્ય જીવનનો બહુ મોટો અલિશાપ છે પોતાની
પેટ-પૂર્તિ માટે બીજાના મો સામે જોવુ એ કાયરતા છે મનુષ્ય પોતાનો
શેટલો પોતે જ કમાઈ લેવો જોઈએ હા, પણ એ શેટલો ન્યાય અને નીતિ
દ્વારા જ આવવો જોઈએ

ગૃહસ્થજીવનનુ ત્રીજુ સુખ છે સુશીલા પત્ની ગૃહિણી વગર ઘર-
સુનુ લાગે તો પુત્ર વિના ગૃહિણીનો ખોળો સૂનો લાગે અને માનવી આ
ચારેય સુખો મેળવવા પ્રયત્નશીલ રહે છે પરતુ પ્રથમ તો આ ચારેય સુખ-
માનવીને એક સાથે મળતા જ નથી નહીં તર માનવી એવો તો અહંકારી-

જની જરી કે એ પોતાને શૂદ્ધી જરી અને ભગવાનને પણ શૂદ્ધી જરી. કિન્તુ પુસ્તકોએ આર્ય સુખ એક ખેડૂતને મળી જાય તે શુ એ સુખ હશે? નહીં એ ખેડૂત જમીનદાર તરફ જોશે કે એની પાસે સુખ છે જ્યારે ભારતીય જમીન રાની નજર જમીનદાર બચી હશે કે સુખ તે એની પાસે છે પણ એક જમીનદારને પૂછો તે એ કહેશે કાઈ સુખ અમારા નહીંને ક્યાં? એ રાજાએના સિંહાસને વસે છે રાજાને પૂછો તે એ જાણ અવાળે કહેશે સુખ તે સમ્રાટ પાસે છે સમ્રાટ કહેશે હું ક્યાં સુખી છું? સાચું સુખ તે અસ્વતાના વિશાળ સામ્રાજ્યમાં છે અને અસ્વર્ગી કહેશે 'હું સુખ ક્યાં છે? હજુ તે છે ખરું જ સાચા છે સાતમા પર વિશ્વ ન મને ત્યાં સુધી યાન્તિ ક્યાં!

સુખની આટલી મરિત્ત આપણે પસાર કરી આજ્યા એક ખેડૂતથી માંડીને અસ્વર્ગી સુધી કરી આજ્યા પણ કાઈ સુખી નથી તે પછી હું તમને સુખ ક્યાં જતાવું? જે પદાર્થોમાં આપણે સુખને યોગી રજા છીએ અને આ ભૌતિક દુઃખ જેને આપણે સુખ માની બેઠા છીએ જરા એવું વિશ્વેષણ કરી જુઓ કે એમાં સુખનો અવશ્ય પલ્લુ છે કે નહીં?

એક ભરવાડ હતો. એની એક ગાય એને ત્યારે જ દૂધ દેતી જ્યારે એ એની પાસે લીસું ધાસ ધરે. વરસાદની ઋતુમાં લીસું ધાસ મળતું રહ્યું, દાનજ સુધી પણ મળ્યું પણ જ્યારે ઊનાળો આવ્યો ત્યારે જ ગાય પણ સુકાઈ ગયું પેલા ભરવાડ સામે એક સખરમા ઊભી થઈ લીસું ધાસ ન મને તે ગાય દૂધ ન આપે. આખરે એની છુદિએ એક ઊપાય જતાવ્યો. એણે ગાયની આંખો પર લીલા કાચવાળા અથવા લગાવી દીધા, હવે ગાય જ ગાયમાં પહેંચી તે એને આજુ જ ગાય લીસું-લીસું જ દેખાવા લાગ્યું ધાસ પણ લીસુંજા દેખાતું હવે એ સુકા ધાસને જાનહથી જાતી અને સખરમાએ ગાય દૂધ આપતી.

હા તે ધાસ લીસું નથી પણ અરમા લીલા કાચવાળા છે તેમ સુખ પદાર્થોમાં નથી અપિતુ માનવીના મનમાં છે સુખ કિંમતી સંજીતમાં છે કાનોમા? જે રજીમાં સુખ હોય તે એક જઠેરાને બેસારી દો એની સામે, શુ એથી એને આતંક મળશે? સુખ આંખોમાં છે કે સિનેમામાં? જે સિનેમામાં સુખ હોય તે એક જામ અકિતને પણ એથી આનંદનો અનુભવ થવો જોઈએ પણ તેમ જાતુ નથી એક બીજા વાત એ પણ છે કે જે આંખોમાં સુખ છે તે આંખને કાઢી કાઢીને એને કિત્ત જતાવશો તે શુ એ

આનંદ અને સુખ એ આત્માની વ્યક્તિગત સપત્તિ છે, એને અન્યત્ર ખોળવી વ્યર્થ છે પુષ્પની મધુરી-મીઠી સુવાસ માટે પાદડાને તોડવા એ સમય ને શક્તિ ગુમાવવા જેવું છે સાકરની મીઠાશ અને દીપકનો ઉભાશ અન્ય સ્થળે ખોળવો વ્યર્થ સિદ્ધ થશે

પણ કદી-કદી એવું બને છે કે માણસ શ્રમમાં પડી જાય છે, અને સુદર વસ્તુને પણ અસુદર માની જેસે છે મારા ગુરુદેવ કહેતા હતા કે ઉદયપુરના મહારાણાને આગણે બાળ-ફૂલનો ઉદય થયો વર્ષોની પ્રતીક્ષા બાદ મહારાણીનો સૂતો ખોળો ભરાયો સારુ ય શહેર પ્રસન્નતાના મહા-સાગરમાં નહાવા લાગ્યું મગલ ગાન-વાદનોના મધુર ઝકારોમાં આપ્તુ ય શહેર નાચી ઊઠ્યું મહારાણાએ આનંદોત્સવની લહેર જનતા સુધી પહોચાડવા સારુ પ્રીતિ-ભોજનનું આયોજન કર્યું

મત્રીજીએ રાણાજી પાસે નિવેદન કર્યું કે શહેરના શેઠ-શાહુકારો તો દરરોજ પોતાને ઘેર પકવાન જમે છે પણ આપના સેવકો-બીલ લોકો-શુ આ પુત્રોત્સવથી વચિત રહી જશે ? શુ આજે પણ એમનું મો મીઠું નહીં થાય ? મહારાણાએ મત્રીજીની વાત સ્વીકારી બીલ-જાતિને પણ નિમત્રણ આપ્યું એમને સારૂ શીરો-પુરી તૈયાર કરવામાં આવ્યાં લાઈનમાં બેસાડી સૌની સામે શીરો પીરસવામાં આવ્યો.

અખોધ આદિવાસિઓએ જોયું તો એ બીના બીના કાચા લોટ જેવું લાગ્યું એક બીજાએ એક બીજા સામે જોયું અને બધા જ લાણું છોડી ઊભા થઈ ગયા મત્રીજી સમજાવવા લાગ્યા તો તેઓએ જણાવ્યું કે, 'અમે આવી પોદળા જેવી ચીજ નહીં ખાઈએ મકાઈના રોટલાની આશાએ અમે અહીં આવ્યા હતા, પણ અહીં તો ન જાણે કેવી વસ્તુ પીરસવામાં આવી છે.' અને મત્રીજીએ હાર માની એમને માટે મકાઈના રોટલા ને કુગળીનું શાક તૈયાર કરવા પડ્યા મકાઈના રોટલા ખાનાર આદિવાસીઓ શું જાણે એ શીરોનો સ્વાદ ? તો પ્રતિદિન ભૌતિક સુખોની ચકાચૌધમાં વસનાર આજનો જ્ઞાનવી જે આધ્યાત્મિક સુખોથી ચોટી જાય અને એને ગાડપણ સમજવા લાગે તો એમાં કોઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી

આજનો વૈજ્ઞાનિક પણ મનુષ્યના સુખ માટે નિરતર પ્રયત્નશીલ છે રેલ, મોટર, સ્ટીમર, અને વિમાને મનુષ્યની યાત્રાને વધુમાં વધુ શીઘ્રગામી અને સુરક્ષિત બનાવી છે પોતાના દુઃસ્થિત સાથીને મળવા માટે ટેલી ફોનની સગવડતા છે. ટેલીવીઝનનું મીટર ફેરવો કે શ્રી નેહરુ, આઈઝનહોવર,

સમાઈ જાય છે હવે તો એ માતાના મનોહર ખોળામાં પણ એકસવાણપણુ જનુભવે છે એટલે એ પોતાની રખાં બળકાની યોજીને મનમોહી રાગ બની જાય છે. મોઈ-દાંખિયાની રમનમાં ભૂખ-તરસને પણ વિસરી જાય છે, તેમ કાચુલી વખતે પુસ્તકો એવું જીવનસર્વસ્વ બની જાય છે.

કોષેજ-જીવનના મન-રજનના રમકડાં પેલાં રખાંરનાં રમકડાં કરતાં કષ્ટકે જુદી જાતનાં હોય છે યુનિવર્સિટીની ડિગ્રીએ એવા માનસ-સૌક્યનું ધ્વજિત પુષ્પ બને છે સ્વપ્નોનાં ફૂલ સજતા સુવચના માનસને મધુરી જાણાની યુવાની સુદરતા પ્રસન્ન કરી દે છે સ્વપ્નમાં જાયતી પશ્ચીમમાં પોતાની નિરાળી દુનિયાને એ સ્વર્ગ સાથે તેજ છે પછી દસતા-રમવા, ફૂલનાં ફરતા જાણકોમાં એવી સુખ સુરતિ મૂર્તિમત બની જાય છે.

જીવનના પરિક્રમણ કરતાં ચક્ર પર સુખ પણ જાંટા મારી રહ્યું છે એક ક્ષણ શેજવા માટે પણ એને સમય ફરકદ નથી. પણ એ જોતું પાછું કે મોં પર ઘૂમતા-ફરતા આ સુખનું કેન્દ્રમિત્તુ ક્યાં છે? યાજી-પાંદ્યા પાછળ દાંખાં આપણે મૂળિયાને બૂધી શકીએ નહીં પ્રભવસિત જાણની ચકાચોખને વજ એના પ્રયુખ કેન્દ્ર પાવર-હાથેલ (વીજળી-ધર) ને શોધતું જ પાડી.

જાને આપણું મન અભોધ જાણક જેવું થઈ ગયું છે જે ફૂલનાં-ફૂલનાં જડ-પુતળાઓમાં રમી ગયું છે એવનાના અક્ષય દોર કણી લક્ષ્ય જેવું એ જાણની દુનિયામાં ઝાંડપણની પરિભ્રમણમાં સમાવિષ્ટ થઈ ગયું છે. સ્વનાં વિવિધ ડિરેક્શને આપણા માનસને મેલભારી રીધું છે પણ સ્વલુભમાં ડિરેક્શના ધરક સ્વ તરફ જોવાનું તે આપણે વિસરી જ ગયા છીએ —

मैं विम को दूँ ह रही हूँ हगनू को लजियाली मैं ।

मम मांग रहा है मेरा लिलका हीरक प्याली मैं ॥'

ભૌતિક સુખોની ચકાચોખમાં જરા સુખની કલ્પના રીક તેજુ / જ્ઞાન્તિપણુ બની જોતું કે ચળકતા જૂનજૂનોના ક્ષણિક પ્રકાશમાં દિવસના મધ્યપ્રકાશને જોળવે અને આ ઈન્દ્રધનુવના સપ્તરંગી રંગો વડે આપણુ મનેજોને રમવાની મેલા કરતી. આ હાસ્યારથ જ લેખાવ. માટે આત્મની દિવ્ય-વેગ દ્વારા શારીરિક સુખોની ચાકના કરતી એ (બ) મુદ્ધિમત્તન પ્રથમ / છે ને! શીરાજનિ જાણીમાં રેતી બરનારને મૂખ હકી શકાય તે આખામિક સ્વપ્ને વડે જાતિક લાસસા ચાલવી એને જુ કહી શકાયે થયું !

કામળ-કળી જેવા બાળકને પોતાના હાથેથી ખૂટવી લેતા અશ્રુભર્યા નેત્રો વડે જુએ છે ત્યારે એને લાગે છે કે પૃથ્વી માતા નથી, પણ ડાકણ છે મીડી ની દરમા મૂનેલા માનવીની છાતી પર જ્યારે અચાનક છાપરું તૂટી પડે છે તો સ્વપ્નસોકનો એ યાત્રી સ્વર્ગ-યાત્રી બને છે આ છે પ્રકૃતિની કાળી છાયા, જેની સામે આજે સરકાર અને વિશેષરો બાથ બીડવા પ્રયત્નશીલ છે.

૨. પર-પ્રાણીકૃત દુઃખ :

આ બીજા તરફથી આવતુ દુઃખ છે મનુષ્યને પ્રકૃતિ કરતા પણ ભય-કર દુઃખ એ લોકો તરફથી મળે છે કે જેને એ પોતાના માને છે ઈતિહાસ ખોળો, સમ્પત્તાને પાળનારાઓના જીવન-પૃષ્ઠો ઉલટાવે વીરતાની કથાઓની ઓથે રકતના ડાઘા પડ્યા હશે કરોડો મૂક માનવીઓની અશ્રુભરી કથાઓ આજે કપાવી મૂકે છે પશુસસારે માનવને એટલો ત્રસ્ત નથી કર્યો જેટલો કે માનવીએ આદમીએ જ આદમી ઉપર વિપત્તિઓનો ઢગ ઊભો કર્યો છે. ભાઈએ જ ભાઈ પર વીજળી વરસાવી છે મનુષ્યે જ મનુષ્યને વિશ્વના 'ક્ષેટ્રકર્મ' પરથી ઉડાડી દેવા સારુ વિશાળ સેનાઓ ઊભી કરી છે, પશુઓએ નહીં ચગિઝખાં પણ મનુષ્યનો જ વશજ હતો બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં વિશ્વને તપાવનાર-હાકવનાર હિટલર પણ મનુષ્ય જ હતો એટમ બોમ્બ અને હાઈ-ડ્રોજન બોમ્બના આવિષ્કર્તા પણ મનુષ્ય જ છે ને !

રામની વિશાળ સેનાને યુદ્ધ માટે ઊભેલી જોઈ એક નરભક્ષીએ સેનાપતિને પૂછ્યું " શુ આ લોકો ખાવા સારુ એકબીજાને મારશે ? શુ આ લોકો હજારો મનુષ્યોને ખાઈ જશે ? " હસતા-હસતા સેનાપતિએ જવાબ વાલ્યો " ના, આ ખાવા સારુ મારતા નથી " તો પેલો નાક ચડાવી કહેવા લાગ્યો - ' કેવા છે આ રાક્ષસો કે જે વ્યર્થમા જ હજારો માણસોનું નિક દન કાઢે છે ! લોહીની નદીઓ વહાવે છે ! આમના કરતા અમે શુ ખરાબ કે પોતાના પેટ માટે એક મનુષ્યને મારી લઈએ છીએ, સમ્યતા ને સસ્કૃતિથી દૂર એવો નરભક્ષી વિકસિત સમ્યતાવાળી સસ્કૃતિનુ અદ્દહાસ્ય કરી રહ્યો હતો.

૩. સ્વકૃત દુઃખ :

ત્રીજુ સ્વકૃત દુઃખ છે કે જે મનુષ્યો પોતાના હાથે પેદા કરેલુ દુઃખ છે કદી-કદી એ પોતાના સ્વભાવથી લાચાર બની જાય છે, ત્યારે દુઃખોને નિમત્રણ આપે છે જ્યારે એ પોતાના અનુચિત સ્વભાવને વશમા લાવી શકતો નથી તો પોતે જ પોતા માટે દુઃખોનો દાવાનળ જગવે છે કદી-કદી બીજાના મહેલને ખડિયેર બનાવવા માટે પોતાના માથે પ્રકાર કરે છે અને

અસ્યોવ તમારી નજર સામે આવી જિલા ઘઈ જશે. તમે દેશ-વિધાતાઓને કે મુલાકાત કરી શકો છો. જેના અખર વાપમાં વાતાવૃત્તિ (એરકન્ડીશનર) તમારા મહેલને મહ્યાગિરિ બનાવી દેશે. બારોજ માટે તીખા ઈન્જિનરનો ઘઈ ગલી-ગલીમાં ડેક્ટરો ગિરાજમાન છે. નામ માટે શાન્તિ-પ્રસારક (૧) વહીવટની કાઈ કમી નથી. શુ ઠણુ પશુ સુખમાં કમી-ખામી છે ?

શુ કુશોની તમે કાંટા છે દીવા તમે બાંધારુ છે મદ્યોદયસ્તી જ્નેતો હશે નીચે સ્વર્ગ જિતરી બાવ્યુ છે પશુ ભવ્ય મહેલોમાં રહેવા અને કારોમાં હરતા-હરતા શેઠ શાહુકારોના હાથને પૂજો હાથો તો જાણી કે ત્યાં પશુ કુખની ઢોળી જ બચ્ચી રહી છે વેદનાના અનવ હાલકારે કમ બહેરા કરી મૂક્યા છે પ્રમ એ ઘાવ છે કે સુખની પાછળ બાટલા અપ્તો જ્યા છતાં પશુ સુખ મળતુ કેમ નથી ?

માટે આપણે સુખનુ કારણ શોધવુ પડશે. સુખ મેળવતા શારુ કુખને બોળવુ પડશે. સ્વાસ્થ્ય માટે રોજનુ મૂળ શોધવુ ચતુર વેદનુ પ્રથમ કમ છે સુખ માટે કુખનુ કારણ જોવુ જોઈએ અને એ મળી જ્યા શાક જોને (કુખને) પર્ણમાં વાગેલા કાંટાની જેમ ઉખાડી ફેંકી દેવુ સરળ બનશે. મહર્ષિઓએ કુખના ત્રણ પ્રકારો બતાવ્યા છે -

૧ પ્રાકૃતિક કુખ

૨ પર-પ્રાકૃતિક કુખ

૩ સ્વકૃત કુખ

૧ પ્રાકૃતિક કુખ

આ ન ઈચ્છ્યા છતાં પ્રકૃતિ દ્વારા આવતુ કુખ છે વિચિત્ર કસુઓમાં થતો પ્રકૃતિનો કાપ આમાં જ આવે છે પોષ મહિનાની કમકમતી ઠંડી, જેકે મહિનાનો અખર તાપ, શીયલુ બાંધી તોફાન, આ છે પ્રકૃતિનાં રોડ રખર્ણ રેખાચિત્રો જે માનવ-પ્રાણીને કમજબી દે છે મહો-મત અનેથી સરિતાનો નીર-પ્રવાહ બ્યારે પ્રથમકારી દસ્પ રજૂ કરે છે કૃતકારતી સર્પિષ્ટીની જેમ મર્જતી હહેરો બ્યારે માનવ-પ્રાણીને હલવા દોડે છે તે સમયે પ્રકૃતિ બચ્ચી ખ્યાર-કારી ન ત્રે જોતુ માનવી-હાલ કપી ભવ છે

મદ્યપ્રદન્ય મળીર બ્યારાજ સાથે થતો બીજલુ ધરતીકપ બ્યારે કુખમુખી બળક સાથેના મોઢિયાને જુલ્યાના પેટમાં ઉતારી મૂકે છે તે માતા

તારુ કામ નથી. “દુ ખે ઘેરી લીધો છે, શુ કરીએ,” એ લાચારીના પુસત્વહીન શબ્દો તારા છે? પ્રાગ્બંધનો વિધાતા, પુરુપાર્થનો દેવ, આમ કદી કહેશે નહીં તુ દુ ખોના અધકારમા શા માટે ભમે છે? સુખનો દિવ્ય પ્રકાશ તારા પાં “, એના પર આવરણ પડ્યુ છે હવે જરૂર છે માત્ર એને દૂર કરવાની. એ અચૂક શસ્ત્ર છે -

“दुखं ह्यं जस्स न होइ मोहो”

મોહને વશ વ્યક્તિ પોતાની પાછળ દુ ખોની વિશાળ પરપરા ઊભી કરી મૂકે છે.

જીવનમા નેટલી-નેટલી વાસનાઓ છે તેટલા જ સધર્મો છે વાસનાથી દુ પિત ચિત્ત અશાંતિથી પરિપૂર્ણ છે એ ખીજને પાડીને પોતે ઊઠવા માગે છે ભૌતિકતાની આ દોટમા આજનો માનવી દોડી રહ્યો છે તે પોતાના જ ભાઈઓનો દુશ્મન બની ગયો છે

આજના મોટા-મોટા રાષ્ટ્રો વિનાશકારી શસ્ત્રોની સ્પર્ધામા લાગ્યા છે. પરતુ ન્યા સુધી મનુષ્યના મગજમાથી સ્વાર્થ અને સત્તાનો અડકાર ગળી નહીં જાય ત્યા સુધી શાંતિનો રાહ દૂર જ રહેશે એના માટે વિશ્વમધુત્વ, અનેહ અને સહુલાવનાને અપનાવવા પડશે ભગવાન મહાવીરના ‘જીવો ઓર જીને દો’ ‘જીવો અને જીવવા ઘો’નો સિદ્ધાંત સમજવો પડશે પોતાના સ્વાર્થને થલાવવો પડશે ત્યારે જ જનજીવનમા શાંતિ સ્થપાશે

દિનાક

તા ૩-૮-૧૯૫૮

જૈન ઉપાધ્યય,

કોટ, મુ અઈ-૧.

એના દુષ્કરિણીઓને ભોગવવા માટે તત્કર બની નમ છે નાની જાણીમાં બેઠેલા ઉંદરનું અક્ષય કરવા વિધાયી ખૂબ મહેનત કરી પોતાનું મોં જાણીમાં નાખી તે દે છે પણ જાણીમાં મિલા જ વિસાલે સમમ જેમ ઉંદર એક ખૂણમાં લપાઈ જાય છે તે દાષ આવતો નથી અને બિલાડીનું મોં એમાં દુષ્કરિણી તમ છે હવે એ છટપટે છે પણ તમે જ જાણવો એની જવાબદારી કેના સિરે છે ?

એક જાહેન સામુ છે વડુની સાથે એને બનતું નથી દિવસ દરમિયાન એને સો-સો ગાળોએ સજાજીવે છે તથા તથા દિવસ મુખી એને ખાવા દેતી નથી અને પોને પણ ખાતી નથી. શે ત્યાં કલક-કલાસે એના ધરનું સુખ ઊંચી લીધું છે કોઈની જવાબદારી એનું રમત જાણી જુ છે દસવલુ તે એને મોં પર કદી જોવા મળતું જ નથી. પણ વિચારવાનું એ છે કે આ દુષ્કરિણી માટે જવાબદાર કોણ છે ? જામ કરવું તે પોતાના હાથે જ જીમ પર તણવો નામવા જેવું છે તણવો જીમને પછી દસવલુ પણ પદમાં તે એને જ દાષમાં જોએ પડે. આ દુષ્કરિણી નિમજી છે ?

અમે વિદાર કરતાં એક નાનકડાં ગામે પહોંચ્યા એક બાઈ જમના શેત્રી ખૂબ જ હાંકી રત્યા હતા. ખો-ખોની આદતે એની નીદરમી હયામ કરી મૂકી હતી જાણે મધમ એના દાષોમાં હમેશાં રહેતી. એને પૂછ્યું આ શેત્રી મનાથી જમો ? એ જોભો : મદારા / આ તબ્બકુથી આ કાષ્ટુ માગ કરી જાઈ તઈ છે અમે કહ્યું બાઈ તો આ મધમ દે મી કેમ દેતા નથી ? શા માટે પીએ છે ? એ જોભો : મરવા માટે । જાણ ખજી આદત છે એના વિના એક કલાક પણ એનું પ.તું નથી । હવે કદો આ શેત્રીને દુષ્કરિણી મોજી ? કહેવું જ પડે કે એ એના જ રાજાવે.

તેમ જાન લગભગ બધા દુષ્કરિણી માટે સ્વયં મનુષ્યને / જવાબદાર-
દાયે છે ૧૫ ૭ ૧ -

મળ્યા કલ્પા વિકલ્પાય હુદાવ્ય ચ હુદાવ્ય ચ ॥

ઉત્તરાખવન સુત્ર

જાન્યો અમાવ સુખ છે દુષ્કરિણી કારણ સમ તઈ જાય મરી જરર રહે ૭ એનું / મગથી ઉમેજાની / ગાંનિના અમર દેવ અજ્ઞાન અજ્ઞાને મનુષ્યને સજોઈ કરે છે — દે અનોખા માનવ, દુષ્કરિણી કાવર વગુ એ

પડદા બદલાયા, પરંતુ જીવન જ્યની યાત્રા ન બદલાઈ દૃશ્ય બદલાવા છતાં દ્રષ્ટા એના એ જ રહ્યા એથી જ પ્રેમની ધારા સુદમરૂપે આજ તારામા વહી રહી છે”

જરા આગળ વધે ભગવતી સૂત્રના સાતમા શતકના નવમા ઉદ્દેશમાં એણે અને કૉણિકના ભયાનક યુદ્ધનું દૃશ્ય આપે છે. અત્યાચારને રોકવા માટે ગણાધિપ એટલે ધનુષ્ય ઉડાવ્યું હતું જે કે એટલે પ્રતિધારી શ્રાવક હતો એક કીડીની હિ સાથી પણ તેનો આત્મા ધૂજી બેઠો પણ એ જ એટલે, એક બાણુમા કૉણિકના ભાઈ એને વીધી નાખતો એક કીડીની હિ સાથી ડરનાર, એક કરોડ ને એ શી લાખ મનુષ્યોના સહારથી ન ડર્યો તેનું કારણ તપાસતા જણાશે કે ત્યા સ્વાર્થનો નહિ પણ નીતિના રક્ષણનો પ્રશ્ન હતો. તેથી જ આટલી વિરાટ હિ સા થવા છતાં એટલના પ્રતોમા કોઈ વાધો આવ્યો નહિ, કે ન તો તે દુર્ગતિને માર્ગે ગયો

વાત બહુ લાખી છે આપણે એ ઇતિહાસના ઉડાણુમા જવાની જરૂર નથી આગમ કહે છે કે આ મહાયુદ્ધમા દેવોના ઇંદ્ર શકેન્દ્ર તથા અમુરોના ઇન્દ્ર ચમરેન્દ્ર કૉણિકને સહાય કરતા હતા ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે. “ભગવત ! શકેન્દ્ર અને ચમરેન્દ્ર માનવીની મદદ માટે ધરતી પર કેમ આવ્યા ? અને તેમણે અન્યાયના યુદ્ધમા ભાગ કેમ લીધો ?” સર્વજ્ઞ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું “ગૌતમ ! મૈત્રી તેમને ખેચી લાવી શકેન્દ્ર પૂર્વ ભવમા કાર્તિક શેઠ હતા અને ચમરેન્દ્ર પૂર્ણ તાપસ હતા ત્યારે કૉણિકને તે બંનેની સાથે ગાઠ મૈત્રી હતી દેહ બદલાવા છતાં પણ મૈત્રી ન બદલાઈ એ મૈત્રીનો તાર હતો કે જેને લીધે બંને ઇન્દ્રોને ઇચ્છા ન હોવા છતાં, યુદ્ધમા અન્યાયના પક્ષને મદદ કરવી પડી ”

જીવનની અર્ધી મધુરતા મૈત્રીમા છે પાગકાને પોતાના કરવાની કળાનું ખીજી નામ મિત્રતા છે જે આ કળામા જેટલો વધુ નિપુણ હોય છે તેટલો તે મિત્ર બનાવવામા વધુ નિપુણ હોય છે જીવનનો વિજય જ આ છે કે ખીજીને તમારા બનાવી લો એટલે જ કહેવાય છે કે ભાઈ કરતા ભાઈબિધ વધે તે ખોળે લીધેલા ભાઈ જેવો છે ઘણી જગાએ એવો રિવાજ છે કે જેને પુત્ર ન હોય તે ખીજી કોઈના પુત્રને ખોળે (દત્તક) લે છે તેને પોતાની સપત્તિનો વાગ્સ બનાવે છે આ એક નામનો મોહ છે

નામ અમર રાખવા માટે વ્યક્તિ આ બધા પ્રયત્નો કરે છે પણ કોનું

સ સાદની યાત્રામાં આપણે એકલા આવીએ છીએ પણ સાથી વિના યાત્રા સુતી બની રહે છે એ યાત્રામાં હમંસા એક સાથીની જરૂર રહે છે. જેની વ્યાજબી આપણે આપણુ સુખદુઃખ કહી શકીએ સહચેમીનાં અભાવે આપણે પૂરેપૂરી અસન્નતાનો અનુભવ કે દુઃખના ભારને ઢલોા કરી શકતા નથી. આપણે હવે પણ અપૂર્ણ રહે છે અને આંતુઓ પણ અપૂર્ણ રહે છે આપણા હવે અને શિક્ષામાં ભાગ લેનાર સાથી તે જ મિત્ર છે મનુષ્યને સહચરના સવ સબંધોમાં સૌથી મોટા સબંધ મિત્રતાનો છે કેમકે તેમાં બે હૃદયોનું મિશ્રન છે જેનાથી કાંઈ વાત છુપાવવા નહિ. જાત કારણનો પક્ષે રખાવ નહિ. જેની સાથે હૃદય ખુલ્લુ કરી કંઈ શકાય એવો મિત્ર એ એક જ સ્વળ છે કે જ્યાં વ્યક્તિ કાંઈ પણ બેઠ રાખી શકતી નથી. મિત્રતા એ બે વ્યક્તિઓને જોડવાનો પ્રથમ છે શરીરનું મિશ્રન તે કાંઈ મિશ્રન છે જ્યાં સુધી જીવ ન મળે ત્યાં સુધી એક આસને બેસવા જતાં પણ આપ એકબીજાનાં નજીક આવ્યાં શકતા નથી. પરંતુ એક વખત જીવ મળ્યા પછી, જામે આપ હજારો માઈલ દુર હો તો પણ અતર જણાઈ નહિ. કારણ કે સ્વજનું અતર વ્યાપ્તાના અવ્યક્ત સંદેશને પણ શ્રાવી શક્ય નથી.

એક મરી શકે છે પણ મિત્રતા મરી શકતી નથી કારણ કે તે તે દેહાતીતની સાથે હોય છે એટલે દેહ ન રહેવા જતાં પણ મિત્રતા તો રહેતી જ થી અનવતીજ સૂત્રનાં પાનાં ઉપાર્દિને જોશો તો તેમાં આ ને દેહાતીત મૈત્રીનું અવશત ઉદ્ભવરણ અગ્રી વીતરામ મહાપુરુષ વલવાન મહાવીર ચતુર્થીની મહાગુણી થી જીવમને કહે છે— જીવમ ! તારો અને મારો આ સ્નેહ આ દેહ પૂરવો જ અર્થહિત નથી તે પાછલા કેટલાય જ મોથી અવકાશીતે અસ્થો આપે છે જીવન વ્યાર્થ અને ગયા જીવનનાટકના કષ્ટકે

પડદા બદલાયા, પરંતુ જીવન જ્યની યાત્રા ન બદલાઈ દશ્ય બદલાવા છતાં દ્રષ્ટા એના એ જ રહ્યા એથી જ પ્રેમની ધારા સૂક્ષ્મરૂપે આજ તારામા વહી રહી છે ”

જરા આગળ વધો ભગવતી સૂત્રના સાતમા શતકના નવમા ઉદ્દેશામાં એકા અને કોણિકના ભયાનક યુદ્ધતુ દશ્ય આવે છે અત્યાચારને રોકવા માટે ગણાધિપ એટલે ધનુષ્ય ઉઠાવ્યું હતું જે કે એટલે પ્રતધારી શ્રાવક હતો એક કીડીની હિ સાથી પણ તેનો આત્મા ધૂળ ઊડતો પણ એ જ એટલે, એક બાણુમા કોણિકના ભાઈએને વીધી નાખતો એક કીડીની હિ સાથી ડરનાર, એક કરોડ ને એ શી લાખ મનુષ્યોના સહારથી ન ડર્યો તેનું કારણ તપાસતા જણાશે કે આ સ્વાર્થનો નહિ પણ નીતિના રક્ષણનો પ્રશ્ન હતો. તેથી જ આટલી વિરાટ હિ સા થવા છતાં એટલના પ્રતોમા કોઈ વાધો આવ્યો નહિ, કે ન તો તે દુર્ગતિને માર્ગે ગયો

વાત બહુ લાખી છે આપણે એ ઇતિહાસના ઉડાણમા જવાની જરૂર નથી આગમ કહે છે કે આ મહાયુદ્ધમા દેવોના ઇન્દ્ર શકેન્દ્ર તથા અસુરોના ઇન્દ્ર ચમરેન્દ્ર કોણિકને સહાય કરવા હતા ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે . “ ભગવત ! શકેન્દ્ર અને ચમરેન્દ્ર માનવીની મદદ માટે ધરતી પર કેમ આવ્યા ? અને તેમણે અન્યાયના યુદ્ધમા ભાગ કેમ લીધો ? ” સર્વેશ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું “ ગૌતમ ! મૈત્રી તેમને ખેચી લાવી શકેન્દ્ર પૂર્વ ભવમા કાર્તિક શેઠ હતો અને ચમરેન્દ્ર પૂર્ણ તપસ હતા ત્યારે કોણિકને તે બન્નેની સાથે ગાઢ મૈત્રી હતી દેહ બદલાવા છતાં પણ મૈત્રી ન બદલાઈ એ મૈત્રીનો તાર હતો કે જેને લીધે બન્ને ઇન્દ્રોને ઇચ્છા ન હોવા છતાં, યુદ્ધમા અન્યાયના પક્ષને મદદ કરવી પડી ”

જીવનની અર્ધી મધુરતા મૈત્રીમા છે પાગકાને પોતાના કરવાની કળાનું ખીજી નામ મિત્રતા છે જે આ કળામા જેટલો વધુ નિપુણ હોય છે તેટલો તે મિત્ર બનાવવામા વધુ નિપુણ હોય છે જીવનનો વિજય જ આ છે કે ખીજીને તમારા બનાવી લો એટલે જ કહેવાય છે કે ભાઈ કરતા ભાઈબધ વધે તે ખોળે લીધેલા ભાઈ જેવો છે ઘણી જગાએ એવો રિવાજ છે કે જેને પુત્ર ન હોય તે ખીજી કોઈના પુત્રને ખોળે (દત્તક) લે છે તેને પોતાની સપત્તિનો વાગ્સ બનાવે છે આ એક નામનો મોહ છે

નામ અમર રાખવા માટે વ્યક્તિ આ બધા પ્રયત્નો કરે છે પણ કેવું

નામ અમર રહ્યું છે ? આ જધિ ખોટો મોહ છે કાઈને દત્તક લેવામાં સુખ દેટલું છે એ તો તમે જોણે દત્તક લીકરો લધિ હોય તેને પૂછ. તેના અતરમાં તો આમ ભજુક્તી હોય છે અને દેટલીક વખત તે બદલર પણ આવે છે તેમના સબધિ દેટલીક વખત કડવા પણ બને છે પરંતુ દત્તક લાઈ જેવા મિત્રના સબધમાં આમ બનતુ નથી કે સબધમાં કડવાશ પણ આવતી નથી. શરત એટલી કે તેમાં બનાવડ સમવટ કે દેખાવ ન હોવો. જોઈએ સામાન્ય રીતે જીવનમાં સેકરો સાચીઓ આવે છે ને ભય છે ને તમારી પાસે પૈસા હોય તો તમારે મિત્રોને શોધવા જતુ નથી પરંતુ પણ એવાઓની મિત્રતા દેટલી ટકવાની ! સપત્તિ હોય તે વખતે તમારી આજુબાજુ એટલા કરનાર હશે કે જાડનાં પાંદડાં બનીને ઊંચિ કરશે એવા ધણા ભગ્ન રહેશે. પરંતુ બી / બનીને તમારા જીવનમાં પ્રવેશ કરનાર તો આંજગીના જે મહામ એટલા પણ જાગ્યે જ મળશે.

દેટલાક મિત્રો સરોવરનાં પક્ષી જેવાં હોય છે જ્યાં સુધી તમારા જીવનમાં સપત્તિનુ સરોવર હસકાતુ કરી ત્યાં સુધી તેઓ તમને ઊડશે નહિ પરંતુ જ્યારે સપત્તિનુ સરોવર સુકાવા માંડશે કે તેમાંનુ એક પણ પક્ષી દેખાશે નહિ. એવા સરોવરનાં પખીઓની મિત્રતા ન બધિ. ને મિત્રતા બાંધવી હોય તો માછલી જેવા મિત્રો બનાવો. તેમનુ જીવનુ અને મરુ બનને સરોવરમાં જ છે જ્યાં સુધી પાણી છે ત્યાં સુધી તેનુ જીવન છે. પક્ષી સુકાઈ જતાં તે પોતાના મજુ તજુ દેશે પણ ત્યાંથી ખસશે નહિ. કબર તેની સામે દૂધ ધરવામાં આવશે તો પણ તેને ડેકરે મારશે. માછલીને કંદે વામાં આવે કે—અરે માછલી ! પાણીમાં તુ આટલી લીન કેમ છે ? ત્યાં તને દૂધના તમારનાં લઈ જાઉં તો તે શુ કહેશે ? તે કહેશે કે બસે કિમત ની દષ્ટિએ દૂધ પાણી કરતાં વધારે કિમતી હોય પણ મારા મહે તો પાણી એ / જીવન છે.

સરોવરનાં પખી સરોવર સુકાતાં બેસી જશે પણ જરીબ મારણી ક્યાં પણ નહિ જાય. એવા માછલી જેવા મિત્રોની પાછળ તમે જાગ્યે રહિયા ખર્ચો તો પણ તેમની મીનીની મજુત્રાએ તે જોણ પકશે. તેઓ તમારા પતનનાં નહિ પણ ઉત્થાનનાં વરખો જોશે તેમની આંખો તમારો વિકસ જ્નેવા માકશે વિનાશ નહિ. વિનાશના માર્ગે તમારો પજ મમતો નેશ તો તે તુરત તમને શોકશે. એવા સાચીઓ કહેતાં મીઠી મીઠી વાતો નહિ કરે. ક્યારેક ક્યારેક કડવાં વેણુ પણ સભાળવશે. ને તમે એમ માનતા હો કે

જે હમેશા મીઠી મીઠી વાતો નથી કરતો તે તમારો સાચો સાથી નથી, તો તમે ભૂલ કરો છો હમેશા પ્રિય એવી જ વાત કરનાર મિત્રના વેશમાં છુપાયેલ આપનો સૌથી મોટો શત્રુ છે.

એક વિચારક કહે છે કે ખુલ્લો તલવારની માનવ સાફ દેખાતા દુશ્મનથી એટલા ડરવાની જરૂર નથી, જેટલા મિત્રના વેશમાં છુપાયેલા દુશ્મનથી સાવધાન રહેવાની જરૂર છે એવો મિત્ર તોફાન વખતે નાવ છોડીને ભાગી જશે તિરૂવલ્લુર, દક્ષિણના એક મોટા કવિ થઈ ગયા. તેમણે એકવાર કહ્યું હતું કે-જે વ્યક્તિ દુખના સમયમાં દગો દે છે, જેને આપણા માન્યા હોય તે જ ન્યારે મુશીબત વખતે ધક્કો મારી ભાગી જાય છે, ત્યારે હૃદયને કેટલું દુખ થાય છે ! વિછીનો ડખ, માનવી ચાર દિવસમાં ભૂલી જાય છે, પણ જેને પોતાના માન્યા હોય, તેમનો ડખ તો મૃત્યુની છેલ્લા ધડી સુધી પણ ભુલાતો નથી જેને કૂલનો હાર સમજી ગળામાં ધારણ કરવા ગયા અને તે જ ન્યારે નાગ બની ડખ દેવા આવે ત્યારે કેટલી પીડા થાય ? હુ માનું છું કે હમરો વિછીના ડખની વેદના કરતા પણ એ પીડા વધારે દાહક હશે

મિત્રની પસ દગીમાં આપ ખૂબ સાવધાની રાખો અધિક મિત્રો બનાવવા કરતા એક મિત્ર એવો બનાવો કે જે જીવનની અધારી રાતમાં તમને સાથ આપે, જીવનના અધકાર સમયે જે તમને પ્રેમભાવે પ્રકાશ આપે તેવો એક જ મિત્ર બસ છે

એ ચીનાઓ ચર્ચા કરતા હતા કે ચંદ્ર અને સૂર્ય એમથી સૃષ્ટિને માટે વધારે ઉપયોગી કાણ ? જે કે બન્ને પ્રકાશમય છે, છતાં એક શાત છે અને બીજાની પાસે ક્રાંતિની પ્રભા છે પહેલાંએ કહ્યું કે, “મારી દષ્ટિએ સૂર્ય વધારે ઉપયોગી છે કેમકે તે પ્રકાશનો દેવતા છે દરરોજ તેના પ્રથમ કિરણો માનવીને માટે જાગૃતિનો સંદેશ લાવે છે ચંદ્રનો પ્રકાશ તેજસ્વિત છે. સૂર્યની દિવ્ય-પ્રભા, તેના કિરણો આપણા એતરોમાં ધાન્ય પકાવે છે”

બીજાએ કહ્યું “ભાઈ! એ સાચું છે કે ચંદ્ર કરતા સૂર્યમાં વધારે તેજ છે પણ જેઠ માસના ધુમ તડકામાં ન્યારે ધરતી અને આકાશ તપી જાય છે, માનવીના તન અને કયાગેક મન પણ તપી જાય છે, ત્યારે આપણને ચંદ્રની શાંત અને શીતળ ચાદની જ મધુર લાગે છે અને બના કરતા વધારે અગત્યની વાત તો એ છે કે સૂર્ય તો માત્ર દિવસે જ પ્રકાશે છે, અને રાતના

આપણને ધીર અધકારમાં છોડી જતો રહે છે. જ્યારે એ તો આપણે સાચો સાથી છે કે જે આપણને ધીર અધારી રાતોમાં પ્રકાશ આપે છે. અધારમાં અજ્ઞાણ કરે તેજ સાચો મિત્ર છે. સુયોગ સાથીની મિત્રતા સમઘી સસ્કૃતમાં એક ઠવિ સુદર મુક્તિ રજૂ કરે છે -

આરંભ શુભો જ્ઞયિષી ક્રમીણ સઘ્વી પુરા જ્ઞયિમતી જા પચ્ચાત્
વિમસ્ય પૂર્વાર્થ પરાર્થ મિષ્ઠા હાયેવ મેઘી જાહસજ્ઞનાનામ્ ।

કુદ જનોની દેસ્તી પૂર્વ દિશાના સૂચની હાથ જેવી હોય છે. સરખાવમાં તે ખૂબ લાભી હોય છે અને ધીમે ધીમે ઘટતી જાય છે. પરંતુ સજ્જનોની દેસ્તી એથી ઊંચડી હોય છે તે અપોરત્ય તમકાની આશ સરખાવમાં ઓછી જણાય છે. પણ ધીમે ધીમે વધતી જાય છે. બીજા પ્રયોગમાં તે કહે છે -

ईश्यादेऽप्रात् क्रमद्य पर्यणि यथा रसविशेष
तद्वत् सञ्जन मेघी विपरीतानां तु विपरीता ।

શરીરના ઉપરના ભાગમાં મિદાસ ઓછી હોય છે પણ જેમ જેમ નીચે ખૂબ તરફ આવીએ તેમ તેમ મિદાસ વધતી જાય છે એવી જ વાત સજ્જન મિત્રની છે. > સરખાવમાં કંઈક ફિટી દેખાય છે પણ જેમ જેમ કિતરતા જઈએ તેમ તેમ પ્રીતિનું માધુર્ય એવું જણાય છે કે જે પછી છેડવતું મન થતું નથી અને એવા મિત્રા વિવિલિન્ય ભવાનક અધકારમાં પણ ઉડી જવાનો અવલ કરતા નથી તેઓ દરેક મુશીબત વખતે આપણી સાથે રહે છે.

સહયોગની આવનાનો કિચામાં કિચો વિકાસ મિત્રતામાં દેખાય છે. શરીરના રક્ષણને માટે જન્ને દાઘ દમેલાં તેવાર રહે છે. કંઈ પણ જગ્યાએ પીઠ થવી હોય તો તરત જ દાઘ લઈ પહોંચી જાય છે. જે નગરની સામે કંઈ ભય દેખાયો તો આખેની રક્ષા માટે જન્ને દાઘ આગળ આવી જશે. રામે સુમ્તેવ સાથે મિત્રતા આપી. સવ પ્રથમ તેમણે વાલીને વધ કપો અને મિત્રનું કુ ખ દૂર ક્યુ તે માટે તમને કપડીનું વિશેષ્ય મજ્યુ પરંતુ મિત્રને માટે તે જ્યુ સદન કરવા તવાર દના બીજા બાબુ સુમીરે મિત્રની રક્ષા માટે પેતાની વાનરસેનને શુદના મેદાનમાં ઉતારી. મિત્રને માટે સવ કુ ખે દસતા દસતા સદન કરવાની કળા જાણવી જોઈએ. ખરી મિત્રતા તે પાણી અને કાવળની છે. મિત્ર પર કટ આપ્યુ પાણી સુખર્ષ જ્યુ તો કાવળ

પણ પોતાનું અસ્તિત્વ મિટાવી દે છે ત્યારે તો તેનું મોં ફાટી જાય છે. પરંતુ જન આપીને મિત્રતાને નિલાવનાર મિત્રો બહુ ઓછા મળશે

વિશાળ સમુદાયરૂપી માનવ ખજાનામાંથી મિત્રની પસંદગી કરવી તેથી વધુ કોઈ કિંમતી સગ્રહ ખીજો નથી આજનો માનવી પૈસાના સગ્રહની કલા જાણે છે પુસ્તકોનો સગ્રહ પણ તે કરી શકે છે પણ માનવનો સગ્રહ તે કરી શકતો નથી અમેરિકાના એક પત્રકારે, શ્રી હેનરી ફોર્ડને, તેમના અતિમ દિવસોમાં એક પ્રશ્ન પૂછતા શ્રી હેનરી ફોર્ડ અમેરિકાની એક મોટી મોટર કંપની ફોર્ડ મોટર કંપનીના માલિક હતા દુનિયાના પુણ્યપતિઓમાં તેમની ગણતરી થતી હતી પત્રકારે તેમને કહ્યું—“આપને જીવનમાં સર્વ સુખ મળ્યા છે આપની પાસે વિપુલ સંપત્તિ પણ છે જડ સંપત્તિની સાથે, સજીવ સંપત્તિ—ખ્યાતિ પણ પુષ્કળ મળી છે દીર્ઘ જીવનયાત્રામાં આપે મોટા ગૌરવપ્રદ કાર્યો કર્યા છે આ બધી સફળતાઓની વચ્ચે એવી કોઈ ખામી છે કે જે આપના મનમાં ખટકતી હોય ?” શ્રી હેનરી ફોર્ડે કહ્યું, “મને સંપત્તિ અને સુયશ બધું તો પુષ્કળ મળ્યું છે, પરંતુ એક બહુ જ મોટી ચીજ હું મેળવી શક્યો નથી અને તે દુનિયાની, સૌથી વધુ કિંમતી ચીજ છે—“મિત્ર” જેનું મૂલ્ય હીરાથી પણ થઈ શકતું નથી ધન અને ધનના નશાએ મને લોકોના દિલ સાથે મળવા નથી દીધો જ્યારે મેં મળવા ઇશિશ કરી ત્યારે ધનનો અહંકાર દિવાલ બની અમારી વચમાં ખારો થઈ ગયો.”

“તે સમયે તો નહિ, પરંતુ આજ મારું હૃદય આ ખામીનો અનુભવ કરી રહ્યું છે કે જીવનમાં મિત્રનો અભાવ કેટલો મોટો અભાવ છે ! આજે મારી આખી સંપત્તિના ભોગે પણ મિત્ર મેળવવા મારો આત્મા તલસે છે વાસ્તવમાં જીવનનો સાચો સાથી મિત્ર છે જે કદાચ જીવનનો આ ઇતિહાસ ફરીથી રચવાનો પ્રકૃતિ તરફથી મને અવસર મળે, તો હું આ શોધ કરીશ.”

આવી જ કહાણી અમેરિકાના વિશ્વવિખ્યાત ધનકુખેર કાર્નેગીની છે. તે કહે છે—“મારી બધી જ સંપત્તિ લઈ લો અને તેના બદલામાં મને ફક્ત એક મિત્ર—સાચો મિત્ર આપો.”

આ છે મિત્રતાનું મૂલ્ય પણ યાદ રાખજો કે ધન આપીને તમે મિત્ર મેળવી શકશો નહિ મિત્ર તો તમે તમારી જાત અર્પણ કરીને જ મેળવી શકશો.

આપણને ધીર અધારમાં ઊંડી જતો રહે છે. આરે ચદ તે આપણે સાચો સાધી છે કે જે આપણને ધીર અધારી રાતોમાં પ્રકાશ આપે છે. અધારમાં અજ્ઞાણ કરે તેજ સાચો મિત્ર છે. સુખેચ સાચીની મિત્રતા સમધી સસ્કૃતમાં એક કવિ સુદર યુક્તિ રજૂ કરે છે -

આરંભ શુભો હ્યયિષી ક્રમેષ્ય ક્ષધ્વી પુરા શૃચિમતી ચ પચ્ચાત્
દિમસ્વ પૂર્વાર્ધ પરાર્ધે મિષ્ટા હાયેષ મેત્રી સહસહજનાગામ્ ।

દુષ્ટ જનોની દોસ્તી પૂવ દિવાના યુવની હયા જેવી હેમ છે. સરખાતમાં તે ખૂબ સાચી હોય છે અને ધીમે ધીમે ઘટતી નય છે પરંતુ સહજનોની દોસ્તી એથી જલદી હોય છે તે અપોસ્ત તડકાની અધક સરખાતમાં ખોટી જણાય છે પણ ધીમે ધીમે વધતી નય છે બીજા શ્લોકમાં તે કહે છે -

ईदयारेऽप्रात् क्रमछ पर्यञ्च यथा रसविशेष
तद्वत् सगहन मेघी विपरीतानां तु विपरीता ।

દોસ્તીના ઉપરના ભાગમાં મિદાશ બોલી હોય છે પણ જેમ જેમ નીચે મૂળ તરફ આવીએ તેમ તેમ મિદાશ વધતી નય છે એવી જ વાત સહજન મિત્રની છે જે સરખાતમાં કાંઈક દીઠી દેખાય છે પણ જેમ જેમ હિતરતા જઈએ તેમ તેમાં પ્રીતિનું માધુર્ય એવું જણાય છે કે ? ખરી છેવલનુ મન ચતુ નથી અને એવા મિત્રો વિષિતિના કથાતક અધારમાં પણ ઊંડી જવાનો પ્રયત્ન કરતા નથી તેઓ દરેક મુશીબત વખતે આપણી સાથે રહે છે.

સહજોજની ભાવનાનો જિઆમાં જિઓ વિકાસ મિત્રતામાં દેખાય છે. સરીસ્ત્રા રક્ષણને માટે જ ને કાચ ક્રમેશાં તૈયાર રહે છે કોઈ પણ જવાએ પીડા થતી હોય તે વરત જ કાચ ત્યાં પહોંચી નય છે અને નજરની સાથે કાંઈ કમ દેખાયે તે આંખોની રક્ષા માટે જ ને કાચ આગળ આવી જાયે. રામે સુમોચ સાથે મિત્રતા આપી. સર્વ પ્રથમ તેમજે વાલીનો વધ કર્યો અને મિત્રનુ દુ ખ દૂર કયુ તે માટે તેમને કપરીનુ િશિસ્ત્ય અન્યુ પરંતુ મિત્રને માટે તે જ્યુ સહન કરવા તૈયાર હતા બીજા જાણુ સુમીવે મિત્રની રક્ષે માટે પોતાની વાનરસંવાને મુકના મેદાનમાં ઉતારી. મિત્રને માટે સવ દુ ખો દસ્તા દસ્તા સહન કરવાનો કળા જણવો જેઈએ. ખરી મિત્રતા તે પાણી અને કાદવની છે મિત્ર પર કષ્ટ આણુ સહી સુકાઈ જયુ તે કાદવ

પણ પોતાનું અસ્તિત્વ મિટાવી દે છે ત્યારે તો તેનું મો કાટી જાય છે. પરંતુ જન આપીને મિત્રતાને નિભાવનાર મિત્રો બહુ ઓછા મળશે.

વિશાળ સમુદાયરૂપી માનવ ખબનામાંથી મિત્રની પસંદગી કરવી તેથી વધુ કોઈ કિંમતી સંગ્રહ ખીજો નથી આજનો માનવી પૈસાના સંગ્રહની કલા જાણે છે પુસ્તકોનો સંગ્રહ પણ તે કરી શકે છે પણ માનવનો સંગ્રહ તે કરી શકતો નથી અમેરિકાના એક પત્રકારે, શ્રી હેનરી ફોર્ડને, તેમના અતિમ દિવસોમાં એક પ્રશ્ન પૂછતા શ્રી હેનરી ફોર્ડ અમેરિકાની એક મોટી મોટર કંપની ફોર્ડ મોટર કંપનીના માલિક હતા દુનિયાના પુણ્યપતિઓમાં તેમની ગણતરી થતી હતી પત્રકારે તેમને કહ્યું—“આપને જીવનમાં સર્વ સુખ મળ્યા છે આપની પાસે વિપુલ સંપત્તિ પણ છે જડ સંપત્તિની સાથે, સજીવ સંપત્તિ—ખ્યાતિ પણ પુષ્કળ મળી છે દીર્ઘ જીવનયાત્રામાં આપે મોટા ગૌરવપ્રદ કાર્યો કર્યા છે આ બધી સફળતાઓની વચ્ચે એવી કોઈ ખામી છે કે જે આપના મનમાં ખટકતી હોય ?” શ્રી હેનરી ફોર્ડે કહ્યું, “મને સંપત્તિ અને સુયશ બધું તો પુષ્કળ મળ્યું છે, પરંતુ એક બહુ જ મોટી ચીજ હું મેળવી શક્યો નથી અને તે દુનિયાની, સૌથી વધુ કિંમતો ચીજ છે—“મિત્ર” જેનું મૂલ્ય હીરાથી પણ થઈ શકતું નથી ધન અને ધનના નશાએ મને લોકોના દિલ સાથે મળવા નથી દીધો જ્યારે મેં મળવા કોશિશ કરી ત્યારે ધનનો અહંકાર દિવાલ બની અમારી વચમાં ખારો થઈ ગયો.”

“તે સમયે તો નહિ, પરંતુ આજ મારું હૃદય આ ખામીનો અનુભવ કરી રહ્યું છે કે જીવનમાં મિત્રનો અભાવ કેટલો મોટો અભાવ છે। આજે મારી આખી સંપત્તિના ભોગે પણ મિત્ર મેળવવા મારો આત્મા તલસે છે. વાસ્તવમાં જીવનનો સાચો સાથી મિત્ર છે જે કદાચ જીવનનો આ ઇતિહાસ ફરીથી રચવાનો પ્રકૃતિ તરફથી મને અવસર મળે, તો હું આ શોધ કરીશ.”

આવી જ કહાણી અમેરિકાના વિશ્વવિખ્યાત ધનકુબેર કાર્નેગીની છે તે કહે છે—“મારી બધી જ સંપત્તિ લઈ લો અને તેના બદલામાં મને ફક્ત એક મિત્ર—સાચો મિત્ર આપો.”

આ છે મિત્રતાનું મૂલ્ય પણ યાદ રાખજો કે ધન આપીને તમે મિત્ર મેળવી શકશો નહિ મિત્ર તો તમે તમારી જાત અર્પણ કરીને જ મેળવી શકશો.

કરુણા ઉપદેશ નહિ પણ આત્મજ્ઞ માએ છે. કરુણાની વર્તીનાં બે બિંદુઓ શુદ્ધ જીવનમાં લીલીવાડીની સૌરભ લાવે છે. આવકનો સ્વભાવ મુજબ ઘણાંજાનો છે. ઘણાંજાતા એ જીવનના આનંદનું ઝરણું છે. ત્યારે નિર્લેપ હલ્લ એ સુકી રેતી તથા ત્યાં ગેર, સલામત્વ, સરળતા અને તરલતાનો અભાવ છે. જીવનનું માધુર્ય સહાયતામાં હેમું છે જે દિવસે પ્રાણીના હલ્લ-માંથી દવા અને રનેકની સરિતા સુકાઈ જશે તે દિવસે સસાર નષ્ટનો બની જશે. જે દિવસે આતાના હલ્લમાંથી દવા પણ ખલાસ ધઈ જશે તે દિવસે તેનાં નાનાં જાળની શી દાઘન થશે. માતાએ આપણી રક્ષા દવાથી કરી છે કે કૃતાથી? જે તેના હલ્લમાં દવા ન હોત તે તે આપણે એવી રીતે નાશ કરી નાખત કે જેવી રીતે નામજુ પોતાના ઇમાનો અને કૃતરી પોતાનાં અમુકિયાનો કરે છે.

કૃતા જીવનનું કષક છે. કરુણા જીવનનું માધુર્ય છે. પહેલાંમાં વિદ્યેપની આત્મ છે બીજાંમાં સાતિનો સ્વર છે એકમાં જીવનનો અપકાર છે તે બીજામાં આત્મનો પ્રકાશ છે. એટલા માટે વીતરામ દેવે અનુકરણને આત્મિક અણુમાં ગણી છે. અમૃતના પંચ મિશ્રોમાં અનુકરણ પણ એક છે. કેટલાક સેધો અનુકરણના પણ સાવર અને નિર્લેપ એવા બેઠ કરે છે પણ આ માત્ર દર્શનની શ્રાંતિ છે. વાસ્તવિક રીતે અનુકરણના બેઠ સભચી જ સહન નથી. કાગલ કે અનુકરણમાં દીન, દુનળ પ્રત્યે ઘણું ઝરણું વધી રહ્યું છે. પીડિતની પીડા દૂર કરવાની પ્રયત્ન કામના રહેલી છે અને દવા તથા અદિશ્ય એ આત્મના અણુ છે. શુ આત્મના નિગમણુ પણ ક્યારેય સાવર દોષ હો છે? આ અનુકરણ એ જ આરિજની જાની છે. જનત જનત પ્રાણીઓ પ્રત્યે મનમાં ત્યારે કરુણા નહત થાય છે ત્યારે તે આત્મા અવિરતિપણમાંથી વિરતીપણ તરફ ખસી મારે છે.

ત્યારે અનરોધ તલમાંથી કરુણાનો પ્રવાહ સુકાઈ જાય છે ત્યારે તે જ્યોત વિનાના ઠીંપક જેવો છે. જે દિવામાંથી જ્યોત સુકાઈ જાય છે તે દિવા ઠીંપક ન તેનાં મારીનું કાંતિ ગણાય છે તેવી જ રીતે દવાહીન માનવ માણેના પિડ સરખો છે. પીડિતને જોઈને તેનું તલવ કરુણાથી બી નુ નથી.

૫૧. આનંદના આત્મના આત્મી એક વાન છે એક નરિન્ન મુખરને ૫૧૩ : ૧. અને એ જ એક અમાનુષિ કાવ છે નિચળ પશુઓને તલવના ૫૧૩૧૧ના આને છે નમના કરુણ મિ કાર્યે નામરોને શીધી

છે, અને મનમા અનાર્ય કર્મને માટે ક્ષુબ્ધતા જ્વાઈ જાય છે. ભારતની સરકાર પણ તેનો વિગેધ કરતી નથી આમ તો અહિંસાની ખૂબ મોટી ધોપણાઓ કરવામા આવે છે પ્લેટફોર્મ ઉપરથી અહિંસાના સૂત્રો પોકારવામા આવે છે અને સારાયે વિશ્વને અહિંસાનો સદેશો આપવામા આવે છે, પણ અહિંસાનો સદેશો આપનાર ભાગતમા હિંસામય કૂર-કૃત્યો છડેયોક થઈ રહ્યા છે સરકાર તો તેને પ્રોત્સાહન આપે છે મત્સ્યોદ્યોગની ખીલવણી એ તેનું પ્રતિક છે

સાભળવા પ્રમાણે, દિલ્હી, મુબઈ, કલકત્તા વગેરે મોટા શહેરોમા ભારત સરકાર કરોડો રૂપિયાના ખર્ચે વિશાળ કતલખાના બાંધવાની છે. તેનો હેતુ એ છે કે વધારેમા વધારે પશુઓ એકી સાથે સરળતાથી કાપી શકાય આ છે આપણી અહિંસક સરકારની અહિંસાને માર્ગે પ્રગતિ ! ભગવાન મહાવીર, ગૌતમ બુદ્ધ અને મહાત્મા ગાંધીના દેશમા શુ આવુ જ બધુ થવાનુ છે ! એટલુ તો અવશ્ય કહેવું પડશે કે અહિંસાના પોકારો પહેલા કરતા કઈક વધારે જોરથી થવા માડ્યા છે અહિંસાનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલુ જ ઘટતુ જતું રહ્યુ છે અને હિંસાનો દાવાનળ પ્રતિક્ષણે તેજ થતો રહે છે

—હા, તો તે સૂવર, હરિજનની રસીના બધનથી છૂટવા માટે વ્યાકુળતાથી ભાગી રહ્યુ હતુ હરિજન પણ હેરાન થઈ ગયો હતો છેવટે સુરકેલીથી પકડમા આવ્યુ હરિજને તેને પકડી અને બાધી દીધુ તે વખતે ત્યાંથી બે મુસલમાનો પસાર થઈ રહ્યા હતા. તેમણે આ દશ્ય જોયુ તેઓ સૂવરને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—“ આ બહુ બદમાશ છે તેને કેટલો હેરાન કર્યો ?” તમે જ વિચાર કરો કે બદમાશ કાણુ છે ? બિચારુ બધનથી જકડાયેલુ સૂવર બદમાશ કે તેને પકડનાર કૂર-હૃદયી હરિજન ?

પણ હૃદયહીન વ્યક્તિના હૃદયમા કરુણા ન્યારે વિદાય થઈ જાય છે ત્યારે તેને પીડિત કૂર જણાય છે અને પીડનાર શાત !

જો ખીજને પીડાતા જોઈને આપણુ હૃદય દુ ખથી ભરાય નહિ, પણ, ખીજના દુ ખથી આપણને આનંદ આવે, હૃદયમા ગલગલિયા થાય તો સમજી લેવુ કે શેતાનિયત ગઈ નથી

ગધેડો કાઈને લાત મારીને માફી માગતો નથી તેવી જ રીતે જો આપણે પણ કાઈને દુ ખ ઈઈને તેની ક્ષમા ન યાચીએ, અથવા દુ ખી

એને કારણે બીભતા મુખની ખાતર આપણા મુખનો ભ્રમ આપવાની આપણને પ્રેરણા મળે છે તે કરુણા કહેવાય છે બીભતા મુખે મુખી થવું એ ડેરી છે અને બીભતા કુ ખે કુ ખી થવું તે કરુણા છે

એક પ્રકાર પૂછી સઉ તમે બીભતા કુ ખે કુ ખી થાઓ છો કે બીભતા મુખે કુ ખી થાઓ છો ? બીભતા કુ ખને લીધે ને આપને પીડાનો અનુભવ થતો હોય તો સમજાવે કે તમારા હૃદયમાં માનવતાનો દીવડો અમઝી રહ્યો છે પરંતુ આને બેઘરી મજા વધી રહી છે આજનો માનવી બીભતા મુખથી કુ ખી થઈ રહ્યો છે બીભતા મુખ આનંદ અને ઉત્કૃષ્ટિને નોકળે હૃદયમાં આનંદ ન થવો હોય તો સમજાવે કે હૃદયમાં સૈદ્ધાન્તિકતા વાલ છે. આ ? બધી જાએ આ જ શ્વિત્તિ કામ કરી રહી છે મામનો કસ્ટાઈ બે કસ્ટાઈવિપતિ બન્યો તો તેના અરજી મુખમાં આવે છે પણ ને મામનો કસ્ટાઈ સ્વધર્મ સારી સ્થિતિએ પહોંચે તો કસ્ટાઈ એનું દેવાળું નીકરે તેને માટે પ્રાયના કરાય છે કસ્ટાઈ કે કસ્ટાઈ સારી સ્થિતિમાં નેવા મટે આપણી આંખો તૈયાર નથી. આ / વાલ સમા લી છે કસ્ટાઈ નવા મુદ્ધિમાન મુનિ આવે અને નવી / વાલમાં નવી / વાલ કરે તો સમાજ નૂતન બધરીને સ્વર વધુ પસંદ કરે છે એટલે જની સ્થાપિત ગાદીએ ધરતીકાંપથી ધરા મૂ ? તેમ મજા બેડે || તેવા મુનિને, દરેક પ્રકારે સાહિત અને અપમાનિત કરવાની એટાએ થાય છે નવીન સેજિનીયા નવા અકારે ઉપર આમાં મેહા કસ્ટાઈ બેડે છે અને પછી તે મદદ અને આચારની કુધાઈ ઉત્કૃષ્ટિ સમાજમાં તરી રોસની પ્રમે વિશાધનો વડોળ જગાવવા પ્રવલ કરે છે પરંતુ આ મધુ શુ છે ? જા સેડ બિતરીને જુઓ કે મદદ અને આચારની રક્ષા કર્યા અને જેવી તે થઈ રહી છે । મેહા કપ્યા અને મદદની જુઓ

પાડવાથી શ્રદ્ધાની રક્ષા કદી પણ થઈ નથી પણ આ બધું અન્વરથ માનવતાનું પ્રતિક છે

ન્યારે ખીજને કષ્ટ પડતું જોઈને આપણને પોતાને પીડાનો અનુભવ થવા માટે, ત્યારે જ સમજાવે કે આપણામા માનવતા આવી છે કેમકે ખીજનું દુઃખ આપણુ ત્યારે જ બને છે કે ન્યારે આપણામા હૃદયની વિશાળતા હોય, ત્રિચારોની પવિત્રતા હોય પવિત્ર હૃદયવાળી વ્યક્તિની વિચારધારા કેટલી ઉદ્દાત હોય છે તે માટે એક પક્તિમા કવિ કહે છે કે —

દયામય એસી મતિ હો જાય .

અપના દુઃખકો સહલુ કિન્તુ, પર દુઃખ દેખા ન જાય

આ સતહૃદયનો સ્વર છે તે જોડે છે કે-પ્રભો ! એવું હૃદય હો કે મારા પોતાના દુઃખ તો હસતા હસતા સહન કરી લઉં, પરતુ, ખીજનું દુઃખ જોઈને મારું હૃદય દ્રવે હૃદયની આવી વિશાળતા એ જ જીવનનો આદર્શ છે હવામા ઊડીને મનુષ્ય પોતાને ખૂબ ઊંચો માનવા લાગ્યો છે એરોપ્લેન એ તેની સફળતાનું સીમાચિહ્ન સમજે છે પરતુ હવામા ઊડતું એમા કાઈ મોટો ચમત્કાર નથી, કારણુ કે ગદી માખી પણ હવામા ઊડી શકે છે પુલ વિના કે નાવ વિના નદી પાર કરવી એ પણ કાઈ મોટી ચમત્કારની વાત નથી કુતરાઓ કાઈ પણ જાતના સાધન વગર તે પાર કરી શકે છે જે માનવજીવનનો કાઈ ચમત્કાર હોય, તો તે એ જ છે કે માનવ ખીજના દુઃખ જોઈને તેને નિવારવાનો પ્રયત્ન કરે દુઃખીને જોઈને આપણુ હૃદય ખરેખર કરુણાથી ઊભરાઈ જાય અને તે કરુણા શબ્દોમા ઊતરી દુઃખી પ્રાણે સહાનુભૂતિ પ્રદર્શિત કરે અને વર્તનમા ઊતરી, આપણા હાથ તેની સેવા કરે તે સિવાય આપણે માત્ર સહાનુભૂતિના શુષ્ક ગીત ગાઈએ છીએ જેમા આપણા હૃદયનો રસ નહિ હોય તેમા ખીજ કેવી રીતે બીજાઈ શકશે ?

સેવા અને સહાનુભૂતિના ટનખા ઊપદેશ કરતા એક તોલા જેટલી સહાયતા કરવી એ શ્રેષ્ઠ છે પણ આજનો માનવી સેવાની વાતો કરે છે, સેવા નહિ મોટી વ્યાસપીઠ (Platform) ઉપરથી હજારો માનવીઓની વચમા, કલાકો મુઠ્ઠી સેવા અને સહાનુભૂતિના ઉપદેશો અપાય છે, પણ જે એ મિનિટની પણ સેવા કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય, તો તે વક્તામહોદય ચાલતી પકડે છે આનો અર્થ તો એ થયો કે તેનો ઉપદેશ માત્ર ઉપદેશ દેવા પૂરતો જ હતો તે ફક્ત પરોપદેશે પાંડિત્યમ્ હતું તેમા સ્વાર્પણનો કાઈ ભાવ નહોતો

કરુણા ઉપદેશ નહિ પણ આચરણ માટે છે કરુણાની વચોનાં મે
 િમિદુઓ શુભ જીવનમાં લીલીવાડીની સૌરભ લાવે છે આવકનો સ્થમો મુલ્ય
 દલાળતાનો છે દલાળતા એ જીવનના આનંદનું ઝરણુ છે આરે નિર્લેપ
 હૃદય એ સુખી રેતી છે આરે રનેક, સહાનુભૂતિ સગળતા અને તરલતાનો
 અભાવ છે જીવનનું માધુર્ય સહાયતામાં રહેલું છે જે દિવસે પ્રાણીના હૃદય
 માંથી દયા અને રનેકની સરિતા સુકાઈ જશે તે દિવસે સસાગ નહીંસને
 બની જશે જે દિવસે માતાના હૃદયમાંથી દયા પણ ખલાસ થઈ જશે તે
 દિવસે તેના બાળકની શી હાથત થશે ? માતાએ આપણી રક્ષા દયાથી
 કરી છે કે કૂવાથી ? જો તેના હૃદયમાં દયા ન હોત તો તે આપણે એવી
 રીતે નાશ કરી નાખત કે જેવી રીતે નાગણ પોતાના ઇમાનો અને કૃતરી
 પોતાનાં વસ્તુઓને કરે છે

કૃતા જીવનનું કલક છે કરુણા જીવનનું માધુર્ય છે પહેલામાં
 વિદેષની આમ છે બીજામાં શાંતિનો સ્વર છે એકમાં જીવનનો અધકાર છે
 તો બીજામાં આત્મનો પ્રકાશ છે એટલા માટે વીતરામ ટૂંકે અનુકરણને
 આત્મિક મુલ્યમાં અણી છે સમપક્તવનાં પાંચ મિલ્કોમાં અનુકરણ પણ એક
 છે કેટલાક ભેદો અનુકરણના પણ સાવલ અને નિર્વેષ એવા ભેદ કરે છે
 પણ આ માત્ર દશ નથી શાંતિ છે વાસ્તવિક રીતે અનુકરણના ભેદ સહી જ
 શકતા નથી કારણ કે અનુકરણમાં દીન, કુલળ પ્રત્યે દયાનું ઝરણુ વહી
 રહ્યું છે પીડિતની પીડા દૂર કરવાની પ્રયત્ન કામના રહેલી છે અને દયા
 તથા અહિંસા એ આત્માના ગુણ છે આ આત્માના નિજગુણ પણ આરે
 સાવલ હોઈ શકે છે આ અનુકરણ એ જ ચારિત્રની જનની છે અને તે
 અને તે પ્રાણીઓ પ્રત્યે મનમાં આરે કરુણા જન્મત થાય છે ત્યારે તો
 આત્મા અવિરતિપણમાંથી વિરતીપણ તરફ ખસ્યાં મારે છે

આરે માનવીના હૃદયમાંથી કરુણાનો પ્રવાહ સુકાઈ જાય છે ત્યારે તે
 જ્યોત વિનાના દીપક જેવો છે જે દીવામાંથી જ્યોત સુકાઈ જાય છે તે
 દીવો દીવો ન રહેતાં માટીનું કાંઈયું ગણાય છે તેવી જ રીતે દલાળીન
 માનવી માટીના વિદ સરખો છે પીડિતને જોઈને તેનું હૃદય કરુણાથી
 બીજાનું નથી

પૂવ માનદેશના આમોદા ગામની એક વાત છે એક દરિદ્ર સુવરને
 પકડી રહ્યો હતો એ પણ એક અમાનુષિ કાર્ય છે મિયાન પણ એને
 નહીંવતથી પકડવામાં આવે છે તેમના કરુણ ચિત્કારો નાગરિકોને વીધી

છે, અને મનમા અનાર્ય કર્મને માટે ક્ષુબ્ધતા છવાઈ જાય છે ભારતની મરકાર પણ તેનો વિગેધ કરતી નથી આમ તો અહિંસાની ખૂબ મોટી ધોપણાઓ કરવામા આવે છે 'વેટફોર્મ' ઉપરથી અહિંસાના સૂત્રો પોષારવામા આવે છે અને સાગરો વિશ્વને અહિંસાનો સદેશો આપવામા આવે છે, પણ અહિંસાનો સદેશો આપનાર ભારતમા હિંસામય કૂર-કૃત્યો છડેયોક થઈ ગયા છે મરકાર તો તેને પ્રોત્સાહન આપે છે મત્સ્યોદયોગની ખીલવણી એ તેનું પ્રતિક છે

સાલળવા પ્રમાણે, દિલ્હી, મુબઈ, કલકત્તા વગેરે મોટાં શહેરોમાં ભારત મરકાર કંગોડા કપિયાના ખર્ચે વિશાળ કતલખાના બાધવાની છે. તેનો હેતુ એ છે કે વધારેમા વધારે પશુઓ એકી સાથે સગળતાથી કાપી શકાય આ છે આપણી અહિંસક સરકારની અહિંસાને માર્ગે પ્રગતિ ! ભગવાન મહાવીર, ગૌતમ બુદ્ધ અને મહાત્મા ગાંધીના દેશમા શુ આવુ જ બધુ થવાનુ છે ! એટલુ તો અવશ્ય કહેવુ પડશે કે અહિંસાના પોષારો પહેલા કરતા કંઈક વધારે જોરથી થવા માડયા છે અહિંસાનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ એટલુ જ ઘટતું જતુ રહ્યુ છે અને હિંસાનો દાવાનળ પ્રતિક્ષણે તેજ થતો રહે છે

—હા, તો તે સૂચવ, હરિજનની રમીના બધનથી છૂટવા માટે વ્યાકુળતાથી લાગી રહ્યુ હતુ હરિજન પણ હેરાન થઈ ગયો હતો છેવટે મુસ્કેલીથી પકડમા આવ્યુ હરિજને તેને પકડી અને બાધી દીધુ તે વખતે ત્યાથી બે મુસલમાનો પસાર થઈ રહ્યા હતા. તેમણે આ દશ્ય જોયુ તેઓ સૂચવને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—“ આ બહુ બદમાશ છે તેને કટલો હેરાન કર્યો ?” તમે જ વિચાર કરો કે બદમાશ કાણુ છે ? બિચારુ બધનથી જકડાયેલુ સૂચવર બદમાશ કે તેને પકડનાર કૂર-હૃદયી હરિજન ?

પણ હૃદયહીન વ્યક્તિના હૃદયમા કરુણા ન્યારે વિદાય થઈ જાય છે ત્યારે તેને પીડિત કૂર જણાય છે અને પીડનાર શાત !

જો ખીન્નને પીડાતા જોઈને આપણુ હૃદય દુ ખથી ભરાય નહિ, પણ, ખીન્નના દુ ખથી આપણને આનંદ આવે, હૃદયમા ગલગલિયા થાય તો સમજ લેવુ કે શેતાનિયત ગઈ નથી

ગધેડો કાઈને લાત મારીને માફી માગતો નથી તેવી જ રીતે જો આપણે પણ કાઈને દુ ખ દઈને તેની ક્ષમા ન ચાચીએ, અથવા દુ ખી

પ્રત્યે સમવેદનાના બે શબ્દો પણ જીભેથી ન ઉચ્ચારીએ તો સમજતુ કે માનવતાની ભોતિથી આપણુ હ મ ઝમમતુ નથી હ્યા, માનવતાને પારખવા માટેની સાચી કસોટી છે જે હ્યા છે તો માનવતા છે જે હલ્લમાં હ્યા છે તે જ જીવિત હલ્લ છે હલ્લ આમ તો એક માસનો ટુકડો છે પણ આપણને જીવતા રાખવા માટે પ્રત્યેક ક્ષણે તે રક્તને પરિશ્રમણુ કરાવે છે તે રક્તુ જ નહિ, પણ આખા શરીરનુ કેન્દ્ર છે તે બોહીને ગતિ આપે છે તેને શુદ્ધ બનાવે છે એ રક્તમાં જે હરણાના બે મિનુઓ ભજે તે તે સજીવ બની જાય છે કુણા વિના એ માસના ટુકડાની કાઈ કિમત નથી.

એક હવિ કહે છે

હવા હીન વાયરિયા હોરા મનમ ગર્વાં,
 ક્ષિ પરધરસે વિલકો કર્યો જ ફુલ બનાવ,
 કોમલતાકા માવ જ મનમે,
 ફિર કયા સુંદરતા તનમે જીવન જિવ ઘરસાવ ।

હ્યા વિના જીવન એ જીવન આમ છે રૂઠ છે પણ તે એવુ કે જેમાંથી સુખ મરી પરવારી હોય. હ્યાના અભાવમાં જીવન શુદ્ધ રીતીના રણુ જેવુ છે જેમાં જે નાનુ સરખુ હ્યાનુ ઝરણુ ફૂટે છે તો આપુ જીવન ખીથી કોડે છે તેનામાં માનવતાની હરિયાળી કુળે જવાઈ જાય છે

વૈદિક ઘનમાં એક નાનુ રૂપક છે આરે વિશ્વકર્માએ સર્વ સૃષ્ટિનુ નિર્માણ કર્યું અને પોતાની બનાવેલી સુંદર સૃષ્ટિ ઉપર એકવાર નજર ફેરવી તો તે પોતાની કળા ઉપર વારી જમા. પણ એક વિચાર તેમના મનમાં આવ્યો કે આ સૃષ્ટિને ઉપભોગ કરનાર તો કાઈ છે નહિ, પછી તેને જાન હ કોણ માણુશે ? ત્યારે વિશ્વના સર્વશક્તિમાન માનવીનુ નિર્માણ કરવ નો સહન કર્યો.

આ શુભ સહજાની જાણુ આરે સત્યને ઘટ ત્યારે તે વિશ્વકર્મા પાસે આવ્યુ અને બોલ્યુ જમવન । આની જૂઠ ન કરશો. એ પ્રાણી હલ અને બેઈમાની હેલાળીને અસત્યને જ મ આપશો અને આપની શુભ સૃષ્ટિને અશુભ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરમે. આમને પણ ખબર પડી. તેણે કહ્યું- જમવન । માનવ નામનુ પ્રાણી કેવળ સ્વાર્થી જ બનશે. આરે તેને સ્વાર્થ જેમમાતે જણુશે ત્યારે તે પોતાનાં માતા પિતા બાઈ સુદનિ મારી નાખશે. સાંતિએ આરે વિશ્વકર્માના માનવની રચના કરવાના નિશ્ચયની વાત જાણુ ત્યારે તેણે કહ્યું- હે નામ ! માનવી સત્ય અને આમ એ બનેની

પાછળ તો લઈ લઈને પડવાનો એ એ ગયા તો પછી હું કયા રહીશ ? આખી સૃષ્ટિમા એ પ્રાણી સહારતુ સાધન બનશે ત્યારપછી, વિશ્વકર્માની સૌથી નાની પુત્રી દયા આવી. તેણે કહ્યું “ પિતાજી ! એ પ્રાણીનુ તમે જરૂર નિર્માણ કરો ને આપના બંધા દૂતો સુધારવામા નિષ્ફળ નિવડશે તો હું તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરીશ ” પછી, દયાના અનુરોધથી, વિશ્વકર્માએ માનવીની રચના કરી

ખરેખર, દયાનો નજીવો, સાધારણ સ્પર્શ પણ હૃદયને કોમળ અને મધુર બનાવી દે છે એટલા માટે તો આગમમા અનુક્રમણને સ્થાન છે. એ અનુક્રમણ જ પશુને માનવી અને માનવીને દેવ બનાવી શકે છે.

જ્ઞાતા સૂત્રમા જુઓ પહેલા અધ્યયનમા જ કરુણાની વાત સભળાવી છે મગધ સમ્રાટ શ્રેણિકના પુત્ર રાજકુમાર મેઘ, ભગવાન મહાવીરની અમૃતવાણીનુ પાન કરી, રાજભવનની જીવિત લક્ષ્મીનો ત્યાગ કરી, મુનિ બને છે પહેલી રાત્રે, ન્યારે દીક્ષા મહોત્સવની શરણાઈઓના સૂર હજી કાનમાં ગુંજી રહ્યા હતા, ત્યારે સુકુમાર મેઘમુનિને આખી રાત ઉઘ ન આવી કયા ફૂલોની સુકોમળ શૈયા અને કયા જમીન પર એક વસ્ત્રનુ પિછાનુ ! આ શૈયા અને મુનિઓના સ્વાધ્યાય તથા મુનિઓની થતી અવરજવર એ બંનેએ મળીને નવદીક્ષિત મુનિના મહેલની યાદ તાજી કરાવી તેના મનમા થયું કે હું કેવો ભોળવાઈ ગયો ! રાજમહેલનો સ્વર્ગીય વૈભવ છોડીને અહીં આવી ફસાયો ! કેટલી મોટી ભૂલ કરી ?

તેની મમતાળુ માતાએ કેટલોય સમજાવ્યો હતો પણ દીક્ષાની પણ એક ધૂન હતી છેવટે તેણે વિચાર કરતા કરતા નિશ્ચય કર્યો કે સવારમા ભગવાન મહાવીર પાસે ઉઠતાવેત જવું અને સયમના બંધા સાધનો તેમને સોપી દઈ, ઘેર ચાલ્યા જવું અને કહી દેવું કે સાધનાનો ભાર આ કોમળ શરીર સહન કરી શકતું નથી

અને આમ રાજભવનોના સ્વપ્ના સેવતા, મેઘકુમાર સવાર પડવાની રાહ જોતા હતા સવાર પડ્યું સૂર્યના પ્રથમ કિરણો દેખાતા જ તે ભગવાન મહાવીર પાસે પહોચ્યા વદન કર્યો ત્યારે ભગવાન મહાવીરે કહ્યું—“ મુનિ મેઘ ! રાત્રીના મુનિઓના સ્વાધ્યાય અને અવરજવરથી તમે વિચલિત થઈ ગયા ! ભૂમિની શૈયાએ તમને મહેલોની સુકોમળ શૈયાની યાદ દેવરાવી ! અને તમે મનમા સવારે મારી આજ્ઞા લઈ, મહેલમા જવાનો નિશ્ચય કર્યો . પણ મેઘ ! જરા તમે તમારી પાછલી વાતોનું સ્મરણ કરો ન્યારે તમે

વિશાળકામ દાખીનો દેહ મારણ કર્યો હતો તમે એક દાખીના ટોળના આંગ્રેવાન હતા તમે તમારા પરિવાર માટે વનમાં એક વિશાળ મડપ બનાવ્યો હતો. એક વખત વનમાં પ્રચંદ દાવાનળ લાગ્યો અને તમે એ મડપમાં તમારા ટોળા સાથે સવના પ્રાણની રક્ષા માટે પહોંચ્યા.

એમ એમ આજ વધતી ગઈ તેમ તેમ વનનો એક એક ખૂણો તેમાં સપાટો જવો હતો. પ્રચંદ પવનને લીધે આજ વધતી જતી હતી ત્યારે વનમાં બીજા પ્રાણીઓ પણ આત્મરક્ષા માટે તમારા તે મડપમાં આબા અને તમે પ્રેમથી સર્વને જગા આપી. આ આજને લીધે જ મજબૂત વેર પણ ભૂધાઈ ગયા હિલ અને બકરી પણ તમારા મડપમાં એકબીજાની નજીક ઘેરા હતાં ખરેખર કુખની સમાન અવસ્થા આત્મીયતાને જાળવવા છે જેથી રીતે અધારમાં દરેક નાની મોટી વસ્તુ પોતાનો બેભાવ ભૂલી એક સરખી બની જાય છે તેવી જ રીતે કુખના અધકારમાં પ્રાણીઓ પોતાનાં વેર ભૂલી જાય છે.

તમારા મડપમાં વનમાં બધાં પ્રાણીઓ મહેમાન બન્યાં હતાં. તે વખતે એક નાનું સસલું ત્યાં આલ્યું પરંતુ આખોમ મડપ બધાં પશુઓથી ચિકાર ભરાઈ ગયેનો હતો. આ નાના સરખા સસલા માટે પણ તેમાં જગા રહી ન હતી. તે વખતે તમારા શરીરે અજવાળ આવવાથી તમે એક પત્તી લીધો કર્યો. તે વખતે સસલાએ ત્યાં જગા આવી જોઈ અને ત્યાં આવી બેસી ગયું તમે જોયું કે પત્તી નીચે મૂકવાની જગા નહોતી. અને મેષકુમાર! એ વખતે જાણે-દ્રષ્ટ તમે વિચાર કર્યો કે આ નાનું પ્રાણી મારા શરણમાં આલ્યું છે જે મારો પત્તી નીચે મૂકીશ તો એક ક્ષણ માત્રમાં તેના પ્રાણ નીકળી જશે. તમારું મન કડુણાથી ભરાઈ ગયું તમે તમારો પત્તી જમીન પર ન મૂકતાં બદલ રાખ્યો. તે વખતે તમારા હૃદયની કડુણાને કારણે તમે મનુષ્ય એવું બાંધ્યું.

આત્રમ આ વાતની સાક્ષી આપે છે

સપ્તમ મુમ મેઢા સાપ વાળાણુકપિયાપ, મૂયાણુ કપિયાપ.
સીવાણુકપિયાપ સલાણુ કપિયાપ.સસાર પરીતિકપ માણુસ્લા કપિયાપે

—ગાતા ધમ કથાંત મુત્ર અ. ૧

મહાશમણુ ભગવાન મહાતીર બોલ્યા—પ્રાણુ શૂત જીવ અને સત્કની આ અનુકાપથી જ તમે સસારને સીનિત કર્યો અને મનુષ્યનું આમુખ બાંધ્યું ત્યજ વિવેક વીત્યા દાવાનળ શાંત થયો પશુપ્રાણીઓ પોતપોતાને

સ્થાનકે પહોંચ્યા ગળેન્દ્રરૂપ તમે જગા ખાલી જોઈ જમીન પર પગ મૂકવા માગ્યો પણ ત્રણ દિવસથી અદ્ધર રહેવાને લીધે પગમા ખાલી ચઢી ગઈ હતી ચોથે દિવસે પગ જમીન પર મૂકવા જતા આખું શરીર જમીન પર પડી ગયું અને પ્રાણ નીકળી ગયા આ હાથીના જીવે રાજ્ય શ્રેણિકના મહેલમા રાજકુમાર તરીકે જન્મ લીધો

પૂર્વજન્મની આ વાત સાલળતા મેઘકુમારની વિચારધારાએ નવો વળાંક લીધો તે સયમમા સ્થિર થયા, અને ગમે તેવા કષ્ટોનો સામનો કરવા માટે તે તૈયાર થયા

આ કરુણાનો સ્પર્શ પશુમાથી માનવ અને માનવમાથી દેવ બનાવે છે એટલે એક વિચારક કહે છે-૩૫ શું જુઓ છો ? ગુણ જુઓ કુળમા શું જોવાનું છે ? શીલને જુઓ અધ્યયન જોવા કરતા પ્રતિમાનો ચમત્કાર જોવો જોઈએ ભાષણમા શું જોવું ? આચરણ જોવું જોઈએ તપ જોવા કરતા સહનશીલતા જુઓ ધર્મમા દયા જુઓ કેમકે, ૩૫ અને કુળ તો બાહ્ય આપોને માટે છે, જ્યારે ગુણ અને શીલ તો આત્મિક સૌન્દર્ય છે અધ્યયન અને ભાષણ માનવીનું મૂલ્યાકન કરવાના સાધન ગણાય છે, પણ તેમા કોઈકે વખત ભૂલ થવાનો સભવ છે વિશાળ અધ્યયન કરનાર અને લાખા ભાષણો કરનારના અંતર જુઓ તો કેટલી વખત તદ્દન ખાલી જ હોય છે

એટલે, જીવનનું મૂલ્યાકન અધ્યયન અને ભાષણથી નહિ, પ્રતિભા અને આચરણથી કરો તપથી દેહ દુર્બળ બની શકે છે પણ આપણે દેહને નહિ, વાસનાને દુર્બળ બનાવવી છે શરીર તો અનેકવાર જન્મ્યું છે, અનેકવાર મર્યું છે પણ આપણે તો મનને મારવું છે જે તપની સાથે સહનશીલતા આપી તો સમજે કે હીરો મોનાની વીટીમા જડાઈ ગયો તમે ધર્મની તુલના માત્ર ક્રિયાક્રાંતિથી ન કરો તમે એ જુઓ કે તમારા હૃદયમા દયા અને કરુણાની લાગણીઓ છે કે નહિ જે તે ન હોય તો ધાર્મિક ક્રિયાઓ પૂરી રેતી જેવી છે માત્ર કરુણા જ એ સૂકી રેતીને મિનગધતા આપી શકે છે

પ્રેમની આ ત્રણ ધારાઓ સહોપમા આપની સમલ રજૂ કરી ગયો છું ભક્તિ, મંત્રી અને કરુણાની ત્રિવેણી, આપના હૃદમા સદૈવ વહેતો ગહે અને જનગણમનના તાપને ધોતી ગહે એ જ વ્યાજની ઝામના છે

મનની કામળતા જીવનની મિહાસ છે મનની મિહાસ જ્યારે વાણીમાં જીતરે છે ત્યારે તે વિનમ્રતા કહેવાય છે રૂઝેની કામળતા જ્યારે હૃદયમાં આવે છે ત્યારે જીવનમાં વિનમ્ર પ્રવેશ કરે છે અને ત્યારે જ જીવનની પ્રત્યેક ક્રિયાઓમાં તે સ્વાધાર થાય છે અહમકાર દેવતાને શૈતાન બનાવે છે ત્યારે વિનમ્રતા શૈતાનને દેવ બનાવે છે વિનમ્રતા એ દેવતાઈ પાંખ છે જે જીવનને જીએ સર્ષ જમ છે

જીવનનો કંઈક એવો મિશ્રમ છે કે માનવી નખીને જ આગળ વધી શકે છે જે થડો પાણીમાં નમે છે તેજ કારણ છે હૃવામાં થડે નાખીએ અને જોઈએ તો જલ્વારી કે થડે પોતે પાણીમાં છે તેની ચારે જાણુએ પાણી છે પરંતુ તે તે ખાલી જ ઢોમ છે તેમાં એક રીપું પણ પણી કારણ નથી જ્યારે તે એક જાણુ નમે છે ત્યારે જ તેમાં પાણી કારણ છે તેની રીતિ જો જીવનના થડને જળથી કારવો ઢોમ તે નમવું પડશે. જો નમન કરવાં ન થીજ્યા તો પછી કામે જ્યાપ કોઈ પણ સતની પાસે જાએ કોઈ વિદ્યાની પાસે કાસે જાએ કોઈ દસ નરાજના ઓફિસર કે ઈતિહાસ જૂએણ કે સાયન્સના નિષ્ણાત ઢોમ તેની પાસે જઈ જ્યાપ જ્યાપની જાતને વિદ્યાના મહા સાગરમાં જોઈ શકશો પરંતુ હૃદયમાં વિનમ્રતા નહિ તો તેની પાસેથી યાનની પૂર્ણ પ્રકાર પ્રાપ્ત નહિ થાય.

વિનમ્રતાના અભાવમાં વિશેષતઃ પણ તમારું સામે પોતાનું ક્ષિ નથી એવું સકતો કારણુ કે સિખની એરકિસ્ત અને ઉદ્ધરતા તેના મનમાં ખિન્નતા પેદા કરે છે અને જ્યા ખિન્નતા હૃદયના યુષ્ઠતા દરવાજાને બંધ કરી કે છે

આજના વિદ્યાર્થીયજમાં યાનતુ જીવનુ જીવનમાં આવતુ નથી તેમજ

ક્ષેત્ર વિસ્તૃત છે, પુસ્તકો પુષ્કળ છે, કાલેજો વિશાળ છે, વ્યવસ્થા સુદર છે, છતાં વિદ્યાર્થીની જ્ઞાનની ઝોળી ખાલી છે ન્યારે કાઈ ગહન પ્રશ્ન થાય છે ત્યારે તે દિવાલ તરફ આંખો કરી બેસી જાય છે તેનામાં સત્યને સ્પર્શવાનું સાહસ પણ જણાતું નથી કેમ ? આ બધાનો વિચાર કરશો તો જણાશે કે વિદ્યાર્થીવર્ગમાં એવી કાઈક ત્રુટિ છે જે તેને જ્ઞાનના ઊડાણમાં પહોંચવા દેતી નથી જ્ઞાનની ધારા વહે છે તે ઉપર ઉપરથી વહી જાય છે, પરંતુ અદર પ્રવેશ કરી જીવનને ભીજવી શકતી નથી, કારણ કે આજના વિદ્યાર્થી-જીવનમાં વિનમ્રતાની માટીની કમી છે માટીને સ્થાને પથ્થર જડાયેલ છે પથ્થરમાં ચમક છે, ચળકાટ છે અને હજી વધુ ચમક લાવી પણ શકાય તેમ છે પણ પથ્થરમાં પલળવાની શક્તિ નથી એ શક્તિ તો માટીમાં જ છે કે જે એક એક કણને ભીજવી, નરમ બનાવી તેમાંથી અકુરો ફેંડી શકે છે. આ માટીમાં જ એ શક્તિ છે કે એકમાથી હજાર ખીજ ઊગી શકે છે પથ્થર પર પડેલા અનાજના દાણા નાશ જ પામે છે પથ્થર અને માટી બંને અનાજના દાણાઓનું અસ્તિત્વ મિટાવી દે છે, પણ પથ્થરથી કાઈ નવું સર્જન થતું નથી, ન્યારે માટીનો પ્રત્યેક કણ ખીજના એક એક અણુમાં નવચેતના લાવે છે અને એકમાથી અનેક કણો સર્જાય છે આમ માટીના સયોગે એકના હજારો થાય છે, ન્યારે પથ્થર કારો ને કારો જ રહી જાય છે

માટે હૃદયને પથ્થર જેવું કઠોર નહિ, પણ માટી જેવું કામળ બનાવો તો જ તેમાં જ્ઞાનના અકુરો ફૂટી શકશે એટલે જ તત્ત્વવેત્તાઓ કહ્યું છે કે જે ગુરુની પાસે ખાલી જશો તો ગુરુને પણ ખાલી કરીને આવશો જે મન-રૂપી ઘટ પહેલેથી જ અહંકાર, મદ અને મત્સરની વિકૃતિઓથી ભરેલો હશે તો તેમાં જ્ઞાનનું અમૃત ક્યાંથી ભરાશે ? જે કદાચ પરાણે તેમાં અમૃત રેડવાનો પ્રયત્ન કરશો તો, અમૃત ઉપરથી ઢોળાઈ ચાલ્યું જશે અને જ્ઞાનનો સ્પર્શ થવાથી અહંકાર ખીલી ઊઠશે અહંકાર ઉપર જ્ઞાનની પાખડી બેસશે જે ભયર નીવડશે પછી એવો પડિત 'અધૂરો ઘડો છલકાય'ની કહેવત સાચી પાડશે

જીવનનો કુલ જે જ્ઞાનના અમૃતથી ભરવો હોય તો પહેલા તેમાંથી અહંના વિપતને કાઢી નાખવું જોઈએ તે સિવાય તે જ્ઞાનને પણ વિપમ્ય બનાવી દેશે જેરતુ એક ટીપુ વાસણમાં ભરેલા દૂધને જેર બનાવી દે છે, તે તે પણ જેર જ બની જાય

જ્યાં સુધી સોનું નરમ ન થાય ત્યાં સુધી તેના ઘાટ ધડી શકાતા

નથી. તેની રીતે જ્ઞાનના ઘાટ ધડવા માટે હૃદયરૂપી સુવર્ણને નરમ જનાવવું જોઈએ. આથી જ જીવન અને જન્મતના ચાતા ભગવાન મહાવીરે પાવાપુરમાં અંતિમ પ્રવચનનો પ્રારંભ કરતાં સર્વ પ્રથમ વિનય ધર્મને જ સ્થાન આપ્યું છે. હરુણવતાર મહાત્મા ગુપ્તિ આપેલ ઉપદેશોને તેમની પછીના શિષ્યોએ વિનય પિટક ને નામે સંગૃહિત કર્યાં છે.

પાશ્ચાત્ય જન્મતના વિદ્વાન હેનરી કહે છે કે જો આપણે સ્વર્ગમાં જવું હોય તો નમવું પડશે. કારણ કે સ્વર્ગની છત તે કોચી છે. પણ દરવાજા નાનો છે. માટે આપણે નમવું પડશે. ભગવાનના સમવસરણમાં ઢોળાતાં આમરો પણ આપણને એ જ સંદેશ આપે છે કે જામે નીચે સૂકીને કોચી ચડીએ છીએ.

નમવું એ જરૂરી છે. પરંતુ કેવળ શરીરથી નમવું તે વિનય નથી. હાથકાનો માળે તો ધણીયે વાર સૂકે છે. આપણે આપણા સ્વાર્થ માટે ચાત દિવસ સૂકીએ છીએ. આવા સૂકવાનો ઠોઈ અથ નથી. એમ તો કસરત કરતી વખતે આપુ શરીર વળે છે. નમે છે પણ કસરતનું નમન વહન નહિ કહેવાય. કેમકે રોજ દોઢ કલાક કસરત કરી પછીના ઉતારનાર ધુવક પિતાને સમાન આપવા ખુરશીમાંથી બેઠે. પણ યવાની તરફી લેતા નથી. ગુરુના ચરણે પડામાં તે શરમ જનુભવે છે. ખરી વાત એ છે કે વિનયમાં મન નમવું જોઈએ. તનની સાથે મન નમે ત્યારે જ વિનયની મહુરત મળે શકે છે.

મનને નમાવવાની પદેથી શરત છે. અહ કાગ્નુ મળી જવું. નર્મ સુધી મનનું અહ મળવું નથી. ત્યાં સુધી ગુણીજનોના ગુણો જોઈને નમન કરવાની ભારત્ય થતી નથી. મનના અહ કારનો નાશ કરવા માટે આપણે આપણી જાતને નાની માનીએ. મનની લખુતા જીવનની સરળતાની નિશાની છે. નર્મ લખુતા છે. ત્યાં મોહપ્રિયતા પણ છે.

આખ્યાત્યેશી કવિશ્રી અમન દખનજી એક પદમાં લખુતાના માધુર્યનું વર્ણન કરે છે.

લખુતા મેરે મન આની લઈ ગુરુજમ જ્ઞાન નિશાની.
સિદ્ધરાજ ધામને જાવે સખિયાં દિલમિલ શાક લમવે.
બાકે હોય તો નન ન પાવે જો જાવે તો સિધ કટાવે.

આખ્યાત્યેશી મોઝીસત લખુતાનું આત્મિક ચિત્ર પ્રસ્તુત કરે છે. લખુતા દેહી મોલક છે. નાનું બાળક દરેકને પ્રિય હોય છે. સમુદ્ર બાળક હોય

તો પણ તેને ખોળામાં લેવાનું દિલ થાય છે માણસની વાત તો ઠીક પણ કૂતરીના પણ નાના ગલુડિયા પ્રિય લાગે છે નાના છોકરાઓ તેમને ઉપાડીને ફેરે છે નાના બાળકો રાખના મહેલમાં ઘૂસી જાય તો પણ તેમને કાઈ રોકી શકતું નથી રોકવાની વાત તો શી પણ રાણી-મહારાણી પણ તેમને ખોળામાં ખેસાડી દે છે તેનું પણ વાત્સલ્ય જાગી જાગે છે પ્રેમથી તેને ખવડાવશે, પીવડાવશે, તેનું મન રજન કરશે અને વાત્સલ્ય-રસમાં પોતાની બધીયે ચિત્તઓ થોડા વખત માટે ભૂલી જશે

વર્ષો વીસા પછી બાળકમાંથી કિશોર અને કિશોરમાંથી તરુણ બન્યો. હવે જો એ યુવક કદાચ રાજમહેલમાં જવા માગે તો તેને કાણ જવા દેશે ? કદાચ દુર્વાસના સાથે તેણે બળપૂર્વક પ્રવેશ પણ કર્યો તો તેની સલામતી પણ જોખમમાં આવી પડશે અને જીવતો બહાર નીકળી શકશે કે કેમ તે પણ એક પ્રશ્ન રહેશે

જેના જીવનમાં, જેટલે અંશે લઘુતા હોય તેટલે જ અંશે દુનિયા તેને ખૂબે છે અસત્યનો સામનો પણ તે જ કરી શકે છે અર્ધ વિશ્વાસોમાં ભટકતી જનતાને તે પ્રકાશ પણ આપે છે અને ખેંટી પર પરાઓને વળગી રહેતી દુનિયાને તે લપડાક પણ લગાવે છે, છતાં જનતા તેની વાતને પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે સલ વાત એ છે કે દુનિયાની સામે જિભા રહેવાની શક્તિ નમ્રતામાં જ છે

લગવાન મહાવીર, ઇસુ ખ્રિસ્ત, મહાત્મા બુદ્ધ, ભક્ત પ્રહલાદ, શ્રીકૃષ્ણ વગેરે મહાપુરુષો દુનિયાની સામે થઈ રહ્યા હતા કારણ કે તેઓ નમ્રતાના સાક્ષાત અવતાર હતા જનપ્રવાહની સામે થયેલી શક્તિ તેમણે નમ્રતામાંથી જ મેળવી હતી જગતની સામે સફળતાપૂર્વક એકલા જિભા રહેવાની શક્તિ નમ્રતા વિના અસંભવિત છે

નમ્રતાના ત્રણ લક્ષણો છે —

- ૧ કડવા પ્રશ્નનો મીઠો ઉત્તર આપવો
- ૨ ક્રોધના ભડકા વખતે ચુપ રહેવું
- ૩ અપગધીને દડ દેતી વખતે પણ ચિત્તને ક્રોમળ રાખવું

કડવી વાતનો કડવો ઉત્તર તો પશુઓ પણ વાળે છે જો ઈર્ષ્ય તમે આવેશમાં આવી જઈ તેને તિરસ્કારો છો તો તે પણ ગરમ થઈ જાય છે પણ માનવ ! તું પશુઓ કરતા ઊંચ સ્થાને છે પશુઓ નીચું મો રાખી

નથી. તેવી રીતે જ્ઞાનના ઘાટ ધડવા માટે હૃદયથી શુભલૃત્તિ નરમ જન્માવવું જોઈએ. આથી જ જીવન અને જન્મતના ચાતા ભગવાન મહાવીરે પાવાપુરીમાં અતિમ પ્રવચનનો આરંભ કરતાં સર્વ પ્રથમ વિનય ધર્મને જ સ્થાન આપ્યું છે. ઠરુણાવત્તાર મહાત્મા ધૃષ્ટિ આપેલ ઉપદેશોને તેમની પછેના સિદ્ધોએ વિનય પિટક ને નામે સંગૃહિત કર્યા છે.

પાશ્ચાત્ય જન્મતના વિદ્વાન હેનરી ઠહે છે કે જો આપણે સ્વર્ગમાં જવું હોય તો નમવું પડે. કારણ કે સ્વર્ગની છત તે જીમી છે પણ દરવાજો નાનો છે. માટે આપણે નમવું પડે. ભગવાનના સમવચરણમાં દેખાતાં આમરે પણ આપણને એ જ સંદેશ આપે છે કે અમે નીચે મૂકીને જીએ અહીંએ જીએ.

નમવું એ જરૂરી છે. પરંતુ કેવળ સરીરથી નમવું તે વિનય નથી. હાડકાંનો માથો તે ધણીયે વાર મૂકે છે. આપણે આપણા સ્વાર્થ માટે ચત દિવસ મૂકીએ જીએ. આવા મૂકવાનો કોઈ અર્થ નથી. એમ તે કહી શકે. વખતે આપુ સરીર વળે છે. નમે છે પણ કહી શકે નમન વહન તકિ કહેવત. કેમકે રોજ દોઢ કલાક કહી શકે પછીના ઉત્પાગનાર ધુવક પિતાન સ માન આપવા પુરણીમાંથી બેઠો. પણ લવાની તરફી ભેતો નથી. ગુરુના ચરણે પડવામાં તે શરમ જનુભવે છે. ખરી વાત એ છે કે વિનયમાં મન નમવું જોઈએ. તનની સાથે મન નમે ત્યારે જ વિનયની અસરતા થઈ શકે છે.

મનને નમ્યાવચની પહેલી શરત છે. અદ કાગુ ગણી જવું. ત્યાં સુધી મનનુ અદ ગણી નથી ત્યાં સુધી મુશીજનોના ગુણે જોઈને નમન કરવાની ભાવના થતી નથી. મનના અદ કરનો નાશ કરવા માટે આપણે આપણો જાતને નાની મનિએ. મનની લખુતા જીવનની સરળતાની નિશાની છે. ત્યાં લખુતા છે ત્યાં લોકપ્રિયતા પણ છે.

આપણા મનોભી કવિથી અન દખનજ એક પદમાં લખુતાના માધુર્ય વર્ણન કરે છે.

વખુતા મરે મન આની લઈ ગુરુમ મન નિશાની.
 ના ગુના ધમમે જલે સખિયાં ત્વિમિત લાક લખવે
 જ્યે દેવ તે વન ન માવે તે જલે તે સિત કરાને.

આખ્યાયિક મોમીસત લખુતાનુ આર્થિક ચિત્ર પ્રસ્તુત કરે છે. લખુતા પેટી માં ક હી નાનુ અગ્રક દરકને ત્રિવ દેવ છે. સવુતુ અગ્રક ટપ.

ગુરુ આવ્યા છતાં જિભો પણ થતો નથી ! આવી ભાવના હોય, અથવા મોટાનુ જેટલુ વધારે સન્માન કરીશુ તેટલા તે વધારે પ્રસન્ન થશે અને ખીજા જેનારા પણ મારી નમ્રતાને વખાણુશે, આવી બંને ભાવનાઓથી કરવામા આવતો વિનય તે લોકોપચાર વિનય છે

૨. ભય વિનય : અપરાધી, ન્યાયાધીશનો ખૂબ જ વિનય કરે છે. તે જાણે છે કે જે તેમનુ સન્માન નહિ કરુ અને તે નારાજ થશે તો સજા વધારે કરશે વિદ્યાર્થીના હાથે ભૂલ થઈ જવાથી તે પણ ક્યારેક ક્યારેક શિક્ષકનુ ખૂબ સન્માન કરે છે આ રીતે શિક્ષકને સતોષીને, ઓછી સજા પ્રાપ્ત કરે છે શિષ્ય પણ અપરાધમા આવે ત્યારે આચાર્યનું વધુ સન્માન કરે છે તે આચાર્યનુ સન્માન એ માટે નથી કરતો કે તેમની પાસે આચાર-ધર્મની પર પરા સુરક્ષિત છે અથવા તે સઘના નાયક છે અથવા તો તે સયમના રસ્તા ઉપરથી ભટકતા સાધુઓને સન્માર્ગે ચઢાવે છે પણ અપરાધી શિષ્ય, તેમના આત્મિક ગુણોથી આકર્ષાઈને નહિ પણ પ્રાયશ્ચિતથી અથવા માટે આચાર્ય પ્રત્યે વિનયનુ પ્રદર્શન કરે છે આવી જાતનો જે વિનય તે ભય વિનય છે

૩. અર્થ વિનય : કલાર્ક મેનેજરનુ સન્માન કરે છે. મેનેજર પેઢીના માલિકનુ સન્માન કરે છે. મુનીમ શેઠનુ સન્માન કરે છે અને શેઠ પ્રધાનોનું સન્માન કરે છે આ બધાની પાછળ એક નાની સરખી ચીજ-પૈસા કામ કરે છે વિનય રાખવો જોઈએ માટે આમા વિનય રાખવામા આવતો નથી. પણ પોતાના કરતા વધુ સ પત્તિશાળી છે મટે તેમને નમવુ જરૂરી છે, એમ માની મૂકે છે જે વિનયનુ સાચુ સ્વરૂપ હૃદયમા વસ્યુ હોય તો માલિકની પાસે બકરી જેવો બની જતો મેનેજર, કલાર્કની સામે કેમ સિહ જેવો બની જાય છે ? અને પ્રધાનોને નીચા વળોવળીને સલામો કરનાર શેઠ, મુનીમની જરાક ભૂલ થતા કેમ રાતાપીળા થઈ જાય છે ?

તેનુ કારણ એ છે કે આ વિનયમા તેનુ અસલ સ્વરૂપ નથી પણ વિનયના સ્વાગમા પૈસા છુપાયેલા છે આને અર્થ વિનય કહેવામા આવે છે.

૪ કામ વિનય -જેના હૃદયમાં વાસના ભરેલી છે તે પણ નમે છે તે તો એટલો નમે છે કે નાના બાળકને પણ પ્રણામ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે નાના માણસોના પગમા પોતાનુ મન્તક મૂકવા પણ તૈયાર થાય છે પણ ક્યારે કે જ્યારે વાસનાનુ પાપ પહાડ પર ચઢી પોકારવા માડનું

ચાહે છે જ્યારે તુ જિયે મોઢે, છતી કાઢીને હરે છે એટલે એરનો ઉત્તર એરથી વાળવામાં માનવતાની કાંઈ કિંમત નથી. તુ તો એરનો ઉત્તર અમૃતથી આપ. વાણ, પૃથ્વી ઉપરના આરાં પાણીમાંથી પાણી જેવે છે પણ મીઠા પાણીના રૂપમાં પૃથ્વી ઉપર વર્તે છે તો તમે સાગર નહિ વાણ બને. સાગર પાસે અસીમ જળ છે તે રત્નાકર કહેવાય છે છતાં તે પૃથ્વીથી જિયે મઢી શકતો નથી. તેનો મોટામાં મોટો રોપ એ છે કે મીઠા પાણીને આડુ બનાવી દે છે તો તમે પૃથ્વીના પેટાળ પર, પેટ બહાડાનારા મીઠા નહિ પણ આકાશની સ્વતંત્ર હવામાં શ્વાસ લેનાર વાણ બને અને હવાશને મિઠાશમાં પલટાવવાની કળા શીખે.

વિનયનું બીજું લક્ષણ છે કોઈના કાઠકા વખતે શાંત રહેવું કોઈની સજામતી વ્યવહારોમાં પેટ્રોલ ઊંટવાનું કામ ઘર્ષ ભુલિયાનું કામ નથી બને આપનાથી બની શકે તો આજ વખતે પાણીનું કામ કરો નહિ તે તમારી ગતને અચાવી અલગ ઘર્ષ બને.

ત્રીજી વાત અપરાધીને હડ દેતી વખતે પણ ચિત્ત કામળ રહેવું જોઈએ. કોઈ સાધુના જીવનમાં રોષ લાગે છે તો આચાર્ય તેને પ્રાપ્તિવિત આપે છે તેમ જ્ઞાતિ આચાર્યના મનમાં સિખ પ્રત્યે કેટલી કામળ આવતા હોય છે માતા કણ્વી વખત જાળકને સિક્કા કરતી હોય છે કઠોર સિક્કા કરતી વખતે તેમાં કુરવા દેખાતી હોય છે જોનારને કેટલીક વખત એમ પણ લાગે કે તુ જાળક પર અસીમ મમતા ચાપનાર આ જ માતા છે ! કે જેની વાત્સલ્યની ધારા બીજાક સુઘર્ષ ઘર્ષ છે અને આજ રેતી જ બાકી રહી હોય એમ લાગે છે પણ અહારથી જોનારને શી ખબર પડે કે આ કઠોર દેખાતા અપરણુ નીચે વાત્સલ્યનું કામળ અરણુ વહી રહ્યું છે ! તેની રીતે સિક્કા કરતી વખતે હાથ ભણે કઠોર બને પણ મન કઠોર ન બને તે જો જો એટલે જ સિખની બૂલ વખતે કઠોર સિક્કા કરનાર આચાર્યને પણ વિનયની પ્રતિભૂતિ કહેવામાં આવેલ છે અને આજોમાં તેમની વિનયનાની ગાથાઓ સવાઈ છે આ સોકમાં માનવે વિનયી રહેવાનું છે પણ વિનયની પ્રાણ બલ અગર સ્વામ પણ કામ કરે છે

તત્ત્વવેદાંતોએ વિનયનાં પાંચ રૂપ બતાવ્યાં છે :

૧ હૈકેરપચાર વિનય આ જાતના વિનયમાં અતરની પ્રેરણા વિના માત્ર અહારનો દેખાવ હોય છે મોટાંતો આવા અને સ્વાસ્ત નહિ કરીએ તે સોકમાં અરણ્ય દેખાશે. સોકો કહેશે કે કેટલો અલકારી છે !

ગુરુ આવ્યા છતાં ઊભો પણ થતો નથી । આવી ભાવના હોય, અથવા મોટાનું જોટલું વધારે સન્માન કરીશું તેટલા તે વધારે પ્રસન્ન થશે અને ખીજા જોનારા પણ માગી નમ્રતાને વખાણુશે, આવી બંને ભાવનાઓથી કરવામાં આવતો વિનય તે લોકોપચાર વિનય છે

૨. ભય વિનય : અપરાધી, ન્યાયાધીશનો ખૂબ જ વિનય કરે છે. તે જાણે છે કે જો તેમનું સન્માન નહિ કરું અને તે નાગજ થશે તો સગા વધારે કરશે વિદ્યાર્થીના હાથે ભૂલ થઈ જવાથી તે પણ ક્યારેક ક્યારેક શિક્ષકનું ખૂબ સન્માન કરે છે આ રીતે શિક્ષકને સતોષીને, ઓછી સગા પ્રાપ્ત કરે છે શિષ્ય પણ અપરાધમાં આવે ત્યારે આચાર્યનું વધુ સન્માન કરે છે તે આચાર્યનું સન્માન જો માટે નથી કરતો કે તેમની પાસે આચાર-ધર્મની પરપરા સુરક્ષિત છે અથવા તે સઘના નાયક છે અથવા તો તે સયમના રસ્તા ઉપરથી ભટકતા સાધુઓને સન્માર્ગે ચઢાવે છે પણ અપરાધી શિષ્ય, તેમના આત્મિક ગુણોથી આકર્ષાઈને નહિ પણ પ્રાયશ્ચિતથી અથવા માટે આચાર્ય પ્રત્યે વિનયનું પ્રદર્શન કરે છે આવી જાતનો જો વિનય તે ભય વિનય છે

૩. અર્થ વિનય : કલાર્ક મેનેજરનું સન્માન કરે છે. મેનેજર પેઢીના માલિકનું સન્માન કરે છે મુનીમ શેઠનું સન્માન કરે છે અને શેઠ પ્રધાનોનું સન્માન કરે છે આ બધાની પાછળ એક નાની સરખી ચીજ-પૈસા કામ કરે છે વિનય રાખવો જોઈએ માટે આમાં વિનય રાખવામાં આવતો નથી. પણ પોતાના કરતા વધુ સ પત્તિશાળી છે મટે તેમને નમવું જરૂરી છે, એમ માની ખૂંકે છે જો વિનયનું સાચું સ્વરૂપ હૃદયમાં વસ્યું હોય તો માલિકની પાસે બકરી જેવો બની જતો મેનેજર, કલાર્કની સામે કેમ સિદ્ધ જેવો બની જાય છે ? અને પ્રધાનોને નીચા વળીવળીને સલામો કરનાર શેઠ, મુનીમની જરાક ભૂલ થતા કેમ રાતાપીળા થઈ જાય છે ?

તેનું કારણ એ છે કે આ વિનયમાં તેનું અસલ સ્વરૂપ નથી પણ વિનયના આગમાં પૈસા છુપાયેલા છે આને અર્થ વિનય કહેવામાં આવે છે.

૪ કામ વિનય -જોના હૃદયમાં વાસના ભરેલી છે તે પણ નમે છે તે તો એટલો નમે છે કે નાના બાળકને પણ પ્રણામ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે નાના માણસોના પગમાં પોતાનું મન્તક મૂકવા પણ તૈયાર થાય છે પણ ક્યારે કે જ્યારે વાસનાનું પાપ પહાડ પર ચઢી પોકારવા માડતું

હેય છે ત્યારે તે વખતે તે એ પણ નહિ જુએ કે તે કોની સામે ચૂકી રહેય છે એવે વખતે બધી જ વાતો તે હસતાં હસતાં સાંભળી ધરી. બધી પણ વિનયનો માત્ર ઢેહ છે આત્મા નથી.

પોતાના પ્રેમપાત્રની પ્રસન્નતા અને તેની એક હાસ્યલહરી માટે તે પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કરવા તૈયાર રહે છે પણ આવો માણસ, જેણે અહેરા કાંપર સમયનો પ્રભાવ છે તપ્તુ તેજ છે તેવા ક્ષેત્રે સત મજા કરતાં તેમને નમન કરવા તૈયાર નહિ યાય.

૫ આત્મ વિનય—આ જાતનો વિનય અમુક આત્માઓમાં જ જોવા મળે છે તેઓ ન તો સ્વાર્થ માટે નમે છે કે ન તો ભય કે પ્રત્યેક્ષને સામે ધુટણીએ પડે છે તેઓ નમે છે માત્ર સહયુક્તની સામે કે જ્યાં કોઈ અલ્પથીય વ્યક્તિ દેખાય છે.

પણ તેને વેચનો મોહ કે પશનો પ્રેમ રહેશે નહિ તેને એવો આગ્રહ નથી હોતો કે અધુક પ્રકારનો વેચ હશે તો જ હું નમીશ અગર અમુક જાતના કિનાકારાં કે અમુક પદ્મમાં વિશ્વાસ રાખનારને જ હું નમીશ. આવો ક્ષેત્ર આગ્રહ તેના મનમાં નહિ હોય તે પણ અગર વેચને નહિ પણ સહયુક્તની સામે જ પોતાનું સિર ઝુકાવશે. જ્યાં તેને સમજદાન, સમજદાન અને સમજદાનની સાધના દેખાશે ત્યાં તેનું શુભપૂજક મસ્તક નમી પડશે.

આકલી પરપરામાં માત્ર વિનયનો જ સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. ફક્ત ત્યાંજ વિનયનો આત્મા દેખાશે. બધી જી ન ચારમાં તે વિનયનો ઢેહ છે વિનયનો વેચ છે પણ વિનયનો આત્મા નથી.

વિનયના આત્માને ધરખનાર ખાસતોએ જોઈ જીવનમાં સ્થાન મેળવ્યું છે એટલા જ માટે મહાન વિનયવત જીતમસ્વામી જેણે સતનુ નામ બધાકની ઇશ ઉપર વસે છે.

જોના ધરમાં જન્મેલ એવી જાગ્યે જ કોઈ વ્યક્તિ મળી આવશે કે જેને જીતમસ્વામી શાસિબદ્ધ કે અભયકુમારના નામની ખજાર ન દોષ. તમને તો જરૂર માદ દરી જ કેમ ન હોય ? દિવળીના દિવસે શારદા પૂજાન વખતે મજાન મૂહર્તમાં આજ અદાપુરુષોનાં નામ તમારા મોપદામાં સર્વપ્રથમ લખો છે. જીતમસ્વામીને માટે તો એક ઘોડરો લેલોની છમે માદ દેય છે તેને માદ દેરાવચની જરૂર નથી કે—

- અગુઠે અમૃત વમે, લલિધ તણા લડાર,
ન્ય ગુરુ ગૌતમ સમરીયે, મનવ છિત દાતાર

આ દોહરો માગલિકને અ તે જોડવામા આવે છે અને આપને ખૂબ જ પ્રિય છે ઘણી જ આનંદની વાત છે કે આપ ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ-શિષ્ય અને એક પવિત્ર સત પ્રત્યે આટલી શ્રદ્ધા અને સ્નેહ રાખો છો, પણ આ શ્રદ્ધાની પાછળ હેતુ શો છે ?

આની પાછળ બે હેતુ હોઈ શકે છે પહેલો તો એ કે તે ન્યાં. અગુઠો ગણે છે તે વસ્તુ ક્યારે પણ ખલાસ થતી નથી જેવી રીતે ખીરના પાત્રમા અગુઠો રાખતા ખીર અખૂટ બની ગઈ તેમ તમે પણ વિચાર કરતા-હશે કે તમારી પાસે પણ કોઈ એવી લલિધ આવી ન્ય કે તમે ન્યા અગુઠો ગણો તે વસ્તુ કદિ પણ ખૂટે નહિ આવી લલિધ જે મળે તો તમે તેનો પ્રયોગ કયા કરશો ? મુહપતિ પર કે માળા ઉપર ? ના ના તમે એટલા બોળા નથી પહેલો પ્રયોગ તો ઝવેરાતની તિજોરી ઉપર કરશો કે અગુઠો અડતા જ લક્ષ્મી અક્ષય થઈ ન્ય

ગૌતમમ્વામીના સ્મરણનો ખીજો હેતુ તેમના જીવનની પવિત્રતા, સરળતા, વિનમ્રતા અને તપોનિષ્ઠા આપણા જીવનમા આવે તે છે

બેમાથી તમને ક્યો હેતુ પસંદ છે ? પહેલો કે ખીજો ? તમે ભલે પહેલો હેતુ પસંદ કરો, પરંતુ જૈન શાસન તો ખીજા હેતુને લક્ષમા લઈને જ તેમની અર્ચના કરે છે

ગૌતમ પ્રભુના હૃદયમા કેટલી સરળતા અને કેટલી વિનમ્રતા હતી, તેતુ એક દષ્ટાત તમારી સામે રજૂ કરુ છુ વીતરાગ પ્રભુ મહાવીરે, ગૌતમમ્વામીને કેટલીવાર શિક્ષા આપી છે દરેક વખતે તે કહેતા, “ સમય ગોચમ મા પમાયએ ”-હે ગૌતમ ! એક સમય માત્રનો પ્રમાદ કરીશ નહિ ” ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના દસમા અધ્યયનમા એક વાર નહિ, બે વાર નહિ, પણ ઓગણત્રીસ વાર આ પદ આવે છે

એક વ્યક્તિને એક વખત શિખામણુ આપવામા આવે તો તે સાલગાં લેશે ખીજી વખત કહેતા તે મનમા સમસમી રહેશે અને ત્રીજી વાર કહેવા જશે તો ત્રાડ પાડશે-બસ, હુજ તમારી નજરમા આવુ છુ દુનિયાભરની શિખામણુ મને જ આપ્યા કરો છો બધા દોષ મારામા જ ભર્યા છે ?

પણ વિનય અને નમ્રતાના અવતાર ગૌતમપ્રભુ, લગવાન મહાવીરના એકેક સજ્જને કેટલા આદરસહિત સંભળના હતા । તે કહેતા કે એક પિતાને પુત્ર પ્રત્યે કેટલું વાત્સલ્ય હોય છે । પણ તે જ વાત્સલ્ય પિતાને મોટેથી પુત્રને ધ્રેસલા આપે છે પિતાના એ વાત્સલ્ય કરતાં પણ પ્રભુનું મારા ઉપર અત્યંત વિશુદ્ધ વાત્સલ્ય છે તેથી જ વારવાર પ્રભુ અને જ સંબોધન કરે છે

જો વિનયનો અભાવ હોત તો તો તે એમ જ કહી દેત કે હરેક વખતે મને જ કષ્ટ કરે છે આખો વખત મારું જ નામ બીધા કરે છે યુ ક આખો વખત સર્જ જ રહુ છું । રાત દિવસ આ સિખામણ કેવી । યુ ક હું હવે પણ અભોધ બાળક છું । મારામાં પણ વિવેક છે જ્ઞાન છે જ્ઞાન જ્ઞાન અને ધૌરૂ પૂર્વોના મે અભ્યાસ કરેલો છે આટલા મોટા સ્વરૂપને કુ અધિકારતા છું

પણ આ સજ્જને નીકળે શેનપ । અહ કાર તો તેમને આજથી પણ નહોતો પદ અને સચાને મોહ તો તેમનાથી દૂર બામી ગયો હતો. તેમના પ્રવિત્ર આદર્શમાં કેવળ વિનય કપી દોષકની સિખા જસતી હતી. એથી જ અજ્ઞને અડી હાનર વર્ષ વીતવા છતાં જ્ઞાતા તેમના જેવી વિનયની મૂર્તિને શુદ્ધી સહી નથી

તા. ૧૮-૭-૫૬

માદુ ગા (મુળક)

ભારતનો ધ્વજ મીઠી લાકડી પર લહેગય છે વાકીચૂકી લાકડી ધ્વજ ફરકાવવા માટે કોઈ પસંદ કરતુ નથી તેના ભાગ્યમા તો ચૂલામા જઈ ચલા ગરમ કરવાનુ જ લખાયેલુ હોય છે જેના જીવનમા જેટલી સરળતા હોય છે તેટલો જ તે લોકપ્રિય બની શકે છે જીવનની વાકીચૂકી લાકડી સદ્ગુણો રૂપી ધ્વજ ફરકાવવાનો ઈન્કાર કરે છે એટલા માટે ભગવાન મહાવીર કહે છે કે વક્તા અને માયાથી દૂર થઈ સરળ બનો.

હૃદયની વક્તાનુ નામ જ માયા છે તમે કપાય વિનય ઉપર પ્રવચનો સાલણી રલા છો તેમા માયાનુ સ્થાન ત્રીજુ છે માયા, આત્માની સરળતાનો નાશ કરે છે ન્યા હૃદયમા કુટિલતા હોય ત્યા ધર્મનુ ખીજ રહી જ કેમ શકે શે ભગવાન મહાવીર, પાવાપુરીની અતિમ દેશનામા સાધુઓને ચેતવણી આપે છે કે —

સોહી ઉજ્જય ભૂવસ્સ, ઘમ્મો સુધ્દસ્સ ચિટ્ઠ્ઠીં ।
નિઝ્વાણ પરમ જાઈં, ઘયસિત્તિ વ પાવપ ॥

ઉ સૂત્ર, અ ૩,

જેણે સરળતા અપનાવી છે તે જ અધ્યાત્મ માર્ગનો યાત્રી બની શકે છે સરળ આત્મામા જ ધર્મ ટકી શકે છે કોઈ વાસણમા દૂધ ભરીએ પણ જો તેમા મીઠુ ભરેલુ હોય તો દૂધ સારુ રહી શકતું નથી દૂધ ભરવુ હોય તો પહેલા તેમાથી મીઠુ કાઢી નાખી વાસણ સાફ કરી નાખવુ જોઈએ તેમ જ, જો જીવનમા અધ્યાત્મની જ્યોત જગાવવી હોય તો પહેલા માયા અને વક્તાની દ્વાર ભૂમિને સાફ કરી નાખવો જોઈએ જીવનમા સરળતા આવશે તો શુદ્ધિ પણ આવશે શુદ્ધિ આવી તો ધર્મ આવી જ ચૂક્યો

સમજે, કારણ કે ધમ આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિની નજીક રહેનાર છે એવો શુદ્ધ-શુદ્ધ આત્મા નિર્વૈચાર્યથી પરમપદને પામી શકે છે

સરળતામય શુદ્ધ જીવનની સુવાસ સવત્ર દેશી. જેવી રીતે ધી રાજાથી અગ્નિ ધૂમાણ જિનાનો વાકાખંધ સળગે છે તેવી રીતે સરળતાથી કસ્વામાં આવતી ધાનિક ક્રિયાઓ દલ અને પ્રવચનાથી રહિત હોય છે

આસોચના જીવનનું અમૃત છે સાધુ, પોતાના ગુરુદેવ સમક્ષ આતોચના કરે છે અને તે દોષિત આત્મા, દોષના મોગથી વિમુક્ત થઈ હળવો થાય છે

દુઃખીને કાઈ સહાયથી મળે તેના ઉપર કામળતાથી હૃદય ફેરવે અને સ્નેહપૂર્વક બે મીઠાં વચનો કહી તેની કુરુણ કલાણી પૂછે તો કુરુણતાનો સ્પર્શ થતાં જ તેમ વાળા વરસે તેમ તેની આંખોમાંથી આંસુ વહેવા મડિ છે દુઃખી વ્યક્તિ હમદર્દીની આચળ પોતાનું દુઃખ વ્યક્ત કરી હળવપણું અનુભવે છે એ જ પ્રમાણે સાધુ આસોચના કરીને અપરધીના મોગથી મનને હળવું બતાવે છે સાથે જ પ્રાપ્તિ વડે શુદ્ધ પશુ બને છે

આચરમાં દુરમાનુ છે કે ? સાધક નિષ્કપટ અને સ્વચ્છ અરિસા જેવું હૃદય રાખી આસોચના કરે છે તેને અહમ પ્રાપ્તિ આવે છે જો તે કપટ રાખી આસોચના કરે તો તેને જમણ પ્રાપ્તિ સાથે વ્યસ્થાર સત્તતુ પહેલું પાતું ઉપાડતાં જ આપને સ્પષ્ટ આશ્વસ થશે. આચરમાં કહે છે કે -

લે મિશ્નુ માસિય પરિહાર ઠાળે પઢિસેવિચા
આહોપના અપઢિ સંચિય આહોપ માણસલ
માસિય, પઢિઠચિય આહોપમાણસલ શો માસિય ।

બ્યવહાર સુત્ર ૯. ૧ સુ. ૧

જો કિમ્બુ એક માસના પ્રાપ્તિને થોડાં દોષનું સેવન કરે છે પણ આચાર સમક્ષ આસોચના લે છે તે આસોચના જો નિષ્કપટ બાવે કરે તે એક માસનું પ્રાપ્તિ આવે પશુ જો તે કપટ આસોચના કરે તો તેને બે માસનું પ્રાપ્તિ આવે છે

કપટ એ એવું ઝેર છે કે ? આતોચનાથી અમૃતને ઝેર બતાવે છે આસોચનાના આટલી સાળી પહેળી વિચતમાં બિતરવાનો આ વિચનથી પણ ઘરે તેની વિચતેમાં જેટલા ઘરે દિતરવુ રાગુ તેને માયાના કરને જાણખાં શકે બે સાધુઓનો દોષ એક સરખો છે જનને આતોચના

પણ કરે છે તેમા એક સરળતાપૂર્વક કરે છે અને બીજે દલવૃત્તિ રાખીને કરે છે, જેથી તેનું પ્રાયશ્ચિત બમણું થઈ જાય છે

એ પણ નક્કી છે કે જો રોગી વૈદ્યની સાથે જાળ કરશે, તેના પ્રશ્નોના સીધા જવાબ નહિ આપે, તો તેથી વૈદ્યને તો કાઈ નુકસાન થવાનું નથી, તેને તો લાભ જ થવાનો છે રોગ વધશે, સાથે વૈદ્યની કમાણી પણ વધશે. છતાં કોઈ પણ પ્રામાણિક વૈદ્ય એવી ઈચ્છા રાખશે નહિ પરંતુ રોગોની જાળવૃત્તિ જ રોગને વધારશે અને તેની સાથે વૈદ્યની કમાણી પણ વધવાની જ.

શિક્ષણના ક્ષેત્રે, શિક્ષકની સાથે જાળ કરીને કોઈ વિદ્યાર્થી આગળ વધી શક્યો નથી તેમ જ વકીલ સાથે જાળપૂર્વક વર્તીને કેસમા સફળ થવાની આશા રાખવી તે પણ વ્યર્થ છે

વ્યવહારિક જીવનમા જાળથી કઠિનાઈ પેદા થાય છે ત્યારે આધ્યાત્મિક જીવનમા કપટ ખૂબ જ મોટી વિડબણા લાવે છે

સાધુજીવનની પહેલી શર્ત છે કે જીવનમા સરસતા હોય કારણ કે સરળતાના અભાવમા પવિત્રતા ટકી શકતી નથી હૃદયની સરળતા સિવાય કરવામા આવતી તમામ સાધના માત્ર કાયકલેશ બની રહે છે ભગવાન મહાવીરના શાસનમાં દલવૃત્તિને કોઈ સ્થાન નથી શ્રમણુ જીવનની તો વાત શી, પણ તે સિવાયનાને શ્રાવક કે સમ્યક્તરી તરીકે પણ સ્વીકારવામા આવેલ નથી ભગવાન મહાવીરની ભાષામાં માયાવત પ્રાણી મિથ્યાદષ્ટિ છે આપને યાદ હશે કે —

“ માયી મિચ્છા દિહ્ઠા, અમાયી સમ્મ દિહ્ઠી ”

જાળ અને દલથી મુક્ત આત્મા જ સમ્યક્તરૂપી પ્રકાશના કિરણોને પામી શકે છે હૃદયની પવિત્રતા અને સરળતા વિનાની તમામ સાધનાઓ નિષ્પ્રાણ છે, ભણે તેથી સ્વર્ગના ભોગોની પ્રાપ્તિ થય પણ જન્મ અને મૃત્યુના ચક્રવાળી લવપરપરાનો નાશ કરવામા તેની સાધના કામમા આવી શકતી નથી, સૂત્રકૃતાગ સૂત્રમા વીતરાગ પ્રભુ મહાવીર ફરમાવે છે કે

જહ્ વિચ્ચ ભમિણો ફિસે ચ્ચરે, જહ્ વિચ્ચ મુંજિય માસ મંતલો ।
જે હ્હ માયાહ્ મિજ્જર્ઠ, આગચ્છન્તિ મઘ્નાયણત સો ॥

મૂત્રકૃતાગ સૂ ૧ અ ૨

સાધનાના ક્ષેત્રમા પ્રગતિશીલ સાધક વસ્ત્રમાત્રનો પગિત્યાગ કરી અગ્રેણક-

તવનો સ્વીકાર કરે છે વર્ષો સુધી તપસ્યાધના કરીને જેણે દેહમાંથી રક્ત અને માંસ સુધી નાખ્યા હોય મદિના-મદિના સુધી નિરાહાર રહીને કઠોર સાધના કરી હોય છતાં જો આ બધી સાધનાની સાથે માયાની મંથને છોડી ન હોય તો એક વાર નહિ, અને ત વાર ગર્ભમાં આવવું પડશે. સરળતાના અભાવમાં તેની ગમે તેવી કઠોર સાધના પણ તેને જ મમરણના દિગ્મર્શથી છોડાવી શકતી નથી.

પરંતુ જાણે તો સાધનામાં પણ દલ ચાલી રહ્યો છે બહાર એક અને અંદર ખીંતે જ રમ જણાય છે. જોણ લોકો મેલા કપડામાં સાધુતા માની એવે છે તેને શી ખજાર પડે કે મેલા કપડામાં હાલના મેલ છુપાઈ શકે છે ! સાધુજીવન હોય કે ભાવજીવન, પણ સરળતાના અભાવમાં ભલેટું અસહ્યજી જીવું રહે છે. દરેક પ્રયત્નોમાં એ જ બાબત કામ કરતી હોય છે કે તેની અસહ વાત બહાર ન આવે એટલા માટે દલ અને માયાના પ્રાદ્ય પાછળ તેને છુપાવવામાં આવે છે.

સૂક્ષ્મવચન પણ માયાના મેત્રમાં પાછળ રહી ગયો નથી. તેની જાણ એ હાસન છે કે ઉપાશ્રવણ આવર્તા ત્રણ વખત તિકખલો આવાદિયુ કરશે. પરંતુ ઉપાશ્રવણની સીધી કિતરતાં એ જ મુનિઓની ટીકા કરવી જી કરશે. આ શું દલ નથી ? જો તમને મુનિજીવન ઉપર વિશ્વાસ ન હોય તે શું કરવા તેમના ખમમાં પડો છો ? મે જાતે અનુભવ કર્યો છે કે એક શાષ્ટ્ર જે મુનિની દોઢ કલાક સુધી ટીકા કરતો હતો. તે, તે જ મુનિની પાસે પહેલેથી લગીલગીને વહા કરતો હતો. સાચી વાત એ છે કે પાષ્ટ્રિઓના અર્થ તો ગયા તેને ઠેકાણે યોષી આવી ગઈ પણ હાલના અર્થ જામણા વધી ગયા !

માઠ રાખો કે આ વક્ત્રા અશુભ ગષ ભષિ છે અશુભ નામ પ્રકૃતિના બંધના હેતુઓમાં વક્ત્રાને ગણાવેલ છે કાલાની વક્ત્રા બાલાની વક્ત્રા, શાવની વક્ત્રા અને વિષમવાદ. આ આરે અશુભ નામ પ્રકૃતિઓને ગષ કરે છે તેને વિપત્તિદાય અશુભ વણુ-ગષ-રસ સ્પષ્ટ આદિમાં ગાય છે.

એવી અક્તિ કદાચ પ્રિમપૂવક કાઈ બોલે તો પણ એમ લાગે છે કે જાણે લડી રહી હોય. તેની હિતકારેથી વાત પણ કાઈને પ્રિમ લાગતી નથી તેને સ્વગ એવો કઠોર બને છે કે સાંભળનાર, ઈ છે છે કે તે ક્યારે પોતાની સ્પીચ ગષ કરે.

તમારે મધુર કહ મેઈએ છે લોકોનાં દિલ હરી લે તેવી વાણી

જોઈએ છે, પણ જ્યાં સુધી વક્તા નહિ જાય, ત્યાં સુધી માધુર્યનો ગુણ આપ નહિ મેળવી શકે અને ત્યાં સુધી તમારી વાણી જનતાના દિલને ડોલાવી શકશે નહિ સાથેસાથ મનની આ વક્તા, દેહને પણ વક્ બનાવે છે આ વક્તાનું પ્રમાણ જોવું હોય તો પશુઓના દેહ જુઓ પશુઓના દેહ વક્ હોય છે તેમની ગણના તિર્યચ યોનિમા થાય છે તિર્યચનો અર્થ જ વાકાપણ છે તિર્યચ યોનિની પ્રાપ્તિ માયા વડે જ થાય છે હવે તમે સારી રીતે સમજી ગયા હશે કે મનની વક્તા શરીરને પણ વક્ બનાવે છે જેના જીવનમા અહીં વક્તા છે, તે અહીંથી વિદાય થશે ત્યારે તેની વક્તા પણ તેની સાથે જ જશે. તે આગામી ભવમાં સાકાર બને છે. માટે વાચક ઉમાસ્વાતિ મહારાજ તત્ત્વાર્થ સૂત્રમા તિર્યચ યોનિના હેતુ બતાવે છે.

માયા તૈર્યમ્થોનસ્ય

તત્ત્વાર્થ સૂત્ર અ ૬, સૂત્ર ૧૭.

જો દેહની વક્તાથી બચવું હોય તો મનની વક્તાથી બચો.

પણ આજે તો જેટલો માણસ કપટબાજ હોય, તેટલો તે હોશિયાર ગણાય છે તમારો દીકરો કાઈ પ્રપચ રચી, કાઈકતું ખિન્નુ ખાલી કરી આવે અને આવીને તમારી સામે આખી વાત કહી સભાળાવે, તો તમે-તેની પીઠ થાપ્પશો અને હસતા હસતા તેની માતાને કહેશો કે-જોયુ ? આપણો દીકરો કેવો હોશિયાર થઈ ગયો છે !” આને જ તમે હોશિયારી માનો છો શુ જૈન-કુળમા જન્મ લેનાર વ્યક્તિ, કપટથી કરેલ કમાણીથી પ્રસન્ન થાય ? ખરું પૂછો તો તેવે વખતે તમારી આખોમાથી આસુ વહેવા જોઈએ, કે-મારો પુત્ર નૈતિકતા અને સરળતા ખોઈને માયા પ્રત્યે જઈ રહ્યો છે

તમે માનો છો કે છળ અને ધોકાબાજથી કમાણી સારી થાય છે એક રૂપિયાની ચીજ કદાચ આઠ આનામા લઈ આવ્યા, તો હૃદય નાચી ઊઠે છે. તમે સમજો છો કે આઠ આના બચી ગયા એક ચીની વિદ્યાર્થીને કાઈકે પૂછ્યું કે એક માણસ ઘેરથી એક રૂપિયો લઈને નીકળ્યો એક રૂપિયાની શાકલાજી ખરીદ કરી પણ ચાલાકી કરી આઠ આના પાછા લઈ ઘેર આવ્યો, તો તે શુ કમાયો ?

વિદ્યાર્થીએ જવાબ આપ્યો-“સાહેબ ! તે કમાયો નથી તેણે ગુમાવ્યું છે. આઠ આના માટે તેણે પોતાની કરોડો રૂપિયાની મોઘી માનવતા ગુમાવી છે”

જેના જીવનમા દલ અને કપટનું સામ્રાજ્ય છે, તે બોલે છે ઠાઈ, તે ચાલે છે ઠાઈ તેની વાણી મોરના જેવી હોય છે મોરનો કેકારવ ઘણો પ્રિય

તવને સ્વીકાર કરે છે વર્ષો સુધી તપસાધના કરીને ગેરે દેહમાંથી રક્ત અને માંસ મુક્તી નાખ્યા હોય મહિના-મહિના સુધી નિરાહાર રહીને કઠોર સાધના કરી હોય છતાં જો આ બધી સાધનાની સાથે માયાની પ્રધીને છોડી ન હોય તો એક વાર નહિ, અને ત વાર જહામાં આવવું પડશે. સરળતાના અભાવમાં તેની અને તેવી કઠોર સાધના પણ તેને જ મનરહુના ફરામાંથી ઉગ્રાવી શકતી નથી.

પરંતુ આજે તો સાધનામાં પણ દલ યાથી રજો છે બહાર એક અને આ રીતે જ રત જણાય છે ભોળા લોકો મેલા કપડામાં સાધુતા માની એવે છે તેને શી ખચર પડે કે મેલા કપડામાં હલવનો મેલ છુપાઈ શકે છે ! સાધુજીવન હોય કે આવકજીવન, પણ સરળતાના અભાવમાં મનને અસહ્ય પણ જન્મ રહે છે દરેક પ્રજાનોમાં જો જ ભાવના કામ કરતી હોય છે કે તેની અસહ્ય વાત બહાર ન આવે એટલા માટે દલ અને માયાના પ્રદા પાછળ તેને છુપાવવામાં આવે છે

મુદ્ધસ્થવજ પણ માયાના એવમાં પાછળ રહી ગયો નથી. તેની આજે એ હાસન છે કે ઉપામ્મમાં આવતાં તણ વખત નિહમતો આવાદિલુ ” કરતે. પરંતુ ઉપામ્મની સીમી ભિવરતાં એ જ મુનિઓની ટીકા કરવી શક કરસે. આ શુ દલ નથી ! જો તમને મુનિજીવન ઉપર વિશ્વાસ ન હોય છે શુ કરવા તેમના પત્રમાં પડે છે ! મે જાતે અનુભવ કર્યો છે કે એક માત્ર જો મુનિની દોઢ કલાક સુધી ટીકા કરતો હતો તે તે જ મુનિની પ્રસે પહેલવર્તા સ્ત્રીજીવને વદના કરતો હતો સાચી વાત એ છે કે પાશ્વરીઓના આંટા તો ગયા તેને ઢેકાણે યેથી આવી ગઈ પણ હલવના આંટા જમણા વધી ગયા !

માઠ રાજો કે આ વક્ત્રા અશુભ બધ બધિ છે અશુભ નામ પ્રકૃતિય બધના હેતુઓમાં વક્ત્રાને ગણાવેલ છે કલાની વક્ત્રા ભાવાની વક્ત્રા, ભાવની વક્ત્રા અને વિષમવાદ. આ ચારે અશુભ નામ પ્રકૃતિઓનો બધ કરે છે તેને વિપત્તિહલ અશુભ વણ-ગમ-રસ સ્પષ્ટ આદિમાં આવે છે

એવી બક્તિ કદાચ પ્રેમપૂવક કાર્ષિ બોલે તો પણ એમ લાગે છે કે જાણે શરી રહી હોય. તેની દિલભરેથી વાત પણ કાઠિને પ્રિય લાગતી નથી. તેને સ્વર એવો કઠોર અને છે કે સાંભળનાર, ઈચ્છે છે કે તે ક્યારે પોતાની સ્પીચ બધ કરે.

તમારે મધુર કહ જોઈએ છે લોભાનાં દિલ હરી લે તેની વાણી

આરતે વીણી વીણીને મારો વશ ખતમ કરી નાખ્યો છે આ સાધનાનું રહસ્ય પૂછવું હોય તો મને પૂછો

બહારના માણસો પાસે બહાર દેખાતી વસ્તુ જોવાની જ શક્તિ હોય છે, તે માત્ર ઉપરનો દેખાવ જ જોઈ શકે છે પણ માયાનું આ સ્વરૂપ, સાધકજીવનને બદલામ કરનારું છે સાધુના વેશમા રહીને જેઓ ષ્રષ્ટાચાર ફેલાવે છે, તેઓ સાધુજીવનનું અપમાન કરી રહ્યા છે તેઓએ ખતે તેટલો મહત્તી, ઉપરનો વેશ દૂર કરી, પોતાના અસલ સ્વરૂપમા આવી જવું જોઈએ. આવી વ્યક્તિઓ માત્ર પોતાના જ ચારિત્ર્યનું પતન કરે છે એમ નહિ, પણ આખા સમાજને બદલામ કરનાર પૂરવાર થાય છે

આ બહુ જ મોટું નુકસાન છે માત્ર સમાજને જ નહિ પણ પોતાની જાતને પણ એ નુકસાન પહોચાડનાર છે કે જેના બાલ જીવનમા સાધના અને આત્મજીવનમા વાસના રહેલી છે એવાઓથી સાવધાન રહો તેઓના માટે પણ એ જ સારું છે કે તે સાધનાનો દેખાવ છોડી દે સાધનાને, વાસનાનું સાધન બનાવવા કરતા ખીજું કોઈ મોટું પાપ નથી

ગૃહસ્થ વર્ગમા તમને ધણા એવા મળી આવશે કે જે પોતાનાં પાપોને ઢાકવા માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે દુકાને અનૈતિક આચરણ અને ઉપાશ્રયમા સામાયિક, આ તો સામાયિકની વિડબણા છે આવાઓ ન્યારે ઉપાશ્રયમા સામાયિક કરીને ખેસે છે ત્યારે લોકો કહે છે કે બગલગત ખેડા છે.

દલવૃત્તિ જીવનમા જ નહિ, પરિવારમા પણ અશાંતિ ઉત્પન્ન કરે છે. એક વિચારકે કપટી વ્યક્તિની સરખામણી કબરની સાથે કરી છે કબર ઉપરથી ઢાકાયેલી હોય છે જોનારને તે પવિત્ર ભૂમિ જેવી દેખાય છે, પરંતુ, એ ઉપરથી સફેદ જણાતી ભૂમિને થોડીક જ ખોદવામા આવતા તેની નીચે શુ મળે છે? ગળીને સડી ગયેલા હાડકા અને દુર્ગંધ ફેલાવતું માસ નજરે પડશે

એટલે તમે નિષ્કપટ બનો તમને જીવનમા સફળતાના દર્શન થાઓ તમારા આચારમા અને વિચારોમા નિષ્કપટતા પ્રગટ થાઓ આ સરળતા પવિત્રતાને જન્માવશે અને પવિત્રતાની સાથે શાંતિ તમારું સ્વાગત કરશે

માટુંગા,

તા. ૧૪-૮-'૫૮

લાગે છે. પણ ત્યાં રાખે છે મીઠા કેકરાવ કરનાર મોર સર્પ જેવા ભયમર વિષમર પ્રાણીને પણ મારી નાખે છે એવી રીતે કમળી માણસની મધ જેવી મીઠી વાણીમાં મીઠાશ અરેખર ફેટલી છે તે તે તે પોતે જ ભણે છે અથવા તે તેને જેને પરિચય થયો હોય તે ભણી શકે છે. દૂર રહેનાર તે માત્ર ઉપરનો ચગઠાટ જોઈ આનંદી થાય છે. પણ તેને અદ્ભુત વાતનો ક્યાંથી પત્તો લાગે! એથી તે ફેટલીક વખત આનંદવૈભવ માણસ એવાઓની પ્રશંસા પણ કરે છે તેની અખિા ભીતરનો ભેદ પામવા અદે અસમર્થ હોય છે.

એક વાર મહોદય પુરપોત્તમ શ્રી રામ તેમના ભાઈ લક્ષ્મણ સાથે વન-વિદ્યાર માટે ગયા ત્યાં માર્ગમાં એક સરોવર આનુ સરોવરમાં હિરેશા કમળા અને તેના ઉપર ભયમરોને વૃજ્જા જોઈ તેમની અખિા સ્થિર થઈ ગઈ તેવામાં એક જામો તેમની નજરે પડ્યો. તેની પાંખો ભણે સનકાઈદિ સામુદ્રી ધોબેલી હોય તેવી સફેદ હતી ખૂબ જ મદ અને એ તે આવી રહી હતી. ભણે કે કોઈ સત ઈશ્વોસમિતિતુ પાસન કરવા આવી રહ્યા હોય. આખા યોગીને જોઈને રામે પોતાના ભાઈ લક્ષ્મણને કહ્યું

પદ્ય હૃદમણ પપાર્યા ચક્ર પરમ ચાર્મિક

જાને જાને પદ્મ ઘણે જીવેણુ વચ વંકુષા ।

ભાઈ! જો તે રૂબે યોગી જામે છે ભણે કે પ્રમુદ્ધર્ષનામાં લીન કોઈ ભાત! અને આમે છે ત્યારે તેની સ્વવધનીથી પણ ઉશરે છે। ત્રિષે તે સ્વક્ષન દેખાઈ રહી છે તેને જાણ છે કે કદમ પણ નીચે કોઈ જીવ અમદર્ષ જાણ સામેસાચ કોઈ મોડુ સતલક્ષણ પછી લાગે છે આમે તેમ્ સ્થન કરી તેજ પવિત્ર કરાએ.

રામ આ પ્રમાણે જાણ્યાની, પોતાના ભાઈ પાસે પ્રશંસા કરતાં બોલી રહ્યા હતા ત્યાં સરોવરમાંથી એક અચાજ આખો રાખુ ખાન તે તરફ ગયું અચાજ આજીને દતો. તે કહી રહી હતી કે—

ચક્ર કિં વર્ણિતે રામ તેજાર્કિ નિષ્કુસી છતા ।

સદ્વાસી વિદ્યામાતિ પરિવં સદ્યાલિતનામ્ ॥

૨ સગા તરફથી રામ! તમારું કૃપ જે સફેદ છે તેથી તમે જાણ્યામાં, જ્ઞાની મોટી જાએ હા પણ તમે આ જાણ કરો છો આ ઉભયવચ માત્ર ઉપરની જ છે અદ્ભુત રસ્ય તમે ક્યાંથી નજીક ત તે ૨ સર્પે ૨૦ તે જ જાણી શકે આ તમારા યોગીએ તે સફેદ વેલ પડે છે આને

આસ્તે વીણી વીણીને મારો વશ ખતમ કરી નાખ્યો છે આ સાધનાનું રહસ્ય પૂછવું હોય તો મને પૂછો

બહારના માણસો પાસે બહાર દેખાતી વસ્તુ જોવાની જ શક્તિ હોય છે, તે માત્ર ઉપરનો દેખાવ જ જોઈ શકે છે પણ માયાનું આ સ્વરૂપ, સાધકજીવનને બદનામ કરનારું છે સાધુના વેશમાં રહીને જેઓ શ્રષ્ટાચાર ફેલાવે છે, તેઓ સાધુજીવનનું અપમાન કરી રહ્યા છે તેઓએ અને તેટલો મલ્ટી, ઉપરનો વેશ દૂર કરી, પોતાના અસલ સ્વરૂપમાં આવી જવું જોઈએ. આવી વ્યક્તિઓ માત્ર પોતાના જ ચારિત્ર્યનું પતન કરે છે એમ નહિ, પણ આખા સમાજને બદનામ કરનાર પૂરવાર થાય છે

આ બહુ જ મોટું નુકસાન છે માત્ર સમાજને જ નહિ પણ પોતાની જાતને પણ એ નુકસાન પહોંચાડનાર છે કે જેના બાહ્ય જીવનમાં સાધના અને આંતરજીવનમાં વાસના રહેલી છે એવાઓથી સાવધાન રહો તેઓના માટે પણ એ જ સારું છે કે ને સાધનાનો દેખાવ છોડી દે સાધનાને, વાસનાનું સાધન બનાવવા કરતાં ખીજું કોઈ મોટું પાપ નથી

ગૃહસ્થ વર્ગમાં તમને ધણી એવા મળી આવશે કે જે પોતાના પાપોને ઢાકવા માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે દુકાને અનૈતિક આચરણ અને ઉપાશ્રયમાં સામાયિક, આ તો સામાયિકની વિડબણા છે આવાઓ ન્યારે ઉપાશ્રયમાં સામાયિક કરીને એસે છે ત્યારે લોકો કહે છે કે બગલગત બેઠા છે.

દલવૃત્તિ જીવનમાં જ નહિ, પરિવારમાં પણ અશાંતિ ઉત્પન્ન કરે છે. એક વિચારકે કપટી વ્યક્તિની સરખામણી કબરની સાથે કરી છે કબર ઉપરથી ઢાકાયેલી હોય છે જોનારને તે પવિત્ર ભૂમિ જેવી દેખાય છે, પરંતુ, એ ઉપરથી સંકેદ જણાતી ભૂમિને થોડીક જ ખોદવામાં આવતા તેની નીચે શું મળે છે? ગળીને સડી ગયેલા હાડકા અને દુર્ગંધ ફેલાવતું માસ નજરે પડશે

એટલે તમે નિષ્કપટ બનો તમને જીવનમાં સફળતાના દર્શન થાઓ તમારા આચારમાં અને વિચારોમાં નિષ્કપટતા પ્રગટ થાઓ આ સરળતા પવિત્રતાને જન્માવશે અને પવિત્રતાની સાથે શાંતિ તમારું અંગત કરશે

કથાપ વિનય ઉપર તમે રાજ પ્રવચન સ્વીકારી રહ્યા છો. જેનાથી કવપર પરાને પેલણ મળે છે તે આત્માની અશુદ્ધ દ્વારોને કથાપ કહેવાય છે તમે નક્કી ચૂક્યા છો કે કથાવના ચાર વિભાગ છે તેમાં બે રાજન્ય અને બે દેવન્ય છે જરા આપણે કોણકુથી જોઈએ તો આપણાં રહેલી રાજવૃત્તિ જ દેવને જ માવે છે જ્યારે કઈ ખાસ વસ્તુ પર આપણા મનમાં રાજવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે આપણા નવા પ્રભુને તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે જ હોય છે

ઈચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં જે અતરસમશૂત જને છે તેના ઉપર આપણી રાજવૃત્તિ કુદોડે મારે છે અને આ વિધેય ટાળવા માટે કામે લાગી જાય છે પોતાની તમામ વાકાત કામે લગાડી, અતરસાને દૂર કરી ઈચ્છિત વસ્તુ તે પ્રાપ્ત કરવા માટે છે પછી તે અતરસાને પ્રકૃતિ ન્ય હોય કે માનવસાક્ષીત હોય, તેના પ્રભે મનમાં શેષ નાશ થાય છે આજ દેવની જન્મશ્રુતિ છે

હવે તમે જોઈ શકો છો કે હલમાં પહેલા વસ્તુ તરફ રાજવૃત્તિ મેદ થાય છે પછી તેની પ્રાપ્તિ અને સરક્ષણમાં આધારપ વિરોધી સમિત્તો પ્રભે દેવ થાય છે. અર્થાત આત્માને વિભાવદ્વા તરફ ધીરજનાર મૂળ વૃત્તિ રાજાત્મક છે

રાજાત્મક વૃત્તિનું કાર્ય છે સેવાનું જેમને જન્મુ તે જમે તેમ કરીને પણ સેવું પછી એ નથી જોવાતું કે તે બેલા માટે કેટલું જોવું પડી. આ સેવાની વૃત્તિ તે જ સેવાની માતા છે તેના મનમાં આ સેવાની વૃત્તિ જન્મવધર છે તેને ઉચિત અનુચિતતાનું કઈ મહત્ત નથી હોતું તે માત્ર સમ્પદ કરવા જ ઈચ્છે છે પણ, તે એ વિચાર પણ નહિ કરે કે તેની આ

સંગ્રહવૃત્તિને કારણે હયાલયા ધરો ઉજ્જડ બની જશે, લીલી કલાર જેવી ફૂલવાડીઓ ઉજ્જડ વન સરખી જઈ જશે, કેટલીયે હસતી આખોમાથી આસુઓ વહેશે

આ લેવાની વૃત્તિવાળો ક્યારેય એ પણ વિચાર નહિ કરે કે મારી જરૂરિયાતો માટે કેટલું જમા કરવું જરૂરી છે સંગ્રહ હોય, પણ, તેની કાઈ સીમા હોવી જોઈએ જરૂરિયાતો વધે છે, પણ ક્યા સુધી તેને વધારવી ? સંગ્રહ અને જરૂરિયાતોની સીમારેખા તેની પાસે હોતી નથી તે તો માત્ર લઈને તેની રખેવાળી જ કરી બસે છે

એક પ્રાચીન અર્હંતાપિ સંગ્રહશીલ હૃદયનું ચિત્ર દર્શાવતા કહે છે—

આયાણ રક્ષી પુરિસે પરં કિંચિ ન જાણતિ ।

અસાહુ કમ્મ કારી સ્વલુ અયં પુરિસે ॥

ઋષિભાષિત સૂત્ર અ ૬-૧

આદાનરક્ષી પુરુષ લેવું અને સરક્ષણ કરવું એથી ત્રીજી કોઈ વાત બનણુતો નથી એવો માણસ હલકામા હલકું કાર્ય કરતાં પણ અચકારે નહિ જો કદાચ તેની બનણુમા આવે કે અમુક માણસની ખોપરી સોનાની છે, તો સોનાની પાછળ પાગલ બનેલ પુરુષ, તે માણસની ખોપરી પણ કાઢી લેશે

સપત્તિની પ્રાપ્તિ માટે માનવ જાતનું દમન પણ ઓછું નથી કરતો. એક યોગી આત્સસાધના માટે જેવી રીતે તપ કરે છે, ભૂખ, તરસની પરવા કર્યા વિના, સાધનામા દેહને કષ્ટ આપે છે, ખરું પૂછો તો સાધનાની તન્મયતામા તેને ભૂખ-તરસની ખબર જ પડતી નથી તેવી જ રીતે લોકીની સાધના પણ યોગીની સાધના કરતા જરાયે કમ હોતી નથી રૂપિયાના રણુ-કારમા તેની ભૂખ અને તરસ મટી જાય છે

દુકાન પર ગ્રાહકોની ભીડ જામી હોય, સમય થઈ ગયો હોય, પત્ની વારવાર બહાર આવી જોતી હોય કે અત્યાર સુધી જમવા કેમ ન આવ્યા ? છેવટે અકળાઈને છોકરાને દુકાને મોકલે છે તે કહે છે બાપુજી ચાલો, જમવાનું ફડું થઈ જાય છે”

ખરું કહો, આ વખતે તમે શો જરાખ આપશો ?

અહીં ઉપાશ્રયમા તો ધડિયાળનો કાંટો સાડાનવ ઉપર બે મિનિટ પણ આગળ જશે તો તમારું મન મુબઈ દોડી જશે. મનમા થશે કે કદાચ ઝસનો ગાડી જતી રહેશે

પરંતુ દુકાન ઉપર ધરિયાળમાં અગિયારને બદલે બાર ફલુ વાગી ગયા હોય, છતાં છાકરાને કહેશો કે- જા તું જાને તારી મા જાને જાગી લો. મને હમણાં વખત નથી. પણ જાને પેટમાં ઉંદરડા કુદાકુદ કરવા હોય ! આહાનેની જામિ આજળ, પેટમાં ઉંદરડા મુ મુ કરવા હોય તેનો જવાબ સંભળતો નથી. કેટલું દમન છે જા !

જૂન-તરસ માત્ર નહિ, અણીને વાર કોખને પણ દબાવવો પડે છે. માથા બતાવતાં આહાને તે પસંદ આવતો નથી તમે તેની સામે વાકામત તાકા હાવી દમ્બો કરી દો છો છતાં ન ભે તે તમારી આંખો જરા તેજ ચર્મ જાય છે પણ એ આહાક તમારે ત્યાંથી મોટા જગ્યામાં માથા પરીક્રમણ છે જાને એ બેચાર કાચી મીઠી સંભળાવે પણ છે છતાં તેની વાતો તમે પ્રેમથી સાંભળી લો છો. એક સખ્દ પણ બેસવા નથી તમે કેટલા કામચીત્ત જાની જાઓ છો ! જાણે કે જાવવાન મહાવીરની આંકડાં કામા તમારા હાથમાં કિતરી ગઈ હોય ! ખરી વાત તો એ છે કે તમે એ જાણે છો કે જાને જામીગુ તો હામેસનો ધરાક વૂઠી જશે.

સમઠકરિત માનવીમાં લોબની કાવન્ય પેદા કરે છે જે સમઠકની પ્રહણ જરિયાતો સતોપવાનો હેતુ હોય તેની તો કાઈ સીમા જરૂર હોય છે કેમકે માનવની જરિયાતોની હદ હોય છે પણ ઈચ્છાઓ હામેસાં જાનત છે તે તો દ્રોષીનાં ચીરની માફક જાનહદ હોય છે. દુ સાસનના હાથ ઘાટી અથા પણ દ્રોષીની સાડીને છેડે ન આવ્યો જા તે એક વાર્તા છે પણ વાર્તાને જાણુએ રાખી તેનો સાર કાઠો તો જણુરી કે દુ સાસન એ ચેરસ્તે ચહેલું મન છે જેની સવા કુષ્ટ છે ત્યારે આત્માનુ સાસન શુભ છે મનુ સાસન હામેસાં કુષ્ટ જ રહેવાનુ ધરણુ કે તેની શરિત્તો વિધારી છે એ જ દુ-સાસન આંતર શરિત્ત રોષીનાં ચીર ખેચે છે જાનત તખ્વાની સાડી-જા દુ સાસન ઘાટી જાય ત્યાં શુધી ખેચે જાય પણ તેનો છેડે આવવાનો નથી એ માટે જ આજમ કહે છે -

ફણાકુ આવાસ સમા અર્થતિવા

ઈચ્છા આકાશની માફક જાનત છે

આકાશમાં અસંખ્ય પક્ષીઓ ભેડે છે તે જામી જામીને પહાં આવે છે પણ આકાશનો છેડે કાઈ કાઈ સકષુ નથી. ઈચ્છાનુ આકાશ પણ એવુ જ છે મનુષી પખી રાજ તેમાં જામ્યા કરે છે તેની પાંખો ઘાટી જાય છે જાને તે પાણુ આવે છે પણ તેનો જાત સોધી સકષુ નથી.

તૃષ્ણાની પૂર્તિ ક્ષિતિજને ભેટવા જેવી છે તમે સૂતા જગલના ખૂણામા ઊભા રહીને જીઓ કેટલેક દૂર, તમને જમીન અને આસમાન ભેગાં થતા જણાશે આ જમીન અને આસમાનનું મિલન, તે ક્ષિતિજ કહેવાય છે. પણ કોઈને ઈચ્છા થાય કે હું આ ક્ષિતિજની મુલાકાત લઈ આવું અને તે ઊડવા માટે તો તમે માનો છો કે તે ક્ષિતિજને મળીને પાછો આવી શકશે ? આ જન્મમા તો શું પણ અનત જન્મો વીતી જવા છતાં પણ તે પાછો આવી નહિ શકે કારણ કે કારણ કે ક્ષિતિજ જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી એ માત્ર આખોની શ્રમણા છે અહીંથી તમને જેટલે દૂર ક્ષિતિજ દેખાય છે તેટલે જ દૂર ત્યાં પહોંચ્યા પછી પણ દેખાશે

ક્ષિતિજ એ આખોનો શ્રમ છે તેવી જ રીતે ઈચ્છાની પૂર્તિ, એ મનનો શ્રમ છે એ એક મનનું ક્ષિતિજ છે જેટલું આપ તેને ભરતા જશો તેટલું તે ખાલી થતું જશે કારણ કે મનની ઈચ્છા પૂરી કરનાર દરેક ઈચ્છા, પોતાની સાથે નવી ઈચ્છાઓને જન્મ આપે છે કોઈ ખાઈને ખાળક ન હોય તો તેને ખાળકની ખૂબ જ ઈચ્છા થાય છે કારણ કે તેનું સ્ત્રીત્વ બદલાઈ જવા ઝખતું હોય છે. દરેક સ્ત્રી માતા બનવામા એક જાતની મીઠાશ અનુભવે છે પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે કોણ જાણે કેટલાય દેવદેવીઓના ચરણે મસ્તક ઢાળે છે તમને ખબર હશે કે દીકરા-દીકરીઓ માટે માતાઓએ એક સ્વતંત્ર દેવી પણ બનાવી છે તેના પૂજન માટે એક દિવસ પણ નક્કી કર્યો છે આ દિવસને માટે અઠવાડિયા પહેલેથી તૈયારી ચાલે છે પૂજના દિવસે તે પોતે ટાઢું ખાય છે અને આખા કુટુંબને ટાઢું ખવરાવે છે

આટલું કરવા છતાં પણ આ દેવીઓ દીકરા-દીકરી આપે જ, એવું કોઈ નથી સહલાગ્યથી, કાગનું બેસવું અને તાડનું પડવું એમ કદાચ પુત્રનો જન્મ થયો, વર્ષોની કામના ફળી, તો શું તમે એમ માનો છો કે પુત્રજન્મની સાથે જ માતાની ભાવના પૂરી થઈ જાય છે ? પુત્રજન્મની સાથે ખીજા અનેક ઈચ્છાઓ જન્મ લે છે. પુત્રના લાલન-પાલન, તેની શિક્ષા-દીક્ષાથી માડીને કે તેને માટે સુદર વહુ લાવવાના સ્વપ્નો પણ તેના મનમા આવે છે.

હા તો ઈચ્છા પણ ક્ષિતિજ છે તેનો પાર તમે કદી પામી શકવાના નથી

દાણાગ સૂત્રમા ચોથે દાણે કહ્યું છે કે ચાર મ્યાન હમેશા અપૂર્ણ રહે છે. તેમા ગમે તેટલું ભરવામા આવે તો પણ તે ખાલી જ રહેશે

પરંતુ દુઃખન ઉપર અધિભાગમાં અભિમાને બદલે જ્યારે પણ વાગી
અથા હોય છતાં હાકરને કહેશો કે- જા તું જાને તારી મા જાને જાની
લો. અને હમણાં વખત નથી. પણ જાને પેટમાં ઉદરમાં કુદાકુદ કરતા
હોય. આકાશની જીડ જાવળ, પેટમાં ઉદરમાં મુ મુ કરતા હોય તેને
જાવળ સમજાતો નથી. કેટલું દુઃખ છે આ ?

જૂન-તરસ માત્ર નહિ, ધણીએ વાર કોષને પણ જાવળો પડે છે.
માલ જાવળતાં આકાશને તે પસંદ જાવળતો નથી તમે તેની સામે તાકાત.
તાકા સાવી જામો કરી દો છો છતાં ન લે તો તમારી જામો જાત તેજ
જઈ જાત છે પણ એ આકાશ તમારે તારી મેટા જામોમાં માલ ખરીદનાર
છે જાને એ જામો કરવી મીઠી સમજાવે પણ છે છતાં તેની વાલે તમે
મિતથી સાંભળી લો છો. એક સપ્તક પણ જાવળતાં નથી તમે કેટલા કામચલાઉ
જાની જામો છો. જાલે કે જાવળાન મહાવીરની જાવળો કુમા તમાર
હવેમાં કિતરી જઈ હોય. ખરી વાત તો એ છે કે તમે એ જાલે છે કે
એ જામીશું તો હમેશનેા ધરાક વડી જરી.

સમઘટિત માનવીમાં જાવળની જાવળ પેદા કરે છે જે સમઘટિત
પાછળ જાવળિયતો સતોપવાનો હેતુ હોય તેની તો કાઈ સીમા જાવળ હોય
છે કેમકે જાવળની જાવળિયતોની હલ હોય છે પણ કમિયો હમેશાં જાવળ
છે તે તો ક્રોધની આંતરની આકાશ જાવળ હોય છે કુ જાવળના દામ જામી
અથા પણ ક્રોધની સામીતો છેએ ન જાવળો જા તો એક વારો છે પણ
વાર્તાને જાલુએ જામી તેને સાર કારો તો જાવળો કે કુ જાવળ એ જાવળને
જાવળું જાવળ છે જેની જાવળ કુષ્ટ છે ત્યારે જાવળાનુ જાવળ જાવળ છે જાવળ
જાવળ દ.મેશાં કુષ્ટ જાવળેવાનુ જાવળ કે તેની જાવળે વિધારી છે એ જા
કુ જાવળ, જાવળ જાવળ ક્રોધની આંતર જેએ છે જાવળ ત વજાની સામી
જાવળ કુ જાવળ જામી જાવળ તાં કુધી જેએ જાવળ પણ તેને છેએ જાવળને
નથી એ જાવળ જાવળ કહે છે-

જાવળાનુ જાવળાસ સમા જાવળિયા

કમિય જાવળાની આકાશ જાવળ છે

જાવળાસ જાવળા પસંદો કાડે છે તે કામી જાવળિ પાડાં જાવળ
છે પણ જાવળાને છેએ કાઈ કામી જાવળ નથી. કમિય જાવળાસ પણ
જાવળ / છે જાવળ પામી જાવળ તેમાં જાવળા કરે છે તેની પામી જાવળ
જાવળ છે જાવળ તે પામી જાવળ છે પણ તેને જાવળ સામી જાવળ નથી.

તૃણાની પૃર્તિ ક્ષિતિજને ભેટવા જેવી છે તમે સૂતા જગલના ખૂણામા ઊભા રહીને જુઓ કેટલેક દૂર, તમને જમીન અને આસમાન ભેગાં થતા જણાશે આ જમીન અને આસમાનનું મિલન, તે ક્ષિતિજ કહેવાય છે. પણ કોઈને ઈચ્છા થાય કે હું આ ક્ષિતિજની મુલાકાત લઈ આવું અને તે ઊડવા માંડે તો તમે માનો છો કે તે ક્ષિતિજને મળીને પાછો આવી શકશે ? આ જન્મમા તો શું પણ અનંત જન્મો વીતી જવા છતાં પણ તે પાછો આવી નહિ શકે કારણ કે કારણ કે ક્ષિતિજ જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી એ માત્ર આખોની ભ્રમણા છે. અહીંથી તમને જેટલે દૂર ક્ષિતિજ દેખાય છે તેટલે જ દૂર ત્યાં પહોંચ્યા પછી પણ દેખાશે

ક્ષિતિજ એ આખોનો ભ્રમ છે તેવી જ રીતે ઈચ્છાની પૂર્તિ, એ મનનો ભ્રમ છે એ એક મનનું ક્ષિતિજ છે જેટલું આપ તેને ભરતા જશો તેટલું તે ખાલી થતું જશે કારણ કે મનની ઈચ્છા પૂરી કરનાર દરેક ઈચ્છા, પોતાની સાથે નવી ઈચ્છાઓને જન્મ આપે છે કોઈ બાઈને બાળક ન હોય તો તેને બાળકની ખૂબ જ ઈચ્છા થાય છે. કારણ કે તેનું સ્ત્રીત્વ બદલાઈ જવા ઝખતું હોય છે દરેક સ્ત્રી માતા બનવામા એક જાતની મીઠાશ અનુભવે છે પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે કાણુ જાણુ કેટલાય દેવદેવીઓના ચરણે મસ્તક ઢાળે છે તમને ખબર હશે કે દીકરા-દીકરીઓ માટે માતાઓએ એક સ્વતંત્ર દેવી પણ બનાવી છે તેના પૂજન માટે એક દિવસ પણ નક્કી કર્યો છે આ દિવસને માટે અઠવાડિયા પહેલેથી તૈયારી ચાલે છે પૂજના દિવસે તે પોતે ટાઢું ખાય છે અને આખા કુટુંબને ટાઢું ખવરાવે છે

આટલું કરવા છતાં પણ આ દેવીઓ દીકરા-દીકરી આપે જ, એવું કોઈ નથી સહભાગ્યથી, કાગનું બેસવું અને તાડનું પડવું એમ કદાચ પુત્રનો જન્મ થયો, વર્ષોની કામના ફળી, તો શું તમે એમ માનો છો કે પુત્રજન્મની સાથે જ માતાની લાવના પૂરી થઈ જાય છે ? પુત્રજન્મની સાથે ખીજા અનેક ઈચ્છાઓ જન્મ લે છે પુત્રના લાલન-પાલન, તેની શિક્ષા-દીક્ષાથી માઢીને કે તેને માટે સુદર વહુ લાવવાના સ્વપ્નો પણ તેના મનમા આવે છે.

હા તો ઈચ્છા પણ ક્ષિતિજ છે તેનો પાર તમે કદી પામી શકવાના નથી

દાણાગ સૂત્રમા ચોથે દાણુ કહ્યું છે કે ચાર સ્થાન હમેશા અપૂર્ણ રહે છે. તેમા ગમે તેટલું ભરવામા આવે તો પણ તે ખાલી જ રહેશે

૧ પહેલો સાગર ગંગા-મધુના નેત્રી મધા નદીઓ પ્રત્યેક કણે તેમાં સાબો ટન પાણી રહે છે હ નરો વર્ષ ધીલી વર્ષ, તેમનો વલુગટકો પ્રવાહ સાગરમાં મળે ત્યજ છે પણ હનરો વર્ષમાં એક પણ દિવસ એવો નથી આવ્યો કે જ્યારે સાગર એમ કશું હોય કે હવે મારે આ પહોળી નથી નેઈવું

૨. બીજુ સમશાન સમશાનનો ખાડો ક્યારે પણ પુરાવાનો નથી. હનરો જાણક કુવક પ્રોક દહ, આ પુરુ, જાગવાન કે નિજન, સચાધિત કે સાધિત, સત્વર્તી કે વામુહેવ જ્યાં જ્યાં આવે સમશાનમાં જઈ પહેલે છે હનરો-સાબો વર્ષોથી આ કમ મામે છે કઈ કરાયે ને અનને માલુઓ ત્યાં પહેલ્યા અને એ માર કલાકમાં રાખ થઈ જયા પણ સમશાનની જીવ આજ સુધી વખત થઈ નથી

૩ ત્રીજુ પેટ. આવી જ વાત પેટની છે પેટનો ખાડો સગર પૂર્વે ને અપેરે આથી. પચારીમાંથી કીકતા જ અધની માગણી થય છે સકાની સાથે નાસ્તે પણ નેઈએ છે. એ પણ પેટમાં ત્યજ છે અનિચારેક વાગતાં સુધીમાં ફરી મામે છે રાટથી ઘણ, ભવત, યાક કે મિધાન બની પણ એ વાગતાં તે પાણુ ખાથી. વચી પાકી થલ-નાસ્તાની માગણી. સાંભમાં છે વાગ્યા કે પાકી ખીચડી ને ફરી નેઈએ. રાતના દુપનો આસ પણ ખરો જ આવો આ પેટનો ખાડો ક્યારેજ બરાતો નથી. અને તેટલી વાર ભરો, એ કલાક મથ કે પાકો ખાથી.

૪ એથી વધુ પણ વધુને ખાડો તે બધાં કરતાં કીડ છે.

પેટનો ખાડો બધાં સેર બના થી બરાઈ ત્યજ. એ કલાક મારે તે પેટ બરાબર બરાબ પેટ બરાબ પકી બમેને અને તેરી જાવતી વચુ મને, તે પણ મન એક વખત તો ખાવા મારે ઈન્કાર કરશે. પણ મનને ખાડો એવો લીડ છે કે તેને મેરુ પતત પણ પૂરી રાકે નહિ. નેટમે આજ બરાબ જરીા તેટમે જ તે વધુ ખાતી બનો જશે.

એક વાર સિકકર, કાઈ પહેલેલિય પોતી પાસે ગયો. આજના જાનમાં પરિચિતને અર્થ એવો થાય છે કે ને કાઈ સમકાર જાગતો દોષ. આજ મમ કારોના મહારમાં સાબો લીકો મગી જયા છે અને કેટલાક તેમાં ક્યાવ છે પણ સેમજ એવી વચ્ચે સમકારવગ્યા પોવાય છે સતિની ખસે મથ તે પણ મમ કારોનુ મહાર મનુ જ દોષ છે

તમે ચારિત્રને નમો ચમત્કારને નહિ એની બે બદામની વિદ્યા તો આછગર પણ જાણે છે જો તમે લેવાનું જાણતા હો કે લેવાનું ચાહતા હો તો સદાચારની સૌરભ લો જાનતો પ્રકાશ લો, સરળતાની સુવાસ લો

સિક્ક દર યોગીની સેવા કરવા મડ્યો ખરી રીતે આ સેવા યોગીની નહિ, તેના ચમત્કારોની હતી મનમા મ્વાર્થ લરેલો હોય તો તેને તપ કે ત્યાગની ઉપાસના ન કહેવાય મનમાં ચાદીના દુકડાની લાલસા જાગી છે અને સતની સેવામા પહોચે છે ! આ સતની નહિ, દ્રવ્યની ઉપાસના કહેવાશે. કારણ કે આપના મનમા સતનું નહિ, પણ સતની સેવાથી મળનાર સપત્તિના દુકડાનું મૂલ્ય છે. તમારું લક્ષ્ય સપત્તિમા છે, ચારિત્રમા નથી જો કદાચ ધીજે સપત્તિ મળે તેમ હશે તો સેવાનો રસ્તો છોડી પણ દેશો

એક દિવસ યોગીએ સિક્ક દરને કહ્યું—“ તારી સેવા પણ ગજબની છે. મારું હૃદય આજ ખૂબ જ પ્રસન્ન છે ખોલ તારે શું માગવું છે ? ”

સિક્ક દરને આ જ જોઈતું હતું આવા દિવસને માટે તો તેણે પરસેવો પાડ્યો હતો તેણે કહ્યું—“ યોગીશ્વર ! હું શું ઇચ્છું ? મારી એક નાની સરખી માગણી છે તે એ કે આખી પૃથ્વી ઉપર મારી સત્તા ચાલે ”

કેટલી નાની માગણી છે ! લોભીહૃદયને માટે તો સારી દુનિયાનું સામ્રાજ્ય પણ ઓછું પડે છે સતે જોયું કે મનની તૃષ્ણા કેટલી વિશાળ છે. આ તો સુરસાના મો જોવું છે જેમ જેમ તમે અદર જતા જશો તેમ તેમ તે મોટું થતું જશે

આ સાડાત્રણ હાથની કાયા માટે કેટલી જગા જોઈએ ? દેહ તો માત્ર સાડાત્રણ હાથ જ માગે છે પણ મન ? ખરું પૂછો તો જેને એક ઇંચ પણ જમીનની જરૂર નથી, તેવાઓ વિશાળ પૃથ્વીના ખડથી પણ સતોપ પામતા નથી ! કદાચ દુનિયાભગ્નુ સામ્રાજ્ય પણ મળી ગયું, સમગ્ર પૃથ્વી ઉપર એકચક્રી સત્તા પણ મળી, પણ જ્યારે જીવનયાત્રા સમાપ્ત થશે તે વખતે કેટલી જગા મળશે ? ફક્ત સાડાત્રણ હાથ અને તે પણ ઇન્લામ સસ્કૃતિમાં જન્મેલાને જ ધીજ જોઈ કે હિન્દુ કુળમા જન્મેલાને તો તે પણ નસીબમાં નથી આ બધું જાણવા છતાં પણ માનવનું મન કેમ સંપ્રહની પાછળ પામલ છે ?

માનવશરીરની સમગ્ર તો ચાર રોટલીથી પની જશે રહેવાની સમસ્યા સાડાત્રણ હાથ જમીનથી ઉકલી જશે પણ મનની સમગ્ર ક ઈકે મુશ્કેલ છે.

હજારો મન જ્ઞાનજ્ઞ અને મણુમધી સેતુ મળવા જતાં મનની સમસ્યા ઉઠાવી શકતી નથી.

યોગીએ જોયું કે સિક્કા કરના કાચા તરનો નીકિ પલ્લુ મનનો છે એટલે તેનો હીલ પલ્લુ વીજી રીતે જ કરવો પડશે. યોગી જાદુર મવા પોતાની એળીમાંથી એક મનુષ્યની જોપરી કાગી સિક્કા કરને બાપી અને કમ્બુ કે જાને જ્ઞાનજ્ઞથી કરી દે એ કમ્બુ તે જ્ઞાનજ્ઞથી કરાઈ જશે તે જ કમ્બુ બાપી પૃથ્વી ઉપર વારુ સામાન્ય થઈ જશે.

સમ્રાટ સિક્કા કરના જ્ઞાનજ્ઞની હદ નથી. મહેલમાં જવાની જ વાર છે એ મિનિટમાં જુવારના ઘણાથી કરી દેવાશે અને સમગ્ર પૃથ્વી ઉપર સિક્કા કરનું સામાન્ય થઈ જશે. સિક્કા કર મહેલમાં ગયેલ તેણે એક શેર-પૂરી એક શેર જુવાર જોપરીમાં નાખી પણ જોયું તે જોપરી ખાલી! મુશ્કીએની મુશ્કીએ લાવી તેમ નાખી પણ જોપરી ખાલી જ રહી. સિક્કા કરના જ્ઞાનજ્ઞની હદ ન રહી. તે સમજી ગયેલ કે જ્યાં કોઈ ચમત્કારિક જોપરી છે

પાછા ખેતે તે યોગી પાસે પહોંચ્યો. બધી વાત કહી સબગાવી હસતાં હસતાં યોગીએ કમ્બુ- સિક્કા કર । જાણુતો નથી કે જ્યાં માનવીની જોપરી છે । જ્ઞાનજ્ઞ મોટું રાજ્ય પણ તેને ન કરી શક્યુ તે જુવારના ઘણાથી તે કેમ કરાશે ? સિક્કા કર સમજી ગયેલ તમે બધા પણ સમજી ગયા હોશો કે મનુષ્યની જ્યાં જોપરી કરવી એ કેટલું કઠણ કામ છે ।

સાચી વાત એ છે કે સમ્રાટમાં શાંતિને શાંતિથી એ જ મોટી જૂલ છે. જે એમ માને છે કે પૈસા આરવથી મનમાં સ્થિરતા આવે છે એ ખૂલ જ મોટી શમણમાં છે તેઓ ધનને સમજ્યા છે પણ મનને નહિ. મનની શાંતિને સમજ્યાને જોરી જૂલ કહી ન કરે.

તમે સારી રીતે જાણો છો કે વિદ્યાલય અને વૈભવનાં જે સાધનો મધ્ય મુજબ સમ્રાટ જાકર પાસે નહોતાં તે જાણે એક સામાન્ય માણસ પાસે હોય છે પરંતુ મધ્યમુજબના સાધારણ માનવીને જેટલી શાંતિ હતી તે જાણે મોટા ધનવાનના નસીબે પણ નથી. શાંતિ વિદ્યાલયનાં સાધનો કે સંપત્તિના સમ્રાટમાં નથી પણ મનના સતોપમાં છે.

અહિંસા ધર્મના ઘણા ગાણાં તમે ગયા છે સત્ય ધર્મનો જયદોષ પણ જોરથી કર્યો છે હિન્દુ અને મુસ્લિમ ધર્મની સ્થાપના પણ કરી છે તેને માટે લડ્યા પણ છો, ઝઘડ્યા પણ છો પણ કોઈ દિવસ સહયોગ ધર્મને ઝોળખ્યો છે ? જે તમારી નજીકમા છે, અને આનુષાનુમા વસનારાઓ પાસેથી જ શીખી શકાય છે ! લડો તો આજે આપણે સહયોગ ઉપર વિચાર કરીશું

માનવ સામાજિક પ્રાણી છે તે સમાજમા જીવે છે, સમાજ પાસેથી કાષ્ટક લે છે, તે સમાજને કાષ્ટક આપે પણ છે જે ફક્ત આપે જ છે તે દેવ છે અને જે માત્ર લેતા જ શીખ્યો છે તે દાનવ છે માનવ આ આપ અને લેની વચ્ચે જીવે છે માનવીના જીવનનો આધાર સહયોગ ઉપર જ છે. માનવી તો શુ પણ દુનિયાના કોઈપણ પ્રાણી એક ખીજા વિના જીવી શકતા નથી એકલુ કોઈ રહી શકતુ નથી યોગીઓને માટે કહેવાય છે તે બધાના સહયોગનો ત્યાગ કરી હિમાલયની ગિરિ-ક દરાઓમા જીવે છે, પણ તે યોગીને પણ કુળાહારના સહયોગની જરૂર રહે છે સભવ છે કે કોઈ તપસ્વી સાધક આહારનો પરિત્યાગ કરી દે છતા તે પણ પાણી અને હવાનો સહયોગ તો છોડી શકતો નથી

પશુઓની દુનિયા કે જેને આપણે અસામાજિક કહીએ છીએ અને જેની કોઈ સમાજવ્યવસ્થા નથી, તે પણ સહયોગધર્મ તો જાણે જ છે. તે ટોળા બાધીને રહે છે ગાય, ગાય સાથે લડશે છતા પણ રહેશે તો પોતાના ટોળામા જ બેસ, બેસથી લડશે છતા સાજ પડતા તે પોતાના ટોળામા ભળી જશે કેમકે, તે જાણે છે તેને ત્યા જ સહયોગ મળશે પશુ-સસાર,

સહયોગ હ છે અને વખત આવે આપે પણ છે આમ તો આપણને લાગે છે કે પશુઓમાં વળી સહયોગ કેવો? દરેક પેતપોતાના પેટની શિકરમાં છે પિતાને પુત્રની ચિંતા નથી અને બેટાને પિતાની શિકર નથી. પિતા પુત્ર બંને સબધ રહે છે જ ક્યાંક પુત્ર માતાની પણ કોઈ સેવા કરે છે?

મા કેટલા સ્નેહથી પોતાના બચ્ચાને પ્રેમ છે વાંદરી પોતાના બચ્ચાને કંમેલાં જાતીએ વગમાટેલાં રાખે છે તેને પૂછો કે— ઓ વાંદરી! તું ભને કૂંધ પીવાયે છે અને જાતીયે વળગાથી રાખે છે તે મોટા જઈને તારું પેટ ભંરવાયે છે ઉપર ઉપરથી એમ લાગે છે કે પશુઓમાં સહયોગની સંભવ નથી પણ ના એક કણુ જરા ભેદા ઉતરીને વિચાર કરે તો તમને પશુ-જગતની સહયોગની ભાવના સ્પષ્ટ જણાશે. તે એમ ને એમ નહિ જણાવ.

કોઈ વાંદરીનો પાસેથી તમે તેનું બચ્ચુ ચૂટવી લો અને પછી જુઓ કે તેનામાં સહયોગની ભાવના છે કે નહિ. થોડી જ વારમાં વાનરેનું મોઢું ટોળુ તમારી પાછળ પડી અને તમને તમારા પ્રાણુ બચાવવા પણ મુશ્કેલ થઈ પડી. તમને એવી રીતે ધેરી લેજો કે તેના બચ્ચાને પાછુ આપી જાને જ તમે તમારો જીવ બચાવી શકશો.

વાંદરાઓમાં જ નહિ, ગાયો અને બેસોમાં પણ સહયોગની સંભવ છે ભયને અનુભવ થતાં જ તે ટોળામાં ભેગી થઈ જાય છે. અને સતુને સામનો કરે છે હરણાં જેમાં કોમળ સ્વભાવના પ્રાણીઓથી માંડીને જામણી ભેસો અને જાકો જેવાં કઠોર સ્વભાવનાં પ્રાણીઓમાં પણ ટોળાં ભેવામાં આવે છે ટોળાજથી એ સહયોગ ભાવનાનું પ્રતિક છે અજબદામે લખ્યું છે કે—વાંદરાઓનું એક ટોળું કોઈ કાંટાવાળી ઝાડીમાંથી પસાર થયું પરિશુભે તેમના શરીરમાં કાંટા પેસી ગયા. પસાર થયા પછી દરેક વાનરે વક્ષની ડાળી પર કૂવા માંડ્યું એક સહજાય અને બી ન તેના કાંટા કાઢતા જાય કેપન સ્ટેન્સનરીએ અમેરિકાની એક ખારી ઝીલ (બે પરંતિ વચ્ચેની જગા) માં એક શૂક અને આંધળી હવાઈ સીધને જોઈ હતી જેને તેના સાથીઓ ભોળા કરાવતા હતા તેથી તે ખૂબ જ રુદ્ધપુષ્ટ હતી.

પશુજીવનમાં સહયોગની ભાવના જીવિત છે તો પછી પોતાને પણ કરતાં એક માનવાર માનવમાં સહયોગ ન હોય તો તે એક કણુ પણ જીવી ન શકે રાજમાત્ર ઉપર ચાલતાં આપણે સેકેડે મનુષ્યોની સેવા લઈએ છીએ. એક કોળીયો માનવ / જળામાં ઉનારતાં આપણે જેડુત, બળદ અને જમીનની સેવા લઈએ છીએ. કેમકે આપણને સેવા લેવાનો અધિકાર છે ત્યારે સાચે

સાથે એ પણ ન ભૂલવું જેમને કે સેવા લેવાના અધિકારની સાથે સહયોગ આપવાની ફરજ પણ આપણા ઉપર આવી પડે છે એ ભૂલી જશો તે નહિ ચાલે જે માણસ પોતાના અધિકાર માટે જગૃત હોય અને પોતાની ફરજને અદા કરવાનો ઈન્કાર કરે, તે જીવનનો કલાકાર બની શકતો નથી

જે તમારામાં શક્તિ હોય તો ખીજને સહયોગ આપવાની ફરજ છે— આપવાનું કર્તવ્ય છે તે વિના યાદ રાખજો કે જરૂર પડે તમને પણ કોઈ સહકાર આપનાર નહિ મળે આપણને કોઈ દિવસ કોઈના સહકારની જરૂર નહિ પડે એવું અભિમાન રાખવું એ ખોટું છે જિંદગીમાં ક્યે વખતે સપત્તિનો તડકા, વિપત્તિના છાયડામાં ફેરવાઈ જશે એ કહી શકાય તેમ નથી. માનો કે કોઈની પાસે સપત્તિ છે, તો શું તેને કોઈના પણ સહયોગની જરૂર નથી ? પૈસા જરૂરિયાતો મેળવી આપી શકે છે પણ તે તો જડ છે ચૈતન્ય-મય માનવીનું ધ્યાન તે ક્યારેય પણ લઈ શકે તેમ નથી આ વાત પૈસા-વાળાઓ તોધી રાખે.

એક નાનું ગામ હતું તેમાં સમાજના પચાસેક ઘર હશે તેમાં એક પૈસાવાળો હતો તેની પાસે જેટલું ધન હતું તેના કરતા તેનો ગર્વ વધારે હતો ગામમાં કોઈ મરણ પામે, તો તે ઘોડા ઉપર બેસીને સ્મશાનયાત્રામાં જાય લોકો તેને કહે પણ ખરા કે, આ કોઈ શુભ પ્રસંગ નથી આવા પ્રસંગે ઘોડા ઉપર બેસીને આવવું એ સારું નથી દેખાતું પણ તે કોઈનું માનતો નહિ તે કહે કે મારી પાસે ઘોડો છે તો બેસુ છું નહિ તો તેનો ઉપયોગ શો ?

આવા કેટલાય પ્રસંગોમાં તે ઘોડા ઉપર બેસીને ગયો હશે એક વખત તેના ઘરમાં તેનો બાપ ગુજરી ગયો તેની જ્ઞાતિના બધા લોકોએ વિચાર કર્યો કે આજે એને પાઠ શીખવવાનો મોકો મળ્યો છે જેમની પાસે ઘોડા હતા, તે બધા ઘોડા ઉપર બેસીને ગયા, અને જેમની પાસે ઘોડા નહોતા, તે બધા ભાડે લઈ આવ્યા બધા ઘોડે ચઢીને તેને ત્યાં ગયા તેના ઘરની સામે ઘોડેસ્વારોની લાઈન થઈ ગઈ તે ઘરમાંથી બહાર આવ્યો અને બધાને કહેવા લાગ્યો કે—“તમે બધાએ આ શી મશ્કરી માડી છે ? શું કાંઈ વરઘોડો કાઢવાનો છે ? મારા પિતાજીને બાધીને ખબે ઉપાડી લઈ કાણુ જશે ?” લોકોએ કહ્યું કે—“એમાં શું ? ભાડેથી માણસો લઈ આવો અમે ઘોડા ઉપરથી ઉતરવાના નથી”

હવે તેને પોતાની ભૂલનું ભાન થયું. તેણે કહ્યું —“ સમાજના બધા-

આઈઓની કું માફી માગુ છું અને હવે પછી કોઈ પણ કિસ્સા, કોઈ પણ ત્યાં થોડે મદીને નહિ નહીં

રાતિના આગેવાનોએ વિચાર કર્યો કે જમે તેમ પણ ઉવટે તે તે પણ આપણે જ આઈ છે તેના આપને આપુતી માણુસો ઉપદ્રીને સર્ઈ નમ એ સમાજ માટે સારુ નહિ દેખાય. છેવટે બધા ધોમ ઉપરથી ઉતરી અને સંક્રાર આપ્યો.

આને માનવી દુનિયોના બધા ધર્મોને માને છે પણ સંક્રાર ધર્મને શૂલતો નમ છે પહેલાંના વખતમાં સાસુ માંદી પત્ની તે વડુ તેની સેવા કરતી અને વડુ માંદી પડે તે સાસુ તેની ચાકરી કરતી.

આને મીરામને વનવાસ મળ્યો ત્યારે સીતાદેવી પતિના પગસે ચાલી, વનવાસ જવા તૈયાર થયાં તે વખતે સાસુ કૌતલ્યની આગ્રા માગતાં તે હહે છે

સેવા સમય શેષ થાન લીના મોર મનોરથ પૂરા ન લીના ।

હે મારી રનેહમ સાસુ । તમારી સેવાને વખતે દેને મને વનનો મર્મ આપ્યો તમારા આશીર્વાદથી વન ઉપવન બની ગયો. પણ તમારી સેવા નહિ કરી છકુ આ વાત મને ખટકતી રહેશે.

આ તે એ સમયની વાત છે આને તે નવા જમાનાના નવા રંગે રંગાયેલી વડુને સાસુની સેવા કરતાં સરમ આને છે એટલા મટે સેવા કરવા માટે પરિચારિકા (Nurse) ને બોલાવવી પડે છે એ કદાચ પરિચારિકા ન આવી અને સામુની સેવા કરવાનો કાર વડુને માથે આવી પડ્યો, તે વડુ પહેલાં તે પોતાનાં કપડાંનું ખાન રાખશે. વખત છે ને કપડાં ખરામ ન સર્ઈ નમ । એટલી કપડાંની ફિકર હશે તેટલી માણુસની નહિ ।

મનુષ્યના સરીરમાં ચૈતન્યની જ્યોત જ્વળતી રહી છે તેની સેવા કરતાં જડવઓ આડે આવતાં હોમ તે સમજ્યું પાસે કે તમને ચૈતન્ય કરતાં ાની કિમત વધારે છે સરીરને માટે વચ્ચે છે પણ વચ્ચેને માટે સરીર નથી. પણ આ જ પરિસ્થિતિ એ છે કે વચ્ચે પડેલાં અને સદયોગ પછી.

પર અને આને બધે જ આ જ વાત છે આને માં કરતાં કોઈ જુલમી ડેળાંની ડામ પમ નીચે આવવાથી લપસી પડે, તે તેને ઈને તમે અડખાડ દસી પડે છે આ અડખાડ દામ્ય નમરા તદ્દપમાં અગ્રયોગઆને આને સ્વાપ આવનુ સામાજ્ય છે એ જગતી આપે છે વી તને પાન્ય નેઈને ને

તમને મઝા આવતી હોય તો મારે કહેવું પડશે કે તમે રામન સમ્રાટ (નીરો) ના વશજ છો, કે જે ગેમ સળગતું હતું ત્યારે આનંદથી બસરી બગવતો હતો.

શક્તિ હોવા છતાં પણ જેના હાથ ખીજની મદદ માટે લાગ્યા થતા નથી તે પથ્થરહૃદયી છે તેવો માણસ, માણસ નહિ, માટીનો પિડ છે. કોઈની વેદનાના આર્તનાદ કાને પડવા છતાં હૃદયમાં સહાનુભૂતિ અને સ વેદનાના સૂરો રણુકે નહિ, તો તેવા માણસમાં અને સીનેમાના ચિત્રોમાં ફરક શો ? પડતાને જોઈને, જે માણસ જોતો જ રહે છે, તે પણ છે તેવે વખતે તેના હાથ તેની મદદ માટે આગળ આવે તો જ તે માણસ કહેવાય

સહયોગ વિના આગળીઓ જરા પણ કાઈ ઉકાવી શકતી નથી અગ્નિમાં પ્રયત્ન શક્તિ છે હજારો મણુ લાકડાંને તે જોતજોતામાં બાળીને રાખ બનાવી દઈ શકે છે તે અગ્નિ પણ વાયુના સહયોગ વિના કાઈ કરી શકતો નથી. તેને પણ વાયુના સહયોગની જરૂર પડે છે તે સિવાય તે કાઈ સળગાવી શકતો નથી સહયોગધર્મ ભારતીઓની સરખામણીમાં વિદેશીઓ વધારે શીખ્યા છે અમેરિકામાં ચિકિત્સા-વિજ્ઞાને (Surgery) એટલી પ્રગતિ કરી છે કે ડોક્ટરો, એક તદુરત્ત માણસની આખો કાઢી ખીજ જન્માન્ધને લગાડે અને તેથી અધ દેખી શકે છે પણ તે આખોમા થોડું સરખું પણ જીવનતત્વ બાકી રહ્યું હોવું જોઈએ મૃત શરીરની આખોમાનું જીવનતત્વ નાશ પામ્યું હોય તો તે કામ આપી શકતી નથી આથી બ્યારે કોઈને એમ લાગે છે કે હવે તેનું મૃત્યુ સમીપમાં છે, ત્યારે, તે ડોક્ટરને ખોલાવીને પોતાની આખો કાઢી લેવા કહે છે અથવા તે વસિયતનામું (Will) કરે છે અને તેમાં તે પોતાની આખોનું દાન કરતો જાય છે જેથી તેના મૃત્યુ પછી આખોમાથી ચેતન નાશ પામે તે પહેલાં, ડોક્ટર તે કાઢી લે છે અને તે ખીજ માણસને લગાડે છે અગર ચક્ષુલગાર (Eye Bank) માં રાખે છે. જે જરૂર વખતે ખીજને લગાડી શકાય છે આવા માણસોના મનમાં એ ભાવના હોય છે કે મારી આખો મારા દેશબધુને કામ લાગે, મારી આખો ખીજઓની આખોને પ્રકાશ આપે એથી વધારે મારું સહભાગ્ય ક્યું ? આ કેવું સહયોગનું જવલત ઉદાહરણ છે !

ભારતમાં જે સહયોગની ભાવના હોય તો દેશની બેકારી અને ગરીબીનો પર્યોતેર ટકા ભાગ ખતમ થઈ જાય એક ગલીમાં પચીસ ઘર હોય દરેક ઘરમાં છ માણસ હોય તે દરેક વ્યક્તિને બે કોળીયા જેટલે જ ખોરાક માત્ર

ભાઈએની કું માહી માગ્યું છું અને હવે પછી કોઈ પણ દિવસ, કોઈને પણ ત્યાં પોડે ચડીને નહિ જઈ”

સાતિના આજેવાનોએ વિચાર કર્યો કે જમે તેમ પણ છેવટે તો તે પણ આપણે જ કાઢી છે તેના આપને બાકીની માણસો ઉપરથીને કાઈ જામ જે સમાજ માટે સાચું નહિ દેખાય છેવટે જાણ થાય : ઉપરથી ઉતર્યા અને સ્વકાર આપ્યો.

આને મનવી દુનિયાના બધા ધર્મોને માને છે પણ સ્વયંને ધર્મને બૂલવેને જામ છે પહેલાંના વખતમાં સાચું માંડી પડતી તો વધુ તેની સેવા કરતી અને વધુ માંડી પડે તો સાચું તેની ચાકરી કરતી.

ત્યારે ધીરજાને વનવાસ મળ્યો ત્યારે સીતાદેવી પતિના પત્રધે ચાલી, વનવાસ જવા તૈયાર થયાં. તે વખતે સાચું કોઈસ્થાની બાધા માત્રતા તે કહે છે

સેવા સમય લેવ જામ લીલા મોર મમોરવ પૂતા જ લીલા ।

હે મારી સ્નેહમય સાચું । તમારી સેવાને વખતે દેવે અને વનનો મર્મ આપ્યો તમારા આશીર્વાદથી વન ઉપવન જતી જશે પણ તમારી સેવા નહિ કરી શકું આ વાત મને ખટકતી રહેશે.

આ તો એ સમયની વાત છે આજે તો નવા જમાનાના નવા રંગે રંગાયેલી વહુને સાચું સેવા કરતાં શરમ આવે છે એટલા માટે સેવા કરવા માટે પરિચારિકા (Nurse) ને બોલાવવી પડે છે અને કદાચ પરિચારિકા ન આવી અને સાચું સેવા કરવાનો જાર વહુને માથે આવી પડ્યો, તો વહુ મહેલાં તો પેલાનાં કપાલુ ખાન રાખશે. વખત છે તે કપાલુ ખરાબ ન કાઈ જામ ! જેટલી કપાલુની શિકર કોઈ તેટલી માણસની નહિ !

મનુષ્યના શરીરમાં ચૈતન્યની જ્યોત જામગી રહી છે તેની સેવા કરતાં જરૂરજો આવે આવતાં હોય તો સમજવું પડશે કે તમને ચૈતન્ય કરતાં જામી કિંમત વધારે છે શરીરને માટે વજો છે પણ વજોને માટે શરીર નથી. પણ આ જ પરિસ્થિતિ એ છે કે વજો પહેલાં અને સ્વયંને પછી.

ધેર અને મહાર, જામ જ આ જ વાત છે જામરમાં કરતાં કોઈબૂલથી જામની હાલ પણ તમને આવવાથી સપ્તી પડે તો તે જોઈને તમે ખડખડ કરી પડો છો આ ખડખડ દાસ્ય તમારા હૃદયમાં સ્વયંનેજમાવને જામે સ્વયંજાવવું સામાન્ય છે એ જવાબી આપે છે બીજાને પત્રવ જોઈને જે

તમને મજા આવતી હોય તો મારે કહેવું પડશે કે તમે રોમન સમ્રાટ (નીરો) ના વશજ છો, કે જે રોમ સળગતું હતું ત્યારે આનંદથી બસરી બખવતો હતો.

શક્તિ હોવા છતાં પણ જેના હાથ ખીજની મદદ માટે લાખા થતા નથી તે પથ્થરહૃદયી છે તેવો માણસ, માણસ નહિ, માટીનો પિંડ છે. દોષની વેદનાના આર્તનાદ કાને પડવા છતાં હૃદયમાં સહાનુભૂતિ અને સવેદનાના સૂરો રણુકે નહિ, તો તેવા માણસમાં અને સીનેમાના ચિત્રોમાં ફરક શો ? પડતાને જોઈને, જે માણસ જોતો જ રહે છે, તે પણ છે તેવે વખતે તેના હાથ તેની મદદ માટે આગળ આવે તો જ તે માણસ કહેવાય.

સહયોગ વિના આગળીઓ જરા પણ કાંઈ ઉદારી શક્તી નથી અગ્નિમાં પ્રયત્ન શક્તિ છે હજારો મણુ લાકડાને તે જોતજોતામાં બાળીને રાખ બનાવી દઈ શકે છે તે અગ્નિ પણ વાયુના સહયોગ વિના કાંઈ કરી શકતો નથી. તેને પણ વાયુના સહયોગની જરૂર પડે છે તે સિવાય તે કાંઈ સળગાવી શકતો નથી સહયોગધર્મ ભારતીઓની સરખામણીમાં વિદેશીઓ વધારે શીખ્યા છે અમેરિકામાં ચિકિત્સા-વિજ્ઞાને (Surgery) એટલી પ્રગતિ કરી છે કે ઝોકટરો, એક તદ્દુગ્ધ માણસની આખો કાઠી ખીજ જન્માન્ધને લગાડે અને તેથી અધ દેખી શકે છે પણ તે આખોમાં થોડું સરખું પણ જીવનતત્ત્વ બાકી રહ્યું હોવું જોઈએ મૃત શરીરની આખોમાંનું જીવનતત્ત્વ નાશ પામ્યું હોય તો તે કામ આપી શકતી નથી. આથી ન્યારે કાંઈને એમ લાગે છે કે હવે તેનું મૃત્યુ સમીપમાં છે, ત્યારે, તે ઝોકટરને ખોલાવીને પોતાની આખો કાઠી લેવા કહે છે અથવા તે વસિયતનામું (Will) કરે છે અને તેમાં તે પોતાની આખોનું દાન કરતો જાય છે જેથી તેના મૃત્યુ પછી આખોમાંથી ચેતન નાશ પામે તે પહેલાં, ઝોકટર તે કાઠી લે છે અને તે ખીજ માણસને લગાડે છે અગર ચક્ષુબંક (Eye Bank) માં રાખે છે. જે જરૂર વખતે ખીજને લગાડી શકાય છે આવા માણસોના મનમાં એ ભાવના હોય છે કે મારી આખો મારા દેશબંધુને કામ લાગે, મારી આખો ખીજઓની આખોને પ્રકાશ આપે એથી વધારે મારું સહલાભ્ય કયું ? આ કેવું સહયોગનું જવલત ઉદાહરણ છે !

ભારતમાં જે સહયોગની ભાવના હોય તો દેશની બેકારી અને ગરીબીનો ખચોતેર ટકા લાગ ખતમ થઈ જાય એક ગલીમાં પચીસ ઘર હોય દરેક ઘરમાં છ માણસ હોય જે દરેક વ્યક્તિને બે દાળીયા જેટલે જ ખોરાક માત્ર

ઓછા છે તે તેથી કાંઈ મરણ નહિ પામે. સાત્તની દૃષ્ટિએ તેમને જીવોની તપનો શાલ થશે. સ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિએ તેમના શરીરમાં સ્ફુર્તિ રહેશે. વધુ ખાવાથી જે બાળક અને બીજા શેએ થાય છે તેનાથી મુક્ત રહેશે. અને આમ જ કાળક્રમ બોળમ ઓછું કરવાથી દસ આંધળાં કે મુશનિ બોળમ કરાવી શકાશે. તે રીતે તેમના પેદનો પ્રથમ ઉકલી જશે. એ જ રીતે એક બહેનની બહેનમાં સહયોગની ભાવના જાગે, તે તે પોતાના પડોશમાં અને મહેલવામાં રહેતાં બાળકોને શણગારે અને ધાર્મિક શિક્ષણ આપે, તે કલ્યાણ બાળકો સામાજિક પ્રતિક્રમણ સૌથી સહે અને તેમનામાં ધર્મના સરકારો રક્ષક !

પણ આજે તો સહયોગ આપવાની જગ્યાએ પણ સહયોગ પ્રદાન કરવામાં મન્યોરી કમલ છે. અનસમારભોમાં જાનેશા બની જવાય છે. વરધોય અને જાનેશા સર્જનવાનો રિવાજ એટલા માટે હતો કે વરના પિતાને બીજાઓનો સહયોગ મળે. પરંતુ આજે તો તેને સહયોગ કરવાને બદલે તેને જાનેશાએને સહયોગ આપવો પડે છે. જાનેશાએ માટે આઠ, નાસ્તે સસ્તક આઈરિફિમ ઉપરાંત પૂન વીડી, સીગારેટ વિના બ્લરથા કરવી પડે છે. તેમ જ બહારગમ જાનમાં જાનગ્યોને માટે પીણી, હંજામ અને છુટપેલીકવાળાની પણ સમવાય રાખવી પડે છે. આ બધું કરવા ખર્ચા પણ જો જાનવર્તુ કલ્યાણ કાંઈ વખત જરાક મેકુ થાય, કે શાકમાં જરા મીઠું ઓછું વધુ પડે તો તેણે કરેલી બધી વસ્તુઓ ઉપર પાણી ફરી વળે છે. જાનમાં તમે, આંધાર બનીને જાએ છે કે શાર બનીને ? આ તો તમારે વિચારવાનો વિષય છે.

એક પ્રશ્ન છે કે સહયોગના કાલની શરૂઆત ક્યાંથી થાય ? તેને અપેક્ષા સમાજમાં કરવો જાતિમાં કરવો કે ધરમાં કરવો ? કદલાક કોઈ સમાજની તેની શરૂઆત કરવા ઈચ્છે છે તેઓ સમાજની સેવા કરે છે. સ્વામાજિક કાર્યને માટે આંધી રાતે ઉપગાંથી બહીને દોગતા જશે. પણ ધેર જો જાળક નિમાર હોય અને તેની દવા ભાવવાની હશે તો તેમના ખૂંડુ જવા માંડશે. બીજાઓને માટે દોગાહોથી કરીને દવા ભાવનાર, પોતાના બાળકને માટે કેમ ઉપેક્ષાભાવ રાખે છે ?

તમે કહેશો કે પોતાના બાળકોની સેવા તો બધાંય કરે છે. બીજાનાં બાળકોની સેવા કરવી તે / સાચી સેવા છે. આવો વિચાર જો ખરેખર હોય તો તે આદરણીય છે. પણ આજે તો કાંઈ છુટી જ ભાવના કામ કરી રહી

હોય છે ખીજાઓની સેવા કરીશું તો આગળ આવી શકાશે, સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા મળશે લોકો કહેશે કે આ ખૂબ સેવાપરાયણ વ્યક્તિ છે, બ્યારે ધરના બાળકની સેવા કરવામાં કોણ કંઈ કહેવાતું છે !

દેશમાં બ્યારે આઝાદીની લડત ચાલતી હતી, ત્યારે દેશના નવયુવકો હાથમાં ઝાડુ લઈ, સડકો સાફ કરવા નીકળી પડતા દેશભેલા માટે આ ગીતે નીકળી પડનારા, એ જ યુવકો, જે તેમની માદી માતા, ધરમાં સાફસાફ કરવાનું કહે તો છેડાઈ પડતા ! જે સડક સાફ કરવા તૈયાર થાય, તે ધર સાફ કરવાનો વાતમાં કેમ છેડાઈ પડે છે ? કારણ સાફ કરનારના ફોટા વર્તમાનપત્રોમાં છપાય છે અને ધર સાફ કરવાનું કોઈ નામેય પૃછતું નથી આનો અર્થ એ થયો કે આ જાતની સેવા, સેવાને માટે નહિ, પણ દેખાવ કરવા પૂરતી કરવામાં આવે છે

સેવાનો ક્રમ પણ જાણવો જોઈએ પહેલા માતાપિતાની સેવા કરો, પછી કુટુંબની, મહોલ્લાની, સ્વધર્મીની ત્યારપછી, ગ્રામ, પ્રાન્ત, દેશ અને રાષ્ટ્રની

માતા-પિતા, તમારા સૌથી વધુ અને નિકટના ઉપકારી છે એટલા માટે દુ ખ વખતે તે યાદ આવે છે તેમની સેવા કરવી, એ તમારું કર્તવ્ય છે ત્યારપછી, સ્વધર્મીની સેવા એ તમારી સેવાલાવનાનો મહત્વનો માર્ગ છે કારણ કે તેના સાથે તમારો ધણો ગાઢ સબ્ધ છે તેમની સાથે તમારે દૈહિક અને આત્મિક બંને સબ્ધ છે દૈહિક એટલા માટે કે તમે બધાની વચમાં રહો છો તમારી પુત્રોના લગ્ન તમે તેમની સાથે કરો છો, અને પુત્રીઓને પુત્રવધૂ તરીકે તમારા ધરમાં લઈ આવો છો, સ્વધર્મીના સબ્ધ માત્ર વિવાહ પૂરતો જ મર્યાદિત નથી કારણ કે એ સબ્ધ તો સસારવૃદ્ધિનું કારણ છે સ્વધર્મીની સાથેઆત્મિક સબ્ધ પણ છે સ્વધર્મી, એ પ્રભુના શાસનનું પ્રતિક છે તેનું દર્શન, એ જિનેશ્વરના શાસનનું દર્શન છે તેમની અને તમારી વચમાં પ્રભુનો સબ્ધ છે એટલે સ્વધર્મીનું મિલન, વીતરાગદેવની પાવન સ્મૃતિ તાજ કરે છે

સ્વધર્મીને જોતા મનમાં એક પ્રકારનો ઉલ્લાસ આવવો જોઈએ તેના પ્રત્યે સ્નેહ અને સહાનુભૂતિનો પ્રવાહ વહેવો જોઈએ હું તમને જરા પૃછુ છું કે તમારા મનમાં સ્વધર્મીને જોઈને ઉલ્લાસ આવે છે કે કોઈ લક્ષ્મી-નદને જોઈને ? જે કદાચ કોઈ ધનવાન વ્યાખ્યાન સાલળવા આવે છે તો હાથના ઈશારા ચાલુ થઈ જાય છે--“ આગળ પધારો ” તમે પણ થોડાક

આપાપાજી ખસે છે પણ જો કોઈ ગરીબ સ્વધર્મી આવે, અને કમલાગ્રે તે ઓછું સાંભળતો હોય અને આગળ બેસવા ઈચ્છતો હોય તો તેને માટે શું દામનું ઇશારા થશે ? તેને માટે પણ આગળ પધારો " ના જવાબ થશે ? ખસીને તેને જગ્યા આપવાની તસ્દી તમે લેશો ? ના ના એ જણ તેના ભાગ્યમાં ક્યાં છે ? તેને તો કહેવામાં આવશે- એય ! આગળ ક્યાં જાય છે ? અહીં બેસી જા આગળ બેસવાનો શોખ દેતો તો વહેલા આવવું હતું ને !

આટલું જાતર શા માટે ? પહેલા આવેલા (ધનિક) ભાઈને માટે આગળ પધારો ના જવાબને શય છે બીજા ભાઈને માટે એ જવાબને કેમ બદલાઈ ગયા ? પહેલા માટેના જવાબને શું સ્વધર્મીને માટે દેવા ? જો કદાચ તમે કહેશો કે એ સ્વધર્મીનું સમાન હતું તો એ વાત તમારો પેલાને જ આત્મા કમુલ નથી કરે સ્વધર્મી તો જાને છે ધાર્મિક શક્તિ અને યાત્રા પહેલાની સરખાણીમાં જીલ્લો કદાચ એ ક્યાં આગળ દસે પણ જવાબમાં પધારો લાવનાર શક્તિ કોઈક ભુલી જ છે પહેલા ભાઈની પાસે નાણાનું ભેર છે રૂપિયાનો રજુકાર છે અને સરસ મળતી લીલી મોટરમાંથી ઉતરીને આવે છે એનું સમાન, એ સ્વધર્મીનું સમાન નથી. એ તો રૂપિયાનું જાને તેની મોટરમાંનું સમાન છે

જેના હૃદયમાં સમજાવવાનો હિતરૂપે પ્રયત્નવો હોય તે કહી પણ ચાંદીના ટુકડાઓની આગર કોઈનું પણ સમાન ન કરે. તે તો સ્વનિશ્ચય જાને ધર્મવત્સલતાને જ માન આપશે. તે જ્યાં જ્યાં સમ્પન્નધર્મી વ્યક્તિને જોશે ત્યાં ત્યાં તેના હૃદયમાં પ્રસન્નતા ઇચ્છાકરો તમારા હૃદયમાં સ્વધર્મીને જોઈને પ્રસન્નતા ઇચ્છાય છે ? તમે રેલ્વેમાં મુસાફરી કરવા હો. માટી કોઈ સ્ટેશને જાવી જીમી રહીને કોઈ તમારા કમ્પામાં ચઢવા માટે આવે જાને તમે જાણતા હો કે એ તમારો સ્વધર્મી છે તો તમે તેને જોઈને પણ લાંબા કરશો કે તેનું સ્વાગત કરવા હાથ પહોળા કરશો ? જો તમે પણ લાંબા કરશો જાને વધારે જગ્યા રાખશો તો એમ માનવું પડશે કે સ્વધર્મી પ્રત્યે જે વાત્સલ્યના જોઈએ તેનો તમારામાં જાણવ છે કદાચ તમે કાપડ ખરીદ કરવા માટે જામદાવાડ જતા હો જાને રસ્તામાં કોઈ સ્વધર્મી મળે જાને તમને પૂછે કે તમે ક્યાં જાઓ છો ? તો તમે ખરેખર જતાવશો કે પછી જામુક ભાઈને મળવા માટે જોરીનદર જાઓ છો એમ કહેશો ? પણ ભાઈએ જા પ્રમાણે કરે છે કોણ જાણે તમને શા કર લાગે છે ? કદાચ

એમ પણ થતુ હોય કે તે પણ એમ કહેશે કે ચાલો, હુ પણ સાથે આવું છું અને કદાચ ખરીદીમા પણ ભાગ લે આવી ભાવના સ્વધર્મી વાત્સલ્યના રસને મુકાવી નાખે છે

આવી વાતો હૃદય સકુચિત હોય, તેના જ મનમા આવે છે વિશાળ હૃદયવાળો માનવી જે તેના ઉપર લક્ષ્મીની કૃપા હોય, તો કદી આવો વિચાર નહિ કરે તે તો તે કૃપાના થોડા કણો પોતાના સ્વધર્મી બધુઓને વહેવ્યા વિના રહેશે નહિ તમારે ત્યા કોઈ શુભ પ્રસંગ હોય અને તમે તમારા સગા-વહાલાને નોતર્યા હોય, તેમા કદાચ કોઈ નાનો જમાઈ કોઈ કારણસર ન આવી શકે તો તેની ગેરહાજરી તમારા મનમા ખટકશે તમે કહેશો કે બધા આવ્યા અને તે ન આવ્યા પણ ગામનો કોઈ ગરીબ સ્વધર્મી ન આવ્યો હોય તો તેની ગેરહાજરી તમારા મનમા ખટકે છે ખરી ?

ધરમા મિષ્ટાન્ન ખનાવ્યુ હોય, અને પુત્ર અમેરિકા ગયેલો હોય તો દરેક કોળીયો ગળામા ઉતરતા તેની યાદ આવે છે તમે ધરમા શ્રીમતીજીને કહેશો કે, ભુઓ એ તો અમેરિકા છે અને આપણે અહી દૂધપાક ઉડાવીએ છીએ ! ત્યા એને કયાથી દૂધપાક મળતો હશે ? દૂધપાક ખાતી વખતે દીકરો યાદ આવે છે. પણ કોઈ દિવસ પડોશનાં ગરીબ સ્વધર્મીનાં બાળકો યાદ આવ્યાં ? કોઈ દિવસ તમે એ વિચાર કર્યો કે તેની આર્થિક સ્થિતિ સારી નથી તેનાં બાળકોને સવારમાં દૂધ પણ નહિ મળ્યું હોય. જે તેવો વિચાર ન કર્યો હોય તો પછી તમારા હૃદયમા સસારની વાત્સલ્યતા છે કે ધર્મની ?

મને એક વાત યાદ આવે છે કે તમારા સૌરાષ્ટ્રમા જ બની છે. સૌરાષ્ટ્રના શામળશેઠનુ નામ તો તમે સાલબ્યુ હશે તેમને ત્યા એક વખત તેમના દીકરાની વહુના સીમતનો પ્રસંગ હતો ગામની સ્ત્રીઓથી હવેલી ભરાઈ ગઈ હતી ચારે બાળુ મગળ ગીતો ગવાઈ રહ્યા હતા, કેમકે દરેક ઘેર મોકલવાના હતા

શામળશેઠે પોતાના પુત્રને કહ્યું કે-“જે મોટી મોટી હવેલીઓમા રોજ મિષ્ટાન્ન ભેડે છે એ તો મિહાઇથી ધરાઈ ગયેલ છે પણ સમાજના એવા ધરોનો ખ્યાલ પહેલો રાખજો કે જે આર્થિક ભીસમા દબાયેલા છે અને કુળની પ્રતિષ્ઠાને કારણે કોઈની આગળ મો ઉઘાડી શકતા નથી ઉપરથી પોતાના કપડા ભજળા રાખે છે, પણ ધરમા મહિનાઓ સુધી ગળપણના દર્શન પણ થતા નથી મોટી હવેલીઓવાળા એક એ ધર કદાચ ભુનાઈ

આપણે જાણીએ છીએ કે પશુ અને કૌર્મી જીવ સ્વધર્મી આવે, અને હમણાંએ તે ઝોણા સંબંધિતો હોય અને આજળ બેસવા ઇચ્છતો હોય તો તેને માટે શું કાંઈ કરવું પડે છે ? તેને માટે પશુ આજળ પધારો " ના જવાબ થશે ! ખરોતે તેને જ્યાં આપવાની તરતી તમે લેશો ! ના ના એ જુદું તેના જાતિમાં ક્યાં છે ! તેને તો કહેવામાં આવશે- એમ ! આજળ ક્યાં જાય છે ! ખરોતે બેસી જા. આજળ બેસવાનો શોખ હતો તે વહેલા આવું હતું ને !

આટલું જાતર શા માટે ? પહેલા આવેલા (ધનિક) ભાઈને માટે આજળ પધારો ના જવાબે શાબ છે બીજા ભાઈને માટે એ આવેલા કેમ જણાઈ ગયા ? પહેલા માટેના જવાબે શું સ્વધર્મીને માટે કંઈ ? જો કંઈ તમે કહેશો કે એ સ્વધર્મીનું સમાન હતું તો એ વાત તમારા પોતાને જ આત્મા કમૂલ નહીં કરે. સ્વધર્મી તો જ ને છે ધાર્મિક બદ્ધ અને જાનવાં પહેલાની સરખાણીમાં જીવે કદાચ એ ઝગડાં આજળ હશે પશુ જવાબમાં પસંદો સાવનાર શક્તિ કાંઈક જુદી જ છે પહેલા ભાઈની પાસે નાણાંનું ભેર છે શિષ્ટતા રજૂકાર છે અને સરસ મગની લીલી મોટરમાંથી ઉતરીને આવે છે એનું સમાન એ સ્વધર્મીનું સમાન નથી. એ તો શિષ્ટ અને તેની મોટરમાંથી સમાન છે

જેના કલ્પમાં સમજાવવાનો દીવડો અમમતો હોય તે કદી પશુ આંદોના દુકાંઓની આંતર કોઈનું પશુ સમાન ન કરે તે તો સુનિશ્ચિત અને ધમવત્સલતાને જ માન આપશે. તે જ્યાં જ્યાં સમાનધર્મી વ્યક્તિને જોશે ત્યાં ત્યાં તેના કલ્પમાં પ્રસન્નતા જણાશે. તમારા કલ્પમાં સ્વધર્મીને જોઈને પ્રસન્નતા જણાય છે ? તમે રેલ્વેમાં મુસાફરી કરવા હો. ચાલી કોઈ સ્ટેશને આવી બેસી રહીને કોઈ તમારા ઝગડામાં ચડવા માટે આવે અને તમે જાણતા હો કે એ તમારા સ્વધર્મી છે તો તમે તેને જોઈને પગ લાંબા કરશો કે તેનું સ્વાગત કરવા હાથ ખેંચા કરશો ? જો તમે પગ લાંબા કરશો અને વધારે ત્યાં રોકી રાખશો તો એમ માનવું પડશે કે સ્વધર્મી પ્રત્યે જે વાતચીતને જોઈએ તેના તમારામાં જણાય છે કદાચ તમે કાંઈ ખરીદ કરવા માટે જમણવાદ જતા હો અને રસ્તામાં કોઈ સ્વધર્મી અને અને તમને પૂછે કે તમે ક્યાં જાઓ છો ? તો તમે ખરેખર જનાવશો કે પડી જમણ ભાઈને મળવા માટે મોરીનદર નજીક છે એમ કહેશો ! પશુ ભાઈએ આ પ્રમાણે કરે છે કેવું નજીક તમને શી દર હાલે છે ! કદાચ

આવી શકે. તે સિવાય, કંઈ તિજેરીમાં બંધ કરી રાખવામાં આવેલ સોનું અને પથ્થર અને એકસરખાં છે જે સોનું કદી પણ તિજેરીના બહાર જ ન આવે તેની શી કિંમત છે? જે માત્ર રાખી જ મૂકવું હોય તો એટલા જ વજનના પથ્થરો પણ રાખી ગણાય છે તમને થેલીને અદર રાખી મૂકવામાં આનંદ આવે છે કે તેનો સદુપયોગ કરવામાં? બુઝો, શામળશેઠ લક્ષ્મીને કેટલી સફળ બનાવે છે!

થેનીમાથી સોનામહોરો કાઢી, દરેક લાડવામાં બળ્લો મહોરો નાખી દે છે અને તેને બગાળી દતા તેવા કરી દે છે

આનો હેતુ કાઈ સમજ્યા? અરે! તમે ન સમજે એમ કાઈ હોય?, મુબઈ જેવા શહેરમાં રહેનારા અને દરરોજ લાખો રૂપીઆની ઉચ્ચપાયાલ કુનારાઓની સમજમાં આવી વાત ન આવે એ કાઈ બનવાનું છે? અહીં આપણને શામળશેઠની કુશળતાનો પરિચય મળે છે તમે જાણો છો કે સાગ ધરતી બહેનો કદી કાઈની પણ સામે મદદ માટે હાથ લખાવતી નથી તે જુખી રહેવાનું પસંદ કરે પણ કદી કાઈની પણ સામે હાથ લાખે નહિ કરે એટલું જ નહિ, પણ તે વિના મહેનતનું કાઈલેણે પણ નહિ એવું આપણું પણ હીક નથી કારણ કે એવી રીતે આપવામાં તેમનું સ્વાભિમાન હણાય છે, તેમ જ આપનાગનો અહંકાર વધે છે.

દાનનો આદર્શ એ છે કે જમણા હાથે અપાય, તેની ડાબા હાથને ખપ્પર ન પડે, અને ડાબા હાથે અપાય, તેની જમણા હાથને ખપ્પર ન પડે. શામળશેઠ, આ આદર્શને અપનાવી રહ્યા હતા પણ તમે આવા આદર્શને પસંદ કરો છો? એક બીજે આદર્શ પણ છે આજે કાઈ કુટુંબમાં નાણા આપ્યા, તો બીજે દિવસે છાપામાં ફેટો અને નામ આવવા બેઠાં તમને ક્યો આદર્શ છે? તેના ઉપર અત્યારે ટીકા કરતો નથી પણ શામળશેઠને પહેલો આદર્શ પસંદ હતો તેમણે લિમ્ટ મુજબ બધાના ઘેર લાકુ પહોચાડ્યા. તેમાં એક ઘરમાં માતા બહુ મમતાવાળી હતી તે તેના દીકરા વિના શી રીતે ખાય? સાજના પાચેડ વાગે તેનો દીકરો લણીને નિશાબેથી આવ્યો.

માતાએ તેને કહ્યું—“બેટા! લે આ તારા માટે લાડવા આવ્યા છે તે ખા” જેને મહિના સુધી ગોળની કાકરી પણ ન મળી હોય, તેને લાડવાના એક કકડાની પણ કેટલી કિંમત હોય! તેણે ખૂબ ઉત્સાહથી લાડુનો કકડો મોંમાં મૂક્યો આવવા જતા, કાઈકે કહ્યું વસ્તુ તેના દાનમાં લાગી, તેણે તરત બહાર કાઢી માને કહ્યું—“આ શું છે? મા સમજી ગઈ કે આ પોણું શું

જામ તે મને બહુ ચિતા નથી પણ, હાકરા! જે કાઈ ગરીબનું એક પણ ધર ભુલઈ જાય તે મને એ સાચા મીઠા નહિ લાગે અને જરા નો, કમ્પાટ માંથી એ સિરક પણ કાઢીને તેમાં વિધવાઓનાં નામો લખેલાં છે. તેમની વ્યવસ્થા તે કુ મારી જાતે જ કરીશ

મામમાં કેટલી વિધવાઓ છે કેટલાં સાધનસમ્પન્ન ધરો છે કેટલાં દુખી છે કેટલાં ધરમાં ધનના દગલા છે અને કેટલાં ધરમાં રાતના તે સું પણ દિવસના પણ શોકના છતાંય કાંઈ પણ મળે તેમ નથી છતાં પણ જે અવધવાનાં આસુઓ લુછી નાખી મેનિયા મલકાટ જાળવી રાખે છે જે દુખી સહી રાટલી ખાઈને પણ જે સ્ત્ય અને શીશને નિભાવે છે તેણે સમાજ અને રાષ્ટ્રના ઝોરવને જાળવી રાખ્યું છે તે પોતે પાપ અને વદીઓ બનાવી પોતાનાં નાનાં ફૂલ જેવાં જાળવેલાં પોવણુ કરે છે પણ કાંઈની સામે લાચ લખી કરતાં નથી એવાંઓને ખાલ તમે કાંઈ સ્વિચ્છ કર્યો છો!

શામળશૈલનો પુત્ર એવી નિરાધાર બહેનોની યાદી કમ્પાટમાંથી લઈ આવ્યો. તે શૈલ આવી યાદી પોતાની પાસે રાખતા હતા તમારી પાસે પણ આવી યાદી લોને! મામમાં કેટલા બક્ષાધિપતિ છે તેનું સિરક તે વગરી પાસે જરૂર કરી પણ ગરીબ વિધવાઓનું સિરક કોણ રાખે છે! વિધવા બહેનો એ સમાજરૂપ સરોવરની માઠ્ઠીઓ છે તેને તમે કદી પણ બૂસલો નહિ. સતિ તે સમાજ-સરોવરનાં પક્ષી છે એક સરોવર સુકાકુ તે પક્ષીને માટે બીજાં ધણું સરોવર છે પણ જે સરોવરનું પાણી સુકાઈ જાય તે બિચારી માઠ્ઠીઓ ક્યાં જાય! તેમનું તે જીવવું અને મરવું બંધુક એ જ સરોવરમાં છે

સબ સરોવર છે તેમાં ઉતરતાનું જાળ હમેશાં રહેવું જોઈએ. તે જ તેનું ઝોરવ જાળવવાઈ રહે છે શામળશૈલની પાસે સપત્તિનું સરોવર ભરેલું છે તેની સાથે સાથે તેમના હૃદયમાં સેવા અને સહયોગનો સાગર પણ ઇશ્વર્ય છે

તેઓ પુત્રની પાસેથી સિરક લે છે તેઓ સિરક પ્રખાલે દરેક ધર માટે માર માગ સાચા લઈને, અહરના ઝોરયામાં જાય છે તિ તેરી ઉપાડી અહરથી મેલી જાર કાઢે છે મેલને માટે કાંઈ વધારે કહેવાની જરૂર નથી કેમકે તમે જાણ મેનોવળાઓ / છે! (સમામાં દસાવસ.)

એ જ ધૈક્ષીની કિમત છે જે ગરીબોના દુખમાં કંઈક કામ

આવી શકે. તે સિવાય, ફક્ત તિબેરીમાં બંધ કરી રાખવામાં આવેલ સોનું અને પથ્થર અને એકસરખાં છે જે સોનું કદી પણ તિબેરીના બહાર જ ન આવે તેની શી કિંમત છે? જે માત્ર રાખી જ મૂકવું હોય તો એટલા જ વજનના પથ્થરો પણ રાખી શકાય છે તમને થેલીને અદર રાખી મૂકવામાં આનંદ આવે છે કે તેનો સદુપયોગ કરવામાં? બુઝો, શામળશેઠ લક્ષ્મીને કેટલી સફળ બનાવે છે!

થેલીમાથી સોનામહોરો કાઢી, દરેક લાડવામાં બબ્બે મહોરો નાખી દે છે અને તેને બરાબર હતા તેવા કરી દે છે

આનો હેતુ કાઈ સમજ્યા? અરે! તમે ન સમજો એમ કાઈ હોય?, મુબઈ જેવા શહેરમાં રહેનારા અને દરરોજ લાખો રૂપીઆની ઉચ્ચપાયાલ કરનારાઓની સમજમાં આવી વાત ન આવે એ કાઈ બનવાનું છે? અહીં આપણને શામળશેઠની કુશળતાનો પરિચય મળે છે તમે બહો છો. કે સારા ધરની બહેનો કદી કાઈની પણ સામે મદદ માટે હાથ લખાવતી નથી તે ભૂખી રહેવાનું પસંદ કરશે પણ કદી કાઈની પણ સામે હાથ લાખો નહિ કરે એટલું જ નહિ, પણ તે વિના મહેનતનું કાઈ લેશે પણ નહિ એવું આપણું પણ ઠીક નથી કારણ કે એવી રીતે આપવામાં તેમનું સ્વાભિમાન હણાય છે, તેમ જ આપનારનો અહંકાર વધે છે.

દાનનો આદર્શ એ છે કે જમણા હાથે અપાય, તેની ડાબા હાથને ખપ્પર ન પડે, અને ડાબા હાથે અપાય, તેની જમણા હાથને ખપ્પર ન પડે. શામળશેઠ, આ આદર્શને અપનાવી રહ્યા હતા પણ તમે આવા આદર્શને પસંદ કરો છો? એક ખીજે આદર્શ પણ છે આજે કાઈ ફડમાં નાણા આપ્યા, તો ખીજે દિવસે છાપામાં ફોટો અને નામ આવવા બેઠાંએ તમને કયો આદર્શ છે? તેના ઉપર અત્યારે ટીકા કરતો નથી પણ શામળશેઠને પહેલો આદર્શ પસંદ હતો તેમણે લિન્ટ મુજબ બધાના ઘેર લાડુ પહોચાડ્યા. તેમાં એક ધરમાં માતા બહુ મમતાવાળી હતી તે તેના દીકરા વિના શી રીતે ખાય? સાજના પાચેક વાગે તેનો દીકરો ભણીને નિશાળેથી આવ્યો.

માતાએ તેને કહ્યું—“બેટા! લે આ તારા માટે લાડવા આવ્યા છે તે ખા” જેને મહિના સુધી ગોળની કાકરી પણ ન મળી હોય, તેને લાડવાના એક કકડાની પણ કેટલી કિંમત હોય! તેણે ખૂબ ઉત્સાહથી લાડુનો કકડો મોંમાં મૂક્યો ચાવવા જતા, કોઈક કંઈ પણ વસ્તુ તેના દાંતમાં લાગી, તેણે તરત બહાર કાઢી માને કહ્યું—“આ શું છે? મા સમજી ગઈ કે આ પીળું શું”

હે માએ કહ્યું— બાઈ! લાડુ ખાઈ જા અને એને ઘીઈને એક જાલુ મૂકી દે. જામ એક એક કરતાં ચારે મહોરો બદલ જાવી. માએ દીકરાને કહ્યું— ‘બાઈ! તે સામળદાસ શેઠનું ઘર તો જોયું છે ને? દીકરાએ કહ્યું— હા, મા! પેલી મોટી હવેલી છે તે જ ને?’ માએ કહ્યું— હા બેટા. ત્યાં જા અને જા ચારે મહોરો શેઠને જાપી જાવ. સજવ છે કે લાડવા વાળવી વખતે તેમજ ખીસામાંથી પડી ગઈ હોય.

દીકરો તેવાર ઘઈ ગયે. માએ ચારે મહોરો કાચળમાં પડીકુ વાળીને જાપી. દીકરો ગયો અને જઈને સામળદાસશેઠના દાકમાં જાપતાં મોઝો— મારી માએ જા મોકલ્યું છે શેઠે પડીકુ જોડ્યું અને જોયું તો ચક્રિત ઘઈ ગયા. ગરીબ પણ કેટલી પ્રામાણિક છે! જેની પાસે લાખોની મૂકી છે એ પણ જા પીળીપીળી મહોરો જોઈને ડાહી જાય છે તેમજ પણ મન લોભાય છે પણ જા તે પાપ વેળીને પેટ ભરે છે અને જાળકને ભણાવે છે છતાં તેનું હૃદય કેટલું પ્રામાણિક છે! જા પ્રામાણિકતાએ શેઠના હૃદયને જાન દિન ક્યું તે જાળકને જોળામાં લીધા અને કહ્યું— તું એવી માનો પુત્ર છે કે જેની પાસે પૈસાનો જાભાવ હોવા છતાં જેને પ્રામાણિકતા એઈ નથી. પેતાની પાસેથી ખીજ ચાર મહોર તે પડીકામાં મૂકી અને કહ્યું— ‘સે અને કહેજે કે જા જાની તમારી જ છે શેઠ તે પછી નહિ સે. જાળકને ભણવામાં સજવ રહેશે.

જા એક સહયોગ ધમનું જીવત ઉદ્યોગ છે પેતાના મોજીયાન માટે જાળકનો ધુમાડો કરનારા જા જામલા ઉપરથી કઈક શીખે. જાને પણ કોઈ સ્વધર્મની સેવાને પ્રસજ ઉપસ્થિત જાવ ચારે તમે દુનિયાભરની મુસીબતો યાદ કરો છો વેપાર ધની ગયો છે ધરમાં જાધી હજી દીકરીઓ છે તેને પરજાવવાની છે પાંચ પાંચ જાળકનો કથિાવર કરવો પડે. માજ નાર ભે જાંસુ પાડશે તો જાખાર જાળક જાંસુ પાડતો જસે પણ જાને મેર દીકરાના લખનો પ્રસજ હશે અને કોઈ કહેશે કે જોજો નકામું વધારે ખચ ન કરશો. યોગમાં જ પતાવજો. ત્યારે જાખા જાખી કે પૈસા તો હાથને મેલ છે કયાઈએ જાંએ તે કામનું શું છે? એ વખતે, પાંચ રૂપિયા જાપતાં પાંચ જાળક મુસીબતોને યાદ કરી શા જાં શનાર, જાંમે ઉદ્યાર કેમ જાની ગય છે? કા જુ કે તે દીકરાને પેતાનો સમગ્ર જાને સ્વધર્મને પરખો.

દિવાળીને દિવસે તમે દીવા કરો છો અને વરસભરનો દિવાળ કરો છો—

ત્યારે જરા વિચાર કરજો કે ખર્ચ ખાતામા જે મોટી રકમ વપરાઈ છે, તેમાથી કેટલા પોતાના કુટુંબ-પરિવારની પાછળ ખર્ચ્યા અને સ્વધર્મીની સહાયતામા કેટલો ખર્ચ કર્યો? પોતાના દીકરાને અમેરિકા સુધી લણવા મોકલનાર, પાડોશી સ્વધર્મીના બાળકને લણાવવાના પ્રશ્ન ઉપર ચુપકીદી બળવે છે કારણ કે એક પોતાનો અને બીજો પારકા છે

“ મિત્તિમે સવ્વ મૂપસુ ”નો પાઠ બોલનારા તમે જો આવી એક દીવાલ પણ ન ઝાળગી શક્યા તો આગળ કેમ વધી શકશો ?

મેઘકુમારે હાથીના લવમા એક સસલાની રક્ષા માટે અઢી દિવસ સુધી પગ ઊંચો રાખ્યો તો સસલા કરતા તો સ્વધર્મી જય તેમ નથી । તે તો તેની જાતનું પણ ન હતું જો હાથી એક પ્રાણીની રક્ષા માટે અઢી દિવસ સુધી ત્રણ પગે ઊભો રહી શકે છે, તો તમે તો માણસ છો, અને તેમાય પાછા ભગવાન મહાવીરના ઉપાસક છો ફેટોઆફરની પાસે તો તમે ઘણી વખત ગયા હશે ફેટો લેતી વખતે તે શુ કહે છે તેના તો તમે અનુભવી છો. તે કહે છે કે-મો જરા હસતુ રાખજો બાકીનું બધું હું સભાળી લઈશ

તમારી પાસે કોઈ સ્વધર્મી વીલે મોઢે આવે તો તેનું મો ખીલી જાઉં છે કે ખીનેલુ હોય તો કરમાઈ જાય છે? ઝોઝામા ઝોછુ તમે ફેટોઆફરની વાત જોતલુ તો શીખી લો કે જે કોઈ પણ મારી પાસે આવે તે હસતુ રહે. બાકીની વ્યવસ્થા હું કરી લઈશ તમે તેને કહો કે સામાયિકના સાધનો, પારણ્યા વગેરેની વ્યવસ્થાથી માડીને તેના ધધારોજગાર અને છોકરાના ભણતર સુધીની વ્યવસ્થા હું યથાશક્તિ કરતો રહીશ પણ તમે તમારુ મો ઊતરેલુ ન રાખશો

સહયોગ ધર્મને ઝાળખો સ્વધર્મી પછી, આગળ સમાજ અને રાષ્ટ્રની સેવાના ક્ષેત્રા ખુલ્લા પડ્યા છે કોઈ પણ સીમા સુધી તમે જઈ શકો છો, જો તમારામા શક્તિ હોય તો સ્વધર્મી-સેવા ઉપર તો મે એટલા માટે ખાસ ભાર મૂક્યો છે કે તે તમારી નજીક છે તેનો અર્થ એ નથી કે સ્વધર્મીની સેવા એ એક જ પુણ્ય છે અને બીજા બધા કાર્યો પાપ છે. શુભ ભાવથી કરવામા આવતા દરેક ક્રિયા શુભ છે હું તો એટલે સુધી કહું છું કે સેવાના ક્ષેત્રમા આ સપ્રાયાની દીવાલોને બધનકારક ન બનાવશો. દુનિયાના દરેક પ્રાણીમા તમે તમારુ પોતાનું પ્રતિબિંબ જુઓ તેમનામા આત્મીયતા પ્રસારે હું પ્રાણી માત્રનો છું અને પ્રાણી માત્ર મારાં છે-આવી મગળમય ભાવના તમારી સહયોગભાવનાને જીવત રાખશે

હું માએ કહ્યું- બાઈ! લાડુ ખાઈ જા અને એને ઘાઈને એક જાણુ મૂકી દે
 જામ, એક એક કરતા ચારે મહોરો પહાર જાવી. માએ દીકરાને કહ્યું-
 'બાઈ! તે' સામળદાસ શેઠનું ઘર તો જોયું છે ને? દીકરાએ કહ્યું- જા મા!
 પેલી મોટી હવેલી છે તે જ ને? માએ કહ્યું- હા મોટા ત્યાં જા. જાને જા
 ચારે મહોરો શેઠને જાપી જાવ. સહાય છે કે લાડવા વાળતી વખતે તેમજ
 ખીસાખાંથી પડી ગઈ હોય.

દીકરો તૈયાર થઈ ગયો. માએ ચારે મહોરો કામળમાં પડીકું વાળીને
 જાપી. દીકરો ગયો અને જઈને સામળદાસશેઠના હાથમાં જાપ્યાં મેષ્ટ્રો-
 ગ્યારી માએ જા મોઠસુ છે શેઠે પડીકું ખોલ્યું અને જોયું તો મંત્રિનું
 મળા. ગરીબ પશુ દેટલી પ્રામાણિક છે! જેની પામ લાખોની મૂકી છે એ
 પશુ જા પીળી પીળી મહોરો જોઈને ડોલી જાય છે તેમજ પશુ મન
 લોભાય છે પશુ જા તો પાપક વેચીને પેટ ભરે છે અને જાળકને લાકુરો
 છે છતાં તેનું હલ્લુ દેટલું પ્રામાણિક છે! જા પ્રામાણિકતાએ શેઠના હલ્લેને
 જાનદિત ક્યું તે જાળકને જોળામાં લીધા અને કહ્યું- તું એવી માને પુત્ર
 છે કે જેની પાસે પૈસાનો જાભાવ હોવા છતાં જેને પ્રામાણિકતા ખેઈ
 નથી. પોતાની પાસેથી જીલ ચાર મહોર તે પડીકામાં મૂકી અને કહ્યું-
 અને કહેજે કે જા મધી તમારી જ છે શેઠ તે પછી નહિ લે. જાળકને
 બલુવામાં સમજ રહેશે.

જા એક સહયોગ ધમનુ જીવત ઉઠાડરણ છે પોતાના મોજસોજ
 માટે દુનિયાનો કુખડો કરનારા જા હાખસા ઉપરથી કંઈક શીએ. જ્યારે
 પશુ કોઈ સ્વધર્મની સેવાને પ્રસન્ન ઉપરિચિત થાય ત્યારે તમે દુનિયાકારની
 મુસીબતો યાદ કરો જા વેપાર પટી ગયો છે ધરમાં જાડયા રૂઝન દીકરીએ
 તેને પરણાવવાની છે પાંચ પાંચ હ નરનો કરિયાવર કરવા પડ્યો માવ
 નાર મે જાસુ પાડી તો જાખપાર હ નર જાંસુ પાડતો નસી. પશુ જ્યારે
 ધેર દીકરાના લખનો પ્રસન્ન કરી અને કોઈ કહેશે કે જેને નાણુ વધારે
 ખચ ન કરસી. ધોડામા જ પતાવને ત્યારે જવાબ જાપડી કે પૈસા તો
 હાથનો મેય છે કમાઈએ છીએ તે કામનુ શુ છે? એ વખતે, પાંચ
 સુખિયા જાપતા પાચ હ નર મુસીબતોને યાદ કરી શેઠનાં શનાર, એટલો
 ઉદાર કેમ જની નય છે? કારણ કે તે દીકરાને પોતાનો સમ? છે અને
 સ્વધર્મને પાપો.

દિવસને દિવસે તમે દીવ્ય કરો જા અને વરસકારનો દિસાગ કરો છે.

सहस्रसहस्रो पणु विवेक गुभाव्यो छे, अने अरु पूछो तो शक्ति भेणववानो आ साय्यो रन्तो पणु नथी-छता पणु जे शक्ति मणी गछ तो तेनो उपयोग, कछ रीते करशो ? शक्तिनो उपयोग तमे स्वार्थभा करशो के सेवामा ? भीजने जणभा इसाववा माटे करवाना छे के इाछने इसामणुमाथी पछार काढवामा ?

शक्ति तो दुर्बोधन अने दु शासनने मणी हती तेवी ज भीम अने अर्जुनने पणु मणी हती पणु पहेलाना नामो छतिहासमा इाणा अक्षरे लभाया त्तारे भीजनो छतिहासमां सुवर्णुाक्षरे लभाया शक्ति हनुमान्छने पणु मणी हती अने रावणुने पणु मणी हती पणु ऐकना प्रत्ये जगत घृणुानी दृष्टिअे लुअे छे तो भीजनो अरणुो पर श्रद्धाना पुणुपो समर्पणु करे छे तेनु कारणु ? कारणु अे ज के तेमणु शक्ति तो भेणवी पणु तेने वापरवानी रीत न जणुी शक्तिनो मुद्धर उपयोग विकासनो मार्ग छे, तो तेनो जेरउपयोग अे पतननो मार्ग छे

शक्तिनो सहस्रसहस्र रीत जणुो ते जणुवा माटे तमे आरित्रशील व्यक्तियेनी नञुक आवो, तेमनो परिचय करो, तेमनो जवननु आरीकाधुी निरीक्षणु करो मात्र निरीक्षणु ज नहि पणु तेनु अनुकरणु करो सारक प्रासगिक संस्कार शक्तिने सारा मार्ग वाणशे

सम्राट अगोडनु जवनवृतात तमे जणुता उगो रान्यशासननी शङ्खातनु तेनु जवन, रान्यनो विस्तार वधारवानी तेनी लावनानु चित्र अकु करे छे साम्राज्यनो विस्तारनी लोलुपताने लीधे उजरो वीरोनो भूतनी नदीअो तेणुे वहावी पृथ्वीनो दुकडानी आतर धासनी भाइक मानवीअे अेने कपावी नाअ्या पणु तेज अशोक, कलि गविज्य वभते अद्वैत गयो, तेनो जवनने नवे वणुक आपवामा महात्मा बुद्धनी वाणुीनो प्रभाव छे.

जे अशोक साम्राज्यनो विस्तारनी आतर उजरो मानवीअेनु अद्विदान आपता अयकतो नहोतो, ते ज अशोक पाछवी उ भरे अेटले इामणु हदश्री अनी गयो, के अेक नाना सरभा पशुनी हत्या पणु तेने गमतो नहोती. अेटला माटे तेणुे ठेरठेर शिलालेणो इातराव्या, अने रान्यभा ठेरठेर जिला करव्या जेमा तेणुे प्रजने प्राणुी मात्र तरक प्रेमवृत्ति राभवानो स देशो आधुो अेटलु ज नहि पणु तेणुे औद्ध धर्मनो प्रचार माटे पोताना प्रिय पुत्र अने पुत्रीने पणु विदेशोभा भोडल्या

युरोपनो छतिहासमा अेक यमकती व्यक्त आवी हती तेनु नाम 'हनु' सेन्ट पोल धार्मिक क्षेत्रे ते अेक लम्भप्रतिष्ठ व्यक्त हती ते प्रसिद्ध

હૈન ઈન ઈન આત્માથી ઘટન છે તે દરેક આત્માની જાનત શક્તિને માને છે ક્રીડીના આત્મામાં પણ એટલી જ શક્તિ છે એટલી ઢાળી અને સિદ્ધ આત્મામાં છે આવરણકાળ દ્વારા તેને એળખવાની છે તમારામાં શક્તિ મોજૂદ છે તમારી વાત તો સૌ પણ નાની જરાક સરખી કાઠીમાં પણ એટલી મોટી લાકાત છે કે તે મોટા ઢાળીને પણ હેરાન કરી શકે છે. નાજ જેવો ઝેરી પ્રાણીના છેલ્લે પણ તે કોરી નાખે છે પરંતુ વાત બધી આટલી નથી. શક્તિ મળી જવાથી કાંઈ સમસ્યા હોય જતી નથી. શક્તિ પ્રાપ્ત થયા પછી, તમે તેનો ઉપયોગ કઈ રીતે કરો છે એ પ્રશ્ન છે.

એમ તો પૈસા પેદા કરવામાં પણ જુદીની જરૂર રહે છે પરંતુ પૈસા કરવા કે એકઠા કરવા કરતાં તેને અર્થમાં વધારે શુદ્ધિશીલ્પને એકજે છે, તમે આશ્ચર્ય પામતા હોય કે અર્થ કરવામાં તે કાંઈ જુદી નોંધતી હોય! પણ હા જરૂર ને અર્થ કરવાની કળા ન આવડી તો તમે હાલથી શરૂ કરો અર્થ કરવા જ્યાં એટલો જાન હ નહિ પામી શકો એટલો તે પ્રયત્નને વ્યવસ્થાર માત્ર શોધ અર્થમાં જ મેળવી શકો છે. મધુ મધુસે હાલથી શરૂ કરવા જ્યાં પણ મોકમિય જતી શકતા નથી. કેમકે તે શરૂ તો જ્યાં છે પણ તે અપવાની કળા નાજુના નથી. જ્યારે કેટલાક મધુ જ જોઈને અર્થે મધુ મોકમિય થઈ શકે છે કારણ કે તે કેમ અર્થ કરવું તે જાણે છે.

આ જ વાત શક્તિ માટે છે શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે મધુ પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે શક્તિને માટે કેટલાક સનિવારે હનુમાનને તેવું વ્યાજ છે, કેટલાક વીટામીનની ગેળીઓ ખાવ છે તો કેટલાક વળી શક્તિ માટે ઈર્ષ અને મચ્છીન તેલ (Kodliver Oil)નું સેવન કરે છે શક્તિ પાછી પાચક જાનનારઓને હ પૂછી છું કે જે શક્તિને પ્રાપ્ત કરવા માટે તમે

ને શક્તિ પતનાભિમુખ થઈ ગઈ છે તેને સેવાના માર્ગે વાળી, વિકાસનો માર્ગ ખુલ્લો કરે છે, તે સ્વાર્થના વૃક્ષ પર સેવાની એવી કલમ લગાડે છે- કે જીવનવૃક્ષની ખટાશ, મિહાશમા પરણિત થઈ જાય છે તમને ખબર છે કે લીજી ખાટુ હોય છે પણ માળી લીજીના વૃક્ષને નારગીના વૃક્ષની કલમ જોડી દે છે, ત્યારે લીજી પણ મીઠા થઈ જાય છે. પછી તેનું નામ પણ બદલાઈ જાય છે અને તે સતરા કહેવાય છે

નારગીના સહવાસથી લીજીમાં મિહાશ આવી તેમ મહાપુરુષોના સહવાસથી જીવનમા પ્રેમની મિહાશ આવે છે લગાઈ અને ખુરાઈ, એ બંને સસર્ગજન્ય ગુણો છે જેની પ્રકૃતિના મનુષ્યોતા સહવાસમા તમે રહેતા હો, તેમના વિચાર, આચાર અને ઉપચાર, એ ત્રણેનો પ્રભાવ તમારા જીવનમા આવ્યા વિના રહેતો નથી એક માણસ પ્રતિદિન સામ્યવાદ (Communism) સમર્થક વ્યક્તિઓની નજીક રહેતો હોય, એક સમાજવાદી (Socialist)ની નજીક રહેતો હોય, તો તેમના વિચારોની છાયા તે માનવી ઉપર પડ્યા વિના રહેશે નહિ

વિચારોની સાથે આચાર-વ્યવહાર પર પણ પ્રાસંગિક સંસ્કારોની છાપ પડે છે જે વિદ્યાર્થી તદ્દન નિરામિષાહારી (Vegetarian) છે, પણ તેનો સાથી કે જે માસાહારમા પાપ માનતો નથી તેની સાથે હમ્મેશ કરે છે, કૌલેજમા અને કૌલેજની બહાર, ધરમા કે હોટલોમા ફરે છે તે ઉચિત નથી. તેમા તેની સ્વતંત્ર વિચારશક્તિ નાશ પામશે પછી સાથીની મજાક અને કટાક્ષોની સામે ટકી રહેવાની તેની શક્તિ ખૂટી જશે જેવે માસાહાર પ્રત્યે ધણુથી જોનાર તે પોતે જ ધીમે ધીમે પોતાના માસાહારી સાથીની હરોળમા એસી જશે

એક કહેવત છે કે-“ થાય તેવા થઈએ તો ગામ વચ્ચે રહીએ ”. તેની માફક જે વ્યક્તિની સાથે તમે વસતા હો, તેના જેવા બનાવે જ તમારે રહેવું પડશે તે સિવાય તમારી દોગ્ટી ટકી નહિ શકે કૃપણની સાથે કૃપણ અને ઉદારની સાથે ઉદાર બન્યા વિના રહેશે તો તે કામ નહિ આવે આપ મુસાફરીએ નીકળો અને તેમા તમારો જોડીદાર જે ક જૂસ હોય તો તેની અસર તમારો ઉપર પણ પડવાની આ એક મનોવૈજ્ઞાનિક નિયમ છે કે-એક વ્યક્તિ ખર્ચ કરે પણ બીજો જે તેની સાથે સાથે જરાપણ ખર્ચ ન કરે તો પોતાનું હૃદય તરત જ બોલી ઊઠશે કે હું શા માટે ખર્ચ ? શું બધા જ ખર્ચની જવાબદારી મેં એકલે જ લીધી છે? એથી ઉત્તર, જે

ચેર્ચ (Church) ના અધિષ્ઠાતા હતા આ જ પશુ તેમના નામે ઇસ્વીએ ઈસ્ટ્રીઈ (Christian) ધર્મિક સંસ્થાઓ આવી રહી છે તેમજ જીવન-ચરિત્ર એમ કહે છે કે એક દિવસ તે યુરોપના ખૂબ જ મોટા ઘુટારો-ધારુ હતા.

ભારતીય ઋષિ વાસ્તીક્રિમાં પશુ સે ટપોશના જીવનચરિત્રનું પ્રતિબિંબ જણાય છે જૈન ઇતિહાસમાં અનૂન મળે રાજા પ્રદેસી જેવી અક્રિતઓ પશુ આવી જ શક્યાની છે પહેલાં તેમનાં જીવન કાળાં કુક્રોધી ભરેલાં હતાં પરંતુ એક મહાપુરુષના પરિચયમાં આવતાં તેમના જીવનનો અપકાર દૂર થઈ પ્રકાશ દેવાયેલ.

સતપુરુષાનો સત્ર જનવતા પ્રત્યે વહેલી શક્તિનો પ્રવાહ માનવતા તરફ વાળે છે જીવન જે વાતાવરણમાં હોય છે તેની જગ્યા મન ઉપર જરૂર પડે છે હવા જે જીવનમાંથી આવતી હોય યુવાનનાં હૃદયને સ્પર્શ કરીને આવતી હોય તે તે યુવાનનાં હૃદયની મધુર સુવાસ લઈને જ આવશે, જાને જે તે જ ઘી ચટરનો સ્પર્શ કરીને આવતી હશે તે જાને જીવાવશે-જરામર એ જ પ્રમાણે, જે તમારું જીવન સન્નમન પ્રકૃતિના મહાપુરુષોની પાસે વીર્યુ હશે તે તમારામાં તેમના ચરિત્રની તપની અને તાસ્ની સુવાસ આવશે, જે દુર્ગ પ્રકૃતિવાળી યક્તિઓની સમીપમાં તમે વસતા હોશો તે જીવનમાં ક્રોધની અસત્તની અને દુરાચારની જાદો પ્રવેશ કરશે.

કુશળ વૈજ્ઞાન્ય હાથે ચરેશુ વિષ પશુ અમૃત બની જાય છે નીકાને આખર પામીને પથ્થર પશુ પાણી ઉપરથી તરી જાય છે જે કે વિષનો સ્વભાવ આસ્વાને અને પથ્થરનો સ્વભાવ કુળાસ્વાને છે જ્યાં પશુ-સન્નમતાના સ્પર્શને કારણે તેમ સ ભાવમાં પરિવર્તન આવે છે જીવનનું પશુ એમ જ છે અશુભ ઇતિહાસનું વિષ કુશળ વૈજ્ઞાની સતપુરુષના હાથમાં આવે તે તે સહૃદયપણે જાય છે તે અશુભ તરફ વહેલી ધારાને વાળીને શુભ તરફ અતિશય જનાવે છે જીવનના પ્રવાહને અશુભમાંથી શુભમાં અને શુભમાંથી શુદ્ધમાં ફેરવવાની કળા તે જ અર્થમાં કળા છે.

એમાંસામાં વરસાદ મન મૂકીને પડે છે પાણી વરસે છે પાણીનો પ્રવાહ સાગરમાં મળીને પોતાની ગિદાસ ખોઈ નામે છે કુશળ ઈજનેર (Engineer) નદીમાં જાય જાણી એ જ જળપ્રવાહનો કિસ્મત માટે ઉપયોગ કરે છે સત્ય પશુ એવા જ કળાકાર છે કે જે જીવનની ધારા જે વાસનામાં વિનય થઈ રહી છે તેને સજમમાં પસટાવી શકે છે સત્યાકાર

જે શક્તિ પતનાભિમુખ થઈ રહી છે તેને સેવાના માર્ગે વાળી, વિકાસનો માર્ગ ખુલ્લો કરે છે, તે સ્વાર્થના વૃક્ષ પર સેવાની એવી કલમ લગાડે છે- કે જીવનવૃક્ષની ખટાશ, મિદાશમા પરણિત થઈ જાય છે તમને ખબર છે? કે લીજી ખાદ્ય હોય છે. પણ માળી લીજીના વૃક્ષને નારંગીના વૃક્ષની કલમ જોડી દે છે, ત્યારે લીજી પણ મીઠા થઈ જાય છે પણ તેનું નામ પણ બદલાઈ જાય છે અને તે સતરાં કહેવાય છે

નારંગીના સહવાસથી લીજીમા મિદાશ આવી તેમ મહાપુરુષોના સહવાસથી જીવનમા પ્રેમની મિદાશ આવે છે લગાઈ અને જીરાઈ, એ બંને સર્ગજન્ય ગુણો છે જેવી પ્રકૃતિના મનુષ્યોતા સહવાસમા તમે રહેતા હો, તેમના વિચાર, આચાર અને ઉપચાર, એ ત્રણેનો પ્રભાવ તમારા જીવનમા આવ્યા વિના રહેતો નથી એક માણસ પ્રતિદિન સામ્યવાદ (Communism) સમર્થક વ્યક્તિઓની નજીક રહેતો હોય, એક સમાજવાદી (Socialist) ની નજીક રહેતો હોય, તો તેમના વિચારોની છાયા તે માનવી ઉપર પણ વિના રહેશે નહિ

વિચારોની સાથે આચાર-વ્યવહાર પર પણ પ્રાસંગિક સંસ્કારોની છાયા પડે છે જે વિદ્યાર્થી તદ્દન નિરામિયાહારી (Vegetarian) છે, પણ તેનો સાથી કે જે માંસાહારમા પાપ માનતો નથી તેની સાથે હમ્મેશ કરે છે, કોલેજમા અને કોલેજની બહાર, ધરમા કે હોટલોમા કરે છે તે ઉચિત નથી તેમા તેની સ્વતંત્ર વિચારશક્તિ નાશ પામશે પણ સાથીની મગ્ગ અને કટાક્ષોની સામે ટકી રહેવાની તેની શક્તિ ખૂટી જશે જેવટે માંસાહાર પ્રત્યે ધણુથી જોનાર તે પોતે જ ધીમે ધીમે પોતાના માંસાહારી સાથીની હરોળમા એસી જશે

એક કહેવત છે કે-“ થાય તેવા થઈ એ તો ગામ વચ્ચે રહીએ ”. તેની માફક જે વ્યક્તિની સાથે તમે વસતા હો, તેના જેવા બનીને જ તમારે રહેવું પડશે તે સિવાય તમારો દોરતી ટકી નહિ શકે કૃપણની સાથે કૃપણ અને ઉદારની સાથે ઉદાર બન્યા વિના રહેશો તો તે કામ નહિ આવે આપ મુસાફરીએ નીકળો અને તેમા તમારો જોડીદાર જે ક જૂસ હોય તો તેની અસર તમારો ઉપર પણ પડવાની આ એક મનોવૈજ્ઞાનિક નિયમ છે- કે-એક વ્યક્તિ ખર્ચ કરે પણ બીજો જે તેની સાથે સાથે જરાપણ ખર્ચ ન કરે તો પોતાનું હૃદય તરત જ બોલી ઉઠશે કે હું શા માટે ખર્ચું ? શું બધા જ ખર્ચની જવાબદારી મે એકલે જ લીધી છે? એથી ઉત્ક્ર, જે

મુસાફરીમાં તમારો સહપ્રવાસી ઉધાર હાથનો હોય તો તમારે ઘેડુ પકડી તે ખર્ચ કરવું જ પડશે. પણ ભાષે તે તમે ઈચ્છી શકો કે અનિચ્છી કે પછી કચવાઈને કોઈ કે સહેરમાં આવીને પસુ કરવું તો જરૂર પડશે જ

હા તે આટલું માદ રાખો કે આપ જેની સાથે ચાલતા હો તેના જેવા થઈને જ ચાલવું પડશે. એક યુવક પોતાના સસરાની સાથે સાથે છે તે જ યુવક ક્યારેક પોતાના પિતાની સાથે જતો હોય છે તો ક્યારેક તે પોતાના મિત્રની સાથે પસુ કરતો હોય છે ત્રણેની સાથે ચાલતાં તે કાંઈ દૂર રહીને ચાલતો નથી. છતાં તે ત્રણે ચાલવામાં અંતર હોય છે કે નહીં ! તમે તો અનુભવ પસુ કર્યો હશે. જ્યારે તે પોતાના સસરાની સાથે જતો હોય ત્યારે તેના ચાલવામાં બેસવામાં અને દરેક બાબતમાં વિવેક રહેશે. જ્યારે છે તે સમજે છે કે જો જ્યાં પસુ અવિવેક દેખાડ્યો તો પરખાઈ જઈશું ! એટલા માટે તે વખતે તો જ્યેષ્ઠમાં પસુ સંજમ હશે, વાત કરવામાં પસુ સંજમ હશે અને ચાલવામાં પસુ સંજમ હશે. માત્ર કે ઈર્ષ્યાપશની પૂરી મલ્ટાથી ચાલી રહ્યો છે

પિતાની સાથે ચાલવામાં જો કે જેડા સંજમ તો જરૂર હોય છે જ પરંતુ તે સસરા જેટલો નહીં. કારણ કે ત્યાં પરીક્ષાનો પક્ષ ઉપસ્થિત જ થયે નથી અને મિત્રની સાથે ચાલવામાં ત્યાં તે પૂછી જ નહીં. પણ કાંઈ જીજ્ઞે જ રસ્તો માપી રહ્યા હશે જાણે કાંઈક જુદું જ તેઈ રહી હશે અને હાથ પસુ સીંચા નહીં રહેતા હોય. પણ જીજ્ઞ તો ક્યાં મીન રહે તેવી છે ! તેને માટે તો હમેશાં પડરમી ઝોમચટ (સ્વાત અ ડિન) જ છે હસવાનો આખાગટ કરી તે ક્યારેક કાંઈ નટ (Actor) ની કે વલ (Dance) ની વાત ચાલી રહી હશે. (હસાહસ)

ત્રણ જુદી જુદી વ્યક્તિઓની સથે ચાલવામાં જેટલો દરક પાડ્યો જોની સાથે રહેશે તેના ગુણોદેવ જરૂર તમારામાં આપશે. વિચાર કરતી વખતે એક વખત મેં મારી ત તરી એક દસ્ય તેમ છ એક વખત એક પુત્ર ઉપરથી અને જઈ ત્યાં દના તે વખતે એક રજારી યેડને જાણી પોવરાવવા નથી પામે જાણા થે ! જાણી પીનાં દનાં તેઓમાં તે રજારીને પસુ પાણી પીવાની ઇમ્તર થઈ મેક જાણુ વાંકો વળી તે પસુ જાણી પીરા મગ્જો. પુત્રના ખાનમાં થઈને ના? પસુ મેં પાણીને લખાડીને તે પાણી પીને તો સાથેના મુનિઆને કયું કે કુખે આ સત્રો રજા રાત-

દિવસ ઘેટાની સાથે રહેવાથી, તે પાણી પીવાની રીત પણ ઘેટાઓ જેવી જ શીખ્યો છે !

જુદા જુદા પ્રાતોના બે રહેવાસીઓ એકબીજાની પડોશમા રહેના હશે, તો તેમની રહેણી-કરણી, આચાર-વ્યવહાર ઉપર એકબીજાની અસર જરૂર પડવાની ખાવા પીવાની રીતો પણ કુટલેક અંશે તેઓ એકબીજાની અપનાવશે મદ્રાસીની સાથે રહેનાર ઈડલી, ઠોસા વગેરે ખાતા શીખી જશે, એટલું જ નહિ, પણ તેમની ભાષામા પણ એકબીજાના શબ્દોની આપલે થશે જે બંને કુટુબોમા સ્નેહ અને સૌજન્ય હશે તો બંનેના બાળકો સહેલાઈથી બંને ભાષાઓ શીખી જશે બે ભાષાઓના મિશ્રણવાળી એક નવી ભાષા પણ જન્મશે ભાષાવિજ્ઞાનના વિદ્યાર્થીઓ આ વિષયથી ધણું પરિચિત છે

ભારતની ત્રણ સસ્કૃતિઓ હજારો વર્ષોથી સાથે ચાલી રહી છે જૈન, બૌદ્ધ અને બ્રાહ્મણ સસ્કૃતિઓ, ઈડા, પિગલા અને સુષુમણાની માફક ભારતભરમા વ્યાપેલી છે હજારો વર્ષોના સહવાસથી એક બીજી ઉપર એક બીજાનો ધણો પ્રભાવ પડ્યો છે વિચાર અને આચારના ક્ષેત્રોમા તેમણે એકબીજાના ધણા ગુણદોષો અપનાવ્યા છે

જૈન સસ્કૃતિની અહિંસાએ બ્રાહ્મણ સસ્કૃતિને વધુમા વધુ અહિંસક બનાવી છે યજ્ઞોમા થતી હિંસાને જે કાઈ રોકનાર હોય તો તે જૈન સસ્કૃતિની અહિંસા જ છે બીજી તરફ જૈન ધર્મ જેવા જ્ઞાતિવાદના વિદ્રોહી ધર્મમા સ્પર્શ્યાસ્પર્શના સૂચકારો, એ બ્રાહ્મણ સસ્કૃતિની પરપરાના સસર્ગને લીધે આવ્યા છે મૂર્તિપૂજા અને મૂર્તિપૂજામા સળવ વસ્તુઓનો ઉપયોગ એ પણ એ જ સસર્ગનું પરિણામ છે બૌદ્ધદર્શન જે કે ભારત કરતા વિદેશોમા વધારે ક્ષાંત્યુ છે, છતાં તેના આચાર-વિચાર જૈન ધર્મ સાથે મોટે ભાગે મળતા છે તેમના સાધુઓ પણ ભિક્ષા લાવે છે માગલિક સભળાવવાની જેવી પરપરા જૈન સમાજમા છે તેથી જરાક જુદા રૂપે પણ તેવી જ પરપરા તેમનામા પણ છે

બે નિર્જીવ વસ્તુઓ જે એક બીજાની નજીકમા રહે છે તો તેમા પણ કંઈક પરિવર્તન થાય છે અજમાના ફૂલ, પીપરમિન્ટના ફૂલ અને કપૂર એક બીજાની નજીક આવે તો તેમા કુટલું પરિવર્તન થાય છે? ત્રણે એક તથા એક બીજાનો ધનગ્વલાવ ત્યાગીને પ્રવાહીરૂપ બની બપ છે અને એક

મુસાફરીમાં તમારો સહભવાસી ઉપર હાલનો હોલ તો તમારે ઘણું મજૂ
તો ખચ કરવું જ પડશે. પણ જામે તે તમે ઈચ્છી શકો કે અનિચ્છી
કે પણ કચવડાને કોઈ કે લહેરમાં આવીને પણ કરવું તો જરૂર પડે જ

હા તો આટલું શાક રાખો કે આપ જેની સાથે ચાલતા હો તેના
જેવા થઈને જ આશુ પડશે. એક મુવક પોતાના સસરાની સાથે સાથે છે
તે જ મુવક ક્યારેક પોતાના પિતાની સાથે જતો હોય છે તો ક્યારેક તે
પોતાના મિત્રની સાથે પણ ફરતો હોય છે ત્રણેની સાથે ચાલતાં તે
કંઈ દૂર રહીને ચાલતો નથી. છતાં તે ત્રણે સાથમાં જતર હોય છે કે
નહીં ? તમે તે અનુભવ પણ કર્યો કરો. ત્યારે તે પોતાના સસરાની સાથે
જતો હોય ત્યારે તેના ચાલવામાં જોશવામાં અને દરેક આમતમાં વિવેક
રહેશે હોય છે તે સમજો છે કે જો જરા પણ અવિવેક દેખાડો તો
પરખાઈ જઈશું. એટલા માટે તે વખતે તો જોવામાં પણ સખમ હશે,
વાત કરવામાં પણ સખમ હશે, અને ચાલવામાં પણ સખમ હશે. માતો
કે ઈર્ષીપથની પૂરી ચત્રાથી ચાલી રહો છે

પિતાની સાથે ચાલવામાં જો કે મેંડે સખમ તો જરૂર હોય છે જ
પરંતુ તે સસરા જેટલો નહીં. કારણ કે ત્યાં પરીક્ષાનો પમ ઉપસ્થિત જ
થતો નથી અને મિત્રની સાથે ચાલવામાં ? ત્યાં તો પૂછી જ નહીં. પણ
કેમ બીજો જ રસ્તો માપી રહ્યા હશે આખા કાંઈક ભુલું જ જોઈ રહી
હશે અને હાથ પણ સીધા નહીં રહેતા હોય, પણ જીભ તો ક્યાં મોઢ
રહે તેવી છે ? તેને માટે તો ક્રમમાં પદરમી ઓગસ્ટ (સ્વાત્મ્ય દિન) જ
છે હસાને ખાખાટ હશે તે ક્યારેક કોઈ નટ (Actor) ની કે ડાન્સ
(Dance) ની વાત ચાલી રહી હશે. (હસાહસ)

ત્યજુ ભુલો ભુલો વ્યક્તિઓની સાથે ચાલવામાં કેરો? ફરક પડ્યો ?
જેની સાથે રહીશો તેના ગુણોને જરૂર તમારામાં આનરો વિચાર કરતી વખતે
એક વખત મેં માયી ન ત્રે એક દસ્ય તેજુ છે એક વખત એક પુત્ર
ઉપરથી અમે જઈ રવા દતા. તે વખતે એક રગારી મેં નિ પાણી પીવાના
નથી પાને બાબો પેગ પાણી પીતાં દતાં. તેવામાં તે રખડીને પણ પાણી
પીવાની ઈચ્છા થઈ એક બાબુ વાંકા વળી તે પણ પાણી પીવા મળ્યો.
પણ વાચના જોવામાં થઈને નહિ પણ મેં પાણીને લગાડીને તે પાણી પીવે
હતો. મેં માત્ર સામેના મુનિઓને ક્યું કે જુઓ આ સખમો રત્ર ! શવ-

એક કલાકાર માટીના પિડને સુદર કળશનુ રૂપ આપે છે, અણુધડ પથ્થરને છીણી અને હથોડા વડે સુદર હસતી મૂર્તિનુ રૂપ આપે છે તેમ સત પશુ એક કળાકાર છે તે માટી કે પથ્થરના નહિ, પણ જીવનના કળાકાર છે તે જીવનમાથી ધુરાઈઓને કાઢી દૂર કરી, ભગ્નાઈની મૂર્તિનું સર્જન કરે છે

જીવનમાથી ધુરાઈઓને દૂર કરવી હોય તો સારા વાતાવરણમાં રહો. સારાની સાથે રહેશો તો સારાપણુ આવશે અને નહારાની સાથે રહેશો તો જીવનમા ખરાબીઓ આવશે, જે બગીચામા ખેસરો તો સુગંધ પામશો, પણ જે ઉકરડા પામે ખેસરો તો દુર્ગંધનો જ અનુભવ થશે

વાતાવરણની અસર માનવના મન પર જરૂર પડે છે ગાય અને ઘોડો વર્ષો સુધી એકબીજાની સાથે રહેવા છતાં એકબીજાનુ અનુકરણ નહિ કરે પણ માનવીના સબધમા એમ કહી શકાય તેમ નથી કારણ કે તે અનુકરણશીલ છે તે બીજાના ગુણોને પણ લઈ શકે છે અને દોષોને પણ તે બીજી પીનારની સાથે રહેશે તો બીજી પીના શીખશે અને અફીણ ખાનારની સાથે રહેશે તો અફીણ ખાતા પણ શીખશે

કજૂસની સાથે રહેશો તો તમારામા કજુસાઈ આવશે અને નિદાખોરની સાથે રહેશો તો નિદાખોરી આવશે, ઉડાઉની સાથે રહેશો તો ઉડાઉપણુ આવશે અને ખાઉંધરાની સાથે રહેશો તો ખાઉંધરાપણુ આવશે પછી આખા દિવસ ખાવાની અને ઉડાવવાની વાતો જ યાદ આવશે મતલબ કે જેની પાસે કે જેની સાથે રહેવાનુ હોય તેના જીવનની પહેલા પરીક્ષા કરો અને પછી તેનો સગ કરો

એક વખત લખનૌની બલરામ હોસ્પિટલમા એક છોકરાને રાખવામાં આવ્યો હતો તે ફક્ત માસ જ ખાતો અને પશુઓની માફક કરડવા માટે દોડતો હતો તેની ચાલ પણ વિચિત્ર હતી મનુષ્યની માફક પગે ચાલતાં પણ તેને આવડતુ ન હતુ તે હાથ અને પગ વડે, પશુઓની માફક ચાલતો હતો તે ખોલી શકતો જ નહોતો તે ક્યારેક ધૂરકતો અને ક્યારેક ચીડતો હતો આનુ કારણુ એ હતુ કે જન્મ પછી, થોડા વખતમા કોઈ હિસક પણ તેને ઉપાડી ગયુ હતુ અને ત્યાર પછી લગભગ બાર વરસ સુધી તે ત્યાં પશુઓની સાથે ઉછર્યો હતો, પરિણામે તેનામા મનુષ્યને બદલે પશુની પ્રકૃતિ આવી ગઈ મનુષ્યની એક પણ વાત તેનામા ન આવી

કેટલાક દિવસ તેને મનુષ્યોના સપર્કમાં રાખવામા આવ્યો તો તેનામાં

શીતમાં મળી જાય છે તો ધણી ચૈતન્યશીલ એ જ્યાંત્યાં જોઈશીતની નજીક વસે તો તેમાં કોઈ પરિવર્તન ન આવે એમ કેમ સલાવે ?

એ ઘેંઘીઓ જાણુ જાણુમાં ટગિધી દતી એકમાંથી ઘસલુની ત્રમ આવતી દતી અને બીજામાંથી ફેરની સુવાસ મહેકતી દતી. એક ભમરો શુભરવ કરતો ત્યાં જાય-એ તોણે પહેલી ઘેંઘીને પ્રજ્ઞુ કે તમે જાને એક જ જાતના કાપામાંથી જાનેથી છે. જ્યાં તમારી જાનેની વાસમાં જાટધો જધી ફેર કેમ છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું : જ્યાં તો સત્રનો રજ છે એ સસલુનો સત્ર કથી દતો ફેરધેક વખત મારામાં ઘસલુ કારેલુ દતુ જ્યારે મારી જહેને ફેસ તો સદવાસ કથી દતો. તેના ફળ રૂપે જાનેની વાસમાં બિનજા છે. એકમાંથી મધુર સુવાસ આવે છે ત્યારે બીજાની ત્રમ કોઈને ત્રમતી નથી.

વસ્તુ એક હોવા જ્યાં પણ કમતિભે તેમાં ફરકો ફેરફાર થાય છે. જાળનાં બિદુઓ એક સરખા જ હોય છે સ્વાતિ નક્કરમાં પર્તા વર્ષાનાં બિદુઓ સર્પનાં મુખમાં પડે તો ફેર જાની ત્રમ છે ફળનાં પાન પર પડે તો કપૂર જાને છે અને એ જ બિદુ જો છીપના સળખમા આવે તો તેમાંથી મોતી જાને છે માનવ પણ જેવા સસ્કારોમાં પોપાય છે તેવા સસ્કારોની આસર નિમિ જ તેના જીવનનો વિકાસ થાય છે.

છીપકમાં તેજ પણ છે વાટ પણ છે પણ જ્યાં સુધી જ્યોતિર્ભવ પ્રહીપનો સચેત્ર મતો નથી, ત્યાં સુધી તેમાં જ્યોત પ્રજટ થતી નથી. એવી જ રીતે માનવીમાં યાન છે નિયાન છે પણ જ્યાં સુધી સ્વપુરુષનો સમાજમ મતો નથી, ત્યાં સુધી તેજ યાન, સમજ્યાન રૂપે પરિલુપ્ત નથી. એટલા માટે તે માત્ર યાન કહેવાય છે જેવી રીતે પારસમલિન્યા રપર્ષથી મેલુ સુવર્ણમાં પહાઈ જાય છે તેવી રીતે જાયાન પણ સમજ્યાનો રપર્ષ પ્રમોને સમજ્યાનમાં પરિલુપ્ત થાય છે.

સમજ્યાન યાનમાં રહિ કરતુ નથી. યાન તો એટલું જ રહે છે પણ પહેલાં એ યાન જાયાનરૂપ હોય છે તેમાં સ્વપુને જાળખવાની કે સમજ્યાની સક્તિ નથી હોતી તેમજ સત્રને સમજ્યાની તેની તૈયારી પણ હોતી નથી. એટલા માટે તે જાયાન કહેવાય છે પરતુ જ્યારે કોઈ સ્વરૂપ સ્વપુરુષની પાસે ત્હ પહેલિ છે ત્યારે તેની દષ્ટિ જાલાઈ જાય છે દષ્ટિ જાલાઈ સષ્ટિ પણ જાલાય છે મિથ્યાયાન સમજ્યાન જાની જાય છે સમજ્યાનની પ્રાપ્તિમાં સ્વપુરુષનો સમાજમ એ પણ એક મહત્વ ધા જુ છે.

એક કલાકાર માટીના પિડને મુદ્દર કળશનું રૂપ આપે છે, અલુધડ પથરને છીણી અને હથેણા વડે મુદ્દર દસતી મૂર્તિનું રૂપ આપે છે તેમ મત પણ એક કલાકાર છે તે માટી કે પથરના નહિ, પણ જીવનના કલાકાર છે તે જીવનમાયા ધુરાઈઓને ડાઘી દૂર કરી, લક્ષ્યાઈની મૂર્તિનું સર્જન કરે છે

જીવનમાથી ધુરાઈઓને દૂર કરવી હોય તો સારા વાતાવરણમાં રહો. સારાની સાથે રહેશો તો સાગપાલુ આવશે અને નકારાની સાથે રહેશો તો જીવનમાં ખગળીઓ આવશે, જે યગીયામાં એસશો તો મુગધ પામરો, પણ જે ઉદ્ધરણ પામે એસશો તો દુર્ગંધનો જ અનુભવ થશે

વાતાવરણની અસર માનવના મન પર જરૂર પડે છે ગાય અને ઘોડા વર્ગો મુઘી એકબીજાની સાથે રહેવા છતાં એકબીજાનું અનુકરણ નહિ કરે પણ માનવીના સંબંધમાં એમ જ્યો ગદાય તેમ નથી કારણ કે તે અનુકરણશીલ છે તે બીજાના ગુણોને પણ લઈ શકે છે અને દોષોને પણ તે બીજી પીનારની સાથે ગહેરો તો બીજી પીના શીખરો અને અદીણ ખાનારની સાથે રહેશે તો અદીણ ખાતા પણ શીખશે

કજૂસની સાથે રહેશો તો તમારામાં કબુસાઈ આવશે અને નિદ્રાખોરની સાથે રહેશો તો નિદ્રાખોરી આવશે, ઉગાઉની સાથે રહેશો તો ઉગાઉપણું આવશે અને ખાઉધરાની સાથે રહેશો તો ખાઉધરાપણું આવશે પછી આખો દિવસ ખાવાની અને ઉગાવવાની વાતો જ યાદ આવશે મતલબ કે જેની પાસે કે જેની સાથે રહેવાનું હોય તેના જીવનની પહેલા પરીક્ષા કરો અને પછી તેનો સગ કરો

એક વખત લખનૌની બલરામ હોસ્પિટલમાં એક છોકરાને રાખવામાં આવ્યો હતો તે ફક્ત માસ જ ખાતો અને પશુઓની માફક કરડવા માટે દોડતો હતો તેની ચાલ પણ વિચિત્ર હતી મનુષ્યની માફક પગ ચાલતા પણ તેને આવડતું ન હતું તે હાથ અને પગ વડે, પશુઓની માફક ચાલતો હતો તે બોલી શકતો જ નહોતો તે ક્યારેક ઘૂરકતો અને ક્યારેક ચીડતો હતો આનું કારણ એ હતું કે જન્મ પછી, થોડા વખતમાં દોષ હિસક પણ તેને ઉપાડી ગયું હતું અને ત્યાર પછી લગભગ બાર વરસ સુધી તે ત્યાં પશુઓની સાથે ઉછર્યો હતો, પરિણામે તેનામાં મનુષ્યને બદલે પશુની પ્રકૃતિ આવી ગઈ મનુષ્યની એક પણ વાત તેનામાં ન આવી

ફટલાક દિવસ તેને મનુષ્યોના સંપર્કમાં રાખવામાં આવ્યો તો તેનામાં

ધીમેધીમે મનુષ્યના મુજો ઘટરવા માંડ્યા તે ધીમેધીમે રે.ટથી ખાતાં શીખ્યો. યો યો બોલતાં પણ શીખ્યો ઘૂરઘવાનું અને કરવાનું બધું થઈ ગયું સાચી વાત એ છે કે માનવીનું મન કોરા કાપડ જેવું છે > રૂખમાં નાખે તે રૂખ મહીલ પણ એટલું ચાદરાખતો કેને એક વખત તેના ઉપર કોરો રૂખ ચી મરો તે પછી જીવે પ્રવલો બાંધે કરો પણ તેના ઉપર મુલાખી કે એવો કોઈ બીજો સારો રૂખ ચી શકશે નહિ. એ પણ એક દાખલ છે કે માનવીનું મને કોઈ એવી વસ્તુનું બનેલું છે કે તે બધાઈને બાંધે છુટાઈને પણ જલ્દીથી પકડી શકે છે પછી તેની સલાહ કરવી બહુ મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

તમે જલ્દીથી કોઈ કે જાણીને કુવામાં નાખવી વખતે કોઈ ખાસ બગનો ઉપયોગ કરવો પડતો નથી. પરંતુ તેને બહાર કાઢવામાં તે જાણી કુખી જામ એટલું જોર કરવું પડે છે નળની નીચે બેસીને નહાનારને એવો અનુભવ ક્યાંથી હોય. જીવનના પતનમાં કોઈ સમય લાગવો નથી. જન્મ અને શક્તિ તે તેના ઉત્થાનમાં જોઈએ છે.

ખોટા પ્રાસંગિક સરકારો જીવનનું બહુ જલ્દી પતન લાવે છે તેને મટે કહેવા કે સાબળવાની જરૂર નથી. માણસને કોઈ પણ નિરાજમાં જાણ દેતાં કે બીજી પીનાં શીખવવામાં આવતું નથી. તેમ જ જન્મથી કોઈ ચોટ દેતાં કે બીજી પીનાં શીખીને જ મ્યુ હોતું નથી. જ્યાં કહે છે તે આ વસ્તુઓ ક્યાંથી શીખ્યો? કહેવું પડે છે આ જાણ પ્રાસંગિક સરકાર છે > ખોટાએ તરફથી નાનાએને મળે છે.

કુસરકારો બાંધે યોગ્ય હોય જ્યાં પણ તે યોગ્ય છે એમ માની લેવી ઉપેક્ષા ન કરીશ. એક ચમત્કો કામર, મધના આખા વાસણને બગાડી મૂકે છે ધૂળ જ્યારે પાણીમાં મળે છે ત્યારે પાણી તેનું ધોઈને સાફ કરતું નથી પણ એથી કોઈક પાણી બહુ થાય છે એ જ રીતે જીવનમાં જ્યાં સુધી કમ્ જોડે છે ત્યાં સુધી અચળ સરકારોની અસર બહુ જલ્દી થાય છે શરીર નળનું હોય તે જ્યાંક હરી પડતાં શરીર થઈ જાય ■ અને જ્યાંક ચરમી લાગનાં શરીરમાં ઉપ્ચુત્ય વધી જાય છે.

ત્યારે શરીર સ પુષ્ટી તદુ સ્વ હોય છે ત્યારે શરીરને હી કે તરમીની કોઈ અસર થતી નથી તેવી રીતે જે આત્મા સ્વસ્થ અને સસકન હોય તે અચળ ચરકા નો પ્ર લગ તેના પર હી થ તે નથી બીજાને દગા પછી મારી એ જાણે સયોગ મળે પરંતુ જો તે જા. ન જીવન દેખ તેમાં મનુષ્ય હોય તે પાણી અને મારી તેને સમથી શકશે નહિ. તે ન તે મારીને

અનુરૂપ બનશે કે ન તો પાણીને અનુરૂપ તે તો સર્વ ખીન્નેતુ ખીજ બની, સર્વનો સહયોગ લઈ પોતાનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ ટકાવી રાખશે અને વૃદ્ધિરૂપે આગળ વધતું જશે

આ જ વાત વિશિષ્ટ આત્માઓની હોય છે જે ખરાબ વાતાવરણમાં રહેવા છતાં ખરાબીઓને પોતાનામાં પ્રવેશ કરવા દેતા નથી પણ પોતાના સારાપણના પરમાણુઓ દ્વારા ખરાબ વાતાવરણને સારું બનાવે છે ગોશાલક મહાવીર સમીપે રહ્યો, તેથી તેની અશુભ વૃત્તિની અસર ભગવાન મહાવીર પર ન પડી પરંતુ ભગવાન મહાવીરની શુદ્ધતાના કારણે, ગોશાલક, જીવનના અત સમયે બદલાઈ ગયો આ વાત એ વિશિષ્ટ આત્માઓની છે કે જેમણે વાસના પર વિજય મેળવ્યો છે પણ સર્વ સાધારણને માટે તો એ જરૂરી છે કે તે કુસન્ધારો અને કુસોબતથી બચે કારણ કે દુર્બળતાનો લાભ ઉઠાવો તે બહુ શીઘ્રતાથી આક્રમણ કરી શકે છે દૂધમાં સાકરનો સંયોગ થાય તો તે ગળ્યું થાય છે જ્યારે મીઠાના સંયોગે તે ફાટી જાય છે વાતાવરણમાં રહેલા સુસન્ધારો જીવનમાં સાકરનું કામ કરે છે, તે આપણા જીવનને મધુર બનાવે છે, સુવાસિત બનાવે છે

આપ જાણો છો કે કોયલા વેચનારના હાથ કાળા જ રહે છે અને દૂધ વેચનારના હાથ સુવાસિત જેવા કાર્ય અને જેવું વાતાવરણ હશે, તેવો જ રંગ જીવનમાં આવશે મુબઈના કુશળ નાગરિકો સુસન્ધાર અને સત્પુરુષના સમાગમરૂપો સુવાસિત અત્તર વડે પોતાના જીવનને સુવાસિત બનાવે એ જ શુભ કામના

તા. ૨-૮-૫૯

જૈન ઉપાધ્યય, - માટુંગા.

ଦେବୀ - ମାତା

આચારશુદ્ધિ પહેલાં વિચારશુદ્ધિની આવશ્યકતા છે કાર્યની પવિત્રતા તે પાછળ રહેલા વિચારોની પવિત્રતા ઉપર આધાર રાખે છે આને આચારશુદ્ધિ 'બ્રહ્મવવા' માટે ધ્યાન પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે લાખી પહેળી સાધના, મોટી મોટી તપસ્યાઓ એ બધું જ આ આચારશુદ્ધિ માટે છે, પરંતુ આચાર પહેલાં વિચાર આવે છે કોઈ પણ ક્રિયા કરતા પહેલાં 'માનવી પોતાના મનમાં એક લક્ષ્ય ધારી લે' છે તેના પર વિચારવિમર્શ કરે છે પછી જ એના આધારે ચાલે છે; માટે વિચાર જ કાર્યની ભૂમિ છે

વહાણુ વડે હજારો માણસો નદી પાર કરે છે પણ ધણી વાર તમને એમ સાંભળવા મળ્યું હશે કે, વહાણુ બધું વળી ગયું અને તેમાંના મુસાફરો પાણીમાં ડૂબી મર્યા આવી ઓના તમે એનેક વાર સાંભળ્યાં હશે તો આનો અર્થ એ થયો કે તરાવનાર છે તે જ વહાણુ ડૂબાડનાર પણ અને છે. તો આ દુર્ઘટનાની જવાબદારી કોના પર આવી છે ? જે સાધન આત્માને સિદ્ધિ તરફ લઈ જાય છે તે જ ડૂબાડનાર ક્યારેક વચ્ચે જ જાળપ્રવાહમાં ડૂબાડી દે છે તો એ માટે જવાબદાર કોણ ? નાવનો નાવિક ને દુશળ ન હોય, એનું લક્ષ્ય સ્થિર ન હોય તો નૌકા બધી ધણી જાય છે તેમ આત્મા જે અસાવધાન હોય, વિચારોના તરંગોમાં એણે પોતાની નૌકાને છોડી દીધી હોય, તો એ ભટકાઈ પડવાનો જ

દાન અને તપની સાધના શ્રેષ્ઠ સાધના છે પરંતુ શુ ક્યારેય પણ તમે એવું બન્યું સાંભળ્યું છે કે, માણસ દાન દેવા છતાંયે નરકમાં ગયો હોય ? તમારો આત્મા આ માટે શુ કહે છે ? આગમના પાના ઉચકાવો. તમને તેમથી જાણવા મળશે કે દાન દેનાર પણ કોઈ કોઈ નરકે ગયા છે. તપસ્વી સાધકની ગાડી પણ ક્યારેક બધી વળી જાય છે. તમને સદેહ થતો

લાગે છે? કારણ કે જાણ સુધી તમે સાક્ષાત્તા જાણ્યા છે કે ઘનથી તે સ્વર્ગના દ્વારે પહોંચાય છે તે જાણે જ્યાં મહારાજ શુ કહી રહ્યા છે? પણ મારી વાત સાચી છે નામથીએ ઘન ક્યું હતું તે? એક મહાન તપસ્વી સાધક એને દ્વારે જાણ્યા. એ ઇચ્છત તો એ પવિત્રતમ સતને પૂછ પોતાની જાતને ધન્ય જનાવી લેત. ત્યાજની પવિત્ર ગુણમાં પાપની કાઢીમાને ધોઈ શકત. પરંતુ એની જાણના વિચારધારા જ એને પુણ્યપત્રે જતાં શક્તી રહી. એણે ઘન ડીધું મુનિના પાત્રમાં કહ્યું વસ્તુ નાખી કહ્યું પદ્મમાં તો તે જ પલ્લુ જાપે જ છે। જુ કાઈ વેલે કાઈ મુનિ મહારાજને કહ્યું કસ્થિતું નહીં જાપ્યું હોય? જરૂર જાપે છે પણ તેથી શું તે નરકનો પશિક મની જલે ચરે? કહાપિ નહિ. વસ્તુમાં કહ્યાસ બસે હેન પણ હેનમાં તો મીઠાસ જ હેન.

નામથી પાસે હેનની મીઠાસનો જાણવ દેતો. એના ક્યુએ સતને સતારે પિજલ્યા નહી તે પોતાની જૂલને છુપાવવા ખાતર તેમનો ઉપયોગ કરવા ચાહતી હતી. તેણે વજાગુ સાક જનાવ્યું હતું તેમાં મસાસે પણ ખલો નાખ્યો હતો તાજુ થી પણ રેડુ હેવુ પણ સાક તેજાર થતાં તેણે ચાખ્યું તો જાણ્યું કે વજાકે તો કહ્યું છે બસ જા જ એની જૂસ હતી. પહેલાં વસ્તુ તેજાર કરી લીધી પછી ચાખવા બેઠી તમે તો કરી જાવી જૂર કરતા નથી ને? પહેલાં કાઈ જાને ખોટો જાવ મનમાં દસાવી લેવો અને પછી એના જાધારે મર્ગો કરવી, એ પણ એક એવી જ જૂસ છે પરિણામ અને પરીક્ષા વિન્યા કાઈના અને પૂર્વમદ્દ જાથી લેવો તે પણ કુદિમમદ્દ કામ નથી. પહેલાં ખોટી ધારણા જનાવી લેવી અને પછી એ જાધારે વસ્તુ કરવી તે જાપોગ છે કારણ કે મનમાં પહેલેથી જ ખોટી ધારણા જાપિલી છે જાવી રિથતિમાં કાઈ પણ વસ્તુને સાચો નિર્ણય કાઈ સકાય નહિ. પહેલાં જોતું અને પછી નિર્ણય કરવો.

નામથીએ વિચાર્યું તો તેને પોતાની જ જીર જૂસ કાઈ જાધારે તેને જુ પરિવારના લોભ જાવવા જાવવાના છે જા સાક તેમના જાણ્યાર્થ નથી તે સૌની સામે જારુ જાણ્યાનું પ્રદેશન કરી. તે જ સમયે પદ્મમાં તપસ્વી સાધક ધમરુચિ। જા? એમની એક મહિલાની તપસ્વીનું કારણ હતું નામથીએ તેણે કે જા સાચી તક છે સાધુ જાતી તથા છે જુ જ સાક એમના પાત્રમાં કહ્યું નાખ્યું ક્યાંક દેહી જાવરી. સતને સતારે નહિ જોતાં એક કચરાપેટીની ડોળીએ એમને ઉપયોગ કરવા ધાવો. પરિણામે

નાવડી ઊલટી ગઈ જેનો આશરો લઈ તે મુક્તિ ભણી પંગલું ભરી શક્તી હતી તે હવે આ કૃત્યથી નરકના દ્વારે પહોંચી ગઈ.

તરવાના સાધનો જેમને મળ્યા, તે સૌ શું તરી ગયા છે ખરા ? તરનાર તો અનત છે, તો તરવાના સાધનો મેળવ્યા છતાં ડૂબી મરનારાઓની સખ્યા પણ કઈ ઓછી નથી કારણ શું ? કારણ કે તેઓને સાધન તો મળ્યા પણ તરવાની કળા તેઓ શીખ્યા નહિ.

જે ક્રિયા જોડે પુનિત લાવનાનો સંબંધ જોડાઈ જાય છે તે ક્રિયા પણ પવિત્ર બની જાય છે મનના પવિત્ર સકલ્પો આસપાસના વાતાવરણને પવિત્ર બનાવે છે. તળાવમાં એક કાકરો ફેંકા તો એની લહેરો ઊઠે છે અને એક પછી એક તે કિનારા સુધી પહોંચે છે તેવી જ રીતે આપણા મનના પરમાણુઓ પણ સમાજમાં લહેરો બની આગળ વધે છે. આ જ કારણ છે કે તીર્થ કર-દેવના સમવશરણમાં સિદ્ધ અને બકરી સાથે સાથે એમી શક્તિ હતા બકરીના મનમાં લય રહેતો નહોતો કે સિદ્ધ તેને ભરખી જશે, તેમ સિદ્ધના મનમાં એ કૂર ભાવ ઉત્પન્ન થતો નહોતો કે હું બકરીને ખાઈ જાઉં. બકરીના મનમાં લય નથી તેથી સિદ્ધ પણ પોતાની કૂરતા ભૂલી ગયો છે આ છે એક પવિત્ર વ્યક્તિના પવિત્ર વિચારોનો પ્રભાવ.

તીર્થ કર-દેવનું સમવશરણુ તો તમારે માટે બહુ દૂરની વસ્તુ છે પરંતુ આ તો તમારા અનુભવની વાત છે કે ન્યારે તમે તમારા પુત્રને પ્યારથી એક થપાટ મારી દો છો, ત્યારે થપાટ ખાઈને પણ તમારું બાળક હસતું રહે છે, એને કોઈ આવતો નથી તેમ તે રોતું પણ નથી ઊલટું કદી કદી તો તે પ્રેમના આવેગમાં તમને બાઝી પડે છે પરંતુ તમે જો કોઈ ભરાઈ એના કાનને પણ સ્પર્શ કરી લેશો તો જોઈથી રડા પડશે કારણ કે પહેલા તમારા દિલમાં પ્રેમ હતો, ન્યારે આ વખતે કોઈ એનું સ્થાન લઈ લીધું છે. વિચારોમાં રહેલા પરિવર્તને કેટલો ફેરફાર લાવી મૂક્યો! પહેલા થપાટ ખાઈને પણ બાળક તમને ચોટી પડ્યું હતું અને હવે ફક્ત અગુલી-સ્પર્શથી તે ચીસ પાડી ઊઠ્યું અને દોડી જઈને એની માતા પાસે ફરિયાદ કરી દીધી “મા, બાપુજી સારા નથી તે તો મને મારે છે” એની ફરિયાદ પરથી તો કદા દેવીજી તમારા પર નોટીસ બજારી દે છે કે જુઓ હવેથી બાળકને મારશો નહિ આપણે કઈ દસ-વીસ દીકરા નથી શું તમને આ એક પણ ગમતું નથી ? બસ, જુઓ કેવું સ્વરૂપ લઈ લીધું આ વાતે ?

એ વિચારોનું ઊતરાણુ-ચઢાણુ એવું હોય છે કે, પ્રસન્નચન્દ્ર રાજર્ષિ

बोलीक भिनियो पढेया सातभा नरकना द्वारे पढेया मया हता ने त्वर
 'पढेया बोलीक न भिनियोभा तेजो स्वर्गने बांधी मोक्ष सुधी नेरु पढेया
 , विचारभा, परिवर्तन मयु तेने परिष्कारो हेतसा अजर मयी मया । ।

अनुसन्ध विचारो को जेया करी तो ते अपर न सदा. नेया विचरिनु
 पत्तन भाष, उ, तेनी व्यक्तिनु मदन मती वार क्षमती नथी. हाथ व्यक्तिनी
 मोक्षप जने नानपतो हाथ भाषक उ तयारी पासै. हा, तयारी, पछे को
 भाषक उ ने वडे तमे सर्व व्यक्तिने, भाषे उ-ते उ पसे. सोनात
 जलथी तमे व्यक्तिने भाषे उ, नेनी पासै, पीयु-पीयु तोतु उ, तेने को
 स मान भाषरी धरिस्थानकभा पयु तेने भाषण आववानी प्रेरण मये
 रहेरी. मकी पयु मे भाष उ ने सामान्य स्थितिय मळसे उ तेमते
 रस्तो नीने उ तेमनी हडोण पाळण करी जने नेजेय पिसाडर उ तेमने
 सारु तमे जेया रस्तो राप्ये उ तेजो मोक्ष आववा जता भाषण
 जेसरी मारयु ते तेमनी पासै पीयु-पीयु सोतु उ

हे मळीय ते आवी व्यवस्था न, जेटी उ सोनात मळ वडे हाथने
 भाषवे ते नरुनी मूल उ मारयु ते सोतु तो भाषरे नउ उ तेमने
 भाषवे होय तो तेनय सविचारान्तर मळ वडे भाषे. नेया विचारोत्रा परिवर्तन
 उ नेया भाषारभा परिवर्तन उ तेनी व्यक्तिनु, तयारी स्वयंजव कथ
 नेरुजे पडी समेत ते हाथ मयु रूपभा आवे, जेया स्वयंजव सारु, तयारी
 कथा हाथ ननु जेथजे.

भारत यक्षवर्तीजे हाथ-अपनभा देवणमान मेणवु हतु तमे मयु
 हाथनी क्षाने प्रतिदिन जेया उे त्या करीरुनी सज्जवट पाळण हेतसे कथ
 वीती नय उ। मळीय कथाक तेन हत वळणने सारुभा करवामु न वीरुनी
 उे उ. जने म हा हाथनी वीटी जेयावळिलकी हेत जने वीटी तोस
 द्वारे सुवा-मयु मया करी पयु देवणमान हेतसाते भाषत मयु उ। परत
 भारत यक्षवर्तीने तो हाथ-अपनभा देवणमान भाषत मयु हत तोतु तमे
 हेतसभा मेसी मया पीता-पीता, देवणमान भाषत कररी! जने भाषत
 मरुदेवीजे हाथी अपर नेध - नेडा, देवणमान मेणवु हत तो भाषतुनी
 भाषाजे माररभा मेसी जेयावळीनी हवी हया ज्यता देवणमान मेणवानी
 मयु राजती करी जनुने. (सभाभा दयाकस).

विचारोनी परिवर्तन विना सर्वकर्त असभव उ नेया विचारोभा
 परिवर्तन उ जेया दु म-दरुई कुनिवात कुंज दरु ननी नय उ मारयु

કે તે કોઈ સપ્રદાયનો માણસ નથી પણ વિશ્વનો માનવી હોય છે તારક મહાપુરુષ ભગવાન મહાવીરના કાનોમા એક અજ્ઞાન વ્યક્તિએ ખીસા ઠોક્યા હતા એ વાતને આજે સ્પષ્ટી હકારને વર્ષ વીતી ગયા તેમ છતાંય તે વાત આજે પવિત્ર છે એનો ન્યારે તે સાલળવામા આવે છે ત્યારે તે જ્ઞાન સ્વમાશીલ પ્રત્યે સાધકનું મન શ્રદ્ધાથી નમી પડે છે. સાલળનારનું દિલ દુઃખ અને કરુણ વડે ભરાઈ જાય છે પરંતુ શુ અઠી હકારના લાભા કાળ-સુગ્રહમા આવી બીના કુરી ક્યારેય પની નહિ હોયત ના, આવી ક્ષતેક ખીનાઓ બન્યા કરે છે રતલામમા એક બહેનને કોઈએ પ્રસ્તક પર ખીસા ઠોક્યા હતા પણ એને કોઈ પણ યાદ કરતુ નથી, અને ભગવાન મહાવીરને જ દુનિયા શા માટે યાદ કરે છે ? શા કારણે એ કરુણ કથા સામે આવતા ભાવુક મનવાળી વ્યક્તિઓની આખો બની થઈ જાય છે ? એનો એક જ જવાબ હોઈ શકે કે તે વિરાટ પુરુષના પવિત્ર વિચારોનો જ એ પ્રભાવ છે.

એક પ્રશ્ન છે, વિચાર તો સૂક્ષ્મ છે તે બહારના વાતાવરણને કેઈ રીતે પ્રભાવિત કરી શકે છે ? તમારો પ્રશ્ન ઠીક છે "પણ તમે જાણો છો વિચારોના પરમાણુ હોય છે અને તે શુભ અથવા અશુભ ગમે તે જાતમાં હોય પણ એ વિચારો ન્યારે મનમાં બેઠે છે ત્યારે તો આપણું શરીરમાં તથા બહારના વાતાવરણને પ્રભાવિત કરી જાય છે - વૈજ્ઞાનિકોએ આ અંગે શોધ કરી છે તેમણે અતાવ્યું છે કે, હૃદયમાં ન્યારે કોઈ ભાવની તીવ્રતા આવે છે, ત્યારે એમાંથી જુદા જ પ્રકારની ગંધ ફેલાય છે. આપણે એને જાણી શકીએ નહિ કારણ કે, ધ્યાન-શક્તિ બેટકી તીવ્ર નથી પરંતુ જે જે ગ્રાહી-ઓને તીવ્ર ધ્યાન-શક્તિ પ્રાપ્ત છે તેઓ તો એને તરત ગ્રહણ કરી લે છે. આપણે આપણા મનમાં ભાવ આવે છે ત્યારે શરીરમાંથી એક પ્રકારની તીવ્ર ગંધ નીકળે છે, જે અશુભો માટે અસહ્ય બની જાય છે એ જ કારણ છે કે જેને ભયભીત બની કોઈ પશુની ખાસે પહોચે તો એ ભયથી બેઠે છે તેમની ખાસે જશો તો તેઓ ચૂપચાપ બીલા રહેશે, એમનામાં કશી વિશેષ પ્રકારની હિલચાલ નહિ દેખાય. તમે સાલળ્યું હશે કે જે વ્યક્તિઓ બહુ જ અચ્છી બચીને ચાલતી હોય છે, તેમને કયાંક ને કયાંક સાથ વીધીનેા બેટો થઈ જાય છે.

એ તો તમારા અનુભવની ઘાત છે કે, ન્યારે મનમાં ભયની ભાવના તીવ્ર રૂપે છે ત્યારે હૃદયના ધડકવાનો વેગ વધી જાય છે, રવાડા બિલા થઈ

જન્મ છે અને પરસેવો જ છૂટે છે આ છે આખલા વિચારોની શરીર પરની પ્રતિબિંબા. જો કોઈની શાવના હશે તો પણ શરીરમાં વિકૃતિ આવી જાય છે. આજો લાલ ઘઈ જન્મ છે વાણી અસ્થિર બની જન્મ છે દેહમાં કપરી છૂટે છે ઈર્ષ્યાની શાવના અને ડોક્ટરોનું કહેવું છે કે જ્યારે આ શાવના મનમાં આવે છે ત્યારે પિત્તાશયની શેલીમાં એક જાતની દિલ્લમાલ ઘઈ જન્મ છે અને એ મચીમાંથી રસ ઝરવા લાગે છે

વીસમી સદીના યોગાનિકા યત્ર દ્વારા શોધ કરીને આ સ્વસ્થ જીવન છે પરંતુ જીવનના અધિકો હજારો વર્ષો પૂર્વે આન અને નિદિહાસન વડે જીવનની શાવનાઓને જાણી લેતા હતા. અગ્નેહમા અધિકોએ જાણ્યું છે કે મનખના ચિત્તમાં જ્યારે કોઈ શાવના જળવાન બને છે ત્યારે શરીર માંથી એક પ્રાણસૂત્ર બહાર આવે છે આ જ કારણ છે કે રાત્રે સોરને દેખતાં જ કૂતરાં બો-બો કરવા લાગે છે ધરના છપરે બેસી કોઈ કાચે બેસે છે ત્યારે તમે વિચારવા લાગો છો કે આજે કોઈ પ્રિયજન આવવાના છે. કોઈ અતિથિ આવે અથવા ન આવે પરંતુ સ્નેહીતુ પ્રાણસૂત્ર તમારું મનને આકર્ષી જાય છે આ આજની જ નહિ પણ પ્રાચીન યુગની વાત છે આજે તો યત્ર અથવા તાર આવી જાય કે અમુક તારીખે અમુક ટ્રેનમાં દેશમાંથી સમાસનથી આવવાના છે તો મન કપી ઝીંટે છે કે એ પાછા ક્યારે જશે અને તેઓ જો કોઈપરેશન કરાવવા આવતાં હોય તો જો વિચારો છો કે લાલ લપી નાખ્યું કે હાથમાં ઘડતુ સારી નથી, વરમો બહુ પડે છે ડોક્ટર કહે છે કે હાથમાં આપરેશન કરવું ઠીક નથી આવી સે-સા વાતો લખી પણ નાખશો કે પેલા આવવાનું નામ જ ન લે.

પણ પ્રાચીન યુગમાં કાચક તો યજ્ઞ સાંકળે મન બેઠી શ્રેણી કે કોઈ મહેમાન આવવાના છે તેમના આગમનના સમાચારથી મન પ્રસન્નતા અનુભવતું હતું પણ સ્નેહી લામે આવે કે ન આવે પણ તેમના પ્રાણ-સૂત્રા તમને આગને છે તમે એ જાણો છો કે કાચબો પિતાના ઈર્ષ્ય પોષણ સ્વયં કરતો નથી. પરંતુ તેમને કાંઈની રેલીમાં રાખી આંતરિક પ્રભાવ વડે તેમનું પોષણ કરે છે કાચબાને જો ત્યાંથી હાથથી લેવામાં આવે તો ઈર્ષ્ય નિહાવ બની જશે. કાચબાની સ્નેહ-ધારા જ એમનું પોષણ કરતી હોય છે.

કર્તાવ સલામમાં જો ઘી કોલાલ મચી રહો છે નોકર આવે છે તે જૂન પાડી કહે છે સાંતિ રાખો. પણ એવો અવાજ પેલા કોલાલમાં સમાઈ જાય છે એની કશી અસર થતી નથી. સ્વયંસેવક આવે છે અને

શાંતિ જાળવવા માટે વિનવે છે. લોકો સાલજે છે પણ કાલાહલ તો તેવો જ ચાલુ રહે છે પછી નેતા આવે છે તેમણે તો ક્રમ આગળી વડે સ કેત કર્યો ને સૌ કોઈ શાંત થઈ ગયું અધ્યક્ષ આવે છે ને તેમને જોઈને વધુ સ્તબ્ધતા છવાઈ જાય છે એટલે એ નિશ્ચિત છે કે પહેલી વ્યક્તિએ તીવ્ર ક્રિયા કરી તો પણ શાંતિ ન થઈ, ખીજા-ત્રીજાએ અલ્પ ક્રિયાઓ કરી ન્યારે ચોથાએ સૂક્ષ્મ ક્રિયા કરી પણ પ્રભાવ તો ક્રમે ક્રમે વિશિષ્ટ જ રૂપે પડતો રહ્યો આનું કારણ એ છે કે, જેની ભાવનાઓ શુદ્ધ હોય છે તેનું જ વ્યક્તિત્વ જનસમુદાયના હૃદય ઉપર પ્રભાવ પાડી શકે છે

આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે વિચારશુદ્ધિનું મહત્ત્વપૂર્ણ સ્થાન છે તમારે આત્માનાં શાન્ત્યમા પહોંચવું હશે અને તે તમે બધું તમારી સાથે લીધું હશે, પણ જે વિચારશુદ્ધિનો અભાવ હશે તો તમે અધ્યાત્મનો રસ માણી નહિ શકો સાચી રીતે વિચારવામા આવે તો વિચારશુદ્ધિ વિના ધર્મ ટકી શકે નહિ એક ચિત્રકાર પાસે રંગની પીછી છે અને તે કળાવિદ્ પણ છે તેના ચિત્રો જાણે સજીવ છે આવો ચિત્રકાર પણ તેની કુશળતા ગમે તેટલી હોય પણ તે ગદા-મેલા કપડા ઉપર પોતાની હથેલી બતાવી શકશે નહિ કુશળ કળાકાર કદી આવું કામ કરવા તૈયાર નહિ થાય અને તેમ છતાં ય એ જે એવું દુ સાહસ ખેડશે તો એનો બધો જ શ્રમ અને કળા વ્યર્થ નીવડશે કારણ કે એનો આધાર શુદ્ધ નથી તેવી જ રીતે માણસના મનની ભાવના જે પવિત્ર નહિ હોય તો તેના પર રચાતું ધર્મનું ચિત્ર પણ કદી સુદર બની શકશે નહિ શ્રમ કર્યો, ઉપવાસ કર્યો તેમ કઠોર સાધના પણ કરી, પરંતુ મનનું જે પરિમાર્જન કર્યું નહિ હોય તો બધી જ સાધના અર્થહીન નીવડશે

તમે વાસણ ઉટકો-માજો છો આપણી મુખર્ષની માનાઓ તો આ ઝઝટથી મુક્ત બની ગઈ છે ! આ કામને ઝઝટ માનો છો પણ રોટલા ખાવા એ ઝઝટ નથી વાસણ માજવા એને ઝઝટ માનો છો એટલે ધારી એક દિવસ જે હડતાલ પાડે તો તમારા માથે મોટો પહાડ ઊતરી પડ્યો હોય એવું તમને થાય છે હા, તો તમે અથવા તમારો ધારી વાસણ એવા માજો છે કે બસ, મોહુ જ જોઈ લો અને દિવાળીના દિવસોની તો વાત જ કાઈ ચોર, વાસણ માજ્યા અને કપડા પણ શુદ્ધ કર્યા જરા ગૂંદુ થયું કે, સનલાઈટ સાથુ ઘસ્યો જ છે આ બધું સાફ કર્યું પણ મનને માજ્યું કે નહિ ? કે એને અશુદ્ધ જ રહેવા દીધું ?

માટે મનને સ્થાિ કરી તેમાં વાસના ઈંધી અને ક્રોધના મેલને રૂંધેલ ન હો. જાતને આ વસ્તો ઈજાળી છે પણ મનની શી સ્થિતિ છે? એ તે તમે જ જાણી શો. ત્યાં તો વાસનાની એ દહી ભરી પગી છે. જરમા શોવક પગ દહી કરી મૂકે છે ત્યારે જ્યે તમને ડુચાવુ નથી તો પગી મનમા ૨ હા. ઈમ રહી જાવ. માહ ગાએ કે ત્યા સુધી મનની મવિખતા કામમ રહે છે નહીં. સુધી તમે સર્વજ વિજ્યા જલશે. પણ જોમી મનની પરિવ્રત્ત એવાઈ છે વિજ્યા-મહેલને પણ ક્યમો ચર્તા વામ નહિ સાગે.

એક ધર્મપત્ની વાત છે તપલે પોતાના સીંચીઆ પુસ્તે એક ઈસવ મૂકીને છે ઈન્દ્રિયન્ય માટે જવા ઈન્દ્રિયું છું 'કરવ સાંભળી શોયક મીન રવા કેટલાકે હામાં હા પુરાંરી ચોગાકે વળી પેતાની નામદુરી જલ્યાનુ સુચિયામાં; તલ્લુ જાતના શણ્ણીઓ છે કેટલાક જાતમાઓમાં એટલું સાલક હોવુ નથી કે તેઓ જન્માલને હોયોક વિરલે કરી શકે. વિશય માટે જલ નૈવિક સાલસની જરૂર હોય છે તેમાં પોતાના સ્વાધના શોજ કાપવો યે છે. એક સત્પાધરી સાને કરવ મૂકવા ચાટે પણ ખણા મેટા સાજની તેજી રાખી. જાજળ વધવુ ખે છે કારણ કે સવાના નશામાં તે પોતાના વિશાધીને. કરેક રીતે ખજાસ કસ્વીની મસિલ કતો હોય છે તેથી વિરમ કરવા માટે પણ પોતાના ઢિનેની જલિ હોય સાડુ તેવાર રહેવુ જોઈએ.

પણ હા જન્યાર્થની વેળાએ મીન ધા જુ 'કરવુ' તે જૂંપી રીતે તેને પ્રોત્સાહન આપવા જેવું જલ્યામ. સક્રિત્સામર્થ હોવા છતાં કાલનિ વિરલે ન કરવ્ય તે કાઈ સત્કર્મમાં બાલ ન ભેવો જેટલું જ પાપ છે.

રાવજુના શોઈક સાધીઓ ચૂપ રવા તો કેટલાકે હા માં હા પુરાંરી જાવા માલુસો કઈ જ કામના હોતા નથી. કારણ તેઓમાં તેમને પોતાને કાઈ જ વિચાર હોતે નથી કાઈ સિકાલ હોતો નથી. તેઓ તે બીજને ખુશ રાખી પોતાનુ કામ કહાવવા માગતા હોય છે. આવા જ માલુસોને સ્વાધી. કહેવાય છે તેમની સ્થિતિ કમચિયા મોટા જેવી હોય છે. જેને ખજીયુ હોવુ નથી આ બાબ પણ ઠણી પડશે અને જીજળ નામુ. પણ ઠણી પડશે આવા માલુસોને કહેશે કે કામને કાજો તો જલુ. હામાં હા કહેશે અને કદાચિત્ કહેશે કે કામને કારેક-પાવો છે સ્થર પણ તેજી કહેશે. હા, અને આચુક સ્થળે સાલજુ હવુ ખડુ કે સત્કુરમાં કામમ મીળા હતા આવા માલુસો અતરનાક હોય છે એક વિચારકને કાઈએ પુજ્યુ હમાં જનવરોને કારવા સોશી વધુ ખતરનાક હોય હા. તે એજે

જવાબ વાણ્યો કે, 'જગલીઓમા નિદા કરનારાઓ અને પાળેલામા મગકાના પોલીશ ખુશામત કરનારાઓ.'

રાવણુના આવા ખુશામતખોર સાથીઓએ એના વિચારનું સમર્થન કર્યું કારણુ આવા માણુસો પાસેથી દરેક સારા અથવા ખરાબ વિચારોનું સમર્થન જ મળે છે 'કાઈ સિદ્ધાન્ત પ્રત્યેની વકાદારીને તો તેઓ જાણુતા હોતા જ નથી વ્યક્તિ પ્રત્યે તેમની વકાદારી ત્યા સુધી જ રહે છે કે, જ્યા સુધી તેની દ્વારા એમનો સ્વાર્થ પોપાતો રહે એ પણુ યાદ રાખવુ જોઈએ કે ચાપલુસી અને વકાદારી એ બન્ને જુદી જુદી સીજો છે વકાદાર સાથી તમારા સારા વિચારોનું સમર્થન કરશે, પરતુ જ્યારે એ જોશે કે તમે ખોટા માર્ગે જઈ રહ્યા છો ત્યારે એ તમારો વિગેધ પણુ કરશે.

રાવણુના સાચા વકાદાર સાથીઓએ એના આ વિચારનો વિરોધ કેમ પોતાનો રાટલો મહીસલામત છે તો પછી ખીજનો રાટલો શા માટે છીલવવો જોઈએ ? મનુષ્યનો એ સ્વભાવ છે કે જ્યારે એના હાથમાનો રાટલો કાઈ ખૂટવી લે ત્યારે તે ખૂણે એસી રહે છે પરતુ જ્યારે એ પોતે જ ખીજનો રાટલો ખૂટવી લે છે ત્યારે તે ન્યાનુદયી હોય છે સત્તાના નુશામા લાન ભૂલેલો રાવણુ પોતાના સહ્યા સાથીઓના વિચારને શા માટે ગણુકારે ? એણે કહ્યું 'તમારા જેવા નામદેહીની સલાહ અમાણુ ચાહુ તો, હું ત્રણુ દિવસ પણુ રાજ્ય કરી શકુ નહિ.'

અને એ તો લકા પરે વિશાળ સેના સર્ધ દિગ્વિજય કરવા મીકળી પડ્યો વીરતા અને ઉત્સાહધેવી સેના જ્યાં જ્યાં ગઈ ત્યાં ત્યાં એને વિજય મળ્યો સર્વત્ર રાવણુની વિજયપતાકા લહેરાવા લાગી. રાવણુની મદોન્મત સેનાએ ઉત્તરે આવેલી કૂબેરની રાજધાની અલકા ઉપર અથો માર્યો. રાવણુની સેના સામે કૂબેરની સેના ઇકી શકી નહિ. મોતના સૈનિકોને હતોત્સાહ જોઈ કૂબેરે પોતાના સેનાપતિને યોધાવી સેનાને પાછા ફરવાનો આદેશ આપ્યો. કૂબેરની પ્રાસે અશાલિકા બિદા હતી. એના વહે એણે અલકાની આરેય પાણુ અગ્નિને કિલ્લો જાલો કરી દીધો. કાઈની તાકાત નહોતી કે આ જવાલાના કિલ્લાને પાર કરી આગળ મધી શકે. ખરિણામે રાવણુની સેનાએ હથિયાર હેઠા મૂક્યા.

ગવણુ એનાનો ઉત્સાહને મદ થતો જોયો ને એ ચિતામા પડી ગયો. તે વિચારવા લાગ્યો કે હજુ સુધી તો મે સર્વત્ર વિજયપતાકા જ લહેરાવી છે અને અહીં જો આમ પરાજય મળશે તો પહેલા મેળવેલો વિજય પણુ

પરાજ્ઞાના પરિણામને તમે જેવી રીતે ઠીક વિચાર્યું છે ? કેટલીક સૂચિ પર વિજ્ઞ મેળવ્યા બાદ તમે બાકી સૂચી પઢોવ્યા છો તમે નિષ્કેદ પર વિજ્ઞ મેળવ્યો ત્યાંથી બાકરમાં આવ્યા એકેન્દ્રિયથી બેઇન્દ્રિય, ત્રેન્દ્રિય અને ચતુરેન્દ્રિયમાં આવ્યા ત્યાંથી વળી જસઝી પચેન્દ્રિય પર આવી તે પર વિજ્ઞ પ્રાપ્ત કરી સઝી પચેન્દ્રિયમાં આવ્યા. સઝી પચેન્દ્રિયમાં ચરીઘ-પરીઘ વર્ણ આવે છે ત્યાંથી પણ અગ્રણ વધી તમે મનુષ્યભૂમિ ઉપર આવ્યા મનુષ્યમાં પણ કેટલીક એવી ભૂતિઓ છે જે ઉદરોત્તુ અથવા જનની ખાલી હોય છે તેમ પર પણ વિજ્ઞ પ્રાપ્ત કરી તમે આકલ મેળવ્યું છે આવેલા ઘેર અવતર્યા છો હવે જે બાકી દારસી તે સમગ્ર વિજ્ઞ પરાજ્ઞામાં અદલાઈ જશે. આજમ વાણી છે કે આત્મ ત્રાસ રૂપે જે હાલ સ્વાસ્થી વધુ રહેતો નથી આવી સ્થિતિમાં જે તમે વિકારો ઉપર વિજ્ઞ મેળવી લેશો તે પછી તમે સર્વત્ર વિજ્ઞી જ જનશી નહીં તર ફરી સ્થાવરની ભૂમિ પર જવું પડશે.

એક ભક્ત કવિએ કહ્યું છે કે

મથ ન ઘની તો ફિર ન ઘનેગી
 મરતમ ચારંધાર નહો મિલતા
 ટેરી જહાની મરમ મે ખુલામી
 શુદ પિતુ માત કી ઘાત ન માલ્કી
 ઘનમી ટેરી ટોહે ફિર ન ઘનેગી || મથ ન ઘની તો

મહાકવિ સુરદાસ સંકેત કરી રહ્યાં છે આનવહેલા મૂલ જે તમે નહીં જાણો તે ખરેખરની હાર જશે. જીવનમાં જે સદ્ગુણોની સુવાસ જરી હશે તે આ માટી સોનું કરતાં પણ મોંઘી જાશે. નહીં તર પરાજ્ઞાનાં આંધું સિવાય બીજું કશું બાકી રહેશે નહીં.

રાવણ વિચારે છે સર્વત્ર વિજ્ઞ-દુઢી જાનવી પણ હવે પરાજ્ઞાની વેળા સામે આવી લેખી છે પરંતુ વિચારવાનું તે એ છે કે રાવણના મન ઉપર કુ ખતો આ બાર કોણે પર્ષો છે ? કહેવું પડશે કે જેના મનની વસ્તુએ જ આ કુ ખતે આમ ત્રણ આપ્યું છે નહીં તે શુ એને લક્ષ્યા શેટમાને તોયે હોય ? શેટલા તે શુ એ જામ અને પોસ્તા પણ ખાતો દેલ તે ન હથી કમી નહેની તનની જૂમ તે ઘાન હતી તે કશુ યાગની નહેલી પણ મન જૂમ્યુ હુ મનની જૂમ કઈકે એવી વિચિત્ર છે કે તે ૭મ ૭મ

તમે એને પૂરતા જશો તેમ-તેમ એમા વધુ ને વધુ ખાડો પડતો જશે. કોઈની પામે જે સો રૂપિયા હશે તો મન બોલી બઠશે, સોથી શુ બનશે, હજાર મળી જાય તો એકાદ નાની એવી હાટડી માડી દઉં કમી કેટલાની છે? નવસોની

હજાર જે મળી જાય તો મન માગશે, હજારથી શુ થાય, પચાસ હજાર હોય તો દુકાન પણ સરખી ચાલે હવે કમી કેટલાની છે? ચાલીસ હજારની છે પચાસ હજાર પણ જે મળી જાય તો મન કહેશે, લાખ થઈ જાય તો સારો એવો બગલો લઈ લઈએ, એક મોટર પણ લઈ લઈએ. હવે કમી છે પચાસ હજારની મનની માગણી જેટલી તમે પૂરી કરતા જશો તેટલો જ ખાડો તેમા વધુ પડતો જશે હા, એક જ વસ્તુ એને પૂરી શકે છે, અને તે છે ઈચ્છાનિરોધ ઈચ્છા પર અકુશ રાખશો અને પરિબ્રહ્મને સીમિત બનાવશો તો પછી મન તમારી પાસે કશુ ય નહિ માગે

રાવણુ પાસે અસીમ સપત્તિ હતી, પણ એની પાસે સતોષરૂપી સપત્તિ નહોતી તેથી તે ચિત્તાની લહરોમા અટવાઈ પડ્યો હતો

આ બાજુ કુબેરની પત્ની હેમા બાળપણથી રાવણુરાજ પ્રત્યે મનેહલાવ રાખતી હતી એણે શરમ તણ પોતાના પિતા પાસે પોતાની આતરિક ઈચ્છા પણ રજૂ કરી હતી એના પિતાએ રાવણુરાજની પાસે હેમાના લગ્નનો ઠરાવ લઈને દૂત પણ મોકલ્યો હતો, પરંતુ તે વખતે રાવણુ દિગ્વિજયની તૈયારીમા હતો તેથી તેણે ના પાડી દીધી એટલે વિવશ બની હેમાના પિતાએ એનો સબધ કુબેર જેડે બાધ્યો હતો, હેમા રાણી બની કુબેરના મહેલમાં આવી હતી, છતાં ય રાવણુને વિસરી શકી નહોતી એટલે રાવણુને નગરીની બહાર આવેલો જાણી મહારાણી હેમાના મનમા એક દુર્ભાવના પેદા થઈ આવી એણે વિચાર્યું, રાવણુ અત્યારે કઠોર પરિસ્થિતિમા સંઘર્ષ કરી રહ્યો છે જે આવે વખતે હુ એને સહાય કંડુ તો તે મને પોતાની રાણીઓમા સ્થાન આપવા તૈયાર થઈ જશે

એણે પોતાની દાસીને બોલાવી અને કહ્યું 'હુ આજે તને એક એવી વાત કહેવા માગુ છુ કે મે આજ સુધી કોઈને ય કહી નથી' આ સાલળી દાસી બોલી 'મારા બહાલા મ્વામિની, જે વાત કોઈને કહી નથી તેવી વાત મને પણ કહેજો નહિ' આ પણ મનની પવિત્રતા છે

દાસી લજ્જેડીગણેત્રી નહેતાં છતાં ક્યો સુદર જવળ આપ્યો એણે ।

जाने तो भीमानी वात साँसनामां अ ओटसो रस देनाम छे ३ वात अ-
 वय भाटे जनेक प्रयत्नो करवाभां आवे छे तेने कहे बार कु सि घास
 देना छु भारी पासेधी कही डाँडनी वात गहार गछ छे पुरी । शु तने
 भारी बरोसो नथी । आम तेजो जनेक रीते वात बदावरी, भीमनी
 रक्ष्यकारी वातो गज्जुवानी आटधी क्लिप्तता या भाटे आपसुभां होवी
 जेठजि । अने साँसनामारे वात ओही कही तो भीमने पखु अे कर्वा सुधी
 पखरी । अरे, भाखुस गहामने कखवो पखानी से छे, पीष्टि रसायणे
 पखानी से छे पखु अेनाधी जाली वातो पयावी रक्षाती नथी ।

७. दासीजे अणु जेवी। वात अने कहेरो नदि । पखु राखीजे अणु तने
 न कहु तो भाउ काम पखु ही रीते बाय । वारे। भाउ अेक असाधकाम
 करवानु छे तारे राखनुय मुकामे जछ राखने कहेपु हे तमे ने कुरेरी
 राखी हेमाने तभारी पनी, तरेकि उवीअरे तो हेमा तमने प्रसासिन्,
 अमनने अत्र गवावी हेरे।

दासी जे साँसणी पापासु जेम साँस जनी जछ तेने अणु अरर-
 राखीने आवी अपवित्र भावना कर्वाही नगमी । अजे नभतापूर्वक अणु
 मधराखी अने भाइ करे। पखु जे धरने छे तिलास उल्लवध छे पखु
 जेवा सपथी अणु अणु लज्ज अणु अणु जसि ने जे धरवी जाली उल्ल-
 वध जेअनु पर राही डोण्ड छे जने कु ने जेवा कामभां सय जेअ
 तेनु भारी । इनेने छे तिलास पखु जेअनी जसि । अरखु हे अरिभहीन
 व्यक्ति अजे डाँडने, सधनुअति होती, नथी जेवा बेडोना नाम उपर धूमि
 सुने, सुधी पखु-तिरउअरु वरसाववा, रहे, छे

अणु राखीने दासीनी अेक पखु वात जगी मदि । अरखु हे मोहन
 हीवि अेना विवेक-हीवडे जोसवार्ध अजे कतो । अे वात निमित्त अे
 अरखु अणुभां मोहनो अवेक काम छे तारे विवेक-जुदियो हीवे जोसवार्ध
 जय छे मोह जाजमे इरवा गेधी अवेसि छे तो विवेक पाछे इरवायेवी
 जाली जय छे अेक दिधी कवि पखु कहे छे;

बहुत जोर जोरी करने घर में सब घूस जाता है ।
 होवत प्रकाश घर में जिससे यह दीपक प्रथम बुझाता है ।
 यह मोह जोर के सबका है; मरवैह मोह में सब माता है
 काम दीपक को प्रथम घुसा फिर धनमाख बुझाता है ॥

કવિ મોહની ચોરની સાથે તુલના કરે છે કુશળ ચોર ચોરી કરવા માટે ધરમા પ્રવેશે છે ત્યારે એનું પ્રથમ કાર્ય હોય છે, દીવાને ઓલવવાનું, જેથી તે અધારામાં પોતાનું કામ કરી શકે આ મોહ પણ ચોરનો ભાઈ છે. બ્યારે એ મન-મંદિરમા પ્રવેશ કરે છે ત્યારે સર્વ પ્રથમ તો એ જ્ઞાનદીપકને ઓલવે છે, પછી સદાચારરૂપી દોલત-ધનને ચોરે છે

રાણીનો વિવેક-દીવડો રામ થઈ ગયો હતો એણે ધમકાવીને દાસીને કહ્યું 'હું તારો પાસેથી ઉપદેશ લેવા એડી નથી તારે જે આ કામ ન કરવું હોય તો ના પાડી દે પણ યાદ રાખજે, તારો આ નકાર તને બહુ ભારે પડી જશે તું અને તારુ આ બાળક આ દુનિયામા વધુ દિવસ ટકી શકશો નહિ' સત્તા અને ભયની સામે દાસી નમી પડી, અને ગઈ રાવણુ પાસે. રાવણુ પોતાના મુકામ પર એઠો-એઠો વિજયની ચરચરતી દીવાલોના ભાવિ ઉપર વિચારી રહ્યો હતો

દાસીએ અભિવાદન કરતા કહ્યું 'આપ જ લકાના સમ્રાટ રાવણુરાજ છો ને?' રાવણુ સ્વીકૃત સૂચક માથુ હલાવ્યુ દાસી આગળ વધી 'એમ જણાય છે આપ બહુ ચિતામા છો મને લાગે છે કે આપની ચિતાનું કારણ છે આ અલકાનગરીની ચારેય બાજુ સળગતી અગ્નિ-જ્વાલાઓ, જે આપને વિજયના સદેહમા ભમાવી રહી છે હું ઈચ્છુ છુ કે તમને હું આ બાબતમા મંદેદ કરુ' એક ક્ષણમા આ અગ્નિ કિલ્લો શાત થઈ શકે છે અને આપનો પરાજય વિજયમા પરિણમી શકે છે, પણ એ માટે આપે મારી એક શરત સ્વીકારવી પડશે'

રાવણુને આ નારીની વાતમા કઈક તથ્ય જણાયુ વિજય એના મગજમા શાસન જમાવી એઠો હતો. વિભીષણુ સમાત રાજનીતિજ્ઞની શુદ્ધિ પણુ બ્યા હાર પામી હતી ત્યા આ એક નારી વિજયને રાહ બતાવી રહી હતી, તેથી રાવણુને એ વાતમા વિશ્વાસ એસતો ન હતો છતાંય ઉત્સુકતા ખાતર એણે પૂછ્યુ 'વિજયનુ વરદાન લઈને આવનાર તું કોણુ છે? તારો જરા પરિચય તો આપ તારી શરતનુ રૂપ કેવુ છે એ સ્પષ્ટ કર શુ' કૂબેરરાજ વતી કોઈ સધિ-પત્ર લઈને આવી છો?'

દામીએ કહ્યું 'હું કૂબેરરાજની ગણી હેમાની દામી છુ અને તેમની વતી જ આવી છુ. હું સધિ-પત્ર લઈને આવી નથી સમર્પણુ-પત્ર લઈને આવી છુ સમન્ત અલકાનગરી તમારી થઈ શકે છે, પણુ શરત એ છે કે

અલકાની પહેલાં અલકાની રાણીને તમારે પહેલાં તમારી રાણી બનાવવી પડશે તમે જો એનો સ્વીકાર કરશો તો વિનય તમારા ચરણોમાં કરી.”

રાવણે જાણી સાંભળી લીધું એણે કહ્યું બોગી ઘસી, રાવણની જોડે આવી વાત કરતાં તને શરમ નથી આવતી? શાક રાખ, અલકા તે તુ સહ પશુ ચાલી જાય અને મારે રાજ્ય છેડી વન-વનગામાં જવાનો પ્રસંગ આવે તો મેં રાવણ એને મનુર કરશે પરંતુ મહાવિષ્ણુ દ્વારા બનાવેલી સહચારની રેખાનું ઉલ્લંઘન કરવા રાવણ કહી તેમાર નહિ થાય તું જઈ શકે છે અને તારી મહારાણીને રાવણની આ પ્રતિજ્ઞાની જાણ કરાવે

ઘસી નાનું-ચું ચોદું લઈ પાછી વળી. એની જાતિમાં વિવાહ દલો વિભીષણ સામેથી આવવી રહ્યો હતો. એ કળી ગયો કે આ નારી જતી વેળા પ્રસન્ન હતી અને હવે વળતી વખતે ઉદાસ મન લઈ જઈ રહી છે રાવણ રાજ સત્તાના મદમાં ક્યાંમ નારી-જાતિનું અપમાન તો નહિ ક્યું? હેમને તે પાસે આવ્યો અને ઘસીને પૂછ્યાં, ઘસીએ વિવેક સંભળાવ્યું વિભીષણે જણાવ્યું કે હું તો સત જાની અહીં આવ્યો નથી. વિનય મેળાવે છે તે રાજાજિતિનો આશય મેલો જ પડશે. તેણે હસતાં હસતાં કહ્યું હું રાવણ રાજનો ભાઈ વિભીષણ છું અને એમનું જુદું કામ મારા પર રહે છે. દુનિયાની વાત તેઓ ટાળી શકે છે પરંતુ વિભીષણની વાત એમણે આજ સુધી કહી ટાળી નથી. તું ચિંતા ન કર, અને તારી મહારાણીને કહેજે કે તમારું કામ જાની ગયું છે વિભીષણ તમને આજથી જ પોતાની જાણી માનવા લાગ્યો છે. પશુ આ અસાધિકાના ઉપસમનો મત તમારે જાણવો પડશે.

બોલી ઘસી વિભીષણના વાક્યાવૃત્તિ સમજી ન શકી. કાવચિત્તિની પ્રસન્નતા મેળવી એ મહેલમાં લઈ અને રાણીને કહ્યું. સ્વજાત મેળવીને આવી છું વિભીષણ તમને કાળી માની મોઠાં છે રાણીનાં સ્વપ્નાં સ્વપ્નાં એણે ઘસીની સાથે અસાધિકાના ઉપસમનો મત રાવણ પાસે મોકલાવી આપ્યો. બીજો જ ઘડો રાવણની સેનાએ અલકા ઉપર આક્રમણ કર્યું અને કુમેરરાજને કેદ કર્યો અલકાનાં ભવનો ઉપર રાવણની વિનયપ્રતાપ લહેર્યાઈ. કુમેરના કલ્પ પર વીજળીના કારટની જેમ આ બીનાની અસર લઈ તેણે વિચાર્યું અસાધિકાના ઉપસમનો મત મારી રાણી સિવાય બીજું કંઈ જાણતું નથી. મારું ધર જ દુરંદુ તો દોષ આપવો જાને! જેને પોતાના માન્ય છે તે જ પોતાને મિટાવી દેવા વધુપર જાય તો એની ફરિયાદ જાને

કરવી ? સાચી વાત તો એ છે કે આપણને બહારનો કોઈ ભય નથી, ભય છે તો પોતાના હૃદયવાતા હોય એનો જ કારણ કે પોતાનો જ માણસ પોતાને પાડવા કોશિષ કરતો હોય છે

એક કવિએ કહ્યું છે .

“ દુનિયા મહી ના છે છરી,
જે કાયને કાપી શકે, જુઓ કાયની હીરાકણી,
પોતાતણુ પોતે હણે
નહી અન્ય ધાતુ કાષ્ટ કે પાષાણુ કાપે લોહને,
જુઓ છીણી લોખડની, પોતાતણુ પોતે હણુ ”

કવિએ કેટલું સુંદર કહ્યું છે । અનુભવની એરણે કસાયેલી વાણી એલે છે દુનિયામા એની કોઈ ચીજ નથી જે કાયને સીધું કાપી શકે, પરંતુ કાયની હીરાકણી જ કાયને કાપી શકે છે લોહને કાપવા માટે લાકડું કે પથ્થર કામમા આવતા નથી, લોહની છીણી જ લોહને કાપે છે સાચી વાત તો એ છે કે પોતાનો પોતાને મિટાવે છે ગામનો કસાઈ જે લાખોપતિ બની જાય તો કોઈ વાણિયો જ માળા ફેરવતો હશે કે હે ભગવાન, આનું દિવાળુ કે દિ' નીકળશે ।

વ્યાખ્યાન બહુ કડવું થઈ ગયું છે, પણ કવીનાઈન પણ કડવી જ હોય છે ને ! પણ મેલેરિયાનો તાવ બ્યારે ૧૦૫ ડિગ્રી સુધી પહોંચી જાય છે ત્યારે ગળી ગોળીઓ કામ લાગતી નથી એના માટે તો કવીનાઈન જ કામ લાગશે. કોઈકે સાચું જ કહ્યું છે કે—

यह व्याख्यान नहीं, ये गोलियाँ हैं,
जो रोगी को दी जाती हैं ।
ये खाने में कड़वी लगती हैं,
पर सारा हीं रोग मिटाती हैं ।

દવા કડવી હોય છે તો પણ તમે એ લ્યો છો જ. ઇન્જેક્શન તીખા-તીખા હોય છે તો પણ તમે તે લ્યો છો મારી વાત કડવી ભલે લાગે પણ તેમા સત્ય છે આજે આપણા સમાજમા આવું જ જેવામા આવે છે, કે બ્યારે કોઈ આગળ આવે છે, કોઈ વિચારક મુનિ કોઈકે લખવા બેઠો, એની કલમે કઈ બદ્ કયો કે પુગણ પથીઓની દુનિયામા જાણે ધરતીકપ જ આવી જરો સમાજના કહેાતા રક્ષણકારો એને નીચે પાડવાની જ કોશિષો

કરશે, એને મિષ્ટાન્વી-જાણ્યારી કહેશે. એનું કારણ છે મનની ઈર્ષ્યા-ને ઠાઈની પ્રવૃત્તિને બેઈ શકતી નથી.

સમય થયો ઘઈ ત્રયો છે ધમિઃજી કહે છે હવે જસ કરો હા તે કૂબેર વિચાર છે જેને મે પોતાના માન્ય હતા તેણે જ મારી નાવડી કુળાડી હવે જાને પોતાના કહેવાં ? આ જાણુ હેમ વિભીષણ પાસે પહોંચી અને કહ્યું 'તમારુ કામ ઘઈ જયુ છે હવે મારા કાર્મમાં વિશ્વ જ શા મારે ? વિભીષણે કહ્યું જેવી જે સલાહ કુ મારા દુસ્મનને નથી આપી શકે તે તમને શે આપી શકુ ? સહચારની પવિત્ર રેખાનુ ઉલ્લંઘન કરી ઠાઈ જસુ આજ સુધી શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શક્યુ નથી. વળી બીજી વાત એ છે કે રાવણનુ મહેલમાં તમે તે સ માન જસુ નહિ પામે જે તમને જલકામાં મરુ જો માર નારીએ વચ્ચે મેં ઉઠાવી વાત કરવા લાગુ જસુ તમે નહિ રહે. મરે તમે ત્યાં જ રહો જ્યાં તમે જાં. હેમ આ સાંભળી ખિન્ન ઘઈ બેઠા. તમે વીર છે. તમે વચન આપ્યુ હવે તેનુ શું ? વિભીષણે હસતાં હસતાં કહ્યું કુ મારા વચન પર આજે જસુ મહામહુ મે તમને મારા શબ્દો બનાવ્યાં છે કૂબેરને મારો ભાઈ બનાવીશ તેથી તમે મારા જાણી બની વ્યૂહમાં છે.

વિભીષણ કૂબેર પાસે પહોંચ્યો. કૂબેર કારણકારમાં લેખાડી સાંભળે બધાએમે હતો વિભીષણે કહ્યું ભાઈ કૂબેર કેમ છે ? કૂબેરે જવાબ આપ્યો. ભાઈની આંખો ભાઈને જ્યારે કારણકારમાં બધ જુએ છે ત્યારે આ કારણકાર અને આ હાલસાંકળી એની આંખોને ત્રમે છે ને ? કેમ ભાઈ શબ્દની વિજળણુ કરી રહ્યા છે ?

વિભીષણે કહ્યું "કૂબેરશબ્દ વધુ શરમાવે નહિ એણે તે જ કહ્યું કૂબેરની સાંકળી ઉઠાવી નાખી, એનું રાજ્ય એને પાણુ વાળુ અને પોતાની વાણીના પ્રભાવથી મે હલ્લો વચ્ચે જે દ્રવ જીવો થયો હતો તેને પણ વિભીષણે દૂર કરી દીધા. વાત આવી સમાપ્ત થાય છે પરંતુ આપણે હવે એ જોવાનુ છે કે રાણી હેમના જીવનમાં આવી વિજળણુ કેમ જીવી ઘઈ ? એને જવાબ છે એની અપવિત્ર વિચારધારાએ એના જીવનની શાંતિ ભંગ કરી હતી બીજી જાણુ તમે જોશુ કે રાવણને વિજળ સાંપડ્યો અને તે સહજા મેળવી પાછો ફર્યો જસુ તે / રાવણુ રામથી શા મારે પરજાળ પામ્યો હતો ? એનુ એકમાત્ર કારણ એ છે કે જલકામાં એની પાસે વિચારોની જે પવિત્રતા

હતી તે રામની સામે રાખી નહિ એના વિચારો દૂષિત થયા પરિણામે એને રામને હાથે પરાજિત થવું પડ્યું

માટે જેના કાર્યો હશે તેવું પગિણામ આવશે. તેથી કહેવાયું છે કે. “ પરિણામે વન્ધ ” । જેના પરિણામ હશે તેવા જ આત્માખંધ કરશે. શ્રાવકના અહિંસા-આહુત્તમાના અતિચારમા “ વન્ધે વહે ” પાઠ આવે છે જેનો અર્થ છે બાધવું અને મારવું તો શું કદી કોઈ શ્રાવક પોતાના તોફાની આળકને બાધે છે અથવા કદી લોકો લગાવી દે છે તો શું તેને અતિચાર લાગશે ? આગમ કહે છે, ના-નહિ, કારણ કે તે સમયે તેવા પરિણામ હોતા નથી માટે બાધવા અને મારવા છતાં પણ, “ વન્ધે વહે ” નો અતિચાર લાગતો નથી માટે વિચારોની પવિત્રતા જાળવો, વિચારોની પવિત્રતા આચારમા ઊતરશે પવિત્ર વિચાર અને પવિત્ર આચાર વડે જ તમે શાંતિના દર્શન કરી શકશો

દિનાક

૧૬-૭-૧૯૬૦

જૈન ઉપાશ્રય

કાદાવાડી, મુબઈ

સત્સાહિત્ય

- ૧ સ સારસમુદ્રમાં સાહિત્ય એક દ્વીપ સમાન છે.
- ૨ સાહિત્ય આત્માનો રોગ દૂર કરવાનું અદ્ભુત ઔષધ છે.
- ૩ જિજ્ઞુ સાહિત્ય ધરનો ઉપદેશક છે.
- ૪ પહેલો નબર ઉત્તમ સ્નેહ રાખનારનો, અને બીજો નબર ઉત્તમ સાહિત્યનો છે.
- ૫ સાહિત્ય સત્ય અને સૌ દર્પથી ભરેલા જહાજ સમાન છે.
- ૬ સાહિત્ય યુવાવસ્થામા માર્ગદર્શક છે, અને વૃદ્ધાવસ્થામા આનંદદાયક છે

આજના પ્રવચનનો વિષય છે વિચારનો પ્રભાવ, માનવ, વિચારશીલ પ્રાણી છે વિચારની શક્તિ જ તેને પર્યાવરણથી છુટો પાડે છે કમ્બુ કે પશુઓની પાસે તેમના કોઈ સ્વતંત્ર વિચાર હોતા નથી જ્યારે તે તે વિચાર અનુસાર ચાલતાં પશુ નથી તે ચાલે છે માત્ર હાથને આધારે, પણ માનવી વિચારવાન છે તેનામાં મનન કરવાની શક્તિ છે એટલા માટે તેને માનવવર્ગ પદ મળ્યું છે માનવ શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં પ્રાચીન ગ્રંથો કહે છે —

મનનાત્ મનુષ્ય ।”

મનન કરવાની વિશિષ્ટ શક્તિમાં જ માનવની મહત્ત્વતા રહેલી છે. માણસ જેવો વિચાર કરે છે તેવો અને છે અને જેવા તેના વિચારો હોય, તેવા બીજાને બનાવે પણ છે એક કુશાર ધોરે બનાવતાં પહેલાં ધ્યાને વિચાર કરે છે પછી વિચાર મુજબ વસ્તુનું નિર્માણ કરે છે એક ચિત્રકર ચિત્ર બનાવવા માટે પીછા કાઢ્યાં છે છે તે પહેલાં તેના મનમાં ચિત્રની રૂપરત્યા આવે છે સ્વયં પછી જ તે ચિત્રમાં રંગ ભરવા લાગે છે સ્પષ્ટ આંખોને માટે હલુ ચિત્ર જન્મ્યું હોય નથી પણ સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિએ ચિત્ર સારું જ બની ચૂક્યું છે કે જે ધ્યાને તેની રૂપરત્યા તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે વાન મહાવીરના “સહમાણે જાણિય ના સિદ્ધાન્તનું આ જ રહ્યું છે

ચિત્રકરના માનસમાં કુરુણા જલા કે મોહનું જે ચિત્ર હતું તે જ પ્રમાણે તે, તેની પીછા અને રંગ વડે સાકાર બનશે. એટલે જેવા વિચાર હોય છે તેવું બનાવે છે તેવી જ રીતે જેવા વિચાર હોય છે તેવા માનવ બને પણ છે સાચું પૂછો તો માનવને બનાવનાર તેના વિચાર જ છે તેના શરણની બલાઈ અને શુરાઈ તેના વિચારની બલાઈ અને શુરાઈ પર આધાર

રાખે છે તમે સારા છો ? એ મને ન પૂછશો તમારા વિચાર સારા હોય તો તમે સારા છો સારા હોવા માટે આપની પણ એટલી જરૂર નથી તેમ જીવનની પણ જરૂર નથી કેમકે આધળા અને મૂર્ગા માનવીઓ પણ લલાઈના ક્ષેત્રમાં ધણુ આગળ વધી ગયા છે. ભક્તિરસના મહાન કવિ સુરદાસ પણ અધ જ હતા છતા કાવ્યકલા અને વાત્સલ્યના તેમના ચિત્રો અન્નેડ છે લલાઈને માટે વિચારોની પવિત્રતા જરૂરી છે

વિચારોની પવિત્રતા જ કાર્યને પવિત્ર બનાવે છે તે સિવાય, પવિત્ર ગણાતી ક્રિયાઓ પણ અપવિત્ર જ જણાશે. શિકારની ક્રિયા કેટલી સુદુર દેખાય છે ! તે માટે પક્ષીઓને એટલું અનાજ નાખવામાં આવે છે કે તેઓ ખાતા ખાતા થાકી જાય છે શિકારી પોતે તેમની નજીક પાસુ જતો નથી, જરા અવાજ પણ થવા દેતો નથી અને ખીજી રાહદારીઓને પણ, ધીરે ધીરે ચાલવાનું કહે છે અને તે પણ માત્ર હાથના ઈશારાથી ખીજની સાથે વાત પણ ખૂબ ધીમેથી કરે છે કેટલી સાવધાની છે આ ? છતા આજ સુધી કાઈએ પણ શિકારીને દયાળુ કહ્યો નથી તેની ક્રિયામાં દયા અને અહિંસા છે, પણ તેના વિચાર દયારસથી વિહીન છે તેમાં તો કઠોરતા અને ક્રૂરતાનું સામ્રાજ્ય છે એટલા માટે ક્રિયા પવિત્ર હોવા છતા પણ ભાવનાની અપવિત્રતાને ક્ષીણે ક્રિયા પણ અપવિત્ર કહેવાય છે

વિચાર પવિત્ર હશે, તો આચરણ પણ પવિત્ર રહેશે કારણ કે આચરણ શું છે ? તે માત્ર વિચારોનો છાયા જ છે વિચાર, ખીજ છે અને આચરણ ક્રમ છે દાડમના ખીમાથી દાડમ થશે અને નારગીના ખીમાથી નારગીનું ઝાડ થશે. ખીજ, અનુક્રમ તત્ત્વોને ગ્રહણ કરી તેને પોતપોતાને અનુરૂપ રીતે તૈયાર કરે છે તે જ પ્રમાણે વિચારના કણો પણ પોતાને અનુરૂપ તત્ત્વોનો આધાર લઈ, આચરણના અરૂપમાં વિકસિત થાય છે વિચારની સરળતા, જીવનને સરળ બનાવે છે, એ વાતની આગમો સાક્ષી પૂરે છે મનુષ્ય સીધો ભોમો રહી શકે છે તેને એ સરળતા કાણ આપી ? જૈન સિદ્ધાંતોને પૂછો તો કહેશે કે તેના વિચારોની સરળતાએ જ તેના દેહને સરળતા અપી છે. પશુઓની દેહરચનામાં વક્તા છે તેમનું મસ્તક પણ ક્યારેય સીધું રહી શકતું નથી કારણ કે પૂર્વજીવનના વક્ વિચારોએ તેમના શરીરની સૌમ્યતાને હણી નાખી છે

કેટલા-કુતરાઓ મોટરમાં ફરે છે, તેમને દૂધ પણ મળે છે ડબલરોટી પણ મળે છે, કે જે કેટલાય માનવના બાળકોના ભાગ્યમાં પણ હોતી નથી.

ખતાં પણ તેમને દેહ વહ મળ્યો છે તેવું કારણ એ જ છે કે પૂર્વજીવનમાં સભવતઃ તેમણે ઝરીબોની સેવા કરી હશે. બનાવોનાં આંત્રુ લુખ્યાં હશે પણ સેવા કરતી વખતે વિચારોમાં વકતા રહી ગઈ હશે. પરિણામે સેવાનાં ફળ તેને મીઠા સ્વરૂપે મળ્યાં પણ વિચારોની વકતાએ દેહની સરળતા બંધની લીધી. કાયદાને કહી મધુરતા મળી છે તેનો અવાજ મનને મોહ પાડે તેવો હોય છે તેવું કારણ એ દરેક કે તે પૂર્વજીવનમાં બધાંની સાથે મીઠું બોલતી હશે. તે જીવની મીઠાશી તેનો કંઈ જાણે હશે પણ સાકર જેવો છે પરંતુ એ મીઠાસમાં આવેલાં વકતા રહી હશે તેથી જ તેને કાઠો રમ મળ્યો છે.

દુપિત વિચારો એનાં હાથાણુઓ લઈને આવે છે તે તેના હૃદયમાં પહોંચે છે તેને એરી બનાવે છે સુવિચારનાં મધુર હિરણ્યોની મધુરતા કમળની મધુરતા કરતાં જરા પણ ઓછી નથી. તે પરિણામમાં કાંઈ મનોહિત હેલ પણ તેની કમ સહિત મનોહિત નથી હોતી. રૂપકની ભાષામાં કહું તે દુર્વિચાર ધારસંદ તેજ છે કે જેનાં બે ટીપાં પણ જે અંતરની શીશીમાં નાખવામાં આવે તે સુખ, દુઃખમાં પહાડાઈ જાય. સુવિચારના કણ સુલભનાં એસેન્સ જેવાં છે જેનાં બે ટીપાં દુઃખમાં નાખતાં દુઃખનો સ્વાદ સૌરભાગને તેવું નામ પણ બદલી નાખે છે તેના મૂલ્યમાં અને આપમાં પણ ફેર પડી જાય છે પણ જ્યાં મૂલ્ય વસ્તુનું નહિ, તેમાં પહેલી સૌરભાગ છે.

વસ્તુ કાંઈ નામી હોય, પ્રમાણુ કાંઈ ઓછું હોય પણ જે તેમાં પરિત વિચારોની સૌરભ મળી જાય તે વસ્તુની કીમત વધી જાય છે. કોઈ મોટા મોટા વેપારીએ જો રાજ હળશે એક પણ લખ્યો હો. માત્ર કે કોઈએ પાંચ હળરનો એક લખ્યો તે પાંચ હળરની કીમત ક્યાં છે? કમળ અને શાહીની કીમત તે પાંચ હળર નથી જ ત્યારે કીમત ક્યાં છે? કોઈએ એક લખ્યા તેમાં આંકડો પણ લખ્યો અને નામ પણ લખ્યું અને નીચે સહી ન કરી તે શુ નાણાં મળી જશે? ના, તે કીમત માત્ર સહીમાં જ છે એ જ પ્રમાણે વસ્તુની કીમત તેની પ્રાણ રહેલા વિચારોમાં સમાવેલી છે.

એક કુવક પરદેશમાં લખુરા માટે ગયો પહેલાંનું વખતમાં પૂર્વની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે વિદેશીના વિદ્યાર્થીઓ ભારત આવતા ત્યાં નાણાં જ અને તમ્મશિષાના વિદ્યાલયોમાં ભારતીય સંસ્કૃતિ જીવત હતી વિદેશીઓ અહીં આવીને પૂર્વની વિદ્યાની સાથે અહીંની સંસ્કૃતિને પણ

અભ્યાસ કરતા હતા આજે તમે તમારા છોકરાઓને વિદેશોમા મોકલો છો. તેની પાછળ તમારુ ધ્યેય શુ છે? વિદેશોમા શુ તે ભારતીય સંસ્કૃતિ કે જ્ઞેન દર્શનના પ્રચાર કરશે? નહિ, નહિ ધનવાનના પુત્રોને ધર્મ કે સંસ્કૃતિની ક્યાં પડી છે? એ તો વિચારે છે કે અમારો દીકરો અમેરિકાનુ ધન લઈ આવે, પણ ધ્યાન રાખજો કે અમેરિકાની લક્ષ્મીની સાથે ત્યાની સંસ્કૃતિ પણ સાથે ન લેતો આવે

જે યુવક અમેરિકા ગયો છે તેનો મિત્ર તેને પત્ર લખે છે દસ પાનાં ભરીને તે કાગળ લખે છે છેવટમા તેની માતા પણ પોતાના અતરનાં હેતથી ઉભરાઈને ચાર લીટી લખે છે કાગળ, પક્ષીની માફક ઊડતો અમેરિકા જાય છે અને તે યુવકના હાથમા પહોચે છે તે પત્ર જોઈને, તેને પોતાની માતૃભૂમિની યાદ તાજ થાય છે મિત્રનો પત્ર વાચે છે છેવટની ચાર લીટીઓ પર તેની નજર પડે છે તો તેનુ હૃદય તેની માતાના વાત્સલ્ય અને અનુ-રાગથી ભરાઈ જાય છે ક્યારેક ક્યારેક, તેના કૃષ્ણામિશ્રિત આંસુઓ અની, તેની આખમાથી વરસે છે

આ શુ ? મિત્રે દસ પાના ભરીને લખ્યા છે તેમા સમય પણ ખૂબ ખર્ચ્યો છે, ભાષા પણ સરસ છે, અક્ષરો પણ સુદર છે ન્યારે, માતાએ વાકીચૂકી ચાર લીટી લખી છે પણ તે ચાર લીટી તેના હૃદયમા કાતરાઈ જાય છે ન્યારે, દસ પાનાનો કાગળ હવામા ઊડી જાય છે તેનુ રહસ્ય શુ છે? માની લખેલી ચાર લીટીઓમા તેનુ હૃદય ખેલી રહ્યું છે, ન્યારે મિત્રના પત્રમા તેનો અભાવ છે તે માતાનુ હૃદય ક્યાથી લાવશે? એ પણ યાદ રાખો કે હૃદયમાથી નીકળેલી વાત જ હૃદય સુધી પહોચે છે. પાણીની ટાકી જેટલી ઊંચી હશે તેટલી જ ચાઈ સુધી (નળ) મારકતે) પાણી પહોચી શકે છે જે વિચારનો ઉદ્ભવ મસ્તકમા થયો છે, તે મસ્તક સુધી જ રહી જશે પણ જે હૃદયમાથી નીકળે છે તે જ હૃદયને સ્પર્શે છે માના હૃદયમાથી નીકળેલી ચાર લીટીઓ પુત્રના હૃદયને સ્પર્શે જશે-ભવે તે ચાર જ હોય.

શ્રી કૃષ્ણ વાસુદેવ હતા તે રાજકુળમા જન્મ્યા હતા. મોટા મોટા રાજાઓની સાથે એસીને તેમણે જોજન કર્યા હશે પણ સુદામાના તાદુલમાં તેમને જે આનંદ આવ્યો, તે રાજમહેલોના રાજસી જોજનમા નહોતો આવ્યો કેટલીકિ મતના આ તાદુલ હતા? અને તે પણ રાધેલા નહિ, કાચા ચોખા હતા, તેની આમ તો કિમત, એ પૈસા પણ નહિ હોય કારણ કે એ વખતે મોઘવારી નહોતી, તેમ વિદેશોમાથી ચોખા, મ ગાવવા પણ

નહોતા પાતા. તમારી નજરે એ ચોખ્ખાની બંધે કાંઈ કિંમત ન હોય પણ તેનું મૂલ્ય જાણવું હોય તો પૂછવું પૂછો. તે કહેશે કે-તેની કિંમત તમે નહિ જાણી શકો અને તમે તેનો સ્વાદ પણ નહિ જાણી શકો. કેમ કે તમારો પાસે એવું મિત્રનું હૃદય નથી કે જે સુધામાની મિત્રતાને સમજી શકે.

જિંદગીની પાછળ સહવિચારનો યોગ્ય હોય તો તેમાં માધુર્ય રહેશે. જિંદગીને આપણે જાનજીવ કહીએ તો સહવિચારને મીઠું કહેવું પાસે મીઠા સિવાય તમને કાંઈ પણ વસ્તુમાં સ્વાદ નહિ લાગે. ધરમાં દાળ બનતી હોય તેમાં મરચું ધાણા હળદર લીલાં મરચાં કાચગીર મીઠા લીલાંમાં જલ-જલું નાંખવું પણ મીઠું નાંખવું જુલ્હી ગયા હોઈએ અને તમે દાળજીવ બનાવવા છતાં તે પહેલે જ કાળીએ તમારું માથું ગરમ થઈ જશે. દેવ પર કાનૂ રાખનારા પણ જાવા પ્રસંગે કેટલીક વખત એવા બેઠાનું જની જન્મ છે કે જાણી પાછલીને જિભા થઈ જાય છે તમારા જેવા કાંઈક કુછળા કોઈ તો ઉપરથી કાંઈ નહિ બોલે પણ મનમાં તે જરૂર થશે કે આટલો વખત થયો પણ રીધતાં ન આવડ્યું.

એક માત્ર મીઠા વિના બધો સ્વાદ દિલ્હો પડી જાય છે એટલા માટે સુખવાતી જીવનમાં તેને મીઠું કહે છે. જો કે તેનો સ્વાદ ખારો છે અને એથી જ મહેલથી માંડીને સુપી સુધી તેનું સ્થાન છે. ઉપકારનો જાણે ઉપકારથી સુકવનારાઓને કાંઈ મરચાં-કરામ કે સાકર-કરામ કહેવું નથી પણ નીમકકરામ કહે છે. કાંઈ ઈમાનદાર નોકરને કાંઈ કુર્બાન વ્યક્તિ તેના કોઈની સામે થવા કહે છે તો તે કહે છે કે મેં તેનું તમક ખાધું છે." તો શું તેણે, માત્ર મીઠું જ ખાધું છે? તેણે શું મીઠાના જ શટલા ખાધા છે? કઈ કે બાતરીના નહિ? પણ મીઠું જ-જલું, જે સરકૃતિનું પ્રતિક જની ગુણ છે પાટા લાગે છે કે-મીઠું જ સ્વતાઓને સ્વથી પ્રિય પદાર્થ છે. જુનાનવા વાસ્તીકિ હોમરે મીઠાને ઈન્વરસ કહ્યો છે. ક્રિષ્ણના રામાનુજ તેને રામરસ કહે છે. બૌદ્ધો તેને જીવનરસ કહે છે.

બોજામાં મીઠું જાનિવાઈ છે તો સહવારમાં સહવિચાર આવસ્યક છે. જામે જામે તેટલી સાધના કરવામાં આવે તમે તેટલાં યત કે ઉપવાસ જામે કરવામાં આવે, પણ જો તેમાં તમારી જીવધારા ન રહી તો તેમાં રસ નહિ આવે. તમારો પોતાનો આત્મા જ તેમાં માધુર્ય નહિ જાનુબવે. ઉપવાસ કરવા છતાં પણ તેનો આત્માત્મિક જ્ઞાનદ તમને નહિ આવે. કાલ વિદ્યાની જાંબી તપ-સ્વપ્ન કરી ચાલીસ કે પચાસ જેટલા ઉપવાસ સુધી પહેંચા-

જેનારાઓ તમારા તરફ શ્રદ્ધાથી જેવા લાગ્યા, તમારાં તપસ્વી ચરણોમાં મસ્તક ઝુકાવવા લાગ્યા—આ બધું ભલે હોય, પરંતુ જ્યાં સુધી તેમા તમારો આત્મા મળ્યો નથી, ત્યાં સુધી, તમે તેને ભૂખમરો સમજાવે, અથવા તેને પ્રસિદ્ધિનું સાધન માનો તો ભલે તમને પ્રસિદ્ધિના પુષ્પો મળી શકશે લોકોનાં વાહવાહ ભલે મળે, પણ આત્માને તેમાથી પ્રકાશ નહિ મળે

હું તો કહું છું કે, વાહવાહ માટે કરવામા આવતી તપશ્ર્ચ્યા તમારે માટે મોઢી પડી જશે જે તપ વડે તમે તમારા અનંત જન્મોના વિકારોને દૂર કરી શકો છો, તેનાથી માત્ર લોકોની વાહવાહ મેળવીને અટકી જવું એ કોઈ શુદ્ધિવાળાનું કામ નથી આ તો રસગુલા માટે હીરાની વીટી આપી દેવા જેવું છે તમારો છોકરો હીરાની વીટી આપી આવે અને શેર બીજા રસગુલા લઈ આવે તો શું તમે તેને ધન્યવાદ આપશો? કોઈ પણ સમજી આપ પોતાના પુત્રના આ કામને વખાણશે નહિ

આ જ વાત દાનની છે માનને માટે આપવામાં આવતું દાન એ દાન નહિ, પણ એક જાતનો વેપાર છે તેવા દાનથી તમે આરસની તકતોઓ ચોટાડાવી શકશો, પ્રમુખપદની ખુશીઓ પણ મેળવી શકશો, ગળામા ફૂલના હાર પણ પહેરી શકશો, અને ફાટાઓ છપાવી શકશો પણ તેમા દાનનું જે માધુર્ય છે તે તમને નહિ મળી શકે

દેખાવને માટે પાળવામા આવતા શીલની પણ એ જ વાત છે જે ઉદ્દેશને માટે તમે કરો છો, તે જરૂર સફળ થાય છે દેખાવને માટે તમે સદાચારનું વ્રત લીધું હોય તો દેખાવ જરૂર થઈ શકે છે, તો પછી તેનાથી વધારે તમારે શું જોઈએ? પણ ખરેખર જે આમ હોય તો તે દુષ્કર્મની વાત છે મને એ વાતનું દુઃખ નથી કે તમારા ગળામા પુષ્પહાર પરીવાય છે કારણ કે મને તમારી ઈર્ષ્યા નથી, એ વાત તો તમારો આત્મા પણ કમૂલ કરશે દુઃખ તો એ વાતનું છે કે તમારી મહાન સાધના એળે જઈ રહી છે એ સાધનાનું તેજ કમી ન થવું જોઈએ.

આ બધાનું કારણ શું છે? વાત દીવા જેવી સ્પષ્ટ છે આ બધાની પાછળ, તમારી સાચી વિચારધારા કામ નથી કરતી હું કહું છું કે તમે કલાકાર બનો તમારી પાસે એવી કળા છે કે જેના વડે આજુમાથી સુમેરૂ અને સુમેરૂમાથી અજુ બનાવી શકાય છે સત્કૃત્યની અનુભોદના કરીને તમે અજુ જેવા કાર્યને સુમેરૂ બનાવી શકો છો શાળીભદ્રની વાત તો તમે સાલળા છે સાલળતા સાલળતા તમારા વાળ પણ ઘોળા થઈ ગયા તેમણે એવું જ

કમું હતું સુખાત્રને ખીર વહોરાવી હતી. ખીર તે તમે પણ જનોજ્વાર પાત્રમાં વહોરાવી હતી. પણ શાળીબદે બાલુનો સુમેરૂ જનાવી દીધો. તેની પછળ સુદર બાવના કામ કરી રહી હતી મુનિજીવન પ્રત્યે કૈટક અનુરાગ વહેતો હતો એ શુભ બાવનાના પ્રવાહે નાના સરખા મીઠાને વિશાળ રક્તરૂપ આપ્યું અને પુસ્તક કમ્પોઝિશની છાયા તેને મળી અને તેનાં મીઠાં ફળ પણ સ્ફૂટતી માત્ર અનુભોક્તા પણ જીવનમાં નવી અમક સર્જાવે છે

તમે જાણો છો કે જળબદ્ધ મુનિની સાથે ઠરણ પણ પાંચમા દેવસેકમાં તમને તેણે ન તે બાવકનાં કાઈ વત (દેશવિરતિ)નો સ્વીકાર કર્યો હતો જ્યાં પણ તે સ્વર્ગમાં જઈ શક્યુ આજે બાલુને સુમેરૂ જનાવવાની કળા છે

દુષ્કૃત્યની પાછળ પશ્ચાત્તાપની ભાવધારા સુમેરૂ જેટલાં પ્રપને બહુ જેટલાં જનાવી શકે છે રાજ્ય પ્રદેશીના જીવનની વાત તો તમારાથી જાણવી નથી. કાણુ શાહી જેવું જીવન આરસ જેવું બિજાણુ જની તમને અપૂર્ણ કમોની બેડીઓ શુભમાં ફેરવાઈ ગઈ છે તેને સુમેરૂને બહુમાં બદલવાની કળા સાખ હતી.

સ્ફૂટતી પછળ રહેલી સુવિચારની ધારા બાલુનો સુમેરૂ જનાવે છે. પછી વસ્તુ મીઠું જની છે વ્યક્તિનું હલ જોવાય છે

એક વખતની વાત છે મહાન કમાસ પાસા જ્યારે તુર્કી (Turkey) ના રાષ્ટ્રપતિ હતા ત્યારે એક વખત દેશમાં રાષ્ટ્રપતિની જન્મતિ સમારોહ ઉજવવામાં આવતો હતો દેશના ધનવાન નાગરિકોએ પોતાના રાષ્ટ્રપતિને ચરણે સાખો રૂપિયા ધમો. સારાને પાટનગરમાં ખમકમાટ થઈ ગયો હતો. આરે તારક ઉત્સવનું આયોજન હતું ઉત્સવ પૂરા થયા પછી રાષ્ટ્રપતિ, પોતાના જીવનમાં આવી ગયા મોડ વખત પછી, એક જર્જરિત શરીરવાળો હતો. રાજ્યજીવનની નજીક આવ્યો. તે જાદુ જતો હતો ત્યાં પોલીસ તેને ફસ્કાલે રોક્યો. તેણે કહ્યું — સરદેવ, હું આપણા રાષ્ટ્રપતિ આરે જન્મદિનની કાઈકે જેટ ધરવા આવ્યો છું

પોલીસે કહ્યું — દેખતો નથી કેટલી રાત થઈ ગઈ છે? સમારભ તે ક્યારનો ન પૂરો થઈ ગયો. દવે તું ક્યાંથી આવ્યો?

૧૬. પ્રજાતો પ્રજાતો જોઓ — સાદેવ, આરે કરને. હું વીસ મહર્ષિ દુરથી પડે આવતો આવતો આવ્યો છું એમને મોડ થઈ ગયું

પોલીસે કહ્યું — આરે એ જોવાનું નથી કે તું કેટલા મહર્ષિઓ આવ્યો છે ના બહીથી.

વૃદ્ધની પવિત્ર ભાવનાના મૂલ્યની પોલીસને શી ખબર પડે? કોઈના હૃદયની પવિત્રતાની ખબર લાલ-ચમરખી શાહી (Red Tapism) પાસે નથી. તેના મનથી કિંમત છે કાર (Motor car) વાળાઓની. એકારોની તેની શી કિંમત હોય!

આજે પણ કારવાળાઓની જ કિંમત છે તમે પણ મોટરોવાળાઓનું જ સન્માન કરો છો તમે દુકાને એકા હો અને કોઈ મોટરમાથી ઊતરીને દુકાન તરફ આવે તો તમે ઊભા થઈ જશો અને હાથ લાખા કરશો પણ કોઈ ગરીબ આવે તો હાથ લખાવશો? નહિ કેમકે એ નકામું છે

આ વૃદ્ધ પણ કાર વિના આવ્યો હતો એટલા માટે તો તેને રાજ-ભરનમા પ્રવેશ નહોતો મળતો પણ પ્યારીમા ઊભા ઊભા રાષ્ટ્રપતિ આ બધું સાલળી રહ્યા હતા વૃદ્ધની વાત સાલળતા જ તે તુરત સીધા ઊતરીને નીચે આવ્યા તેમણે તે વૃદ્ધના શરીર તરફ ન જોયું, તેના મેલા કપડા તરફ પણ ન જોયું તેમણે તેની અદર રહેલ આત્માને ઓળખ્યો ખૂબ સ્નેહથી તેને ભેટયા અને પૂછ્યું-‘શું લાવ્યા છો આ સેવકને માટે?’

રાષ્ટ્રપતિના સ્નેહનો સ્પર્શ પામીને તે વૃદ્ધ આનંદિત થઈ ગયો તેણે માટીનું એક કાળું હાડલું આગળ ધર્યું અને કહ્યું-‘હું અમારા રાષ્ટ્રપતિને માટે તામ્બુ મધ લાવ્યો છું’

રાષ્ટ્રપતિએ તેમાથી એક આગળી ભરીને જીભ ઉપર મૂક્યું, અને બીજી આગળી ભરીને તે વૃદ્ધના મોમા મૂક્યું પછી તેને પોતાની મોટરમા બેસાડીને તેના ઘર સુધી મૂકી આવ્યા

મધ કેટલું મીઠું હશે? પણ એ મીઠાશ, મધની નહિ, હૃદયની છે, જેમાં મધ કરતા પણ વધારે મીઠા પવિત્ર ભાવો રહેલા છે મૂલ્ય પણ ભાવનું છે. ગોડાઉનમા માલ ભર્યો હોય અને બજારમા ભાવ વધી જાય, તો નાણા, બમણા કે ચારગણા થઈ જાય છે ચહેરા ઉપર નવી રોનક આવે છે પણ જે માલ ભર્યો હોય અને ભાવ બેસી જાય તો ચહેરાનું નૂર ઊડી જાય છે. તેવી જ રીતે ધાર્મિક સાધનાઓમા પણ ભાવનું જ મૂલ્ય છે ભાવસહિત કરવામા આવતી ધાર્મિક ક્રિયાઓ, દાન, શીલ, તપ ત્રણે અલ્પ ભલે હોય પણ તેની કિંમત છે પણ જે તેની સાથે સદ્વિચારોનો સુમેળ ન હોય, તો તે પાણી વિનાના મોતી છે મોતી હોય પણ તેમા પાણી ન હોય તો પછી ઝવેરી તેની કેટલી કિંમત આકરશે?

દાનથી ત્રણ તો બળતારે પણ થઈ શકે છે પણ સાવ ક્ષિત્તાર ધર્મ છે તે કદી બળતારથી થઈ શકતો નથી સાચું પૂછો તો ધર્મ બળતારથી ધનો જ નથી, તે તો અતરની ચીજ છે અને અતરની પ્રિયતાથી જ તેનો જન્મ થાય છે

દાન આપું ખરું પણ જો તે આપણની બાવનાથી ન હોય તો તે દાન નથી. એમ તો કહો પણ આપે છે તો પછી તેને પણ નિર્જરા જવી જોઈએ. પણ તેને કદી નિર્જરા થઈ શકતી નથી કારણ કે તે જડ છે તેમ જડ મનથી કરવામાં આવેલ દાન પણ કહીને જાન જેવું છે. દાનની સાથે લક્ષ્મીની મમતાનો પણ ત્યાગ થવો જોઈએ. દાન આપનારને પૂછો કે-તમને લક્ષ્મી ત્યાગ્ય (તજવા ચોખ) લાગે છે કે નહિ? અભયવતુ પાશન કરનારને પૂછો કે-તમને વિશ્વ વિષમતા જેવો લાગે છે કે નહિ? તે વિશ્વ વાસનાનો દોર તમને બાંધી રાખશે અને તપસ્વીઆત્માને પૂછો કે જી, તપસ્વી! છે ઉપરની તમારી આસક્તિ ધટી કે નહિ? પૌંજલિક સુખેની રમણીય તમારે માટે એ જ થઈ કે નહિ? તે વિનાતુ તપ માત્ર કાયાકષ્ટ મનો રહેશે કેહ ઉપરથી મમતાનો સ્વ બંધ તોડી-છોડી કેહાતીત સાથે સમતાનો સ્વ બંધ બેઠવો એ જ તપનો પ્રાણ છે તે વિના તપ તેજની બનશે.

સદ્યારમાં રહેનાર વ્યક્તિ લક્ષ્મીની તરિયાત બનુએ એ શક્યવિત છે આરિત મોહના ઉદ્ધને લીધે ભોગેનો ત્યાગ દુઃખદાયક લાગે એ પણ શક્યવિત છે. તો ક્રુપા વેદનીય સંકલન થઈ શકવાથી તપની સાધના કોરે લાગે એ પણ શક્યવિત છે પણ જેવાતુ એ છે કે તેની પદ્મજ તપડુ માનસ શુ કહે છે જો તમારો આત્મા તેમાં તમારી દુર્બળતા માનતો એમ તો તે જ્ઞેનશાસ્ત્રમાં તમારું સ્થાન છે પરંતુ, જો તમે એમ માનવા લી કે તપ કરતુ એ જ્ઞેને મરવા જેવું છે જ્ઞેનશાસ્ત્રમાં તમને ક્યાંય પણ સ્થાન નથી. કારણ કે આ વિચાર જ તમારા તપના તેજને ખાઈ જાય છે.

લક્ષ્મીને મોહ દાનની કાવનાનો નાશ કરે છે ત્યારે શીકેનો સુવાસિન ભાવ લાક્ષણને ભેદી નાખે છે સ્વાહની લોકુપતા તપના પ્રભાવને ખતમ કરી નાખે છે ઠાઈ દુર્ગમાં સો રૂપિયા આપવાનો વિચાર થયો પરંતુ સંપત્તિની મમતા આડે આવી અને લખાતા દાણ રોઠાઈ ગયા એમ બ્યારે, વિચારનાં પુષ્પ ૭ કરમાઈ ગયાં પણ સત્કૃતનાં ફળ કવાથી મળતી!

એક દિવે જુઠાઈ રવો દનો ઠાઈ વાગને માટે ઠોડ્યુ ઠાઈ તેજને માટે ઠોડ્યુ તો ઠાઈ થીની વાટકો લઈ આબ્યુ પ્યુ જ્યોતિ ક્યાંથી આવે!

કારણ કે તે આવે તે પહેલા શોકો ફૂટી ગયું હતું તેમ જ્યારે ભાવનું શોકો જ ફૂટી ગયું હોય તો સત્કૃત્યની જ્યોત કયાથી ઝગમગે? જે ભાવનાનું પાત્ર સાજું હોય, તો તેમાં વાણીનો સ્નેહ પૂરનાર પણ મળી રહેશે અને પ્રેરણાનો પ્રકાશ પણ મળી જશે ઓછામાં ઓછું ભાવનાનું પાત્ર તો ફૂટવા ન દેશે નહિ તો, પ્રકાશની માત્ર કલ્પના જ રહેશે

પ્રતિક્રમણ કૃત્ય તેની બધી જ વિધિ પણ કરી ધ્યાનના વખતે ધ્યાન પણ કૃત્ય, વદણા આવશ્યકના સમયે વદણા પણ કરી ઊભા પણ થયા અને ડાખા જમણા ઢીચણુ પણ જેમ જેઈએ તેમ રાખ્યા, તેમ જ પાક પણ કડકડાટ ખોલી ગયા તેના તાલ, પદ, લય, વિન્યાસ બધું ખરાખર જળવ્યું. ઉચ્ચારમાં એક માત્રનો પણ ફેર ન પડવા દીધો—આ બધું હોવા છતાં ય જે તેમાં આત્મા ન પરોવાયો, હૃદયનો ગ્સ તેમાં ન રેડાયો તો હું નહિ “અનુચોગ દ્વાર સૂત્ર” કહે છે કે તે દ્રવ્યાવશ્યક જ કહેવાશે, ભાવાવશ્યક નહિ. તેનાથી પુણ્યનો બધ લાગે પડે, પણ તે નિર્જારનો હતું બની શકશે નહિ. કેમકે, પ્રતિક્રમણનું ખે ખુ જ છે, તેનું સત્ત્વ નથી એ માત્ર એક શિરસ્તો જળની રાખ્યો સવત્સરિનો દિવસ છે આજે જે ઉપાશ્રયમાં ન ગયા અને પ્રતિક્રમણ ન કૃત્ય, તો જૈનના પત્રક (Register)માંથી નામ નીકળી જશે. એવા ઉદ્દેશથી કરેલ પ્રતિક્રમણમાંથી તમે વધારે શી આશા રાખી શકશો ?

બે કલાક સુધી બેઠા. “મિચ્છામિ દુક્કડં” દેતા દેતાં ગણું સુકાઈ ગયું. પણ એક પણ માત્ર પણ અંતરનું ચિંતન ન કૃત્ય, પાપ પ્રત્યે ઘૂણા ન જન્મી, હૃદયમાં પશ્ચાતાપની એક રેખા પણ ન જાગી તો તે પ્રતિક્રમણ દ્રવ્ય પ્રતિક્રમણ નહિ તો ખીભું શું ?

સવત્સરિ પ્રતિક્રમણ કૃત્ય ખમત ખામણા કર્યા આજે તો આ બધું માત્ર પરપરા નિલાવવાના ઉદ્દેશ જેવું થઈ ગયું છે. મિત્રોની ક્ષમા માગે છે, પણ જેની સાથે વરસ સુધી એક શબ્દ પણ બોલ્યા નથી, અને જેના તરફ હૃદયમાં દ્વેષની આગ સળગી રહી છે, તેની ક્ષમા માગવાની જરૂર જોતા નથી ! ખરૂં ક્ષમા માગવાનું સ્થાન તો તે છે

કદાચ ખીજઓને ખતાવવા માટે તેની પાસે ગયા, તો તુરત જ કહી દેશે કે “ખમાવું છું ” અગર તો ખીજની પાસે કહેવડાવશે કે “ તે તમને ખમાવે છે ” આવી ક્ષમાપનાની શી કિ મત છે, જેમાં હૃદયમાં પડેલી ગાંઠ છૂટતી ન હોય ક્ષમા માગી પણ ક્ષમાનો ભાવ ન આવ્યો, ઈર્ષ્યા અને દ્વેષની ભઠ્ઠી ચાલુ રહી, તો તે ક્ષમાપના નહિ, ક્ષમાપનાનો દેખાવ માત્ર છે.

પરોરની ફેરી હોય પણ તેને જાણીને કામર્તા એક તેણે પણ રસ ન નીકળ્યો તો તેવી ફેરીની કિંમત શી ? કચોદ્ર સુખી સાધના કરી, પણ તેમાં તોલા જેટલો સમજાવ-રસ ન આવ્યો તો પછી તે સાધનાની કિંમત શી ? એવી સાધના—ભાવ વિનાની કિંમતી એટલી જ કિંમત છે જેટલી માંખણ કાપી લીધેલા (Seperated) દૂધની છે જો કે તે દૂધ પણ ઘેંઠે તો છે જ પણ તેમાં સરવનો અભાવ છે કાઈ જાટથી ઉપર સુવર્ણ કસમું ભેગલ ચોંટાડ્યું હોય, પણ અહર કાડીની ભારમ ભરેલી હોય તો તેના વેચનાર ઉપરથી વિચાર ભડી જશે. આ જ વાત ભાવ વચરની સાધનાની છે તેવું જાહેરનું ભેગલ તે સુશોભિત છે પણ અહરથી ખોસુ છે.

કૃષ્ણ વાસુદેવ, પ્રભુ તેમનામનાં વહન કરવા તથા રાજાની મજાક આપે પણ તે ભગવાનનાં ફર્કન કરી બેઠા હતા. ત્યાં તેમના હલખાં એક સુવિચાર આવ્યો. પ્રભુના અહાર હાલર સિંચ્યો છે તે જ્યાં વપ અને ત્યાજની મુર્તિઓ છે તેમને પણ વહન કરુ તો કેમ ? અને બીજા જ પક્ષે તે વિચાર તેમણે અમશમાં મૂક્યો અને સમગ્ર સાધુ દુ-હને તથાવિધિ વહન કરવા સામ્યા તેમની સાથે તેમને સેવક વીર સાળવી હતો. તે પણ સાથે સાથે મુનિઓને વહન કરવા માંડ્યો.

વહનવિધિ પૂરી થવા પછી તે પ્રભુ પાસે આવ્યા પ્રભુએ કહ્યું કે તમારો પુરુષાર્થ સફળ છે તે નિર્દોષો હેતુ છે પરંતુ વીર સાળવીને પુરુષાર્થ માત્ર કાચાકપટ જાનિ રહી ગયો.

વાસુદેવે પૂછ્યું પ્રભુ ! એમ કેમ ?

પ્રભુએ કહ્યું તેવું કારણ એ છે કે તમે વહન કરતા હતા તેમની ત્યાજ પ્રત્યે અનુરાગ હતો, સવમી જીવન પ્રત્યે શ્રદ્ધા ભજરાવી હતી. પરંતુ અપારે વીર સાળવી વહન કરતો હતો ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર હતો કે-મારા માથેક નમસ્કાર કરે છે એટલે મારે પણ કરવા જોઈએ. અર્થાં તેની મહેનત માત્ર અનુકરણ જ રહી. ”

જાનેતો એક સરખો શ્રમ હોવા છતાં આવલેદને લીધે તેમ રખાં ફેર પડ્યો.

રામ, જાહની નીચે બેસતા હતા અને તેમના સેવક વાનરો, જાહની ઉપર બેસતા હતા છતાં તે (વાનરો) તેમના (રામના) અપરાધિત સેવક કહેવાતા. કારણ કે તે વાનરોના હલખાં વિનયનો ભાવ ભરેલો હતો. આવલે

ચમત્કાર જોવા હોય તો લાખે શુ કરવા જાઓ છો. તમારા ધરમાં જ જુઓ. હૃદયના પ્રેમથી તમે બાળકના મો ઉપર હળવી લપડાક લગાવશો તો પણ તે હસતુ રહેશે પણ જો હૃદયમાં ક્રોધ ભર્યો હશે ને જરાક આગળી પણ લગાડશો તો તે રડવા માંડશે

તમારુ ભવિષ્ય ધડનાર તમારા વિચારો છે પુત્રે પૂછ્યુ - ' પિતાજી ! શુ કાલ પણ જોઈ શકાય તેવી છે ?'

પિતાએ કહ્યું - 'હા,' વિચારોરૂપી ક્ષ-કિરણો (X-Ray)થી તમે આવતી કાલને જોઈ શકો જો આજે તમારા વિચાર સારા હોય તો તમારી આવતી કાલ સુખી છે

પરિણામની ધારા, આત્મદશાને માપવાની પારાશીશી છે જો પરિણામની ધારા અશુભ તરફ જતી હોય, તો તમારો આત્મા અશુભનો અનુગામી છે. એટલા માટે તો આગમ કહે છે કે-શુભ પરિણામ, શુભ બધ પાડે છે અને અશુભ પરિણામોથી, અશુભ પ્રકૃતિનો બધ પડે છે પરિણામનો ચમત્કાર જુઓ તે બધને પણ સવરમાં પલટાવી દે છે એટલા માટે આચારાગ સૂત્ર કહે છે -

જે આસન્વા તે પરિસન્વા

જે પરિસન્વા તે આસન્વા ।

વિચારોના પરિણામો, આસવને સવરમાં અને સવરને આસવમાં બદલી નાખી શકે છે અરિસામાં તમે પણ તમારુ પ્રતિબિંબ જુઓ છો, અને ભરત ચક્રવર્તીએ પણ જોયુ સમ્રાટ ભરતને તો અરિસામાં જોતા જોતા કેવળજ્ઞાન થઈ ગયુ તમને થયુ કે નહિ ? પણ કહેવુ પડશે કે એ દષ્ટિ જ કાઈ નિરાળી હતી તેની પાછળ, શુદ્ધ પરિણામોની ધારા વહેતી હતી અને એ જ, કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ લઈ આવી

એ નક્કી જ છે કે જેવા પરિણામ, તેવો બધ શ્રાવકના પહેલા વ્રતના અતિચારમાં " **વન્ધે વ્રહે** " અતિચાર પણ છે જે શ્રાવકને માટે ત્યાજ્ય ગણાવ્યા છે અર્થાત્, શ્રાવક બાધે નહિ અને ભારે (ભાર ભરે) પણ નહિ. પણ તેનો જ છોડરો, જો ભણ્યો તો ન હોય તો ક્યારેક મારે પણ છે અને બાધે પણ છે છતા તેને અતિચાર દોષ લાગતો નથી કારણુ કે ક્રિયા અશુભ હોવા છતા, પરિણામો અશુભ નથી માટે તે અતિચાર નથી

વ્યાખ્યાન વખતે કાઈએ પરચખાણુ કરાવવા માગણી કરી એ આગ-

ળીએ નોંધતે મહારાજે જાંનાં પચ્ચખાણુ કરાવ્યાં ત્યારે આવો કષ્ટુ - મેં તેા મે સામાયિકનાં પચ્ચખાણુ માગ્યાં હતાં હવે આવક જાં કરે કે મે સામાયિક કરે ? નિયમ હલે છે કે તે મે સામાયિક કરે પ્રત્યાખ્યાન ગમે તેનાં કરાવ્યાં હોય પણ તેના મનાં ભાવ કયો હતો ? પ્રત્યાખ્યાન શબ્દાનુસરી નહિ, વાચાનુસરી હોય છે

મનુષ્ય જેવા વિચારો કરે છે તેવા જ પરમાણુઓ તેની તરફ વ્યાકર્ષિત છે ને તમે હસ્યો તો હસવાનાં પરમાણુઓ તમારી પાસે આવશે ને રડ્યો તો રુદ્ધરોએ પરમાણુઓ તમારી તરફ વ્યાકર્ષીશે. એ જ પ્રકારે શુભ અખવસાય શુભ પુદ્ગલોને વ્યાકર્ષે છે અને અશુભ અખવસાય અશુભ પુદ્ગલોને. એટલે તમે વિચારોના જાલુને સમજને અને મનનાં અશુભ વિચારો પ્રવેશ ન કરે તેને માટે એટલા જ સાવધાન રહો જેટલા ક્ષત્રીનાં જાલુઓ રહે છે. મનાં શુભ વિચારોને સચાર કરો કે જે તમારા જીવને સુવાસિત બનાવે.

તા ૫૬ ૫૬

બેન ઉપાસ્ય માહુચ

૧. ગેસ ટી રિસર્ચ નામનો માણસ એક ખૂનિ કદમાં મળ્યો અને તેને પૂછ્યું — ભાઈ તારા જીવનમાં આવી ય ના કેમ બની ?

ઉત્તરમાં જાણક બોલ્યો — મે જયપલ્લુમાં ખૂન અને એવાં જ બપ કર કાપોથી બરેમાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હતાં. એ વાચનના પ્રભાવથી મને ખૂન કવ ની પ્રેરણા મળી હતી.

૨. ગિલ્ડપ પોલ્ટર કહે છે જે બકિન ગેલું પુસ્તક વાંચે છે તવો જ અને છે વાંચનથી બેચી ક્ષાનો એ બની શકતો નથી

આજ દરોરા-વિજ્યાદશમીનો દિવસ છે તેને વિજયનું પર્વ કહેવામા આવે છે આ દિવસે લલાઈએ, યુરાઈ ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો. નીતિએ અનીતિને પરાજિત કરી હતી સદાચાર સામે દુરાચાર હંમેશા હારતો જ રહ્યો છે જે વાતને લાખો વર્ષો વીતી ગયા તે આજે પણ જનતાના મનમા સજીવ છે જેના જીવનમા દુરાચારની બદલો હોય છે, તેને લાખો વર્ષોનો કાળનો પ્રવાહ પણ ભૂલાવી શકતો નથી

આજના દિવસ સ બધા એ વિચારધારાઓ પ્રચલિત છે કેટલાક લોકોના વિચાર પ્રમાણે, આજના દિવસે મર્યાદા પુરુષોત્તમ શ્રી રામે દુરાચારની સામે યુદ્ધ આદ્યુ હતું ત્યારે ખીજ કેટલાક લોકોની માન્યતા એવી છે કે આ દિવસે તે યુદ્ધની પૂર્ણાહુતિ થઈ હતી જેમાથી ગમે તે હો, પણ એ વાત નક્કી છે કે આજનો દિવસ અનીતિની ક્ષેત્રીની કહાણી કહી જાય છે આથી જ, ઉત્તર પ્રદેશ અને મધ્ય પ્રદેશ આદિમા કેટલેક સ્થળે આ દિવસે, ગામની બહાર રાવણનું પૂતળું બનાવવામા આવે છે સધ્યા વખતે લોકો સમ્ભવટ કરીને નીકળે છે આઠ આઠ વર્ષના નાના બાળકો પણ નવા કપડા અને નવા છુટ પહેરીને નીકળી પડે છે, તેમને પૂછો કે-“ લાઈ કયા બાળકો છો ?” તો ગર્વથી કહેશે કે-“રાવણને મારવા જઈએ છીએ”

બધા ગામની બહાર આવે છે ત્યા રાવણનું મોટું પૂતળું વિશાળ અને વિકાળ સ્વરૂપ ધારણ કરી ઊભેલું હોય છે તેની ચારે તરફ માણસોની ભીડ હોય છે આ ભીડમા નાના બાળકો પણ ઘૂસી જાય છે દરેક જણ એકેક પથર લઈ મારે છે અને ચાલી જાય છે જે કદાચ તે રાવણ જગત મો ફાડે તો તેમાનો એક પણ ઊભો નહિ રહે પણ આ તો બિચારું કાગળનું પૂતળું. પોતાની બદીવાન સ્થિતિ ઉપર આસુ સારતું ચુપચાપ ઊભું

જાઓ જોઈને મહારાજે જહનાં પચ્ચખ્યાણ કરાવ્યાં ત્યારે આવકે કષ્ટુ - મેં તેા બે સામાયિકનાં પચ્ચખ્યાણ માગ્યાં હતાં હવે આવક જહ કરે કે બે સામાયિક કરે ? નિમમ કહે છે કે તે બે સામાયિક કરે પ્રત્યાખ્યાન અને તેનાં કરાવ્યાં હોય, પણ તેના મનામાં ભાવ કયો હતો ? પ્રત્યાખ્યાન સંબંધનુસરી નહિ, બાવનુસરી હોય છે

મનુષ્ય જેવા વિચારો કરે છે તેવાં જ પરમાણુઓ તેની તરફ આકર્ષણ છે અને તમે હસીશો તેા હસવાનાં પરમાણુઓ તમારી પાસે આવશે. બે રાશીયો તેા દુહ્નપોષ્ય પરમાણુઓ તમારી તરફ આકર્ષાશે. એ જ પ્રકારે શુભ અખવસાય શુભ પુદ્ગલોને આકર્ષે છે અને અશુભ અખવસાય અશુભ પુદ્ગલોને. એટલે તમે વિચારોના નદુને સમજો અને મનમાં અશુભ વિચારો પ્રવેશ ન કરો તેને માટે એટલા જ સાવધાન રહો જેટલા ક્ષમનાં જાતુઓથી રહો જા મનામાં શુભ વિચારોનો સચાર કરો કે જે તમારા જીવનને સુવાસિત બનાવે.

તા ૫-૬ ૫૬

જેન ઉપાધ્યય માહુચ.

૧ ગેસ ટી હિસજ નામનો માલુસ એક ખૂતિ કોઈમાં મળ્યો અને તેને પુણ્યુ — ભાઈ! તારા જીવનમાં આવી ધટના કેમ બની ?

ઉત્તરમાં બાળક બોલ્યો — મેં અચખ્ખમાં ખૂત અને એવાં જ ભાઈર કાર્વોથી ભરેલાં પુસ્તકો વાંચ્યાં હતાં એ વાંચનના પ્રભાવથી મને ખૂત કરાવની પ્રેરણા મળી હતી.

૨. ગિલિય પોપર કહ છે કે ગેસ્ટ્રીન જેવું પુસ્તક વાંચે છે તમે જ અને છે વાંચનથી કોઈથી ક્ષણનો એ બની યાતો નથી

વીસ લાખ જૈનો તેમા સ્વર પુરાવશે શ્રીકૃષ્ણ કે રામની જ્ય યોલાવશે તો ભારતના લાખો હિંદુઓ તેમા સાથ પુરાવશે પણ કોઈએ રાવણની જ્ય યોદ્ધાની તો ? તેમા તમારો સ્વર લાગશે ખરો ? નહિ કેમકે તમારો આત્મા તે વાતને સ્વીકારતો નથી તેનું કારણ એ છે કે તેણે નૈતિક જીવનની ઉપેક્ષા કરી હતી

મનુષ્ય પોતાના સતાનનું નામ પણ જેવું રાખવા તૈયાર થાય છે. પણ જેણે અનીતિના માર્ગે ડગલું ભર્યું હોય, તેવાનું નામ રાખવા કદી તૈયાર થતો નથી ઘણા માણસોના નામ પોપટભાઈ કે સુખલાલ હોય છે. કીરચંદ નામના માણસો પણ મળી આવશે મહિલાઓમા મેન.બાઈ કે કોલ્ડલાકુમારી મળી આવશે પણ તેઓ તો શુ પણ મારી અને કચરાના નામ પણ પોતાના પુત્રોને માણસોએ આપ્યા છે કચરાભાઈ અને પુખ્તભાઈ ઘણાના નામ હોય છે પણ અજ સુધી કોઈએ રાવણ કે દુર્યોધનનું નામ આપ્યું નથી તેમ જ સ્ત્રીઓમા કોઈ કેકયી કે મથરા નામની બાઈ નહિ મળે તેનું કારણ એ છે કે તેમણે નીતિના નિયમોને ઠોકરે માર્યા હતા

નૈતિકતાની સીમારેખાનું ઉલ્લંઘન કરવાની મૂળ પ્રેરણા કરનાર અસદ્-વૃત્તિઓ છે પહેલી વાસના, બીજી અપ્રમાણિકતા એકમા રૂપની લાલસા છે તો બીજીમા રૂપિયાનો લોભ છે એ બંને વૃત્તિઓ, જ્યાં સુધી મર્યાદામા રહી છે, ત્યાં સુધી નીતિની સીમારેખામા ગણાય છે ત્યાં સુધી સમાજ પણ સમાધાનકારક છૂટ આપે છે મનની વાસનાને નૈતિક રીતે સતોપના માટે, સમાજને લગ્નપ્રથા ચાલુ કરી છે પરંતુ જ્યારે માનવીનું મન રૂપનું લોભુપ-બની જ્યાં ત્યાં ભટકતું ફરે છે, ત્યારે તે નીતિની મર્યાદાની બંધારની વસ્તુ બની જાય છે

રાવણ, પદ્મોત્તર અને કીચક, આ જ અનૈતિક વાસનાના શિકાર બન્યા હતા તેમણે પોતાની પત્નીઓ ઉપરાત, પારકી સ્ત્રીઓ ઉપર વિકારભરી નજર નાખી હતી વાસનાની એક ઝાપટે સોનાની લકાને બળી મૂકી અને તે પોતે પણ નાશ પામ્યો અને જતા જતા પોતાની દુર્વાસનાને ત્યાં જ મૂકતો ગયો.

નૈતિક પતનનું બીજું કારણ છે, અપ્રમાણિકતા તેનો જન્મ લોભની શૂભિ ઉપર થાય છે ચાદીના થોડાક સિક્કાઓને માટે પણ માનવી ક્યારેક ક્યારેક નૈતિકતાની હદ છોડી દે છે તેની પાછળ બે હેતુઓ હોય છે પહેલો અભાવને કારણે સ્વભાવનો નાશ બીજો ધનને વધુ પડતું મહત્ત્વ આપવું તે. શૂબથી સતાવતી ગરીબાઈ પણ કેટલીક વખત બીજાના ખિસ્સા પર હાથ

રહે છે તે નાના પહોળા કરતાં જાળોને પૂછે કે— ક્યાં જઈ આવ્યા ?” તે ઉત્તર મળશે કે રાવણને મારી આવ્યા મહા જનવાન વામુલે. લક્ષ્મણને તે રાવણનો શિકાર કરતાં છ માસ લાગ્યા હતા અને અજાણ્યા જા નાના નાના બહાદુરો તે બે મિનિટમાં રાવણને પૂરો કરીને પાલ આવ્યા.

આ જુ પુ છે ? આ બધી બનીતિની કહેતી છે જેણે નીતિ મર્યાદાની બહાર હમણુ લાગુ” તેની કહેતી ચોક્કસ થવાની જ છે અને એટલું પણ લખી શખજો કે એવાની અમે તેવી દુર્ગા ઉપર બે આસુ પાડનાર પણ કોઈ માનવ નહિ મળે. જો જીવનમાં ભલાઈ હશે તે હ નરો સાધીઓ મળી રહેશે. પણ જો ખરાબી હશે તે સગો ભાઈ પણ તેને ઊંડી જશે. રાવણના જીવનની વાત આ વાતની સ્પષ્ટતાને પુરાવો છે. આપે તે સીધા સ્તે ચાલવો અને સદાચારની મર્યાદામાં હોવો, ત્યારે તેણે આધ્યા ભારત ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હતો. સે કહે તાનઓના મુનટ, તેના અરજોમાં નમતા હતા. હજારો તેની કૃપાની શિક્ષા માત્રતા ખડે પગે લેવા રહેતા હતા તે વખતે તે બધા જોયે ત્યાં વિજયમળ તે સ્વામત કરતી.

પણ એ જ વિજયવત રાવણ, રામની સામે કેમ કારી ગયો ? તેને ઉત્તર મહાર બ્રાહ્મણ જવાની જરૂર નથી. પહેલાં તે નીતિની મર્યાદાની બહાર હતો. એટલા માટે તે બધાં પણ જોયે ત્યાં માત્ર જનતા જ નહિ મેટા મેટા સમ્રાટો પણ તેને સ્વામત કરતા પરંતુ જે દિવસે તેણે સદાચારની સીમા ઓળંગી તે દિવસે તેના દિવસે પચાઈ ગયા બીજા તે પુ પણ તેને સમે ભાઈ વિનીતણ પણ તેને ઊંડી ગયો.

જેના જીવનમાં સૌરભ છે તેના નામ ઉપર, પોતાનાં માર્ગ કુશ કરનાર, તેને મળી રહેશે પરંતુ જેના જીવન બદલેલીઓની દુન ધથી સડી રહેશે છે તેના નામ પણ કોઈ બેશે નહિ. સવારના પહેરમાં કોઈ જનવાન મદારીસું નામ લે તે સાંભળનાર પણ ખુશી થશે. રામનું નામ બેશે તે પણ ખુશી થશે. પણ જો રાવણનું નામ બેશે તે સાંભળનાર કહેશે—અત્યારના પહેરમાં તેને ક્યા નામ લીધું ? આખો દિવસ રોટલાય નહિ મળે. રોટલા તે ભાગમાં દશે તે મળવાના / છ પરંતુ, એવાનું નામ સાંભળનારને જાનક નહિ થાય અને બોધનારને પણ એક મિનિટ પચાતાપ થશે.

જો કોઈ જનવાન મદારીરની જ્યાં મોઢરી તે તેના જનમનિમાં તમારો સ્વર પણ મળી જશે. તમારો એકલાનો જ નહિ પણ ભારતભરના

વીસ લાખ જૈનો તેમા સ્વર પુરાવશે શ્રીકૃષ્ણ કે રામની જ્ય યોલાવશે તો ભારતના લાખો હિંદુઓ તેમા સાથ પુરાવશે પણ કોઈએ રાવણની જ્ય યોલાવી તો ? તેમા તમારો સ્વર લળશે ખરો ? નહિ કેમકે તમારો આત્મા તે વાતને સ્વીકારતો નથી તેનુ કારણ એ છે કે તેણે નૈતિક જીવનની ઉપેક્ષા કરી હતી

મનુષ્ય પોતાના સત્તાનુ નામ પણ જેવુ રાખવા તૈયાર થાય છે. પણ જેણે અનીતિના માર્ગે ઝગલુ ભયુ હોય, તેવાનુ નામ રાખવા કદી તૈયાર થતો નથી ધણા માણસોના નામ પોપટભાઈ કે સુખલાલ હોય છે. કીરચંદ નામના માણસો પણ મળી આવશે મહિલાઓમા મેન.બાઈ કે કોકિલાકુમારી મળી આવશે પણઓ તો શુ પણ માટી અને કચરાના નામ પણ પોતાના પુત્રોને માણસોએ આપ્યા છે કચરાભાઈ અને પુખભાઈ ધણાના નામ હોય છે પણ અજ સુધી કોઈએ રાવણ કે દુર્યોધનનુ નામ આપ્યુ નથી તેમ જ સ્ત્રીઓમા કોઈ કેકેયી કે મથરા નામની બાઈ નહિ મળે તેનુ કારણ એ છે કે તેમણે નીતિના નિયમોને ઠોકરે માર્યા હતા

નૈતિકતાની સીમારેખાનુ ઉલ્લંઘન કરવાની મૂળ પ્રેરણા કરનાર અસહ-વૃત્તિઓ છે પહેલી વાસના, બીજી અપ્રમાણિકતા એકમા રૂપની લાલસા છે તો બીજીમા રૂપિયાનો લોભ છે એ બંને વૃત્તિઓ, જ્યા સુધી મર્યાદામા રહી છે, ત્યા સુધી નીતિની સીમારેખામા ગણાય છે ત્યા સુધી સમાજ પણ સમાધાનકારક છૂટ આપે છે મનની વાસનાને નૈતિક રીતે સતોષમા માટે, સમાજે લગ્નપ્રથા ચાલુ કરી છે પરતુ જ્યારે માનવીનુ મન રૂપતુ લોભુપ બની જ્યા ત્યા ભટકતુ ફરે છે, ત્યારે તે નીતિની મર્યાદાની બકારની વસ્તુ બની જાય છે

રાવણ, પદમેત્તર અને કીચક, આ જ અનૈતિક વાસનાના શિકાર બન્યા હતા તેમણે પોતાની પત્નીઓ ઉપરાત, પારકી સ્ત્રીઓ ઉપર વિકારભરી નજર નાખી હતી વાસનાની એક આપટે સોનાની લકાને બળી મૂકી અને તે પોતે પણ નાશ પામ્યો અને જતા જતા પોતાની દુર્વાસનાને ત્યા જ મૂકતો ગયો.

નૈતિક પતનનુ ખંભુ કારણ છે, અપ્રમાણિકતા તેનો જન્મ લોભની ભૂમિ ઉપર થાય છે ચાહીના થોડાક સિક્કાઓને માટે પણ માનવી ક્યારેક ક્યારેક નૈતિકતાની હદ છોડી દે છે તેની પાગળ બે હેતુઓ હોય છે પહેલો અભાવને ડરણે અભાવનો નાશ બીજો ધનને વધુ પડતુ મહત્ત્વ આપવુ તે. સૂબધી સતાવતી ગરીબાઈ પણ કેટલીક વખત બીજાના ખિસ્સા પર હાથ

મારે છે એક કહેવન છે કે "ગરીબાઈ સર્વ પાપોની જન્મની છે" દરિદ્રની પીડાઓ વધે તેવી બીજી કાઈ પીડા ભાગ્યે જ દેતી. તેવધી પીડાનું મન કષ્ટારેક અપ્રમાણિકાને આકર્ષતરી રીતે નોતરતુ દોષ છે માત્ર મુનાએ માટે એરે ભાગે સમાજ જ્ઞાનદાર છે

પન્નાખરા કામસ.ઓમાં તો એરે ભાગે પેટનુ જડાનુ માત્ર દોષ છે. પેટ તો ખોડુ જ જાદનામ કાવ છે જો પેટ જ બધી સમસ્યાએનુ મૂળ દોષ તો પેટ ભરાયા પછી તો માનવી જનીતિને માર્ગે ન ચડેને? પણ એવું પણ જોવામા આવ્યુ છે કે જનીતિને માર્ગે એવાએ જ આચળ વધે છે કે એવા પેટ પૂર્ણ ભરેલા હોય છે એ કા માટે એક વિચારકે કહ્યુ છે કે પેટની આગળની પૂઠી કરતી વખતે હંમેશા એ જ્ઞાત રાખએ કે તે તમને ન ખાઈ જાય વાન પણ કાઈક એરી જ જની છે માનવી દળ-રોટકીની શીકરમાં પડ્યો તે રોટકા ખાવ છે પણ રોટકા તેને હાડી પણ ખાવા નથી પરંતુ પીચુ પીચુ સોનુ જરૂર તેની મનરતાનો કલ્પ કરે છે

આરન, મર્દિ-મુનિઓની જૂમિ કહેવાય છે આ ધરતી ઉપર મુખ્ય મોટા તીર્થ કો અને સતિ જ મ્યા છે તેમજે પોતાની વાણીથી જ નવિ પણ આચરણથી સતના સરકાર રેડવા છે તેઓ સતને માટે જીવ્યા અને સતની ખાતર પેતાના જાડિયાન દીર્ધા પણ એ જ ભારતમાં જાતે સખી સૌથી વધુ દામી ડાઠી રહી છે ભાવિયામાં અને સેવોમાં સત છે પણ જીવનનુ મદિર તે તેમ વિન્ય સનુ જ છે ત્યાં તે આ અપ્રમાણિકા અને જનીતિ અડા જ્ઞાતિને મોડેડાં છે આ? વ્યરનમાં જોગે તે નનિકાથી મેલો ખાડી છે નનિકાનો નેતુ ઠા જ્ઞત્ર મુખ વર્ધ મયે છે આ? આપણાં જાન ઘાને પણ પચરખાં અને હરીએવા ગે રાધે મુજા નથી પણ બીજી જ્ઞાએની તો વાન જ ક્યાં કરતી?

વેદમાં તો અપ્રમાણિકા એક આચરક અન જની વર્ધિતે લોગાન મનમાં અમ નથી મનુ હ કે મન જોનીગુ તો અર્ધિયુ થુ? એવે વર્ધ એ છે કે તમગ સંતવા અચરથી મો છે મન પર તમને વિધામ નવ મનરાજનમાં સતના મીનો જ્ઞામાં જાતો પણ અચરના હેવમાં પ્રોત કો? કે મનને રૂડે મરુને કે ની મનમાં જાતો કરણે તન જ તા કે પમ ના પમ પનામા / રાખવા ખરે છે તેને દુકનમ ત હા જ મનને જામિ તા તમને પડમાં જોગર કે કાગમ મનો કામમાં જાતે હા ય અમુકેની જ્ઞાતિ મ મા જ્ઞાતિવાસકાને તમે પણ મ

રહેશે ઘીમાં વનસ્પતિ (Vegetable) મેળવવી એ તો આજે ઠેરઠેર છે. દૂધમાં પાણી મેળવવું એ પણ એટલું જરૂરી થઈ ગયું છે, કે જેટલું જમ્યા પછી પાણી પીવું જરૂરી બને છે પાચ વર્ષ પહેલાં દૂધમાં પાણી ભેળવાતું. આજે પાણીમાં દૂધ ભેળવાય છે ।

આ બધું છે શું ? માનવીના મનની અનૈતિકવૃત્તિ ફેટલી હદ સુધી પહોંચી ગઈ છે । ભાવમાં તો જરા પણ સરખાપણું રહ્યું નથી ન્યારે સૂર્ય ફરે છે, ચંદ્ર ફરે છે, ગ્રહો અને ઉપગ્રહો ફરે છે, ભૌતિક વિજ્ઞાન મુજબ પૃથ્વી ફરે છે ત્યારે ભાવ કેમ સ્થિર રહે ! દરેક આહક સાથે નવો ભાવ થશે મને એક ભાઈએ કહ્યું-ભાવ શો ? જેવો આહક તેવો ભાવ જરા કોઈ સુધરેલો (Upto-date) આવ્યો, અને તમને લાગે કે આની પાસે કંઈ દાળ ગળે તેમ નથી, તો જે સાચો ભાવ હશે તે કહેશો તેના ગયા પછી કોઈ બિચારો ભલો ભોળો ગામડીયો ખેડૂત આવ્યો, અને જાણ્યું કે આ ઠીક પક્ષી જાળમાં આવ્યું છે, તો તેજ વસ્તુના બમણા કે ચાર ગણા બતાવશે. આ છે આજની વ્યાપારનીતિ ।

ભારતના મોટા મોટા શહેરોમાં કોઈ પણ ઠેકાણે જાઓ, દરેક જગ્યાએ વ્યાપારની નીતિનું આ કહ્યું તેવું જ ચિત્ર જેવા મળશે હવે યુરોપની વાત, કે જેને તમે અનાર્થ, મિથ્યા દષ્ટિ કે ન જાણે શું શું કહો છો શ્રી કૌશિક-જીનો એક નિબંધ છે, દિલ્હી અને લડન તેમાં તેમની લડનયાત્રાનું વર્ણન કરતા તે કહે છે કે-“ ન્યારે હું ઇંગ્લાંડની રાજધાની લડનમાં એક દુકાન ઉપર ગયો, ત્યારે તે વેપારીએ મારું સ્વાગત કર્યું મે તેને કહ્યું કે-મારે એક વરસાદી કોટ (Rain coat) જોઈએ છે તેણે કહ્યું-પહેલે માળે, જમણી બાજુ પહોંચી જાઓ આટલું કહી તે બીજા આહકો તરફ વળ્યો

હું તેણે બતાવેલી જગ્યાએ પહોંચ્યો એક રેઈનકોટ લીધો અને તેના પૈસા ચુકાવી આપ્યા મે પછી, વેપારીને પૂછ્યું કે તમારે ત્યાં એક જ ભાવ છે

તેણે કહ્યું કે-એક ભાવ છે ? એટલે તમે શું કહેવા માગો છો ? માફ કરજો, તમારા કહેવાની મતલબ હું સમજી શક્યો નથી જેવી ચીજ તેવા ભાવ છે

મે સેકન્ડ પછી તે મારા કહેવાનો ભાવાર્થ સમજ્યો તેણે કહ્યું-જીઓ, રેઈન કોટની કિંમત બધી જગ્યાએ એક સરખી જ છે હા બનાવનાર કપનામાં ફેર હોઈ શકે છે હું કોટ લઈને બહાર નીકળ્યો મને વિચાર થયો કે લડન

યુરોપીય બજાર છે તેા દિલ્હી ભારતનુ બજાર છે છતાં દિલ્હીમાં ફુવારા (Fountain)થી ફરોહપુર સુધી આવતાં આવતાં માથાના ડુબવાની ઝેળીની કિંમત ખણુ એક માથાના ડુબાવા જેટલી જ થઈ જાય છે

આની છે તેમના જીવનની એકરૂપતા જે આપણા લેખકો અને શાસ્ત્રિકારોને પણ આક્રમે છે તેમના જીવનની નૈતિકતાનો એક બીજો દાખલો આપુ છતાં અને અમેરિકામાં જ્યાં વેચવાની પદ્ધતિ કાર્થિક ભુદ્ધ પ્રકારની છે ત્યાં સમાચારપત્રો વેચનાર ફેરીયાઓ ફરી ફરીને જૂઓ નથી પાતા તેમ ન તેા તે વેચવા માટે કાઈ જગ્યાએ બેસી રહે છે રસ્તા ઉપર, જમુક જગ્યાએ તે અખબારોનો દબલો ફરી તેના ઉપર વજન મૂકી દે છે કે જેથી તે ઘીની જગ્યાએ પાટીવા ઉપર તેની કિંમત લખેલી હોય છે પેપરવાલા સચારમાં બધુ જોડાવીને જાય છે સારું તે આવે છે અને ભુજે છે તે પૈસા અને પેપરનો મેળ, બરાબર મળી રહે છે એક પૈસા પણ ઓછા નીકળતે નથી જે કદાચ ભારતમાં આવેા પ્રયેાગ કરવામાં આવે તેા પેપરો તેા જઈ જતાં રહેશે, ખણુ પૈસા ફેરલા રહેશે ! સારું સુધી જે ખાલી પેટી ખણુ રહે તેા સાડુ અમર સત્તર રૂપિયાના અખબારોના બદલામાં સત્તર નવા પૈસા ખણુ મળે તેા સમજવુ કે તમારુ તાકીર તેજ છે

આ એ જ ભારતની ધરતીની વાત છે કે જેને સત્તા અને અધિકારીઓએ પોતાના યાનમાં જળ વડે સીએલી છે અને સત્તાનો રાહ જતાંઓ છે જે ભૂમિ ઉપર સત્તાની અખિપરીક્ષા માટે હૃદયિકા પોતાનુ રાજ્ય, પ્રિય પત્ની તારામતિ અને નાના કિશોર શોહિતને છા થાં હતા આજ, એ જ ભારતની ભૂમિના રહેવાસીઓ જે પૈસા ખાતર સત્તા અને પ્રમાણિકતાને છાગી કે એ ફેરલા ડુબાની વાત છે ! આનો જલ એ નથી કે નુ યુરોપમાં ગ્રીન ગ્રાસ અને ભારતને અખખાનિદ કુ ? ધરતી ઉપર જન્મ લીધા તેને જોડા આક્રમણને કારણે તિરસ્કારી એ ફેરલુ કૃતધનાભારેનું કાર્ણ છે !

પણુ ભારતની નૈતિક નિષ્ઠાને દગ્ધમ્મી જતી જોઈને કયા ભારતવાસીનું દિલ નરિ દામે ? યુગેપ પસેથી તમે ખણુ લીધુ છે છેલ્લાં દોઢસો વર્ષોના સદવાસથી તમે તેમની ધણી વસ્તુઓ શીખ્યા છે. ઘાટ-પાટનુન પહેરતાં, ટેનક પર બેસી જરી કાંઠા અને અખયા (Knives forks and spoons) થી ખાતાં અને દારી ધણિણ અને જડી રાખતાં શીખ્યાં જોએા ઉપાદે માથે ફરનાં શીખી ન શીખવા જેવુ તેા ખણુ શીખ્યા પણુ

શીખવા જેવું શું શીખ્યા ? ન શીખ્યા તેમના વેપારની પ્રમાણિકતા ન શીખ્યા તેમનો રાષ્ટ્રપ્રેમ કે ન શીખ્યા તેમની સમયની નિયમિતતા.

જો વિદેશીઓની નૈતિકતા ન શીખ્યા તો કાઈ ફિકર નહિ પણ તમે તમારી નૈતિકતા પણ જાળવો તો સારું. એવું નથી કે નૈતિકતા માત્ર વિદેશોમાં જ છે અને ભારતમાં તે હતી જ નહિ લાખે કયા જાઓ છો ? હમણા હમણાની થોડાક વર્ષ પહેલાની જ વાત છે સુલતાન શાહરૂખને એલચી અખ્લુલ રજાક, સને ૧૯૪૨માં ભારતના પ્રવાસે આવ્યો હતો. તેણે પોતાના પુસ્તક “મુતાલુલ સાદીન”માં લખ્યું છે કે “ભારતમાં દરેક જાતનો માલ બજારમાં ખુલ્લો પડ્યો રહે છે માલિક નજીકમાં ન હોવા છતાં પણ કાઈ તેને હાથ સુધા લગાડતું નથી”

આ છે વિદેશીઓના મોઢે આપણા ભારતની વ્યાપારિક નૈતિકતાની પ્રશંસા અને જુઓ, કર્નલ સ્વીમને લખ્યું હતું કે “ગામડાના રહેવાસીઓ ગ્રામપચાયતો સમક્ષ દહતાપૂર્વક સત્યને સાથ આપે છે મારી નજર સમક્ષ સેકડો દાખલા એવા બન્યા છે, જેમાં એક બાળુ માણસની સામે સપત્તિ, સ્વાધીનતા અને પ્રાણુરક્ષાનો પ્રશ્ન હતો, અને બીજી બાળુ સત્યની રક્ષાને પ્રશ્ન હતો પરંતુ અમારા બધાના આશ્ચર્ય વચ્ચે તેણે સપત્તિ અને સ્વાધીનતાને ઠોકરે મારી, પણ સત્યનો પલ્લો ન છોડ્યો

વિદેશીઓએ તે વખતે કરેલી ભારતની પ્રશંસાના ચિત્ર સાથે આજના ભારતની સરખામણી કરો. અનૈતિકતાની પાછળ દોડવામાં કાઈ વર્ગ પાછળ રહી ગયો નથી માત્ર વેપારીવર્ગની વાત નથી સરકારી તોફારો પણ કર્યા પાછા પડે તેમ છે ? ત્યાં પણ લાય અને રુક્વતખોરીનું બજાર તેજ છે. નાના કારકુન (Clerk) થી માડીને મોટા અમલદાર (Officer) સુધી અધાય હોશિયાર છે જેના હાથે જેટલું ચઢ્યું, તેટલું લેવાનું તે કદી ભૂલે તેમ નથી અરજી ઓફિસર સુધી પહોંચાડવી હોય, તો બન્યા સુધી પટાવાળાના હાથમાં રૂપિયો નહિ મૂકે ત્યાં સુધી, અરજી આગળ જ વધશે નહિ. તેને ચાપાણીના પૈસા આપી આગળ વધશો, પછી મોટા અમલદારનું તો મોં પણ મોઢું જ હોય છે ને ? એ કડેશે કે અરજી ઉપર કંઈક વજન (Paper weight) મૂકે, નહિ તો ભીડી જશે મિચારો કાઈ સીધો સાદો માણસ, પથ્થર ઉપાડીને તેના ઉપર મૂકે તો તે ધુધુ જ ઠરશે. તેના ઉપર મૂકવાનું વજન કયું છે તે તો તમે જાણતા જ હશે. તેમાં વધારે કહેવાની જરૂર નથી તમે પોતે જ તેનો અનુભવ કદાચ કરી ચૂક્યા હશે.

ન્યાયવિભાગમાં પણ થી રિશ્તિ છે ? ત્યાં પણ બેટ ખરવી પડી જાય તો આ બધું સામાન્ય વાત થઈ ગઈ જેના ખીસામાં રિશ્તિ બેટ છે તે ખીસામાં નહીં રહે છે તેની ખીસામાં ખાત્રી પણ વધે છે ન્યાય ખાત્રી પણ કદાચ તેની તરફ દોષ છે જે બાબત વળતર વધારે હોય. કોર્ટના કાર્ય બંધીર ગુને થઈ ગયો અને નિરપરાધી સાબિત થવું હોય તો કોર્ટ કોર્ટના વકીલને શરણે જાય. તેની બેટ પૂજા બરાબર કરે. ખીસા બુલેટ, કેવી સાધારી તે તમને જાણવે છે. કાણ કે કાણે તે તેના ખીસામાં જ હોય છે સૌથી પહેલાં તો તે કોર્ટમાં ગુનાની કમીટી ન કરે.

આજે તો વકીલ બોલ્યો કે કમવાન બોલ્યો. તે બેટલા બહાર કોઈ વાતો તેટલા જ બોલવાના એક બહાર આધેપાછો નહિ. કારણ કે બેટલા પૂરવો તો તે કારણ જવાબ છે તે આધેપીને કહે છે કે સર્વાંત પરિત્યજ મામૈકં કારણ મન અપરાધીની દષ્ટિમાં કમવાન તે કમવાન છે જ પણ વકીલ પણ કમવાનથી અસમાન પણ કોતરતો નથી. વૈદિક ઇસ્ટન બનુસર કહેવાય છે કે કમરો પાપો કરીને પણ જે કમવાનના શરણે આપ્યા જાય તો તે બધાં પાપો (અપરાધ) માફ કરી દેશે. અહીં પણ જસ આ જ વાત છે વકીલના અનુભવથી પણ અપરાધવાળા કદાચ એક દિનમાં નિર્દોષ વરદિ સિદ્ધ થશે. જરૂર પડે એક્ટરનું પ્રમાણપત્ર (Certificate) પણ મળી જાય પણ ત્યાં મુદ્દી તો ગરમી હતી પડશે. ખીસા તો તે તમારી સેવામાં વેચાટ જ છે.

અહીં તો કોર્ટ વકીલ કે એક્ટર નથીને ? નહિ તો તેમને એમ થશે કે આજે આજુ વ્યાખ્યાન અમારા ઉપર જ આપવા માંગ્યું છે (અમારાં હસાહસ) પણ કે કોર્ટની ચકિતવત ટીકા કરતો નથી. કે તેમાં કોતરવા માંવતો નથી. પરંતુ આ જે જેઈમાનદારીનો અવશ્ય દેખાઈ રહ્યો છે તેની ખરેખર કુ બાબ છે વકીલો જે તેમના કાર્યમાં સફળ થવા ઉચ્છેદ્ય હોય તે તેમણે માંધીજના આદર્શને પોતાનો આદર્શ બનાવી લેવો. નોર્મલ માંધીજને સરખાવમાં વકીલનાતને ધણી કમી હતો ત્યારે તે મહાત્મા નહોતો જન્મ્યા ખીસા તેમણે એવો નિયમ લીધો કે જસે એક પેસો પણ ન મળે પણ કોર્ટ ખોટો કેસ કામમાં નહિ જઈ કેમકે જ્યારે ખોટો કેસ લખ્યા માટે કોર્ટમાં જસો રહીશ. ત્યારે મારો આત્મા કહેશે કે— માંધી ! તું ખોટો છે— મુદ્દો છે તો તે વખતે કે કામદો પણ શુદ્ધી નહીં. તેમના કમને જ કમ

સત્ય પ્રત્યે કેટલી નિષ્ઠા લગેલી હતી ? સત્ય પ્રત્યે તેમને અડગ શ્રદ્ધા હતી તે કહેતા કે ઈમાનદારી એ સાચુ મોતુ છે, તેને જોટલુ કાવે તેટલુ તપાવે.

તિરૂલ્લુવર એ બહુ જ મોટા વિચારક થઈ ગયા તેમણે એક વખત કહ્યું હતું કે-“ દગાખાજીથી ધન એકઠું કરવું એ કાચા ઘડામાં પાણી ભરવા જેવું છે ” એ કેટલો વખત ટકશે ? પણ આજે તો બધા પ્રયત્નો એ જ દિશામાં થઈ રહ્યા છે ધર્મ સુદ્ધાને તેમા ઘસડવામાં આવે છે તેના ઉપયોગ પાપને ઢાકવા માટે થઈ રહ્યો છે પણ યાદ ગળજે કે ધર્મ અને અનીતિ, બન્ને એકબીજાની વિરુદ્ધ દિશાના પ્રવાસીઓ છે ધર્મ, બધુ સડી લેશે પણ અનીતિ બરદાસ્ત નહિ કરી શકે એ પણ નક્કી જ છે કે જે વ્યક્તિનુ નૈતિક જીવન સુદર ન હોય તો, તેની ધાર્મિક ક્રિયાઓની જાપ જનતા પર બરાબર નથી પડી શકતી એક માણસ ચાલતી ટ્રેને ખીમુ કાતરે અને મદિરમાં જઈને પ્રાર્થના કરે કે ઉપાસ્યમાં આનીને સમાયિક કરે તો એ પ્રાર્થના કે સામાયિકની શી કિમત છે ?

નીતિ વિનાનો ધર્મ, એ પાયા વિનાનો મહેલ છે, એક મહાન છે, સાત મળતી ભવ્ય હવેલી છે ફરસબધી ચળકતી છે, દિવાલો પણ રંગ-રોગાનથી ચળકી રહે છે, દગિયાની ઠડી હવા પણ તેમા આવે છે જે તે દસ હજારમા વેચાતું હોય તો તમે લેવા તૈયાર થશો ? જ્યા દસ હજાર તો એક ખ્લોકની પાઘડી આપવી પડે છે ત્યા આખુ મકાન દસ હજારમાં મળતુ હોય, તો તમે જરા પણ વિલબ નહિ કરો પણ પછી તમને ખબર પડે કે મકાન તો સુદર છે પણ તેનો પાયો માત્ર દોઢ ફૂટ જ છે, તો શુ પછી તમે તે ખરીદ કરશો ? ખરીદવાની વાત તો બાબુ પર રહી પણ એવું પાયા વિનાનુ મકાન મક્તમા કોઈ આપે તો પણ તમે લેવા તૈયાર નહિ થાવ

આ તો મકાનની વાત થઈ હવે જરા જીવનની વાત સાલજો ધર્મનો મહેલ જિભો કર્યો વ્રત અને ઉપવાસની તેમા સગવટ કરી દાનની ચળકતી-ફરસબધી બનાવી સામાયિકનો મજલો પણ બાધ્યો પરતુ તેમા નૈતિક જીવનનો પાયો એક ફૂટ પણ જીડો ન ગયો ! તો એવા મહેલની શી કિમત મળશે ?

કપકુ ગદુ હોય તો તેના ઉપર રગ સારી રીતે કેમ ચઢી શકે ? સારો રગ ચઢવવા માટે, પહેલા કપડાને સ્વચ્છ કરવુ પડશે જીવનને પણ આખ્યા-તમના રંગે રંગવા માટે પહેલા સ્વચ્છ બનાવો નૈતિકના જળ વડે તેને સાફ

કરે. ધર્મને માટે નૈતિકતા એ પહેલી શરત છે એ પ્રાથમિક જરૂરિયાતની ઉપેક્ષા કરીને તમે આગળ વધવા જશો તો તમને સાચું જ સફળતા મળશે.

નીતિ વિનાનો ધર્મ લોકમાં ક્યારેય પણ આર પામી શકતો નથી. મોટા પ્રમાણમાં પ્રીતભોજન ઝોઠવવામાં આપ્યું હોય જાતજાતનાં મિષ્ટાન્નો દેવ છતાં એ શાકમાં ચીકું ન હોય તો લોકો કહેશે કે કેવી રસોઈ બનાવી? કાંઈ મગ ન આવી વરાળર એ જરૂરીતે ધાર્મિક ક્રિયાઓ દ્વંધામય કરી સામાયિકા કરતાં કરતાં મોં ઉપર મુકપત્તીની ઘેરીની રેખાઓ પડે તઈ જઈ જઈ પણ એ નૈતિક જીવન ઉચ્ચવળ ન હોય તો લોકો કહેશે— જલ્દી જા ! પૂરો મજબૂત છે ! કારણ કે જ્ઞાતા સિદ્ધાંતને નહિ, આચરણને જુએ છે જ્ઞાતા તમને એ નહિ પુછે કે તમારા આદર્શ કેટલા સચા છે તે તો એ જોશે કે એ આજીવને તમે જીવનના વ્યવહારમાં કેટલા ઉભા છો ? સિદ્ધાંત બનાવી ભેવામાં કાંઈ વાર નથી લાગતી. વાર તો તેને આચરણમાં મૂકવા લાગે છે.

સિદ્ધાંત જ્યારે આચરણમાં જાય છે ત્યારે વ્યક્તિની શક્તિની પરિક્ષા થાય છે તે વિના જીવેલી જૂએ પામી સિદ્ધિતાની વાલે કરવી એની ક્ષી ક્ષિમત છે ? નિયમ જામે નાનો બનાવો પણ સંપૂર્ણ નિષ્ઠાથી તેનું પાલન કરો. તે સિવાય તમારું વ્યવહારિક જીવન પણ સુદર નહિ જતી શકે. નીતિના જામે પણ નિયમને, જીવનમાં ઉતારીને જુઓ કે કેમ એ આનંદ લાભ છે મનુષ્યનીતિની મર્યાદાથી એક ડગલું પણ આગળ જરવામાં દગલર દગલર વિધિ-ઓને આમ ત્રણ આપવાનું છે કોઈક વખત શલિક સ્વાભાવે સતેવવા માટે માણસ જનનીતિના મામે ડગલુ ભરે છે પણ એ ડગલુ ભવકર વિનાશક સાધન જતીને આગળ જતાં તેને જ નડે છે.

એક વખતની વાન છે એક જાઈએ સપદશની અક્ષરેર હવા શીધી કેની રેશાનિક રીતે તેને પ્રયોગ કર્યો અને તેમાં તેમને સફળતા પણ મળી. પણ તેમને તેનાં ઈન્જેક્શન કાદવાં તેની કિમ્મત મોજા રૂપિયા હતી જ્યાં લોહમાં તેની અખ વધતી તઈ કારણ કે એ ઈન્જેક્શનથી, મરવા પોશ્નિઓ લેવા કઈ જતા દના. સોજા રૂપિયામાં જીવ જમી જન્ય તો એ સોદા કાંઈ મોપી નથી.

ત્યારે એ કાપનીની ખાનિ પ્રસરવા માંથી મોટા પ્રમાણમાં ઝાડીયા ઝાનવા શાખા ત્યારે જી ન વેપારીએ તેનું કે આ વેશરમા આવક (Income) જુન છે તેને તે ઈન્જેક્શનની એક શીધી ખરીદ કરી. તે પ્રમાણે તે જ

આકાર અને પ્રમાણના ઇન્જેક્શન તૈયાર કર્યા લેખલ પણ એવું જ હતું. પરંતુ, દવાના નામે, તેમાં રંગીન પાણી જ ભરેલું હતું. ઉપરનાં લેખલ તો બધે સારા હોય છે પણ અદર શું ભર્યું છે? લેખલ તો સામાયિકતું લગાડ્યું છે પણ અદર સમભાવનું તત્ત્વ છે કે ખાલી પાણી, તે તો તમે જ વિચારજો.

પૈસાની પિપાસા શુ શુ નથી કરાવતી! નવી કંપનીએ ઇન્જેક્શન તૈયાર કર્યા અને આઈ રૂપિયે વેચવા શરૂ કર્યા દુનિયાને તો સમ્મતું પણ જોઈએ છે. એક વસ્તુ આઈ રૂપિયામાં મળતી હોય તો તેના સોળ ખર્ચવા એ તો મૂર્ખાની ગણતરીમાં નામ નોંધાવા જેવું છે આની હરીફાઈ (Competition)માં જૂની કંપનીને હારી જવું પડ્યું કારણ કે તેને આઈ રૂપિયામાં વેચવાનું પરવડે તેમ નહોતું તેમ, સોળ રૂપિયામાં ડાઈ ખરીદનાર નહોતું છેવટે નવી કંપની ચાલી અને જૂની કંપની યેમી ગઈ.

બહારની દુનિયા, કક્કત લેખલ જુઓ છે તમે પણ લેખલ જ જુઓ કે તેની અદરનું તત્ત્વ પણ જુઓ છો? લેખલના ચળકાટમાં તમારી આંખો ભૂલાવામાં ન પડી જાય તેનું ધ્યાન રાખજો તમે લેખલના નહિ, તત્ત્વના ગ્રાહક બનો એ લેખલ અને રંગીન પાણી ઝેરને ઉતારી નહિ શકે એનાથી તો જનનાની સાથે દગો થાય છે ડાઈ બિચારાના બાળકને સાંપ કરડ્યો હોય અને તે આવું ઇન્જેક્શન લાવે અને અપાવે, તો એ રંગીન પાણી શું સાંપનું ઝેર ઉતારી, જીવ બચાવી શકશે? તે મિચારો પિતા પોતાના ભાગ્યને દોષ દઈ આસુઓ પાડ્યા કરશે.

આ કેટલું મોટું પાપ છે? બેળસેળ તો દરેક વસ્તુની ખરાબ છે પરંતુ, તેમાં ય દવાઓમાં આવી જાતની દગાખોરી કરવી, એ બહુ જ મોટું પાપ છે બિચારા દર્દીના મનમાં એમ હોય છે કે તે દવા લેતો રહે છે, પણ ખરેખર તો તેના પેટમાં દવાને બદલે ચાકના ટુકડા જતા હોય, પછી રાખનો આરામ થાય? આવી દગાખાજી તેના પ્રાણુ હરી લે, તેની જવાબદારી કાની રહેશે? પૈસાના ગુલામો આવા પાપની તરફ પણ કદી જોશે?

એક કહેવાત છે કે “ અર્થી ક્ષોભો ન પશ્યતિ ” અર્થાત્-લોભીને મનથી કોઈ પાપ નથી એક દિવસ, એ કંપની ઉપર એક વ્યક્તિનો ફોન (Telephone) આવ્યો- “ ઇન્જેક્શનની જલ્દી જરૂર છે કોઈની સાથે જલ્દી મોકલી આપો ” શેઠનો દીકરો ઇન્જેક્શન લઈ ત્યાં પહોંચી ગયો.

તેણે જોયું તો એક જાવીસ વર્ષનો મુવાન પડેલો હતો. તેને ત્રણ જ માર્યો હતો. ઘૂરત જ ડોક્ટરને બોલાવ્યા

પિતાને આજ્ઞા હતી કે હમણાં દીકરા બાંધ ઉપાડશે. પણ દીકરાએ હમેશને માટે બાંધ્યા મીચી દીધી દીકરાને મરતો જોઈને મા ફજો ખાઈને રોષ પડી બીજી તરફ તેની ઘૂરતની પરણેલી પત્ની પટકાઈ પડી. આ બાબુ તેના પિતાની આંખમાંથી આંસુ વહી રહ્યાં હતાં. સિદ્ધા દીકરાએ જ કહ્યું વાતાવરણ જોયું તો તેનું દિલ દ્રવી પડ્યું તેણે ધેર જાતી બાંધે કહ્યું- બાપા! આ ધધા તો જુડુ ખોરા છે આ મૂકી છે આજુ જુડુ સરખા સ્વાધને લીધે કોઈના પ્રાણ જામ એ તો લગ કર અપરાધ વચુત." બાપે કહ્યું દીકરા! તને હજુ ખબર નથી કે પેસા કેમ કમવ્યા છે અત્રી ધમની વાતો તુ ક્યાંથી શોખી આવ્યો? કાલથી ઉપાખ્યામાં જઈત નહીં અને ધમ તો તેના ઠેકાણે ઠરવાની વચુ છે જો રાત અને દિવસ ધમ ક્યાં કરશે તો જુખે મરવાના કહાજ આવશે.

બાપની સાથે બેટાનું કાઈ ન ચાલ્યું એક દિવસ એ જ ઊંઘા પેતાના મિત્રોની સાથે સહેલગાહ (Picnic) માટે ગયા હતા. સાંજના બાજુની વખતે તેના પગે કાઈએ ઝખ માર્યો. બેટરી (Battery) ખી જોયું તે કાચા ઝેરી સાપ હસ જઈને જઈ રહ્યો હતો. તેના મિત્રો ગભરાયા. તેને ઉપાડીને ધેર લઈ આવ્યા બાપે પેતાના એકાએક એક દીકરાની આ હાલત જોઈને તે બવાચક થઈ ગયા તે દેડતો જૂની કપનીમાં ગયા અને કહ્યું-

સોળ રૂપીયા લેા અને મને એક ઈન્જેક્શન બાપે. મારા દીકરાને સાપ કરડે છે જૂની કપનીના માલિકે કહ્યું- બીજાના ઊંઘારાને સાપ કરડે તો તમે ઈન્જેક્શન બાપે છો અને તમારા દીકરાને માટે ઈન્જેક્શન લેવા તમે બહી કેમ બાવ્યા? ખરી વાત તો એ છે કે તમારી કપનીની દરિયાઈને લીધે અમારા માલ માલી ન રહ્યો એટલે જાને બવાવવાનું જ મધ કહ્યું છે "

સંઠે કહ્યું- જોઈએ તો જવીસ લેા પણ એક બાટલી મને ગમે તેમ કરીને પણ બાપે. પેલાએ કહ્યું- તમે જાવીસલેા બાપે તો પણ હું આપી શકું તેમ નથી કારણ કે મારી પાસે સ્ટોકમાં જ નથી.

નવી કપનીના માલિક પાડો બાવ્યો. તેની ડુકાનમાં સેકડે બાટલીઓ પડી હતી. પણ તે બી નને માટે હતી કામે ડુનિયા ન જાણે પણ તે પેતે તો જાણતો / હતો કે તેમાં રૂપીન નણી / બરેકું છે તે જા કમની / ઉવરે છે ક્યાકમાં તેનો પુત્ર રેલ છાદી ગયો.

કુદરતે તેને જાપરી લખડાક લગાવી હતી જેના ધરમા અનીતિનાં પગલા પડ્યા, તે ક્યારેય સૂખે સુષ્ટ શકે ? ખીજને રડાવનાર, પોતે કયા સુધી હસતો રહી શકે ? એક કવિએ કહ્યું છે -

જેવી કરે છે કરણી, તેવી તુરત ફળે છે,
અદ્યો ભલા ધુરાનો, અહી ને અહી મળે છે

કુંગળી ખાઈને કોઈ એલચીના ઓડકાર લાવવા ઈચ્છે તો શું તે બની શકે ? આગ પર હાથ રાખી, પછી લગવાનને પ્રાર્થના કરે કે જેજે મારો હાથ ન બળે ! ખોટા કામ કરીને માણસ એમ ઈચ્છે કે તેનાં કડવાં ફળ ન મળે, તો એ કદી પણ બનવાનું નથી મકાન ચણનાર જિએ ચઢતો જાય છે, અને ડૂવો ખોદનાર નીચે બનરતો જાય છે તમે જ નિર્ણય કરો કે તમારે કયે રતે જવું છે

હાલલામાં જે ઓર્થુ છે, તે જ કડખીથી નીકળવાનું છે બાજરીનો લોટ નાખી પછી ભાત કાઢવાની આશા રાખે, તે ક્યાથી સકળ થશે ? જીવનમાં ધુરાઈનો આટો ભેળવી પછી તમે પુણ્યના મીઠા ભાતની આશા રાખો તો તે આકાશકુસુમવત્ છે કુડામા મીઠું ભરી તેમા ગુલાબનો છોડ રોપનાર સુદ્ધિગાળી નહિ કહેવાય તેની જ રીતે, ખીજના હક્ક, હિતોને કચડી નાખી તેમા ધર્મનો છોડ ઉગાડવાની ઈચ્છા રાખનાર ક્યાનો ધુદ્ધિમાન છે ?

સમય ખૂબ થઈ ગયો છે ધડિયાળ આગળ વધે છે છતાં એક વાત પૂછવાનું મન થાય છે વીહી ઝેર એકઠું કરે છે અને દુનિયાને ઝેરી ડખ દે છે મધમાખી, મધ એકઠું કરે છે, તે દુનિયાને મિઠાશ આપે છે હવે શું કરવું ? વીહીની માફક ઝેર જમા કરવું કે મધમાખીની માફક મધ એકઠું કરવું ? મને ખાત્રી છે કે તમને પહેલી વાત પસંદ નહિ હોય. હું એ જ ઈચ્છુ છું કે તમે જીવનમા નૈતિકતાના મર્ધનો સત્રહ કરો અને દુનિયામા તેની મિઠાશનો ફેલાવો કરો

તા ૧૧-૧૦-૫૯,

જૈન ઉપાશ્રય, માહુગા.

પશુની તરફ શેઠશીને કહે નાખશે તે તે ખર્ચને માલ્ય લે. પણ માનવીના સજાધર્મ એમ નથી. તેની તરફ એ રીતે શેઠશીને કહે નાખશે તે તે શૂંષે મરવાનું પસંદ કરશે પણ એવી રીતની શેઠશી તે શુ પણ મિષ્ટાન્ન સુદાને ઠોકરે મારશે ઘાળીમાં સારી રીતે પીરસાઈને અવસ્થિત રીતે બોજન આવશે, તે જ તે ખાવા બેસશે. કારણ કે તે સૌંદર્ય પ્રિય છે સૌંદર્યમાં પણ એક આકર્ષણ છે જે હૃદયમાં પરિવર્તન લાવે છે.

મુનિનું સૌંદર્ય ધર્મસ્થાન અને ધર્મીપરવશનું સૌંદર્ય જૈન ધર્મની પ્રભાવના કરે છે આમ જ વાતનાં સાક્ષી છે એનાથી મુનિનાં સૌંદર્ય મનુષ્ય સમ્રાટ અલિંગના જીવનની અધારી ગ્રાહમાં સત્તાનાં કિરણોને પ્રવેશ કરાવવામાં બીજા મરણોની શયે અનાથી મુનિનું સૌંદર્ય પહેલું નિષ્કિં છે જે શ્રેષ્ઠિકને નોઈને સાધુ અને સાધ્વીઓના મનમાં એક અવલમ્બક પેદા થઈ ગયો હતો જે સૌંદર્યની તેમણે મગ્ન આશા જ નહિ, પરંતુ તેમ સૌંદર્યની પ્રાપ્તિ માટે સહસ્ર (નિશાણુ) સુદાં કર્યો હતો અને તેમ જ્ઞાનાર્થ પોતાની અજુગેશ સાધનાઓને પણ ખાક કરવા તૈયાર થઈ ગયા હતા તે જ સમ્રાટ મુનિના સૌંદર્યને નોઈને મહિત થઈ ગયો હતો. તેમ કહ્યાંથી સ્વર નીકળે છે —

બહો ઘણ્ણો બહો રૂવે બહો બજ્જહલ સોમયા ।

બહો બેત્તી બહો મુલિ બહો મોગે બલગયા ॥

— ઉત્તરાખ્યન સૂત્ર અ. ૨ ગા. ૫.

રાજા કહે છે કે—બહો! આ મુનિનો કેવો વણુ છે તેનું ૨૫ છે તેવી

સૌમ્યતા છે । તેમની ક્ષમા, નિર્દોષતા અને ભોગો પ્રત્યેની અસગત, ખરે-ખર, ચક્રિત કરી નાખે તેવી છે મહામુનિના આ સૌંદર્યમા કુદરતી સ્વાલાવિક્તા છે, લીપટીક અને પાવડરની બનાવટી ચમક નથી, કે જેની પાછળ આજે મુખઈ ઘેલુ થયુ છે કુદરતી સૌંદર્યને જે ખોઈ નાખ્યુ તો પછી, નકલી કયા સુધી ચાલશે ? આ વાસ્તવિક સૌંદર્ય હતુ, જેણે સમ્રાટને આકર્ષિત કર્યો હતો

આગમોમા, આચાર્યપદ ક્રાને આપવુ તેનુ વર્ણન આવે છે તેને માટે યોગ્ય પાત્ર ખોળી કાઢવાનો આદેશ છે તેની બધી યોગ્યતાઓમાં એક યોગ્યતા એ પણ છે કે તે “ રુવ સંપન્ને ” અર્થાત્ સૌંદર્યશાળી હોય તેનુ કારણ એ છે કે આચાર્ય, સધના નિયામક છે બહારનુ કાઈ પણ આવે તો તેને સૌથી પહેલો પરિચય તેમનો થાય છે વ્યક્તિની આખો સીધી હૃદય ઉપર પડતી નથી પહેલા તે શરીર ઉપર પડે છે ત્યાં જે તેને કાઈ આકર્ષણ જેવુ જણાય, તો પછી તે હૃદય સુધી પહોચવાનો પ્રયત્ન કરશે તે સિવાય, પહેલી જ ક્ષણે જે તેના મનમા ધૂણા થઈ, તો તે આગળ શી રીતે વધશે ?

પ્રદેશી રાજા જેવા કૂર રાજાને પણ, મહામુનિ કેશીકુમારનુ સૌંદર્ય આકર્ષિતુ હતુ જરા યાદ કરો તમે રાયપસેણીય સૂત્ર તો સાલળી ચૂક્યા છો, ન્યારે ચિત્ત સારથી, તેના રથને ઉઘાન તરફ વાળતો હતો ત્યારે, તે માત્ર તેના રથનો જ નહિ, જીવનનો પણ સારથી હતો તેણે તેના જીવન-રથને એવો વાળ્યો કે તેનો કાયાકલ્પ થઈ ગયો પ્રદેશી રાજા, વિશ્રામ લેવા માટે ન્યારે રથમાથી ઊતર્યો ત્યારે ઉઘાનમા મહામુનિ કેશીકુમારને વિશાળ જનસમુદાયની સમક્ષ પ્રવચન કરતા જેયા પહેલા તે તેમને માથુ મુડાવેલ અને મૂર્ખ સમજે છે પણ પછી, તેમના શરીર તરફ નજર પડતા, તેના વિચારના વહેણુ બદલાઈ જાય છે તે વિચાર કરે છે કે-“ કેટલો સુદર આનો દેહ છે, કેટલો તેજસ્વી છે । તે શુ ખાતો હશે ? રાજા પ્રદેશીના જીવનને નવો વળાંક આપવામાં, આમ, કેશીકુમારનો અલૌલિક તેજથી ભરેલો દેહ, પહેલો હેતુ બને છે મુનિમા સૌંદર્યની સાથે સ્વાલાવિક્તા પણ છે કૃત્રિમતા તેમને જરા પણ સ્પર્શી નથી સૌંદર્યના કૃત્રિમ સાધનો અપનાવવાને માટે જૈન ધર્મ જરા પણ છૂટ આપતો નથી ફેશનને માટે તે ઈન્કાર કરે છે તે કહે છે -

“ ચિમૂસા વત્તિયં મિષલુ કમ્મં વંચઈ ચિષ્કકણં । ”

દસવે ૦ સૂત્ર

અર્થાત્-વિશુદ્ધા એને સરીલની સાજસજવટમાં રહેનાર લાલુ ધોઈમાં કમ વધે છે-તેને કમના પ્રજાત બધન થાય છે જેની સજવટ લાલુ મનની સ્થાવરિતને પ્રજાટ કરે છે કારણ કે તેલ પ્રત્યે બે અનુચાર હોય, તે જ તેની સજવટ માટે પ્રયત્ન કરશે.

દેન ધર્મ કહે છે કે તેલ સાથે નહિ, સેદાતીતની સાથે પ્રેમ કરે. હાલકાના માળખા સાથે કશ્વામા આવતા પ્રેમ વિશુદ્ધ અને સ્વાધી નથી હોતો. આ તેલ એક કિચસ તો રાખ બનવાનો જ છે પછી તેની સાથે પ્રેમ કરીને કોઈ શુ પ્રેમવશે ? બે પ્રેમ પ્રત્યે હોય તે અદમની સાથે કરો કે જેને સખત આનંદ ક્યારે પણ મામ થતો નથી.

દેશન તો ક્યાં પણ ન જોઈએ. પછી ધારિક ઉપકરણોની તે વાત જ ક્યાં ? તે તે ત્વન સાર્થ અને સાથે હોવા જોઈએ. તેમાં પણ ફેલ દાખલ થઈ તો પછી કહેવાનું શું રહ્યું ? જે મોહથી બધન થા માટે, મોહક-કે વેસનો ત્યાગ કર્યો અને સાદાઈમાં આવ્યા પછી તે જ ઉપકરણો ધારી મહારી, તેમાં મોહ પામવાનો કોઈ અર્થ નથી. આ તે એવું શુ કે ઉપવાસ માટે અનાજનો ત્યાગ કર્યો કર્યો પણ તેના બદલે બીજી બીજી વ્યવસ્થા આપી !

આ વાત આપણી માતાએ અને મહેનેએ વધારે લાલુ પ? છે મમ પ્રદેશમાં પછી મહેને મુદપત્રી ઉપર જરીના વેલખુલા કરે છે તેની જો બાલુ સજવટી પછી (Border) પણ સમારે છે તે એટલા માટે કે મુદન સ્ત્રીની સાથે સામાવિકમાં પણ સજવટ આવે પ્રમાણનિત (પૂજણી)ને પુસ્તક વિવિધ રંગે વડે રંગે છે પછી તેના ઉપર એટલી મમતા થાય છે કે તેની રક્ષા માટે તેના ઉપર નાની માથરી પણ પહેરાવે છે પૂજણી તે હલેની રક્ષા માટે છે પણ હવે તે પૂજણીની રક્ષાની તેને ચિત્તા થાય છે !

આનો અર્થ એ નથી કે ધારિક ઉપકરણોને ગર્હરાખવાં. જેન ધર્મ એક માનું સાધુને દેશનથી અવવાનું કહે છે તે બીજી તરફ ગઈથી પણ દૂર રહેવાનું કહે છે જેન ધર્મ દેશનમાં નથી માનતો તેનું કારણ એ છે કે તે ગરીબ પણ નથી. આગમોના અલુધરો તે શુ પણ દરેક પ્રવિષ્ણુ કરનારને પણ આ તપ્પનો સારી રીતે પરિચય હશે, સમૃદ્ધિ મ છોડેની ઉપરિતનાં મોહ સ્થાન બનાવ્યાં છે તેમાં મોટે ભાગે એવા પદાર્થો છે કે ? મર્દ દાવ છે અને હેનટમાં તે એક પદ આવે છે સખ્ય માર્ગ ઠાવે શુ વા" એટલે કે જેટલાં પણ ગઈમાં સ્થાન છે તે બધાં, ઉપરિતનાં

ધ્યાન છે સાચા સાધુને જીવહિસાથી બચવા માટે, આ બધા ધ્યાનોથી બચવું પડશે આમ જતા, "જૈન ધર્મ" ગદા છે "એમ કહેવું એ "સૂર્ય" અધકારમય છે" એમ કહેવા બરાબર છે.

નદા રહેવું એ નુકસાનકારક છે તેમ, સૌંદર્યની પાછળ દીવાના બનવું એ એથી ઓછું નુકસાનકારક નથી પણ આજના માનવીની આખો સૌંદર્ય પાછળ ઘેલી છે માટે તે પૈસા ખરચીને પણ બનાવટી સૌંદર્યનાં સાધનો ખરીદ કરે છે જેટલું તેણ વાળમા નાખે છે, તેટલું કદાચ પેટમા નહિ નાખતા હોય મો ઉપર મો અને પાઉડર લગાડવા નખોને રગવા અને હોઠો ઉપર લાલી (Lipstick) લગાડવી આ બધું સૌંદર્યનું પ્રદર્શન નહિ, તે શું છે ?

આ દેશની નારીઓએ પોતાનું રૂપ ખીજને ન બતાવવા માટે સળગતી આગમા બળી મરવાનું પસંદ કર્યું હતું ચિતોડનો જવલત ઈતિહાસ તમારી યાદદાસ્તમાથી ખસી તે નહિ ગયો હોય વીર પદ્મિનિ સામે, માત્ર અરિસ્સામા અદલાઉદ્દીનને પોતાનું સૌંદર્ય બતાવવાનો પ્રશ્ન હતો તેને માટે ખીજે રસ્તો માત્ર અગ્નિમા કુદી પડીને તે સૌંદર્યની રાખ કરી નાખવાનો હતો તેણે ખીજે રસ્તો પસંદ કર્યો અને જીવતી, ચિતામા પ્રવેશ કરી બળીને મરી ગઈ પણ પોતાના સૌંદર્યનું પ્રદર્શન કરવાની વાતનો સ્વીકાર ન કર્યો આજ દેશમા આજે હોડેચોક સૌંદર્યનું પ્રદર્શન થાય છે સૌંદર્યની પ્રતિયોગીતા થાય છે કેટલી લજ્જતની વાત છે કે નારી પોતાની લજ્જતનો ત્યાગ કરી રહી છે !

ભારત, આચાર-પ્રધાન દેશ છે તપ અને ત્યાગના ક્ષેત્રમા તે વધારે આગળ પડતો રહ્યો છે સ્ત્રીઓએ તેમા મહત્વપૂર્ણ ફાળો આપ્યો છે ભારતના સારકૃતિક ઈતિહાસના અનેક પાનાંઓ, ભારતના સ્ત્રીરત્નોની શીલનિષ્ઠાથી શોભી રહ્યા છે તેમણે સદાચારના મૃત્યુ કરતા, પોતાના મોતને વધારે મહત્વ નથી આપ્યું સદાચારને માટે તે તેમણે પોતાના હાથે જ મોતનું સ્વાગત કર્યું પણ શીયળખ્રષ્ટ હાથોને તે તિરસ્કારની નજરે જ જોયા છે જ્યારે શીલ અને સૌંદર્ય એ બેની વચ્ચે પસંદગી કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે તેમણે સૌંદર્યનું બલિદાન ઈષ્ટ શીલની રક્ષા કરી

જૈન ઈતિહાસ કહે છે કે જ્યારે, બ્રાહ્મીના સૌંદર્યને જોઈને, ચક્રવર્તી સમ્રાટ ભરતનું હૃદય આકર્ષિત થવા માડ્યું, ત્યારે, દેવી બ્રહ્મીએ કંઠોર તપની સાધના કરી અને એ તપની જવાળામા સૌંદર્યની આહુતિ

આપી. આને એ બાહ્યની ઉત્તરાધિકારિણી (વારસદાર) બહેનેને તરીકે સહુચારવામાં રોજ દોઢ ઠસાક ભેઈએ છે ।

સૌંદર્યનું બિનજરૂરી પ્રદર્શન, હાથેલાં વાસનાને ઉત્તરિત કરવાનું કામ કરે છે એવું સહુચારમાં કહ્યું તો આ જાતનું પ્રદર્શન જ ગુણગીરીને પ્રોત્સાહન આપે છે આને સહેરોમાં જનતા ગુણગીરીના બનાવોને માટે વિકૃત માનસ તો જવાબદાર છે જ પણ ફેરન પણ તે માટે જોડી જવા દાર નથી એક છપામાં મે વાંચ્યું હતું કે એક એકરી કોલેજમાં જતી હતી. તેણે એકદમ ખારિક સાગી પહેરી હતી. મોં ઉપર પાઉર અને હેઠલાં લાંબી કાગડેલી હતી. તે ઉપરાંત એક વાત તેણે કમાલની કરી હતી. તેણે પોતાના વાળમાં વીળળીના દીવા (Bulb) કમાલના હતા. તેના ખાંસામાં બેટરી હતી તે ચામે ત્યારે થોડોક વખત બધા રમકે અને થોડી વારે જુઓઈ જાય.

હવે તમે જ કહો કે આ બધાની પાછળ તેની કઈ હલવાનું કામ કરી રહી હશે ? સૌંદર્યનું પ્રદર્શન નહિ તો આ બીજું શું છે ? એટલું જ નહિ પણ સૌંદર્યપિપાસુઓને આ મૂક-આમ ત્રણ છે

કુદરતી સૌંદર્ય કહ્યુંચારો નથી માત્ર એટલા માટે તે પ્રમાણમાં વધુ વખત ટકી રહે છે કૃત્રિમ સૌંદર્યો ઝગઝગ વધુ જ એવું આડુંબાંધે છે જ મેં છે તમે મુબારકના નામરિશા જે. મુબારકી નામજ મોહમમી છે તે ભારતનાં કુદરતી કુદરત નજરોમાંતું એક ત્રણ છે પણ તેની કુદરત સ્વાભાવિક છે કે બનાવવી ? તમારે કહેવું પડશે કે આ કુદરતમાં કૃત્રિમજ જણાય છે જ તમણું સૌંદર્ય સહજ અને સ્વાભાવિક છે એટલા માટે તે સવિવારે તમારી મોટરગાડીએ નાચિક અને પુનઃ તરફ દોડતી હોય છે કે જેથી તમે ત્યાંની વનરાજીનાં કુદરતી સૌંદર્યો આનંદ લઈ શકો, એટલું તો નહીં છે કે જનાવડી વસ્તુ માનવમનને વધારે વખત મુધી આકર્ષાવે નથી રાખી શકવી. એટલે જ તે કુદરતી વસ્તુને શોધે છે

સૌંદર્યની સાથે સહજતા એને સહુચારુ હોય તો તે હલવતું સ્વર્ગ બની જાય છે પણ તેમાં કૃત્રિમતા અને કુચુલુ કામે તો તે બાતલાવું નહિ છે તો તમે સૌંદર્ય પદરખવાની દષ્ટિ કેળવો સૌંદર્યની સાથે પરિશ્ક કાળપીણા રમ ઉપર વિશ્વાસ રાખતો નથી તે આમનીય રમને નથી જોતો હલવાનું રમને જુએ છે તે ઉપર ઉપરથી નહિ. ઉઠે ઉઠે મુધી જુએ છે માત્ર ઉપરજથી રીતે જોનાર, કાળપીણા રમમાંજ આવાઈ જાય છે

પણ તે ભૂલી જાય છે કે કાળા કેશ, શિરની શોભા વધારે છે, આખની કીકી પણ કોળી છે, છતાં તે પસંદ છે કે નહિ ? શરીરનો કાળો વર્ણુ પાપના ઉદયથી મળે છે અને ગૌર વર્ણુ પુણ્યના ઉદયથી, એમ તમે માનો છો ? પણ એવી કોઈ વાત નથી કાળા વર્ણુવાળા માનવીઓ પણ ઝળકયા છે. જેમની પાસે પ્રખળ પુણ્યનો સચય હતો, એવા તીર્થ કરો પણ કાળા વર્ણુવાળા થયા છે

અહંત અરિષ્ટનેમિ શ્યામવર્ણુના હતા, મર્યાદા પુરુષોત્તમ શ્રી રામ પણ શ્યામવર્ણુના હતા અને ભારતના રાષ્ટ્રપતિ ડા. રાજેન્દ્રપ્રસાદ પણ શ્યામવર્ણુના છે શ્રી કૃષ્ણ પણ કાળા હતા છતાં આખુ વ્રજ તેમના ઉપર મુગ્ધ હતું તમે રૂપની જાળમાં ન ફસાતા ગુણના પરીક્ષક બનો રૂપ સર્વત્ર અને સર્વને માટે પૂજ્ય બનશે એવું કોઈ નથી પણ ગુણો તો સર્વ જગાએ પૂજ્ય કલ્પે છે કે—“ગુણા સર્વત્ર પુજ્યતે।”

પૈસાવાળો તો પોતાના સગા, સબંધી કે કુટુંબ પરિવારમાં પૂજ્ય છે, પણ ગુણવાન તો સર્વ જગાએ પૂજ્ય છે હરિકેશી મુનિ ચાડાળના કુળમાં જન્મ્યા હતા અને તેમના રૂપને માટે કલ્પે છે કે તેમના દેહનો રંગ કાળો મેશ જેવો હતો, શરીરની રચના પણ વિચિત્ર હતી. કોઈ જાતની પણ સુદંરતા નહોતી, છતાં દેવતાઓ સુદ્ધા તેમની ઉપાસના કરતા હતા કારણ કે તેમની પાસે આત્માનું સૌંદર્ય હતું જે કદાચ તે મહામુનિ સદેહે અહીં આવી જાય તો, આપણા રૂપના ઉપાસકો તો દોડીને લાગી જશે પણ હું તો તેમને શ્રદ્ધાસહિત વદન કરીશ

કાળા રંગથી ડરવાનું શું છે ? કાળી રાતે જ તારાઓ ચમકે છે કાળાં અધારામાં જ રેડીયમનો ચળકાટ વધે છે સોનામાં ચળકાટ છે, તેનો રંગ પીળો છે, પણ ગરમીના દિવસોમાં તમને ખૂબ તરસ લાગી હોય, હોઠ સુકાઈ જતા હોય, તે વખતે કોઈ તમને સોનાની માટલીમાંથી પાણી લાવીને આપે તો તમને ચીડ ચઢશે પણ જે કાળી માટીની માટલીમાંથી પાણીનો એક ઝાસ મળશે તો તમારું દિમાગ તર થઈ જશે તમે રૂપનાં નહિ, ગુણના ઉપાસક બનો આજના દિવસને રૂપ ચતુર્દશી કહેવાય છે અને આજે તમે રૂપની ઉપાસના પણ કદાચ કરશો અહીંની તો મને ખબર નથી, પણ મધ્ય ભારતમાં તો આજના દિવસે રૂપને શણગારવામાં આવે છે શરીરને ચેળી-મસળીને ધૂવે છે, પછી નવા ડપડા પહેરે છે પણ હું તો કહું છું કે રૂપને શું કરવા, ગુણને સન્નવોને.

પુણ્યના પ્રભાવે જેને સૌંદર્ય પ્રાપ્ત થયું છે, તે એ જુએ કે ક્યાય

દુરુહિનો કાળો રામ તો મારા સ્વરૂપને વિકૃત નથી કરતો. તેમ જેને સૌંદર્ય સાથે સદગુણો નથી મળ્યા તે અભાગી છે તે જણે સૌંદર્યના અભાવને સ્વ-પ્રણેષ કર્યા છે તે એણે શાગ્વશાળી નથી.

કાળો વધુ એવો ખરાબ નથી, જેવો તમે ખાની બેદા છે અને પૂજે તે હુ તે ક્ષીણ કે કાળા કરતાં ચોરાવણે વધારે જુરાઈએ પેદા કરી છે. ઈતિહાસનાં પાનાં ઉપાડીને જુઓ કે ચોરવણે કેટલા અત્યાચાર કરાવ્યા છે તેને માટે જે ચાલ્યા સામસામે ટકરાયા અને દુનિયાં છારી છારી પડી સમુકતા દરજીની વાત શુ તમે જૂઠી ગયાં ! એ ચોરા રાજે તો સીવતિને કેમ નાખી હતી અને એને જ માટે પરિનીને સળગતી આગમાં ક'ખાવવું થયું હતું.

આ રૂપની જ્વાળામાં શાઈએનો શાતુશાવ પશુ સળગી ગયો. જે સમ્યા શાઈ જેમની વચમાં નિર્મળ પ્રેમની ધારા વહેતી હતી, એક રૂપની રેખા તેમની વચમાં આવી અને શાઈના પ્રાણ કીધા. મહિરમ અને કુસ્-ગામુની વાત તમે શુધી નહિ ગયા હો કુનિવાના તમમ સમ્યોના પૂજ્ય જીવરતિને જોશો તો તમને જણાશે કે જ્યાં અધ્યક્ષો માત્ર જે જ ચીલેને શાઈને ગયા છે રૂપ અને રુપિયા. રુપિયાની પ્રજ્જળ પાગલ અનેશાઓએ જુલ્હે મુખમાં છે તે રૂપની પ્રજ્જળ દીગના અનેશાઓએ પશુ કાઈ કમ અત્યાચારે કર્યા નથી સતીઓના છવતની કથાઓ આ વાતને સ્વીકાર કરે છે.

રૂપને તરસ્થા માનવી સિદ્ધથી પણ ભય કરે છે સિદ્ધ જિવ્યારો સૌંદર્યને ખાઈ ભજ છે પણ શીલિને ખાતો નથી પણ આ સૌંદર્ય કહેવાતો માનવી તે સૌંદર્ય અને શીવ બન્નેને ભક્ષી ભવ છે ક્યારેક રુપિયાની વજ્જાની સાથે સાથે તમે રૂપની વજ્જા પર પણ નિયમન (Control) કરો.

સૌંદર્ય જ સર્વ કાઈ છે એવું કાઈ નથી. કુનિયામાં એવી બકિતએ પશુ પૂજાઈ છે જે જાહરથી બેડેળા હતી. પશુ તેની પાસે અતરતું સૌંદર્ય હતું મહાકવિ કાલિદાસ, જેમનું સાહિત્ય ભારતને માટે ચીરવ ભેગા જેવી વસ્તુ છે માત્ર ભારતમાં જ નહિ પણ વિદેશમાં પણ જેના સાહિત્યની પ્રતિષ્ઠા છે આને જેનાં નામ ઉપર મોટાં મોટાં સ્મારકો બનાવે કરવામાં આવે છે તેની આ પ્રતિષ્ઠાનો આધાર કર્યાં સૌંદર્ય ઉપર છે. રૂપ તો એમનું કશું હતું કે તેમની પોતાની ખુબી વિષોત્તમાંએ જ તેમને ત્યજે પાશો દીધા.

હતા છતાં આજે તે ભારતીય સાહિત્યમાં જીવત છે, તેનું કારણ તેમનું રૂપ નહિ, તેમની કાવ્યપ્રતિભા છે

કસ્તુરી પણ કાળી હોય છે પણ છતાં કોઈએ તેને ખરાબ નથી કહી. તમે તો જિએ ભાવ આપી તે ખરીદ કરો છો કાયલની પાસે કયું સૌંદર્ય છે કે જે ભારતીય કવિઓની કાવ્યધારામાં ચમકી ઊડી છે ? કવિઓના મનમાં તેણે જે સ્થાન મેળવ્યું છે તે તેના રૂપના જોરે નહિ, પણ પોતાના કંઠની મધુરતાને કારણે પ્રાપ્ત કર્યું છે

આજ સુધીના ઇતિહાસમાં એક પણ વ્યક્તિ રૂપના જોરે જિએ ચઢી શકી નથી કારણ કે રૂપ એ કોઈ વિકાસ માટેનું અનિવાર્ય સાધન નથી છતાં શ્યામ વર્ણના માનવીઓની વાત તો સાંભળો

એક છોકરો રંગે જરા શ્યામ હતો ન્યારે તે બીજા છોકરાઓ સાથે રમવા જતો, ત્યારે બધા તેને ના કહેતા કોઈ તેની સાથે રમવા તૈયાર થતું નહોતું ઉલટી બધા તેની મજાક ઉડાવતા અને તે પણ ખોજાઈ જતો આ અપમાનથી તેનું દિલ રડી પડતું તેને જોઈને બધાના મો ચઢી જતા

એક હાથમી (Negro) એ કહ્યું છે કે-હું ખાઉ છું, કમાઉ છું, લઉ છું, આપુ છું, સાભળુ છું. સભળાવુ છું, કોઈને હું મારુ છું તો કોઈની બે ખાઈ પણ લઉ છું મારે પણ આંખ, કાન, નાક બધું છે. મારી સામેના બગલામાં મુલતાની કુટબ છે. પડોશની ઓફિસમાં ગૌવર્ણના લોકો છે ન્યારે હું તેમની સામે જાઉ છું ત્યારે તેમના નાકના ટેરવા ચઢી જાય છે કારણ કે હું કાળો છું, કાળાની બધા નફરત કરે છે પણ કાળી દ્રાક્ષ અને કાળા જાંબુ તેમના ગળામાં જલ્દીથી ઊતરી જાય છે કાળા મરીની તેમને જરૂર પડે છે અને લખવા માટે કાળી શાહીનો ઉપયોગ થાય છે

કાળી વસ્તુઓ પ્રિય છે પણ કાળા માણસો પસંદ નથી! એટલા માટે તો તેમનો ઉપહાસ કરવામાં આવે છે

હા તો તે કાળા બાળકની બધા હાસી કરતા એક દિવસ એક કુચ્છા-વાળો રંગબેરંગી કુચ્છાઓ લઈ કુટપાથ ઉપર ઊભો હતો તેના હાથમાંથી પીળા રંગના કુચ્છાની દોરી વૂટી ગઈ અને તે આકાશમાં જિએ જવા લાગ્યો. છોકરાઓ તાળીઓ પાડતા હતા. પછી તેને લાલ રંગના કુચ્છામાં ગેસ ભર્યો અને તેને છોડ્યો તો તે પણ ઊડવા માડ્યો પછી કાળા રંગનો કુચ્છો લઈ તેમાં ગેસ ભર્યો, તો તે પણ ઊડવા માડ્યો બાળુમાં ઊસેલા તે કાળા

છાંદસને પૂઠ્યુ- શુ આ કાળા રંગનો કુઓ પણ બીજા રંગના કુઓને
નેટસો જ લગે પહેલો જશે!

કુઆવાળો દસીને કહે- કાળો શુ કે પોલો ય, ઉપર ચડવાની
ચકિત તે રંગમાં નથી પણ બેસમાં છે જેમાં જસ બસવામાં આવશે તે
ઉપર લી રાકશે "

હવે તમે સમજી ગયા હશે કે બીજા આવવા માટે રંગ કે રૂપની
નહિ પણ સ્વચ્છતાની આવશ્યકતા છે જેન દર્શન થીએ મદદ માટે આત્મિક
વિકાસને મહત્ત્વ આપે છે શરીરના વિકાસને નહિ.

એક વખત જીતમસ્વામીએ કમ્પાન મહાવીરને પૂઠ્યુ- પ્રભુ! ક્યા
કદવાળાને મુક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે? લાંબા શરીરવાળા જલ્દી મોક્ષમાં જઈ
જશે કે ટૂંકા શરીરવાળા ?

તેના જવાબમાં પ્રભુએ કહ્યું- પાંચસો ધનુષની અવગ્રાહનાવાળો પણ
મોક્ષમાં જઈ શકે છે અને બીડી લામની કાપાવાળાને માટે પણ મોક્ષમાં જઈ
પુણી છે "

આત્મકામ્યાણને માટે શરીરના કદની પણ અપેક્ષા નથી પણ રૂપ અને
સી રૂપ તે જુની વાત છે તે તે પ્રભુના પ્રમાણને પૂછે છે કે તમે શુલ્કને
ફેટનો વિકાસ સાધ્યો છે.

વાસતવમાં સ્વચ્છ જ સાચો શક્તિમાર છે તેના વિના તે મન
મલિધર સાખ્યા ગેવો છે એક સાપને કાઈ મલિમય અલ કારોથી શક્તિ
બીડી લાવે અને તમથી વચમાં મૂકે તે તમે તેનુ સ્વખવ કરીને! કે
પછી કીમ્પ થઈને લાની જશે! સાપ ભમે મલિઓથી શક્તિમારે! દેવ
તે પણ કાઈ તેને પ્રેમ નહિ કરે. એ જ પ્રમાણે કુકુડી માનવી ભમે સખન
દોષ છર્પ તેને કાઈ પ્રેમ નહિ કરી શકે.

મદ્ય કાવ્ય લાલક તે પ્રુજો છે કારણ કે તે કરી પણ નાચ પમખ
નથી કુગુળુ અમાત્ર છે કારણ કે તેને નાચ માપ છે અલુન મળી
દિગ્ગરતિનો માનવી હતો. તેને સેક્યે માનવીઓના પ્રાણ લીધા પછી
અધરે તે પ્રભુ મદાવીરના મગ્ને પદોલ્યો ત્યારે ફેટનો પડલાઈ ગયો! તેને
જ ના એને એ જ નો પણ મન બદલાઈ ગયુ તેને કપાનિ જ નહિ,
વનિમને જ બદલી નાખી દિગ્ગરતિ નષ્ટ થઈ ગઈ કારણ કે તે અલુ-
દની તે સખન અદિમા અને કુગુળુએ લીધુ અને તે કપમને "

તેની સાથે ગદી રાનિની ઠાગોમાં અને અગાતિની જવાબાઓમા પણ તેમણે તેનો સાથ ન છોડ્યો.

ઈન્સાન મઝે છે પણ તેના સદ્ગુણો મરતા નથી. કારણ કે તે તેની સ્વભાવ-દશા છે. ઈમર્સન કહે છે—“કબરની માટીમા મારુ શગેર દેખાવાશે, મારા ગુણો નહિ” સદ્ગુણતુ મૃત્યુ સૌથી મોટું મૃત્યુ છે જેનામાથી સદ્ગુણ મરા ગયા પછી તેનું ખીચ્ચુ મોત ક્યુ દશે. ફૂલમા ન્યા મુધી મુગધ દશે ત્યા મુધી તે ગળામા ગોલગે પરતુ જે ઘડીએ તેની સૌરભ ખલાસ અર્થ, પછી તેનું અ્યાન પણ ક્યા હોય છે ? મ્યુનિસિપાલિટીની કચરાની પેટીમાં.

એક ગિણ્યે આચાર્યને પૂછ્યું—“ગુરુદેવ ! મનુષ્ય શું છે?” આચાર્યે જવાબ દીધો—“મનુષ્ય એ એક માટીનું ઢેકું છે ન જાણે ક્યા અને ક્યારે વિખરાઈ જશે કે તેનો પતો પણ નહિ લાગે,” શિષ્યે પાછો પ્રશ્ન કર્યો—“તો પછી દુનિયા, મહાવાગ, બુદ્ધ, ઈસ્રુ, રામ, કૃષ્ણ અને ગાંધીને કેમ પૂજે છે? તે પણ માણસ જ હતા” આચાર્યે કહ્યું—“તેઓ માનવ નહિ, મહામાનવ હતા તેમનામા એક સૌરભ હતી, જેણે તેઓને મનુષ્યના મૃતત્વમાથી ઉપાડી, દેવતાઓના અમરત્વમા પ્રતિષ્ઠિત કર્યા તેઓ એટલા જીવે ચઢ્યા કે દૈવત્વ પણ નાનું બની ગયું અને મહામાનવની પકિતમા બેસી ગયા”

દુનિયા, કપડાની પૂજારી નથી, તે ગુણોની પૂજારી છે જે કપડાંની પૂજા જ તેને પ્રિય લાગતી હોત, તો નાટકના પાત્રો જે રામ અને કૃષ્ણનો પાઠ લખે છે, તે તેમને માટે વંદનીય બની જાત પણ ન્યાં નાટક પુરું થયું કે કોઈ તેમને તે નામે પણ જોલાવતું નથી પછી પૂજાની તો વાત જ ક્યા ?

તમે કપડાનાં પૂજારી છો કે ગુણોના ? જવાબ મળશે કે અમે ગુણના પૂજારી છીએ જ્યારે તો બરાબર જોલો છો પણ આચરણ શું કહે છે ? સાધુનાં કપડા જેવા ત્યા નમી પડ્યા ! કોઈ વખત એ પણ જેવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે કપડાં મુનિના છે, પણ આચાર મુનિના છે કે નહિ ? ખીજી તરફ ખીલકુલ લપકાબધ કપડામા કોઈ તમારી પાસે આવે છે તો તુરત તેનું સ્વાગત કરવા તમે હાથ લખાવો છો એ કદી જેવાની ચેષ્ટા કરી કે કપડાં તો જીજળા છે પણ આચરણ ઉજળું છે કે નહિ ? એવું કોઈ નથી કે વસ્ત્રો જ સજ્જનતાની કસોટી છે

સ્વામી વિવેકાનંદ, ન્યારે અમેરિકા ગયા ત્યારે ભગવાં વસ્ત્રો, સાથે

સાહેબ હાથમાં ઢાંચો અને ખભે ચાદર લઈને સ્વામીજી ચીઠાચોની સાથે જ આસ્થા જતા હતા તેમનો પહેરવેશ અમેરિકનોને વિચિત્ર લાગતો હતો તેઓ તેમનો ઉપહાસ પણ કરતા હતા. એક મહિલાએ પોતાની સાથેની વ્યક્તિને કહ્યું- જોયુ । કેવો અને ખો પોતાક છે ? સ્વામીજી આ વાક્ય સાંભળી ગયા તેમણે મીઠાસથી જવાબ આપ્યો કે- આ દેશમાં તો કપડો જ સજ્જનતાની કસોટી છે પણ જ દેશમાં કું રહું છું ત્યાં સજ્જનતાની કસોટી કપડાથી નહિ પણ ચારિત્રથી થાય છે”

પણ જાણે તો આનંદી વિચારે છે કે પેટમાં ખાણુ તે મજા છે જોયુ ? કપડાં તો સારાં હોવાં જોઈએ. કારણુ કે તેનાથી ઈજ્જત મળે છે કારણુ કે ચારિત્રની કસોટી કપડાં છે પણ ચવણુને ઈટલી ઈજ્જત મળી ! કેમ તેની પાસે કપડાં નહોતાં ? કપડાં શુ રાજાસાહી પોતાક તેના શરીર ઉપર રહેતો હતો. અને ગણામાં મોટીઓના હાર પણ હતા છતાં તેને ઈજ્જત ઈજ્જત મળી ? ઈજ્જત કપડાંથી નહિ, ચારિત્રથી વધે છે

ધન સત્તા અને વિદ્યામાં પણ ભલામ છે દુનિયા તેનો આદર પણ કરે છે પણ તે કામગીરી નથી. ધનધનનો આદર તેજ કરશે, જેને તેની પાસેથી કંઈક લાભ ઉઠાવવો છે સત્તાપીશિયાં સ્વાગત પણ કંઈક ભવ કરે કંઈક સ્વામીથી શ્રેયાર્થને કરવામાં આવે છે વિદ્યાનુ સન્માન પણ ત્યાં સુધી જ છે જ્યાં સુધી તેની સાથે વિનય વસેઓ છે પણ સદ્ગુણનુ સન્માન સર્વત્ર થાય છે તેમાં નથી હોતી સ્વામીની સાધના કે નથી હોતી જ્ઞાનની જાણના સદ્ગુણી પુરુષને દુનિયા ખરા હલકથી ચહે છે જ્યારે બીજાઓને ભવ ખગર પ્રયોજાને કારણે

આથીજ જેમમાં ગયા હતા અને માનસિક શક્તિ પણ ગમે દોતે. પણ પ્રાધીકૃત્ય જેજ જવાતા સમાચાર સાંભળનાં જ જનતામાં એક તોશન મળે જાતુ જ્યારે માનસિકને જેમમાં લઈ ગયા તે પ્રાર્થને પણ વિરોધ ન કરે. આ સદ્ગુણી પૂ ની જ વાત છે સખતિથી પણ સદ્ગુણની પ્રતિષ્ઠા મહાન છે.

તમારે રૂપ, સત્તા અને ધોનું જાણુ જોઈએ છે પણ કદી એમ વિચાર કર્યો કે જ્યાં સુધી સદાચાર ન આવે, ત્યાં સુધી મારે લાભ નથી જોઈતી હલકમાં ઉદારતા ન આવે ત્યાં સુધી મારે સખતિ નથી જોઈતી જ્યાં સુધી જલકમાં સદનસીમતા ઉપદાતા અને કામચીકતા ન આવે ત્યાં સુધી મારે ભવ નથી જોઈતું તેમ જ જ્યાં સુધી આંખમાં સન્મન ન આવે,

ત્યા સુધી સૌંદર્ય પણ માટે ન જોઈએ એ પણ કદી નક્કી કર્યું છે કે કદાચ આ બધી યોગ્યતા આન્યા વિના, આ બધા પદાર્થો મને મળરો, તો પણ મને આનંદ નહિ થાય ?

બળમા સત્તાનો અકકાર, માન અને વિન્નિગિપા (વિન્નયેચ્છા) છુપાયેલ છે. ન્યારે ગુણમા, સેવા, દયા, દાદિભય અને સૌજન્ય, છુપાયેલા છે એક વિચારકે દીક જ કર્યું છે કે રૂપને શુ જુઓ છો ? શીલને જુઓ કારણ કે સારા કુળમા, બગળ માણુગો પણ નીકળે છે અધ્યયનને નહિ, પ્રતિભાને જુઓ એમ એ સુધી ભણુલાઓ બે શબ્દો પણ જોલી શકતા નથી, ન્યારે સાધારણ ભણુલો માણુસ મેદાન મારી જાય છે મતલબ કે અધ્યયન કરતા પ્રતિભા વધારે કિમતી છે તપને નહિ, સહનશીલતાને જુઓ મહિનાઓ સુધી તપ કર્યું. તપ કરીને કાયા દુર્બળ બની ગઈ પણ કપાય દુર્બળ થયા કે નહિ તે જ્ઞેવાનુ છે. તે સિવાય આજે તો મોટે ભાગે તપોગુણ અને તપોગુણ બન્ને સાથે જ જ્ઞેવા મળે છે

ધણા લોકો કહે કે તપની સાથે તેજ તો આવે જ છે. તેજ તો આવશે જ કારણ કે તપ જતે જ એક તેજ છે પણ એ તેજ સાત્ત્વિક હશે કે તામસિક ? તામસિક તેજ તો તપનુ દ્વય છે, તપના સત્ત્વને ખાઈ જનારું છે તપને નહિ, પણ તેની સહનશીલતાને જુઓ, કે તપની સાથે સમતા કેટલે અશે આવી છે સાથે સાથે એક વાત ખીજી પણ કહી દઉ ભાપણુને નહિ, આચરણુને જુઓ. ક્ષમા ઉપર કલાકો સુધી પ્રવચન કર્યું, પણ જરા કાઈ ઇચ્છાથી વિરૂદ્ધ થયુ કે આજો લાલ થઈ ગઈ, સેવા ઉપર લાણુ લચ્ ભાપણુ આપી દીધુ પણ ન્યા મેવા સક્રિય રીતે કરવાની વાત આવી કે અગીયારા ગણી ગયા આ શુ કામનુ ? એ ભાપણુ શા કામનુ કે જ્ઞેના ઉપર વક્તાને જ વિશ્વાસ નથી ? આ પોપટીયુ રટણુ નહિ તો ખીજુ શુ ?

અત આપ સૌંદર્યના નહિ, સદ્ગુણના ઉપાસક બનો સદ્ગુણુ, એવુ અત્તર છે કે જે તમારી ખાસે હશે તો તમને તો સુવાસિત કરશે જ, પણ તમારી આસપાસના ખીજઓને પણ તે સૌરભ આપશે

આજ્ઞાતું પ્રવચન કરતવ્ય-પાલન સાથે સખમ ધરાવે છે જીવનમાં તેજ વ્યક્તિ સહજતાને વરે છે કે જેણે પોતાના કર્તવ્યને પીછાથી કે આત્મે માનવી ચક્રનીનો આદ્ય આકાશમાં જીવ્યા શીખ્યો છે. માણસની જેમ પૃથ્વીમાં તરતા શીખ્યો છે અને સર્પની જેમ પૃથ્વી પર ઘાતાં શીખ્યો છે. કૌશલ્યને (વિમાન) પંડુણી અને (ટૂન) વડે એણે જળ, વલ અને નજને માપી લીધાં છે.

વિદ્યાને માનવને આકાશમાં જીવ્યાની કળા શીખવી છે પણ એ વિદ્યાને આ પૃથ્વી ઉપર માનવને જીવન જીવવાની કળા શીખવી છે ખરી કે નહીં ? માનવીએ દૂરની વસ્તુ યાન પ્રાપ્ત કરું છે પરન્તુ એ પોતાની નિહાની વસ્તુઓને ભૂલી ગયો છે એક વિદ્યાર્થી સામે નકશો ધરા અને પૂજા કે જેમાં દિગ્માલ્ય ક્યાં છે ? વિદ્યાર્થી જાગણી પામી ઝટ જતાવશે કે આ રહો દિગ્માલ્ય તમે એને જગા સિદ્ધિ નહીં માટે પૂજીશો તો તે પણ નાપણે પણ જો એને પૂજીશો કે તારા શિક્ષકનું ધર ક્યાં છે તો એ આકાશને જ સાજશે અર્થાત્ દિગ્માલ્યને જગા જતાવનાર વિદ્યાર્થી પોતાના શિક્ષકનું ધર જનાવી શકશે નહીં શિક્ષકનું ધર નજીક છે કે દિગ્માલ્ય ? પણ આજ્ઞાતું માનવીએ દૂરની વસ્તુ જોઈ છે નજીકની નહીં.

કર્તવ્યસના વિદ્યાર્થીને પૂજીશો કે સિક્કર ક્યારે મૃત્યુ પામ્યો ? તો એ તમને વારીખ અને વળે પણ જતાવશે પણ તમે એને પૂજીશો કે તારા ક્યારે મૃત્યુ પામ્યા તો એ નહીં જનાવી શકે. એના દાદાને મધો વધુ સખમ થયો કે સિક્કરને ? આપણે દૂરસ્થિત વસ્તુને જોઈએ જોએ પણ આપણી જ નજીકની વસ્તુને ભૂલતાં જઈએ છીએ.

આજનો મનુષ્ય બધું શીખ્યો છે પણ કર્તવ્ય-કરજ-ને ભૂલ્યો છે. શુ હું કર્તવ્યને પત્નીની ઉપમા આપી શકું છું ? પત્ની છાયાની જેમ પતિનું અનુસરણ કરે છે સીતા રામની સાથે ચૌદ વર્ષ સુધી જંગલમાં ભટકી, જે કે વનવાસ તો રામને મળ્યો હતો, સીતાને નહીં. પરંતુ એણે-દુ ખના દિવસોમાં પણ પતિનો સગાથ ન છોડ્યો એમ કર્તવ્ય પણ પત્નીની જેમ માનવની પરિચર્યા કરે છે પરંતુ આજનો યુગ છુટાછેડાનો છે પતિ-પત્નીને પરસ્પર ન બન્યું તો છુટાછેડા લઈ શકે છે. પતિ-પત્નીને તજી શકે છે પણ શું કર્તવ્યને તજી આપણે જીવી શકીએ ખરા ? ના, એ કદી સભવ નથી કર્તવ્યની તુલના એક જ પ્રાણી સાથે કરી શકાય અને તે છે માતા-માતાનો સ્નેહ અને પ્યાર કદી શુષ્ક ન બની શકે અને આ સબધ પણ અભેદ છે માતાને પુત્ર વચ્ચે જે ભય કરે ઝઘડો થાય અને પુત્ર માતાને મારી નાખવાના સકલ્પ પર આવી જાય ત્યારે પણ એને જે એની માતા અગે પૂછવામાં આવે તો એ માતાને માતા જ બતાવશે એમ કર્તવ્યનો સબધ મા-વત્ પવિત્ર છે માતાની જેમ એમાં રક્ષણુની સ્નેહભરી સદ્કામના છે તેમ માતાની જેમ એના સબધમાં સ્થાયીપણું પણ છે. એટલે કર્તવ્યને આપણે છોડી શકીએ નહીં એના વિના આપણે જીવી શકીએ નહીં જીવનની ચમક-દમક તો એમાં જ વસેલી છે

રામ નથી રામાયણમાં, કૃષ્ણ નથી ગીતામાં અને ભગવાન મહાવીર નથી ભગવતી સૂત્રમાં, આ મહાપુરુષો તો વસે છે પોતપોતાના કર્તવ્યની સીમારેખમાં એમને મહાપૌરુષના ગૌરવદાયી ચળકતા શિખરે આરુઢ કરાવે પરંતુ તેમનું 'કર્તવ્ય' જ છે કરજ-કર્તવ્યને બળવતી વ્યક્તિના જીવનમાં એ તેજ વહેતું હોય છે કે જે વિશ્વના ઇતિહાસને બદલી શકે છે

ભારતીય એક કહેવત છે 'સાંપ કિસકા ઘાપ ઓર અગ્નિ કિસકી મા' અગ્નિ કોઈની માતા થતી નથી એક બાળક જે એનો સ્પર્શ કરશે તો એ પણ દાઝશે અને વૃદ્ધ અડશે તો એને પણ એ અગ્નિ દઝાડશે જ તેમ પવિત્ર વિચારધારી માનવી પણ જે એને સ્પર્શ કરશે, તો એ પણ દાઝશે જ પરંતુ ભારતીય સાહિત્ય ડહે છે કે, આ નિયમમાં પણ એક અપવાદ છે રામાયણના પાના ઉથલાવે ત્યાં તમને અગ્નિ પણ માતા થતી. જેવા મળશે સતી સાધ્વી સીતા માટે અગ્નિની જ્વાલા પણ પાણી બની. જાય છે જે કર્તવ્યની જીવિત મૂર્તિ છે એમને માટે અગ્નિ પણ પાણી બની શકે છે અને સાંપ પણ બાપ બની શકે છે.

ને વ્યક્તિને પોતાના કર્તવ્યનું જ્ઞાન નથી એ મનુષ્ય સમાજમાં રહેલ
જતાં પશુ સમાન છે અને જે પશુએ કર્તવ્યને જાણી લીધું છે તે પશુ
સમાજમાં રહેતો હોવા જતાં માનવ સમાન છે જટામુ પછી હોવા જ્યાં પશુ
રામાયણનાં પૃષ્ઠોમાં અમર થઈ ગયો. કારણ કે એણે એક નારીના રક્ત
કા ? પોતાના પ્રાણો અપાવી દીધા હતા. એક રાક્ષસના પ્રાણ પડેથી છતાં
વ્યસવરા સાડુ એ લાગ્યો. એ રાક્ષસી શક્તિ સાથે તે નિઃશસ્ત્ર વૃદ્ધન એ
પછી હતો. પશુ કર્તવ્યની પ્રેરણા એનામાં જોશ પુટી રહી હતી. રાક્ષસ
શક્તિ એ મરાયો. રક્ત દષ્ટિમાં તે એ મરાયો પણ જીવનના કર્તવ્ય-કેવળ
એ સર્વદા માટે અમર જ રહેશે. એટલે જેણે કર્તવ્યને જાણ્યું છે તે
પશુ-જાતમાં રહેવા જતાં પશુતાથી ઉપર ઊડ્યો છે અને જેણે જાન-
જીવનમાં કર્તવ્યના ઇર્ષા કર્યા છે તે મધ્ય-માનવ છે.

વિરાળ-કાવ્ય પ્રશ્નને વાંચીને પણ જેણે કર્તવ્યને પાઠ વાંચ્યો તથા
તે જાતવા જતાં સુખો છે પણ હોવા જતાં પશુ છે જાન હોવા જતાં મહેલ
છે આંખો હોવા જતાં મુરદાસ છે.

હવે આપણે વિચારીએ, કર્તવ્ય શું છે ? એમ તો કર્તવ્યની સેબા
વ્યાખ્યાએ છે માનવીનું પ્રત્યેક ક્ષિતિ-સાડુ-કાવ્ય કર્તવ્યની અદર અધી
જાત છે પણ એ પરિભાષાઓમાં કર્તવ્યનું સાચું રૂપ શોધવું મુશ્કેલ છે.
એક નાની એવી પરિભાષામાં સસ્કૃતના એક કવિએ જણાવી છે

“મારમજ પ્રતિકૃલામિ પરેપાં/જ સમાચરેત્” ॥

જે વસ્તુ આપણુ મનને માટે પ્રતિકૃણ છે તે જીનએ માટે પણ
આપણે વ્યવહારમાં ન લાવીએ. જ્યાં છે કર્તવ્યની સંક્ષિપ્ત વ્યાખ્યા આ
અને આપણે જરા વિસ્તારપૂર્વક વિચારીએ. કર્તવ્ય તે છે કે આપણે જીનએ
સાથે તેવા જ વ્યવહાર કરીએ જેવા કે આપણે જીનની પાસેથી અસ્થ
રાખીએ છીએ. જીનએ પાસેથી જો આપણે સરળ-સત્ય વ્યવહારની અસ્થ
રાખીએ છીએ તો ત્યારે આપણી પણ એ ફરજ છે કે આપણે પણ તેવા
જ નિષ્કપટ વ્યવહાર તેમની જોડે રાખીએ. કારણ કે જે તમરા માટે અનિષ્ટ
છે તે જીનએ માટે પણ અનિષ્ટ છે તમે જો મદુ-અમાતુ પાણી પી જાવ
નથી તેમ જીને પણ નહીં પી શકે કોઈ આપણને જાણી ગયાં હોય છે તે
એ આપણને કહી શકે છે તેમ જાણી-અધીય જીનને માટે મીઠું છે
કોઈ શકે !

કર્તવ્યની સીધી-સાદી વ્યાખ્યા એ છે કે જે વસ્તુ તમને ખરબ જણાય છે તેનો ખીજને માટે પ્રયોગ ન કરો. કારણ કે જેમ તમારા આત્મા-મા જ્યોતિ ચળકી રહી છે તેમ દરેક માનવીમા તેવી જ આત્મ-જ્યોતિ ચળકી રહી છે જીવનની પ્રથમ આવશ્યકતા છે માનવ કર્તવ્ય-ફરજનું જ્ઞાન મેળવે કર્તવ્યની ભૂર્તિઓ તે સદૈવ પ્રસન્ન ચિત્ત રહે છે ફરજ બજાવનાર વ્યક્તિ કોઈ પણ ક્ષેત્રમા કામ કરવા જાય તો દુનિયાની કોઈ તાકાત એનો વિરોધ નહી કરે સૂર્ય અથવા ચંદ્રનો કોઈ એ વિરોધ કર્યો છે વારુ ? નહી. કારણ એ અવિરામ ગતિએ પોતાના કર્તવ્ય-પાલનમા નિમગ્ન છે તેવી જ રીતે પૃથ્વી, વાયુ, જલ અને અગ્નિ બધા પોતપોતાની ફરજમા રત છે. માટે જ તો દુનિયાના ખૂણે-ખૂણે એમનું સ્વાગત થાય છે.

જેઓ કર્તવ્ય-વિમુખ બન્યા છે, જેમણે કર્તવ્યને જોયો-જાણ્યો નથી અથવા જોયા-જાણ્યા છતાં એના પરિપાલન વખતે લાગેલું વૃત્તિ અપનાવી છે, એવી વ્યક્તિઓના ચિહ્ન પણ તમને કયાય શોધ્યો નહી જડે પછી ભલેને તમે હાથમા ફાનસ લઈ દુનિયાનો ખૂણે-ખૂણે શોધી કાઢો રાવણુ પાસે વિશાળ વૈભવ હતો લાખુ-પહોળુ સામ્રાજ્ય હતું સ્વર્ણમયી નગરી લકા પર એનું રાજ હતું પણ આજે જે તમે એના વૈભવની નિશાનીઓ ખોળવા જશો તો તમને શું મળશે ? અરે, એની સોનાની લકા તો એની આખોની સામે જ રાખ બની ગઈ હતી પણ એના ઈતિહાસની કાળી રેખાઓ આજે પણ ઘોવાઈ શકી નથી હજારો વર્ષ વીત્યા પણ જનસમુદાયના મનની ધૂણા સમાપ્ત થઈ નથી.

એક પ્રશ્ન પૂછી લઉં ? સભ્યતાનો એક નિયમ છે કે જે વ્યક્તિઓની લગાઈમા ત્રીજાએ હસ્તક્ષેપ ન કરવો જોઈએ અને ક્રેટલીક વખતે તમે પણ કહેતા હો છો કે ખીજઓની ખટપટમા-લગાઈમા આપણે શા માટે વચ્ચે પડવું ! વાત તો ઠીક છે તો પછી રામ ને રાવણુની લગાઈમા તમે શા માટે પડો છો ? રાવણુ રામની સીતાને હરી ગયો તેમા તમારું તો કાંઈ નુકસાન થયું નથી, તો પછી તમારે મન એના પ્રતિ આટલો બધો આક્રોશ અને તિરસ્કાર શા માટે છે ? શા માટે દર વર્ષે રાણુવનુ પૂતણુ બનાવી જલાવો છો ? કહેવું પડશે કે એ રાવણુની નહી પણ કર્તવ્ય-વિમુખતાની લગાઈ છે. જેણે પોતાના કર્તવ્યનો પરિત્યાગ કર્યો છે અને જે દુરાચારને પથે અગ્રેસર થયો છે તેના પ્રત્યે, તેના નામ પ્રત્યે જનતામા યુગ-યુગ સુધી તિરસ્કાર જ રહે છે.

કર્તવ્ય-પાલનમાં મનોબળ

કર્તવ્ય પાલન માટે સુદ મનોબળની જરૂર છે. મણી વ્યક્તિઓ પોતાના કર્તવ્યને જાણે છે પરંતુ કર્તવ્યનું ક્ષેત્ર ભ્યારે સામે આવે છે અને કસોટીનો વખત હોય છે ત્યારે તેઓ કર્તવ્ય-મેદાનમાંથી નાસી છૂટે છે. ભારતીય પૌરાણિક યુગનો એ સમક્રો તારો હરિશ્ચદ્ર કર્તવ્યની સજીવ પ્રતિષ્ઠા છે. કુરુજના રક્ષણ કાળે એણે પોતાના વિરાળ સામાન્યનો ત્યાગ કર્યો અને તારાને તજી અને કૃષ્ણસમા નાનકડા જાળવને પણ તબ્બે. એક દિવસે એણે પણ કષ્ટ આવે છે કે ભ્યારે હરિશ્ચદ્રને કર્તવ્ય-કસોટી પર મણુ પડે છે.

કિશોર શકિત ઉદ્યાનમાં કૃષ્ણ ચૂટવા જાય છે અને કાલો નામ એ નામ જાળના પત્રને આજીને ડસે છે એના જાળ-સાથીઓ દોડી જઈ એની મલ તારાને આ ખબર પહોંચાડે છે. પુત્ર-વિયોગના સમાચાર તારા માટે વજીવળ જાતે છે એ ઉદ્યાનમાં આવે છે રોહિતના કળને જોઈ માતાનું હૃદય રક્ષી ક્રોડે છે આજીમાંથી ચોધાર પાણી વહી રલાં તે હૃદય હળર ધરાજોઈ રમણુ પણ એ જાળને ઢાંકવા માટે કહનનો એક ડુકડો પણ એની પડે નહોતો આથી સાડીના ડુકડામાં પોતાના સાલને લઈ રમણને જાય છે તે જાળની અન્વેષિ ક્રિયા માટે ભ્યાં લાકડાં લેવા કરવા તબ છે કે પાલકમાં આવી ક્રોડ એ એને રોહી. પહેલાં આડીનો વેશ ચૂકવવો પડી પછી જ સરકાર ક્રિયા કરી શકી તારાએ એક કણુ સામે જોણુ મખ રાજના ધનધોર અખકારમાં એક પુરુષ સામે જીલો હવો. કરણુ સ્વરમાં એણે જ્યાં વાળ્યો તમારી પાસે એક માતાનું હૃદય હોત તો તમને મારી હૃદય-વ્યથાને અનુભવ થત, મારા કાળજનો આ ડુકડો જમીન પર પાચે છે એના જાળને ઢાંકવા સાડુ પૂડુ કહન પણ નથી પણ એક હાડે એના પણ જાળ સમક્રોડ હતા. રાજમહેલમાં જાળ્યો, સોનાના ધોડિયે કુચ્યો કે ભ્યારે એના પિતૃવું જાળ સૂઈની જોમ સમક્રોડ હુ પણ કહેને ખબર હતી કે આ સૂઈ-જાળના રાજકુમારને કહનનો ડુકડો પણ આળે નહીંજામાં નહી હોય !” સામે કોલેહ વ્યક્તિએ પૂછ્યું.

કેણુ ? તારુ નામ તારા છે !

અને તમે સ્વપરના સમાટ હરિશ્ચદ્ર ? તારાએ વળતો પ્રશ્ન કર્યો અને તે જ વખતે વીળી આકારમાં સમક્રી. અનેએ એક જીવને જોવા વર્ષોથી વિખ્યાત પડેલા એ પ્રાણે મળવા પણ કેવી કડુણ ધડીને !

સામે પુત્ર તુ મડદુ જ્યેષ્ઠ ત્યાં તો હરિશ્ચંદ્ર તુ દિલ દ્રવી ગયુ. ગળતા અવાળે એ બોલ્યો : " દેવી મારુ હૃદય તૂટતુ જાય છે પણ કર્તવ્ય મારા સામે છે. હું મારા અધિકારની વસ્તુને છોડી શકુ, પણ આ મારા સ્વામીના અધિકારનો પ્રશ્ન છે. એને હું છોડી શકતો નથી. "

આ છે સુદૃઢ મનોબળ, જેના વડે વિપત્તિની ભીષણ ક્ષણોમા પણ હરિશ્ચંદ્ર પોતાની ફરજને ભૂલી શક્યો નહિ કર્તવ્ય-નિષ્ઠ પુરુષ અન્ય ક્ષણોમા કુસુમની જેમ કામળ હોય છે પણ કર્તવ્યનિષ્ઠ વ્યક્તિ માટે કર્તવ્ય તુ મૂલ્ય હોય છે, પ્રાણો તુ નહી. એક વખતે થોડાક વહાણો આટલાટિક મહાસાગર ઓળંગી રહ્યા હતા જ્યારે 'પરમદા દ્વીપની સમીપે પહોચ્યા ત્યા સમુદ્રમાં તોફાન ચડી આવ્યુ. એમા તુ' એક વહાણુ ડૂબવા લાગ્યુ. એટલે રક્ષણુ માટે 'નાની આગબોટો પણ આવી ગઈ પરંતુ આગબોટો ઓછી હતી એને યાત્રીઓ વધુ હતા વહાણુના ૩૫ કાર્યકર્તાઓએ નિશ્ચય કર્યો કે ન્યા સુધી યાત્રીઓના પ્રાણો તુ રક્ષણુ ન થાય ત્યા સુધી અમે આગબોટમા નહી બેસીએ

કર્તવ્યમા પણ એક આનંદ છે પરંતુ એ આનંદનો અનુભવ 'તો કર્તવ્ય-પાલન કરનાર જ' લઈ શકે છે એક મજૂર ખાર આના તુ' કામ કરીને સુખની નિદા લઈ શકે છે એક વૈદ અથવા ડોક્ટરની પાસે જ્યારે રોગી જાય છે અને એ ઔષધિ વડે એની ચિકિત્સા કરે છે. અને રોગીને સ્વાસ્થ્ય લાલ મળતો જુએ છે ત્યારે એના-ડોક્ટરના મનને એક જાતનો આનંદ મળે છે એક આચાર્યનો શિષ્ય જ્યારે વિદ્યામા પારગત બને છે ત્યારે એ આચાર્ય તુ મન પ્રકુલિત બને છે પાણીમા કુપતાને બચાવી લઈને તરવૈયો પોતાને ધન્ય માને છે આ આનંદ બહાર શોધ્યો જડશે નહી કારણુ કે કર્તવ્યની પરિનિષ્ઠામા જ એ રહેલો છે જીવનની સફળતા ફરજ બજાવવામા જ રહેલી છે એક કવિએ કહ્યુ પણુ છે કે -

સફલ ઉન્હીં કા જીવન હૈ, જો નિજ કર્તવ્ય નિભાતે હૈ ।

પેસે તો પશુ-સમ જીકર કે, લાહોં નર મર જાતે હૈ ॥

જીવનની સુરભિ-સુગંધ કર્તવ્ય-પાલનમા છે કર્તવ્ય-વિહીન જિન્દગી તો પશુ-જિન્દગી છે, કે જેની ચારેય બાજુ મડદાલ નિરાશા છવાઈ રહે છે કર્તવ્ય-નિષ્ઠ પુરુષ મહેકતા ગુલાબ કાટાથી ભરેલી ડાળ પર પણુ મલકતો હોય છે કર્તવ્ય-નિષ્ઠ માનવી કષ્ટમય કાટામાં પણુ પોતાની મલક છોડતો નથી ગુલાબ ખીલે છે નિર્જન વનમા એ મહેકે છે એને એવી અપેક્ષા

નથી હોતી કે એની સુખ-પ્રસન્નનો આનંદ કોઈ સર્થ તથા છે કે નહીં કોઈ એની સ્તુતિનાં ગીતો સખી રમ્યું છે કે નુંકી ? તેમ કર્તાબ-નિષ્કાંક્ષિ સાવ એકાન્તમાં પણ પોતાના કર્તવ્યનું પાલન તેવી જ દક્ષતા ને મહત્ત્વ કરતી હોય છે જેની કે હજારો માનવીઓ વચ્ચે એ કરતી હોય છે. એ એની જિત્તા નથી કે સ્તુતિ-પ્રશંસાની કુપમાણા એના મને પો કે નિષ્કાંક્ષિ કાંઈ શૂદ્ધ એને કિત્તારવા પડે.

જે દેશની દરેક દરેક વ્યક્તિ પોત-પોતાના કર્તવ્યનું જાન રાખે છે અને એનું સાચું જ પરિપાલન કરે છે તો એ દેશ દેહલે આત્મશાંતિ હોય, એની વડે કાંઈ પણ નહીં કરી શકે તમે કોઈ પણ સ્થળે રહે તે જોઈ હોવા-પદ પર રહે તમે આક્રમક અને બળવા મિત્રદર-પ્રમાન નથી જિત્તામાં જિત્તી ખુરશીએ તમે બેસો પણ તમે પોતાને તો ન જ શકો વધારી કર્તાબ-નિષ્કાંક્ષિ કુવ-તારાની જેમ તમ્મરો પશ્ચનિર્દેશ કરતી રહે.

નામરિક્ષ જે પોતાના નામરિક્ષતાનાં કર્તવ્યોને જરાબર ભૂલી લે અને પોતાની મનોહતુ યાન મેળવી લે તો હું માનું છું કે નગરની કોઈ-કોઈ અસુવિધાઓ એક દિવસમાં જ સમાપ્ત થઈ શકે છે એક વેપારી છે, તો એણે વેપારમાં પોતાના કર્તવ્યને યાદ રાખવું જોઈએ. માલક પ્રત્યેક ઉપાનગરને જોવી ગુમાવવી ન જોઈએ. નાણાના વલોળમાં મલકવું શક્ય ન કરવું જોઈએ. એનું જીવન તેમજ જરૂર આસ્વાદે પણ એના મૂલને તો ન જ ઉમેરે. વેપારીએ એ આસમાં રાખવું જોઈએ કે માલકના સ્વભાવને એના પ્રત્યેના વિશ્વાસ ઊંઘી ન જાય. સાચું જ એ વિશ્વાસને લીધે વેપારીએ એના અનુચિત અવેગ સાબ પણ ન લેવા જોઈએ.

વસ્તુના ઉચિત-યોગ્ય વિનિમય (લેવ-દેવ) ની જવાબદારી વેપારી-વર્ગ ઉપર છે સાચું જ એના પર પ્રભાવના સ્વાસ્થ્ય આરોગ્યની જવાબદારી પણ આવી જાય છે વસ્તુના વિનિમય વખતે વેપારીના મનમાં ને વસ્તુ પ્રવેશી જાય અને આજ પદાર્થોમાં અનુચિત મિલકત-મિલકવટ કરે છે અને અભાવ વસ્તુઓને સારા-સુદર લેખનો સમાવી લેવે છે તો સમ જીવું જોઈએ કે એણે પોતાને વ્યાપારિક કર્તવ્ય નિભાવ્યું નથી અને પરિણામ એ આવી કે જમડેથી વસ્તુ જાનના પેટમાં જરી અને સ્વાસ્થ્ય-ખન નષ્ટ થશે. આ જો જનુ મોટી ઢિંચા છે આદિયાના ઉપાસને આ ઢિંચા લાગી પણ કોઈ સ્વદરેશી ખરા ?

એક વ્યક્તિ ઝેક્ટરના પદે છે રાગી પ્રત્યે ઈમાનદાર રહેવું એ એનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે કાના ચક્રરમા-લોભમા ને એ રાગને લખાવે છે તો સમજવું જોઈએ કે, એ ગાગી સાથે અન્યાય કરી રહ્યો છે કોઈ વકીલ હોય તો એનાં પણ કર્તવ્યો છે અસત્યના પલની પુષ્ટિ ન કરે, કાયદાની ગૂચ-વણોમા એ ન્યાયને અટપટાવે નહા ન્યાયના ગ્દક્ષણની જવાબદારી વકીલો ઉપર છે પરન્તુ ચાદીના ચમકારામાં એના હાથે ન્યાયની હત્યા જ વધુ થતી હોય છે પણ એણે એની જવાબદારીમાંથી દૂર નાસી જવું ન જોઈએ

એક મત્રી અને નેતા પ્રજા-હિતને દષ્ટિમા રાખી દેશની પ્રગતિ સાધે કારણ કે પ્રજાએ દેશનું ભાગ્ય-ઘડતર એમના હાથોમા મોપ્યું છે નેતાને પાછો પડે છે તો સારોય દેશ પાછો પડે માટે એના ઉપર ધણી જવાબદારીઓ છે સાવધાની સાથે એને નલાવીને ચાલવું પડશે એણે ધર ભરવાની નીતિથી દૂર રહેવું જોઈએ પોતાના હિતને કાટિ-કાટિ પ્રજાના હિતમાં મેળવીને જ અગ્રગામી બનવું પડે અને ત્યારે જ એ પોતાના કર્તવ્યનું કીક-કીક પાલન કરી શકશે

કોઈને માલિક હોય તો એણે પોતાના આશરા હેઠળ રહેનારાઓના હિતની પૂરેપૂરી સલાહ અને સરદાણુ રાખવું જોઈએ વિનિમયના ક્ષેત્રમા ઈમાનદારીની નીતિ અપનાવશે તો જ એ પોતાની ફરજ બજાવી શકશે

હવે આપણે પારિવારિક કર્તવ્ય અંગે વિચાર કરીએ એક પરિવારમા માતા હોય છે, પિતા પણ હોય છે અને પુત્ર પણ હોય છે જ્યારે પુત્રના લગ્ન થાય છે ત્યારે પત્ની રૂપે એક નારી ઘરમા પ્રવેશ કરે છે અને ત્યારે માતા સાસુ બને છે

પરિવારના પ્રત્યેક સભ્ય પાછળ કંઈક કર્તવ્યો રહેલા છે પરિવારનો દરેક સદસ્ય જો પોતપોતાના કર્તવ્યનું બરાબર પાલન કરે તો એ પરિવારમા કદી અશાંતિની ચિનગારી ફૂટતી નથી એ ઘરમા કદી કલહ પ્રવેશ નહીં કરી શકે પ્રત્યેક કર્તવ્યનિષ્ઠ પરિવારમા પ્રેમની ગગા વહે છે

હવે આપણે પરિવારના પ્રત્યેક સભ્યના શા શા કર્તવ્યો છે તે અંગે વિસ્તારથી વિચારીએ એક પરિવારના સદસ્યોમા પહેલું સ્થાન આવે છે માતાનું “ એક શિક્ષિત માતા સૌ શિક્ષકોની ગરજ સારે છે ” કારણ કે બળક સૌથી વધુ અનુકરણુ માતાના જીવનનું કરે છે માતાના જીવનમા જો ઉદારતા હશે તો એ સરકાર પુત્રના જીવનમા પણ જરૂર ઊતરશે જ માતામા

ને કૃપણતા કરી તે બાળક પણ વિશેષરૂપે લેખી જ નીકળતે. માતાને કતબ કે બાળકને વીર બનાવે. એનામાં ઉદારતાના સરકારો સંને પુત્રને કાષ્ટ બનાવનાર માતા પોતાના બાળકનું સૌથી મોડું બંધન કરે છે.

માતાનું કતબ શીખવું હોય તે મદાલસાનો હાખલો લ્યો કે જે પુત્રોમાં વૈરાગ્યના એ સરકારો સીધા કે મોટા થયા હોય પુત્રો વિચિત્ર તત્ત્વવેદી સત બનાવ આગલી માતાઓ પોતાના પુત્રને સત ન બનાવે તેની કશી ચિંતા નથી પણ ઝાઝમાં ઝાણુ એને વિશાળહૃદયી બનાવે જરૂર બનાવે.

પરિવારમાં પિતાનું સ્થાન પણ સર્વોપરિ છે એ પરિવારને નષ્ટ મુખી છે પુત્રની કૃતવચ્છીનો કાર ને જ્યાબહારી એના પર જ છે. કૃત જ્યાવવાના વિચારથી ને એ પુત્રને કૃતવચ્છીથી વચિત રાખે છે તે એ કૃતબ-પ્રકષક કથી શકાય નહી પિતાનું એ કૃતબ છે કે પોતાના પુત્રને વિદ્યાનોની પહેલી કારણમાં બેસવા હાથક બનાવે. પિતાનું કૃતબ શીખવું હોય તે કૃતવચ્છીનો હાખલો લ્યો કે જેણે પોતાના પુત્ર પ્રત્યે કૃતબ વાળ્યું રહ્યું પોતાના નાના પુત્રના અમૂલ્ય ડેર લૂંટી લૂંટી નાખ્યું માતા-પિતા પોતાના બાળકને મનોરજનનું સાધન ન માને. અને ત્યારે જુદું જુદું છે કે ત્યારે માતા-પિતા મનોરજન ખાતર પોતાના અમૂલ્ય નાના બાળકને સમ્મતી વાત પૂછ્યાં કરે છે બાળક ત્યારે પોતાની તોતમી કાષ્ટમાં કઈ બોલી નાખે છે ત્યારે મા ને વાપ બને કસી પડે છે પરંતુ મા ને કસી કસી બાળકના અક્ષયના પાપને ધણો નબળો બનાવી દે છે.

પરિવારના સભ્યોમાં પતિ અને પત્નીનું મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે એમાં પણ કઈક કતબ્યો છે પત્ની હજી ધરમાં રાહલા ધમ્મા સારુ જ બની નથી. એ ધરની સ્વામિની છે ધરની બાળકુ રાખવી એના હાથમાં છે ધરને સ્વચ્છ માં ફેરવી નાખવું એ પણ એના હાથમાં છે તેમ સ્વચ્છ ધરને નરકાચાર બનાવવાનું પણ એના જ હાથમાં છે પણ પત્ની બનતી નારી એને હુ કહીશ કે તમે ને બનાવી શકો તો ધરને સ્વચ્છ બનાવો, પ્રેમની એની ગયા વદાવો કે જેમાં બધો દોષ, ઈર્ષ્યા અને કલહ-ક કાલ પ્રિયાર્થ ભલ.

ધરની સુખવચ્છા સિવાય કશી મટે બીજા પણ કતબ્યો છે ને એ કાઈ વધારતી મતી હોય તો તેણે એ તેવું જોઈએ કે એનો પતિ કાલ જુદા પ્રેમ વા લેવો નથી ને! હોના લોભે ક્યાંય ન્યામનું તો ખૂન કરવું નથી ને! ચાંદીના હણુહણુદમાં કાઈ બન-વ તો સુખવચ્છા-મુશીબતમાં

મૂકાતો તો નથીને ? મારી નાઈ લોનની સાડી બદલ પેઢી બાલુ તો કાઈ મારી જ બહેન ઉઘાડી થતી નથી ને ?

કાઈ બહેન જો કાઈ વેપારીની પત્ની હોય તો એણે જોવું જોઈ એ કે એનો શાહુકાર પતિ હજારો ખેડૂતોને લુટી જો એના માટે સોનાનો નેકલેસ લાવે તો એણે એ પહેરવો ન જોઈ એ ગરીબોના મોએથી કાળીઓ ખૂટ વીને જો આપણા રસોડે પકવાનો પકાવાય છે તો એ આપણા માટે વિષવત્ લેખાવું જોઈ એ મારી માતાઓ બરકીનો કકડો મુખમા મૂકતા પહેલા શું કદી તમે આમ વિચાર્યું હતું ખરું ? સારોયે દા'ડો સખત પાછળ રહેવું એ તમને શોભતું નથી બ્રાહ્મી, સુદરી, સીતા અને સાવિત્રીને તમારે તમારા આદર્શ તરીકે ગણવા જોઈ એ તમારી વિચારશક્તિમા અભિવૃદ્ધિ થવી જોઈ એ ધરની ચાર દીવાલોમા કેદ રહી જીવન વિતાવવું એ બ્રાહ્મી અને સુદરીનાં સતાન માટે શોભાયમાન નથી

તો તમે પૈસાને નહી પણ પૈસાના આગમનદ્વાર ભણી જુઓ આવતી લક્ષ્મી, પૈસો, પ્રમાણિકતા-પૂર્વક તમારા ઘેર આવે છે કે અપ્રમાણિકતા-પૂર્વક? પ્રમાણિકતાની સાથે આવતા પૈસાનો તમે જરૂર સદુપયોગ કરો, પણ જો એ પૈસા અયોગ્ય રીતે તમારા ઘરમા પ્રવેશતા હોય તો એને માટે તમે તમારા દ્વાર બંધ કરી દો.

વેપારીઓની પત્નીઓની સાથે-સાથે મીલ-માલિકાની પત્નીઓને પણ હું કઈકે કડીશ તમે વિચારો-તમારે ઘેર ચમકતી-દમકતી મોટરો આવે છે પણ તમે જરા જુઓ કે આ મોટરો મજૂરોનું શોષણ કરીને તો આવતી નથી ને ? ગરીબોનો કાળી મહેનતની કમાણીમાથી ખૂટાઈને ઘરમા લક્ષ્મીના ઢગ થાય છે તો તમે એનો વિરોધ કરો તમે સાફ કહી દો કે મોટરો નહીં હશે તો અમે પગ ચાલીશું-ચાલી શકીએ છીએ અમારા આરાધ્ય દેવ અરિ-હત પણ પગપાળા ચાલતા હતા અને અમારા ગુરુ પણ પગપાળા જ ચાલે છે એટલે અમને પગ ચાલતા શરમ આવતી નથી-આવશે નહીં, પણ અમારી ગરીબ બહેનોનું થતું શોષણ અમે સહન કરી શકતી નથી બહેનોની જગૃત વિચાર-શક્તિ દેશમા ચાલતા અન્યાય અને શોષણને રોકી શકે છે. આથી ધરમા ક્રાંતિ આવશે

સાથે જ સ્ત્રીઓને ધર ચલાવવાની કળા પણ આવડતી જોઈ એ પતિની આવડતે અનુરૂપ જ ખર્ચ થવું જોઈ એ નહીંતર બિચારો પતિ મહિને રૂા ૧૫૦ કમાતો હોય અને પત્ની રૂા ૭૫ની સાડી માટે લડે તો એ ધરમા

અર્થાતિ જ રશ્મન લેશે. ધરની ધણી-ધરી બાવક ઓએને ફેરનેવલ પ્રસ-
ધનો જુટવવા પાછળ સમાપ્ત થઈ ગય છે

ચીનના ધણા મુવકો અવિવાહિત રહેવા લાગ્યા ત્યારે એક બ્રિટિને
એમને એવું કારણ પૂછ્યું એક મુવક બોલ્યો કે આમારી પસે એક જ
નથી કે આમે પત્ની માટે એની ઈચ્છિત ફેરનેવલ સાધનો જુટતી રાખે
આ ફેરનેવલ પસાથી તજ બાવીને આમે વિવાહ કરવાનો વિચાર જ માંડી
વાળ્યો. અને એમ કરીને આમે ધરમાં રાજગરોજ થતા સમયેથી કુલ
બન્યા હોએ.

તો નારી આગે ફેરનેવલી ગુલામી અને છે ત્યારે પુરુષ માટે એ
એક પ્રમુખ બની ગય છે ભારતીય નારીએ તો સાદાઈને સંગર જપ-
નાવશે નેઈએ. સિવનાથ રાખી એક જુ મોટા પજિલ થઈ ગયા. સરસ્વતી
એમના ઉપર પ્રસન્ન બની હતી, પરન્તુ સક્ષમી રૂદ હતી. જીવનની સુહૃ-
યાતના સાધનો પણ તેઓ સરળતાપૂર્વક જુટાવી રાકતા નહોતા. સર્વજ્ઞ
બલાને આરીસા જેવી નાની-થી વસ્તુ પણ તેઓ વસાવી રાકતા નહોતા.
એક દિવસ એમની પત્ની વાળ બોળવા બેઠી રામે પડ્યું બરેલી રજ
રાખેલી હતી. એમાં પ્રતિબિંબ પડતુ હતુ અને એના વડે એ વળ એવી
રહી હતી. રાખીએને એવુ તો વિદુથી પત્નીની સાદાઈ-પ્રિયતા ઉપર રક્ત
થઈ ગયા યું મારી માતાએ આ વાતથી કાંઈ સીખસે ? આ સાદાઈ છે
ત્યાં સખમ છે ફેરનેવલના ખર્ચાણ સાધનોને તજ તમે સાદાઈ અપાવશે તે
ધર મજગમ્મ બની રાકશે.

પત્નીના કાર્તવ્યનું વિ કોણુ કરતાં કું ધણુ કહી ગયે. પત્નીનાં કાર્તવ્યો
છે તેમ પ્રતિ માટે પણ કાર્તવ્યો છે. કાર્તવ્યોની બધી જ જવાબદારી એમની
(ઓએની) નથી એમાં મોડો ભાગ તમરો. પણ છે પ્રતિએ ત્રિચાલ
નેઈએ કે મારી રૂચિ-બાવનાથી પત્નીને આંસુમાં સરવાનો વખત તે આપતો
નથી ને ? એણે માય સાડુ પોતાના પિતાનું ધર ઊગરુ છે માતાનો મનગ્ન
બોળો ઊગરો છે ભાઈનો પવિત્ર પ્રેમ મારા ખાતર ઊગરો છે માટે માય
જીવનથી એના દિવને કેસ પદોચરી ન નેઈએ.

ભારતીય નારી ત્યામ ને સેવાની મૃતિ છે જીવિત શરીર પ્રમે પ્રેમ
રાખનારી ઓએ તા સવત્ર મળસે પણ મુખ્ય પછી પત્ની પ્રેમની નેત
જીવની રાખનાર ઓએ દુનિયાના બી ન કાર્તવ્યુ ભાગમાં તમને નેષ
નરી મથે. ભારતનો ઈતિદાસ બનાવે છે કે દાગરો ઓએ પ્રિયા તમે
સની થઈ ગઈ

પણ એક વાત પૂછુ ? પતિ પાછળ મરનાર સ્ત્રીઓનાં નામ ઇતિહાસમાં તો આજે પણ મળે છે પરન્તુ પત્ની પાછળ મરનાર પતિ કેટલા છે ? કહેવું પડશે કે સ્ત્રીઓએ પ્રાણાર્પણ કરી પ્રેમને ટકાવ્યો છે જ્યારે પુરુષોએ તો સ્ત્રીઓ સાથે કપટ જ કર્યું છે

પતિનું કર્તવ્ય શીખવું છે તો પવનજ્યને અનુસરવો પડશે. દુર્ભાગ્યે પવનજ્યને અજનાના શીલ પ્રત્યે ખોટી શકા થઈ આવી હતી અને એ આર વર્ષ સુધી અજના સાથે બોલ્યો નહી પણ યાદ કરો કે પવનકુમાર એક રાજકુમાર હતો એ ઇચ્છે તો દસ રાજકુમારીઓ સાથે વિવાહ કરી શકત, પણ એને ખીણુ લગ્ન સ્વીકાર્યું નહોતું આ છે પતિનું કર્તવ્ય

અને જુઓ જૈન કથા—સાહિત્યમા ચમકતી દપતી વિજયકુમાર ને વિન્યાકુમારીને ઇતિહાસના કોઈ પાને આવી જોડી શોધ્યે નહી જડે પ્રથમ પરિચય વખતની એ પહેલી ઘડી કેટલી પવિત્ર છે કે જ્યારે વિજયકુમાર કહે છે ‘મારે શુકલપક્ષનું અહાર્ય—વ્રત છે,’ અને ત્યારે જ વિન્યાકુમારી પણ બોલી ‘મારે વદ (કૃષ્ણ) પક્ષનું વ્રત છે’ આ સાંભળી વિજયકુમાર કહે છે ‘આ તો વધુ પ્રસન્નતાની વાત છે શું ભાઈ—અહેનના પ્રેમમાં ઓછી મધુરતા છે ?’ વિન્યા બોલી ‘દેવ, કુળપર પરા કેમ ચાલશે ? તમે ખીજ લગ્ન કરી લો’ આ સાંભળી વિજયકુમારે જે જવાબ આપ્યો તે હજારો વર્ષ વીત્યા છતાં ભૂલાયો નથી એણે જવાબ આપ્યો “તો પુત્રપર પરાના આધારે કાણુ અમર થઈ શકયુ છે, દેવી ? અને જો એક સ્ત્રી અહાર્યારિણી બનીને રહી શકે છે તો શુ પુરુષ આટલુ પણ ન નિભાવી શકે ?” આ છે આદર્શ દાપત્યજીવન !

આ સિવાય પારિવારિક જીવનના અન્ય સભ્યો, ભાઈ, અહેન, પિતા, પુત્ર, સાસુ, વહુ એમનાં પણ કર્તવ્યો છે પણ ઘડિયાળ હવે વધુ બોલવા સ્વીકૃતી આપતી નથી તેથી પછી ક્યારેક અવસર મળ્યે આપણે આ વિષય પર વિચાર કરીશુ.

પરિવારનો પ્રત્યેક સભ્ય જો પોતાના કર્તવ્ય—ફરજ પ્રત્યે સચેત—સાવધાન રહે તો તમારા ઘરમા પ્રેમગગા જ પદાર્પણ કરશે દેશનો પ્રત્યેક નેતા અને નાગરિક પોતપોતાના કર્તવ્યને જાણી સાચી દિશાએ કાર્ય કરે તો હું માનુ છુ કે શાંતિ દૂર નહી હોય—સમીપ જ હશે

॥ ૐ શાન્તિ ॥

દિનાંક

તા. ૨૪-૮-૧૯૫૮.

જૈન ઉપાશ્રય,

કોટ મુખર્ષી-૧.

પૃથ્વીવસ્તુના પાવન દિવસો સદૈશ્યા આપી રહ્યા છે કે આપણે જેવને
 જોઈએ બહારની કુનિયાને જાતેક વાર આપણે જોઈ છે પરંતુ હવે આપણે
 આપણને પોતાને જોતાં થઈએ બીજાની આમોચના આપણે, જાતેકાર કઈ
 છે પણ હવે આપણે આપણી પોતાની આસોચના કરીએ અને જેવને
 પૂછીએ કે આપણે કઈ જાણુ જઈ રહ્યા છીએ ? આપણી દૈનિક ગતિવિધિ
 શું છે ? આપણે જોઈએ કે આપણે કરવા લાયક, કાંઈ કેટલાં કાંઈ છે,
 અને ન કરવા લાયક કેટલાં કાંઈ છે મનુષ્ય કરવા લાયક કામ કઈ છે
 તે સ્વાસ્થ્ય જ છે નહીંતર તે ન કરવા લાયક પ્રવૃત્તિ, કરી ગય છે તે
 એક કવિ કહે છે

રાત્રે શેજ વિચારો, આમ કામાયા શું જાણી રે
 કરવાનાં શું શું કામો કાંઈ જાણ્યું કરવાનાં શું તજ કાંઈ ?
 પ્રવૃત્તિ પાપમાં વધેલ જાણુ છે કઈ રે ॥ રાત્રે...

કવિએ કેટલું સુદર કહ્યું છે । તમે દરરોજ સંખ્યાટાણે દિશ્યાન કરવું
 એવો છે આ ? દિવસભરમાં કેટલું કામાયા અને કેટલું ગુમચું । જેક
 આંદોના કુદમજોના દિશ્યાન તમે રાખો છો અને એવો દિશ્યાન રાખવું
 માટે દોહસોના પનારથી તમે મહેતાજી પણ રાખો છો પરંતુ તમે જીવનનો
 દિશ્યાન પણ કદી રાખો છો ? રાત્રે તમે વિચારજો. જીવનની આ કોપની
 કેટલો લાભ થયો છે અને કેટલું નુકસાન ?

જો કાંઈનો વેપાર સારો ચાલતો નથી તો તે એને માટે પૂન નિચર
 કરે છે કે કુદન ચાલતી કેમ નથી ? કુદાન ગતીમાં પડે છે એટલે જીવ
 સારે કમજે હોય તો સારી ચાલે. માલ માલકોને અને તેવો નથી. પ્રકર

જે માલ માગે છે તે મારી પામે નથી સો સો જાતના વિચાર તમે એને નિશે કરો છો, પરંતુ જીવનની આ દુકાન કઈ રીતે ચાલી રહી છે, એમાં કંભાણી કેમ થતી નથી, એ અંગે તમે કદી વિચાર્યું છે ? આ પર્યુષણપર્વ એ જ બધું કરવા માટે પ્રેરણા આપી રહ્યા છે વિશ્વશાંતિના પથદર્શક ભગવાન મહાવીરે કહ્યું હતું “ સાધક, તુ તારો રસ્તો શોધી લે. તારે કઈ આજુ જવું છે ” આગમવાણીમા કહું તો-

“ અકર્ણં પરિયાણામિ કર્ણં ઉવસંપવજ્જામિ ।”

સાધક પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે, હું અકલ્પ અર્થાત્ અનાચરણી તત્વનો પરિભ્રમ કરુ છું અને કલ્પ-આચરણીય વસ્તુનો સ્વીકાર કરુ છું આપણે વિચારવું છે કે, મુનિનો કલ્પ શું છે અને ભગવાન મહાવીરે કહ્યું હતું : શ્રાવકનો કલ્પ શું છે ? મુનિ પચમહાવ્રતધારી છે સાવધ અને સદોષ વસ્તુ, એને, કલ્પતી નથી. જે વસ્તુ મનને ચચળ બનાવે અને જે સાધકને સયમપથ પરથી વિચલિત કરે તેવી કાઈ પણ વસ્તુ એને કલ્પતી નથી. મુનિ પોતાના વ્રત અને પ્રતિજ્ઞા પ્રત્યે વક્ષાદાર રહે, જે વસ્તુ એના વ્રતનો ભંગ કરે અને એના આત્માના વિકાસને અવરોધે, તેનો તે દહતાપૂર્વક ઈન્કાર કરી દે પરંતુ સાથે જ હું એ પણ કહીશ કે અનાચરણીય વસ્તુ માટેનો એનો આ ઈન્કાર લોકોને દેખાડવા ખાતર ન રહે. સુયોગ્ય અને આગમના જાણુકાર શ્રાવકની સામે તે અમુક વસ્તુ માટે ઈન્કાર કરી દે અને અન્ય, બોળા ભક્તોની ભવુક્તાને, જોઈ પ્રતિજ્ઞાને ભૂલી જાય, તેવો સાધક પોતાના પ્રત્યે વક્ષાદાર રહેતો નથી જ્યાં સુધી સાધક સત્યભક્ત બની આવેતો નથી ત્યાં સુધી એના સાધનાના વૃક્ષને ફળ આવતા નથી.

એક વ્યક્તિ આખો રોપે છે બાર વર્ષ સુધી એમા ખાતર અને પાણી પૂર્યાં કરે છે, એના મૂળીયાને એણે પાણીથી નહીં પણ જાણે શ્રમ, બિંદુઓ વડે સીચ્યો છે, પરંતુ બાર વર્ષના કઠોર શ્રમ પછી પણ જો એના પર ફળ આવે નહીં, તો એને અવશ્ય ચિતા થશે, કારણ કે, શ્રમ અને સમયને વ્યર્થ જતો જોઈને કોને દુઃખ નહીં થાય ? તો મુનિ અને શ્રાવક પણ વર્ષો સુધી સાધના કરે છે, શ્રમબિંદુઓ વહાવે છે પરંતુ જોવાનું તો એ છે કે, સાધનાના એના વૃક્ષ પર ફળ લાગ્યાં છે કે નહીં ? તે સાધનાનું ફળ કયું છે ? અનુયાયીઓની વિશળ ગિરદી જામે છે, કરોડાધિપતિઓથી હમેશા ચારે બાજુથી ઘેરાયેલો રહે છે અને સર્વ પ્રશંસાના એ પુષ્પો વરસતા રહે છે ! આ સર્વ શું આ સાધનાનું ફળ છે ?

એ એણે વિચારવાનું છે કે તો કહીશ આ સાધનાનું ફળ નથી. જાને તમે
 એ સાધનાનું ફળ માનશો તો કે કહીશ કે તમે ધાતિમાં છે. અનુભવીઓની
 વિરદી અને પ્રશ્નનાં પુષ્પો એક રાજનેતિક નેતાને પણ મથે છે કે કહીશ
 કે તમારે એ જાણુ જ નોંધવું હોય તો તમે જેવની પસંદગીમાં જુદ
 ખાધી છે તમને સવર્મ કરતાં રાજનીતિમાં ધણી જ સરળતાપૂર્વક ખાધી પણ
 વધુ અનુભવીઓ મળી શકશે અને પ્રશ્નનાં જ્ઞો પણ તમે વધુ વીણી શકો.

વસ્તુતઃ તો આ સાધનાનું ફળ નથી. સાધનાનું ફળ તે છે કપાલ
 મહાપુ અંતર અને જાણની એકતા, જીવનની પવિત્રતા સાથા અર્થનું
 આ જ સાધનાનાં ખર્ચા ફળ છે સાધના રૂપી વૃક્ષની આ વાત જાણી છે
 ત્યારે મને મારા પાવન ગુરુદેવ શી કિચનવાલજી સાની વાદ આવે છે.
 સાધનાનાં ફળ તો તેમની પાસે દેખાતાં હતાં. શુ એમની સરળતા હતી,
 અને શુ એમની સમતા હતી. એ મારા સહુગુરુદેવે પોતાની નિહાળીએ
 હતી જાણપટ આશ્ચુ નથી. એકને કંઈ કહેવું અને બીજાને કંઈ એ જા
 અને કંઈની વૃત્તિ એમને સ્પર્શી પણ શકી નહોતી. પ્રપચ શુ છે એ તેમણે
 જાણુ સુધાં નહોતું કે જાણુ છુ ત્યાં સુધી એમણે પોતાના લખ
 જીવનમાં એક કાઈ પણ લખાવ્યું નથી. અંતર અને જાણની જાણી એકતા
 બીજો દેખણે શોધવા છતાં પણ કવચિત જ નેવા મળશે.

કપાલની મહા સરળતા અને અંતર-જાણની એકતા જ્યાં સુધી
 આપણામાં આવતી નથી ત્યાં સુધી સાધનાના આશ્ચુ વૃક્ષ પર ફળ આવતાં
 નથી. પછી ભયેને મેલાં વચો પદેમાં ન હોય કે જાણુ નિષ્કામો કહી શકી
 ન હોય. હાં તો કે મુનિવા કાળની વાત કરી રહો દત્તે. મુનિ પોતાના
 જાતની અર્થાધર્મ સિંચર રહે મહાવતોની એણે જ પ્રવિચા લીધી છે એને
 દલતાપૂર્વક નજારે. એક બીજા વાતપણુ જાણી કહી દેવા છિંકુ છુ મુનિને
 કાળ ઉતર અને મૂળ ગુણેને કારણે જ સુરક્ષિત રહે છે ઉતર ગુણુ પણ
 મૂળ ગુણેને પોષક છે અને જ્યારે ત્યાં જરખા થાય છે ત્યારે મૂળને પણ
 આઘાત પડેચિ છે અને તમે નજુ છે કે નાની એવી ખાલી પણ વિચળ
 કાળ વચને જાટાળી દે છે મારે સાધી ઉતર ગુણુ પ્રત્યે પણ સાવધ રહેવું
 નોંધએ અને એ દલતાપૂર્વક ઉતર ગુણેને સપૂર્ણપણે નિશ્ચાની ન શો તો
 સરળતાપૂર્વક પોતાની કુળજાણનો સ્વીકાર કરી શે. એની આ કુળજાણ
 શખાને ધત્ર જની શો છે પરંતુ મૂળમાંની જૂત તો કહી શખ વર્ષ શે
 નવિ. મહાવતવા જાતની ઉપેક્ષા કરવી નોંધએ નવિ. આ જાતની ઉપેક્ષ

અને ખોટો ખયાવ સાધકના આત્માને અને સઘને વિકૃત બનાવે છે આંતર-શુદ્ધિના માર્ગમા શિષ્યમોહ અથવા સપ્રદાયમોહને કદી પણ બાધક બનવા દેવા જોઈએ નહિ

અકલ્પનો પરિત્યાગ કરી કલ્પમા સ્થિત રહેવાની વાત ચાલી શકી છે. મુનિના કલ્પ સખ ઘે તો હુ થોડુક કહી ગયો છુ. મુનિના કલ્પને તમે પણ સારી રીતે જાણો છો મુનિને શું કલ્પે છે અને શુ નહિ એનુ તમને સારુ જ્ઞાન છે એક નાનુ બાળક પણ જાણુ છે કે સાધ્વીજી તેમને સ્પર્શી શકતાં નથી એટલે જ્યારે પણ કોઈ સાધ્વીજી ધરમા પ્રવેશ કરે છે અને તે દરવાજે ઊભો હશે તો તે ત્યાથી દૂર ચાલ્યો જાય છે એવી જ વાત છોકરીની છે. એ જ્યારે મુનિને જોશે કે તે પણ દૂર ઊભી થઈ જશે તમારા છોકરા-છોકરીઓને પણ મુનિના આચારનુ પરિજ્ઞાન છે પરતુ તમને તમારા આચારની જાણકારી છે કે નહિ ? શ્રાવક શુ કલ્પે છે અને શુ નહિ ? તમે કહેશો, અમે તો ગૃહસ્થ છીએ અને ગૃહસ્થ સ્વતંત્ર હોય છે ચાહે તે કરી શકે છે પણ એમ માનવુ તે ભૂલ છે શ્રાવક માટે પણ તેનો આચાર છે, તેને માટે પણ તેની મર્યાદા છે ગૃહસ્થ થવાનો એ અર્થ નથી કે તે ચાહે તે કરી શકે શ્રાવકનો કલ્પ છે કે તે નિર્ગન્થના પ્રવચનો પ્રત્યે આસ્થાવાન બને શ્રમણુ નિર્ગન્થ કે મુનિઓને જુએ કે એના હૃદયમા પ્રેમસ્રોત વહી ઊઠે-ખીજી બાજુ તે મહાર ભનો પરિત્યાગ કરે, એની આજીવિકા અલ્પાર ભથી ઉત્પન્ન થાય છે. પોતાની અલ્પ એવી જિ દગી સારુ મહાર ભ કરવો તે શ્રાવકને કલ્પે નહિ ખીજી બાજુ શ્રાવકે દુર્વ્યસનોના પરિત્યાગી બનવુ જોઈએ. આજે તો જે વ્યસનોમા ગળા સુધી ડૂબેલા છે, રાત્રે બાર વાગે પણ જોતે ખીડી અને સિગારેટ જોઈએ છે, તેવો માણુસ પણ પોતે આન દજી, કામદેવજી, સમો શ્રાવક હોવાનો દાવો કરતો હોય છે

શ્રાવક અલ્પાર ભથી જીવવાની કળા શીખે એ એનુ કલ્પ છે તમે શ્રાવક છો તમે ધણુ ખરુ જાણુ છે શીખ્યા છો, શાસ્ત્ર જાણ્યા છો, થોકડા-બધ વિષયો શીખ્યા છો ઈતિહાસ, ભૂગોળ, ગણિત શીખ્યા વ્યાકરણુ અને કાવ્યશાસ્ત્ર પણ શીખ્યા હવે એક ચીજ ખીજી જાણી લો, શીખી લો, તે કોઈ લાણુ પહેળુ શાસ્ત્ર નથી કારણુ હુ જાણુ છુ કે લાખા શાસ્ત્રો શીખવા માટે તમારી પાસે અવકાશ નથી એક નાનકડો સખ છે બહુ મોટો નહિ, ફક્ત એક જ અક્ષરનો તે છે 'ના' તમે 'ના' કહેતા શીખી જાઓ

જેણે આ નાનકડુ સૂત્ર શીખી લીધુ છે, એણે જીવનની ધણી મોટી

અમર્યા સુપર વિજય મેળવી લીધી છે. વ્યવહારમાં પણ એમ જ કહેવાય છે કે ના પાડી દેવી તે સારુ છે. પહેલેથી ના પાડી દેવી એ સારી સિવાય કે પહેલાં હા પામી અને પછી ના પાડવી એક વિચારો તો અહીં સુધી કશું છે કે અચિંત્ય સીખવા કરતાં તમે ના કહેતાં સીખી શો એક માલુમ કોટમાં જીભો છે જગ એને પૂછે છે તે આ અપરાધ કર્યો છે? ને તે હા કહે છે તો જગ એને સજા આપે છે પણ ને તે ઈશ્વર કરે તો જગ સજા ઈષ્ટ કરતો નથી કોઈ તમને કહે કે ચોપડમાં તમારા નામે હજાર રૂપિયા લખી લઈ અને તમે હા પાડી દેશો તો તમારે હજાર રૂપિયા ભરવા પડશે અને ના પાડી દેશો તો એ મુશીબતમાંથી ભ્રમરો જશે ને! આ તો હું તમારા કામની વાત કરી રહ્યો છું અને હું મહુ છું કે જાની વાત તમારે ત્રણે બહુ જાણવી જોતરી જાય છે (સલામાં અગભ્યાટ)

પરંતુ બા નો મત્ર જથી જગ્યાએ કામમાં ન લેવાય. મુલ કાર્યોમાં ના નાજરું કામ કરી જાય છે મારે ત્યાં તે મજા નથી. પરંતુ અમુલ અને પાપમાં કાર્યોમાં ના નો મત્ર અવસ્થા વલુવો જ જોઈએ આવો સજા પૂરપ મારે ના કહી દેવો જોઈએ. આ એક ના તમને સેંકડો છુરાઈમાંથી બુવાથી સેજો. ઈશ્વરીએ જે મચરાની સજાક લેવા મારે ના કહી દીધી હોવ તો એનો મત્ર સિખમાં કામ મારે રહી જાત જ્યારે રાવલુના મત્રમાં સતી-સાધની સીતાને મચવીમાંથી ઉપાડી લાવવાને પાપકર્મો વિચાર આખો અને તે જ કહે એણે એ મારે જે ના કહી દીધી હોત તો એને કહેવો પણ ન શાત. આજે હજારો વર્ષો વીતી જવા છતાં પણ એનો એ અપરાધ ધિવાઈ સમ્યે નથી અને જે સમયે રાવલુ પોતાના પાપમાં સજાક અન્ય મારે મારુનીને મોલાઓ ત્યારે તેણે તે જ સમયે રાવલુને જે દુહતાપૂરક એક જ સજા ના કહી દીધી હોત તો એનો ઉલ્લખણ મત્ર પણ કુનિવામાં કલમ મારે રહી જાત.

આ વાતો તો તમે અનેક વાર સાંભળી ચૂક્યા હશે. ભારતમાં જોવા રાવલુની આ વાતો કોણ જણે રૂવી રીતે સંભવિત જાની એના પ્રત્યે કશું અને તિરસ્કાનુ વાતાવરણ એટલા મારે જીવુ થયું કે એણે ના નો મત્ર જણ્યો નહોતો.

નાનો મત્ર તો જણ્યો હતો સતી સીતાએ રાવલુ દ્વારા હજારો પ્રયોજનો અને વિપતિઓની વીજળીઓ વરસી છતાં એ ના ના મત્ર પર આજ રહી. નાનો મત્ર જણ્યો હતો સતી રા તમતિએ. રાજમતીનું અપ્રતિમ

સૌંદર્ય જોઈને ગિરનારની ગુફામાં ધ્યાનસ્થ બેઠેલો યોગી રથનેમિ સાધના પથેથી ચલિત થયો અને તે સતી રાજમતીની પામે જઈ બોલ્યો 'હે રાજમતી, સાધનાના કાંકરિયા પથ પર ચાલવા માટે તમારા કામળ કદમ નથી મારી વાત માનો અને ભોગોની દુનિયામાં થોડાંક દિવસો વિતાવો. પછી આપણે પાછા ત્યાગપથ પર ચાલી નીકળશું' સતી સાધ્વીએ દઢ સ્વરમાં એક જ શબ્દ કહી દીધો "નહી" તે સાધ્વી પથબ્રહ્મ થયેલા સાધકને ફિટકારતા કહે છે

**વિરત્યુ તે, ડજસો કામી, જોતં જીવિયુ કારણા
વન્ત ઇચ્છસિ આવેઝુ સેયં તે મરણં ભવે ॥**

હે સાધક, તને ધિક્કાર છે, આ વિપલયાં વિષયો માટે તુ તારા ઉજ્જવળ યશને માટીના મૂલે વેચી રહ્યો છે એકી કાઢેલી વસ્તુ માટે ફરી હાથ પસારતા તને શરમ નથી આવતી? એથી સારુ તો એ છે કે તુ મૃત્યુને જ ભેટી લે

નારીનો આ ફિટકાર લપસી પડેલા સાધકને પુનઃ સાચે રસ્તે લઈ આવ્યો. સૂતેલુ વીરત્વ જાગી ઊઠ્યુ નારીને નાગણુ ખનાવનારાઓ આ જવલત દષ્ટાતથી કંઈક શીખશે શુ આ સાંભળ્યા પછી પણ તમે નારીને નરકની ખાણુ માનશો?

હા, તો આ "ના" એ એ સાધકને સાધના-પથ પર પુનઃ સ્થિર કર્યાં નહીં તો તેમને લપસી પડવામાં વાર જ ક્યા હતી?

કેટલાક લોકો કહે છે કે ચંદ્રગ્નિ દુયુક્ત 'હા' શબ્દ ધણો જ રમણીય છે તમારો સામે કોઈ ગ્રાહક આવીને ઊભો રહે છે તમે પૂછો છો કે શુ માલ ખરીદવો છે? રોકડા પૈસા લાભ્યો છે? ત્યારે એના જવાબમાં ન્યારે એના મોએથી 'હા' શબ્દ નીકળે છે ત્યારે તમને કેટલો આનંદ થાય છે! એક હજારનો માલ ખરીદવો છે અને તે પણ રોકડા નાણાં દઈને, ત્યારે તમારા આનંદમાં કોઈ ખામી રહે ખરી? "હા" શબ્દ તમને મીઠો તો લાગે છે, પણ ક્યારેક એ પણ મુશ્કેલીમાં મૂકી દે છે માની લો કે ધર્મસ્થાનકના લવન-નિર્માણના ખરડામાં એક માણુસે દસ હજાર આપવાની "હા" લણી દીધી અને એના ભરોસે કામ પણ શરૂ થઈ ગયુ, પણ ન્યારે તમે એની પાસે રૂપિયા લેવા ગયા ત્યારે એણે ઈન્કાર ફરી દીધો આવે વખતે મુશીબત ઊભી થઈ કે નહિ? તમે કહેશો કે તેણે પહેલેથી જ "ના" કહી દીધી હોત તો સારુ થાત

તમારે મોટેથી જો પહેલેથી જ “ના નીકળી જશે તો તમે એને સરળતાપૂર્વક ઢા”માં બદલાવી શકો છો. પરંતુ એ કહ્યા બાદ ના કહેશો તે કુસ્મનાવટ વધી જશે. એક બાઈ તમારી પાસે કાંઈ લેવા આવે અને તમારી તેને તે દેવાની ઈચ્છા ન હોય તો તમારે એ માટે તરત જ ઈન્કાર કરી દેવો. જોઈએ જ્યો તો પોતા માટે જીજી બંધવશ કરી લે. પરંતુ પહેલાં તમે ખોટી ઢા” પાડી એ વખતે તે રાજી પશુ બાઈ જશે. પશુ જ્યારે પ્રસન્ન આવે તમે ના પાડી દો તો તે તમારો શત્રુ બન્યા વગર રહેશે. અરે! ઢા” કહ્યા પછી ના કહેવામાં હંબર બહાનાં શોધવાં પડે. ઉપરાંત જ્ઞાપોર અને કપડીની ઉપાધિ પુરસ્કારમાં મળે તે જુદી જો કરવામાં તમે અસમર્થ છો તે માટે તમે ના જ પાડી દો તમે કાંઈ કિંમતી વસ્તુ ખરીદવા માંગો છો પશુ પૈસા નથી તો પહેલેથી ના પાડી દો કાંઈક નિમત્રણ ઉપર તમે જો સમક્ષર પહેલી શકો તેમ ન હો તો એને રાજી કરે ના જ લખી દો આ નાનકડો એવો સબ ના તમને જાતેક ઉપાધિઓથી ઉચારી લેશે.

હું પશુ તમને એ જ કહી રહ્યો છું કે તમે પાપ માટે ના કહેવું શીખી લો. કારણ પાપનો પ્રારંભ પ્રાણકાળની જોમ અમકદાર હોય છે પરંતુ એને અત રાખીની જોમ અપકારપૂર્ણ હોય છે. લીમડાનાં ફૂલોમાં મીઠી ફાંદા આવે છે પશુ એને આખરો તો તે કળ્યાં લાગશે. જસ એવું જ પાપ પશુ છે એના ફૂલોમાં સોરજ છે પરંતુ જ્યારે એવું આસ્વાદન લેવામાં આવે છે ત્યારે મોં કડવું થવા વિના રહેતું નથી.

કુભાર લાકડી વડે ચાકને ફરવે છે અને પછી પેલી લાકડીને જુદી કાડી લે છે પરંતુ પેશું ચક તો વેચને લઈને ફરતું જ રહે છે. તેવી જ રીતે આત્મા પાપકર્મ કરે છે અને એના વેચને લઈને સ્તુતિ સંસ્કારમાં પરિવ્રમણ કરતો રહે છે. પાપની પરિણતિ આત્માના સ્વભાવને વિશ્વવ્યવસ્થા સર્જી નવ છે આત્માને સ્વભાવ ઉન્નતિ કરવાનો છે આગમ કહે છે.

શર્વ ગતિ ધર્માણો ભીવા ॥

ત્યારે પ્રથમ એ યાગ છે કે આત્માને સ્વભાવ ગતિ કરવાનો છે તે નરક તો અપીધામાં છે ત્યારે પેશો ઉન્નતિ કન્યાર આત્મા અધિગતિ કેવી રીતે કરે છે એના જ્ઞાનમાં વૈનરા વિદ્ય કાચવાન મદ્યવીર ચાત્ય પમકયાચ મુચમા એક મુજી રપક દેનાં ફરમાવે છે.

જહ મિત્તલેવા લિતં ગરુયં તુમ્વં અહો વયદ્ પવં ।

આસવ કાર્યં કમ્મ ગુઠ જીવા વઙ્ચન્તિ અદ્દરગદ્ ॥

-જ્ઞાતા ધર્મકથા અ. ૬

અર્થાત્ જ્ઞેમ તૂપ્પગ્ગેનો ચ્ચલ વ પાણીમા તરવાનો છે પરતુ એ તૂપ્પગ્ગેને જ્ઞે માટીનો લેપ લગાવી દેવામા આવે તો આ ડૂબી જશે તેવી જ રીતે આત્માનો સ્વભાવ ઉર્ધ્વગતિ કરવાનો છે, પરતુ પાપ પરિણુતિ વડે આત્માને અધોગતિ કરવી પડે છે.

પાપ કર્મ દ્વારા આત્મા ભારી બને છે શ્રીમદ્ ભગવત્ સૂત્રમા આત્માના ભારે થવા અગે એક ગેયક પ્રશ્નોત્તરી આવે છે

પ્રશ્ન—સમણ ભગવં મહાવીર વન્દિત્તા નમંસિત્તા પવં વયાલી

કહ્ણણ મન્તે ! જીવા ગરુયત્ત હવ્વ માગચ્છન્તિ ?

ઉત્તર—જયન્તિ ! પાણાદ્વાદ્ વાપ્ણં જાવ મિચ્છા દસ્સજ સલ્લેણં
પવં ચ્છલ્લુ જીવા ગુરુયત્તે હવ્વ માગચ્છન્તિ ।—

જ્ય તી શ્રમણોપાસિકા ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પાસે પ્રશ્ન કરી રહી છે. નારી જાતિ માટે આ ગૌરવ લેવા જેવી વાત છે કે એક નારી આવા મહાપુરુષ જેમની સામે સ્વર્ગનો ઇંદ્ર પણ એક સસલાની જેમ નમ્ર બની એસે છે, અને જેમના તેજ સામે ઈન્દ્રો અને ચક્રવર્તીઓનુ તેજ પણ ફીકકું બની જાય છે, એવા તારક ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રશ્ન કરી શકે છે. આ વીર નારી સુશ્રાવિકા જ્ય તીએ જે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે તે જ બતાવી આપે છે કે એ યુગની નારી પણ કેવી લણેલી-ગણેલી હતી. આજની આપણી આતાઓ પણ જ્ઞાનના ક્ષેત્રે આગળ વધશે ખરી ?

હા, તો જ્ય તી શ્રાવિકા પ્રભુને વદના કરી પૂછી રહી છે “ પ્રભો, આ આત્મા ભારે કઈ રીતે બને છે ? ” આ કેટલો માર્મિક પ્રશ્ન છે ! પ્રશ્નને જવાબ આપતા વીતરાગદેવ કહે છે ‘ હે જ્ય તી, પ્રાણાતિપાત અને મિથ્યાદર્શનના શલ્યરૂપ અઢાર પાપો દ્વારા આત્મા ભારે થાય છે ”

પાપની પરિણુતિ આત્માને ભારે કરે છે અશુભ પરિણુતિ વડે એના ઉપર અન ત-અન ત કર્મના પરમાણુ આવીને ચોટી જાય છે અને તમે જાણો છો કે ભારે વસ્તુ હંમેશા નીચે જ જાય છે કર્મના ભારથી આત્મા પણ અધોગતિ કરે છે જેમ માત્ર એક સાપના ઠસવાથી માણસ મૃત્યુ પામે છે; મારવા માટે એકથી વધુ સર્પોની જરૂર રહેતી નથી તેવી રીતે મનુષ્યને

નરકમાં પહોંચ્યાના માટે કષારેક કષારેક તે એક પાપ જ પહોંપત મને છે. જે પાપની પરિણતિમાં તીવ્ર રસ બાવે છે તે વધુ પ્રમાણ ભક્ષા કરે છે. નામથીએ તે એક જ પાપ હતું હતું એણે એક સતને કહ્યા વનમ્મુ શાક વહેતામ્મુ હતું એ પાપે એને કેટલી વાર નરકના અગ્નિમાં સમ્મુ પામ્યુ હતું

દુનિયામાં પેલા ઘટાં તેમાંમ દુઃખ ન્યારે કામાં હોય છે ત્યારે ખાટો હોય છે પણ ન્યારે એ પાકે ત્યારે તેમાં મીઠાસ બાવે છે પરંતુ ધણુ ક્યા એક એવું ફળ છે કે ન્યાં સુધી એ કામ્યુ રહે છે ત્યાં સુધી એમાં મીઠાસ રહે છે પરંતુ પાકતાં એમાં કડવાસ બાવે છે એની કડવાસ કેવી છે? તમે જાણે છો? ખાવા મળતુ નથી અને મળે છે તે પચતુ નથી. એક આશા તેમ ક્ષય દાશી મળે છે અને જૂઝારી રહી શકાતુ નથી જીવનની જા તે કેવી વિદગ્ધા છે? પણ તમે જ મને જતાવો કે આ વિદગ્ધા કેણે પેલા કરી છે? જવાબ એ જ હશે કે આ વિદગ્ધા તે પાપની પરિણતિને કારણે જ

એમના માટે કુ કુ કુ કે તમારી પરિણતિ માટે તમે ઈશ્વર કરી દો. એક વિચારો કમ્યુ છે કે જીવનનિર્મણના ચાર માત્ર છે પહેલે છે કમેસ ઘાવ તેવુ બોધવુ નહીં એક કાંચે સે પચાને હોયી રહે છે તેમ એક વ્યક્તિના સ્વદેથી સમાજની સેકેડે વ્યક્તિઓની સાંતિને ભ્રમ થઈ જાય છે. સમાજમાં સેકેડે માખસે દાગર છે એક વક્ત્ર બોલવા કોમો ઘાવ છે સારીય સમા દસી-દસીને ભોધ-પોધ થઈ જાય છે બીજે મજાસ કોમો ઘાવ છે ભાવણની સરજાતમાં જ એ એક એવો સ્વદ જીવ્યારે છે કે સમાજમાં અસાંતિ ડાઘઈ જાય છે આરેવ જાણુ તેજાન સર ઘાવ છે બધાંય અસાંતિ જની જાય છે આ યું થયું? સાંતિની સહેરમાં આ અસાંતિ ક્યાંથી આવી ગઈ? એવું કામ્યુ એ જ કે બોધતાં બાવણુ નહીં જણુ શીખ્યા પણ બોધતાં શીખ્યા નહી

હાં તે પહેલુ સુત્ર છે કમેસ ઘાવ તેવુ બોધે નહીં બીજુ છે: રોમ ઘાવ તેવુ ખાઓ નહીં " બોજાલ સ્વાસ્થ્ય માટે છે પરંતુ બોજાલ એવુ કેવુ છે કે આ પાની તરત જ પચારીમાં પચુ પડે. યદીયાર પદ્ધતિ તેનાં મન દાષમાં ગેરી શકુ ના. પેગની સીખાનું અનિકમજુ હતું અને તર હરના વધારે ખાચુ તેા સમજી લેવુ કે આપને બો જા ખાડુ નથ પરંતુ બો જા આપજને ખાઈ મ્યુ છે મર્યા-મસ ઘાવ તમનામદમરી

મોહમાં આપણે તણાવું ન જોઈએ સ્વાદના પ્રવાહમાં સ્વાસ્થ્ય ખગડે નહીં, એ માટે સાવધાન રહેવું જોઈએ

જીવનનિર્માણનું ત્રીજું સૂત્ર છે “કરજ થાય તેટલું ખર્ચ કરો નહીં.” “ઋણં કૃત્વા ધૃતં પિબેત્” વાળી કહેવત આપણે ચરિતાર્થ કરવી નથી. તમારા દૈનિક અનાવશ્યક ખર્ચો તમારે ઓછા કરવા જોઈએ સિનેમા, ચહા, અને ખીડી-સિગારેટનો શોખ તમારા માથે કરજનો ભાર વધારે છે

ગરીબાઈમાં વ્યસન તે કોઠમાં દરાજ સમાન છે સગપણુ લગ્નના ઉમગે જરૂર કરતા વધુ ખર્ચ કરવો એ ઠીક નથી લગ્નનો ઉમગ એ એક પ્રકારનો નશો છે. તે વખતે ખબર પડતી નથી એ સમયે કોઈ જો કહે કે, વધુ ખર્ચ કરશો નહીં. ત્યારે ઉમગધેલો મનુષ્ય યોલી ઊઠશે ‘અરે સાહેબ, પૈસો તો હાથનો મેલ છે’ પણ તો પછી ન્યારે કોઈ સ્વધર્મને કંઈક આપવાની વાત આવે છે ત્યારે એ જોશ શા માટે ઠડો પડી જાય છે? એનો અર્થ એ થયો કે મનુષ્યને રાગમાં એટલો રસ આવી ગયો છે કે ત્યાગની વાત એને ડુચ્ચતી નથી હા, તો મતલબ એ છે કે વ્યવહારમાં માણસ એટલો અનુરકત બની જાય છે કે બધું જ ભૂલી જાય છે, પરંતુ માનવીએ દરેક સમયે વિવેક રાખવો જોઈએ, કારણ કે અતિ ખર્ચ કરી કરજનો ભાર વધારવો અનુચિત છે.

જીવનનિર્માણનું ચોથું સૂત્ર છે “પાપ થાય તેવું કાર્ય કરવું નહીં” કરુણાશીલ મહાત્મા બુદ્ધે પોતાના પ્રવચનમાં કહ્યું હતું

વણિજો મમયં મગ્ગ અપ્પસત્થો દ્વિદ્ધનો ।

વિસ જીવિતુ કામો પાપાનિ પરિવજ્જપ ॥

—ધર્મપદ

બહુ ધન ધરાવતો ધનિક ન્યારે ધન કમાઈને સ્વદેશ તરફ પાછો ફરે છે ત્યારે તે ભયભયા માર્ગને છોડી દે છે કારણ કે, ત્યાં એને ભૂટાઈ જવાનો ભય છે અને જીવવાની ઈચ્છા રાખનાર જેમ વિપને તણ દે છે તેવી જ રીતે વિચારશીલ પુરુષ પાપને છોડી દે છે

પરંતુ આજનો માણસ તો પાપને છોડવાનો નહીં ઊત્કૃષ્ટ એને છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરતો ફરે છે એક ચોર ચોરી કરતા ન્યારે પગડાઈ જાય છે ત્યારે એ વિચારતો નથી કે તેણે ચોરી કરી છે એટલે પકડાયો છે, પરંતુ એમ વિચારતો હોય છે કે તેણે ચોરી કરતા સાવધાની રાખી નહીં ગફલતના લીધે જ હું પકડાઈ ગયો છું ”

નરકમાં પહોચ્યાના માટે ક્યારેક ક્યારેક તો એક પાપ જ પૂર્ણ થતે છે. જે પાપની પરિણતિમાં તીવ્ર રસ આવે છે તે વધુ પ્રગટ બાધન કરે છે. નાજબીએ તે એક જ પાપ હતું હતું એણે એક સતને ક્યા વખતે 'ચાક વહોર્યાનું હતું એ પાપે એને ઠેકઠી વાર નરકના અગ્નિમાં ઠાકવું પડ્યું હતું.

દુનિયામાં પેદા થતાં તમામ જોના જ્યારે 'કામાં હોય છે ત્યારે આટલું હોય છે પણ જ્યારે એ પાકે ત્યારે તેમાં મીઠાસ આવે છે પરંતુ પાપુ જ્યાં એક એવું જણ છે કે ત્યાં સુધી એ ક્યું રહે છે ત્યાં સુધી એમાં મીઠાસ રહે છે પરંતુ પાકતાં એમાં કઠવાસ આવે છે એની કઠવાસ જેવી છે તમે જાણે છો! આવા મળતુ નથી અને મળે છે તે પચતુ નથી. થોડું આશી તેમ ક્ષમ હાથી મળે છે અને સૂખ્યાં રહી શકતું નથી જીવનની જા તે જેવી વિગળવા છે! પણ તમે જ મને જતાવે કે આ વિગળવા છે પેદા કરી છે! જવાબ એ જ હશે કે આ વિગળવા તે પાપની પરિણતિને કારણે જ.

એટલા માટે જુ ક્યું જુ કે તમારી પરિણતિ માટે તમે ક્ષમાર કરી દો. એક વિચારે ક્યું છે કે જીવનનિર્માણના ચાર માર્ગ છે પહેલો જે કમેશ માય તેવું બોલવું નહીં એક કકિયે સે પ્રમને ફોડી શકે છે તેમ એક વ્યક્તિના શબ્દથી સમાજની સે કહે વ્યક્તિઓની ચાલિને બન થઈ જાય છે. સમાજમાં સે કહે માલુસે કા જર છે એક વક્તવ બોલવા બેબો માય છે ધારીન સભા હસી-હસીને ધોષ-પોષ થઈ જાય છે બીજો માલુસ બેબો માય છે ભાવણની સરખાતમાં જ એ એક એવો શબ્દ જ્યારે છે કે સમાજમાં અર્થવિ છાઈ જાય છે ચારેમ જાણુ તેજાન શર માય છે બધાંજ અર્થવત બની જાય છે આ શું ક્યું! ચાલિની લહેરમાં આ અર્થવિ ક્યાંથી આવી ગઈ! એવું કારણ એ જ કે બોલતાં આવડતુ નહીં જ્યુ થીજ્યા પણ બોલતાં થીજ્યા નહીં.

હાં તો પહેલું સૂત્ર છે કમેશ માય તેવું બોલો નહીં " બીજું છે શોષ માય તેવું આજો નહીં બોલના સ્વરૂપ માટે છે પરંતુ બોલના એવું જેવું છે કે જામા પછી તરત જ પથારીમાં પડતુ પડે. ચરદિવાર પડ્યોને તેના મન વાકમાં ગ્વી શકતુ નહીં પેટની સીમાનું અનિકમનુ ક્યું અને તરુ કરતા વધારે આવુ તે સમજા મેવું કે આપને બોલના આવું નહો પરંતુ બોલના આપને આઈ જયુ છે મર્યા-મર્યાના તમનમર્યાનો

એવને જાણે એવું ન બને કે ઉપાદેયને તણ દો અને હેયને ગ્રહણ કરી લો. નહીં તર મોટી વિટબણા પેદા થઈ જશે

હા, તો એણે તરબૂચમા સોનું છૂપાવી દીધું અને પોતાની કુશળતા ઉપર મનમા તે મનમા મલકાવા લાગ્યો. પોતાના આઠ વરસના બાળકને લઈને તે સ્ટેશને ઊપડ્યો નાકેદારે એને રોક્યો સામાન બતાવવા માટે કહ્યું, તો એણે ખૂબ ઉલ્લાસની સાથે આખો ટ્રન્ક બતાવી દીધો. કપડા સિવાય બીજું કશું ય મળ્યું નહીં હાથમા તરબૂચ હતું એટલે તેને નાકેદારે આગળ વધવા ઈસારો કર્યો સ કેત મળતા જ એ તો ત્યાથી ચાલી નીકળ્યો સ્ટેશને પહોચ્યો ત્યારે ગાડી આવી ગઈ હતી. ડ્રબ્બામા બેસવાની તે તૈયારી કરી રહ્યો હતો ત્યા બાળકે હક લીધી તરબૂચ મારા હાથમા આપો તો જ હું ડ્રબ્બામા ચઢીશ. પિતાએ ધણુ ધણુ સમજાવ્યું કે, તું પહેલા ડ્રબ્બામા ચઢી જ પછી તરબૂચ તને આપીશ પણ તેણે એ કઈ સાભળ્યું નહીં આ રકઝકમા એણને સીટી મારી આખરે વિનયતાપૂર્વક તેણે બાળકને હાથમા પેલું તરબૂચ મૂક્યું

તરબૂચ લઈને જેવો એ બાળક ડ્રબ્બામા પેસવા જાય છે કે, એના નાના હાથ તરબૂચના ભારને ખમી શક્યા નહીં અને તરબૂચ છૂટી પડેટ ફોર્મ ઉપર પડી ગયું અને પડતાની સાથે જ એના ટુકડા થઈ ગયા પેલી સોનું ભરેલી ડ્રબ્બી એક બાણુ જઈ પડી આ બાણુ પોલીસના માણસો પહુ ત્યા જ ઊભા ઊભા જોઈ રહ્યા હતા સોનાની ડ્રબ્બી જોતા જ તેમણે એને પકડી લીધો હિંદુસ્તાન આવવાને બદલે એ જેલની કોટડીમા પહોચી ગયો. પાપને છૂપાવવા માટે એણે કોઈ જીણુપ રાખી નહોતી પરંતુ હું કહું છું કે, પાપને છૂપાવી શકાતું જ નથી વિશ્વમા હજારો વણકરોએ કપડા વણ્યા છે, જેનાથી શરીર ઢાકી શકાય છે પરંતુ આજ સુધી એવો એકપણ વણકર પ્રાકર્યો નથી કે જેણે એવો કોઈ પડદો વણી આપ્યો હોય કે જેના વડે પાપને ઢાકી શકાય

મનુષ્ય પાપના પ્રતિક્ષણથી અને એ વડે થનાર બદનામીથી જેટલો બચવા માગે છે તેટલો જો તે પાપથી બચવાનો પ્રયત્ન કરે તો આ દુનિયા સ્વર્ગ સમી બની જાય એક વિચારકે કહ્યું છે કે, એક સાઠની આગળ તમે ચાલતા હો ત્યારે તમારે સચિત રહેવાનું છે, અને એક ગધેડાની પાછળ ચાલી રહ્યા હો ત્યારે પણ સચિત રહેવાનું છે તેમ પાપમા જો આગળ વધી રહ્યા હો તો પણ ચિતા કરવાની છે અને જો ધર્મ અને સવરના ક્ષેત્રે પાછળ રહ્યા હો તો પણ તે ચિતાનો જ વિષય છે તમે ક્યારેય વિચાર્યું છે કે, હું

મનુષ્ય પાપને છુટાવવાનો નેટકો પ્રવલ્ન કરે છે તેટલો નો ભાષી છુટાવવાનો પ્રવલ્ન કરે તો તેનું જીવન સ્વર્ગીય જાની શકે છે પરંતુ પાપ તે છુટાવવા માટે છે અને આ કામમાં એની જુદી પણ તીવ્ર જાની જાય છે

બારતનો એક માણસ પેલિવેરી ગયો. આ તે સમયની વાત છે કે જ્યારે પેલિવેરી રાજિના તાજામાં હતું તે સમયે ત્યાં સેનું પણ સરત મળતું હતું જે સેનું બારતમાં સૌ રૂપિયે વેળો મળતું હતું તે પેલિવેરીયાં ૩૫ થી ૪ રૂપિયે વેળો હતું ત્યાંની સરકાર ત્યાંથી સેનું બહાર લઈ જવા દેતી નહોતી. હિતુ સેનું એક એવી ચીજ છે કે, જેને કારણે માનવીએ દબારો પાપ કર્યો છે સેનું માનવી સાથે પ્રેમ કરતું નથી પરંતુ મનુષ્ય સેનું પ્રેમ કરે છે અને એથી ય જ્યામળ કુ તો કહીશ કે મનુષ્ય મનુષ્યને નેટકો પ્રેમ કરતો નથી તેટલો સેનાને પ્રેમ કરે છે

સેનાનો સસ્તો ભાવ નેઈ એનું મન પીચળી ગયું એણે વિચાર્યું કે સખ્તા બાવનું સેનું સર્જ નર્જ બારતમાં વેચી નાખીશ તો કેટલી કમણી થશે? એણે દસેક વેળા સેનું ખરીદી લીધું પણ હવે સમસ્યા એ જાની થઈ કે, નાકેદાની આખિયે જાવી એને બારતમાં કઈ રીતે લઈ જવું? મનુષ્યની પામે જુદી એક એવી ચીજ છે જેનાથી તે સર્વ સમસ્યાઓ ઉપર વિજય મેળવી શકે છે કુ કહીશ કે આખકારમાં જેમ ધૂવણી આંખે સતેજ જાની જાય છે અને એની નેચાની શકિત તો ગણી વધી જાય છે તેમ પાપથી મનુષ્યની જુદી પણ પાપમાં તીવ્ર જાની જાય છે પરંતુ આ જુદીને કુડુખોત્ર છે તમે સમજવું વેચી સેનું ખરીદવા ચાહે છે?

સમજવું વેચી સેનું ખરીદવાનો સેદો મેધિા પસો. પરંતુ પેલે જેને બારતનીય આ મેધિા સેદો / પસદ કરી રહો દતેા. એની જુદીએ એક ઉજવ ખાળી કાઢયો. પણ તે ઉજવ તમે શીખી લેતાં નહીં (સખામાં દક્ષવજ)

તે જાગરમાં ગયો એક મોટું તરજૂય લઈ આયો. એની ડચા પડી મીયુ નાનાનાં ડાની એમા મુટ્ટી દીધી અને પડી એની ઉપર પેરી કાપેલી વાની મૂળી દીધી. ખરે / માનવીની જુદી ક્યામ કરે છે પરંતુ કુ રી ક્યા નહીં કુ કે તમ આ તરજૂય લીધી લેશો નહીં એક વજાવ આ પ્રવચન આ છે ત્યારે તેમા તેય આવીને ઉડવા લાયક અને જેવ આવીવ તજુય સાવક અને ઉપદેવ અંતમે મદજુ કરવા લાયક એ સારનો ઉપદેવ કરે / મનુ આવા મ જુ કરવા લાયક લીવ તે મ જુ કરે, તેવને ઠાકે અને

जेवने जाले अेवु न यने के उपादेयने तल्ले हो अने हेयने ग्रहणु करी लो.
नडी तर मोटी विट यशु पेक्षा थर्ष जशे

हा, तो अेल्ले तरभूयमा सोनु छपावी दीधु अने पोतानी कुशणता
उपर मनमा ने मनमा मलकावा लाग्यो पोताना आठ वरसना पाणकने
लर्षने ते स्टेशने जपड्यो नाकेदरे अने शक्यो सामान यताववा माटे कल्लु,
तो अेल्ले पूण उद्वेसासनी साथे आपो टून्क यतावी दीधो कपडा सिवाय
भील्लु कशु य मल्यु नडी हाथमा तरभूय हुतु अेटले तेने नाकेदरे आगण
वधवा धसारे कुर्यो सकेत मणता न अे तो त्याथी यादी नीकण्यो स्टेशने
पहोच्यो त्तारे गाडी आवी गचडनी उण्णामा जेसवानी ते तैयारी करी रल्लो हुतो
त्या पाणके हुड लीधी तरभूय मारा हाथमा आपो तो न हुं उण्णामा यदीश.
पिताअे धल्लु धल्लु समज्ज्यु के, तु पहेंदा उण्णामा यदी न पछी तरभूय
तने आपीश पणु तेले अे कर्ष साबल्यु नडी आ रकजकमा अेण्णने
सीटी मारी आपरे विवशतापूर्वक तेले पाणकने हाथमा पेलु तरभूय भूक्यु.

तरभूय लर्षने जेवो अे पाणक उण्णामा जेसवा नय छे के, अेना
नाना हाथ तरभूयना लारने जमी शक्या नडी अने तरभूय छूटी र्शेट
शैर्भ उपर पडी गयु अने पडतानी साथे न अेना हुकडा थर्ष गया पेदी
सोनु लरेदी उण्णी अेक पाणु नर्ष पडी आ पाणु पोलीसना भाजुसो
पणु त्या न जिला जिला नेर्ष रल्ला हुता सोनानी उणी जेता न तेमले अेने
पकडी लीधो हि हुन्तान आववाने अदने अे जेवनी काटडीमा पहोच्यी गयो.
पापने छपाववा माटे अेल्ले काध जल्लुप राभी नहोती परतु हु कहु छु के,
पापने छपावी शकातु न नथी विश्वमा हुजरो वणुकरोअे कपडा वय्या छे,
जेनाथी शरीर ढाडी शकाय छे परतु आन सुधी अेवो अेकपणु वणुकर
पाक्यो नथी के जेल्ले अेवो काध पडो वणुी आधो होय के जेना वडे
आपने ढाडी शकाय

मनुष्य पापना प्रतिक्षणथी अने अे वडे थनार अदनामीथी नेटलेो अयवा
माजे छे तेटलेो जे ते पापथी अयवानो प्रयत्न करे तो आ दुनिया र्वर्ग
समी अनी नय अेक विचारके कल्लु छे के, अेक साढनी आगण तमे यालता
हो त्तारे त्तारे सयित रहेवानु छे, अने अेक गधेजानी पाछण याली रल्ला
हो त्तारे पणु सयित रहेवानु छे तेम पापमा जे आगण वधी रल्ला हो
तो पणु यिता करवानी छे अने जे धर्भ अने सवरना क्षेत्रे पाछण रला
हो तो पणु ते यितातो न विषय छे तमे क्यारेय वियायु छे के, हु

પાપમાં આજળ વધી રહી છે કે નિર્જનના ક્ષેત્રમાં ? શાક રાખો તે પાપક ક્ષેત્રે આજળ વધ્યા તો પાપ તમારા માર્ગમાં પથ્થર બની જિજ્ઞાસા કરી જશે. જારી ચાલતા ચાલતા ઘણી જાણ છે ત્યારે સમજવું કે માર્ગમાં મોટો પથ્થર આવી જશે છે તેવી જ રીતે જીવનના સુખ અને શાંતિમાં વિધિ આવે છે અને જીવન-રથ કમરે છે તે સમજવું જોઈએ કે પાપને કાલ જાય છે.

કુ કમ્પની વાન કરી રહી હોય. તમે આકમને ડોઝી કમ્પ તરફ વળો. એમ તે આવજી કમ્પ વિસ્તૃત છે એની પૂરી વ્યાખ્યા આપવા શક્ય નહોતે સમય નથી પરંતુ ટૂંકમાં તમારો કમ્પ જાણવું તો તે। એટલે જ કમ્પ કે પાપ માટે તમારે ના પાડી દેવી જ્યાં પશુ અને જ્યારે પશુ પાપની પ્રવૃત્તિનો પ્રભુ આવે ત્યારે તમારે ઈન્કાર કરી દેવો. કારણ કે જીવનને પાપ કરવું તે કામરતા છે તો ખુલ્લી રીતે પાપ કરવું તે અમાનવતા છે. અશીષના ત્રાજગને એક ખૂલેલી મોઢી કાઢીને ખાસી તો તે કમ્પ અને બીજા ખૂલેલી ખાસી તો તે પશુ કમ્પ જ લાગશે અને વળી કમ્પ વચ્ચે લઈને એને સ્વાદ ભેરી તોય તે કમ્પ જ લાગશે. તેવી જ રીતે પાપની પ્રવૃત્તિ જ્યારે અને જ્યાં પશુ કરાય ધર્મને નામે, સમાજને નામે અથવા રાષ્ટ્રને નામે જમે તે કારણે માથ તે તો સ્વત્ર જ ખરુજ જ છે કુ તો કહીશ કે નરકમાં પડેલા નારકીઓ નરકમાંથી છૂટવા માટે કે-કા કરે છે જ્યારે પાપમાં સંકેત સિપ્ત રહેવા છોડે પશુ એવી જ રીતે નરકમાં જવા માટે પ્રયાત્ન કરી કરે છે.

આવક કહી એવી પ્રવૃત્તિ ન કરે કે જે એને માટે નરકનું કારણ બને નરકમાં કમરવેનો આવક પરિવાજ કરે છે મારો કહેવાનો આશય એટલે જ છે કે તમે પાપપ્રવૃત્તિઓથી અજાણ રહો. પાપમાં હ્યાઈ જવું તે માનવે-મિત છે કારણ જીવનમાં સ્વાથ અને ઘોષા એને પાપ માટે પ્રેરિત કરે છે પરંતુ પાપમાં સિપ્ત રહેવું તે શીતાનું કામ છે. ઘણેલા પાપ માટે કુલ પ્રગટ કરવું તે સત જવું કામ છે કારણ સત તપ અને તાત્કાલી સાધ-નામાં પાપને ધાઈ નાખવા માટે છે તે પાપ કરતો નથી પરંતુ ધર્મ જાય છે પશુ તેને માટે તેના મનમાં પમાતાપ જ યુનિતુ યુનિપણ પ્રગટ કરે છે. એટલે પાપને સર્વથા ડોઝી દેવું એ ઈશ્વરી શક્તિનું કામ છે જે પાપની પરિશુતિથી સર્વથા અજાણ રહી જાય છે તે જ કામને તે સંપૂર્ણ કરીને

દલકું ગાદિત્ય

- ૧ ખરાય ગાનિત્ય સમાન ખીન્ને ઢાઈ લરાગે નથી
- ૨ તમે તમારું જીવન સફલ અને તેજસ્વી ખનાવવા ઈચ્છના હો, તો ગદા પુસ્તકોને હાથ ન લગાડો ! નદિનગ એ ગદુ ગાદિત્ય તમારા જીવનને ધૂળધાણી ખનાવી દેશે !

પાપમાં આગળ વધી રહી છું કે નિર્જ્યાના ક્ષેત્રમાં ? શાક યજ્ઞો નો પ્રપદ
 ક્ષેત્રે આગળ વધ્યા તો પાપ તમારા માત્રમાં જ્યારે જન્મી જિનુ થઈ જશે
 ચારી આસતા આસતા થઈ જાય છે ત્યારે સમજવું કે માત્રમાં મોટો પક્ષ
 આવી જશે. તેવી જ રીતે જીવનના સુખ અને શાંતિમાં વિષ્ણુ અને
 છે અને જીવન-રથ કમળને છે તો સમજવું જોઈએ કે પ્રપદો જીવ
 થશે. છે

હું કંઈની વાત કરી રહ્યો હતો. તમે અહીં પાપને ડાહ્યા કંઈ તરફ વળો
 એમ તે આવકવું કંઈ વિસ્તૃત છે એની પૂરી વ્યાખ્યા આપવા શરૂ કર્યો
 સમય નથી પરંતુ દુઃખમાં તમારો કંઈ જતાવું તો તે એટલો જ થશે કે
 પાપ માટે તમારે ના થાવી દેવી. જ્યાં જાય અને જ્યારે પણ પાપી
 પ્રવૃત્તિનો પ્રસન્ન આવે ત્યારે તમારે ઈન્કાર કરી દેવા. કારણ કે જીવનને
 પાપ કરવું તે કાચરતા છે તો ખુશી રીતે પાપ કરવું તે અમાનવતા છે.
 જીવનના ગાંધારને એક ખૂલેથી થોડુંક લઈને ખાશો તો તે કંઈ અને
 બીજી ખૂલેથી ખાશો તો તે પણ કંઈ જ લાગશે અને વળી કોઈ વસ્તુથી
 લઈને એનો સ્વાદ લેશો તો તે કંઈ જ લાગશે. તેવી જ રીતે પાપી
 પ્રવૃત્તિ જ્યારે અને જ્યાં જાય કમળ ધર્મને નામે સમાજને નામે અથવા
 રાષ્ટ્રને નામે અને તે કારણે થાય, તે તો સ્વત્ર જ અચળ જ છે. હું તે
 કહીશ કે નરકમાં પડેલા નારકાઓ નરકમાંથી છૂટવા માટે હે-લા કરે છે
 જ્યારે પાપમાં સદૈવ સિંધ રહેતા જીવો પણ એવી જ રીતે નરકમાં જાય
 માટે ડાહ્યાકામ કરી કરે છે.

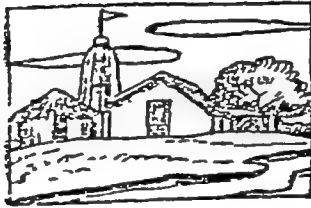
આવક કરી એવી પ્રવૃત્તિ ન કરે કે જે એને માટે નરકવું કારણ અને
 નરકમાં કારણનો આવક પરિવાળ કરે છે. મારો કહેવાનો અર્થ એટલો જ
 છે કે તમે પાપપ્રવૃત્તિઓથી અજાણ રહો. પાપમાં હસાર્થ જીવું તે અનવે-
 મિત છે. કારણ જીવનમાં સ્વાચ્છ અને સોજા એને પાપ માટે પ્રિસ્તિ કરે છે
 પરંતુ પાપમાં સિંધ રહેવું તે સીતાનું કામ છે. યથેચ્ચા પ્રપ માટે કુલ
 પ્રવૃત્તિ કરવું તે સત જીવું કામ છે. કારણ સત તપ અને તાત્કાલી સમ-
 નામાં પાપને ધોઈ નાખવા માટે છે તે પ્રપ કરતો નથી પરંતુ થઈ જાય
 છે પણ તેને માટે તેના મનમાં પશ્ચાત્તાપ જ મુનિવિ મુનિવિ પ્રવૃત્તિ કરે છે.
 એટલે પા અને સર્વથા ડાહ્યા રેવું એ ઈશ્વરી સંકિતનું કામ છે જે પાપી
 પરિશુલિથી સર્વથા અજાણ રહી નવ છે તે જ સમયે તે સર્વથા કમળને

સમાપ્ત કરી દે છે, અને કર્મથી મુક્ત થવાની સાથે જ આત્મા અનતજ્ઞાન અને અનતદર્શનની સાથે શુદ્ધ-શુદ્ધ બની જાય છે

હા, તો તમે શ્રાવક છો અને અમે મુનિપદે છીએ આપણા બન્નેનું લક્ષ્ય આત્માની શુદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરવાનું છે. અને એ દશાને મેળવવા માટે આપણે પાપપ્રવૃત્તિઓથી પાછા કરવું પડે જાગણ કે, આ પ્રવૃત્તિઓ અશુભ છે અને અશુભને તજી શુભ ભણી પ્રયાણ કરવા આપણે શીખીએ શુભથી શુદ્ધમા પહોંચવું એ જ આપણું લક્ષ્ય છે એ ડરપમા આપણે સ્થિત બનીએ અને શુદ્ધ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરીએ એ જ કામના છે

ભાદરવા વદ
અમાસ

જૈન ઉપાશ્રય,
કાલવાડી મુખર્ષિ.

હલકું સાહિત્ય

૧ ખરાબ સાહિત્ય સમાન ખીન્ને કાઈ ભૂટાંગે નથી.

૨ તમે તમારું જીવન સફલ અને તેજસ્વી બનાવવા ઈચ્છના હો, તો ગદ્ય પુસ્તકોને હાથ ન લગાડો. નરિનર એ ગદ્ય સાહિત્ય તમારા જીવનને ધૂળધાણી બનાવી દેશે !

પુરુષાર્થ એ સર્જતાતુ પ્રથમ સોપાન છે. પુરુષાર્થ પસંદ તમે સાંભળ્યું છે પણ મને લાગે છે કે પુરુષાર્થના વિષય કશું જાણ્યું છે તે કશું વધારે વિચાર માગે છે એક પ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ લેખક જોન્સે કહે છે કે સર્જતાની પ્રાપ્તિ માટે કસ ટકા આત્માગ્રિસ્થાની જરૂર છે. મનમાં વિચાર હોય. નવી રજૂરજા હોય સમવાની કળા પણ હોય છતાં જો કશું ન હોય તો વિચાર કમપનાસોકમાંથી ઊતરીને વાસ્તવિક સેકમાં જાડી શકા નથી.

પણ જરા વિચાર કરવો પડશે કે કયો પુરુષાર્થ છે કે જે આપણને સર્જતાની નજીક પહોંચાડી શકે છે. જનત જનત મુજ એવા વીની ગણ જેમાં એક કશું પણ જોવી નથી ગઈ કે જ્યારે આત્માએ પુરુષાર્થ ન કર્યો હોય. કારણ કે વીમાં-વચપનુ ક્યારે પણ પૂરું આવરણ આવડું નથી હોય તો તેને કમોપસમ રહે છે જ બસે આત્મા અને તે ચોનિમાં હોય અને તે ગતિમાં હોય એકલિષ દિન્દિષ નરક અને નિગેહ ગઈ ચોનિમાં આત્માની પુરુષાર્થની ક્રિયા ચાલુ જ રહે છે.

જનત જનત કાળના અવિરત પ્રમલ પછી પણ આત્મા ચેતનાં સ્વપની નજીક નથી પહોંચ્યો, ત્યારે એ વિચારવું જરૂરી થઈ પડશે કે તેણે આ / સુખી > પુરુષાર્થ કયો તે સ્વપુરુષાર્થ હોય કે અસ્વપુરુષાર્થ ! એક દીકરી સવારમાં ઊઠીને આત્મા ધરમાંથી ક્યારે સાર કરે છે પણ તે એક જગ્યાએ બેઠો કરી રાખે છે પણ તેની બહેન આવી તે પૂળને કાચમાં બઈ ધરમાં વેરે છે આમ પુરુષાર્થ જાને બહેન કરે છે ક્યારે સાર કરવો એ એક કામ છે તેમ ક્યારે વેરવો એ પણ એક કામ છે પરંતુ એકને પુરુષાર્થ સાધક છે બીજાના નિરર્થક છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિમા ચાર પુરુષાર્થ ખતાવેલા છે ધર્મ અર્થ, કામ અને મોક્ષ જેમા જે સાધન છે કામ-પુરુષાર્થ માટે અર્થ એ સાધન છે અને મોક્ષ-પુરુષાર્થ માટે ધર્મ એ સાધન છે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ જે હેય (ત્યાગવા યોગ્ય) અને જે ઉપાદેય (ઉપાર્જન કરવા યોગ્ય) છે

અર્થ અને કામ એ જે કે પુરુષાર્થ કહેવાય છે અને વાસના-વિદ્વિપિત આત્મા, અનત યુગોથી તેને વળગેલો છે, છતાં પણ તે અસત્પુરુષાર્થ છે તે આત્માને અવળે રસ્તે ચઢાવે છે જે કે ચાલવાનું તો તે પણ શીખવે છે, પણ ખરે ઠેકાણે પહોંચાડવાનું તેનું કાર્ય નથી. તે તો પોતાના સ્થળે પહોંચાડે છે અને રસ્તમા હજારો સડો આવવા છતાં એ બધાની સાથે સત્રામ ખેડી, તેના અતિમ લક્ષ્ય તરફ લઈ જાય છે ત્યાં પહોંચતા યાત્રીને એમ લાગે છે કે તે ધારેલે ઠેકાણે આવી ગયો છે પણ આ ખરું અતલલક્ષ્ય નથી

જે મુસાફર સડો, કડકો, ભૂખ, તરસ બધું ભૂલી જઈ વીસ માઈલની મુસાફરી કરી એક ઠેકાણે આવી પહોંચે, હજી પગનો થાક પણ ઊતર્યો ન હોય, અને ખીજી જ ક્ષણે તેને ખબર પડે કે તે ખોટે રસ્તે ચાલ્યો છે, તેને ન્યાં જવું હતું તે જગા તો વીસ માઈલ પાછળ રહી ગઈ છે અને હવે તેને વીસને બદલે ચલીસ માઈલ ચાલીને જવું પડશે અને તો જ તેને તેની ધારેલી જગા મળશે, તો એવે વખતે તેને કેટલું દુઃખ થશે !

જે તમારો પથદર્શક (Guide) આવી ભૂલ કરી ખેઠો હોય તો તમે તેના ઉપર ચિડાયા પિના રહેશો નહિ અને પોતાને પણ આવો અનુભવ થઈ ચૂક્યો છે આજથી લગલગ સત્તર વર્ષ પહેલાં અમે ઈદોરથી કરી-કરમા તરફ જઈ રહ્યા હતા એક બહેન દીક્ષા લેવા ઈચ્છતી હતી હું મારા ગુરુદેવની સાથે હતો માર્ગદર્શક તરીકે એક ભાઈ અમારી સાથે હતા તેમણે કહ્યું કે સડક પરથી જવામા બહુ ચઢાવો ખાવો પડશે તેને બદલે આ ટેકરી ઉપરથી ઉતરી જઈએ તો સીધા ગામની નજીક પહોંચી જઈશું લગલગ છ માઈલ થશે ટૂંકા રસ્તાની આશાએ અમે સીધો રસ્તો પડતો મૂક્યો પહાડની ટેકરીને રસ્તે અમે ઊતર્યા ખૂબ લય ડર પગ દડી પસાર કરી અમે નીચે આવ્યા ચાલતા ચલતા અમને ચાર કલાક લાગ્યા પણ ગામનો પત્તો ન લાગ્યો તડકો ખૂબ ચઢી ગયો હતો તરસથી ગળું સુઝાઈ રહ્યું હતું પણ ગામનો પત્તો નહોતો અમે એ ભાઈને (માર્ગદર્શકને) કહ્યું-ભાઈ! સવાગથી અગિયાર વાગ્યા સુધી ચાલ્યા છતાં હજી તાગ છ માઈલ પૂરા નથી થયા ?

તેણે કહ્યું-મહારાજ ! હું જાતે રસ્તો ભૂલી ગયો છું

તેણે પહેલાં બોધવું જોઈતું હતું કેઈને પૂછવું હતું આ જાણુ વરોડ તારાચ દ્રશ્ય મદારાજ તો એટલા આકુળઆકુળ થઈ ગયા કે તેમણે ક્ષી ઈશુ કે મારાથી તો હવે એક ડગમુ પશુ આજળ બરામ તેમ નથી કુ તો હવે અક્ષી જ સવારો કરુ છુ જેને છવ બચાવવો હોય તે આજળ નમ અને તે તો એક ગામ નીચે બેસી ગયા. હવે જાની ક્ષિ મત છે કે આજમ વધે ! આ વચ કર મુસીખતની પત્ની અમે પસાર કરી રવા હતા ત્યાં બે મધવમ જાવ્યા તેઓ સવારથી અમને જોળી રહ્યા હતા તેમણે કમ્મુ-મદારાજ ! આપ ક્ષી ક્યાંથી પહોંચી ગયા ? ગામ તો ધણુ પાછળ રહી ગયું છે, તેઓ અમને નજીકના એક ગામમાં થઈ ગયા. જ્યાં અમને ધોવણુ મળુ અપરે પાણીને કુટડે ગઈ ભીવયો ત્યારે જ છવમાં છવ જાવ્યો

પૂરો જાણકાર ન હોય તેવા પચદશીની સાથે મુસાફરી કરવી એ પણ જોખમકારક છે કામ અને અર્થ એ બન્ને પુરુષાર્થ અદ્વિયાના પચદશી છે. પણ તે ખોટા રસ્તે દોરનાર છે જે સાચે માર્ગે નહિ પણ ખોટું રસ્તે અને ખોટી જગ્યાએ પહોંચાડે છે

સુખની શોધમાં નીકળ્યા કામ અને અર્થને બેબિચ બનાવ્યા મુસીખ-તોનક પદ્મ એળગીને લક્ષ્યસ્થાને પહોંચ્યા પણ પહોંચતાં જ તમને લાગશે કે તમે ખરી જગ્યાએ પહોંચ્યા નથી. રાવણે પણ કામને પોતાનો બેબિચો બનાવ્યો હતો અને ગ્રાહી નીકળ્યો હતો મદ્યમહેનતે તે સીતાને મેળવી લાવ્યો, પણ તેને સંતિ ન મળી કારણ કે તેણે પોતાના બેબિચ તરીકે ખોટી અકિતની પસંદગી કરી હતી. અર્થી જ વાત પચોતર અને કામચાની છે.

અર્થ અને કામ પુરુષાર્થ બે કે જાણકારથી મનોરમ લાગે છે જ્યાં પણ અસહી શ્રી ર્થ તેમની પાસે નથી જ્યારે શરીરના ક્ષઈ ભાગ પર યોગ્ય ચડે છે ત્યારે તે ભાગ પહેલી નજરે લાગવદાર દેખાય છે પરંતુ અસહી સમિત્કાન થઈ નમ છે એ જ પ્રમાણે અર્થ અને કામમાં જાણકારના દેખવ પૂરતી અમક હોય છે અર્થ જાનકારી છે અને કામ વિકારી છે જ્યાં આપણે બન્નેને સારી રીતે સમજી લઈએ.

અર્થ-પુરુષાર્થ

જે પૈસા (અર્થ)ની પાછળ માનવી પગલ અને છે તે પૈસાને જરા પૂછી તો એ કુટુ હ મેઈ સાથે તો રહીશ ને ? નીજાએની શી સ્મિતિ છે ? પુસ્તક અપૂટ લાગર જેવા આવર્તિઓને પૂછે કે તમારા વિશાળ સામ્રાજ્ય,

દિવ્ય ચૌદ રત્નો અને નવનિધાનો તમારી માથે આવવાના છે ? શો ઉત્તર આપશે એ ચક્રવર્તીઓ ? કહેવાય છે કે જગતશેકની પામે એટલુ બધુ ધન હતુ કે તેની ઈચ્છા હોત તો તે ગંગા અને યમુના બંને નદીઓના કિનારે ગોનાની ઇટોથી આગ બધાવી શકત પણ આજે તેમના જ વશવારસો, નોકર માટે દ્રાક્ષ મારી ગયા છે તે વખતે તો સિદ્ધાઓ ચોરસ હતા ત્યારે આજના ચક્રવર્તીની માફક કરતા ગોળ, સફેદ રૂપિયાને રગડી જતા વાર કેટલી ? આમ તો તમે બહુ જલદી સમગ્ર જાઓ છો પછી આ તો તમારા લાલની વાત છે. (હસાહસ)

રૂપિયાને રગડતા કદાચ થોડી વાર લાગે, પણ પેલા કાગળીયાને ઊડી જતાં કેટલીવાર લાગશે ? લખવાના કાગળોની આ વાત નથી આ તો પેલા લાલ અને લીલી રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયાની છાપવાળા કાગળની વાત કરુ છુ, જે તમે તમારી છાતી ઉપર અદરના ખિરસામા સાચવીને રાખો છો ! આ ગોળ પૈસા કેવો રગડે છે, કેવા ઢગે છે ' કોહીનુર હીરા-જન્મ્યો ભારતમા અને પહોચ્યો સમુદ્રપાર-ઇંગ્લાડમા.

કહેવાય છે કે કોહીનુર હીરા, કૃષ્ણા નદીને તીરે પડેલા એક ખેડૂતને મળ્યો હતો ખેડૂતના હાથમા એ તાકાત ક્યા હતી કે તેને પકડી રાખે ? તે ઈદુ રાજાઓની પાસે આવ્યો. ત્યાં પણ રહી ન શક્યો. સામ્રાજ્ય બદલાયાં તેની સાથે કોહીનુરના સ્વામીઓ પણ બદલાયા તે મોગલ સમ્રાટોના તાજને શોભાવતો હતો ત્યાં પણ તેને આરામ ક્યા હતો ? અગ્રેજો આવ્યા અને મોગલ સમ્રાટોના પતનની સાથે તેમના તાજ પણ ડુલ થઈ ગયા એટલે કોહીનુર પણ ત્યાંથી નીકળી અગ્રેજો સાથે સાગર પાર કરી લડન પહોચ્યો. હવે તેને ક્યા ક્યા ફરવાનુ બાકી છે તે તો કોઈ જાણીતી જ કહી શકે.

પૈસો ગોળ અને ઢળકણો છે તેની સાથે રહીને માનવીએ પણ એવી વૃત્તિ અપનાવી લીધી છે જ્યાં પૈસા હોય છે ત્યાં માનવી ઢળતો જાય છે. ન્યાયની ખુરશી પર બેસી કાયદાની બારીકીઓ ખોળનારા અને ન્યાયની રક્ષાનો દલ કરનારા ન્યાયાધીશો પણ તેની સામે નમી પડ્યા, તેમજ ધર્મના સિદ્ધાસને બેસીને આત્મા અને પરમાત્માની શોધ કરનારા પણ તેની સામે ઢળી પડ્યા. તે પણ લક્ષ્મીપુત્રો તરફ દષ્ટિ રાખવામાં જ પોતાના સિદ્ધાસનની સ્થિરતા માનવા લાગી ગયા સત્યના ઉપદેશકો આજે સોનાના ઉપાસકો બની ગયા છે અપરિગ્રહના પ્રચારકો આજે પરિગ્રહના ઇશારે નાચી રહ્યા છે આ કેટલી અપરિગ્રહની હાર છે !

વાળો પશુ તેની સામે ઝૂકે છે અને તે તો બહુ જ જાણીથી ઝૂકે છે એના ખિરસામાં વળન વધારે તે જ પક્ષ સાચો થવાનો પક્ષી બને તે પ્રમાણ કરીને પશુ કેમ નથી આવતો ? ત્યારે વેપારીઓ પશુ ક્યાં પાછ પડે તેના ઉપર તે તો બહોળ પહોર તેની પૂજામાં જ ગાળે છે બહોળ ઉપાસનામાં મેલ દોષ ત્યાં સુધી બંધે અપરિચિત્તો ઉપદેશ સાંભળતા જાય અને છ" છ" કરતા જાય પશુ કુશન પર પહોંચતાં જ પોતાના આરાખ (પેસ) ની પૂજા અજનામાં લીન થઈ જશે. ત્યાં તે બહુ જ જૂલી જશે. તે પેસાની આરાખનાં સમયમાં કોઈ તરોળ બનાવ પોતાની આસુબરી કમની કહેશે, ત્યારે તે પોતાનો જાંઘાથી મોટો વિચારક સમજશે.

આ જગતનારા મોઠો સંપત્તિના સ્વામી નહિ, તેના ગુલામો છે સંપત્તિના સ્વામી હોવું તે એક વાત છે અને ગુલામ હોવું તે બીજી વાત છે તમે મેલા ઉપર સ્વાર હો તો ધારણે સ્થળે પહોંચી શકો છો તે મેલાની સ્વામી તમારી પાસે હોય ત્યાં સુધી તો ચિંતા નથી તે તમારા ઈશ્વાર પર દોષ, પશુ જો તમારી સ્વામી તેના કામમાં પહોંચી અને તેના ઈશ્વાર તમે આદવા થઈ ગયા તો તે તમારી કટલી મોટી હાર થશે.

એકાંતના સમયમાં વિચાર કરજો કે સંપત્તિ ઉપર તમારી માસિકા છે કે તમારા મન ઉપર સંપત્તિનો અધિકાર છે ? સંપત્તિની સ્વામી તમારા કામમાં હશે તો તમે મોટે રસ્તે નહિ જઈ શકો. પેલા તમને મોટે રસ્તે થઈ જવા આજ્ઞા તો પશુ તમે ઈકાર કરશો અને કહેશો કે નહિ, એવા પેલા મારે નથી જોઈતા જે મારી ઈમાનદારીને લૂટવા દોષ. જો તે માત્ર નામ અને નીતિને માત્રે મળતા હશે તો જ હું સચમત કરીશ તે સિવાય તેને મારે મારી ધરનાં આરજાં બંધ છે આપતુ માન સદેવ જાતુત રહે સંપત્તિ તમારી માનવવાને કમથી ન નાખે. હમેશાં ઈશ્વર રતિ સ્વામીની ઉપાસના ઉચિત હોતી નથી.

એકવાર માધીજીએ અમેરિકા માટે સંદેશ મોકલતાં કહ્યું હતું કે મને લાગે છે કે અમેરિકાનું શાંતિથી ઉજળું છે પરંતુ જો તે ધનની જ પૂજા કરવા રહેશે તો તેનું શાંતિ અધારમ થશે."

ધન જાત સુધી કોઈની સાથે રહુ નથી એ તો હમેશાં બેચાં દોસ્ત જ સાબિત થયું છે પેલાનું મહત્ત્વ સાધન તરીકે બંધે દોષ પરંતુ તેને સાધન ન જાણવશી ખરું પૂજો તો પેસા જિંદગીની સ્વામી જરૂરિયાત

પણ નથી વગર પૈસે પણ કામ થાય છે પણ જરા પૈસા છોડીને તો બુઝો-
ધણી વાર રાગનો આનંદ તો લીધો છે હવે એક વાર ત્યાગનો આનંદ તો
લઈ બુઝો !

એક અગ્રેજ તત્ત્વવેત્તાએ કહ્યું છે કે ધન તો સોપારી જેવું છે સોપારી
કાતરતા સેકડો જણાની આગળીઓ કપાઈ ગઈ હશે પણ સોપારીથી કોઈનું
પેટ ભરાયુ નથી માનવી તો ધનથી પેટ ભરવાનો વિચાર કરી રહ્યો છે જો
કે તે જાણે છે કે પૈસો એ કોઈ ખાવાની ચીજ નથી છતાં તે ખાઈ જાય
છે, પચાવીએ જાય છે અને એવું પચાવે છે કે એક ઓડકાર આવતો નથી
કોઈ બિચારી ગરીબ ડોશી, વિશ્વાસ રાખીને કોઈને ત્યાં પોતાની જિંદગીની
મૂડી સાચવવા મૂકે પછી તે રૂપિયા હજમ થઈ જાય છે, કે નહિ ? હા કેમ
નહિ ? એ તો બહુ જલ્દી હજમ થઈ જાય છે કારણ કે તેની પાછળ લડનાર
કોણ છે ?

એકવાર એક ભાઈ ખીજાને કહી રહ્યા હતા—તું મારા રૂપિયા ખાઈ
ગયો ગરીબોના પૈસા ખાઈ જતા તને શરમ નથી આવતી ? પાસે એક ગાય
ઊભી હતી તેણે સાલબંધુ અને વિચાર કર્યો—રૂપિયા તે કાઈ ખાવાની ચીજ
છે ? મેં ધાસ ખાધું, કડબ ખાધી, રોટલી ખાધી અને ક્યારે એ હવાડ પણ
ખાધો પણ રૂપિયા તો કદી પણ ખાધા નથી જો પ્રસંગ મળે તો રૂપિયા
પણ ખાવા જેઈ એ

એક દિવસ શેક રૂપિયા ગણી રહ્યા હતા ઢગડો પડ્યો હતો ગાય
ચરીને આવી રહી હતી અદર જતા તેણે રૂપિયા જોયા તેનું મન રોકી
ન શકી અને તેણે રૂપિયાના ઢગલામા મોં ધાલ્યું, એક વખતમા લગભગ
પચીસેક રૂપિયા તે ગળી ગઈ હશે પણ એ મિનિટ પછી, તેના પેટમા ભય-
કર પીડા થવા લાગી તેણે કહ્યું રૂપિયા તો બહુ ભારે છે તેને ખાવામા
તો કાઈ સ્વાદ ન આવ્યો અને હવે તો પેટમા કુદાકુદ કરે છે હે ભગવાન !
એ તો માનવની જ શક્તિ છે કે જે રૂપિયા હજમ કરી શકે છે અમારાથી
તો એ હજમ થઈ રહ્યા.

આ પૈસાની પાછળ ઘેડી અનેડી દુનિયાએ પ્રમાણિકતા અને ઈમાન-
દારીનો તો નાશ જ કરી નાખી છે જે સોનાને તમે પકડવા ઈચ્છો છો તે
સોનું એવી તો ખરાબ વસ્તુ છે કે જ્યારે તે આવે છે, ત્યારે, માનવીની
ઊંઘ હરામ થઈ જાય છે તેનો રગ આખોમા આવે છે ત્યારે, આખું શરીર
મડદા જેવું થઈ જાય છે જ્યારે આખોમા તેનો વાસ થાય છે ત્યારે, ખરી

વસ્તુને ખરા સ્વરૂપે જોઈ શકાતી નથી. પછી જેની આંખોમાં માત્ર અર્થ પુરુષાર્થ જ સમાયેતો છે તે સત્તને ક્યારે ઝાળખી શકશે ? એકદમથી કહે છે કે-જે દેશમાં લક્ષ્મીનો સમ્ર વધવાથી મનુષ્યો વૈભવવાળી બની જાય છે તે દેશનું ખાન પશુ નહીં જ હોય છે પૈસાને સાગ્રપત્નિના નાશક માનવો એ વધારી મોટી ભૂલ છે અને તે એવી ભૂલ છે કે જે આજે બધા કરે છે એથી જ આજે વધારા મરજીમાં પૈસા રમી રહ્યા છે અને બધા અમ પુરુષાર્થ તરફ જ દોડી રહ્યા છે.

કામ-પુરુષાર્થ

કે પહેલાં કહી ચૂક્યો છું કે અર્થ પોતે સાધ્ય નથી, તે તે સાધન માત્ર છે તેનું સાધ્ય છે કામ. પૈસાથી વસ્તુ મળે છે માટે જ પૈસાની કિંમત છે તને તે શું પણ નાનાં આંખમાં પશુ જાય છે કે આ નાના કારણના કટકાઓથી મોટી મોટી આંખે મેળવી શકાય છે એટલે તે તે નોટ લેવાનું પસંદ કરે છે જે દિવસે પૈસાની કિંમત ખલાસ થઈ જશે અને જગતમાં તેના જલ્દામાં કોઈ વસ્તુ નહીં મળે ત્યારે અને હાથે છે કે તમારી આ નોટો પડીકાં બાંધવામાં કામ લાગશે.

અમનું સાધ્ય કામ છે એટલા માટે અર્થ એકદમ કરવામાં આવે છે. અર્થપુરુષાર્થને સમાપ્ત કરવા માટે કામ પુરુષાર્થને સમાપ્ત કરવો જોઈએ. કેમકે પદ્મથી ક્રમે મનમાં વાસના બની હોય છે તે જ તેને પ્રાપ્ત કરવા માટેનાં આવશ્યક સાધન તરીકે અમનું મહત્ત્વ રહે છે એટલે વાસનાઓને ખતમ કરો. પદ્મથી તરફની આસક્તિનો નાશ કરો.

આ પદ્મથી ઉપરની વાસના, નાનાં સુધી તમે તેનું ખરું સ્વરૂપ નહીં જાણો ત્યાં સુધી તમારા મનને વિચલિત કરતી રહેશે. લીમડાની વાસ મીઠી હોય છે પણ તેનો સ્વાદ કાવો હોય છે એ પ્રમાણે વાસનાનો રમ સુદ્ધ હોય છે તે મનને આકર્ષિત કરે છે પણ બનારે તેને પ્રાપ્ત કરવા જાણે ત્યારે કડુતાને અનુભવ થાય છે ચાલતી વખતે જેમ જમણા પગની સાથે ડાબો હાથ આજળ જાય છે તેમ બોલતી સાથે શેષ પણ જાય છે એ કદાચ મારી વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો અલગત મહત્ત્વને પૂછી-આતસો વધોના બોલોએ તેને શું આપ્યું ? તેથીજ સાચરોપણની નહની જાણ.

સ્વાદની વાત છે કે. સ્વાદ તો કુપચ્ચમાં પણ હોય છે પરંતુ, એ કષ્ટ કરતો સ્વાદ શેષને જમણે વધારે છે એ પ્રમાણે વાસનાનો સ્વાદ કુપચ્ચની પરપચને જમણી નહીં પણ હજારવડી વધારી મૂકે છે વાસનાના એ

ખિન્દુને લીધે રાવણુ જેવો રાજાઈ ગયો માટીમા મળી ગયો તો પછી ખીજ-
ઓની તો વાત જ શી કરવી ?

ભોગોની વિડખણાનો ચિતાર આપતા, વીતરાગ દેવ, લગવાન મહા-
વીર કહે છે —

કામાણુ ગિદ્ધિવ્વભવ રવુ દુક્કલ્લ,
સવ્વસ્સ લોગસ્સ સદેવગસ્સ ।
જે કાઈયં માણસિયં ચ્ચ કિંચિ,
તસ્સંતગં ગચ્છઈ વીય રાગો ॥

ઉતરાધ્યન સૂત્ર, અધ્ય ૩૨, ગા ૧૮

દુનિયામા તમામ દુ ખોનુ જન્મસ્થાન વાસના છે આ દુ ખોની પર -
પરા માત્ર માનવ સુધી જ નહિ, પણ સ્વર્ગમા રહેનારા દેવતાઓ સહિત
સમગ્ર લોકમા વ્યાપેલી છે અહીં દેવોના ખાસ ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે.
કારણ કે, નારકી અને તીર્થ યના દુ ખો તો જલ્દી સમગ્ર શકાય છે, કેમકે
તે સ્પષ્ટ છે, બ્યારે, દેવતાઓના સબધમા માનવીની કલ્પના એવી છે કે
તે અત્યંત સુખમા છે આ શ્રાતિજનક કલ્પનાના નિવારણુ માટે અહીં
દેવતાઓનો ખાસ ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે સ્વર્ગની દિવ્ય ભૂમિ ઉપર
વસનારા દેવતાઓ જે કે ભૂખ અને તૃષ્ણાના દુ ખથી મુક્ત છે, છતા વાસ-
નાની પીડા તો ત્યા પણ છે તેઓ પણ વાસનામા લપટાયેલા છે એથી
ત્યા કાયિક નહિ પણ માનસિક પીડા છે વાસના હમેશા અતૃપ્ત જ રહે-
નારી છે

વાસના છાયડામા, તડકા અને વરસાદથી રક્ષણુની આશા રાખવી એ
જેમ ખોટુ છે, તેમ, વાસનાથી સુખની આશા રાખવી એ પણ ખોટુ છે.
તેની પાસે પીડા છે—માત્ર પીડા જ છે ભલે તમે તેને મીઠી માનો એ જુદી
વાત છે આ કાયિક અને માનસિક પીડાથી કોઈ પણ ખચી શકયુ હોય તો
તે ફક્ત વીતરાગ વીતરાગ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા પછી શરીરની જન્મવેદના
કદાચ હોઈ પણ શકે, છતા તે વેદના મનની નહિ હોય અને તે મનને
પીડી નહિ શકે

હા, તો બધુ પીળુ પીળુ હોય તે સોનુ ન સમજશો બહારની ચમક-
અમકથી ખુશી ન થશો, તેનો અંત પણ જુઓ માનવી ભોગોને માખણુ
માનીને ગ્રહણુ કરે છે સફેદાઈમા તો માખણુ જેના લાગે છે પણ તેને ગ્રહણુ

વસ્તુને ખરા સ્વરૂપે જોઈ શકાતી નથી. પછી જેની અર્થિયામાં માત્ર અર્થ પુરુષાર્થ જ સમાપ્તેતો છે તે સત્યને ક્યારે જોળખી શકશે ? મોઠાસમીય કહે છે કે-જે દેશમાં લક્ષ્મીનો સમ્ર વધવાથી મનુષ્યો વૈભવશાળી બની જાય છે તે દેશનું ખાન પશુ નકકી જ હોય છે. પૈસાને સાગાપસુવો નાક માનવો એ બધાથી મોટી ભૂલ છે અને તે એવી ભૂલ છે કે જે આને બધા કરે છે. એથી જ આને બંધાના મુશ્કેલીમાં પૈસા રમી રહ્યા છે અને બધા બધા પુરુષાર્થ તરફ જ દોડી રહ્યા છે.

કામ-પુરુષાર્થ

કુ પરેશાં કશી ચૂક્યો કુ કે અર્થ પોતે સાધ્ય નથી. તે તો સાધ્ય માત્ર છે તેનું સાધ્ય છે કામ. પૈસાથી વસ્તુ મળે છે મારે જ પૈસાની કિંમત છે તમે તો શું પણ નાનાં જાણકા પશુ જાણે છે કે જ્યાં નાના કામચલાઉ કટકાઓથી મોટી મોટી જીભે મેળવી શકાય છે એટલું તો તે નોટ લેવાનું પસંદ કરે છે જે દિવસે પૈસાની કિંમત ખલાસ થઈ જશે અને જામરનાં તેના જલ્દયામાં કોઈ વસ્તુ નહીં મળે, ત્યારે મને લાગે છે કે તમારી આ નોટો પડીકા બાંધવામાં કામ લાગશે.

અર્થનું સાધ્ય કામ છે એટલા માટે અર્થ એકઠો કરવામાં આવે છે. અર્થપુરુષાર્થને સમાપ્ત કરવા મારે કામ પુરુષાર્થને સમાપ્ત કરવો જોઈએ. કેમકે પદ્મથી પ્રત્યે મનમાં વાસના લાગી હોય છે તો જ તેને પ્રાપ્ત કરવું મારેનાં આવશ્યક સાધન તરીકે અમનું મહત્ત્વ રહે છે એટલે વાસનાએને અતમ કરે. પદ્મથી તરફની આસક્તિનો નાશ કરે.

આ પદ્મથી ઉપરની વાસના જ્યાં સુધી તમે તેનું ખરું સ્વરૂપ નહીં જાણો ત્યાં સુધી તમારા મનને વિચલિત કરતી રહેશે. લીમડાની વાસ મીઠી હોય છે પણ તેનો સ્વાદ કાવો હોય છે એ પ્રમાણે વાસનાનો રસ સુદર હોય છે તે મનને આકર્ષિત કરે છે પણ જ્યારે તેને પ્રાપ્ત કરવા જાણે ત્યારે કટુતાએ અનુભવ થાય છે. આલતી વખતે જેમ જમણા પત્ની સાથે કાવો કાચ આજળ જાય છે તેમ જોગની સાથે રોજ પણ જામે છે. જે કાચ મારી વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો અલ્લસ મંદવર્ષને પુષ્ટિ સાતસે વખોના જોજોએ તેને શું આપ્યું ? તેની સાચા રોપતની નકની અર્થ !

સ્વાદની વાત છે કે સ્વાદ તો કુપણમાં પણ હોય છે પરંતુ, એ કણ જરનો સ્વાદ રોજને જાણ્યો વધારે છે એ પ્રમાણે વાસનાનો સ્વાદ કુ મોની પરંપરાને જાણ્યો નહીં પણ કામચલાઉ વધારી મૂકે છે વાસનાના એક

નખર જરૂર લગાડશે ભલે પછી ટીકીટ લેવા માટે અઠી કલાક તડકામાં કેમ નથી ઊભા રહેલું પડતું । આ કામ પુરુષાર્થની કહાણી છે પણ તે જીવનના શાશ્વત સૌ દર્શનો નાશ કરી કૃત્રિમ સૌ દર્શ પાછળ પાગલ બનાવે છે. અને એમ બનવું પણ નક્કી જ છે કે જ્યારે અસત્ની હીરા ઝોછા થયા ત્યારે કૃત્રિમ (Imitation) હીરા બકાર આવ્યા

આ માટે વાસનાના પ્રભાવને રોકવો જોઈએ, નહિ તો એક દિવસ તે આપણને ક્યા તાણી જશે તે કહી શકાય નહિ એ પ્રવાહને રોકવા માટે મનને શુભ કાર્યોમા કામે લગાડવું જોઈએ કે જેથી મન વાસના પ્રત્યે જાગૃત ન થાય સ્વામી રામતીર્થે એક જગાએ કહ્યું છે કે કામની દવા કાર્ય છે મતલબ કે શ્રમજન્ય કાર્યોમા તન્મયતા સાધવાથી માનવનું મન વિષયોથી દૂર વાળી શકાય છે

એક વખત વનસ્પતિશાસ્ત્રના મહાન તત્ત્વવેદા અક્ષયકુમાર દત્તને તેમના સાથીઓએ પૂછ્યું કે—“ તમે લગ્ન કેમ નથી કરતા ? ” તેમણે હસતાં હસતા કહ્યું કે—‘ મારા લગ્નની તમને શી ઉતાવળ છે ? ખરી વાત એ છે કે આજ સુધી મને લગ્ન સબધી વિચાર કરવાની ફરસદ જ મળી નથી. હું મારા કામમા એટલો રોકાયેલો રહું છું કે ખીજા વિષયો તરફ મારું ધ્યાન જ જતું નથી ’

બગાળના એક લેક્ટેનન્ટ જનરલ શ્રી દત્તની પાસે શીખવા માટે આ યા કરતા હતા પણ જ્યારે પણ તે આવતા, ત્યારે, તે શ્રી દત્તને તેમના કામમા પરોવાયેવલા જોતા અવાજથી તો તેમની એકાગ્રતાનો લગ થઈ શકતો નહોતો ક્યારેક ક્યારેક તો લેક્ટેનન્ટ સાહેબ તેમની પાસે જઈ પકડીને હલાવતા, ત્યારે જ તેમને ખખર પડતી કે કોઈ આવ્યું છે

હૃદયમાથી વાસનાને દૂર કરવા માટે વિષયોમા વિષમિશ્રિતતાનો અનુભવ થવો જોઈએ મનની ગતિને અસત્માથી સત્ય પ્રત્યે વાળવી એનું જ નામ શ્રમ છે

હમી પછી તે માખણનું નહિ, પણ મુનાનું કામ કરે છે પણ વાત એવી છે કે જેમ આધિજા સામે આવેસાં વસ્તુને જોઈ શકતો નથી, તેમ કાંઈ વ્યક્તિ સામે આવતાં દુખોને જોઈ શકતી નથી આજિા બધ કરીને ન માતો વાસનાના જાંદુને સમજો. તેનાં પરિણામોનો વિચાર કરો.

વાસનામય પદાર્થો સાથે જાને તમે અને તેટલાં વર્ષો વીતાવો, પણ એક દિવસ તે એવી રીતે ઊઠી જશે કે જેવી રીતે જા વિનાશ્ય વક્ષને પ્લેગિા ઊઠી તમ છે ઊડવાનું તો જરૂર છે જ પણ જો તે તમને ઊઠી જશે તે તમારી આંખમાંથી આંસુ વહેશે, તેને બદલે, જો તમે તેને ઊડાશો તે જનવ જ્ઞાનદ આવશે. જેવી રીતે રૂપિયા ચોરાઈ જતાં માનવી રજા બેસે છે પણ જાનમાં આંખી દેતાં જ્ઞાનદ આવે છે સપ્તિ જાને વૈભવ જોમ તે જોમ ચાકી જશે તો દુનિયા કહેશે કે નિચારાનું જાંદુ જાંદુ રહી કદાચ મરતી વખતે સુખ સાક્ષી અને કા પતિ ઊઠી જવાની વસે ત્યારે દુનિયા કહેશે કે આજ નિચારો જાંદુ ઊઠીને ચાકી ગયો પણ જો તમે તમારી જાતે જ જાંદુ ઊઠી દેશો અને આસક્તિનો ત્યાગ કરશો તો દુનિયા કહેશે કે-તમે મર્દ જાંદુથી હવો. પોતાની જાતે જાંદુ ત્યાગીને નીકળ્યો હવે તમે જ નિર્લપ્ત કરી લો કે તમારે શું જાનવું છે.

પરંતુ, આ ? વાસના ઊડવાની વાત જ ક્યાં છે ? ત્યારનો ઉપદેશ તે માંડખણમાં મળ્યાન છે જાને તો દરેક વાતમાં વાસના ધૂસી ગઈ છે જાંદુ કાઈ પણ વસ્તુ કાઈકે કીનાં મિત્ર વિના વેચી શકાતી નથી, વાસનાજરી આંખો બધામાં સૌંદર્ય શોધે છે જાને તો પુસ્તકો પણ એવાં જ વધુ વેચાય છે કે તેનાં પૂઠા ઉપર કાઈ સીનેતારિકા (Actress)નું ચિત્ર હોય. તેટલું મિત્ર જાંદુથી હોય તેટલી જ તેની માખણી વધારે રહેશે. કપડાં પણ જાંદુને મિત્રોના નામે જ ચાલે છે સાણની જાંદુરાત અને વારી-ખીમાં (Calender) માટે પણ તેમનાં ચિત્રોની જરૂર પડે છે.

આજનો પહેરવેશ પણ સીનેમાને જાનુરૂપ હોય છે ફિલ્મમાં નામિકા (Heroine) જેવી સાદી પહેરે તેવી સાદી સ્વારા પરની કીમિયાને પણ જોઈએ. આપણે વિદ્યાને ઉપાસક ગણાવો વિદ્યાર્થીવર્ગ પણ જાને સૌંદર્યને ઉપાસક જાની ગયો છે !

સાધુઓનાં ઘટન કરવા જતા માટે તમને સમજ નથી મળતો, કારણ કે જાણુતરંગે જા ? નડે છે પણ જાંદુને ત્યાંએ નાં કહીને ત્યા માટે તેને સમજનાં કમી નથી. નરી ફિલ્મ તરૂ થતાં પહેલાં જેથ (Jethalal)માં તેનો

નખર જરૂર લગાડશે ભને પછી ટીકીટ લેવા માટે અઠી કલાક તડકામાં કેમ નથી ઊભા રહેવું પડતું ! આ કામ પુરુષાર્થની કહાણી છે પણ તે જીવનના શાશ્વત સૌ દર્શનો નાશ કરી કૃત્રિમ સૌ દર્શ પાછળ પાગલ બનાવે છે અને એમ બનવું પણ નહીં જ છે કે જ્યારે અસલી હીરા ઓછા થયા ત્યારે કૃત્રિમ (Imitation) હીરા બકાર આવ્યા.

આ માટે વાસનાના પ્રભાવને રોકવો જોઈએ, નહિ તો એક દિવસ તે આપણને ક્યા તાણી જશે તે કહી શકાય નહિ એ પ્રવાહને રોકવા માટે મનને શુભ કાર્યોમા કામે લગાડવું જોઈએ કે જેથી મન વાસના પ્રત્યે જાગૃત ન થાય સ્વામી રામતીર્થે એક જગાએ કહ્યું છે કે કામની દવા કાર્ય છે મતલબ કે શ્રમજન્ય કાર્યોમા તન્મયતા સાધવાથી માનવનું મન વિષયોથી દૂર વાળી શકાય છે

એક વખત વનસ્પતિશાસ્ત્રના મહાન તત્ત્વવેત્તા અક્ષયકુમાર દત્તને તેમના સાથીઓએ પૂછ્યું કે—“ તમે લગ્ન કેમ નથી કરતા ? ” તેમણે હસતાં હસતા કહ્યું કે—‘ મારા લગ્નની તમને શી ઉતાવળ છે ? ખરી વાત એ છે કે આજ સુધી મને લગ્ન સખધી વિચાર કરવાની ફરસદ જ મળી નથી. હું મારા કામમા એટલો રોકાયેલો રહું છું કે ખીજા વિષયો તરફ મારું લક્ષ્ય જ જતું નથી ’

બગાળના એક લેક્ટેનન્ટ જનરલ શ્રી દત્તની પાસે શીખવા માટે આ યા કરતા હતા પણ જ્યારે પણ તે આવતા, ત્યારે, તે શ્રી દત્તને તેમના કામમાં પરોવાયેવલા જોતા અવાજથી તો તેમની એકાગ્રતાનો ભગ થઈ શકતો નહોતો ક્યારેક ક્યારેક તો લેક્ટેનન્ટ સાહેબ તેમની પાસે જઈ પકડીને હલાવતા, ત્યારે જ તેમને ખખર પડતી કે કોઈ આવ્યું છે

હૃદયમાથી વાસનાને દૂર કરવા માટે વિષયોમા વિષમિશ્રિતતાનો અનુભવ થવો જોઈએ મનની ગતિને અસતમાથી સત્ય પ્રત્યે વાળતી એનું જ નામ શ્રમ છે

ધર્મ-પુરુષાર્થ

આર્થ અને કામ એ બે પુરુષાર્થ ઉપર આપણે વિચાર વિનિમ્ન કરી શક્યા છીએ. તેમાં સમય અને શક્તિનો વ્યય તો થાય છે જ પણ તેના પરિણામની જે સુદર કલ્પના માનવીના મનમાં રચાયેલી હોય છે તે કારારી નીવડે છે કમક તેની પ્રાજ્ઞ નથી તો ભાવધારા શુદ્ધ કે નથી આજ-રણુ સાડુ જન્ને અશુભ હોવાને લીધે તેજુ પરિણામ પણ સાડુ નથી હોતુ એવી જ એ જન્નેથી નિરાશ થયેલો મનુષ્ય ધમતુ શરણુ લે છે

ધમ શું છે ? શુદ્ધભાવ સહિત કરવામાં આવતી શુદ્ધ ક્રિયા તેજુ ધમ છે ભાવ જન્ને ક્રિયા જન્નેને એટલા માટે સાથે મુકવામાં આવેલ છે કે દેહલીક વખત વ્યક્તિની ક્રિયાઓ સુદર હોય છે પણ તેમાં ભાવના પવિત્ર નથી હોતી એ પણ થાક રાખો કે નિષ્ક્રમી પવિત્રતા ક્રિયા, ક્રિયા પવિત્ર કર્યાથી દેખારો ? માતા પોતાના બાળકને મલીપચી કરીને હસાવે છે જ તલમાં જ્યારે મનુષ્યને ક્ષર્ષ વખત રીજણુ મળી જાય છે તો તે પણ તેને પકડીને મલીપચી કરે છે જન્ને હસાવે છે

હવે જરા જી પ્રણુથી વિચાર કરો કે જન્નેમાં કેટલું જાતર છે ! જેટલું જાતર અધકાર જન્ને પ્રકાશની વચમાં છે તેટલુ જ જાતર એ બે વચ્ચે છે આ બાળકને હસાવીને તેના મનને આનંદ પમાડે છે. ત્યારે રીજણુ મનુષ્યને હસાવિને તેના જીવ લે છે

વસ્તુ પોતે તો શુભ પણ નથી જન્ને અશુભ પણ નથી. તેની પ્રાજ્ઞ ગૂંઢેની ભારના જ તેનામાં શુદ્ધતા કે અશુદ્ધતાનો પરિચય કરાવે છે દેહલીક વખત શુભ વસ્તુ અશુભ ભાવના વડે જન્ને છે તો ક્યારેક અશુભ વસ્તુને શુભ ભાવનાથી ચતો હોય છે

ઉપાશ્રય જેવા ધાર્મિક સ્થળોના નિર્માણનું કાર્ય પણ કેટલીક વખત ભાવોની અપવિત્રતાથી અપવિત્ર બની જાય છે એક માણસ વિચાર કરે છે કે જે ઉપાશ્રય થશે તો લોકોની ધાર્મિક ભાવનાઓને ઉત્તેજન મળશે, ત્યાં સામાયિક વગેરે ધાર્મિક ક્રિયાઓ થશે—આમ વિચાર કરી તે ઉપાશ્રય બંધાવે છે ખીજે માણસ એમ વિચાર કરે છે કે ઉપાશ્રય મારા ધરની નજીક હોવો જોઈએ ઉપાશ્રય માટે કેડ થતુ હોય ત્યારે તે કહે છે કે અમુક જગ્યાએ થશે તો જ હું પૈસા આપીશ

આ ઉપાશ્રયને ધરની નજીક બનાવવાનો આશય શો છે ? શું એવો આશય છે કે ઉપાશ્રય નજીક હશે તો જવાબાવવામા સગવડ પડશે ? ના. આમા તો ખીજુ જ ભાવના કામ કરે છે જે ઉપાશ્રય ધરની નજીકમા હશે તો સઘની વ્યવસ્થા મારા હાથમા રહેશે, ઉપાશ્રયની ચાવી મારી પાસે રહેશે, આવતાજતા મહેમાનોને ત્યા ઉતારવા કામ લાગશે, જ્યારે મારી દીકરીના લગ્ન વખતે જન આવશે તો ત્યા ઉતારી પણ શકાશે, સલાઓ વગેરે માટે પણ સારુ સ્થાન બનશે તો આ તે શું ઉપાશ્રય બનાવવાનો છે કે ધર્મશાળા ? આવી ભાવનાની અપવિત્રતા કાર્યની પવિત્રતાને સહીસલામત રાખતી નથી ભાવ અને ક્રિયાનો સમન્વય હોવો જોઈએ એક માણસ સામાયિકના સ્વરૂપને સમજીને સામાયિક કરે છે અને ખીજે પોતાના ધર્મપણાનું પ્રદર્શન કરવા માટે સામાયિક કરે છે એ બેની વચમા કાઈ અતર ખરૂં કે નહિ ? એક માણસ જિજ્ઞાસાની પૂર્તિને માટે પ્રશ્ન કરે અને ખીજે પોતાની પડિતાઈનું પ્રદર્શન કરવા માટે પ્રશ્ન કરે—આ બન્નેની વચમા બહુ મોટો ફેર છે

બે મુનિઓ પ્રવચન કરે છે. બન્ને આચારશાસ્ત્ર ઉપર પ્રવચન કરે છે. એકનું લક્ષ્ય આચારશુદ્ધિ છે. શ્રાવકો પોતાના આચાર સમજે, મુનિવર્ગ તેમના આચારને ઓળખે અને બન્ને દૃઢતાપૂર્વક પોતપોતાના આચારનું પાલન કરે, આ પહેલા પ્રવચનકારનું લક્ષ્ય છે ખીજા મુનિ પણ આચારશાસ્ત્ર ઉપર જ પ્રવચન કરે છે પણ તેમનું લક્ષ્ય જુદુ છે તે એટલા માટે આચારશાસ્ત્રનું પ્રવચન કરે છે કે જેથી શ્રોતાઓ એમ માને કે તે મહાન આચારવાન છે અને તેમની સરખામણીમા ખીજાઓ શિથિલાચારી છે

પહેલામા સર્વના કલ્યાણની ભાવના રહેલી છે, ત્યારે, ખીજામા પોતાની પ્રતિષ્ઠાની ભાવના છૂપી રીતે કાર્ય કરી રહેલી છે હવે તમે સમજી ગયા હશે કે એક જ જાતની ક્રિયા ભાવનાના ભેદથી, પવિત્રતા અને અપવિત્રતાને ધારણ કરે છે.

પવિત્ર વિચારોની સાથેનો પવિત્ર આચાર એ જ ધર્મ છે. જો કોઈની સાથે તમારો ઉદ્દેશ પવિત્ર હોય તો તમારો ક્રિયાઓ ધર્મમાં સમ્મત છે તે સિવાય ઉદ્દેશની અપવિત્રતા ધર્મને ખુબ પાપમાં ફેરવી નાખી શકે છે. જો ધર્મનું શરણ પાવન જનવા માટે જ સૌ ધર્મનું શરણ એટલા ઓ સેવામાં આવે છે કે જૂરા કમનુ જીવ આલોક ને પરલોકમાં ન મને.

જો જીવનની ગંઢીને દબાવવા માટે ધર્મનો ઉપયોગ કરો તો તે ધર્મની સાથે અન્યાય થશે. આ તો કૃષિના દમલાથી ગંઢીને દાંડવા જેવું કાવ જની રહેશે. અને તેમ કરનાર, ગંઢીને તો સૌરભયુક્ત નહિ જનારી શકે નહુ કૃષ તો જરૂર મર્યાદ કરશે જ એવી જ રીતે લોકોએ ધર્મને જલાન કર્યો છે તેઓ જલારથી ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે પરંતુ અતરનો સ્વાર્થ એક ક્ષણ પણ તેમનો સાથ ઉભરતો નથી ઉપાસનમાં કરવામાં આવતી ધર્મિક ક્રિયાઓના રસનું એક પણ મિડુ જીવનમાં ન જીવનું વો જીવન શું અને નિશ્ચય જની જરી.

અતરમાં ધર્મનો રસ જીવરે તેની અસર જીવનના શાસ્ત્રોના ઉપવહારમાં ખુબ મવી જોઈએ. ફેરી જો પાકેલી હેય તો તેની અદરને ફેસરી રમ જકાર જજીયા વિના રહેતો નથી. અતરમાં ધર્મરસ જીવરો છે કે નહિ તેની પરીક્ષા તેમ નૈતિક જીવનથી જ થઈ શકે છે. જેમ જલારમાં ધર્મ હોય તેવું જીવન નીતિયુક્ત હેવું જોઈએ. તે વિના તે એમ જ વિચારુ પાથી કે આપણે જો કાંઈ કરીએ છીએ તે ધર્મ છે કે કાંઈ જુડુ જ છે!

એક મુસલમાન એક વખત પોતાના ઘેરા માટે મણા સેવા એક ડુકાને ગયો. રાતનો વખત હતો. તેણે ડુકાનકારને કહ્યું કે પૈસા કામે વધારે છે પણ મણા સાથ આપજો માનવતુ મન સારી વસ્તુનું માલક છે તમે ખુબ જલારે કાંઈ ખરીદ કરવા જાઓ ત્યારે કહો છો કે કાઈ! કામે પૈસા વધારે સામે પણ માલ સાથ આપજો પણ ફેટલાક વેપારીઓ એવી મનોવલિખ દોષ છે કે સારી વસ્તુના નામે પૈસા સાથ (વધારે) મે છે જા, મલ સાથે નથી આપતા આ ફેટલી ખરાબ વાત છે!

સારી વસ્તુ જનાવીને ખરાબ વસ્તુ આપવી-એ આવકધર્મની વિષ્ણુ છે. અતવાન મલવીરે આવાં કામોને જીવનના જુડુ જ મોટા દોષ તરીકે ગણાવ્યા છે. આવીકાને તેનાથી જમવા માટે પ્રેરણા જ નહિ નિહલ પણ કમો છે તેમજે કહ્યું છે કે-આવક! તુ તારા નૈતિકજીવનનો પામે મુલ નહિ

રાખે તો તારા અધ્યાત્મનો મહેલ એક દિવસ તૂટી પડશે એ અતિચાર છે. જો તેનાથી નહિ બચે તો તારા વ્રતોને તે દુષિત કરી નાખશે

હા, હવે આપણે વાત આગળ ચક્રાવીએ તે મુસલમાનભાઈએ પૈસા વધારે આપીને વસ્તુ સારી માગી પણ શેઠે તો મેં ઉપર કહ્યું છે તેવું જ ક્યું તેણે પૈસા તો વધારે લીધા પણ ચણા ખરાબ આપી દીધા તે ચણા લઈને ઘેર આવ્યા અને ખોલીને જોયું તો તેમા કેટલા જીવડા ખદબદી રહ્યા હતા તેવી જ રીતે તેતુ મન પણ ખદબદી રહ્યું હતું. તેણે તે ચણા કપડાના કકડામા બાધી દીધા. ખીજે દિવસે તે ઉપાશ્રય તરફ આવ્યો તેણે જોયું કે પૂજ્યશ્રી ખુબચ દજી મકારાજ પ્રવચન આપી રહ્યા હતા તે શેઠ મોઢે મુહપતી આધીને આગળ બેઠા હતા, અને જીકારો દઈ રહ્યા હતા તે મુસલમાનભાઈ ઘેર પાછો ગયો અને ચણાની પોટલી લઈ આવ્યો અને વ્યાખ્યાન પૂરું થતા તેણે ચણાની પોટલી ખોલી અને બધાને બતાવ્યા, અને ખોલ્યો-સારા માલનો ભાવ લઈ તમારા દયાધર્મી શેઠે કેવો ચણા આપ્યા છે તે જુઓ ! કેટલા જીવડા છે આમાં !

ધર્મ ન્યારે આવી વ્યક્તિઓના હાથમા આવે છે, ત્યારે તે સ્વયં કલકિત થઈ જાય છે દૂધ મીઠું હોય છે પણ કોઈ તેને કડવા તુબડામા ભરે તો તે બગડશે જ ધર્મ એ શુદ્ધ દૂધ છે પણ ન્યાયે તેને સ્વાર્થી મન રૂપી કડવા તુબડામા ભરવામા આવે છે ત્યારે તેમા કડવાશ આવ્યા વિના રહેતી નથી

ધર્મ સ્વાર્થરહિત મનમા જ ટકી શકે છે. જેના જીવનમા ધર્મ પુરુષાર્થ કામ કરી રહ્યો છે, તેના સાક્ષી તો તેના શત્રુઓ પણ આપી શકશે એક વિચારકે કહ્યું છે કે-જો કદાચ તમારો મિત્ર તમને સારા માનતો હોય તો હું તમને સારા માનતા અચઢઈશ પણ જો તમારો દુશ્મન તમને સારા માનતો હશે તો હું અચકાયા વિના તમને સારા માની લઈશ. જેમના જીવનમા ધર્મનો રસ ઊતર્યો હોય છે, તેમના શત્રુઓના મનમા પણ તે સ્થાન પામે છે

ગૌશાલક ભગવાન મહાવીરના શત્રુરૂપે જ રહ્યો આખી જિંદગી, પ્રભુ પ્રત્યે દ્વેષ અને ઈર્ષ્યાની આગ વરસાવતો રહ્યો પણ જીવનના અત સમયે તે જ ગૌશાલક બદલાઈ ગયો અને તે પણ એટલો બદલાઈ ગયો કે કાળો ભમ્બર મટીને સફેદ આરસ જેવો બની ગયો તે વખતે તેણે જે શબ્દો કહ્યા છે તે ઉપરથી ભગવાન મહાવીરની મહાનતા બણી શકાય છે. તેણે

પવિત્ર વિચારોની સાથેનો પવિત્ર આચાર એ જ ધર્મ છે અને પ્રિયની સાથે તમારો ઉદ્દેશ પવિત્ર હોય તો તમારી ક્રિયાઓ ધર્મમાં સમાય છે તે સિવાય, ઉદ્દેશની અપવિત્રતા ધર્મને ખુબ પાપમાં ફેરવી નાખી શકે છે અને ધર્મનું શરણુ પવિત્ર જનતા માટે જ હોય ધર્મનું શરણુ એટલા માટે સેવામાં આવે છે કે જૂરા કામનું ફળ આલોકને પરલોકમાં ન મળે.

એ જીવનની જાહેરીને દબાવવા માટે ધર્મનો ઉપયોગ કરતા હોય તે ધર્મની સાથે અન્યાય થાય છે. આ તો કુલોના કમલાથી જાહેરીને દાંડવા જેવું કામ જની રહેશે અને તેમ કરનાર જાહેરીને તો સૌભાગ્યના નહિ જાહેરી શકે નહીં કુલ તો જરૂર અર્થ થશે જ એવી જ રીતે લોકોએ ધર્મને જાણ્યું ક્યો છે તેઓ અધારથી ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરે છે પરંતુ અંતરનો સ્વર્ગ એક ક્ષણ ખુબ તેમનો સાથ છોડતો નથી. ઉપાસનામાં કરવામાં આવતી ધાર્મિક ક્રિયાઓના રસનું એક પણ બિંદુ જીવનમાં ન આવતું તો જીવન શુભ અને નિષ્ફળ જની જશે.

અંતરમાં ધર્મનો રસ જીવે તેની બહાર જીવનના શાસ્ત્રોના અવધારમાં ખુબ થવી જોઈએ ફરી એ પાછી હેતુ તો તેની અંતરને કેસરી રંગ બદાવે જાણ્યા વિના રહેતો નથી. અંતરમાં ધર્મરસ જીવે છે કે નહિ તેની પરીક્ષા તેના નૈતિક જીવનથી જ થઈ શકે છે તેના હૃદયમાં ધર્મ હોય તેનું જીવન નીતિયુક્ત હોય જોઈએ તે વિના તો એમ જ વિચારવું પડે છે આપણે જે કાંઈ કરીએ છીએ તે ધર્મ છે કે કાંઈ જુદું જ છે ?

એક મુસલમાન એક વખત પોતાના ધોડા માટે અણા મેરા એક કુકરને ત્રણે રાતને વખત દેવો. તેણે કુકરનાં ધરને કહ્યું કે પૈસા ભણે વધારે મેં ખુબ અણા સારા આપ ? માનવતુ મન સારી વસ્તુનું માનક છે તમે ખુબ ત્યારે કાંઈ ખરીકે કલ્યાણ જાઓ ત્યારે કહો છા કે બાઈ ! જાને પૈસા વધારે સાને ખુબ માલ સારો આપણે ખુબ કેટલાક વેપારીઓ જેવી મને જાણિયો દોષ છે કે સારી વસ્તુના નામે પૈસા સારા (વધારે) મેં છે છા, મારા સારો નથી આપણ આ કેટલી ખરાબ વાત છે ?

સારી વસ્તુ જાણીને ખરાબ વસ્તુ આપવી-એ આવા ધર્મની ત્રિષુલ છે અજ્ઞાન મદારીને આવા કામોને જીવનના જુદું જ મેળા દોષ તરીકે જાણ્યા છે આવીને તેનાથી અજ્ઞા માટે પ્રેરણા જ નહિ નિહાલ ખુબ ક્યો છે.

તેમણે કહ્યું છે કે-આવા તુ તારા નૈતિક જીવનને પામે સુદ નહિ

દાનવ્રત તો અપરિગ્રહમાં વિશ્વાસ રાખે છે એક બાબુ પાપ કરીને પૈસા ભેગા કરવા અને પછી તેનાથી ધર્મ કરવો એ તો એવું થયું કે કોઈ કાલ્પના પગ નાખે અને પછી ધોવા જેવે ખરી વાત તો એ છે કે પૈસાનો સંગ્રહ એ જ અર્થ પુરુષાર્થનું લક્ષ્ય છે અને તે સગ્રહ કામનાં પ્રસાદનોને કરવા માટે જ કરવામાં આવે છે પૈસાના તોફાનમાં ધર્મનું પાલકુ તો ટકા શકતું જ નથી તે તો શાંતિના સમયમાં શાંત મનમાં જ ટકી શકે છે

કેટલાક લોકોને એમ કહેતા પણ સાલજ્યા છે કે ધર્મ પુરુષાર્થ અર્થ અને કામને આપનાર છે આનો અર્થ તો એવો થયો કે જેને છોડીને આપણે ચાલવું છે તે જ સામે આવે છે પછી એ ત્યાગનો કાઈ અર્થ જ રહેતો નથી તેમની દલીલ એવી છે કે ધર્મ એ શુભ પરિણતિ છે અને પરિણતિથી પુણ્યનો સચ્ચ થાય છે તેના મીઠા ફળોને ભોગવવા માટે સ્વર્ગમાં જાઓ અને પુણ્યલય થાય એટલે પાછા અહીં આવો જે કામપુરુષાર્થનો તમે વિરોધ કર્યો તે સ્વર્ગમાં વિપુલ પ્રમાણમાં ઉપવ્રજ્ઞ છે પછી એ ત્યાગનો કોઈ અર્થ નથી અર્થપુરુષાર્થને એટલા માટે ત્યાગ્ય બનાવ્યો હતો કે એ કામનો સહાયક છે પણ અહીં તો અર્થની અપેક્ષાએ ધર્મ જ કામનો અધિક સહાયક બન્યો !

હા, વાત ઠીક છે જે કોઈ સ્વર્ગને માટે ધર્મનો આશ્રય લે અને આ દુનિયાના ભોગોનો તેને માટે ત્યાગ કરે, કે સ્વર્ગમાં હજારગણા વધારે પ્રમાણમાં તેનું ફળ મળે તો તો તમારી વાત બરાબર છે પણ એવા ધર્મનું અધ્યાત્મના ક્ષેત્રમાં કાઈ મૂલ્ય નથી જૈનદર્શન, એવા ધર્મનો ધર્મ તરીકે સ્વીકાર કરતું નથી તે તો કહે છે કે-સ્વરૂપમાં રમણતા એનું નામ જ ધર્મ છે વિભાવદશામાંથી સ્વભાવદશામાં આવવું, તે ધર્મ કહેવાય છે

પણ વાત અધૂરી છે સ્વર્ગને માટે કરવામાં આવતી ધર્મસાધનાને જૈન ધર્મ ઉચ્ચ પ્રકારની સાધના નથી માનતો એટલું જ નહિ, તે તો તેને નિદાનકૃત કહે છે અને સાધુઓને તેનાથી બચવા કહ્યું છે નિર્જરાની સાથે પુણ્ય થાય છે એ વાતનો ઈન્કાર પણ કરી શકાતો નથી આગમમાં વર્ણન આવે છે કે શુભ પરિણતિથી શુભ કર્મોનો સચ્ચ થાય છે પણ એટલું ન ભૂલશો કે નિર્જરાની સાથે પુણ્ય થાય અને પુણ્યને માટે સાધના કરવી -એ બેમાં ધણો ફેર છે પહેલી વાતમાં પુણ્યની કામના નથી, એ આવી જાય તે જુદી વાત છે તમે ચોખ્ખાની ગુણીઓ ખરીદ કરો છો, તે વખતે તમે ચોખ્ખા ખરીદ કરો છો, ગુણીઓ નહિ કેળા અને નારગી ખરીદ કરી લાવો

પોતાના અનુભવોનો સમગ્ર કલ્પ - સાચી વાત તો એ છે કે ભગવાન મહાવીર
જ સાચા નિત્ય છે હું તો સ્વાર્થનો કહિં છું મેં મારા જલકારની પુત્ર
મોટે ભગવાન મહાવીરના ઉચ્ચવણ જીવન તરફ કાંઈ દેહવાનો પ્રયત્ન કર્યો

આ ભગવાન મહાવીરની ધર્મસાધના હતી કે જેણે સત્યના મુખે તેવજ
પ્રત્યે પ્રદર્શનસિ દેવણવી.

આજ વાત ધર્મચાલની છે તેમના જાનીદુરમન દુર્મોખનના મનમાં પણ
તેમની સખ પ્રત્યેની સદા ચમકી રહી હતી.

ધર્મ જ એવો ક્ષમાહાર છે કે જે સત્યતાઓ હૃદયમાં મિત્રતા સ્થાપિત
કરે

હા તો શાક રાખને કે ધર્મ એ મોટાસદાચક પુરુષાર્થ છે અને ધર્મ
કામસદાચક પુરુષાર્થ છે કેટલીક વખત એથી ઉચ્ચ પણ જોવામાં આવે
છે ક્યારેક ધર્મ અર્થસદાચક પણ જાની નય છે જેના જીવનમાં ધર્મનું
તર વ્યાપેનું છે જેણે પ્રામાણિકતાને પોતાના જીવનનું સાખ જાણી છે
તે આર્થિક ક્ષેત્રમાં પણ આગળ વધી જાય છે બીજા જાણુ એમ પણ
કહેવાય છે કે અર્થ વડે ધર્મ પણ ઘર્ષ થકે છે

કોઈ વ્યક્તિએ સાખ રૂપિયામાંથી દસ દળાર રૂપિયા ધનમાં આપ્યા
તો ધર્મ ધરો કે નહિ ? કેમકે ધન પણ ધર્મનો એક પ્રકાર છે

તેનો ઉપર એ પણ મળી શકે ધર્મ એટલે ધરતો નથી કે તે વિચાર
ખરીદ કરી સકાય કારણ કે તે આત્મનો ગુણ છે તેને જડથી કોઈ ખરીદી
સકાય નથી. ધર્મ પૈસાથી નહિ, પિસાના ત્યાગથી ઘર્ષ થકે છે. જેને જેટલું
દમ ધનમાં આપ્યું તેની તેટલા ઉપરથી આસક્તિ મટી ઘર્ષ છે અને
આસક્તિ મટી જતી એ જ ધર્મ છે

બીજા વાત એ છે કે ધનથી ધર્મ તરફ નથી જઈ સકાય તેમો તે
તમારુ લાભ પણ નથી. પિસા કમાની વખતે તમારો અલભ કાંઈ બીજો જ
દોષ છે તમે જ તમારું સાક ખરીદવા જાઓ તો સાકની સાથે પાંદડું અને
પડા પણ આવશે. જ્યાં તમારુ મુખ્ય પ્રયોજન તો સાક લેવાનું જ છે
પાંદડું અને પડા નહિ. એ સાથે આપે છે તે જુદી વાત છે એવી જ છેને
અર્થોપાન સમયે તમારુ લાભ શું ધન તરફ દોષ છે ? નહિ. તે વખતે
તો નિર્ભય તરફ જવાની કામના જ કામ કરવી દેવ છે (અર્થમાં દાખલ)

કામ કોઈ અમ કાં કે હું ધર્મને મારે અર્થને સમજાવું છું છે
તે તે પણ અનુચિત છે જેનરજન તે વાતને ધર્મકાર કરે છે. કારણ કે

ગરમ લવિંગના ઉકાળાની જરૂર નથી હોતી છતાં દ્યૌઈ તમને તેનો પ્યાલો આપે તો તે તમને દુ ખરૂંપ થઈ પડશે ઠંડી ઋતુમાં આપતું મન આકર્ષકીય ઈચ્છતું નથી જે કદાચ કાઈ રકાળીમાં આપે તો તમને મુશીબત થશે, કેમ કે તમારે તે વસ્તુઓની જરૂર નથી.

બરાબર એ જ પ્રમાણે સિદ્ધક્ષેત્રમાં દુનિયાની કાઈ વસ્તુની જરૂર પડતી નથી જ્યારે ભૂખ હોય ત્યારે ખાવાના પદાર્થની જરૂર પડે છે અને જ્યારે આહતી ઈચ્છા હોય ત્યારે પ્યાલો યાદ આવે છે પણ ત્યાં તો અશાંતિના મૂળ જેવી ઈચ્છા જ સમાપ્ત થઈ ગઈ હોય છે. ખીજું એ કે ત્યાં મૃત્યુ પણ નથી સૌથી મોટું સુખ તો એ જ છે જે મૃત્યુ-મોતને નામે દુનિયા આખીને થયરાટી છૂટે છે તે મોતનો ત્યાં અભાવ છે કાઈ તમને એમ કહે કે હું એવી નગરીમાં રહું છું, જ્યાં ભૂખ પણ નથી અને મૃત્યુ પણ નથી, તો તમે જશો એવી નગરીમાં ?

જે કહેનાર ઉપર તમને વિશ્વાસ હશે તો તમે ત્યાં જવા માટે, વિના વિલંબે તૈયાર થઈ જશો. પછી ભલેને ત્યાં જવા માટે મુબઈ જેની મોહક નગરી પણ કેમ ન છોડવી પડે ! મોક્ષ તો એ નગરી છે, કે જ્યાં આ બધી (જન્મ, જરા, મૃત્યુ, ભૂખ-તૃપ્તા આદિ) વસ્તુઓનો અભાવ છે. જ્યાં જન્મ છે, ત્યાં મોત પણ છે જે જન્મે છે તે મરે છે અને જે મરે છે તે જન્મવાનો જ છે ? ના. જૈનદર્શન કહે છે કે અહીં અનેકાન્ત છે જન્મ લેનાર તો મરશે જ એમાં બે મત નથી પણ જે મર્યો તે જન્મશે જ તેમાં સંદેહ છે જે મર્યો છે, પણ મોતને મારીને મર્યો છે તેને જન્મ નહિ લેવો પડે.

સિદ્ધ સ્થિતિમાં પહોંચી ગયા પછી તે આત્માનો મોત પીછો પકડી શકતું નથી કાળ પણ ત્યાં પહોંચી શકતો નથી કારણ કે ત્યાં આત્માનું પોતાનું ઘર છે તમને તમારું પોતાનું ઘર પસંદ છે કે ભાડાનું ? કહેવાની જરૂર જ નથી કે દરેકને પોતાની માલિકીનું જ ઘર પસંદ હોય છે તેમાં ય મુબઈની વાત જ ન ખૂંજો અહીં તો જેની પાસે પોતાની માલિકીના મકાન છે તે તો લક્ષાધિપતિ છે પોતાની માલિકીના ઘરનું મોટામાં મોટું સુખ તો એ છે કે, ત્યાંથી કાઈ તેને કાઢી શકતું નથી, ખાલી કરાવી શકતું નથી.

હા, તો હવે કહો કે ચોરાશી લાખ જીવ્યોનિ-એ આત્માના પોતાના ઘર છે કે પારકા ? કહેવું પડશે કે એ બધા પારકા ઘર છે, ઘરના ઘર નથી. એટલા માટે તો ત્યાંથી નીકળવું પડે છે ભલે તેનીસ સાગરોપમ સુધી કેમ

હો ત્યારે તેની સાથે જોતરાં પણ આવે છે. છતાં કોઈ એવો તો કુદિવારો નહિ નીકળે કે જે જોતરાંને મારે કેળાં કે નારગી ખરીદ કરે ! ધર્મની સાથે અર્થ અને કામ આવે કે નિર્જરાની સાથે પુણ્ય આવે તેને ખાસ મહત્ત્વ ન આપીએ. તેમ તેની પ્રાપ્તિને પણ મહત્ત્વ ન આપીએ.

બીજી વાત એ છે કે ધર્મની સાથે પુણ્યનો સમ્બંધ દમોઈ દેખ એવું કોઈ નથી કારણ કે કામા માર્ગે વ્યાદિ દસ વિધિ ધર્મ સવર છે સવર શુભ કરતાં શુદ્ધની વધારે નજીક છે શુદ્ધ પરિણતિમાં પુણ્યનો પણ કામ વાપ છે અને ત્યારે જ મોક્ષ સભવે છે તે સિદ્ધાંત શુદ્ધની સાથે પુણ્યને સમ્બંધ માન્યો તો મોક્ષનો સભવ જ નહિ રહે. પુણ્ય, શુભ સુખી જ સંબંધિત રહે છે ત્યારે સવર શુદ્ધ સુખી પહોંચાડે છે.

મોક્ષ-પુરુષાર્થ

આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિની પ્રાપ્તિ માટે કરવામાં આવતો પુરુષાર્થ એ જ મોક્ષ-પુરુષાર્થ છે જેમાં આત્મા બધી વિભાવરૂપાને ઊર્ધ્વે સ્વભાવમાં આવે છે તે જ મુક્તવસ્થા છે. મોક્ષનો અર્થ ફક્ત સ્થાન વિશેષ ન કરીએ. સિદ્ધસિદ્ધાને મુક્તિવિધા કહી છે પણ તે તો કામ મોક્ષ છે ત્યાં જ્યાં મુક્તિ કામ નહિ અર્થ એમ તો આત્મા જનત્યાર ત્યાં પહોંચી ગયો છે. પૂર્વ-કામના રૂપે ત્યાં ઉત્તર પલ્લુ થયો છે અને ત્યાં મર્્યા પણ છે પણ તે જોડેનિપાદિ છવ મુક્ત નથી કહેવાતા. કારણ કે તે કામ સખયાથી બંધાયેલા છે કામની જ છયાથી મુક્ત થવું એ જ સાચો મોક્ષવસ્થા છે.

તમે પણ મુક્ત થવા માટે સાધના કરવા રહો. આ બધા જન, ઉપવસ્ત્ર, સામાયિક વગેરે મોક્ષની પ્રાપ્તિને માટે છે પણ કે જ્યાં પૂછે કઈ ? મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે તમે આટલા આતુર હો તેમાં એવું શું છે ? ત્યાં આવાનું નથી પીવાનું નથી સ્વાદનું નથી. સવારમાં ઊભાં જે તમને દમોઈ થાક આવે છે તે સિદ્ધનની આઠ તમને ત્યાં મળવાની નથી ત્યાં બીડી નથી સિનમા નથી ફરવા માટે ચોપટી પણ નથી એવી શુની નમરીમાં જ્યાં માટે તમે કેમ તૈયાર થઈ ગયા હો ? (દયાદય)

તો જ્યાં પણ છે આની લીધું કે કુનિયાની આ બધી કોઈ કોઈ વસ્તુઓ ત્યાં નથી. તો એ પણ છે કે ત્યાં તેવી વસ્તુઓની કોઈ જરૂર પણ નથી જરૂર હાથ અને વસ્તુ ન મળે તો કુલ્પ થાય. પણ જરૂર ન દેખ અને વસ્તુ મળે તો તે એક કુ-ખ્યાપ થઈ પડે છે. ગરમીના દિવસમાં તમને

ગરમ લવિંગના ઉકાળાની જરૂર નથી હોતી છતા કોઈ તમને તેનો પ્યાલો આપે તો તે તમને દુ ખરૂં થઈ પડશે ઠંડી ઋતુમાં આપતુ મન આઈસ્ક્રીમ ઈચ્છતુ નથી જે કદાચ કોઈ રકાબીમાં આપે તો તમને મુશીબત થશે, કેમ કે તમારે તે વસ્તુઓની જરૂર નથી.

બરાબર એ જ પ્રમાણે સિદ્ધક્ષેત્રમાં દુનિયાની કોઈ વસ્તુની જરૂર પડતી નથી જ્યારે ભૂખ હોય ત્યારે ખાવાના પદાર્થની જરૂર પડે છે અને જ્યારે આહની ઈચ્છા હોય ત્યારે પ્યાલો યાદ આવે છે પણ ત્યાં તો અશાંતિના મૂળ જેવી ઈચ્છા જ સમાપ્ત થઈ ગઈ હોય છે ખીજું એ કે ત્યાં મૃત્યુ પણ નથી સૌથી મોટું સુખ તો એ જ છે જે મૃત્યુ-મોતને નામે દુનિયા આખીને થથરાટી છૂટે છે તે મોતનો ત્યાં અભાવ છે કોઈ તમને એમ કહે કે હું એવી નગરીમાં રહું છું, જ્યાં ભૂખ પણ નથી અને મૃત્યુ પણ નથી, તો તમે જશો એવી નગરીમાં ?

જે કહેનાર ઉપર તમને વિશ્વાસ હશે તો તમે ત્યાં જવા માટે, વિના વિલંબે તૈયાર થઈ જશો. પછી ભલેને ત્યાં જવા માટે મુબઈ જેવી મોહક નગરી પણ કેમ ન હોયવી પડે ! મોક્ષ તો એ નગરી છે, કે જ્યાં આ બધી (જન્મ, જરા, મૃત્યુ, ભૂખ-તૃષ્ણા આદિ) વસ્તુઓનો અભાવ છે જ્યાં જન્મ છે, ત્યાં મોત પણ છે જે જન્મે છે તે મરે છે અને જે મરે છે તે જન્મવાનો જ છે ? ના જૈનદર્શન કહે છે કે અહીં અનેકાન્ત છે જન્મ લેનાર તો મરશે જ એમાં એ મત નથી પણ જે મર્યો તે જન્મશે જ તેમાં સંદેહ છે જે મર્યો છે, પણ મોતને મારીને મર્યો છે તેને જન્મ નહિ લેવો પડે

સિદ્ધ સ્થિતિમાં પહોંચી ગયા પછી તે આત્માનો મોત પીછો પકડી શકતુ નથી કાળ પણ ત્યાં પહોંચી શકતો નથી કારણ કે ત્યાં આત્માનુ પોતાનુ ધર છે તમને તમારુ પોતાનુ ધર પસંદ છે કે લાડાનુ ? કહેવાની જરૂર જ નથી કે દરેકને પોતાની માલિકીનુ જ ધર પસંદ હોય છે તેમાં ય મુબઈની વાત જ ન પૂછો અહીં તો જેની પાસે પોતાની માલિકીના મકાન છે તે તો લક્ષાધિપતિ છે પોતાની માલિકીના ધરનુ મોટામાં મોટું સુખ તો એ છે કે, ત્યાંથી કોઈ તેને કાઢી શકતુ નથી, ખાલી કરાવી શકતુ નથી

હા, તો હવે કહો કે ચોરાશી લાખ જીવ્યોનિ-એ આત્માના પોતાના ધર છે કે પારકા ? કહેવુ પડશે કે એ બધા પારકા ધર છે, ધરના ધર નથી. એટલા માટે તો ત્યાંથી નીકળવુ પડે છે ભલે તેનીસ સાગરોપમ સુધી કેમ

ન રહે પણ એક દિવસ કાળનો દુઃખ તેને તે ધર ખાલી કરવા વિવસ નવરે છે પણ મોક્ષ એ આત્મનુ પિતાનુ ધર છે કોઈની તાકાત નથી કે તેને ખાલી કરવાનુ કહી શકે

પણ ત્યાં પહોંચવા મરિ પારકા ધરની નથી વસ્તુઓ છોડવી પડશે ત્યારે જ તમે ત્યાં પહોંચી શકશો. જન્મ લીધા પછી આજ સુધીમાં તમે જેટલી વસ્તુઓ ભેટી કરી છે તે નથી સ્વની છે કે પરની ? જો તમારી પોતાની હોય તો ખરીથી જાતી વખતે તે નથી સાથે લઈ જવી જોઈએ. જન્મ, જરા બતાવે કે કઈ કઈ વસ્તુઓ સાથે લઈ જશો ? મોક્ષની વાત છે દર રહી પણ પરનોકમાં પણ તમે ખરીની કોઈપણ વસ્તુ સાથે નહિ લઈજઈ શકો મુક્તિનાં ચલ્ચમાં પહોંચવા મરે તમારે આત્મના ચલ્ચની નથી જ વસ્તુઓ છોડવી પડશે. આ ધર્મને પણ તમારે છોડવો પડશે. કારણ કે તે પણ આ દુનિયાની જ વસ્તુ છે

તમને જરા આશ્ચર્ય થશે કે અત્યાર સુધી તો મહારાજ કહેતા હતા કે ધર્મ મોક્ષનો સહાયક છે અને હવે કહે છે કે તેને છોડવો પડશે ! જેટલી વારમાં આટલું પરિવર્તન !

ધર્મ મોક્ષનો સહાયક છે એમ તો હું અત્યારે પણ કહું છું એ તે નહી જ વાત છે કે આત્માને મોક્ષનરૂપમાંથી મોક્ષનરૂપમાં પહોંચાડવાર ધર્મ છે જે હલ્લ સુધી પહોંચાડવામાં સહાયક હોય તેને સહાયસ્થાને પહોંચવા પછી છોડવું જ પડે છે

મેટો તમને જ મુશ્કામથી ધર સુધી પહોંચાડે છે ધરનાં આરણ્ય સુધી તે પહોંચાડી શકે છે પણ ત્યાં પહોંચ્યા પછી તો તમે તેની પીડ ઉપરથી નીચે કિતરી જાઓ છો એ જ પ્રમાણે જે સાધન અને ક્રિયાઓ મોક્ષની પ્રાપ્તિમાં મદદગારી હોય છે તેની આવશ્યકતા ત્યાં પહોંચનાં સુધી જ છે ત્યાં પહોંચ્યા પછી તો તેને છોડી જ દેવી પડશે.

શ્રી ૧ સન્દેશમાં કહ્યું તો ધર્મ અને મોક્ષનો સન્ધ જૂલા અને શેટથીને છે શેટથી નવાવગ મરે તવો જૂનો જળતણ બધું જરૂરું છે એ નથી યીને વચર શેટથી થઈ શકતી નથી છતાં આવાના કામમાં તે તેમની એક પણ વસ્તુ આવી શકતી નથી તેમજ બોલન તમાર કરવા મરે અર્થિ, આવશ્યક સાધન છે પણ મોક્ષ તમાર થઈ ગયા પછી અર્થિ સગાતમાર પેતાની જાતે / જુઝવી નામે છે પણ તેને અર્થ એ નથી કે તે વિચાર

કરતો રહે, કે અગ્નિ ઝુઝાવાનો જ છે, ભોજન તૈયાર થયા પછી તેને શાંત કરવાનો જ છે, એટલે પહેલેથી જ ચૂંકામા લોટો લરીને પાણી રેડી દે તો તો એકાદશી જ કરવી પડે-ભૂખે જ મગ્નુ પડે

સાધનાના સમય દરમ્યાન, સાધનોને પકડી રાખવાં એ જેટલુ જરૂરી છે, એટલુ જ સિદ્ધિ મેળવ્યા પછી તેને છોડવુ જરૂરી છે સિદ્ધ સ્થિતિમાં પહોંચવા માટે તમારે સ સારની સમસ્ત વાસનાઓનો ત્યાગ કરવો પડશે. સ સારી અવગ્યાની નાની સરખી રેખા પણુ છોડવી પડશે ચૌદમુ ગુણુસ્થાન કે જે અગ્રોગી દેવળી ગુણુસ્થાન છે, તેનો પણુ સિદ્ધ થતીવખતે ત્યાગ કરવો પડશે ત્યારે જ આત્મા સ પૂર્ણુ શુદ્ધ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે તે જ મોક્ષ-પુરુષાર્થ છે

તમે તમારા આત્માને અશુભમાંથી વાળીને શુભમા લાવો અને શુભ-માથી શુદ્ધ તરફ અભિયાન કરો પણુ તેને માટે પુરુષાર્થ તો અનિવાર્ય રીતે આવશ્યક છે શુદ્ધ સ્થિતિને પુરુષાર્થથી જ મેળવી શકાય છે કેટલાક લોકો કહે છે કે પુરુષાર્થ અનાવશ્યક છે કેમકે કાળ પાકશે, ત્યારે જ આપણે મુકત થઈ જઈશું પરંતુ આ સિદ્ધાંત ભગવાન મહાવીરનો નથી, ગોશાળાનો છે. ભગવાન મહાવીર પોતે કદર પુરુષાર્થવાદી હતા. તે જાણતા હતા કે-“મારુ આયુષ્ય ઊતેર વર્ષનુ છે ત્યારપછી, હુ જરૂર મોક્ષે જવાનો છુ ” છતા તેમણે શુ કરવા દીક્ષા લીધી અને કઠોર તપ-સાધના કરી તેનો અર્થ એ છે કે તે એકલા નિયતિવાદી નહોતા, પુરુષાર્થવાદી પણુ હતા તે જાણતા હતા કે-“હુ મોક્ષમા તો જઈશ, ” પણુ તે એ પણુ જાણતા હતા કે “તે માટે આટલી સાધના પણુ કરવી જ પડશે ”

નિયતિવાદ પૂર્ણુ જ્ઞાનીઓને માટે છે ત્યા મારી અને તમારી લાયકાત નથી આપણી પાસે તો પુરુષાર્થ છે તે મારફતે જ આપણે વિકાસના ધ્યેય સુધી પહોંચી શકીશુ પણુ તે પુરુષાર્થ સમ્યક્ હોવો જોઈએ આપ સર્વના આત્મામા સમ્યક્ પુરુષાર્થ જગૃત થાય અને તે આપના ચરમલક્ષ્ય સુધી પહોંચાડવામા સહાયક થાય, એ ઈચ્છા સ થે વિરમુ છુ

તા ૧૮-૮-૫૯

જૈન ઉપાધ્યય, માદુંગા

મોહ અને પ્રેમને આજની દુનિયામાં લગભગ સમાનાર્થી ગણવા છે અને આરે આ સીધાંક સમવામાં આવ્યું તે શૈલી મનનશર્ક ઘોષી ન કહેવા સામ્યા કે આ બન્ને તે એક જ છે એ કહ્યું આ બન્નેમાં કલે હેર છે એટલે હેર છે એટલે કે ગામ અને આકાશના દૂધમાં હેર હોવા છે નામ અને રમતી દષ્ટિએ બન્ને એક જેવા છે પણ શું શુભ-દષ્ટિમાં પણ એક જેવા છે ખરા નહીં બન્નેમાં ત્રિવલ-ચાતનો હેર છે. પહેલું (ચામું દૂધ) પ્રલુચ્ચક છે તારે બીજું (આકાશનું દૂધ) પ્રલુચ્ચક છે ચામું દૂધ નાના જાળકથી લઈને સો વધના વહને પણ દષ્ટિ સમ્યક છે એટલા ખરે જ તે ગામને માતા કહી છે પણ ચોસનું દૂધ આટલું સ્વાસ્થ્યક નથી અને આકાશનું દૂધ તે પ્રલુ-ચાતક છે પ્રેમ એ ગામનું દૂધ છે તે મોહ એ આકાશનું દૂધ છે

આજમાં આ શાવક-જવન અંગેનું વધુન આવે છે ત્યાં એરે પ્રેમાણુરાગ રજા વિશેષ્ય અપાયુ છે સ્થિતે જ અમાણુરાગ રજા " એ પદ પણ આવે છે પણ મોહાણુરાગ રજા એવો પદ ક્યાં આવતો નથી કાણુ કે પ્રેમ જવનનો પ્રકાશ છે તે મોહ અખાર છે પ્રેમ જિવાનનો માત્ર છે તે મોહ પતનની પ્રેરણા છે તેથી / મોહને કમ નવનનું મૂળ કારણ ગણવું છે

રાગો ય લોલો વિચ કમ્મ લીય કમ્મજ મોહવ્યમયં વ્યંતિ ।
કમ્મજ જાતમરણસ્સ મૂહ તુક્કલંજ જાહ મરણંવચાન્તિ ॥

(ઉત્તરા. અ. ૩૨ મા. ૮)

રાગ અને દ્વેષ કર્મના ખીજો છે અને કર્મ મોહનો પુત્ર છે મોહની ચિકાશ જ આત્મા ઉપર કર્મ ચોટવાનું પ્રમુખ કારણ બને છે આ કર્મ લાવ-પરપરાના ખીજો છે આના વડે જ આત્મા જન્મ અને મૃત્યુના ચક્રને ગતિ આપે છે. દુ ખ શું છે? જન્મ અને મૃત્યુનો પર્યાય જ તો છે દુ ખનું મૂળ-મોહ

આત્મા દુ ખથી બચવા ચાહે છે પણ દુ ખના કારણથી બચવા ઈચ્છતો નથી એ તાપથી બચવા માગે છે પણ સૂર્યના કિરણોના મોહને પણ છોડવા માગતો નથી પરંતુ એ પણ નિશ્ચિત છે કે જ્યાં સુધી કારણ હાજર છે ત્યાં સુધી કાર્ય-પરપરા ચાલુ રહેવાની જ કાર્યની સમાપ્તિ માટે પહેલા કારણને સમાપ્ત કરવું પડશે દુ ખને સમાપ્ત કરવા માટે તો આપણે ચાલી નીકળ્યા પણ એનો રસ્તો જ જોયો-જાણ્યો નહીં તો આપણા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડશે. દુ ખથી મુક્તિ પામવાનો સાચો રાહ તો અઢી હજાર વર્ષ પહેલા પાવાપુરીના છેલ્લા પ્રવચનમા વીતરાગ આત્મા ભગવાન મહાવીર બતાવી ગયા છે

दुःखं ह्यं जस्स न होई मोहो ॥

આ સોનેરી સૂત્રને તમે સૌ યાદ રાખો. વિશ્વના દુ ખોના ઉપરની છાલને તોડીને જોશો તો ત્યાં તમને મોહનું ખીજ દેખાશે એક મિનિટ જરા ઊડા ઊતરી જુઓ તો ખરા કે દુ ખ એ શું છે? અને તે ક્યા છે? તમે માનો છો કે વિયોગની ક્ષણો એ દુ ખની ક્ષણો છે એ ક્ષણો ક્યારેક એટલી કરુણ હોય છે કે કદી-કદી તો વિયોગનું દુ ખ આખોમા આસુ વહાવી દે છે. આ વિયોગ પછી સ પત્તિનો હોય કે સ બધીનો હોય, પણ એ માનવ મનને દ્રવિત કરી દે છે અને આ બધા વિયોગોમા પુત્ર-વિયોગની વાત સૌ કરતા વધુ કરુણ હોય છે, એ વિયોગનો સર્વાધિક પ્રહાર માતાના મમતાળુ હૃદય ઉપર પડે છે.

મુબઈ તો વિરાટ નગરી છે લાખોની સખ્યામા અહીં માણસો વસે છે. અહીં ઓછામા ઓછા પચાસથી સો માણસો પ્રતિદિન મૃત્યુ પામતા હશે પણ શું એ બધાનું દુ ખ તમારા મનને પીડા પહોચાડે છે? જવાબ આવશે, કે નહીં જો મૃત્યુ જ દુ ખનું એક માત્ર કારણ હોય તો દુનિયામા પ્રતિક્ષણ મૃત્યુ પામતા હજારો માનવીઓ તમને શા સારું પીડા દેતા નથી? જો મૃત્યુ દુ ખ દેતું નથી તો કોઈની પ્રિય વ્યક્તિ જ્યારે સ સાર-યાત્રા સમાપ્ત કરી વિદાય લે છે ત્યારે શા માટે એ કલાકો સુધી આસુ વહાવ્યા કરે છે? દુ ખનું અસલી રૂપ તમે જાણવા માગશો તો દુ ખ કોઈના જીવવા અથવા મરવામા નથી જો એમ જ હોત તો ઓછામા ઓછું તો.

મોહ અને પ્રેમને જાણની દુનિયામાં સમસ્ત સામાન્યતાં મહુમ છે. અને આરે આ સીર્ષક રાખવામાં આવ્યું તે શૈલી મનનવાર્ધ દેશી ન કહેવા લાગ્યા કે આ જન્ને તે એક જ છે મે કહ્યું આ જન્નેમાં પ્રેમ ફેર છે એટલે ફેર છે જેટલો કે માત્ર અને આકામના દૃષ્ટમાં ફેર હેમ છે. નામ અને રજની દષ્ટિએ જન્ને એક જેવા છે પણ યું મુલ્ય-દષ્ટિમાં પણ એક જેવા છે અથા નહી જન્નેમાં સ્વિસ-રાતનો ફેર છે પહેલું (ગર્ભ દૃષ્ટ) પ્રાણુદય છે તારે બીજું (આકામનું દૃષ્ટ) પ્રાણુદય છે તામનું દૃષ્ટ નાના જાળકથી લઈને સો વપ ના જુદને પણ જઈ સમાવ છે એટલા માટે જ તે જામને માતા કહી છે પણ બેસતું દૃષ્ટ આટલું સ્વાસ્થ્યપદ નથી અને આકામનું દૃષ્ટ તે પ્રાણુ-માત્ર છે પ્રેમ એ જામનું દૃષ્ટ છે તે એક એ આકામનું દૃષ્ટ છે "

જામનમાં આ પ્રાણુ-જીવન જામિનું વજુન આવે છે ત્યાં એરે પ્રેમાણુરામ રણા વિશેષજુ જાપાણુ છે સાથે જ ઘમ્માણુરામ રણા " એ પણ પણ જાને છે પણ મોહાણુદય રણા એવો પણ કરાંવ આવતો નથી. કારણ કે પ્રેમ જીવનનો પ્રકાર છે તે મોહ અધકાર છે પ્રેમ ઉત્થાનનો મત્ર છે તે મોહ પત્તની પ્રિરણા છે તેથી જ મોહને કમ જામનનું મૂળ કારણ જાવ્યું છે

દાગો ય શોસો વિચ કમ્મ બીચ કમ્મંજ મોહવ્યમલં ઘપંતિ ।
કમ્મંજ આરમરણસ મૂલુ તુલ્લંજ જાહ મરણવયાન્ઠિ ॥

તો એમા મોહ જ દેખ શે પછી લલેને એ રૂપનો મોહ હોય કે પછી રૂપિયા-પૈસાનો સુદરી અને સપત્તિને લઈને જ મોટા મોટા યુદ્ધો રમાયાં છે પરિશી-દેશોમા થયેલા એ-એ વિશ્વયુદ્ધોની પાછળ જુઓ, ત્યાં પણ તમને મોહનો ઈતિહાસ જ મળશે

હા, તો જ્યાં મોહ છે ત્યાં મારા-પોતાપણુ છે અને આ પોતાપણુ જ તો બધી પીડાઓનુ મૂળ છે એક સમળી માસનો ટુકડો લઈ આકાશમા ઉડી રહી હતી ખીજી સમળીઓએ આ જ્યારે જોયુ તો એ એના ઉપર અપટી એ માસના ટુકડા માટે સમળીઓ આપસ-આપસમા લડી પડી પરતુ પેલી સમળી જેવી બદલો વાળવા એના ઉપર વાર કરવા ગઈ કે લાગલો જ એના મોમાથી પેલો માસનો ટુકડો છૂટી પડ્યો નીચે તળાવ હતુ. માછલીઓ મો ફાડી તૈયાર જ હતી માસના ટુકડો ત્યાં પહોચતા જ ત્યાં પણ સઘર્ષ શરૂ થઈ ગયો પણ સમળી હવે શાંત હતી આ વાત સસારના બધા જ મોહવૃત્ત પ્રાણીઓની છે જ્યાં સુધી મોહ છે ત્યાં સુધી સઘર્ષોની પરપરા-સમાપ્ત થશે નહીં લોઢામા જ્યાં સુધી અગ્નિ રહે છે ત્યાં સુધી એણે ધણુ-પ્રહાર પણ સહેવા પડશે, તેવી જ રીતે આત્મામા જ્યાં સુધી મોહની જવાલા છે ત્યાં સુધી એ એને બાળતી જ રહેશે

એક વાત મને યાદ આવે છે એક વાર એક શેઠ મેળામા ગયા મેળો એક એવી જગ્યાએ છે કે જ્યાં અનેક સસ્કૃતિઓ બેળી થાય છે દૂર દેશના-રહેવાસીઓ એક-બીજા જોડે મળે છે શેઠ મેળામા માલ ખરીદો, સામાનને પેટીમા બંધ કરી ખીલીઓ લગાડવી દસ મજૂરો બોલાવ્યા. સાત-સાત પેટી પ્રત્યેક મજૂરના માથે મૂકી શેઠ ઘર લાણી ચાલી નીકળ્યા. રસ્તો લાંબો, જેઠ મહિનાનો સૂર્ય તો ભર જીવાનીમા હતો સહસ્ર કિરણો વડે તે પૃથ્વીને તપાવી રહ્યો હતો આવા સમયમાં તો ખાલી હાથે પણ ઘરની બહારે નીકળવું મુશ્કેલ બને છે ત્યારે આ મજૂરો તો સાત-સાત પેટીઓ માથે મૂકી ધોમ-ધખતા તડકે રસ્તો કાપી રહ્યા હતા ભાર અને ગરમીને કારણે મજૂરોના-શરીરમાથી પરસેવાની ધારાઓ નીતરી રહી હતી

આખરે મજૂરોના ધૈર્યે જવાબ આપી દીધા તેઓ કહેવા લાગ્યા કે-હવે તો ચલાય તેમ નથી ચાલવુ અને ભાર લઈને ચાલવુ એ બની શકે તેમ નથી હવે તો એક એક ડગલુ કષ્ટ-પ્રદ બને છે જે આવી જ સ્થિતિ ચાલુ રહેશે અને ભાર ઓછો કર્યા વગર આગળ વધશુ તો સભવ છે કે-આપણે અહીં જ ઢગલો થઈ જઈશુ, શેઠ મજૂરોની આ વાત સાલળી તો

પાડેલીના પુત્રના મૃત્યુથી તમને જરૂર દુઃખ થાય. વ્યર્થમાં તે એવું બનું નથી. દુઃખ તો આરાપણમાં વસે છે આપણુ પોતાનું કાઈ ક્ષિત્તિન આપે તો જ એવો વિચાર આપણને ખટી છે. પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો એવું દુઃખ નથી પરંતુ તે પોતાનો હતો અને તેથી જ તે માતાની મમતા બાદથી દ્રવી બન છે. દુઃખ થાય છે પાડેલીમાં કાઈ ખરી પણ જાણ તો એનામાં પર એક દુઃખની રૂઆ પણ ફરકતી નથી.

કમળા કરો એક આઠમીએ પચાસ હજાર રૂપિયા રાખી એ જ મને આપ્યો. એના હલમાં એ બજલા પ્રયે દેલો મોઠ હશે. એમાં ક્યાં પણ થીક-પણુ નુકસાન થાય તો એના હલને ટેક પહેલે છે પરંતુ પરિસ્થિતિ વલ એને એ બજલો વેચી દેવા પડ્યો. એના એને કાઠ હજાર રૂપિયા બિન્યા થીય દિવસ બાદ એને સમાચાર મળે છે કે બજલાની પાસે આજ થાગી અને તમારા ભવ્ય બજલાના સ્થાને હવે હકત આડધી-બગેલી દીવાસોના ખડેરી કિલ્લા છે શું આ સમાચારથી એ સજ્જનને કઈ દુઃખ થશે. નહિ. પ્રથમ એ થાય છે કે એવું શા માટે બને છે? પહેલાં તો બજલાને શતુ જરા સરખું નુકસાન એના હલમાં આઘાત લગાડ્યું પણ હવે બ્યારે બજલો રાખતો હતો બની પ્રયો તેમ છતાંમ તેને દુઃખ-અનુભૂતિ થતી નથી. એવું થાય છે પહેલાં બજલો પોતાનો હતો માટે દુઃખ શતુ હતું હવે એ બીજાની થાકી હતો છે એના રૂપિયા એ મળી થૂક્યો છે તેથી એને એનાથી થતા હાનિ-લાભની સાથે હવે કાઈ સબંધ રહ્યો નથી. આ પોતાપણુ મનુ કે સાથે જ દુઃખ પણ મનુ પરંતુ મોઠમથી આઠમા આ તથ્યનો સ્વીકાર કરતો નથી. બજલાન મહાવીર આચારજ સૂતમાં ફરમાવે છે

‘इयं मीलं नाव बुद्धसति वि लप्ता मोह एतद्ध ॥

આચારજ સૂત

મોહાત આઠમા સત્તના પ્રકાસ મેળવી રાહતો નથી મોઠની જાંબી બ્યારે હલમાં પ્રયજ રૂપે પ્રવેશે છે ત્યારે એનો પહેલો પ્રકાર વિવેકની ઘીપ-સિખા ઉપર પડે છે વિવેક પોને જ પ્રકાસ છે પરંતુ મોઠ અધમર દેલાવે છે એ પોતાના કાવિ જીવન પ્રયે સાવધાન થતો નથી તેમ એના પરિક્ષમ તરફ પણ એનું ધ્યાન જતું નથી. સીતા સોનાના મુગ ઉપર મોહિન વર્ષ. ચાપાલકમળમાં અઠાર એ મહાયુદ્ધના મૂળમાં આ મોહજ છુપાયેલો રહ્યો છે. સુરજી મુનનો મોહ પણ મુદ્ધની એક ચિન્તારી બનીને રહ્યો છે એના ખબી આવે છે ચુરજીને સીતા-મોહ. આમ પ્રવેક મુદ્ધના મૂળમાં બીય ઉપરલે

તો એમા મોહ જ દેખ શે પછી લલેને એ રૂપનો મોહ હોય કે પછી રૂપિયા-પૈસાનો સુદરી અને સ પત્તિને લઈને જ મોટા મોટા યુદ્ધો રમાયા છે પશ્ચિમી દેશોમા થયેલા બે-બે વિશ્વયુદ્ધોની પાછળ જુઓ, ત્યા પણ તમને મોહનો ઈતિહાસ જ મળશે

હા, તો જ્યા મોહ છે ત્યા મારા-પોતાપણુ છે અને આ પોતાપણુ જ તો બધી પીડાઓનુ મૂળ છે એક સમળી માસનો ટુકડો લઈ આકાશમા ઉડી રહી હતી ખીજી સમળીઓએ આ જ્યારે જોયુ તો એ એના ઉપર ઝપટી એ માસના ટુકડા માટે સમળીઓ આપસ-આપસમા લડી પડી પરતુ પેલી સમળી જેવી બદલો વાળવા એના ઉપર વાર કરવા ગઈ કે લાગલો જ એના મોમાથી પેટો માસનો ટુકડો છૂટી પડ્યો નીચે તળાવ હતુ માછલીઓ મોં ફાડી તૈયાર જ હતી માસના ટુકડો ત્યા પહોચતા જ ત્યા પણ સઘર્ષ શરૂ થઈ ગયો પણુ સમળી હવે શાત હતી આ વાત સ સારના બધા જ મોહવૃત્ત પ્રાણીઓની છે જ્યા સુધી મોહ છે ત્યા સુધી સઘર્ષોની પરપરા-સમાપ્ત થશે નહી લોઢામા જ્યા સુધી અગ્નિ રહે છે ત્યા સુધી એણે ઘણુ -પ્રહાર પણુ સહેવા પડશે, તેવી જ રીતે આત્મામા જ્યા સુધી મોહની જવાલા છે ત્યા સુધી એ એને બાળતી જ રહેશે

એક વાત મને યાદ આવે છે એક વાર એક શેઠ મેળામા ગયા મેળો એક એવી જગ્યાએ છે કે જ્યા અનેક સસ્કૃતિઓ બેળી થાય છે દૂર દેશના રહેવાસીઓ એક-બીજા જોડે મળે છે શેઠે મેળામા માલ ખરીદો, સામાનને-પેટીમા બધ કરી ખીડીઓ લગાડાવી દસ મજૂરો બોલાવ્યા. સાત-સાત પેટી પ્રત્યેક મજૂરના માથે મૂકી શેઠ ધર લાણી ચાલી નીકળ્યા. રસ્તો લાંબો, જેઠ મહિનાનો સૂર્ય તો ભર જીવાનીમા હતો સહસ્ર કિરણો વડે તે પૃથ્વીને તપાવી રહ્યો હતો આવા સમયમાં તો ખાલી હાથે પણુ ધરતી બહારે નીકળવું મુશ્કેલ બને છે ત્યારે આ મજૂરો તો સાત-સાત પેટીઓ માથે મૂકી ધોમ-ધખતા તડકે રસ્તો કાપી રહ્યા હતા ભાર અને ગરમીને કારણે મજૂરોના-શરીરમાથી પરસેવાની ધારાઓ નીતરી રહી હતી

આખરે મજૂરોના ધૈર્યે જવાબ આપી દીધી. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે-હવે તો ચલાય તેમ નથી. ચાલવુ અને ભાર લઈને ચાલવુ એ બની શકે તેમ નથી હવે તો એક એક ડગલુ કષ્ટ-પ્રદ બને છે જો આવી જ સ્થિતિ ચાલુ રહેશે અને ભાર ઓછો કર્યા વગર આગળ વધશુ તો સલવ છે કે-આપણે અહી જ ઢગલો થઈ જઈશુ, શેઠે મજૂરોની આ વાત સાલળી તોડ

એમનું હૃદય દ્રવી લોકો મનુશીની મન.સ્થિતિને એ સમજતો હતો. સ્ત્રી-
ધાર્મની પીડા એણે અનુભવી હતી. એટલે જ તે એ મનુશીને મળે સમજ
સક્યો. એક કવિએ કહ્યું છે કે —

તેને વીતી હોય તે જાણે કે જાળવશે કાંઈ ન જાણે કે
કારો ખરે ખર જોરડી કેરા હાથમાં વાગ્યો હોય,
વગ્યા વિનાની વેળા કે જાણી શકે નહીં ક્યે.

જે જેના ઉપર વીતે છે તે જ જાણી શકે છે હમેશાં મોટાશર્મા કરી
છે એને શું ખબર કે પને આવવું કેવું હોય છે જે હમેશાં સુખીમાં ખબ
છે અને વિચાળ આરસ પથ્થરના મહેનોમાં વસે છે એને શું ખબર કે
સ્ત્રીઓની નિહાળી કેવી હોય છે કુટપાથ ઉપર સુનાગને કેવી વીતે છે!
નળ તો મેસી નહાનાર શું જાણે કે કૃત્રામાંથી પાણી ખેંચીને નહાવું કે
હોય છે? જે માણસ જે પરિસ્થિતિમાંથી પથ્થર થઈ જુક્યો છે તે પોતાના
જેવા કુ ખીઓના કુ અને પિછાની શકે છે

હા તો શકે મનુશીની મન.સ્થિતિ જાણી લીધી અને કહ્યું કે ?
નેટલો કાર ઉપાડીને આરામથી આવી શકે તે તેટલો જ કાર ઉપાડીને
બાકીનો બધી જ ઊંઠી દે અને એનું કાંઈ કુ ખ નહીં લાગે. તમારું કા
તે માડુ મળે છે કારણ કે તમારા સૌથી કુ માય જ આત્માના પ્રતિનિધ
જેકે કુ બધ જડ કુક્ય કે તા તમારામાં અજક્યા ચૈતન્ય પ્રવે મય
આદમાને વિશેષ પ્રેમ છે શેઠનાં મધુર વચનોથી મનુશીને કેઈકે આપ્ત-
સન મળ્યું એમણે તો ચાર ચાર પેટીઓ ઉતારી લીધી.

ફક્ત એક મળુડ એવો હતો જેણે વિચાર્યું કે બધ પ્રમ તો તે જ
સમયે જમારી સામે આપ્યો હતો. બધારે અને શેઠને ઘેર બધ પેટીઓ ખોલ
આવવાનું વચન આપ્યું હતું હવે અમે જો પેટીઓ ફેલી છઈએ તો શેઠને
કેટલું નુકસાન થશે? બધ જાણુ અને જમારાં વચનોથી પાછા ફરીએ છઈએ.
આમ વિચારી એ તો સાતેય પેટીઓ માથે મૂકી આવતો રજો. ઉપરે મનિષ
આવી પહોંચી. હવે બધા મનુર કાર-વહનથી મુક્ત થઈ પોતાને ઘેર જઈ
ઉત્સુકે હતા તેઓ જેવા પેટીઓ ઉતારવા લાગ્યા કે શેઠ જોભધ બધ
મળે તા માટે કરો છે. જેની પાસે નેટલી પેટીઓ છે તે તે લઈને પેત-
પોતાને ઘેર જઈ શકે છે. બધ જયુ તમારે માટે જ છે " બધ સંભળ્યાં
જ મનુશીએ ધર-પીકે પનો આંચીશા અનુમત્યો. વિચારવા લાગ્યા : અને
સો ખબર હતી નહીંતર બધી પેટીઓ આપણે ઉપાડી લાવત."

તે પેટીઓ ફેટીને મનુરોએ શાંતિનો શ્વાસ લીધો હતો, હવે એ જ પેટીઓ માટે એમની આખોમા આગુ ચાલી નીકળ્યા કારણુ સારે તો પેટીઓ ગેટની હતી અને હવે એ પોતાની થઈ ગઈ, પહેલા એના પર પોતાની માલિકી-પોતાપાતુ નહોતુ એટલે માલ લાંબી પેટીઓ કેકરામાં શાંતિ માની હતી હવે એ પેટીઓ પર પોતાપાતુ-માગપાતુ આવ્યુ એટલે ભાગ્યથી હલકા હોવા છતાં પણ દુઃખની શિક્ષા એમની છાતી પર લદાઈ ગઈ છે. માટે જ ભગવાન મહાવીર ખતાવે છે ન્યા માગપાતુ છે, મમત્વ છે, સા દુઃખ રહેશે જ.

મોહ અંગે ઘુ ઘણુ જોડી ગયો છુ. હવે આપણે પ્રેમ અને મોહ અને ઉપર તુલનાત્મક વિચાર કરીશું મોહ બંધિરગ છે તો પ્રેમ અતરગ છે પ્રેમ અને મોહમાં તેટલો જ ફરક છે જેટલો કે દીરા અને કાચમાં હોય છે. ચમક તો કાચને પણ છે અને કદી-કદી તો ભોળા માણસની આખને થાપ આપી એ હીગના ભાવમાં પણ વેચાઈ જતો હોય છે તો પણ કાચ અને હીગના મૃત્યુમાં ઘણો મોટો ફેર છે, તેમ એમના ચકળાટમાં પણ ફરક છે હા, તો તેની રીતે મોહ પણ કદી-કદી પ્રેમનો પોલાક પામી પ્રેમનુ મૃત્યુ મેળવી જાય છે, પરંતુ એના અસવીપણાને જેણે પીછાની લીધુ છે તે બનેને એક માનવાની ભૂલ કદી નહી કરી શકે

પ્રેમ આત્મધર્મ છે તો મોહ દેહ-ધર્મ છે મોહ બીજાને ઉભડવા માંગે છે તો પ્રેમ બીજા માટે સ્વયં બચાવ થવામાં આનંદ માને છે કારણુ કે મોહશીલ આત્મા પોતાના જ સુખને જુએ છે, જ્યારે પ્રેમશીલ માનવ મૌના સુખમાં પોતાનુ સુખ જુએ છે પ્રેમની પુષ્ટિ વિયોગમાં થાય છે અને મોહ સયોગમાં પુષ્ટ બને છે પ્રેમ ક્લિષ્ઠા વસે છે તો મોહ ક્ષત આખોમાં વસે છે. મોહ વિકારશીલ છે સારે પ્રેમ વિચારશીલ છે, માટે પ્રેમ સાગ ચાહે છે જ્યારે મોહ રાગ અને ભોગનો લિખારી છે પ્રેમ નિલ છે તો મોહ અનિલ છે પ્રેમ અસલી છે તો મોહ નકલી છે પ્રેમને રૂપ અને વચની અપેલા રહેતી નથી જ્યારે મોહ તો રૂપનો તરસ્યો છે રૂપના અસવાની સાથે જ મોહ પણ ત્યાથી ખસી જશે એટલા માટે જ પ્રેમ પ્રતિદિન વધે છે તો મોહ સમય જતા ઘટતો જાય છે પ્રેમ સદા યુવક રહે તો મોહ વૃદ્ધ થતો જાય છે

એ મોહની જ તો પ્રેરણા હતી ને કે સુરિકાંતા પોતાના પતિને ઝેર દેવા માટે તૈયાર થઈ ગઈ હતી સુલભણી પોતાના પુત્ર બ્રહ્મદત્તને મારી નાખવા માટે તૈયાર થઈ ગઈ, ત્યાં પણ મોહની જ વાત હતી. આજે અધિકાંશ યુવકો સ્ત્રીને-સસાર જોખીન છે કિલ્મોમાં પ્રેમ-કહાણીઓ જુએ છે અને સગી-

તના નામે દિલથી ગીત એમની જીવન જીવન સરેલા રહે છે તે આ નવું પ્રેમ છે? નહીં આ પ્રેમના નામે મોહની કકાણી છે જે પ્રેમમાં વાસ્તવને રમ છે તે પ્રેમ નથી ત્યાં તે પ્રેમની જોધે મોહ જોલી રજા છે જે જીવનમાં વસતો પ્રેમ પણ મોહનું જ એક રૂપાંતર છે કારણ કે જે પ્રેમ શરીરાકાંક્ષી છે તે જીવન છે તે પોતાની જીવન કુખની પરંપરા થઈ વાસતો હેમ છે પરંતુ આત્માકાંક્ષી પ્રેમમાં જીવનની વિમુક્તિઓ મૂકી શકી નથી માટે તે શુદ્ધ છે અને અપેક્ષાહીન સ્વાથી પણ છે

આથે-આથે પ્રેમ સેવાસીલ છે કારણ તે બીજાના કુખમાં હમણીં ધરાવે છે આથે મોહ તે પોતામાં જ આસક્ત રહે છે બીજાને મિત્ર નથી પ્રેમ હોય છે

બૌરોં કે સુલકો સુલ સમઘુ સુલકા કરેં ડપાય
 અપના ડુલ સો સહસૂં કિમ્પુ પર-ડુલ વેલા ન જાય ।

હયામય વેલી મતિ હોજાય ।

કારણ કે પ્રેમ મીથુનગતીની જેમ અવન બગારે પણ મી નને પ્રમદ આપવા માને છે આથે મોહ કંઈક બાધુ જ મિત્ર બદલવે છે

કિસ કિસ કી ફિક કીમિય, કિસ કિસકો રોહયે
 આદમ વફી લીજ હૈ મુંહ હક કે સોહયે ॥

કારણ કે મોહ સ્વાર્થી અને પ્રેમ પરાર્થી છે એટલે જ મોહ શબ્દ પોતાના આગ્ર તથા હાનના પિડ સુધી જ સીમિત રહે છે મોહમાં આન અને અન્યામનો પણ વિવેક રહેતો નથી આથે પ્રેમ વડે તે વિવેક-રીપ અમનતો રહે છે એક કિડુ માને સમાજોપયોગી પણ મની એની સેવા કરે છે એમાં પૂર્ણ ભાવ રાખી એની લલિત પણ કરે છે તે એનો પ્રેમ છે પણ જો એ માત્ર કેઈ કેઈ બેતરમાં જઈ કઈ નુકસાન કરી આવેલે પણ એનો માનિક એની કથી દરબાર ન કરે તે એ મોહ જ હેવાય. કારણ કે મોહમાં બીજાને કથી હાનિ પ્રત્યે આંખો જમ કઈ જાન છે

માટે કુ હરી બારપૂર્વક કહીય કે પ્રેમ એ તે આત્મિક સંપત્તિ છે આથે મોહ શારીરિક છે ત્યાં આત્મિક ગુણો પ્રત્યે આકર્ષણ છે ત્યાં વસ્તી પ્રેમનું આકર્ષણ છે ત્યાં શારીરિક સૌંદર્ય તરફ આપણું હલ વધે છે તારે વિચારવું તેઈએ કે આ મોહનું આકર્ષણ છે જેમ આપણે એક પુખ્તને તેઈએ હીએ એના મધુર સૌંદર્ય પર મુગ્ધ થઈ જઈએ હીએ આ તે સૌંદર્ય પ્રેમ છે પણ એને વૃદ્ધી લેવા માટે આથે આપણે હલ આગ્ર વધે છે અથવા એના પર અધિકાર જમાવી તેસી જઈએ અને

મોહ અને પ્રેમ

ખીન્ને લેવા માગે તો એની સાથે લડાઈ-ઝઘડો કરવા તૈયાર થઈ જઈએ તો સમજવું જોઈએ કે એ ફૂલ પ્રત્યેનો આપણો મોહ છે.

જેના પ્રત્યે આપણો પ્રેમ હોય છે તેના સારુ ત્યાગ, ઉત્કર્ષ તથા સેવાના વિચારો જાગૃત થાય છે પરંતુ મોહમા સેવા આપવાની નહીં લેવાની ભાવના રહે છે પ્રેમી પોતે કષ્ટ વેડી લેશે અને ખીજનું તનિક કષ્ટ પણ એના માટે ભારરૂપ બની જશે ત્યારે મોહશીલ વ્યક્તિ તો 'હું' અને 'મારા'ને સદા બચાવવાની ચેષ્ટા કરતો ફરશે પોતાના કષ્ટોને એ ખીજ ઉપર જ લાદવાનો પ્રયાસ કરશે

એક માતાનો પુત્ર શાળાએ લાવવા ગયો માતાની એના પર અસીમ મમતા હતી તેથી એ પણ સાથે ગઈ શિક્ષકને પોતાના પુત્ર અંગે સૂચના આપતી કહેવા લાગી "માસ્તર સાહેબ, મારા દીકરાને તમે કઈ ન કહેશો. કદાચિત જો એ તોફાન કરે અને તમારે એને ડરાવવો હોય તો તમે એની પાસે ખેડેલા છોકરાના ગાલ ઉપર જોરથી તમારો મારજો એ તમાચાથી એ ડરી જશે આ માતાનું હૃદય છે એની આખો પોતાના બાળકને સદા સુખી અને હસતું જોવા માગે છે આ એનો સ્નેહ છે પણ પોતાના બાળકને બચાવવા માટે જ્યારે એ ખીજ બાળકના ગાલ ઉપર તમારો મારવાની સૂચના કરે છે તો સમજી લેવું જોઈએ કે એ પ્રેમ નથી, પણ મોહ છે.

પ્રેમથી મોહ, મોહથી વાસના અને વાસનાથી પતન એ અધોગામી પ્રેમ છે પ્રેમથી સેવા, સેવાથી ત્યાગ, ત્યાગથી આત્મશુદ્ધિ એ પ્રેમની ઉર્ધ્વ-મુખી ચેતના છે પહેલો પ્રેમ છે અને ખીજે મોહ છે આ મોહ જીવનને પતનના રસ્તે ધસડી જાય છે તમે પ્રેમથી મોહ લાણી જઈ રહ્યા છો કે સેવા લાણી ? એ તો તમારું આત્મ-નિરીક્ષણ જ બતાવશે

હા, તો તમે પ્રેમ અને મોહમા વિવેક રાખો જો કે ઉપરથી બંને એક સરખા જ દેખાય છે, પરંતુ બંનેમાં તેટલો જ ફરક છે જેટલો કે ચાપલુસી (મરુકા પોલીશ) અને વિનયમા ચાપલુસી વિનયમા જ ઘૂમે-ફરે છે પરંતુ એ પિશાચિની છે, જ્યારે વિનય દેવતા છે તે તો આત્માનો પોતીકો ગુણ છે એક ચૂનો છે તો ખીજૂ માખણ સફેદી બંનેની એક જેવી છે પણ એક ચારથકારક છે તો ખીજે પ્રાણનાશક છે માટે તમે મોહ અને પ્રેમમા ઠીક ઠીક વિવેક રાખો અને પ્રેમના પ્રકાશમા આગળ વધો ઉર્ધ્વમુખી પ્રેમ તમારું આત્માને ઉર્ધ્વગામી બનાવશે.

॥ૐ॥ શાંતિ

દિનાડ

૧૯-૧૦-૫૮

જૈન ઉપાશ્રય,
કોટ, મુબઈ

આલો સમે સૌ જીવનના બે રૂપો જોવા આવ્યા છે. પણ પ્રથમ એ છે કે જીવન એ છે શું ? મનુષ્યની આસ પારણ કરવાની ક્રિયા એ જીવન કહેવાય છે પરંતુ ફક્ત આસક્તિયા માગના જ જીવન નથી કારણ કે એમ તે આસ તે પેલી ધમણ પણ લે છે પણ જોના જીવનમાં કઈકે જિહાડિલી છે તેજ તે જીવિત છે એકની જિહાડિલી પોતા પૂરતી જ સીમિત રહે છે બીજે કઈકે એથી આજળ થયે છે એકની વિચલને પાર કરી જેણે બીજા જીવનમાં આત્મીયતાનો સત્કાર કર્યો છે તે જીવન અનરમતીના જીવનથી છે અનરમતી પોતે બગીને આસપાસના વાતાવરણને સુચાસિત કરે છે એ તે આપણે જાણીએ જ છીએ.

એ પણ એક જિહાડી છે જે બીજા અર્થે પોતાના હિતોત્તુ નિશ્ચિન આપે છે પણ એકેન્દ્રિય બહુવિધ છે શ્રીષ્ઠ વસ્તુના વ્યવહાર તાપને એ જીવે છે પણ એના દારણે આવનારને એ શાંતિ અને શીતળતા પ્રદાન કરે છે. હીમખાના ઈર્ષયા તથા જે વ્યક્તિ વધુ રહે છે તેનું સ્વરૂપ બની જાય છે સુધામની પ્રસે કઈ જાય તે એનું હૃદય પ્રસન્નતા વડે સ્વચ્છ જાય છે પણ હં માનવ, તુ તે પચેન્દ્રિય છે તારી પ્રસે આવનાર બીજે માત્રી પ્રસન્નતા અનુભવે છે કે ચિતા લઈને પાછા ફરે છે ? તપાસી પ્રસેથી અનર કઈ ચિતા લઈને પ્રસે વળે છે તે સમજવું પારી કે હજુ સુધી આપણે પેલા એકેન્દ્રિય જેટલો પણ જીવનવિકાસ સાધી શક્યા નથી.

જીવન વિકાસ અને જોન દશન બતાવે છે આ આત્મા જ્યારે નિષ્કે-
રથી નીકળી પ્રસેકમાં આવ્યો ત્યારે એણે ઘોઘો ઘોઘો વિકાસ કર્યો. એકેન્દ્રિ-
યમાંથી બે-ઈન્દ્રિય ત્રેઈન્દ્રિય ચતુરેન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય થયું એ આત્માને
વિકાસક્રમ છે પચેન્દ્રિયમાં પણ આસચીથી સચીપણુ મેળવવું અને એમાં

મનુષ્યપણુ પ્રાપ્ત થવું એ જીવનનો દ્રવ્ય વિકાસ છે પણ ભાવવિકાસની વાત જુદી છે કપાય અને સ્વાર્થના ભારથી જેટલો હટકો બની આત્મા ઉપર ઊઠે છે, આધ્યાત્મિક પરિભાષામાં એને ભાવ-વિકાસ કહે છે

દ્રવ્ય-વિકાસની અપેક્ષાએ મનુષ્યથી દેવો આગળ વધી જશે, કારણુ ભૌતિક વૈભવ અને સુખની દૃષ્ટિએ દેવ માનવ કરતા મહાન છે, પણ અતુલ સપત્તિનો ગ્રામી એ દેવ કપાય અને વાસનાનો પોટલો બાધીને ફરતો હોય છે સ્વર્ગની સુકોમળ પુષ્પ-શય્યા ઉપર પણ એને શાંતિ નથી ત્યાં પણ ઈર્ષ્યાની જગાળા જતી રહી છે એ નીરખે છે કે મારા કરતા પણ આ લોકો પાસે મકાનો વધુ છે અપ્સરાઓ અને રતનો માટે પણ ત્યાં સધર્મ થતા હોય છે માટે કહેવું જોઈએ કે દ્રવ્ય-વિકાસની દૃષ્ટિએ દેવ ધણો આગળ વધેલો હોવા છતાં ભાવ-ક્ષેત્રે એ પાછળ છે વિશાળ સ્વર્ણ સિંહાસન મળ્યું હોવા છતાં પણ એના મનનું દારિદ્ર મટ્યું નથી ભાવસપત્તિ દેવ કરતા એક એકેન્દ્રિયની પાસે વધુ હોઈ શકે છે જે હીરા માટે દેવો પણ સધર્મ કરે છે, એ એકેન્દ્રિય જ તો છે જેના સારું સધર્મ થાય છે તે સધર્મ કરનારાઓ કરતા શ્રેષ્ઠ ગણાવેા જોઈએ છે ખીજી બાજુ, એકેન્દ્રિય એક-ભરી હોઈ શકે છે દ્રવ્ય સપત્તિથી તેઓ હીન-રહિત છે પણ ભાવ સપત્તિ એટલી વિશાળ છે કે કેવળ એક ભવ પક્ષી જ સીધું મોક્ષ જઈ શકાય છે

એકેન્દ્રિયના જીવન-વિકાસનું એક રહસ્ય એ પણ છે કે એનો દેહ અન્ય પ્રાણીઓના ઉપયોગમાં આવે છે જેનું જીવન જેટલું વધારે ખીજાના ઉપયોગમાં આવે છે, એ તેટલો જ લોકપ્રિય બને છે એમ તો સામાન્ય કેવળી અને તીર્થ કરના જ્ઞાન અને દર્શનમાં કોઈ ફરક નથી જેટલું વિશિષ્ટપૂર્ણ કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન તીર્થ કરના આત્મામાં છે તેટલું જ એક સામાન્ય કેવળીમાં પણ હોય છે છતાં પણ તીર્થ કરના પચકલ્યાણુક ઉજવવામાં આવે છે એમના જન્મદીક્ષા વગેરે કલ્યાણુકોમાં દેવ અને દેવેન્દ્ર હાજર થાય છે જ્યારે સામાન્ય કેવળીના કેવળજ્ઞાન મહોત્સવમાં પણ સદૈવ દેવો હાજર થતા નથી આ બેદનું કારણુ શું છે ? આત્મિક ગુણોના વિકાસની પરિધિમાં બંને સમક્ષ હોવા છતાં પણ આ બેદનું રહસ્ય છે તીર્થ કર, નામકર્મ પણ એ વિચારવું જોઈએ કે તીર્થ કર નામકર્મના આત્મા કઈ રીતે ઉપાજ્ઞન કરે છે ? આગમ સાક્ષી પૂરે છે કે જે આત્મા પ્રાણીમાત્રની સેવાનો વિરાટ સકલ્પ સર્ષને ચાલે છે, સાધના-રસમાં સેવાનો રસ ભેળવી દે છે, એ તીર્થ કર નામ

કમનુ ઉપજાન કરે છે ઉચ્ચભવન સૂત્રના રહ મા અખ્યાનમાં પ્રયોગરમ્ભ એનુ સુદર નિરૂપ્યુ શ્લોક છે

૫૦ વૈયાકલ્પણ મળ્લે ! જોલે ફિક કલ્પયહ !

૬૦ વૈયાકલ્પણે વિરલયરનામ ગૌત કમ્મ નિલચર્ષી ॥

મહામુનિ જીવમ મહામયુ ભવવાન મહાવીર પાસે પ્રમ રજૂ કરે છે કે પ્રભો, આત્મા સેવા વડે કઈ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરે છે ?

પ્રશ્ન જવાબ આપે છે વૈયાકલ્પ આર્ષાત્ સેવા વડે આત્મા તીર્થંકર પદને પ્રાપ્ત કરે છે નિષ્કામ સેવા અને જનસમુદ્ધવાના મનમાં શાંતિ અને આનન્દ-ધારા વહાવવાની પવિત્ર વિચારશ્રેણી જ એને તીર્થંકરપણાના વિરાટ પદ પર લઈ જાય છે

હૃદયના પવિત્ર સકલ્પો એક દિવસે સાહાર બને છે અને તીર્થંકરપદ પ્રાપ્ત મહાપુરુષ સ્વકલ્પાયુ પછી અનતાનવ પ્રણીએને કુખ અને અર્થ-તિના અધકારમાંથી ઉચ્ચારવા માટે વાણીને પ્રકાશ પાથરે છે તેથી આમાન્ય દેવળી કરતાં યાન અને દશનની ન્યેતિ હમ્યાન હોવા છતાં પણ તીર્થંકર વધુ વહનીય બને છે એ જ કારણ છે કે આજનો ચોર કસે દેવળી બની શકે છે પણ આજનો એ ચોર કસે તીર્થંકર બની શકતો નથી કારણ કે તીર્થંકર યવા માટે પાછલા અનેક જ મેળની સાધનાની અપેક્ષા રહે છે.

એક મહત્વપૂર્ણ વાત એ પણ છે કે એ નિશ્ચિત છે કે તીર્થંકર ન્યામ કમન્યા બધ સમ્મત્તવ દશ્યામાં જ આવે છે પરંતુ એ નિશ્ચિત નથી કે બધાં ક્ષામિક સમ્મત્તવોએ તીર્થંકર ગોત્રનુ ઉપજાન કરે જ છે બધા જ જોષ-સમિક અથવા ક્ષામીપક્ષમિક સમ્મત્તવી તીર્થંકર ગોત્રનુ ઉપજાન કરે એમ પણ હોતુ નથી. પરંતુ ત્રણેજમાં પણ સમ્મત્તવશીલ આત્મા અપારે વિશિષ્ટ સેવાકાર સેવા-આવનો વિકાસ કરે છે ત્યારે જ તેઓ તીર્થંકરપદ પ્રાપ્ત કરે છે આ જ સેવા-આવના માનવીને મહાનતા અર્ણવી ફેરી લઈ જાય છે

જીવન બધે નાનુ-અનન્દ હોય પણ એમાં ને સેવાની સુરાસ હોય તે એ આજગ વધી શકશે. એક દેવળા પાન ઉપર એક આજગ-નિદુ પડેલું હતુ સૂરજનાં સોનેરી કિરણો પાગી એ હીરાવત્ અળકી રહ્યું હતુ એની જ પાસે એક હીરો ત્યુ અળકી રહ્યો હતો એક પછી હીરીને ત્યાં આન્યુ અળકતા તુરાત-નિદુ તરફ ઈસારો કરતાં એ ગોત્યુ શુ આ તમાડુ સખધી છે ? એટલામાં હીરો કાંધે ભરાઈ ગોલ્યો શુ એક તુપાર-નિદુની સાથે મારી તુધના સબવ છે ? બસ તે જ વખતે એક અકલી ત્યાં આવી બને તેવું પેલા હીરા ઉપર ચાંચ મારી પણ એને તે હતા નિચલ્ય

જ સાપડી આ જોઈ પેલુ નાનકડુ તુપાર-બિદુ બોલ્યુ 'બહેન, મારી જિંદગી નાની-અલ્પ છે, પણ આ જીવન જોતમાગ ઉપયોગમા આવે છે તો હું પોતાને ધન્ય માનીશ'

પ્રશ્ન એ નથી કે જીવન કેટલુ મોટુ છે ? સપત્તિ કેટલી વિશાળ છે ? પ્રશ્ન એટલો જ છે કે આ જીવનનો કેટલો અંશ પરહિતમા ઉપયોગી બન્યો છે ? વિશાળ સપત્તિનો કેટલો અંશ પર-સેવામા વપરાયો છે ? ઘણીવાર સપત્તિ વિશાળ હોવા છતાં માણસ કંઈ આપી શકતો નથી ન્યારે સાધારણ સ્થિતિવાળો ધણુ બધુ કરી જાય છે લાંબે જોવાય તો મધ્યમ સ્થિતિ વાળો વધુ ઉત્સર્ગ કરે છે જો કે એની આવડ સીમિત હોય છે છતાં એનું દિલ અમીર હોય છે એ પોતાની પ્રતિષ્ઠા કાયમ રાખવા માટે પણ પોતાની સ્થિતિથી વધુ કરી જાય છે, ન્યારે જીવી સ્થિતિવાળા પોતાની મસ્તીમા મસ્ત રહે છે એમને વધુ દરજર પણ હોતી નથી કારણ તેઓ જાણે છે કે બીજાનું સ્વાગત થશે તોય ઠીક છે અને ન થાય-કરાય તોય ઠીક છે સપત્તિની સુગંધ છે તો ભ્રમગેનો ગુજારવ પણ કાયમ રહેવાનો છે જ, પછી શા માટે નકામું ખર્ચ ગણે નખાય !

સાચુ પૂછા તો નાના-નાના પ્રાણીઓનું જ જીવન આપણા માટે વિશેષ ઉપયોગી બને છે સ્થાનાગ સૂત્રમા લગવાન મહાવીરે એની પૂરી વિગતો આપી છે જીવન ઉપર કોનો કેટલો ઉપકાર છે, આગમ એનો સાક્ષી છે. મનુષ્ય ઉપર પટકાયિક જીવોનો અનંત ઉપકાર છે પવનને જ દ્યો, કેટલો ઉપકાર છે એનો આપણા ઉપર ! એના અભાવે આપણે એક દિવસ તો શું પણ એક કલાક પણ આપણે જીવી શકીએ નહીં શું આ ઉપકારનો બદલો વાળવા માટે પણ તમે કદી વિચાર્યું છે ? લેણદાર ભણે ન માગે પણ ઇમાન-દાર શાહુકારનું શું કર્તવ્ય છે ? અને વિચારો કે જો સમસ્ત સૃષ્ટિમા એક પણ માનવ ન હોય તો પવનને શું ચિંતા થશે ? પાણીનું શું બગડશે ? પણ જો હવા અને પાણી ન રહે તો મનુષ્યને ચિંતા થશે કે નહીં ? અરે, ચિંતાની તો વાત જ ક્યા રહી, મનુષ્ય એના વિના જીવી પણ નહીં શકે નળમા પાણી થોડુ મોડુ આવે અથવા સમય કરતા વહેલા બધ થઈ જાય ત્યારે પણ માણસ કેટલો અધીર બની જાય છે ? ત્યારે એનો-પાણીનો પૂર્ણ અભાવ તો પ્રત્યનું જ દમ્ય ઉપચિત કરશે

હા, તો આ નાના જીવોનો કેટલો ઉપકાર છે ! પૃથ્વી આપણો આધાર છે કરોડો, અબજો મનુષ્ય એના વક્ષમ્થલ ઉપર ઘૂમી રહ્યા છે. છતાં એને

એનો તનિક ફક્ત રોષ નથી, તમારા શરીર ઉપર નાની-થી મોટી ફક્ત કરતો તે એનું ધમધમ-હૃદય તમને ગમશે નહીં આટલું હોવા છતાં પૃથ્વી પિતાનું કર્તવ્ય મુઠ્ઠી દે તે ક્યાં જઈશું આપણે ? તમને યાદ હશે કે કચ્છમાં પૃથ્વીએ એ ત્રિનિટ માટે ફક્ત પોતાની કરજનું પાલન કરવામાં દીધ કરી તે લાખ રહેવાસીઓની શી સ્થિતિ થઈ હતી? ધરતીકંપના એ સેકંડના ધક્કામાં મનુષ્ય -સૃષ્ટિ ઠપી જોઈ છે.

પૃથ્વી આધાર છે અને પાણી પેશ છે અગ્નિ મનુષ્યનો પ્રમુખ સહાયક છે એના અભાવે કાચુ ધાન-અન્ન સ્વસ્થને જગ્યાડશે અને પવન તે આપણું જીવન છે એટલે જ તે એનું બીજું નામ પ્રાણ રાખવામાં આવ્યું છે વનસ્પતિ માનવીનો આધાર છે એ પૃથ્વીમાંથી રસ તત્ત્વ લઈને આપણને આપે છે એક નાનકડી વેશ પૃથ્વીમાંથી નીકળી વૃક્ષ ઉપર ચડે છે જળ અને પૃથ્વીના પરમાણુઓને ગ્રહણ કરે છે ફક્ત એ લઈને ફક્ત પોતાની પાસે એ સમૃદ્ધ કરતી નથી. એ જળ અને પૃથ્વીનાં ગર્ભતત્ત્વોને હૃદય-પુષ્પરે અર્પે છે એ સુગંધમય ફૂલોને જ્ઞાનક ન એ વેશ લે છે તેમ નથી મેત્રુ શક ફક્ત જીવદુ એ મધમાખીને આમત્રે છે કહે છે હોતેનો પરમ લે અને મનુષ્ય માટે મધ તુ નિર્માણ કરે હોવો ફળી એ રસતત્ત્વ વડે ફોડેતુ નિર્માણ કરે છે તે પોતે ફક્ત જળ ન આપતાં તમને જ એ આપણું કરે છે.

આ સૌને કેટલો ઉપકાર છે આપણા ઉપર ? એ અંજે તમે કહી વિચારુ છો અર ? ધાનના એક ગ્રાહણી સાથે કૃષી વ્યક્તિઓને જમ આપણે એક સાથે આપણા મગમાં ઉતારી જઈએ છીએ ? શ્રેષ્ઠ ગ્રાહક ખેતરના શૂંકા પૃથ્વીને જ આપણે ઉપયોગ કરીએ છીએ. એ તે પોતાના કમ-બિદુઓ નીતાઈ છે તેથી જળદોને એમાં પુરાણ રહ્યો છે સ્વારે બીજી તુ જસિદાન એમાં સ્થુ છે અને પાણી તેમ જ સુષ્ણિ એમાં સંયોગ રહ્યો છે વનસ્પતિના ઉપકારોની આ કથની તે અસીમ છે મનુષ્યશબ્દ જોઈએ ત ત અર્થ્ય કરે છે અને એના જાણમાં કાર્મોસિક ગેસ (વાયુ) દે છે છે ફક્ત તમને ખબર છે કે એ કાર્મોસિક ગેસ દવામાં વળી જે સમસ્ત સંસારમાં દેશઈ નવ તે સમસ્ત મનુષ્યસૃષ્ટિ એક દિવસ સમ્પાત થઈ જાય. ફક્ત વનસ્પતિ જગત કાળન વાયુને લઈ લે છે અને એ જાણમાં જોઈએ ત ત ઊં ? છે મનુષ્ય પ્રાણવાયુ મંજુ કરે છે અને વિસ્વાયુ ઊંડે છે પાંતુ વનસ્પતિ જગત મનુષ્યને દુઃખે ચાખી વિપતાયુ / મંજુ કરે છે અને પ્રણ વાયુ આપે છે.

સાચે જ જીવનના અભિધાનમાં જ જેણે જીવનનો આનંદ માન્યો છે તે જ જીવનનો સાચો કળાકાર છે પરોપકાર માટે જે એક ડગલુ પણ આગળ વધ્યો નથી, તે પગ હોવા છતાં પગુ છે માનવ હોવા છતાં પણ જેણે સારીય જીવનમાં એક પણ માણસનું રક્ષણ કર્યું નથી, એના કરતાં તો પેલા બાવળના કાટા શ્રેષ્ઠ છે કે જેના વડે ખેતરનું રક્ષણ તો કરી શકાય છે.

ખીજના રક્ષણ કાળે જે હાથ લખાવે છે તે જ ખીજઓ માટે પ્રિય પણ થાય છે એક ગરીબ ડોમીમાં હતી. એ ડોસીમાંતું એક નાનું-સરખું ધર હતું ગરીબોને તો ઝૂપડું પણ એ મહેલ છે જ્યાં સાજની વેળાએ આશ્રમ-વિશ્રામ એમને પ્રાપ્ત થાય છે એક દા'ડો રસોઈ કરતા અગ્નિ જરા તેજ થયો અને એની ઝૂપડીને આગ લાગી ગઈ બિચારી ગરીબ વૃદ્ધા આગ ઠારવા માટે લોકોને વિનતી કરવા લાગી સેડકો માણસો એ રસ્તેથી પસાર થઈ રહ્યા હતા એક વિદ્યાર્થી તો આગનો પ્રકાશ જોઈ ત્યાં જ ઘુંસતક ખોલી વાચવા લાગી ગયો ખીજ સજ્જનો પણ ત્યાંથી પસાર થઈ રહ્યા તેઓ સિગરેટના શોખીન હતા એમણે વિચાર્યું અહીં અગ્નિ છે ચાલોને, એકાદ સિગરેટ જ પેટાવી લઈએ એક-એ દિવાસળીની બચત થશે કોઈ વ્યક્તિ વળી આવી જે ચહાની શોખીન હતી એણે વિચાર્યું આગ તેજ છે વળી બળતણ પણ ધણુ છે તેથી ચહા જલ્દી બની જશે એણે તો વહાના બળી રહેલા ધરના દરવાજાને ચૂંચે બનાવી ચહા બનાવવી શરૂ કરી પણ એથી વ્યક્તિ એક સજ્જન માણસ હતી. એના હૃદયમાં માનવતા છલોછલ ભરી હતી એણે પોતાના જોડીદારોને ખોલાયા અને આગની જ્વાલાઓને સહીને પણ આગ શમાવવામાં મદદ કરી

ઉપરના ચારેય જાતની વ્યક્તિઓ તમારી સામે છે એકે પુનતક વાચ્યુ, ખીજએ સિગરેટ સળગાવી, ત્રીજએ ચહા બનાવી અને ચોથાએ ગરીબ વૃદ્ધાની ઝૂપડી બચાવી હવે તમે પેલી વૃદ્ધાને પૂછજો કે તને એ ચારેયમાંથી કોણુ પ્રિય છે ? તો એ શું કહેશે ? પહેલા ત્રણના હૃદયમાં સહૃદયતા તથા સ્નેહાભાવ છે તેઓ તો કક્ત પોતાના સ્વાર્થોમાં જ રાચતા રહ્યા-મીમિત્ત રહ્યા પણ ચોથો તો દેહની દિવાલથી ઉપર બંધ્યો તેથી એ પ્રિય બન્યો

આ જીવનની ખૂશણુ-સુગંધ-સૌરભજ બાકી રહેશે મૃત્યુ તો સૌને એક ને એક દિવસે તો સમાપ્ત કરી જ દેશે કાળક્રમે સ્મૃતિ પણ ધોવાઈ જાય છે પરંતુ દુનિયાના માનસ-પટલ પર તેમની જ સ્મૃતિ-રેખા ગ્રેપ રહી જાય છે જેઓ દુનિયાના હિતમાં કંઈક કરીને જાય છે દુનિયા પૈસાદારોને

ચાહ કરતી નથી. તેમ નથી કરતી સત્તાધીશીને. ભારતના ઇતિહાસમાં મોટા-મોટા અમલોપતિઓ ઘઈ ગયા જેમનાં મહેસોા જનને સ્પર્શતા હતા, જેમના મહેસોામાં લક્ષ્મી વૃદ્ધ કરતી હતી સે કહે એકરો જેમના કુકમળી પ્રશિક્ષા કરતા ઊભા રહેતા હતા પરંતુ જરા શોષી તે ખરા કે દુનિયાના કયા ખૂણામાં એમનું અસ્તિત્વિક છે? કાનસ લઈને ફરી વળેા તેમ વખતે એમનું નામોનિશાન નહી મળી શકે

સત્તાસંપન્ન વ્યક્તિઓની જીવનચાત્રા પણ સાચરની ચાત્રા સમન છે તેઓ આત્રણ વધતા ગયા પણ પાછળનાં એમનાં ચરણચિન્હો પણ ભૂલ્યાં ગયાં વ્યા પૃથ્વી ઉપર મોટા-મોટા ચક્રવર્તીઓ આવી ગયા જેઓ ગર્વ કરતા કે મારું એક જાણુ સાખ વ્યક્તિઓને મોતના ખોલે સુવધતી શકે એ અજવાન વાસુદેવ આલ્યા જે પોતાના સાર જ ધનુર વડે પૃથ્વીને કાંપતી દેતા મોટા-મોટા જગજાન ચોદા અને સેનાપતિઓ એવા નામથી એવી રીતે કુલુ ઊદ્યા જેમ પવનના ઝોઠથી પીપળાના પાંદા કાંપી જાડે છે પરંતુ તેઓ પાન વેચે દુનિયાની સામે આલ્યા તેમ જ દુનિયા પણ એમના જગ અને સલ્તની સામે ગ્રહી પણ ઘઈ પરંતુ એમની આંખો જાંધ થતાની સાથે જ દુનિયાએ પણ એમના અણીથી આંખો મીચી લીધી.

ઇતિહાસકારો કાને એમના ઇતિહાસની કહીઓ શોધતા ફરે પરંતુ જન સાધારણ એમને કહી ચાહ કરતો નથી. જનતા તે એમને જ ચાહ કરે છે જેઓએ એના મારે કઈક કહ્યું છે અથવા હ નર વાં પહેલાં પૂર્વ અવધમાં સમ્રાટ મેલિક પણ ઘઈ ગયા તેની પાસે અગમકારો કહે છે અવધનું સામ્રાજ્ય હતું સોનાના નાવન હુમરા હતા હમરો નર-નારીઓ એવા ચરણતી પૂજ ભેવા ઊભાં રહેતાં જે બાલુથી એ નીકળતાં કે ખસાર થતાં ત્યાં જન્-જન્મનું શબ્દોથી રા ત્યુહના કાવતો રૂલુ ઊદ્યા હતા.

બીજા બાલુ એ ૪ મઝધ ભૂમિ પર અખાદમ જગતના સુત્ર જગવાન મહાવીર પણ આલ્યા એમણે રાજ-પરિવારમાં જન્મ લીધો હતો એમના પિતા પણ ચરણતી રાજ હતા એમના મામા ચણુતવના નાપક હતા. પણ શુ આપણે એમને એટલા મારે ચાહ કરીએ છીએ કે તેઓ એક રાજકુમાર હતા? જે જાહી મુધી જ એમનો વિકાસ સીમિત રહેા હોત તે જનતા પેચા હમરો રાજકુમારોની જન્મ તા તુમાર વર્ષમાનને પણ જુદી ઘઈ હોત. પણ ના એમણે કોમતો નહી ત્યાગ્યો રાહ લીધો હતો. તેઓ સપના-પથે આત્રણ વધ્યા અને એ પથ પર ચાલતી વખતે એમણે ગરીબ ભારતની જે

આગળી લગોટી પણ ન લીધી પરંતુ યાદ રાખજો, એ અપરિગ્રહના ઉપાસકની ઉપાસના માટે ઋગનો ઈન્દ્ર પણ વિલાસ તથા ત્યા હાજર થતો હતો જ્યારે સમ્રાટ શ્રેણિક પાસે ઈન્દ્ર તો શુ સામાન્ય દેવ પણ હાજર થયો નહી હોય, જો કે એમના આધિપત્યમા સોનાના ડુગરો હતા આજે અઢાં હજાર વર્ષ પછી પણ લગવાન મહાવીરને તમે યાદ કરો છો દર વર્ષે વીસ લાખ જૈનો એમની જ્યતિ બજવે છે પણ શુ કોઈએ સમ્રાટ શ્રેણિકની જ્યતિ બજવી છે ? અહિંસાના અવતાર લગવાન મહાવીરના મદિરો તમને મળશે પણ સમ્રાટ શ્રેણિકનુ મદિર બનાવો એમને કોઈએ પૂજ્યા હોય એવુ સાલણવામા આવ્યુ નથી

શુ તમે કદી વિચાર્યું હતુ કે આનુ રહસ્ય શુ છે ? દુનિયા શા માટે સમ્રાટો અને ચક્રવર્તીઓને વિસરી જાય છે ? અને એક સતનુ નામ રટે છે અને એના પ્રત્યે શ્રદાના પુષ્પો ચઢાવે છે ? એનુ રહસ્ય છે, જેણે પોતાનુ સમગ્ર જીવન જનતાની સેવામા અર્પી દીધુ, કરોડો માણસોને કિત અને કલ્યાણનો માર્ગ બતાવ્યો અને બદલામા શુ લીધુ ? તાબાની એક પાઈ પણ દુનિયા પાસેથી ન લીધી જનતા એના જ ચરણોમા શ્રદ્ધાથી નત મસ્તકે રહેશે

જેની પરહિત-વૃત્તિમા સ્વાર્થના કાદવની એક પણ કાળી રેખા નથી, દુનિયા એને જ હૃદય સમર્પિત કરે છે. બીજો એક એવો છે જે થોડું લઈને સહસ્રગણુ પાછુ આપી દે છે, એને પણ સ્વાર્થી કહી શકાશે નહી. વૃક્ષ પૃથ્વીથી રસ લે છે, હવા પ્રકાશ અને પાણી પણ લે છે તેમ છતાં કોઈએ એને સ્વાર્થી જલુ નથી, કારણુ એ જે લે છે, એના બદલા રૂપે સહસ્રગણુ ફળ અને ફૂલ પ્રદાન કરે છે મેઘને આજ સુધી કોઈએ સ્વાર્થી કલો કે ગણ્યો નથી જો કે એ સાગરથી પાણી લે છે, તોપણુ એ સ્વાર્થી નથી, કારણુ ખારુ જળ એ લે છે અને એને મધુર બનાવી જનતાને એ પાછુ વાળે છે જે લઈને બદલામા પાછુ વાળે છે એને સ્વાર્થી કહી શકાય નહી સતો પણ તમારી (અહસ્થો) પાસેથી ચાર રોટલા લે છે, એના બદલે તેઓ સત્યનો રાહ બતાવે છે એટલે એમને સ્વાર્થી કહી શકાય નહી.

જે કેવળ લેવાનુ જ જાણે છે અને બદલામા કશુ જ વાળતો નથી, અથવા વાળવાનુ એના સ્વભાવમા નથી તો એ સત નો નથી જ પણ માનવ પણ નથી દેવુ અને બદલામા કઈ પણ ન લેતા દેતા રહેવુ એ દેવોની સપત્તિ છે અને લેવુ અને બદલામા કઈ પણ દીધા વિના લેતા જ રહેવુ

એ રાક્ષસોની સંપત્તિ છે માણસ તો લે અને જુની વસ્તુ છે એ કંઈક દે છે તો કંઈક લે પણ છે પણ જાન્યે માણસ તો હજા લેવાનું જ શીખ્યો છે દેવાની-આપવાની વાત આવે છે ત્યારે એ કહે છે જમારી પાસે છે ન શું ? જામે શું આપી શકીએ એમ છીએ ? જ્યાં કાંઈ જાનનાર આવે છે તો એ જાન્યે બે જ્યાંસુ સારે છે ત્યારે દેવારહનાર જ્યાંસુ સારતો ફેરે છે કમાણી ખલાસ થઈ ગઈ જ્યાં વધી ગયા તેકસોતો બાર એટલો વધી ગયો છે કે જામે તો માયુ પણ કિનુ કરી શકતા નથી પણ જાન કહેવારા સજ્જનો સિનેમા જોવા નથી જતા શું ? કમાણી જો પટી જાન અને જ્યાં વધી જાન તો સિનેમા તો પહેલાં જઈ જ્યાં જોઈએ, પણ નથી કિસ્મ આવી કે એમને તો પહેલાં દીકરી જોઈએ પછી બહેને પાંચની મને કે દસની મેટર ફાઈવરનો ફા. ૨ નો માસિક ખર્ચ જ્યાં ચડતો નથી પણ કાંઈ જરીખને પાંચ ફિયા જ્યાં સ્વા કોષ તો સારી દુનિયાબરના જ્યાં જાને તેકસ થાક આવી જાન છે

મુસાફરી કરવી કરી તો ફર્ટ કલાસમાં જરી અને જાક રિક્સ જ્યા. શીટ રિજવ કરાવશે. શું કાંઈ થઈ કલાસમાં જોવાનું નથી ? જારે રાખ ફિયા જ્યાુ કમેલાં ત્રીજા વર્ગમાં મુસાફરી કરતા હતા શું એમની પાસે ફર્ટ કલાસમાં જવા-આવવા પૈસા નહેતા એકવાર કાંઈએ એમને પૂછ્યું 'જ્યાુ, તમે થઈ કલાસમાં શા માટે મુસાફરી કરો છો ? જારતને જોતાજ જાદલાક ત્રીજા વર્ગમાં મુસાફરી કરે એ જમારા વાસ્તે સરખની વાન છે' જ્યાુએ શે જવાબ વળ્યો 'જાનર છે તમને ? તેજોએ કહ્યું 'હુ ત્રીજા વર્ગમાં એટલા માટે મુસાફરી કરુ છુ કે જોયા વગ નથી જારતની ત્રીજા જાનતાને ત્રીજા વર્ગમાં પણ કીમ-વેગ જ્યાુ પડે છે હુ તો એમને સેવક છુ પછે ફર્ટ અને સેકડ કલાસમાં કેમ જોસી શકુ ?

હા તો તમે ત્રીજા જાનથી જોસે જામવા ચાહતા હો તો ફર્ટ કલાસમાં ન જોસનાં થા. કલાસમાં મુસાફરી કરી શકો છો અને જોમ કરવાથી જમેલો પૈસો કાંઈ જરીખને આપો તો જેવુ સારુ ! માગી નહેનેને કવીલ કે તમે રેસમી અને જોન્ટની સારીએ પહેંગે છે. સરીર તો સારાં કપમાંથી પણ ઠાંકી શકાય છે પછી રેસમ પહેને જીવ-જ્યાનુ પાપ શા માટે ખરીલો છો ?

તમે સારાં કપમાં પહેંગતાં શીખો તેથી તરીખ જારતના જામોલોતને પ્રિસાદન મળશે જ્યામ કરવાથી તમે તમારી / જાનાથ જાને ત્રીજા જાનેને રાખ જાને રાગી મેજરવામાં સહાયક થઈ શકો અને તેથી જાતો પૈસો

તમે ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવામા વાપરો તો તમને બમણો લાભ મળશે પહેલો લાભ એ થશે કે જીવનમા સાદાઈ અને અપદિગ્રહ આવશે અને બીજો એ કે તમે ગરીબ ભારતની મેવા કરી શકશો આ મેવાના ક્ષેત્રે તમે જેમ-જેમ આગળ વધરો તેમ તેમ તમને જીવનની સાચી મધુરતા મળતી જશે તમે આજ પર્યાંત ગગનો આનંદ લીધો છે પણ હવે ત્યાગનો પણ આનંદ લેતા શીખો

રસગુહલાનો આનંદ તમે ઘણી વખત લીધો છે હવે આવો આનંદ લ્યો કે તમે પોતે ભૂખ્યા છો અને તમારી સામે ભાણુ આવ્યુ કે બરાબર તે જ વખતે ત્રણ દિવસનો ભૂખ્યો કાઈ હાથ પસારો તમારો સામે આવીને બિભો રહે તમારો આત્મા એના કરુણા-સ્વરને પીછાને અને ભણુ આપુ તમે એ ભૂખ્યાને આપી દો તો એમા પણ એક સાત્ત્વિક આનંદ છે- એપાટીનો સ્વાદ માણનારા શુ એક દિવસ આ સ્વાદ પણ લેશે ખરા?

તમારા જીવનની સુવાસ અને સેવાથી કાઈ વ્યક્તિની આખોમા કૃતજ તાના આંસુ બિહારાઈ આવે તો હુ માનુ છુ કે એની આખોના એ મોતી, પેલા મોતીઓ કરતા પણ વધુ ડિમતો હશે કે જે તમે પાચ કે દશ હજાર આપી ઝવેરી બજારમાથી ખરીદી લાવો છો અને તેનો હાર ગળે પહેરી ગૌરવમિશ્રિત આનંદનો અનુભવ કરો શકો છો

સ્વીડનની વાત છે ત્યાના સમ્રાટની બહેનનુ નામ રાજકુમારી યુજિની હતુ એના હૃદયમા એટલી બધી દયા હતા કે રાગીઓને જોઈ એના હૃદયમા કરુણા ઉભરાઈ આવતી આ કરુણાથી પ્રેરિત થઈ રાજકુમારી યુજિનીએ પોતાના હીરા અને મોતીના આભુષણો વેચી એક ઘણી મોટી હોસ્પિટલ બધાવી હતી આ હોસ્પિટલમા સુશ્રુષાના સમસ્ત સાધનો ઉપલબ્ધ હતા. આટલાથી રાજકુમારીને સતોષ ન થતા એ પોતે હોસ્પિટલ જતી અને પોતાના હાથે રાગીઓની સેવા કરતી બીજી નસી કહેતી, “ તમે સ્વીડનના રાજકુમારી છો સેવાનુ કામ તમારુ નહી, અમારુ છે ” રાજકુમારી જવાબ વાળતી “આ પરિચર્યામા મને સેવાનો એટલો આનંદ મળે છે કે તમે એ બાણી શકશો નહી સેવાનો આનંદ પૈસા આપીને મેળવી શકાતો નથી એ તો સ્વ-હાથે વડે કરીને જ લઈ-મેળવી શકાય છે.”

એક વાર એની હોસ્પિટલમા એક કોઠના રોગથી પીડાતો માણસ આવ્યો બધા એનાથી બચવા માગતા હતા રાજકુમારીને ખબર પડી તો એ પોતે એ કાઠી માણસની પાસે પહોચી ગઈ અને બોલી “ ભાઈ, કેટલા દિવસથી આ રોગથી તમે પીડાઓ છો ? ” એ દર્દથી પીડાતો બોલ્યો-

માતાજી ૭ વર્ષ થઈ ગયાં. આ વખતે જીભારીએ પર ખાતુ છે. બંનેજગતમાં પીઠ થાય છે. લેલી અને પરુ કરે છે. ઠાઈ પણ પાસે ફરકવ મળતુ નથી. હવે તેા જન્મવાન બોધાની લે તેા જ સાડુ છે. રાજકુમારીની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં એસુે કમ્પુ. જાઈ જલગવ નહીં. આ પવિત્ર કાવ હું કરીશ. રાજકુમારીએ પાણી ચરમ કમ્પુ અને પોતાના હાથે શેરોના ધાવે ધોયા. હા લગાવી નવા પાટા જાંધી દીવા. નોકરની ખસે ઘેાડા ફળ મજાત્યાં અને શેરીને ખવડાયાં સાત મહિના સુધી આ કમ આસ્યો. ફરશેજ રાજકુમારી આવતી શેરીને નવજગતી, ધાવેને પોતાના હાથે ધોતી અને નવે પાટો જાંધી જેની એક એવો દિવસ આસ્યો કે રાજકુમારીની સેવા સફળ થઈ અને શેરી સ્વસ્થ—સામે થઈ ગયો. જે નિવસે એને જવાની ન આપી અને એ જગા લાગ્યો તારે રાજકુમારીને કમ્પુ

તમે મારી અપર માતા છે એક માતા પણ બાળકની અટલી સેવા નહીં કરે. નેટલી કે તમે રાજકુમારી લેવા છતાં મારી સેવા કરી છે તમારી સેવા અને મમતાએ જ શેર મટાડ્યો છે તમારી પરિચ્છાને આ માનવું હવે જીવનની હાથી ધડીઓમાં પણ લઈ નહીં શકે” અને એના ચરણ સ્પર્શ કરતાં એની આંખોમાં આંસુનાં મોટા-મોટા બિંદુઓ નીતરી રહ્યાં.

આ જોઈ રાજકુમારી બોલી જાઈ આ હૈરિપટલના નિર્ભયમાં મેં હીરા ને મોતીનાં આશુપલ્લે આપ્યાં છે અને તે મોતી જીમી નીકળ્યાં છે તમારા નયનોનાં મોતી પામી હું આ > ધન જની બઈ છું.”

આસુ પૂરે તેા આજ જીવનની કળા છે આંસુઓનાં મોતીઓથી મણુસને તેજાવ છે જેનુ મૂલ્ય કુનિવાને ખાકે જેનુ નામ નિહવા પર આપતાં જ સંજગતારની આંખો મોતીઓની બેટ ચલાવે એ જ જીવનનો આસ્યો કળાકાર છે. નહીંતર જેના મૂલ્ય પર લોભે હલેવા લાગે. સારુ મૂલ્ય આ > સારાપે આમને શેર ગયો તેા સમજવું જોઈએ કે એવું જીવન દિવંગાના જેવું છે.

એક વખત એક શેરને ત્યાં પુતળ-મ થયો શેરનુ ધર ને કુમારને જાન, અને તેમણ પહાં એ નચરશેડ રથા લોભે ફર-ફરથી વધમણી જેવા આતવા લાગ્યા. શેરને તેા આ વચાવચાનુ સતાન હતુ એમના હાલમાં હરખ મા તેા નહોતો. તેઓ પણ આજળ વધી-વધીને લોભેનુ સવાત કરી રથા હતા. સૌના મોં પર મહાહટ હતો પણ પેરું નવખત બાળક રડી રહ્યું હતુ એના રુદનનો અવાજ પરિણમાં રહેતા શેખસાદીજના અને પડખો તેઓ પણ આન્યા અને સીધા બાળકની પાસે જઈને બોલ્યા આજે

રો જન્મોત્સવ ઉજવવા દૂર-દૂરથી લોકો આવી રહ્યા છે સૌ હસે છે અને રડી રહ્યો છે કોઈ ચિતાની વાત નથી પણ તુ તારી જિંદગી એવી નાવળે કે ત્યારે તુ સસારથી વિદાય લે ત્યારે તુ હસતો રહેજે અને નિયા રોતી રહે” બસ, આજ તો જિંદગી છે.

હસવું એ જ તો જિંદગીની જિંદાદિંદી, મદીનગી છે રડતા અને ડહાંની જેમ જીવવું એ પણ શું કોઈ જિંદગી છે? પણ યાદ રાખજો, મુખના મહેલોમા રહેતા ચહેરાઓ પર મલકાટ રહે, એમા કશો અમતકાર-થી પણ વિપત્તિની લયાનક ધડીઓમા ત્યારે દુખની-અધારી રાતમા ઘેની વીજળીના કડકડાટ થઈ રહ્યા હોય ત્યારે-તેવા વખતે પણ તમારા પરનો મલકાટ જાય નહી-જવો જોઈએ નહી, એનું તમે સદૈવ ધ્યાન રાખજો વળી એક વાત એ પણ છે કે પોતાના સુખમા તો હરકોઈ હસી-કે છે પણ ખીજની સેવા કરતી વેળા મુસીબતો આવી પડે, વિપત્તિઓના-કાફોનો આવે તો પણ તમારો મલકાટ-સ્મિત કાયમ રહેવો જોઈએ તમારે તમા ગુલામની જેમ સદા ખીલ્યા રહેવું જોઈએ, જે પથ્થરની સાથે અથ-તાં પણ પોતાની સુગંધ આપતું રહે

એક વાર થોડા ગુલામ પીસાઈ-દળાઈ રહ્યા હતા ઈત્રવાળો એમને અપરાધમા ખાડી રહ્યો હતો ફૂલની કળી તો શું પણ એનો આજુએ અજુ-મડાતો જઈ રહ્યો હતો અને સાથે જ પોતાને મૃતપ્રાય કરનારને પણ એ સુગંધિત કરી રહ્યું હતું એ જ વખતે એક દાર્શનિક તે બાજુથી પસાર થયો એણે પૂછ્યું “રે મોહક પુષ્પ તારું જીવન તો સુવાસિત જીવન છે, પછી તારા થકી એવો તે શો અપરાધ થયો છે કે તુ નિર્દય શિક્ષા તજે પીસાઈ રહ્યો છે?” એમાના પૈકી થોડાક ફૂલો બોલ્યાં.

“અમારો તો શો અપરાધ, અમે તો દુનિયાને ખુશી આપવા આવ્યાં છીએ પણ અમારો અપરાધ હતો કે અમે હમી પડ્યા અને દુનિયા અમારી-એ હસીને જોઈ ન શકી દુનિયા ખીજની આખોમા આસુ જોઈ શકે છે પણ ખીજના આખોની હસી એ જોઈ શકતી નથી દુનિયા દુખીઓને જોઈ એમના પ્રત્યે દયા લાવી શકે છે પણ સુખીને જોઈ એ ઈર્ષ્યા કરવા લાગે છે” એમાના વળી ખીજ ફૂલો બોલ્યા ‘હે મનુ-પુત્ર, અહીં મળતી પીડાથી અમને તો કિચિત માત્ર પણ દરદનો અનુભવ થતો નથી કારણ અમે જાણીએ છીએ કે અમારું આ દુખ ખીજઓ માટે છે ખીજઓ માટે પોતાને મીટાવી દેવામા અમને દુખ થશે નહીં અમારું જીવન સૌરભ-સુગંધ લુટાવવા માટે જ છે. રે માનવ, અમારી જિંદગીથી તો તમે કાંઈ-

શીખ્યા નહીં પણ બે મોતથી કાંઈ શીખશો તો બા મોત પછી વિગળ વરણન બનશે." બા વિશાળ હાલની પરિત્ર પ્રેરણા છે પરકિતાઈ પોતાને જિંદગી ને હસના રહે છે મોતની છેલ્લી ધડી સુધી એમના મોં પર સ્મિત ફરકતુ રહે છે એ જ તો હાલની સુવાસ છે અને એ સુવાસ એમના સહુ પછી પણ જાનતાની હાલ-પટલા પર રહી એમની સ્મૃતિને સજીવ રાખે છે

એક બીજી વાત છે 'બીજાને કરવામાં આવેલી જલ્દાઈ પ્રકારનરે સ્વ ઉપકાર છે બાને બે આપણે બીજાને કામ આવીશુ કાલે એ આપણુ કામે આવશે તમે કાંઈક મેળવશુ છે અને તમારી પાસે અર અભાવથી પીડાયેલા કાંઈક કામ પચારે છે ત્યારે એના દુ ખમાં બે તમે સહયોગી બને છે તો કાલે એ પણ તમારા સહયોગી બનશે. કારણુ જીવન તે માલતી ફરતે જાય છે કમ-સિદ્ધાંત પર વિશ્વાસ ધરાવનાર કહી પોતાને સઘ માટે સંપત્તિનો સ્વાગી માની શકતો નથી. કચારેક પાસે બ કાંઈ શકે છે આજનો ધનકુબેર કાલે ગલીનો બિખારી બની શકે અને આજનો ગલીનો બિખારી, ધેર-ધેર રોટલાના બે કકક માટે કામ લગાવનારુ પણ બાજુ જામી શકે છે અને તેઓ નમરના ધનવાનોની એણીમાં આવી શકે છે આવા ધણા પ્રસંગે સાંભળ્યા છે એટલું જ નહીં નિજરે લેવામાં પણ આવી છે કે એક વિસે જેઓ હસ શ્પિયામાં નોકરી કરતા હતા તેઓ લાખોના સોદા કરનારા બની ગયા

હા તે બીજાની મુસીબતોમાં તમે બે બાજુ પાડ્યો છે એમનાં આમુ લજ્જા છે તે તમારી પરિસ્થિતિ જામતા અને તેમનામાં માનવતાને દોષ પ્રગટેલા હશે તો તેઓ તમારા કામમાં પણ આપશે જ

ખેડૂત પેલે કટકો ગુરુ છે એ ગામડામાં વસે છે એનામાં કોઈવહી-સમતા વનો અભાવ છે તેમ જતાં ગામડાવાળાઓએ શહેર પાસેથી કાંઈકે શીખવાનુ છે તેમ શહેરીઓએ પણ ગામડાવાળાઓ પાસેથી કાંઈકે શીખવાનું-લેવાનુ છે શહેરની સહાઈ અને વચ્ચા ગામડાએ શીખવાની છે તે શહેરીઓએ ગામડાની સેવા, સહાયતા અને નિષ્કપટપણુ શીખવાની જરુર છે

કુ ગામડામાં રહેતા ખેડૂતની કુસળતાની વાત કરી રહો હતો. એના ધરમાં દગધામ પળનાજ આવે છે ભૂમિ-પુત જૂઠાવાની સેવા કરી જાણમાં પાનતા સ્વમા મેળવે છે પણ ને કાંઈ મેળવે છે ન્યુ એ આઈ ત્તે નથી. એનો થોડો બાજ પાડો પૂરની આપી રે છે પૂરના પેટાળ પર

વિખરેલા થોડાક દાણાના બદલામાં સહસ્રગણા થઈને એને મળે છે આ જ આપણી સેવા અને સમર્પણનું પ્રતિક્ષણ છે

તમે પુરુષોત્તમ પાર્શ્વનાથ પ્રભુના જીવનથી સારી રીતે પરિચિત છો. કમઠ એનો હરીફ હતો એ હમેશા એમનો વિરોધી બનીને જ સામે આવ્યો. વારાણસી એ દિવસોમાં કમઠ સમા તાપસોનું તપ-કેન્દ્ર હતું પણ એમનો અજ્ઞાન સાધનામાં દેહદેહની પ્રધાનતા હતી હિસા-જન્ય પ્રવૃત્તિઓની પણ તેટલી પ્રધાનતા હતી પાર્શ્વનાથ ભગવાન ઉગ્ર કષ્ટ પ્રદર્શન દ્વારા જનતાને આકર્ષતા ભૂલેલા રાહદારીઓને સત્ય પથ ભણી દોરવા નીકળી પડ્યા. વારાણસીની બહાર તપ કરતા કમઠની પાસે તેઓ ગયા એની સાધનાને આત્મ-લક્ષ્યથી વિપરીત દર્શાવતા તેઓ બોલ્યા "હે ભોળા સાધક, તમે જે તપ કરી રહ્યા છો તે તો અન્ય પ્રાણીઓ માટે ઉત્પીડનનું કારણ બની રહ્યું છે. તમારી આ ધૂણીની લપેટોમાં સર્પ અને સર્પિણી શેકાઈ રહ્યાં છે"

ન્યારે બળતા કાષ્ઠ-લાકડાને ચીરવામાં આવ્યું તો અર્ધ-દગ્ધ-સર્પ-સર્પિણી બકાર નીકળ્યા પાર્શ્વકુમારે એમને નવકાર મત્ર સભળાવ્યા. સર્પ-સર્પિણી ત્યાંથી મરી ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતીના રૂપમાં સર્ગભૂમિમાં જિપન્ન થાય છે, ક્ષુદ્ર જીવો ઉપર પ્રભુનો આ ઉપકાર હતો પણ આ ઉપકાર વૃત્તિ જ એક દિવસે એમના માટે પ્રત્યુપકારમાં બદલાઈ ગઈ પાર્શ્વનાથ ભગવાન આત્મા-સાધન માટે મુનીન્દ્ર બની વનમાં ન્યારે ધ્યાનમ્થ ઊભા હતા ત્યારે અસુર કમઠ પોતાના વૈરનો બદલો લેવા માટે પ્રભુને જલમગ્ન કરી દેવા સારુ પ્રલયકારી વૃષ્ટિ કરી હતી એ જલ-પ્રવાહ-પ્રભુના ગળાથી પણ ઉપર આવી ગયો હતો કે તે જ વખતે ધરણેન્દ્ર અને પદ્માવતી સર્પ-સર્પિણી રૂપે આવી છત્ર બની એમનું રક્ષણ કર્યું પ્રભુએ એમનું રક્ષણ કર્યું તો તેઓ પણ નાગ રૂપે જ પ્રભુના રક્ષણ કાળે ક્ષેડી આવ્યા હતા

આ છે ઉપકાર અને પ્રત્યુપકારની કથની, આજનો ઉપકાર આપણા માટે જ પ્રત્યુપકાર રૂપે ક્યારે કઈ ઢાણે આપણું રક્ષણ કરવા આવી જશે એ કહી શકાતું નથી કાઈ પણ પ્રકારે તમે જીવનમાં પરાપકારને આશ્રય આપશો તો જીવનનો રોટલો મધુરો બની જશે તમે બાણો છો કે મીઠા વિના રોટલો મીઠો લાગતો નથી તેથી જ મધ્ય-ભારત વગેરે પ્રદેશોમાં રસોઈ કરતા પહેલાં લોટમાં મીઠું નાખવાની પ્રથા છે આપણી બહેનો આ કળામાં નિપૂણ છે ઘણા બધા લોટમાં થોડુંક મીઠું પડે છે તો રોટલાનો સ્વાદ વધી જાય છે, તેમ આપણા ઢગલાબધ સ્વાર્થનાં લોટ-આટામાં જે પરમાર્થનું ચપટીભર મીઠું પડે જાય તો સ્વાર્થનો રોટલો મીઠો બની જશે.

આજનો માણસ સેવા અને પરાપક્ષર ઇતિને બૂલી ગયો છે જલ્દે કે એ જ્યાં જ મની વાત હોય એને તો પોતાના મતલબની વાતો થાક છે પર-કામને કામ નહીં પણ દયામ માને છે એ તો સ્વાર્થ કલ્પી જ દેખવે આજનો જઈ સ્ત્રી છે પાકા ફળને જોઈ જોમ પછી દોડે છે તેની જ રીતે માણસ પૈસા તરફ દોટ લગાવી રહ્યો છે આ પૈસાની દોટ પાછળ એણે પોતાની માનવતા પણ નેચી દીધી છે પોતાની પારિવારિક જવાબદારીઓને એણે પરિવાર ક્ષેત્રે છે એટલે આજનો મનુષ્યને મનુષ્ય કરતાં પણ જરા પૈસો વધુ પ્રિય છે

થાક રાખજો, પૈસાના પ્રેમ ભાઈને ભાઈને સત્તુ જનારો. જીર મએને પોતાના મિત્ર શાહજહાનિ કારાગૃહમાં ધકેલ્યો ભાઈઓની હત્યા કરી એને તમે ખુબી કે આવો જુલમ શા માટે રખો ? શુ તારી પાસે ખાવા-પીવાનું કંઈ આવડું હતું ? એની પાસે આ મારિ હા નો જવાબ નહીં હોય. અને કદાચ એ કહી પણ કે તો દુનિયા એના કબરને સ્વીકાર કરી સકશે નહીં એ શાહજહાનિ હતો એને સમસ્ત રાજવી વેશવો પ્રાપ્ત હતાં. ખાવા-પીવાની વાત તો શુ આમાના શાહી મહેલો પણ એને સારુ ખુશ્લા હતી, તેમ જઈ એની સ્વાચ્છુદિએ વિરામ ન લીધા અને પિતાને કારાવાસની ઠોટીમાં ધાંલી દીધા શુભ અને દયા જેવાં વીર વાઈઓને પથ-જનરોધક માની હોય છે એમને મરાવી નામે છે સાચુ છે કે સ્વાર્થી માણસ પોતાના સ્વાર્થ માટે કોયે અત્યાચાર નથી કરતો ? એક ઢિંદી કવિએ કહ્યું છે

તેરી પરાયનતા ચરાચર વિશ્વ મેં છા રહી;

હંપકાર કરના સ્વાર્થ વિન યહ બુદ્ધિ તો જાતો રહી ॥

કવિ કેટલુ માર્મિક કહી ગયો છે । સ્વાર્થને ઉપાલભ દેતા કહે છે : સ્વાર્થે આપણા સ્નેહી-સખધીજનોમા વૈર અને વિદ્રેપની ખાઈ ઊભી કરી દીધી છે. પહેલા તો તેઓ એક ખીજને જોયા વિના જીવવું પણ અસભવિત માનતા, હવે તેઓ સ્વાર્થમા ભગ પડતા એક ખીજનુ મો જોવામાં પણ પાપ માને છે આ સસારના સખધો અને સગપણો સ્વાર્થના દોરા વડે બધાયેલા છે સ્વાર્થનો દોરો કાચા સૂતરના દોરા કરતા પણ વધુ કાચો હોય છે જ્યાં સુધી માર્ણસના સ્વાર્થને પોપણુ મળતુ રહેશે, ત્યાં સુધી એ ખીજની સેવા પણ કરતો રહેશે એને પોતાના આરાધ્ય માની પૂજા પણ કરશે પણ સ્વાર્થની સમાપ્તિની સાથે જ એક ક્ષણમા એટલા દૂર જઈ પડશે જાણે કે કોઈ જાતની આપસમા ઝોળખાણુ જ ન હોય તમે જાણો છો કે મકાનના થાભલા (લાકડાના થાભલા) જ્યાં સુધી ઉપરની મજિલોનો ભાર સહન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે, ત્યાં સુધી મકાનમાલિક એમની સુરક્ષા સારુ ચિતા રાખતો રહે છે સાફ-સફાઈ પણ કરે છે અને દિવાળીના તહેવારે તેલ ને વાર્નિશ પણ લગાડે છે પણ જે ક્ષણે એ સ્તભ (થાભલા) ભાર સહન કરવાનો ઈન્કાર કરશે-અર્થાત્ જીવું બનશે ત્યારે એની શી ગિથિતિ થાય છે ? પછી એને કોણુ તેલ અને વાર્નિશ લગાડશે । તેલ ને વાર્નિશના દિવસો તો ગયા પણ હવે તો એના ટૂકડે ટૂકડા કરી ચૂલામા જ હોમશે પછી તો અગ્નિની જવાલામા એમનુ અસ્તિત્વ જ ભૂસાઈ જશે કારણુ કે એની પ્રીતિ પણ સ્વાર્થના દોરા વડે બધાયેલી હતી

સ્વાર્થ-પ્રેમ હમેશા સાથ આપે એવુ પણ બનતુ નથી આપણને શક-કપટી મનુષ્યો પસંદ નથી પણ કપટ પસંદ છે કારણુ બદમાશ આદમી તો ધન લઈ જાય છે જ્યારે લુચ્ચાઈ તો ખીજનુ ધન અપહરણુ કરી લઈ આવે છે હા, તો સ્વાર્થી સદા 'સારા'થી પ્રેમ કરતો નથી, એ તો સ્વાર્થને જ પ્રેમ કરે છે સ્વાર્થની પ્રીતિ અદ્વ-આયુ લઈને આવે છે

એક વખત કુતરાઓની કોન્કરન્સ મળી કૂતરા-સમાજના વિકાસ અને ઉજ્જવલ ભાવિ માટે ચર્ચા-વિચારણા શરૂ થઈ એક સંજ્ઞન કૂતરાએ ઠરાવ રજૂ કર્યો "આપણો સમાજ પરસ્પર લડવા માટે બહુ બદનામ થયો છે. આપણે આપસમા લડીએ છીએ નાનાશા રોટલાના બટકા માટે આપણે ઝનૂની બની લડી પડીએ છીએ, આ કેટલી ખરાબ વાત છે ? આજે પ્રેમ અને ભ્રાતૃ-

કાવનો મુખ છે માનવસામાજ વિક-પ્રેમ નજીક પહોંચી રહે છે. સખ પાડી ગયો છે કે હમે આપણે આપણુ કેલક પોઈ નાખાએ. વિક-પ્રેમની વાન બહુ દૂરની છે પરંતુ આજમા આજ ભતિ-પ્રેમને તો અપખાવીએ જ તેથી અમે એવા દરાવ કરીએ છીએ કે "કુર્વા પણ પ્રધોકનો સખે કેમ ન આવે પણ આપણે કદી કાશુ નહીં સીએ એક સ્વરે દરાવને અનુ મોદન આપું

અનુમોદનનો સ્વર હજુ કુછ રજો વતો કે આકાશમાં જાતી જામ્બીની આંધમાંથી દૂરીને હાકાનો કહડો નીચે પાવે. કમને જોતા જ સો એવ જીવર કાંઈ પંખા અને પજો તો એને જ મેળવવા માટે કઈને પરપર કાંપવા લાગ્યા. 'દરાવની શૂન' હજુ પૂરી થઈ નહોતી કે એનો મોત્યો વંટ વાગી ગયો. એટલે સ્વાર્ષના હોતમાં એક પણ દરાવ અવિન તરી રાકે નથી. દરાવની યાચી હજુ સુકાઈ નહીં હોય કે દરાવનિર્માણુ કસારને કાલે જ એનું મૃત્યુ થઈ જશે.

એમ તે માનવી આખાલમી કીચી છવાય માટે છે પણ અંમાં એવ નાન-સા સ્વાર્ષને કાનિ પહોંચી કે એ જળી જડે છે પોતાના નાનકા વ્યર્ષના રક્ષણ માને વીળના મોટામાં મોટા વિલને કચરી નાખવા એ તેમર થઈ જાય છે આ અનવનની કુદ જુદિ છે જે એને પોતાના દેહની દિવાલેથી ઉપર કાઢવા દેતી નથી પોતા માટે એ કલશ રૂપિયા ખર્ચ કરી શકે છે પણ વીળ સારુ એ રૂપિયા ખર્ચ કરવા માટે એનો દેહજુદિ આપ્યા આપી નથી. પણ માદ રાખજો કે પોતાના સ્વાર્ષ આંતર ખર્ચ કરવામાં આવેલા કલશ રૂપિયા નષ્ટ થવા માટે છે અમારે ગરીબનાં વિલાસે ખર્ચેલા એ રૂપિયા એતરમાં વીનિરલા-વાવેલા સંધાન છે જે એક દિવસે કલશરમણ પ્રતિજ્ઞા થઈને આવશે.

એક મોટર કાર્ટિવર છે મોટરના રક્ષણની જવાબદારી એની છે. જ્યુ એ કેવળ પોતાની મોટરની સુરક્ષાની જ વિલા કરે અને સ્વાક પર જ પસંદ થનારાએના પ્રયોગની વિલા ન કરે તો શુ એની મોટર પણ સુરક્ષિત રહેતી ખરી? કેટલા અકસ્માતો થશે? કેટલાના પ્રયોગ આત્મા બચે?

આપણે આપણી અવનશી મોટરની સુરક્ષા કરીએ એની જવાબદારી આપણા ઉપર છે અવન મેળવ્યુ છે તો એ નષ્ટ કરવા માટે નથી પણ સ્વાર્ષ -સાથે એ એવાની જવાબદારી પણ આપણા ઉપર આવી પડે છે કે આપણી આ અવનશી મોટરના વેજમાં સ્વાર્ષમાં પોતાને હોળ પીઈ

કચ્છાઈ ન જાય જેને ફક્ત પોતાના હિતોની જ ચિંતા છે, તે જઘન્ય સ્વાર્થી છે ખીજે છે જે પોતાના હિતની સાથે-સાથે ખીજનાં હિતનો પણ કાઈક ખ્યાલ રાખે છે તેને મધ્યમ પ્રકૃતિનો માણસ કહી શકાય પરંતુ ખીજ માટે પોતાના હિતોનું અલિદાન કરે તે તો મહાપુરુષ જ છે.

અથવા એમ પણ કંઈ શકાય કે જેટલું લે છે તેટલું પાછું પણ વાળી દે છે, તે સાધારણ ભદ્ર પુરુષ છે જેટલું લે તેના કરતા વધુ વાળી આપે એ વિશિષ્ટ પુરુષ છે, પરંતુ જેણે પોતાની સમગ્ર જિંદગી પરાર્થ કાળે સમર્પી દીધી છે તે અસાધારણ મહાપુરુષ છે તે તીર્થ કર દેવોનો મહાન આત્મા છે, જેનું સમગ્ર જીવન લોક-કલ્યાણ અર્થે છે અનતાનત આત્માઓને અધારેથી પ્રકાશ ભણી દોરી લઈ જવા માટે જ એમનું જીવન છે પરંતુ આ ત્રણેયથી જુદો એક પ્રકાર બાકી રહી જાય છે ફક્ત લેવાનું જ જાણે છે પણ અદલાતમાં કઈ દેવા માગતો નથી લેવાની કાઈ સીમા માનીતે એ ચાલતો નથી.

માણસ મોટામાં મોટી હિસા સ્વાર્થથી પ્રેરાઈતો જ તો કરે છે. માનવીની સ્વાર્થબુદ્ધિ જ્યારે એનો વિવેક-દીપ ઝોલવે છે ત્યારે જ તો એ હિસા માટે પ્રેરિત થાય છે ચીના લોકો કર્મોરેટ નામનું પક્ષી પાળે છે. આ પખી લગભગ બગલા જેવું હોય છે, એનો ઉપયોગ તેઓ માછલા પકડવા માટે કરે છે પરંતુ તે પોતે એક પણ માછલું ખાઈ ન જાય એ માટે એના ગળામાં એક ગોળી ફસાવી દે છે જુઓ, કેટલી સ્વાર્થીલી બુદ્ધિ છે માણસની ! તેની પાસેથી ખીજે કાઈ કશું લઈ ન શકે તે માટે કેટલી સાવધાની રાખે છે !

ક્ષણિક સ્વાર્થ માટે માણસે હિસાની પ્રક્રિયાને કેવું વિશાળ રૂપ આપ્યું છે ? મોટા-મોટા કસાઈ-ખાનાઓ માનવીની સ્વાર્થવૃત્તિની વાતો કંઈ રહ્યા છે અદ્ય એવા સ્વાર્થ ખાતર એણે સ્ત્રીખંતા-બરાડા પાડતા પશુઓની કબર પોતાના પેટમાં નિર્માણ કરી છે.

ચિકાગોમાં કસાઈખાનું છે જ્યાં દરરોજ સવારથી લઈને સાંજ સુધી અવિરત પશુઓની કલ્થયા કરે છે એ પશુઓની કલ્થથી લોહીની નદીઓ વહી રહી છે એ એક જ કસાઈખાનામાં અઢારસો મનૂરો પ્રતિદિન કામ કરે છે આ તો ચંઈ વિદેશની વાત પણ ભારતની જ વાત લ્યો ભગવાન મહાવીર અને મહાત્મા શુદ્ધ જેવા અહિસાના પેગંબરો અહીં ચંઈ ગયા મહાત્મા ગાંધીજી અહિસાનો સંદેશ અંદી આપ્યો જે ભાગીય સરકાર વિશાળ મત્ય ઉપરથી અહિસાનો ઉદ્દેશ્ય કરે છે તે જ ભારત સરકાર સુબઈ

મદાસ કષ્ટતા દિલ્હી જેવા ભારતના પ્રમુખ નગરોમાં કરોડો રૂપિયા ખર્ચે વિશાળ ક્ષાઈખાનાં નિર્માણ કરી રહી છે શું આ પરમુખોના આગમ માટે છે ? ના નહીં વહેલામાં વહેલા વધુમાં વધુ સંખ્યામાં પરમુખોની કમ થવ એ આ નિર્માણ પાળનો ઉદ્દેશ્ય છે

આદિસાની શુભિ ભારતમાં મત્સ્યોલોગને પ્રોત્સાહન મળી રહ્યું છે ક્ષાઈખાનાં વધી રહ્યાં છે આપડી આદિસા દેરી નુપચાપ આસુ વધતી રહી છે એના આનુષંગિક શુભિ મળે છે પણ ઉપરાંત દેશનેબેદ વસ્તુઓ માટે પણ ખર્ચી ચિતા થાય છે આ ચીકણા ચમકતા આખાનાં પટા અને બૂટ-બધાં મદ્ય દિલ્હીથી જ તૈયાર થયેલાં છે એ નિશ્ચિત છે કે આમણની જે વસ્તુ જેટલી વધુ મુશ્કામ અને ચમકીથી ઢરી એના નિર્માણમાં એટલી જ વધુ દિસા થઈ ઢરી

જ નમાં એકવાર એક વર્ષમાં ૭ લાખ પરમુખોનું આમુ વેચાણ દરુ એને શું ઉપયોગ થયો હતો ખગર છે તમને ? એના વડે આમણની બેચો બૂટો ચપેચો વગેરે બનાવવામાં આવ્યાં હતાં મનને આનંદ પમજ નારી વસ્તુઓ માટે ૭ લાખ પરમુખોની ચિકારો જેટલી મમવિધી જની હશે ? પરંતુ સ્વાર્થી મનુષ્યો પાસે એ કરુણ ચિકારો સાંભળવા થત નથી હલકા મનેદ જ માટે થઈને અનેક પરમુખોના પ્રાણુ વીધી દેવામાં આવે છે ક્યારેક એમની પૂછી કાપી નાખવામાં આવે છે જેટલાક આકાશીએને કાપેલી પુછીવળાં પણ પસંદ હોય છે એટલા માટે આજ અવવા કૂતરાનું પૂછું કાપી નાખવામાં આવે છે પૂછું કાપતાની સાથે જ લોકીની ખરા વધી નીકળે છે એમનો આત્મા જેટલો તમને હશે ? પણ એ મૂક પરમુખ તમને કાણુ લુએ છે ? લોકીની ધારને જામ કરવા માટે લોકીને ચીપીએ ગરમ કરી એ સ્થળે ચોટાડી દેવામાં આવે છે એક તો થા અને ઉપરથી પાટો ગરમ ચીપીએ લોકી તો જામ થઈ જાય પણ એને જેટલી પીમ જાઈ હશે એની કમજા પણ કરી શકાતી નથી. પાછળથી કાપેલાં પૂછાવળાં પ્રાણુને મનદર પણ ખલે જાસ આવે છે કારણુ કે પૂછા અમારે મનુષ્યને ઉત્તરમાં પણ તેઓ અસમય જની જાય છે

આ થ નાઓ શુન મનોચિત્તી પ્રતિક છે પીમિત જેઈ મનમાં આનંદ અનુભવે છે તો અમણુ તેઈએ કે મનના મૂલ્યે ક્યાંક કુલ્તા નથી બેડી ૭ પણ શુન ચિત્તી વ્યક્તિ માટે એનો સ્વામ્ય એ મોટી ચીજ છે જીવનના પ્રાણુને કાઈ મુખ નથી આપો સ્વાર્થી વ્યક્તિએ દેશના અને સમજાના

ગૌરવને નષ્ટ કરે છે જ્યારે મનુષ્યની દષ્ટિમા દેશની પ્રતિષ્ઠા, સમાજનું ગૌરવ અને રાષ્ટ્રગરિમા એ બધા ઉપર સ્વાર્થને સ્થાન મળે છે ત્યારે તે બધાને એક ક્ષણમા તબી શકે છે કોઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી કે આવી વ્યક્તિઓ જ્યાં રહેશે ત્યાંની ફૂલવાડી જલદી જ ઉજ્જડ બની જશે કારણ જ્યાં બધા જ માણસો સ્વાર્થ બની જશે ત્યાં વિધ્વસ સિવાય બીજું શું નિર્માણ થઈ શકશે ?

એક વખત એક હસ-જુગલ ઉડતું ઉડતું એક એના પ્રદેશમા પહોચ્યું જે બિલકુલ ઉજ્જડ બની ગયું હતું કષાય સૌંદર્ય અને સ્વચ્છતાના દર્શન થતા નહોતા સમસ્ત પ્રદેશમા ભયનું વાતાવરણ સર્જાઈ રહ્યું હતું એટલે થાક્યા-પાક્યા પ બીઓએ એક વૃક્ષની સુકો ડાળ પર આશ્રય લીધો. પાસેની ડાળ પર બે ઘૂવડ બેઠા હતા એમને જોઈ હંસે હસણીને કહ્યું "એક દિવસે આ વનસ્થત્રી હરી-ભરી હતી પ્રકૃતિનું સૌંદર્ય સર્વત્ર પ્રસરી રહ્યું હતું પણ આજે આ કેવું ઉજ્જડ બની ગયું છે ? એ સૌંદર્ય અને સુખમા હવે કદપનાવત્ બની ગયા છે એનું શું કારણ હોઈ શકે છે, તે તું જાણે છે !" હસણીએ ના પાડતા હંસે બીજી ડાળ ઉપર બેઠેલા ઘૂવડની તરફ ઈશારો કરતા કહ્યું "આ અહીં આવી વસ્યા તેથી લીલીછમ આ વનસ્થત્રી ઉજ્જડ બની ગઈ આ પક્ષીઓ જ્યાં આવીને વસે છે ત્યાં ધ્વસ જ ધ્વસ થાય છે દેશને વેરાન થતા વાર લાગતી નથી "

ઘૂવડે હસની વાત સાભળી તો હસનું તીર એના કાળજમા વીધાયું. પણ એની પાસે એનો જવાબ પણ નહોતો કડવો ઘૂટડો પી-ગયું અને બેસી રહ્યું રાત વીતી સવારે હસ-યુગલ ઊડવા લાગ્યું તો ઘૂવડે હસણીને રોકી લીધી અને બોલ્યું "આને કયા લઈ જાય છે, આ તો મારી પત્ની છે " હંસે કહ્યું "એ પણ કદી સભવિત બને ખરું ? હસણી શું કદી ઘૂવડની પત્ની બની છે ખરી ?" ઘૂવડે કહ્યું "શા માટે નહીં, આજે તો બધું સભવિત છે " હસ વિચારમા પડી ગયો હસણી ચીખવા લાગી ત્યારે ઘૂવડે કહ્યું કે, "તમે જે ચાહો તો આ દેશના પચો પાસે એનો નિર્ણય કરાવી શકો છો એ પચો જે ન્યાય આપે તે સૌએ મજૂર કરવો પડશે " એ પચોની પાસે પહોચ્યા બને પક્ષોએ પોતપોતાની ફરિયાદ રજૂ કરી. પચોએ વિચાર્યું હસ તો પરદેશી છે આજે એ છે ને કાલે ઊડી જશે. આપણો પાડોશો તો આ ઘૂવડ છે જે એને નારાજ કરીશું તો એ ડીક નહીં થાય અને ઘૂવડનો પક્ષ લઈશું તો સત્યનું ખૂન થશે આખર સુધી પચો કોઈ નિર્ણય ન આપી શક્યા

પચોતે મૌન બેઠેલા જોઈ જલ-કામ પ્રમુખ બોલ્યા તમે સૌ અનુ
મતિ આપો તે કુ આ કેસમાં હાથ નાખુ પચો તો ઈન્જિના બંદા કે
આ બધા કોઈ બી નના સિરે જાય તો સ્વરુ એમણે તો સહઈ સ્વીકૃતિ
આપી દીધી સ્વીકૃતિ મળતાં જ પ્રમુખે ન્યાયાસન સભ્યોનું પરતુ ન્યા
દેવની એક શબ્દ પહેલાં પચોતે ખાનગીમાં મત્રણા માટે જુદા લઈ ગયા
બોલ્યા આ તો જયોરના બજવાળાની જેમ સ્પષ્ટ છે કે હંસણી હસની
ફતી છે પણ આ ઈન્સાફી દેશને પણ મોટું નુકસાન થશે કારણ કે આ
હસ પરદેશી છે અને ઈન્સાફ મળવાની સાથે જ હસણીને સાથે લઈને
બીડી જશે. કોઈ પણ ઉપાયે જે હસણીને રોકી લેવામાં આવે તો જે પ્રદેશ
આને ઘૂવડેથી બંધો છે તે એક વિષે હસોનો પ્રદેશ બની જશે. બધા
પચો ઠરાવથી સહમત થઈ ગયા કારણ દેશનું હિત સર્વોપરી હતું

બધા બહાર આવ્યા પ્રમુખ ન્યાયાસને પર બેઠા અને થોડી વાર પછી
એમણે ફેસનો આપ્યો હસણી ઘૂવડની ફતી છે એ ઠીક છે કે એ
હસ જાતિની છે પણ આજના પ્રવૃત્તિશીલ યુગમાં આન્તગતીય વિવાહ પણ
શક્ય છે ભારતીય વ્યક્તિ યુરોપીઅન નારી સાથે શુ લગ્ન નથી કરતો
મટે આન્તગતીય લગ્ન કામદા પ્રમાણે હસણી ઘૂવડની ફતી હોવામાં કોઈ
જાવનો સ શક્ય રહેતો નથી "

ફેસને સાબળતાં જ હસના હાલ-હવાલ જૂમ થઈ ગયા ત્યુ અપીલ
મટે બીજુ કોઈ ન્યાયાલય પણ નહોતું અને પચ પ્રમુખને ન્યાય સર્વોપરી
હોવા છે આંખુમાં સારી ખિન્ન અને હસ પોતાના દેશ બધી બીડી માંમે
હસણીની આંખોમાં આંસુ નીવરી રહ્યાં હતાં. હસ હુ થોડેક દૂર ગયો હતો
કે પેલા ઘૂવડે એને ઘણા યો અને બોલ્યો, હસણીને મૂકી તું ક્યાં જઈ
રહે છે? હસણી શુ કરી ઘૂવડની ફતી થઈ છે? મારે જે શિંચી વચ્ચે
દિવાલ બનવુ નથી. હસને મનઘાટ પાછો મોં પર ફરી વળ્યો. એ બેમણે

તો પછી આ નાજક કેમ રચુતું? ઘૂવડે કહ્યું એ જુદા એટલા
મટે જ કે તે જઈ કામે કમું હતું ને કે આ ઘૂવડના વસવા ને લીધે સમગ્ર
વનસ્પતી ઉત્તર બની ગઈ મારે એ જ જાવાવવુ હતું કે વનસ્પતી ઘૂવડના
કારણે ઉત્તર બની કે સભ્યતા અને સ હૃતિના રક્ષક તમારા સમા
સ્વાર્થીએને કારણે ?

ત્યાં ગયાનું સામાજ્ય છે ત્યાં સત્યનું જળુ દખાવી શકાય છે ત્યારે
અદિસા વચ્ચેમાં બા કની ફરે છે વિવેક પોતાના બાજબ ઉપર આંસુમાં સરે છે

હવે જીવનના બંને રૂપો તમારી સામે છે એકમા સેવા છે, સમર્પણ છે, તો બીજો કેવળ લેવાનું જ બાજુ છે એકમા બીજા માટે પોતાને કુરબાન કરવાની ભાવના છે તો બીજો પોતા માટે બીજાને કચડી નાખવા માગે છે એકનું નામ પરોપકાર છે, તો બીજાનું નામ સ્વાર્થ છે એક કટકનો રાહ છે બીજામા કૂલ નજરે પડે છે પણ પહેલાનું પર્યાવસાન કૂસોની વાટિકામા છે સારે બીજો રાહ કટકાકીર્ણ પથ પર લઈ જાય છે હું આશા રાખું છું કે મુખ્યના સુવિદ્યા નાગરિકો પ્રશસ્ત માર્ગ અપનાવશે એ માર્ગ જ જીવનનો શાશ્વત અને સુરમ્ય માર્ગ છે

જૈન ઉપાશ્રય, કોટ,
બઝાર ગેટ, મુમઈ

કોઈ એક યુવક વિદ્યાર્થી એક સાધુ પાસે આવ્યો. સાધુએ તેને પૂછ્યું — “કેટલું ભણ્યા છો ?”

ઉત્તર આપતા એ વિદ્યાર્થી બોલ્યો — “હું છ હજાર પુસ્તકો ભણ્યો છું !”

સાધુએ કહ્યું — “આટલું ભણ્યા છતાં તમારા જીવનમા કોઈ સુધારો થયો કે નહિ ?”

વિદ્યાર્થી બોલ્યો — “મહાગજ ! પુસ્તકોના અભ્યાસથી તો માગ જીવતમા અનેક દુર્ગુણોએ સ્થાન જમાવી લીધું છે ”

—અ.વુ ગદુ સાતિય જીવનને ઝેગ મનાવી દે છે તેનાથી દૂર રહેજે

આશ્રય પ્રવચન દષ્ટિ અંગે એ નમુ છે સાધક જીવજ્યોત્સ્નામાં આજળ વધે છે ત્યારે એણે શુદ્ધ દષ્ટિ રાખીને જ વધુ જોઈએ દષ્ટિમાં ફેરફાર થતા સુષ્ટિમાં પણ પરિવર્તન આવે છે ધરમાં એક સ્ત્રી છે પતિ એને પત્ની રૂપે જણે છે તેા પુત્ર એને માતા રૂપે નિહાળે છે સાસુ અને સસરા એને દુગવધુ જણે છે તેા દિવર અને નણુદ એને ભાણી કહે છે સ્ત્રી લે એક જ છે પણ દષ્ટિમાં એક ઘવાથી એમાં રૂપ-ભેદ પણ આવી ગયેા છે એટલા જ માટે ભારતીય કહેવત છે કે જેવી દષ્ટિ તેવી સુષ્ટિ જે આકર્ષી જે દષ્ટિ સર્જને ત્યાં એ વસ્તુ એને તેવા જ રૂપમાં દેખાય છે

જેન દર્શન પ્રમાણે પ્રયેક પદ્ધતિ અનત ધર્માત્મક છે તેટલાંક ધર્મ વ્યક્ત રૂપે રહે છે તેા તેટલાંક વળી અવ્યક્ત રૂપે જે મુખ્ય જે દષ્ટિ બિંદુને સામે ધરી એના પર ચિત્ત કરે છે તેજ ધર્મ એની અભિવ્યક્તિ થય છે એ વ્યક્તિએ જગતીઆમાં જાય છે જગતીઆમાં કાંટાળી યજ્ઞમાં યુધાન મહેતી રહ્યાં છે એક કશું - યુધાન કેવુ મહેતી રહ્યું છે ?" બી નએ કશું "ફૂલની નીએ તેા કાંટા છે આ જ દષ્ટિમાં ભેદ છે

એકની દષ્ટિ યુધાનની સુદરતા કાણી છે તેા બીજાની એની તરોળ કાંટા કશ્ચી. અને તરોળની દષ્ટિમાં કાંટા પણ છે તેમ ફૂલ પણ. પરંતુ કાંટાની દષ્ટિ સર્જને-ધરીને આલીશુ તેા કાંટા જ દેખાશે અને ફૂલોની દષ્ટિ રાખીને આલીશુ તેા ફૂલો જ દેખાશે. એકને માટે કાંટામાં પણ ફૂલ છે તેા બીજા માટે ફૂલમાં પણ કાંટા છે

આ જ વાત તમારી અને અમારી છે કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે આપણે સન્નુભાવ પગરીએ ઊંચે તેા આ સ્ત્રો તરત જ એના અને વિપરીત ધરત્યા આપી સર્જએ ઊંચે. પણ આપણે એના સન્નુભાવ વિચારવા બેસીએ તેા

આપણી દષ્ટિમા પેલા કાટા જ આવી જાય છે ફૂલ બધા ઓજલ થઈ જાય છે, કેમકે આપણી દષ્ટિ ફૂલો ઉપર નથી પણ કાટા તરફ છે તેથી જ રીતે એના પ્રત્યે આપણા મનમા એક ને સદ્ભાવના છે અને આપણે એના તરફ રાગાત્મક દષ્ટિએ જોઈએ છીએ ત્યારે આપણને એક કાંટાય દેખાશે નહીં કારણ કે એના ફૂલો તરફ જ આપણી દષ્ટિ ટેકાશે અને એ જ તો દષ્ટિનો જાદુ છે, જ્યાં કાટા પણ ફૂલ બની જાય છે અને ફૂલ કાટા.

એક હોલમા થોડાક આદમીઓ ખુરશી પર બેઠેલા હતા. એમના માથે ઘોળી ટોપીઓ હતી અને હાથમા દારૂની ખાટલીઓ દારૂ પીવાઈ રહ્યા હતા અને ગપશપ ચાલી રહી હતી ત જ સમયે સડક પરથી પસાર થતી થોડાક વ્યક્તિઓની નજર એમના પર પડી એકે કહ્યું “જોયુ, હવે તો ખાદીધારી-ખાદી ટોપીવાળા જ દારૂ પીવા લાગ્યા છે જે કાંગ્રેસે દેશને આઝાદી અપાવી, જેના આગ્રિયબળ ઉપર સમસ્ત ભારતને વિશ્વાસ હતો, એક દિવસ એવો હતો કે જ્યારે ગાંધી ટોપી સત્ય ને સદ્ગુણનું પ્રતિક હતી, પણ આજે એ જ ખાદીની ટોપી હેઠળ મદ્ય-પાન ચાલી રહ્યું છે” ત્યારે બીજાએ કહ્યું “વાત એવી નથી ખરૂ તો એ છે કે દારૂડિયા જ ગાંધી ટોપી પહેરવા લાગી ગયા છે ગાંધીજીની જીવન-સાધનાના જાદુનો એવો અભાવ પડ્યો છે કે ભાગતમા ઘેર-ઘેર ખાદીનો પ્રચાર થઈ ગયો અને એટલે હવે દારૂડિયાઓ પણ ખાદીની ટોપી પહેરવા લાગી ગયા છે” દાવ બદલાઈ ગયો ને ? આ છે દષ્ટિનો જાદુ

એક વખત એક કાગડાએ એક ઘૂવડને કહ્યું “કેટલી ભયાનક રાત છે ! ચારેય બાજુ અધકાર છવાઈ રહ્યા છે મને તો કાંઈ જ દેખાતું નથી.” ઘૂવડ બોલ્યું. “કાગડારાણા, જૂહું ન બોલો કેટલો પ્રકાશ છે ? હજુ હમણા તો સૂર્યનો ઉદય થયો છે અને તમે બતાવો છો રાત” સાચું તે છે કે કાગડા માટે રાત છે, તો પેલા ઘૂવડ માટે રાત પણ દિવસ છે કારણ એ રાત્રે જ જોઈ શકે છે સૂર્ય નીકળના જ એની આંખો બંધ થઈ જાય છે અને પછી એને માટે સમસ્ત સૃષ્ટિ અધકારપૂર્ણ બની જાય છે.

હા, તો દષ્ટિ બદલાતા સૃષ્ટિ પણ બદલાઈ જાય છે આપણે જે દષ્ટિને લઈને ચાલીએ છીએ, તે વસ્તુ આપણે મેળવી પણ શકીએ છીએ. એક અત્તર બનાવનારની નજર ફૂલો ઉપર રહે છે કારણ એ એમાંથી જ તો અત્તર બનાવવું છે, જ્યારે કાગડાની નજર ગદગી તરફ રહે છે એટલે

આપણે જે દષ્ટિ ધરીને ચાલીશુ તેવા જ રૂપમાં આપણે સૃષ્ટિને, પામી શકીશુ આપણે જો હસની દષ્ટિથી દુનિયાને ચકાસીશુ તે ત્યાં મોતી મળશે-દેખાશે. કામઘની દષ્ટિએ જોઈશુ તો માંસ અને એવું જ જોવા મળશે. હસની દષ્ટિ મોતી પર જ રહે છે એ મોતીના જ માહક અને માહક છે એટલે એ મોતી પણ મેળવે છે પણ પેશો કામઘે તો ધક્કિત બીજે તરફ દષ્ટિ રાખતો હોય છે તેથી એ માંસ ને એવી જ મહોત્તમ અર્થ્ય મારતો હોય છે.

દુનિયા તો એક જાતનું દર્પણ છે દર્પણમાં તમે તમારું પ્રતિબિંબ જોઈ શકો છો. જેવી આકૃતિ બનાવીને તમે એમાં જોશો તેવી જ આકૃતિ તમને જોવા મળશે. તમે એ વખતે સૌમ્ય રૂપમાં દર્શો તે તમારું પ્રતિબિંબ પણ સૌમ્ય જ દેખાશે. તમે ક્રોધના આવેશમાં હો તમે ક્રોધના પળમાં હો ત્યારે એ તમારા સૌમ્ય રૂપને ભરખી જશે અને એથી મોં પર ભયક તા છવાઈ જશે. આવી આકૃતિ લઈને તમે દર્પણ પાસે પહોંચશો તો એની પ્રતિકૃતિ પણ ભયકર જ દેખાશે.

મોં પરની ભયકરતા માટે તમે દૃષ્ટિને દોષિત ઠેરવી શકતા નથી. તમે એને દોષિત ગણીશો અને એના પર જ તમારો ક્રોધ દેવાઈ જાય તે ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં તમે એના ડુકાન કરી શકો છો પણ એ દર્પણ તમારી પ્રતિકૃતિને બદલી શકશે નહીં તમારી પ્રતિકૃતિમાં તે ત્યારે જ પરિવર્તન આવશે કે જ્યારે તમારી આકૃતિ જ બદલે. હા તો તેવી જ રીતે દુનિયા પણ એક દર્પણ છે એમાં તેવું જ પ્રતિબિંબ પડશે, જોવા તમે દર્શો. સમગ્ર પ્રકૃતિ તમને એવા જ રૂપમાં દેખાશે. સંપેન હોવર નામનો માદસ પાશ્વળ જીવતનો એક ખરો મોરો વિચારક થઈ ગયો છે એવું સાહિત્ય જ્યારે પ્રવલ થયું ત્યારે એના આમોચોના જાણે એક પૂરજ આવી ગયું એ આલોચના કેના બાધાક સામે એણે એક નાનો એવો જીવન આપ્યો. આરુ પુનઃક તે એક દર્પણ છે ? એમાં અધિક રૂપે જોશો એને દેવકૃત દશનમાં કેવી રીતે થશે વારુ ? અધિક પોતાનું રૂપ લઈને ગયો છે ને કોઈ મનુષ્ય ત્યાં પહોંચ્યો હોત તો એને માનવીય-સૌન્દર્યનો જ આભાસ, અનુભવ થાત એટલે કે આપણે જે રૂપ લઈને જઈશુ તેવું તેવું પ્રતિબિંબ દર્શો.

એક દોષતા યોગનું ચિત્ર દર્શુ ચિત્રકાર પોતાના એ ચિત્રને લઈને કોઈ એક સજ્જન પાસે પહોંચ્યો પેા દેશક સજ્જને એ ચિત્રને ઉત્કૃષ્ટ બિંદુ તો એમાં યોગના પગ ઉપરની તરફ દેખાયા તેથી તેઓ બરાબી

ઊઠ્યા “આ તે કેવું ચિત્ર છે ? એક ગધેડો ચામેય પગ ઉપર કરીને આળોટી રહ્યો છે” ચિત્ર જ ન્યારે ઉલટું પકડી રાખ્યું છે તો ઘોડો ગધેડા રૂપે જ દેખાશે એટલે સર્વ પ્રથમ, દષ્ટિ જ ઠીક કરવાની જરૂર છે પછી જુઓ કે ઘોડો છે કે ગધેડો ? અને ઘોડો રહ્યો છે કે આળોટી રહ્યો છે ?

એક બહેન કોઈ એકના ઘેર રસોઈચણનું કામ કરતી હતી પગાર કંઈ એને વધુ મળતો નહોતો રસોઈ કરવી અને ધરતું ખીજી નાનું-મોટું કામ કરવું અને એના બદલામાં એને ખાવાનું તથા કપડાં મળતા હતા પેલું ઘર લક્ષ્મીસપત્ન હતું એક દા’ડો ત્યાં શીરો બનાવવામાં આવ્યો ધરના બધાં જ ભી કીધું પછી એ બહેન જમવા ખેડી શીરાનો કાળિયો મોમાં મૂક્યો પણ એ ગળે ઊતર્યો નહીં ઘેર એનો દસ વર્ષનો દીકરો જીવારનો સૂકા રોટલો ખાતો હતો એટલે માના ગળે શીરાનો કાળિયો શે ઊતરે ?

માની મમતા જગી ઊડી અને એણે થોડાંક શીરો કાગળમાં બાધી લીધો ધરતું કામ જલદી-જલદી આટોપી એ પોતાના ઘર લાણી જવા નીકળી પડી, પણ હજી ધરના ઉંચેથી પગ બહાર મૂક્યો નહીં કે પેલું પડીકું હાથમાંથી સરી પડ્યું એમાંથી ઘીના ટીપા ચૂઈ રહ્યા હતા દ્વાર નજીક ઊભેથી ત્રણ બહેનોની નજર એના પર પડી પહેલાં બહેન બોલી “કેવી ચોર છે ? અહીં ખાધું અને હવે પોતાના ઘેરે પણ લઈ જાય છે પકડો એને” બીજી બોલી “આ ગરીબાઈનું પાપ છે”

ગરીબાઈ પોતે જ એક પાપ છે સાચું છે કે “**बुभुक्षित किं न करोति पापम्**” ભૂખ્યો કયું પાપ નથી કરતો ? દરિદ્રતા જીવનના સમન્ત ગુણોને હરી લે છે એક ગરીબના મનની પીડા અમીર-ધનવાન જાણી શકતો નથી જેના ઘેર ચાર-ચાર મોટરો છે અને જે કદી બે ફર્લાંગ પણ ચાલ્યો નથી એ પગપાળા ચાલનારના કષ્ટનો શો અનુભવ કરશે ? તેવી જ રીતે જેને ત્યાં બદામ-પિસ્તાની બરફીઓના ટીકીનો ભર્યા પડ્યા છે, જેને ખાધેલું પચાવવા સાર પાચન માટેની ટીકડીઓ લેવી પડે છે, એ ભૂખ્યાની પીડાને જાણી શકતા નથી કે સાધનોના અભાવે મનુષ્યને કેટકેટલી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે હા, તે બીજી બહેને કહ્યું કે ‘દોષ એનો નથી, પણ ગરીબાઈનો છે’

ત્રીજી બહેને કહ્યું “તમે બન્ને એના રહ્યને સમજી શક્યા નથી-

આ ચોર-દુષ્ટિ નથી તેમ જરીબાઈનું પાપ પણ નથી. આ તે માતાની મમતા છે અહીં શીરો બન્ને. તે આ શીરો આશિષે અને એનો બાળક મેર સૂકી શેટકી ચાવે એ માનુ મન કેમ કરી સ્વીકાર કરે ? કાળમે એને અને શે બનરે ? માની મમતાનું માપ આપણે કરી શકીએ નહીં " જેવી મમતા એક માતાને પોતાના બાળક પ્રત્યે હોય છે તેવી જ મમતા વિશ્વના સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રત્યે આપણા મનમાં ઉભરાઈ આવે તો આપણે પરમાત્મ બની શકીએ છીએ. માની મમતા મનુષ્ય અમર મેળવી લે તો એ મહામાનવ બની જાય માતા પોતાના બાળક પ્રત્યે જેટલી સ્નેહધારા વરસાવે છે તેટલી દુનિયાના તમામ બેગ-દીકરાઓ પ્રત્યે વરસાવી શકે તે એ ઠરુણની સાક્ષાત્ સૃષ્ટિ બની શકે છે પ્રલય-કાળમાં સ્થાવરનું વિશાળ પ્રાણી-સમૂહ સૂકાઈ શકે પણ માતાની હૃદય-મમતા તો પ્રલયકાળમાં પણ સૂકાય શકશે નહીં

શીરો ભાઈનું નાનું-એવું પાકું છે ત્રણ બહેનો છે અને એમની બુદ્ધિ-બુદ્ધિ ત્રણ દષ્ટિઓ છે પહેલી એને ચોરની દષ્ટિએ લુભે છે બીજી દષ્ટિમાં એ જરીબાઈ છે તો ત્રીજી આખોમાં એ એક માતા છે અને એના દિકરાં મમતાની ધારા છે અને જ હૃદયમાં છે જેવી દષ્ટિ તેથી સૃષ્ટિ વિચારકેએ દષ્ટિના અનેક ભેદ-પ્રકારો બતાવા છે આપણે એ વિશે અભિગમ પ્રવેશમાં વિચાર કરીશું

આસન સક્રિય દષ્ટિ

જેવી દષ્ટિ હકત નજીબની વસ્તુને જ તેઈ શકે છે અને દૂરની દષ્ટિ (દૂરદષ્ટિતા) નજીબ હોય તેને આસન િ હૃદયમાં છે આ ઘઈ બધ વધારી ભારમાં સક્રિય દષ્ટિની વ્યાખ્યા પરંતુ અધ્યાત્મના ક્ષેત્રે સક્રિય દષ્ટિ (નિકટ દષ્ટિ)ની વ્યાખ્યા બીજી જ છે જેણે હકત વર્તમાન અને વર્તમાનમાં સુખને જ તેમજ છે વર્તમાનના બોધે ઉપર જ તેની નજર છે એના બીજા પાસાને જોવા તે ઈકાર કરે છે તેને સક્રિય (નિકટ) દષ્ટિ હૃદયમાં છે આ તે અધિકાર આપણે સક્રિય દષ્ટિવાળા જ તેમજ મને છે તેઓ વર્તમાનના બોધેને / જીવનનું ચરમ લક્ષ્ય માને છે અને બોધેને પ્રજા આજ મીચીને રોડના નવ છે વળી આજે તે બોધેની આ ઠો મા જે તેમો આગળ વધી ગયો છે એને જીવનની રોડમાં એટલે જ અધ્યયન વધેમાં માનવમાં આવે છે

બાળકને સમજાવ પ્રિય હોય છે જેટલાં બાળક સમજાવે સારું રોઈ

અને કચવાતા હોય છે રમકડામા બાળકોને તેટલો જ આનંદ આવે છે જેટલો તમને નોટોની થપ્પીઓમા હા, તો બાળકની પાસે એક કિમતી હીરો છે અને તમારી પાસે એક રમકડું છે પેલું બાળક રમકડું લેવા માગે છે એને જો એ રમકડું પસંદ આવી જશે તો એ હીરાને બદલે પણ પેલું રમકડું ખરીદી લેશે ચાર પૈમાના રમકડા પાછળ પેલો હજારોની કિમતવાળો હીરો બાળક ગુમાવી શકે છે પણ તમે આવા સોદા માટે કદીયે તૈયાર નહી થાવ પણ કોઈ 'પચ્ચીસ વર્ષનો નવજુવાન જો આવો મોદો કરી બેસે તો તમે એને શુ કહેશો ? એને તમે બુદ્ધિમાન તો નહી જ કહી શકો, તો જે વ્યક્તિ માનવજીવનને ભોગોના રમકડા બદલે વેચી નાખે છે એને શુ કહેવાશે ?

કોઈ માકડું (વાદરો) તમારો હાર લઈ જાય છે તમારે એની પાસેથી હાર પાછો મેળવવો છે પણ તમે એને જોડરાવશો, ધમકાવશો તો સભવ છે કે એ હાર લઈને નાસી જાય અથવા હારને તોડી પણ નાખે એટલે તમારે હાર મેળવવો જ હોય તો તમે એને થોડાક ચણા ખતાવો એ ચણા લઈ લેશે અને હાર ફેંકી દેશે ચણાને બદલે કિમતી હારને ફેંકી દેવાનું કામ માકડું (વાદરો) કરી શકે છે, મનુષ્ય નહી કરે પરંતુ જે માનવ ક્ષુદ્ર વસ્તુઓના બદલામા બહુમૂલ્યી જીવનને લૂટાવી દે છે, એને માટે તમારી પાસે કયો શબ્દ છે વારુ ? એ સકુચિત (નિડટ) દષ્ટિ છે કારણ એણે ફક્ત વર્તમાન સુખને જ જોયું છે

જેને પોતાના ભાવિ-ભવિષ્ય-ઉપર વિશ્વાસ નથી તેમ ભવિષ્યની પ્રગતિ સારુ કાઈ સકલ્પ કર્યા નથી એને આપણે એક દષ્ટિએ અસહી કહીશું. અસહીનો અર્થ આગમની ભાષામા કહીએ તો જેને ફક્ત વર્તમાનનું સુખ પ્રિય છે, જેની વિચારશક્તિ ફક્ત વર્તમાન પૂરતી જ સીમિત છે ભૂતને ભવિષ્ય અંગે જેને વિચારવાની શક્તિ જ નથી, તેમ નથી કદી એની પાસે વિચારવા માટે એક મિનિટની કુરસદ, એ થાય

માખીને તમે ઉડાડશો તો પણ ઊડીને પાછી શરખતના ખાલામા પડશે કેમકે શરખતની મીઠાશ એને પ્રિય છે આખો વડે એણે ફક્ત મીઠાગને જ જોઈ છે પણ એમા પડ્યા પછી શરખતની મીઠાશ માણવા એ જીવતી રહેશે કે કેમ એ અંગે એ વિચારી શકતી જ નથી એટલા માટે માખીને અસહી કહી છે તેવી જ રીતે જે મનુષ્યે ફક્ત ભોગને જ પોતાનું જીવન-લક્ષ્ય

માન્ય છે તે પણ વર્તમાન સુખને જ જોઈ શકો છે ફક્ત પતમાન સુખ ચાહનાર માટે ત્રણ વર્ષિત સુખમાં મધુરામ અદ્યત-પ્રાપ્તિ એક સુંદર રાખ માટે છે કે -

પાવ પરસ્સ કુર્ચ્વતો હસતિ મોહ મોહિતો ।
મપ્પોગલે ગસંતો વા યિર્ણિર્વાતં ન પરસ્સતિ ॥

ઈસિલા સિવાઈ સુખ ઓ ૧૫ મા. ૧૧

મોહ-ભાગમાં દુઃખવેલો આત્મા બી ન પર આત્માચાર કરે છે પોતાના મુદ્ધ સ્વાર્થ માતર બીજાનું શોપણ કરે છે બીજાને કુ ખ દરમાં આપણે જોઈ એવું હલ્લ આનંદ-મન બની જાય છે મો પર મલકાદ જ્યાં છે પણ એના આનંદ તો પેલી માજી જેવો છે જે કોટની ગોળી જોઈ એને લેવા દેવી ત્ય છે માજીમાર આરે નદીએ માજી પામ્યા ત્ય છે ત્યારે એ કાંટામાં કોટની ગોળી બેરવી દે છે અને પછી કાંટા પાસીના વહેલુમાં છેડી દે છે એ ગોળી માજી કોટની ગોળીની લાલચે કાંટા પાસે આરે છે અને એજીને માવ છે પણ એ પૂરી ખાઈ લે ત્યાર પહેલાં તો માજીની આરે-એલે-રહેલો કાંટા એના વળાને વીધી માવે છે એક કષ્ટને આનંદ એના જીવનને અરખી લે છે

આ છે નિકટ દષ્ટિ (સક્રમિત દષ્ટિ) જે પદાર્થના અલ્પ સૌન્દર્યને જ જુએ છે એની પાછળ છુપાયેલા કાંટાને જોવાની સુક્ષ્મ દષ્ટિ એની પાસે નથી. એક પ્રાચીન કવિએ માનવની નિકટ દષ્ટિનું સુંદર ચિત્ર એક શ્લોકમાં આપ્યું છે મારા ગુરુદેવ બી કિશનલાલજી મહારાજ પોતાનાં પ્રવચનો દરમ્યાન એને મહુ મર્મવાલે કલા કરતા હતા.

સ્વર્ગ સ્વાલોકે સિપતિ સરિલાઃ પાદ શૌર્ભ વિમલે
પીયૂષેષ પ્રવર કરિંયા લાહવસ્યેષ્ય મારમ્ ॥
ચિન્તા રત્ન ચિંકરતિ કરાદ્ વાપસોદ્દાવ્યનાર્થમ્,
પો કુરેપ્રાપ્યમિર્વે ગર્મષતિ મુષા મેલ્યજન્મ પ્રમલ્હઃ ॥

એક દરિદ્ર વ્યક્તિ છે પિતળની તો શુ માટીની થાળી પણ એના નસીબમાં નથી. સફાઈએ મોઈ સમ્રાટ પ્રસન્ન થઈએને સેનાની થાળી આપી દે છે સિપાહી પ્રસન્ન થઈ થેર પાએ કરે છે થેર આ નેને જીવુ તો પર આપુ ધૂળના લેણીથી લયુ પમુ છે મહિનાઓ પાસી વખા હોઈ 'સાર જ કયું ખરોડ હવે એ જમુ હાલમાં લે છે અને કમ્બરા મેળા કરે છે વિચારે છે આ કમ્બરા રેખ્યા છે તે સર્માં લગી રેખ્યા તે જ વખતે એને

સમ્રાટે આપેલી થાળી યાદ આવે છે સોનાની થાળી ઉપાડી, એમા કચરો ભર્યો અને બહાર ફેંકી આવ્યો તમે હવે એને શુદ્ધિમાન કહેશો ને ? કે બીજુ ક'ઈ ?

વારુ ત્યારે, જુઓ, એક આદમીએ વર્ષો સુધી સાધના કરી તેથી એક દેવ એના પર પ્રસન્ન થયો અને એણે એને અમૃતનો એક ઘડો આપ્યો. દેવે લાગ્યશાળી છે એ ! જેને જીવનમા પાશર દૂધેય મળ્યુ નથી એને અમૃત ભર્યો એક ઘડો મળી ગયો જેનુ એક ટીપુ પણ શરીરમા નવજીવન અર્પે છે એવા અમૃતને લઈ માણસ ઘેર આવે છે, નીચે જુએ છે તો પણ ધૂળ-ધૂળથી ભરાઈ ગયા દેખાય છે એ વિચારે છે પાણી લેવા તે કાણુ જાય, આ અમૃતનો ઘડો તો ભર્યો છે જ, એનો જ પાણીને સ્થાને ઉપયોગ કરી લઉં અને એમ વિચારીને એ એ જ અમૃત વડે પંગ ધોઈ માખે છે. શુ તમે એને ચતુર કહેશો ? નહી, તમારુ મન એમ કહેવા સ્વીકૃતિ નહી જ આપે તમારી પાસે તો એવા માટે બીજો જ શબ્દ છે

ત્રીજી વ્યક્તિ એક એવી છે જેને હાથી મળ્યો છે જેણે જીવનમાં કદી પૂર્ણરૂપે ધોડેસ્વારી કરી નથી અથવા તો જેને સાડા ત્રણ પગો ધોડો પણ નસીબમા નથી અને હાથી મળો જાય તો સમજવુ જોઈ એ કે એનુ કિસ્મત તેજ છે પણ એ શ્રીમાન હાથી મળતા એમ વિચારે કે આને માટે એક મણના રાટલા જોઈ શે આનુ ખર્ચ શે પૂરુ થશે ? અને ખર્ચની ખૂનિ સારુ એ જ ગલમા જાય છે ત્યાથી લાડા કાપી, હાથી પર લાદી શહેરમા વેચવા જાય છે વિચારે છે ચાલો સારો ગંધો મળી ગયો એકી સાથે ધણુ બધુ બળતણ આવી જાય છે અને પોતે પણ પહેલા એની શ્રેણીમા બેસશે. એથા એક લાઈ છે એમની વાત પણ સાલળી લ્યો વર્ષોની સાધના પછી કોઈ દેવની કૃપાથી ચિતામણી રત્ન એમને મળ્યુ એના ત્રલાંધથી વિશાળ મહેલ અને સ્વર્ગીય વૈભવ એમને સાપડ્યુ એ વખતે જ એક કાગડો વૃક્ષની ડાળે બેસી કાવ કાવ કરી રહ્યો હતો અને પેલા લાઈ સાહેબમા આરામમા ખલેલ પડી રહી હતી એને ઉડાડવો પણ કાકરો-લાવવાનો પ્રયત્ન કાણુ કરે ? એમને વિચાર મૂર્ખો કે શા માટે આ 'ચિતામણીનો જ ઉપયોગ ન કરી લેવાય ? એ તો તે જ ચિતામણી વડે કાગડને ઉડાડે છે કાગડો તો જાડી ગયો સાથે જ પેલો સ્વર્ગીય વૈભવ પણ સમાપ્ત થઈ ગયો.

આને પણ તમે કુશળ અને શુદ્ધિમાન નહી કહો આવી વ્યક્તિએ માટે તમારી ધાર્મિક શબ્દ છે 'મૂર્ખ' બધા મૂર્ખની શ્રેણીમાં બેસને હા.

मान्य उ ते पञ्च वर्तमान सुभने न लोर्ध रको उ इत वर्तमान सुभ
 आह्वानार भाटे मनि वर्तित सुभमा भयुराय अर्धत-अधि ओः सुभ २५
 आपे उ ३ -

पाव वरस्स कुम्भतो वसति मोह मोहितो ।
 मण्डोगळे वसतो वा विविघातं न वस्सति ॥

उसिवा सिवाधं सं १५ वा ११

मोह-लज्जामा इत्यथेतो आत्मा भीम पर अन्वयार इरे उ येताना
 सुभ स्वय आतर भीमनु शेषसु इरे उ नी नने दु भ इरमा अटपले
 लोर्ध जेनु इरम आन-मम ननी लम उ मेा पर मवकाट ज्वाभ उ
 पञ्च जेना आन इ तो पेवी माळधी जेवा उ ने खोटनी जेणी लोर्ध जेने
 जेवा छेरी लम उ माळीभार अघरे नदीये माळधी पञ्चवा लम उ
 इधरे जे कांटाभा खोटनी जेणा जेरवी इ उ जने पञ्च इति पञ्चाना-पञ्च-
 लुभा छेरी इ उ जे जेणीमाळधी खोटनी जेणीनी काखये कांटा पसेआवे
 उ जने जेणीने जाभ उ पञ्च जे पूरी जाधं बे त्वा र पसेवां तो जेणीनी
 आरे-आवे-इदेसे इति जेना जणाने वीधी नपे उ ओः लखने आन इ
 जेना ज्वावने शरभी ने उ

आ उ निःकट इष्टि (सुकुमित इष्टि) ने पदार्थना ज्वाव सौन्दरि
 न लुम्बे उ जेनी पाळण सुपायेवा कांयने जेवानी सुभम इष्टि जेनी
 पसे नथी ओः मायीन इविजे माननी निःकट इष्टिनु सुभर मित्र ओः
 म्थेकाभां जाभुं उ अथ मुकटेव भी किलनवावण म्थारान् येतानां प्र
 यने इरमान जेने भु भर्भजावे ज्वा करता इत

स्वयं स्वाळे सिर्पति हरिज पाव शोभं विमले
 पीयूषेण प्रवर करिष्या वाहयस्येण्य भारम् ॥
 विन्ता रसं विंकरति कराव् बीपसोइहायनार्थम्,
 यो सुंप्राप्यमिदं गर्मयति मुषा मर्त्यजन्म प्रमत्त ॥

ओः इति व्यक्ति उ पिपणनी तो शु माटीनी घाणी पञ्च जेना
 नसीभमा नथी अइमोअये इधंअभाट प्रसन्न वर्धेजेने सेलानी घाणी आधी
 इ उ सिभारी प्रसन्न मधं येर पञ्चो इरे उ येर आच्यो ने जेपु तो
 पर जापु भूणना शोषधी लपुं पञ्च उ अदिनाओ पत्ती ज्वा छेरी सा
 न भुं नयेतु तवे जे अकु इत्यना से उ जने इधरा जेना इरे उ
 विचारे उ आ इधरा हे जेना उ ते शर्मा करी इकुं तं न चभते जेने

સાધના કરવાની છે પરંતુ મનુષ્ય તો આજે ઉલટું કાર્ય કરી રહ્યો છે એકવાર એક ધરમા કૂતરો આવ્યો માતાએ જોયો તો બાળકના હાથમાં લાકડી આપી અને કહ્યું કે, જા આ લાકડી વડે પેલા કૂતરાને કાઢી આવ પરંતુ એ બાળક લાકડી લઈને બહાર ગયો પણ કૂતરાને ન કાઢતા પોતાના નાના ભાઈને જ મારવા લાગ્યો માને આની ખબર પડતા બાળકના હાથ માંની લાકડીને એ લઈ લેશે અને પેલા બાળકને વઢશે ય ખરી આજે આમ થઈ રહ્યું દેખાય છે પ્રકૃતિ માતાએ આપણને આ શરીર એટલા માટે આપ્યું છે કે એના વડે આપણે આત્માના કપાય ને વાસનાને કૂતરાની જેમ બહાર કાઢીએ પણ આપણે તો ઉલટું જ કામ કર્યું છે કૂતરાને તો કાઢતા નથી પણ એ લાકડીનો ઉપયોગ પોતાના જ જીવનના સહગુણોને સમાપ્ત કરવામા કરી રવા છીએ ચંદ્રહાસ ખેડૂત-લવાર હજારો દુશ્મનોની વચ્ચે પણ આપણુ રક્ષણુ કરી શકે છે પણ એ તલવારનો ઉપયોગ દુશ્મનોના માયા વાઢવા કરતા ધાસ કાપવામા-વાઢવામા કરવામા આવે તો એના માટે શુ કહી શકાય, વારુ !

હા, તો આ નિકટ-સ કુચિત-દષ્ટિ છે જે ફક્ત દેહ અને દેહ-સુખને જ જુએ છે પણ એના કડવા પરિણામોને જોતી જ નથી

રાગ અને દ્રેષ દષ્ટિ

એક રાગ દષ્ટિ છે, જેમા દોષ પણ ગુણ રૂપે દેખાય છે જેના પ્રત્યે રાગ હોય છે પછી એના દોષ દેખાતા જ નથી ખીડીના શોખીનને એના દુર્ગુણ કદી નજરમા નહી આવે, ભલે ને તમે એને આહું તેટલું સમજાવો. ખીડીથી લોહી સુકાય છે, હૃદયમા જલન થાય છે હોઠ કાળા થાય છે અને સાથે જ પૈસાનો દુર્બંધ થાય છે પરંતુ જેને ખીડી પ્રત્યે અનુગ્રહ છે તે આ મોટા-મોટા દુર્ગુણો પૈકી, એક્યને સ્વીકારવા તત્પર નહી અને તેથી જ તો ખામીથી-પીડાતા ક્ષેત્રના ગડકા કાઢવા છતાય લોકો એને (ખીડીને) વળગી રહેતા હોય છે એમને જ્યારે ખીડી છોડવાનું કહેવામા આવે છે તો, તેઓ બોલી ભાડે છે, ભાઈ એ તો હવે મર્યા પછી જ છૂટશે આવી જ રીતે અકીણ, અને મદ્યપાનના શોખીનો સામે તમે જે એ નશીલા પદાર્થોની ખુરાઈ-દુર્ગુણનું વર્ણન કરશો તો તેઓ પણ એ માનવા તૈયાર નહી થાય નશો કરનાર નશાની ખુરાઈને જે ખરેખર એક વખત સ્વીકારી લેશે તો હું માનું છું, જીવન પર્યાંત એનો તે સ્પર્શ પણ નહી કરે

એ રાગદષ્ટિ છે કે ચોરને અધારી રાત પ્રિય લાગે છે, આદતી અપ્રિય.

તે સેનાની ઘાળીમાં કચરો ભરીને ફેંકનાર મૂખ ઉ જન્મતથી પણ ધાનાર અકુશળ છે ક્ષમી ઉપર ગળતણ વહેનાર ચતુર નથી અને ચિતાભણી રાતથી કાગડે ઉડાનાર પણ મૂખ જ છે તે માનવ-જીવનને ભોગ્યે પાછળ છુટાવનાર કેવો યુદ્ધિમાન છે? વાસના ને ભોગ્યે જેના જીવનના લક્ષ્ય છે તેણે એની પાછળ આત્મ ચિંતાને જેમુ છે અક્રમ-રાગના સ્થાને પદાર્થ-રાગ જેના જીવનમાં જ મ્યો છે એ નિકટ (સક્રિય) દષ્ટિવાળા મનુષ્ય છે

ભોગ્યને જ નો લક્ષ્ય મનાયુ હોય તે એ દષ્ટિએ માનવ કરતાં પણ જીવન વધુ સુદર હશે કારણ કે માનવજીવન કરતાં પણ-જીવનમાં ભોગ્યે સ્વચ્છ-સુલભ છે મનુષ્યે નો ભોગ્યોના સાધનો એકલ કરવા હેતુ તે એણે નાણાં ખરચવાં પડશે. જ્યારે પશુએને તે એક નવો પૈસો પણ ખર્ચવા પડતો નથી. એક માખીને નો મીઠાઈ ખાવી હશે તે એ જાડિની સમી કઠોઈની દુકાને પહોંચી જશે. એને એક પૈસો ખસ્યુ દેવા નથી પડે જ્ય તમને મીઠાઈ ખાવાની ઈચ્છા થઈ અને તમે માખીની જેમ મીઠાઈની દુકાને ઉપર ધા નાખશો તે તમે માર જ ખાશો અને મીઠાઈનો એક ટુકડો તમારા હાથમાં નહીં આવે. એ મીઠાઈ માટે તે તમારે પૈસા ખરચવાં પડશે.

આજે તે-મો ડોઈ ગામ સુરક્ષિત હોય કરવાળ ઉપર સહજ પોલીસ પહેરો ભવી રહી હોય પણ જમર (જમરા)ને પુગપની સુવાસ ભેવી હશે તે વિના રોકરોક ત્યાં તે પહોંચી શકશે, એને નથી પોલીસનો ડર કે નથી જાગુતી પરવાલ અને તમારે નો એ સુરક્ષિત ગામમાં પહોંચ્યુ હોય તે પણ (પરવાલ) ભેવા પડશે. વગર પરવાને જ દર પ્રવેશ કરવો નોખમમહુ મહાસે-મહેસોમાં સ્વચ્છ રૂપે કરતી ચક્રીઓ અને કમૂતર જેવાં પખીઓ રણીના રૂપને સ્વતન્ત્રપૂર્વક પ્રતિબિંબ જેઈ શકે છે એમને ડોઈ શકો શક્ય નથી પણ ડોઈ મનુષ્ય નો આ દબે જેવાનો પ્રવલ કરશે તે એને તે સંકળ જ પહેરવાનો વખત આવશે હા તે ભોગ્યને જ નો જીવનનો ઉદ્દેશ્ય જાણવી રીધે હોય તે તમે ભવની ચૂંટણી કરવામાં મોટી ભૂલ કરી મ્યા એ પછી તમારે મનુષ્યમત નહીં પણ પશુ-મત જ ચૂંટવો જોઈએ. કેમકે ત્યાં સ્વતન્ત્ર છે

વિચારવાની એ રીત જ ખોટી છે કે માનવજીવન વાસનાની પર્નિ અર્થ / મનુષ્ય જ જીવનનું લક્ષ્ય છે આ સ્ત્રે આખ્યિત પ્રવતિ સાધીએ-આની ઉન્નતિ જન્ય ભવોમાં અલક્ષ્ય છે એની ઉન્નતિ કરવા મારે આખ્યે

શોધતા ફરતા રહેશો પણ ન્યારે કાઈની સાથે તમારી દીકરીનું વેવિશાળ થઈ જશે તો પછી ભલેને એ મુરતીયો દોઢ ટાગનો પણ કા ન હોય, તો પણ સાસુ ને સસરાની આંખોમા દેવકુમારથી કાઈ અંશે એ ઓછો નહી હોય.

જેની દૃષ્ટિમા પ્રેમ ભર્યો છે એને માટે સમસ્ત સૃષ્ટિ સૌન્દર્યપૂર્ણ છે સાચુ પૂછો તો સૌન્દર્ય પદાર્થોમા નહી પણ આપણી આંખોમા વસે છે, આપણે જ એમા સૌન્દર્યનો રગ ભરતા હોઈએ છીએ નહી તર પદાર્થોમા તે વળી શુ ભર્યું છે ? વસ્તુમા જ જો સુદરતા ભરી પડી હોય તો એ સદૈવ સર્વને માટે સુદર હોવી જ જોઈએ, પણ એવુ બનતું નથી

હા, તો સુદરતા અને અસુદરતા બહાર નથી પણ મનુષ્યની આંખોમા છે એ જ એને સૌન્દર્યપ્રદાન કરે છે સૂર્ય પોતાના સેકડો ફિરણો વડે જલ, થક્ર અને નભ (આકાશ) ને પ્રકાશમાન કરે છે, કારણ કે પૃથ્વી પર્વત વગેરે બધા પોતાના અરૂપમા પ્રકાશમાન નથી એમનો પ્રકાશ ઉપર સાપેક્ષ હોય છે તેવી જ રીતે પદાર્થ ન સુદર છે તેમ ન અસુદર, પરંતુ માનવમનનુ સૌન્દર્ય જ પદાર્થોમા સુદરતાના રગ ભરે છે બીજા શબ્દોમા કહુ તો આજ દૃષ્ટિ તે રાગ દૃષ્ટિ છે ન્યા વસ્તુમા ફક્ત ગુણ જ દેખા દે છે, પછી ભલેને એમા હજારો દુર્ગુણો હોય અને તે એના મનમા વસી ગયો છે ત્યાં તે એના દોષો પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરે છે.

કહેવાય છે કે નેપોલિયનના અક્ષરો અત્યંત ખરાબ હતા. ન્યારે એના પત્રો મિત્રો પાસે પહોચતા ત્યારે બહુ હાસી-પાત્ર બનતા. એક વખત એના મિત્રે કહ્યું .-“ સમ્રાટ, અક્ષરો તો એવા છે કે સ્વયં સરસ્વતી પણ ચશ્મા લગાવે તો પણ વાચી-ઊકેલી શકે નહી ” નેપોલિયને જવાબ વાળ્યો “ મારા અક્ષર કેવા છે, એ મને નહી પણ જેસોફાઈનને જઈને પૂછો.” પેલો મિત્ર પત્ર લઈને જેસોફાઈન પાસે ગયો અને એને અક્ષરો અંગે પૂછતા એ બોલીઃ “ આનાથી વધીને વધીને બીજી સુદરતા શી હોઈ શકે ? કેવા મોતી જેવા ચળકી રહ્યા છે ?” આ જ તે રાગ દૃષ્ટિ છે ન્યા અસુદર પણ સુદર બની જાય છે

જેના પ્રત્યે મનમા રાગ છે એની પાછળ આવતા હજારો કષ્ટોને આપણે હસતા મુખડે સહન કરી લઈશું એમા કષ્ટો જેવુ લાગશે જ નહી કાઈ આપણી પ્રિય વ્યક્તિ બીમાર હોય તો આપણે કલાકોના કલાકો એની સેવા સૂક્ષ્મ કરીશુ અડધી-અડધી રાત સુધી આંખોમા ઊઘ નહી હોય તેમ

આઘની શીતળ માંદની સારાવે પ્રાણીજનતને આકર્ષિત કરે છે પરંતુ મલ્ટા ઉદ્ભવી ચોરનું મન ખિન્ન બને છે કેમકે અપહાર એના સ્વાભાવે પેસે છે સાચા આપે છે તેથી જ તે શાંત-સિન્ધુ મધુરી માંદની એને અપ્રિય થાય છે આમ જ ચોરનો એક ભાઈ ધૂવડા છે જેને પણ પ્રકાર પ્રિય નથી સુરોહની સાથે જ કમળ ખીલી જાહે છે પ્રથમ કિરણને સ્પર્શ પછી એ પ્રકૃષ્ટિત બની જાય છે ચક્રસંખ્યા મગળ આવન ગાઈ એનું સ્વાભાવ કરે છે માનવસમાજ સ્વના પ્રથમ કિરણથી જન્મિતો સદેશ મેળવે છે પરંતુ સુખના એ જ શુભ કિરણો ધૂવડા ખાટે કબલથી બને છે કારણ કે સુખના ઉદ્ભવની સાથે જ તે પોતાની દષ્ટિની સક્રિય યોઈ બેસે છે એટલા માટે જ એ અપહાર પસંદ કરે છે

એના જીવનમાં મિથ્યાત્વનો પ્રબળ અપહાર જ્વાલેસો છે એને વીતરક દેવની પવિત્રપાવન વાણી પણ બમતી નથી જીવનજન્મિતનાં સુત્રોમાં-જોખમાં-એને અધ પતનનો ભાસ થાય છે આધ્યાત્મિક વિકાસમાં વિનાશ લુએ છે અને વિનાશમાં વિકાસ કારણ કે એને ભૌતિક પદ્ધતી પ્રત્યે અનુરાગ છે અને એ રાજ જ એને તે પદ્ધતીમાં જ્ઞાન દનો અનુભવ કરાવે છે એટલા જ માટે અધુભ પરિણામ ભોમવીને પણ સરાજ દષ્ટિ-આક્રમ પદ્ધતી-રાજમાં જ અનુરાગ-પ્રત્યેસો રહે છે

અહીં મહેનો બેઠેલી છે કોઈ મહેનતુ બાળક પેશાબ કરી રહે તે પાસે બેઠેલી મીઠા મહેન મોં મચ્છાઈ અને બોલી ભાઈ રોવા ઉપર છે જ્યાં અહીં જ પેશાબ કરી નાખ્યો પરંતુ મીઠા જ ઘડે એ જ મહેનતુ બાળક એના જોણમાં પેશાબ કરી કે છે તે જો જ મોં મચ્છાઈથી મહેન પોતાના બાળકને ખારથી ઉપાડે છે અને સાથે કરો લે છે લુએ-પાડેલી મહેનના ઉકરાએ પેશાબ કર્યો તે મોં મચ્છાઈ પણ બનારે એના પોતાના જ બાળક એની કિમતી સાદી મઠી કરી નાખ્યા ત્યારે એ જુવાઈરે છે કારણ કે માતાની પોતાના બાળક પ્રત્યે રાગ-દષ્ટિ છે

માતાની દષ્ટિએ એનું બાળક સર્વ કોઈ છે એની નજરમાં એ કોઈ રાજકુમારથી જોડો નથી. કમને એને મદેશ કોઈ માકમ (વાંદરા) જેવે હાં ન દેવ! ત્યારે સ્વયં માકમ પણ દપલુમાં બનારે પોતાનું પ્રતિબિંબ જુએ છે ત્યારે એનું હાલ પણ પ્રસન્નતાથી નાગી ઘટિ છે આવી જ વાત કોઈ એક સામુની છે એની આંખોમાં એને કુરુપ જમાઈ પણ સ્વ સુદર છે ન્યાં સુખી દીકરીનાં જન્મ ન કોઈ જાણ ત્યાં સુખી તેા તમે કેટલાય મુદતીય

શોધતા ફરતા રહેશે પણ ન્યારે કાઈની સાથે તમારી દીકરીનું વેવિશાળ થઈ જશે તો પછી ભલેને એ મુરતીયો દોઢ ટાગનો પણ કા ન હોય, તો પણ સાસુ ને સસરાની આંખોમા દેવકુમારથી કાઈ અ શે એ ઓછો નહી હોય.

જેની દૃષ્ટિમા પ્રેમ ભર્યો છે એને માટે સમસ્ત સૃષ્ટિ સૌન્દર્યપૂર્ણ છે સાચુ પૂછો તો સૌન્દર્ય પદાર્થોમા નહી પણ આપણી આંખોમા વસે છે, આપણે જ એમા સૌન્દર્યનો રગ ભરતા હોઈએ છીએ નહી તર પદાર્થોમા તે વળી શુ ભર્યું છે ? વસ્તુમા જ જો સુદરતા ભરી પડી હોય તો એ સદૈવ સર્વને માટે સુદર હોવી જ જોઈએ, પણ એવુ બનતું નથી

હા, તો સુદરતા અને અસુદરતા બહાર નથી પણ મનુષ્યની આંખોમા છે એ જ એને સૌન્દર્યપ્રદાન કરે છે સૂર્ય પોતાના સેકડો કિરણો વડે જલ, થન્ન અને નલ (આકાશ) ને પ્રકાશમાન કરે છે, કારણ કે પૃથ્વી પર્વત વગેરે બધા પોતાના સ્વરૂપમા પ્રકાશમાન નથી એમનો પ્રકાશ ઉપર સાપેક્ષ હોય છે તેવી જ રીતે પદાર્થ ન સુદર છે તેમ ન અસુદર, પરતુ માનવમનતુ સૌન્દર્ય જ પદાર્થોમા સુદરતાના રગ ભરે છે ખીજ શબ્દોમા કહુ તો આજ દૃષ્ટિ તે રાગ દૃષ્ટિ છે. ન્યા વસ્તુમા ફક્ત ગુણ જ દેખા દે છે, પછી ભલેને એમા હજારો દુર્ગુણો હોય અને તે એના મનમા વસી ગયો છે ત્યા તે એના દોષો પ્રત્યે ઉપેક્ષા કરે છે.

કહેવાય છે કે નેપોલિયનના અક્ષરો અત્યંત ખરાબ હતા. ન્યારે એના પત્રો મિત્રો પાસે પહોચતા ત્યારે બહુ હાસી-પાત્ર બનતા. એક વખત એના મિત્રે કહ્યું .-“ સત્રાટ, અક્ષરો તો એવા છે કે સ્વયં સરસ્વતી પણ ચક્ષમા લગાવે તો પણ વાચી-છીકેલી શકે નહા ” નેપોલિયને જવાબ વાલ્યો “ મારા અક્ષર કેવા છે, એ મને નહી પણ જેસોકાઈને જઈને પૂછો.” પેલો મિત્ર પત્ર લઈને જેસોકાઈને પાસે ગયો અને એને અક્ષરો અ ગે પૂછતા એ બોલીઃ “ આનાથી વધીને વધીને ખીજ સુદરતા શી હોઈ શકે ? કેવા મોતી જેવા ચળકી રહ્યા છે ?” આ જ તે રાગ દૃષ્ટિ છે ન્યા અસુદર પણ સુદર બની બય છે

જેના પ્રત્યે મનમા રાગ છે એની પાછળ આવતા હજારો કષ્ટોને આપણે હસતા મુખડે સહન કરી લઈશું. એમા કષ્ટો જેવુ લાગશે જ નહી કાઈ આપણી પ્રિય વ્યક્તિ ખીમાર હોય તો આપણે કલાકોના કલાકો એની સેવા સુશ્રુષા કરીશુ અડધી-અડધી રાત સુધી આંખોમા ઊધ નહી હોય તેમ

આ પશુ નહીં જ્યાંય પશુ ઠાઈ જીલ વ્યક્તિ કે જેના પ્રત્યે આપણને રાગ નથી પ્રેમ નથી તેની પાસે એક કલાક પશુ વીતાવવો આપણને ભારી થઈ પડશે.

આ જ વાત એક માતાની છે એનું જાળક જીભાર દરી તે આખી રાત એને જોણમાં રાખી વીતારી દેશે. એની પાછળ દ નરો કરો સહીને પશુ એના મનમાં જ્ઞાન દ બિભરાતો રહેશે પશુ એની સામુની સેવામાં સ્વ મિનિટ પશુ વીતાવવી પડે તે એનું માથુ ચડી રી કેમકે જાળકમાં તે એણે આત્માનો રાગ દાલ્યો છે ત્યારે સાસુ પ્રત્યે એનો રાગરોમ નથી

તમે સિનેમા જોવા જાઓ છો ત્યાં સ્થનાભાવ છે ટીકીટ માટે તમે ત્રણ-ત્રણ કલાક બિભા રહેશો છતાંય તમારા પંચ કુ ખસી નહીં માકસે નહીં જીભા દોભા રાતનો એક વાગી જરી તોય તમારી આંખે બીધમાં બેરાશ નહીં કેટલી સાક્ષ્ય તમારી !! આખી રાત વીતી જાય તોય તમે જાગતા દરી છે. કેવો પ્રમાદનો પતિયાજ છે ! ફિલ્મ ચાલુ છે એક પછી એક ચિત્રો આવે છે ને જાય છે એટલે એક સમય માટે પશુ તમારી આંખે મી ચાસે નહીં

સમયં શોચમ મા પમાયવ નો બજરાન મહાવીરનો ઉપદેશ તમે પૂરા અમલમાં મૂક્યો છે ને ? પશુ મારે તે કહેવું જ પડશે કે આ રાતદષ્ટિ છે કે જેના કારણે તમને સિનેમાનાં કષ્ટોની અનુભૂતિ / થતી નથી

રાતદષ્ટિવાળો આત્મા એ જોતો નથી કે આમાં ગુણ છે કે નહીં ? ગુણની વાતને તે આત્મે મૂકે તે એ પશુ નેતો નથી કે એમાં ચેતન્ય પશુ છે કે નહીં ? એ તે જસ વળમી જ જરૂં સંબંધ્ય છે કે વાંદરીઓ પોતાના મૃત જાળકને મહિનાઓ સુધી જાતીથી ચોટાવવા રાખે છે એવી જ રીતે રાતદષ્ટિવાળો આત્મા પરપાને વળગેલો રહેશે. પછી તે એ નિ જુએ કે એમાં ચેતન છે કે નહીં ? એ તે હઠત પર પડતો પુખરી છે એ ખેડુ છે કે સાસુ એ જોવાની એની પાસે કુરસદ જ નથી પહેલાંથી ચાલુ આવે છે આમાં આપ-દાદ કરતાં જાન્યા છે જસ આવાં / વાક્યો એની જીવન-સાધીને ચાલવા માટેના મજબૂત પાટા છે જેના ઉપર તે આંખે મીચીને દાડે છે તે એ વિચારતો નથી કે જાગળ જતાં પાટા વૃદ્ધા છે કે સાવ ?

પોતાના વિચારો પ્રત્યે પશુ માનવને મમતા થઈ આવે છે તેથી એક વાર સ્વપને નથી લોખાં જતાં પશુ એને હોગ્યા એ તેપાર યદે નથી કેમકે એ એના પોતાના વિચારો છે વિચારોએક પશુ એક રીતે રાતદષ્ટિ જ છે જેને કારણે પોતાના ભૂમકારેલા વિચારોને પશુ એ સાચા માનવો જાય છે અને જી નના વચાવ દોવા જતાં એના પર ચોકડી દેરવી મારે છે એ

ખીજના ગુણોને સ્વીકારવા તૈયાર નહિ પણ પોતાના દુર્ગુણો પર સદ્ગુણોનું લેખલ લગાડવાનો પ્રયત્ન કરશે

હિસાબનીશના હાથે શેઠના ખમીસ ઉપર શાહીનો ડાઘ પડી જશે તો શેઠજી બોલશે. “ ચશ્માના ન અર વધી ગયા હોય તો ચશ્મા બદલી નાખો ” પણ પોતે શેઠના દીકરાના પગના ઠેચાથી આખોય ખડિયો ઢોળાઈ જાય અને હિસાબનીશનું નવું-નકાર ખમીસ ખરાબ થઈ જાય તો શેઠજી બોલશે “ વાહ, આજે તો સારા શુકન થયા છે તેમને ધણો ફાયદો થવાનો લાગે છે, અને આમા ખગડયુ પણ શુ છે ? આ ખમીસને આત્રાજ રગમા રગાવી લો બહુ સારુ લાગશે રગારો તો પૈસા લેત પણ અમે તો મફતમા જ રગી દીધુ તમે અમારા જ છો ને તો પત્ની તમારી પામેથી લેવુ પણ શુ ? ” ખસ આહી જ ફાયદો ને કાયદો બધુ યાદ આવી જશે કેમકે પોતાના પુત્રના જ હાથે આ પરાક્રમ થયુ છે એના હાથે થયેલુ ખૂરુ કામ પણ ભલુ છે અને હિસાબનીશના હાથે ને કઈક થયુ હોય તો ભલુ પણ ખૂરુ થઈ જાય છે આ જ સરાગ દષ્ટિ છે જ્યા પોતાનુ બધુ સારુ લેખાય છે

દ્વેષપૂર્ણ દૃષ્ટિ

આ દષ્ટિ સગગ-દષ્ટિથી બિનકુલ વિપરીત છે અહી ગુણ પણ દ્વેષ છે રાગ તો કુટુબ-શત્રુ ગણાય છે, જ્યારે દ્વેષ અગ્નિ, રાગ પદાર્થો પ્રત્યે મનને ચચળ બનાવે છે મનોરમ પદાર્થોની પ્રાપ્તિમા ને બાધક-રિધ્નરૂપ બને છે તેના પ્રત્યે દ્વેષ પ્રગટ થાય છે રાગ આત્માને સ્વગુણમાથી વિચલિત કરે છે અને દ્વેષ એને પર-ગુણમા વિચલિત કરાવે છે, જેટલા અ શે રાગ સ કુચિત હોય છે તેટલા જ અ શે દ્વેષ વિચલિત બને છે અને જેટલા પ્રમાણમા રાગ વિદમે છે તેટલા જ પ્રમાણમા દ્વેષ સ કુચિત બને છે

શ્રીમદ્ રાજયદ્રના શબ્દોમા સ સારરૂપી ગાડીના રાગ અને દ્વેષ બે બળદ છે. રાગ મીઠુ ઝેર છે તો દ્વેષ કડવુ ઝેર છે પણ બનેનુ કામ છે પ્રાણ હરવા વીજળીમા જેમ બે જાતની શક્તિ હોય છે, પહેલી શક્તિ ખેચે છે અને બીજી શક્તિ ફેકે છે ઝાટકો મારે છે પણ બને શક્તિઓ મનુષ્યના પ્રાણ હરણુનુ કામ કરે છે તેવી જ રીતે રાગ ખેચે છે અને દ્વેષ ધક્કો મારે છે પણ બને આત્માની સ્વભાવ-દશાને બદલે છે તેથી જ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે

રાગો ય દોષો વિચ કમ્મં ઘીય,
કમ્મં ચ મોહપ્પમવં વચન્તિ ।

કરમ થ જાહ મરણસ્ત મૂલં
યુક્ત થ જાહ મરણ થયમ્મિ ॥

ઉત્તરાધ્યાય જ ૩૨ ચ ૮

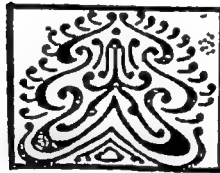
વીતરામ પશના પ્રદીપ કમવાન મહાવીર સાધકને સદેશ આપે છે
વીતરામ પશ પર તો વીતરાના બનીને જ સાથી શકાય છે આ સુધી
રાજ ને દેવ હસ્તિમાં હશે ત્યાં સુધી આત્મા વીતરામ બની શકતો નથી
અને ભવપરપરા પણ સમાપ્ત થઈ શકતી નથી. કારણ કે રાજ અને
દેવ જ ભવપર પરાના બીજા છે બીજા સાનુકૂળ સાધનો પામતાં વક્ષરપે
જરૂર પસ્કવિત બને છે રાજ અને દેવ કર્મબીજા છે અને કર્મ મોહ દારા
પેદા થાય છે જ મ અને ચતુરુ મૂળ કર્મમાં જ મળશે અને કુમના
મૂળમાં ૮ મ અને ચતુ છે કારણ કે જન્મ પોતે કુળ છે અને ચતુથી
તો માનવના પ્રાણ છે છે

જ મની સાથે મુક્તુ જોડાયેલું છે ચતુને સમાપ્ત કરવું પાછું એ
નિશ્ચિત સિદ્ધાંત છે કે જે જ એ છે તે જરૂર મરણ જ પણ જે મરણ છે
તે જ મરણ જ એવું નિશ્ચિત કહી શકાશે નથી કારણ કે જન્મ મરણ કર
નાર માટે તો ચતુ સુનિશ્ચિત છે જ પણ જેણે ભવ-પરપરાનાં બીજાથી
કર્મોના ક્ષય કરી દીધા છે તેવા વીતરામી આત્મા જન્મ અને ચતુરુ
જન્મમાંથી છૂટી જાય છે પરંતુ આ સુધી રાજ અને દેવ છે ત્યાં સુધી
જન્મ અને ચતુની સમાપ્તિ એ ક્ષત સ્વપ્ન જ ગણાશે.

દેવોની પાછળ કૃષ્ણા કોસ્થા હોય છે રોહ ખાન હોય છે તેથી જ તો
તેના હસ્તમાં દેવની જવાબા પ્રજ્વલે છે તે આત્મા પોતાના દેવ-પ્રવને
સમાપ્ત કરીને જ આનંદ અનુભવશે એ સત માનવ કે સામાન્ય માનવને
પછી વિચાર જ નથી કરે એ દેવનું જ કારણ હતું કે પરમ પ્રભાવ લવણ
ક્રમિક સમા પુનિત સતને વિષ હાને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા. દેવ
શુદ્ધિ ધરાવતા મનુષ્યને સતને સ્થાને અસત ગણે છે મનુષ્યના મનમાં
આપે દેવશુદ્ધિ આવે છે ત્યારે એ સત તેવા પુનિત આત્મને પણ અપ
માનિત કરવાનું ચૂકતો નથી ગેરજાણતી પણ તે જ દેવદષ્ટિ હતી કે
એણે કમવાન મહાવીર જેવા વીતરામ આત્મા પ્રવે પણ દેવમિ પ્રવણે
અને એમને ખરે જ વરમ કરી દેવા માટે તેને કોસ્થાની જવાબા ઊગી હતી
એમના સરળ, શાંત જે શિષ્યોને એમની આખી સાથે જ વરમ કરી
દીધું હતું.

સોમિલની પણ એવી જ દ્વેષદષ્ટિ હતી કે એણે ગજસુકુમાર જેવા સુદર અને સુકુમાર સતના માથા ઉપર બળતા અગારા નાખ્યા હતા શો અપરાધ હતો ગજસુકુમારનો ? જેના કારણે એનો સુક્રામળ દેહને અગ્નિદાહ મળ્યો ? કહેવું જ પડશે કે સોમિલની દ્વેષદષ્ટિએ જ એવું જઘન્ય કૃત્ય કરવા પ્રેરણા આપી હશે.

દ્વેષદષ્ટિ ધરાવતી વ્યક્તિ કદી-કદી પોતાના પ્રિયવરનું જ અહિત કરી ખેસે છે કારણ કે એની પ્રતિદ્વેષની ભાવના હિતમા પણ અહિતની કલ્પના કરી લે છે અને પછી એમને કળેટા આપવાની કૂર કામના એમના દિલમા ઊછાળા મારે છે એ દ્વેષની અગ્નિમા આત્મા પોતે પણ દાઝે છે શાંતિ પાળવા માટે સાધકે રાગ કે દ્વેષ બંને દષ્ટિઓથી મુક્તિ મેળવવી જોઈએ

સતસાહિત્ય

૧ સાહિત્યનો પ્રેમ દુર્ગુણોને પકડવાનું વૉરન્ટ છે

૨ કેટલક અર્થે 'પ્રેય' વસ્તુ તરફ પ્રેરણા અને સચાલન કરે છે તો અર્થે 'ત્રેય' તરફ પ્રેરણા અને સચાલન કરે છે. 'પ્રેય'નો સાધક ભોગસામગ્રીનો સત્રહ કરવામા તત્પર બને છે, ત્યારે 'ત્રેય'નો સાધક આધ્યાત્મિક સામગ્રીનો સત્રહ કરે છે

૩ માનતાને પ્રેરણા આપનારું સતસાહિત્ય છે

હો-દષ્ટિ ધરાવતા મનુષ્ય ગુણોની અપેક્ષા કરી ઢાંચેને શોધતો રહે છે એની નજર ગુણો ઉપર ચેટતી જ નથી જેમ જળ-બિંદુ જેમ કમળ-દળ ઉપર ન શકાતા કાળા ઠાવ્યમાં જઈ પડે છે તેવી જ રીતે જેવી દષ્ટિ દાંધ વેણુ પાછળ જ રવ રહે છે તેવી દષ્ટિ બીજાના સહગુણો તરફ જઈ જાય જ નહીં એ સુદર શરીરમાં માખી વાગેલા ધાને જ શોધે છે એ ર અવધેને છાંયે એ ત્યાં જ બેસશે કે ત્યાં થા વાગ્યો દસે અને પર વહેતુ દમ તેવી જ રીતે દુર્ન વ્યક્તિ પણ બીજાની તરફ જોશે ત્યારે અના સારા ગુણોને છાંયેને એ જ્યાં નાની એવી પણ જુદાઈ દેશે ત્યાં જ જઈને એ પોતાની ખામણી ચીખશે. સજ્જન પ્રકૃતિનો મનુષ્ય દબરે દમ શોધાઈ પણ એક ગુણ મદલુ કરી બેસે અથવા દુર્ન જ નરો સહુ શોધાઈ એક દુમુલુ શોધી બેસે અને તેમ કરવા પ્રવૃત્તિ બધા જ સહગુણોને અ છાંયે રહે.

તેની દષ્ટિ શા મન બની ચૂકી છે તે સતની પસે રહીને પણ એમના સહગુણોને ધામી નહીં શકે જ્યાં અને ચાંચક (એક જાનના ઘોડીના ચૂસના । કીડા)ને અવશ્ય તમે જાણો છો આ જાણો દિવસ-રાત ચાલતા અને ધમ કે જ્યાં દુષ્ટની ધાર વહેતી રહે છે ત્યાં ચોંટી રહે છે પણ તમે દુષ્ટની અમૂલ્યતા ધાંધી એક દીપ્તિ પીતાં નથી પરણ ચાલના સતનુ યાદો ચૂસમે. આવી જ રીતે આશોચના-મિત્ર વ્યક્તિ સત વ્યક્તિની સમીપ મદને પણ સહગુણોની દુષ્ટ-અચાર્યાંથી એક દીપ્તિ બેસે નહીં પણ એમના શોધાણ ન-ધાન જ કરમે

તાં શા જ નેચાની દષ્ટિ છે એના માટે મુલુ પણ દેખાવ બની

જ્ય છે આલોચના-ટીકા-પ્રિય વ્યક્તિને કાઈનીય સ્તુતિ કદી ભાવશે નહીં. છાણમા જીવતા જતુને તમે ગુલાબમા છોડી આવશે તો એ ગુલાબની સુગંધથી એનું ગળુ ઘૂટાવા લાગશે ગુલાબની સુગંધ એ જતુ માટે કષ્ટ પ્રદ જ બનશે નિદા કરનારાની જીભથી તો પોતે પરમાત્મા પણ બચવા પામ્યો નથી એણે તો એ વીતગગની પણ ટોકા કરી છે તો પછી છદ્મ-સ્થમા તો ભૂલો થવાને સભવ છે અને તેથી ટીકા કરવાનો પ્રસંગ મળી જાય તો એમા આશ્ચર્ય જ શુ છે ? શાહીચૂસ (બ્લોટીંગ પેપર)નું કામ છે, શાહી ચૂસનાનું ન્યા કયાય શાહીનું ટીપુ હશે, ત્યા શાહીચૂસ લગાડવાથી એ શાહીને ચૂમી લેશે તેવી જ રીતે આલોચક ટીકાકાર વ્યક્તિ ન્યાં દુર્ગુણ જ્નેશે, એને જ ગ્રહણ કરશે

કાગડાની સામે સુદર ભોજનસામગ્રી મૂકશે પણ એ એને તજી કાઈ મડદાના શરીર પર જ ટોચ મારશે ક્રમક્રમે એને સુદર ભોજનમા તેટલો આનંદ આવતો નથી જેટલો કે મૃત પશુના શરીર પર ટોચ મારીને એનું લોહી પીવામા દુર્જન પ્રકૃતિના માનવની આદત પણ કષ્ટક આના સાથે હોજે -મળે છે તે સદ્ગુણોના સુદર ભોજનને છોડી દે છે અને ભુરાઈઓના ધા ઉપર ટોચ મારીને એમનો સ્વાદ માણુમા જ આનંદ માને છે વાત જરા કડવી જર લાગે તેવી છે પણ સાચે જ આજે આપણા સમાજમા આ જાતની ટીકા કરવાની ખીમારી બહુ ફેલાયેલી છે

જેમ ભસના ફૂતરા માટે સજ્જન અને દુર્જન બંને સમાન છે; બંને તરફ એ સમાન રૂપે ભસે છે તેવી જ રીતે જેઓને આલોચના ટીકા કરવાની આદત પડી ગઈ છે એમના માટે તો સત અને દુર્જન બંને સમાન છે. અને મજાની વાત તો એ છે કે ખીજની રજ જેટલી ભૂલને તેઓ ગળ બનાવી મૂકશે એમની આખો પોતે જ એન્લાઈ (મોટી) થઈને એમની સામે આવી જાય છે પોતાની ભૂલ તો કદી એમની નજરે આવી શકતી નથી અને જો કાઈ એનું દિગ્દર્શન કરાવે છે, તો એનો સ્વીકાર કરવામાં પોતાનું અપમાન માની લે છે, વળી કાઈ જુદી જ માન્યતામા ભમી પોતાની ભૂલ માટે તેઓ ખીજને જવાબદાર ઠેરવવાની કળા આદરે છે

એકવાર, કહેવાય છે કે રાવણના પાપો માટે શિક્ષા કરવા પોતે રામ લકાના મેદાનમા ઊતરી પડ્યા હતા આ બાબુ રાવણ પોતાના પાપ ઉપર પુણ્યની છાપ બેસાડવા તનતોડ મહેનત કરી રહ્યો હતો ન્યારે એને

જાન્યવવાની શક્તિ સમ્પાત્ત થઈ તો પછી શરૂની શક્તિ જાન્યવવામાં આવી. રામ અને રાવણની સેનાઓ રણ મેદાનમાં પહોંચી ગઈ અને તરફના હબરો સૈનિકો રણ મેદાનમાં આવી ગયા પણ મુદતી આઠા સમી નહીં એક દિવસ પોતે મેધનાહ અને કુભારણુ રણ મેદાનમાં આગળ આગળ રાવણને પોતાના બાઈ કુભારણુની શક્તિ પર આશ્રિયાન હતું અને મેધનાહ તો ઈન્દ્રને પણ જીતી શકતો હતો. તેથી જ તો એણે મેધનાહનું બીજું નામ ઈન્દ્રગિત રાખ્યું હતું અને વીરો હડવા શરૂની પૂણું શક્તિ હોવા છતાં જ સહચારની શક્તિ આ વીરો અને નહેતી કેમકે સહચારના વિરોધમાં તેઓ અસહચાર વતી હડવા આઠ્યા હતા ને। સાચું પૂણે તો રાવણનું પાપ આ વીરોની શક્તિ પણ નષ્ટ કરી ચૂક્યું હતું અને સહચારના વીરણુ આણેને અને વીરોને સહા માટે ભૂમિ ઉપર સુવધાવી દીધા હતા.

જાને વીરોના મૃત્યુના ખબર લેકામાં ખૂબ વેગથી પ્રસરી ગયા રાવણે જાણ ત કુખની સાથે આ સમચાર સાંભળ્યા. મેધનાહના મૃત્યુની વાતથી તે રાવણનું દિલ કંપી ઊઠ્યું એના પગ તલેની ભૂમિ ખસવા લાગી. કારણ કે એની આંધી શક્તિ તો આને સમપ્ત થઈ ચૂકી હતી

એણે (રાવણે) વિચાર્યું સીતાના ચરણ જ જામગણ છે આં એના પગલાં પડે છે ત્યાં સવનાશ થાય છે જાન્યના ઘેર જ ગી ત્યારે મિચ્છરા મિત્રાને વન-વનમાં બટકવું પડ્યું હજા આઠ અનોખા આવી તે ત્યાં હજી સ્થળ પ્રાણુ દીધા અને પતિને ગોઠ વરણ સુધી જગલોમાં બટકવું પડ્યું હવે લક્ષ્મી આવી છે અપરથી એનાં પગલાં આ લક્ષ્મી પગાં છે તે જ દિવસથી હમેશાં અણુલ સમચારો જ સાંભળવા મળે છે કદી અણુલ વાટિકા ઉજાગડ બની વઈ છે તે કદી અણુલકુમાર મયોં છે આના દીધે જ સેનાની લક્ષા રાખતો હમણે બની ગઈ છે આને મારો વીર ભાઈ અને લાગેયો પુત્ર મેધનાહ જાને અસ્ત થઈ ગયા. સાચે જ સીતાનાં આં પગલાં થયા ત્યાં સવનાશ સર્ગયો છે.

આ છે રાવણની વિચારવાની રીત. એ તે જાની સાધ્વી સીતાના ચરણને સવનાશ માની રહ્યો છે પણ આપણે વિચારવું તે એ છે કે સીતાના ચરણે સવનાશના કારણુ જન્મા છે કે એની-રાવણની-કુરામારમાં જાન સુમાવા બેઠેલી લુભિ કે એટલે સાચું તો એ છે કે નિહકે અગિત પોતાના કાપે માટે પણ બીજાને જ જાણાદાર ઠરાવે છે આવી અગિત બીજાના

દોષોનો નિર્ણય કરવા માટે ઘણી જાદી તૈયાર થઈ જાય છે પણ એ સારું ન થાય કે એ વ્યક્તિ જરા પાછા વળીને પોતા ભણી પણ દૃષ્ટિ ફેરવવાની તસ્દી લે તો ? આજણી સોયનો નિર્ણય કરવા ચાલી, એણે કહ્યું . “ સોય, તુ શા માટે અહીં કાર કરી રહી છે, તારા મો પર તો હિંદ્ર છે ? ” સોયે જવાબ વાળતા કહ્યું “ બહેન, મારુ નાનુ-શુ હિંદ્ર તને દેખાયુ પણ જરા તુ તારા પોતા ભણી નજર નાખી જો ને ! મારામા તો એક હિંદ્ર છે પણ તારામા તો કેટલા હિંદ્ર છે એની ગણતરી તો કરી જો ” એક કવિએ કહ્યું છે -

પગતર જરત ન જાનત મૂરખ
પરઘર જાઈ વુઝાવે,
અવમ્મો ઇન લોગન કો આવે ।

ભારતના સત કવિ સુરદાસ કહે છે કવિ સુરદાસ આખે અધ હતા પણ એમને જીવનનું દર્શન સાપડ્યુ હતુ . તેથી જ પ્રજાચક્ષુએ આખ-વાળાઓને રાહ બતાવ્યો છે, તો કવિ કહે છે । કે મનુષ્ય ખીજના ધરની આગ ધુઆવવા દોડી પડે છે, એ બૂમો પાડે છે ત્યા આગ લાગી, પણ તે પોતાના પગ તળે બળતા આગને દેખતો નથી. જે એની જ ખૂપડીને જ બાળી રહી છે

આજનો યુગ ખીજના ધરની આગ બતાવવાનો છે વહુને પૂછશો તો એ સાસુનો દોષ બતાવશે એ કહેશે “ માનો જોજો છોડીને આવી છુ ત્યારથી એક દા’ડાય એન લઈ શકી નથી જીભ દિવસરાત કામ ને કામમાં લાગી રહુ છુ તોય સાસુની જીભ તો આખો દા’ડો કાતરની જેમ કઈને કઈ કાપ્યે જ જાય છે, એ કદી મારુ દિલ કાપે છે, તો કદી મારી માતાનો, તો કદી મારા પિતાનો જ દોષ કાઢતી ફરે છે ”

તમે અગર સાસુને પૂછશો કે ધરમા શાંતિ કેમ નથી ? શા માટે રાતને દિ’ વઢાવઢ ચાલુ રહે છે ? શા માટે રોજ-બરોજ ખાવા-પીવાનું હરામ બને છે ? તો એ વહુના ગીત ગાવા બેસી જશે “ શુ કહુ, અમારા ભાગ્યે તો એવી વહુ મળી છે કે બસ આખોય દિ’ રેડિયા પાસે બેસી રહે છે ક્યારેક નાટક-ઉપન્યાસ વાચે છે પણ મારી પાસે આવવાની એને કુરસદ જ મળતી નથી મને દરદ છે કે કઈ દુ ખ છે, એની એને કાઈ જ ચિંતા નથી ”

નોકર શેઠનો દોષ કાઢે છે એમની ફરિયાદ હોય છે કે અમારી પામેથી વધુ કામ લેવામા આવે છે, પણ અમારી મહેનતની સામે એનું પૂરું પરિશ્રા-

નિક (પ્રતિક્ષણ) આપવામાં આવતું નથી. આમ શોષણનું ચક્ર ચાલી રહ્યું છે અને દિવસ રાત બોલીનું પાણી કરીએ છીએ તેમ છતાં પણ અમારા આંખો બંધા મૂકે છે ન એમને પૂરતી ડેબલવર્ણની સમવડતા છે કે નથી કંઈ વ્યવસ્થા રહેને પૂછીશ તો તેઓ કહેશે ખમાર તો પૂરો અપામ છે પણ આઠ કલાકનું કામ આઠ દિવસમાં પણ પૂરું કરતાં નથી. હાતાબાને લીધે નાકમાં દમ આવી ગયો છે

વિદ્યાર્થી શિક્ષકનો દોષ બતાવશે. પૂછવામાં આવશે તો કહેશે શું કહું ખાસ્તર એવો મળ્યા છે કે પૂરું સજાવવાનું બંધાના નથી સરકાર પાસેનો કરામતના પૈસા લે છે ત્યારે શિક્ષક દરિયાઈ કરશે કે વિદ્યાર્થીઓમાં સ્વચ્છતા વધી મઈ છે અનુચાસન સિસ્તના નામની શિક્ષકની એક પણ વાત વિદ્યાર્થીઓ માનવા તર નથી અને કહાચિત કંઈક કહી દેવામાં આવે તો એમનું પ્રપ-સપ્રપ-એ શિક્ષકની રેવળી જ કરશે બધા બીજાના જ દોષો બતાવે છે પોતા તરફ કોઈ જોવા માગતું નથી.

દેશમાં આજે અસાંતિ શા માટે છે? એનો જવાબ તમે સરકાર પાસેથી માગશો તો એ કહેશે જાનાનું નનિક ધોરણ થવું નીચું પડી ગયું છે વેપારીઓમાં પ્રમાણિકતા રહી નથી શે ન-અશોભ પડતી હડતાળો દેસની પ્રતિભાં મોટામાં મોટી બાધક છે ત્યારે જાના કહે છે શાસક વચ માં શ્રદ્ધાચાર વધી ગયો છે કર-વેરાનો બ્યાર એટલો સાહજામાં આવ્યો છે કે શાસક લઈ શકાને નથી અને વેચ દ્વારા અમારી પરસેવાની કમાણીનો પૈસો ખેડીને મિનિ ટશે-પ્રધાને મોજ ઉઘવે છે

હા તે આપણી આંખની છાંય કાળી છે એટલે બીજાની કાળાસ-જીવનને જાંદી નીરખી લે છે બીજાની જીવણાસને જોવામાં આપણને એ લી મુશિ પણ નથી થતી ગેટલી કે કાળાસ જોવામાં ધરાવીએ છીએ. એવે ન તે પ્રતિદિન જીવના સૂરને કોઈ જોવા જતું નથી પણ સૂરમહત્વ સ્વયં હોવ-એટલે કે એમાં કાળાસ આવવાની હોય ત્યારે મનુષ્યે એને જોવા માટે ગેટલીક વખતે વિસૈપ-ખાસ-નેવારીઓ પણ કરે છે કાચ ઉપર કાળી રંગ લગાવી એને તેવાની કે સિર કરે છે બંજી કોઈએ જોયું નહીં પણ કાળાસ જોવા સી રોડી પડ્યા.

ઉત્તરના સમાદ અટકરીએ પિંગળનાં પાપ પોતાની નરે જોવાં એના મનમાં વચાચ લીખાઈ આવ્યો. તે પિંગળના કુવન ઉપર એને

પૂરો વિશ્વાસ હતો અને જેને સારુ એણે પોતાના ભાઈ વિક્રમને વનવાસ-
દીધો હતો, એ જ પિગળાનુ ચારિત્ર્ય આટલુ પતિત બની શકે છે ! ભ્રતૃહરી
એની કટપના પણ કરી શકતા નહોતા અન્ય કાઈએ કહ્યું હોત તો તેઓ
એની વાત માનવા કદી તૈયાર ન થાત પણ બ્યારે પોતાની સગી આખોએ
જ નેઈ લીધુ તો એને ખોટુ પણ કેમ માની લેવાય ? એક દિવસ જે
પિગળાના ચરણોમા સમગ્ર રાજ્ય ન્યેજાવર કરવા તૈયાર હતા, આજે એ જ
પિગળા માટે એમના મનમા ધૂણા અને તિરસ્કાર છે પિગળાના પ્રેમ પાછળ
થેલો અનેલો ભ્રતૃહરી આજે તે જ પિગળા તરફથી પીડા પામી રહ્યો છે
વાત પણ યથાર્થ છે કે જે માનવીએ પોતાનુ ચારિત્ર્ય ખોયુ તે બધુ જ
ખોઈ ચૂક્યો છે તેથી જ ભ્રતૃહરીના મનમા ધૂણા પેદા થઈ, વૈરાગ્ય જન્મ્યો
અને એમણે વનનો રાહ લીધો રાજવીય-વિભૂષાને સ્થાને એમના શરીર ઉપર
લગવા રગની કફની કરકી રહી હતી

એક વખત એક વૃક્ષની નીચે પાદડાની શૈયા અને પથ્થરનો તકિયો
બનાવી તેઓ સૂતા હતા એટલામા ત્યા થઈને થોડીક બહેનો પાણી ભરવા
નીકળી એક બહેનની નજર લગવા રગની કફની પહેરેલા રાજ ભ્રતૃહરી
ઉપર પડી તો એણે પોતાની સાહેલીઓને કહ્યું “ સામે સૂનેલા યોગીને
તમે જાણો છો ? ” સાહેલીઓએ ના પાડી ત્યારે પેલી બહેને પરિચય આપતા
કહ્યું “ આ ઉજ્જૈનના નરેશ ભ્રતૃહરી છે પિગળાના પાપથી એમને
સસારથી વૈરાગ્ય થયો છે પણ કેવો વૈરાગ્ય છે આ ? મખમલની ગાદીઓ
પર સુનાર આ રાજ આજે પાદડાની શૈયા પર આઝોટે છે, રેશમી તકિયા
જેના માથા હેઠળ રહેતા હતા ત્યા આજે પથ્થરનુ ઝોઠીકણુ છે ”

ખીજી બહેન ખોલી “ વાહ ! હવે રહેવા દે તુ વધુ મૃતુતિ ના ગા
રાજ્ય તો ઉપરથી છોડ્યુ છે પણ દિલમા તો રાજવૈભવ જેમ ને તેમ
ભર્યો પડ્યો છે રાજ્ય છોડ્યુ પણ ગાદીનો મોહ ક્યા છૂટ્યો છે ? મખમલની
ગાદીના સ્થાને પાદડાની ગાદી બનાવી છે તકિયાના સ્થાને રેશમી નહી તો
પથ્થરનો તકિયો લગાવી મૂક્યો છે ”

વાતો કરતી એ બહેનો આગળ વધી ગઈ એમના શબ્દો યોગીના
કાન સાથે અથડાયા એમણે વિચાર્યું “ અરે, હા, હુ પણ કેવો છુ ?
પુરુ રાજ્ય છોડ્યુ અને હવે આ પાદડાની ગાદીની પણ શી જરૂર છે ? અને
આ પથ્થરનુ ઝોઠીકણુ પણ શા માટે ? બહેનો ઠીક જ કહી રહી હતી, ભૂમિ
મારુ બિહાનુ છે અને નીલ ગગન મારી ચાદર ઝોઠલુ ” યોગી તો બિહ્યા.

જાને પાંદડાં એક જાણુ દેહી દીધા. પથ્થર દૂર દેઠાએ જાને જુમિ ઉપર જ દાખુ એઠીકણુ ઠરી સર્ક મથા.

પેલી બહેનો પાણી બરીને પાણી તે જ રસ્તેથી પથ્થર ઘર્ક પહેલી બહેને જોયુ તે કહેવા લાગી કેવો મનસ્વી યોગી છે ! જામારી એક વાત સાંભળી તો પાંદડે-પાંદડુ દેહી દીધુ જાને જુઓ કવે જમીન ઉપર જ લખાવી દીધુ છે જાજ તે સાધના છે ને ! જાગુઠરીએ એક જ વખત વાત સાંભળી જાને એણે પોતાના જીવનમાં પરિવર્તન જાણી દીધુ ત્યારે તમે મારી કેટલી વાતો સાંભળી છે ! જાજો ત્રણ-ત્રણ મહિના વીત્યા કેટ-કેટલી વાતો તમારી સામે મૂકી બધો-કહી અધો ને વીતરાજ બાણીનું જામત તમારી સામે ઢોળુ ખુ તમારા જીવને કેટલો વળાંક લીધા વાડુ ! (સભામાં સિમ્ત હસ્ત)

જા તે પહેલી બહેનની વાત સાંભળી તો જીજી સહેલાણી બોલી : રહેવા દે, બેન, શું યોગની વાતને તુ જાણી રહી છે યોગી બન્યા ખુ કંજુ દુનિયાના સબ્બે સ્ક્રન કરવાની કળા તો શીખી જ નથી. જાપલે યોગુ ક ક્યુ જાને કોધે જાગર્ક પાંદડે-પાંદડુ એક તરફ દેહી દીધુ પથ્થર પેલી જાણુ દેહી દીધા. જાને તે યોગી કહેવાય ! ”

જોની દષ્ટિ રૂઠા ઢોલો તરફ જ કરી, એને સર્વત્ર ઢોલો જ બોવા મળી. પરંતુ થાક રાખજો, બાઈઓ, ઢોલો બણી જ જો દષ્ટિ રહેશે તો જીવનમાં ઢોપ જ જાવશે જાને સજુલો બણી તમારી દષ્ટિ રહેશે તો તમે ખુ સજુલો જાી રાકશે.

જોન ઉપજાવ,
કેલ મુબર્ક

ગુણુ દષ્ટિ આપણને ગુણાનુરાગી બનાવે છે આપણી દષ્ટિ ને સદ્ગુણુ લાણી હોય તો પછી એવુ કાઈ કારણુ નથી કે આપણે સદ્ગુણી ન બની શકીએ ક્રકતા આપણી દષ્ટિમા સદ્ગુણુને અહણુ કરવાની કળા આવી જવી જોઈએ ચિત્રકાર જુદી-જુદી આકૃતિઓ નેતો હોય છે પણ એ બધામાથી થોડી થોડી સુદરતા લઈને પોતાના રગ અને કલમ વડે એ સુદર ચિત્ર ચીતરે છે ને કે એની દષ્ટિ તો સારા અને નરસા બને જાતના ચિત્રો પર જાય છે પણ એ તો એ સૌમાથો સારુ જ અહણુ કરે છે એમાથી ને એ કદરૂપ જ અહણુ કરશે અને પોતાના ચિત્રમા તેવુ જ કદરૂપ લાવશે તો એનું ચિત્ર કદરૂપુ જ બની જશે પછી તો એની કળાની તો કશી કિમત જ અકાશે નહિ તેવી જ રીતે દિવસ દરમ્યાન આપણી નજર સામે અનેક આવૃત્તિઓ પસાર થતી હોય છે એ પૈકી કેટલીક સારી અને કેટલીક નરસી પ્રકૃતિ ધરાવતી હોય છે. કેટલીક આપણા પરિચયમા પણ આવે છે. આવે વખતે ને આપણે કળાકાર હોઈએ, તેવી દષ્ટિ આપણામા હોય અને એમાથી આપણે અશ-અશ રૂપે પણ સારુ જ અહણુ કરતા થઈયુ તો આપણા જીવનનુ સુદર ચિત્ર તૈયાર થઈ જશે

નિહાર ધૂળશોધક હોય છે એ માટીમાથી પણ સોનુ જોળે છે. મોનાની દષ્ટિ સામે રાખીને ચાલે છે તેથી એ ધૂળના ઢગલામાથી પણ સોનુ મેળવે છે આપણી પાસે પણ એવી દષ્ટિ આવી જાય તો માટીમાથી સોનું શોધવા જઈએ તો આપણને મોનુ જરૂર મળશે પણ આજે તો સોનામા પણ માટી લગેલી દેખાય છે જે દષ્ટિને લઈને ચાલશો તે જ વસ્તુ તમને મળશે સદ્ગુણુ તરફ દષ્ટિ રહેજે તો તમે વિશ્વની પ્રત્યેક વસ્તુમાથી એ

મેળવી શકશે અને દુર્ગુણો ભેગાની જ દષ્ટિ કરી તે સવય સિવાય પ્રત્યેક વસ્તુમાં તમને દુર્ગુણો દેખાશે.

વ્યવહારમાં તમે સાચું ભેગાના માલક છો. તમારી દુકાને કોઈ માલક આવશે. તમે એને એની માગેલી વસ્તુના ગુણ બતાવશો પણ દુર્ગુણો નહીં કોઈ અનાજનો વેપારી હોય અને માલક જુવાર માટે એને પૂછી તે એ બતાવતાં કહેશે અજી જુઓ તો ખરા આ જુવાર નથી પણ મોતી છે મોતી. મોતી હોય તે પછી એને કોઈ કવેરી પાસે લઈ જાઓ અને-પાંચ પાંચ કનરમાં વેચી નાખો. મનશબ્દ એ છે કે દુકાન ઉપર આવેલા મલકને એની માંગેલી વસ્તુના ફક્ત ગુણ જ બતાવશો કોઈ ફક્ત ઉપર તમે જાતે જાય તે ત્યાં પણ તેવાં જ ગુણ સંજાળવા મળશે. મીઠાઈ સેવક તમે કંદોઈને ત્યાં જયા ત્યાં તમે એ કંદોઈનાં કપાં જોશો કે કેવાં જઈ કપાં છો એને ત્યાંથી મીઠાઈ ખરીદવી ન તેઈએ અથવા તમે એની મીઠાઈ જોશો ? તમારી નજર તે મીઠાઈ ઉપર જ જશે, કંદોઈનાં વઝો પર નહીં હા તો તમે પણ બીજાના પરિચયમાં આવો તારે ત્યાં સદગુણો રૂપી મીઠાઈ તરફ જ દષ્ટિ રહેવી જોઈએ વઝોની પચાતમાં રહેશે તે મીઠાઈ જતી કરવી ધરી.

તમે તે મુખર્ષના નામરિક છો પ્રતિદિન સેકડો વ્યક્તિઓના પરિચયમાં તમે આવવા હો છો એ પૈકી કેટલીક વ્યક્તિઓ સત્ચારિત્ર્ય હોય છે તે કેટલીક ચારિત્ર્યહીન, તમારા મજામાં તે ચારિત્ર્યહીન વ્યક્તિઓ જ જરાઈ જશે તે એમની ચારિત્ર્યહીનતાની વાતો / તમારા કાનમાં જૂલતી રહેશે અને મન પણ જો વારવાર એ વાતોમાં જા. દુષ્ટાચેતુ રહેશે તે કા રાખ તે કે એક દિવસ ચારિત્ર્યહીનતાની જુરાઈઓ વમાવમાં પણ પેટી ઈશી પણ તમે તે ચારિત્ર્યશીલ વ્યક્તિઓને / તમારા મજામાં કેન્દ્રિત કરશો તે એ સુનિશ્ચિત છે કે એમના સુવાસિત જીવનની ત્રુટો (સુત્ર) તમને પણ સાંડો. તમે જેટલું વિચારશો તમારી સ્થિતિમાં બિલજોશો મહાપુરુષ તેટલું જ વધુ વિચારોની ખૂસલુ તમને દેવા રહેશે.

મુસાબનાં ફૂલો કાટાળી જાણે ઉપર રિમત હત્ય વેરી રહ્યાં હતાં. વેળાની પવન કાળ ઉપર બનેલાં ફૂલોના રિમત-હત્યને જોઈ ન શક્યાં. વામુનો એક વેચીસો કાચો આબો કો ફૂલો યાજ પરથી જમીન ઉપર પડી જયાં થામક મારી તજે દબાઈ જયાં અને થામક મારી ઉપર જ દસી રહ્યાં હતાં રસ્તા પર પડેલા ફૂલો રાહદારીઓના પગ તજે કચરાઈને પણ એમને મહેકાવી શકા. રાત વીતી ગઈ. પ્રભાત વેળાએ નગરનો આઠવાક દરવા નીકળે આજે

એ માટીથી હાથ ઘોઈ રહ્યો હતો ત્યારે એમા એને ગુલાબની સુગંધ આવી. એણે વિચાર્યું આ માટીમા ગુલાબની સોડમ કયાથી ? લાગલું જ ગુલાબનું ફૂલ ખોટું -રાત આખીય અમે માટીના ખોળે સૂતા હતા માટીને અમે અમારી સુવાસ આપી પણ માટીની સુવાસ અમે લીધી નથી

હા, તો માટી તળે દબાએલું ગુલામ કહી રહ્યું છે તમે જનતાના સંપર્કમા આવો તો તમારા જીવનની સુવાસ જન-સમૂહમા પ્રવેશવી જોઈએ પણ એના જીવનની દુર્ગંધ તમારામા પ્રવેશવી જોઈએ નહીં. તમે ખરાબમા ખરાબ વાતાવરણમા પણ તમારી ખૂશખૂ આપવી છોડશો નહિ ત્યારે જ જીવનના ખરા કળાકાર બની શકો છો જુઓ તો, પેટી નાનકડી કીડીમા એટલી અક્કલ છે કે એ ધૂળના ઢગલામા પડેલા સાકરના દાણાને શોધી લે છે, તેમ તમેય ધૂળના નહીં પણ સાકરના દાણાના આહક બનજો અને ધૂળમાથી સાકરનો દાણો શોધવાનું શીખી લેજો

લોહચૂંબકની આસપાસ હજારો ચીજો પડેલી છે તેમા ધનના કણ હોય કે પથ્થરના ટુકડા હોય કે માટીના કાકરા હોય પણ એમાથી એકયને પોતા તરફ આકર્ષિત નહિ કરે પરંતુ એ ઢગલામા લોહાની એક નાની પાતળી એવી સોય પણ હશે તો એને પોતા તરફ આકર્ષિત કરી લેશે તેવી જ રીતે સામા માણસમા ક્રોધના કીટાણું હોય, અહકાર ભયો હોય અથવા અવિચારના અણું હોય પણ એમાથી એકેય આપણે ગ્રહણ ન કરવું જોઈએ પણ દુર્વિચારોના ઢગલાની વચ્ચે એક પણ સદ્વિચાર હોય તો એને જ આપણે ગ્રહણ કરવાનું શીખતા થઈએ, પણ એ માટે તો આપણે સુબક બનવું પડશે

આવું સુબકીય આકર્ષણ રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજી ધરાવતા હતા આ સુબકીય શક્તિ વડે જ તો એમણે ભારતના છત્રીસ કરોડ હૃદયોને એકી સાથે પોતાના તરફ ખેંચી લીધા હતા એક વાર ગાંધીજી લડન જઈ રહ્યા હતા. છત્રીસ કરોડ ભારતવાસીઓના ભાગ્યનો ફેસલો કરવા એક સ્ટીમરમા યાત્રા કરી રહ્યા હતા રસ્તામા એક અગ્રેજ સાથે મહાત્મા ગાંધીજીનો પરિચય થઈ ગયો પણ પેલો અગ્રેજ આપુના હૃદયને પિછાની શક્યો નહીં એની કંને એવી આખો જ-દૃષ્ટિ જ નહોતી એણે તો એમને અગ્રેજોના શત્રુરૂપે જ જોયા, પરંતુ આપુની વૃદ્ધ કાયાની ભીતર છુપાયેલા હૃદય અને એમા પ્રાણીમાત્ર માટે વહેતી કરુણા અને પ્રેમના અખણિત પ્રવાહને એ જોઈ શક્યો નહીં.

તથી જ એ જમારે ગાંધીજી મળે ત્યારે બધું-જુડું જેવું થવા કરતો બાપુ સાંભળતા અને હસી દેતા એક દિવસ એણે સાળી કવિતા લખી જે પદ્ય પાનાંથી ભરેલી હતી. એ કવિતાની એક-એક લીટીમાં બાપુ પ્રત્યે ધણા અને દેવ વહેતો દેખાતો હતો. એ કવિતા બાપુને બાપુના ભાઈમાં આવી બાપુએ જે લીટી વાંચી અને બધું સમજી ગયા એમણે તે કાવ્યમાં લાગેલી પીન (દાંચણી) સારૂંપે કાઢી લાધી અને પીનદાનીમાં ખેસરી દીધી અને ત્યારે કચરાની ટોપણીને દવાને ક્યો. પેલા બાપુને કહ્યું જરા આત્મજ વાચો! હસનાં હસનાં બાપુ બેઠાયા સાર તો મેં લઈ લીધા છે.”

વિશેષીઓનો વચ્ચે પડ્યું બાપુ સાર કહી શકતા હતા બા જ દષ્ટિએ તો એમને નોક્રમિય જન્યારી દીધા હતા હા તો આજ્ઞામાં પશુ આ કળા બાવવી જોઈએ જીવનજીવનથી પશુ સા, જ મહાશુ કરતાં સીખીએ.

ગુણ દોષ દષ્ટિ

આવી દષ્ટિ વ્યક્તિમાં ફક્ત દોષ જ નહીં પણ ગુણ પણ જુએ છે ગુણ અને દોષોની સાથે-સાથે જોવાની કળાનું નામ ગુણ દષ્ટિ છે. દેહલીક વ્યક્તિઓમાં એવી બાહ્ય દોષ છે કે પહેલાં તો તેઓ બધું પ્રશંસા (સ્તુતિ) કરી લે છે અને તે પછી એટલી હદ સુધી કે એનાં કોઈ મર્યાદા જ રહેતી નથી ત્યુ સ્તુતિ બાદ એક એવો કુચુંજી જનાવરો કે સ્તુતિનો મહેલ જમીન ઘોસ્ત થઈ જાય.

ત્યારે આઠમી કોઈની પ્રશંસાનાં ફલ જાણવા જેણે છે ત્યારે એ દેહલીક વખતે મર્મી. જોગજો જતે દોષ છે બહુ સાહેબ એવું સૌ જાણે છે. 1 જે પ્રકૃતિએ અને ધારીને તો દાસ ધાર્મિકન્યા છે બાંખો તે જણે દરજીની જ જોઈ જ્યો વણુ ગુણાળી અને ગોંએ હસમુખે દામતા ની જોવા તો ઘાંત છે પણ પગે જરા લગામ છે.

પ્રાર્થને દોષ 1 પહેલાં તો એને ખૂબ માથે ચડાવ્યો પણ પાછળથી એક એવી વત હતી દીધી કે માથે ચડાવ્યા ઉપર પાણી જ ફરી ત્યુ કોઈની સ્વ જા અને પ્રશંસા કરમે તો કહરી એવો તો સ્વચ્છ રહે છે કે એના કામ તા નજે જમજાની પાંખે / નેઈ જ્યો. એક પણ માખી એના ઉપર બસ. 1 ની ધૂળ-માટીની એક ૨ / દેખારી નહીં કળા કામનું તો નામ નિશાન ૫ ના દાસ. રોજ જે વખત ન્દાય છે અને જન્ને વખત કપાં જાત ૫ ત્યુ જ પ્રશંસી આટલો સ્વચ્છ રહેવા જતાંય ધરમાં એ તણ-તણ

દિવસના વાસજોય સાક ડરતો-કે કરાવતો નથી ઘરમા મુન્દેલથી અડવાડિયામા એક વખત ઝાકુ કાઢતો હશે ” લ્યો, બેઈ લ્યો, પ્રશસા કરનાર એને લઈ આવ્યો ને ધગનળ ઉપર પહેલા સાગ શબ્દોમા અચ્છાનાની વાત ગલગાવી અતે માર્યો ધકો તે સાગીયે પ્રશસા ધૂળમા લળી ગઈ

મને બતઅનુભવ છે એક લાઈ આવ્યા અને કોઈ એક એક અંગે વાતચીત દરમ્યાન બોલ્યા “ શુ ગેક છે, લક્ષની તો એમના ઉપર પ્રભુરૂપે પ્રસન્ન થયા છે પેઢીએથી એણે આવી જ વામ કર્યો છે ચાર ચાર તો મોટગે છે કલકતા, ફિદી, મુખઈ જેવા મહેંગા મોટા દુકાનો ચાલે છે, પાય પુત્રરતો છે અને એ બધાય ડમાણીની ડગામા નિપૂણ છે ઘરમા પ્રેમ પણ સાગે છે ભયુ ઘર છે અને ઘરમા કશી જ ખટપટ નથી બધા ભાઈઓ એક ખીજા માટે મગી છૂટે છે પેંગે ધણો પણ ઉદાગતાનો અભાવ છે સમાજના કામ માટે કઈક લેવા જઈશુ તો દશ તો ચક્ર-ધકા ખવડાવગે અને અતે આક ના મુણાવી દેગે પોતાના વિલાસ પાછળ તો હજારો કૂકી દેગે પણ ધાર્મિક કાર્ય માટે તો મો રૂપિયા પણ કાઢશે નહી ”

સપતિ અને સપતી પ્રશસા ગાઈને ગેક પ્રત્યે કેટલી પ્રીતિ જગવી હતી અને વ્યકેતવની છાપ ખાડી હતી, પણ પાછળના વાક્યે એના ઉપર પાણી કેગવી નાખ્યુ જ્યારે કોઈ વિદ્વાનની મ્તુતિ કહેરો “ અહા, કેટલા વિદ્વાન છે એ ! મોટા-મોટા પ્રોફેસરો પણ એમની સામે કોઈ ચીજ નથી; સસ્કૃત તો એકધારુ બોલી શકે છે પ્રાકૃત ઉપર સારો કાબૂ છે વ્યાકરણ, સાહિત્ય , કાવ્યનો એક્ટ્ર ખૂણો બાઝી રહ્યો નથી કે જ્યા એમણે સ્પર્શ ન કર્યો હોય દર્શન અને ફિલસૂફીમા ખૂબ જાડા જાતર્યા છે એમની પ્રતિભાને બેઈ દગ થઈ જતુ પડે છે જાણે કે સાક્ષાત્ સરસ્વતીના પુત્ર જ ન હોય ” પણ છેલ્લે કહેશે “ વિદ્વાન તો પૂરા છે પણ વ્યવહારકુશળતાનો અભાવ છે ત્રણ પૈસાતુ કાડ લખગે તો એ પૈસા પણ હિસાબમા લખશે ” વિદ્વાનની પ્રશસા ડરી ને પ્રભાવ પાગ્યો હતો પણ છેલ્લા વાક્યે એ પ્રભાવને સમાપ્ત કરી દીધો આ છે ગુણ દોષ-દષ્ટિ, જેમા આદમી પહેલા ગુણો ગાય છે પણ આખરે એક એવો દોષ બતાવી દે છે કે જેથી સારાયે ગુણનો પ્રભાવ સમાપ્ત કરી નાખે છે

આવી વ્યકિત જ્યારે કોઈ નેતાની વાત કગશે તો કહેશે . “ અહા, શુ એમનો પ્રભાવ છે ? જ્યા જાલા થાય છે, વગર જોલાવ્યે પચાસ-સો આદમીઓ આવી જાલા થઈ જાય છે, સારાયે સમાજ ઉપર એમનો પ્રભાવ

છે એક દિશારાએ કમરો આઢમીઓ જન દેવા તેમાર થઈ જાય છે હાલો એટલો કરવો હોય તો એમને સાથે સઈ જાઓ ન્યાં કોડીની આસા નહી હોય ત્યાં થેલીઓ ભરી-ભરીને સઈ આવશે. એકવાર પૂરમસ્તો માટે સભ્ય મોજવામાં આવી પૂરા દસ વકતા હતા. જધાયે એક-એકથી વધીને આવણે ક્યાં પશુ કોઈના ખિસ્સામાંથી એક પૈસો નીકળ્યો નથી આખરે આ મહાસભ્ય જિમા થયા કે હકત પાંચ જ મિનિટમાં હ નરો દુષિયા ખલુખલતા બહાર નીકળી આવ્યા કીઓએ તો પોતાના દમીના ઉતારી-ઉતારીને કે કી દીધા. સમાજ ઉપર તો એમને આવો સુદર પ્રભાવ છે પણ ધરમાં મિલકી બની તથા છે શ્રીમતીજી તો માથાનાં મળ્યાં. આ એક કહેરો તો પેલી માર મરમજરમ સભાજીવશે જસ ધોવાઈ મથોને બધા પ્રભાવ ! નેતામીરીના રુઆબ જમાવ્યો અને એમની ધૂળ પશુ કાઢી નાખી.

આવા યુલુ-રોપ દષ્ટિ ધરાવતા કોઈ આઢમીને તમે કોઈ તપસ્વી સ ત અરે પૂછશો તો કહેશે કેવા એ તપસ્વી છે અમારાથી તે એક ઉપવાસ પશુ થતો નથી પણ એ તો બાઈ વીસ ત્રીસ જેવો કાદે છે પાછી એમાં કોઈ જાનની ઉલ્લુપ નહીં ત્રીસમા ઉપવાસને દિવસે એમને જોશો તો એમના ચહેરા ઉપર જસ પ્રસન્નતા જ દેખાશે. જાણે કે એમને એની ખમર જ નહી હોય કે એમને આજે ત્રીસમો ઉપવાસ છે આવા તપસ્વી શોખ્ય નહીં જડે. આ તો થયો એનો જિજ્ઞેષા પશુ, કવે જોઈ થયો એને જીજ્ઞેષા પાસે.

આટલું તન તો કૈ છે પણ મન ઉપર પૂરો કાજૂ નથી. સરીર તપમાં ગઢે છે પણ મન તો આવમાં રહે છે તપની સાથે તેને સેસ્થ પશુ આછી નથી નાની એરી જૂસ થઈ કે જસ એ તો અમારા જ વિખેરશે. આત્મ શુ આવા તપની પવિત્ર થતો હશે ? તપ શુ છે એ હકત જૂખો મરવનું છે ?

હા તો યુલુ-રોપ દષ્ટિ જેઓ ધરાવતા હોય છે તેમ આઢમીએ પશુ જોખમી હોય છે એના થકી થતી પ્રસન્નતાથી પશુ સાવધાન રહેવું થયે છે પહેલા તો પ્રસન્નતા પુષ્પો પામરો અને પાછળથી એક / પ્રદાર એવો કરશે કે એ પુ'પા ક્યાં જાય જરી અને આવેમો-જામેમો પ્રખાત એક જ મિનિટમાં માટીમાં બળી જરી.

આત્મ-દષ્ટિ

આત્મ દષ્ટિનું બીજું નામ અરોહ-દર્શન, આ દષ્ટિ દ્વારા સાધક

પોતાને જુઓ છે બહારનું જોતાં-જોતા તો સારું ય જીવન વીતી ગયું. પણ જરા અદરની તરફ પણ જોઈ લ્યો બીજાના ગુણ-દોષ તો ખોલ્યા પણ કદી પોતા લણી જોયું કે મારામા કયા ગુણદોષ છે ? બીજાના ચોપડાઓ તો તપાસ્યા પણ પોતાનો ચોપડો ખોલીને કદી જોયું ? કુશળ વેપારી પ્રતિદિન પોતાનો ચોપડો તપાસી જાય છે, બીજાના ચોપડા જોનાર-તપાસનાર વેપારી આજ સુધીના ઇતિહાસમા કદી સફળ થયો હોય એવું દેખાયું નથી હા, તો બીજાના દોષો તરફ નહીં પણ પોતાના દોષો લણી પણ આખોને વાળી જુઓ તો ખરા બીજાના દોષો જોવા પાછળ તો મનુષ્યની આખો ગીધ જેવી તેજ બની જાય છે, પરંતુ પોતા લણી જોવા માટે તો એની પાસે માખીની આખ પણ નથી

દર્પણમા જ્યારે આપણે જોઈએ છીએ ત્યારે આપણું એ લક્ષ્ય હોય છે કે એમા પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈ મો પર લાગેલા કાળા ડાઘને ભૂમી નાખીએ-લૂંટી નાખીએ તેવી જ રીતે આપણી દૃષ્ટિ અતર્મુખ બનવી જોઈએ આપણે આપણી ભૂલો તરફ દૃષ્ટિ દોડવતા થઈએ જ્યારે પણ કોઈની ટોકાના શબ્દો આપણા કાન સાથે અથડાય અને આપણું મન પણ એ ટીકામા ભળે ત્યારે તે જ ક્ષણે તમારા મનના વેગને થલાવી દો, એને પોતા લણી વાળી લ્યો પછી મનને ડહો કે બીજાનું નહીં, પોતાના દોષોનું ગીતા ગાઓ, પોતાની ભૂલોને જ જુઓ, એનું પરિમાર્જન કરો જ્યારે આવી અત્મ-દૃષ્ટિ તમને મળી જશે ત્યારે તમારું મન જાતે જ ડહી ઊડશે.

રે ચેતન પોતે તૂ પાપી, પગના ઊંચ ચિતરે રે તૂ

નિર્મળ હેય કરમ કર દમ, શુ નિજ ગુણ અણુ નિતાર રે તૂ

જેમ તેમ કરવા શોભા આપણો, આ જગ માહે દિખાવે તૂ

પ્રગટ કહાવે ધર્મની ઘોરી અતર ભર્યો વિકાર રે તૂ ॥

ભારતનો એક સત કેટલું માર્મિક ઉપરની સીટીઓમા કહી ગયો છે ! એક એક શબ્દમા આત્માની આલોચના ખોલી રહી છે હું કોઈનીય નિદા શા સારું કરવા બહુ ? મારો આત્મા પોતે જ દોષોના ભારથી દમાઈ ગયા છે. કવિનું મન પશ્ચાત્તાપનાં અશ્રુબિંદુઓથી ભીજાઈ રહ્યું છે “ અરે, ચેતન, તુ પોતે જ પાપી છે, પછી શા માટે બીજાના દોષો જોવા દોડી જાય છે ? જો તુ શુદ્ધ બનીને સાધના કરે છે તો પોતાના ગુણોના પાણીને સાફ કરી શકે છે અને જેમ તેમ કરીને પણ તુ પોતાની સરસતાનું પ્રદર્શન કરવા

ચાહે છે મદારની આબોધા તુ સત જની તો છે પરતુ અર તે વિહાર
બને વાચનાઓ થરી પડી છે

આ છે સાધકની આત્મ-આધોયનાભરી આત્મદષ્ટિ જેના વડે
સાધક વીગતની નદી પણ પોતાની જ આતોચના કરવાનું શીખતો હોય તે
આધોયના કરે. જૈન દશન એ માટે ના પ તુ નથી પણ આધોયના
કેની હોય પોતાની કે બીજીની? એ જ સવાલ સામે આવે છે પર-આધોય
નાથી તે તમે જીવનના દુઃખોમાં વધારા કરો અને અધોયનાથી
જીવનનું પશિજન કરી શકો. જૈન દશન તે સ્વ-આધોયનામાં વિશ્વાસ
ધરાવે છે સિધ્ધ પ્રશ્ન કરે છે -

પ્રશ્ન—સાધોયણાપણ મળે! જીવે કિ અવ્યયહ!

જવાબ—સાધોયણાપણ માયા ત્રિયાવ મિચ્છા વસવસસ્કાર્પ-મોક્ષ-
મગ્ગ-ચિચ્છાણ અર્પણ સસાર વચણાણ ઉદ્ધવરે કરેહ ।
વરુમાય જ અવ્યયહ । વરુમાય વરુવસ્મે ય વં જીવે
અમાઈ દરધીજપુંસવ્વેય જ મ વચઈ । પુવ્વવરુ જ વ
નિરુવરેહ ।

ઉત્તરાખ્યવન બ્દ ૨૬ સુ. ૧૫

આધોયના જીવનનું કલ્પક્ષે છે સિધ્ધ આધોયના જી પ્રશ્ન કરે છે
પ્રશ્ને આધોયના દાર આ આત્મા કયા મોક્ષવર મુખને મેળવે છે? ।
સિધ્ધના મનની ત્રિચાસત્તુ સમાધાન કરતાં વીતરાગ હેવ દરખવે છે આધો-
યના આત્મામાં હેમા માયા નિદાન અને નિધ્યા દશન સભ્ય કદી રેડી
કે છે આ મોક્ષમાર્ગમાં ત્રિચર છે માયા નિદાન અને નિધ્યા દશન
સભ્યથી ત ત શુદ્ધ જનીને આત્મા બનત સસારનાં અધોયનાથી વિમુક્ત
કર્ષ તપ છે

હા તે સ્વ-આધોયના એ મેક્ષનું પગથિયું ■ ત્યારે પર-આધોયના
નરકના ખા । અણી ધકમે છે આધોયના જેવી થવી જોઈએ કે આપણે
આપણા જીવનની કાળાશને પ્રગટ કરી ધાઈ શકીએ. એક કવિની નીચેની
લીલીઆના આધોયનાનું આ જ રૂપ દેખાય છે -

। મતિદીન દીમ વ્રુવવિગી પાપી કુટિસ લયારો ।

રેડી મતિ મતિ શુકો માય, કુમ અવમો દિ ચિટદ ચિચારો ॥
શરણ મે કીમો કુમ ચરખારો ॥

આચાર્યશ્રી માધવમુનિજી મ કરમાવે છે આચાર્યશ્રીએ પ્રત્યેક શબ્દમાં પ્રભુ સમક્ષ પોતાનુ હૃદય ખોલીને રજૂ કરી દીધુ છે હુ મતિહીન છુ, વિશિષ્ટ પ્રજ્ઞાનો મારામા અભાવ છે દૈત્ય-ભાવ મારામા ભર્યો પડ્યો છે અને સાધકનો તો ફક્ત વેશ જ મારી પાસે છે, સાધનના નામે ફક્ત વેપ-પૂજને મે પ્રોત્સાહન આપ્યુ છે મારામાં આધ્યાત્મિક પ્રકાશનો અભાવ છે હૃદય ગુફામા પાપનો અધકાર છવાઈ રહ્યો છે

તો આલોચના કરવામા સ્વદોષના દર્શનની કામના હોવી જોઈએ પાપની આલોચના થવી જોઈએ અને પુણ્યને છુપાવવુ જોઈએ પણ આજે તો ઉલટી ગગા વહે છે દાનના શિનાલેગો લખાય છે અને પાપને એ શિક્ષા તળે છુપાવાય છે

અષાઠી ગગનમા જ્યારે મેઘભર્યા કાળા વાદળો ઉમટી આવે છે, ત્યારે એમની જોશીલી ગર્જના સાલળી મોર કળા કરવા નાચવા લાગે છે જ્યારે દુનિયાની આખો એની રગ-ઝેરગી ચિતરાયેલી પાખોને નીરખે છે ત્યારે મોરની આખો ક્યા હોય છે? એની આખો હોય છે પોતાના પગ તરફ જ એ પોતાની પાખોના રગભર્યા સૌન્દર્ય પર ગૌરવ કરતો નથી, પગ તુ પોતાના પગની કુરૂપતા ઉપર એનુ મન રડી પડે છે તેમ દુનિયાની આખો તમારી તરફ હોય, હજારો મોએ તમારી પ્રશસા-સ્તુતિ ગવાઈ રહી હોય ત્યારે તમારી દષ્ટિ પોતાની ખુરાઈઓ તરફ જ રહેવી જોઈએ પોતાના દોષો તરફ જ દષ્ટિ રહેવી જોઈએ

એક વિચારકે કહ્યુ છે કે મનુષ્યે દોષમ્ અનવુ જોઈએ દોષમ્ એટલે પોતાના દોષોને જાણી લેવા તે ખીજની પીઠ જોવી તો સરળ છે પણ પોતાની પીઠ જોવી બહુ મુશ્કેલ કામ છે તેવી જ રીતે આપણે ખીજના દોષો તો ઘણી ઝડપથી જોઈ લઈએ છીએ પણ પોતાની આખે પોતાના દોષ જોઈ શકતા નથી સ્વદોષ દર્શનથી આપણને મોટામા મોટો લાભ છે કે આપણે આપણી નબળાઈનુ માપ કાઢી શકીએ છીએ એના સારુ જરૂર છે આપણે આપણી દષ્ટિને અતમુખી બનાવતા થઈએ, પોતાને જ નિરખીએ અત-દષ્ટિ મેળવીએ આતર-સૌંદર્યને જ જોતા શીખીએ

એક વખતની વાત છે શ્રાવણની રમઝમ વર્ષાએ પ્રકૃતિને નવુ જ સૌન્દર્ય સમર્પિત કર્યુ હતુ ચારેય બાજુ લીલુછમ દેખાતુ હતુ પૃથ્વી અને પર્વતોએ લીલી ચાદર ઝોઢી હતી પર્વત-માળાઓમાથી અડી-તહી-

હસ-હસ નિનાદ કરતાં કરણાં વહી રવાં હતાં. એવી પ્રકૃતિના ખોલે એ નાનકડી ઝૂંપડીમાં અખ્યાત-યોગી જ્ઞાનદમનજી સાધનમાં લીન થઈને બેઠા હતા. એમને એક શિષ્ય બહાર બેઠો હતો. પ્રકૃતિનું મનોહર સૌન્દર્ય જોઈ મુગ્ધ બની ગયો. જ્ઞાનદમનને જ્ઞાનદમન એ બોલી કહ્યો. ગરુડેવ, જ્યાં પધારો જુઓ તો ખરા કે પ્રકૃતિનું કેવું મોહક સૌન્દર્ય છે જ્ઞાને ! સાધનારત જ્ઞાનદમનજીના કાને આ સબ્દો અચાલ્યા. એમણે કહ્યું વસ, અહર આવે અને જાહીનું સૌન્દર્ય જુઓ. બહારનું સૌન્દર્ય તો જાનેક વાર જોઈ ચૂક્યા છીએ પણ હવે જરા અહર ઝૂંપડી માથે ત્યાંનું સૌન્દર્ય જુઓ.

હા તો તમે પણ તેવી જ રીતે અહરનું સૌન્દર્ય જોતાં શીખો. વલે તમારી જાતને વધારે અને પરખ કરે પછી આસોજનાના આ જાણ સબ્દો વધારા ઉપર કાંઈ અહર કરી રહો નહીં તમે જો દુનિયાના સકલ પ્રમાણે જ ચાલો છો અને તમારી પોતાની કાંઈ જ દષ્ટિ નથી તો તમે તમારી સકલ ખોઈ બેસશો. આલોચનાના સકલ પ્રમાણે જ જો તમે ચાલતા રહેશો તો તમારી સ્થિતિ પેલા ધરિયાળના પેડા જેવો ઉપર નીચે જતી રહેશે. એટલે કે તમે તમારી મનની સ્થિતિને ખોઈ બેસશો. અમેરિકાના ભૂતપૂર્વ પ્રેસિડેન્ટ રુઝવેલ્ટે પોતાના વિરોધીઓને જવાબ વાળતાં કહ્યું હતું કે જો હું મારા અંગે લખાવેલી આલોચના અને આલોચને વાચતો જ રહું તો આ કાપીલજમાં મારા માટે બીડ કાંઈ કામ જ નહીં રહે સિવાય કે હું એ જવાબ જવાબ વાળતો રહું.

તો તમે અમર આત્મચારિત્રી કાવમ રાખવા માગતા હો તો વિરોધીઓની આલોચનાથી ગભરાશો નહીં યુક્તશી નહીં તમે આત્મરષ જનો અને પોતા કમ્પ્લી જ પોતાની દષ્ટિ ને વાળતાં શીખો તો આત્મ-ચાન્તિને લહેરોને સમર તમારી નજી જ હશે.

જેન ઉપદેશ,
કાલ મુજબ

માણસના મનમા હજારો ઈન્દ્રિયો હોય છે મન તો એક વિરાટ સાગર છે, જેમા પ્રતિક્ષણ ઈન્દ્રિયો રૂપી લહેરો આવતી જ ન્ય છે પણ એ ઈન્દ્રિયોની લહેરોને રોકતા શીખો, એક વગર તો જીવન જેખમમા મૂકારો કદપના કરો કે તમે કયાક જઈ રહ્યા છો રસ્તામા ટેકસી મળી, ટેકસીને જોતા જ તમારા પગ મદ્ ગતિ બની જશે તેમાય મુબઈની તો વાત જ ન પૂછો અહી તો ચાર ડગલા ચાલતુ હશે તોય ટેકસી, ટ્રામ કે બસની રાહ જોશો બસની પ્રતીક્ષામા લલેને પછી અડધો કલાક નીકળી ન્ય અને પગે ચાલીને જવામા તો ફક્ત પદર જ મિનિટનો સમય લાગે તેમ છે, આજે માણસની પુરુષાર્થ પર શ્રદ્ધા જ સમાપ્ત થઈ ગઈ છે. શહેરોની વાત બાબુએ મૂકીએ તો પણ ગામડાના ખેડૂતો, જેઓ પહેલાં ૫-૭ ગાઉ તો હસતે મોઢે ચાલ્યા જતા હતા, તેઓ પણ હવે સાઈકલ રાખવા લાગ્યા છે

હા, તો ટેકસી ભાળી કે તમારા પગ અટક્યા સંકેત મળતા ડ્રાઈવરે ટેકસી થોભાવી તમે બેસવા લાગ્યા ત્યા જ પેલાએ કહ્યું કે ભાઈ, તમે ખુશીથી એની શરૂા છો પણ મોટરને એક નથી હવે તમે જ કહો કે તમે મોટરમા પગ મૂકશો કે પાછા ફરશો ? તમને જે એ મફતમા લઈ ન્ય તો પણ શુ તમે જવા ઈન્દ્રિયશો ? નહી તમે એી મોટરમા બેસવાનો સ્વીકાર નહી કરો, કારણુ કે તમે જાણો છો કે એક વગરની મોટરમા બેસવુ જેખમ ભરેલુ છે

આજના માણસોને ઈન્દ્રિયો ઉપર નિગેધ (એક) નથી એટલા માટે જ તો અકસ્માત (એકમીડેન્ટ) થયા કરે છે સામાજિક અશાંતિનુ મૂળ તપાસો તો જણાશે કે એની અદર માનવ-મનની અનિયત્રિત ચાહનાઓ

જ કામ કરી રહી છે એટલા જ માટે તે એક બાબુ ધાનના ભંડારમાં ધાન સડે છે ત્યારે બીજા બાબુ એના પક્ષ માનવીઓ છે જમને જે ટક પુરુ ખાવા પક્ષ મળતુ નથી. એક બાબુ થોડાક લોહી પાને વસ્ત્રોના ટૂંકા ભાગો પાયા છે જાહેનો પામે એટલી બધી સાડીઓ છે કે તે વિચારતી રહે છે કે આ રમતી સાડી પહેરુ કે તે રમતી જ ત્યારે બીજા બાબુ ભરતમાં એવી પક્ષ ઓઓ છે જેની પાસે સજ્જન ટાંકવા માટે પક્ષ પુરતા વસ્ત્રો નથી. અરે એમની પાસે જ શ્વના માટે બીજા સાગી કે વસ્ત્ર મુકાં નથી. આ વિષમતા કેમ આવી ત્યારે માનવીની વૃષ્ટિના અસીમ બને છે અને એક બાબુ વિપુલ સમૃદ્ધિઓ થાય છે તે સ્વભાવતઃ જ બીજા બાબુ તેટલી ખાડે પ વાનો જ

હર ન જતાં આપણે મુશ્કેલને જ લઈએ એક બાબુ વિશાળકામ આકાશને સ્પર્શતા બેચાં-બેચાં ભરપોતી દારમણા બની છે જેમાં લક્ષ્મીના પ્રિય પુત્રોના આવાસ રહે છે જેમાં ભરતો શિશ્યોના સગીતના અપુર સ્વરો વડે ગૂંજી રહ્યા છે ત્યારે બીજા બાબુ એના પક્ષ માણસો છે જેને મક્ક નના નામે વૃદ્ધ ધાસતુ ગૂંપડ પક્ષ નથી. ગામડાંઓમાં જમીનદારો પાસે એ થી જમીન છે કે તેઓ એનો પૂરો ઉપયોગ પક્ષ કરી શકતા નથી. પક્ષ હવે તે ભારત સરકાર જમીનદારી બને જમીનદારીને નામસેવ કરી રહી છે તેમ છતાં પ એક બાબુની પાસે સેક્ટરે વીધા જમીન છે ત્યારે બીજા બાબુ એવો એક ખેત છે જેની પાસે આર પેઠ પળવા આર આર વીધા જમીન પક્ષ નથી સાચુ કહેવામાં આવે તે ભારતનું આ ચી વ નદી પક્ષ ક્ષક છે એક તરફ પોંકો શેટી માટે તલપી રહ્યા છે ત્યારે બીજા તરફ સોનાની ઈંચે જમીનમાં ઘટી રહ્યા છે

ત્યારે એક બાબુ ખાતિ સમૃદ્ધિ હોય છે અને બીજા તરફ ખાડે પડે છે ત્યારે નિશ્ચિત રીતે જ કાનિની જ્વાળા ભસૂકી બેડે છે સમા જ આખરે સમાજ છે બધાં માણસોને એક જ કોટિમાં મૂકી શકાય નહીં થોડી પશ્ચી વિષમતા તે કામ્ય રહેવાની જ પક્ષ એ વિરમતા અમુક મપાદામા રહેવી જોઈએ. એમ તે વિરમતા આપણી આંતરણીઓમાં પક્ષ છે કોઈ નાની છે તે કોઈ મોટી છે પક્ષ જમતી વખતે બધી જોણી થઈ નવ છે કોઈની સમાપ્ત જમવામા વાધક થતી નથી. પક્ષ કલના કરો કે એક આંતરણી પ ઈમની થઈ જાય તે જોજન હારે થઈ પડશે. જોજનમાં તે બધા ભારત

वाभीओओे समान रहेवु नोछ ओे लारतनु ओेक पाणक पणु लूप्यु म्पु नोछ ओे नही

हा, तो तमे मनभानी होउने सीमित करे अति सत्रहना परिणाम पणु अहु गलीर आवे छे पेसो कुगो हवानो सत्रक करीने न् उपर ओडे छे पणु ने हवाओे ओेने उपर ओडवामा मदद करी, मनोग्म आकाशमा उडयन करवानु अण अप्यु ते न् हवानो सत्रह न्ने मर्यादा कृता वधु थर्छ न्य तो उडउनारी हवा न् ओे कुगानी ज्वन-लीला समाप्त करी नाओे छे भीज तरक लोट (आटो) अने शाकमा भीहु नाअपु न्दरी छे ओेना विना रोटला दिकका लागशे अने शाकमा काछ म्वाद न्ही आवे, पणु ओे न् भीहु न्ने प्रमाणुथी वधु न्पाछ न्य तो ओेना म्वाद न् अगडी न्य छे, माटे अति सत्रह अशातिने न् निमत्रे छे

तमे ट्रेन अथवा ट्राममा मुसाइरी करे छो पणु तमे न्ने भिन्तरे ईलावी यार आदमीनी न्ज्या रोजी ल्यो तो सधर्ष न्दर थवानो न् यार आदमीनी न्ज्या रोजी पोते ओेकला न् जेसवु ओे कयदा विरुद्ध छे, तेम यार आदमीओेना रोटला उपर पोते ओेकसो न् अधिकार न्भावी जेसे तो शु ओे कानूनस मत गणुशे ?

ध्छा पर माणुसने अधिकार रहे छे त्या सुधीतो काछ यिता नथी, पणु माणुस उपर न्यारे ध्छाओेना अधिकार थर्छ न्य छे त्यारे समञ्ज ल्यो के गाडी पाटा अहार छे धवल शेठनी तृणु न्यारे मर्यादायी अहार गछ त्यारे ओेणु श्रीपालने सागरनी शीतण आगमा धकेल्यो हतो ओेक द्विस ओेवो पणु आव्यो के श्रीपालनी हत्या माटे ओे न्यारे आगण वधयो, तो श्रीपाल तो अथी गयो अने भुद धवल शेठनी न् ज्वन-यात्रा समाप्त थर्छ गछ धवल शेठनी हत्या काणु करी ? कहेवु पडशे के धवल शेठनी तृणुओे न् ओेनी छहलीला समाप्त डरी धवल शेठनी उमग् धणुी हती ओे निद-गीना साठेक वर्ष पार करी यूक्या हता, तो पणु ओेनी तृणुओेना पार न् आव्यो, नेम नेम मृत्युदागे पडोयने गयो तेम-तेम ओेनी तृणु वधनी न् गछ शरीर वृद्ध थर्छ न्य छे पणु ध्छाने वृद्धाव-था डही आपती नथी-ओेटला माटे लारतना सत न्पि सुरदास डहे छे

तृष्णा तू न गई सेरे मन से ।

पाके केस जन्म के साथी ज्योति गइ नैनन से,

પગ ઘાલે, કદર કંપન છાગે છાજ ગદ્ય છોકનસે
 શી તુષ્યા ! તૂ જ ગદ્ય મેરે મમ સે ॥

એક સત કવિ બોલે છે મારા ગરી ની બધી શક્તિઓ એક પછી એક વિદાય લઈ રહી છે બળપુત્રના સાથી ગાય શ્વ પાકી ગયા છે એક દિવસ એવો હતો કે ત્યારે કાળી કેશવળી કાળા કમરની પેઠે ઠિરની શાભમાં વૃદ્ધિ કરતી હતી આને આંદોની જેમ એ સ્વેત સર્ષ ગયા છે આખિની વ્યોતિ પણ વિદાય લઈ રહી છે ને આખિયે વે પહેલાં નાની સોભ પણ એક જ સંક્રમમાં પરાવી શકતો હતો આને સમેય પુત્ર પણ પાસે આવે છે ત્યારે પૂછવું પડે છે કે કેણુ છે? ને પુત્ર વડે હાથમાં વીસ-વીસ માઈલ ચાકી ભેળો હતો આને ધરતો દરવાજો પણ એળગાતો નથી સૌને પ્રાપ્ત્ય આવે છે પણ શી તુષ્યા તારો કેરો અનળનો છે શરીર જરારને લીધે જર્જર બને છે ત્યારે તને છુટાની આવી રહી છે

માણસ પૈસા વડે તુષ્યાને શાન્ત કરવા માગે છે પણ પૈસા વડે તુષ્યા શમાવવાનો પ્રયત્ન તેવો જ છે જેવો કે પેટ્રોલ વડે આગ સુકાવવાનો. દનિયાના ઇતિહાસમાં આજ સુધી પેટ્રોલથી આગિ કદી છુટાચે નથી તેમ પદાર્થો દ્વારા માનવ-મનની તુષ્યા સમાપ્ત થતી નથી. એક વિચારકે કહ્યું છે કે તુષ્યાનું માણસની આખિને કાં તે સતેષ ઘરસે અજવા તે પછી મસા સુની મારી.

સુખ પૈસા મગતુ નથી. કારણુ કે પૈસામાં સુખ હોત તે તીર્થને અને સકર્તાઓ ત્યાગ ન કરત. આ તરફ તમે પૈસા વડે કઈ પ્રયેક વસ્તુ મેળવી શકતા નથી પૈસા વડે કાલિન્ટન પેન ખરીદી શકાશે પણ પૈસાથી ભેખત-કળા નહી ખરીદી શકો પૈસાથી તમે અભય ખરીદી શકો. પણ પૈસાથી આખ નહી મેળવી શકો. પૈસા વડે તમે પત્રચાલુ-નુદ ખરીદી શકો. એ પણ પૈસાથી પણ તે નહી જ પૈસા તમને રોટલો આપશે પણ એના વડે સુખ કદી ખરીદી શકાશે નહી તે પછી માનવ શા સારુ હાથ ધરેને એની પાછળ પડ્યો છે!

પૈસા વડે માનવ પોતાની આબ્જાને પૂરી કરવા માગે છે પણ તુષ્યાની પૂતિ પૈસા કરી જ શકતો નથી. હા સતેષ તુષ્યાને જરૂર શાંત કરી શકે છે જેની તુષ્યા વિશાળ છે એવા માટે સંપત્તિ સદા અપ જ રહેશે. એક ભાઈ ગુરોપ ગયા હતા. સ્ત્રીના અનુભવ સંભળાવતાં કહ્યું કે એક અમૈજ સ પતિપ્રપ્ત હતો. એ ભાઈ એને મળી આવ્યા. બીજે જ દિવસે એમણે

છાપામા વાચ્યુ કે એ સમજને ગોળી ખાઈને આત્મહત્યા કરી રિપોર્ટમા લખ્યુ હતુ એના ટેબલ ઉપરથી એક ચિદ્ધી મળો જેમા એણે પોતાની આત્મહત્યાનુ કારણ બતાવતા લખ્યુ હતુ કે મારી સમસ્ત સપત્તિ બરબાદ થઈ ગઈ મારી પાસે ફક્ત બે કરોડ પૌડ સિવાય બીજુ કાઈ બચ્યુ નહોતુ એટલે લાચાર થઈને હુ આત્મહત્યા કરવા તરફ પ્રેરાયો છુ

એના માટે બે કરોડ પણ ઓછા હતા જ્યારે ભારતીય સત માટે બે રૂપિયા પણ વધુ છે, એટલે જ તો એ એનો પણ ત્યાગ કરી અક્રિયનવૃત્તિ ધારણ કરે છે મહાત્મા ગાંધીએ એકવાર કહ્યુ હતુ કે “ જેને આવશ્યકતા પ્રમાણે મળી ગયુ છે, છતા એને સતોપ નથી તો સમજવુ જોઈએ કે એ આદતનો ગુલામ છે અને વૃત્તિની ગુલામીથી વધીને બીજુ કાઈ ગુલામી નથી ” એક લિખારી છે, બે રોટી માટે ઘેર ઘેર ભટકે છે ક્યાયથી સૂકા રોટલો પણ એને મળો જાય તો તેથી એ સતોપ માને છે રાજી થઈસો-સો આશિર્વાદ દેતો જશે જ્યારે અમીર-ધનવાન મીઠાઈ અને મુરખો ખાવા છતા પ્રસન્ન નહી થાય દિવસે એને ચેન નથી, રાત્રે એની આખોમા સુખની નિદ્ર નથી કારણ એને સતોપ નથી

આજે ફકીરોમાં તમને સતોપ જેની ચીજ જોવા મળશે, જેની પાસે પૂરી સાધન-સામગ્રી પણ નથી તો પણ એમના મો પર અમક છે-પ્રસન્નતાની રેખા છે ત્યારે બીજુ બાબુએ લાખો મહી, કરોડોની સપત્તિ હોવા છતા પણ મનમા એક પીડા છે-રોગ છે, મો પર આનંદનુ સ્મિત પણ નથી

એક ફકીર એક શહેરમા આટા મારી રહ્યો હતો શ્રીમતોના વિશાળ પ્રાસાદો પાસેથી પસાર થયો ત્યારે એણે એક અવાજ કર્યો કે, “ ધની લોકો, જે તમારા હૃદયમા સતોપ હોત અને અમ લોકો (લિખારીઓ)મા આત્મગૌરવ હોત તો સસારમા સ્વર્ગ હોત બીખ માગવાની પ્રથા જ રહેત નહી. પણ સત્ય તો એ છે કે ધનવાનોમા તો સતોપવૃત્તિ નથી તેમ લિખારીઓમા આત્મગૌરવ જગ્યુ નથી માણસને કાલનો લય સતોપ લેવા દેતો નથી. એના મનમા લય છે, કે જે મારી પાસે નહી હોય તો કાલે હુ ખાઈશુ ? જેના મનમા દાન દેતી વખતે કાલની ચિંતા છે તો સમજવુ પડશે કે એને પોતાના અર્થિમ લાવિ ઉપર વિશ્વાસ નથી અને એણે પુણ્ય અને પાપની વ્યાખ્યા ઉપર ઠીક રીતે વિચાર જ કર્યો છે

જુઓ પેસો ઝેરી ફણીધર, જેને કાઈપણ જ્યારે ખાવાનુ મળતુ નથી તો એ ફક્ત હવા ખાઈને જ પડ્યો રહે છે તો પણ એના દેહમા દુર્બળ-

તાનુ નામ નથી. પેતા વિશાળ કાષા ધરાવનો જગરાજ કક્કા સુકુ પાસ જ આવ છે બદામ અને સિતાના દલવા એને મળના નથી પણ તમારા ધરમાં તે બદામ-ફિતાના દલવા બને છે ટેનિક પદ્મબૌતુ પણ તમે મેસ કહે છે. ગુ તમારામાં સકિત વધારે છે કે પેલા સુકુ પાસ ખાનાર દાથીમાં (સભામાં દસાદસ)

એ નિશ્ચિત છે કે દાથીની સકિત એકે માનવ-સકિતની તુલના કેમ કરી શકાય? એની સકિતનું એક માત્ર કારણ છે કે તે પેતાના ખેરાકની સાથે વિદ્યામીન પણ મે છે તમે નિવારણ છે કે વિદ્યામીન તે બધારા ખાદ્ય પદાર્થમાં વધુ છે પણ દાથીના ખેરાકમાં જે વિદ્યામીન છે તે એ બી. મી.ના નવી પણ સતોમુ વિદ્યામીન છે તમે એ બી. વર્ગના વિદ્યામીન તે લીધાં છે પણ સતોમુ વિદ્યામીન તમારી પાસે નથી જે દાથીને તે જન્મમાં જ મળે છે. માટે સપ્તિની આદ્યાએ જ તે તમને ચિતિત કરી મૂક્યા છે એટલે જ્યાં આદ્યા છે ત્યાં ચિતા અવસ્થા છે જ

ચિતાથી છૂવાનો ઉપાય

દલે પ્રક એ છે કે સતોમુ લાવવો કેવી રીતે? પેતાની કમિલ્લો ઉપર એક મૂક્યા માટે તમે તમારાથી નીચેનાઓ તરફ જુઓ તમે અવર આધિક રીતે પવત છે અને પૂરા પ્રવલ કરવા છતાં તમને સહજતા સંપન્ની નથી અર્થાત્માવની ચિતા નિરાત તમારો પેટા કરે છે તે તેની સિમિતમાં તમે તમારી નજર એ લોકો બહુ સર્ક જાઓ કે જેમને મેટક પૂરતુ પૂ ખાવાનું પણ મળતું નથી સવારે સંપડે છે તે સંખ્યા-ટાણાની ચિતા છે અને સાંજે ખાવાનું મળતુ છે તે અવતી કાલની શરીરો પ્રક જેમની સાથે છે

તમે જ્યાં રહો છો તે નવાવરણને જ્યાં મળીરતાપૂવક જુઓ તે તમને અનેક વ્યક્તિઓ એવી મળશે કે જેમની આધિક ચિતિ તમારા કરતાં પણ વધુ નમણો છે તમે જેમને નેરો તો તમાજ મન એક નવની યદન જામવડા વિતાનાં વાદળાં દરી ના અને તમ પેતાને નિજામ સદમ તેઈ યકા. પણ તમે જે તમારી તુલના નિજામની સાથે કરવા બેસો તો નિજામ નવની પુનમા તમે મુક ઈને કારિ જની ત્રો અને પછી તે તમારા હિતિન લખન પણ બુની ત્રો. માટે ચિતાર્થો પિસચિનીમાં મૂક્યા થયા માટે તમા તમા પો નીચે ન તરફ જુઓ.

એક વખતની વાત છે શેખ શાદી બહુ ભીડભરી ગભીર ધડીઓ પસાર કરી રહ્યા હતા શેખ શાદી ડાંગસીના પણુ મોટા શાયર હતા પણુ તમે જાણો છો કે સરસ્વતી અને લક્ષ્મીને તો અણખનાવ છે જ શેખ શાદી ઉપર સરસ્વતી તો પ્રસન્ન હતી, આજે તાણુ એમની શાયરી દિલને હલાવી દે છે પણુ લક્ષ્મીએ એમના ઢાંગ કરી ખટખટાવ્યા નહોતાં

એક વખત તો તેઓ એવી તગ સ્થિતિમા આવી ગયા કે પગરખા ખરીદવા જેટલા પૈસા પણુ એમની પાસે રહ્યા નહી ઈદને દિવસ હતો. ગામના નાના-મોટા સૌ નવા પગરખા પહેરતા હતા. પણુ શેખ શાદી ડાંગસીના તે શાયર, પોતાના ભાગ્ય ઉપર આસુ વહાવી રહ્યા હતા એ પણુ એક નસીબ છે કે ગામનો માગણિયો પણુ આજે નવા પગરખામા હતો પણુ તેઓ પગરખા ખરીદી શકતા નહોતા વિચારોની આ ઉથલ-પાથલમા તેઓ નહાઈ રહ્યા હતા તેઓ જિન્દગીથી કટાળો ગયા એમનુ હૃદય આવા જીવન કરતા મૃત્યુને પ્રીત કરવા લાગ્યુ અને એને આલિંગન કરવા માટે તેઓ ચાલી નીકળ્યા પોતાના ભાગ્યને દોષ દેતા જેવા આગળ વધ્યા કે રસ્તે ચાલતા એક લૂલા તરફ એમની નજર પડી એના બંને પગ ઠીક નહોતા અને એ લગડાતો ઘણી મુશ્કેલીથી રગ્તો પસાર કરી રહ્યો હતો એને જોતા જ શેખ શાદીની વિચારધાગએ પટ્ટો ખાધો તેઓ ખુદાનો લાખ લાખવાર આભાર માનવા લાગ્યા એમની ચિતાઓના વાદળા વિખેગઈ ગયા અને પ્રસન્નતાનો સૂર્ય પ્રકાશી ઊઠ્યો એમણે ગિચાયુ, ભને પગરખા ન મળ્યા, પણુ મારા બંને પગ તો સહીસલામત છે જ્યારે પેલા બિચારાને દોઢ જ ટાંગ છે

હા, તો જ્યારે-જ્યારે તમારા માનસમા ચિતાની કાળી રેખાઓ ઘેરાઈ આવે અને દુખના વાદળ તૂટી પડે તો તમે નીચે જોજો નીચે જોવાના મતલબથી ભૂમિ જોવાની નથી પણુ તમારા ડગ્ગતા પણુ વધુ નબળી સ્થિતિના લોકોને જોજો ગરીબી ગરીબના મનમા એક પ્રકારનુ હલકાપણુ લાવે છે. કારણ કે સમાન દુખીઓ વચ્ચે પારસ્પરિક સહાનુભૂતિના તાર ઝણુઝણી ઊઠે જ્યારે એ સુખી જનો વચ્ચે ઈર્ષ્યાની હરીકાઈ જામરો દુખી અગર દુખીયાને જોરો તો એના મોઝેથા તો સહાનુભૂતિના સ્વર નીડળશે પણુ સુખના પારણે ઝુલતી એ વ્યક્તિઓ કદી એક ખીજને પ્રેમથી જોઈ શકતી નવા તેઓ ચાહકાર અને ઈર્ષ્યાની આગમા બળી જશે મૂંઝુ અગર મહેલ ભણી જોરો તો પીડા અને વ્યથામા એ ઈર્ષ્યા મરરો અને ખીન જ કાઈ મૂંઝુ પડાને જોશે તો હમદર્દીના એ મધુગ મેરુ કાંદશે

હા તો તમે આધિક આભાવની ચિંતામાં હો તો પણ નીચેનાઓને જુએ. ટેલકાક કુપુત્રની ચિંતામાં જળઈ રહ્યા હોય છે એટલે તો મળ્યો પણ તે તમારી આરાધના ઠીક રીતે પાલન કરતો નથી એનાથી તમને તિરસ્કાર અને અપમાન મળે છે તમારું મન એના પ્રત્યે વુજાથી-તિરસ્કાર થી બચાઈ જાય છે અને એથી તમારું હૃદય બોલી ગઈ છે કે આવા પુત્ર કરતાં પુત્ર ન મળ્યો હોત તો શું ખોટું હોય ? આવી ચિંતાના ઘેરા આધાર વખતે તમને દશરથના ધરનું સ્મરણ ઘઈ આવે છે રામ જેવા વિનયી પુત્રને પ્રતી દશરથ રા ન ધન્ય બની ગયો હતો. રામે પિતાની પ્રતિજ્ઞા શરૂ આપ્યાનું સિદ્ધાસન પણ તણ દીધું. આરે તમારો પુત્ર તમારી આજ્ઞા છતાં બે પૈસા ઊઝવા ત્રપર નથી તો તમ ખી તઈ જાઓ છે. પણ આવી તમે શૂંસ કરી રહ્યા છે આવા સમયે તમે તમારી સ્મૃતિને દશરથના ધર પરથી ઊઠાવી ઘઈ ધૃતરાષ્ટ્રના ધર ઉપર ઘઈ જાઓ. કૌરવકુળના સહારક કુર્ષોધનને માદ કરે. જેની પાછળ આમ રાજા ધૃતરાષ્ટ્રે સૌ વખત આશુ વગાઝ્યાં હતાં. આવા સમયે કસને માદ કરે, કૌશિક અને ઔરજએના ઇતિહાસને સ્મૃતિ પર પર લાવો. આ જ પુત્રને કારણે તેમના પિતાઓને કારામહત્તી આધારી ઘટાડીએ મળી હતી.

આરે આ કુળનોનો ઇતિહાસ તમારી નજર સામે આવશે ત્યારે એ વિચારી પુત્ર ઘઈ જશે કે કુર્ષોધન કરતાં તો આરો પુત્ર માખતલે સારો છે જામે એ પૈસા ન આવે પણ કૌશિક કસની જેમ એણે મને કાર-મુદમાં તો ધીમ્મો નથી. તમે જોશો કે આમ કરવાથી પુત્ર પ્રત્યે તમારો રાવ એટલો ઘઈ તરી ધુલાભાવ પ્રેમભાવમાં બદલાઈ જશે. એમાં ઘઈ આશ્ચર્ય નહીં રહે કે પ્રેમ તમારા ધરના ઉલ્લાસ વતને વળી પાછું લીધુંજમ કરી મૂકશે.

આવી જ રીતે તમે તમારી પત્નીથી હેરાન છો. એના કડું સ્વભાવના લીધે રાજ કથ-કથા મથા કરે છે અને તમે વિચારો છો કે આના કરતાં તો દીકા ઘઈ મેરી સારી પણ આમ ઘેરથી નામી તઈ દીકાને પ્રધિક આવી પણ આધ્યાત્મિક આનંદ મેળવી શકતો નથી. ચરિત્ર તો વીરાને પથ-મારત છે જામે, એનો નરે.

હા તો આવા વખતે તમારી નજર હાડે છે રામાયણના અષોખાકાંડ ઉપર. એમાં વનવાસ ત્ય મળ્યો છે રામને, પણ સતી શુક્રાચરી સીતા પણ

વનની ભીષણ યાતનાઓ સહેતી-સહેતી પતિની જોડે-જોડે વને-વને ભટકી રહી છે કાટા અને કાકરાના કુળોને પણ એ હસ્તે મોઢે ઝીલી લે છે. વનવાસ મળ્યો હતો રામને, સીતાને નહીં પરંતુ પતિ-સેવા માટે સીતાએ તો સ્વેચ્છાપૂર્વક વનનો રાહ લીધો હતો. પછી સીતા સમી પત્ની પામીને રામને સારુ જ ગલ પણ અયોધ્યા ખની જાય તો એમાં શુ આશ્ચર્ય ? હા, તો તમે વિચારો છો કે સીતા રામને સારુ અયોધ્યાનુ વૈભવભર્યું સુખ તજી શકે છે વન-વગડાના અસીમ કુળો સહન કરી શકે છે તો મારી આ સીતા (પત્ની) મારા સારુ નહીં સહી શકે ? અને તમારી ખીજ તો વધતી જ જાય છે

પરંતુ આ ખીજનું કારણ છે તમે ભૂલ લરેલી પાત્ર-વરણી કરી છે. રામાયણનો અયોધ્યાકાંડ ભલે તમારી સામે રાખો, પણ તમે જરા આગળ વધી ગયા એની પ્રથમ લીટીઓ વાચો કે જ્યાં કૈકેયીના પુત્ર-મોહને લીધે પતિના પ્રાણ સકટમાં મૂકાયા છે, દશરથના સર્વ સ્વપ્નો ભાગી પડ્યા ક્યાં તો તેઓ રામના રાજ્યાભિષેકનું સોનેરી સ્વપ્ન નિહાળી રહ્યા હતા, રાજ-મહેલ જ નહીં, પણ સમસ્ત અયોધ્યા નગરી સુખના સ્વપ્નામાં હતી, પરંતુ પેલી એક સ્ત્રીએ સર્વના આનંદમાં એક ક્ષણમાં ભગ પાડી દીધો, દશરથના જીવન-મરણનો પ્રશ્ન પેદા કરનાર એ નારી હતી.

હા, તો આવી સ્થિતિમાં તમે તમારી પત્નીની તુલના સીતાથી નહીં અપિતૃ કૈકેયી સાથે કરજો, જેણે પુત્રના મોહમાં અધ ખની પતિના પ્રાણની-પણ ચિંતા ન રાખી આવી તુલના જ તમારા મનને શાન્તિ પ્રદાન કરશે-અને અશાંત દૂર કરશે તમારું મન જ ઓલી જાડશે, આ લાખ રીતે ખૂરી છે પણ કૈકેયી કરતા તો સારી છે આવા વિચારો તમારા ધરની જે પ્રેમ મંગા સુકાર્ષ ગર્ભ છે, એને ફરી પ્રવાહિત કરી મૂકશે માટે ચિંતાની ક્ષણોમાં મનને તમે નીચેના મેદાનમાં દોડાવતા શીખો એના માટે તમારે તમારી મનોકામનાઓ ઉપર એક મૂકવી પડશે ચાહના ટળી તો ચિંતા પણ તે જ ક્ષણે ટળી જશે અને તમારા મનમાં શાન્તિ-સરિતા ફરી વહેતી થશે

પવિત્રતાની પ્રેરણા પાતા પર્વોધિયજ્ઞ પુસ્તકોના દિવસો સાથી રહ્યા છે. પુસ્તકો પવનો સરેશો છે કે જાતરનો દીપ પ્રગટાવો બાળનો દિવસ હશે છે તમારા હૃદયને માંજી મનની વૃત્તિઓને સ્વચ્છ બનાવે. આ જાંજી માટે યાનની મશાલ જાગવની પડશે. કારણ એના વિના જીવનની જાંજીરી રાત્રે તમે આજળ વધી શકશો નહીં.

જાનના અધિકાર છે જ્યારે યાન પ્રગટ છે તે એવો પ્રકાશ છે કે જેને તેસની આવરણકતા નથી તેમ નથી જરૂર વાટની. યાન સ્વત પ્રકાશમાન છે એને જાન પ્રકાશની જરૂર પડતી નથી. કુ તો હીલ છે યાનનો પ્રકાશ સુખપ્રકાશ કરતાં પણ એક છે કારણ સુખ તો ફક્ત દિવસના જાગનાં જ આપણા પથને પ્રકાશિત કરે છે જ્યારે યાન દિવસ તેમ જ રાતના એક સરખા પથ બનાવે છે. ક્યારેક તો વળી યાન દિવસ કરતાં રાત્રે વધુ આજ્ઞાગુ બાપે છે એમ પણ કહી શકાય. કારણ દિવસની વિવિધ પ્રવૃત્તિમાં સહજ મન-યાનપ્રાપ્તિ ભણી ઓછું પ્રેરિત થાય છે જ્યારે રાત્રિના ઠાંત વાતાવરણમાં મન યાન-પ્રકાશની શોધ કરતું હોય છે તેથી હૃદયમાં આજ્ઞા છે કે —

“ યા નિશા સર્થ મૂતાનાં તસ્વાં જાગતિ સૈવમી ”

હો પ્રાપ્તિઓ માટે જે જાંજીરી રાત્રે છે તે જ યાનીઓ માટે પ્રકાશથી જાગડગની રાત્રે છે જીલ જાગુ સુખની પ્રકાશ કેવળ આજ્ઞાગુઓને જ નહીં જામ વચરનાને પણ પ્રકાશ બાપે છે.

યાનના અમાપે આ મા અનત-અનત કાળથી ભમને રતો છે તે બની જાંજીરી રાત્રે કરો તે છે એને સુખમાં લેશન થતાં નથી ત્યારે મદા પુગ ભવચન મદાચર જીવનશાંતિનો સાચો રતો બનાવનાં હશે જ.

જાવન્તિ જવિજ્ઞાપુરિસા

સવ્વેતે દુક્ખ સમવા ।

—ઉત્તરાધ્યયન અ ૬

આ સ સારના પ્લેટફોર્મ પર જેટલી અજ્ઞાન વ્યક્તિઓ છે એ સૌના ભાગ્યમા સુખની રેખા નથી ઘોડો ભડે સવા લાખ રૂપિયાનો હોય પણ એના ઉપર એસનાર સવાર અધ હોય તો તે લક્ષ્ય સુધી પહોંચી શકતો નથી તેવી જ રીતે ક્રિયા ચાહે તેટલી સુદર હોય, તો પણ સાધકના હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રદીપ પ્રજ્વલિત નથી તો તે સત્યનુ દર્શન કરી શકતો નથી. અધ્યાત્મ પથ પર એ ચાલી શકતો નથી એટલા માટે આગમમા ક્રિયા પૂર્વે જ્ઞાનને આવશ્યક બતાવવા વીનરાગ દેવ ફરમાવે છે “પદમ નાળં તથો દયા” સાધનાના ક્ષેત્રે ક્રિયાની સાથે-સાથે જ્ઞાનનું પણ મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે.

આધ્યાત્મિક જ નહીં બહુકે વ્યાવહારિક ક્ષેત્રમા પણ જ્ઞાનનું પહેલું મહત્વ છે વેપાર કરવા માટે પણ પહેલાં વેપારનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. કાપડના વેપારી પાસે ગજ અને કાતર છે પણ જો એને કાપડના લાવની ખબર નથી તો તે વેપારમા સફળ થઈ શકતો નથી તેલની પાસે ધાણીના બળદ, તલ અને મગફળી છે તેમ છતાં જો એને કાકરા અને મગફળીના ભેદની ખબર નથી તો એનો શ્રમ વ્યર્થ જશે તેવી જ રીતે જ્યાં સુધી ઇન્દ્રિયધર્મ તેમ જ આત્મધર્મનું જ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી તે સાધનાનો રસ મેળવી શકતો નથી આ આત્માએ અનત-અનત જન્મ અજ્ઞાનમા વિતાવ્યા છે, એવા એવા ભવો કર્યા છે જ્યાં ઉદરોનું અથાણુ બનાવી ખવાય છે. આજે પણ સેકડો એવી જાતિઓ છે જે કીડાઓનું રાયતું બનાવી ખાય છે.

અજ્ઞાન પાપને જન્મ આપે છે તમે જાણતા હશો અમેરિકાની રેડ ઇન્ડિયન જાતિમાં એવો રિવાજ છે કે, સ્ત્રી તેને જ પોતાનો પતિ બનાવે છે કે, જેની ઝૂપડીમા વધુમા વધુ માણુસોનાં માથા લટકતા હોય સમાજમા પણ તેવા લોકો વીર અને પ્રતિષ્ઠિત ગણાય છે આફ્રિકાની જ ગલી જાતિ-ઓનો એવો વિશ્વાસ છે કે કોઈના મર્યા બાદ એની કબરમા જે વસ્તુ રખાશે તે મરનારને પ્રાપ્ત થશે આ અજ્ઞાન અહીં સુધી વધી ગયું હતું કે કોઈ રાજા કે સરદારના મરણુ બાદ એમની સ્ત્રીઓ, ગુલામો અને નોકરોને પણ મારીને કબરમા દફનાવવામા આવતા હતા જેથી રાજાને તે મગી શકે આ વિટબણાનું કારણુ અજ્ઞાન જ જાણાય છે

આ અજ્ઞાને કેટલા પાપકર્મ કરાવ્યા છે તમે સાબળશો તો ક પી

જ્યોત્સના જીવિતમાં દર વર્ષે થોડાક નોકરોને ફેવળ એટલા માટે જ મારી નાખવામાં આવે છે કે મૂલ વ્યાજસાહને પરલોકમાં નવા-નવા જનુઓ મળવા રહે. આ લોકો મનુષ્યોની જોખરીઓ વડે પોતાનું ધર ઘણુમારે છે અને એની ચોરી થતાં મુઠ્ઠા મુઠ્ઠા કરવા તૈયાર થઈ જતા હોય છે તે જોઈ મુઠ્ઠી ચાંબળુ છે કે પદ્મી મુઠ્ઠીની માતાઓ દેવી અને દેવતાઓ ખસે ડાહ્યાના કરે છે એમની પાસેથી કંઈક માગવા કરે છે જેમ આપણી માતાઓ મઠી-મઠી અને જોતણીઓને મનાવે છે અને ડાહ્યાના કરે છે કે મારો દીકરો બી. એ. માં પાસ થઈ જાય, એને સારી નોકરી મળી જાય. પણ તમામ આપણા મનની નિર્મળતા છે જા દેવી અને દેવતાઓમાં એ ત્યાગ છે કે તેઓ સારુ જાણવા જુરુ કરી શકે? બે એમનામાં ત્યાગત હોય તે સંસારમાં કોઈ કુખી રહેવા નથી પછી તે કર્મવાદ જેવી કોઈ વસ્તુ રહેત જ નહીં

જેમ દશનાથ કર્મસિદ્ધાંત ઉપર તમને પૂરા વિશ્વાસ નથી તેમ પોતાના પુરુષાથ પર જોરસો નથી. એટલા જ માટે તે આવાં મનામણાં કરવામાં આવે છે હાં તે કું કહી રહો હતો કે પદ્મી મુઠ્ઠીની માતાઓ દેવી પાસે પ્રામના કરતાં માને છે કે મારો દીકરો પહેલાં ન જરોનો ઘટ્ટ બને. આ તે કેવી પ્રાર્થના છે? મારો દીકરો સારો સત બને, સારો વિદ્યાન બને એવું ન માનતાં પ્રથમ ન જરોનો ઘટ્ટ જનારવાની માગણી કરવામાં આવે એ બધું અચાનકું જ કારણ છે

સામાજિક અચાન કરતાં ધાર્મિક અચાન વળી વધુ ભય કર હોય છે. તે અચાન એ-ચારની આલુતિ-બોમ ભે છે જ્યારે ધાર્મિક અચાન ઢગરો સામ્યેનુ ભક્ષણ કરી મધુ છે પ્રાચીન મેકિસિયાના નરમેપનુ રમરજુ કરીને જોતે શેમાય પેદા નવો થાય? કહેવાય છે કે ત્યાં દેવતા નર-રક્તપ્રા તરસ્યા રહેતા દના. ઇતિ-સકાર કહે છે કે ત્યાં પ્રતિવર્તી વીસ ઢગર માણુમાનો સ્વદાર થતો દતો. કેટલાક ઇતિસાકારો તે આ જ અચાને પદ્મસ દના મુખની માને છે આ જિવિ તેમને મન એટલો આતસ્યક દતો કે ત્યાં નતિઓમાં એ મારો વિચિત સપિઓ જની દની એક રખુએન પસદ કગનુ અને નિવન સમયે મુઠ્ઠા યનુ એમાં ૭ નતિ પચાઈ/૧ થની એવું સ્વતંત્રા. ૮ કરી તાન અને નરદઓને દવાની સમ જલિમા દોમરમાં આપ દના

આ શેમ શેમ ઊભા કરી દેનારા પાપો માટે પ્રેરણા આપનાર કોણ હતું ? હું કહીશ કે, આ તમામ પાપો અજાનને લઈને થયા છે એટલા માટે જ અનંત જ્ઞાની વીતરાગ દેવોએ અજાનને સૌથી મોટું પાપ બતાવ્યું છે એમની દેશના જ અજાન-અધકારને દૂર કરાવવા માટે થાય છે આગમ વાણી કહે છે

જ્ઞાણસ્ત સવ્વસ્ત પગાસળાએ ।

અન્નાણ મોહસ્ત વિઘ્જ્જળાએ ॥

અજ્ઞાન અને મોહને દૂર કરવા માટે તેમ જ સંપૂર્ણ જ્ઞાનના પ્રકાશ માટે આવી વીતરાગ દેવની દેશના પ્રકાશિત થઈ છે, અજ્ઞાન તે અધારી રાત છે જેમા હીરા અને કાકરા એક સમાન દેખાય છે અધકારમા હીરા પણ કાકરા દેખાય છે એનું મૂલ્ય ન જાણતા આપણે એને તજ દઈએ છીએ. અજ્ઞાન વસ્તુના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવા દેતું નથી મહુક વશાજન એક પ્રકારનું અજ્ઞાન થાય છે જે એને આખોમા લગાવો લેવાય તો વાસ પણ સાપ દેખાય છે જેને સાપે ડર્યો છે એવી વ્યક્તિને પાણીમા એક વાળ નાખીને જોવાનું કહેવામા આવે તો એને તે વાળ પણ સાપ રૂપે દેખાય છે. તેવી જ રીતે અજ્ઞાનને લીધે અસત્ય વસ્તુ પણ સત્ય દેખાય છે જે આત્માના નિજગુણ છે, અજ્ઞાની વ્યક્તિ એમનામા પરાયાપણાનો અનુભવ કરે છે. સાચા અર્થમા જે વિકાસના સાધનો છે તેમા એ વિનાશનો પડછાયો જુએ છે.

અપથ્ય વસ્તુઓ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે પરંતુ એનું પરિણામ સારું આવતું નથી. કોઈને જે સગ્રહણીની બિમારી છે ત્યારે ડોક્ટર એને દહી અથવા કાશ સિવાય અન્ય બધી ચીજો ખાવા માટે ઈન્કાર કરે છે પરંતુ રોગીને તો ડોક્ટરે ઈન્કાર કર્યો હોય તે જ વસ્તુઓ વધુ લાવે છે તેવી જ રીતે અજ્ઞાનમાં હુએડો આત્મા તેવા જ પદાર્થોમા આનંદ માને છે જે એને નુકસાન પહોચાડનારા હોય. અજ્ઞાનમા આત્મા હેયને ઉપાદેય અને ઉપાદેયને હેય સમજવા લાગે છે જેમ સર્પ અને અગ્નિ ભય કર લાગે છે અને સોનું અને ચાદી આકર્ષક અને શ્રાણ લાગે છે પરંતુ જેમ સર્પ અને અગ્નિથી તમને ભય લાગે છે, તેમ અસલથી કદી ડર લાગે છે ખરો ? અને ન્યાય અને સત્ય તમને સોના જેવા પ્રિય લાગે છે ખરા ?

જ્ઞાન પ્રકાશ છે અને અજ્ઞાન અધકાર છે. પ્રકાશ વડે કાટા, કાંકરા કે સર્પોદિના વિરિધ ભયોથી આપણે મુક્ત બની નિર્ભય બની શકીએ છીએ. પરંતુ અધકારમા સોનાની સાકળ પણ સાપ સમી જ દેખાય છે.

જેન દશનમાં જ્ઞાન-અજ્ઞાનની ચર્ચા આવે છે એ કેવળ સમ્બન્ધ સમર્પિત જ્ઞાન સાથે સંબંધ ધરાવે છે જે જ્ઞાન સાથે સમ્બન્ધ છે તે જ્ઞાન સમ્બન્ધ હોય છે સમ્બન્ધના અભાવે જ્ઞાન અજ્ઞાન કહેવાય છે પછી કહેતે તે અવધિજ્ઞાન પણ કેમ ન હોય. જે જ્ઞાન આત્માને વિકાસપદ સ્વીકારી જાય છે અને આત્માને નિઃશયુક્તના દશન કરાવે છે તે સમ્બન્ધ જ્ઞાન છે કે જ્ઞાન છે કે જ્ઞાન છે અને મારું સ્વરૂપ શું છે? એ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કઈ રીતે કરી શકે છે? આ સમસ્ત ગોષ્ઠ તે સમ્બન્ધ સમર્પિત જ્ઞાન છે માટે અને જ્ઞાન ક્ષુભ છે એવું જ્ઞાન મળતાં આત્મા સ્વ અને પરનો ભેદ સમજાવે છે નિઃ સ્વરૂપ જ્ઞાન થતાં જડ પુદ્ગલને પરથી આત્માની આસક્તિ છૂટી જાય છે કિંતુ આત્મા ઉપર ન્યારે અજ્ઞાનનું આવરણ હોય છે ત્યારે તે તારક સાધનોને પ્રાપ્ત્ય છતાં એમનો ઉપયોગ ખોટી રીતે કરે છે

મૌહાકો એવું / કહ્યું હતું ભગવાન મહાવીર જેવા પરમધર્મ સતને શુરુ રૂપે પ્રાપ્ત્ય છતાં એણે ક્યાંકની પરિસ્થિતિમાં વધારે ક્યાં દત્તે-આત્મની ભાવનામાં કહુ તે એણે ભવમયમાં વધારે કર્યો દત્તે.

જ્ઞાની ભક્તિ આધરના સ્થાને સવરનું ઉપજન કરી શકે છે ન્યારે અજ્ઞાની સવરના સ્થાને આત્મ ઉપાગિત કરી શકે છે તેથી ભગવાન મહાવીરે આચાર્ય શુભાં કરમાવ્યું છે કે

જે આસઘ્યા તે પરિસઘ્યા
જે પરિસઘ્યા તે આસઘ્યા ॥

આવર્તી સમ્રાટ ભગત જરીસાબવનમાં ત્રણ દત્તા તે આત્મજ્ઞ રથાન છે પણ ત્યાં એમણે કેવો સવર કર્યો? પર-પરિસ્થિતિઓથી દૂર રહી સ્વ તરફ વળ્ય. નર્તા દળમાં પત્રસાથી તેઓ ન્યારે ધમી ત્વ દત્ત ત્યારે જ અજ્ઞાનક તેમના દાસમાંથી મુક્તિ નીકળી પડી એમના દાસ એ સેવક માટે નીચે નમ્યા કે અને વળાંક લીધા જેને માટે તું નથી સ્વા છે તે શું તારી પાતાની વસ્તુ છે? અને તેના પર તે મસાર કર્યો છે તે પણ શું તારું છે? આ સીન્દવ અને મુખ્ય એ જમું તારું નથી. પર તું તું પુરુષ લાની સ તવદ પાલ્લવ રામી રો છે નિચાઈની આ મારા શુભમાંથી શુભનર થતી મર્મ ધર્મીક જ દાસમાં તે શરક કૃષ્ણી અને શુભ આન મેળવી મુદનમ જતી તથા છે અને એનું પરિવર્તન કેવળ જ્ઞાનમાં થાય છે એમને આત્મા કેરમનો અર્થાતિ વ અજમગી ખો છે

ચક્રવર્તી સમ્રાટ ભરતે અગ્નિસાના ભવનમાં કૃવળજ્ઞાન મેળવ્યું પરંતુ તેવા જ ભવનમાં એક કૃતરીને પૂરો દેશો તો એની શી દશા થશે? કૃવળજ્ઞાન તો દર રહ્યું, જે થોડું ધણું જ્ઞાન તેને હતું તે પણ જતું રહેશે અને ભૂકી ભૂકીને તે હેરાન થઈ જશે, એક ભારતીય ડવિએ કહ્યું છે

જીવા તાકુ સમસ્ય ન આદ મૂરચ તે ઉમર ગુમાઈ ।

રાગ દેષ તૂ કિનસે કરત હૈ પઞ્ચ વ્રહ્મ રહ્યો છાઈ ॥

જેસે શ્વાન ઠાંચ મુઢન વીચ, મુઠ મુઠ કે મર જાઈ ।

સઘર અપની નહીં પાઈ ॥

નવા સુધી આત્મા જ્ઞાનદેશને પ્રાપ્ત કરતો નથી ત્યાં સુધી એની વિટબણાઓ સમાપ્ત થતી નથી

જ્ઞાન અને અજ્ઞાનીમાં એટલો જ ફરક છે જેટલો સળગતી અને બૂઝાયેલી મીણબત્તી વચ્ચે છે સળગતી મીણબત્તી પોતાને પ્રકાશિત કરે છે અને પોતાના નિકટવર્તી પદાર્થોને પણ પ્રકાશિત કરે છે જ્યારે બૂઝાયેલી મીણબત્તી નથી પોતાને પ્રકાશિત કરતી કે નવા કચ્છી ખીજ પદાર્થોને જ્ઞાન વ્ય અને પર બનેને જાણે છે હું કોણ છું ? મારો સ્વભાવ શું છે ? આત્માના નિજ ગુણો કયા છે ? જડનો ગુણુધર્મ શું છે તે જ જુએ છે કિંતુ જેનો જ્ઞાનદીપક યુગ્મઈ ગયો છે તે પોતાને જોઈ શકતો નથી જૈન તર્ક ભાષા સ્વપ્ના કહેવાયું છે કે, “ સ્વ પર વ્યવસાયી જ્ઞાન પ્રમાણ ” સ્વ અને પરનું નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન જ પ્રમાણ છે જ્ઞાનની આ પરિભાષા બતાવે છે કે આપણે સ્વ અને પરનો વિભેદ જાણુતા શીખીએ એકલાવાયેલા હજારો દીવડા કરતા સળગતો એક દીપક શ્રેષ્ઠ છે એ જલતા દીપકે હજારો દીપકો પ્રગટાવી શકાય છે પરંતુ બૂઝાયેલો દીપક પોતે જ અધકારમાં પડ્યો છે તો એ ખીજને પ્રકાશનો રાહ બતાવી શકતો નથી એક વિદ્વાન હજારો અજ્ઞાનીઓને સત્યનો રાહ બતાવી શકે છે

અજ્ઞાની બધું કરી શકે છે પરંતુ બુદ્ધિની વાત માની શકતો નથી મૂરખ જેની બધી વાતોનો ડગલો ને પગલો વિરોધ કહે છે, સમજવું જોઈએ કે, તે વિદ્વાન છે, એની વાતોમાં નથ્ય છે તે વિચારક છે એણે દુનિયાને વિચારેનો પ્રકાશ આપ્યો છે પરંતુ અજ્ઞાની વ્યક્તિ પોતાની પૂરી તાકાતની સાથે એનો વિરોધ કરશે જેણે સત્યનો પ્રકાશ મેળવ્યો છે તે કદી વિરોધોથી ગભરાતો નથી ઉલટો અમણા ઉત્સાહની સાથે અજ્ઞાન સામે લડાઈ ચાલુ રાખે છે

જેણે પોતાનો પ્રકાર મેળવ્યો છે તે અધવિશ્વાસના અન્યકારમાં રહી શકતો નથી પરંતુ અમાની મક્કિ પ્રતાના પ્રકારથી એવી તો ભરે છે જાણે કુલ પ્રકારથી ભાગી રહ્યું હોય. તે પરપરાઓને વળગી રહે છે એક વસ્તુ અમુક સમય માટે યોગ્ય લાગતી હોય પરંતુ તે સૌંવ વેચાળ રૂપમાં આચરવા યોગ્ય ન મે રહે તે સમજવું જોઈએ પરંતુ અધવિશ્વાસુ બક્કિ માટે તે ઘણવાક્ય છે સદાને માટે ન જાદલાતો એવો કુલ સિદ્ધાંત છે આજે આપણા સમાજમાં દેટલાય યાતિ-રિવાજો એવા છે જેને કારણે માણસને કશું કષ્ટ વેઠવું પડે છે તેમ જ્યાં શેવા કક્કળતા પણ એ નિષ્પ્રાણ રિવાજોના સમને ખભે ઉપાડી ચામે છે જેમ વાંદરી પોતાના સુવ બચ્ચાના સમને છાતીએ વળગાડી રાખે છે તેમ અધ વિશ્વાસુ બક્કિઓ સુવ રીતિ-રિવાજોને વળગી રહે છે

જ્યાં સુધી જાળકને ઉદ્યોગ ચાલુ પણ જાણી હોય ત્યાં સુધી માતા એને પોતાની છાતીથી જુદું કરતી નથી. પરંતુ જે કાલે એમાંથી ક્રિતનની જન્મેતિ વિદાય લઈમે છે તે જ કાલે પોતાના એ લાલિલા મેરાને તે આત્મતુમેના લાજમાં આણે છે જેને પોતાનું દુષ પશુ છે જેને બનેક પ્રકારના લાજ ક્યાં છે જેને જરા એવો રજાને બચાજ સંલગ્નિ તે જ્યાં કામ ઉપાડી દોડી આવે છે અધી રાતે પોતાની બીજ કરામ કરીને પણ એને દાલરગાં માર્કી ખારણે સુવગ્ન્યુ છે અધી અધી રાત સુધી એને જાળમાં લઈ મેસી રહી છે પોતે બીનામાં સુધી છે બને એને સુજમાં સુવગ્ન્યુ છે એવા જાળકને આજે તે સદાને માટે જુદું કરી દે છે જાદારથી ચાર માણસો આવે છે બને માતા પિયાના હૃદયે તેમને પોતાનું જાળક સોંપે છે એને પારણામાં સુવગ્ન્યુ નહી પરંતુ આમે ખેલી તેમાં સુવગ્ન્યુ સોંપે છે

જસ એવી જ રીતે જે રીત-રિવાજોમાં જીવન છે જે સૌને માટે વર ઘન્ટું કામ કરી રલાં હોય એવી પરપરાઓના રક્ષણ કાળે જે હનરો કથી સહેવાના આવે તો પણ તે આપણે સહીએ બને એમનું રક્ષણ કરીએ. પરંતુ જે રિવાજોમાં જીવન જ નથી સમાજ બને દેસ માટે જ્યાં કઈ વરઘાન નથી ઉઠકડુ એને જાદમે તે અભિચાપ્તુ કામ કરતા હોય છે એ તેમને વળગી રહેવું તેઈએ નહીં યોગ્ય રિવાજોના પરિપચનમાં ૭૮થી પ્રસન્નતા માય તેથી જ પ્રસન્નતા આપણને અયોગ્ય રિવાજોને ઉગરામાં પણ યાદી તેઈએ.

એક વરમાં જીવનનો પ્રસન્ન દનેલ વર-૧૫ ચોરીમાં મેલાં દનાં બને-

નોના મગળ ગીતોના લગ્ન-મડપ જ માત્ર નહી, આખો ય મહોલ્લો પડ્યા પાડતો હતો વાનિત્રો વાગી રહ્યા હતા વર-વધૂ ચેરીમાથી ઊડી ગુરુદર્શન માટે જવા તૈયારી કરી રહ્યા હતા-તે જ વેળા એક બિલાડી એ બાબુ આવી. વરના પિતાની દૃષ્ટિ એના પર હતી એણે વિચાર્યું, અપશુકન થઈ જશે. આ પણ આપણા એક મોટી બિમારી છે એક વ્યક્તિને બહાર જવું હોય અને કોઈ શરદીથી પિડાતી વ્યક્તિએ આવી છીક ખાધી તો બાણે ધરતીકપ જ થઈ જશે એમ માણસને લાગે છે એ વખતે બહાર જવાનો બધો ઉત્સાહ ઠડો પડી જશે આ માનવના મનની દુર્બળતા છે

એ જ દુર્બળતાથી પિડાતા વરના પિતાએ વર-વધૂની શુભ યાત્રાને આ અપશુકનથી બચાવવા માટે એક ઉપાય રચ્યો અને પાસે પડેલો ટોપલો એના ઉપર ઢાકી દીધો છૂઘટ તાણેલી ઢીગલી જેવી વહુએ આ બધું જોયું. અને વર-વધૂ ગુરુદર્શન કરવા ગયા

વાત આમ પતી ગઈ અને ગૃહસ્થાશ્રમી બન્યા એ વાતને પચ્ચીસ વર્ષ વીતી ગયા આજે એમના દીકરાના લગ્નનો પ્રસંગ આવ્યો છે મગલ ગીતો વડે ધર ગૂંજી રહ્યું છે વર-વધૂ ચેરીમા બેઠા છે અને ગુરુદર્શનને જવાનો પ્રોગ્રામ થાય છે ત્યારે જ વરની માતાએ કહ્યું 'ધરના રીત-રિવાજોનો તમને ખ્યાલ સુધ્ધા નથી' પતિદેવ બોલ્યા "દેવી, હવે કયો રિવાજ અટકી રહ્યો છે તે બોલી "ધરના રિવાજોને તમે પુરપો શું બાણો? જાવ, એક મિલાડી લાવો," પતિદેવ બોલ્યા " બિલાડીને શું કરવી છે, અને આ શુભ પ્રસંગમા બિલાડીની શી જરૂર પડી છે? " દેવી બોલી " તેથી જ તો કહું છું ધરના રિવાજોની તમને ખબર નથી મને યાદ છે કે ન્યારે આપણે સમગ્ર થીથી જોડાતા હતા અને ગુરુદર્શન માટે જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે તમારા પિતાશ્રીએ એક બિલાડીને ટોપલા હેઠળ છૂપાવી હતી એ આ ધરનો ખાસ રિવાજ છે ભલે આપણે આજે એનો અર્થ ન સમજીએ પણ આપણા વડીલો-મોટેરાઓ કરતા આવ્યા છે તે બધું કાઈ ખોટું થોડું જ હોઈ શકે છે? શું તેઓ સૌ મૂરખ હતા! જાઓ, એક બિલાડીને પકડી લઈ આવો ત્યારે જ વર-વધૂ અહીં થી ઊઠશે "

પતિની પાસે એની શો જવાબ હોય! આખરે આસપાસના પાટો-શીઓ પામે ગયો અને પૂછ્યું, " મિલાડી છે? " લોકોએ સામો પ્રશ્ન કર્યો, " બિલાડીની શી જરૂર પડી વળી? " જે કોઈ આ સવાલ સાલળતું તે મજકરી કરતું આખરે ક્યાક ભટકતી એક બિલાડી એને દેખાણી. એને

એ પદ્મના ત્રયો તે તે એના ઉપર અપદવા લાગી. (સભ્યમાં ખિસખિસાટ)
 મહામુસીમતે એ બિલાડીને મનાવી શક્યો. બિલાડી નહિ આવે તે ફેલીજ
 ચિલાસો. આખરે બિલાડી આવી અને એને એક રોપલા નીચે બધ કરી
 ત્યારે જ વર-વધૂ આગળ વધી શક્યા હવે તમે જ કહો આ રીતિરિતિને મા
 શું છે? આવા તે અનેક રીતિરિવાજ છે જેને નથી માયુ કે નથી ધર
 આ આપણી માતાઓ આપણા લાંદેવ-દેવતાઓને પૂજે છે એમનો ઇતિહાસ
 પણ તેઓ જાણતી નહિ હોય. આ દેવીઓ જુટમાને પુજે છે જુટમા તે
 કઈ દેવી છે? એમનો ઇતિહાસ શું છે? તેવી જ રીતે શીતળમાને રજુ એ
 પુજે છે કૈવલ વધી સાતમના દિવસે ચૂદાને ઉપવાસ કરતી તેઓ પેતે હુ
 જમે છે અને સવારે શાળમાં કુકુમ અને અન્ય સામગ્રીઓ સળવી દેવીને
 પૂજવા જાય છે અને એમની પામેથી એક દીકરા માને છે અને જેને
 બાલકા ડગલ દીકરા-દીકરીઓ હોય તે પણ એક વધારે દીકરા માને છે
 આટલા દીકરા-દીકરીઓ મેળવતી શુ ફોજ તૈયાર કરી છે? સત્તાનરિક
 સામે પહેમેથી જ સરકાર જુઓ પાડી રહી છે નહેરજી કહે છે જ્યાં વસ્તુ
 એવું દેવપાન કરે, પરંતુ સત્તાનરિક ન કરે (સભ્યમાં હસાવન)

આ દેવીઓને જરા પૂજા તે ખરા કે તમારી શીતળ મા પાસે દેવતા
 દીકરા-દીકરીઓ છે? અને શુ તેઓ ખરેખર દીકરા-દીકરીઓ આવી શકે
 તેમ છે ખરા? આ માતાઓ તે દેવીને ધૂપ ઇતિહાસ સામગ્રી ચલાવે છે અને
 એમની સામે જ શાન એ જુધુ ચટ કરી જાય છે તે જે પોતાના માલ
 સામ્રાજને પણ જગ્યાવી શકતી નથી તે તમને દીકરા-દીકરીઓ કઈ રીતે
 આપશે? એ તે વિચારે, અને આ શીતળમાને પૂજવાની માતાઓને પૂજે
 તે ખરા કે આ શીતળ તે કઈ દેવી છે? એનો ઇતિહાસ મે છે? તે તેઓ
 શુ જાણ આપશે? (હસાવન)

આ જુધુ શું છે? આ જ્યાં માત્ર અધિવિશ્વાસ છે અને જેને આપણી
 માતાઓએ પોતા કમો છે અધિવિશ્વાસ તે અધ્યયનનો પુત્ર છે આં આજ્ઞાન
 છે ત્યાં જ આત્મી નિઝાતુ કલિઓ જાણ છે આપણા સમ ત્યાં પ્રવૈનને
 નામે વિવાળે આથી ત્યાં એમાં દેવજી જીવન રજુ છે તને કરી કઈ એ
 વિચાર કરી છે?

એક કિષ્કવરની જ વાન ત્રયો એની ચિત્તામાં પુત્ર વિચારો મરી
 તો દોષ છે ની દીકરી મરી કઈ દોષ અને જેની આક્રિષ્ટિ ઇતિ
 નજાં દયા તમના ની રિષાતના અપ.સ કરે એ કાંને ની સાર્થ

અંતરનો દીપ પ્રગટાવો

એન, નથી એસતા એન, તેમ છતા કાષ્ટનામા એવી હિમત નથી કે આવી ગળા કાસા જેવી રૂઢિને દૂર કરવાની પહેલ કરે એ પર પરાઓમા કશુ એ જીવન નથી હોતુ, પણ આપણને ખોટી પ્રતિષ્ઠાનો મોહ આડો આવે છે, ન્યારે આવી રૂઢિએને તોડવાની વાત ચર્ચાય છે ત્યારે સૌ એનો સિક્કાત તરીકે સ્વીકાર કરી લે છે, પણ ન્યારે એ જ આખતને આચરણમા મૂકવાનો પ્રશ્ન આવે છે ત્યારે સૌ પાછા પડી જાય છે, ત્યારે તેઓ એમ વિચારે છે કે જે આપણે આ રિવાજને તોડી નાખીશુ તો લોકો આપણે માટે શુ કહેશે? સમાજમા આપણી બદનામી થશે આવી બદનામીનુ ભૂત જ માણસને તત્વનો સ્વીકાર કરવા દેતુ નથી

આવી જ હકીકત રડવા-કુટવાના રિવાજની છે સો વરસનો ધરડો ડાસો મરી જાય, તો એ બધા એ રડવુ જોઈએ જેમ જમ્યા પછી હાથ ધોવા જરૂરી છે તેમ કાષ્ટના પણ મરણ બાદ રડવુ જરૂરી છે, પછી લલેને આસુ એક પણ ન આવે હુ મારી જ વાત કહી દઉ ન્યારે હુ નાનો હતો ત્યારે એક વાર અમે ગાડીમા બેસી ઉજ્જૈનથી રૂઢગડા ગયા ગામની બહાર ઊતરી ગયા સૌએ વસ્ત્રો બદલ્યા ભાઈ આગળ થયા અને બહેનો પાછળ ચાલતી હતી ગામના દરવાજાની પાસે પહોચ્યા કે પાછળથી એકી સાથે સૌ બહેનોના રડવાને અવાજ આવવા લાગ્યો હુ ગભરાયો આટલી વારમા આ શુ થઈ ગયુ ? મે પાછળ ફરીને જોયુ તો ઊ ઊ ઊ . નો અવાજ તો લાખે હતો પણ આસુ તો એકેયની આખોમા નહોતા તે જ વખતે એક બહેન પાછળ રહી ગઈ અને પોતાના બાળકને પાસે ખોલાવી કહેવા લાગી “જે, લાહુ લાહુ ખાજે, એકલી પૂરી ખાઈને પેટ ભરીશ નહિ” અને બાળકને આમ શીખવાડી એ પહેલી બહેનોના સમૂહમા લળી ગઈ. અને પછી ઊ .. ઊ નુ સગીત ચાલુ કરી દીધુ (સભામા હસાહસ)

તમે હરયા, અને વાત પણ હસવા જેવી છે આ બધુ નાટક છે કારણ એમા કૃત્રિમતા રહેલી છે ખાર-ખાર મહિના સુધી ખૂણે બેસી રહેવુ, અને ન્યારે પણ કાઈ બહારનુ આવે કે ઊ ઊ નુ સગીત શરૂ કરી દેવુ, દિવાળી-દશરા જેવા કાઈ પણ પર્વ આવે ત્યારે પાલવ પાથરી લેવો, એ બધા ખોટા રિવાજો છે જૈનદૂળમા જન્મેલી વ્યક્તિને આવુ નાટક શોભા આપતું નથી કાઈ પ્રિયજનનુ મૃત્યુ થાય, વીસ વર્ષનો યુવાન પુત્ર જેણે હજુ યુવાવસ્થામા પહેલુ જ ડગલુ ભર્યું હોય, અને તે બે દા'ડા બિમાર રહી મૃત્યુ પામે તો માતા-પિતાના તમામ સ્વપ્નના ચૂરેચૂગ થઈ જાય છે યુવાન

પુત્રની લાલ જોઈને એમનું દિલ ફાટી પડે છે. જીડા શોક એમનાં દિલમાં વસી જાય છે અને જાતરનો આગ્નિ આંધુ બની નીકળે છે. પરંતુ આવે વખતે પણ તમારે તમારા મનનું ધૈર્ય જોઈ બેસવું ન જોઈએ. શોકના કિંમતી અધારમાં બહુકલા મન માટે જ્ઞાનની મથાલ જાણતી રાખતાં સીમેલ દુઃખ અને શોકની અધકારપૂર્ણ ક્ષણોમાં તમે તમારા મનને સમજાવો, જરા કિંમતી કિતરી વિચારો તમારો મુલાન પુત્ર તથા પરંતુ એનો નાનો શાક છે હવે હવાત છે. કેટલાક એવા પરિવારો પણ છે જેમને ત્યાં એકેય પુત્ર નથી. એવા કરતાં તો તમારી વાંધી લીધીજમ છે.

દુઃખમાંથી સુખ શોધવાની પણ એક કળા હોય છે. દુઃખની આ ક્ષણોમાં પણ તમે તમારા વિચારોને વળાંક આપો અને જરા કિંમતીપૂર્વક વિચારવાની ટેવ પાડો તો દુઃખમાંથી પણ સુખ શોધી શકાશે. બાવા દુઃખના વખતે તમે એમ વિચારવા પ્રયત્ન કરો કે પુત્ર તથા એ તે ખોટું વસ્તુ પરંતુ સાચું વસ્તુ કે કીકરાનાં લગ્ન કર્યાં નહોતાં, કેટલાંય માર્યાં આપતાં હતાં, સાથે શેષીઓ પણ મળતી હતી પણ પુત્ર હવે આભાસ કરી રહ્યો છે એમ કહી સ્વપ્નની વાતને આપણે ઠેકવા રચા. એ સાચું જ વસ્તુ નહીં તરત જો આપિતુ વિધાન હોય તે બિંધ્યા થાય નહિ અને પુત્ર તો જતો રહેલ, પણ પાછળ વધુ બિચારી વિધવા જાત. એની વૈધવ્ય દશા જોઈ જોઈને કેટલું દુઃખ થાય! આપણે આપણે શોકમગ્ન વધુ પર આપણી નજર પાત ત્યારે-ત્યારે હાલને એવો આઘાત આગત કે જાણે વીજળી પડી હોય એવા દુઃખથી તો જાણ્ય નથી તથા

તમે જો આ પ્રમાણે તમારા વિચારોને બદલશો તો દુઃખમાંથી પણ સુખ મેળવી શકશો. જે આવકને ઘેર જાળવો છે અને જેણે વીતરાજનો વંશ જનવલુ કર્યો છે તે વધુ શોક કરી જ શકતો નથી એ તે એમ જ વિચારશે કે મારો અને એનો સંબંધ જ એટલો હતો. તે મારે ઘેર આખો હતો પ્રવનનું જાણુ લઈને આખો હતો તેથી તે એને જાણવું હતું મરું હતું પરંતુ તે આખું જોણુ લઈને આખો હતો. જો એનું આખું વધારે હોય તો જિલ-શસનની પ્રજ્ઞાવના કરત, સમાજની સેવા કરત.

તમે પણ શું જાત વિચારો છો? ના તમારું મન તો એમ જ કહે છે કે કીકરી મોરો થાય તો પામધૂમથી એના લગ્ન જીવત. જાનમાં દોડ્યો માણસો લઈ જાન વધુ આવત અને સાથે પચ્ચીસ હજારની શેષી લાવત. કીકરી મોરો લઈને વહીસ ચોકર કે એન્જિનિયર જાત આવવા દુઃખમાં

ચારગણી પ્રગતિ સાધત અને હુ ઘડપણુમા આરામથી બેઠા બેઠા ખાત આ-
બધા વિચારો જ્ઞાનગર્ભિત નથી, પરંતુ સ્વાર્થગર્ભિત છે

જેના હૃદયમા જ્ઞાનનો દીપક ઝગમગી રહ્યો છે તે સ્વાર્થના શુદ્ધ ધેરા-
માથી ઉપર રહીને વિચારે છે, અને શોકના અધારમા પણ જ્ઞાનની દીપશિખા
પ્રજ્વલિત રાખી આગળ વધે છે આધળી પરપરાઓ અને મિથ્યા વિશ્વાસોની
સામે તે લડે છે અને જ્ઞાનની મશાલ હૃદયમા લઈને આગળ વધે છે તમે
અજ્ઞાનના ધેરા અધારમા જ્ઞાનની જ્યોતિ લઈને આગળ વધો. આ પ્રકાશ
પથ સ્વ-પર બને માટે કલ્યાણકારી સિદ્ધ થશે

ભાદરવા સુદ
એકમ

જૈન ઉપાશ્રય,
કાદાવાડી, મુબઈ

નાનો શો દીપક સાગ ચે ધગમા પ્રકાશ પાથરી
દે છે તેમ શરીર નાનું હોવા છતાં જો એમાં સદાચારની
નાની શી બત્તોનો પ્રકાશ આવી મળે તો સાગ સસારમા
તેની ખ્યાતિ ફેલાય છે -

રૂપરૂપધનની સાથે શીલસમાનના પણ હોવી
જોઈએ.

શીલ વિનાનું શુભન એટલે ગંધાઈ ગયેલી હાથ -

પુત્રની ઘાસ નોઈને એમનું દિલ ફાટી પડે છે. બીડા શોક એમનાં દિલમાં વસી જાય છે અને અતરનો અગ્નિ આંધુ બની નીકળે છે. પરંતુ આને વખતે પણ તમારે તમારા મનનું ધૈર્ય જોઈ બેસવું ન જોઈએ. શોકના બીડા અધારમાં કાટકતા મન માટે જ્ઞાનની મરાણ જસવી રાખતાં છીએ. દુઃખ અને શોકની અધિકારપૂર્ણ ક્ષણોમાં તમે તમારા મનને સમજાવો જરા બીડા કિતરી વિચારો. તમારો મુલાન પુત્ર ગયો. પરંતુ એનો નાનો ભાઈ તે કહ્યું કથાત છે. કેટલાક એવા પરિવારો પણ છે જેમને ત્યાં એકે જ પુત્ર નથી એના કરતાં તે તમારી વાડી ઘીલીજમ છે.

દુઃખમાંથી સુખ શોધવાની પણ એક કળા હોય છે. દુઃખની આ ક્ષણોમાં પણ તમે તમારા વિચારોને વળાંક આપો અને જરા બિગણપૂત્રક વિચારવાની રેવ પાડો. તે દુઃખમાંથી પણ સુખ શોધી શકાશે. જ્યાં દુઃખના વખતે તમે એમ વિચારવા પ્રયત્ન કરો કે પુત્ર ગયો એ તે જોડું થયું. પરંતુ સાડું થવું કે દીકરાનાં લગ્ન કર્યાં નહોતાં, કેટલાંય માગ્યાં આપતાં હતાં સાથે થેલીએ પણ મળતી હતી પણ પુત્ર કહ્યું આભાસ કરી રહ્યો છે એમ કહી સમજાવતી વાતને આપણે કેલતા રહ્યા. એ સાડું જ થયું નહીં તર જો ભાવિનું વિધાન હોત તે મિથ્યા થાત નહિ અને પુત્ર તો જલો રહેત, પણ પાછા વધુ મિચારી વિધવા બનત. એની વૈષમ્ય દશા નોઈ નોઈને કેટલું દુઃખ થાત. આપણે આપણે શોકમગ્ન વધુ પર આપણી નજર પાત ત્યારે-ત્યારે હસને એવો આખાત આગત કે નવો વીજળી પડી હોય એવા દુઃખથી તે બંધ જાય ગયા.

તમે જો આ પ્રમાણે તમારા વિચારોને નહકરો તે દુઃખમાંથી પણ સુખ મેળવી શકશો. જે આવકને મેર જાન્યો છે અને જેણે વીતરાગનો ધમ અવધ્ય કર્યો છે તે વધુ શોક કરી જ શકતો નથી. એ તે એમ જ વિચારી કે મારો અને એનો સમજ જ એટલો હતો. તે મારે મેર આખો હતો. પુત્રનું જાયુ લઈને આખો હતો તેથી તે એને આવકનું કૃણ મળ્યું હતું. પરંતુ તે આખુખ જોણુ લઈને આખો હતો. જો એનું આખુખ વધારે હોત તે િલ-સત્સનની પ્રભાવના કરત, સમાજની સેવા કરત.

તમે પણ શુ આમ વિચારો છો? ના તમારું મન તો એમ જ કહે છે કે દીકરો મોટો થાત તો ધામધૂમથી એના લગ્ન ઉજવત. જાનમાં ટાકરો આપ્યો લઈ જાત વધુ આપત અને સાથે પચ્ચીસ હજારની થેલી લાવત. દીકરો મોટો લઈને વહીવટી ડોક્ટર કે એન્જિનિયર બનત આપવા દુઃખનામાં

નથી જ્ઞાનાવરણ કર્મના અનત પ્રદેશો હોવા છતાં પણ જડ ચૈત્યનો ભેદ રહે જ છે એટલે નદી સૂત્રમા કહેવામા આવ્યું છે કે

“ અક્ષરસ્ત અણન્તમો ભાગો ણિચ્ચુગ્ધાહિયો ! ”

નદી સૂત્ર.

અક્ષર અથવા જ્ઞાનનો અનતમો ભાગ સદૈવ અનાવૃત (ખુલ્યો) રહે છે.

અનતાનત કાળ વીત્યો આત્માએ અનત જન્મ-મરણ કર્યા છે. અને એવા પણ ભવ કર્યા છે જ્યાં અજ્ઞાનનું પ્રગાઠ સામ્રાજ્ય રહ્યું છે તેમ જ્ઞાનાન સમાપ્ત થયું નથી પરંતુ એવો સમય જરૂર આવી શકે કે, જ્યારે આત્મા સંપૂર્ણ રાગદશાને સમાપ્ત કરી વીતરાગદશા પ્રાપ્ત કરી શકે છે તેવું અનત કાળથી ખાણુમા રહે છે એના પર માટી ચઢેલી રહે છે પરંતુ એક દિવસ તે ખાણુની બકાર આવે છે અને પ્રયોગો દ્વારા તે શુદ્ધ થઈ જાય છે તેવી જ રીતે અનત કાળથી સાથે લાગેલી રાગદશાને અતમ કરી આત્મા પોતાના નિર્ગૂપમા આવી જાય છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે

મારા કહેવાનો અર્થ એ છે કે, રાગ અતમ થઈ શકે છે કારણુ તે પર છે પરંતુ જ્ઞાન સંપૂર્ણ લુપ્ત થઈ શકતું નથી કારણુ તે આત્માનો નિર્ગૂણ છે એટલા માટે જ તે સદૈવ આત્માની સાથે જ રહે છે ભગવતી સૂત્રમા ગણુધર ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીરને એક માર્મિક પ્રશ્ન કરે છે.

“ હ્રદ મવિવ મન્તે ! નાણે ! પરમવિવ મન્તે ! નાણે તદુમય મવિવ નાણે ? ” ગોવમા ! હ્રદ મવિવ વિ નાણે પરમવિવ વિનાણે તદુમય મવિવ વિનાણે ! ”

—ભગવતી સૂત્ર-શતક-૧

પ્રભુ ગૌતમ સ્વામી વીતરાગ દેવને માર્મિક પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે, એના પ્રશ્નમા સ્વર્ગનું ઉડુચન નથી તેમ નરકને પણ મપાયું નથી આત્માથી નિકટ સબધ સમ્પાતા તત્ત્વ અગે તેઓ પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે “ પ્રભો ! આત્માની સાથે જ્ઞાન આ જ ભવ સુધી રહે છે અથવા પરભવે પણ સાથે જાય છે અથવા બંને ભવોમા સાથે રહે છે ? ” વીતરાગ દેવ આ પ્રશ્નનું સમાધાન કરતા કહે છે “ હે ગૌતમ ! જ્ઞાન આ ભવમા પણ આત્માની સાથે રહે છે, તેમ પરભવમા પણ, અને બંને ભવોમા પણ, જ્ઞાન આત્માની સાથે સદૈવ રહે છે, કારણુ આત્માનો નિર્ગૂણ જ જ્ઞાન છે પરંતુ ચારિત્રની વાત જુદી છે એના અગે પણ ત્યાં પ્રશ્ન પૂછાય છે

૩૭ આત્માનો ઝગમગતો દીપ-જ્ઞાન

પર્યાપ્ત પર્વ પ્રકાશનું પર્વ છે દીપાવલીમાં તમે વીળળીએ અને દીપમાળા વડે તમારા ઘરને સજવો એ પરંતુ આ પર્વ દરીરને નહીં આત્માને સજવવાનું પર્વ છે એમાં દ્રવ્યપ્રકાર નહીં ભાવ-પ્રકાર અપેક્ષિત છે એને માટે દ્રવ્ય-દીપક નહીં ભાવ-દીપની આવશ્યકતા છે અને તે આત્માનો ઝગમગતો દીપ છે-જ્ઞાન.

જ્ઞાન આત્માનો સહુચ્છુ છે આગમની ભાષામાં કહ્યું તે આત્માનું સ્વરૂપ જ જ્ઞાન છે આચાર્યનું સૂત્રમાં ભગવાન મહાવીર કહે છે

‘ જ્ઞે જ્ઞાયા સ્તે વિષ્ણવાયા ।

આત્મા જ્ઞાન સ્વરૂપ છે રાગ સ્વરૂપ નહીં કારણ જ્ઞાન સદા આત્મામાં જ રહે છે રાગની પ્રમાદ અવસ્થામાં પણ જ્ઞાન નષ્ટ થતું નથી પછી અધીને તે અસ્પર્શ્ય રહે અથવા અશુદ્ધ રૂપે, પણ રહે છે અસ્પ. નિત્રોદ્ધમાં અજ્ઞાનનું મેરુ અંશુરુ છે તે પણ ત્યાં જ્ઞાનનો અનતમો ભાગ ખુલ્લો રહે છે જ્ઞાનાવરણ કમના અનતા અનત પરમાણુ પણ આત્માને આત્મચિત્ત કરી શકે તે પણ તેઓ આત્માના સપૂર્ણ જ્ઞાનગુણને ઢાંકી શકતા નથી કારણ કે જ્ઞાન આત્માનો નિઃશ્ચલ છે જેમ સમ કાચ ઢાંકો વાદળ આવી ભય એવા પ્રકારને ઢાંકવાની એટલા કરે તે પણ તેઓ સપૂર્ણ પ્રકારને ઢાંકી શકતા નથી. એ આવરણ ન હોવા છતાં પણ એટલો પ્રગટ તે જરૂર રહે છે જ કે જેથી દિવસ-રાતનો ભેદ રેખાઈ શકે

તેથી જ કમનું આવરણ પણ જ્ઞાનગુણને એટલું ઢાંકી શકતું નથી કે જેને કારણે એના મૈત્ર્ય ગુણ જ વિશુદ્ધ થઈ નવ નહીંતર સપૂર્ણ આરણ્ય આવી જાય આત્મા જડ બની જશે પરંતુ એનું કદી થઈ શકતું

નથી જ્ઞાનાવરણ કર્મના અનત પ્રદેશો હોવા છતાં પણ જડ ચૈત્યનો ભેદ રહે જ છે એટલે નદી સૂત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે

“અક્ષરસ અણન્તમો ભાગો ણિચ્ચુગ્ધાડિયો ।”

નદી સૂત્ર.

અક્ષર અથવા જ્ઞાનનો અનતમો ભાગ સદૈવ અનાવૃત્ત (પુદ્ગલો) રહે છે. અનતાનત કાળ વીત્યો આત્માએ અનત જન્મ-મરણ કર્યા છે. અને એવા પણ ભવ કર્યા છે જ્યાં અજ્ઞાનનું પ્રગાઠ સામ્રાજ્ય રહ્યું છે તેમ છતાં જ્ઞાન સમાપ્ત થયું નથી પરંતુ એવો સમય જરૂર આવી શકે કે, જ્યારે આત્મા સંપૂર્ણ રાગદશાને સમાપ્ત કરી વીતરાગદશા પ્રાપ્ત કરી શકે છે સોનું અનત કાળથી ખાણુમા રહે છે એના પર માટી ચઢેલી રહે છે પરંતુ એક દિવસ તે ખાણુની બહાર આવે છે અને પ્રયોગો દ્વારા તે શુદ્ધ થઈ જાય છે તેવી જ રીતે અનત કાળથી સાથે લાગેલી રાગદશાને અપતમ કરી આત્મા પોતાના નિઝરૂપમાં આવી જાય છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે

મારા કહેવાનો અર્થ એ છે કે, રાગ અપતમ થઈ શકે છે કારણ તે પર છે પરંતુ જ્ઞાન સંપૂર્ણ હુપ્ત થઈ શકતું નથી કારણ તે આત્માનો નિઝગુણ છે એટલા માટે જ તે સદૈવ આત્માની સાથે જ રહે છે ભગવતી સૂત્રમાં ગણધર ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીરને એક માર્મિક પ્રશ્ન કરે છે.

“હૃદ્ ભવિષ્ય મન્તે ! નાણે ? પરમવિષ્ય મન્તે ! નાણે તદુભય મવિર નાણે ?” ગોપમા ! હૃદ્ ભવિષ્ય વિ નાણે પરમવિષ્ય વિનાણે તદુભય મવિષ્ય વિનાણે !”

—ભગવતી સૂત્ર-શતક-૧

પ્રભુ ગૌતમ સ્વામી વીતરાગ દેવને માર્મિક પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે, એના પ્રશ્નમાં સ્વર્ગનું ઉદ્યતન નથી તેમ નરકને પણ મપાયું નથી આત્માથી નિકટ સબધ રાખતા તત્ત્વ અગે તેઓ પ્રશ્ન કરી રહ્યા છે “પ્રભો ! આત્માની સાથે જ્ઞાન આ જ ભવ સુધી રહે છે અથવા પરભવે પણ સાથે જાય છે અથવા બંને ભવોમાં સાથે રહે છે ?” વીતરાગ દેવ આ પ્રશ્નનું સમાધાન કરતા કહે છે “હે ગૌતમ ! જ્ઞાન આ ભવમાં પણ આત્માની સાથે રહે છે, તેમ પરભવમાં પણ, અને બંને ભવોમાં પણ, જ્ઞાન આત્માની સાથે સદૈવ રહે છે, કારણ આત્માનો નિઝગુણ જ જ્ઞાન છે પરંતુ ચારિત્રની વાત જુદી છે એના અગે પણ ત્યાં પ્રશ્ન પૂછાય છે

પ્રશ્ન— હા મધિય મન્તે ! જરિતે પરમધિય મન્તે ! જરિતે
તદુમય મધિય મન્તે ! જરિતે ?

જ્ઞાત—“ગોયમા ! હા મધિય જરિતે જો પરમધિય જરિતે
જો તદુમય મધિય જરિતે !

—જન્મવતી સૂત્ર પ્રથમ સ્વક

ત્રણધરદેવ શી શીતમ સ્વામીએ ચરિત્ર સળધે જન્મવાન મહાવીરને
પ્રશ્ન પૂછ્યો પ્રભો ચરિત્ર આત્માની સાથે આ જ જન્મમાં રહે છે કે,
પરજન્મ પણ સાથે જન્મ છે અથવા જન્મ સવોમાં સાથે રહે છે ? એનું
સમાધાન કરતાં વીતરાજ દેવ જન્મવાન મહાવીર પ્રભુ બોલ્યા છે શીતમ !
ચરિત્ર આત્માની સાથે કેવળ એક જ જન્મ માટે રહે છે અને તે પણ
વર્તમાન જન્મમાં જ

તેથી જ ચરિત્ર મહાજુ કરતી વખતે જ્યારે પાંચ મહાવતોની પ્રતિજ્ઞા
આપવામાં આવે છે ત્યારે એ વર્તમાન જીવન પશ્ચાન્તની જ આપણ છે કારણ
ચરિત્ર આત્મા જીવનમાં સાથે આવતું નથી પરંતુ એક પ્રશ્ન એ જાણ
આવે છે કે જ્ઞાન આત્માનો ગુણ છે તે શું ચરિત્ર આત્માનો ગુણ નથી ?
જો છે તે પછી તે જ્ઞાન આત્માની સાથે જીવન જન્મમાં શા માટે
જન્મ નથી ? જોનો જન્મન એ જીવે કે ચરિત્ર પણ આત્માને નિજગુણ
છે અને તે આત્માની સાથે જન્મ પણ છે આપણા જીવનમાં તે શું સિદ્ધ
સ્થિતિમાં પણ તે સાથે રહે છે ચરિત્ર મોક્ષના ક્ષમણી આત્મા ચરિત્રગુણ
પ્રાપ્ત કરે છે અને તે પછી જ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે સિદ્ધ સ્થિતિ
મેળવતાં તે ગુણ સમાપ્ત થતાં નથી સમજવાન અને સમજવાનની સાથે
સમજ ચરિત્ર પણ આત્માનો નિજગુણ છે આ ત્રણેય મોક્ષના માર્ગ છે-
વાચક મુખ્ય ઉપદેશવતિ પણ વત્વાય સૂત્રમાં કહે છે

સમ્યગ્જ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ ।

—વત્વાય સૂત્ર અ. ૧ ક. ૨-

ત્રણેયનો અરમ વિકાસ તે મોક્ષ છે માટે મુક્તિમાં પણ ચરિત્ર છે
અને ચરિત્ર આત્માની સાથે પરજન્મમાં પણ જન્મ છે પરંતુ શીમર જન્મવતી
સૂત્રમાં ચરિત્ર પરજન્મમાં સાથે જન્મ નથીની જે વાત કહેવામાં આવી છે
તે પ્રતાપરસુરૂપ ચરિત્રના સળધે છે સિદ્ધ સ્થિતિમાં જે ચરિત્ર કહેવાય
છે તે પ્રતાપરસુરૂપ ચરિત્ર નથી પરંતુ આત્મ સ્વરૂપમાં રજસ્વલ રૂપ ચરિત્ર

છે આત્માનું નિજ ગુણોમા રમણુ કરવું તે જ ચારિત્ર છે. એવું ચારિત્ર મોહના ક્ષય દ્વારા મળે છે અને સિદ્ધ સ્થિતિમા પણ રહે છે. માટે ભગવતી સૂત્રમા પાપ મહાવ્રત રૂપ અગે પ્રશ્ન કરવામા આવ્યો છે અને તે ચારિત્ર પરલોકમા સાથે જતું નથી

વાસ્તવિક રીતે તો વિકાસના ચરમ લક્ષ્ય સુધી પહોચવા માટે સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્ચારિત્ર એ ત્રણેય જરૂરી છે ત્રણેમાથી એકેયને પણ બે છોડી દેવામા આવે તો મુક્તિનો સભવ નથી તમે તિપાઈને જાણો છો એના ઉપર પાણીનું માટલું રાખી શકાય છે એ તિપાઈને એક પગ પણ ખસી જાય કે નીડળી જાય તો શું હાલત થશે ? માટલાના ટુકડે-ટુકડા થઈ જશે અને પાણી પણ ઢોળાઈ જશે અધ્યાત્મ રસની માટલી મૂકવા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની તિપાઈ હોવી જરૂરી છે એનો એક પણ પગ તૂટ્યો કે, “ “ હ્રવાણં હાચિયાણં ” (હસાહસ)

અંજન, મંજન અને રંજન એ ત્રણેયને તમે જાણો છો અંજન આખે અંજલ છે મંજનથી દાંત ચમકે છે અને રંજન કહે છે આનંદને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને હું અંજન, મંજન અને રંજન કહીશ જ્ઞાન આત્માનું આજ્ઞણ છે જે આત્માને પ્રકાશ આપે છે દર્શન અર્થાત્ સમ્યક્-દૃષ્ટિથી આત્માની ઉપર ચમક આવે છે એના પરનો શ્રદ્ધાભાવ સશયાદિ દોષોથી રહિત હોય છે આત્માની ચચળ અને અસ્થિરાવસ્થા નાખૂદ થાય છે અને ચારિત્ર રૂપી રંજનથી આત્માને નિજગુણોમા રમણુતા અને આનંદનો અનુભવ થાય છે જેમ અગ્નિના ત્રણુ ગુણુ છે-પ્રકાશ, દાહકપણુ અને પાચકપણુ, તેવી જ રીતે આત્માના પણ ત્રણુ ગુણુ છે, જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર, જ્ઞાન પ્રકાશ સ્વરૂપ છે તો દર્શનમા ખોટી ધારણાઓ અને અધ વિશ્વાસોને ભસ્મ કરવાની ક્ષમતા છે ચારિત્ર પાચનનું કામ કરે છે જ્યાં સુધી ચારિત્ર આવતું નથી ત્યાં સુધી જ્ઞાનનું પાચન થતું નથી અને વગર પચેલું જ્ઞાન હાનિકારક બને છે સુવર્ણભસ્મ લેવામા આવે કે બદામનો હલવો પણ ખાવામા આવે પરંતુ એનું પાચન થતું ન હોય તો તે શરીરને માટે હાનિકારક બને છે વગર પચેલું અન્ન શરીર માટે વિષ છે તેમ જ પચ્યા વગરનું જ્ઞાન પણ આત્મા માટે વિષનું કામ કરે છે માટે ચારિત્રથી જ્ઞાનનું પાચન આવશ્યક છે

મુસાફરીમા ત્રણુ વસ્તુની જરૂર રહે છે ૧ પાથેય-ભાથુ ૨ પૈસો અને ૩ બિસ્તરો ત્રણેમાથી એકની પણ ખામી હોય તો મુસાફરી શાન્તિદાયક

જનની નથી તેવી જ રીતે યુક્તિ માટેની મુસાફરી માટે પણ સમગ્રગાન, સમગ્રદેશન અને સમગ્રઆરિજની અપેક્ષા રહે છે જો કે સાધના ॥ ૫૪ ॥ પર ત્રણેમ મહત્વના છે પરંતુ આપણે અહીં યાનનો જ વિચાર કરીશું પ્રકાશના અભાવે શેષ કરમાઈ જાય છે પાણી શેષના મૂળનું ચિન્ન કરે છે પરંતુ સૂર્યપ્રકાશના અભાવે ઊંડા વિલાસ કરી શકતો નથી તેવી જ રીતે યાનના અભાવે આત્મા પ્રગતિ પથે આજળ વધી શકતો નથી. જ્યાં સુધી વસ્તુના સ્વરૂપનું યાન થતું નથી ત્યાં સુધી એને મેળવવાની ઈચ્છા પણ પેદા થશે નહીં જો તમે હીરાનું સ્વરૂપ જાણી લીધું હોય તો તમે એને તિમેરીમાં સુરક્ષિત રાખશો પરંતુ એનું જો તમને જ્ઞાન ન હોય તો એને કાંકરો માની ફેંકી દેશો.

બાળક હીરાની સાથે રમે છે અને તે યુવાવી પણ શકે છે તે બે આનાના ડેળને બદલે બે હજારનો હીરા પણ આપી દે છે પરંતુ બાલુ કામ બાળક જ કરી શકે એટલાં નહીં બાળક એવું કરે તો એને અલ્પસમજી કહી ક્ષમ્ય કરી શકાય છે પરંતુ મૂક આવી ગઈ હોવા છતાં પણ તે એમ રમતો રહે તો એની તો મરકરી જ થશે. બાળાની ભૌતિક દુકમ માટે અકસ્માલેને વેચી દે તો તે ક્ષમ્ય હોઈ શકે છે પરંતુ શવક અને જન્મ જીવિતગો એવું કરે તો તે ઇપહાસને પાત્ર બનશે.

જ્યાં સુધી વસ્તુના સ્વરૂપનું યાન થતું નથી ત્યાં સુધી એને મેળવવા વિચાર થતો નથી. ધારો કે તમારે એક સ્નેહી છે પત્નીએ જો તમારો પરિમિત છે અને વચ્ચે વખતોવખત પત્ર-અવહાર જમા જ કરે છે પરંતુ તમે એને જોયા નથી અને એણે તમને જોયા નથી. પણ જ્યારે તે તમારા આમર્ષ આવે છે ત્યારે તમારે ધેર પણ એ આવે છે પરંતુ જ્યાં સુધી તમે એને ઝાળખી શકતા નથી ત્યાં સુધી તમારા મનમાં એના પ્રત્યે પ્રેમનો પ્રયત્ન જીભરાસી નહીં પરંતુ જે કાણે તમને એ યાત ગઈ જશે કે જ્યાં તો તે સ્નેહી / છે તો તે જ કાણે તમારા હૃદયની કમીએ પીલી જીસે. મનની પ્રસન્નતા હેઠળે જીસે આ સિમત દાસ્ત-ઉમળા ક્યાંથી આવે. / કહેવું પડશે કે એ પ્રસન્નતા ત્વક યાનનું કારણ છે વ્યક્તિનો પરિચય અસ્તિ પ્રત્યે પ્રેમ વધારે છે તો આત્માના સ્વરૂપનું યાન આ ત્વ પ્રત્યે પ્રેમ વધારે છે જેને આત્માના સ્વરૂપનું યાન નથી તે આત્મમુક્તિની ઇપાસના તરફ દેરી શકતો નથી. એટલા જ માટે જમવાન મહારીર આમર્ષમાં કહે છે-

“જો જિવે ધિ ન યાણઈ, અજીવે ત્રિ ન યાણઈ ।
જોવા જીવે અયાણન્તો કહ સો નાહિઈ સંજમ” ॥

જે આત્માના ગ્વરૂપને જાણતો નથી તેમ જડના ગ્વરૂપને પણ જાણતો નથી, તે સયમપથે આગળ વધી શકતો નથી જ્ઞાન વડે આત્મા જાણે છે કે હું કોણ છું, મારું પોતાનું ધર કયું છે ? પરંતુ એને એવું જાન નથી તેથી અનાદિ કાળથી પરધરમા ઘૂમી રહ્યો છે, આધ્યાત્મિક કવિ દૌલતરાયજી કરી રહ્યા છે

હમ તો કવહુ ન નિજ ઘર આવે,
પરઘર ફિરત વહુત દિન વીતે ।

નામ અનેક ઘરાયે ॥

પર પદ નિજ પદ માનિ મગન મયે
પરિણતિ સોં લિપટાયે હમ તો ॥

કવિ કેટલું સુદર કહી રહ્યા છે—‘અન ત અન ત કાળ વીત્યો, પર તુ હે એતન, તુ પરધરમા ફરી રહ્યો છે પર તુ હજી સુધી મને સ્વરત્નની ખબર નથી’ તમને તમારું પોતાનું મકાન સારું લાગે છે કે ભાડાનું ? એ નિશ્ચિત છે કે ભાડાનું ધર પરાયું છે અને પોતાનું તે પોતાનું । ખસ, તો તેવી જ રીતે ચોર્યાસીસક્ષ જીવ-ચોનિઓ આત્મા માટે પરાયું ધર છે એટલા માટે જ આત્મા સ્વર્ગમા તેત્રીસ સાગર સુધી રહી શકે છે પરંતુ એક દિવસ એવો આવે છે કે, ન્યારે એને તે ધર તજવું પડે છે કારણ તે પરાયું ધર છે, ન્યારે મોક્ષ આત્માનું સ્વધર છે, માટે ત્યા ગયા બાદ કોઈની તાકાત નથી કે, એને કોઈ કાઢી શકે

પોતાના ચૈતન્યને હવે કહો કે, તારા ધર તરફ પ્રયાણ કર એ અનાદિને ભૂલ્યો રહી, તને તારા ધર તરફ જવાનો વિચાર થતો નથી સાજ થતા મજૂર પણ પોતાને ઘેર પાછો ફરે છે, વિદેશ ગયેલી વ્યક્તિને પણ પોતાને ઘેર પાછા ફરવાની યાદ આવે છે પરંતુ હે પથિક, તુ એક જ એવો પથિક છે કે તને તારા ધરનું પણ ભાન નથી ન્યા જન્ય છે ત્યા એને પોતાનું ધર માની લે છે, અને પથારી પાથરી ત્યા જ ધામો નાખી લે છે મોહ અને રાગની પરિણતિને તે તારો સ્વભાવ માની લીધો છે અને તેમા જ આનંદ અનુભવી રહ્યો છે

તમને રાગમા આનંદ આવે છે કે ત્યાગમા ? એક માણસ તમારા

દીકરાના સમજણની વાત લઈને આવે છે તમે એનું સ્વાગત કરો છો એને સારું દેશરીયા બાત બને છે ત્યારે બીજાને માલુમ તમારા દીકરાની દીકરાની વાત લઈને આવે છે ત્યારે શું તમે એને દેશરીયા બાત ખવડાવો છો ખરા ? ના બાવી વાત જ કરશો નહીં દીકરાની વાત કરનારને એક મિનિટ પણ તમે તમારા ધરનાં જિભે રહેવા દેતા નથી બા રાગની પૂન છે (સમાર્થ દસાલસ)

ત્યાં સુધી જાતને પોતાના નિજરપત્ર ગાન થતું નથી ત્યાં સુધી તે ખરખરિજાતિમાં આસક્ત રહે છે ગાનનું મહત્વ એટલા માટે જ છે કે તે બાપજીને નિજ ધર બતાવે છે

દમણા ગાન સમયે તમે પ્રવચન સાંભળી રહ્યા છો વિષયના વિચારોએ કશું છે કે ગાન નિકાસનો હેતુ છે અને તે સુખનું કારણ છે પણ કુ કહીશ કે ગાન કુ ખનું કારણ પણ છે તમે વિચારમાં પૂર્ણ થયા ખરું ? વાત અટકાવી છે ખરી, પરંતુ જરા જીવન જીવરૂંને વિચાર કરશો તો વાતની સમ્યક્ અરિયા જેવી સાદ અને સ્પષ્ટ થઈ જશે. જેનું સિદ્ધાંત પ્રમથલે એન્દ્રિય એન્દ્રિય ત્રેઈ ઈ ય ચતુરેન્દ્રિય અને અસત્ય પચેન્દ્રિય મરીને નરકમાં જતાં નથી કારણ કે એમનામાં મતિ અને શ્રુતિ (અધ્યાન કથી) એ જ ગાન છે ત્યારે સતી પચેન્દ્રિય મરીને નરકમાં જઈ શકે છે કારણ એમાં પૂર્વોક્ષા ગાનનો વિકાસ વધુ હોય છે હવે તો તમે માનશો ને કે ગાન કુ ખનું કારણ છે

એક માલુમ તમારો રહેલો છે તે વિદ્યેય ગયેલો છે ચાર વપ પછી પે પછી ફરી રજા છે તમારી પાસે એનો ત્યાંથી રવાના થવાનો તાર પણ બાવી ગમે છે તમે દર્શાવિત બની ગયા છો એને મળવા માટે ઉત્સુકતા પૂરક રાહ તેઈ રજા છે. એક-એક પગ તમને જણે લાગે છે તમારું દિલ આનંદ-આનંદથી ભર્યું છે તેથી બાલુ તે જ વિમલ ગેમાં પેલા ભાઈ સ્થર કરી રજા દના તે ઘોડે દૂર સુધી ઊંડા પછી એકાએક દુખાંટના મસ્ત બની જમિ પર પડી નય છે પૃથ્વીની સાથે ટકરાતાં તેમાં બાજ લાગે છે અને તેમાં બાઈલા થાગીઓ અને પેનો તમારો મિત્ર સઘને માટે તમને હાગી આ થા વાય છે પરંતુ તમને બા દુખાંટનાની ખબર નથી તમે તે પાતા એટલા જ આનંદ બનુજરી રજા છે પરંતુ તે મમને એન્દ્રિય પોટાં. (ખા) બા દુખાંટનાના સમાચાર બાપે છે ત્યારે તમારો સામે આ ૧૬ ૧૬ મિનિટનામાં બાઈલાઈ બાજ છે દુખાંટનાની બામમાં જોડાવન બહુ અને વિધાગની બાજમાં તમારું હલ જમવા લાગે છે

પરતુ હુ પૂછુ છુ કે, જ્યાં સુધી દુર્ઘટનાની ખબર તમને થઈ નહોતી ત્યાં સુધી તો તમારુ મો મલકાઈ રહ્યુ હતુ પરતુ એની ખબર મળતા જ મલકાટ વિષાદમા ફેરવાઈ જાય છે એનો અર્થ એ યથો કે, જાને તમને દુઃખ આપ્યું હવે તો તમે માનશો ને કે નાનર્થ દુઃખ થાય છે નહીં તો

વળી એક ખીજી વાત સાલળાલા એક ગધેકુ કાઈ ગવર્નરના અગલાની પાસે પેશાબ કરી દે છે, તો એને કાઈ પકડતુ નથી, તેમ એને સખ પણ મળતી નથી કિંતુ કાઈ વકીને જો આવી ભૂલ કરી તો તે તરત પકડાઈ જશે એનુ કારણુ એ છે કે, ગધેડામા જ્ઞાન નથી તેથી એ પકડાયો નહીં જ્યારે વકીલમા એના કરતા વધુ જ્ઞાન છે, એ જ્ઞાનની જ શિક્ષા (દડ) છે કે, એને ગિરફતાર થવુ પડ્યુ

જ્ઞાનથી દુઃખ જ નહીં, લોભ અને લાચ પણ વધે છે માની લો કે તમારા દીકરાને તમે દસ સુધી ગણત્રી શીખવાડી અને એને પૂછશો કે, બોલો, આણુ, તમને કેટલા પૈસા આપુ ? તો તે કહેશે કે, મને દમ પૈસા જોઈએ અને તમે એને જો સો સુધીની ગણત્રી શીખવાડી હોય અને પૂછશો તો તે કહેશે સો રૂપિયા આપો બોલો ગણત્રીનુ જ્ઞાન વધ્યુ તો બાળકનો લોભ પણ વધ્યે

આ તો થઈ લોભની વાત હવે જાણી લો લાચની વાત તમે જો ભર-ની દરમા હો અને પામેથી વિષધર સાપ પસાર પણ થઈ જાય તો શુ તમને એનો લાચ લાગશે ખરો ? નહીં, કારણુ એ વખતે તમને સર્પનુ જ્ઞાન હોતું નથી પરતુ અહીં હમણા જ જો કાઈ એક નાગ લાડી છોડી દેવામા આવે તો સલામા ખળલળાટ મચી જશે સૌ આમનેમ નાસી જશે કારણુ કે, તમને અત્યારે સર્પનુ જ્ઞાન છે સાલળ્યુ છે કે એક નાના અચુસમળુ બાળકે નાગને પકડી લીધો એને પકડી એ એની સાથે રમવા લાગ્યો આ બાળુ બાળકની માતા દૂધ લઈને આવી અને બાળકને સર્પની માથે રમતો જોયો તો તે લાચને લીધે એના હાથમાની દૂધની વાડકી પડી ગઈ તો માતાને લાચ લાગ્યો પણ બાળકને નહીં તે જ બાળક જ્યારે મોટુ થઈ જાય ત્યારે શું તે સર્પની સાથે રમી શકશે ખરુ ? જવાબ મળશે, ના નહીં કારણુ હવે એને એનુ જ્ઞાન થઈ ગયુ છે એટલે જ્ઞાન લાચનુ કારણુ થયુ કે નહીં ?

હવે તમે માની શકો છો કે, જ્ઞાન દુઃખ, લોભ અને લાચનુ કારણુ છે. હવે તમને જ્ઞાન જોઈતુ નથી ને ? અને ખરુ પૂજો તો તમને જ્ઞાનની જરૂર

જ ક્યાં છે ? જાણે સમાજમાં જેટલો જાદર સ્વપચિત્ત પનોને મળે છે તેટલો યાત્રીઓને નહીં યાજ્ઞાની બીજો ઉપર લખેલું લેખ છે કે વિદ્યા ધન જ સૌથી મોટું ધન છે પરંતુ જ્યારે એ જ યાજ્ઞાનો દીક્ષાન્ત સમારોહ થાય છે ત્યારે એના માટે સભ્યપતિ ડાહ્ય બને છે ? વિદ્યાધનનો ધનવાન કે યાદીના ધનને ધનવાન ? પ્રયુષ્ય પર નજરનો સૌથી મોટો ધનવાન બિરાજે છે અને વિદ્યાધનનો ધનવાન તો એની સામે દ્રવ્ય જોડી બંધો રહે છે

હા તો કું કહી લો છું કે જ્ઞાન કુખ્યુ કારણુ છે પરંતુ જરા મોભો જલ-જલની કાઈ નિર્ણય કરી લેશે મા હમણાં-હમણાં જે કાઈ કહેવાયુ છે તે ઠીક નથી તમે સાંભળ્યુ કે ઓર્થોડોક્સિમાં જ્ઞાન અર્થ છે તેથી તેઓ નરકમાં જતા નથી માની લો કે એ નરકમાં જતા નથી પરંતુ તેઓ મોક્ષમાં પણ જઈ શકતા નથી સગી પચેન્નિ નરકમાં જાય છે પરંતુ એવું કારણુ જ્ઞાન નથી, સમજ્યાનનો અભાવ છે જ્ઞાન અને જ્ઞાનની સાથે મજેસા મહારજા અને મદ્ય પરિચ્છ જ નરકમાં કારણુ છે નિશ્ચય દષ્ટિએ તે જ્ઞાન નથી પરંતુ અજ્ઞાન છે પચેન્નિ જે સમજ્યાનની સાથે સમજ પુરણ કરે તો તે મોક્ષે પણ જઈ શકે છે

રનેદીને નરેશી કુષ્ટનાના જ્ઞાનથી તમને કુખ્યુ પરંતુ જરા કોમ ક્ષેત્રીને જોશે તો કુખ્યુ કુષ્ટનાને કારણુ નહીં પરંતુ એના પ્રત્યેના મોક્ષને લઈને થયુ નહીંતર કુષ્ટનાની ખબર તો તમારા પહેલાં સૂચના આપનારને મળી હતી પરંતુ એના મોં પર તો કુખ્યુ કાઈ ચિહ્ન જ દેખાતુ નહીં આ કુખ્યુ મોક્ષ્ય થઈ જાયુ છે જ્ઞાનના થઈ નહીં

અધિય અને વહીલની વાત પણ સમજી લો માની લોકે જનનરના ખજ-લની પમે પેલાખ કરવાથી વહીલ ચિરહતાર થાય છે અધિય નહીં પરંતુ જજની પમે વહીલને જ ખુરશી મજે છે અધિયને નહીં ચિરહતારીતુ કારણુ વહીલનુ જ્ઞાન નહીં અવિચેક છે

હવે તમે જાણકની વાત લઈ લો અણુનીના જાનની સાથે એનો મોભ વધે છે ઉતરી તપાસના આ વાન સાગી છે પરંતુ સાચુ જોવાય તો લેખ અને જાણુ ચિહ્ન જાણકમાં રહેલું છે વાજાના બીજાં વિદ્યાજ વડો સમાપમા દાખ છે બીજાં વડો નદી દેવ તો તે જાવરી ક્યાંથી ? જાણકમા તખ અને જાણક સરકાર રનેશા છે તેથી જ મોટા ધન તે પ્રકરિત બને છે

હવે તો તમારો મનનો સશય દૂર થયો કે નહીં ? જ્ઞાન આત્માનો પ્રકાશ છે તે પ્રકાશ તરફ તમે આગળ વધો એક વખત તમે વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણી લો અને પછી એને આચરણમાં ન મૂકો અને તમે તેમાં દુર્બળતા અનુભવો તો પણ તે ખોટું નથી એવું કહેવાય છે કે, વસ્તુના સ્વરૂપને જાણ્યું અને એનો અમલ કર્યો નહીં તો તે જાણવું વ્યર્થ છે ક્રિયા નયની દૃષ્ટિએ ઠીક પણ છે પરંતુ જ્ઞાન નયની દૃષ્ટિએ આપણે વિચારીએ તો જણાશે કે, જાણકારી થવી એ પણ એક મોટી સફળતા છે એક ઝવેરીની પામે ઝવેરાત આવે છે ખરીદવા માટે એની પામે પેસા નથી પરંતુ એને ઝવેરાતની પરીક્ષાનું જ્ઞાન છે તેથી હારાને બદલે કાચના ટુકડાને તે કદી ખરીદશે નહીં

હું તને પૂછવા માગું છું કે ધડિયાળ સારી છે કે ધડિયાળ બનાવવાની કલાનું જ્ઞાન સારું છે ? ધડિયાળની કિંમત મોટી હોય તેની હોઈ શકે પરંતુ જેને ધડિયાળનું જ્ઞાન નથી એની કિંમત કેટલી હોઈ શકે ? અને તે કેટલામાં ખરીદશે ? ધડિયાળ બગડશે તો ચિંતા કરવા લાગરો પરંતુ ધડિયાળીને આવી ચિંતા થશે ખરી ? નહીં, જાણ્યું તે જાણ્યું છે કે, ધડિયાળ બગડી જશે તો તે ફરીથી દુરસ્ત કરાવી લેવાશે તેની જ રીતે આત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી, તે શરીર રૂપી ધડિયાળના બગડી જવાથી રડવા બેસે છે પરંતુ જેને સ્વરૂપનું જ્ઞાન છે, તે એમ રડવા બેસતો નથી તે તો વિચારે છે આવતા ભવના આ ફરી મેળવો લેવારો ! તો પછી એને માટે રડવા શા માટે બેસવું ?

ખીજા બાબુ જે વસ્તુને જાણી લે છે, તેમ છતાં પરિસ્થિતિવશ ભૂલ કરી બેસે છે ત્યારે એના મનમાં પશ્ચાત્તાપ થાય છે એક માણસ જાણ્યું છે કે, હું અપરાધ કરી રહ્યો છું પરંતુ પરિસ્થિતિ એ માટે એને પ્રેરી રહી છે તે ગુનો કરે છે, સજા ભોગવી જેલમાંથી છૂટી પણ જાય છે પરંતુ જેને સાચા રસ્તાનું જ્ઞાન નથી, તેમ હું ભૂલ કરી રહ્યો છું એ જ્ઞાન પણ નથી તે ખરે જ પાગલ છે ગુનેગારને જેલમાંથી છૂટવા માટે કેઈ અવધિ હેય છે પરંતુ પાગલની મુક્તિ માટે શું અવધિ હોઈ શકે ? માટે જ્ઞાન દરેક ક્ષેત્રમાં સર્વ ઉપયોગી છે

નાનું બળક હજારો આધનાઓને રમ્તો બતાવી શકે છે તે બળક છે જ્ઞાન, જે હજારોને પ્રકાશનો રાહ બતાવે છે, હાથમાં બેટરી હોય તો તમે નિર્ભય બની અધારામાં ચાલી શકો છો, જ્ઞાન બેટરી રૂપ છે જે આત્માને ચારિત્રનો મુખ્ય બતાવે છે જ્ઞાનના પ્રકાશમાં રહી તમે આચાર-માર્ગ ગનિમાન બનો એ જ કામના છે

ભાદરવા શુદ્ધ
ખીજ

જૈન ઉપાશ્રય
કાદાવાડી, મુબઈ ૪.

પ્રિય સુભક્તો,

આજે રવિવાર નહીં શુક્રવાર છે પણ ભ્રમરાવેસે જનસમૂહ કહી
 રો છે કે આજે રવિવારથી પણ વધીને કંઈક છે આજે અપાત્રી પૂનમ
 છે બીજી પુણિમાએ કરતાં આમાં એક મહત્ત્વપૂર્ણ વિસ્તૃતતા પણ છે આજે
 આત્મીસનો પ્રારભ દિવસ છે આજના દિવસે સૌ વિચરનારા સતિ
 નિશ્ચિત સ્થાન પર સ્થિર થઈ જશે. મુનિને વિહાર પ્રિય હોય છે અને
 પિદ્ધારમાં એના સવમની સુરક્ષા પણ છે ત્યારે આવકો મુનિની સ્થિરતામાં
 આનંદ માને છે

મુનિ જો ગિરાજતા હોય તો આવક સવારે સવલસન પ્રાપ્ત કરી શકે
 છે માંસિક સાંભળી શકે છે પ્રવચન અને સ્વાધ્યાયનો શાભ સર્ષ શકે છે
 સાથે-સાથે તે ગદ્યમાં પ્રવચનો શાભ પણ મેળવી શકે છે પરંતુ સતને તે
 વિચારકમાં જ શાભ છે વહેલી સચિતા જેમ નિકટવર્તી વૃક્ષોને વાજાથી
 ફેલી આગળ વધે છે તમે સત-ચરણ આ-આ પૂને છે તા-તા નમ-
 શિષ્યાના સમુદાયને તા જી મળે છે તેમ છતાં મુનિને પ્રભુની આગામી
 વધુ જ્ઞાન છે વર્ષાવાસમાં જીવોની વિરોધ ઉત્પત્તિ થતી હોવાને કારણે
 વીર પ્રભુએ નિમ્ન થોને આત્મીસમાં એક જ સ્થળે સ્થિર થવાને આદેશ
 આપ્યો છે

૧૫ આત્મીસિક દારો છે શીત આત્મીસિક દાર ઉચ્ચ આત્મીસિક
 દાર અને ત્રીજું છે વધી આત્મીસિક દાર. પરંતુ સર્વાધિક મહત્ત્વપૂર્ણ હોય
 ના તે છે વર્ષાવાસ ને વધુ કંઈ ન પડે તો તેથી મનવને કંઈ નુકસાન
 થતું નથી તરી રીતે ચરણી પણ વધુ ન પડે તો એથી માનવને પ્રત્યક્ષરૂપે

કોઈ તુકસાન થતુ નથી પરંતુ જો વરસાદ ન પડે તો માનવસમાજના શા
લાલ થયો ? માનવ જ શા માટે, પશુ અને પખી, પૃથ્વી અને પર્વત સૌ
કોઈ મુપમાવિહીન બની જશે

અચાડના વાદળે તે જોતાંની સાથે જ મોર એમની ગર્જના સાલળવા
ઉત્ક્રિંત બની જાય છે તેવી રીતે ચાતુર્માસ સન્નિકટ આવતા જ શ્રદ્ધાળુ
લોકો પ્રભુવાણી સાલળવા ઉત્મુક બની જાય છે વર્ષાને લઈને પ્રાકૃતિક
સૌન્દર્ય હનરગણુ વધી જાય છે પૃથ્વી તો જાણે લીલી સાડી જ પહેરી લે
છે સર્વત્ર સૌન્દર્ય મુપમા નાચી ઊડે છે. ચાતુર્માસના દિવમોમા પ્રવચન
સાલળ્યા પાદ જીવન રમણીય બની જવુ જોઈએ-સર્વત્ર શાત સૌન્દર્ય
વિખેરાઈ જવુ જોઈએ વરસાદના રીમ-ઝીમ ઝાપટા જેટની તપેલી ધરતીને
શીતળ, શાત બનાવી દે છે વરસાદ થયો અને પૃથ્વી પણ શીતળ થઈ
પરંતુ જોવાનુ એ છે કે શાત-મુધા લગેલી વ્યાખ્યાનધારા સાલળીને પણ
મનના ખૂણામા એક શાંતિનુ નાનકડુ વાદળુ ઊડ્યુ નહી અને એક
હલકો ઝાપો પણ થયો નહી અને કપાયની જ્યાળામા મનની ધરતી
તપતી રહી તો કહેવુ પડે કે વરસાદની આ કાળી વાદળીઓથી તમે કઈ
શીખ્યા નથી

વર્ષાની ધારાઓ સડકા ઉપર જામેલા ધૂળના ઢગલાઓને, ગદી ગટરોને
ઘોઈ સાક કરી નાખે છે તેમ હે ઉપાસક, તુ પણ મનના દ્વાર ખોલી દે.
વર્ષાની આ ધાગાઓને અદર જવા દે જ્યા સ્વાર્થનો કચરો ભર્યો છે,
વાસનાની ગટરોમા કીડા ખદખદી રચ્યા છે તેમને આજે ઘોઈ નાખો મનને
શીતળ અને શાત બનાવી દો કડવો-મીઠો ઘૂટડો મળે તો પણ મન સમ-
સ્થિતિમા રહે તેવી સાધના હોવી જોઈએ મેઘ ગરજે છે ત્યારે એ ગર્જના
સાલળીને ખેડૂતની આખો ઉપર ચઢે છે કે પેલી ગર્જનાની તર્જના કરતા
મેઘને પણ પ્યાર કરે છે ? નહી, તે પ્યાર જ કરે છે તમે તમારા ઉપર
ગર્જના કરનારથી પ્રેમ કરો છો કે એની ગર્જના સાલળી એના તરફ આખ
કાઢો છો ? અરે, મુઝઈ નિવાસીઓ, તમે પેલા ગ્રામીણ પાસેથી પણ થોડુ ક
શીખી લેજો પોતા પર ગરજનારને પણ પ્યાર કરતા શીખો એ ગરજે
ત્યારે તમારુ મનકુ મથૂર બની જાય મેઘની ગર્જના સાલળી મોર પોતાની
પાખો ફેલાવીને નાચવા લાગે છે તેમ જ્યારે કોઈ અકારણે જ તમ રા પર
ગરજ-ઊડે ત્યારે તમે વિચારજો કે હમણા નહી પણ થોડા દિવસો પાદ તે
પોતાની ભૂલ સમજશે અને જો તમારી ભૂલ તમને દેખાતી હોય તો તમારુ

મન વિચારોની પાખો ફેલાવીને નામી બીલુ ભોઈએ અને વિચારું ભોઈએ કે ખરે જ કું અધિકારમાં હવે મારી બૂલ મને સમજતી નહોતી.

વારુ ત્યારે જલદી બતાવે કે તમ્મરી બૂલ બતાવનાર સ્વરો લાગે છે કે તમ્મરી અલસા અને જાહેરાત કરનાર ? તરુ તો એ છે કે બ્યાજનો માનવ પોતાની જલ સ્વીકાર કરવાનુ જાણુતો જ નથી તેમ જ એને પોતાની બૂલ બતાવનાર ન જમે છે એક રસોમાન્ય દાસે એક વાર શાકમા મસાસે વધુ પડી ગયો ખાન્યાની જલ તત્તવા લાગી અને બ્યાપે નીર ચાલવા લાગ્યાં એટલે સૈંઠે પૂછુ આટતો મસાસો કેમ કરતાં પડી ગયો ? તો તે રસોમા બોલ્યો અને મારવાડ તેનું શાક મનાવ્યુ હતુ વળી બીજા કોણક દિવસે પડી શાકમાં મસાસો જોડો પડ્યો જમનારાએને બ્યા ? બ્યામ બેશ જેવુ લાગુ પૂછામાં આવતાં એણે કહ્યુ આને મુંઝઈ જેવુ શાક બનાવુ હતું વધુ મસાસો પડ્યો તો કહું મારવાડ જેવા અને જોડો મસાસે પડ્યો તો કહે મુંઝઈ જેવા એને પોતાની બૂલ તા દેખાતી જ નહોતી.

અવી જ વાત ધર-ધ ની છે લગ્ન પછી ત્રીજા જ મહિને વડુએ નવું ધર વસાવી લીધુ સાસુને પૂછીશો કે વડુ તરુ જ મહિનામાં જુદી કેમ થઈ ગઈ ? તો કહેશે, વડુના નખરાથી કુ હે ન થઈ ગઈ અને વડુને પૂછીશ તો કે જુદા થવાની એવી તે કઈ બ્યારસ્મકતા પડી ગઈ ? તો તે જવાબ બ્યાપી- ધુ કહુ મારા સાસુની જલ સચ મળી છે (સબામાં દસાવસ) તે દમેશાં મારા પરિવારને જ નહી પૂરી સાત પેઢીએને માપતી હરે છે અને એક બીજાને નિદે છે પોતાની બૂલ દાઈને દખાતી નથી

ન.જતા મેરલાથી જમ શીખવું છે તેમ અળકતા જુગનુથી પચુ કઈક શીખે. અવલુની અધારી રાતે પચુ જુગનુ અળકે છે તેમ તમે વિપતિની કાળી રાતે અળકતાં દેખે. ૮ નરો-૬ નરો વિપતિઓ પેશવ પ્રકાશનુ એક કિન્હુ પચુ ન દેખાવ ત્યારે તમે સુદશન અને કામદેવનુ સ્મરણ કરતો- તેઓ તમારી અધારા યને સ્વિતો દીવડે પ્રવટાવી સે.

આવક જીમા જ મતા બાળક કામદેવ અને સુદશનને ઠાઈ કામે બૂમી રહે નહાં કામવ પોતે જાવનમાં મોડા છે એમની સમે પિત્તલ રૂપ દર બિબા છે દા.ધમા સળ તો તમ્મય છે તે કહી રને ૩ કામદેવ અક યા ક ર ૨ ૧૮ નો ધમ અસવ છે તેમ ન કહેવનો વિગમ દા. તા બ્યા મતી લ ધા નો વાચાં અક ૪ પાએ સરીરન્ય ૬૬-૬૬

કરી નાખજો કામદેવે આનો જે જ્ઞાપ્ય આપ્યો તે અઢા હનર વરસ પછી પણ આજે આગમમા સુરલિત છે એમણે કહ્યું 'તમારી તલવાર શરીરને મારી શકે છે, આત્માને નહીં અને ગરીર તો અનત વાગ મર્યું છે. આવા પાર્થિવ શરીર માટે આત્માના શાશ્વત ધર્મને કામદેવ કદી પણ અસત્ય કહી શકે નહીં, ભલે માન આણુએ આણુ જુદા ઇર્ષા જય તેમ છતાં એમાથી એક જ ધ્વનિ આવરો -

નિર્ગ્રંથ પ્રવચન-ભ મહાવીરુ પ્રવચન સત્ય અને સર્વશ્રેષ્ઠ છે

ખીજી બાજુ જ્યારે રાજગૃહ અર્જુન માણાના ભયાનક ઉપદ્રવથી પીડા-યેલુ હતુ ત્યારનો આ વાત છે સ્વયંસમ્રાટ ડ્રેણિક પાનુ મહેનોમા લપાઈને બેસી ગયા હતા તે વખતે રાજગૃહમા રાદેનો આગ્યો કે પ્રભુ મહાવાર રાજગૃહની બહાર પધાર્યા છે સાભજ્યુ સૌએ પગુ વિચાર્યું કકન મુદરારને " પ્રભુ ઉદ્યાન સુધી પધારે તેમ છતાં આખોતી તગ્મ રાત ન થાય અને અર્જુન મને માગ પ્રભુથી મળવા ન દે એ કદી બની શકે નહીં અર્જુનનો આતક માની ગનિને ચલાવો દે તો એ છવનની બહુ મોટી હાર ગણુગે અને આ કાયરતા વીરના ઉપાસકને શોભરો નહીં " આમ વિચારતાની સાથે જ એના કદમ ગુણુચીલ ચૈત્ય તરક આગળ વધ્યા વચ્ચે અર્જુન કૂરતાનો પ્રતિમૂર્તિ બનીને આગ્યો પણ ધૈર્યનો મહાશીલા સાથે ટકરાઈને એની કૂરતાના ભૂકેભૂકા ભીડી ગયા

દુ ખની અધારી રાતે તમે ચળડતા રહેજો અને જે સુખના પારણુ મૂલતા હો તો પણ પોતાને ભૂલશો નહીં શ્રાવણુના જૂલા તો તમે જોયા હશે સુખર્ષમા પ્રાકૃતિક સૌન્દર્ય મળતુ નથી પણ આજે પણ ગામડાઓમા ચાલ્યા જશો તો પ્રાકૃતિક સૌન્દર્ય સર્વત્ર પથરાયેલુ જોવા મળશે શ્રાવણુમા પૃથ્વી લીલી સાડી પહેરો લે છે, ચારે ય બાજુ વનરૂપતિ ખીલી ભીડે છે બહેનો શ્રાવણુના દિવસોમા પારણુ-હી ચકા બાધી હી ચકે છે હી ચકાના ઉતારચઢાણુ પણ આનદદાયી હોય છે કદી અઢળક સપત્તિ વચ્ચે હો તો કુલાવુ નહીં અને વિપત્તિમા હો તો રડવા બેસવુ નહીં

વર્ષાવાસનુ-અકૃત્રિમ સૌન્દર્ય જોલે છે કે હે માનવ, કૃત્રિમતાને છોડી સહજ સૌન્દર્ય તરક આવ તમે કૃત્રિમ સૌન્દર્ય વધારો છો કે સહજ સૌન્દર્ય ? વીસમી સદી જેટલુ કૃત્રિમતાને પસંદ કરે છે તેટલુ વાસ્તવિકતાને નહીં

* " ઇળમેવ નિર્ગર્થ પાવચણ સચ્ચ અણુત્તર "

એક જ માટે તે સૌ દર્શ અને વેશભૂષા બધાંબધાં કૃત્રિમ સૌન્દર્યની પસંદ કરાય છે. વેશભૂષા તે શુ કદીજ પશુ તેવી જ પસંદ કરી કે જે એક સિનેમા એક્ટ્રેસે પસંદ કરી હશે. વચ્ચે-ભૂષા પશુ તેવી જ દર્શ કે જે સાને કળાકારો પહેરે છે પછી બાનેને ઠીકઠીમાં કરતા રહે અને ગરમીમાં ગમતા રહે. દેહલાવને એવા ભેવામાં આપ્યા છે કે ચાહે ઠીક હોય કે ગરમી મોજા હમેશા એમના પગમાં હશે. ત્યાં જરૂરિયાતને પ્રમુખતા આપતી નથી. પ્રમુખતા તે મળે છે ફક્ત ફેશનને.

આ ફેશનને તે ગળજ કરી નાખ્યો છે. સ્વતંત્ર ભારતની રાજધાની દિલ્હી અને મહારાષ્ટ્રની રાજધાની મુંબઈ અંગ્રેજોના શાસન તરફ આટલી અભારતીય નહી રહી હોય જોટલી કે બાળે છે. વેશભૂષા આલ-ચલન, આચાર અને વ્યવહાર, બધાંબધાં વેશથી ભારતનું વિલાપતીકરણ થઈ રહ્યું છે. મુખ પર પાવડર અને હાંડે રંગ (સિપરિટક) એ બધું ફેશન આપ્યું છે. પંજુ નૈન શાસનમાં જન્મેલ વ્યક્તિઓને એમના પાશ્વિય સરીરની આ પૂજા શોભા દેવી નથી. આ ફેશનપરસ્તીનું આપરે લાભ શું છે? બીજાની આંખે આપણા સારા દેખાઈએ વાર ત્યારે તમે જરા જલ્દી બતાવો કે તમે ક્યાં શા માટે પહેરો છો? બીજાની આંખે તમે બધા દેખાઓ એટલે કે સરીરને આરામ મળે એટલા માટે? બીજાના દિલમાં મોહ ઉત્પન્ન કરવા માટે આવક કરી કપડાં પહેરી શકતો નથી.

સાચો આવક વેશપરિધાનમાં ત્રણ બળવને મકલ્પ આપે. ૧ તે આરામપ્રદ હોય. ૨ સખ્તા હોય અને ૩ સ્વચ્છ હોય. પહેલી બાબત છે વચ્ચેના આરામપ્રદ હોય. કારણ કે દેહની સુરક્ષા માટે જ વસ્તોને ઉપયોગ કરાય છે એવો યોગ્યક શા કામનો કે નેત્રાથી તણુ બીસાવ હોય અને સ્વતંત્રતા દુવક ક્યાં જ બેસી શકતું ન હોય. એક વાર એક કાર્થ દેસત્યાઈ આખ્યા તે બેસવા માગના હવા એમની આંખે કાર્થમીજ યોજી રહી હતી. મે પૂછ્યું-શું જોઈ રહ્યા છો? તેઓએ જવાબ આપ્યો. શું અર્ધી કાર્થ પુરસી નથી? હું સમજી ગયો કે એમણે પહેરેલું પટલુન પુરસી મ મી સ્કું હતું. નીચે બેસશે તે એમાં સજ પડી જશે. આ પેન્ટ તમને આરામથી બેસવા દેતું નથી.

બીજી બાબત છે કાર્થકે કપડાંનાં અવનમાં ખાન શાખવું જોઈએ કે તે સખ્તા હોય, સાદા વસ્તો વડે પશુ સરીર દાર્જી શકાય છે તે પડી દોડ ચો. આ નમુનાની સીડીઓની છી નરૂ છે? પૈસા જે નિનેદીમાં સખાતા ન

હોય તો ગરીબ સ્વધર્મી લાઈ-બહેનોને આપો તેમની સમગ્રાઓનો ઉકેલ-આવશે પાશ્ચાત્ય વિચારક વિલિયમ પેગે ખરુ જ કહ્યું છે કે ફેશન અને પ્રદર્શનના પ્રિય લોકોની સાજસજવટથી અનેક નગન વ્યક્તિઓને વસ્ત્રવાળી બનાવી શકાય છે મને ખબર છે, એક ફેશનપ્રેમી યુવક જ્યારે પણ ક્યાય-ખહાર જતો ત્યારે પોતાની જોડે પદર-પદર જોડ કપડાની લઈ જતો જરૂર છે ચાર કપડાની અને સાથે રાખે છે ચોવીસ જોડ એટલે વધારાના કપડા જો ખીજાને આપી દેવામા આવે તો કેટલાય અર્ધનગન વ્યક્તિઓના વસ્ત્રોની સમસ્યાનો ઉકેલ લાવી શકાશે

ત્રીજી બાબત છે કપડા સ્વચ્છ હોય જૈન ધર્મ ફેશનનો વિરોધી છે પરંતુ આવશ્યક સ્વચ્છતાને એણે આશ્રય જરૂર આપ્યો છે એટલા માટે જ આગમમા ન્યાજન્યા શ્રાવકના બદિર્ગમનતુ વર્ણન આવે છે ત્યા ત્યા "પઠ્ઠાપ કય વલિકમ્મે" નું વિધાન આવે છે માટે વસ્ત્રભૂપામા ફેશનને મહત્વ ન આપવું જોઈએ શુ તમે એમ સમજો છો કે સાજસજલ પોષાકને લઈને લોકો તમારો તરફ વધુ આકર્ષણે? સાજસજવટવાળો પોષાક તો દુર્યોધન, કસ અને ચૌરગજેબ પાસે પણ હતો લોકોએ કેટલું સન્માન કર્યું તેમનું? એક વિચારકે સાચું જ કહ્યું છે કે 'કાઈઆદમી પોતાની સાજસજલ અને છેલછેતીલ પોષાકને કારણે મૂરખાઓ અને સ્ત્રીઓ અન્ય કાઈ દ્વારા સન્માનિત થઈ શકતા નથી માટે દેહને શા માટે સજવો છો? સજવવું છે તો દિલને જ સજવો

દિલને સજવવાનો એ અર્થ નથી કે છાતી પાસે ગુલાબના ચાર ફૂલ લગાવી લો ગુલાબના હળર હળર ફૂલ ભેળા મળે તોય દિલને સજવી શકતા નથી ઉદારતા અને સેવાના ફૂલ જ દિલને શોભાવી શકે છે શુભના ઉદ્યને લઈને જે પ્રસાધનો મળ્યા છે, સ્વધર્મીઓની સેવામા તમે એમનો કેટલો ઉપયોગ કર્યો છે, વાર? દીકરીને ઓછું અપાયું છે, એ તો તમે જરૂર વિચાર્યું હશે પરંતુ શુ કદી એવું પણ વિચાર્યું કે મારી સપત્તિનો કેટલો ભાગ સ્વધર્મીઓના કામમા આવ્યો? હા, તો મને જરા જલ્દી બતાવો કે તમને હાથ જોડી દેવું સારું લાગે છે કે હાથ જોડાવી દેવું? દુર્ભાગ્યનો પીડાયેલો કાઈ ગરીબ લાઈ કઈડ સહયોગનો આશા સાથે તમારો પામે આવે છે તે હાથ જોડીને માગે છે ત્યારે તમે શુ કરો છો? તિજોરીમા હાથ નાખી જે કંઈ હાથમા આવે તે આપી દો છો ખરા? કે આપો કાઢી ઓલ.

નાખો છો કે બધા જિખાગીઓ મારી જ દુકાને આવે છે પણ જ્યારે ઈકમરેકસ ઓફિસર દુકાન પર આવે છે ત્યારે પણ શુ તમે આખો કામર્તા તેવી જ તે રજૂ માઓ છો કે જેવ્ર કે પેલા ગરીબ વાઈની સામે રજૂ થયા હતા ? નહીં એની સામ તે એક સસલાની ગાફક નમ જની જરીઁ એને કામ જોડી જોડીને આપશો કહેશો સાહેબ આટલું લઈ લો અને રામ આપો. આજનો માનવ દાસ જોડીને દબાડે આપો શો છે પરંતુ જે કામ જોડીને લેવા આવે છે એને બે પૈસા પણ નહીં આપે.

જુઓ પેનો મેદુસો (મિથ) જુઓ છે પૃથ્વીના પટ પર વહેતા સરિતા અને સરોવર સુકાઈ જયા છે ત્યારે તે દિલ ખોલીને વરસે છે તમે જય પેલા સ્થામથ મેદુસાથી પણ શોડુક તે શીખો જે સ્વધર્મી વ્યક્તિઓ જીવન સરોવર સુકાઈ જયા છે દલિતાના બીવણ તાપમાં જોમનુ જીવન જાઈ રહી છે ત્યાં જઈને શોડુક પણ વરસો ! એમના દુ ખદરદમાં પણ કઈ કામર્તા આવે. થાક રાખને સંપત્તિનો જેટલો કાજ બીજાના કામર્તા પરથી વધવાય છે તે જ તમારો છે

તમે ક્યાંયથી જનવા ગાહો છો તે ક્યાંમાંથી કાજ આપતાં શીખો, નહીં તર ખવ અર્થમાં તમે ક્યાંયથી જની શક્તા નથી. તમારી સંપત્તિમાં સ્વધર્મીઓનો પણ કાજ છે વહેંચણીમાં જો તમને તમારો કાજ નહીં ! મને લો તમે અંચેન જની જરીઁ પોતાના કાજને લેવા છાડુ તમે એટલા બધા બેચેન છો કે જે છાડુ તે તમે ઠાટના બારણાં ખખડવવા તૈયાર થઈ જાઓ છો ત્યારે સ્વધર્મીને કાજ આપવા તમ તૈયાર છો કે નહીં ? તમે સ્વધર્મીને જો કાજ ન આપ્યો તે જો મારે આંસુના બે ટીપાં ધ્રાવવા જોઈએ કારણ તમારી આ બૂલ કેટલાય વ્યક્તિઓને ખોટો રસ્તો સ્વીકારવા વિવશ કરી મૂકે.

ધાર સહેરની વાન છે જીવનમાં શોડુક આવેલા પાશ્વિક પ્રતિકમજ કરવા એકત્ર થયા પ્રતિકમજુ જે જીવનની કંપની સરવૈયુ છે દરેક / સ ખાટાણુ તમે દિસામ મરિા છો જીવનનો દિસામ પણ કહી શકો ? આ ? કેટલું આનુ અને કેટલું ગણુ ? આ મા ક્યાંથી કોષ તરફ કેટલો મનો ? નમતામાં અહ કાર તરફ કેટલો મનો ? સરળતાથી જીવનપદ તરફ ક્યાં મુખી પહોંચો ? સ તેને બીજાવૈત્તિને પગાં છે કે લોબે સતો અને ? યમથી ત્યાજ કરવી ગમે કે ત્યાજથી ગ જાનુ આનુ વધો ? પુણ્યમોના દુઃખઓનો દિસામ રાખનાર શુ આ માનાં જીતિઆનો દિસામ પણ રાખરી ખરા ?

આ રહે પ્રતિદિન પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ જો પ્રતિદિન ન થઈ શકે તો પાલિક પ્રતિક્રમણને ચૂકવું જ ન જોઈએ

આશ્રવથી અળગા થઈ સવર તરફ આવવા માટે આવકો પ્રતિક્રમણ કરી રહ્યા હતા પરંતુ દુર્ભાગ્યથી પીડિત એક ગરીબ શ્રાવક કષ્ટિ ખીજું જ વિચારતો ખેઠો હતો તે આત્માનુ નહી, ધરનુ સરરૈયુ કરી રહ્યો હતો. દીકરી સોળ વર્ષ પસાર કરી ચૂકી છે, પણ એના હાથ પીળા કરવા માટે ખીજ પીળી વસ્તુ પણ જોઈએ એ પીળી વસ્તુને તમે જાણી જ ગયા હશે. તમે સૌએ એવા રિવાજ બનાવી દીધા છે કે એ રિવાજની જાળમાં કદી-કદી તો તમે જ ફસાઈ જાઓ છો પેલો ગરીબ શ્રાવક વિચારે છે કે નાણાના અભાવે લગ્ન લેવાયા નથી તે જ વેળા એની દ્રષ્ટિ નગરશેઠના હાર પર પડી એને શેઠે સામાયિક કરતી વખતે ઉતારી બાજુએ મૂક્યો હતો વિચાર્યું કે આ લઈ લેવામાં આવે તો સમસ્યાનો ઉકેલ આવી જશે પરંતુ આત્મા ધિક્કારી ઉઠ્યો “તુ સવરના (ધર્મના) સ્થાને ખેઠો છે અને ચોરી સમા જઘન્ય પાપ તરફ તારી વૃત્તિ જઈ રહી છે ત્યારે મન યોદ્યુ લાખેનું ધન છે, હાર ચાલ્યો ગયે તો ય ચિત્તાની વાત નથી અને તારી બધી સમસ્યા ઉકેલાઈ જશે

હાથ આગળ વધ્યા અને હર લઈને સુરક્ષિત સ્થાને મૂકી દીધો વળી વિચાર્યું કે અત્યારે જ ચાલી નીકળવું તે ઠીક નથી શેઠને આ હાર ઉપર અત્યાધિક આસક્તિ હશે તો તેઓ એને ન પામના એવેન બની જશે જો એની ગ્થિતિ જામી થશે તો અન્ય શક્ય તેવા ઉપાયો વડે એ હાર પાછો આપી દેવો એ જ ઉચિત લેખારો અને હાર ખોયાનુ એમને દુ ખ નહીં આપ તો લઈ ચાલવામાં કાઈ નુકસાન નહી, માટે શેઠની સામાયિક પૂરી ન થાય ત્યા સુધી પ્રતિજ્ઞા કરવી જ પડશે

સામાયિકનો સમય પૂરો થયો શેઠે જ્યા વસ્ત્ર ઉતાર્યા હતા ત્યા ગયા. કપડાં તો યથાવગ્થિત હતા પણ હાર ગૂમ 'આસપાસ તપાસી જોયું વિચાર્યું કે કાઈ પરિગ્થિતિનો માર્યો સ્વધર્મી લાઈ આ કામ માટે વિવશ બન્યો હશે. ચાલો, લઈની ચીજ લાઈને કામ લાગશે તમે પણ શુ આમ વિચારો છો ખરા ? જો સડેલી છત્રી અને જૂના પૂરાણા પગખ્યા કાઈ લઈ જાય તો સો સો ગાળો વગસાવશો અને ઉપરથી પ્રતિજ્ઞા લેજો કે હવેથી ઉપાશ્રયે કદી જવું નહી

જો કે ધર્મસ્થાનોમાં ચોરી કરવી તે જઘન્યમાં જઘન્ય પાપ અપરાધ

હું આ એ વાતનો ઘોતક છે કે ભારતીય જનતાનું નૈતિક સ્તત્ત્વ કેમુ
બંધ પતન થયું છે એવું ધાર્મિક સ્વભાવે પણ જુદા અને હાથી ચોરોથી
સુરક્ષિત નથી તે એવી સાથે આપણે એ પણ જોવું પડ્યું કે ચોર ચોરી
કરવા શા માટે પ્રવૃત્ત થાય છે ? જો તે આદતને લઈને પ્રવૃત્ત થાય છે તે
કહી શકાય જાણી શકતો નથી. પરંતુ જો પરિસ્થિતિવશ એવું કરે છે તે
તેની તેવી પરિસ્થિતિને બદલવા માટે સાધનસાધન અક્રિયાઓએ આગળ
આવવું જોઈએ.

પેલા નગરશૈલ વિચારે છે ખરી તે મારી બુધ છે હું નગરપતિના
સ્થાને છું તેમ જાણે મારા કર્તવ્યને પીઠપાટી નથી, પોતાના સાથીઓની
મે સારસલાહ પણ લીધી નથી. તેઓ કઈ સ્થિતિ વચ્ચેથી પસાર થઈ
રહ્યા છે ? એમના ધરમાં અનંત છે કે નહીં ? એ બાથુ માડુ લાભ જ
ગમ્યુ નથી એટલા જ કારણે આ ? ઉપાશ્રમેથી આ બીના બની છે અને ચોરી
જેવા જાન્ય જૂન માટે વિવશ થવું પડ્યું હશે. જાન્યથા મનુષ્ય પોતે એટલો
ખરાબ નથી.

આ બાદુ હાર લઈ ન્હોતો બાઈ ધેર તે પહેલ્યો પણ રખે એને
આપ્યા એને ખતો રહ્યો આ દુસ્ત્ર માટે હાથ આગળ કેમ વખ્યા ?
મોલીઓથી પણ મોલી માનવતા હું વેચી આપ્યો અને જડ દુકાને વીણી
લાવ્યો રાત આખી આઠાટલે રહ્યો અને એવી સ્થિતિમાં એણે રાત પસાર
કરી સવાર થતાં જ હાર લઈ તે શેડની દુકાને પહેલ્યો પણ છાલ કેમ કે
કરીને બોલે નહીં કે કામે ઉપાશ્રમેથી આપનો હાર હું લઈ આવ્યો છું પ્રજાનો
હાથ આગળ પ્રસારતાં બોલ્યો આ હાર રાખી લો ! નગરશૈલની આંખોને
પોતાનો હાર ઓળખતાં વાર લાગી નહીં પણ તેઓ જાનવ્યા બની પૂછવા
લાગ્યા. લઈ આ કિમતો હાર શા માટે લાવ્યા છો ? આજુકે દેખાતા
જાવળો જવાળ આપ્યો, આ રાખી લો અને એના બદલે થોડું દાન
આપી જેથી એક મરોબની સમસ્યાનો ઉકાલો આવે.

આ તે લઈ શેડની વાત. તમને પણ વાત પૂછી લઉં આવો જ
તમારો હાર ખેલાઈ ગયા હોય અને પાછો મળે તે લાવનારને તમે પેલેસ્ટિને
હવાને કરશો કે નહીં ? જી ? જ શરૂ થઈ મુજબ સમાચારમાં ખબર હાઈ
જાય અને કે ધેર એની વાત કહેતા કરશો. બી પચા છ મહાજુ પચાબુ
બહમતો હસવા પણ પચાબુ પણ હવે ત્યા વાત પણ પચાવતાં શીખો-
શુઓ પેલા નગરશૈલના ઢિલગી ઉકાલો-

તેઓ બોલ્યા, “ ભાઈ, તમે જૈન કૃળમાં જન્મ્યા છો, હું પણ એક શ્રાવક છું. આ મારો આત્મા કબૂલ કરતો નથી તમે ચાહો તો એમ જ રૂપિયા લઈ જઈ શકો છો. આગ તુક ભાઈ હાર રાખી લેવાનો અતિ આગ્રહ કરવા લાગ્યો એટલે શેઠે એક ડબ્બીમાં હાર રાખી એના ઉપર કપડું સીવી પેલા ભાઈનું નામકામ લખી નાખ્યું અને કહ્યું: ‘ આ તમારી જ વસ્તુ છે, જ્યારે ચાહો ત્યારે લઈ જઈ શકો છો હું તો નામનો એક રક્ષક માત્ર રહીશ, સાથે જ એ હજારની થેલી પેલા શ્રાવકના હાથમાં આપતા બોલ્યા, “ આ મારી તુચ્છ ભેટ છે એ સ્વીકારો અને જરૂર પડે ત્યારે આ ભાઈને ફરિયાદ કરજો ”

આવનાર ભાઈ નાણાં લઈ પાછો ફર્યો પરંતુ શેઠના સહવ્યવહારે એના આત્મા ઉપર અમિટ છાપ પાડી રહી રહીને એમની ઉદારતાના ચિત્ર એની સ્મૃતિમાં આવી રહ્યા હતા આ બાજુ શેઠ ધેર ગયા. પત્નીના હાથમાં પેલો ડબ્બી દેતા બોલ્યા, “ જિંદગીનો કશો ભરોસો નથી આને સલાળીને રાખજો આમાં એક ભાઈની જિંદગીની કમાણી છે જુઓ, આના ઉપર નામ લખ્યું છે, તે ભાઈ હાર આપી ગયા છે અને બદલામાં થોડાક રૂપિયા લઈ ગયા છે. મેં એને લાખવાર સમજાવ્યો કે હાર રાખો નહીં, એમ જ રૂપિયા લઈ જાઓ, પણ તે માન્યો નહીં હારની કિંમત ધણી છે પણ તે ધણું ઓછા પૈસા લઈ ગયો છે ”

શ્રાવિકા ડબ્બી હાથમાં લેતા કહેવા લાગી, “ આ તમને શોભતું નથી. તમે શ્રાવક છો એક શ્રાવકનો હાર ગીરવી રાખી પૈસા આપવા તે શ્રાવક માટે ઉચિત નથી એને એમ જ આપી દેત તો કાઈ કંઈ થવાની નહોતી. ભયુર્ભાદ્યુર્ ધર છે જો કોઈના દુઃખ દરદમાં કામમાં નહીં આવીએ તો લક્ષ્મી શા કામની છે ?”

શેઠે જવાબ વાળ્યો, “ મેં એને ધણુ ધણુ સમજાવ્યો, પણ સમાજનો રિવાજ જ એવો છે કે એમ જ લેવામાં એને પણ શરમ આવતી હતી ”

આ છે વિશાળ હૃદયનું એક ચિત્ર મુખર્ષના કુશળ નાગરિકા આનાથી કંઈ બોધપાઠ જરૂર લેશે લેશે નહીં, પણ શીખ્યા પણ છે મુખર્ષવાળા વરસે છે, પરંતુ કદી કદી મુખર્ષના મેઘ સમુદ્રમાં જ વરસી પડે છે સાગરમાં વરસેલું શું કામ આવે ? જ્યારે નાના નાના છોડ તો તરસ્યા જ રહી ગયા. માટે વરસો, શ્રાવણની જેમ વરસો ! અલાવની દુપહરીમાં સુકાઈ રહેલ છોડવા

માટે દિવસ જોલીને વરસો. મોંઘવારીની ચક્કીમાં પીસાઈ રહેલ સમાજના મધ્યમવર્ગી વાઈઓ અને આ બાબુ અસહાય વિદ્યાર્થીઓ જેઓ શુદ્ધિને કુચળ છે પરંતુ અધોશયને જેમની પ્રગતિ રૂપાઈ ગઈ છે અને વચ્ચે જ રક્ષાઈ પાયા છે તે સૌ માટે તમારા સાધનો કામ આવે અને વળે તેવા સૌ મનગમત બને એવી મનજી કામના છે.

અધાદી પૂનમ,
સવત ૨૦૧૭

જૈન ઉપાધ્યક્ષ કાંઠવાણી મુંબઈ

શુદ્ધિમાનોનું દુનિયા સન્માન કરે છે ચારિત્ર્યવાનનું
દુનિયા અનુસરણ કરે છે

અભ્યાસારી જેવે અભ્યાસી માણસ બીજો કોઈ નથી
કેમકે એની આપસિના સમયે એનો કોઈ મિત્ર થતું નથી

એક પાશ્ચાત્ય વિદ્વાને કહ્યું છે કે સ્વન અને વિધાસ
સહારનું મંદિર છે

સ્વન અને તેલ સદા ઉપર જ રહે છે સ્વન નાટલીના
જૂસ સમાન છે

શુદ્ધિજાળથી થવું ચારિત્રજ્ઞાન સ્વચ્છ છે

કાલચરણને લેધું એટલે સહચાર. સારો સ્વચ્ચવ
એટલે સીધ.

૩૯. કેળવણી છે જીવનની એક ચમક

(જૈન લાઈબ્રેરીમાં આપેલ એક પ્રાચીન)

પ્રિય વિદ્યાર્થી અંબુઓ,

તમાગમાં બહુ જ મોટું આકર્ષણ છે આ ભગ્નનો રાજધાની દિલ્હીમાં આગ્રાને મને લગભગ આ ત્રીજી અઠવાડિયુ આવી રહ્યું છે હમેશા મહાવીર ભવન કે આલ્ના ચોકમાં પ્રવચન આપે છે પરંતુ તમારામાં બહુ મોટી શક્તિ છે એ આકર્ષણ શક્તિ મને તમાગ પાસે ખેચી લાવી છે ન્યારે હું મને વિદ્યાર્થીઓની વચ્ચે આવો પડેતો જેહ છું ત્યારે મને બહુ જ હર્ષ થાય છે હમણા સાહિત્યગ્ન થી મનોહર મુનિજી કેળવણીના વિષય પર તમને સુન્દર રીતે સભળાવી ચૂક્યા છે ખરેખર કેળવણી એ એક બહુ જ મોટી વસ્તુ છે એ જીવનમાં એક નવી જ ચમક લાવે છે માણસની સુષુપ્ત શક્તિને જગાડનાર કેળવણી જ છે કેળવણીનું આખરો અને સાચું લક્ષ્ય તો માનવીને સાચો માનવ બનાવવાનું જ છે

ખેતરમાં પેદા થયેલો કપાસ સીધો નીધો આપણી મર્યાદા જાળવવાનું કામ નથી કરતો તેમ ઠીકથી પણ એ આપણને પૂરેપૂરી રીતે બચાવી નથી શકતો એને તો ન્યારે વણકર દોરા રૂપે ફેરવી કાપડનું કાપ આપે છે ત્યારે જ તે આપણા કામમાં આવી શકે છે ત્યારે એ આપણે પહેલાં શકીએ છીએ, કે તમારા કોટ-પાટલુન એમાંથી બની શકે છે જે કોઈ માણસ પોતાના આખા શરીર પર ગુદર લગાડી કપાસ ચીટકાડી દે ને બહાર નીકળે તો તમને કેવું લાગશે ? ખીજા બધા આશ્ચર્યમાં પડી જશે, પણ દિલ્હીમાં તો તેની મજાક જ શરૂ તમે બધા એની છુદ્ધિમના જેઈ લગી બહુ દા, તો આપણું જીવન તો પેલા ખેતરમાં પેદા થયેલા કપાસ જેવું છે, તદ્દન કપાસ જેવું.

એમાંથી આપણે કાપડ બનાવવું પડે. શિક્ષણ એ કાર્ય કરે છે એ જ આપણને સમાજને ઉપયોગી બનાવે છે એટલે જ જીવનમાં કેવળથી જ નહીં મોડું સ્થાન છે.

આજનું શિક્ષણ માણસને વહીવટ, ગેઝેટર, શિક્ષક વગેરે જુદા જુદા કાર્યોમાં જોડી શકે છે તે માણસને માણસ નથી બનાવતો. આ તમે ધારો નહીં એવો એક સવાલ એક પરીક્ષકે પરીક્ષાર્થી વિદ્યાર્થીઓને એકવાર પૂછ્યો હતો. એક બાલુ પોતાનો જન્મસ પૂરો કરી શક્યા બિંદી ભાઈને સ્વસ્થ નીકળ્યો. નોકરીની ચિંતામાં તે એવેન કરતો હતો. આ વાત જુદા જુદા છે કે એક મનુષ્ય શાળા કે શિષ્યા કમાઈ લે છે જ્યારે આપણું માણસ્યદેએ નોકરી માટે આંટાફેરા માર્યા કરશે.

જે શિક્ષણ માણસને એનો શેટમેંટ પણ મેળવી નથી આપતું તે તે બીજાનું શું આપવો? પણ આનું કારણ એ છે કે આજનું શિક્ષણથી મનુષ્ય તે જુદા વધી જાય છે પણ હાથ નાના રહી જાય છે એક એવો વિદ્યાર્થી તમે જુઓ કે જેનું માથું ખૂબ મોડું હોય તે હાથ જોઈને જોયા નાના હોય તે તમને એ દસ્ય કેવું લાગશે? આજનું હાથ નાના રહી જાય છે તે મનુષ્ય વધી જાય છે એમાં કિન્દી અધિત ધતિહાસ, જૂઓળ, જાત્રેણ કેવું જાણે શું શું બહુ છે પરંતુ હાથમાં કામ કરવાની તાકાત નથી રહી. કારણ શિક્ષણને કમ જ જાણ્યાઈ થયે છે એનો પ્રારંભ જ કૃતરાંને બિંદી ધંધી ધાય છે પહેલાં ભારતીય શિક્ષણપદ્ધતિમાં સ્વૂ પ્રથમ જાણકને શીખવાવું હતું (માતૃશૈલો મથા વિતૃશૈલો મથા) તેને સ્થાને આજે શિક્ષણની શરૂઆત થાય છે Dog ડોગ એટલે કૃતરો જાણક Cat કેટ એટલે બિંદીધી. આ ત્થી ત્રણ વન પહેલાંની જાણપોથી જુઓ તે એમાં જ અધુરતિનો હતો તે જ આજે અધિકૃત થઈ ગયે.

પાશ્ચાત્ય શિક્ષણનો આપણા ઉપર એ પ્રભાવ પડ્યો કે ન આપણે પૂરા જાત્રેણ થઈ શક્યા કે ન આપણે પૂરા ભારતીય રહી શક્યા. આપણું મન બની ગયું યુરોપિયન અને જાતમા રહ્યો ભારતીય અને સરીર પણ આસ્તીય જ રહ્યું કારણ કે એને તમે યુરોપિયન જેવું યોગ્ય ન બનાવી શક્યા અને રોડ પાવરમાં પણ એવી તાકાત નથી કે જે તમારા સરીરને યુરોપિયન જેવું બનાવી દે. પણ આ તમારી વેશજૂયા તે યુરોપીય બની જુઓ છે.

આજે આપણા જીવનનું પ્વેષ જ જાણ્યાઈ ગયું છે જીવનમાં જ્યાં સમતા સુશીલતા અને સહાયતાની આવશ્યકતા છે ત્યાં માત્ર એકલી સાધ-

રતા રહી છે. સાદરતા જરૂરી છે, પણ સદાચાર વિનાની એકલી સાદરતા એક વિડમ્બના છે જીવનમાં સહુ પ્રથમ સદાચારનું શિક્ષણ આવશ્યક છે. આજના નાના વિદ્યાર્થીની જીલ પર ફિલ્મી ગાયનોની તરજ્જે રમતી હોય છે. તેઓ દેવાનદ કે ગોપના સ્વપ્ના જેતા હોય છે આવું આપણું ચારિત્રનું પતન આપણને, ક્યા લઈ જશે? એણે નવા ઊગતા ફૂલ જેવા વિદ્યાર્થીના મોઢા પરનું ગુલાબી સૌંદર્ય ઝુટવી લીધું છે.

આથી જ હું તમને અનુરોધ કરું છું કે, તમારું ચારિત્ર્ય રામ-લક્ષ્મણ જેવું બનાવો, કારણ કે, તમે જ ભારતના ભવિષ્યના ધડવૈયા છો. સદાચારી જ્યાં જ્યાં જશે, જે સમાજમાં જશે ત્યાં ત્યાં તે નેતા બની જશે. જે દેશમાં તે જશે તે દેશના તે પ્રિયપાત્ર બની જશે એટલે જ કેળવણી સાથે વિનય, વિનમ્રતા, સદાચાર અને સહિષ્ણુતાનું સક્રિય શિક્ષણ મળે તો તમારું ભવિષ્ય નિશ્ચિંત ઉજ્જવલ છે, મગલમય છે.

હા, તો આપણી મૂળ વાત પર આવીએ શાળામાં એક પરીક્ષક પરીક્ષા જેવા આવા પરીક્ષકને નેતા જ શાળામાં હલ્લચલ મચી ગઈ કારણ કે, પરીક્ષાનું નામ જ એક જ ભૂત સમાન લયાનક છે વિદ્યાર્થીઓના વિભાગમાં પુસ્તકો ફરવા લાગ્યા કોઈ ધારતું હતું ગણિતમાથી પ્રશ્ન પૂછશે, કોઈ ઈતિહાસ ભૂગોળમાથી ધારતું હતું આમ બધા જુદું જુદું ધારતા હતા ત્યાં પરીક્ષકે, પહેલા વિદ્યાર્થીને પ્રશ્ન પૂછ્યો, 'તમારા ભણતરનું ધ્યેય શું છે?' પ્રશ્ન સાભળી તે વિદ્યાર્થી ગભરાઈ ગયો એને થયું આ પ્રશ્ન નથી ઈતિહાસનો, નથી ભૂગોળનો કે નથી ગણિતનો ગભરાટમાં તે ઉત્તર ન આપી શક્યો નીચે બેસી ગયો કારણ કે ગભરાટ બહુ ખરાબ વસ્તુ છે એમાં વિદ્યાર્થી પોતાના વિષયને પણ ભૂલી જાય છે ખીજા વિદ્યાર્થીને પણ પરીક્ષકે એ જ પ્રશ્ન કર્યો, 'તમારા અભ્યાસનો ઉદ્દેશ શો છે?' પ્રશ્ન સાભળી તે ગભરાયો નહી. તે હિંમતપૂર્વક બોલ્યો 'આપ આપના અધિકાર બહાર જઈ રહ્યા છો કારણ કે આપનો પ્રશ્ન અમારા આખા અભ્યાસક્રમમાં ક્યાય આવતો નથી આવો પ્રશ્ન જે વિદ્યાર્થીના પાઠ્યપુસ્તક સાથે સબધ ધરાવતો હોય નહી તે પૂછવાનો તમને કોઈ હક્ક નથી,' કેવો લાગ્યો આ જવાબ તમને? તમે સહુ આ જવાબ સાભળી હસી પડ્યા આ એનો ઉત્તર ઉદ્ધતાઈપૂર્વક આપનામાં આવ્યો હતો કારણ કે, આજકાલના વિદ્યાર્થીઓમાં ગેરશિસ્ત સારા પ્રમાણમાં વધી ગયું છે. સરકાર પણ એ બાબત ચિંતામાં પડી છે વિદ્યાર્થી તો વિનયી અને નમ્ર હોવા જેઈએ પણ આ વિદ્યાર્થી આવો શિસ્ત વગરનો હતો.

પછી પરીક્ષક આમણ વખાલ ત્રીજા વિદ્યાર્થીને પૂછ્યું તેણે જવાબ આપ્યો, 'મારે ડોક્ટર બનવું છે.' કાર્કએ વહીવટ બનવાની ઈચ્છા પ્રગટ કરી, કોઈએ બેરિસ્ટર, કોઈએ એન્જિનિયર એમ સવુએ પોતાના વડવાની જાવના બતાવેલી. લાંબાને છેડે એક વિદ્યાર્થી બિભો હતો. એને પણ પરીક્ષકે પૂછ્યું તમારા આભાસનું ખ્યાલ શું છે? એણે કહ્યું 'મારે નથી ડોક્ટર બનવું કે નથી બનવું બેરિસ્ટર. મને આ ૨૦ ૨૨ માં વિધાસ નથી હોતો એટલા માટે સાળામા આખો છું કે હું મારા જીવનનું ખેલ સમજાવું છું અને હું સાચો માનવી ઈ સાન બનું. આ જીવનથી પરીક્ષક એકલા પ્રસન્ન થયા કે ખીસામાં રાખેલો મુવજીયદક એ વિદ્યાર્થીના હાથમાં પૂરી દીધા. હૃદય તમે પણ આ જીવનથી મુલ્ય મળી મળ્યા તરીકા પરતુ હું આ જીવન ઉપર બેઠક મુલ્ય જુ ડેજનરલિટી સૌથી મોટું કાન છે માનુષ્યને માનવતા સીખવવાનું તે આ સીખી ગયા તે આપણે પણ પણ શીખી ગયા છીએ એમ સમજવું.

પરતુ આજનું શિક્ષણ ખુરસી હમ્મે છે શિક્ષિત બહિન શારીરિક કમતી વાતને આ જીવનનું સમજે છે જીવનને ધાન્યારા કમતી તેઓ વિજીત બની ગયા છે અને તેથી આ ૨ એક ખેડૂતમાં નોટલો આત્મવિશ્વાસ, કૌશલ કે કમતિયા નેરા મળે છે તેટલી એક શિક્ષિતમાં નેવાં નથી મળતાં.

Page - 14

પ્રિય સન્નતો,

આજના પ્રવચનનો વિષય છે 'ધર્મ અને આજનો યુવક.' થોડી વાર આપણે ધર્મ અંગે વિચાર કરીએ યુવાનો, તમે ગભરાંશો મા, હું ધર્મ પર ખોલી તમારા ખાન-પાન પર અવરોધ નાખવા ઇચ્છતો નથી.

બનરેથી આપ્યા લાવ્યા, એમા થોડુક ખાવાનું છે અને થોડુક ફેંકી દેવાનું છે. રસ ખાવા માટે છે તો ગોટલો ને છાલ ફેંકી દેવા માટે. દાડમનું પણ તેવું જ છે દાડમ લાવ્યા, એના ખીજ તમે ખાઈ શકો પણ એની ઉપરની છાલને તો તમારે ફેંકી દેવી જ રહી પરતુ નાની મોટી દ્રાક્ષ [અગૂર] મા કશું જ ફેંકવા જેવું હોતું નથી ધર્મ પણ દ્રાક્ષવત્ છે; જેમાંથી બધું જ લેવા જેવું છે, ફેંકી દેવા જેવું કશું જ નથી પાશરનું નાનકડું તુબ્કુ ત્રણ મણના દેહને નદી પાર કરાવી દે છે તેમ અઠી અંક્ષરનો નાનો-શો ધર્મ શબ્દ પણ આત્માને કુબવાથી બચાવે છે એટલા સારું ભગવાન મહાવીર કહે છે:

પચ્છાવિતે પયાયા, સ્વિષ્પ મચ્છન્તિ અમર ભવનાહં ।

જેલિં વિઓ તવો સંજમો અ, સંતી ય સમચેરં સ ॥

(દશવૈકલિક અ ૪ ગાથા ૨૫)

જીવનની સધ્યા ટાણે જેઓ સાધના-પથે અગ્રેસર થયા છે, તપ, સયમ અને બ્રહ્મચર્ય જેઓને પ્રિય છે, જેઓના જીવનની રંગેરંગમા ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધા જાગૃત છે, તેઓ નરક ને તિર્યચની અશુભ ગતિઓમાંના શ્રમણુથી બચી જઈ સ્વર્ગના દિવ્ય ભવનોને પામે છે

સમાજ નો પ્રકારનો છે પહેલો સમ્પત વૈજ્ઞાનિક સાધન-પ્રવાહને વડે જરૂર છે—જ્યાં પાંચ-પાંચ મિનિટ રહેશે તો છે સહજ ઉપર મોટો ફરતી હોય છે પેલોસના હાથ જતાવવા માત્રથી એક જ મિનિટમાં મોટોની સંખ્યા દારમળા જોવી થઈ જાય છે વેપારીઓની કચેરીઓ (બંધારણ) પર ટેલિફોનની પટ્ટી રજુદા માથો જ કરતી હોય છે રીંગો દ્વારા મધુર સંગીત-પ્રવનિ ગૂંજતો રહેતો હોય છે

આરે જીને સમાજ માત્ર-સભ્યતામાં પળતો હોય છે જ્યાં નથી રેલમાટીઓ કે નથી ટેલિફોનના ચલકારા કે નથી તાર કે નથી રેડિયો કદમ એવું નમ પશુ સાંભળ્યું નહીં હોય. સમાજના જને નકશા (ચિત્રો) તમારી સામે છે તમે ક્યો પસંદ કરશો ? તમારી જીવન કાષ્ટ ન ઉપડે પશુ તમારું દિલ તો જરૂર જોશે જ છે કે તમે વૈજ્ઞાનિક સાધનયુક્ત સમાજમાં રહેવું વધુ પસંદ કરશા. પરંતુ જો પહેલા સમાજમાં સ્વયં તિરસ્કાર ઈર્ષ્યા-હવનુ સામ્રાજ્ય હોય આરે જી જીને જાડી કચરી પાનાના જ સ્વાર્થને રાટલો રોકવાતો હોય હાથ-વારે ત્યાં લટ જને મારમૂંજા કમિ રચાતાં હોય ત્યાં તેવા સમાજમાં પશુ જી તો રહેવું પસંદ કરશો ? નહીં આવા સમાજમાં તમે એક દિવસ પશુ રહેવું પસંદ નહીં કરો. જીન સમાજમાં કમ રેડિયોના સંગીતને અભાવ હોય પરંતુ ત્યાં જાતોનું સંગીત છે પ્રેમ અને આત્મીયતાની સેગ-ધાર વડે છે તમ આવી માત્ર-સભ્યતા બંધવતા સમાજમાં રહેવું પસંદ કરશો તુરંપીવ સભ્યતા પ્રથમ સમાજની ગણનામાં આવે છે કેમકે ત્યાં વિજ્ઞાન ઉન્નતિની ચરમ કોટી સુધી ખેંચી ચૂક્યું છે અલ્બોર્ગની દોઢ ચાલી રહી છે અ્યારે જ્યારત જીન પ્રકારનો સમાજ છે કે જ્યાં ભૌતિક નદી અપિતુ આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનનો વિહાર મને રતો છે ધમ કળાને પ્રચાર-પ્રચાર થતો રતો છે અને જ્યાં જ કળાઓ ધમ-કળાના અભાવે નિષ્ક્રમ્ય છે “સમ્યક્ષા ધમકલા ક્રિયાદ” ।

અમ્યા યેર ધમ કળા જીવિત દની એટલે એમને ત્યાં લેવાની નહીં પરંતુ લેવાની લક્ષ્ય દની રામ કલેના અપેખાને તા / મુકુદ દુ ના વડે આરે આ જાડ જગત કલેતો-દુ નહીં સઉ

તમારા યેર લક્ષ્ય લેવાની છે કે લેવાની ?

ધમ જલમાં પમી ગયેથી ઘન્ટી-રત્તિને દૂર કરે છે અને માનવતાનું

પુણ્ય-પ્રતિષ્ઠાન કરે છે ખીજા શબ્દોમા કહુ તો ધર્મ દાનવને માનવ બનાવે છે ને માનવને દેવ

હવે એ વિચારીએ કે ધર્મનું અસલી રૂપ શું છે ? આજે ધર્મની સેકડો પગલાવા થયેલી આપણા બેવામા આવે છે. એની પાછળ હજારો બાબ આડબગે રહ્યા છે આજે ધર્મ એક ગીચ વન બની ગયો છે, ન્યા એનું અસલી રૂપ પામવું મુશ્કેલ છે એક વેળ્યા કહે છે કે પેલી રૂપિયા કમાવવા એ અમાગે ધર્મ છે સનિત શરૂને દાન કરવામા પોતાનો ધર્મ સમજે છે ફારીગર અપનાધીને કામીના તખ્તે ચઢાવવામા ધર્મ માને છે એક મુસલમાન કુગનની જોથે કાકિગેની કલ્લ કપવાને ધર્મ ગણે છે સતી પતિ પાછળ બળી મરવામા પોતાનો ધર્મ માને છે તો વિધવા પતિના નામે એક વર્ષ સુધી ખૂણે બેવી રહવામા ધર્મ માને છે પાદરી વ્યર્ગના નામે હુડી લખી આપવામા ધર્મ માને છે બ્રાહ્મણ દ્વંધપાડ-પુરીનો ઉપભોગ કરી સવા રૂપિયાની દાલણા રવીકાવવામા ધર્મ માને છે, એક ભક્ત પોતાને માથે સાડા અગિયાર નબનો નિત્રક લગાવી ભજિતનું પાટિયું લગાવવામા ધર્મ માને છે આ બધું ધર્મ નહિ પણ ધર્મનો ઉપહાસ છે જે ક્રિયાઓમા ધર્મનો આત્મા જોલતો નથી તે ક્રિયાઓ નિષ્પ્રાણું છે, ત્યા ધર્મનો આત્મા વિદાય લઈ ચૂક્યો હોય છે મૃત શરીર પડ્યું છે, પોતે સડે છે અને સ્વસ્થ માનવાને પણ મુશ્કેલ બનાવે છે

શુભિત ધર્મ તો તે જ છે કે જેની રગેરગમા અહિ સા, દયા અને પ્રેમની ધારાઓ સતત વહી રહી હોય પવિત્ર જીવન જીવવાની કળાનું નામ જ ધર્મ છે જે વિચાર અને આચાર આત્માની ચારિત્ર્યશક્તિને વિકસિત કરે, જીવનમા સદ્વિચાર અને સદાચારની જ્યોત જગવે એ જ ધર્મ છે જેના જીવનમા સદ્વિચારોની-ધર્મની જ્યોત જગમગે છે, એના જીવનની વિપત્તિઓ એટલી જ દૂર રહે છે જેટલી કે હનુષી સિહના ભયથી દૂર રહે છે જેના ઘેર ધર્મનો પ્રકાશ હોય તેને ત્યા રોગ પગપેસારો કરી શકે નહી, એના ઘેર મૃત્યુ કદી અસમયે આવશે નહી

એક સમયની વાત છે આચાર્ય દિગ્વિજય પાસે બનારસના ધર્મપાલનો પુત્ર પણ અભ્યાસાર્થે આવ્યો પ્રાચીન યુગે આજના જેવી ખર્ચાલી કેળવણી નહોતી, ત્યારે ન તો ફી દેવી પડતી હતી તેમ ન ચોપડીઓનો આજના જેવો ભાર તેમના પર હતો કુદરતના ખોળે, નદી તટેના આશ્રમમા વિદ્યાર્થીઓ ભણતા નાના મોટા દરેક વિદ્યાર્થીઓને આચાર્યશ્રી સમાનભાવે ભણાવતા-

'પત્ની' ભવેને એ વિદ્યાર્થી ઠોઠ રાજકુમાર હોય કે મોખીપુત્ર હોય કે પત્ની ઠોઠ ચરીખ જીવુનો પુત્ર હોય. આચાર્યશ્રી જાણ પ્રત્યે એકલાય રાખતા. તેમ વિદ્યાર્થીઓ પણ આચાર્યશ્રી પ્રત્યે પ્રમાદ મદદ ધરાવતા.

ધર્મપાલનો પુત્ર પણ કુદરતના યોગે એટલી આચાર્યશ્રી પાસે જાન્યાસ કરતો. એક દિવસ આચાર્ય દિવિજીવનનો આઠ વર્ષનો નાનો પુત્ર સંસ્કારથી વિદ્યમ પામ્યો. પુત્ર-વિયોગ ત્રાપિના મનને ઉદ્દેગ પમાડી રહ્યો હતો એવો રોકેક આખિમાં આંસુનું દૃષ ધારણ કરી નીતરી રહ્યો હતો. વિદ્યાર્થીવર્ગમાં પણ શોક-જન્ય જ્વાઈ રહી હતી. ધર્મપાલના પુત્રે આચાર્યશ્રીની આંખે જામુ ભેરા આચાર્યશ્રીને કહ્યું - ભગવન મને આશ્ચર્ય એ ધામ છે કે નાની વયમાં આપનો પુત્ર કેમ વિદ્યમ પામ્યો? આચાર્ય કુળમાં તો જાન-પણમાં કદી ઠોઠ મૃત્યુ પામતો જ નથી." આચાર્યશ્રીએ જવાબ વાળ્યો: કુદરતના ખેલ વિચિત્ર છે એવું સદસ્ય હોય પાત્રી 'સકલ છે આઈ' અને મૃત્યુ કંપારે અને કઈ કણે આવશે તે કશું કહી શકે તેમ છે."

વિદ્યાર્થી બોલ્યો. મુરહેવ કામ કરશે આપ નહીં કહી શકે પણ એટલું તો કે જરૂર કહી શકું છું કે મારા ધેર મૃત્યુ કદી અસમયે પ્રવેશ પાત્રી શકતું નથી." એક આવાશિય પસાર થયું આચાર્ય દિવિજીવન અનારસ બણી ચાલી નીકળ્યા. હાથમાં એક ઝોળી હતી જેમાં થોડી રાખ હતી. સીંચા જ ધર્મપાલને ધેર પહોંચ્યા ધર્મપાલે આચાર્યશ્રીનું સ્વાગત થયું બોલ્યા કેમ પધારતુ થયું? એ વાત પત્ની પણ પહેલાં આપ બોજત કરે.

આચાર્યશ્રી બોલ્યા મને જૂખ નથી. તમે પહેલાં જમી શ્યે પત્ની કે એવો સ દેસ આપીશ. એના સારુ જ કે અહીં સુધી પત્રપાઠે આંખે છું " ધર્મપાલે કહ્યું મારા આત્મામાં વિશ્વાસ છે મારા સારુ એવે ઠોઠ સ દેસ હોઈ શકે નહીં કે જે મારી જૂખ-તરસ ઉગ્રાડી શકે. આચાર્યશ્રીએ ફરી એક વખત આમક ક્યો પણ ધર્મપાલના ઈન્કાર પર જામુકરી આખિએ બોલ્યા " ધર્મપાલ જુદુ ખરામ સદેશી લાગ્યો છું ગઈ કાલે જ તમોરો પુત્ર અમાનક અવસાન પામ્યો છે આ જુઓ એની રાખ લઈને કે તમને આ સમાચાર પહોંચાડ્યા આંખે છું

આચાર્યશ્રીને ખાત્રી હતી કે પુત્રના અવસાનના સમાચારથી ધર્મપાલનું મુખ પડી જશે અને આખિમાંથી આંસુમાં ઢળી પડશે. પરંતુ એમની આશાથી વિપરીત પ્રસન્ન મુખે ધર્મપાલ બોલ્યો. ભગવન, કામ કરતો,

આપ સમા આચાર્યશ્રીના મુખેથી આટલું મોટું અસત્ય શોભા દેતું નથી મારે આત્મા મને કહે છે માગે પુત્ર હાલ મૃત્યુ પામી શકતો જ નથી.”

આચાર્યશ્રીએ પૂછ્યું “ તમાગે આ વિશ્વાસ શેના આધારે છે ? ”

ધર્મપાલે કહ્યું

घर्मं चरामो न मुसं वयामो ।

पापानि कम्मनि विवज्जयामो ॥

अनारियं च परिवज्जियामो ।

तस्माद् वयं असमय न मरामो ॥

અમારા જીવનમા ધર્મનો આત્મા બોલે છે અમે મૃપાવાદ (જૂઠું) બોલતા નથી આયુના તાતાને તોડનાર દુષ્ટકર્મોથી અમારો સમગ્ર પરિવાર બચે છે, માટે જ અમોને શ્રદ્ધા છે કે મારા કુળનું એક પણ બાળક અસમયે મૃત્યુ પામી શકે નહીં ”

અત્યાર સુધી હું ધર્મ ઉપર બોલ્યો; ધણુ લાણુ બોલી ગયો હવે મારે જરા યુવકવર્ગને સમોધીને વાત કરવી છે ધર્મતત્ત્વ જીવનનો પ્રકાશસ્તબ છે ધર્મ આત્માનો પોતાનું સ્વરૂપ છે ભારતના બધા જ સતોએ, ઋષિ અને મહર્ષિઓએ ધર્મ ઉપર ભાર મૂક્યો છે તો પછી એ જ માટી-માથી જન્મેલા ભારતીય યુવકો ધર્મ-ભાવનાથી શા માટે દૂર નાસી રહ્યા છે ? આજે ઉપાશ્રયોમા કે મદિરોમા પ્રૌઢો અને વૃદ્ધો જ વધારે જોવામા આવે છે, પરંતુ કાળા વાળવાળા બહુ ઓછા-જૂજ્જ્જ-જ દેખા દે છે આપ આવીને કહે છે ‘ મહારાજ, છોકરાને કહીએ છીએ કે, જા ઉપાશ્રયે, મહારાજશ્રીના દર્શન કરી આવ, માગલિક સાલણી આવ, બને તો સામાયિક કરી આવ, પણ એ તો કેરમ રમવા બેસી જશે ઉપાશ્રયે નહીં આવે ” આમ ક્રમ બને છે એ વસ્તુ પર જ આપણે જરા ઊડાણથી વિચાર કરવાનો રહે છે અધ્યયનમા, સીનેમામા, ફિલ્મી સિતારોને જોવામા કે ફિલ્મ શુટીંગ જોવામા, પિક્નિક-પાર્ટીઓમા, હોટલો અને કલબોમા યુવકો હમેશા આગળ પડતા રહેતા હોય છે, તો ધર્મક્ષેત્રે પાછળ શા માટે ? શું એના આ પછાત-પણામા આપ લોકો (પ્રૌઢ વર્ગ)ની તો કયાય ભૂલ છુપાયેલી તો નથી ને ? જરા એક મિનિટ પોતા ભણી પણ નજર નાખી જુઓ યુવકવર્ગને સુધારતા પહેલા તમારે સુધરવું પડશે ડારણ કે બાળકોમા માતા-પિતાના જ સરકારોનું સિચન થાય છે કેટલીક વાર માતાઓ જ બાળકોમા એવા

સરકાર ના મતી દોલ છે કે જેથી ભવિષ્યમાં એ (બાળક) સત્ય કે સત
સ મૃતિ સમીપે જાય જ નહીં

મારો પોતાનો અનુભવ છે એક વખત ગોચરી (બાદર) મારે કુ
વેગ ત્રણે બાળક રમી રહ્યો હતો. આની પુત્રકારીઓ અને રમકડાં વ' એવું
મન હતવાની પેરની નિહાળ જતી હતી અને આરતે જોઈ એ બોધી
બામા રહીશ નહીં નવેતર જોઆ મ-રાજા સાહેબ બાલ્યા છે ને, એ
તન પકડીને સઈ જરી. તે શુ અમે બાળક પક-નાર છીએ? (સભામાં
હસાહસ) એક બાલુ તે બામાએ નિહાણેના પાઈથી વહવા કરે છે તે
બીજી બાલુએ બાળકના કોમળ હાથમાં ઝેરી સ કારો રેખી દેલ છે બમારે
એ મોટો થાય છે તારે બાવા સરકારો પશુ વિકાસ પામે છે બાળક વિચરતો
થાય છે કે બા કોઈ પક નારા છે એટલે એમની પાસે જવું ન જોઈએ પકી
માતા કહે કે જ બાલ્યાન સામગી બાવ પશુ એ એને રચતે હેરમ રમય
એસે તો એમાં નવાઈ કી? બામાએ પાસે હરિવાદ થાવે પશુ માતાએ
બા સરકારો તે તમે જ રહે છે.

પુત્રકરમાં આ > પશુ ધમના શુદ્ધ રૂપ ઉપર વિશ્વાસ છે અદિ સા
સ્વા કમને કોઈ સ્વુ કુવક અચળ નહીં કરાવે. હા રહીત વિલાકાએ
પર, અમુક પ્રકાના વિશેષ રીતિ-રસમે ઉપર એના મનમાં એકી મક્કા છે
એની પાછળ પશુ એક કારણ છે બાળનો આપણે વીક્ષવર્મ ઉપાધ્યયમાં
ધર્મની જીચી જીચી વાતો કરે છે મદારજ સસાર બસાર છે સર્વ
મિથ્યા શ્રમ છે પાઈ પશુ સમે નહીં આવે. ધમની બધાં જીચી ઉત્કળને
કારે છે અને જલે એમ કાગે છે કે બાળના કુમના જ છુકમાર સાધિક્ષ
તે બા લેકે જ છે પરશુ કુકને પહેલ્યા ચાંદીની ખલુખલુટ થય થાચી
કે બધ જ વેરાબનો રમ કોણુ નલે ક્યાં બદરમ થઈ જાય છે। પુત્રસોને
મિથ્યા મનાવનાર એક નવો પેસો પશુ છેકવા તેધર નહીં થાય. (સભામાં
હસાહસ) એનો અથ એ થયો કે ધર્મ ફક્ત ઉપાધ્યયમાં છે બગારની એને
હવા કાતતા / એ છુમતર થઈ નય છે બાળનો છુલિચદી કુવક બા
મધુ પોતાની ન હો નિકાએ છે અને જલે છે કે ઉપાધ્યયમાં રમ એક છે
બમારે મ નરમાં કઈ બીજો જ તમ્બરા જીવનનું આ બહુરૂપીપશુ કુવકના
મનમાં ધમ ઉપર કેમ કરી વિશ્વાસ જમવા કે?

બીજી બાલુ એક વહા માતા સામાયિક કરે છે પશુ અન નીસ
મિનિટની સમજાવનાની સાધનામાં એવું મન એમા (સાધનામાં) એટલું

નથી એની આખો ફરતી ફરે છે વહુ શુ કરી રહી છે, છોકરો શુ કરી રહ્યો છે? સામાયિક પૂરી થતા જ એનો પ્રથમ ધા વહુ ઉપર થતો હોય છે. આમ કેમ ક્યુ, તેમ કેમ ક્યુ પાસે જિભેલો યુવક આ જુએ છે, માણ્યે એક કલાક ધર્મસાધના કરી કે કરિયાદોની હારમાળા જિભી કરી ?

આ જ કારણે છે કે આજનો યુવક રૂઠ ધાર્મિક ક્રિયાઓથી પીછેઠઠ કરી રહ્યો છે

ખીજી બાજુ આજની ડેળવણીમા પણ ફેટલાક એવા તત્ત્વો છે જે યુવકોને ધર્મ-વૃત્તિથી પાછળ ધકેલે છે આજની ડેળવણીમા ભારતીય સસ્કૃતિની છાયા નથી તે સુરોપથી આવી છે એમા પાશ્ચાત્ય સભ્યતાની બોલ-ખાલા છે ભારતીય સસ્કૃતિમા ડેળવણીનો પ્રારંભ ત્રણ વાક્યોથી થાય છે - "માતૃ દેવો ભવ, પિતૃ દેવો ભવ અને આચાર્ય દેવો ભવ" આચાર્ય શિષ્યના માનસમા સસ્કારોના ખી રોપતો તારી માતા તારા માટે દેવ સ્વરૂપ છે, તારા પિતા તારા માટે દેવ સ્વરૂપ છે, તેમ જ તારા આચાર્ય પણ તારા માટે દેવ સ્વરૂપ છે આ ખીજ-અકુરો એવા છે જે પક્ષવિત થતાની સાથે માતા, પિતા અને આચાર્ય પ્રત્યે બાળકના મનમા શ્રદ્ધા અને વિનય પેદા કરે છે, પરંતુ પાશ્ચાત્ય ડેળવણીનો પ્રારંભ થાય છે Dog ડોગ અને Cat કેટથી કૂતરા-બિલાડાથી પ્રારંભ થતી ડેળવણીમા વડીલો પ્રત્યે સન્માન, ગુરુજનોનો આદર અને ધર્મ પ્રત્યે શ્રદ્ધાનો અભાવ હશે જ ! (હસાહસ)

ખીજી તરફ આ ડેળવણી આદમીને ફક્ત પેટપૂર્તિ સુધી જ સીમિત બનાવી દે છે વધુમા વધુ પૈસા એકઠા કરવા અને પોતાના વૈભવવિલાસમા વૃદ્ધિ કરવી એ જ એક માત્ર જીવનનો ઉદ્દેશ્ય બની ગયો છે ડેળવણીનો ધ્યેય પણ આજ બની ગયો છે વિદ્યાર્થી વિચારે છે કે તે જ ડેળવણી ઉત્તમ છે જે સારામા સારી નોકરી અપાવે પૈસાનુ આડર્પણ જ્ઞાનમા જીડા જિતરવાને શકે છે એટલે જ આજનો ડેળવાયેલો વર્ગ થોડા પૈસા ભડે નોડી લે, પરંતુ જ્ઞાનનો પ્રકાશ એની પામે નહી હોય

વિદ્યાર્થીના મગજમા પૈસા પ્રત્યે આટલુ આડર્પણ પેદા કરનાર પણ તેમ જ બધા હો અ જે સમાજમા સ પતિશાળીનુ માન છે પૈસા માનવનુ ઉપજીવન છે પણ એ જીવન બની શકે નહી એ સાધન ભડે હોય પણ એ સાધ્ય બની શકે નહી પૈસા હાથમા ગહે છે ત્યા સુધી એ પાપ નહી બને પરંતુ ન્યારે એ હૃદયમા પેમે છે ત્યારે એ પાપ બની નવ્ય છે હાથમા

રહેશે પૈસા સમાજ અને રાષ્ટ્રના વિકાસમાં ઉપયોગી થવું જાતી રહે છે પરંતુ હૃદયમાં પેટેશો પૈસા ભૂખથી વ્યાકુલ માટે થવું કામમાં જાતી શક્ય નથી. પરંતુ જાણે તમે પૈસાવાળાઓને જેટલો આદર આપો એ તેટલો એક ત્યાગી, કે તપસ્વી કે વિદ્વાનને આપતા નથી. તે પછી એ આશા કેમ રાખી શકાય કે સમાજમાં ત્યાગી અને સેવાભાવી યુવકો પેદા થાય ?

આ બાલુ ક્રીમિયોનાં દુષ્કૃત્યો પૈસા વડે દાંડી દેવા છે પૈસાથી પાપ દહાય છે થવું પાપ ધાવાતાં નથી. એક ધનવાનને એક પત્ની હેતુ જાતાં જ જીજી વાર લગ્ન કરે છે એના જીવન પ્રયે જનસમુદાયમાં તિરસ્કાર વણી રહ્યો હોય તે થવું એક સસ્થાના ઉદ્ધારણમાં હસ દલારી થેલી ભેટ કરે કે એ સમારોહનો પ્રમુખ જાતી જાય છે અને એ જ સમારોહમાં શેઠ સાહેબને સમાજના યશ જાતી એમની સ્તુતિ પાછળ કલાક વિતાવી દેવા હોય છે દૈનિક ખર્ચોમાં એમનાં હાટાઓ સાથે મોટા ટાઈપોમાં એમનો પરિવહન હાથ છે એ સમાજનો સેકરેટર જાતી જાય છે થવું પૈસા પ્રથમ ખરી ને એક ખૂલે બેસી સિસકારા મારી રહી છે એનાં બાંધુ ધેણુ જાતી ?

પરંતુ આ પૈસાની કહાણી યુવકો ઉપર જરૂર મારી જસર નાખે છે એમનો જીવનધ્યેય એક માત્ર પૈસા જ જાતી જાય છે તે પછી ધર્મનો પર પૈસાથી ત્યાગી ઉપજી નય તે તેમાં નવાઈ થવું શી ?

હા તે યુવક-વર્ગને જો ધર્મ જાણી જાણવિત કરવો હોય તે પેતાના ધાર્મિક જીવનના અદુરૂપીપણાને દુર કરે. જેનવણીમાં આમુજ પરિવર્તન આણે અને પૈસાના પ્રચલને જોણુ કરે ત્યારે જ આપ એક શક્ય છે ધાર્મિક કાર્યક્ષેત્રે યુવકવર્ગ વધારા કરતાં મોજારે / હશે.

ક્રિયા

૬ જુલાઈ ૧૯૫૮

જેન ઉપાધ્યક્ષ

કોલ મુજર્ષી ૧

સત્યશ્રવણુ એ વિકાસની પહેલી સીડી છે નદીના કિનારા ઉપરનાં વૃક્ષો લીલાછમ રહે છે, કારણ કે તેમને નદીના પાણીમાથી તાજગી મળે છે. તે આપણા જ્ઞાનને પુષ્ટ બનાવે છે હજાર વાતો જ્યાં કાન ઉપર પડે છે, ત્યારે સૌ વાતો યાદ રહે છે, અને મોમાથી દસ પણ જો આચરણના ક્ષેત્રમા પહોંચી તો જીવનમા નવી ચમક આવે છે

એટલા માટે પ્રાચીન ઋષિઓ પોતાના શિષ્યોને કહ્યા કરતા કે પહેલા કાનને ભોજન આપો, પછી જીભને કાનને ભોજન આપવાનો અર્થ એ નથી કે જમણુને કોળીયો મોને બદલે કાનમા નાખવો કાનને ભોજન આપવાની મતલબ કે સત્યનુ શ્રવણુ કરવુ

ભારતીય સંસ્કૃતિમા એ પરપરાઓ મહત્વપૂર્ણ રહી છે પહેલી સ્વાધ્યાય અને બીજી શ્રવણુ પ્રાચીન ગૃહસ્થો સત્તરમા ઊઠીને શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય કરતા અથવા કોઈ ઋષિ કે સત પાસે જઈ તેમના મુખેથી એ શબ્દો સાલળતા જાણે તો યુગ પલટાઈ ગયો છે, સંસ્કૃતિ બદલાઈ ગઈ છે એ પરપરાઓને બદલે એ નવી પરપરાઓ દાખલ થઈ ગઈ છે પથારીમાથી ઉઠતાવેત જ પહેલુ કાર્ય આહદેવીનુ સ્વાગત કરવાનુ અને બીજુ વર્તમાનપત્ર (News paper) વાચવાનુ

પ્રાચીન યુગની સંસ્કૃતિની છાયા આગમોમા જોવા મળે છે તે જમાનાના રહન-સહન, આચાર-વ્યવહારના રેખાસૂત્રો વિખરાયેલા મળી આવે છે. કથાનુયોગ જોઈએ તો તેમા જણાય છે કે ભારતીય સંસ્કૃતિ શ્રવણુને કેટલુ મહત્વ આપતી હતી જ્યા ત્યા વર્ણુન આવે છે કે અમુક શહેર કે નગરમા ભગવાન મહાવીર પધાર્યા કે અન્ય કોઈ સત પધાર્યા, તેમના આગમનની ખબર શહેર કે નગરમા હવાની માફક ફેલાઈ જતી ચારે તરફ રાજમાર્ગ

અને ઉપમાર્ગે જામી જાણુ એક પ્રકારની હલચલ મળી જતી. ધરધરમાં ચર્ચાઓ ચાલતી કે જાણ પ્રજા પધાર્યા છે ત્રાધે તેમનાં ઇશન કરીએ. તેમની જીવનસ્પર્શની વાણીનાં એ ચન્દ્રે કાન ઉપર પડ્યો. અને તારે જાણુ જનપ્રવાહ બિભરાતો. આ તેમની સત્યમવજુની બિભરાતી ભાવનાનો પરિસ્થ કરાવે છે.

આનો પણ જનપ્રવાહ બિભરાત્ય છે પણ ક્યાં ? સત જાવે ત્યારે ? એ તો મુગ વીત્યે તેમ તે વાત પણ વીતી ગઈ જાણુ તે સહેર કે ગામના મલચિત્રચૂક (Cinema)માં કોઈ નવું ચિત્ર (Film) જાવે છે ત્યારે નગરમાં એક જાનની હલચલ મળે છે પણ કાનને જાત્મવિકાસની વાતો પ્રિય લાગે છે કે ફિલ્મી લગીત ? જો ફિલ્મી ગીતો પ્રિય લાગે તો વિચારવું પડ્યો કે મનમાં કેટલી વાસના જારી છે ? જાવરની વાસના જ વાસનાસ્થી મીતો પસંદ કરે છે પણ જો હલચલ મનને જીવનના વિકાસની વાતો પ્રિય લાગતી ન હોય તો સમજાવે કે હલચલમાં વિકૃતિ જાતી ગઈ છે શરીરમાં વિકૃતિ જાતી હોય, તાવ જાણુએ હોય ત્યારે દુષપ્રક કડવો લાગે છે અને પાણી મીઠું લાગે છે કોઈને સાપ કરડ્યો હોય ત્યારે તેને લી જાનાં ક્યાં પાંદાં વારીને પીવરાવવામાં જાવે છે તે ક્યાં પાંદાં તેને મીઠાં લાગે છે કારણ કે તેના શરીરમાં ઝેર ફેલાયેલું છે એ ઝેરની વિકૃતિને લીધે જ કુટુમ્બમાં મિદાસનો અનુભવ થાય છે.

તમે કાનને મીઠું લાગે તેવું નહિ, પણ જો જીવનને માટે મીઠું હોય તેને સંકલ્પે. સત્યમવજુથી હલચલ વિવેકની અનોતને પામે છે.

એ માટે વીતરાગ પરમાર્યા ભમજાન મહાવીર હરમાવે છે કે :

સોષ્ટા માણહ કલ્પાણં સોષ્ટા માણહ વાવર્ગં ।

અમથ માણહ સોષ્ટા જં સેય સં સમાવરે ॥

દત્તત્રિશિક્ષિત સૂત્ર જ્ઞ. ૮-૧૧

સત્યમવજુથી જાત્મ જોણખી થકે છે કે કલ્યાણનો માર્ગ કયો છે અને પાપનો માર્ગ કયો છે અવજુથી વિકાસનો રાહ અને વિનાશનો માર્ગ ત્યાં સહાય છે અવજુનું કાવ માત્ર જતાવવાનું છે ક્યા રસ્તે ચાલવું તની નસની તો તમારે કરવાની છે એ તો માત્ર દષ્ટિ જાપે છે ચાલવાનું કામ ત્ર પમનું છે પણ એક વાત છે કે અવજુ, ત્રાંક પડી અમેલી મુંચને પણ ૮ પૂર્ણપૂર્વક કીર્તી જાપે છે જ્યાં મોટા મોટા રાજનીવિરોની મતિ

પણ મુઝાઈ જાય છે ત્યાં એક સામાન્ય માનવીની સાધારણ વાત પણ તેની શુચિ ઉકેલવામા સહાયભૂત નીવડે છે.

એક વખત સમ્રાટ ચદ્રગુપ્ત મૌર્ય અને ચાણક્ય ફરતા હતા મૌર્ય-યુગ એ ભારતનો સુવર્ણયુગ કહેવાય છે. ચાણક્ય તો ભારતના ઇતિહાસના વહેણને નવો વળાંક આપનાર છે સાથે જ તે ઘણો મોટો કુશળ નીતિ-નિર્માતા પણ હતો.

બંને કોઈ મહત્વભરી યોજના લઈ ચાલી રહ્યા હતા ત્યાં સુધી હજી ન દેવશની જડ હાલી ન હતી ફરતા ફરતા એક ગામમા પહોંચ્યા અને એક વૃક્ષના ઘર પર આવ્યા.

આમ્યજીવનમા પૈસાનો અભાવ હોય છે પણ તેની પાસે હૃદયની સપ્તિ વિશાળ હોય છે એટલા માટે તે અપરિચિત અતિથિનું પણ પ્રેમપૂર્વક સ્વાગત કરે છે આ વાત તો તમે અમને પૂછો કે આમ્યજીવન કેટલું સરળ હોય છે! કેટલીક વખત એની લાલુક વ્યક્તિઓ મળી આવે છે કે માત્ર બે જ મિનિટના પરિચયમા તે આપણું મન હરી લે છે તેની પાસે જે કાઈ લુપ્તીસુકી રોટલી હોય છે તે ખૂબ પ્રેમથી આપે છે પણ તેની લુપ્તીસુકી રોટલી પર એકની સ્નિગ્ધતા એટલી બધી હોય છે કે શુદ્ધ ઘીની ચિકાશ પણ તેની સામે કાઈ વિસાતમા નથી.

આ વૃક્ષ માતાનું મકાન તો નાનું સરખું હતું, પણ તેનું હૃદય ઘણું વિશાળ હતું એટલા માટે તેણે પ્રેમપૂર્વક એ બંને જણાને પોતાના ઘરમા રહેવા દીધા તેને એ ખબર પણ ન હતી કે આ બંને ભારતના ભવિષ્યના ભાગ્યનિર્માતા છે તેણે તો માત્ર તેમને અતિથિરૂપે જોયા અને અતિથિસત્કારની ભાવનાથી જ તેમનો સત્કાર કર્યો સાંજના સમયે તે વૃક્ષનો છોકરો ખેતરમા મહેનત મજૂરી કરી આવ્યો દિનભરના પરિશ્રમથી તેના પગ થાકેલા હતા.

આવતાની સાથે જ તેણે માને કહ્યું કે-ખૂબ ભૂખ લાગી છે ખાવાનું થવાની કેટલી વાર છે? ભૂખની સૌથી સારી દવા શ્રમ છે શહેરોમા શારીરિક શ્રમનો અભાવ છે એટલે ભૂખ લાગવા માટે ચૂણો અને દવાઓ લેવા પડે છે છતાં પણ કહે છે કે ભૂખ લાગતી નથી.

વૃક્ષ માતાએ વાત્સલ્યથી કહ્યું-એટા! કંઈ વાર નથી ખીચડી તૈયાર છે તું બેસી જા, હું પીરસી દઉં તે બેસી ગયો અને માતાએ તેના ભાણામા ખીચડી પીરસી.

ક્ષુધથી આકુલ પુત્રે જલ્દીથી ખીચડી વચમાથી લઈ ખાવા માટે તેમા

હાથ નાખ્યો. જીલ્લો જ કાઢ્યો તે એકમ ગીસ પાડી કાઢ્યો. કારણ કે તેનો હાથ જ મ ખીચીને આ તાં ઘડી ગયો આજે કમ્યું કે તુ પણ પેલા ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્ત જેવો મૂર્ખ છે

ચાણક્યના કાને આ શ દો પડતાં તે ચમકી કાઢ્યો. આશ્ચર્ય અને ઉત્સુકતાભરી બાંજો તેણે ચદ્રગુપ્ત તરફ ફેરવી. ભારત નીતિનિર્માતાઓને એક પ્રાચીનદા મૂખ ઠરાવી રહી હતી. આતુ કારણ શું છે તે જાણવા માટે મ ને જણાવ દેઠ માતાની પાસે ગયા અને પૂછ્યું—માતાજી! હમણાં તમે તમારા પુત્ર પાસે ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્તને મૂર્ખા ઠરાવી રહ્યાં છો તો એ બે જણે શી મૂર્ખાઈ કરી? જ્યાં તો જાને જણાવ મણા શુદ્ધિમાન ગણાય છે

શુદ્ધાએ કમ્યું—બેટા! ફરક વસ્તુને મદલુ કરવાની રીત હોય છે તેને તેની રીતે પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્ત, નહતુ સામ્રાજ્ય કમ? કરવા માંગે છે પણ તેમણે મોટી બૂલ કરી છે આસપાસની સીમાઓને કમ? કર્યાં વિના તેમના કૈનને વચ્ચે કોનાયુ' અને પ્રવૃત્તિપુત્ર ઉપર આક્રમણ કમ પરિણામ એ આજુ કે મારે જાણુથી ઘેરઈ ગયા જાવી જ મૂખતા મારો કોઈયે કરી રહ્યો હતો. આજુનાજુથી ખીચી લઈને તેણે ખાધી હોત તો હાથ દાઢત નહિ ત્યુ તેણે તો એકદમ વચ્ચાં જ હાથ નાખ્યો એટલે હાથે ઘડી ગયો.

ચાણક્ય અને ચદ્રગુપ્તે એકબી નની સામે જોયુ એક ધરડી ગામડીયે તેમને વિ ત્યુ રહસ્ય સમજાવી કીધુ હતુ ।

હા તે તમે સાંભલો સાંભળવામાંથી જ તમને જાણી વાતો મળશે જે તમારી મુશ્કેલી ગમેથી સમસ્યાઓને એક મિનિટમાં કોઈની આપમેળુ મનુષ્યવતના વિહાસમાં અવધનુ જેટલુ મહત્ત્વ છે તેટલુ જ આખ્યાયિક જીવનમાં પણ છે ની વાજવતી સૂત્રમાં ભગવાન મહાવીર કહે છે કે —

‘ સત્ત્વજે ણાજે ય દિવ્વાજે પચ્ચજાણે ય સંઘમે ’

અર્થજીવ સત્ત્વો જેવ જોવાજે અકિરિયા સિદ્ધિ ॥

ભગવતી સૂત્ર શ. ૨-૭-૫

જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનની પહેલી બુમિકા અવધુ છે સાંભળવા પડી જ આત્મા જ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં આગળ વધે છે જ્ઞાનથી વિજ્ઞાનને માર્ગ વધે છે વિજ્ઞાન એટલે આપ જ્ઞાન-વિજ્ઞાન (Science) ન સમજણ. વિનિમિત્તાત્મક જ્ઞાન

એ વિજ્ઞાન છે અથવા જે જ્ઞાન, તત્ત્વવિનિશ્ચયનો હેતુ હોય, તે વિજ્ઞાન છે. તત્ત્વનિશ્ચય પછી જ આત્મા ત્યાગાભિમુખ થાય છે કારણ કે જડ અને ચેતન એ એના ભેદનું વિજ્ઞાન થયા પછી, જડ પ્રત્યે અનાસક્તદશા પ્રાપ્ત થવી અનિવાર્ય છે પ્રત્યાખ્યાન છે ત્યા સયમ છે સયમ અને તપ નિર્વાણનો હેતુ છે આ પ્રમાણે સાધનાની ભૂમિકામા ભગવાન મહાવીરે શ્રવણને મહત્ત્વ આપ્યું છે

શ્રવણની સાથે મનન પણ ચાલવું જોઈએ તે વિના શ્રવણનો રસ નહિ અને સાભળવા છતાં પણ જે સમ્યગ્જ્ઞાન ન આવ્યું તો વિચાર કરવો પડશે રોટલા ખાધા અને પેટ જે ન ભરાયુ તો ખીજા પૂછશે કે તમે તે રોટલા ખાધા કે ખીજું કાઈ ખાધું ? રોટલા ખાઈએ તો પેટ ભરાવું જ જોઈએ તેમ, શ્રવણની સાથે જ્ઞાન પણ મળવું જ જોઈએ

રોટલી ખાવા માત્રથી કામ ચાલતું નથી તેનું એકરસ થઈ શરીરમા પાચન થવું પણ જરૂરી છે તેનો રસ અને અને શરીરના એકે એક આણુએ આણુ સુધી પહોંચે ત્યારે જ તે ઉપયોગી થાય છે એ જ રીતે શ્રવણની સાથે મનન કરો, ચિંતન કરો અને આચરણ કરો, ત્યારે જ તેનો રસ ખની જીવનના આણુએ આણુમા પહોંચશે અને ત્યારે જ તે શક્તિ આપશે

ધરમાથી બકાર નીકળના પહેલા તમે વાળ ઝોળીને દર્પણમા જુઓ છો કે કોઈ ડાઘ તો નથી રહી ગયો તેરી રીતે, સત્યશ્રવણ એ જીવનનું દર્પણ છે તેમા તમારા આત્માનું પ્રતિબિંબ પડે છે તેમા તમે જુઓ કે ખરાખી ક્યા છે ? જીવનમા કોઈ કાળો ડાઘ તો નથી ? દર્પણનું કાર્ય તો માત્ર ડાઘ બતાવવાનું છે સફાઈ તો તમારે જાતે જ કરવાની છે દર્પણ કાઈ સફાઈ કરવા આવવાનું નથી જે દર્પણે તમને ડાઘ બતાવ્યો અને છતાં તમે તેને સાફ ન કર્યો, તો તેમા દર્પણનું કાઈ બગડવાનું નથી પરંતુ દર્પણમા જોવાનો કોઈ અર્થ સરશે નહિ આ જ વાત સત્ય શ્રવણની છે. સાભળ્યું છતાં જીવનમા પરિવર્તન ન આવ્યું, અસત્યમાથી સત્ય તરફ ન આવ્યા, સ્વાર્થ અને દ્વેષના કાળા ડાઘ જે સાફ ન કર્યો, તો શ્રવણ નિષ્ફળ જશે

સતોનું જીવન અરિસા જેવું છે તેમા સમાજનું પ્રતિબિંબ પડે છે. પણ સતો જડ આવના જેવા નથી તેમા ચૈતન્યની ન્યોતિ હોય છે એટલે જે તેમને ખરાખી નજરે ચડે છે, તો તેને દૂર કરવાના પ્રયત્નો પણ તે કરે છે પોતાની વાણીના જળથી સમાજમા ધુમેલી વિકૃતિઓને સાફ કરવા

તેઓ પ્રમત્તો કરે છે વર્ગવિરોધમાં સ્વાર્થ શક્તિનાં છેક ઊંડે સુધી જડ થાથી બેઠેલાં મુળિયાનો નાશ કરવાનું મોટું કામ સતો કરે છે સમાજમાંની સંપત્તિની ઉપાસનાની શક્તિને દૂર કરી સદ્શક્તિ અને સદ્મુલ્યોની ઉપાસનાને પ્રેરવાનું વ્યાપવાનું કામ પણ તેમનું છે પણ જ્યારે સમાજના વિકારો પ્રત્યે સતો અગુણનિર્દોશ કરે છે ત્યારે સમાજનો એક ભાગ બળભંગી ઊંડે છે કેમકે તેમને તેમના સ્વામની જામેથી જડ હાથતી જણાય છે સમાજની વિકૃતિઓ જતાવનાર સાધુ તેમને પ્રિય પણ હાજતી નથી.

ત્યારે ખાદી અને ખાદીની હાઈફ ચાલતી હતી મહાકામ ગાંધી ધરધરમાં ખાદીની પ્રતિષ્ઠા કરવા ઈચ્છતા હતા ત્યારે એક જણે કહ્યું - વ્યાપુ ! સારું ખાદી કરતાં કાળી ખાદી સારી હોય છે ત્યારે તેમણે હસ્તાં હસ્તાં કહ્યું - કેમ ? સારું ખાદીમાં એવો કપો અવગણ્ય છે !

ત્યારે પેલા હાઈફને જવાબ આપ્યો કે તેને મેલ જણાવી ચાલે નથી અને સારું ખાદી જણાવી મેલી શકું જાય છે ત્યારે ચાંચીછાને કહ્યું - ત્યારે કાળી ખાદીમાં કાંઈક ચમત્કાર છે ! ખરી વાત તો એ છે કે ખાદી કાળી હોય કે સારું મેલ જાનેને હાજે છે પણ વરતુ એ છે કે કાળી ખાદી મેલને છુપાવે છે કેમકે તે જાતે જ કાળી છે જ્યારે સારું ખાદી મેલ જતાકે છે આ જ વાત સતજીવનની છે તેમનું જીવન સારું ખાદીનું જીવન છે સત્યા અને સંપત્તિની કાલિના તેમની પાસે નથી એટલે ખરાબીને મેલ તે જણાવી જતાવે છે

સત્યમવલ્ય પણ એક સ્વેત વસ્ત્રધારી સત છે જે જીવનની ખરાબી-ઓને જાકું જણાવી દર્શાવે છે પણ તેમનું કામ માત્ર જતાવવાનું છે તેને દૂર કરવાનું કામ તમારું પોતાનું છે પરતુ અજાણ્યા જામારા શ્રોતાઓ માત્ર શ્રોતાઓ છે આક્રમક નથી. તમે જાહી સાંભળવા જ આવો છો કે કાંઈક લેવા પણ ?

મને તે હાજે છે કે તમે જાવકે છો અને જાવક સન્દને ચરિતાર્થ કરી રહ્યા છો. પણ જાવકનો અર્થ છે જાવણ કરીને કરનાર." માત્ર સાંભળતા રહે અને કાંઈ તે અનુચાર વતન ન કરે, તો કહેવાય છે કે જા તો કાંઈ સાંભળતા જ નથી આપ કહેવો રહે અને ઘીકરો કામ ન કરે તે આપ કહેવો કે કું કું કું તે સાંભળે છે કે નહિ ! માને તે માનવ." આપ સતની કેટલી વાતો માને છો ? તમે તો માત્ર સાંભળવા આવો છો, અને ત પણ ગીઠી ગીઠી વાતો કે જે કાનને પ્રિય હાજે. જીવનમાં જન્મીતિ

લાવે અને હૃદયના વિકારોને દૂર કરે એવી વાતો આપને પસંદ નથી. પણ યાદ રાખો એકદમ મીઠી અને ગળી દેખાતી વસ્તુઓ પરિણામે ઝેર જેવી હોય છે. તે શરીરના બગાડને દૂર નથી કરી શકતી તેમા વૃદ્ધિ લાવે કરી શકે. પરંતુ, વિકારને દૂર કરવાની શક્તિ તો કડવી ચીજોમા હોય છે એટલા માટે તો ન્યારે તાવ ૧૦૫ અંશ (Degree) જેટલો ચર્દ્યો હોય છે, ત્યારે તમે દૂધપાકને યાદ નથી કરતા કદાચ માતા ત્રેમની ઘેલછામાં દૂધ-પાકનો વાટકા લઈને આવે તો પણ પુત્ર કહેશે કે મારો નજર સામેથી દૂર હટાવો તેના તરફ જોવાથી પણ મને ઊલટી થવા જેવું થાય છે. પણ તે સમયે તમે કડવું કરિયાતું કે કવીનાઈન (Quinine)ની ગોળીઓ સહેલાઈથી કઠે ઉતારી જાઓ છો

જીલને માત્ર ગળી અને ગળપણવાળી ચીજો આપવી તે તુકસાનકારક છે તેવી રીતે કાનને પણ માત્ર ક્યુપ્રિય મીઠી ચીજો આપવી તે પણ હાનિકર્તા છે

આમ તો હું તમારી શ્રવણ કરવાની જીજ્ઞાસાનું સ્વાગત કરું છું. અને આપણો સમાજ સાલળવાનો શોખીન પણ છે આ સાલળવાનો શોખ પણ એટલી હદે પહોંચ્યો છે કે ગામમા સત આવે તો વ્યાખ્યાન જરૂર જવું જ જોઈએ જમ્યા પછી મો ઘોવું જરૂરી છે તેમ ગામમા સાધુ આવે ત્યારે વ્યાખ્યાન થવું પણ જરૂરનું છે ફેટલીક વખત તો આ શ્રવણની પિપાસા કમાલ કરે છે

એક વખત લગભગ નવ માઈલ જેટલું ચાલીને અમે એક ગામમાં પહોંચ્યા ગરમીના દિવસો હતા, શરીર પરસેવાથી તરબોળ થઈ ગયું હતું. ધડિયાળમા સાડાનવ વાગ્યા હતા અમે ખબેથી સામાન નીચે મૂક્યો ત્યાં એક જિજ્ઞાસુ શ્રાવક આવ્યો અને બોલ્યો—આપ વ્યાખ્યાન કરમાવશો ? હજી વખત છે કહો તો લોકોને બોલાવી લાવું

ગજબની શ્રવણ—પિપાસા છે ! મને લાગે છે કે કોઈ સાધુનો અતકાળ નજીકમા હોય તો પણ લકતો કહેશે કે—જીઓ મહારાજ ! વ્યાખ્યાન આપીને પછી જાને (હસાહસ)

આ શ્રુતિપિપાસાને માટે તો ધન્યવાદ ઘટે છે પણ તેની સાથે આશ્રવણની પિપાસા પણ રાખતા રહો સાલળવાની સાથે બદલાવાનું પણ શીખો એક મ ક્રોડો હોય અને તે પથારી તરફ આવતો હોય, ત્યારે જરાક

दास इपकारो के तेना धारा साधे ते पोतानो रस्तो मझे छे पशु मनुष्य ।
 नरायी नूभे पाडीने हरेवा छां पशु रस्तो मझवय तैवार यतो नही
 से हरे अरयतो साभल्या, भाषाना वाण मझवर्षि जथा ते तो क्षणमांधी
 घोरा यथा. पशु आपने तो जे जेतु छे के हृदय इशु छिनजवण ननु ।
 आगे वात जेरी यर्षि छे के धर्मोत्साओना पयसी छिपत्रवर्ता पयधिर्षा पयर्षि
 जथा पशु हृदयनी वृत्तियो न पयर्षि

जे भित्रो सत्पक्ष छपर जर्षि रवा दना. सापक्षते नरा कर्षि पक्षो
 धामो तारे प्रज्जनी नया (Carrier) पर नेरेषा भित्रे पूज्य-ग्राही
 केम छिपरी पडी । तारे अाजण नेरेषाजे नराण आप्यो के भाये हते.
 तारे प्रज्ज नेरेषाजे इपु के पटरी केम न पयाडी ।

जे सैन्यवाणे भानवी छेत तो पटीने अवाण साभणी हर जसी
 नत. साभणवा छां पशु छवनतो मार्ग मझवय नहि जे छे छेम पशु
 जेधी नीछे नालु अक्षय नहि. तो पडी शुं समजवु । कु जेम नही
 हरेते के तभयार्थ सैन्य नही. तमे मधा सैन्यनी नवधत भूनिओ छे.
 पशु जेधुं नरर छे के न ना वपु पान्य सवासधी कर्षि नराता आवी
 यर्षि छे अटर्षा अरयतो साभल्या पडी पशु छवनमांधी नराण केम भसती
 नही जे नेतुं पडी अने तेनु हारव जोगवु पडी. भूत हर्षा छे जे
 शीधी ह तु प गे. जे सुनराती कविजे इपु छे

जुने धम ह्ये नखी मारा सतो
 जुने धम ह्ये नखी रे
 नदी किनारे कर्षि नर जेने तरम्मा नदि सभाखी रे
 हां तो अज न अजमु जेनु
 हां तो सरिता मुभाखी रे
 कपन तगे कर्षि नर नेडे सुध अम पीयाखी रे
 नदि कपन जे नानगीने, के अजरेभा भूसाखी रे

नदीना तीरे कर्षि जनि दभी छे नृपथी तेना देह अर्षि रच्य छे
 तेना ने हारजे देर्षि गो हां तो ते जनि जेरी अजमु देव के नदीना
 नांहा वजिने ने पट्टा पीघनी मदेनन न करती देव अयच नीधुं हारज

એ પણ હોઈ શકે કે નદીમા પાણી સુકાઈ ગયું હોય ! કટપવૃક્ષની નીચે બેસીને કાઈ ભૂખ્યો રહે તો સમજવું કે કા તો તે કટપવૃક્ષની નીચે નહિ પણ ખાવળીયા નીચે બેઠો છે, અને ભૂલથી તેને કટપવૃક્ષ માની બેઠો છે. અથવા ખીલું કારણ એ પણ હોય કે તેની ભાગ્યરેખાઓ જ અવળી હોય.

આટલા પ્રવચનો પછી પણ જે સમાજ એક તસુ પણ આધોપાછો થવા તૈયાર ન બને, તો અમારે વિચાર કરવો પડશે કે ક્યા કઈ વિકૃતિ આવી છે કા તો સતતા જીવનની સયમસરિતા સુકાઈ ગઈ છે અને માત્ર શુષ્ક વિધિવિધાન અને દિયાકાડની રેતી જ રહી ગઈ છે, જે રેતીના સુકા કણો નથી તો નદીમા પાણી લાવી શકતા કે ન તે તેને તીરે આવનારની તૃષ્ણા શાત કરી શકતા.

ખીલે વિકલ્પ છે ગૃહસ્થજીવનનો પ્રમાદ અને રાગપ્રત્યેની આસક્તિ. આજનો યુગ ત્યાગનો યુગ નથી, ગગનો યુગ છે એથી તો તમને લોકોને રાગદેપની વાતો યાદ રહે છે જે વરસ પહેલા કાઠને ત્યા જમવા માટે ગયા હો અને સ્વાગતમા દૂધપાક-પુરી થાળીમા આવ્યા હોય તો તેને તમારી યાદ-દાનત ભૂલશે નહિ કદાચ ભજિયામા મીઠું ઝાણું હોય તો તે પણ તમે નહિ ભૂલો. જે વરસ પછી પણ ભજિયાનો સ્વાદ તમને યાદ રહેશે.

અરે! આ માતાઓની પણ અમંગલશક્તિ કાઈ કમજોર નથી કાઈ પડોસણુ એક વાટકી ચણાનો લોટ બાંધીને લઈ ગઈ અને એક મહિના સુધી પાછો ન આપી ગઈ તો તે પણ ભૂલશે નહિ (હસાહસ) એક વાટકી લોટ છ મહિના સુધી ભૂલી શકતો નથી લગ્ન જેવા પ્રસંગે કાઈ સગા કે સબ્બધી ન આવ્યા હોય તો ચાર વરસ પછી, તેમને ત્યા પ્રસંગ આવશે ત્યારે કહેશે કે અમારે ત્યાં ન આવ્યા તો અમે તેમના ઘેર શેના જઈએ ? ચાર વરસ થયા પણ વાત ભૂલાઈ નથી ગઈ પણ જે ગઈ જાલના વ્યાખ્યાનની વાત આજે પૂછો તો ભૂલાઈ ગઈ હશે! સાચી વાત એ છે કે રાગદેપની વાતો યાદ રહે છે પણ વીતરાગત્વની નથી રહેતી વીતરાગત્વની વાતો યાદ રાખવા માટે રાગદેપની વાતો દૂર કરો.

એક ખીલું પણ વાત છે છીપ નદીમા પણ હોય છે અને સમુદ્રમાં પણ હોય છે પરંતુ તમે જાણો છો કે નદીની છીપમા મોતી પાકતા નથી. મોતી તો સમુદ્રમાની છીપમા જ થાય છે આનું કારણ શું ? તમે બતાવી શકશો ? નદીની છીપને હમેશા મીઠું પાણી મળે છે પણ સમુદ્રમાં રહેતી

શબ ઠપકારો કે તેના ધગાહા સાથે તે પોતાનો રસ્તો બદલે છે પણ મનુષ્ય !
 મરાળી જૂથો પહીને કહેવા છતાં પણ રસ્તો બદલવા તૈયાર થતો નથી.
 સે કહે પ્રવચનો સાંભળ્યાં, માથાના વાળ બદલાઈ ગયા તે તો કાળમાંથી
 ઘોળા થયા. પણ આપણે તો એ જોવું છે કે કહેવ કેમુ ઉચ્ચત્વળ મનુષ્ય !
 આજે વાત એવી થઈ છે કે ધર્મોત્તમોના પવથી ઉપાસના પવધિયાં ધસાઈ
 ગયાં પણ કમવની વૃત્તિઓ ન ધસાઈ

એ મિત્રો સામકથ ઉપર જઈ રહ્યા હતા સામકથને જરા કંઈ ધક્કો
 લાગ્યો ત્યારે પાછળની જગા (Carrier) પર બેઠેલા મિત્રે પૂછ્યું - ગામી
 કેમ ક્યવથી પડી ? ત્યારે આજળ બેઠેલાએ જવાબ આપ્યો કે ખાડે હતો.
 ત્યારે પાછળ બેઠેલાએ કહ્યું કે ધટ્ટી કેમ ન ગયામી !

જો કૈતન્યવાણે માનવી હોત તો ધટ્ટીનો અવાજ સાંભળી દૂર ખસી
 જાત. સાંભળવા છતાં પણ જીવનનો માર્ગ બદલાવ નહિ એક ક્ષિપ્ત પણ
 એકથી બીજી બાલુ ખસાવ નહિ તો પછી શું સમજવું ? હું એમ નથી
 કહેતો કે તમારામાં ચેતન નથી. તમે અથા કૈતન્યની અવધત મૂર્તિઓ છો.
 પણ એટલું જરૂર છે કે જડના વધુ પડતા સહવાસથી કાઈકે જડતા બની
 ગઈ છે આટલાં પ્રવચનો સાંભળ્યા પછી પણ જીવનમાંથી જડતા કેમ ખસતી
 નથી એ જોવું પડશે. અને તેનું કારણ જોણવું પડશે. શૂંસ ક્યાં છે એ
 શોધી કાઢવું પડશે. એક ગુજરાતી કવિએ કહ્યું છે

જુનો ધર્મ ભ્યો જાણી મારા સતો

જુનો ધર્મ ભ્યો જાણી રે

નદી કિનારે કાઈ નર જિભો તરસ્થ નહિ ધમાણી રે

હાં તો અવજ જાણસુ એહનુ

હાં તો સરિતા સુખણી રે

કપ્પતરુ તળે કાઈ નર બેઠે કુપા ખૂબ પીગણી રે

નહિ કમનરુ, એ ભાવળીયો, કે ભાગરેખા જુસણી રે.

નદીના તીરે કાઈ જાગિત જિભી છે તૃપાથી તેના હોઠ સુખઈ રહ્યા છે.
 તેનાં બે કારણે હોઈ શકે હાં તો તે જાગિત એવી જાણસુ હોય કે નદીમાં
 વાંધ વળીને એ ઘૂટા પીવાની મહેનત ન કરતી હોય. અથવા બીજું કારણ

દુનિયાના ત્રણ અખળ મનુષ્યોમા એક પણ મનુષ્ય એવો નહિ મળે કે જે શાંતિ ન ચાહતો હોય મનુષ્ય માત્ર જ નહિ, પણ દુનિયાના દરેક પ્રાણીઓ સુખ અને શાંતિને ઝખે છે. પછી ભલે તે સ્વર્ગનો અધિપતિ ઈશ્વર હોય કે જાણુમાનો કીડો હોય દરેકનો આત્મા સુખની અભિલાષા રાખે છે. શાંતિના અમર દેવતા ભગવાન મહાવીર, જીવનના આ અમર સત્યતુ ઉદ્ધારક ધાર્તન કરતા કહે છે કે .

“ સર્વે સુહસાયા દુઃસ્વ પડિકૂલા ” ।

આચાર્ય સૂત્ર

આત્મા શાંતિનો ઈચ્છુક છે શાંતિ માટે તે પ્રયત્ન કરે છે એક જન્મથી નહિ, અનંત યુગોથી તે આ દિશામા અવિરત પ્રયત્ન કરતો આવ્યો છે પણ વિચારવાનું એ છે કે તેને આ પ્રયત્નોમા કયા સુધી સફળતા મળી છે ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જ્યારે આપણે આત્માના શાંતિ માટેના પ્રયાસોની લખાણ પર પરાને લક્ષ્યમા રાખી તેના પરિણામોની તુલના કરીએ છીએ ત્યારે આપણને માત્ર શૂન્ય જ દેખાય છે આનો અર્થ એ છે કે આપણે અત્યાર સુધી અશાંતિના વૃક્ષની ડાળીઓ-પાખડીઓ કાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ તેના મૂળ તરફ આપણુ ધ્યાન ગયુ નથી જ્યાં સુધી મૂળ નાશ પામતું નથી ત્યાં સુધી તેમા નવા નવા અકુરો કુરો જવાના અને એ અકુરોમા વળી પાછુ એક દિવસ વિશાળ વૃક્ષ ઊભુ થવાનું અને તેમા પાછી અનેક ડાળીઓ-પાખડીઓ ફાલવાની

અશાંતિના મૂળ છે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ-આ ચાર કષાયો અશાંતિની જડ છે અનંત જ્ઞાનીઓ કહે છે કે

હીપ તે ફક્ત સ્વાતિ-નક્ષત્ર જ પાણી છે છે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પડતા વર્ષોનાં નિડુઓ તેમાં મોટી નીપળાવે છે જ્યારે નદીની હીપને ઢંગરો ટન મીઠું પાણી મળવા છતાં તેમાં મોટી ઉત્પન્ન થતાં નથી.

મને લાગે છે કે જ્યારા મોતાઓ ફક્ત નદીની હીપ જ્યાં છે તેમને દરોજ મીઠું પાણી મળે છે અનાવૃષ્ટિને કારણે કુદાળ પડે છે તે અતિષ્ઠિ ફક્ત પાકને જમાડે છે તે જ્યાં અતિષ્ઠિ તે નથી થતીને!

વ્યાખ્યાનને તમે બોલ્યા તરીકે નહિ ફક્ત જ્યાં તરીકે પ્રકૃષ્ટ કરો. બોલ્યા તે પેટ ભરીને આવવાનું હોય છે પરંતુ જ્યાં પેટ ભરીને આવવાની હોતી નથી. ઉપરથી તમે જ્યાં તરીકે તેની માત્રામાં-પ્રમાણમાં સે.

જાપાનની એક ગ્રામીણ પરપરા છે ત્યાં જ્યારે કોઈ બાપલું બાપલું બિલુ થાય છે ત્યારે તેને કહેવામાં આવે છે કે તમે એક પત્રે બિલુ રહીને મોસો તેની મતલબ એ છે કે જેટલી વાર એક પત્ર ઉપર બિલુ રહીને મોસો સમ્પન્ન એટલું જ મોસો-એટલો જ ઉપરથી આવે. લાંબા મોઝાં બાપલું કરનારને મારે જ્યાં જેટલી સરસ સળ છે!

બવલુની સાથે જ્યારલુનો શાખ રાખે. બવલુ ફક્ત કાંઈક છે જરૂર, ફક્ત તે સર્વસ્વ નથી. જમિન પર લખેલ નિગમ વાંચવાથી ઠંડી દૂર નથી થઈ શકતી. ઠંડી તે જમિનના સાંનિધ્યથી દૂર થાય છે તેમ ખાલી બવલુ કે વાંચનથી આત્મવિકાસ થતો નથી. આત્મવિકાસ માટે જ્યારલુના જમિનું સાંનિધ્ય જોઈએ ત્યારે જ જીવનમાં ચમક આવે. બવલુ જ્યારલુમાં કિતરોને જ જીવનનાં રહસ્યોને લખાવવી શકાય.

દુનિયાના ત્રણ અખજ મનુષ્યોમા એક પણ મનુષ્ય એવો નહિ મળે કે જે શાંતિ ન ચાહતો હોય મનુષ્ય માત્ર જ નહિ, પણ દુનિયાના દરેક પ્રાણીઓ સુખ અને શાંતિને ઝૂમે છે. પછી ભલે તે સ્વર્ગનો અધિપતિ ધર-હોય કે છાણુમાનો કીડો હોય દરેકનો આત્મા સુખની અભિલાષા રાખે છે. શાંતિના અમર દેવતા ભગવાન મહાવીર, જીવનના આ અમર સત્યનું ઉદ્ધારન કરતા કહે છે કે .

“ સર્વે સુહસાયા દુઃખ પઢિકૂલા ” ।

આચાર ગ સૂત્ર

આત્મા શાંતિનો ઇચ્છુક છે શાંતિ માટે તે પ્રયત્ન કરે છે એક જન્મથી નહિ, અનંત યુગથી તે આ દિશામા અવિરત પ્રયત્ન કરતો આવ્યો છે પણ વિચારવાનું એ છે કે તેને આ પ્રયત્નોમા કયા સુધી સફળતા મળી છે ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જ્યારે આપણે આત્માના શાંતિ માટેના પ્રયાસોની લખાણુ પર પરાને લક્ષ્યમા રાખી તેના પરિણામોની તુલના કરીએ છીએ ત્યારે આપણને માત્ર શૂન્ય જ દેખાય છે આનો અર્થ એ છે કે આપણે અત્યાર સુધી અશાંતિના વૃક્ષની ડાળીઓ-પાખડીઓ કાપવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ તેના મૂળ તરફ આપણુ ધ્યાન ગયું નથી જ્યાં સુધી મૂળ નાશ પામતું નથી ત્યાં સુધી તેમા નવા નવા અકુરો ફુટે જવાના અને એ અકુરોમા વળી પાછુ એક દિવસ વિશાળ વૃક્ષ ઊભુ થવાનું અને તેમા પાછી અનેક ડાળીઓ-પાખડીઓ ફાલવાની

અશાંતિના મૂળ છે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ-આ ચાર કપાયો અશાંતિની જડ છે અનંત જ્ઞાનીઓ કહે છે કે

વમે સ્વચારિ હોવા જ્ઞાનથી દ્વિય મળ્યજી ।

—સ્વાધ્યાયિક સૂત્ર.

સોનાના અક્ષરે લખી રાખવા જેવું આ સુવર્ણ મત્ર છે તમે તમારી નોટલુકમાં લખી મો કોઈની પાસે નોટલુક છે ? ખણી દુ ખની વાત છે કે જીવનને પ્રકાશમય બનાવનાર આવા સોનેરી સૂત્રો લખવા માટે કોઈની પાસે નાની સરખી નોટલુક પસુ નથી ।

જડ વસ્તુઓના હિસાબને માટે દોઢ દોઢ હાથ લાંબા ચોપડાઓ અને ખાતાઓ રાખે છે. તેને લખનાર મોટા પ્યારના મુનિઓ રાખે છે પરંતુ ચૈતન્યના વિકાસને માટે એક નાની સરખી નોટલુક પસુ રાખતા નથી ।

માતા મોહનાં હાથર । ગાઈ બાળકને સુવાડે છે એવી રીતે અનંત જ્ઞાન જ્ઞાનથીસ વીતરાજ દેવો જ્ઞાનનાં હાથર । ગાઈ આત્માને મોહની નિદ્રામાંથી જાગૃત કરે છે

વીતરાજદેવ જ્ઞાનનાં સ્વરૂપુ જ્ઞાન કરાવતાં કહે છે કે —

એ જ્ઞાતિના સામ્યત માર્ગી । જે તારે આત્મજ્ઞાતિ પ્રાપ્ત કરવી હોય તે આ મારે દોષોનુ નિવારણુ કર. જ્યાં સુધી આ દોષો તારા હૃદયમાં શરેષ્ઠા હશે ત્યાં સુધી જ્ઞાતિ મળવાની નથી. એક ક્ષણુને પસુ વિસમ જ્યાં વિના તેનુ વચન કર.

મોસખીનો રસ પીધો અને પેટમાં ટકે નહિ અને જ્ઞાન મિનિટમાં ઉઘડી થઈ નય તેા એકદર પાસે જાઓ છે. જો કોઈએ આવેશમાં આવી એર પાંજુ હોય તેા તેને પસુ હોરિપગથમાં લઈ જવામાં આવે છે એકદર રાગીને તપાસે છે પહેલાને મોસખીનો રસ પેટમાં ટકી રહે અને પાચન થાય તેનુ જીવન આરે છે જી નને ઉઘડી થઈ અને એર બકાર નીકળી જાય તેવું જ્ઞાપે છે એકદર કહેશે કે નોટલી જ્ઞાતિ ઉઘડી થઈ એર બકાર નીકળી જશે તેટલો જ્ઞાતિ જરૂરીને આરામ થશે.

આખે પાચનની જ્ઞાપે તેઈએ છે કે વચનની । આજે તેા જ્ઞાપે પ્રવાહ આથી રહ્યો છે ઉપાસનમાં આવી સમજાવની સાધનના અમૂર્તનાં પાન કરો છા અને ઘેર જઈ કાઢી નાખો છે. કપાલવિજયનો રસ પીધો અને આરિસમા જઈ કાઢી નાખ્યો અને જે કપાલવચને કાઢી નાખવનુ કપાલવ આજે છે તેને રક્ષવવાને અપ્ત આમે છે । આ તેા એવી વાન થઈ કે અમૂર્ત પચ્ચુ નથી અને એર નીકળતુ નથી । પછી તદુરસ્તી થી રહે મજે ।

જ્યાં સુધી કપાય ઝોઝા ન થાય ત્યા સુધી શાંતિના તમામ બહારના પ્રયત્નો નકામા નીવડવાના ચૂલા ઉપર દૂધ ગરમ કરવા મૂકવું હોય, નીચે દેવતા સળગતો હોય, દૂધ ગરમ થતા તેમાં ઊભરો આવે તો એકદમ ઊભરાઈ ન જાય તે માટે તેમા જેચાર પાણીના ટીપા નાખો છો પાણીના ટીપાથી ઊભરો એમી જાય છે પરંતુ કેટલીવાર ? વળી પાછો જે પાચ મિનિટમા ફરીથી ઊભરો આવે છે આમ કેટલી વાર એમ પાણીના છાટા નાખ્યા કરશો ? સાચો રસ્તો તો તેની નીચે રહેલ અગ્નિને દૂર કરવાનો છે જ્યા સુધી નીચે અગ્નિ હશે ત્યા સુધી તે ઊભરાયા જ કરશે

માણસ પણ અકળાય છે જરાજરામા તે ઊકળી ઊઠે છે ઉપદેશના છાટા નાખી તેને શાંત કરવામા આવે છે, પરંતુ ઘેર ગયા અને જરાક નિમિત્ત મળ્યું કે વળી ઊકળે છે ઉપદેશના છાટા નાખી નાખીને ક્યા સુધી તેને શાંત રાખી શકાય ? જો ખરેખર અતગનો ઉકળાટ દૂર કરવો હોય તો પહેલા કપાયરૂપી અગ્નિના ધ્વન જે અનંત યુગથી સળગી રહ્યા છે તેને દૂર કરવા જોઈએ તે સિવાય તો મનની સાથે તન પણ તપતુ રહેશે અને કદિક એ આગ બહાર આવી સાગ ધરને, કદિક પૂરા પરિવારને અને અને કોઈક વખત સારાથે સમાજ, દેશ કે રાષ્ટ્રને સળગાવી દેશે

પણ યાદ રાખજો કે ક્રોધની મશાલ લઈ જે કોઈ ખીજના સુખને સળગાવવાની કોશિષ કરે છે તેણે એ મશાલ મારફતે પોતાની માનવતાને સળગાવી દીધી છે ક્રોધ એક આગ છે જે જલાવે છે પણ તે એક એવી આગ છે કે જે પહેલા તો ખીજને નહિ પરંતુ પોતાને જ જલાવે છે ખીજને સળગાવતા પહેલા તો પોતાની જાતે જ સળગી જવું પડશે ખીજ તો જો તેમા સળગાવનારુ તત્વ લઈ હશે તો જ સળગશે ક્રોધથી ક્રોધ ટકરાય છે જો અભાણુપણે કોઈને પગ અડકી જાય છે તો ક્રોધ નથી ચઢતો પણ જો કોઈ આવેશમા આવી સભાનપણે ઠોકર મારે છે તો મગજનો પારો ઊંચે ચઢ્યા વિના રહેતો નથી

ક્રોધની આગથી બચવા માટે એ જરૂરુ છે કે આપણે મનને શાંત બનાવીએ, કપાયોને મદ પાડીએ જ્યા સુધી દોરાનો છેડો પાતળો અણીદાર થતો નથી ત્યા સુધી તે સોયના નાકામાથી પસાર થતો નથી એટલા માટે જ્યાં બહેનો સીવવા એસે છે ત્યારે પહેલા દોગને વળ દઈને પાતળો અણીદાર બનાવે છે અને સોય પરોવે છે એ નાનો દેખાતો દોરો અને સોય અનેક ગરીબ વિધવાઓને રોટલા અપાવે છે જેવી રીતે સોયના નાકામાથી

બમે જશારિ લોસા રુજ્જતો દિવ્ય મળ્યવો ।

—જૈનકાવિય સૂત્ર.

સોનાના અક્ષરે લખી રાખવા જેવું આ સુવચ્ચ મત છે તમે તમારી નોટબુકમાં લખી લો. કોઈની પાસે નોટબુક છે નહીં તો પછી કુખની વાત છે કે જીવનને પ્રકાશમય બનાવનાર આવાં સોનેરી સૂત્રો લખવા માટે કોઈની પાસે નાની સરખી નોટબુક પણ નથી.

જડ વસ્તુઓના દિશાબદને માટે દોઢ દોઢ હાથ લાંબા ચોપડાઓ અને ખાનાંઓ રાખો છે તેને લખનાર મોટા પ્યારના મુનિઓ રાખે છે પરંતુ ચૈતન્યના વિકાસને માટે એક નાની સરખી નોટબુક પણ રાખતા નથી.

માતા મેઠનાં હાથર । માઈ બાળકને સુવાડે છે એવી રીતે અનવ જ્ઞાન જ્ઞાનશીલ વીતરાજ દેવે જ્ઞાનનાં હાથરડાં માઈ આત્મજ્ઞને મેઠની નિસ્ત્ર માંથી જન્મન કરે છે

વીતરાજદેવ જ્ઞાતિનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવતાં કહે છે કે.—

એ જ્ઞાતિના જ્ઞાત મર્મી ! જો તારે આત્મજ્ઞાતિ પ્રાપ્ત કરવી હોય તો આ આરે લેવોનું નિવારણ કર. જ્યાં સુધી આ દોષો તારા હૃદયમાં ભરેલા હશે ત્યાં સુધી જ્ઞાતિ મળવાની નથી. એક શસ્ત્રને પણ વિષમ ક્યાં વિના તેનું વખન કર.

મેસબીનો સ પીધો અને પેટમાં ટકી નહીં અને જ્ઞાન મિનિટમાં ઉધરી થઈ નય તો એક્ટર પાસે જાઓ છે. જો કોઈએ આવેશમાં આવી ઝર પાછું હોય તો વને પણ હોરિપ્રકારમાં લઈ જવામાં આવે છે એક્ટર શેખીને તપાસે છે પહેલાંને મેસબીનો રસ પેટમાં ટકી રહે અને પાચન થાય તેવું જીવન આરે છે જીવને ઉધરી થઈ અને ઝર બધાર નીકળી જાય તેવું જ્ઞાન આરે છે એક્ટર કહેશે કે ગેટથી જ્ઞાન ઉધરી થઈ ઝર બધાર નીકળી જશે તેટલો જ્ઞાન જ્ઞાનને આરામ થશે.

આપને પાચનની જ્ઞાન ગેઈએ છે કે વખનની ! જ્ઞાને તો ઉભો પ્રવહ ચાલો રહ્યો છે ઉપાધ્યયમાં આવી સમજાવની સ્થાનના અજ્ઞાનનાં પાન કરો છો અને ઘેર જઈ કાઢી નાખો છે. કયાવનિવર્તનો રસ પીધો અને ઓહિસમા જઈ કાઢી નાખ્યો અને તે કયાવનવને કાઢી નાખવનું કદવાના આવ છે તેને ટકાવવાને પ્રયત્ન આરે છે । આ તો એવી વાન થઈ કે અમૃત પચ્છુ નથી અને ઝર નીકળતુ નથી । ખરી તદુસ્તી થી વતે મળે !

આવેશની ક્ષણોમા તે ગુરુને ગુસ્સેનેતી નથી. રાજ્ય અને દેવતાઓ સુદ્ધાનો તિરસ્કાર કરી એમે છે. ક્રોધ એવા અધ બનાવે છે કે તે વખતે એ પણ વિચાર નથી આવતો કે વહુ દીકરીઓ ખેડી છે તેમની સામે આ શબ્દો બોલવા ઉચિત છે કે અનુચિત સભ્યતા અને શિષ્ટતાની મર્યાદા બોવાઈ જાય છે. કેટલીક વખત તો તે પોતાને માટે પણ એવા અનુચિત શબ્દો બોલે છે કે જે બીજાએ તેને માટે તેના શબ્દો વાપર્યા હોય તો લડવા કે મરવા તૈયાર થઈ જાય.

મને એક અનુભવ છે એક માનવી આવેશમા બોલી રહ્યો હતો કે હું એવો નાગ છું કે જે ડખીશ તો પાણી પણ પીવા નહિ પામો. મને થયું કે દેહ તો માનવનો મળ્યો છે પણ હજી અદર સર્પયોનિના સસ્કાર રહી ગયા છે. એક લાઈસાહેબ કહેતા હતા કે હું સૌ ગુડનો એક ગુડો છું. આખા શહેરમા મારા ગુડાપણુની ધાક છે કાઈની તાકાત નથી કે મારી સામે જુએ મારા મનમા થયું કે હું તો આ લાઈને સન્ન જન વ્યક્તિ સમજતો હતો પણ મારી એ જૂલ હતી કારણુ એ પોતે જ પોતાના ગુડા પણુનો સ્વીકાર કરે છે !

ક્રોધનો આવેશ મનુષ્યને કર્તવ્યથી ભ્રષ્ટ કરે છે માતા પ્રત્યે ક્રોધ કરનાર પુત્ર, ખરેખર પુત્ર તરીકેનું કર્તવ્ય ચૂકે છે, જે તેને કર્તવ્યનું સતત ભાન હોય તો ક્રોધ તેને ખાગલ નથી બતાવી શકતો પણ ક્રોધ પવનની આધીની માફક આવે છે જ્યારે તે આવે છે ત્યારે વિવેકનો દીવો તો બધા-યથી પહેલો છુટાઈ જાય છે દીવો છુટાયા પછી જેમ અધકાર વ્યાપે છે તેવી રીતે વિવેક થયા પછી અનિષ્ટો ફેલાય છે ક્રોધથી અધ વ્યક્તિને શુ વિતરે તે તો ક્રોધનો નશો બિતર્યા પછી જ ખખગ પડે છે.

મુખર્ષી શહેરમા રસ્તા ઉપર એક બહેન ફૂટપાથ ઉપર જઈ રહ્યા હતા સાથે તેમની એક છએક વર્ષની દીકરી હતી થોડેક દૂર એક કુગ્ગા વેચનાર બિભો હતો તેની પાસેના રગબેરગી કુગ્ગાઓ નેઈ છોકરી અટકી ગઈ. કુગ્ગાની કિંમત માત્ર બે પૈસા હતી પણ બે પૈસાની કિંમત આપના મનથી ભલે ખાસ ન હોય, પરંતુ ગરીબોને તો બે પૈસા પણ બે રૂપિયા જેવા થઈ પડે છે તમને પણ પૈસાની કિંમત તો છે જ કાઈ ગરીબ કે અનાથ સામે આવે અને હાથ લખાવે ત્યારે બે પૈસા પણ કાઢતા હાથ સ ક્રોધ અનુભવે છે, છતાં એ જ માણસ પોતાનો ભોગનિવાસ માટે સેકડો રૂપિયા બરપ્યાદ

પસાર કરવા માટે દોરારને પાતળા બનાવવો જરૂરી છે તેવી જ રીતે સસાર સાગરને પાર કરવા માટે કપાભરૂપી દોરારને પાતળા પાડવો આવશ્યક છે ન્હાં સુધી કપાથોની તીવ્રતા છે ત્યાં સુધી ભવપરપરાની શક્તિ અડઢી શકતી નથી.

ઉપરોક્ત આત્મ ભવવાન મદ્યવીર કહે છે—

કોહો ય માળો ય મજિગ્ગહિયા
માયા ય હોમો ય પવકુમાળા ।
અભારિ વપ ય કસિળા કસાવા
સિચ્ચિ સૂઠાહ પુવ્વમવન્નહ ॥

—દસુપૈકાધિક સૂત્ર

ન્હાં સુધી ક્રોધ અને માન અનિબદ્ધિત છે અને માત્ર ત્યાં લોક ઉપર આપણુ નિમ્નત્રણુ નથી ત્યાં સુધી કપાથોની વિપવેલ વધતી જ રહેતી અને ભવપરપરાશુપી ક્રોધ બટવાનાં નથી.

એટલે આપ હમેશાં નમ્નત રહો. એકાન્તની ક્ષણેમાં ન્યારે એકા હો ત્યારે વિચાર કરો કે આપનો ક્રોધ પર અધિકાર છે કે ક્રોધનો આપના પર અધિકાર છે? ન્યારે ક્રોધ આવશ્યક કરવા જેવો પેસે છે ત્યારે વિવેક પાછલા કરવાજેવો જામી જાય છે તે વખતે આપના ઉપરઆપનુ નહિ પણ સૈવાનનુ શાસન રહે છે વિવેકનુ શાસન મનુ એટલે પ્રકાશ થયે. ખરી માણસ એ પણ વિચાર નથી કરતો કે હુ મની સામે એમનું હુ મારી સામે મારા આસ્ત્રધુનિ પૂલ્ન પિતા જિના છે જ મદ્યવી માતા છે કે જેણે વરો સુધી મને કામ ઉપાડી ફેરવ્યા કયે છે અવરાનુ છે અથવા મારી સામે મારા મુઠ છે જેમણે હાલની અધારી ગ્રહામાં પ્રકાશ પાવયો છે જેના કલામ્બ હસ્તરપરથી મારા જીવનની મારી સોનુ બની ગઇ છે એમનો તિરસ્કાર કરવા તે તૈયાર થઇ જાય છે.

તારામણુ અદંતાનિ જીવનના આ સ્તરને એક ગાથામાં રજૂ કરે છે

કોવાયિચાણ યાગમ્મિ માતરં પિતરં શુક ।

મર્ષિપિલ્લવન્તિ સાષુ ય શયાબો વૈહવાણિ ય ॥

ધર્મિ જ્ઞાનિવાઇ સૂત્ર અ. ૩૬ ગા. ૧૪

મર્ષિજ્ઞાનિત મુત્રમાં તારામણુ અદંતાનિ કોવાયિચાળ વ્યક્તિનુ મિત્ર રોગ છે ન્યારે શરીરના પ્રત્યેક ભાગમાં કોષનુ તંદુર થાય છે ત્યારે તેની આખા મધ મધ જાય છે ખરી તે માતાપિતાને બોધ શકતી નથી.

પતી ગયુ હતું પોતાના હાથે જ પોતાની પુત્રીની હત્યા થએલી નોંધ માતા પગથી માથા સુધી કપી ગઈ એ પણ જોરથી આક્રમ કરવા મડી તેના અવાજમા તેના હૃદયની વેદનાઓ વ્યક્ત થતી હતી

ત્રણ મિનિટમા બધુ ખતી ગયુ પણ ત્રણ મિનિટના આવેશે કેવો ગળખ કરી નાખ્યો હતો ! તો પછી જેના હૃદયમા હમેશા ક્રોધની જવાળાઓ સળગતી રહે છે તેમની તો વાતજ શી કરવી ? ક્રોધનો કા તો તદ્દન ત્યાગ કરી દેવો નોંધએ કે કા તો તેને એકદમ ઓછો કરી નાખવો નોંધ એ આખી જિંદગી ક્રોધની જવાળામા સળગતા રહેવુ એ તો આપણા સદ્ગુણોની રાખ કરવા જેવુ છે, જ્યાં સુધી ક્રોધની આગ હૃદયમા જલતી રહે છે ત્યાં સુધી આત્મા સત્યાસત્યનો વિવેક ગમી શકતો નથી સત્ય તરીકે સ્વીકાર કરવાની તેનામા હિંમત જ રહેતી નથી તેની પાસે નથી હોતો પ્રેમનો પ્રવાહ કે શાંતિના શીતળ જળ તેની પાસે હોય છે માત્ર આગ જે જ્યાં પહોંચે ત્યાં સળગાવવાનુ કાર્ય જ કરે છે જેણે જિંદગી સુધી સળગાવવાનુ જ કાર્ય કર્યું છે તેને આપ માતો છો કે સ્વર્ગના પુષ્પ મળશે ? તેના નસીબમા તો નર્કની આગ જ લખાએલા છે

અનંત અનુબંધ કરનારા ક્રોધને જૈન પરિભાષામા અનંતાનુબંધી કહેવાય છે તે અનંત અનંત જન્મ અને મૃત્યુની પરપરામા વૃદ્ધિ કરે છે આત્માને સમ્યક્ત્વથી દૂર કરી નર્કની જવાળાઓ તરફ ધકેલે છે તમે તો વેપારી છો જે ધરાક આપની પાસેથી માલ લઈ બદલામા પૈસાને બદલે પત્થર આપે તેવા ધરાકને આપ કદિ પસંદ નહિ કરો અનંતાનુબંધી ક્રોધ પણ એ ધરાક જેવો છે જે તમારી પાસેથી સમ્યક્ત્વ રૂપી માલ લઈ આપને નર્કના પત્થર આપે છે છતાં આપ એવા ધરાક સાથે કેમ સંબંધ રાખો છો ?

અનંતાનુબંધી જ્ય તો ભવપરપરાનુ મૂળ કપાઈ જાય અને જેનુ મૂળ કપાઈ ગયુ, વિનાશ પામ્યુ તે વ્રજ ટેટલા દિવસ ટકી રહેવાનુ ? જીવનમા જે સહવિવેકની જ્યોત જગાવવા હોય તો અનંતાનુબંધીના અધ-કારને દૂર કરો ચાર પ્રકારના ગોળા છે એક માટીનો, બીજો લાકડાનો, ત્રીજો પત્થરનો અને ચોથો લોખંડનો, ચારેની ઉપર સૂર્યના પ્રખર કિરણો એક સાથે પડે છે ચારે ગરમ થાય છે પરંતુ સૂર્ય અસ્ત થયા પછી ચારે ઠંડા થવા માંડે છે, ત્યારે માટીનો ગોળો સૌથી પહેલા ઠંડા થાય છે, લાકડાનો, પત્થરનો અને લોખંડનો ગોળાને ઠંડા થતા અનુક્રમે બમણો વખત લાગે છે

ઠંડા થવામા જેને વધુ વખત લાગે છે તેનામા ગરમીના તત્ત્વો વધુ પ્રવેશેલા છે એ સમજજો, એવી જ રીતે બાહ્ય વાતાવરણ એક સમુદાય હોવા

કરે છે બે પૈસા શુ ચાર કે આઠ આના તે કુ કે ધૂ માં પૂરા કરે
 છે બે પૈસા શુ ચાર કે આના તે કુ કે ધૂ માં પૂરા થઈ જાય છે
 કુ અને યુ અને પાન ચાવીને ધૂડી નાખવું તે ધૂ બીડીએ તે
 પ્રથમથી કરી નાખ્યું છે તેણે કેટલું લોહી વાળ્યું છે કેટલા સુદર મહેરા-
 ઝોને સ્થામ બનાવ્યા છે તેનો તે કાણુ દિસાખ જણે છે ।

પુત્રપાન તે કસ્તુની માફક આખા ભારતવર્ષમાં ફેલાઈ ગયું છે. સૂ-
 દીથી માંડીને મહેસેા સુધી તેની જતિ કાંઈ રોકી શક્યું નથી એક ખેત
 ખેતર ઉપર જાય છે ત્યારે ચાર આનાના ચણા નહિ લઈ તથા પશુ ચાર
 આનાની તમાકુ અને ચલમ લઈ જવાનું બૂલતો નથી. એવી જ રીતે સિક્કિત
 માણસો એમણે જતી વખતે મદ્યમ કે પિસ્તા ખીસ્યામાં નથી નાખતા પણ
 સ્ત્રીવૈદનું પકોટ તે કમિશ સાથે જ રાખે છે ।

ઝરીએ પણ આવાં કુલ્લસનોની પાછળ કેટલાં નાણાં જરબાદ કરે છે ।
 એક વાળુ ઝરીબીની કસ્તિયાદ કરે છે અને બીજી વાળુ સીલ્પ અને સપતિનો
 નાશ કરનાર આવાં વ્યસનો જો વળાટીને કરે છે ।

હા તે કૂટપાલ ઉપર ચાલતી માતાની પાસે બે પૈસા નહોતા નહિ
 તે કઈ અભાગ્યી મા હતી કે જે છતાં સાધને પોતાનાં નાનાં બાળકોના
 માલની સાચી જોખી થવા દે । તેની નાની બાળકીને શુ બન હોય કે તેની
 માની પાસે બે પૈસા પણ નથી । તેની જન્મ વધતી બઈ તેણે કૂચેા લેવા
 માટે કહ્યો. કરવા માંડ્યો. રસ્તા ઉપરથી જોરથી રડવા માંડી તેને સાંત
 કરવા માટે તેની માતાએ બધા ઉપાયો કર્યા. પણ એકે કામ લાગ્યો નહિ.
 આ જોઈ બાલુખાલુના રાહદારીએ બેગા થવા અને તે માતાને ઉપેક્ષ આપવા
 લાગ્યા કે કેમ કૂચેા બપાવતી નથી । બે પૈસામાં સી મેટી વિચાર છે ।
 આટલી કનુષ શુ કરવા થાય છે ।

રાહદારીએની વાત તેમ દિશને ચોટ લગાવી ગઈ હતી અને કુ ખથી
 તેની સમજવશક્તિ નાશ પામી. મનની સાતિને સ્થાને ધમધમાટ જવા માંડ્યો.
 આ બાલુ બાળકીએ જોરથી બેકડા તાણવા માંડ્યા. આથી માતાએ આને
 સમાં આવી તઈ જોરથી એક ધક્કો માર્યો અને ઊઠારી રસ્તા ઉપર પડી
 બઈ અને પાતાની સાથે જ સ્વસ્થાદ કરતી એક મોટર ત્યાંથી પસાર થતી
 હતી તે તેની ઉપર ફરી વળી. લોહીનું આબોચીનું લગાઈ ગયું એક ત્રીસની
 સાથે તે ઊઠારી કમિશને માટે સુઈ ગઈ મા નીચે વળીને જુએ ત્યાં તે બધું

રાગ અને ત્યાગ

કહી રહ્યું છે તેણે કહ્યું 'શુ કહી રહ્યા છો, વરણ દેવ, કઈ સમજણમાં આવતું નથી।' પાણીએ જવાબ વાળ્યો, 'કહેવાના દા'ડા તો ગયા; હવે તો શેકવાના દા'ડા છે તેમ છતાં તમે સાલળવા ઈચ્છો છો તો સાલળો. 'નીચે અગ્નિ તપી રહ્યો છે, પણ એની તે શી તાકાત છે કે તે મને પાણી શકે હું એક મિનિટમાં જ એને ડોકા કરી શકું છું પણ અક્ષોસ છે કે વચ્ચે આ વાસણ પડ્યું છે બસ, એના જ કારણે આજે મારો અણુએ અણુ તપી રહ્યો છે.'

આ એક રૂપક છે પાણીની વાત તમે સાલળી તેવી જ છે આત્માની કથની તે અડતાળીશ મિનિટમાં અશાંતિના અગ્નિને સદા સારું ઓલવી શકે છે પરંતુ વચ્ચે પડેલું છે આવરણ, તે આવરણ જ તેને દેહાશક્તિના દાવાનલમાં તપાવી રહ્યું છે એ પુત્ર પરનો રાગ જ હતો કે જેને કારણે ઘૃતરાષ્ટ્રની આધળી આખોને સો વખત રડવું પડ્યું એ રાગ-દશા જ હતી કે, એક નટકન્યાની પાછળ ગાડા બનેલા ઈલાયચીકુમારે પોતાના વૃદ્ધ માતા-પિતાને તળ્યા.

રાગ કેટલો કઠોર હોય છે, એ પણ તમે જાણી લ્યો. અનેક સસ-રાઓએ પોતાના જમાઈના શિરે પાઘડી બધાવી હતી પરંતુ ઇતિહાસમાં એક જ સસરો એવું કઠોર હૃદય લઈને આવ્યો હતો કે, જેણે પોતાના જમાઈને-માથે, ધગધગતા અગારા મૂક્યા હતા જૈન જગતનો ઉન્નવળ ત્યાગી ગજસુકુમાર તમારી સ્મૃતિમાં આવ્યો હશે સોમિલની સુંદરી કન્યા જેડે એનો વિવાહ નક્કો થયો અને ભોગમાં પડેલો રાજકુમાર ત્યાગના પથે વિચર્યો સવારનો ભોગી, સાજનો જોગી બની મહાકાળ સમશાને પહોચી જાય છે અને ત્યા જ આવે છે તેમનો સસરો પણ તે પ્રેમ નહીં પરંતુ પ્રતિશોધ-બદલાની ભાવના લઈને આવે છે અને જુવાન જોગીના માથે ધગ-ધગતા અગારા મૂકતા એના હાથ જરા સરખાય ક'પ્યા નહીં આ હતો પુત્રી પ્રત્યેનો રાગ જેણે આવું કઠોર કર્મ બાધવા પિતાના હાથને પ્રેરિત કર્યો.'

છતાં આશ્ચર્ય તો એ છે કે, આવા કઠોર કર્મ કરનાર રાગને તમે છોડી શકતા નથી તેને જ તમે લાડ અને પ્યારથી પોષો છો વારુ, ત્યારે તમે જલ્દી બતાવો કે, તમે રાગને લાડ કરો છો કે ત્યાગને ? અરે, વર અને વહુને શણુગાર્યા ત્યારે રાગને જ લાડ કર્યા હતા ને ? તમને રાગની વાતો ગમે છે કે, વિ રાગની ? એક વ્યક્તિ તમારા પુત્રના વેવિશાળ માટે આવે

પરંતુ રાજના રાખથી જમવા માટે કઈ કરે છે ખરી ? જી નહિ, કશું જ નહિ. કારણ ? કારણ કે એનો રાખ તીક્ષ્ણ લાગતો નથી. પરંતુ માફ રાખને કે વેદનીય કર્મનો રાખ એ વિછીનો રાખ છે જે ઘસવાથી મૂકે છે પણ ગ્રાણ્ય ભેતો નથી. તે આત્માના સદ્ગુણોને ગારતો નથી ક્યારે રાજનો રાખ સર્પનો રાખ છે જે મનુષ્યને ઘસવાપતો નથી. પણ બેલાન કરી મૂકે છે માફ રાખને વીછી કરતાં સાધનો રાખ લખ કરે છે એની મૃત્યુ સુધી પણ ખમર પડતી નથી માટે વેદનીય કર્મથી જમવા માટે પણ પહેલાં રાજને સમાપ્ત કરવો પડે.

રાજ-દયા શુભને પણ અશુભમાં ફેરવી નાખે છે એ એક સિદ્ધાંત છે કે શુભ ક્રિયાનું શુભ પ્રતિફળ હોય છે પરંતુ રાજ-ભવને લઈને શુભ ક્રિયા કરેલાં તે તે પણ અશુભ ફળદાયી બનશે. ઘન એ શુભ ક્રિયા છે એમાં સક્રમણે આદિશ્વર પ્રભુને ઈશ્વરસનું ઘન કશું અને ભવપરંપરાને સીમિત કરી લીધી. કુખમાં પડેથી રાજકુમારી ચંદનબાણાએ પ્રભુ મહાવીરને મૂકાં આડના બાકળાનું ઘન કશું અને જીવનની સફળતા પ્રાપ્ત કરી પરંતુ ભગવાન મહાવીરની સામુએ એમને મોનીએ વડે વધાના ખૂબ જ પ્રસન્નતાપૂર્વક એમને ઘન દીધું છતાં આમ કશ્વથી એની તે ભવ-પરંપરામાં વધારો થયે. કારણ કે સની ચંદનબાણાએ એમને દીધે વાસ્તવો મદાન સન જાણી ઘન દીધું હતું ક્યારે સામુએ પોતાનો જન-માતા માની ઘન દીધું હતું પહેલામાં ત્યાગની પ્રતિ દલી ત્યારે બી તમાં રાજ-વિદ્યા વ્યા ગાય-વિદ્યા જ જિના-તત્ત્વન ભરખી જાય છે તેમાં ઉપરથી જ્ઞાન મળીને કાતગી નાખે છે તેમ / રાજવિદ્યા ધમ અને વૈરાગ્યની પ્રતિને આર્થીબમ કરી નાખે છે.

મોહ-લભમાં એમી મોહને મળવું જસભવ છે. કારણ કે એ આત્માની દિલને વિદ્યુત કરી મૂકે છે એ એક જનનું આવરણ છે જેને લઈને નિકટ નમ વળુને ફળ જોઈ શકાતી નથી. આવા જ આવરણમાં દબાઈ બનત સજિમણમાં આત્મા પણ કુદર અને ચક્ર રૂપે બદલતો કરે છે આધિ-આધિ બનત ઉપાધિના ભયવદ અગ્નિમાં એ શેકાય છે.

એક વાસ્તવમાં પાણી કોઈનું હતું નીચે રહેમો તે / અગ્નિ પત્ર-નો પાણીને ગમમ કરી મળો દત્તે તે / રાજે પાણીમાં સન-સનનો અવગળ થયા સમ્યા ધમે બેડેથી બદેને તે સર્ભજ્યો તેને લાગુ પડી કંઈક

અથવા મોક્ષને પામે છે આ છે ત્યાગનું મહત્ત્વ જે નરકથી ઉગારી સ્વર્ગ
અથવા મોક્ષ અપાવે છે

હવે તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ સમજી શક્યા હોજો ભોગ હિમેશા ત્યાગની સામે નમ્યો છે શકેન્દ્ર પામે કેટલો વૈભવ છે, એના મુકેટ પર અમૃત્ય રત્નો જડેલા છે જેના તેજથી એનું મુખ દીપા ઉઠે છે. ચક્રવર્તીનું સપ્તર્ણુ રાજ એના રત્નને ખરીની શકતું નથી તેવો બત્રીસ હજાર વિમાનોનો મ્યામી શકેન્દ્ર પોતાના સિંહાસન પર બિગળે છે ત્યારે સિંહની જેમ ગર્જના કરે છે, પરંતુ તેજ ઈન્દ્ર ન્યારે ત્યાગના દેવ-તીર્થકર દેવની સામે આવીને એમ છે ત્યારે એક સસલાથી પણ વધુ નમ્ર બની જાય છે

હજુ સુધી તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ જ સાલજીયું છે પરંતુ ત્યાગનો આનંદ કયો લીધો છે કે નહીં ? રાગનો આનંદ તો તમે કેટલીય વાર લીધો છે, હવે જરા ત્યાગના આનંદને પણ માણી લ્યો, જુઓ, એમા પણ કેટલો આનંદ ભર્યો છે ! પરંતુ ભોગના આસને બેઠી ત્યાગનો આનંદ કદી લઈ શકાતો નથી, જયુ જેવો યુવક આહ-આહ પત્નીઓનો સહવાસ તજી એક દિવસમા સુધર્મ ગણધર્મના ચેલો બની ગયો એ હવે ત્યાગનો આનંદ ત્યાગનો આનંદ આણ્યો'તો શક્તિભદ્રે ! જે પન્નાના એક કિટકાને બત્રીસ-સુકુમારીઓને તજી ત્યાગના પથે સચર્યો

ત્યાગમા પણ એક આનંદ છે પણ એનો આનંદ તો જેણે ત્યાગનો પથ અપનાવ્યો હોય તે જ લઈ શકે છે સરોવરમા કમળ ખીલ્યા છે, એમા ભમરા છે તેમ દેહકા પણ પરંતુ કમળની સુવાસનો આનંદ ભમરા લઈ શકે છે, દેહકા એ આનંદને શું જાણે ? ત્યાગનો આનંદ અતિમુકતે લીધો હતો નવ વર્ષની ઉમરે, આ અવસ્થા તો છે રમવા અને ખાવા-પીવાની અને એક તૃણાભરા વ્યક્તિને જેટલું ધન ગમે છે એટલું જ ખાળકને રમવા ગમે છે પરંતુ ન્યારે ત્યાગી સત ગૌતમ પ્રભુને અતિમુકતે જોયા ત્યારે તે રમતનું મ્યાન છોડી ત્યાગની ભૂમિ (ઉપાશ્રય)મા આવી પહોંચ્યો તમે સૌ પણ વેપારની ભૂમિ છોડી ત્યાગની ભૂમિ-ઉપાશ્રયમા આવ્યા જ છો ને ? (સભામા હસાહસ)

જન્મ અને મૃત્યુ જ ત્યાગના સૂચક છે. જન્મ્યા હતા ત્યારે પણ કઈ સાથે લાવ્યા નહોતા અને સસાગથી વિદાય લઈશું ત્યારે પણ સાથે શું લઈ જવાના ? તમે, લોહીનું પાણી કરીને જે વસ્તુઓ એકઠી કરી છે એમને જરા પૂછી લ્યો કે એમાથી કઈ વસ્તુ તમારી સાથે આવવાની છે ! તે હજારો વસ્તુઓમાથી એક પણ સાથે આવશે ખરી ? તમારો આત્મા શો જવાળ

તે પશુ સાથે વજનદાર ઝોળી લઈને જ આવે છે. વજનદાર ઝોળીને બંધ તમે સમજી ગયા હોશો. તમે તમારા સ્વામીની વાતને બહુ જાણી જ સમજી શ્યો છો.

ખીજ બંધિત તમારા પુત્રની દીક્રાની વાત કરવા આવે છે જરા જાણી જતાવે કે બન્નેમાં કૃષ્ણક કોણુ આસી? દીક્રાની વાત કરનાર કે વેવિશાળની કરનાર? પશુ બાબતમાં મુજબ ત્યાજની વાત કરનાર કોઈને અમત્તે નથી.

તમને જાણે કે ન જાણે, જાણે તો બાઈ ત્યાજની / વાતો કહેવાના વિકાસમાં ત્યાજ એ પહેલી ઘરત છે. ત્યાં સુધી જીજ પોતાને ખાટીમાં એકરૂપ કરી લેતું નથી ત્યાં સુધી પૃથ્વીને બેઈને ઉપર આવે સકતું નથી. જ્યારે ખીજ પોતાનું વિસર્જન કરી નાખે છે ત્યારે / એકને જાણે હજારતું વરસન લઈ તે આવજી વધે છે.

આ જ વાત પેલા મહાપુરુષોની છે કે જ્યો એક દિવસ તમારી અને અમારી વેચા જ દેતા, પરંતુ જ્યારે તેમણે પોતાની ઈચ્છાએ અને અરમાનોનું અધિકારન કયુ ખીજના દિતમાં પોતાને ખાટી કીધા ત્યારે જ તેઓ મહાપુરુષોની હરોળમાં આવી શક્યા. દુનિયાએ એમને જાણ્યા અને તે એમની પાસે નથી પડી. વર્ષમાન રુજુમારે ત્રીસ વધની જીતતી ભરુ જુવાનીમાં રાજ-પ્રાધાનોને ઠોકરે મારી વનનો રાહ લીધા ત્યારે તેઓ જીવવાન મહાવીરના સ્વરૂપમાં પૂજામાં લુહ અને ગાંધી જાંધા મહાપુરુષો ત્યાજના જાણે જ આવજી વધ્યા હતા.

દુનિયાએ બોલીઓનો દેખાવ જોયો છે. પશુ તે નથી છે તો દક્ષ ત્યાજીઓના ચરણેમાં જ બારતની જીમિ પર જેમ ચક્રવર્તીઓ થયા છે તેમ અનેક ત્યાજીઓએ પશુ અવી જ મ ધારણ કર્યો છે. ત્યાજીઓના મહિર તો તમે જાણે પશુ માગુદ રહેયાં જોઈ શકશો. પરંતુ ચક્રવર્તીનું એક પશુ મહિર કર્યાં તમને દેખાશે નહીં. આ ત્યાજીની દેણુ છે હજારો દેવો ચક્રવર્તીની સવામા રહે છે. પરંતુ એક પશુ દેવ તેમને નમસ્કાર કરતો નથી. પશુ જ્યારે તે યાજ્ઞ-ધર્મના સ્વીકાર કરે છે ત્યારે તેઓ નમસ્કાર કરે છે. ખીજ જાણુ આવજીમાં વજન આવે છે કે ચક્રવર્તીને ચક્રવર્તી સ્વરૂપ મરણ પામે છે તો એને ખરે / નરકમાં જવું પડે છે. ચક્રવર્તીનું સિદ્ધાસન તજીને તે ત્યાજના સિદ્ધાસન પર ગિરાજે છે તો તે સ્વર્ગ

અથવા મોક્ષને પામે છે આ છે ત્યાગનું મહત્ત્વ જે નરકથી ઉગારી ઝવર્ગ
અથવા મોક્ષ અપાવે છે

હવે તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ સમજી શક્યા હશે. ભોગ હમેશા ત્યાગની સામે નમ્બો છે શકેન્દ્ર પાસે કેટલો વૈભવ છે, એના મુઠ્ઠ પર અમૂલ્ય રત્નો જડેલા છે જેના તેજથી એનું મુખ દાંપી બિઠે છે. ચક્રવર્તીનું સૂર્ય રાજ એના રત્નને ખરીદી શકતું નથી તેવો ખત્રીસ હજાર વિમાનોનો સ્વામી શકેન્દ્ર પોતાના સિંહાસન પર બિરાજે છે ત્યારે સિંહની જેમ ગર્જના કરે છે, પરંતુ તેજ ઈન્દ્ર જ્યારે ત્યાગના દેવ-તીર્થ કર દેવની સામે આવીને બેસે છે ત્યારે એક સસલાથી પણ વધુ નમ્ર બની જાય છે

હજુ સુધી તો તમે ત્યાગનું મહત્ત્વ જ સાહજ્યુ છે પરંતુ ત્યાગનો આનંદ કરી લીધો છે કે નહીં ? રાગનો આનંદ તો તમે કેટલીય વાર લીધો છે, હવે જરા ત્યાગના આનંદને પણ માણી લ્યો, જુઓ, એમા પણ કેટલો આનંદ લયો છે ! પરંતુ ભોગના આસને બેસી ત્યાગનો આનંદ કદી લઈ શકાતો નથી, જહુ જેવો યુવક આઠ-આઠ પત્નીઓનો સહવાસ તજ એક દિવસમા સુધર્મ ગણધરના એલો બની ગયો એ હતો ત્યાગનો આનંદ ત્યાગનો રસ માણ્યો તો શાલિભદ્રે ! જે ધન્નાના એક દ્વિતકારે ખત્રીસ-સુકુમારીઓને તજ ત્યાગના પથે સચ્યો

ત્યાગમા પણ એક આનંદ છે પણ એનો આવ્વાદ તો જેણે ત્યાગનો પથ અપનાવ્યો હોય તે જ લઈ શકે છે સરોવરમા કમળ ખીલ્યા છે, એમા ભમરો છે તેમ દેડકા પણ પરંતુ કમળની સુવાસનો આનંદ ભમરો લઈ શકે છે, દેડકા એ આનંદને શુ જાણે ? ત્યાગનો આનંદ અતિમુકતે લીધો હતો નવ વર્ષની ઉમરે, આ અવસ્થા તો છે રમવા અને ખાવા-પીવાની અને એક તૃણાભરો વ્યક્તિને જેટલુ ધન ગમે છે એટલુ જ ખાળકને રમવુ ગમે છે પરંતુ જ્યારે ત્યાગી સત ગૌતમ પ્રભુને અતિમુકતે જોયા ત્યારે તે રમતનુ ધ્યાન છોડી ત્યાગની ભૂમિ (ઉપાશ્રય)મા આવી પહોચ્યો તમે સૌ પણ વેપારની ભૂમિ છોડી ત્યાગની ભૂમિ-ઉપાશ્રયમા આવ્યા જ છો તે ? (સભામા હસાહસ)

જન્મ અને મૃત્યુ જ ત્યાગના સૂચક છે જન્મ્યા હતા ત્યારે પણ કઈ સાથે લાવ્યા નહોતા અને સસાગ્રથી વિદાય લઈશું ત્યાગે પણ સાથે શું લઈ જવાના ? તમે, લોહીનું પાણી કરીને જે વસ્તુઓ એકઠી કરી છે એમને જરા પૂછી લ્યો કે એમાથી કઈ વસ્તુ તમારો સાથે આવવાની છે ! તે હજારો વસ્તુઓમાથી એક પણ સાથે આવશે ખરી ? તમારો આત્મા શો જવાળ

આપે છે ? જ્યાં હો જ્યાં ચીજો શું જ્યાં વાળો ? પરંતુ મૈત્ર્ય પરિ
મહાને જ પૂછી શ્યો તે તો જ્યાં આપો ને ? તેમનો જ્યાં સ્વીકાર—સુઝક
હોયે કે નહાર સુઝક ? એ નિશ્ચિત છે કે જે કંઈ એકઠું કહ્યું છે તે સર્વ
કંઈ ખરી જ હોઈને આપ્યા જુ પછી. કિંહ્યા એક કવિએ પણ કહ્યું છે કે :

મેલા મેરા જો તૂ કહતા હૈ વહ કુછ મો કામ ન માપગા
તૂ જરી મુઢિઢ માયા હૈ જોર જાઠી હાવોં માપગા ॥”

આરથી જાન આપ્યું છે ત્યારથી ઇચ્છાન જોતે છે કે આ મારુ છે
તે મારુ છે આ હું મારુ જ સર્વ સંપર્કનાં મૂળ છે મમતાની
મહોર મારી જે કંઈ એકઠું કહ્યું છે તે તારા જીવનની છેલ્લી પડીઓમાં—
પ્યોમાં સુલુની કાળી ઇચ્છાથી તને ઉચારી લેવામાં જસમર્ષ છે તું આખો
ત્યારે મુઠી માંધીને આખો હતો. તમે જોઈું કરી કે આરે જાગક અવતરે
છે ત્યારે એની મુઠી વાળેથી હોય છે આરે તું આપો મીઝી સંઈત ત્યારે
આ જુ પયમુ ઘઈ જયો. તું તો ખાલી હાથે જ દુનિમામાંથી વિદાય થઈશ.

એમું તો નિશ્ચિત છે જ પણ એજવાની પણ રીત હોય છે એક
માણસ લોકોનું પાણી—પરસેવો કરીને આપ્યા નિહમી સુધી પેસા ભેમા કરી
કરે છે ખાતો જ નથી ને ખવડવતો જ નથી. પરંતુ ઝુલુન એક જ ઝપડે
સર્વ કંઈ તણ અલી નીકળે છે ત્યારે લોકો જોતે છે આપડે જુ
છેડીને ચાલી ગયો. ખીને માણસ પણ છે જે જુદિજને દાનશ—લાખો
રૂપિયા કમાલો છે પણ તેમથી તેણે આમું અને કાને ખવડવતું છે પોતાના
જરીખ ભાઈ—સાંજુઓન મટે દાનશ રૂપિયા તેણે આપ્યા હાંય છે આરે
આવો માણસ મૃત્યુ થતાં ચાલી નીકળે છે ત્યારે દુનિયા કહે છે મહુ
અધારુર હતો જીવત જીવવાની કળા એટલે જાણી હતી. તે મનને કાંઈ
નહોતો ફક્ત ભેગું કરીકરીને મરી જમારાઓમતો તે નહોતો તેણે
કમાઈ જાણુ તેમ વાપરી પણ જાણુ વારુ ત્યારે હવે જલ્દી ફેસલો
આપો કે તમારે નિચારો—ખાડો જનરું છે કે જલ્દાર ? હું મારું
જુ કે મારું પણ આપડે જનરું પસંદ નહી કરે કામ—કામ કરીને કમાવું
અને રાતા—રોતા છેડીને ચાલી નીકળવું એ જલ્દારોનું નહી પણ કાવરોનું—
નિચારઓનું કામ છે

જલ્દાર જનરું છે તો મનને વિચાર જનાવો. ખી ન મારે કંઈક ત્યાર
કરતાં રીખો મનને એવું તો સારું કે આરે સંપત્તિના વિચારનતો પ્રમ
આવે ત્યારે પણ તમે કહી શકો કે : તમે શ્યો મારે કંઈ નહી જોઈએ.”

આ શબ્દોમા તમને વિશાળ હૃદય જોવા મળશે સકુચિત દિલનો માણસ-
આવી તદ્દન વિપરીત મનોવૃત્તિ ધરાવતો હોય છે તે કહેશે, “ હું જ લઈશ;
તને નહીં આપુ ” આ નીતિ પર ચાલીને કૈકેયીએ અયોધ્યાને નરક બનાવી
મૂકી હતી રામ તો વનમા સીધાવ્યા ભરતને અન્તસ્તાપ થયો દશરથનું
પ્રાણપખેરુ ઊડી ગયું અને અયોધ્યાનગરી સૂતી બની ગઈ

જીવનનો વિકાસ વિલાસમાં નહીં, ત્યાગમા છે નબળાઈને, દુર્બળતાને,
સજ્જનતા માનવી એ ભૂલ છે અને કાયરતાને અહિં સા માનવી એ પણ
એવી જ એક ભૂલ છે અને એમ વિલાસમા વિકાસ માનવો એ તેથી પણ
ગભીર ભૂલ છે વિલાસી વ્યક્તિ કદી વિકાસ કરી શકતી નથી એક
કવિએ કહ્યું છે

ત્યાગ નહીં, જેને ગાદી ગમે,
જેના હૈયામા વાસ કર્યો કુર્મ્ભે,
જેના રોમે રોમે સ્વાર્થ રમે,
મેલુડા માનવી તે જરીએ
જેને સ્થાનક માટે અવકાશ નથી
એવા પાપી વિલાસીના મદિરમા,
મારા દીન ઘ્યાણુનો વાસ નથી ”

જેને ત્યાગથી વાત પ્રિય નથી, જેનો શ્રમ જેઈતો નથી, સેવા નહી
પણ સત્તાની જેને ભૂખ છે, જેને સત્ય નહીં પણ અર્થ પ્રિય છે જેને
સીનેમા જોવા જવા સમય છે, પણ ધર્મસ્થાનકે આવવાની ફરસદ નથી,
એવા વિલાસી કાદવમા ખૂ પેલાના મન-મદિરમા આત્મા કદી સ્વસ્થ રહી
શકતો નથી તેને તો ત્યાગની મધુર ખૂશખોની જરૂર છે જ્યારે હૃદયમા
ત્યાગનો દેવ બિરાજેલો હોય છે ત્યારે મન બોલશે, ‘ હું એકલો ખાઈ
શકતો નથી તમે ખાશો આરે જ ખાઈશ ” ઉપનિષદમા પણ કહેવાયુ છે કે

“ તેન ત્યક્તેન મૂજિથા ।

મા ગૃહ્ન ઽકસ્યવિદ્ધનમ્ ॥

“ બીજને આપ્યા પછી જ આરોગો કોઈની સપત્તિ ઉપર મમત્ત્વ
ન રાખો ”

જ્યારે મનમા અનાસક્તભાવ જાગે છે અને તે સમયે પદાર્થનો જે
લાગ કરવામા આવે છે તે સાચા અર્થમા ત્યાગ છે આ આત્માએ મોહ-
દશામા રહી અનેકવાર ત્યાગ કર્યો છે તમે પણ અનેકવાર એવા ત્યાગ કર્યા

છે અચૂક વસ્તુ મળશે તો આટલા ઉપવાસ કરીશ છે કરો ઘેર ફરશે તો પાંચ આપમેશ કરીશ આમાં ત્યાજ તો છે પણ તે રાગભિન્નિત ત્યાજ છે ક્રોધમા પણ ત્યાજ કર્યો છે આવેશમાં આવીને ઘાત મારી ચાલી નીકળ્યા અને ત્રણ દિવસ સુધી એક કણ પણ ખાધુ નરી તો શુ અને આમ તપ માની શકાશે ખ ન વીનરામ દેવ આવા તપને તપરૂપે સ્વીકારવા નથી.

સોબી મનની વ્યક્તિ પણ ત્યાજ કરે છે કુકાને ચીરડી જમી છે ઘેરથી બાળક આપ્યું અને કહેવા લાગ્યું આમે ભાણુ ઠું મઈ રમ્યું છે આ જ બુ બાર વાગ્યા છે અને પેટમાં જૂખ લાગી છે તેમ જતા આહવાની ચીરડીને જોઈ જાંવનુ મન થયું નથી તે કહી દે છે કે “ જા, તુ જમી સે ? અને તારી બાને કહેજે કે તે પણ જમી સે. મને હમણું જૂખ લાગી નથી। બો જાનો અહીં ત્યાજ કર્યો છે પણ તેમાં અત્મ-દિ નથી. ભૌતિક પદાર્થોના રાગમાં અનેકવાર આપણે ત્યાજ કર્યો છે ક્રોધમાં ક્રોધ પ્રતિચ્છાએ પણ કરી છે પરંતુ ? ત્યાજમાં યાનદષ્ટિ ન મળે તે ત્યાજને સાચા અર્થમાં ત્યાજ કહી શકાય નહીં

વિદ્યાનેરના મહારાજના ભાઈનું નામ પૃથ્વીરાજ હતું તેમનાં લગ્ન લાલકે નામની સુહર રાજકુવરી સાથે થયેલાં. એકવાર લાલકે બીમાર પડી તેની અવસ્થતા જોઈ પૃથ્વીરાજ બેબાકાએ ભઈ મથો સવમિજ્ઞ ચિકિત્સકોને ઉપચાર પણ કારગત ન નીવડ્યો સત્તી વાત તો એ હતી કે આકુબને વાતજો એટલો નાજૂક છે કે બ્યારે તે વટે છે ત્યારે એને સાંધવાર કોઈ મળવું નથી એક સાયરે કહ્યું છે કે

હૃદીઓના હૃદને કાન્યાવનારુ કોણુ છે ?

કોરી વડી આપુબની તો સાંધનારુ કોણુ છે ?

જીવન-કીરકે બ્યારે એલગમ છે ત્યારે કુનિયાની કોઈ તાકાત એવી નથી કે એને ફરી પ્રતીપ્ત કરી શકે પૃથ્વીરાજના સવ પ્રપત્ને બર્ધ મથા અને લાલકેએ એક દિવસ સહને માટે આજો બીડી લીધી. જે દિવસે મિત્રા નેગના રાત્રીકંથથે લાલકેની અર્ધી બહાર નીકળી તે દિવસે પૃથ્વીરાજની આજોગમથી અમુકવાર વહી નીકળી અને એને આ મા તો વળી હાલ-હ નર ધારાઓમા રહી પડ્યો છેવટની વિદાય દેવા પૃથ્વીરાજ પણ રમશાન ભૂમિ સુધી મથે અહન-મિના ઉપર લવરેના મૂનદેને મુકનામાં આજો અત-નેતામાં અમિની ન્યાણાઓમાં ભૌતિક દેહ બરમ થવા લાગ્યો.

એ દ્રશ્યને નિહાળી પૃથ્વીરાજનું દિવ જાણે છાતીમા ગોળી લાગવાથી મૃત્યુ અનુભવી રહેલું પખી પોતાની પાખો ફૂડાવતું હોય એમ ફૂડી ઊડ્યું. વિયોગની વેદનામા બળતાં હૃદયે પૃથ્વીરાજ બોલ્યો

“ તો રાંધ્યો નહીં खावशु रे वासदे निसड,
 મો દેહત હો વાલિયો લાલ દહદાં હૂડૂ ॥

અરે એ નિર્લજ્જ અગ્નિ ! મરી આખો સામે જ મારી પ્રિય લાલ-દેના કોમળ દેહને બાળીને ભસ્મ કરી નાખ્યો આજથી હું તારા ઉપર પક-વેલી કાઈ વસ્તુ ખાઈશ નહીં

કેટલો મોટો ત્યાગ છે ! અગ્નિ પર પકાવેલી વસ્તુ ના ખાવી એ બહુ મોટો ત્યાગ છે ! તેણે મીઠાઈથી માડી રોટલા સુધા ખવાને છોડી દીધું આટલો મોટો ત્યાગ છે પણ જરા થોભો, આપણે હજુ ઊડા ઊતરીને જોવાનું છે આ ત્યાગની પાછળ આત્મવિજ્ઞાન કહે છે કે એક નારી પરનો મોહ છે એ નિશ્ચિત છે કે અહીં આત્મ-જ્ઞાન બોલતું નથી પણ દેહ પરની મમતા બોલી રહી છે, એટલે વીતરાગના ધરમા આવા ત્યાગની કાઈ કિમત નથી મનમા રાગને સ્થાપી ત્યાગ કરી લેવાનો કાઈ અર્થ નથી માટે પહેલાં રાગને તજ્જે અને પછી પદાર્થને તજ્જે, આવો નાનો એવો ત્યાગ પણ આત્માને શાશ્વત શાંતિ તરફ લઈ જશે

જૈન ઉપશ્રય,
 કાદાવાડી, મુબઈ.

ભાઈગ્વા સુદ ૩

" સર્પૂર્ણ કુમ્ભો ન કરોતિ શબ્દ "

૪૪ ભરેલો ઘડો અવાજ કરતો નથી

કથાસવિભવના સમઘર્મા આપણે વિચાર-વિનિમ્ન ચાલી રહ્યો છે કામે મે માનવિ ત્વ સમઘર્મા વિચારે રજૂ કર્યા હતા આપણે વિચાર કરવા છે કે માન કેવી વ્યક્તિને થાય છે માન હમેશાં અધૂરાને થાય છે જલેનો અન્યાય હોય છે તે તમે જોયું છે હવે તે 'ઉ' ના જલેને હતી" કહેવું જોઈએ. કારણ કે કાષે જોવું એ તે જરીનાઈનું ચિહ્ન કાઈ અમુ છે કાઈ પણ ન કરવું એ શ્રીમતાઈની નિશાની અણુપણ છે પછી અને એવ જાણસુ છવનથી અને તેટલી બિમારીઓ ચાલી આવે । ક્યારેક માથુ ક્યારે થાય છે ક્યારેક પેટ ક્યારે કામ છે કાઈ વખત કમનિપાત થાય છે તે વળી કાઈ વખત ક્રોધ નથી આવતી રા / રાજ કોટરને ત્યાં દોડે અને ફી આપે, પેટમાં દવાઓ નાખે જાઓ અને ઈન્જેકશનો ભેંકાવે. આવી શ્રીમતાઈ કે જે શેટલી પણ કાર્તિકી આવ્યા ન હો તેમ કરતાં જરીનાઈ શું ખેડી છે ? જરીનાઈ, અને શેટલી સાથે લી ન આપે, જાતજાતનાં ચટણી-અણાણાં ન આપે પણ તદુરસ્તી તે સારી રાખે છે રાજે રા ત્યાં ઈન્જેકશનોથી શરીરમાં કાણું તે નથી પાડવા પડતાં. અને જરીનાઈની પાસે જોવા વધાનના પૈસા પણ કર્યા છે ? અરુ પૂછે તે તેમની પાસે બિમારીઓ વધુ જતી પણ નથી. કારણ કે તે જાણે છે કે ત્યાં તેનું યજ્ઞ સન્માન થવાનું નથી. આ તે તમે સોદાએ તેની સાથે પ્રીતિ બાંધી રાખી છે એ સખીને રસ તેને તમારે ત્યાં મળે છે પછી જરીનાઈની કુપત્રીમાં તે શુ કરવા તમ /

જામમની જલેનો જાણે પણ કાષે ધરીએ હોય છે એટલે તેમને

ચોખ્ખો લોટ મળે છે અને તે પણ વીટામીનવાળો કારણ કે હાથધ ટી વીટા-
મીનને બાળી નાખતી નથી ન્યારે મશીનની ઘ ટી અનાજના સત્વનો નાશ
કરે છે, એથી તમારે વીટામીનની ગોળીઓ શોધવી પડે છે

ન્યારે બહેનો ઘ ટીમા દળે છે ત્યારે બે અનાજ પાણીમા પલળેલુ
હોય તો અવાજ થતો નથી પણ બે અનાજ સૂકુ હોય તો કડકડાટ
અવાજ થાય છે

તેવી રીતે જેનામા જ્ઞાનની બીનાશ છે, તે અવાજ ઓછો કરે છે પણ
બે સૂકા છે તે વધુ અવાજ કરે છે એટલે, એટલુ સત્ય સમજબે કે જેના
જીવનમા ગભીરતા છે, વિચારોમા પ્રૌઢતા છે, તે તેટલુ જ ઓછુ પ્રદર્શન
કરે છે

અગ્રેજ વિચારક માર્ક્ટવેઈન કહે છે કે-માત્ર બે ધડા મૂકનાર મુરઘી
એટલો કડકડાટ કરે છે કે જાણે તેણે કોઈ નક્ષત્રને જન્મ આપ્યો હોય
અધૂરો આદમી ન્યારે કપડા પહેરે છે, ત્યારે એમ જ સમજે છે કે તે કોઈ
દિવસ નગન રહ્યો જ નહિ હોય ન્યારે તેની પાસે બે પૈસા ભેગા થાય છે
ત્યારે તે એમ સમજે છે કે જાણે તેણે કોઈ દિવસ ગરીબી જોઈ જ નથી
ન્યારે તે ચાર અક્ષર ભણે છે ત્યારે તો તે બૃહસ્પતિ સાથે પણ ચર્ચા કરવા
તૈયાર થઈ જાય છે અહીંથી ભરેલો આદમી ન્યારે બે પાનાનો નિખ ધ
લખી નાખે છે, ત્યારે તે પોતાની જાતને એક મહાન સાહિત્યકાર માની લે છે.

એટલા માટે એક સસ્કૃત કવિ કહે છે કે-

यदा किञ्चिज्જ્ઞોઽહં દ્વિપ इव मदान्ध समभवम्

तदा सर्वज्ञोऽहस्मात्त्यभवदलिप्तं मम मन ।

यदा किञ्चित्किञ्चिद्वુઘजन सकाशादवगतं ।

तदामूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मद्मे व्यपगत ।

પિગળાની પાપકહાણીએ જેના અ તરને અજવાળ્યુ, એવા ભતૃહરિ
કહે છે-ન્યારે હુ કોઈ જાણુતો હતો ત્યારે, મારુ અહ ઝારી મન એમ
કહેલુ કે હુ બુદ્ધુ જ જાણુ છુ આ અહ ઝારે મારે જાનંદીપક બુઝાવી
નાખ્યો હતે ન્યારે હુ અધાગમા ડૂખીને શોધવા મડ્યો, ત્યારે જાનનો
પ્રકાશ મને મળ્યો પણ ન્યાગે હુ કેટલાક વિદ્વાનોના પરિચયમા આવ્યો,
તેમની જ્ઞાનધારાના થોડાક મિન્દુઓ પ્રાપ્ત કર્યા, ત્યારે મને સમજાયુ કે
આજ સુધી હુ બે કોઈ શીખ્યો, બે કોઈ વિચાર્યુ અને બે કોઈ સમજ્યો

હતે તે જાન નહિ પણ અજાન હતું અને તેને જુ જાન માની મેંદો હતો. તેથી મારા મનમાં અહકાર આપ્યો. આ / જુ સમજી શક્યો છું કે જુ કેટલા અધારમાં છું ! જાનરૂપી પ્રકારનાં કિરણોનો ઉત્તરનો ભાગ પણ મેં મેળવ્યો નથી.

૭ જિંદી નદીઓ હોય છે તે સાત હોય છે પણ હીન્દી નાળં એવો અજાજ કરે છે કે જલજે પાણીનો અપૂર્ણ ભાગર હોય. વર્ષાઋતુમાં તે ધરૂં વખત તે એવો દેખાવ કરે છે કે દુઝળ નહિ. આશુભાજુની નાની સૂપડીઓ અને ઝાડોને પણ તે ખેચી જાય છે.

એ નદીનું જોશ ત્રણ દિવસમાં ક્ષિતરી જરી. પણ તેજે જે વિનાશ સજ્યાં કરી તે મનરીન્યા મનમાથી ત્રણ વર્ષ પણ દૂર નહિ જાય. અધરે તે તેની નજીક જરી ત્યારે તેની કદાચી કહેરી કે અમુક વર્ષમાં આ નદીમાં એજુ મોટું પૂર આવ્યું હતું કે તેમાં અમુક જામની તમામ સપત્તિ તજ્યાર્થ ગઈ હતી કેટલાં દૂધ પીતાં જાણોશ મરી ગયાં કેટલાં કુચનો અને વહી તજ્યાર્થ ગયા. તેનો આજ દિન સુધી પત્તો નથી કેટલી જમીન ધોવાઈ ગઈ વાવેતર સાથે ગઈ ગયું હ નરો તજ્યાર્થ ગયા.

આરી / રીતે સપત્તિ અને વૈભવનાં પૂર પણ ત્રણ દિવસમાં ક્ષિતરી જરી. પણ એ પૂરમાં જાનરીએ કરેલા કાળાં કામની યાદ તેા હમેવને આરે ગી / L. કેટલાં દસનાને રજબ્યા બી નએના રોટલા ક્ષિતરી લીધા એરી કાળી કદાચીઓ માનરીન્યા મનમાથી વર્ષો સુધી જરી નહિ.

૧૨૭ અ કારી વ્યક્તિન્યા પ્રયત્નો જ એવા આસતા હોય છે કે તે બીજને નીચે પાડી પોતે જિંદા આનવા ઇચ્છે છે પણ અધકારી પોતે જ પાનનું પતન કાવે છે અધકાર થું છે / તે છે આજ મનને ક્યાર જે વળ ગીએ તેા એક તેવાજાગર પણ નથી. પણ તેનો ક્યાર એટલો છે કે ત આ માન જિંદા કદાચે ત્યા નથી દેને. તે આપણી જિંદા હજારની સખાને કાપી નાખી પતનવા મા. ખટક છે તે શાંતિ જેઈતી હોય તેા પદકા આ મનના બ ને દૂ કરો. ખરુ માનને કે મનમાંથી માનને મ ન કડા / ન અથ ત્વો વમન એટલું હજારપણુ કામરી કે નજે માયા નથી મનુ માર / ત / ત્યા માનરી ત્વનો લાભ જ્યા કરતાં વધુ છે જીવન પ્રમુ સીરાત / ત્વજ આ વધ માનને પ્રમ કરે છે

પ્ર૦— 'માણ વિજયેજ મમ્હે ! જીવે કિં જાજ્યાર્થ !

૨૦—માણ વિજયેણં મદવં જ્ઞણમ્હ । માણ દેયણિજ્ઞં કમ્મં ન
વન્ધમ્હ । પુલ્લ વુલ્લં ચ નિજ્જરેમ્હ ।

ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે—ભગવન્ત ! માનવિજ્યથી આત્માને શો
લાલ થાય ?

કેટલો માર્મિક અને જીવનને સ્પર્શતો આ પ્રશ્ન છે ! નરી તેમા સ્વર્ગની
બીચી બિગાન કે નથી તેમા નર્મની પાતાળયાત્રા

ઘણા મુમુક્ષુઓ આવે છે પ્રશ્નો કરે છે પણ તેમના પ્રશ્નો આકાશમા
બિડતા હોય છે કે પાતાળને કોડના હોય છે પણ આ પૃથ્વીની કોઈ વાત
નથી હોતી કે બધા આપણે રાતદિવસ રહીએ છીએ જાણે કે આ દુનિયાના
તમામ સવાલો બકસી ગયા । ખૂબી ભલેને કાગળની ગાફઃ ધરમા ડકળતા
હોય, ખાવાનામાં જરા જેટલુ મીઠુ વધારે પડતા, ધરમા મધાભારત જગાવતા
હોય અને આખા કુટુંબને ગેફી નાખતા હોય, પણ ઉપાસ્યમા આનંદે
ત્યારે આસમાનની જ વાતો કરરો

ક્યા ઉપાય વડે મનની આગ બુઝે, ક્યાય મ દ પડે, કૌટુંબિક જીવનમા
કેમ શાંતિ આવે, જીવનની નાનીમોટી સમસ્યાઓ કેવી રીતે શાંતિપૂર્વક ઉકલે,
ખીજની ભૂનોને પ્રેમપૂર્વક કેવી રીતે સુધારી શકાય, સ્વર્ગ આકાશમા નહિ
પણ જીવનમા કેવી રીતે બિતરે, આ બધા પ્રશ્નો સાથે આજના તત્ત્વજ્ઞાનપ્રિય
પિપાસુઓને જાણે કે કોઈ લાગતુવળગતુ જ નથી તેમની સામે તો હ મેશ
સ્વર્ગ અને નરકની તસ્વીરો જ નાચતી હોય છે

પણ મહાન સાધક પ્રભુ ગૌતમ જીવન અને જગતના રહસ્યના જ્ઞાતા
ભગવાન મહાવીરને જીવનને સ્પર્શતો પ્રશ્ન કરે છે

પ્રભુ ! આત્મા માનવો ભાર ઉતારીને ફેફા દે છે ત્યારે તેને શો લાલ
મળે છે ? આ લાલને તમે ચળકતા ચાદીના ટુકડાનો લાલ ન સમજશે

તમારે શું જોઈએ ? ચમકતી ચાદીનો લાલ કે આત્માની ઉજ્જવળતાનો
લાલ ? આજનો માનવો ચાદીના ચળકાટમા એટલો લોભાઈ ગયો છે કે
આત્માની ઉજ્જવળતાનો તેણે નાશ કરી નાખ્યો છે પણ અહી ભૌતિક
લાલનો પ્રશ્ન નથી, પણ આત્મિક સૌંદર્ય અને નિજગુણની પ્રગ્લિતનો પ્રશ્ન
છે આત્મિક સાધના દ્વારા, ભૌતિક લાલના ટુકડાની ભીખ માગવી એ
બુદ્ધિમતાથી દૂર છે

આ પ્રશ્નના જવાબમાં વીતરામ પ્રભુ મજાવીર હરખાવે છે કે- હું
જીવનમાં મન પર વિજય મેળવનાર બ્યાલમાં મૃદુતાના માધુર્યને મેળવે છે

જીવનની કામળતામાં કષ્ટો બ્યાનક છે તે તે બ્યાપ લતાને પૂટા.

તોફાની નદી મોટાં મોટાં મકનોને બને જાડે ને ખેડી જાય છે ત્યારે
તે નાની લતાને તાણી જઈ શકતી નથી નાની વેણે જમે તેણ પ્રય-
પ્રયા ના પુરમાં પણ પોતાને સલામત રાખે છે કારણ કે તેમને કામળતાની
કળા તણી છે પાણીના પુરની સામે બાકી રીતે તે રહી શકે છે મોટાં મોટાં
વૃક્ષો તેમના મૂળ જમીનમાં બેડે સુધી ઝોલાં દાખ છે તે બમડી જાય
છે તેના ઘર્ષણપાંખાં ખખડી જાય છે પણ નાની વેણીએ એ તોફાનની
સામે રમતી દોષ છે કેમકે તેને ઝૂકનાં આવડે છે

એ ઝૂકનાં આવડે છે તે તોફાન સાથે રમી શકે છે ભગવાન મુજ
વીરને ઝૂકનાં આવડુ હતુ મારે તો તે તોફાને સાથે ખેસી શકયા. બને
એવા ખેસ્યા કે તેમનાં કષ્ટોની વાતો સાલજનારનાં બ્યા ? પણ રામાયણમાં
કઈ તથા છે વિપતિઓની વીજળીઓના કદાકા મધ્ય સકરોના પદ્મ તુડી
પડ્યા. આ કષ્ટોના પદ્મ માત્ર અભેદ બનાવ્યાં તરફથી જ નરોણ આ થા
પણ બ્યાપ હરેવજવનાર મોઠાએ પણ એ કરોની પરંપરાને વધારવામાં કઈ
બાકી રાખી નહાતો. જ્યાં એ માન સાધક એ સખર્ણાં દુ એ વચ્ચે
મમકતા રા વિરોધીઓના પ્રવરોની મધ્યમાં રહેવા છતાં ધૈર્યની પ્રતિભા
સરખા મારી વિવેકિ ઉગ્મુ નરકતુ તમે બ્યામળ વધવા જા ત્યાં વિરો
ધને રિનેલ્ય કામા બાવી નાખવાની કળા નામ કામળતા છે

માન ઉતર વિ ત્ય મેળવનાર સખર્ણને જીવનની મૃદુતા પ્રાપ્ત થાય છે
બને જીવન સખર્ણમાં બ્યામળ વધવાનું સ્વદક્ષ પણ તે જ પ્રાપ્ત કરી શકે
છે તે માત્ર કામળતા આપે શકે નથી કે તે બસત્ય કે બનાવની સામે નથી પડે
બનાવના ત્યાં કામળતા ઉભા છે જ્યાં એ સખર્ણમાં જીવ કામળતા
બને જીવન કામળતાની જાણમાં બ્યામળ રાજે માં પણ પોતાની
કામળતા પ્રતિષ્ઠા અભિવ્યક્તિ આ સખર્ણ બ્યામળ
બને જીવન કામળતા ઉભા રાજે કામળતાની સામ તમને
કામળતા પ્રતિષ્ઠા કામળતા ઉભા રાજે કામળતાની સામે
કામળતા પ્રતિષ્ઠા કામળતા ઉભા રાજે કામળતાની સામે

વિનયવત આત્મા માનના યોગ્યને ઉતારીને ફેટી દે છે પછી માનને પરિણામે વેદવા પડતા કર્મોનો બધ તેને થતો નથી એનો અર્થ એવો છે કે તેના કાર્યો એટલા ક્રામળ હશે કે ભવિષ્યના જન્મોમા પણ અહ કાર, તેની નજીક નહિ આવે કારણ કે તેનામા બહાર વિનય છે તેવો અ દર પણ વિવેક છે એવી નિરભિમાન વ્યક્તિ પરોક્ષ રીતે પણ અહ કાર વ્યક્ત થતો હોય એવા પ્રયત્નોથી દૂર રહેશે તે મહાપુરુષોનું સ્વાગત કરશે પણ તેમના અપ-માનથી દૂર રહેશે.

એક માણસ ટોકીયોના બજારમાં ફરી રહ્યો હતો એકાએક તેની નજર તેના એક ફોટા તરફ ગઈ તે જરા અટકી ગયો કાંઈક વિચાર કર્યો અને ફોટો લટકાવેલો હતો તે સ્ટુડીયોમાં ગયો ત્યાં જોટલા ફોટા તેના હતા તે બધા તેણે ખરીદી લીધા અને ફોટોગ્રાફરની સામે જ તેમા દીવાસળી ચાપી દીધી ફોટોગ્રાફર સ્તબ્ધ થઈ ગયો આશ્ચર્યચકિત થઈ તેણે પૂછ્યું. “આ તમે શું કર્યું ?”

તેણે પૂછ્યું—“તમને ખબર છે આ કેનો ફોટો છે?”

ફોટોગ્રાફરે કહ્યું—‘હા બરાબર ખબર છે, આ અમારા જનપાનના મુખ્ય સેનાપતિનો ફોટો છે, જેના ઉપર દેશની સ્વતંત્રતાની ખૂબ જ મોટી જવાબદારી રહેલી છે પણ તમે કહો કે તમે આટલા પૈસા ખર્ચ્યા અને તેના ફોટાઓને રૂળગાવી દીધા, તો શું તમે વિદેશી ”

“શું કહ્યું ? વિદેશી જાસુસ ? વિદેશી નહિ, પણ વિદેશીઓને માટે જરૂર જાસુસ છું ”

ફોટોગ્રાફર આગળ કાંઈ પણ બોલે તે પહેલા પેલા આવનારે કહ્યું

“તમે મને ઓળખી શક્યા નથી આ ફોટાઓ મારા જ છે હું જ તે જનપાનનો મુખ્ય સેનાધિપતિ છું જીવાનીના સમયમા હું લશ્કરમા જોડાયો હતો આજે તો હું ખૂબ બદલાઈ ગયો છું અને મેં ફોટા સળગાવી દીધા તેનું કારણ જાણવું હોય તો સાલજો જનપાનના લોકો પોતાના લાકડાનાં મકાનોને શણગારે છે, મારા ફોટો પણ તેમા લગાડશે પણ તેમા મારો એકલાનો ફોટો નહિ હોય મારી સાથે અનેક મહાપુરુષોના હશે એ બધી અહિ સા અને વિશ્વપ્રેમી મૂર્તિઓની સાથે મારો ફોટો કેટલો શરમાશે ! ક્યા કરુણા-મય સત અને મહાપુરુષો અને ક્યા ખીજઓના ખૂનથી ખેલનારો હું ! એમની વચમા બેસતા કેટલી શરમ આવશે ! હું નથી ચાહતો કે સત અને

સૈનિક એક વ્યાસન ઉપર બેસે. એમ્બા માટે જ મે ફોટા સળગાવી કે ૭થી જનતાના મનમાં પવિત્ર સતોની સ્મૃતિ રહે શક્યક સેનાપતિની નરિ.

આ એક નિરાશિમાનીપણુ અને નિઆશસતનુ ચિત્ર છે જેના ક્ષાત્માને અભિમાન અપયુઈ નથી તેના જીવનમાં આવી વાલો મળી રહે છે જેમ સૂષ માં થીતળતા વ્યાસભ્ય છે, તેમ અદકારીના મેમાંથી નમતા-અર્પાં વાક્યે નીકળવાં વ્યાસભ્ય છે અદકારીની પાસે તમે વારવાર એક વાક્ય સાંભળશો અને એજાળ્યે છે કુ કાણુ છું !

એક સાત વાની જાસિકાને પૂછવામાં આવ્યું કે અભિમાન અને અજ કારમાં શા ફેર છે તેને કહ્યું—અભિમાન કહે છે કે તમે મને શું સમજો છો ? ત્વારે જા કાર કહો છે કે—તમને કાઈ કાઈ જામજાતો નથી

સાત વાની જાસિકાને અભિમાન અને અજ કારની જુદી પરિસ્થિતિ આપી છે । મનમાં અજ કાર પ્રવેશ કરે છે ત્વારે માનવી મેટામાં મેટી બે જુલો કરે । પડેલી તે તે તેતાની ચવમણ માને છે અજી બીછ તે બીજાને તુરુઠ સમજે જ માદ સાખતે ક તે તમે બીજાને તુરુઠ માનશો તે બીજાની નજરમાંથી તમ કાઠી જશે

આશામાં નો ગરેન ખામ, આખી દુનિયાને નાની મનને દર્શ તે રિશ્ત તે દર્શો કે દુ કે જે કાનો થવી નવો છું । આથી જેતાં દુનિયાનાં મેર્ગ મેટાં કણીએ જન્મ નાનાં નવા દેખાય છે । અદકારી આંખોમાં તને કાગી તે શું મનુએ જન્મ કી જે દેખાય છે ખુ એ ન જાય । કે દુનિયાને નાની જેનાર પગ અને એ જગર નથી કે દુનિયાની આંખોમાં એ જન્મ તે જ દેખાય છે

પરતુ અદકાર એટલુ જ્ઞાન જ ક્યાં થય રે છે । મેઘવેલારની જાદ લીમાં ગે । જ ગની રવરુઠ દવાને અદર ના રેની નથી અને અજરના મેમો જાર નીકળા રે ન્યાં એ રીને જનવમનમાં રેલી અ કારની જે રી । રવરુઠ અજારને અદર નીકળતા રેની નથી અને અજરના પ્રકામને અદર ત્યા દી નરો । જા અજાનવા અજકારમાં જ પ વાય છે તે અજારને મ તે નથી જન્મ ઉરો રે છે

અભિક મ પ । મા પ । મા જુ રાજ જે મે પો નરને તે જન વ મુ । પ ની મનદા । નિજવ ઉપર આજવા નામ મન

અધ થઈ જાય છે પછી પ્રશ્ન ન્યાયાન્યાયનો ન રહેતા વ્યક્તિગત પ્રતિષ્ઠાનો બની જાય છે વ્યક્તિગત માન પાછળ અધ બનેલો માનવી શું નથી કરતો ?

પણ અહીં કાર જ તેના પતનનું કારણ બને છે તે બંધી લલાઈ-એને દડો મારીને કાઢી મૂકે છે અહીં કારીને ડાઘની સાચી શિખામણુ પણ સાલજવામા અપમાનનો આભાસ થાય છે પછી માનવાની તો વાત જ કયા રહી ? પછી તેના જીવનમા રહેલા સદ્ગુણો, પહાડ ઉપરના ઝરણાની માફક સમાપ્ત થઈ જાય છે, પાણીનો સ્વભાવ છે કે તે હમેશા ઉપરથી નીચેની તરફ વહે છે, એવી રીતે સદ્ગુણુ પણ નીચે ઊતરતા જાય છે જેના જીવનને અહીં કારનો સ્પર્શ થયો છે, તેનામા સદ્ગુણુનું પાણી ટકી શકતું નથી, એટલે મનમાથી અહીં કારને કાઢી નાખી તેમા સદ્ગુણોને ભરવાનો પ્રયત્ન કરો.

પરતુ, માન જેટલી અનાવશ્યક વસ્તુ છે, તેટલું જ અવાલિમાન આવશ્યક છે તમે નમ્ર બનજો, પણ દીન ન બનશો સદ્ગુણોની સામે નમવામા નમ્રતા છે, પણ સ્વાર્થ સામે નમવામા દીનતા છે કોઈ સદ્ગુણી વ્યક્તિને તમે હજાર વાર નમો તમારું ગૌરાવ વધરો પરતુ સ્વાર્થના પ્રલોભન અને ભયની સામે એક વાર પણ મસ્તક નમાવશો નહિ ત્યાં નમવાનો અર્થ સ્વાર્થ અને અન્યાયને ઉત્તેજન આપવા જેવો થશે.

ભગવાન મહાવોર, પાત્રાપુરીની અતિમ દેશના-ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં સૌથી પહેલા અધ્યયનમા, વિનય ગુણુ ખીલવવાની પ્રેરણા આપે છે તે જ ભગવાન ખીજા અધ્યયનમા પોતાના સાધુઓને દીનતાનો પતિત્યાગ કરવાનું પણ ફરમાવે છે ભગવાન કહે છે -

સાધુજીવનની લાખી યાત્રામા તારે ભૂખ અને તૃપાના સકટો પણ સહન કરવા પડશે કારણ કે સાધુજીવનનો માર્ગ કૂલોથી નહિ પણ કાટાથી પથરાયેલો છે, પરતુ એ માર્ગ પર ચાલતા તારા જીવનમા દીનતાનો જરા સંખી છાટ પણ ન આવે, ભલે ભૂખ તારા શગને દુર્બળ બનાવે પણ તે મન ઉપર આક્રમણુ ન કરે એ જોજો.

તનની દુર્બળતા મનમા ન પેમે તે માટે વીતગગ પ્રભુ એતવણીરૂપે કહે છે-

“ કાલી પવ્વંગ સકાસે, ક્રીસે પમણિ સત્તપ ।

માયન્ને અસળ-પાણસલ અદીળમણલો ચરે ” ॥

શૂન્ય અને તરસને કારણે તારો દેહ કાચબના પગ જેવો કૃત થઈ જાય છતાં તું મનમાં દીનતા ધારણ કરી વિના ચાલને વિશ્વાસ વાડું છે. જીવન છે છતાં તેને માટે તું કોઈની પ્રવચ્છા ન કરીશ. ધર્મ કથા સ્વાધ્યાયનું એક ભાગ છે અને એ તપ પણ છે. મુનિજીવનમાં સ્વાધ્યાયનું મહત્ત્વ પૂર્ણ સ્થાન છે છતાં પણ સાધક ■ બિદ્યા માટે સ્વાધ્યાય ન કરોશ. નહિ. તો સામાન્ય જનતા તેનો સીધો અર્થ એવો કરશે કે બાહ્ય શાંતિ આપીને ઉપદેશ દીધો એ બધું માત્ર એ શે શા માટે હતું. આ વૃત્તિ વાળું સ્વાધ્યાય જીવન માટે શૈલકારપદ નથી તેમ જ જૈન શાસનને માટે લાજકારપ છે.

તમે નમ્ર જાનો પણ દીન નહિ. એવી જ રીતે સ્વાધ્યાયની મનો પણ અધ્યાયની નહિ. અધ્યાયને સ્વાધ્યાયનું એટલું અંતર છે કે જેને ધ્યાન વાવની જરૂરી અને સ્વાસ્થ્યસૂચક જરૂરીમાં છે.

તદુરસ્ત માનવીના શરીરમાં જરૂરી હોય છે. જો જરૂરી ન હોય તો તે મોતનું વોરટ જ આવે. પણ જો પરિવેશ સાચવવામાં કરતાં ઉપર જાય તો તે ચિતાનું કાચું બનશે. તેને માટે કોઈકેટલું પણ ભેગું પડશે.

અચાનક એવી જ રીતે, સ્વાધ્યાયનું શરીરની જરૂરી જરૂરી છે. અધ્યાયને પોતાના દેશનું પોતાના ધર્મનું પોતાના સમાજનું ધોરણ હોવું જોઈએ. જો કોઈ મનુષ્ય યોગ્યક પૈસાની આતર ચામુંનાં કિતનો નાશ કરવા તદ્દપર ધ્યાન તો જાણવું કે અધ્યાયનું ચામુંને મોટું પ્રકાશ કરી શકે છે.

તમારામાં આત્મધોરણ હોવું જોઈએ. ગાંધીજી એટલા વિનમ્ર હતા કે તેમની વિનમ્રતા એ બારતનો બાહ્ય છે. પોતાની શૂંઠ જો જાણતી તો એક નવું બાળકને નમવામાં પણ તેમને શરમ નહોતી આવતી પણ આદિ કાની ધુસારીમાં એક અધ્યાય તેમને ગાંધીમાંથી જન્મા આપી કરવા કહ્યું તો તેઓ જરાયે ચકચકા પણ નહિ. જો કદાચ કોઈ વૃદ્ધિ તેમને કહ્યું હોત તો તેને તમા આપવામાં એક ક્ષણનો પણ વિચાર ન કર્યો હોત. પરંતુ અધ્યાય પ્રક્રમ જુદો હતો. જો તેમણે જન્મા આપી કરી હોત તો સમગ્ર બારતનું સ્વાધ્યાયનું જીવન રહેત. એટલા માટે તેઓ તે અધ્યાયની ગાંધી અને માર આઈને પણ જન્મા ઉપર બેસી રવા. કારણ કે આ સ્વાધ્યાયનનો સ્વાસ્થ્ય હતો.

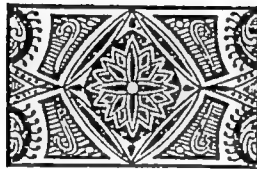
આત્મધોરણ વેગને નથી. ધૂળ જેવી વસ્તુ પણ કોઈને તિરસ્કાર સ્થાન કરી શકતી નથી. કોઈકેટલા આવામાં આવે છે તો તે કોઈકેટલા આવામાં ચડીને બેસી નય છે.

હા તો તમે સ્વાભિમાનની રક્ષા કરો પણ તેને માટે તમારે અહકારને તો વિદાય આપવી જ પડશે અહકાર થયા પછી ધ્યેયની પ્રાપ્તિમાં એક સેકન્ડની પણ વાર લાગવાની નથી સ્વામી વિવેકાનંદના શબ્દોમાં કહું તો—

“જે તમારો અહકાર ઓગળી ગયો તો કાઈ પણ ધર્મપુસ્તકની એક લીટી પણ વાઝ્યા સિવાય મદિરનું એક પણ પગથિયું ચઢ્યા સિવાય, ન્યા બેઠા હશે ત્યાંથી જ મોક્ષ મેળવી શકશે ”

તા. ૧૮-૭-૫૯

જૈન ઉપાશ્રય, માટુગા.

દેખી માનસ સદા લયભીત ગહે છે

પૃથ્વીની રક્ષા સમુદ્ર કરે છે, ધરની રક્ષા ચાર દિવાલો કરે છે, રાષ્ટ્રની રક્ષા શાસક કરે છે, તો મનુષ્યની રક્ષા ચરિત્ર કરે છે

જેમ મધુગ્ની ગોલા એની પાખોથી અને પાખોની શોભા મધુગ્થી છે તેમ વ્યક્તિ અને સમાજની શોભા પરમ્પરના પ્રેમસભ્ય ધથી છે

વેગથી વેર વધે છે, આપણા હૃદયનું વેગ શત્રુના વૈરાગ્યિને માટે ઇંધનરૂપ છે જે આગમાં ઇંધણુ ન પડે તો તે સુગ્રાઈ જાય છે

દરેક માનવીના મનમાં એક મહત્વાકાંક્ષા હોય છે કે તે મજાન બને. તેના દરેક પ્રયત્નો મહાન જનવાની દિશામાં જ હોય છે પણ તેમ જેમ તે આજળ વધવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેમ તેમ તેના મનનો અહંકાર તેના મૂર્ખાઈ અટકાવત કરવો જીવો રહે છે. સફળતાની સાધોસાધ માનવમનમાં અહં જન્મે છે તે અહં તેનો પ્રેરિતને રૂઢી છે મનના અહંકારને એક અત્રિજ વિચારે ટાંકણીની છપમાં આપી છે ટાંકણી કાજળમાં પેસે છે પરંતુ તેનું માધુ તેને આજળ જવા દેવું નથી, એ જ પ્રમાણે અહંકારમાં ઝવેંતના મનેષ વ્યકિતનું મસ્તક તેની પ્રગતિને અટકાવે છે.

અહંકારી અકિતની એક આ ન હોય છે કે તે પોતાના / કાર્યોને સર્વજ્ઞ ઠાંખતે છે તેના કાન હમેશાં પોતાની પ્રશંસા સાંભળવા / ઉત્સુક હોય છે.

અહંકાર એ કનાવનું જન્મું રૂપ છે આ ન કનાવનું સબધમાં સાંભળતા આના જા. આ પહેલાં તમે મનની જ્વાળા કોષ કરવાનું સબધમાં સાંભળવું છે આને મન પર વિચાર કરીએ.

એક પ્રથમ શબ્દ છે કે તે જાવે છે શા માટે? એક માવુસ શાંત અને સ્વસ્થ મોડો છે તેની પાસે જાક વાન ઘઈ કે તેના હૃદયમાં છૂટી આજ કામૂરી જોડે છે તે શાંતિમિત પસન્ન આદર્શી એકદમ સાધપીળા ઘઈ જાવે છે એ શબ્દો એવું શુ કામ કરે છે કે નેથી દુઝાનેથી ક્રોધ જાતી નવ છે આપ જવ બિગણુથી જુએ ક્યારે પણ એકાન્તમાં ચિંતને શાંત રાખી આ સબધમાં વિચાર કર્યો છે? મનુષ્યો અને જાન્ય / દુઝાનેય નાશ કરવાની યોજનાઓ યાવ છે કાઈ શત્રુના જ પુઝો જે શરીરમાં ઘૂસી અર્થ

હે.ય તો તેનો નાશ કરવા તમે ફેટલા આતુર બનો છો ? તુગત જ ડોક્ટર પાસે જઈ ઈન્જેક્શન લો છો.

હોગિયાર ડોક્ટર શરીરમા પ્રવેશેલા રોગના જ તુઓનો નાશ કરતાં પહેલા, તેની ઉત્પત્તિના કારણો શોધે છે તમે પણ કુશળ ડોક્ટર બનો અને જુઓ કે ક્રોધના ઝેરી જ તુઓ કેવું આક્રમણ કરે છે જરા બારીકાઈથી જુઓ તો જણાશે કે ક્રોધના જ તુઓ અહ કારમા પેદા થાય છે ક્રોધનું મૂળ અહ કાર છે, ન્યારે માનવ મનના અહ કાર પર આઘાત થાય છે, ત્યારે તે ઊછળે છે, આ ઊછળતા અહ કારનું નામ ક્રોધ છે.

ન્યારે કોઈ કાઈ કડવી વાત કહે છે તો તે બોલી જોડે છે-મને જણો છો હું કોણુ છું ? આ “હુ” ઉપર ચોટ લાગી કે ઊભરો ચડ્યો આ અહ કેટલીક વાર કુટુંબ પરિવાર સુધી વિસ્તરે છે, તો કેટલીક વાર પોતાની જાતિ કે વશપર પરા સુધી ફેલાય છે આથી કેટલીક વખત ક્રોધના મોઢે પોતાના કુટુંબ કે પરિવારને હલકા પાડે તેવી વાત સાલળી આખો લાલ્લ થઈ જાય છે તેની વશપર પરાને કોઈ નીચી કે હલકી કહે તો તે સહન કરી શકતો નથી. આ બધું શું છે ? અહ કારના જ આ બધા રૂપાતર છે.

શરીર ઉપર ધા પડે તે માણસ હસતો સહન કરો શકે છે, પણ તેનો અહ ઉપર ધા પડે ત્યારે તે ધુધવાઈ જોડે છે અહ પર થયેલ ધા તેના તન, મન અને પ્રાણને ધાયલ કરી નાખે છે અહ ઉપર થયેલો ધા એવો હતો કે જેને પરિણામે આખું ગૌરવસૈન્ય નાશ પામ્યું દ્રૌપદીએ માત્ર એક જ વાક્ય ઉચ્ચાર્યું કે, “આઘળાના દીકરા પણ આઘળા જ હોય” આ વાક્ય દુર્યોધને સાલળ્યું અને તેનું અહ ધવાયું અને તે ધામાથી અદાર અક્ષૌહિણી સેનાના રથિર વલ્લા યાદ રાખો કે માનવ મનવા સુપ્ત અહ કાર પર ચોટ લાગે છે, ત્યારે ક્રોધ ઊભરાય છે.

તો એ પણ ન ભૂલજો કે ન્યા સુધી હૃદયમા અહ કાર ભર્યો છે ત્યાં સુધી તેના પર ચોટ લાગવાની જ એક વાગ કુટુંબોલને ક્રોધએ પૂછ્યું કે દુનિયા તને કેમ ઠોકર માટે છે ? તુ ઠોકરો ખાવા છતાં પણ ઉપર ઊછળે છે માટે જગતે તારું સન્માન કરવું જોઈએ, તેના બદલે તારું તો ઠોકરો ખાવી પડે છે આ બાલુ આવે તો પણ લાત અને સામી પાટી પાસે જાય તો ત્યાં પણ લાત.

કુટુંબોલે કહ્યું-વાત તો સાચી છે મને પણ આ તિગ્ગકાર પર રોપ ચઢે છે ન્યા જાઉં ત્યાં લાતે ચઢે છે, પણ તેનું કાગળ એ છે કે માગ.

પેટમાં અકારની હવા બરેલી છે તે અને ઠાકરા ખવચવે છે એમાં સુધી એ દવા રહેશે ત્યાં સુધી દુનિયાની ઠાકરા ખાવાનું ચાલુ રહેશે.

અ કા ના આવેશમાં બને માનવી પોતાને મહાન માને પણ દુનિયાની નગરનાં તે નીચે પડતો જાય છે એ નહીં છે કે જો તમે જીવ જોને નીચા માનશો તો તેઓ નિર્ધન હોય કે ગરીબાઈથી દુઃખાયેલા હોય તમારા અકાર સામે વિરોધનો સ્વ ભયે ન કાઢે પરંતુ તેને ઠાકર તે જગર સામે છે શાક રાખો કે અનતકાળ સુધી કાલખને માટે ઠાકર ઠાકરને મુશામ રાખી શકવું નથી અનતકાળની વાત જવા દો પણ જો મુશકમતો ઉદય અને તેનાં ફળ મળવા મડિ તો ચોક્કસ જ દિવસ તેનું કિસ્મત બદલાઈ જાય છે અને તેના આશ્વસતાનું કિસ્મત તેની આજણ શિક્ષુ પડી જાય છે તમે એ જોશુ હોશો અને અનુભવ પણ ક્યો હશે કે તેમનાં કિસ્મત મધ્યાહ્ન સુધી માફક ચમકનાં હતાં જેમના મહેતોમાં થી કે તેમને બધે અચરતા દીરાઓ બળતા હતા તેમનાં કિસ્મત એવાં તો જગડી ગયાં કે તેમના ધરનાં વાસણો સુકાં વેચાઈ ગયાં અને તેમના ધરની વડુ અને દીકરીઓ કે જેમણે ઠાકર દિવસ એક પાણીનો સોટો પણ બપો નહાંતો કે તેમ કરવામાં પ્રાપ માનતી તેમને પારકે ધેર દાસીઓ બની વાસણ મળવાનાં કામ પણ કરવાં પડ્યાં.

જીજી બાલુ મુખર્ષિમાં એવી એક નહિ અનેક વ્યક્તિઓ મળી આવશે કે જેમના જીવનનો ઇતિહાસ જુઓ તો આપને આશ્ચર્ય થશે. તેમના જીવનના ઇતિહાસનો ધાર બ ગરીબીથી શાય છે અને તે એવા આજણ વધ્યા છે કે આ ? મિશ્નમાર્ગિઓની પદ્ધતિમાં એસે જ માનવીએ પોતાના જાગ્યનું અસિમાન ન કરવું જોઈએ વૈભવના જગરા મૂરવા તડકામાં જીભ રતી ઠાકના દુર્ભાગના ડાંબગની મરકરી કરશે નહિ. જીજી વાત માનવીની પાસે એવી કઈ વસ્તુ છે કે તેને તે ગર્વ કરે ? ને કદાચ વૈભવને ગવ મનમાં આવતો હોય તે જરા એ અકર્તા સમ્રાટોને શાક કરે કે જેમની પાસે બારતબરનું વિશાળ સામ્રાજ્ય હતું અને જેન કયા સાહિત્યમાં અમતતા રત્ન શાસિબદ્ધની સંપત્તિને શાક કરે અને તેમની સાથે તમારી સંપત્તિની સરખામણી કરી જુઓ.

સંપત્તિને ગવ આવતો હોય તો નિરાશિતો તરફ નજર કરો. જેઓ ગઈ કાલ સુધી વગર મો રોમાં મહાશતા હતા અને આ ? જાગ્ય પરવારી જતા એકેક પૈસા માટે જી ન તરફ નજર કરે છે અમીરી એક રાતમાં ગરીબીમાં પથટાઈ ગઈ.

સપત્તિ સિવાય માનવીની પાને ગદ્ગિતનુ ળળ પશુ છે, કદી કદી તેને સત્તાનો અદકાર પશુ આવી જાય છે એવો અદકાર મનમા આવે તો નેપોલિયન, હિટલર કે મુસોલિની તરફ નજર કરો તેમના સત્તાશાળી જીવન તરફ જુઓ તેઓ એક દિવસ દુનિયાભરના સામ્રાજ્યના સ્વપ્ના જેતા હતા. સમ્રાટ નેપોલિયન તો જાની ઠોકાને કહેતો કે મારી ડિક્ગનેરોમા “અસ-લવિત” જેવો કોઈ શબ્દ જ નથી આવા આત્મવિશ્વાસ સાથે જે દિશામા તે પગ ઉપાડતો તે દિશાનો પૃથ્વી વચ્ચરી બિક્તી જનનાના પ્રાણુ સ્પી જાકના તે ગર્વની સાથે કહેતો કે આખી દુનિયાને એક દિવસ મારી ધુટલુયે પડુ પડશે પણ તેનુ દિરમત એવુ બદલાયુ કે તેને મરતા કદન પણ ન મળ્યુ પૃથ્વીના પ્રાણુને સ્પાવનાર યોદ્ધો એક નાના સરખા ટાપુ ઉપર કેતીની હાલતમા મર્યો હજરો વીરોના લોહા વહાવી મેળવેલો વિજય તેની સામે જ પરાજયમા પલટાઈ ગયો

મદાધ મુસોલિની ઉપર ગદ્ગમીવૃત્તિ એવી જોર કરતી હતી અને પોતાની વાયુસેના ઉપર તેને એટલો ગર્વ હતો કે તે અભિમાનભર્યા અવાજે કહેતો કે યુદ્ધ તો વિશ્વના અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે નાના સરખા એપિસિનિયાને તેણે કેટલા જ ગલીપણાથી કચડી નાખ્યુ હતુ ! નાનાસરખા દેશના આધુનિક શસ્ત્રસમવટથી વિહીન નાગરિકો પર ઝેરી ગેસ છોડયો પણ યુદ્ધને અનિવાર્ય કહેનાર મુસોલિનીનુ ગર્વોન્નત મન્તક યુધ્ધે જ નીચુ નમાવ્યુ લશ્કરના પડાવમા જ તેની જીવનલીલા સમાપ્ત થઈ ગઈ

અને હિટલર ! તેનુ નામ જ આતકનુ પ્રતિક બની ગયુ હતુ વિશ્વ વિજયની ધૂનમા તેણે માનવતાને ગુલામ બનાવવાનો આતક ફેલાવ્યો હતો એક હાથમા હાથકડી અને બીજા હાથમા યોગ્ય લઈ દુનિયાને પડકારી રહ્યો હતો કા તો આપ ચુપચાપ હાથકડી પહેરી લો કા તો તમારા ઉપર યોગ્ય પડે તમારા મહેલો ઉપર યોગ્ય પડે અને તમારા અરમાનો ધુમાડો થઈ ઉઠી જાય પણ એક દિવસ એવો આવ્યો કે હિટલરના પોતાના અરમાનોની રાખ થઈ ગઈ, માત્ર તેના અરમાનો જ નહિ, પણ તેનો પ્રિય દેશ જર્મની પણ ખ ડિયેરોમા પલટાઈ ગયો વીજળીના ઝળકારા જેવો તે જગતની રગ ભૂમિ પર આવ્યો અને તે જ રીતે નાશ પામ્યો અને તેના શબ્દો પણ પત્તો ન લાગ્યો

જે સત્તા જ ટકવાની નથી તો એવી સત્તાનો મદ શી રીતે ટકશે ? આપની નજર સામે જોતજોતામા ભારતના સાતસો રાજ્ય રજવાડાઓની-

સત્ય જિનગર્ભ ગર્ભ સદીએથી ચાલી આવેલી પુરાણી રા નણ્ણી પર રાને ખતમ ચતાં એ મદિન્ય પણ ન લાગ્યા

ક્યારેક ક્યારેક માનવીને પોતાના સીદ્ધાંતુ પશુ અભિમાન આવે છે પણ સૌ પનો કેદ કેટલો વખત ટકવાનો છે ? વ્યાધિની ઉપાધિ તેની પાછળ પડેલી જ છે એ મારી વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હાલ તો મુબઈની હોસ્પિટલોમાં જઈને ખાતરી કરો ચાર દિવસ પહેલાંનું સુદર સુક્રમાર બાજક આ ? ચામડીના રાચથી એવું પી ાતુ જેવામાં આવશે કે તેના સામું પણ તેવું તમોને નહિ ગમે. કદાચ વ્યાધિથી બચશો તો સૌદ્યના દુશ્મન જેવી વૃદ્ધાવસ્થા તો આવશે / આ જ વાત બળતી છે જે ચક્ર તીએ! એક બાણ વડે એક લાખ ચોદાઓને મારી શકતા હતા તેઓ પણ સદાને માટે સર્ષ મથા લોગની બેડીઓને કાચા સુતરના તાનણાની માફક તેની નાખવાની શક્તિ ધરાવનાર બદાદુરા કાચા સુતરથી એવા બધાઈ મથા કે પાસુ બલ્લવાતુ પણ મુરેલ બન્યું

એક ચી / મીજ પણ છે કે ક્યારેક ક્યારેક માનવીને તેવું પણ અભિમાન નમે તે છે તેની શાનશક્તિ બ્યારે કોઈ કાલ હલ્લવણ મનુષ્યને ચાર અક્ષર આવડે છે ત્યારે તે પોતાની જાતને સવચની કોટિમાં / મૂકે છે એ ચાર મ્નોક આમથી કે તેમથી મેડે ક્યો પણ બ્યારે કોઈ સાધુ સત પાસે મથા ત્યારે તે મ્નોકો એવી હબથી ઉચ્ચારે છે કે જે કવિ કાસિદસ જ બોલી રહ્યા હોય અને જરાક પાછળ જોશે. કેમ જાણે એમ બતાવતો હોય કે હું પણ એક વિદાન છું

આમમ કે ચોદામાંથી એચાર પ્રમો માદ કરી લીધા પછી એ કોઈ સાધુ કે સાધ્વી મામમાં આવે તો તેમની સામે તે આ પ્રમો કરશે. એ કોઈ પ્રચાવત મુનિ જરાબર ઉત્તર આપશે તો કહેશે કે મારુ ધારવું પણ એમ જ છે કલમ કોઈ એવો પ્રસન્ન આલ્મે કે કોઈ અસ્પષ્ટિ સાધુ કે સાધ્વી મળી મથા તો પછી તેના અહ કારની માત્રા એકદમ વધી જવાની વરમખ પ્રમ કરશે અને તેનો ઉત્તર નહિ મળે તો બૌરવબરી રીતે ચરદન બેચી કરશે હસને માટે પ્રમનું સમાધાન કરશે અને આલુઆલુ બેડેલાઓ તરફ એવી રીતે નજર કરશે કે જાણે કોઈ મોટો વિન્ય પ્રાપ્ત ક્યો હોય. પણ એ કદાચ કોઈ પદેચિમ સાધુસત તેને એ ષોકપ્રમાંથી / વચ્ચેથી પ્રમ પુછે તો રમ બલ્લાઈ જશે અને તે સ્કલેમ પહેમેથી જ ગળવા બેચી પ્શે.

હા તો આ વાત કુદ હલ્લની છે ચાનાત્વસ્વીય કમના ક્ષરોપતમથી

થોડું જાન પ્રાપ્ત થયું તો તેને આચરણુમા ઉતારે તેનું પ્રદર્શન કરી તમારા અહકારને ન પોષે

તમને ખબર છે કે જે બિચી જાતના જમ્બો હોય છે તે પોતાના ફળોને ઢાકીને ગણે છે તેના ઉપર કહણ કહણુ હોય છે યત્નમ, નાળિયેર વગેરે બિચી જાતના ફળો છે તે બધા ઉપર કહણુ કાચડી હોય છે કારણુ કે તેના વડે તે પોતાની મોટાઈ ઢાકી શકે, પણુ હનકી જાતના ફળો પર આવુ એક પણુ આવગણુ હોતુ નથી જમરૂપ જુઓ તેના ઉપર કાઈ હોતુ નથી હા, તો સદ્લાજ્યથી જ્ઞાનનુ કળ પ્રાપ્ત થયુ હોય તે ઢાકીને રાખો. ગૌરવને પ્રગટ કરવાયા તેનુ સત્વ નાશ પામે છે જે ખી ઉપર માટી પડે છે તે જ બિગી ગંદકે છે જે તેના ઉપરથી માટી કાઢી નાખવામા આવે તો અને તેટલુ સરસ ખી હોય, ગમે તેવુ ખાતર નાખ્યુ હોય પણુ તે બિગી શંકુ નથી તેવી જ રાતે જાનના ખીજને ખુલ્લુ ન કરે તેની જાહેરાત ન કરે જ્ઞાન જાહેરાતની વસ્તુ નહિ, પણુ આચરણુની વસ્તુ છે તેની જાહેરાત કરવી તે તેના ઉપર બખાતકાર કરવા જેવુ છે

જે કદાચ આપને આપના જ્ઞાનનો અહકાર જાગે તો આપ વિશિષ્ટ જ્ઞાનશીલ મહાપુરુષો કે ચૌદ પૂર્વધારીઓના જ્ઞાનનુ સ્મરણુ કરે અને વિચાર કરે એ અનતજાનીઓના જ્ઞાન સાથે તમારા જ્ઞાનનો સરખામણી કરે અને જુઓ કે તેમની સરખામણીમા તમારુ જ્ઞાન કયા સુધી પહોચ્યુ છે! હુ માનુ છુ કે આ તુલના જ્ઞાન-અહકાર રૂપી રોગને માટે પાવરકુલ ઈન્કેક્શનનુ કામ આપરો

ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીનુ નામ તમે સાલજ્યુ હશે જૈન સમાજના તેઓ એક ઘણા મોટા વિદ્વાન થઈ ગયા જૈનદર્શનની સાથેસાથ તેમણે અન્ય દર્શનોનો પણુ બહુ અભ્યાસ અને ચિંતન કર્યા હતા બાર વર્ષ સુધી કાશીમા રહી તેમણે અધ્યયન કર્યુ હતુ તે વખતના વિદ્વાનો ઉપર તેમની વિદ્વતાની છાપ હતી કેટલીયે સલાઓમા તેમણે વાદવિવાદમા ભાગ લીધો હતો જે સલામા જતા તે સલામાથી વિજય મેળવીને જ આવતા થયે થયેથી મળતા આ વિજયોની સાથે તેમને ન્યાયવિશારદની પદવી પણુ મળી હતી

એક વાર એક વિદ્વતસલા મળી હતી આ સલામા વિદ્વાનો કોઈ એક વિષય ઉપર શાસ્ત્રાર્થ કરતા અને એક નિર્ણાયક જય-પરાજયનો નિર્ણય કરને આવી સલાઓનો ઉદ્દેશ એ હતો કે વિદ્વાનો ભેગા મળા કોઈ તર્ક

કે શાસ્ત્ર પર તેમના મૌલિક વિચારો રૂ નૂ કરે નવી શોધ અને નવા વિચારો જ્ઞાતા સમક્ષ સામુદિક રૂપે રજૂ થાય સામા પક્ષની ખોટી ખોટી ધારણાઓ દૂર થઈ તેમનામાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાય. પણ જ્યારે આ વાદ થાય ત્યારે તેમાંથી સ્વયં જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાય. પણ ત્યારે આ વાદ થાય ત્યારે તેમાંથી સ્વયં તો દૂર જ જાયી જતુ અને વ્યક્તિગત બધું કામ કરવા મરી પણ જ્યારે વાદમાંથી સ્વયં જતુ રહે છે અને બહુમતતાનો પૂર્વગ્રહ પ્રવેશ છે ત્યારે વાદ વાદ ન રહેતાં વિવાદ જની જમ્ય છે પછી સ્વયંની શોધ અને રક્ષાનો સવાલ ન રહેતાં વ્યક્તિગત જ્ઞાન અને પ્રતિષ્ઠાનો વિષય જનાવવામાં આવે છે જેનું ધ્યેય માત્ર જીતને પરાત્પ આપી પોતાની પ્રતિષ્ઠાનું સ્થાપન કરવાનું રહે છે જ્ય-પરાજ્યની આ રૂપમાં સ્વયં ખોવાઈ જમ્ય છે

હા તો આ વિદ્વત્સભામાં શાસ્ત્રાત્મક આરોજન થયું વિજ્ઞેતાને સભાએ પાંચસો ધ નજો આપવાનું નક્કી કર્યું કે જે તેની વિજ્ઞેતાની નિશાની બની રહે શાસ્ત્રાત્મકની સજ્જાત થઈ ઉપાધ્યાય વરોવિજ્ઞેતાએ તેમાં ભાગ લીધો. વિદ્વત્ અને પ્રતિષ્ઠાના જોરે તેઓ વિજ્ઞેતા નિવરણ નિવરણ મુજબ સભાએ તેમને પાંચસો ધનજોની ભેટ આપી જ્યારે તેઓ એક રથવેથી જી ન સ્થરે વિહાર કરતા ત્યારે આ પાંચસો ધનજો તેમની યશપતાકાઓ બની આજ્ઞા ગ્રાહતી. આ ધનજો જોઈને તેઓ ઔરવાનિત્ત જનતા. જ્યારે તેઓ વિચરતા વિચરતા ગુ જ્ઞાત તરફ જતા હતા ત્યારે રસ્તામાં આધ્યાત્મિક યોગી જ્ઞાનદધનજોને જોરા થયા અને પૂરતા રનેહીઓ હતા

યોગી જ્ઞાનદધનજો ધનજો જોઈ અને તે આચાર્યની મનોદશા પ્રમાણે મયા પોતાના સાથીના મનને બાહકાર ગણવા તેમજ પ્રમ કર્યો-

આચાર્ય ! તમે સરજીવ યાની કોને જાનો છો ?

આચાર્ય વરોવિજ્ઞેતાએ કહ્યું- મારી દષ્ટિએ કેવળ યાની મદ્યાપુરુષ સ્વરૂપ જ્ઞાનના ધારક છે કે જેમનો આત્મ જ્ઞાનત જ્ઞાનના તેજથી પ્રકાશમય છે

યાની હયામા તેમનાથી જોઈ જ્ઞાનચાણક કાણ છે ? યોગીયને જી ન પ્રમ કર્યો

તેમનાથી જીને ન જરે ચોક પૂરખરો આવે. જિનેષરની પછી તેમને ન જર આવે. આચાર્ય વરોવિજ્ઞેતા મોભા.

પ્રશ્ન પૂર્વાધર પછી ?

ઉત્તર સિદ્ધસેન દિવાકર

પ્રશ્ન - તેમની પછી ?

ઉત્તર આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિ

આટલી ચર્ચા પછી આનંદધનજીએ આનંદ પામી ફરી પ્રશ્ન કર્યો.
“ અચ્છા, હવે આપ બતાવો કે વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓની પકિતમા આપનું જ્ઞાન
કયા સ્થાન પામે છે ? ”

આચાર્ય યશોવિજયજીએ કહ્યું “ તેમની સરખામણીમા તો મારું જ્ઞાન
ટકી જ શકે નહિ કયા તે વિશિષ્ટ જ્ઞાની અને કયા હું અહપસ ? ”

“ તો પછી એ કહો કે એ અનંત જ્ઞાનીઓની આગળ કેટલી ધન્યો
ફેરકતી હતી ? ”

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આચાર્ય મૌન હતા હવે તેમને તેમની ભૂલ જણાઈ
અને તે જ વખતે તેમણે તેમની ભૂલ સુધારી લીધી

આ તો આચાર્ય યશોવિજયજીની વાત છે હવે થોડી તમારી વાત કરુ ?
ખોટું તો નહિ લાગે ને ?

તેમણે તો ભૂલ જોઈ તેનો સ્વીકાર કર્યો અને સુધારી પણ લીધી.
પણ આજે જે ભૂલ બતાવવામા આવે તો તે ભૂલ બતાવનારની જ ટીકા
કરવાનું શરૂ થઈ જાય છે અચ્છા, હવે તમે એ બતાવો કે તમે અહાં
તમારો ભૂલો તપાસવા આવો છો કે તમારી પ્રશ્નસાના ગીત સાલળવા આવો
છો ? “ તમે ઉદાર હૃદયવાળા છો સમાજની તમે ધણી સેવા કરી છે તમારા
જેવાઓ તો સધનું ગૌરવ છે સવની પ્રગતિ માટે ધણી સેવાઓ આપી છે ”
આપના જ્ઞાન આવી પ્રશ્ન સા સાલળવા આતુર છે કે ભૂલોને તપાસવા અને
સુધારવા ? તમે જે કંઈ છો તેના ગુણગાન સાલળવા ઉપાશ્રયમા આવો છો
કે જે કરવાનું છે અને નથી કરતા તે કરવાની પ્રેરણા લેવા આવો છો ?

જે પ્રશ્નસાના પુષ્પ જ પ્રિય હોય તો યાદ રાખો કે પ્રગતિ રુધાયેલી જ
પડી છે આચાર્ય યજ્ઞોવિજયજીએ ભૂલ જોઈ તો સહજ લાવથી તેનો સ્વીકાર
કર્યો અને સુધારી લીધી તથા ભૂલ બતાવનાર તરફ જરા પણ ગેપ-દેપ
તેમના મનમા પણ ન આવ્યો એ જ કારણે તેમના મનમાથી જ્ઞાનનો અદકાર
નાશ પામ્યો

મનનો દેવ વિકાસ છે પણ તેનો અદકાર તો હિત્તાને બદલે પાન ન થાય છે અને હવ હાથ છે પણ તેની આજ કડી નથી હોતી. આમનો ગુણધર્મ ઉચ્ચતા છે એટલે તે તો સગમાવવાનું જ કામ કરશે. ખરી બંધે તે આજ સાકાની હોય કોષાસાની હોય કે ચક્રની પણ તે દ્રવ્ય વિના રહેશે નહિ.

આમની માફક જ અદકારનો સ્વભાવ પણ દ્રવ્યનો જ છે તે દબેશ મનની શાંતિને સગમાવ્યા કરે છે વિનયના ગુણને વાજ કરે છે ખરી બંધે તે અદકાર દેહનો હોય અર્પિતનો હોય, અગ્નિનો હોય આનંદો હોય કે ક્રિયાનો હોય પણ તે અત્માના ગુણોને તો ખનન કરી નાખશે.

ધણા માણસોમાં પોતાની ધાર્મિક ક્રિયાઓ કે ધર્મસ્થાનોનો અદકાર ભજે છે એ આટલી સામાયિક કરી આટલા ઉપવાસ કર્યા આટલી આજા ધ્યા કરી બી ન શુ કાંઈ કરી શકશે ? પણ અરે ! અરે ભણા માણસ તો છે તે મન કર્યા સામાયિક કરી ઉપવાસ કરી દેહને કૃષ કર્યો. પણ તારા મનનો અદકાર કૃષ થયો કે નહિ ? તે સિવાય તારી આ બધી સાધનાઓ, મનનો દુષ્ટો ચોર-અદકાર, ગળી જશે અને તું પાછો કોરા જ રહી જઈશ.

મનનો અદકાર સાધનાના ધર્મોંએ એળવે છે એવાણુ દુષ્ટ તુરસ્તમિ રક્ષક નહિ, પણ અધિક હોય છે એટલે જો તમે સાધનાના ધર્મને અદકારના એરથી મુક્ત રાખશો તો પછી સર્વજ્ઞ બધાને માટે સુખદ નીવડશે.

તા ૧૭-૭-૫૬

જેન ઉપાસ્ય, મહુવા

મગરની આમકિત વામના ઢભેવાય છે અને પ્રભુની આમકિત, ભક્તિ કહેવાય છે ઈશ્વરના આપણા તરફ ખેચવાનો પ્રયત્ન, તે ભક્તિ છે ભક્તિમા ભક્ત, પોતાના પતનમા લગાવનને મોઢ છે, ન્યારે આન્મા સસાન્ના પદાર્થોમા પોતાનો ગજાતમક મયધ વેડ છે ત્યારે તે ગગ આત્માને માટે પતનનુ ઢાગા બને છે, ઢાન્યુ કે તેમા મોહ છે મોહ પોતે એક બધન છે ન્યા મુધી પદાર્થો પ્રત્યેની આસકિત મટી નયા જતી ત્યા મુધી રીતગગતા તરક મનનુ આકર્ષણુ નધા યતુ

મોહની સ્થિતિ ગીતેગ ડોડાકોડી સાગગેપમની છે તેમાથી ન્યારે અગગોતેર કોડાકોડી લય થાય છે ત્યારે આત્માને 'નમો અગ્નિતાણુ' બોલવાની ભાવના જગૃત યાય છે.

ન્યા મુધી ભૌતિક પદાર્થોનુ આકર્ષણુ મનને ખેચતુ રહેરો ત્યા મુધી, તેમા ભક્તિના અકુરો ફટી જ નહિ શકે દેહાસકતને માટે દેહાતીતની ઉપાસના સભવિત નથી દેહાસકિત લધને કદાચ દેહાતીતની પાસે પહોચશે તો ત્યા પણુ તેની મોહમય દષ્ટિ, ભૌતિક દ્રવ્યોને જ શોધશે પદાર્થો સાથેનો આત્માનો ગગસબધ અનાદિ ઢાળનો છે માટે તેના ઉપગ્રથી આસકિત દૂર કરવા માટે પુષ્કળ સાધનાની જરૂ છે એ રાગને ત્યાગવા માટે પ્રભુમા પ્રેમ જ્ઞેડવો પડશે એટલા માટે જૈન દર્શનમા અપ્રગત ગગને હહાવવા માટે પહેલા પ્રશસ્ત રાગનો આશગ લેવામા આવે છે પરતુ, તે પ્રશસ્ત રાગ પણુ છોડવા માટે જ છે તેને માટે એક આચાર્યે ઘણી સુદર ઉપમા આપી છે કંટકનેવ કંટકમ્-પગમા કાટો વાગ્યો હોય તેને કાઢવા માટે તેના કરતા પણુ વધુ અણોદાગ ઢાટો બોકવામા આવે છે, પરતુ તેનુ કાર્ય પૂરુ થતા તેને પણુ કાઢી નાખવામા આવે છે એવી જ રીતે અશુભની અનાદિ

કાળની વૃત્તિને ફેરવવા માટે શુભમાં ભાવની જરૂરી છે તિનેપરના ગુણેતુ વર્ણન આ મગ્નવૃત્તિ પેદા કરે છે કષારક એ શુભ ભાવ, શુદ્ધ કાલ્યુ બની શકે છે

જેવી રીતે સાધારણ વસ્તુ નદીના નિચાદમાં મળીને, સમુદ્ર સુધી પહોંચી શકે છે તેવી રીતે ભક્તિતન્ત્ર પ્રવાહમાં તણુચાચાએ આત્મા પ્રભુમય બની જાય છે ચિત્તશુદ્ધિ માટે તપ જપ દાન જ્ઞાન વગેરે અનેક કર્મ છે તે જમાં સાધનોને સોમ સાથુ જરોયા ઈશ્વારિની ઉપમા આપીએ તેા ભક્તિતને પાણીની ઉપમા આપવી પડે. સોમ સાથુ વગેરે સહાર્ષ માટે વધારે કામ કરે છે પણ જો પાણી ન હોય તેા એ વધારેા ઠાઈ ઉતોજ નથી. જીજુ જો સોમ સાથુ વગેરે ન હોય તેા એકલા પાણીથી પણ કપમ ધોઈ શકાય છે આ જ વાત તપ-જપની સાથે પરમાત્મ-ગુણેમાં ત મ્મનાની છે સાચી ત મ્મતા આપના મેધને ધોઈ શકે છે

પણ આ સ્તુતિસ્તવ અત પ્રિય દોવો જોઈએ તેમાં અતરને અચળ દોવો જોઈએ. તેમાં આત્મા ન જોશતે હોય એવી વસ્તુ માત્ર અધારને આધાર છે જો દુકાનમાં માથનેા રટોક ન હોય તેા માત્ર સો-કોસો વેપારમાં સ્થાયક થઈ શકતાં નથી. માત્ર સૈનિકનાં કપમાં પહેરી ભેવાથી ઝાઈ સૈનિક બની શકતુ નથી. જેઓ કહેણાં સુક્રમાર ચેખા ઉપર સુતા રહે છે મદ્દ કને અવાજ સાંભળીને ભય પામે છે રજુશ્રમિના તામથી જ્ઞમને દુભારી છૂટે છે તકષાર પડકારાં જુ જ્ઞમને આવ-તુ નથી એવા સનિકા કાઈ ઈતિદાસના પાને અમર થઈ શકતા હશે ? આવી જ વાત બાલ કિયાની છે અમુક પ્રકારની વિશેષ કિયાએ કરવી તે અધારનાં વચ્ચે જેવુ સાધનર્થ સાધન છે પરતુ રત્નિસ્તવની ત મ્મતા કઈક સુદી ન રીજ છે તેને સળધ અધારથી એકલો નથી ગેટકો અતરમથી છે સૈનિકનેા સળધ જેટલો વીરતાથી છે એટલો તેના અણુવેશમાં નથી વીરતા ન હોય તેા અણુ વેશની કિમત કેટલી ? સૈનિકનાં વચ્ચે તેા એક માટીનાં પુવળાને પણ પહે રાવી શકાય છે

હા તેા સાધના અને ભક્તિમાં વચ્ચે અને માળાઓ એટલી અજીર અમ નમાં ક તી કે ગેટલી અતરની ત મ્મતા કરે છે અતરની ત મ્મતાના અભાવે સાધના નિ પ્રણુ બની જશે. તેમાં સમ્માર્ષ અને સજ્જતાનેા અભાવ હશે. સમ્માર્ષ વિના કોઈ પણ વસ્તુની કિમત નથી. તે અસ્થ વસ્તુ હોય તેા પ્રમાણમાં એકલી હોવા છતાં તેનું મૂલ્ય વિશેષ હોય છે સંભળવામાં

આવે છે કે રેડિયમ ધાતુ દુનિયાની સર્વ ધાતુઓમા અધિક ક્રિમતી છે, તેની એક તોલાની ક્રિમત લગભગ ચાર કરોડ રૂપિયા જેટલી થાય છે તેનો એક કણ પણ મહા ક્રિમતી છે, પરંતુ શરત એ છે કે તે અસધી ઠોધી નેઈએ અને એક કણ હોય, ને અસલ રેડિયમને . તો તે ચમકશે, પણ ને અસલ નહિ હોય તો એક તોલો ૭૫ દસ તોલા એકઠું કરશે તો પણ તેમા જરાય ચમક નહિ આવે આવી જ વાત સાધના અને પ્રાર્થનાની છે ને તેમાં હૃદયનો રસ ન હોય, સચ્ચાઈની ચમક ન હોય, તો પછી તેનું પ્રમાણ ગમે તેટલું હોય, તેની ક્રિમત કાઈ નથી તેવી સાધના વડે આત્મકલ્યાણની ઈચ્છા રાખવી એ એટલું જ નકામું છે, કે જેટલું લોહાની નાવમા ખેસી સાગર પાર કરવાની ઈચ્છા રાખવી તે તરશે નહિ પણ તળીયે જરૂર પહોચાડશે

સુવર્ણભસ્મ તમે ખાઓ છે મહિના સુધી સેવન કરવામા આવે તો જરૂર તેની અસર થશે તમે નરી તાજગી અને ઝકુર્તિનો અનુભવ કરશો, તમારા લોહીમા નવું બળ દેખાશે, પણ મહિનાઓ સુધી ભસ્મનું સેવન કર્યું શરીરમા તલમાત્ર ફેર નં પડ્યો, ઝકુર્તિને બદલે જડતા આવી, શક્તિ જરા પણ ન આવી, તો પછી તમે એ ભસ્મ આપનાર વૈદ્યને પૂછશો કે “ વૈદ્ય સજ, આ તમે સુવર્ણભસ્મ ખવડાવી કે ખીજ કાઈ ભસ્મ ? ” એવી જ રીતે વર્ષો સુધી જપ કર્યા, સાધનાની માળાઓ ફેરવી, છતા મનમા પવિત્રતાનું એક કિરણ પણ ન આવ્યું, અરિહંતની ઉપાસના કરતા કરતા વર્ષો વીતી ગયા છતા પણ કામ અને ક્રોધરૂપી દુશ્મનો ઉપર જગ પણ વિન્ય ન મળ્યો, થોડા પણ કારણ ગળતા ક્રોધ તમારા આત્મા ઉપર સ્વાર થઈ ગયો, વીતરાગને રટના રટતા, એક ઇચ જેટલો પણ રાગ ઘટ્યો નહિ, તો પછી વિચારવું પડશે કે સુવર્ણભસ્મના રગ જેવી કાઈ ખીજ ભસ્મ તો નથી લઈ લીધી ! અથવા તો તેનું ખીજું કારણ એમ પણ હોય કે શરીરમા કાઈ છૂપો વિકાર હોય કે જે સુવર્ણભસ્મની શક્તિને ખાઈ જતો હોય જ્યા સુધી પેટમા વિકાર હોય ત્યા સુધી સુવર્ણભસ્મની કાઈ અસર થતી નથી તેમજ, મનમા વિકૃતિઓ છે ત્યા સુધી, વીતરાગના કાઈ અસર પેદા કરી શક્તી નથી, કારણ કે સરાગ-દષ્ટિ તમને તેની તરફ ખેચી રાખે છે

તમારે દવા નેઈતી હોય તો સારામા સારી લો, અને તે ગમે તેટલી ક્રિમતો કેમ ન હોય, છતા ને પરેજી ન પાળો તો દવાથી લાભ નહિ થાય. તે જ પ્રમાણે તમે સાધનાના ઔષધનું સેવન કરો પણ તેની સાથે વિચાર

અને આચાર-શુદ્ધિની પરેશ નહિ જાળવો તો આત્મરોજને મટાડવામાં તે ઓપધિ કામ નહિ લાગે. સ્વાદ તો અપખ્ય વસ્તુઓમાં હોય છે સમસ્તીના રોગીને મીઠાચણી ચીજો શુ સ્વાસ્થિ નથી લાગતી? સ્વાદ તો મધુર હોય છે પણ તેનું પરિણામ સારુ નથી આવતું.

આથમ તો એ યામ છે કે પ્રાથના આગરતે પણ તમે અપખ્ય વસ્તુ ઝોની માત્રણી કરો છો. રોગી વૈભવી પસંદ જાય છે અને પોતાને ભાવતી પણ અપખ્ય વસ્તુઓ ખાવાની છૂટ આપવાની વિનવિ કરે છે પણ કુલજ વૈભવ જરા પણ તેની વિનવિને માન્ય રાખતો નથી.

શ્રીસતો તત્ત્વવેદા સોક્રેટિસ, ઇપિર પાસે હ મેસાં એરી પ્રાથના કર્યા કરેતા કે હે -બુ! બસે કુ માંત્રુ કે ન માંત્રુ પણ મને એવી વસ્તુ કહી પણ ન આપતો કે જે મને પ્રિય હોવા છતાં માત્રુ અકિત કરનારી હોય તથા મારી શુદ્ધિને અશુભ માર્ગે લઈ જનારી હોય. " મતલબ કે મત્રવુ એ અકિતના ક્ષેત્ર જાગરની વસ્તુ છે અકિતમાં તે સમર્પણ છે. આરાખની સમક્ષ સર્વસ્વ સમર્પણ કરવાનો પવિત્ર ભાવ એ અકિત છે.

એક સતને એક જલે પ્રભ કર્યો કે અકિતની પૂજા ત્યાં શી છે? તેમને ક્યું કે રસ્તાવેગે નાશ થઈ જવો એ અકિતની પૂજા ત્યાં જી ન સંજોમાં ઠી નજુમા ત મય થઈ જાય અને પ્રભુ તારામા સમાઈ જાય એ અકિતની ચરમ સીમા છે કનુમાન ભાગ દત્ત કેમકે તેમજો ચમના ચરજો પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કર્યું હતું તેઓ ચમમય દત્ત મીરાંની તન્મયતા કુ છુર્મ પોતાની પતને પણ બુધ્ધાની દેતી હતી આપણી નવને જુદીને જ આપણે તેને આપણુ જાણવી સકીએ છીએ ત્યાં સુધી કુ પણ રહેશે ત્યાં સુધી દેવજુદિ રંગે અને આ દેરાખ્યાસ તે સાધનમાં અથા છે દેરાખ્યાસી અકિત ત્યાં દને / પ્રિય કરે છે તે ગમે તેનું સમરણ કરે પણ તેની દષ્ટિ દ પ્રા / દોષ છે તેના જ્યાં પ્રવરનો દેરાખ્યાસને મારેજ દોષ છે.

અકિતના ચાર પ્રકાર —

- ૧ માત્ર અકિત કુ અથી ઠીકઈને જે અકિત કરવામાં આવે છે તે અ ન ન ન ૬ કુ ખના સમર્પમાં અથી જ. જુધી નિરાસ માનરોને ઘરખુરપ પ્રખ ખ ૬ ૭
- ૨ અધ્યાય અકિત આ જી ન પ્રકારની અકિત છે તેમાં ભાગ રોગી ન ના આયવી પ્રેરાઈને ઉપસના કરે છે ઉપસનાનું ધોવ અધ (૧૧ ૧ ૧ ન અધોધ અકિત કરેવાય છે.

૩ જિજ્ઞાસુલક્ષિત આ પ્રકારની લક્ષિતમા, લક્ષ્મિના મનમા નથી તો દુખના દાવાનળ, નથી કોઈ વસ્તુના અભાવે કષ્ટની પીડા કે નથી તેના મનમા કોઈ પ્રકારનું પ્રલોભન તેની ઉપાસનાનું એક માત્ર લક્ષ્ય હોય છે ઈશ્વરીય સ્વરૂપનું જ્ઞાન આત્મા અને પરમાત્માના ભેદનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે જ તે ઉપાસના કરે છે.

૪ તન્મયલક્ષિત આ લક્ષિતમાં માનવી પ્રભુમય બનવા ઈચ્છે છે કોઈ પીડાની મુક્તિથી તેને સતોષ થતો નથી, આદીના દુઃકડાઓથી તેના મનની ધ્યાસ છુટાતી નથી, ન તો તે માત્ર ઈશ્વરીય સ્વરૂપને જાણીને સતોષ પામે છે તે દહી, દૂધ કે છાશથી સતોષ પામનારો નથી તે તો માખણનો ચાહક છે તે આત્માને પરમાત્મામય બનાવવા ચાહે છે, એવો લક્ષ્મિ સોપાધિક લક્ષિતમા શ્રદ્ધા રાખતો નથી તે નિરૂપાધિક લક્ષિતનો ગ્રાહક હોય છે -
અધ્યાત્મયોગી આનંદધનજી તેમની કવિતામા સુદર વ્યાખ્યા આપે છે
પ્રીત સગાઈ જગમા સૌ કરે, પ્રીત સગાઈ ન કોય,
પ્રીત સગાઈ નિરૂપાધિક કરી, સૌપાધિક ધન ખેય.

અધ્યાત્મના પ્રખર કવિ કહે છે-પ્રીતિ તો દુનિયાના બધા પ્રાણી કરે છે પણ પ્રીતની રીત કાણે જાણી છે? પ્રીતના બે પ્રકાર છે એક સોપાધિક અને બીજો નિરૂપાધિક જે સ્વાર્થથી પ્રેરાયેલી અને જેની પાછળ મોહ રહેલો છે તે સોપાધિક છે તેમા સ્થાયિત્વ (ટકવાપણ) ઓછું હોય છે. સ્વાર્થના તત્તુ વડે બધાયેલી પ્રીતિનું આયુષ્ય બહુ ઓછું હોય છે તે સામાજિક પ્રીતિ હોય છે અને સમાજની વૃદ્ધિને માટે હોય છે નિરૂપાધિક લક્ષિત આત્માથી પરમાત્મા સાથે હોય છે તેમા સ્વાર્થનું શોપણ નહિ, પવિત્રતાનો પ્રકાશ હોય છે તેમા છીછરી નદીનો છણછણાટ નહિ, પણ સાગરની ગભીરતા હોય છે તે દેહને નહિ, પણ દેહાતીતને ચાહે છે તે રૂપનો પ્રેમ નહિ, પણ રૂપાતીતના શરબતી સૌંદર્યનું પાન કરે છે એટલે તેમા સ્થિરતા હોય છે. નિરૂપાધિક લક્ષિત, આપવા જ ચાહે છે સ્વાર્થ હશે તો પણ આપશે અને સ્વાર્થ નહિ હોય તો પણ આપશે સોપાધિક લક્ષિતની દૃષ્ટિમા સ્વાર્થનું મહત્ત્વ છે જ્યાં સુધી સ્વાર્થ સધાતો રહેશે ત્યાં સુધી તે આપશે પરંતુ સ્વાર્થમા જરાપણ કાંઈ ખામી આવી કે તે દુઃખન બની જશે

એક વાર ગાધીજી સૂરત ગયા તેમની પ્રાર્થના સભામા હિંદુ મુસ્લિમ -બધાય સાપ્રદાયિક ભેદો ભૂલીને ભેગા થતા હતા જે વિચારોને વ્યક્ત કરવામા

જેટલો કૃત્ય છે તેટલો જ તે પુરુષ વિરાટ છે તેની સમક્ષ પ્રાણીઓ પેતાનાં જ મજત વેર પશુ જૂલી જામ છે વીતરામ દેવ-અરિહતની સામે વાધ-મકરી સાથે બેસે છે ત્યાં વાધ પેતાની કૂરતા જૂલી જામ છે અને તેથી મકરીના હૃદયમાંથી ભય ભાગી જામ છે એવી રીતે વિરાટ પુરુષોની સમક્ષ કિન્દુ અને મુસ્લિમ પેતાના સ્વપ્રદાનિક બેદો જૂલી જામ તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

અધીજીના પ્રાર્થના પ્રવચનોમાં કિન્દુ અને મુસ્લિમો વચ્ચેની ટિવાબને તોડીને પ્રમત્ત થતો રહેતો તેમાં તેમને ધણે જાણે સજ્જના પશુ મળી હતી જેમ સાદુ અને સ્વચ્છ દિલ લઈને એક કિન્દુ તેમની પાસે આવ્યો તેવી જ હૃદયની પવિત્રતા લઈએક મુસ્લિમ વહોરા આવતા. વહોરાસમજાતા હૃદયમાં પશુ તે જૂલ જ ધર કરી ગયા હતા. એક વહોરાજી પ્રાર્થના-પ્રવચન પછી અધીજી પાસે પહોંચ્યા તેમણે પચાસ રૂપિયા ભેટ આપ્યા અને કહ્યું કે

તમે તો ખરેખર પચાસ છે. જ્યારે મને તાવ આપ્યો તારે આપ્યું સમરણ હૃદયમાં ઘણું મે મનથી નક્કી કર્યું કે જો તાવ કિતરી જશો તો આપવી કાંસે પચાસ રૂપિયા અધીજીને ભેટ ધરીશ ખરેખર, આપ્યા નામમાં જાડુ છે કાંસે રાતના જ મારો તાવ કિતરી ગયો એટલે હું આપને ભેટ આપવા આવ્યો છું.

અધીજીએ કહ્યું- કાઈની આ રૂપિયા મારે ન જોઈએ. એ તો ઠીક છે કે તમે મને માફ કર્યો અને તાવ કિતરી ગયો એટલે રૂપિયા ભેટ ધરો છો. પશુ જો કદાચ તાવ ન કિતર્યો હોત તો અધીજીને ગાથા દેવા પશુ તૈયાર ગયા હોત. એટલે આવી ભેટ મારે જોઈતી નથી.

આ સોપાનિક ભક્તિ છે જ્યાં સુધી સ્વાર્થ સધાતો રહેશે ત્યાં સુધી તે રહેશે અને સ્વાર્થ પૂર્ણ થતાં તે પશુ અતમ ભઈ જશે ભક્તિનું ફળ છે વૃષ્ટાનો નાશ, વાહનાનો હુન અને ઈચ્છાઓની નિવૃત્તિ. જો તરફ પશુ હૃદયમાં સાલસા હોય તો સમજને કે હજુ સાચી ભક્તિએ આપ્યા હૃદયમાં પ્રવેશ કર્યો નથી. ભક્તિ અને સાલસા જન્ને એક જગ્યાએ રહી શકતી નથી કેમકે એક દૂષ છે તો બીજી હાસ. હાસ અને દૂષ કાંઈ એક વાસણમાં રહી શકે ?

આપણે માનીએ છીએ કે ભક્તિથી વાસના પૂરી થશે વૃષ્ટા સત્રપારો અને ૫ જાઓ સજ્જના થશે પરંતુ આ તો ભક્તિનું શીર્ષોક્ત છે તમે કમ જ કાંઈ સમજ્યા છે ખરી રીત ભક્તિ સાલસા વૃષ્ટા અને ઈચ્છાઓનો નાશ થાય નામ કે જે છે અપકાર અને પ્રહાર અને એક સાથે રહી શકતાં નથી. એક અવર કે બીજાને ત્યાં જુ પડે છે એવી રીતે આસક્તિ વિપર્ય

ધરિણે છે, ન્યારે લકિત ઈશ્વરને ધરિણે છે આસકિત પ્રભાવ ધરિણે છે, અને અનાસકિત પ્રભુને ધરિણે છે એશ્વર્ય મળ્યુ તો શુ થયુ ? ઈશ્વર મળવો જોઈએ. પ્રભાવ માટે યાચના નહિ પણ પ્રભુને માટે ધરિણા હોવી જોઈએ હનુમાનની લકિતમા સીતાના મુકતાહારને ધ્યાન ન હોય, તેને રામ જોઈએ હરામ નહિ.

એકલી શકિતથી માનવી શેતાન બને છે, તો એકલી લકિતથી હેવાન બને છે અને એકલું જ્ઞાન ઈન્સાન બનાવે છે પણ ભગવાનમા શકિત, લકિત અને જ્ઞાન એ ત્રણે હોવાં જોઈએ એથી જ કહેવામા આવે છે કે તીર્થ કર-દેવોની સ્તુતિથી સાધકને આધ્યાત્મિક બળ મળે છે, મરી ગયેલી શ્રદ્ધા સજીવન થાય છે અને ત્યાગ થતા વૈરાગ્યનો પ્રકાશમય આદર્શ આખો સામે તરે છે. પરંતુ સ્તુતિમા હૃદયનો અવાજ હોવો જોઈએ તે સિવાય તો ખાલી હોકારા દેકારા છે કોઈ માણસ ચાર દિવસોનો ભૂખ્યો હોય, પેટમા બડબડીયા બોલતાં હોય, છતા પોતાની શાન બનાવવા ખોટા ઓડકાર ખાય તો તેથી શુ, તેની ભૂખ છુપાવી શકાય છે? નહિ કદાપિ નહિ, કેમકે ભૂખ્યાના ઓડકાર અને ધરાયેલના ઓડકારના પ્રકાર જુદા હોય છે આવી જ વાત અસલી અને નક્લી લકિતની છે સાચી લકિતની છે સાચી લકિતની તદ્દલીનતા જુદી હોય છે અને નક્લી લકિતનો તન-મયતાનો દેખાવ જુદો હોય છે ભાવોનો પ્રવાહ અને ભાવ તેની પાસે કયાથી હોય ?

જો હૃદયની તન-મયતા હોય તો કોઈ પણ સ્થાન, સાધના માટે બાધક નથી થતુ એકજાર પળખ કેસરી રણજીતસિંહજી અદર બેદા જપ કરી રહ્યા હતા તેમના એક મિત્ર અમુઉદ્દીન બકાર બેસી માળા ફેરવી રહ્યા હતા. ત્યારે રણજીતસિંહજીએ પોતાના સાથીને પૂછ્યુ -“ મિત્ર પ્રવાર ! એ તો કહો કે બકાર બેસીને માળા ફેરવવી એ ઉત્તમ કે અદર બેમીને ? ” અમુઉદ્દીને કહ્યું -“ માળા ફેરવવાના બે ઉદ્દેશ હોય છે સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરવા અને દુર્ગુણોને છોડવા તમે અદર બેમી સદ્ગુણોને ગ્રહણ કરી રહ્યા છો અને હું બકાર બેસી દુર્ગુણોને કાઢી રહ્યો છું

લકિતનો ઉદ્દેશ છે સદ્ગુણોનું ગ્રહણ એ માટે તો આપણે ઉપાસ્યનું માનસચિત્ર આપણા હૃદયમા રાખીએ છીએ

લકિત અને જ્ઞાન

લકિતથી જ જ્ઞાનની કિમત છે લકિતશૂન્ય જ્ઞાનશૂન્ય જ છે કાગળ ઉપર સરકારની છાપ લાગી છે માટે જ તેનું માન છે અને નોટની કિમત છે તે સિવાય તો તે કોરો કાગળ જ છે કાગળની કિમત અને નોટની કિમતમા

કેટલો મોટો ફેર છે તે તો તમે સારી રીતે જાણો છો. હા તો તેવી જ રીતે જ્ઞાન ઉપર ભક્તિની અમ કાળે છે ત્યારે જ તેની કિંમત વધે છે. મધ વાસણમાં દૂધ જો રાખીએ તો તે અરાજ્ય થઈ જાય. તેવી રીતે ભક્તિશૂન્ય ચિત્તમાં જ્ઞાન પણ વિકૃત થઈ જાય. ભક્તિ વિનાનું જ્ઞાન પાંગળું છે. જમ શ્વસરમાં જ્ઞાતી પતિની ગંધી મિશ્રિત ઉપર પલ્લીનો લક થઈ જાય છે તેવી રીતે ભક્તિમયજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરતાં માનવની સમસ્ત આધ્યાત્મિક શક્તિઓ ઉપર ભક્તિનો અધિકાર થઈ જાય છે. સાથે સાથે જેમ સાસરે આવતાં વહુનાં પીયેરનાં નામ જોત વજેરે જ્ઞાતી રહે છે તેમ ભક્તિયોગમાં પહોંચતાં શુક્રિત શુદ્ધિ અને દુર્ભાવનાબારી વાસના પણ નાશ પામે છે. સોરડી બંધે ક્ષણી હોય કે વાંકી પરંતુ તેના રસ મીઠો જ હોય છે તેવી રીતે ભક્તિયુગે તે જ્ઞાતિ, વસ્તુ કે પરપરનો હોમ તે જ્ઞાતાને માટે તો અમનિષ રહેશે.

આદ્ય

તા. ૨૫-૭-૫૯

જીવનમાં શુદ્ધિમાનીની ચીજ હોય તો એકાગ્રતા છે જો એમાં અરબી હોય તો આપણી શક્તિને વિખેરી દે છે.

પ્રસિદ્ધ નવલકથાકાર ચાલ્સ ડિકન્સ કહે છે કે જ્ઞાન એક ઉપયોગી નિરાપદ નિશ્ચિત અને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય મુલ્ય છે.

જો ચિત્તમાં એકાગ્રતા હોય તો ૭ વર્ષનો વઢ પણ ખૂબ ઉત્સાહપૂર્વક કામ કરી જતાવરી.

જે કાર્યમાં ત મગ થઈ નય છે એને કાર્યનો એજ કારતો નથી અને જે કાર્યમાં પ્રેમ નથી એ જ્ઞાતિ અકર્ષક દાન જાણ્યારે મો નરપ કાર્ય છે.

આપણે સ્વાધ્યાય સબધી વિચાર કરીશુ સ્વાધ્યાય, એક અતરતુ-
તપ છે બાલ્ય તપના ક્ષેત્રમા આજનો આપણો સમાજ ખૂબ આગળ છે -
બાલ્ય તપની તરફ તે જેટલો આગળ વધ્યો છે, તેના પ્રમાણમા અભ્ય તર-
તપ પ્રત્યે તેનુ લક્ષ્ય તેટલુ જ ઓછુ ગયુ છે

ઘણાએને એ પણ ખબર નહિ હોય કે સ્વાધ્યાય પણુ એક તપ છે
કેમકે અણુસણુ, વ્રત, ઉપવાસ વગેરેના સબધમા તમે ઘણી વખત સાલબધુ
છે બ્યારે પણુ તપની વાત નીકળે છે ત્યારે આપણી નજર સામે ઉપવાસ
અને વ્રત આવે છે એટલે જ જૈન સમાજમા મોટા મોટા તપસ્વીઓ એકા
છે શ્રમણવર્ગમા મોટા તપસ્વીઓ છે તેવી જ રીતે શ્રાવકોમા પણુ એવા
તપસ્વીઓ પડ્યા છે, જે માત્ર ઉકાળેલા પાણીના આધારે પચાસ કે સાઠ
દિવસો સુધી રહી શકે છે, છતા તેમના ચહેરા ઉપરથી પ્રસન્નતા જતી નથી
આજે તમારી સામે એક તપોનિષ્ઠ વ્યક્તિ આવે છે, જેમને આજે છત્રીસમે
ઉપવાસ છે

ગમે વર્ષે તેમણે પચાસ ઉપવાસ કર્યા હતા આ વર્ષે પણુ તેમની
ધૃષ્ટિ આવન ઉપવાસ સુધી પહોચવાની છે તેમનુ આત્મબળ અને તપો-
નિષ્ઠા ખરેખર વધાવવા લાયક છે

બહેનો પણુ તપસાધનામા ખૂબ આગળ છે કેટલીકને છઠ્ઠ-છઠના
વર્ષાંતપ ચાલે છે, તો કેટલીકને પાચમે ઉપવાસ છે, કેટલીકને સાતમે છે-
કેટલીકને સાતમે છે. જે કે પચુપણુ હજી દૂર છે જૈન શાસનની તપસાધના
ખરેખર મહાન છે તેનુ કારણ છે જૈન શાસનના અન્તિમ તીર્થ કર લગ-
વાન મહાવીરની કઠોર તપસાધના અને એટલા માટે જ તેમને દીર્ઘ તપસ્વીના

નામે ઝોળખવામાં આવે છે તપ અને ત્યાગની પ્રતિભૂતિ-ભવવાન મહા-વીરની ઉન્ન તપસાધનાના પગમે પગને જૈન સમાજ માંથી રલો છે તેમની તપસાધના સાચેસાચ વહીવ છે

સાચેસાચ એ પશુ જુસવાનુ નથી કે ભવવાન મહાવીરે તપની મીર્માંસ કરતાં તેના એ બેઠ બનાવ્યા છે એક છે બાક તપ અને મીર્મું અભ્ય તર-જાણ તપની સાધના અભ્ય તર તપની પોષક અને ત્યારે જ તે સમાદરણીય બનશે.

તપનું સ્વરૂપ છે મનની સાધના. જાણ તપ મનની બહિર્મુખ વૃત્તિઓને વાળે છે તે અભ્ય તર તપ મનને અતર્મુખતાથી જોડે છે સ્વાખ્યાય પશુ અ તરનું તપ છે જે મનને આત્માની સાથે એકતાન કરે છે મનની એક મના સ્વાખ્યાયથી તમે જોટથી સાધી શકો છો તેથી બીજા કેઈ પ્રવૃત્તિથી સાધી શકશો નહિ.

મનની એકમતતા માટે માણને આશરો પશુ લેવાનું છે પશુ મળણ, ક્યાં સુધી મનને સહી રાખી શકશો? માણના મલુકાની સાથે સાથે તમારા મનના મલુકા પશુ ફરતાં રહે છે મનની એકમતતાને માટે માણ કરતાં સ્વાખ્યાય ઉત્તમ સાધના છે સ્વાખ્યાયથી બે લાભ છે

પહેલો લાભ છે મનની એકમતતા ઠાઈપશુ સાહિત્ય તમે વાંચતા હશો પશુ અર્થ સુધી તેમાં ત મગવા નહિ આવે ત્યાં સુધી તેના ખરો રસ આપ માણી નહિ શકો.

સ્વાખ્યાયનો બીજો લાભ છે યાનપ્રાપ્તિ. ત્યારે આપણે સ્વાખ્યાય કરીએ છીએ ત્યારે તે વિચારોમાં રમીએ છીએ હાજરો વર્ષોમાં મહાપુરુષોએ જે ચિંતન અને મનન કર્યું છે જીવન અને જગત સંબંધી વિષયને જે વિચારસૂત્રો આપ્યાં છે તેનાથી આપણે પરિચિત થઈએ છીએ સ્વાખ્યાય કે તરો વર્ષોનાં મનનનું માખણ આપણને આપે છે જે આપણા જીવનનાં પ્રવાહને તરો એક આપવામાં ઉપયોગી નીવડે છે

કે માણને ખરાબ નથી માનતો. જપન્ય અભ્યાસ માટે તે પશુ આવ સ્વક છે જે વહો અક્ષરચાનથી સ્વત્ય છે તેમને માટે તે માણ એક માત્ર સાધના છે પશુ જેઓ અક્ષરચાન સાહિત છે તેમણે તે માણ કરતાં સ્વા ખ્યાય તરફ વિરોધ સ્વરૂપ આપ્યું તેઈએ.

આરતીય સરકૃતિમાં સ્વાખ્યાયનું મહત્વપૂણું સ્થાન છે યાન અને

વિજ્ઞાનનો જે પ્રકાશ આપણે પામ્યા છીએ, જેના બળ ઉપર આપણે ગૌરવ-અનુભવીએ છીએ અને કહીએ છીએ કે ' ભારતની પાસે વિશ્વ માટે સદેશો છે, ' તે જ્ઞાન સ્વાધ્યાય દ્વારા જ પ્રાપ્ત થયેલું છે જ્ઞાનના દીપકને જલતો-રાખવા માટે તેમા સ્વાધ્યાયનું તેલ પૂરવું પડશે તો જ તે જ્યોતિ કાયમ રહી શકશે

જૈન આગમો આજે ઉપલબ્ધ છે હજારો વર્ષોનો કાળનો પ્રવાહ વહી ગયો ભારતના ઈતિહાસમા મોટા મોટા સામ્રાજ્યો આગ્યા, અને કાળના પ્રવાહમા તણાઈ ગયા પણ આગમો આજે પણ જ્વલિત છે તેને જ્વલિત રાખનારી કોઈ શક્તિ હોય તો તે સ્વાધ્યાય છે એટલા માટે ભગવાન મહા-વીરે સાધુઓને પોતાની દિનચર્યાનો અર્ધો સમય સ્વાધ્યાયમાં વીતાવવાનો નિર્દેશ કર્યો છે

પદમ પોરિસી સજ્ઞાયં વીય જ્ઞાણં સ્થિયાયહ ।

તદ્વ્યાપ મિક્ષાયરિયં પુણો ચઉત્થી સજ્ઞાયં ॥

ઉત્તરાધ્યયન અ ૨૬ ગા ૧૨

સાધક પહેલા પહોરમા સ્વાધ્યાય કરે, બીજામા તેનું ધ્યાન કરે, ત્રીજા પહોરમા લિક્ષાયરી માટે જાગ્ર અને ચોથા પહોરે ફરીથી સ્વાધ્યાયમા પ્રવૃત્ત થઈ જાય જોકે કાળના પ્રવાહમા આ વિધાન, તેના મૂળ સ્વરૂપમા જળવાઈ રહ્યું નથી લિક્ષાયરીનો સમય, આચર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીનો સમયમા જ બદલાઈ ગયો " તદ્વ્યાપ મિક્ષાયરિયં " ને આને " કાલે કાલે સમાયરે " નું વિધાન આવી ગયું છતાં સ્વાધ્યાયની પર પરા ઓછેવત્તે અંશે આજ પણ ચાલુ છે

જે આગમો વિચિન્ન થઈ ગયા, તેનું જે મૂળકારણ જોઈએ તો ત્યાં પણ સ્વાધ્યાયનો અભાવ જ જણાશે ઈતિહાસ કહે છે કે બાર વર્ષના લાગટ દુકાળના વખતમા મુનિઓના આહાર-વિહાર અવ્યવસ્થિત થઈ ગયા પરિણામે સ્વાધ્યાયમા ભગ પડતો ગયો અને આગમો સ્મૃતિ-મનૂપામાથી બહાર જતા રહ્યા

એટલા માટે ભારતીય ઋષિઓએ સ્વાધ્યાયને જીવનનું અમૃત માન્યું છે જ્યારે શિષ્ય ગુરુની પાસે વિદ્યા મેળવી ઘેર પાછો ફરે છે ત્યારે ગુરુદેવ-તેને છેલ્લા આશીર્વાદ વખતે જીવનનો મહામત્ર આપતા કહે છે કે-

સ્વાખ્યાયે મા પ્રમત્

અર્થાત્ હે વત્સ ! સ્વાખ્યાયમાં જરા પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ. કારણ પ્રમાદ સ્વાખ્યાયનો સૌથી મોટો દુશ્મન છે.

સ્વાખ્યાય જીવનનું નહનવન છે તેમાં વિનાશો રૂપી કોઈક પુણ્યો મળે છે આચાર્યનાં મધુર શબ્દો પણ તેમાં દેખાય છે જેવી રીતે નહનવનમાં જ્યાં દષ્ટિ જાય છે ત્યાં મનોરમ્ય દ્રવ્યો ન જોઈ પડે છે તેવી રીતે સ્વાખ્યાય માં એક પછી એક મનોરમ્ય દ્રવ્યો દેખાય છે કોઈક જગ્યાએ મહાપુસ્તોતી જીવનગાથાનાં રંગીન ચિત્રો તો કોઈક જગ્યાએ તેમના વિચારોની સૌરભ મળે છે.

ભગવાન મહાવીર સ્વાખ્યાયના કદર સમથક હતા. તેઓ જોજન ત્યાગી શકતા હતા પણ સ્વાખ્યાય નહિ. એક બે દિવસ નહિ, પણ મહિનાના મહિનાઓ સુધી તેમણે જોજનનો ત્યાગ કર્યો છે પરંતુ સ્વાખ્યાયને એક દિવસ પણ છોડ્યો નથી એક વખત તેમના પ્રથમ શિષ્ય અણુધર ચૌતને પ્રશ્ન કર્યો કે—

પ્ર० સમ્પ્રાપ્ત્ય મમ્ને સોષે કિં જણ્યર્હ ?

હ૦ 'સમ્પ્રાપ્ત્ય યાના વરણિમ્મં કમ્મ જણેહા.

અર્થાત્—હે પ્રભુ ! સ્વાખ્યાયથી આત્માને કયો ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે ? ત્યારે ભગવાન તેનો ઉત્તર દેતાં કહે છે કે—સ્વાખ્યાયથી આત્મિક જ્ઞાનપરસ્પૃશ્ય કર્મને ખપાવે છે.

કારણ કે સ્વાખ્યાય જ્ઞાનનાં અવરોધક વસ્તુનો નાશ કરે છે દૂર શૂં કરવા જઈએ ? સ્વાખ્યાયનું રૂપ એટલું જલ્દી અને સહેલી રીતે મળે છે કે જેટલું શાસ્ત્રી ખાવાથી શાસ્ત્રી ખાધી અને પેટ ભરાઈ મધુ એવું તે નથી / મધુ કે શાસ્ત્રી ખાગે ખાઓ અને પેટ મહિના પછી ભરાઈ એવી / રીતે સ્વાખ્યાયનું રૂણ પણ તુરંત / મળે છે આપ સ્વાખ્યાય કરો અને શીશુ / કાળે આપને તેનું જ્ઞાન મળે છે.

બાજી રીતે સ્વાખ્યાય વાળીતુ તત્ત છે તે આત્માને મદ્યત્મા અને મ । માન પરમા મા સાથે તેજ્યારી કડી છે એ જરાજર છે કે સ્વાખ્યાય વાળી સર્વ સમથ / ખે છે જ્યાં તેને આજ વાળી સુધી / શીમિત રાખ વની મૂલ ન ક । મ । પેપ ની માફક પાકો બોમી જતા કે તેનું બાજ દાન નહન ક નુ એ સ્વાખ્યાય નથી એ તો સ્વાખ્યાયનું પદેનું પરમિતુ

છે. પાઠ બોલ્યા પછી, તમે તેને સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. જ્યાં સુધી કાઈ પણ વસ્તુનો અર્થ સમજવામાં નથી આવતો ત્યાં સુધી, તે રસદાયક બની શકતી નથી, તેમાં આપણું મન ચોટતું નથી તે મન ઉપર એક ભાર જેવી બની રહે છે. આજ આપણા સમાજમાં અર્થહીન મુખપાઠોને સ્વાધ્યાયના નામે મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે તે સ્વાધ્યાય નથી પણ ફક્ત દિમાગની કસરત છે.

સ્વાધ્યાયનું અત્યંત જ છે સ્વનું અધ્યયન અને ચિંતન અર્થાત્ જે કાઈ આપણે શીખીએ તેમાં આપણા જીવનનું પ્રતિબિંબ જોતા જઈએ. કોઈપણ શાસ્ત્ર કે સાહિત્યનું વાચન કરો તે પહેલાં તેનું હાર્દ જાણવાનો પ્રયત્ન કરો તેની સાથે આપણા મનમાં આપણા જીવનનું ચિત્ર પણ દોરાવું જશે. આપણે આપણા મનનું માપ કાઢતા જઈએ કે તે સાહિત્યમાં બતાવેલ આદર્શ આપણામાં આવ્યા છે કે નહિ? જો ન આવ્યા હોય તો તેમાં બાધક શક્તિઓ કઈ છે? આપણે તે આદર્શોની તુલનાએ ફેટલા પાછળ છીએ અને ક્યાં સુધી પહોંચવાનું છે? વાચનની સાથે સાથે આ પ્રક્રિયા પણ આપણા માનસમાં ચાલવી જોઈએ. આવું ચિંતન, એ જ સાચો સ્વાધ્યાય છે.

અગમમાં સ્વાધ્યાયના પાંચ ભેદ બતાવ્યા છે —

- ૧ વાચના
- ૨ પૃષ્ઠના
- ૩ પર્યટના
- ૪ અનુપ્રેક્ષા
- ૫ ધર્મકથા

૧ વાચના—વાચન તો સ્વાધ્યાયની પહેલી શરત છે વાચનની સાથે ચિંતન પણ હોવું જોઈએ.

૨ પૃષ્ઠના—વાચનની દરેક લીટી, હેતુ અને પ્રશ્નની સાથે વાચો. વાચનની સાથે જેટલા વધુ પ્રશ્નો તમારા મનમાં ઊભા થશે તેટલા જ વધુ રહ્યોને તમે સમજી શકશો. પ્રશ્ન, ચિંતનની કમોટી છે પ્રશ્ન સમાધાન માટે છે એટલે સ્વાધ્યાય-સમયે એ પ્રશ્નો તમે નોંધી ગાળો. પછી, કોઈ અનુભવી અને ઊંડા ઉત્તરેવાની પાસે તેનું સમાધાન મેળવવાની કોશિશ કરો.

તમે પ્રમ કરો તેમાં વિવાસાણુકિ દોષ, વિગ્નિબીપુ વૃત્તિ નહિ. બીજાને દરાવવાની કાવના જે કામ કરતી હોય તો તમે સમપ્રધાન નહિ મેળવી શો. તમે પ્રમ કરો તો સાચી જિવાસાથી કરો.

૩ પર્યટન-પ્રમ અને ઋણુતરો દ્વારા જે જ્ઞાન તમે મેળવો તેને સ્થિર રાખવા માટે તેનું પર્યટન ચાલુ રાખો. પર્યટન (સ્વિક્ષ્ણી)ના અભાવે તમારું જ્ઞાનધન વિધિન થઈ જશે. પછી જૂઠાઈ અથવા જ્ઞાન માટે તમને એટલું દુ:ખ થશે કે જેટલું હ નરો શ્વિયા મેળવ્યા પછી તેને ખોઈનાખતાં થાય છે. મતલબ કે પશ્ચિમ જ્ઞાનની અવૃત્તિ પશુ જરૂરી છે.

૪ અનુપ્રેક્ષા-અનુપ્રેક્ષા એ સ્વાધ્યાયનો પ્રાય છે. અનુપ્રેક્ષાનો અર્થ છે તેના ઉપર ચિંતન અને ધ્યાન કરવું જે કંઈ તમે વાચ્યુ હોય પ્રમો કરીથી જે જ્ઞાનનો વિસ્તાર વધારે દોષ તેના ઉપર કરીથી વિચાર કરો. આદ્ય સખથી તમે જ્ઞાનજનનાં પુસ્તકો વાચ્યાં હોય જોઈદશનનાં વાચ્યાં હોય, તો તેમાં શું જ્ઞાનુ છે? જન્નેમાં કેટલું સાચું છે? ક્યાં તેમાં મતલબ છે? મતલબે હોય તો કેટલું જાણી છે? શા માટે છે? જન્નેની ચિંતન કરીમાં ક્યાં વિભેદ છે? એ વિભેદની પાછળ શા હેતુ કામ કરે છે?

કોઈ પદ્ય પુસ્તક તમે વાંચો તેમાં તેના લેખકનું દાહ તપાસો. પુસ્તક ઉપર તે સમયના અન્ય લેખકોનો કેટલો પ્રભાવ પડ્યો છે? તત્કાલીન પરિસ્થિતિએ વખતને કેટલો પ્રભાવિત કર્યાં છે? મુજ ભાવનાઓને સાકારીય અપવામાં તે કેટલો સાક્ષ્ય થયો છે?

આ બધાં વાંચનાં વિચાર તે અનુપ્રેક્ષા છે.

૫. મર્મકથા-પ્રમ કથા સ્વાધ્યાયનો પાંચમો ભેદ છે. કથાનુપોચ જીવનના પ્રેક્ષા આપે છે. સાધનાના માન દરનાપૂરક આચળ વધનારા મદા પુસ્તાના જીવનની કથાઓ આપણા જીવનના લખ અને આજીવ તપનામાં પ્રેક્ષાવાળાં છે. આપણા પજા તત્તમાનના પિપ્પમુઓ જે છે તે કથામાં શું છે? જનુ ન વાદ રાખા કે કથામાં આજીવ મનિવસ જીવે પડ્યો છે. તમારું જીવન કથાજન કારી નાખવામાં થાય તો મનિવસની કાઠીઓ તમારું જીવન મદાવીરતો મનિવસ પજુ એક કથા છે અને જીવન તમારું મનિવસ પજુ વાગ્યાં જે છે જે જ્ઞા વાગ્યાંને કારી તમારું જીવન આપના મનિવસ રતી શું? બીજું જે આજીવનો માગ જનુ આજીવ મને છે. તમારું વિચાર કરો તીષ કરો. પજુ કથા કદવા કેમ થાય? તે છે. પજુ તત્તને તને રૂપક કે વાર્તાના શ્વર્ષ રૂપ કરીશો.

શ્રોતાઓ તેને બહુ જરૂરી સમજી શકશે દરેક વાર્તાનું એક ધ્યેય હોય છે કે કોઈ એક સત્યનો પરિચય આપવો વાર્તા એ માધ્યમ છે, એટલે લક્ષ્ય પર ન પહોંચતા માત્ર વાર્તામાં જ આનંદ માનવો એ પણ બરાબર નથી.

આગમમાં વર્ણવેલા સ્વાધ્યાયના ભેદો ટૂંકમાં મે તમારી સામે મૂક્યા છે હવે સ્વાધ્યાય માટે જરૂરી વાતો તરફ તમારું ધ્યાન ખેંચુ છું તે આ પ્રમાણે છે

૧ એકાગ્રતા—સ્વાધ્યાયના સમયે આપણુ ધ્યાન શાંત્રો કે ત્રિશેના શબ્દો અને તેના અર્થો તરફ હોવું જોઈએ જે મનમાં અસ્થિરતા હશે તે આપણે માત્ર તેના શબ્દો યોગ્યતા રહીશું, પણ તેના અર્થ આપણા સમજવામાં નહિ આવે એટલે સ્વાધ્યાય વખતે મનને ખીણ બધી બાબતોથી છૂટક કરી, તેમાં જ પરોવવું જોઈએ, તે માટે મનને ચલિત કરે તેવા પ્રસાધનોથી બચવું જોઈએ સ્વાધ્યાય માટે સ્થાનની પસંદગી કરતી વખતે પણ એ વાત લક્ષમાં રાખવી જોઈએ કે ત્યાં મનને ચચળ બનાવે તેવું વાતાવરણ કે ચિત્ર ન હોય

૨ નિયમિતતા—સ્વાધ્યાય માટે ખીણ જરૂરી વસ્તુ છે નિયમિતતા. ચાર દિવસ વાચ્યુ અને બે દિવસ નહિ આ રીત સ્વાધ્યાયમાં વિક્ષેપ કરે છે ઘણા લોકો ચાર ભે શરૂ હોય છે મોટા ત્રથો લઈને બેસે છે ચાર પાના વાચે અને પછી ચાર મહિના સુધી તેને અડે પણ નહિ ! પરિણામે, સ્વાધ્યાયનો રસ ઊડી જાય છે

૩. વિષયોપરતિ—સ્વાધ્યાયની ત્રીણ જરૂરિયાત છે વિષયોપરતિ. સ્વાધ્યાય માટે પુસ્તકોની પસંદગી કરતા બહુ જ સાવધાની રાખવી જરૂરી છે એવી રીતોથી બચવા માટે તમે જેટલા પ્રયત્નો કરો છો તેટલા જ મનની વાસનાને ઉત્તેજનારા કચરા સાહિત્યથી બચવા માટે પ્રયત્ન કરવા જરૂરી છે સાહિત્યને નામે અ જે એના પુસ્તકો બહાર પડે છે કે તેને સાહિત્ય કહેવું એ સાહિત્યનું અપમાન કરવા જેવું છે

સાહિત્યનો અર્થ છે—જેમાં સર્વનું હિત સમાયેલું હોય, પણ જેના વાચનથી તમારું અહિત થાય તેને ખીણ ગમે તે કહો, પણ સાહિત્ય તો ન જ કહેવાય

સાહિત્યનું લક્ષ્ય છે મનને વાસનામાંથી ઉપાસનામાં લઈ જવાનું, અસત્ય-માથો સત્ય તરફ દોરવાનું અને અધકારમાંથી પ્રકાશને શોધવાનું

વાસનાના રંગે રંગાયેલું સાહિત્ય આપણને સન્માર્ગે લઈ જઈ શકે

નરિ. કારણ કેપણુ હવે વાસનાના રંગમાં પૂનેમું છે ત્યાં ઉત્પન્ન થતી ક્રમના વાસનાને બાકાવે છે યોગ્યતા કહે છે-જડુ સાદિત એથી પણ વધારે બમ કર છે કેમકે એર શરીરને મારે છે પણ જડુ સાદિત તે સજ્જતિને મારી નાખે છે

એવી જ રીતે પુસ્તકની પસંદગીમાં ખુશ્કા મને કામ લેવું જોઈએ. સામગ્રિક વૃત્તિઓ મનમાં રાખીને જે બીજાના સાદિતને જોઈએ તે તે બાપણને ખરાબીના પટ્ટાચ જેવું લાગશે. અમુક પુસ્તક સમજૂ છે કે અમુક મિથ્યા છે તેનો એકદમ નિષ્ક્રમ કરવો એ અવિવેક કહાવે છે. વસ્તુવર્તમાં સમજૂ અને મિથ્યાત્વ દષ્ટિમાં સમાવેલાં છે. આ દેવર્ધિત્તિ સુમાધમજી, શી નદી સૂત્રમાં આ સમને રજૂ કરતાં કહે છે-

સમ્મવિદિહિસ્સ સમ્મ સુવાદ । મિષ્ઠાવિદિહિસ્સ મિષ્ઠા સુવાદ ।

સમજૂ દષ્ટિ રાખનારને મારે મિથ્યા શાસ્ત્રો પણ સમજૂ છે અને મિથ્યાદષ્ટિ રાખનારને મારે સમજૂ શાસ્ત્ર પણ મિથ્યા બને છે. મતક્ષમ કે અમુક સમગ્રણ સિવાયનું બીજું સાદિત મિથ્યા છે એવી વિચારણા સહી-શુ ત્યાં તમને મહાપુરુષોના તર્વાચનથી વચિત રાખશે.

ખુશ્કા મને અને સ્વસ્થ મિત્રે તમે સ્વાધ્યાયના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરો. તેની સાથે તમારા જીવનની કિતાબ પણ વાંચો તે સ્વાધ્યાય તમારો દષ્ટિને નવો માત્ર દર્શાવશે અને જીવનમાં પ્રકાશની નવી રેખા મળશે.

માહેત્રા

તા. ૨૦-૮-૫૬

આજના પ્રવચનનું મથાળ એ કહે છે કે હું તમારી સામે પ્રાર્થના અગે કઈકે કહું પણ પ્રાર્થના અગે શું કહેવાય ? પ્રાર્થના પોતે જ આત્માનું સંગીત છે આત્માને પગમાત્માનો પ્રકાશ દેનાર પ્રાર્થના છે એક પ્રશ્ન એ થાય છે કે પ્રાર્થનાનું જીવનમાં શું સ્થાન છે ? જેમ માછલી માટે પાણીનું મહત્ત્વ છે તેટલું જ અને તેવું જ જીવનમાં પ્રાર્થનાનું સ્થાન છે. માછલીનું જીવન જ પાણી છે પાણીમાં જ એ જન્મ લે છે અને પાણીમાં જ એ મરે છે માછલીને એમ કહેવામાં આવે કે હું તને દૂધના તળાવમાં મૂકી આવું પાણીનું તો એની સામે મૂલ્ય જ શું છે ? શક્તિ અને કિંમત બંને દષ્ટિએ પ્રાણી કરતા દૂધમાં વિશિષ્ટતા છે પણ તમારા આ પ્રલોભનભર્યાં આકર્ષણમાં એ ફસાશે નહીં એ તો કહેશે કે તમારા દૂધના તળાવ કરના મારું પાણીનું તળાવ શ્રેષ્ઠ છે તેમ છતાં એના પર બળપ્રયોગ કરશો તો એ પ્રાણીથી જુદા થતાની સાથેજ પોતાના પ્રાણ અર્પી દેશે પાણીમાં શું આનંદ છે ? એ જાણવું હોય તો જઈને માછલીને પૂછો એનો આનંદ આપણે જાણી શકતા નથી.

બસ, તેવી જ રીતે પ્રાર્થનાનો આનંદ ભક્ત-હૃદય જ જાણી શકે છે માછલીના જીવનમાં પાણીનું જે સ્થાન છે, તેવું જ સ્થાન ભક્તના હૃદયમાં પ્રાર્થનાનું છે શરીર માટે કસરત જરૂરી છે કસરતથી શરીરને નવ-સ્કૃતિ (તાજગી) મળે છે એથી શરીરમાંના ખરાબ તત્ત્વો પરસેવારૂપે બહાર નીકળી જાય છે અને એમનું સ્થાન આરોગ્ય દેનાર તત્ત્વો લઈ લે છે તેમ પ્રાર્થના પણ એક આધ્યાત્મિક કસરત છે શારીરિક કસરત શરીરની ચરખી ઘટાડી સ્વસ્થ રહતો સચાર કરે છે, તો પ્રાર્થના આપણા જીવનમાંની ધુરાર્ધિઓને દૂર કરી સ્વચ્છ સુદર વિચારોનો જીવનમાં સચાર કરે છે

શરીર માટે બોજનનું જોરથાન છે જ્યાં આ માટે પ્રાથનાનું તેવું જોરથાન છે બોજન-ખોરાક વિના આપણું શરીર ઝાઝા દિવસ ટકી શકે નહીં તે જાણી પ્રાર્થના વિના ક્યાં સુધી ટકી શકશી ? બોજનમાં એક જાતની તેજ છે એક તાકાત છે એક દિવસ પછી જો જાન ન મળે તો ગુલામની જેમ હસ્તુ મોં પછી કમ્પાર્ષ્ટ જશે. તેમ પ્રાથના જ્યાં આત્માને ખોરાક છે શરીરને એવે ખોરાક નહીં મળે તો તે દુર્જાળ જની જશે તો આત્માને પણ તેવો ખોરાક નહીં મળે તો શું એ નિષ્ણ જ નહીં જની જાય ? જ્યાં જ્યાં માનવી શરીરને ખોરાક દેવા માટે જાઈ-જાઈ કર્યાં જાવિરાત મમ કરે છે પણ આત્માના ખોરાકને એ વિચરી જવો છે

પ્રાથના જાએ એક વખત જાણીએ છીએ હજુ હવે કે મારા શારૂ ખાવા કરતાં પ્રાર્થના કરવાં જાણી ઉપયોગી છે ખાવાનું જામે છૂટી જાય પણ પ્રાથના છૂટવી ન જોઈએ જાને પ્રાર્થના જો છૂટી જાય તો મનુષ્યને હૃદયમાં એવું દુઃખ થવું જોઈએ પ્રાર્થના કરવી રહી જાય તો મહાત્માજીને દુઃખ થવું જોઈએ પણ તમને પણ શું દુઃખ થાય છે ? ઘેર ચઢા મોટી જાને જાને તમને ચઢા લીલા વજર / આદિસે જવું પડે તો દુઃખ થશે ? હા કેમ ન થાય ? જરૂર તમને ચઢા વિના આદિસે જવું દુઃખજા જાને જાને એ જાણ જામતીજાને તો હસ વાતો પણ સાંજળવી પડશે. એક દિવસ ચઢા છૂટવાથી તમને જોઈએ દુઃખ થાય છે પ્રજા પ્રાથના છૂટી જવાથી તેટલું દુઃખ શું થાય છે ખરું ?

તમે ખાન લેવા માટે જાનવાળાની દુકાને જાએ જાને તમે જે જાની જાપી. એક જાનાનું ખાન લીધું જાને મેંમાં મૂકી ચાવી જાવા. પણ એ ખાનના રચાઈમાં પંચો જાણી રહેનો એક જાનો લેવાનું જાણી જા. વેર જાવતા જ તમને એક જાનો ચાહ જા-જો જાને તેથી તમને દુઃખ થશે ? હા તો જાનો જાણી જામારા મનમાં દુઃખ થાય છે તેમ એક દિવસ પ્રજા-પ્રાથના જાની જા તો શું એવું દુઃખ થાય છે ? તો તો તમારા દિમાજમાં પ્રજા-પ્રાથના કરતાં પણ જેલા એક જાનાની કિમત વધી જાય છે પરંતુ સતના હૃદયમાં પ્રજા બિસજા છે તે જાને જાણી જાણી શકે ખરો ? સત જ દિવસ ખાવાનું જાણી શકે છે આરે એક દિવસ જ જા માટે તપસ્વી તો મકિના જાને જે-જે મકિના સુધી બોજનને જાણી દે છે પણ તમને જાણને જાણી નહીં શરીર કરતાં આત્માનું પ્રજા વખારે છે તે જા

નિર્વિવાદ સિદ્ધ થઈ જાય છે કે ભોજન કરતા ભજનનું મૂલ્ય પણ વધુ છે, કારણ કે પહેલા ભજન છે અને પછી ભોજન છે

ગાંધીજીને પ્રાર્થના અંગે એક બીજી મહત્ત્વપૂર્ણ વાત કહી છે એમણે ખતાવ્યું છે કે “હું સસાગ્રા વ્યભિચારી થતા બચ્ચો છું તો તે રામનામનો જ પ્રતાપ છે વાનરમેનાએ રાવણને માર્યો, હનુમાને પર્વત ઊતારી લીધો, સીતાનું સતીત્વ રખોપાયુ અને ભરત ચૌદ વર્ષ પર્વત પ્રાણુ ધારણુ કરી શક્યો એ બંધાનુ કારણુ એ જ હતુ કે એમના મુખેથી ‘રામ’ શબ્દ જ નીકળતો હતો મારો પામે પણ ગમ શબ્દ ન હોત હું સ્ત્રીઓને બહેન કહેના યોગ્ય ન હોત જ્યારે-જ્યારે મુજ પર સક્રોટો આવ્યા છે, મે રામનુ નામ લીધુ અને હું બચી ગયો છું તથા અનેક સક્રોટો વખતે તો રામ નામે જ મારુ રક્ષણુ કર્યું છે”

હા, તો ગાંધીજી પરમ આગ્રિક હતા એમના મનના ખૂણે ખૂણામાં હિંદુ સમૃતિ રમતી હતી તેથી જ પ્રત્યેક સમય એમની જીભ ઉપર રામ ચિરાજતા હતા એટલા માટે જ પ્રભુ-પ્રાર્થનામા એમને દૃઢ વિશ્વાસ હતો. પ્રતિદિન સધ્યાટાણુ પ્રાર્થના યોગ્યતી હતી અને પછી તેઓ પ્રવચન કરતા હતા

પ્રાર્થના એ કોઈ અધ વિશ્વાસ નથી નવા સીલે દોડનારાઓ માટે પ્રાર્થના એક વહેમ અને ઢોગ માત્ર બની ગઈ છે તેથી જ્યારે પણ નવી પેઢી સામે પ્રાર્થનાનો પ્રશ્ન આવે છે સારે તેઓ વહેમ ખતાવી એની મશ્કરી કરે છે, પરતુ જરા અદર ટીકીને જુઓ, જેને અન્તર્દર્શન થયા છે, તેને આત્મા ઉપર વિશ્વાસ છે, પણ જેને આત્મા ઉપર વિશ્વાસ નથી, એને પરમાત્મા ઉપર શો વિશ્વાસ હશે વારુ ? એના માટે ધર્મ, કર્મ, આત્મા અને ધરમાત્મા બધુ જ વહેમ માત્ર જ બની જશે પરતુ જેને આત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો છે, એકાતની શાત ક્ષણોમા જેણુ આત્માનુ સગીત શ્રવણુ કર્યું છે, એના માટે આત્માનુ સગીત-પ્રાર્થના-એટલી જ સત્ય છે જેટલુ કે હરબુ-કરવુ, ખાવુ અને પીવુ

પ્રાર્થના તો સતજીવનનુ અમૃત છે પ્રભુ-પ્રાર્થના એવી જ રીતે વગર દગાની વસ્તુ છે જેવુ કે અમૃત સ્વપ્નમા કોઈ દેવે પ્રસન્ન થઈને તમને અમૃતનો ઘડો દીધો અને પેલા દેનાર પર તમને વિશ્વાસ છે, વળી અમૃત ઉપર પણ વિશ્વાસ છે તો તમે એને સપ્રસન્ન બની પીજશો અમૃત જે કે વગર દગાની વસ્તુ છે, પરતુ દેનારની ખૂરી ભાવનાથી અથવા પીવાના

પરિભાષણની માહિતીના અભાવે એ પણ કદીક નુકસાન પહોંચાડી શકે છે પરંતુ પ્રશ્નપ્રાર્થના તો એ અમૃત છે. જ્યાં-જેમાં દયાળાઈની સભાવના કદી દેખાશે જ નથી.

પ્રાર્થના કહેવાની નથી કરવાની વસ્તુ છે એનો જ્ઞાનદ સંદેશમાં વ્યક્ત કરી સકાય તેમ નથી. જ્ઞાનદનો મધુર અનુભવ તો એ જ હૃદયને ઘર્ષી શકે છે જે પ્રાર્થનાના સંગીતથી રચાયેલો છે.

સંભાવેણાએ જામ ધાણ ચરીને ધર બણી પાછી ફરે ત્યારે એનું વાહરું મળી રાહે ઉત્સુકતાપૂર્વક દાર બણી નજર નાખે છે. પેતાની જાનનીને જાંજણે જાવતી જોઈએ આરેખ પને જીહણી-જીહણાને નામવા લાગે છે અને હર્ષ-જ્ઞાનદ વ્યક્ત કરે છે. પણ દોરણ વલે એ હજુ મધ્યસ્થ છે. માસિક જ્ઞાને એ દોરણના વધનમાંથી મુક્ત કરે છે ત્યારની એની પ્રેમ વિહવળતા તમે કહો જુઓ તો ખરા. પૂરા વેગથી એ માતા તરફ દોડી અને જ્ઞાને એ સ્તન-પાન કરે છે તે વખતનો એનો દુઃખપાનનો પરમ જ્ઞાનદ શુ પાસે જીએમો જોવાળ-બરવાડ માણી શકશે ખરા? ના નહીં. પેલા સ્તનને પણ વેટશે જ્ઞાનદ નહીં જાવે કે જ્યાંથી પેલા વાહરું મળે અમૃતધારા વહી રહી છે એ પરમ જ્ઞાનદ માટે તો પેલા વાહરુંના હૃદયને જ પૂછે દા. તો તેથી જ રીતિ પ્રાર્થનાનો જ્ઞાનદ ન તો સંદેશમાં જામ તેમ છે તેમ ન એ પ્રાર્થનાના ઠોઈ પુસ્તકમાં છે કે ન એ એના સંગીતમાં જ છે એની અનુભૂતિ તો રક્ત ઠોઈ બહત હૃદય જ કરી શકે છે.

હા એક વાત પણ છે મીઠાઈ તો જ્ઞાનદ સવ ઠોઈ લઈ શકે છે પરંતુ પુસ્તકનો જ્ઞાનદ રક્ત સિદ્ધિતો અને રસિદો જ લઈ શકે છે તેમ પ્રાર્થનાનો જ્ઞાનદ પણ રક્ત પ્રાર્થના કરનારાઓ જ લઈ શકે છે. જી ન તો માત્ર દર્શક જ રહી જામ છે જ્ઞાનદની સહેશે એમના હૃદયને સ્પર્શી શકતી નથી તેમ ન સંદેશ દ્વારા કહેવાયેલું વક્તવ્ય પણ એમને જ્ઞા જ્ઞાનદની અનુભૂતિ કરાવી શકે છે.

એટલા જ માટે વિષના પ્રત્યેક ધર્મમાં પ્રાર્થનાને મહત્ત્વ અપાયું છે. જો કે સિદ્ધાન્તોમાં ધમ ધમ વચ્ચે ધણો મતભેદ પ્રવલ છે. જ્યાંય પ્રશુ-પ્રથના સમયે તો સવજન જાણા ધર્મોમાં એક મત રજો છે. ત્રિદુ ધર્મ તો પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ જ્ઞાવતા કહે છે. “રામ સે અધિક રામ કર જામા અર્થત રામ કરતા પણ રામ નામમાં વધુ સહિત છે. મુરિલમ ધમ અને ત્રિદુ ધર્મ વચ્ચે ન કે ઊંડી ખીણુ જેટલો તકાવલ છે અને ત્રિદુધ વિપરીત દિશાનાં.

પથિક છે, તેમ છતાં પણ પ્રભુ-પ્રાર્થના અગે એમનામાં એકમત બેવા મળશે

એમની નમાજ પણ એક પ્રકારની પ્રાર્થના જ છે જે કે એમની ભાષા કારસી છે, ઉપરાંત એના ઉપર મુસ્લિમ સંસ્કૃતિનો પ્રભાવ છે, તે પણ શબ્દ અને શૈલી-ભેદને એક બાબુ રાખી તમે એમાં ઊંડા ઊતરશો તો ત્યાં પણ તમને ઈશ્વર પ્રત્યે ઊભરાતો અનુરાગ જ દેખાશે

ખ્રિસ્તી ધર્મ કે જેનો વધુ પડતો વિકાસ પશ્ચિમના દેશોમાં થયો છે, તેમાં પણ પ્રાર્થનાને સ્થાન અપાયું જ છે તમે જેતા હશો કે રવિવારના દિવસે ઇસુ ખ્રિસ્તને માનનાર બાળક દેવળમાં શાત-શબ્દહીન પ્રાર્થનામાં તલ્લીન ઊભેલું દેખાશે જૈન દર્શન જે કે આત્મામાં જ પરમાત્માની સત્તા સ્વીકારીને ચાલે છે, ઈશ્વરને સૃષ્ટિના નિર્માતા રૂપે એ સ્વીકાર કરતા નથી છતાંય કર્તા નહીં પણ પ્રેરણા દેનારને રૂપે જૈન દર્શને ઈશ્વરની ઉપાસના કરી છે અને તેથી જ ચોવીસી સ્તવન અને સ્તવન-સ્તુતિ રૂપે અરિહંત તથા સિદ્ધ ભગવાનની પ્રાર્થના માટે એ વિધાન કરે છે

અત્યાર સુધી આપણે જીવન અને ધર્મના વિવિધ ક્ષેત્રોમાં પ્રાર્થનાના પ્રસાર વિષે વિચાર કર્યો હવે આપણે એ વિચારીશું કે પ્રાર્થના શું છે અને એ શા માટે કરવી જોઈએ ?

પ્રાર્થના શું છે ?

પ્રાર્થનાનું ખીલું નામ છે અહંકારરહિત પ્રયત્ન અર્થાત્ અસત્યથી સત્ય ભણી જવા માટે નિરહંકારી પ્રયત્ન કરવો એ પ્રાર્થના છે પ્રાર્થના અન્ત કરણનું પરિમાર્જન, સ્કૃતિ અને બળ છે પ્રાર્થનામાં પ્રયત્નવાદ અને દૈવવાદનો સમન્વય છે દૈવવાદમાં પુરુષાર્થને સ્થાન નથી એટલે તે પાગળો છે, ન્યારે ખીલું બાબુ પ્રયત્નવાદમાં પુરુષાર્થનું તેજ છે છતાં નિરહંકાર વૃત્તિ રહેતી નથી એટલે ત્યાં ગર્વ આવી જાય છે એટલે બન્ને અહંભુ કરી શકાય નહીં પરંતુ બન્નેને છોડી પણ શકાય તેમ નથી, પુરુષાર્થના દૈવવાદ (ભાગ્યવાદ)ના અભાવે જીવો શકતો નથી તે પુરુષાર્થના અભાવમાં તે જડ બની જશે જીવનનો ગાડી પ્રયત્નવાદ અને ભાગ્યવાદના પાટા ઉપર જ દોડશે મનુષ્ય દૈવવાદ ભાગ્યવાદમાં એક નમ્રતા છે જે આપણને વિનયશીલ બનાવે છે. પ્રયત્નવાદમાં પરાક્રમ છે જે આપણને ગર્વ દે છે અને પ્રાર્થના બન્નેને જોડવાનો એક સેતુ-પૂલ છે.

પ્રાર્થનાથી થતા લાભ

હવે પ્રાર્થનાથી થતા લાભો વિશે વિચારીએ. પીપળા નાની હોય છે એનું મૂલ્ય પણ જલ્દી વધી જાય છે પરંતુ એ નાની પીપળાને ખરણમાં ચોસા પ્રથમ સાથે ફૂટી જાય તે એનો ગુણ પણ બંધી જાય અને સાથે-સાથે એનું મૂલ્ય પણ વધી જાય. તેવી જ રીતે પ્રભુપ્રાર્થનાનો સંબંધ એ આપણા આત્મામાં રમે છે પ્રાર્થનાના સુખપુર સંગીતધ્વનિથી જેનું હૃદયભરિ શુભ ક્ષણ છે તે સંબંધ રચી આત્માની પરિવ્રતામાં અભિરુચિ કરે છે જેની રીતે ધમણી અગ્નિ પરની રાખને દૂર કરી એને વધુ પ્રદીપ્ત કરે છે તેવી જ રીતે પ્રભુપ્રાર્થના જીવનના આચાર અને શોભાની રાખને દૂર કરી એની અમકમાં ધો મણી શકે છે.

ધરમાં રાતના અધારુ હોય ત્યારે જીવનની રમઝટ યાજી થઈ જાય છે સૂતારની જીંઘ હરામ કરી નાખે છે તમે એનાથી મુક્તિ પામવા માટે છેા અને એક નાનો એવો દીવડો ચેતાવીને ધરમાં મૂકી દો છો તે બંધાં જીવનમાં પ્રભુ પણ જાણે નાસી જાય. એવી જ રીતે જ્યાં સુધી અહીં દીવડો જીવનમાં પ્રકાશવત્ બનતો નથી ત્યાં સુધી અહીં દોટ-દોટ (રમઝટ) ચાલુ રહેશે અને તે તમારા મનની સાંતિને હરામ કરવા રહેશે. તેથી તમે મનના ખૂણામાં પણ પ્રભુના નામનો દીવડો ચેતાવી દો છો તે જાણ અને વાસ્તવ શી જીવનમાં નાસી જ જાય.

વસ્તુને બીજાને કે રાખીને ઢાંચા કરતાં પણ નાનું હોય છે પણ તે અધ્ય પી / ઉપર માટી એકઠી થઈ જાય છે અને એને ફાણીનું સિંચાં મળે છે તે એ જ નાનું બીજા એક દિવસે વિશાળ વસ્તુનું રૂપ ધારણ કરી લે છે તેવી જ રીતે પ્રભુના નામનું બીજાને તમારી હૃદય-શુભિમાં વાંચુ છે અને એના ઉપર નિરહકારથી માટી નાખી પ્રગટથી પ્રણીથી એનું સિંચાં કરો છો તે તમારા જીવનમાં એક દિવસે ખરબર ઉપરિવ્રતા પ્રવરશે તમારા મનમાં રમ-રમમાં ઉપરિવ્રતાનો સાંત શુભ પ્રકાશ પ્રવરશે જશે. તમે પોતે તમારામાં એક વિલિખિત અપાતિનું ઘટન કરશો. હપની જાણ છોડી સાદી જાણમાં જુદું તે તમે પોતે ઉપરિવ્રત બની જશો. હું તે તમે સર્વેમાં ઉપરિવ્રતો પગલે એક જુદું જુદું આજે જાણે એ સદ્યપે હોય પરંતુ એનું અસ્તિત્વ તમારામાં જરૂર છે / હવે હકત જરૂર છે એને જામન કરવાની.

તે જેવી રીતે અપર ઢાઈ જાણને તમે શીખો છો ત્યારે એના સંબંધો

ગોખી-ગોખીને પણ તમે એક દિવસ એ ભાષા ઉપર સારો એવો કાબૂ મેળવી લો છો તેવી જ રીતે પ્રભુમ્મરણ કરતા-કરતાં તમે તમારામા છુપા-ચેલી એ ઈશ્વરીય જ્યોતિને જગવી શકશો એક કવિએ કહ્યું છે .

આતમ પરમાતમ પદ પાવે,

જો પરમાતમસે લયકો લગાવે, સુનકે શબ્દ કીટ મૃન્ગીકો,

નિજ તન મન કી સુઘ વિસરાવે ।

દેસ્રહૂ પ્રગટ ધ્યાન કી મહિમા,

સો હી કીટ મૃન્ગી હુઈ જાવે ॥

આધ્યાત્મિક કવિ આનંદધનજી કહે છે એમને જૈન સંસારમા યોગી આનંદવનજીના નામથી પણ ઓળખે છે એમણે સમાજ અને સપ્રદાયની રૂઠી પરપરાઓને તોડી એકાન્ત વનમા સાધના કરી હતી એમણે કેટલાય વર્ષો આત્મ-સાધના પાછળ વોતાવ્યા હતા તેથી જ એમના પદોમા સાધનાનો રસ નીચોવાઈ આવે છે અને સાધક આત્માભિમુખ બની જાય છે તેઓ ક્રમભાવે છે કે સાધક અગર સાચી અને ખરી તત્ત્વમયતાપૂર્વક પરમાત્માની સાથે ભળી જાય છે તો એક દિવસ તે પોતે જ પરમાત્મ-દશા પ્રાપ્ત કરી લે છે કેટલાક દર્શનો એ તથ્ય માનવા ઈન્કાર કરે છે કે કોઈપણ આત્મા પરમાત્મા થવાની ક્ષમતા-સામર્થ્ય રાખતો નથી, ભલેને તે ચાહે તેટલા વ્રતો ઉપવાસાદિ અનુષ્ઠાન કરે જ્યારે જૈન દર્શન પ્રમાણે તો ભકતમા ભગવાન બનવાની ક્ષમતા છે. આત્મા જ પરમાત્મા છે એવો દિવ્ય સંદેશ એણે વિશ્વને આપ્યો છે

જૈન દર્શનની એ જ વાતમા સૂર પૂરાવતા આધ્યાત્મિક કવિ આનંદ-ધનજી કહે છે

આતમ પરમાતમ પદ પાવે, જો પરમાતમસે લય કો લગાવે

‘ અળ્પા સો પરમાળ્પા ’ નો નાદ આ સ્વરોમા સભળાય છે કવિ એના માટે સુદર રૂપક આપે છે ભમરીના શરીરમા જ્યારે ગરમી પેદા થાય છે ત્યારે એ ભીની માટીથી પોતાનું ધર બનાવે છે અને સાથે જ એક કીટક-કીડો લાવી એની સામે ભૂ-નો શબ્દ ગૂંજવે છે અને એ ભમરીના શબ્દથી પેલો પેટ ઘસીને ચાલનાર કીડો ૧૭ દિવસમા આકાશમા ઊડતી ભમરી બની જાય છે આ શબ્દશકિતનો પ્રભાવ છે

આ એક કવિએ પ્રસિદ્ધ કરેલી કહેવત છે પણ એમા એક સૈદ્ધાંતિક ભેદ એ આવે છે કે એક એકેન્દ્રિય જીવ ચતુરેન્દ્રિય કેવી રીતે બની શકે ?

શબ્દુ તે એ છે કે ભગરી બ્યારે ઈર્ષા મૂકે છે ત્યારે ઈર્ષાની સુરક્ષા મારે અને એમના ખોરાક મારે એ કાંઈ લઈ આવે છે આમ સઘર દિવસ મુખી ઈર્ષાને સેવા માટે ઈશુ ફૂરી નામ છે એમણી ભગરો નીકળે છે અને ઈર્ષી નામ છે પણ બધી કવિ ચોગી જ્ઞાન દેખનજીએ કઈ દષ્ટિએ આ રૂપક કહ્યું છે તે બાબે સમજી શકાય તેમ નથી તે પણ કવિજનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય તે પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ જાતાવવાનો છે કે પ્રાર્થના વડે આત્મા પરમાત્મા જતી થઈ છે ઈર્ષીના મધનથી જેમ માખણ મેળવાય છે તેમ પ્રભુ નામના મધનથી આત્મા ઈર્ષરીત બચેતિ મેળવે છે

પ્રભુ નામ તે મેષ છે જે પાપના પ્રખર તાપને ઠાંત કરે છે જે માધન્ય પ્રખર તાપમાં બ્યારે ધરતી અને આકાશ તપવા લાગે છે સૂર્ય બ્યારે આજના ચોળા વરસાવી રહ્યો હોય છે ત્યારે આરસ પાવરના મહેલો પણ તપી જાય છે ત્યારે માનવ જન ઠાક માનવ હોય છે આપણી જન્મમાં બ્યારે શ્યામવર્ણી વાણી જિભરાય છે અને રમજુમ વરસાદ પડે છે ત્યારે વાપ ઘમે છે પૃથ્વી પણ ઠાંત બને છે તેમ આકાશ પણ ઠાંત બને છે બહારો ને ઈશ્વર આપતા મહેલો પણ હવે તે જમવા લાગે છે. બસ, આવી જ રીતે પ્રભુના નામમાં પણ છે બ્યારે મનમાં કષ્ટબની જવાબા જતી રહી હોય છે વાસનાનાં તેજાન જાગ્યાં હોય છે તે વેળાએ પ્રભુનું નામ મેષદું કામ કરે છે અને ક્યાચોની જવાબા ઠાંત બને છે વાસનાનાં તેજાન ઠાંત નાય છે

શ્યામે જ પ્રભુનું નામ જ્ઞાતિ મન માટે પ્રજ્ઞાતિ મેષ છે જ્ઞાતિ સ્વર મારે વહાણુ પણ છે ભકત મારે તે તેટનો જ પ્રિય છે જેટલું કે કુળતા વહાણુમાંના માણસો મારે નાની જોવી નોહા. બ્યારે આરે વજાણુ જસીમ જલ-શક્તિ પાણી જ પાણી) કેખાલ અને કિનારો શોધતી આંખો લહેરોની સાથે જલમાઈને પાછી કરે અને જીવન-સાથી વહાણુ પણ હવે દેવ લાગે છે તેવા સમયે જ્ઞર એક નાની એવી નોહા પણ મગી નાય તે જોથી મનુષ્યને એટલી પ્રસન્નતા થયે કે જાણે કુળતા પ્રણે પાછા આનાં. તેવી જ રીતે સસારના અસીમ સાગરમાં કુ અ અને જ્ઞાતિની કાંઈ અજિમાં બ્યારે તમારો આત્મા મેલા આતો હોય ત્યારે તમે પ્રભુ નામની નોહામાં સવાર થઈ જશો તે એ તમને કિનારે પહોંચાડશે-પાર ઉતારશે.

શબ્દ-શક્તિ

પ્રાર્થનાના ક્રમણુમાં કિતરો તો ત્યાં તમને શબ્દ-શક્તિ મારે

તત્ત્વ કામ કરતું દેખાશે શબ્દમાં પણ ઘણી મોટી શક્તિ છે—તાકાત છે કેટલાક શબ્દો એવા છે જે સાલગતા જ તમારા મનમાં પ્રસન્નતા સચાગિત થશે કેટલાક શબ્દો એવા છે જે હૃદયની પ્રસન્નતાને હરી લે છે તમે ડાઈને ઘેર ગયા. એણે ખૂબ મ્નેહની સાથે તમને દૂધ પાચુ દૂધ પણ જેવું—તેવું નહીં, આદિષ્ટ હતું બદામ કેસરવાળું હતું તમે ખૂબ આનંદથી એ પ્યાલા ગરગટાવી ગયા પણ દૂધ પીને જેવા તમે બહાર નીકળ્યા ત્યારે જ દોડતો—હાકતો તમારો મિત્ર આવી જાય છે કઈક ગભરાતા અવાજે એ તમને કહે છે “ અરે, તમે જે દૂધ પીધું એમાં તો થોડુંક ઝેર લખેલું હતું ” બસ, થઈ રહ્યું ઝેર શબ્દ કાન સાથે અથડાતા જ તમારા મનમાં ઉછળકુંદ મચી જાય છે કયા તમે દૂધનો સ્વાદ લઈ આનંદથી નીકળી રહ્યા હતા અને હવે તો તમારા મનની બધી પ્રસન્નતા ધૂમતઝ થઈ ગઈ આ શબ્દની જ તો શક્તિ છે

એક માતા અહીં બેઠી છે શાત મનથી એ પ્રભુ પ્રાર્થનામાં લીન છે. અચાનક ડાઈએ આવી એને કહ્યું કે તમારું બાળક કૂવામાં પડી ગયું બસ આટલું સાલગતા જ એ માતાના દિલમાં તોફાન જાગી ગઈશે સર્વ પ્રસન્નતા ગૂમ થઈ જશે પ્રભુ પ્રાર્થનાના શબ્દો હોઠો પર જ રહી જશે અને એ રડી પડશે “ અરે, મારો બેટો કયા ગયો ” એક શબ્દ જ એના મનની સારીયે શાંતિનો ભગ કરી દીધો ખીજ જ કાણે ખીજે કોઈ આવી એને કહે છે કે કૂવામાં જે બાળક પડ્યું હતું એ તમારું નહિ પણ કોઈ હરિજનનું હતું આ સાલગતા જ એના મનની વ્યાકુળતા સમાપ્ત થઈ જશે એનું મન શાત બનશે એક શબ્દ એની શાંતિ હરી લીધી, જ્યારે ખીજ શબ્દ એને પાછી વાળી દીધી

રામ શબ્દ પદર કરોડ હિંદુઓ માટે પ્રિય છે શ્રીકૃષ્ણ અને બુદ્ધનું નામ લેતા જ ભારતવાસીઓના મનમાં શ્રદ્ધા જાગી ગઈશે ભગવાન મહાવીરનું નામ લાખો જૈનેના હૃદયને હલાવી દે છે પરંતુ મુસ્લિમ ધર્મમાં વિશ્વાસ ધરાવનાર માટે આ શબ્દોની કોઈ જ કિમત નથી એમની સામે અલ્લાહ અથવા પેગબર—મોહમ્મદને યદ કરશો તો તેઓ શ્રદ્ધા સાથે નમી પડશે. તેવી જ રીતે ઈસુને માનનના કરોડો ખ્રિસ્તીઓ ઈસુનું નામ સાલગતા જ તરગિત બની જશે આ બધું શું છે? કહેવું જ નેઈએ કે શબ્દની શક્તિ છે

શબ્દ દસ્યાવી ખસુ શકે છે અને રોવડાવી ખસુ શકે છે કોઈએ તમારી સ્તુતિઓને એ શબ્દો કહ્યા તો તમારું મોં ગુલાબનું ફૂલની જેમ ખીંચી ઊંડશે ખસુ કોઈ અપમાનવાળાં શબ્દો કહેશે કે જેમાં તમારા પ્રત્યે તિરસ્કાર અને ઘણા બરી છે તો તેથી તમારી સુખાકૃતિ ઝબીર નથી જશે.

રજુ મેદાનમાં આપે ચુકની બેરીઓ બૂજી જોડે છે ત્યારે વીડોના મનમાં વીરનાની જીવનના નામી જોડે છે બેરી વાંછત્રોમાં ખસુ એક શબ્દ જ તે કામ કરી રહ્યો છે વાછત્રોમાં ખસુ બેઠે હોય છે લમના પ્રસન્ને ખસુ શરણ-ધર્મી વિ. વાછત્રો વગાડાય છે એ વપના વૃક્ષકાષ કોઈ શેડ શાની દુનિયાથી વિદાય છે છે ત્યારે ખસુ વાગવ બગે છે આ બને પ્રકારમાં કોઈ બિ બેઠે જીવન છે ફક્ત ધણે મોટો વહાવત ડેખાય છે પહેલા પ્રસન્ને વગડાવાં વાછત્રોને ધવનિ તમારા હૃદયમાં આનંદ બરી દેશે આપે જીવન ખસુ પ્રસન્ને ધવનિ તમારામાં ગમગીની પ્રસરાવશે. તમારા ખિસ્સામાંથી બહુ રોકો રૂપિયો પડી જશે તો એનો ગજબતરો તમારા હૃદયમાં ચલી ત્વી ઊભી કરશે, આપે વરસાદની પ્રમ ગમજ અને તોફાનમાં પાડેલમાંની કોઈ કામી નીત શૂનિ-ગત થશે અને ત્યારે જે શબ્દ તમને સંભળાશે એમાં તમને મધુરતા નથી જામે જેટલી તમે પેલા રૂપિયાના રજુકારમાં અનુભવી હતી.

સંગીનમાં ખસુ એક શબ્દ-શક્તિ રહેલી છે કુશળ સંગીતના વીજાના વાર ઉપર આપે કુરીયા અવાજમાં તાન વહેતી મૂકે છે ત્યારે શોતાજીવેના હૃદયે યેથી જોડે છે સંગીનમાં હૃદયને આકર્ષિત કરવાની ધણી મોટી તાકાત-શક્તિ છે તેથી જ એને જીવતો બહુ કહેવાય છે મધ્યકુતનો સંગીતકાર આપે મેઘ રાગનો આજ્ઞાપ કરતો ત્યારે વાદ્યોમાંથી ઊંટા પરસી જતા-જારતના પ્રસિદ્ધ સંગીતના તાનસેનની વાન તો પ્રખ્યાત છે એવું કહેવાય છે કે તેજ અને વાદ્યો મુક્ત એલવાયેલા દીવડાની દારમણા જ ત્વી આપે એ દીવડા-રાગની વાન છેડતો ત્યારે પેલા એલવાયેલા દીવડા જામી જતા.

એમે સંગીત હૃદયની પીડાને દબાવુ બનાવી દે છે ખસુ એમાં આશ્વ નેવુ કોઈ નથી. સંગીત વડે કૂર પરુઓની પ્રિય સજ્જતિમાં ખસુ પરિવર્તન આણી શકાય છે તો માનવ હૃદય એથી હર્ષાન્વિત નથી બલ આપે તે શુ આશ્વ છે વાર! અને પશિમના દેશોમાં તો સંગીત વડે કેટલાક રોગો ખસુ મટાડવામાં આવે છે.

ઈરાવી દેશનો વાન છે તેરમા શિકામાં ત્યાં એક વિધિય રોગ દેવાયો હતો એને નામ-રોમ કહેતા હતા સરીર ઉપર આપે એ રોગનુ આક્રમણ

થતુ ત્યારે સૂતેલો આદમી પણ મધમાખીના ડખની પીડા અનુભવતો અને પછી તરત ઊડીને બહાર આવી નાચવા લાગતો. આવા કેટલાક રોગીઓને તો વસ્ત્રોનું પણ ભાન રહેતું નહીં કેટલાક લોકો તો બહાર આવી વસ્ત્રો ફેંકી દેતા અને અસ્લીલ શબ્દો બકવા લાગતા અને જ્યારે વધુ પડતી બેચેની જણાય કે ગામડી હુકકરની જેમ ગદા સ્થાનોમાં આબોટવા લાગતા પણ આશ્ચર્યની વાત તો એ હતી કે ઇટાલીના ડોક્ટરો પાસે આ રોગ માટે કાઈ દવા નહોતી—કાઈ ઇલાજ નહોતો. સૌ હેરાન હતા એમને રોગનું મૂળ જ સમજાયા આવતું નહીં તો પછી એનો ઉપચાર તો શે શોધી શકાય? ત્રીસ-વર્ષ સુધી આ રોગ ચાલતો રહ્યો એક વખત ડોક્ટર ફાર્ડિનાન્સ પાસે એક કેસ આવ્યો. તે વખતે તેઓ વીણા-વાદન કરી રહ્યા હતા સંગીતનો મધુર ધ્વનિ પેલા આવનાર રોગીના કાનોમાં પડ્યો. એની આશ્ચર્યજનક અસર એના શરીર પર થઈ ધીમે ધીમે મધમાખીના ડખ જેવી પીડા ઓછી થવા લાગી અને એનો બેચેનીભર્યો નાચ પણ ઓછો થવા લાગ્યો. થોડીક ક્ષણોમાં તો એ તદ્દન સ્વસ્થ બની ગયો. ત્યાર પછી તો ડોક્ટરે કેટલાય રોગીઓ ઉપર સંગીતનો પ્રયોગ કર્યો અને એમાં એમને સફળતા મળી એમની આ સફળતા સારાંયે ઇટાલીમાં સ્તુતિ-પાત્ર બની અન્ય ડોક્ટરોએ પણ સંગીતના પ્રયોગ કર્યા અને તેઓ પણ એમાં આશ્ચર્યજનક સફળ થયા. પછી તો સંગીત જ એ નાચરોગનો ઉપચાર-ઔષધ બની ગયું. આવી જ રીતે એ નાચ-રોગ ઉપર કાબૂ મેળવી શકાયો.

સંગીતની સ્વર-લહેરોથી હૃદય આનંદ અનુભવે છે, પ્રાર્થનામાં શબ્દ અને સર્ગાતનો જ સુમેળ છે પરંતુ પ્રાર્થનાની જન્મભૂમિ કંઈ નહીં, હૃદય છે કંઈ વડે ફક્ત સંગીતના સ્વરો ફૂટે છે પણ એમાં હૃદયને ડોલાવી દેનાર શક્તિ તો ત્યારે પેદા થાય છે કે જ્યારે એની સાથે હૃદય એકતાર-એકયોગ બની જાય. પ્રાર્થના પરથી હૃદય જ્યારે ઊડી જાય છે ત્યારે તે નિષ્પ્રાણ બની જાય છે અને મનુષ્ય-શરીરમાંથી હૃદય જ નીકળી જાય તો પછી શું બાકી રહેશે? એની જીવન-યાત્રા બે ડગલા પણ આગળ વધી શકશે નહીં.

પ્રાર્થનાના ક્ષેત્રમાં પગની આવશ્યકતા નથી કારણ કે કેટલાક લૃલા [પગ] મનુષ્યો પણ આત્મા-કલ્યાણ સાધી ગયા છે. પ્રાર્થના માટે હાથ પણ કાઈ જરૂરી નથી. પ્રાર્થનાના ક્ષેત્રમાં જીવનની પણ જરૂર નથી મૂંગો માનવી પણ આત્મ-સાધનાના ક્ષેત્રમાં આગળ વધી શકે છે. પ્રાર્થનાના ક્ષેત્રમાં આખોની પણ અનિવાર્યતા નથી ભારતના ભકત ડવિ સુરદાસ પોતાની પાસે આખોનો-

પ્રકાશ ન હોવા છતાં પણ ભક્તિના દ્વેને અમર થઈ ગયા છે એ દેવમાં તેમ જ્ઞાત નાનું એવું દિશ્વ જોઈએ હૃદય અમર પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે અને તમે એક શબ્દ પણ બોલશો તો તે પ્રકાશની રેખા બની જશે.

સમજને સજીવ બનાવવા માટે તમે પ્રાર્થના જરૂર કરો સમય નષ્ટ કરવા માટે નહીં કેટલોક વખતે માણસ એવું વિચારે છે કે સાચો અત્યારે કુરસદ છે પ્રાર્થના કરી લઈએ એ સાચું છે કે તમે કામચાળા છે પણ પ્રાર્થના પણ કોઈ કામની વસ્તુ નથી જુ જ તમે જુ એના માટે નકરમે સમય વીતાવો છે કે કોઈ અતિથિને જેમ સડેસ ફળ આપી શકાતું નથી તેવી જ રીતે પ્રાર્થનામાં કુરસદનો વખત પણ આપી શકાય નહીં તમારા હૃદયમાં પ્રાર્થના પ્રત્યે મધુરતા પેદા થવી જોઈએ પ્રાર્થનાના પ્રત્યેક શબ્દથી હૃદયમાં આનંદ ભરવાવે જોઈએ પ્રાર્થનાના પથમાં મનને જોડી રેવું જોઈએ એમાં જો મનને ન જોડવું તો એ પ્રાર્થના દલ્બ-પ્રાર્થના ગણાશે જેવું જીવનમાં કોઈ મુશ્કેલી નથી.

ભોજન અને ભાજન બંનેનો સળથે જીવ સાથે છે કેમકે જો તને સ્વાદ જીવ જ લઈ શકે છે અને ભાજનની મધુરતા પણ જીવથી જ મેળવી શકાય છે પરંતુ જ્ઞાત જીવ ન તો પૂરો ભોજનનો આનંદ લઈ શકે છે તેમ ન ભાજનનો રસ. જ્યાં સુધી એમાં મનનો સંબંધ નહીં થાય ત્યાં સુધી આનંદ અનુભવાતો નથી કારણ કે એનો સળથે જીવ અને મનની સાથે છે તેવી જ રીતે પ્રાર્થના પણ જીવ અને મનથી થવી જોઈએ એ જીવ અને મનના જુદા-જુદા ભાગ જીવ તો ગાદી નહીં સ્થાને પહોંચી શકતી નથી તેવી જ રીતે મન અને વચન બંને અમર જુદા-જુદા રહે છે તો પ્રાર્થના ફળ દેવાર બની શકતી નથી. એની સફળતા તો મન અને વચન બંનેના સમન્વયમાં વસે છે.

જ્ઞાત નામ એવા અગ્રથી એક વ્યક્તિનો જૂતપૂર્વ ઈતિહાસ આંખો સામે તરી આવે છે માતાનું નામ લેતાં જ મમતા કુરુણા અને સેવલુ મિત્ર સામે આવી જાય છે કસ્થાર્થનું નામ લેતાં જ છત્રી ચાકુ અને લોહીનીની કાકુ દસ મમતીનીભયુ દસ નજર સામે આવી બેસુ થઈ તપ છે તેવી જ રીતે જ્ઞાતનું નામ લેવામાં આવશે તો એની અહિંસા દયા કામનું મિત્ર સાહાર બની આવશે. અને વીતરાજ દેવાનું નામ લેવાથી વીતરાજતા આવી જાય છે વીતરાજ દેવની આઆત્મિક સહિતઓ એમની પ્રવિત્રતા અનંત ઘન વચેરે ગયા જ આપણી સ્થિતિમાં આવી તપ છે વીતરાજપણુ મરાવતુ એક માનસ-મિત્ર જેવું જોઈએ આવે છે.

ભગવાન મહાવીરનું નામ લેતા જ એમના જીવનનો સમગ્ર ઇતિહાસ ચમત્કારી બને છે એમની બાર બાર વર્ષ સુધીની કઠોર સાધના । અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ અને પરિપહેાની વચ્ચે પણ એમનું અડિગ વ્યક્તિત્વ નજર સમક્ષ આવી અકાઈ જાય છે એ વિરાટ વ્યક્તિત્વ આપણા જીવનની દુર્બળતાઓને સખળતામા પલટાવે છે મુસ્કેલીઓથી ભરેલી ઘડાઓમા જ્યારે આપણે સાહસ અને ધૈર્ય હારી બેસીએ છીએ, ત્યારે ભવિષ્ય દ્વંકત અધકાર-મય જ દેખાય છે જીવનનો એ અધારી રાતમા એમનું પ્રકશવત જીવન આપણી સામે પ્રકાશના કિરણો પાથરી જાય છે એ પ્રકાશપુજથી આપણે પ્રેરણા મેળવતા રહીએ, વાવાઝોડા અને તોફાનો વચ્ચે દબતાપૂર્વક પગલું ભરતા થઈએ એ જ પ્રાર્થનાનો ઉદ્દેશ છે.

આજે પણ ઘણા લોકો પ્રાર્થના કરે છે પરંતુ તેઓ કહેતા હોય છે કે અમને પ્રાર્થનાનો આનંદ આવતો નથી માળાના મણુકા ગણુતાં અને પ્રાર્થના કરતા વર્ષો વીતી ગયા પણ પ્રાર્થનાનો આનંદ મળ્યો નહીં પણ એનું ય કઈક કારણ હશે એ કહેવું ખોટું જ ઠરશે કે એનો આનંદ પર-લોકમાં મળશે એ તો એના જેવું થયું કે રોટલા અહીં ખાવા અને ભૂખ મટશે પરલોકમાં રોટલા ખાધા પણ ભૂખ શમી નહીં એમ કહેનાર માટે કહેવું પડશે કે તમે રોટલા ખાધા જ નથી અથવા તો ખાવાની રીત જાણી નથી તેવી રીતે પ્રાર્થનાનો આનંદ આવતો નથી તો સમજવું જોઈએ કે તમે કા તો પ્રાર્થના કરી નથી અથવા તો પ્રાર્થનાની રીત જ જાણી નથી.

પ્રાર્થનાનો ઉદ્દેશ્ય

એક વિચારકે કહ્યું છે કે પ્રાર્થના-મદિરમા પરમાત્મભાવ સિવાય અન્ય કાઈ વસ્તુ માગવી એ ભૂલ છે ઇશ્વર પાસેથી તે ઐશ્વર્ય શું માગવું ? માગવું જ હોય તો ઇશ્વરત્વ માગો વીતરાગના આગણે પહોચીને પણ મનમાં જો રાગની ઇચ્છા રહી ગઈ તો તમે વીતરાગ-મદિરમા પ્રવેશ કરવાના સાચા અધિકારી જ નથી ફટલાક લોકોએ પ્રાર્થનાને લાચ રૂસ્વતનું રૂપ આપી દીધું છે તેઓ વિચારે છે જીવનમા ચાહે તેટલા પાપ થાય પણ સધ્યા વખતે પ્રભુ પાસે ક્ષમા માગી લ્યો એટલે બસ બધું માફ પ્રભુ તો અનંત કરુણાશીલ છે એના હૃદયમા લક્તો પ્રત્યે અસીમ સ્નેહ-સાગર વહે છે. એટલે તે તમને ક્ષમા કરી દેશે પાપ કરીને એના કૃણથી બચવાની પ્રાર્થના કરવી એના જેવું છે કે કલકતા મેલમા બેસી પ્રભુને પ્રાર્થના કરી કે ભગવાન મને મદ્રાસ પહોચાડી દે અરે ભાઈ, મદ્રાસ જવું

હવે તો કસકસા મેલમાં બેઠા જ્યાં આ મટે? તેમ પાપના ફળથી જન્મ્યું હોય તે પાપથી બચે. એક ઉદ્ધૃં સાથે કહ્યું છે કે યદિ જ્ઞાત કરના હૈ તો જ્ઞાત સે યજ્ઞો । ક્યોંકિ જ્ઞાત જીર જ્ઞાત લોનો સાથ નહીં રહ સકતી જ્યોત્ ઈજ્ઞાત કરવી હોય તે જ્ઞાતથી બચે. કારણ કે જ્ઞાત અને ઈજ્ઞાત બન્ને સાથે રહી શકતાં નથી.

સ્વાર્થચુદિને લઈને કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના પ્રાથના કહેવાતી નથી. બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં જન્મતી લોકો દેવળમાં જઈ ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરતા કે "ઈશ્વાર સમાપ્ત થઈ જાઓ" ત્યારે આ જાડુ ઈશ્વારમાં કશીલે દેવળમાં જઈ પ્રાર્થના કરતા કે "જન્મવન્ અમારા દુશ્મન જન્મનીને સમાપ્ત કરી દે. હવે તમે જ ખતાવે ઈશ્વર કોનો પક્ષ લે? ખરેખર પ્રાથનાની આ રીત જ સુલભરેલી છે કુ તો આવી રીત-રસમને લાંચ જ કહીલ. પ્રાથનામાં તમે નમારા પાપેની જાણેવના કરેલ જાણેવનાપ્રથન પ્રાથના સુદર કહી શકાય. એક કવિએ કહ્યું છે કે

પરનિદા જનલે સુણી મારુ હલ્લુ હરખ્યો અપારો
સુણી જનોના ગુણુ નથી કીધાં કીધાં મેં જાલ હનરો નામ,
વીર પ્રભુ હવે તારો

નિજ સ્વર્ગે તન મન ધન કીધુ પરમારથ નથી પ્યારો
કુ ખી જનોની કશ્ચા ન કીધી કીધાં મેં કષ્ટ અપારો નામ
વીર પ્રભુ હવે તારો

જે પ્રાર્થનામાં પોતાના જીવન મનને ખોલીને મૂકી દેવામાં આવે તે જ ખરી પ્રાર્થના કે સાથે જ પ્રાથના દરમ્યાન આપણી દષ્ટિ ભૌતિક દુકાઓ તરફ જતી જોઈએ નહીં તેમ જ આપણે ચાંદીના ચોલાક દુકામાં મટે પ્રભુ સાથે હાથ ટેકવા જોઈએ. પરંતુ એમના જીવનનો ઉજ્જવળ ઇતિહાસ જોઈ એમના જીવનનાં પ્રકાશકરણો મેળવતાં થીમ્યું જોઈએ એ જ પ્રાથનાનો સાચો ઉદ્દેશ્ય છે.

પ્રાર્થના કરવાની રીત

દરેક વસ્તુને પોતાની એક રીત હોય છે અને એ રીતે કરવાથી જ એનાં સુરક્ષિત આવે છે. સામગ્રી તો તે જ હોય છે પરંતુ રીતની બિનનવાને

લીધે વસ્તુમા ધણો મોટો ફેર આવી જાય છે લોટ [આટો] અને મેદો બંને એક જ વસ્તુ છે અને એક જ વસ્તુના બને છે, પણ બનાવટની રીતમા ફેર પડવાથી એમથી બનતી વસ્તુઓમા ધણો ફેર પડી જાય છે સવત્સરીના પારણા વખતે તમે શિરો અને રાખ પીધા હશે બંનેમા એક જ બનતી સામગ્રી રહે છે પણ એ બનાવવાની રીતમા ભિન્નતા હોય છે એટલે બંનેના સ્વાદમા અને સમ્માનમા પણ ભિન્નતા આવે છે

તમે લગ્ન, વિવાહાદિ પણ વિધિવત્ જ કરો છો એની પાછળ કેટલા રીત-રિવાજો છે ! પણ જો કાઈપણ બનતી વિધિ વિના શ્વસુર-ગૃહે (સાસરે) જઈ કન્યાને ઉપાડી લાવે તો તમે એને શું કહેશો ? જો કે લગ્નનો ઉદ્દેશ્ય પણ આ જ છે, ખીજની કન્યાને વહુ બનાવી પોતાને ઘેર લઈ આવવી, પણ વગર વિધિએ આમ લઈ આવવી તે રાવણની રીત કહેવાય

પાણીનો સ્વભાવ તો ડુખાડવાનો છે પણ જો તરવાની રીત આવડતી હોય તો તેમથી પણ પાર પહોચી શકાય છે નદી-કિનારે ઊભેલો એક માનવી સામા કાંઠે જવા ઇચ્છતો હતો નદીનો પ્રવાહ વેગીલો હતો પાણી પણ ઊંડુ હતું એણે પામે ઊભેલા એક ખીજ સન્જન પાસે સામા કાંઠે જવા અગે સલાહ માગી પેલા સન્જને કહ્યું 'હવા વડે તમે પાર પહોચી શકો છો ' પેલો માણસ વિચારવા લાગ્યો 'હવા તો ધણી કુ કાઈ રહી છે મારા મો અને પેટમા પણ ધણી હવા ભરી છે એટલે સામે પાર પહોચવા શી વાર લાગશે ? ' આમ વિચારી એ તો એકદમ નદીમા ફૂટી પડ્યો પણ સામે પાર પહોચવાને બદલે એ તો વચ્ચે જ ડૂબવા લાગ્યો કાંઠે ઊભેલા અન્ય લોકોએ એને ધણી મુસ્કેલીએ બહાર કાઢી ઉગારી લીધો સામે પાર પહોચવાની સલાહ દેનારા પેલા સન્જન પણ ત્યાં આવી પહોચ્યા સામે કાંઠે જવા ઇચ્છતો માણસ એને જોઈને બળો ઊડ્યો કહેવા લાગ્યો ' ડૂબી મરવાનો સારો ઉપાય તમે મને બતાવ્યો ! એ તો ઠીક થયું કે આ લોકોએ મને ઉગારી લીધો, નહી તર તો હું અત્યારે સ્વર્ગધામ પહોચી ગયો હોત ' પેલા સન્જને જવાબ વાળ્યો ' ભાઈ, આટલા ઉઝોનહી મે તો તમને સાચી રીત બતાવી હતી મશકમા હવા ભરી દો અને એના સહારે તમે સામે પાર તરી શકશો પણ તમે તો રીત જ બાણી નહી '

હા, તો તેવી જ રીતે પ્રાર્થના ડગ્વાની પણ રીત હોય છે તમે એ રીતે જ ડરશો તો જ તેમા મધુરતા આવશે અને જો ફક્ત દશ-પદર મિનિટ

પાઠ એમી જ્યાં તે એમ તમારું મન પણ પરાવાસી નહીં તેમ એમાં તમજતા પણ આવશે નહીં તે પછી જેની પ્રાથના કરવાથી તમને શા આનંદ મળશે વાડુ ? શબ્દ તે સ્તુતિનું શરીર છે અને જાવ એ જેનો આત્મા છે આત્મા-શબ્દ દેહનું શુ મૂલ્ય ઢોઢાઈ સહે ? જે દેહમાંથી આશ્રય વિદ્યમ ઘટી ચૂક્યો છે એ શરીરને તમે માટે તે મો સમયે આબૂપલોધી લાઢઈ જવા છતાં શુ તેમાં તેજ આવી સહે છે ? નહીં તેરી જ રીતે પ્રાથનાના શબ્દ સ્વર અને હ્વય એ બધાં એના દેહ છે પણ એમાં અચર જીવ નથી તે તે અર્થશબ્દ છે એમાં ચેતન નહીં આવે.

એટલે પ્રાર્થના પણ અમુક પ્રકારે કરવી જોઈએ

પ્રાથના કરવાની રીત એક પ્રાચીન કવિએ ધરૂી જ મનસીલીમાં જનારી ॥ ૩ ॥ -

જમુ પનિહારી કુલ ન વિસરે નરી વૃત્ત નિધાન,
પદ્મક ન વિસરે પદમણી પિછિ ભણી અઢવી ન વિસરે શાન
ધરમ જિનેશ્વર મુજ હિમડે વસો પ્યારા પ્રાણુ સમાન.

કવિ વિનયશદ્ધ કહે છે એમના આ કાવ્યમાં આધ્યાત્મિક રસ ભરેલો છે લીટીએ-લીટીએ જાતરને દવિત કરતો જમુ ભરૂં છે તેઓ પ્રાર્થના કરવાની રીત જનાવે છે આ > પણ નાના જાત્યાઓમાં આ રીત કામ છે માનાઓ દૂર દૂર જઈ પણી ભરો ભાવે છે પરંતુ આપણા સંદેશોની અને આસ કરીને મુજઈની માતાઓ તે પુણ્યશાળી ॥ તેઓ તે આ વ્રજ્ઞથી દૂર છે જામગ્રમાં રહેલી માતાઓ આ > પણ જમુ જ કામ પોતે જ કરે છે ધરીએ દળખાં દશે છે એટલે એમને ઘેર ડોક્ટરો જમુ જોજા પહેલે છે કા જુ કે એમના શરીરને હસરત મળે છે સ્વાસ્થ્ય પણ સાર રહે છે.

મુજઈ માનની ન સહેશોનાં દૂર-દૂરથી ખાજી જાવવાનું તે જુ કુ છે પણ આની સાથે જ શાનાએ પણ ધર પદ્યાં છે મણીએ-મણીએ ડોક્ટરો ॥ હમના સર્જને એક છે અને વા દુ' મેકો નહીં પણ દ તરો રૂપિય તના નથી તપ છે તમે નારાજ ન થશો દુ કાંઈ ડોક્ટરોની ડીકા કરતો નથી ન જુ ત્યાંથી પુરાય છે પરંતુ વિશ્વાસ નેહ્યો છે ત્યારથી જ સહેશોનાં શેનઅ નવ રસા ॥ ક્યાં છે

ત્ય તા મામગાની માનાઓ સવારે જવા ઉપર ખાજી ભરતા તપ છે ત્યારે એમના શિરે એક નહીં જમુ મિ-ને ધમ દેખ છે સાથે-સાથે તેઓ

પોતાની સરેલીઓ સાથે હામ્યવિનોદ પણ કરતી જતી હોય છે પણ એમનું ધ્યાન ક્યા હોય છે, એ તમને ખબર છે ? હાસ્ય-વિનોદમાં નહીં પણ શિરે રહેલા પેલા જળ-ભગેલા ધડા તરફ અને પેલી નટ-કન્યા જેનું નૃત્ય જોવા હમરો માણસો એકઠા થયા છે તે બંને બાબુએ એ વાસ ખોડી વચ્ચે લોહ-તાર બાધી એના ઉપર ચાલે છે, નૃત્ય કરે છે લોકો તાળીઓ પાડે છે. હમરો માણસોની નજર એના તરફ હોય છે પણ એની દૃષ્ટિ ક્યા હોય છે, શું લોકો તરફ ? ના, એ તો ફક્ત જુએ છે પેલા તારને જેના ઉપર એને નૃત્ય કરવું છે એની તન્મયતા પેલા તારમાં જ પરોવાયેલી હોય છે જેમ પાણી લાવનાર માતાની તન્મયતા શિરે રહેલા ધડા તરફ હોય છે તેમ સાધકની તન્મયતા પ્રાર્થનાના સ્વરોમાં હોય છે

પ્રાર્થના કરતા-કરતા એવી તન્મયતા આવી જતી જોઈએ કે એમાં મન ને પ્રાણ બંને એકરૂપ બની જાય ફૂલની મુગધ સાગી હોય છે પણ ફૂલ જ્યારે એકદમ નજીક હોય તેમ એની ખૂશ્ણ ખાસ આનંદપ્રદ હોય છે. તેવી જ રીતે જીવ આત્માની નજીક હોય ત્યારે જ પ્રાર્થનામાં માધુર્ય આવી શકે છે હૃદયના સ્વર જેમ ગૂંજી ગિટે તે જ સાચી પ્રાર્થના છે ફક્ત દાત અને હોઠ વચ્ચે થતી પ્રાર્થના એ નકલી પ્રાર્થના છે એમાં તન્મયતા આવતી નથી નકલી વસ્તુથી દુનિયાને રાજી કરી શકાય છે પણ આત્મા એનાથી કદી આનંદ પામી શકતો નથી નકલી હાર પહેરીને બજારે નીકળો, દુનિયા એ હારની ચમક-દમકથી અબાઈ જાય અને એ અબાઈમાં દુનિયા એને કદાચ કરોડપતિ પણ કહી એસે પણ એનો આત્મા શું કહેશે ? શું એ પણ પોતાને કરોડાધિપતિ માનવા તૈયાર થશે ?

હા, તો જે પ્રાર્થનામાં તન્મયતા નથી, એના વડે તમે આસપાસ બિભેલાઓના દિલમાં છાપ કદાચ પાડી શકશો પણ એની છાપ આત્મા ઉપર તો પડશે જ નહીં જ્યાં સુધી તમે પોતાને એમાં ભૂલી ન જાઓ ત્યાં સુધી એનો લહાવો પણ લઈ શકશો નહીં

એક ફકીર એક શહેરમાં આઠા મારી રહ્યો હતો અચાનક એના પગમાં એક તીણી ખીતી ભોકાઈ ગઈ આ પણ નાગરિકતાનું પાપ છે જ્યાં સુધી નમરવાસીઓમાં નાગરિકપણાએ સાચી રીતે પ્રવેશ કર્યો નથી ત્યાં આવી ખીનાઓ ગેજ બનતી જ રહેતી હરો ડદી કોઈ કેળાની જાલથી લપસી પડે છે ત્યારે ડા તો કોઈના પગનું હાડકું ભાગે છે અથવા તો કોઈને ડમરમાં

ખાંચિકા આવે છે રસ્તે ચાલતા ઠઠી ઢાઈના પગમાં ખીચી વાગે છે તે ઢાઈને બબ્બીદાર પતલતની કણી ખૂચે જી અને તેથી પગ ભોલી-ભોલણુ બને છે રાહદારી તોગ્ય પોદારી ભય છે ક્યારેક વગી રસ્તે ચાલતા ઢાઈને પગ પૂક અથવા ગળા ઊપર પડે છે અને ગદા થઈ જાય ત્યારે એનું મન તિરસ્કાર વગ્ગાયે છે આ બધી બચસ્સ્થ ન. ગરિકપણાની વાત છે સદ્કર્મથી રહી નામકિપગ્યાની ઉપેચા બધાં મુખી થતી રહેથી ત્યાં મુખી આવી બીનબો બનતી જ રહેવાની.

હા તો પેતો હકોર મસ્ત બની મોહને દુબ્ધા દેતો અને જાણમાં મગલો મોટ (આટો) ભેતો ચાલ્યો જતો હતો કે અચાનક એના પગમાં તીખી ખીચી વાગી. ખીચી બબ્બીદાર ઢોચાથી ખૂબ લીડે મુખી એને જાગ્ય થયો. એક આદની સાથે તે ત્યા જ રળી પામે. એના પગમાંથી અધર સેદી વતી ગયું રીડને લીધે એનું તલ્લ બેચેન હતું રસ્તે ચાલતાં મેઠોડ રાહદારીઓ ત્યાં ત્રિગ્ગા તી ગયા. ફેરલાક તો હકા દચક રૂપે જ ત્યાં લિગ્ય રહી ગયા તો ફેરલાક વગી પેલા હકોરની પીડા સાથે પોતે પગ પીડા બનુ જવાયા સાન્યા પામેના દકોમછ પગ આબ્યા પારો બાધવાની સામયીઓ પગ દતી પગ પેડી ખીડી બધાં મુખી નીકળે નહીં ત્યાં મુખી પારો પગ બાધે ઠઈ ગીને? દકોમ ખીચી કા વાનો મગલ કોઈ. દગુ બાગ્યો પગ નદોલે ને હકોરે ચોસ પાડે એને ખીડી કાન્યા ખાટે ઈકાર કાં એણે કહ્યું

આ પીડા સ્ત્રી જાતી નથી આખરે ઈજાલત કરવા જેવી રીતે! આખરે એને કહ્યું વગ ત્યારે હ ગદર વાને નમાજત કમીલ. હ ત્યારે એમાં ત મવ બની ગડે ત્યારે આ ખીચી બેગી કા જે અને એની અગર પગ નવ પડે હાલ જા ત કુ પાગુ એ વેચે નમા ત્યાં ત મવ બન્યો કે આ જા ત દકા ઠીવી બેગી કા નમા તુ કામ પુરુ થતાં જ એને પાગુ જ હ ખા તી નીકળાં મર્મી ખાતીને રાલ કરવા માવધો જે મખ : ત દત ત્ત અખર તુ ન પાો કે ખીચી તો બેગી કામ ઠે

૧ ૧ મવ તુ અક મિત માં કપક જાગુ જ બુધો ત્ત છે

૨ ૨ ૫ મ મ ને દગા ન બવ આપેકા વિમામમાં રહો

૩ ૩ મકા સયલ આવા ત્ત પ પરતુ સનિત આપલા માં

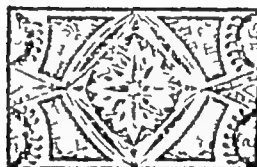
૪ ૪ ત્યારે આ જુ પતને કમ કમિલ ધીમ ત્યારે મમ પદા

૫ ૫ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦

૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦

રીતે પ્રાર્થનાની ક્ષણોમા પણ આપણામા એટલી તન્મયતા આવી જાય કે આપણે પોતાને પણ વીસરી જઈએ

સાથે જ જપની સફળતા માટે તપ પણ જરૂરી છે જેમ મેલા વસ્ત્રોને ધોવા માટે પાણી નેઈએ તેમ સાચુ પણ નેઈએ, અને સારે જ વસ્ત્રો સ્વચ્છ થાય છે તેમ આત્મ-શુદ્ધિ માટે જપ અગર જળ છે તો તપ સાચુનું કામ કરે છે. તપથી જીવન પવિત્ર બને છે અને જપથી બળ આવે છે. માટે તન વડે તપ કરના રહો અને મન વડે જપને ચાલુ રાખો

આજર્ણુ પ્રવચન મનોનિગ્રહથી સંબંધ રાખે છે તમારી સાધના મનને વશ કરવા સારુ જ છે લક્ષ્મીને વશ કરવાની રીત તમે જાણે છે. એકદેશની તિ નેરી અને વળી એના પર મજબૂત તાણુ તમે મારે છે. છતાં જ્યે જેવું હોય-જનુભવય તો નવિ ઇસિદ્દીક વાપર (તાર) લગાવી દે છે. હા તો તમે લક્ષ્મીને વશ કરી ચૂક્યા છે પણ મનની વાત ત્યારી છે એ તમારા વશમાં નથી તમે એને વશ છે લોકો કહે છે મન ચપળ છે

દુનિયામાં સૌ કર્તાં વધુ ચપળ પ્રણી વાનર છે પરંતુ રાત્રે તો એ પણ સર્ક નવ છે પરંતુ ચરણ મન રાત ન દિ અવિરામ ત્રિથી દોમ્તું રહે છે એક રત્ન પૂમ્હ જ મ્યે આ જાણુથી દોમ્તું અને બીજી બાજુથી હવા ખાવી તે તે જાણુ દો મે જાત્ર મન પણ એ જ્યા પૂમ્માં સમાન છે. વાસનાના ગપટા લક્ષી દોમ્તું રહે છે મનની આ ચપળતા જ્યે મહામુનિ કેશીકુમ્હર મહાશયરજી નીતમ સમ્યે એક પ્રશ્ન કરે છે આ જાણુ મીતામાં અર્જુન શીકૃષ્ણ પાસે પોતાની અતર-વ્યથા રજૂ કરે છે

લલસાં હિ મમ કૃષ્ણ ! પ્રમાથિ લલવપ્સહમ્ ।

લસ્યાહ નિગ્રહ મન્યે લાણીરિથ સુસુપ્તવમ્ ॥

મે.શી-કૃષ્ણ ! મનની ચપળતા દુઃખ છે આ મનની બળવાન ત્રિ માનવના વિચારોને મજબૂત છે આપણા જેવા માટે એનો નિગ્રહ વાધુને મુશ્કેલી જમ કરવા જેમ છે

હા તે આ દુન મનની હરિયાદ લઈને શીકૃષ્ણ પાસે પહોં પા છે કૃષ્ણ ત્યારે આશાથી મુશ્કેલી ખાઓ ત્યારે વચ્ચે આવતું શોધકે ✓ એવું જમા

ગયુ હશે કે જ્યાં કોઈએ મારી સામે મન અંગે ફરિયાદ ન કરી હોય અને મન છે પણ માખી જેવું માખી કદી પણ મીઠાઈ પર જઈ બેસે છે તો કદી ગદકી પર આ મન પણ કદી તો સાહિત્યના સુદર પુષ્પોનો રસ લે છે તો ક્યારેક વાસનાની ગદકી તરફ દોડી જાય છે

સિનેમાના દર્શ્યો સ્થિર હોતા નથી તમને તો એનો સારો અનુભવ છે એક દર્શ્ય આવ્યું અને એ સેકન્ડ પણ પૂરી નહીં થઈ હોય કે તરત ખીજું દર્શ્ય આવી જાય છે મનની કિલ્મમા હમણાં એક દર્શ્ય ચાલે છે તો ખીજી ક્ષણે કોઈ નવું જ દર્શ્ય આવી જશે મનને બદલતા દર્શ્યોની કિલ્મ મનુષ્યને એક ક્ષણમા કયાયને કયાય લઈ જાય છે

રાજર્ષિ પ્રસન્નચદ્ર રાજગૃહની બહાર અડોલ ધ્યાનમા ઊભા હતા સમ્રાટ શ્રેણિક આધ્યાત્મિક જીવનના કળાકાર લગવાન મહાવીરના દર્શને આવે છે વચ્ચે રાજર્ષિ પર નજર જાય છે એમની નિશ્ચલ સાધના જોઈ એમનું મન શ્રદ્ધા સાથે ઋષિના ચરણોમા ઢળી પડે છે સમવસરણુમા પહોંચ્યા. શાંતિના અમરદેવ લગવાન મહાવીરને વદણા ડરે છે પરન્તુ મન-પટલ પર રાજર્ષિની સાધનાના ચિત્રો અકાઈ ગયા હતા પૂછ્યું જો આ સમયે એમની આયુદ્ધેરી તૂટી જાય તો, લગવાન, તેઓ કયા જાય ? પ્રભુ વર્ધમાન શાંત ચિત્તે બોલ્યા “સાતમા નરકમા”

“શું કહ્યું લગવાન? સાતમું નરક?” કાનો પર વિશ્વાસ બેસતો નથી “આવો સાધક જો સાતમા નરકે જશે તો અમ જેવા બોગી કીટકા કયા ટકશે ?”

પણ સર્વાંગની વાણી સદેહોથી પગ-દૂર-હોય છે વિડલપને ત્યાં ન્યાન હોતું નથી પણ મનનું સમાધાન હજી બાકી હતું થોડીક ક્ષણો થોભી શ્રેણિકે પોતાના પ્રશ્નનું પુનરાવર્તન કર્યું

“પહેલું નરક” લગવાન મહાવીરે સમ્રાટને જવાબ આપ્યો હજી મનનું પૂરું સમાધાન થયું ન હતું સદેવ-સાગરમા ડુબતા-કેતવતા સમ્રાટે ફરી પૂછ્યું, ‘લગવાન, જો રાજર્ષિની આયુ-દેરી લમણા તરે તો ?’

“હવે એ સ્વર્ગના પથિક છે પરંલા સ્વર્ગમા” લગવાને જવાબ વાળ્યો

શ્રેણિક હજી વિચારી જ રહ્યા હતા કે આગ્રમમા દેવદુ-દુલિનો ગગગટ શરૂ થયો દેવોનું આગમન શરૂ થઈ ગયું, શ્રેણિકે ફરી પૂછ્યું “લગવાન, આ અસામયિક ગગગટ કેમ થઈ ગયો છે ?”

જાવવાની બોલ્યા સમ્રાટ રાજર્ષિ પ્રસન્નમન્દ સવર બની ગયા છે દેવતાઓ એવા જ્યમોન કરી રહ્યાં છે અને એમના માટે જ આ દેવ-કુન્ડ બિઓ ગાજી રહી છે હા આ તે જ રાજર્ષિ છે જેમની નિશ્ચય સાધના પર તમારુ મન મહાનુમત બની ચુકુ હતુ અને જેમના વિષે હમણાં-હમણાં તમે મને પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા.

સમ્રાટ બોલ્યા પણ જાવવાની કુ કઈ સમજી શકવો નથી જીવનની આ ક્ષેપણે હોયવી શક્યો નથી. શોશીક મિનિટો પહેલા સાતમુ નરક હતુ અને હમણાં જ દેવળગાન ? જાવન, જરા સ્પષ્ટ કરી મને સમજાવો ?

પ્રભુ બોલ્યા શ્રેષ્ઠિક જે કહે રા ર્ષિને વદન કરી તમે જાણી જાણા હતા તે કહે એમનુ તન તે મુનિ-સાધનામાં હતુ પણ મન ! તમે જેની મતિને પકડી નહી શકો તે એ કહે જાણુ સદ્યાર કરી રહુ હતુ પોતાના નાના પુત્ર પર રાજ-સાર નાખી તેઓ પ્રસન્નમન્દ મુનિ બન્યા. આ જાણુ સત્તુઓએ કુળગતાનો લાભ લઈ ચર્ચા કરી હતી. મુક ખેલાઈ રહુ હતુ રત્ને પચાર થનાં કોઈ વ્યક્તિએ ત તપિ તરફ ઈશારો કરવાં કહુ પિતા મુનિ બન્યા પણ પુત્રને માટે રાજ્ય વિપત્તિ લઈ આજુ સત્તુની વિશ્વળ સેના દ્વારા નવા સમ્રાટ ધેરાઈ ગયા છે

આ સન્દો રા ર્ષિના કાને અધ્યાયા અને એમનામાં વિદેષનો જાણી જામૂકી કીધો. મન મુદ્દના મેરુએ તઈ પહેંચુ મને જાણુએથી જીવણ પ્રકારો થઈ રહ્યા હતા. કયામની જવાલામાં સળગતુ મન અશુભની તવિતમ પરિણતિ દ્વારા સાતમ નરકન્ય દેવો એક કરી રહુ હતુ કે આ તે જ કહે લઈ રહુ હતુ કે જ્યારે તમે પ્રભ કષોં દેવો અને મે મન સ્થિતિની પરીક્ષા કરતા તમને જવાબ વાળ્યો હતો જાલ સરીર સાધનામાં હતુ પણ અન્તમન સત્તુઓના શિરો સાથે કીડા કરી રહુ હતુ

હા કયા હતુ અધૂરી છે મુક પૂરુનેસમાં હતુ દબરો વીરો કષ્ટઈ ચૂખ્યા હતા સત્તુદલ પણ સમાપ્ત થવા જાણુ હતુ સ્વ-સામથી પણ સમાપ્ત થવા જાણી હતી કે અધ્યાનક સમ્રાટ પ્રસન્નમન્દનો કીધ કીધ રાઈ જા-મો અને એક સાસે સત્તુ-સમ્રાટની જીવનથીલા સમાપ્ત કરવા માટે એ સ્વ મોધવા લાગ્યા. પણ જ્યાં સુધી કામમાં જાણી ચૂકયા હતા સમાટે વિચાર્યુ થામાં મુકુટ ન ખરો એક જ પ્રારે સત્તુ-શિર જમીન સાથે જાણુએ અને જ્યાં દાલ ઉપર છે તે મુદ્દ કરીશું શિર હતુ ક્યાં હવે મુકુટ !

અસ, તેજ ક્ષણે વિચારધારા બદલી અરે, હું તો મુનિ છું કેવો શત્રુ ને કેવું યુદ્ધ ? કયાથી કયા પહોંચી ગયો અને હવે તો પશ્ચાત્તાપની પુનિત ગંગામાં પાપને ધોવા લાગ્યા અને તેજ વખતે તમારો પ્રશ્ન ફરી ન્યો હતો

થોડીક જ ક્ષણોમાં શુભ પરિણતિએ શુદ્ધિની ધાગમાં મળી રાગ અને દ્વેષ પરિણતિનો ક્ષય કરી નાખ્યો અને રાજર્ષિ કેવળ જ્યોતિ પ્રાપ્ત કરી શકયા

આ કથા જરા લાખી જરૂર થઈ છે પણ જૈન દર્શનની આ લઘુ કથા એ સંકેત કરે છે કે મનનું વહેણ જો ઉપર ઊંડે છે, મનુષ્યને એ નિર્વાણ નજીક પહોંચાડી દે છે અને નીચે વહે છે તો એ સાતમાં નરકની અધારી શુક્રમાં ધોત્તી દે છે એટલે એક કવિએ કહ્યું છે કે —

“ અજ્ઞ છે વેગ આ મનનો, ગજ્ઞ છે શક્તિ પણ ભારી,
ધણા જ્ઞાની અને ધ્યાની, ગયા મન શત્રુથી હારી ”

મનનો વેગ (ગતિ) વિદ્યુત-વેગ કરના પણ તીવ્ર છે એરોપ્લેન, રોકેટ અને તમારો નવો ઉપગ્રહ પણ એને પકડી નહી શકે

પરંતુ મનની આ ચપળતા સફળ થવામાં વિઘ્નરૂપ બને છે અસ્થિર મનવાળી વ્યક્તિ કોઈ એક કામમાં પોતાને લગાવી શકતી નથી તે તો પ્રતિદિન નવું કામ બદલશે અને પશિલામ સ્વરૂપે એક પણ કામ એ પૂરું નહી કરી શકે આવો આદમી સાહિત્યવાચન માટે બેસશે, તો એક દિવસમાં દસ પુસ્તકોને સ્પર્શશે પણ એકનેય પૂરું વાચી શકશે નહી

ડો એસ ડી કાલગેજ બર્ડ પ્રતિભાશાળી હતા એ પ્રખળ સાહિત્યકાર હતા એ હમેશા પોતાની સામે એક નવો નિશ્ચય, નવો વિચાર લાવતા. ન્યારે એ આ સસારથી વિદાય પામ્યા, ત્યારે એમની કાષ્ટલોમાંથી ૪૦ હજાર લેખો મળ્યા પણ દુર્ભાગ્યે બધા જ અધૂરા ડારણ કે મન શક્તિ પર એમનો કાબૂ નહોતો ન્યારે તેઓ લખવા બેસતા, થોડીક લીટીઓ લખી કે એમના મનિષ્ઠકમાં કોઈ નવી જ કલ્પના જાગતી એ એમાં પગેવાઈ જતા. પહેલો લેખ અધૂરો જ રહેતો અને આ જ અસ્થિરતામાં તેઓ ચાલીસ હજારમાંથી એક પણ લેખ પૂરો કરી શક્યા નહી

માનવીએ પોતાની શક્તિને કેન્દ્રિત કરી વેઈએ વિખરાયેલી શક્તિ વિખરાયેલા કિન્હો છે કિન્હોમાં જો તેજ લાવવું હશે તો એમને એકડી

શક્તિ કરવી પડશે. આઈન્સ્ટાઈનના કાર્યમાંના કેન્દ્રિત કિરણોમાં તેજ પ્રવટ કરી શકાય છે. આ અનિતરત્વ કયાંય બહાર આપ્યું નથી પણ એમાં જ સમાયેલું છે. સૂર્યનાં સહસ્રાકિરણો એક ચિત્રારીનું કામ કરી શકતાં નથી પરંતુ એમને આરે એક કાર્યમાં કેન્દ્રિત કરી લેવાય છે ત્યારે જ એમાંથી ચિત્રારી ચેતાય છે.

શક્તિને વિખેરવી એ અસહજતાને ચેતારવા સમાન છે એક એકને જેતરે દૂરો ખેદવો શરૂ કર્યા પચ્ચીસ દામ સુધી ખોલો પણ પછી ન નીકળ્યું એનું મન ઉદાસ થઈ ગયું બીજી જગ્યાએ એણે નવો ખાંચે ખોલો પચ્ચીસ દામ સુધી ત્યાં પણ ખોલ્યું પણ પાણીનું એક ટીપુંમ ન નીકળ્યું તેમ એણે વળી ત્રીજે ઠેકાણે પણ પચ્ચીસ દામ સુધી ખોલતા પછી ન નીકળવાથી ચોથે ઠેકાણે ખોલ્યું શરૂ કર્યું ત્યાં પણ એણે પચ્ચીસ દામ એક ખોલ્યું પણ ત્યાંમ પાણીનું ટીપું નસીળમાં ન હતું પચ્ચીસ-પચ્ચીસ દામના આર દૂરા જુદા-જુદા ન ખોલતાં એક જ જગ્યાએ સો દામ ખોલ્યું હોત તો એને પાણીમાં દશન જરૂર થાત ચમળ મન જ એની અસહજતાનું મૂળ છે.

નીરનાં નાનાં ટીપાં પણ જો ધારા રૂપે એક જ વસ્તુ પર સતત પડતાં રહે તો પથ્થર જેવી કઠોર વસ્તુને પણ હેંડી શકે છે પરંતુ તે જ અતિથી વહેતું પાણી અને તેનો પ્રવાહ ફક્ત અવાજ કરીને જ રહી જાય છે એના અસ્તિત્વને ખતાવવાર કોઈ ચિહ્ન પણ બાકી રહેતું નથી.

પદ્માત્મ વિચારક ઈમિસન જેને છે જીવનમાં છુદ્ધિમાની એકામ વામાં છે અને જીવનની મોટામાં મોટી બુરાઈ પેતાની શક્તિએને વિખેરવામાં રહેલી છે.

મનની એકામવામાં મધ્યન શક્તિ છે કિન્તુ પ્રમ્મ એ છે કે એને કઈ રીતે મેળવી શકાય છે તે શક્ય નથી હોઈ છે મનોનિમ્મલ વડે મોટી-મોટી સિદ્ધિઓ મેળવી શકાય છે પણ મનની ચમળ અતિને રોકવી એ તો મધ્યન મેળવવાનું કામ છે આપણા જેવા લોકો માટે એ અસંભવ છે મનની પ્રવૃત્તિ શક્તિને કેન્દ્રિત કરવી અશક્ય છે આમ તે લોકો કહેના હોય છે કે જેઓ વાસનાના ગુલામ છે આત્મ-કર્ષી સાધકને પૂછ્યો તો એ કહેશે- મન જેવું સરળ તત્ત્વ દુનિયામાં બીજું કોઈ નથી. કારણ કે એના પર આપણા વિવેકનું સહવિચારોનું શાસન છે એ આપણો પ્રધાન છે આપણે એના નથી.

મનોનિગ્રહના ઉપાય

એક વાગ સમ્રાટ એન કુરુણાવતાર લગવાન શુદ્ધ પામે ગયા અને મનની અપળતાની વાત એમને કહેતા કહ્યું “લગવન, અમાગ જેના પ્રાણી શું મનોનિગ્રહના ક્ષેત્રમા પ્રવેશ કરી શકે છે? અમે સાધના કરવા ઇચ્છીએ છીએ પણ એ માટે સમયનો અભાવ છે ચારેય યાત્રુત્વ વાતાવરણ પણ અમોને પ્રવૃત્તિમાર્ગ લણી ઘસડી જાય છે નિવૃત્તિમાર્ગ ગ્રહણ કરવો એ અમારા જેવા માટે અસભવ નહી તે અશક્ય તે જરૂ છે માટે એવી સાધના યત્નાઓ કે જેમા અમે ગભ્યની જવાબદારી પણ અદા કરી શકીએ અને મન પરની નિરકુશતા પણ દૂર કરી શકીએ”

હા, તમે પણ એની જ સાધના ચાહો છો કે ઘગ પણ છોડવુ ન પડે આક્રિસ પણ ચાલતી રહે અને સાધના પણ ચાલતી રહે લગવાન શુદ્ધ જવાબ વાળ્યો “સમ્રાટ, હા, એની પણ સાધના છે કે જેના વડે માનવી સ સારને છોડ્યા વગર પણ મનની ગ્થિતિ પર વિજય પ્રાપ્ત કરી શકે છે પ્રતિદિન તે એ ચાર વિચારોનુ ચિતન-મનન કરતો રહે તે એ પારિવારિક જવાબદારી નભાવવાની સાથે-સાથે મન પર સયમ રાખી શકે છે એ ચાર વિચારો આ પ્રમાણે છે

- (૧) હું જરા (વૃદ્ધત્વ) ધર્મી છું
- (૨) હું વિયોગ ધર્મી છું
- (૩) હું રોગ ધર્મી છું
- (૪) હું મરણ ધર્મી છું

જરા ધર્મી.

મનુષ્યના મગજમા એક ચિતન ચલતુ રહેલુ જેઈએ કે “હું જરા (વૃદ્ધત્વ) ધર્મી છું” મને એક દિવસ ઘડપણ આવવાનુ છે એ જેમ મૂપડામા પ્રવેશ કરે છે તેમ મહેયોમા પણ જાય છે ખુદ્દી તણવારો સાથે દરવાજે ઊભેલા યોગીદારો પણ એને મહેલમા પ્રવેશતા રોકી રાકતા નથી ચક્રવર્તીનુ ચક્ર દુશ્મનોનો સહાર કરી શકે છે પરન્તુ વૃદ્ધાવસ્થાનો સહાર કરવો એ એની શક્તિની બહારની વાત છે

જેન આગમોમા ચક્રવર્તીના ભોજનનુ વિશદ વર્ણન આવે છે એમના ભોજન સારુ ત્રણ સો ને સાઠ આઠાણ માલમસાલા તૈયાર કરે છે એમની

ખીર એ શી શક્તિ ધરાવે છે કે એને ચકવર્તી જ પચાવી શકે ત્યારે એ જમીને બાંધે છે ત્યારે એમની ઘસી એમનું વધેલું એકુ ખાવ છે અને કહેવાય છે કે એથી એનામાં એટલી જમી શક્તિ બ્યારી જાય છે કે ચકવર્તી તારે દિવિવજન માટે નીકળે છે ત્યારે એ ઘસી હીરાને પોતાની ચપડીમાં સૂંધ કરી એનો ચકવર્તીના કાષણે ચાંદ્યો કરે છે તમે જ કહ્યું કરો કે ત્યારે એકુ ખાનાર ઘસીમાં આટલી-શક્તિ છે તે ક્ષીરબોજન કરનાર ચકવર્તીમાં કેવી શક્તિ હશે ?

તેમ છતાં બાવા જગવાન ચકવર્તીને વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે કે નહીં ? જવાબ મળશે જરૂર આવે છે શક્તિના અક્ષય બગર સમા ચકવર્તી પણ વૃદ્ધાવસ્થાના આક્રમણથી જમી શકતા નથી તે બી તની તે વાત જ શી કરવી ? આ પ્રકૃતિને આટલું નિયમ છે એને કાંઈ તાકાત બહારી શકતી નથી.

વૃદ્ધાવસ્થાના આક્રમણ બા શરીરની શી સ્થિતિ થશે વારુ ? જરા એક શબ્દ માટે વિચારો તે ખરા શરીરની જમી શક્તિઓ જવાબ આપી દેશે મનુષ્ય પોતા પરથી નિયત્રણ ગુમાવી બેસશે આપણે એકલા આવીમાં કાંઈ બને છતાં આચાર્યે કાંઈ બીજા જ શબ્દો આ ? આપણી શક્તિમાં તે / છે આમાં આક્રમણ છે પણ જરા (વહાર) આક્રમણ પર પર થશે તે કદમ મૂકવા જશે. સીધા પણ પડી અને વાંદ્યુલા પણ. ઉદ્ધાના એક શાવરે પણ કહ્યું છે કે

મૌર બલ ફિર છે જરા તન તગ છે વ બલિ જર્વા,
ઘાર વિન છે વાદ છેરી ટેહી કમર હો જાયગી "

પરંપણું આક્રમણ થશે કે જમી આક્રમણ સમાપ્ત થઈ જશે કહવાની સાથે વાલ એક બીજા સાથે અઘાણ છે તેમ આપણમાં તમારા પત્ર પણ પરસ્પર અઘાણી વાણી રુક્ષ બની જશે અને એવા શબ્દો નીકળશે જાણે શરેશા વાંદ્યો જ્યાં / દેવ તે સમયે પરિવાર પણ એ માનવનો તિરસ્કાર કરવા સાથે છે તેમ વેશ કરમાઈ પ્રવેશાં ક્રોનો પરિવાર કરે છે તેમ પરિવાર પણ વૃદ્ધ વ્યક્તિને સ્નેહ બાંધે છે કારણ કે એ પરિવારને ઉપયોગી વ્યક્તિ રહેતો નથી

હા આ ત્યા-વમનું ચિત્તન માનવીના સૌંદર્યનો અદકાર સમગ્રી કે છે કરોજ સ્નેહને પાવર બંધનારાઓ એ વિચારે કે આખરે આ સૌંદર્ય ક્યાં મુગી રહી રહેવાનું છે ? મનુષ્યને પોતાના સૌંદર્યનો નથી દેખ છે

અને આ અહકારે જિન્દગી બરબાદ કરી છે આ રૂપાસકિતએ મનુષ્યને અભ્યાસ કરવા તરફ પ્રેરિત કર્યો છે આ રૂપની પાછળ પાગલ બનતા માણુઓએ ઢાણિક રૂપની આસકિત સારુ હજારોની જિન્દગીઓ લઈ લીધી છે.

પણ આ વૃદ્ધાવસ્થા રૂપ ને બળતા અહકારને એલેજ આપે છે એક દિવસ આ શરીરના સૌન્દર્યનો પ્રવાહ વહી જશે અને સૂકી રેત જ બાકી રહી જશે તો પછી અહકાર કાના પર કરવો ? વૃદ્ધાવસ્થાનુ ચિતન માનવીને રૂપાસકિત બચાવે છે

લગવાન છુદ્દને સાધના માટે જે-જે વસ્તુઓથી પ્રેરણા મળી હતી એમાં જરા પણ એક હતી એક દા'ડો રાજકુમાર સિદ્ધાર્થ ન્યારે શહેરથી બહાર જઈ રથા હતા ત્યારે વૃદ્ધત્વથી જર્જરીત શરીરવાળા કૃશકાય માણુસને હાથે લાકડીનો સહારો લઈને ચાલતો જોયો પોતાના સારથિને પૂછ્યુ . “ આ શું છે ? ” સારથિએ કહ્યુ -જરા (વૃદ્ધત્વ) છે ” તો રાજકુમાર સિદ્ધાર્થ પૂછે છે -“ શુ આ જરા સુકુમાર સુદરી યશોધરાને પણ આવશે ? ” સારથિએ કહ્યુ “ હા, રાજકુમાર, એ જરૂર આવશે ” “ અને શુ મને પણ ? ” રાજકુમારે ફરી પ્રશ્નનુ પુનરાવર્તન કર્યુ

સારથિએ સ્વીકૃતિ રૂપે કહ્યુ -“ જરૂર ” રાજકુમારે વળતો પ્રશ્ન કર્યો ‘ તો શુ એથી બચવાનો કઈ ઉપાય છે ? ’ જવાબ ન મળ્યો અને રાજકુમાર સિદ્ધાર્થનુ હૃદય સૌન્દર્યમયી દુનિયાથી ઊડી ગયુ

વિયોગ ધર્મી

અનાસકિતનુ ખીણુ રૂપ છે “ હુ વિયોગ ધર્મી છુ ” મનુષ્યે વિચારવુ જોઈએ કે જેટલા સયોગો છે, તે એક દિવસે વિયોગમા બદલાઈ જવાના છે સયોગના સુત્રા (દોરા) કાચા છે, ગમે તેટલી મજબૂતથી બાધો, એ એક દિવસે તૂટી જ જવાના છે એક આચાર્યે કહ્યુ છે કે

“ સયોગાસ્તે વિયોગાન્તા ”

સયોગનો અત વિયોગમા જ થવાનો છે ન્યા સયોગ છે ત્યા વિયોગ અવસ્ય લાવી છે મનુષ્ય સયોગો જોડવા પ્રયોગો પ્રયત્ન કરે છે અને એમા સફળતા મેળવતા એ પ્રસન્નતા અનુભવે છે અને વિયોગમા એ રોવા એસે- છે પણ એણે એ યાદ રાખવુ જોઈએ કે સયોગ વિયોગ માટે જ છે.

સયોગ બે પ્રકારના છે પહેલો જડ સયોગ અને બીજો તે ચૈતન્ય-સયોગ. મહેસની પ્રાપ્તિ સંપત્તિનો સાલ એ જડ-સયોગ છે પત્ની પુત્ર-પરિવાર એ ચૈતન્ય સયોગ છે પરંતુ સંપત્તિ શાશ્વત નથી પુત્ર અને પરિવાર અમર નથી દુનિયાની જે-જે વસ્તુઓ સાથે તમે તમારો સંબંધ બાંધી રહ્યાં પુછે પણ એ બંધાયને છી તે જુઓ કે તમને એ ઊંડી તે નહીં ત્વ. દૂર ન જાઓ શરીરના અંગે અર્થાત્ કાન નાક વગેરેને જ પૂછી જુઓ તે કે એ તો સાથે આસરી ને ?

મનુષ્ય પોતાના મનને સમ નવે છે ધન સ્ત્રી પરિવાર પર મારું સ્વામીત્વ છે કારણ કે એ મારી પસે છે પરંતુ માત્ર પાસે હોવાને લીધે એના સ્વામી કંઈ તમે બની શકતા નથી. વિચારતો પ્રસન્ન બાવે ત્યારે મનુષ્ય આંસુ વહાવે છે રોવું એ ગુલામીનું ચિહ્ન છે એક તોફારને આંધિર બ્યારે કાની મૂકે છે ત્યારે એ આંસુ એની ગુલામી સિદ્ધ કરે છે માટે તમે વસ્તુના સ્વામી નહીં પણ સેવક છો. પરંતુ મનુષ્ય પાસે બ્યારે કંઈક અંગ બાવે છે ત્યારે એ એનો સ્વામી બની બેસે છે અને તે પશુ અનત અનત કાળ સુધી તમે બ્યારે કંઈક મહાન ખરીદો છો અને એનું રજિસ્ટ્રેશન કરાવો એ સર એમાં લખાવો છો ત્યાં સુધી સૂચ અને ચદ્ર રહેશે ત્યાં સુધી આ ભૂમિ ઉપર મારો અધિકાર રહેશે. પણ એ બોળા મનવી ! આ રજિસ્ટ્રેશન કરાવતાં પહેલાં તું એ તો વિચારી લે કે સૂચ અને ચદ્ર ત્યાં સુધી રહેશે ત્યાં સુધી તું પણ રહીશ ને ?

સાચે જ સંપત્તિ સ્વખર્ચ અને લક્ષ્મી પુષ્પ સમતલ છે એક કવિએ કહ્યું છે :

जिनके महलों में हजारों रंग के फानूस थे
छाड़ उमको कदम पर ही, और जिशा कुछ भी नहीं ॥

દુનિયાના રત્નમય પર મોટા-મોટા સમ્રાટો અને બાદશાહો બાબા ને આજ્ઞા થયા એમનો સાચો ઇતિહાસ કહેનાર આ > કંઈ રહ્યું નથી. બાદશાહ શાદજ્જાન અને કહેવાય છે કે એના જ્ઞાનાર્થ એના અ તત્ત્વાર્થ વૈભવ નૃત્ય કરતો હતો બાબાનો ઇતિહાસકાર એની સંપત્તિનો આંક કાઢી શક્યા નહીં કાસ અને ઇસિલ ગાબની સમુદાય સંપત્તિ કરતાં એની સંપત્તિ વધુ હતી. એક દિવસે શેનાબજે બદશાહને અ તત્ત્વે મુજબ મારે દિવાળી બદોળો કરાવવા કહ્યું કારણ કે સંપત્તિ મૂંઝા મારે એ ત્વ્ય દવે વાની

પાતી હતી માટે એ પ્રાણા ન વ નાટ ' તપનતાઉસ ' બતાવ્યો, તેનું મુખ એ દુન્યા પર કોઈ પણ હતું અને એમા દિગતી હીંગ જવાહરો જવાબા સ્વચ્છ હતા એ તપનતાઉસમા એ મગ એનું ઉપયોગમાં વેનુ હતું અને જડવેમા લીંગ-જડવાદેન વચન હતું માન માનુ રાત્યના કુળી કાગીગેએ સત રાઈમા એ તૈયાર કર્યું હતું

આને જગ એવાં તે ખમ એ નાદજ્જાન અને એના તપનતાઉસને આગનો દિગે એની સ્વી-સ્વી કયા ભવે મળાળાવે નાદજ્જાન સમાપ્ત થયા અને મારે જ એની સપત્તિ પણ સમાપ્ત થઈ

માટે માનવીએ ચિતન કરવું ત્નેઈએ કે ' હુ વિયોગ ધર્મી છુ ' આ ચિતન એના મન પરથી સપત્તિનો આદકાર દૂર કરે, કે જે સંપત્તિ પાછળ માનવી આજે હાય ઘેઈને પડ્યો છે.

સપત્તિના દુકડા સારું ભઈને ન લેયો જે સપત્તિ માટે માનવીએ પોતાની માનવતા વેચી, ઈમાનદારી વેચી, પ્રમાણિકતાને વેચી થોડાક દુકડા બેગા કર્યા એ બધા અડી જ ગ્ડી જવાના છે માટે વિયોગ ધર્મનું ચિતન માનવીની પદાર્થ-જન્મ આવક્રિત દૂર કરે છે

રોગ ધર્મી :

મનોનિઝદ માટે ત્રીજે વિચાર છે, " હુ રોગ ધર્મી છુ " આ ચિતન દેહ પ્રત્યેની અસત્તિ દૂર કરે છે ત્ને આ ચિતનનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ મેળવવો હોય તો તમે ઈન્દ્રિયાલમા જાઓ ત્યા કોઈના પગે ઓપરેશન થયુ હશે અને એ ત્રીખી ગ્લો હશે, કોઈનો પગ કપાઈ ગયો છે, તો કોઈની આખે પાટા બાધ્યા છે કોઈ દર્દને લીધે મીસકારા મારી રહ્યો છે તો કોઈ ખૂંસે પારી ગ્લો છે આ બધુ લેગો તો ફેલાભિમાન દૂર થશે નદન મણિયાર પાસે ડોગેડોની સપત્તિ હતી આગમોમા એની સપત્તિનું વિશદ વર્ણન આવે છે પરંતુ ત્યારે એ એકી સાથે નાળ ગજગેગોયી ઘેગયો અને એથી એના આજુ-આજુમા જે વેદના થઈ ગ્ડી હતી, તે એનાથી ન સહેવાતાં એણે ઘોપણા કરાવી કે જે માગ મેગોનું શમન કરી દેશે એને મારી બધી સપત્તિ આખી દેવા હું તૈયાર છુ

અનાથી મુનિની વાત ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા આવે છે સ્વય ભગવાન મહાવીર પોતાના છેલ્લા પ્રવચનમા એ વાર્તાનું નિરૂપણ કરે છે સમ્રાટ શ્રેણિકને સાચુ અનાથપણ બતાવતા અનાથમુનિ પોતાનો જીવન-ઈતિહાસ

એમની સામે રજૂ કરી દે છે મદાયુનિ મોભા મારી આંખોમાં ન્યારે પીઘા જીપડી ત્યારે મારા પિતાશીએ ઘેલીઓનાં મોઢાં ખુસ્તા કરી દીધાં. કુશળમાં કુશળ વધે આત્મા દિવ્ય દર્શને મારી ચિકિત્સા પણ કરી પણ સમાટ પિતાશીની અખૂટ સંપત્તિ અને વૈદ્યની લાંબી ચિકિત્સા પણ મને શાશ્વત મુક્ત કરી ન શક્યાં. એ જ વેદનાએ મને મુક્તિનો રાહ મળ્યો છે.”

શાશ્વત પણ માનવીનો એક મિત્ર છે પણ તે એવો મિત્ર છે જે લોભ-દોષની નીચિને પસંદ કરે છે છતાંય તે અમૃતિ આણે છે. વિશ્વાસ-વૈભવના સાગરમાં પૂરેશો માણસ પરિજનોની ઉપેક્ષા કરે છે સંપત્તિ ઢોલ ત્યારે મિત્રો અને શોધતાં આવે છે ન્યારે બીમારી વખતે એ મિત્રોને શોધવો દુર છે બીમારીમાં આત્મીયતાનો તાતલો જરા સમાપ્ત છે અસ્વસ્થ દાહતર્ક ન્યારે ઠાઈ આપણી સેવા-સુખ્યા કરે છે ત્યારે એ આપણા મનમાં સહેજે વસી જાય છે આપણે એના પ્રત્યે કૃતજ્ઞ બનીએ છીએ. કેટલીક વખતે એવું બને છે કે એક જ પરિવારની બે વ્યક્તિઓમાં મનબેઠ ઢોલ અને એમાંથી એક જણ બીમાર પડે અને બીજો એની સેવામાં લાગી જાય છે ત્યારે ક્યોનો એ મનબેઠ ધીવાઈ જાય છે અને એ વખતે બીમારી પણ એક વરદાન બની જાય છે.

કુ શાશ્વત ધર્મી કુ એ ચિત્તન માનવીની સૌ ક્ષમીસક્તિને આજી કરે છે એક સુદર ગાળક છે ન્યારે આવી-અજીવ્ય એના શરીર દુર છે અને એના મોં પર મજુ-ચિહ્ન જગ્યાઈ જાય છે ત્યારે એવું સૌન્દર્ય સમાપ્ત થઈ જાય છે માટે ન્યારે આપણને આપમાં જ રૂપનો અંકાર થઈ આવે ત્યારે એ ચિત્તવુ જોઈએ કે મને શાનો પીઠિત કરી શકે છે અને આધિ-આધિ મારા સૌન્દર્ય તેમ જ શક્તિને પણ કાપી શકે છે.” આ ચિત્તન બે તમારામાં સદા અલગ રહેશે તો તમે શરીરબેદથી પાઈ ફરીશો અને આત્મા વણી જવનો તર પ્રયાસ કરશો. દિવસ-રાત ચાલતી શરીર સેવામાં આત્મસેવાને ત્યારે જ રચાવ મળશે.

મરણ ધર્મી

મનોનિમ્મનો મોષો ઉપાય છે મૃત્યુનું ચિત્તન. મૃત્યુ જીવનનો મોટામાં મોટો પરાજય છે ઠાઈની પાસે બે પુણ્યસચય કરી તો શાએ એની ઘસે ફરકશે નહીં માતા મરુદેની જીવન એવું સર્વમેષ દર્ષાવ છે જીવનની લાંબી માત્રામાં માતા મરુદેની એક ઘડિ પણ માયુ કુ ખવડા આજુ નહોતું પરંતુ મૃત્યુના અમનમાંથી તો એ પણ જમી શકી નહીં

આ નિયમ-મધન સમાટને માટે પણ તેટલો જ લાગુ થાય છે જેટલો કે સડક પર રક્ષણતા એક લિખાગીને આગમમા વર્ણન આવે છે, વામુદેવ અર્ધ ચક્રવર્તી થાય છે, આઠ દળનર દેવો એમની મેવામા રહે છે એમની પાસે મુદ્દર્શન ચક્ર છે, જે શત્રુઓનો શિરચ્છેદ કરે છે અપ્રતિમ સારગ ધનુષ છે કૌમુદી ગદા છે યુદ્ધના મેદાને એ દસ દળનર વીરોને એકીસાથે રણભૂમિમા મુવગવી ગરક છે પરન્તુ એ વામુદેવ પોતે પણ એક દિવમે તો સદાને માટે મૂર્છા જ નય છે

નવ તરનો અગે આચાર્યોમાં મતભેદ છે પુણ્ય હોય છે કે ઉપાદેય એ અગે પણ મતભેદ છે કેળા ને એલચીના પ્રશ્ન પર પણ આચાર્યો એક મત ધરાવતા નથી સવત્સરીના પ્રશ્ન પરવે પણ સમાજમા એક મત પ્રવર્તતો નથી કોઈ ભાદરવા મહિનાના પક્ષને બળ આપે છે તો કોઈ શ્રાવણને જ વળગી રહ્યા છે બધા પ્રશ્નોમા મતભેદ છે પણ જરા એ આચાર્યોને પણ પૂછી તો લો કે મરવામા પણ કોઈને મતભેદ છે? મૃત્યુ સબધે તો કોઈના એ મત હોઈ શકે જ નહીં

એક વિચારક કહે છે—“તને મિત્ર નેઈએ તો એ માટે ઈશ્વર (ધણો) પૂરનો છે સાથી નેઈએ તો વિધાતા ધણા છે માન નેઈએ તો દુનિયા ધણી છે, શાન્તવના નેઈએ તો ધર્મ પુસ્તક ધણુ છે અને ઉપદેશ નેઈએ તો મૃત્યુ ધણુ છે મૃત્યુ ભયની નહીં પણ કેળવણીની વસ્તુ છે. મનુષ્ય માટે મૃત્યુ જ મોટામા મોટો એનો ઉપદેશક છે

હવનચી એ કઈ શીખી શકશે નહીં, પણ મૃત્યુથી એ જરૂર શીખી શકશે જે લોકો પોતાના હવન દરમ્યાન ઝળકયા નથી તેઓ એવા મૃત્યુને પામ્યા છે કે ઈતિહાસના પૃષ્ઠોમા અમર ચર્ષ ગયા છે મૃત્યુ જેવી કોઈ નિશ્ચિત વસ્તુ કોઈ ખીજી નથી. પરન્તુ માનવી જેવો ભૂલકણો પણ કોઈ નથી જાણે એને એ વિશ્વાસ જ નથી કે એ કદી મરવાનો પણ છે માનવીને જે પોતાના મૃત્યુ પર વિશ્વાસ હોત તો એ એને માટે તૈયાર જ રહેત, જેમ ટ્રેન-આવવા પહેલા યાત્રી તૈયાર રહેતો હોય છે તેમ મૃત્યુ માનવને પ્રતિક્ષણ સચેત-સાવધાન-રાખે છે

મનુષ્ય જ્યારે પણ અન્યના રોપણમા પ્રવૃત્ત બને છે ત્યારે એ માની લે છે કે તે અમર રહેવા માટે આવ્યો છે અને અનત કાળ સુધી એ સપત્તિ પણ એકત્રિત કરવા ચાહે છે પરન્તુ એને જે તે જ જાણે એના મસ્તિષ્કમા મૃત્યુની સ્મૃતિ થઈ આવે કે મારે માટે પણ એ દિવસ નિશ્ચિત

જ છે જનત-જનત પ્રજ સુધી જીવા સારુ કુ જાઓ નથી મારી
 પસે જાકે અને સીમિત જિંદગી છે તે પછી જ્યાં જ્યાં-રા જીવન
 માટે ખાખી આ વિશાળ કારી શા માટે? કુ માનુ હુ કે જીવનચાર કલ્પી
 જીવન વધતા કાષીને મૃત્યુની આ અમૃતિ આજળ વધતાં જટકારી, અને
 તેમ મતાં માનવમાની માનવતા સજીવ થશે.

મૃત્યુની શાહાસ્ત મનુષ્યને મૃત્યુના કમળી નિભય જનાને છે જેવું
 મૃત્યુને નિશ્ચિત માની લીધું છે તે કી જોનાથી કરશે નહીં જીવનજ્યેને મૃત્યુ
 કમલે ને પત્રને નૃત્ય કરતુ દેખાય છે દુખળ મનને મનુષ્ય મૃત્યુને સાને
 જોઈ આજળ વધવાની દિ મત કરી રહ્યો નથી પણ જોના અમૃતિ-પદ્મ
 પર મૃત્યુનું ચિતન છે જોના પમ કહી પાછા પડી નહીં

સીનમાં મરણ પહેલાં જ પોતાને રાખવા માટે એક પેટી ખરીદી
 લેવા છે અને એ પેટી પોતાના સાથીઓ પરિજનોને મળુ લેમજ સાથે
 દેખાડવા છે પ્રજ પોતાના માતા-પિતાને એ પેટી પ્રેમ સાથે ભેટ કરે છે
 તરુ આત્માને જામર માનવાર જાતના મૃત્યુ નામથી દિલ ઘડવા લાગે છે.

હા તે મૃત્યુનું ચિતન માનવોને જીવનચાર અને જીવનમ કલ્પી જતાં
 શકશે. સાથે જ એ મૃત્યુથી નિર્ભય જની જીવન-સેવમાં આજળ વધી રહશે.

આ ચારેય ચિતન જીવનમાંની આસક્તિન દૂર કરે છે ત્યાં સુધી
 આસક્તિ છે ત્યાં સુધી મનની ચમળા દૂર થઈ રહશે નહીં ચમળતાના
 મૂળ આસક્તિ પર પ્રકાર કરે અને મનની ચમળતાને દૂર કરવા માટે
 જાનને અ કુલ જમાવે

નારો શી અ કુલ વિશાળમ કાષીને પણ જલમાં રાખી રાકે છે તે
 જાનનો અ કુલ મન પર નિમદ શા માટે નહીં કરી રાકે? પરન્તુ હા
 મનને નિમદ કાઈ એક જ દિવસમાં થઈ જશે નહીં જોને માટે કાઈ-
 કશીન સાધનાની આવશ્યકતા છે સાધના ચામુ રાખે. વાસના દૂર કરો
 પછી મન તમાનુ સ્વામી નહીં પણ તમે મનના સ્વામી જનશો અને ત્યારે
 સજીવન પણ તમારી સાથે જ રહે.

દિનાંક

૧૯૫૫

સ્વભાવનું વિભાવમા પન્વિર્તન કુનાઁ કોધ છે સ્વભાવદશામા આત્મા સ્વસ્થ હોય છે, પરતુ ત્યાઁ આત્મા સ્વભાવમાથી વિભાવ તરફ જાય છે ત્યાઁ, તેમા વિકાર પેદા થાય છે આ વિકારોમાના ક્રેટલાક રાગાનુપ્રેરિત હોય છે તો ક્રેટલાક દ્વેપાનુપ્રેરિત હોય છે દ્વેપાનુપ્રેરિત વિકારોમા સર્વથી પ્રથમ ધ્યાન કોધનુ છે સ્વભાવને વિભાવમા પલટાવનાઁ કોધ છે કોધ પોતેજ પ્રકૃતિની વિકૃતિ છે અને તે પોતાની સાથે અનેક વિકૃતિઓને લાવે છે.

કોધ વિકૃતિનો જન્મદાતા છે અને કોધને કારણે મનુષ્યને ઘણી વાર નુકસાન વેઠવુ પડે છે કોધને કાગણે, ઉચ્ચ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરેલ સુયોગ્ય વ્યક્તિઓએ ઘણા ઊંચા ધ્યાનો શુભાત્મા છે અને નીચી પાયરીએ ઊતરી ગયેલ છે કાઈને પૂછીએ કે-ભાઈ! પચોતેરના પગારમા કેમ પડ્યા છો ? ત્યારે તે કહે છે કે-શુ કરીએ ? પહેલા તો ઘણી સારી જગાએ હતો દોઢમો રૂપિયા મળતા હતા, પણ એક દિવસ મેનેજર સાથે ઝોલાચાલી થઈ એટલે ધીજે દિવસે રાજીનામુ આપ્યુ પછી નવી નોકરીની શોધમા નીકળ્યો પરન્તુ છ મહિના મુધો ઘણી ઘણી ઓફિસો અને પેઠીઓમા કર્યો, પરતુ ત્યા જાઉ ત્યા એક જ ઉત્તર મળતો કે જગા નથી પછી એક જગાએ મેનેજરના ભાઈના સાળાની લાગવગ લગાડી ત્યારે જગા મળી પહેલા સાઠ મળતા અત્યારે પચોતેર થયા છે

જરા સરખી ઝોલાચાલે જીવનમા ક્રેટલી વિટળણા ઊભી કરી! આપ મુબઈના રહેનારા છો આપે આવી એક નહિ, અનેક વાતો સાલણી હશે એવી ક્રેટલીએ વ્યક્તિઓના પરિચયમા પણ આપ્યા હશે કે જેમણે વર્ષો મુંગી મહેનત કરી, ક્રેટલી લાગવગો લગાડી, મોટા જવાબદારીભર્યા ધ્યાન મેળવ્યા હોય, ઊંચો હોદ્દો અને આખર જમાવી હોય, પણ એક ઘણુના

કેવળી ચિનત્રારીએ તેમની એ સર્વ વસ્તુઓને ખાકમાં મિલાવી દીધી હોય-
ને વસ્તુને પ્રાપ્ત કરતાં વીસ વર્ષ લાગે છે તેને ખોવામાં વીસ મિનિટ પણ
લાગતી નથી

એક માનવીને જે ઝાંઝાળુ છે તેના પર મોટા મોટા સત્તાધીશોની
હાંમેણાં કૃપા બિતરતી રહી છે અને તેણે ધણી મોટી જગ્યાએ મેળવી છે
પરંતુ દુર્ભાગ્ય કહે છે કે જમણે તે કહે, પણ તે કાંઈ પણ જગ્યાએ જલ્દી મહિનાથી
વધારે ટકી શક્યો નથી કાર્યશક્તિ અને આવડતવાળો માણસ બનતો રહે
એ શું એટલી સરખતી વાત છે? પ્રતિભાશાળી અને શક્તિશાળી વક્ત્રીઓને
આમ બનતી જોઈ છે ત્યારે મારા હૃદયમાં ચિંતા થાય છે તદુરસ્ત અને
શક્તિવાળો માણસ પોતાના કુટુંબના પોષણ માટે પોતાના મિત્રો અને સગા
સબંધીઓની મુશ્કાળી કરતો ફરે અમર ઘટાઓ તરફ હાથ લગાવે એ શું
એટલી ચિંતાની વાત છે!

પણ આ બધાં દુઃખનું મૂળ છે કેવળી જરા સરખી ચિનત્રારી, જેને
માનવીની બધી ઈચ્છાઓ અને અરમાણોને અસ્મિતમૂત કરી નાખે છે એમ
ન માનશો કે કેવળી આમ બીજાને સજાવા છે બીજા તો બધે જ છે
પરંતુ કેવળ કરનારનું હૃદય પણ એ આમના લાક્ષણિક ગુણનું જ રહે છે એક
મિનિટના આવેશને કારણે માનવી પર જે વીતે છે તે તેને જીવનભર માઠ
રહી જાય છે એટલા માટે એક તત્ત્વવેદી કહે છે કે કેવળી સરખાતમાં
મૂખતા હોય છે અને અતમાં પશ્ચાતાપ.

શું તમે એમ માનો છો કે જે કોઈ કોઈ મુશ્કાળો છે તેને કાંઈ દુઃખ
નહી ધણુ હોય? હોવાની પ્રાપ્તિથી જે પ્રસન્નતા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે
તે તો કાંઈ હોવા પર બેઠેલ વ્યક્તિને મુકો ત્યારે અમર પડે. એક વખત
પુસ્તકી મહામુખી કહીને વન સુધી તેના પર બીટકી રહેવાનાં તે વ્યક્તિ
સ્વપ્નાં સેવતી હોય છે અપભ્રંશ સજાના મેળવીને પ્રાપ્ત કરેલ પુસ્તકોને
તે મરતાં મુકી છેવળ તૈયાર નયાં હોતી જામે તે તેને માટે અપક હોય કે
ન હોય. પણ પુસ્તકી તો ત્યારે જ છોડશે કે જ્યારે જીવનની આસા છૂટશે.

જે દિવસે કોઈ છૂટે કે ઈન્દ્રિય સેવામાં આવે તે વખતે તે વ્યક્તિને
ચહેરો તેજે. નણે કે તેના પરનું કાંઈ માનવી મરી પરવાણું હોય એવો
ભાવ તેના ચહેરા ઉપર જોવા મળશે. જે ક્ષણિક આવેશમાં પોતાનું સર્વસ્વ
મુશ્કાળુ છે તેના અનમાં જીવનના ઈતિ-નિશ્ચય એક અચિત્ર ખાકુ થઈ જાય.

છે ભૂતકાળની જાહોજલાલી અને વૈભવોનું દસ્ય તેના દિવને એક ઘેરી ચોટ લગાવે છે પોતે કેટલો મહત્વાકાંક્ષી અને કડોગ પરિશ્રમી છે, આગળ વધવા માટે તે મહેનત કરે છે તેનામા શક્તિ પણ છે પરતુ હવે તે શક્તિને ઉપયોગ કરી પોતાના સ્વપ્નાને સાકાર કરવાની તેનામા લાયકાત રહી નથી. પોતાની નિરાધાર અવસ્થાને લીધે તેને શરમ આવે છે તેને થાય છે કે પોતાના પ્રયત્નમા અડધે રસ્તે રહી જેવાને બદલે તેણે ટોચ સુધી પહોચવું હતું તેનાથી અડધી પણ કુશળતા ન હોય તેવાઓ લહેર કરતા હોય છે. ઔદિક રીતે જેઓ તેનાથી ઘણા પાછળ છે, તેમની નેતાગીરી સ્વીકારવાને બદલે તેને પોતાને નેતા બનવું હતું, કારણ કે તેનામા નેતાગીરી માટે જોઈતી કુશળતા છે અને પોતાનાથી ઓછી શક્તિવાળાની આગ્રા હેઠળ રહેવું એ તો મોતથીય વધારે ભયાનક લાગે છે તેની દરેક આગ્રા, દરેક હુકમ, વીછીના ડખ જેવા લાગે છે પણ તેના સિવાય અન્ય કોઈ ઉપાય નથી પોતે પોતાની જાતે જ બધું ગુમાવ્યું છે

આવી વ્યક્તિઓની મનોદશાની સરખામણી નશા ઊતરી ગયેલા શરાબીની ગિથતિ સાથે થઈ શકે તેમ છે દારૂની બાટલી લઈ તેને ગટગટાવી જવામા આનંદ આવે છે દારૂનો કેફ ચઢે ત્યારે એમ લાગે છે કે તેનામા ખૂબ જ શક્તિ આવી ગઈ છે, પરતુ જ્યારે કેફ દૂર થાય છે ત્યારે શક્તિનું પૂર પણ ઓસરી જાય છે આવી જ હાલત કોધની હોય છે કોધની શરૂઆતમા અહકાર હોય છે આવેશ વખતે તે પોતાને પૂરો શક્તિશાળી માને છે અને બીજાને એકદમ કમજોર, પણ જ્યારે ક્રોધ ઊતરી જાય છે ત્યારે તે એવો દડો થઈ જાય છે કે જાણે ટાઈફોઇડમાથી બિચરો હોય સસારમા કોઈપણ માણસ એવો નહિ હોય કે જે ક્રોધ કરીને પરતાયો ન હોય.

એટલા માટે જ કહેવામા આવ્યું છે કે ક્રોધમા ગેરસમજ છે, કમસમજ છે એટલે ક્રોધી બીજાનો નહિ પણ પોતાનો જ વિનાશ કરે છે. આપે જોયું હશે કે ક્રોધમા માણસ કાચનો પ્યાનો ફેડે છે પણ તેને પૂછો કે ભાઈ! પ્યાલો ફૂટ્યો તેમા નુકસાન કોનું થયું ? અને તમારી આત્મિક શાંતિની કેટલી ખરબાદી થઈ ?

એક કલાકાર વર્ષો સુધી મહેનત કરી હાથમા છીણી અને હથોડી સર્ષ આરસની મૂર્તિ બનાવે છે તેમા તે પોતાનાની સ્વપ્નાને મૂર્તિ સ્વરૂપ આપે છે પરતુ તેમા કોઈ જોનાર ભૂલ કાઢે છે જોનારનો તો ભૂલ ઝાઢવાનો

ધધી છે આ વસ્તુને તૈયાર કરવામાં કેટલી મહેનત પડી ? કેટલી ભુમિ વાપરવી પડી છે ? કેટલો સમય લાગ્યો છે ? આ બધી વાતને વિચાર કરવાની તો વિવેચકને કુરસ દોતી નથી તે તો ફક્ત બૂલ કર્ષા છે તે જ સુએ છે દબાર સારી વસ્તુઓની વચમાં એક જરા ખામી હોય તો ટીકાકાર સારી વસ્તુઓ તરફ નજર ન કરતાં ખામી જ પહેલી ભુએ છે. બ્યારે આમ ટીકાકાર ખામી બતાવે છે ત્યારે કલાકારનો મિનજી અરમ ઘઈ જાય છે અને તે મુતિ પર હથેલી મારી તોડી નાખે છે આમ જ વસ્તુ તૈયાર કરતાં ત્રણ વર્ષ લાગ્યા હોય તેને તોડી નાખતાં પૂરી ત્રણ મિનિટ ફક્ત લાગતી નથી.

મને પોતાને એક બહુભવ થયો છે એક ભાઈને એક સાક્ષીની નકલ તૈયાર કરવા કમ્પ્યુ સમજાય એક મહિનામાં તે ભાઈ કામ પૂરું કરીને લાવ્યા તે જોઈને એક ભાઈએ કમ્પ્યુ કે બીજુ તો કીક છે ફક્ત ત્રિપિ જરા અશુભ છે જસ આટલું કહેતાની સાથે જ પેલા ભાઈતુ મજાજ અરમ ઘઈ ગયું અને તે નકલના મારી નજર સામે જ ઢુકડે ઢુકડા કરી નાખ્યા.

પણ મણસો નાનુક મિબજળ્યા હોય છે પોતાની વિશ્વ જગતજી સાંભળવા મટે તેમના કાન તૈયાર હોતા નથી. તેમના લેખની કે તેમના કમના જરા ફક્ત ટીકા કરી તો ગાડી પાટા ઉપરથી જાય છે બાવા કુ સ્વભાવવળી વ્યક્તિઓની સાથે વાત કરવામાં આપણે ખૂબ સાવધ રહેવું જોઈએ.

કોપનો ખોરાક

મનવી ખાધા વિના જીવી શકતો નથી તેમ કોપ પણ તેના ખોરાક વિના વધી શકતો નથી આપને થશે કે શું કોપ તે કાંઈ મનવી છે કે ખોરાક જોઈએ ? કોપ મનવી નથી અને તે મનવીને પણ મનવી રહેવા દેતા નથી છતાં જ તે ખાય છે જરૂર તે પોતાનો ખોરાક જરૂરથી લેતો નથી પણ તે ખોરાકનું અમરજી કરે છે દલે કુ આપનો વધુ વખત સહનમાં સહવા મગતો નથી કોપનો ખોરાક છે પ્રીતિ વિનય અને વિવેક કોપ દમોગા મનનીના આ મળે મુળેને ખાઈ તય છે કોપી મનુષ્ય દમતાં કુળજો રહે છે કારણ કે કામ તે અદરથી જાણ્ય કરે છે તેની વાતમાં તે વસ્તુ નથી મને.જણ તો તેની પામે દેવ છે જ કર્ષા ! આવેલની હાજામા ખનોજળ નાસી તય છે

માનનીય ત્રણ મુળે નાશ ખમવા છતાં તે કોપનો ત્યાગ કરતો નથી.

આપ આપના કાર્ય માટે દિવસમા સત્તર વાર ક્રોધ કરો છો પણ ક્ષમાથી એક વાર પણ કામ લેતા નથી કારણ કે ક્ષમા પર વિશ્વાસ નથી હા, ક્ષમાની મૂર્તિઓને વદન જરૂર કરો છો, તેનું પૂજન કરો છો તેની માળાઓ પણ ફેરવો છો તેમના નામની જ્ય બોલાવો છો તેમના જન્મદિને મોટા મોટા સરઘસો કાઢો છો પણ જ્યારે જીવનમા ક્ષમા પ્રાપ્ત કરવાનો અવસર આવે છે ત્યારે તેને ધક્કો મારી બહાર ફેંકી દે છો અને ક્રોધને માટે આપના દ્વાર હમેશા ખુલ્લા હોય છે ક્રોધ આપના આરણે સ્વાગત પામે છે ત્યારે ક્ષમા બિચારો બહાર આગણામા ઊભી ઊભી આસુ સારે છે.

- આગ' ઉપર ઠકુ પાણી પડવાથી આગ ખૂંટાઈ જાય છે તેમજ ગરમ પાણી પડવાથી પણ ખૂંટાય છે એમ આપણે માનીએ છીએ છતાં દુનિયાની ત્રણ અમજની વસતિમાથી એક પણ એવો ઘુષ્ટુ નહિ મળે કે જે આગ લાગે ત્યારે ઝોલવવા માટે પાણી ગરમ કરવા એસે ક્રોધની આગ લાગી છે તે ક્ષમાથી પણ શાંત થાય છે અને ક્યારેક ક્રોધથી પણ તે દુખાઈ જાય છે પણ તે થોડા વખત પૂરતી જ કાયમની શાંતિ ક્રોધની પાસે ક્યા છે? છતાં જે કોઈ ક્રોધને દબાવવા પોતે જ ક્રોધનો આશ્રય લે તો તે આગ ખૂંટાવવા પાણી ગરમ કરવા જેવું છે ક્ષમા ઠકુ પાણી છે, તો ક્રોધ ઊકળતું પાણી છે

આજ સુધી કોઈ એવો માણસ નથી મળ્યો કે જેણે ક્રોધને ધિક્કાર્યો ન હોય, છતાં પ્રશ્ન એ છે કે કોણે તેને છોડ્યો છે? જે વીતરાગ પરમાત્મા-ઓએ-સર્વથા કષાયનો ત્યાગ કરી અકપાથી અવસ્થા-પ્રાપ્ત કરી છે તેમની વાત બાબુ પર રાખો તે તો મહામાનવ હતા, પરંતુ હું તો એમની વાત કરું છું કે જેઓ આપણી આખ સામે છે અને જેમણે ક્રોધને એક વાર નહિ અનેક વાર ધિક્કાર્યો છે જ્યારે જ્યારે ક્રોધ ઉપર અપખ્યાનો સાલખ્યા છે ત્યારે ત્યારે ધિક્કાર દર્શાવ્યો છે જ્યારે જ્યારે કોઈ પણ મહાપુરુષની વાત તેમની સમક્ષ મૂકાઈ છે ત્યારે ત્યારે તેમણે ક્રોધને ધિક્કાર્યો છે પણ માત્ર ધિક્કાર શબ્દોમા વ્યક્ત કરવાથી વાત પૂર્ણ થતી નથી તેને છોડવો પડશે જે આપણે ખરા દિલથી ક્રોધને ખરાબ માનતા હોઈએ તો કોઈ પણ કારણ કે સંજોગોમા આપણને ક્રોધ આવવો ન જોઈએ ક્રોધને ધિક્કારતા પણ જઈએ અને તેનો ઉપયોગ પણ કરતા રહીએ તો તો માનવું જ પડશે કે, આપણા હૃદયના કોઈક ખૂણામા ક્રોધ પ્રત્યે આદર રહેલો છે.

માનવીને જેટલો ત્રિશાસ ક્રોધ પર છે તેનો એક ટીકા પણ ક્ષમા પર નથી એથી જ તેને ખરાબ કહેવા છતાં પણ તેને તે વળગી રહે છે

અકિંજે જ નહિ પણ સમાજનો ઇતિહાસ પણ ક્રોધની આસપાસ ફરી રહ્યો છે ઇતિહાસ શું છે ? એક માનવીના ક્રોધે ઇતિહાસનાં પાનાંઓ રંગી નાખ્યાં છે એક માનવી પોતાના ક્રોધને સમાવી ન શક્યો તો તેણે કમલેશ માનવીઓની વારો ઢાળી દીધી. મોટાં મોટાં કુલો અને મહાકુલો એ માનવીના ક્રોધની જ કથાઓ છે માનવીઓએ ક્રોધને એટલું જ માન આપ્યું છે કે દેવતા બનાવી પૂજ્યો છે દાશર્મા ત્રિશળ, તસ્વાર, વિમળ અગ્નિ અને મિલસ મિશામણા રૂપની મૂર્તિઓ બનાવી તેની સામે માનવી પોતાનું મસ્તક ઝુકાવે છે આ ક્રોધની પૂજા નરિ તો બીજું શું છે ?

અનંત કળ થયો આત્મા ક્રોધને અપનાવતો બાબ્યો છે સિદ્ધ અને ઁજના સ્વર્ગમાં તેણે ક્રોધને પોતાનું હૃદયિયાર બનાવ્યો. સાપ અને વિહીના સ્વર્ગમાં તેણે ક્રોધ વડે કામ લીધું આ અનંત જન્મોનો સ્વાર અસ્તો આવે છે અને એથી જ મનુષ્ય ક્રોધથી સપ્તમેસો રહે છે તેને ક્રોધ ઊડવાની વાત કરીએ તો પણ તે ક્રોધે ભરાય છે તે સપતિને ડાંગી શકે છે ક્રોડેશ્ય વૈભવ-વિશાસને ઠોકરે મારી શકે છે વૈભવભરો આસિસાન ઇમારતો એક ક્ષ્મમાં ત્યાગી શકે છે સમસ્ત કુટુંબ પરિવારને તે ધૂકી શકે છે સ્નેહભરી પત્ની અને કુધમશ બાળકોની મમતા ઊડી શકે છે પણ ક્રોધને ત્યાગી શકતો નથી. અને તેથી જ ગૃહસ્થાગીઓમાં પણ ક્રોધની જ્યાગાઓ જલતી જ દોષ છે

પણ યાદ રાખો-ક્રોધને ઉત્પન્ન કરવો એ જેલું સતેજુ છે તેના કરવાં તેને હમારવો એ ધત્તુ વિકટ છે ક્રોધના રૂતે આશુ સહેજુ જ પણ રોશારું મુરોશ છે આમ તો તમે ધણા મનુર છો મુજઈ જેવા સહરમાં રહેનાર છો જ્યાક ઇશ્વરમાં સમને તેવા છે આ સ્ત્રી મોટર માગી જૂર જડપે જઈ શકી છે અને પોર્શસ રોકવાનો ઇશ્વરો કરે જ તે બાપ એકદમ માગી યોબાવી દો છો. પોષીસ ચીક્રતો નથી બેષતો નથી, માત્ર દાષ જ ઊમે કરે જ અને આપ ગાડી યોજાવી દો છો ત્યારે કુ વારવાર મળુ મેમી નવ તેવા સ્વદ પડેને મમળવુ શુ તો શુ તમે સમજીશો ? તમે સમજીશો એમ માગ તાપ કનૂષ કનુ નથી અનંત મનીઓ વારવાર કરે છે કે થે એ ' ક્રોધના પડે આમળ ન વળી કારણ કે એ રસનો સમાખન નથી તે તમ ધીમો મવા કે નરિ એ / વિચારવનું છે

એક એકાન પર એક એન્જિન ટિબેલુ હતુ ગાડી આવી ગઈ હતી અને એન્જિન ફટી ગયુ હતુ ફાઈવર એન્જિનનો અવાજ અને ગરમીથી સહન મેળવવા પેટ્રોલમાં પર ગળનું ખુલ્લું દવામા ફગે ગયો હતો એવામા તેનો એક ૭ વર્ષનો છાંડો એન્જિન ઉપર ચડી ગયો અને એક પછી એક આવીઓ કંચલા લાગ્યા થોડા વાગ્યા તેનો સાથ એન્જિન ચલુ કરવાની આવી ઉપર ફર્યો અને એન્જિન પાટા ઉપર દોડવા લાગ્યુ ફાઈવરના કાન ઉપર એન્જિન ચાલુ થયાનો અવાજ આવ્યો તેણે ફગેને જોયુ તો તેનો પોતાનો જ છાંડો અદર કાઠો હતો ડાઈવર તેને ખૂમ પાડીને કહ્યુ કે એન્જિન ગેડ, નહિ તો મરી જઈશ છાંડોએ કહ્યુ કે ગેડવાની આવી કઈ છે તે મને ખગર નવા ત્યારે પિતાએ કહ્યુ કે નીચે ફટી પડ ત્યારે પુત્રે કહ્યુ કે-ફટી પડ્યાનુ ગિગર ચાલતુ નવા ચાલુ એન્જિનમાયી નીચે ફટી પડવા માટે પણુ સાદ્મિહતાની જરૂર છે

હવે તમે જ બતાવો કે આવા છેકરાની શી દવા થશે ? થોડેક દૂર જતા જ એન્જિન અથગયુ, એન્જિનના દુકડે દુકડા થઈ ગયા અને છોકરાના તો લાડલા પણુ સાથ ન આવ્યા

જેઓ કપાયના પાટા ઉપર દોડવાનુ જ શીખ્યા છે અને રોકવાનું નહિ, તેમની પણુ આજ વાન છે કોષને ઉત્પન્ન કરવાનો, પ્રજ્વલિત કરવાનો અને ઉપગાત યથેચ કોષને ફરીથી જગવવાની ડળા જેઓ જાણે છે, પણુ રોકવાની ડળા જાણુના નથા તેમની શી ગતિ થશે ?

કોષને પાડે આવવા કરતા તેને ગેડવાની ડળા પહેલા શીખો, ચલાવતાં તો બધાને આવડે છે, જગડ ગમ્મદ બકાડ નીડળ્યો કે ચાલુ પણુ તેના પરિણામોને સમજો, માત્ર વર્તમાન નહિ, પણુ ભવિષ્ય તરફ દષ્ટિ કરો વૈર-માથી અવૈર તરફ જાઓ કોષમાથી લામા તરફ આગળ વધો એ જ સાચો શાંતિનો માર્ગ છે

આવશ્યકની આવશ્યકતા

અથવા

૫૨ જીવનમા પ્રતિક્રમણનુ સ્થાન

આજનું પ્રવચન આવશ્યકની સાથે સળદ ધરાવે છે જીવનની જે ક્ષિપ્ર જેના અભાવે આપણે આજળ વધી શકતા નથી એને આવશ્યક કહે છે જીવવા માટે ત્યજ્ય સેવો જરી છે તેવી જ રીતે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે જીવનશુદ્ધિ માટે જે ક્ષિપ્ર અનિવાર્યપે જરી છે એને આવશ્યકતા આવશ્યકની સદા અપાઈ છે આત્મશુદ્ધિ માટે બહારના ક્ષિપ્ર-કાંચિ એટલા જરી નથી જેટલી કે અત્મઆસોચના આપણે પોતાનું નિરીક્ષણ કરીએ અને પરખીએ આપણી દષ્ટિ બીજાને જેવામાં નિષ્ણાત-પદુ છે પણ અર્થ પોતાને તેવાનો પ્રભુ આવે છે પા આપણે ચૂર સઈ જઈએ છીએ અધ્યાત્મના ક્ષેત્રમાં બીજાને જેવાનું એટલું મહત્ત્વ નથી એટલું કે પોતાને જેલુ એટલા માટે આત્મ-નિરીક્ષણની પ્રક્રિયાને પ્રતિક્રમણ કહેવાય છે

પ્રતિક્રમણનો શબ્દિક અર્થ છે "પાજ વળીને આવવું" આત્માની જીવિતો જ અશુભ કાંચી ગઈ છે એમને પાછી વળીને શુભ સ્થિતિમાં કરવાનો ભાર એ પ્રતિક્રમણ છે સાધક પોતાના દૈનિક જીવન ઉત્તર નજર ફેરવે છે વાસના અને કપાલની દુર્ભાવનાઓએ આત્મ-સ્થિતિમાં કેટલો વિક્ષેપ નાખ્યો છે ? આત્માની શુદ્ધ સ્થિતિમાં અશુભતાએ કયાં સુધી પ્રવેશ કર્યો છે ? મનના આ ચોરો ઉપર સાધક સક્ષમદષ્ટિ રાખવી જોઈએ વેપારીના ઘરમાં ચોર ચૂસી આવે તે એને એની ખજાણ પછુ ન રહે તે એટલું મોટું નુકસાન એને સહેવું પડશે ? વેપારીને નુકસાન હોય અને ચોર કદાચિત આવી પછુ ત્યજ્ય તે પછુ ચિંતા ઓછી છે કારણ કે ચોરોને એની જાણપરચાનું જાન

થતા એ એમને નસાડી મૂકવામા સક્ષમ બનશે હા, તો એટલા માટે પ્રતિક્રમણમા પોતાના મનમા સતાયેલા ચોગે ઉપર સાધકે નજર રાખવી જોઈએ.

સધ્યા વેળાએ આપણે આપણી ભૂલોનું સ્મરણ કરીએ કારણ કે જીવનમા થયેલી ભૂલ ક્યાંકે લય કર શકી પણ બની જાય છે ભૂલને ભૂલરૂપે સ્વીકાર કરી લીધા પછી સાધક એનું પરિમાર્જન કરે છે પણ ભૂલને ભૂલ જ ન માનવી, એથી મોટી ભૂલ બીજી કઈ હોઈ શકે વારુ ?

એક ડોક્ટરને પૂછવામા આવ્યું કે સૌથી મોટો રોગ કયો છે ? એમણે કહ્યું ' રોગને રોગ ન માનવો એ સૌથી મોટો રોગ છે ' ક્ષય-કેન્સર વગેરેને રોગરોગ કહેવાય છે પણ રોગનું નિદાન થઈ જતા એની લય કરતા ઓગળી જાય છે જ્યાં સુધી રોગની પગલા થતી નથી ત્યાં સુધી એ કાયમ રહે છે રોગ ત્યારે વળી વધુ લય કર બને છે જ્યાં રોગી રોગના અગ્નિત્વનો જ સ્વીકાર ન કરે

હા, તો ભૂલોનું જ્ઞાન, ભૂલ સુધારવાની દિશામા પહેલું પગથિયું છે અને પ્રતિક્રમણ આપણને આપણી ભૂલોનું જ્ઞાન કમવવાનો સુગ્રવસર પ્રદાન કરે છે એટલા માટે જ જૈન શાસનમા પ્રતિક્રમણનું બહુ મોટું સ્થાન છે સાધુ ને શ્રાવક માટે સાજા અને સવારે કર્મરૂપે કરવા માટે એ અનિવાર્ય ગણાય છે

હવે આપણે આવશ્યક-સૂત્રના અધ્યયનો ઉપર થોડા વિસ્તારથી વિચાર કરીશું આવશ્યક સૂત્રના છ અધ્યયનો છે —

- (૧) સામાયિક
- (૨) ચતુર્વિંશતિત્ત્વ
- (૩) વદણા
- (૪) પ્રતિક્રમણ
- (૫) કાયોત્સર્ગ
- (૬) પ્રત્યાખ્યાન

સામાયિક હવે આપણે સામાયિક આવશ્યક ઉપર વિચાર કરીશું. સમભાવનો સાધક દરેક પ્રત્યે સમતા, સમત્વ આચરતો હોય છે સુસ્વાદિષ્ટ પદાર્થો લાણી એના મનમા લોભ-ભાવના જાગતી નથી તેમ અરુચિપ્રદ પદાર્થો

આને આવતાં એ ઘણા-ભાવ ઘાખવતો નથી કહું પ્રસન્ન નગર સમ્યક આવતાં એના વિશ્વાસ ઠાકવ્યા પ્રત્યે ક'ની દુઃખીવના જન્મતી નથી.

તેના સાધક જીવનમાં સમભાવની ધારા વદી રહી છે એને લાભ-નુકસાનમાં ફક્ત સમભાવ જ ઢોલ છે હનરો-જાખોનો લાભ થય છેત્યાં એને અદકાર સ્પર્શી શકતો નથી તેમ નુકસાન એની પ્રસન્નતાને છીનવી શકતું નથી સાકષાત્ત વેચનારનો કાર્ય કદી બચે કદી નીચે થતો હેમ છે ફક્ત ઝવેરનિય કારો સમ રહેતો હેમ છે.

તમે સાક-ભાજી ખરીદવા બજારમાં ગયા વેચનાર બાઈએ સાક-ભજી તોળ્યાં એ બાપડી થુંક વધારે જ તોળે છે તો ફક્ત તમે એને થોડું વધુ નાખવા-તેળવા કહો છો એ બિચારી થોડું વળી વધુ નાખે છે તેમ જાણે તમે મોઢી બ્રેકો છો આટલી લોબી કેમ બની ગઈ છે? થોડીક ભાજી હજી નાખ એ બિચારી સેના ડરને લીધે ત્રાજ્યામાં વળી થુંક ઉમેરે છે અને ફક્ત તમારી મેલાઈ બરી કે છે અને તમે ઘેર પાછાં આવ્યાં જાઓ છો. હવે એકદમ તમારા ઘેર સ્વપ્ન પ્રસન્ન આવે છે કન્યાને આણ્યામાં આપવા માટે તમને સેનાની જરૂર પડે છે કારણકે આણ્યા વગર તો આજે સ્વપ્ન સ્વપ્ન જ બહુ મુશ્કેલ બની ગયાં છે પહેલાં દીકરીઓ વેચાતી હતી હવે દીકરાઓ વેચાવા લાગ્યા છે તમારા આ સામાજિક સંબંધો હવે પેસાન્ય વાંતસે બધાવા લાગ્યા છે એમાં પ્રિયતી મીઠાસ નથી ફક્ત પેસાની પૂળ જ છે.

હા તે તમે સેના ખરીદવા શરાફને-સેનાને ત્યાં જાઓ છો જ્ય તોણા મેનુ ખરીદી શરાફ એ સેના કાર્ય થાય છે ત્યારે શું તમે એમ મોડે છે ખરા કે થોડું સેના હજી ઉમેરો? ના નથી ત્યાં તમે એક સ્વપ્ન ફક્ત મોલકેય તો તમારી ચતુરાઈનું આપ-ગીકળો જરી અને તમે ઠાક ચણાશો.

સાકષાત્ત વેચનાર બાઈ પાસે તમે થોડુંક ઉમેરવા કહો છો. ફક્ત શરાફની કુઠાને તમે કઈ જ કહેતા નથી કારણકે પેલી બાઈનિય ત્રાજ્યા પડીકમાં નીચાં થઈ નય છે જ્યારે શરાફનો કાર્ય-ત્રાજ્યા સમ રહે છે વારુ તો હવે તમે બનાવો કે તમારે પેલી બાઈનાં ત્રાજ્યાં જાવું છે કે પેલા શરાફનાં? શું માનું છું પેલી બાઈનાં કીર્ત્યા-નીચાં થતાં ત્રાજ્યાં જેમ બનવાનું તમે પસંદ નહીં કરો. તે સમસ્ટિ ખરાવતો આદમ્ય સપ્તિ અને વિપત્તિમાં સમ રહે છે એની સામે જીવનનું સેદામલુ હસ્ય ઢોલ બધવા મોતની કળી બધા,

તેમ છતાય એ કદી પાછળ નહીં હંટે પ્રગસાના પુષ્પો એને લલચાવી શકશે નહીં તેમ નિદાના કાટા એને પદ્મપુત્ર નહીં કરી શકે સન્માનના મધુર ખાલા માટે જે પ્રસન્નતા સાથે એ હાય લખાવગે, અપમાનના કડવા ઘૂટડાને એ જ પ્રસન્નતા સાથે એ ગળે બિતારી લેગે

આપણે સમભાવની સાધના તો કરી, પણ કપાયનો પ્રસંગ આવતા આપણે જો એ સમભાવને વીસરી જઈએ છીએ તો એ જ વાત ચરિતાર્થ થઈ ગણાગે કે શત્રુના આવવા સુધી તો આપણે શસ્ત્રોની તૈયારી રાખી પણ શત્રુને આવતો જોતા જ શસ્ત્રો ફેંકી નામી છૂટયા આ કાયરતા ગણાય એ જ રીતે કોઈનું નિમિત્ત આવતા આપણે જો સમભાવનું શસ્ત્ર ફેંકી દઈએ તો એ એક કાયરતા જ લેખાશે તો, સામાયિક સમભાવની એક શાળા— મૂલ છે, જ્યાં આપણે શાંતિ, સદિધ્યુતા અને ક્ષમાનો પાઠ શીખવે છે આ પાઠ તો શીખ્યા પણ ઘેર જતા જ ભૂલી ગયા આપણા બાળકો શાળામાં ગણિત શીખે છે પણ ઘેર આવતા જ એ ભૂલી જાય છે તો શું તમે એના એવા ભણતર પ્રત્યે રાજી થશો ? કદાપિ નહીં તેવી રીતે તમે ઉપાશ્રયે આવ્યા, એક કલાક સુધી સમભાવનો પાઠ શીખ્યા પણ ઘેર અથવા દુકાને સમભાવ— સાધનાની એક લીટી પણ તમે યાદ ન રાખી શક્યા તો એ અભ્યાસ કેવો ગણાશે ? જ્યાં સુધી ઉપાશ્રયમાં રહો છો, સમભાવની વાતો કરો છો પણ દુકાનની હવા લાગતા જ સમભાવ તો કોણ જાણે કયા છૂ થઈ ગયે ?

યાદ રાખો, તમે પણ સમભાવના સાધક છો મુનિ—મર્યાદાથી એક ડગલુ તમે પાછળ છો મુનિ છઠ્ઠા ગુણુસ્થાને છે તો તમે પાત્રમાં ગુણુસ્થાને છો સાધુની સામાયિક સર્વ સામાયિક છે તો શ્રાવકોની સામાયિક દેશ સામાયિક છે શ્રાવક મુનિ—પથનો જ એક નાનકડા સાથી છે એનું લક્ષ્ય પણ એ જ છે કે જે પેલા વિરાટ—આત્મા સન્તનો છે પણ સન્તની સામાયિક જીવન માટે છે ત્યારે તમારી સામાયિક બે ઘડીની છે

હા, એક વાત એ છે કે તમે સામાયિક દરમ્યાન ભોજન કરતા નથી, સૂતા પણ નથી જ્યારે અમે તો સામાયિકમાં બંને ટાઈમિ ગોચરી પણ કરીએ છીએ, સૂઈએ પણ છીએ અને વિહાર પણ કરીએ છીએ તોય શું અમારી સામાયિક તમારા કરતા બિન્ની થઈ ? ના, વાત એમ નથી. શાળામાં જે વિદ્યાર્થી છ કલાક ભણે છે, એને એક કલાક ખાવાપીવા આરામ માટે પણ મળે છે પણ જે વિદ્યાર્થી ફક્ત એક જ કલાક ભણે છે,

એને કેટલા સમયની રજા મળશે ? તો મુનિને વાલવ-જીવનની સામાયિક છે
માટે એને પણ બોલના વચેરની રજા છે જ

સાથે જ યના (જન્મણ) પૂર્વક જન્મમાં સામાયિક દુનિત થતી નથી.
જ્યારે અપત્નની ઈલા શય છે ત્યારે જ દોઠ સાથે છે મુનિનો આધાર
સવમમાં આધ પહોંચાનાર નહીં પણ સવમ-સહાયક હોય છે સવમની
સાંખી મજામાં સમાધિપૂવક આગળ વધતા માટે આધાર જરૂરી છે જ્યારે
આવકની સામાયિકાધનાની મર્યાદા બે ધરીની છે આટલા અધ-મળની
સાધનામાં ખાવા-પીવાની રજા દેવાનો કાર્ષ પ્રમ જ બહોતો નથી

■ તો સામાયિક એક ધરી મોટી આત્મ-સાધના છે સામાયિકની
સાધના સાધુ કરે છે તો એ આત્માની સમરસતા મેળવે છે અને આવક કરે
છે તો એને પણ સમરસતા મળે છે પછી બધેને એ અધ્ય કાળ માટે જ
હોય ને ! સાકર-ખાંડનો એક કણ પણ તમે ચાખશો તો એ પણ ગળી જ
સાકરો પછે બધેને એ એનો-ખાંડનો અધ જ હોય ને ! એ અધ્ય કણ
પણ બે તમને ગળણ નહીં આપે તો એ કદી સાકર-ખાંડ કહેવાતો
જ નહીં

સામાયિકની સાધના અંજે મધામુનિ મૌતમ પ્રભુ તારક-મદાપુર
શ્રમણ ભવવાન મદાવીર પ્રભુ પાસે પ્રમ કરે છે —

પ૦ સામાયેજ મળ્લે કીજે કિ જાણવદ !

હ૦ સમાયિવણં સાલજ્જ જોગ ચિરદં મજ્જવદ ॥

ઉત્તરખવન જા. ૨૬ સુ. ૮

કેટલો માનિક પ્રમોત્તર છે ! જીવનને સ્પર્શતો આ પ્રમ છે એમાં
સ્વર્ગમાં બિચુ ઉમ્મન નથી તેમ નરકને પણ મધકું નથી જીવનની સમભાવ
સાધના અંગેનો આ પ્રમ છે જે આત્માએ સમતાની અધુત-મિદુએનું પાન
કર્મ છે એ કથો આનંદ મેળવે છે ! પ્રમમાં ગભીરતા દેખાય છે તો ત્યાજ
એથી પણ વધુ ગભીર છે

મૌતમ સામાયિક વડે આત્મા સાવચ-ચેગની પ્રકૃતિથી વિરહ
જને છે આત્માની વૃત્તિઓ દિવસ-રાત અશુભ તરફ દેરી રહી છે સામાયિક
એમને અશુભ તરફથી વળી શુભમાં જોડે છે અને શુભથી શુદ્ધિ તરફ દેરી
સર્ક નવ છે પછી આ મા નિર્ભય જને છે જે કિલિ યુગ્યેને ખાંડે
આધી દે છે પછી એમના ખ.સી જવાનો ભવ રહેતો નથી નેરી જ રીને

સમભાવનો સાધક અશુભ વૃત્તિઓને સામાયિક વડે બાધી દે છે, પણ વિદ્યારો ભણી એમનો દોડી જવાનો ભય રહેતો નથી બસ, આજ શારીરિક અને માનસિક સાવધ વૃત્તિઓને વિરક્તિ તરફ લઈ જવાનું સામાયિકનું લક્ષ્યબિંદુ છે સામાયિકનો અર્થ ફક્ત શારીરિક ક્રિયાઓને જ રોકવી એ નથી, પરંતુ માનસિક ક્રિયાઓને પણ રોકવાનો છે

સામાયિકની મુખ્ય આધાર-ભૂમિ મન જ છે જ્યાં સુધી મનમાં સામાયિક આવતી નથી ત્યાં સુધી તનની સામાયિકનું કાઈ મહત્ત્વ નથી. રાજર્ષિ પ્રસન્નચદ્રનું શરીર તો સામાયિકમા હતું પણ મન વિષમ-ભાવોમાં ગૂથાયેલું હતું તન સમભાવમા હતું તો મન સહારમા પ્રવૃત્તિ હતું પણ મનની આ અસ્થિરતાના યોગે એમણે સાતમા નરકના ગુણો એકત્ર કર્યા હતા પણ જ્યારે તનની સાથે મન પણ સમભાવમા પ્રવૃત્ત બન્યું ત્યારે તેઓ સકળ કર્મો અપાવી મોક્ષ પણ મેળવી શક્યા

સામાયિકનું ખીજું રૂપ છે સ્વરક્ષણની ભાવનાને સર્વ-રક્ષણમાં પરિવર્તિત કરી દેવું વિશ્વના પ્રત્યેક પ્રાણીમા સ્વરક્ષણની ભાવના રહેલી જ છે એક નાનડાં છીડી પણ આત્મ-રક્ષણ માટે સાવધાન-સચેત રહે છે. થોડાક આઘાત પામતા જ એ પોતાનો ગ્ભોતો બદલી નાખે છે તો આ સ્વરક્ષણની ભાવનાને સર્વ-રક્ષણમા ફેરવી નાખવાનું નામ જ સામાયિક છે.

સર્વ-રક્ષણની ભાવના ત્યાં સુધી મનમાં જાગી શકતી નથી જ્યાં સુધી દેહાસક્તિ તને પુદ્ગલાસક્તિ એછી થતી નથી જેના માનસમા સમતાની અન્તર્ભૂરણા જાગી છે, એના જીવનમા પદાર્થો પ્રત્યેની આસક્તિ સમાપ્ત થઈ જશે ઈન્દ્રિયો એ માટે સ્વીકૃતિ આપે અથવા ન આપે તોપણ એનું મન તો સમતામા લીન જ રહેશે

એક વખતની વાત છે એક વૃદ્ધ મુનિ કંઈથી પીડાતા હતા એટલે તેઓ ચડા લેતા હતા નાના મુનિજી ચડા લઈને આવ્યા વૃદ્ધ સંતે ચડા લીધી અને પાતરુ સાક ડરી જ રહ્યા હતા ત્યાં એક બહેને દોડતી-દોડતી આવી એનો ચહેરો વ્યાકુળ હતો એણે કહ્યું “મહારાજ, ચડા હવે પીધો તો નથા ને ?” નાના મુનિજીએ કહ્યું “શા માટે એમ પૂછો છો ? એનો ઉપયોગ તો થઈ ચૂક્યો” એ બોલી “માફ કરજો, મહારાજ ભૂલ થઈ ગઈ ચહેરામા સાકર-ખાડની જગ્યાએ મીઠું નખાઈ ગયું હતું.” નાના મુનિજીને વિશ્વાસ ન મેડો કાગણુ દે મોટા મુનિજી જ્યારે ચડા લઈ રહ્યા

હતા ત્યારે નાના મુનિજી પાસે જ હતા પણ એમના મોં પર એક પજુ કરચઘી પડેલી જોઈ નહોતી

હવે તે (નાના મુનિજી) પાઝ મોટા મધારાજશ્રી પાસે ગયા. એમને પૂછ્યું ગુરુદેવ, ચંદામાં મીઠું હતું કે ખાંડ? ગુરુદેવ હસતા-હસતા જવાબ વાળ્યો રાજ-રાજ ગણી ચંદા પીએ છીએ. એક ઢાંચે ખારી પી ગયા તો એમાં શું નુકસાન થઈ ગયું વળી? ગુરુદેવના જવાબથી શિવ ચક્રિત બની ગયો. આ છે સમભાવની સાધના જેના વડે સાધક કષ્ટાક્રમે પણ મીઠાશમાં ફેરવી નાખવાનો અર્થસ્ત બની જાય છે. જીવનમાં કષ્ટ-મીઠા ઘૂટાં દસનાં-દસનાં ઉતારી શકે છે ત્યારે જ સમતાના દેશન પામી શકાય છે.

ચતુર્વિંશતિ-સ્તવન

(ચોવીસી-સ્તવન)

ચતુર્વિંશતિ-સ્તવન એ આવશ્યકનું બીજું અભ્યસન છે. પ્રતિક્રમણમાં પહેલાં સામાયિક આવશ્યક છે. જીવનમાં વીતરાજની સ્તુતિનો કમ રાખવામાં આવ્યો છે. આનોચનાના ક્ષેત્રમાં પહોંચ્યા પૂર્વે સાધકની ક્ષેત્ર-શુદ્ધિ થવી જરૂરી છે. સાધક પહેલાં સમભાવમાં સ્થિત બને પછી શુદ્ધાધિક પુરોનાની સ્તુતિ કરે. મહાપુરોના શુભ-કીર્તન એના જીવનને પ્રેરણાપાત્ર છે. એટલા માટે જ ચતુર્વિંશતિ-સ્તવન શ્રેય સાધક કામચલાણ પામી ચિત્ત કરે છે.

માનવ-મનને જ્યાં સુધી પ્રભુ-પ્રાપનાનો પ્રકાશ મળતો નથી ત્યાં સુધી અજ્ઞાન અધકાર પ્રવર્તે છે અને જ્યાં અધારુ છે ત્યાં સ્વાર્થ વાસના અને મોહના વચેળ જ લેડયા કરશે. એમને તે દૂર કરવા દશી તે વખતે માનવ-મર્દિરમાં પ્રભુ પ્રાપનાની જ્યોતિ જગયો એક કવિએ કહ્યું પણ છે -

પાપ પરાણ ક્ષા પુન જ્યોતિ માનર્ક મેઠુ આકારો ।

સે મુમ નામ દુતાસન સેતી પ્રજ્જ્વલ સાગે મ ઘાને ॥

પદ્મ પ્રભુ પાપમ નામ તિહારો ॥

કવિ વિનયચક્ર જોમે છે એમના શર-સ દે અત્યાની સ્વર વહેગીએ. મૂજ તી છે એમા કાન સમીત જ નવી ત્ય અખ્યામની કાંરી છે. આનાના ક્ષેત્રમાં સન્દાન સનીત એ તુ મ ત્વ મરાવનુ નવી પતુ ત્યા તેા ત્વનુ સમીત તેઈએ એક દૈનિક કવિના કાંદામાં કહુ તેા એ કે તેડુ જલ્ય જોમ છે તેડુ પરમાત્મા સામગ્રી છે અને તેલ્ય જે

મીન-રૂપ છે તો ત્યા પરમાત્મા પણ બહેરે બની જાય છે હા, તો કવિ પ્રાર્થનાનો આધ્યાત્મિક ચમત્કાર બતાવે છે ઘાસના વિશાળ ઢગલામા ને એક નાનકડી ચિનગારી પહોચી જાય તો એ સારાએ ઢગલો થોડાક જ કલાકોમા બળી ભસ્મ થઈ જશે, પણ એ ચિનગારી હોવી નોઈએ. બળતી-અગ્નિમય, ઠરેલી ચિનગારી કઈ કામમા આવશે નહી ઠરેલા મણુ કાયલા પણ એ કામ નહી કરી શકે જે એક જલતી નાની-શી ચિનગારી કરી જશે તેવી જ રીતે પાપના વિશાળ ઢગલાને સમાપ્ત કરવા માટે પ્રાર્થનાની એક નાની-શી ચિનગારી બસ-પ્રર્યાપ્ત થશે પણ એમા આત્માની ચમક હોવી નોઈએ, હૃદયની ઉભા હોવી નોઈએ, ત્યારે જ એ પાપ-પરાળ (ઘાસ)ને ભસ્મ કરી શકશે નહીતર ઠરેલી ચિનગારી પાપ-પરાળમા લળી જઈ એના સમૂહને વધુ વધારશે જ પાપ-પરાળને ઘટાડવા માટે એની પાસે તેજ પણ નથી

પ્રાર્થનાના શબ્દોમા હૃદયનો અવાજ હોવો નોઈએ અને ત્યારે જ જીવંત શબ્દો કહેવાશે અને જીવિત જ કઈક કામ કરી શકે છે, કારણ કે એમા તેજ રહેલુ છે કરતુરીમા જ્યા સધી મુગધ-તેજ છે ત્યા સુધી જ એની કિમત છે એક ભાઈ એમ કહે કે પારી પાસે મણુ કરતુરી છે હુ એ સસ્તા ભાવે તમને આપી શકીશ પણ એમા તેજ-મુગધ નથી, નકલી છે શુ તમે એ ખરાદવા તૈયાર થશો ? નહી કદી નહી

ખીજ બાબુ ખીજે જણુ એમ કહે કે મારી પાસે ફક્ત પાચ તોલા કરતુરી છે એનુ તેજ એટલુ છે કે શીતના પ્રબળતમ રોગીને પણ ને એ આપવામા આવે તો એકવાર ગરમી પેદા કરી શકે છે પણ એ છે મોઘી-હવે તમે જ બતાવો કે તમે સત્તા ભાવે ઝાઝી કરતુરી ખરીદવા તૈયાર થરો કે મોઘા ભાવે મળની થોડી કરતુરી ? અરે, તમે તો કુશળ વેપારીઓ છો-લાખોની ઉથલ-પાથલ તમે કરી છે નિસ્તેજ કરતુરી માટીના મૂલેથી પણ ગઈ ગુજરી છે તમે તેજવાળી કરતુરીના ગ્રાહક છો, પછી લલેને એનું મૂલ્ય વધારે કેમ ન હોય !

હા, તો અધ્યાત્મ-ક્ષેત્રમા તેજહીન પ્રાર્થનાનું કોઈ મહત્વ નથી-મૂલ્ય નથી જે પ્રાર્થનામા આત્માનુ તેજ નથી; જે પ્રાર્થનામા અક્ષરોની લીટીઓ અને સ્વરલહેરીઓ સખ્યામા ચાહે તેટલી વધુ હોય, પણ છતાં ય એની કશીજ કિમત અકાશે નહી. એટલે જીવનમાં સપ્રાણુ પ્રાર્થનાનું મહત્વ છે આ અગે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે :

પ્ર૦ ચઠઝ્ઘીસરથપણ માટે જીવે કિં જાણયહ,
 સ૦ ચઠઝ્ઘીસ થપણં ક્ષણ વિસીહી જાણયહ ॥

ઉત્તરાખ્યન. અ. ૨૬ સ. ૬

મરુવિ શતિ-સ્તવનનુ જીવનમાં શુ સ્થાન છે જાણવન ? જીવનમાં સ્તવન-સ્તુતિનો પ્રબલ ખાવે છે ત્યારે ખ્યાત્યા ક્યા ખ્યાખ્યાતિમક સુકુસ્થાનને મેળવે છે !

શિવની ભિચાર્યાના જવાબમાં જાણવાન દરખાવે છે પ્રાથનાનો પ્રાથ જાણવાના દેશન યાનને વિશુદ્ધ બનાવે છે મિથ્યાત્વનો અધકાર દેશન-સુલુની પ્રતિષ્ઠા ને નષ્ટ કરે છે ખલુ વીતરાજની સ્તુતિ ખ્યાખલુને મિથ્યાત્વથી સમ્યક્ત્વ ભણી લઈ જાય છે કારણુ કે પ્રાથના દ્વારા ખ્યાખલુ પ્રખુને મળીએ છીએ. એમના વીતરાજ જીવનનો સાક્ષાત્કાર કરીએ છીએ અને ખજી એમના દેહીખમાન જીવનને સામે ધરી ખ્યાખલુ ખ્યાખલુ જીવનની વાસના તેમ જ ન દેશને દૂર કરવા પ્રખાન કરીએ છીએ.

એટલે પ્રાથના દ્વારા ખ્યાખ્યા વીતરાજના જીવન અને એમની વાલ્હી પ્રલે જનુરકા બને છે મનમાં પ્રદા જાએ છે ખ્યાખ દેશન-વિશુદ્ધિ પ્રમે છે અને વીતરાજના સરજે જવાને શુભ સકલ્પ ખલુ કરે છે જીવનનુ સાધત સરજુ ખલુ ખ્યાખરે તે એ જ છે ને ! તા જ જાણમા અભય બની શકે છે ને સત્સુખીથી રક્ષણ કરી શકે તે જ સરજુ છે નહીતર ખીજા સરજુ તે વિશ્વલ્લુ માત્ર છે

એક વખતની વાત છે એક કુભાર માદી ખોલવા ગયો. ને ખાણેથી માદી ખેરી રજો હતો ત્યાં જ એક સાપનો રાજો હતો અને કુભારને કુભારની ક્વાદી ખાવડે પેલા સાપની પૂજાથી સાથે અભયપ્રે. ફોજાન કરેતો સાપ રાજામાંથી જાગર નીકળ્યો એની વિહારાણ કાપાને નેઈ કુભારના દાખોમાંથી ખાવડે-ક્વાદી છૂટી પડ્યાં અને પ્રાણુ જાણવાએ નાસી દુલનો. ખાડુ ખાપથી દોખ્યો. દૂર જઈ પહોંચ્યો એટલે એક દણુ મારે અટક્યો. પાછળ નજર કરી તે મોન મોં કાઠી પાછળ-પાછળ ખ્યાખી રજુ હતું એ પ્રાણુના મોદને લઈ દેશ જતો જ હતો કે સાગના જ એક મરડે એને પકાર ક્યો "સા મારે નાસી ની રજો છે ? ખારી ખાસે ખ્યાખી જા અદી તારા સાગ નિર્ભય સ્થાન છે મોન તારો પીએ કરી રજુ છે અને તારા ખ્યા નાનકડા પત્ર ક્યાં

સુધી દોડતા જશે ? ” પણ પેલા ભોળા માણસને ખાત્રી ન થઈ. એણે ગરૂડની વાત માનવા ના પાડી

કુભારે દોટ મૂકી હજુ થોડેક જ દૂર પહોંચ્યો હતો કે એના પગ જવાબ દેવા લાગ્યા પરંતુ પાછળ પડેલો લાલ આખનાળો સાપ પાછળ જ દોડ્યો-ચાલ્યો આવતો હતો થાકેલો માણસ-કુભાર-બિચારો હવે શરણું શોધવા લાગ્યો તે જ વખતે પાસેના ખાખોચિયામા એક દેડકા ડ્રાઉ-ડ્રાઉ કરતો દેખાયો. પેલો કુભાર એ દેડકા પાસે પહોંચ્યો અને કહેવા લાગ્યો. “ દેડકારાણા, રક્ષણ કરો, તમારા શરણે આવ્યો છું સા જુઓ, કાળમુખુ મોત મો ફાડી ચાલ્યુ આવે છે ” હવે તમે જ કહો, -પેલો દેડકા એનુ શુ રક્ષણ કરશે ? એ ખાપડો પોતે જ પોતાનુ રક્ષણ કરી શકતો નથી સા શરણે આવેલાનુ એ શુ રક્ષણ કરી શકશે ?

એવી જ રીતે આજે માનવ સ્વરક્ષણ કાળે દોડી રહ્યો છે કાળ એની પાછળ મો ફાડી ચાલ્યો આવે છે વચ્ચે વીતરાગનો ધર્મ ગરૂડના રૂપે એને મળે છે, એ કહે છે મારુ શરણુ સ્વીકારો, આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના સર્પો તને દશી શકશે નહી, પણ ભોળા માણસને એમની વાતોમા વિશ્વાસ ખેસતો નથી એ જ્ય છે ડોક્ટરને શરણે, વકીલોને શરણે અને ધન તથા સત્તાને શરણે પણ યાદ રાખજો, એમનુ શરણુ સ્વીકારતા પહેલા એ વિચારી લેજો કે શુ એ પોતાનુ રક્ષણ કરવા સમર્થ છે ? કયાય તમે પણ દેડકાનુ શરણુ લેતા નથી ને ? હુ કહીશ કે ભાઈઓ તમે ભૌતિક પદાર્થોમા શરણુ ન શોધો તમે એ પરમ પિતા પરમાત્માનુ શરણુ શોધો. એમા પોતાનો શ્રદ્ધા-સૂર જોડો ચતુર્વિંશતિ સ્તવન આ જ કહે છે-શીખવે છે તમે પુત્ર, નારીનુ શરણુ તજી વીતરાગને શરણે આવો વર્તમાન યોવીસીમા આધ્યાત્મિક જીવનના જે યોવીસ કળાકારો થઈ ગયા છે એમનુ શરણુ લ્યો અને એમની અધ્યાત્મ-કળા શીખો એમના જેવુ શાત વીતરાગ-જીવન અપનાવો.

વ દણા-આવશ્યક

વ દણા એ ત્રીજો આવશ્યક છે આલોચનાના ક્ષેત્રમા પ્રવેશતા પહેલા નમ્રતા અને ગુરુદેવ પ્રતિ ભક્તિ હોવી આવશ્યક છે એટલા માટે જ સાધક તીર્થ કરની સ્તુતિ ખજી ગુરુદેવને વદન કરે છે કારણુ કે એ એમની સામે પોતાના ખાપોની આલોચનાની તૈયારી કરે છે જેમની સામે રહી પોતાનાં ખાપોની આલોચના કરી જીવનને અણિશુદ્ધ બનાવવુ છે એમના પ્રત્યે જીવનમા

મદદા તે જાતકની જ રહી. એમ ન કરવાથી એમની સામે એ મનની ગમિને પૂરી ખોલી જ નહીં શકે. એટલા માટે સાધક વહન માટે પશુ ગુરુની જાનુમતિ મેળવે છે. ઇન્દ્રિયો અમાત્યમણ્યો. આ જ વસ્તુનું પ્રતિપાલન કરે છે સાધક પૂછે છે. કૃપા અમણ્ય, જો આપની સમાધિમાં આપના જ્ઞાનને ચારિત્ર્ય-સાધનામાં વિશેષ ન પડતો હોય તે હું વહનું કરવા માટે આપના અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરવા માગુ છું-ઈન્દ્રિય છું.

વહનું એ કેમળ-હૃદયની ડેવુની છે. જ્યાં સુધી હૃદયમાં નમ્રતા આવતી નથી ત્યાં સુધી આ માયુ નમ્રતુ પશુ નથી અને વહનમાં હૃદયથી નમવું જ વધુ મહત્ત્વ ધરાવે છે. હાથ જો ઝીંઘવેલા રહે પશુ એમાં મન ન જાય તો હાથનું જોડાવાનું-ઝીંઘાવાનું શુ મુશ્કેલ છે. એમ તો ફેરી પશુ હાથ જ જોડે છે ને! એક શુભામ પશુ પોતાના મલિક પ્રત્યે હાથ જોડે છે પશુ એમાં નમ્રતા ટપકતી નથી જ્યાર-હૃદયની મદદ એમાં સાથ પૂરતી નથી.

વહનમાં મનનો અદકાર જળી જવો જોઈએ ગુણીજનો પ્રત્યે મદદા ભાવ પેદા થવો જોઈએ. ગુણીજન પામે જતુ છે તે નમ્રતા અને વિનયને લઈને જ જશે. ત્યારે જ તમે કઈક એમની પાસેથી મેળવી શકશો. ધર્મમાં પાણી ભરવું છે એટલે એને કૂવામાં નાખ્યો પશુ જ્યાં સુધી એ નમતો નથી ત્યાં સુધી એમાં પાણીનું એક ટીપું પણ ભરાશે નહીં. ગુરુ પાસેથી જ્ઞાન મેળવવું છે તો પહેલાં નમવું જ પડ્યો. એક પાશ્વત્ય વિદાને કહ્યું છે કે જો તમારે સ્વર્ગમાં જવું હશે તો તમારે નમવું પડ્યો મન્યું કે સ્વતંત્રું અપરુ જિમુ છે પશુ એનું પ્રવેશ-દાર નાનું છે.

જ્યાં સુધી જીવનમાં નમ્રતા આવતી નથી ત્યાં સુધી જ્ઞાન કેવું જ્ઞાન મેળવવાની આશાએ તમે ગુરુ-દારે પહેલિયા છે તો વિનયનો ઉપદાર-એટલા પાણી લઈ જવો શુભશી નહીં એમને પહેલાં વહનની એટલું ધરવાનું શુભશી નહીં. રાજા પ્રદેશી જ્યારે મનમુનિ કેશીકુમાર સામે જાય છે અને વહનું કર્મ વિના જ પ્રમ સર કરી દે છે ત્યારે મનમુનિ કેશીકુમાર કહે છે - રાજા, કાઈ વેપારી વેપાર માટે આવે છે અને કાઈને આવે છે પણ એ વેરો ભરતો નથી તો એની સાથે તારો વ્યવહાર કેવો શકેશે? પ્રદેશી બોલ્યો હું એને દહીયું અને એને વેપાર કરવાની પરવાનગી જમું નહીં મને કારણ કે એ માને માર છે.

હા તો રાજા તેમ તું પણ મારી ચેર છે કારણ કે મારી ખસે

ગાન મેળવવા આવ્યો છે પણ બદલામાં વિનય અને વદણાની ભેટ ધરવા ઇચ્છતો નથી” ગુરુના દ્વારે હાથ ખાલી હોય તો ચિતા નહીં પણ મન આસી ન હોવું જોઈએ; એ તો વિનય, વિવેક અને નમ્રતાપૂર્ણ હોવું જોઈએ.

વદણાનાં પણ એ રૂપ છે. પહેલો તે સ્વાર્થ-સાધના માટે કરવામાં આવેલી વદણા અને બીજી તે ગુણુપૂજની વદણા પહેલા પ્રકારમાં વદણા માનવ-મનના લોભનું કામ કરે છે આવો માનવી સ્વાર્થ-સાધના માટે જ બીજાની સામે માથું નમાવે છે બીજી ગુણુપૂજક વદણા છે જે ગુણુનુરાગને પ્રગટ કરે છે ગુરુ-ચરણોમાં એટલા માટે માથું નમાવવામાં આવે છે કે તેઓ ગુણુના ઉત્કર્ષમાં અમારા કરતા આગળ વધેલા છે અને એમના ગુણુને આપણે પ્રાપ્ત કરવા છે આવી વદણામાં સર્વ સમર્પણ હોય છે. સાથે એ પણ જોવું જરૂરી છે કે વદણા પોતાની કરતા વધુ ગુણુશીલ વ્યક્તિના ચરણોમાં જ થવો જોઈએ સ્વાર્થ અને લોભથી પ્રેરિત વદણા એ ક્ષુદ્ર જીવોની વદણા છે. વીર આવી વદણામાં કદી વિશ્વાસ રાખતો હોતો નથી.

સોળમી શતાબ્દનો ઇતિહાસ ખતાવે છે અકબરે પોતાનું સામ્રાજ્ય ફેલાવ્યું, અને એ સમ્રાટ બન્યો પણ એના દિક્ષમાં રાણા પ્રતાપનું ગૌરવ ઘટાટાની જેમ ભોકાતું હતું ભારતના લાખા-પહોળા ભૂખડ ઉપર વિજય મેળવી લીધા છતાં પણ મેવાડના વિજયનું સ્વપ્ન અધૂરું જ રહ્યું હતું બન્યા સુધી પ્રતાપની પાઘડી નમે નહીં ત્યાં સુધી મેવાડનો વિજય કેવો ? અકબરે પ્રતાપને નમાવવા માટે સેકડો ઉપાયો કર્યા એણે પ્રતાપને સ દેશો પાઠવ્યો કે એ જો એને બાદશાહ તરીકે સ્વીકારી લે અને એકવાર નમસ્કાર કરી લે તો એ ફક્ત મેવાડ રાજ્ય જ નહીં પણ એની સાથે-સાથે એ એના રાજ્યનો છઠ્ઠો ભાગ પણ એને આપી દેશે

પણ રાણાનો જવાબ હતો. “બન્યા પગ મૂકવાલર બન્યા મળશે એ જ મારું રાજ્ય છે હું એક મોગલ-જેણે ભાગતની આઝાદીને છૂદી નાખી છે. મેવાડ-ભૂમિને રગદોળી છે, એની સામે કદી નમી શકતો નથી. બાદશાહને નમસ્કાર કરવાનો મતલબ છે ગુલામીને સ્વીકારવી પૃથ્વીના ટુકડા માટે આ મતલક કદી નમી શકે નહીં. ગુલામોની બેડીઓમાં જડાઈ સોનાના સિંહાસન ઉપર બેસવા કરતા આ પ્રતાપ વનવગડા ખૂદવાનું વધુ પસંદ કરે છે ગુલામીની મીઠાઈ કરતા આઝાદીના સૂકા ધાસના રોટલા મને વધુ આનંદ પમાડશે”

રાણાની સામે એક તરફ સામાન્ય હતુ સોનાનુ સિદ્ધાન્ત હતુ મુખ ને ચેનની નિલકળી હતી તારે બીજી બાલુ માત્ર થોડુ માધુ નમાવ વાનુ હતુ પણ એમણે સામાન્યને ઠોકર મારી અને બકબર સામે બલુનમ રજા, તેા શુ તમે રાણાને બહુકારી માનશો ? નહી વિનય અને નમ્રતા તેા એમને જળધૂમીમાં જ મળ્યાં હતાં. પ્રતાપ ગુરજનોની આજ્ઞા વહન કરવા દમેસાં આજ્ઞા રવાા હરી પણ બહીં તેા પ્રથમ જ બીજો હતો. બહીં વહ્યા નમચનો અર્થ હતો સ્વાર્થ અને સોબને વશ બની પૂટણે ટેવવાનો એટલા માટે જ રાણાએ વહ્યાની જગ્યાએ વનનુ આલિંગન હતું

જે વહ્યા પેતાથી ગુણવિકિ ગુરુજન પ્રત્યે કરાય છે તે જ આદમને વિકાસ કર્ણી લઈ જાય છે જુઓ ઉત્તરાખ્યન સૂત્રમા વહ્યા અ જે ઘણેલા શુદ્ધ પ્રસોતરનો ઉદ્દેશ્ય આવે છે

પ્ર૦ અન્વજ્વલ્યે મમ્હે લીલે કિં જ્વયહ ।

સ૦ અન્વજ્વલ્યં નીચ ગોચ કર્મ્મં જ્વૈહ । સ્વચ્ચ ગોચ કર્મ્મં નિચન્વૈ । સોહગ્ગ અ જ અપરિહય ઘાજ્વાફલે નિવ્વરોઈ વાહિષ્ઠ માય અ યે જ્વયહ ॥

ઉત્તરાખ્યન અ. ૨૬ સુ. ૧૦

સિખ પ્રથમ કરે છે જન્મવન, વહ્યા દારા આદમ્ય ક્યા આત્મિક પુરો પ્રગટ કરે છે ? સિખના આ પ્રસન્ના જ્વાળામાં જન્મવાન કરમાવે છે

વહ્યા દારા આદમાના નીચ જોત્ર રૂપે જન્મતા વિષાક કમ અપે છે અને ઉચ્ચ જોત્ર નાશવ છે અને તે સૌભાગ્ય તથા અપેક્ષિત આરામ-જળ પામે છે અર્થાત્ એની વાણીમાં એટલુ તેજ આવે છે કે દુનિયાનો મર્ધ માનવી એના સન્દોને જોળાવી શકતા નથી. નમ્રતા અને વિવેક સાથે આસતે માનવી મોહ-પ્રિયતા મેળવે છે અને એટલા માટે જ એની વાણી કદી નિષ્ફળ જતી નથી. સાથે-સાથે વહ્યા તેા આત્માન્સ ઘ્નપાણવ તથા આત્મને પ્રગટ કરે છે તેા કહેવાનો આસ્ત્ર એ છે કે વિનયપૂણુ વહ્યા આત્માને નીચ જોત્રથી ઉગારીને ઉચ્ચ જોત્ર તરફ દોરી જાય છે,

એક વખત સમ્રાટ એલિઝબેથ જન્મવાન મહાવીરને વહ્યા કરે છે એની સાથે સાથે હાજર રહેલા અન્ય સુનિ-દંને પણ વહ્યા કરે છે એ વહ્યામાં આદમાનો તે શુભ કમ નાશવ છે જે મદાસતતા યુજોને સ્પર્શી છે અને તે સાતમા નરના એકત્રિત ઘણેલાં કર્મોને ખાલવી કરતા પ્રથમ નરના

કર્મોમા પરિણુતિ લાવી દે છે. ક્ષમક સમ્યક્ત્વ દ્વારા આ સમ્રાટ જ આગામી યોવીસીમા પહેલા તીર્થ કર બનશે હા, તો નમસ્કાર-નમન વ્યક્તિત્વના અહકારને ગાળે છે અને ગુણાનુરાગથી થતા પ્રમોદભાવને પ્રગટાવે છે ઉદ્દેશ્યની વિભિન્નતાને લીધે નમસ્કારના ચાર ભેદ બતાવવામા આવ્યા છે

(૧) અશુદ્ધ નમસ્કાર

આ ભૌતિક સુખોની પ્રાપ્તિ માટે કરવામાં આવે છે એમા મનમાં રહેલો સ્વાર્થ બોલે છે આવી વ્યક્તિ જ્યા સ્વાર્થ હશે ત્યા નમી-નમીને વદ્ધુ કરતી રહેશે પણ જ્યા એને સ્વાર્થસાધનાની લેશમાત્ર આશા નહીં હોય ત્યા એ બિલકુલ નમશે નહી, પછી ભલેને કોઈ ગુણી સત પુસ્થ જ એની સમક્ષ કેમ ન હોય

(૨) અશુભ નમસ્કાર

આ ખીજને રાજી કરવા માટે કરાય છે એમા પણ પ્રત્યક્ષ નહીં પણ પરોક્ષરૂપે સ્વાર્થ નિહિત-રહેલો છે એ ખીજને ખુશ કરી પોતાનુ કામ કાઢી લે છે

(૩) શુભ નમસ્કાર

કર્તાવ્ય-ભાવનાથી પ્રેરાઈને જે નમસ્કાર કરાય છે એ શુભ નમસ્કાર છે એમા સ્વાર્થ-ભાવના નથી તો ગુણાનુભાવ પણ નથી નમસ્કાર કરવા ખાતર એ નમસ્કાર કરતો હોય છે

(૪) શુદ્ધ નમસ્કાર

પરમાત્મ-ભાવથી પ્રેરાઈને જે નમસ્કાર કરવામા આવે છે તે છે શુદ્ધ નમસ્કાર એમા ગુણી-જનો પ્રત્યે અનુગાગ છે અને શ્રદ્ધા ને ભક્તિની ભાવના એમા અભિપ્રેત છે આવો જ નમસ્કાર જીવનને શુદ્ધ-દિશાએ પહોચાડે છે

પ્રતિક્રમણુ આવશ્યક

પ્રતમા લાગેલા અતિચારોની શુદ્ધિ માટે પ્રતિક્રમણુની આવશ્યકતા છે કાટાથી ભગેલા માર્ગે ચાલતી વખતે કાટાથી બચવા જેટલી કાળજી રખાય છે તેટલી જ કાળજી-સાવધાની સાધકે અતિચારો પ્રત્યે રાખવી જોઈએ. અસાવધાનીને લીધે દહાયિત કાટો વાગી જાય તો તમે એની ઉપેક્ષા કરતા નથી કાટો લાગતા જ તમે ત્યા જ બેગી જશો એને પગમાથી કાઢ્યા વિના તમે એક ડગલુ પણ આગળ નહી વધો એને કાઢવા માટે કાટાથી પણ વધુ

ત્રીમ ચોલથી તમે પગમાં જોતરશો. એથી તમને પીડ થશે કદાચિત્તે સેથી
 પશુ નીકળશે છતાં પણ તમે એની ચિંતા નહી કરો. પગમાં વાગેલા કાંટાને
 કાઢવા માટે તમે જેટલા સાવધાન-સતર્ક રહો છો શુ એટલી સાવધાની તમે
 જીવનના કાંટા કાઢવા માટે રાખો છો ખરા ?

આવક ચૂકરજીવનમાં રહે છે છતાં જ એનું લક્ષ્ય ત્યાનમાં રહે છે.
 એ સંસારમાં રહે છે પણ સંસારને તુલ્યમાં જરતો નથી. ચતુર બદેન
 શટથી ધકે છે એને આજારે-બાઠે-શકે છે કારણ કે બાઠે શેકવા વગર એ
 ખકતી પણ નથી બસ, બાપી જ રીતે આવક સંસારની આજ સાથે ખેલે-
 રમે-છે ત્યાં સુધી ચૂકરજીવનમાં છે ત્યાં સુધી જીવે માત્ર પણ નથી.
 પણ એ આજારા સાથે રમવા-ક્રીડા કરવા-છતાં જ જીવનમાં યશ લાજરા દેવો
 નથી તેમ જ્યાં આસવધાનીને લીધે આજર યશ લાગી શકુ નવ તે એને
 સાવા માટે એ સદા તૈયાર રહે છે

તમે કાંટ પહેથી છે અને સજામાં જઈ રહ્યા છો ત્યારે કાંટ પર ક્યાં
 પણ ઘેડી એવી કાળી રેખા આજવા કષ્ટકે કમરો પડવો હોય તે પહેલાં
 એને સાર કરો છો અને પછી જ ધર બદાર નીકળશેલ લા તે વચ્ચે પરના
 યધની ચિંતા છે તેમ આત્મા પરના યધની પણ ચિંતા છે ને ? ક્યાં
 અને વાસનાએના કટલા યધ લાગ્યા એ બંને તમે કદી વિચાર્યું પણ
 ખરુ ? પગમાં વાગેલા કાંટાને કાઢવા માટે તમે બાપત છો તેમ ચિંતાત્વના
 કાંટાને કાઢવા માટે પણ આટલી સાવધાની રાખો છો ને ? તતોમાં અતિઆસ્થ
 કાંટા જાણ્યા છે એ તરફ પણ તમારુ લક્ષ્ય ગયુ છે ખરુ ?

બવહારની વાતેમાં મનુષ્ય બધી સાવધાની રાખે છે સાં ? તમે શેજ
 કિસ્માન કરો છો આજે કેટલું કમાવા ને કેટલું ખર્ચું ? એ માટે તમેલાંબા-
 પહોળા ચોપડા રાખો છો. સો-દોઢસોના પગારે તમે મુનિઓ રાખો-રેખા-કે
 પણ એમ ને પૂજાય કે જીવનનું સર્વેયુ કાઢવા માટે એક નાની-સી ઘડી-
 રોળીથી-પણ રાખી છે ખરી ? તમે એનો શે જવાબ વાળશો ? હું માનું
 છું-એનો ત્યાગ નકરમાં જ આવશે. પણ આત્માની-સાધકની-વાત કષ્ટકે
 થીજ / છે જેમ વેપારી પ્રતિદિન સાં ? લીપકના પ્રકાશમાં આવક-જવનું
 સર્વેયુ કાઢે છે એની જ રીતે આત્માને પશિક પરુ સાંજે-સંખ્યા ટાલે-
 યુરુના યાન-લીપકના પ્રકાશમાં પોતાના જીવનનું સર્વેયુ કાઢે છે

આજે આત્મા તતથી આતમમાં કેટલો મનો ? આજે ક્યાવની નવાલા

કેટલી વાર ઉદ્ધારી ? જે ગાવી તો શા માટે ? એની પાછળ ન્યાય હતો કે વ્યક્તિગત દુઃસ્વાર્થ ? અને તેમાય આ કપાય અનતાનુબંધી હતો કે, અપ્રત્યાખ્યાનનો હતો કે પ્રત્યાખ્યાનના વરણનો હતો કે પછી સંવલનનો ? એ કોઈની જવાલામા ખીજના હિતને કેટલું નુકસાન થયું, એના હૃદયને કેટલી ઠેસ પહોંચી ? કોઈના આવેગમા મે જે શબ્દો વાપર્યા હતા તે ઉચિત હતા કે અનુચિત ? એમા ભૂલ કોની હતી-મારી કે સામા પક્ષની વ્યક્તિની ? ખહેલ કોણે કરી ? આ બધાનું સરવૈયું ગઢવું એનું નામ જ તે પ્રતિક્રમણ છે

એક-એક નવા પૈસાનો હિસાબ ગણનાર શું કદી મનના અહકારનો પણ હિસાબ રાખે છે ? મારા અહકારની શિક્ષા ખીજની જીવનયાત્રામા પથાવરોધક તો બનતી નથી ને ? ક્યાય ખીજના જીવનની દુર્બળતાને જાણી એને સદાગે-પીડાળા જેવાને બદલે એની મશકરી તો નથી કરી ને ? સામાજિક પ્રગતિમા વ્યક્તિગત અહકારને પોપી સઘર્ષનું ખીજરોપણ તો નથી કર્યું ને ? મનમા કેટલું કપટ ભર્યું છે, લોભ કેટલો જામેલો છે, ઈર્ષ્યાની કેટલી આગ જલી રહી છે, વાસનાના કેટલા તોફાનો ધૂપાયેલા છે, વિકારોએ આત્માની સ્વભાવદશાને કેટલી વિકૃત કરી છે, દેષે કેટલીકવાર આક્રમણ કર્યું છે અને રાગે કેટલીવાર આત્માને હેડો પગડ્યો છે ?

સાધક આ રીતે પોતાની દિન-ચર્ચાને યાદ કરે એટલા માટે પ્રતિક્રમણના પ્રથમ આલ્સ્યકમા ધ્યાનનો ક્રમ મૂક્યો છે એના વડે સાધક એકાગ્ર બની પોતાના દૈનિક જીવન ઉપર દષ્ટિપાત કરે છે અને પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓનું સ્મરણ કરે છે સાથે-સાથે એક-એક વ્રતનું પુનરાવર્તન કરી એમા લાગેલા અતિચારોનું સ્મરણ કરે છે પછી સાધક ગુરુદેવને વદણા કરી એમની સામે પાપોની આલોચના કરે છે આ આલોચના જ પ્રતિક્રમણનો પ્રાણ છે. ક્રૂર પાઠોને ગોખી જના-રટણ કરી લેવું-એ પ્રતિક્રમણ નથી એ તો એનું શરીર થયું જ્યાં સુધી એમા પાપો પ્રત્યે પશ્ચાત્તાપ વહેતો નથી ત્યાં સુધી એમા જીવન પણ આવતું નથી.

કેટલાક એમ વિચારતા હોય છે કે દિવસ દરમ્યાન જેટલા પાપો થશે, સાંજે “ મિચ્છામિ દુક્કડ ” કરી લઈશું એટલે બધા પાપો ધોવાઈ જશે આપણુમાના કેટલાકની એવી ધારણા હોય છે કે વર્ષમા જેટલા પાપ થાય, તેટલા ભલે થાય, સાવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરીશું અને “ મિચ્છામિ દુક્કડ ” કરીશું કે બધા પાપો ત્યાખ્મેજે ધોવાઈ જશે બહુ દૂરદર્શિતા વાપરી ? પણ

આવી વિચારધારા ધરાવનાર એ વાતનું સ્મરણ કરાવે છે કે જો એવો વિશ્વાસ રાખે છે કે આખી જિન્દગી પાપમાં રમ્યા-પમ્યા રહે અને જગમાં એક દુનખી મારી લીધી કે બસ જ્યાં પાપો ધોવાઈ જશે.

પણ શબ્દ રાખને સાર્થકો પાપનો રમ કાર્થ એવો કહ્યો-કાચો નથી કે એક વખતના મિચ્છામિ દુષ્ટકામથી એ સાદુ સર્ક સકે બધરા તે જગમાં દુનખી મારી કે બધું ધોવાઈ જશે. નહીંતર ને આ માન્યતા સ્વચ્છી ફરતી હોય તે તે જગમાં નિરતર તરતી રહેતી માહજીઓ અને મચ્છો તે કષ્ટરતમ મેક્ષમાં ચાલી ચપા હોત કારણ કે એમનું તે સમસ્ત જીવન જ જગમાં વીતે છે પણ આ જા નથી વાતો તે કાશીમાની વાતોએ સહ્ય છે આવી વાતોથી ને ધડી મનોરજન સાય છે પણ એમાં કાર્થ જ સત્ય નથી.

પાપની કાળજીને નહીનું સેકડે મણુ પાણી ધોઈ રામનું નથી પણ પ્રવક્તિ-પશ્ચાત્તાપના આસુનાં એ ટીપાં એને એ મિનિટમાં ધોઈ સકે છે. પશ્ચાત્તાપના અમુમિદુઓ સદૃશ્યોને ઉગળા કરે છે. પશ્ચાત્તાપ એ પરિવ્રતાનું ચિહ્ન છે પણ પશ્ચાત્તાપનો અર્થ છે ફરી-મીછ વખત એ પાપ ન કલ્યાણ પ્રતિયા કરવી. ને પ્રવક્તિમાં આ જાતની પ્રતિયા હોતી નથી એને અર્થ એવો જ યજે કે પાપ કરવા જાઓ અને મિચ્છામિ દુષ્ટા પણ કરતાં જાઓ. આ તે પેલા કુશરના મિચ્છામિ દુષ્ટા જેવું છે એનું કાર્થ મૂક્ય નથી.

પ્રતિક્ષણમાં સાધક પોતાની જુસોનું સ્મરણ કરે છે અને એ જા એ પશ્ચાત્તાપનાં આસુનાં સાથે છે એક વિચારકે કહ્યું છે ને જુસ કરે છે તે મનવ છે પણ જુસે પર અકાર કરવો એ રાક્ષસનું કામ છે જુસ કરી સ્વાભાવિક છે પણ એ જુસો ઉપર જીરવ જનુભવવું અને જુસોને દૂર મૂકી બેસવું એ જ મેઘડામાં મોટી જુસ છે એ જ જીવનમાં બધાજ કામ જામી જામ છે.

કેટલાક લોકો એમ વિચારતા હોય છે કે ને હું મારી જુસને એક વાર-સ્વીકાર કરી સર્કિત તે જા સાથે મારું અપમાન થશે, પણ આમ વિચારવું એ જુસ છે કારણ કે ખૂલી અટર કરતાં જામ અટર વધુ દુનખીમક હોય છે પ્રવટ કરેલા પાપ કરતાં છપું રખાવેનું પાપ વધુ અપમાન કરાવે છે. પાપને કમ્પાવવાનો-સુખાવવાનો પ્રયત્ન જ પાપને વધારે છે કારણ કે એક જુસને સત્યાવા સાડું મીછ જુસ કરવી પડે છે એથી વળી મીઝા દસ

પાપ આચરવા પડે છે માટે મનુષ્યે પોતાથી થયેલા પાપને છુપાવવું ન જોઈએ. પણ એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે જે પાપ થઈ ગયું છે, હૃદયથી એ માટે પશ્ચાત્તાપ કરી લે આ પશ્ચાત્તાપનો અગ્નિ એ પાપને ભસ્મ કરી નાખશે. રસોઈ બનાવતી બહેનને રસોઈ બનાવતી વેળાએ કાચલાને પણ અડવું પડે છે હાથ પણ કાળા થાય છે પણ કામ આટોપાતા એ હાથ ધોઈ સાફ કરી નાખે છે એ જ રીતે સમ્યક્ત્વી આત્માને કદી પાપાચાર કરવો પડે છે, પરિસ્થિતિ એને વિવશ-લાચાર-બનાવી દે છે પણ સત્પરોધક સાધક કાર્ય પૂર્ણ થતા જ પશ્ચાત્તાપના જળબિંદુઓ વડે થયેલા પાપને ધોઈ નાખે છે.

એક વખત બગદાદના ફકીર કઈક ઉદાસ મને બેઠા હતા એમની મુખ-મુદ્રા પર ખિન્નતા છવાયેલી હતી એમનું પડી ગયેલું મો જોઈ એમના એક ભકતે પૂછ્યું “આજે આપ ઉદાસ કેમ છો? સતનું જીવન તો મસ્તીનું જીવન હોય છે દુનિયાની ઉપાધિઓ તજી દીધી, તેમ છતાં ફકીરમાં પાછી ફિકર બાકી રહી ગઈ?” સતે જવાબ વાળ્યો “વત્સ, સાચું પૂછો તો સતના જીવનમાં આનંદ-સરિતા વહે છે ત્યાં તો રોજ દિવાળી હોય છે અને હમેશા વસંતનો આનંદ હોય છે પણ અત્યારે તો મારું મન પશ્ચાત્તાપના અગ્નિમાં શેકાઈ રહ્યું છે હું પ્રભુને ધન્યવાદ દેવાનો પશ્ચાત્તાપ કરી રહ્યો છું”

ભકતે વિસ્મય બની ફરી પૂછ્યું “લગવન, ધન્યવાદનો તે વળી પશ્ચાત્તાપ હોય? અને તે પણ ઈશ્વરને અપાયેલો ધન્યવાદ? એનું પણ શું કદી પ્રાયશ્ચિત્ત હોઈ શકે છે?” ફકીર બોલ્યા “વત્સ, હા ન્યારે પ્રભુ-પ્રાર્થના વખતે પણ સ્વાર્થ આપણો પીછો છોડવું નથી, ત્યારે આપણે આત્માની નહીં પણ સ્વાર્થની વાત પ્રભુ પામે કરતા હોઈએ છીએ તો એના માટે એનો વૃત્તિ માટે પણ પશ્ચાત્તાપ કરવો જ જોઈએ”

એ ફકીર આગળ બોલ્યો “એક વાર ન્યારે મેં ફકીરી અપનાવી નહોતી, ત્યારની એક દુઃખદ બીના વાત મને યાદ આવે છે બગદાદ શહેરમાં આગ લાગી હતી શહેરની બજારોમાંની દુકાનો આગમાં ભસ્મ થઈ રહી હતી; કેટલીયે દુકાનો બળીને રાખ થઈ ગઈ હજારો-લાખોનું નુકસાન થયું મારી પણ દુકાન ત્યાં જ હતી હું ચિતામગ્ન બેઠો હતો તે જ વખતે અચાનક કોઈએ આવી મને ખબર આપી કે તમારી દુકાન બચી ગઈ છે મેં ખુશ થઈ, ખુદાનો ઉપકાર માન્યો અને એને અનેક ધન્યવાદ આપી રહ્યો પણ આજે ન્યારે એ દશ્યનું અમરણ થઈ આવે છે ત્યારે મારું મન રોઈ પડે છે અતરાત્મા બોલી બેઠે છે, કેટલી સ્વાર્થ-વૃત્તિ ભરી છે તારામાં? ન્યારે

તારા જ બાઈઓની દુકાનો ખાતમા બસીભૂત થઈ રહી હતી એને
રોટમાં જૂટવાઈ ગઈ હતો એ બિચારા આસુ વઢાવી રહ્યા હતા ત્યારે વડુ
મન તારી દુકાન બચવાથી ખુશ થઈ રહ્યું હતું કેટલો સ્વાર્થ ભર્યો છે આ
મનપ્રમા ! બાઈઓની આંખોમાં આસુ નીતરતા હતા અને હું પ્રખુને મન-
વાદ આપી રહ્યો હતો. બસ એ જ પાપ આજે મારા મનને પીડિત કરી
રહ્યું છે

■ તો જન્મદાન્ય સત ફરીની વાત તમારી સામે મૂકાઈ છે એના
જીવનમાં હૃદયની પવિત્રતા મોલી રહી છે કારણ કે એના મને સ્વાર્થને
ધક્કાપો છે એ પાપ ઉપર આંસુમાં સાચાં છે

તેવી જ રીતે પ્રતિકમલ્યમાં આપણે છૂપાચેલી સ્વાર્થ-હતિને શોધવી છે
બીજાની જાતી-વિનાશની વાતથી મન હપીન્વિત થાય છે તે સમજવું કે
મનમાં હજુ દુહતા બાકી છે અને એ દુહતાને ધાવા જ પ્રતિકમલ્યને
કમ યોગ્ય છે

પ્રતિકમલ્ય શું છે ? આત્માની સાથે એના શો સંબંધ છે ? ઉત્તરાખ્યન
સૂત્રમાં એના અંગે વિસ્તર ચિંતાન રજૂ કરવામાં આવ્યું છે સિદ્ધ પ્રમ કરે છે

મક્ક પશ્ચિમમણેણં યન્તે ! કીંચિં કિં જ્ઞપયદ !

જયાથ પશ્ચિમમણેણં જયસિદ્ધાણિ વિદેહ,

પિદ્ધિય જય-ઉદે પુવ-કીચિં મિદ્ધાસથે

બસત્ત્વ જરિત્તે મદ્દહુ પવયવમાયાહુ

હયકલ્લે મપુહલે સુપ્પમિદ્ધિય વિહરર !

ઉત્તરાખ્યન બ. ૨૬ સ. ૧૧

પ્રમ જ્ઞપવન્ પ્રતિકમલ્ય કરીને આત્મા કયા વિસ્થિત બુધને
જગાવે ? !

શિખ્યા મનની ગિયાસાનુ સમાધાન કરતાં જ્ઞપવાન દરમ્યાને છે
પ્રતિકમલ્ય દ્વારા સાધક પ્રતના હિદને દાકે છે પ્રમાદવશ મતમાં ને સ્મલન
થવું હોય, સાધક પ્રતિકમલ્ય દ્વારા એને દૂર કરે છે જરૂરી વસ્ત્રે મહાનર્મા-
ધરમાં ક્યાંય પણ નાનું એક હિદ કરે છે તો તમે ચિંતા કરવા ઘાત્રે
છે. તમે એ જૂરવા માટે પ્રયત્ન કરો છે પણ મતેમાં હિદો પડી જાય છે
ત્યારે તો તમે ખસાવધ રહો છે. તમે વિચારતા હો છે કે અથ તા નાની
એવી જૂસ છે પણ માદ રાખ ને, બાઈઓ નાની એવી જૂવ પણ જીવન-

નૈયાના છિદ્રવત્ છે નાવ-વહાણુમા છિદ્ર પડ્યુ છે. નાવિક એની ઉપેક્ષા-કરે ને કહે અરે, આ તો નાનુ શુ છિદ્ર છે આવી આવીને તે વળી કેટલુ પાણી આવશે ? પણ એ ઉપેક્ષિત છિદ્ર જ કદી આપ્પા વહાણુને લઈ ફૂએ-છે એટલા માટે સાધકે તો વ્રતોમા પડતા છિદ્રો પ્રત્યે ખૂબ સવાધ રહેવુ ધટે એને પૂરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કારણ કે આજે છિદ્રો દ્વારા આશ્રવને પ્રવેશવાની તક મળે છે વ્રતોમા પડતા છિદ્રો બધ થતા જ ડોનોના આશ્રવ પણ થતો બધ થાય છે

પ્રતિક્રમણુનો ખીન્ને લાલ છે ચારિત્રમા રહેલી શયળતાને દૂર કરવી-શયળતા એટલે ચિત્ર-વિચિત્રતા. જે ગાય ચિત્ર-વિચિત્ર હોય છે એને શયળાગો કહેવામા આવે છે આ ચિત્ર-વિચિત્રતા જ્યારે જીવનમા આવે છે ત્યારે એ બહુરૂપિયાપણુ કહેવાય છે, કે જેના મનમા કઈક છે, વાણીમાં કઈ ખીજુ જ છે અને કર્મમા પણ વળી કઈ ત્રીજુ જ છે જે આપને કઈક કહે છે અને મારી પાસે કઈ ખીજુ જ વાત કરે છે, જન-સમૂહમા એનુ જીવન જૂદુ હોય છે ત્યારે એકાત-ક્ષણોમાં એના જીવનની ગતિ વળી એથી જૂદી જ જોવા મળે છે. આ બધુ જ બહુરૂપિયા જેવુ છે આવુ જીવન સાધક-પથ પરથી અધ પતન કરાવે છે પ્રતિક્રમણુ જીવનના આ બહુરૂપીપણુને દૂર કરે છે સાથે જ સાધક પ્રતિક્રમણુ દ્વારા અષ્ટ પ્રવચનની આરાધનામા વિશેષ પ્રયત્નશીલ બને છે

પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ અષ્ટ પ્રવચન કહેવાય છે આ છે પ્રતિક્રમણુનુ સ્વરૂપ હવે આપણે પાચમા આવશ્યક અંગે વિચાર કરીશુ

કાર્યોત્સર્ગ આવશ્યક

પ્રતિક્રમણુ આવશ્યક પછી કાર્યોત્સર્ગનુ સ્થાન આવે છે. સાધક પાપોની આલોચના કરીને આતરિક ભૂલોથી શુદ્ધ બને છે કાર્યોત્સર્ગ એ અગિયારમુ તપ છે એનો અર્થ છે દેહ પ્રત્યેની મમતાને દૂર કરવી જ્યા સુધી દેહ પ્રત્યે મમત્વ-લાવ છે ત્યા સુધી સાધક જીવનના મેદાનમા દબતાપૂર્વક આગળ વધી શકતો નથી

એક સૈનિક યુદ્ધ-મેદાને જાય છે એના મનમા જો દેહ પ્રત્યે મમતા છે તો મોતનો ભય એના મન ઉપર છવાયેલો રહેશે. રણુ-મેદાને મોતને સામે જોતા જ એ નાસ્તી છૂટશે સાધનાના ક્ષેત્રમા પણ સાધકના મનમાં-દેહ પ્રત્યે મમતા છે તો ત્યા પણ એને સફળતા મળતી નથી સાધક-જીવન

દૂષ્યોને નહીં પણ કટાક્ષીણું રાહ છે. જ્યાં જમને ને પગમે હાનરો કહે છે વિદાર-માત્રામાં ગરમી-ક્રમીના સેકડો પરિપલો સહેવા પડે છે એટલે જો સાધકના મનમાં દેહ પ્રત્યે આસક્તિ હશે તો એ સાધના કરી શકી નહીં.

દેહ પગની આસક્તિ સમપ્ત ન થાય તો આધ્યાત્મિક જીવન સુદર જતી શક્ય નથી. પોતાના ધર્મિક વિશ્વાસ પર મનુષ્ય ત્યારે જ સ્થિર થઈ શકે છે ત્યારે દેહ પ્રત્યેનો એનો આસક્તિ-ભાવ સમપ્ત થઈ ગયો હોય છે. કામદેવ આચકના મનપ્રામાં જો દેહાસક્તિ હોત તો શુ એ બાદ જીવોને સહી શકત ખરય ? શરીરના ટુકડા ટુકડા કરવામાં આવે છે શરીરનો અણુ-અણુ વેદનાથી પીડા પામી રહ્યો છે પેમે પિશાચ આકૃતિમાં રહેશે. દેવ બોલે છે કામદેવ ત્યાં સારુ પીડાઓ છે ? કહી દેને કે કમવાન મહાવીરનો ધર્મસિક્કાન્ત મિથ્યા છે આ બે સ દો માત્ર દમણી જ એક મિનિગમાં વખારી વેદનાનો જાત ભાવી દેરી એક બાજુ અસીમ વેદના છે બીજા બાજુ દક્ત બે સજો ઉચ્ચારવાના છે પણ કામદેવે તો વેદના-પીડા સહેવાનું સ્વીકાર્યું પરંતુ કમવાન મહાવીરના ધર્મને મિથ્યા ન કહ્યો કારણ કે કામદેવની દેહાસક્તિ એટલી થઈ ચૂકી હતી.

આવી જ વાત ગજસુકુમારની છે. માથે અગ્નિ લાલૂકી રહ્યો છે અગ્નિ જ્વાળામાં સોહી ને માંસ વપીત પીને જળી રહ્યાં છે પણ માથાની જ્વાળા મન સુધી પહોંચી શકી નહીં ત્યાં તો કામને સાતિનો સાગર સહેરાઈ રહ્યો છે કારણ એ જ કે એમની દેહાસક્તિ સમપ્ત થઈ ચૂકી છે તેઓ નવે છે કે જે બન્ને છે તે માડુ નથી જાને જે માડુ છે તે કહી લગ્ન થઈ શકે નહીં પ્રસવકાળની-જવાનળની જ્વાળા પણ લાગીપૂત કરી શકતી નથી. દેહ પરજે અમતભાવ દૂર થયો ત્યારે જ તે ગજસુકુમારનો અક્રમ પ્રાણધાતક શત્રુને પણ કામ આપી શક્યો કામોત્સર્ગ અગ્નિ સિન્ધ પ્રસ કરે છે.

પ્રશ્ન : કાઠસમ્નેષ્ય મન્તે કીલે કિં જળયદ્ ?
ત્સવાદ : કાઠસમ્નેષ્ય સીય પદુપ્વન્નં પાપચ્છિસં વિસોદેદ, વિસુદ્ધ પાપચ્છિસેય કીલે તિષ્ઠુયદિયય ઓદરિયમરુપ્યમારપદે પસરય શાળોવગય સુદંસુદેર્ષં વિદ્દદદ્.

પ્રથમ ભગવન, કાર્યોત્સર્ગ દ્વારા આ આત્મા કયા આધ્યાત્મિક આનંદનો અનુભવ કરે છે ? જવાબમાં ભગવાન ક્રમાવે છે “ કાર્યોત્સર્ગ દ્વારા આત્મા ભૂતકાળના અને વર્તમાન કાળના પ્રાયશ્ચિત્તથી વિશુદ્ધ અને છે ભૂત અને વર્તમાનમાં જીવનની દુર્બળતાઓને લીધે થયેલાં પાપો માટે સાધકને જે પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ સાપડ્યો છે, એની વિશુદ્ધિ વિના આત્મા અતિચારોને દૂર કરી શકતો નથી અતિચારોથી શુદ્ધ થયા પછી સાધકના મનમાં એટલો જ આનંદનો અનુભવ થાય છે, જેટલો કે એક મજૂરને માથેથી ભાર ઊતરે છે ત્યારે જે આનંદ એને મળે છે

ભારે વજન ઊંચડી ચાલતા મજૂરની મનસ્થિતિને મોટરકારોમાં ધૂમતા શેઠો-શાહુકારો જાણી શકતા નથી જેણે જીવનમાં કદી પાચ શેર પણ વજન ઊંચડ્યું નથી તે મણુ ભારથી હળવા થવાનો આનંદ જાણી શકતો નથી માથાનો ભાર તો હળવો હોય છે એના કળેને પણ આપણે સમજી શકીએ પરંતુ અતિચારોનો પણ એક ભાર હોય છે પ્રત્યેક વિલાવ દશા પોતે એક ભાર છે એ ભારનો તોલ-માપ કાઈ નહીં હોય પણ એ છૂપો ભાર છે, જેના વડે આત્મા ભાગ-મય બને છે આ ભાર જ આત્માને અધ પતન તરફ ખેંચી જાય છે અને દુર્ગતિદ્વારે લાવી ઊભા કરી દે છે

હા, તો જે ક્ષણે આત્મા અતિચારોને હરી લે છે, પ્રાયશ્ચિત્ત દ્વારા દોષોના ભારથી મુક્ત બને છે ત્યારે એને એક જાતનું હળવાપણું અનુભવાય છે એના મન પરનો ભાર ઓછો થાય છે અને ત્યારે જ એ પ્રશન્ત ધ્યાનનો યોગ મેળવી શકે છે ધર્મ અને શુકલધ્યાન પ્રશસ્ત-ધ્યાયવા યોગ્ય છે પ્રાયશ્ચિત્ત પહેલાં મનની સ્થિતિ સકલ્પ-વિકલ્પમાં રાચે છે પણ ન્યારે દોષોનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાઈ જાય છે ત્યારે મનના વિકલ્પો-સમાપ્ત થાય છે અને પ્રશસ્ત ધ્યાન ભણી આગળ ધપે છે.

પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યક :

અતીત (ભૂતકાળના)ના અતિચારોની આલોચના પછી સાધક પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે કાર્યોત્સર્ગ કરે છે અને અતીતના દોષોથી મુક્તિ પામે છે પરંતુ ભવિષ્યના દોષોને રોકવાનું કાર્ય પ્રત્યાખ્યાન કરે છે જીવનમાં પ્રત્યાખ્યાનનું મહત્વનું સ્થાન છે ભાગ્યતીય સમ્પત્તિનું લક્ષ્ય ત્યાગ તરફ છે એ ભોગમાં નહીં, પણ ત્યાગમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે એ ભોગીનું નહીં પણ ત્યાગીનું જ સન્માન કરવાનું શીખવે છે.

એનું કહેવું છે સદ્ગુણીયુક્તો કરતા સરસ્વતીના પુત્રોનું સમાન કરી કારણ કે સદ્ગુણી કરતાં સરસ્વતીનું આનંદ ધન્યુ છે સદ્ગુણી તો જાને છે, કામે નથી જ્યારે સરસ્વતી તો જન પર્વત સાથે જ રહે છે અને આ જીવન સુધી જ નહીં પણ આગામી જીવનમાં પણ એ સાથે જાપે છે—આખી રહે છે પણ જમણ—સરસ્વતી કહે છે જાન કરતાં ત્યાજનું સ્થાન મહાન છે તીર્થ કર જ મની સાથે જ તથા જાન ધરાવતા હોય છે પરંતુ જ્યાં સુધી તેઓ ગૃહસ્થ-દશામાં હોય છે ત્યાં સુધી યુનિઓ એમને વહણા કરતાં નથી. આ જૈનાગમનો સિદ્ધાન્ત છે યુનિમાં બે જાન છે જ્યારે તીર્થંકર જાનની શ્રેણીમાં યુનિ કરતાં આગળ છે પણ જ્યાં સુધી તેઓ ચારિત્ર્ય-શ્રદ્ધા કરતાં નથી ત્યાં સુધી યુનિઓ એમને વહણા કરી શકતા નથી, અને બીજું તે ઠીક પણ જાનશ્રેણી એક દેવ પણ યુનિ કરતાં આગળ છે પણ એનામાં પ્રત્યાખ્યાનનો અભાવ હોય છે એટલા માટે જ મતિ—અને શુભિચાનના ધારક યુનિ વહણિ છે પરંતુ અવધિચાનનો ધારક દેવ વહણિ નથી.

જૈનાગમની એક બીજી વાત એવી છે કે જે જીવનમાં પ્રત્યાખ્યાનના આદર્શને અસલાવે છે એક બાલુ ચક્રવર્તી છે બીજી બાલુ ચક્રવર્તીને સેવક છે જે બેઠે હાથ જોડી ચક્રવર્તીના હુકમની રાદમાં બિન્નો છે પણ એ જ સેવક ને ચારિત્ર્ય-પદ અગીકાર કરે છે અને એના બીજે જ દિવસે પોતે થક તિના મનમાં વૈરાગ્યની કાવના જાગે છે અને એ પણ વિશાળ સામ્રાજ્યને તજ યુનિ બને છે એવીસ હજાર પહેલાં એમના જ સેવક દ્વિષ્ટા શ્રદ્ધા કરી છે એટલે એક બાલુ સેવક છે અને બીજી બાલુ સમ્રાટ છે પણ ચક્રવર્તીની વાત તે એ છે કે સમ્રાટ સેવકના ચરણોમાં નમે છે કારણ કે આટલા દિવસો બનેને એ બિખારી બની સમ્રાટના હારે બટકતો હશે પણ જાને તો એ જાતના ચક્રવર્તી છે ત્યાજ અને વૈરાગ્યનું વિશાળ સામ્રાજ્ય એની પાસે છે આ છે પ્રત્યાખ્યાનનો પ્રભાવ વર્ષો સુધી જે ચરણોના અંકતો રહી ગુલામીમાં આખી જીવનની વીતાવી પણ જાને એ ચક્રવર્તી છે અને ચક્રવર્તી એને વાહ્યા એના ચરણોમાં સુકે છે

જ્યાં સુધી ચારિત્ર્ય-મોહનો ક્ષોભપશમ થતો નથી ત્યાં સુધી એક નવકારસી જેનું પ્રત્યાખ્યાન પણ આત્મા કરી શકતો નથી. અવરમાં—હવે માં પ્રત્યાખ્યાનવચરણનું ઉપવચન, ક્ષુભ અથવા ક્ષોભપશમ થાય છે ત્યારે જ મનમાં પ્રત્યાખ્યાન તરફ આકર્ષિત બને છે પ્રત્યાખ્યાન અર્થે સ્વિક્રમ કરે છે —

પ્રશ્ન - પચ્ચક્ષણેણ મન્તે જીવે કિં જળયદ્ ?

જ૦ પચ્ચક્ષણેણ આસવ દારાદ્ નિરંમદ્,

પચ્ચક્ષણેણ ઇચ્છા નિરોહં ળળયદ્ ।

ઇચ્છા નિરોહં યળળ ણં જીવે સવ્વદવ્વેસુ વિળીય તળ્લે
સીદ્ધ મૂપ વિહરદ્ ॥

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અ ૨૯ સૂ ૧૩

પ્રશ્ન — “લગવન્, પ્રત્યાખ્યાન દારા આત્મા ક્યા આત્મગુણુને
પ્રગટ કરે છે ?”

શિષ્યની જિજ્ઞાસાનુ સમાધાન કરતા લગવાન કરમાવે છે “પ્રત્યા-
ખ્યાન દારા આત્મા આશ્રવદારાને રોકે છે ન્યા સુધી આવતા આશ્રવોને
રોકાતા નથી ત્યા સુધી કર્મોનો પ્રવાહ આત્મામા આવ્યા જ કરે છે ન્યા
સુધી કોઈ વસ્તુ માટે પ્રત્યાખ્યાન કરવામા આવતો નથી, પરથી આસક્તિ
હર થતી નથી ત્યા સુધી કર્મરજ આવતી જ રહેશે”

પિતાએ કોઈ વસ્તુ વ્યાજ ઉપર લીધી છે તો પુત્રે પણ એતુ વ્યાજ
આપતુ જ પડશે તેવી જ રીતે કોઈ યોનિમા રહે અથવા ન રહે પણ એ
વસ્તુ દારા કર્મોનો આશ્રવ તે ચાલુ જ રહેશે એમ તો આત્મા ન્યારે
શરીરનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે ત્યાની હજારો વસ્તુઓમાથી એકને પણ સાથે
લઈ જતો નથી પણ હા, વસ્તુઓનો મોહ સાથે લઈ જાય છે પદાર્થો તન્યા
છે પણ પદાર્થો પ્રત્યેની આસક્તિ હર થઈ નથી માટે ન્યા સુધી આસક્તિ
સમાપ્ત થતી નથી ત્યા સુધી ક્રિયા થતી જ રહેશે

પણ અહીં એક પ્રશ્ન થાય છે જે વસ્તુનો આપણે ઉપયોગ જ કરતા
નથી શું એની ક્રિયા પણ લાગશે? હા, કારણ કે ન્યા સુધી પ્રત્યાખ્યાન થતુ
નથી ત્યા સુધી ક્રિયા જરૂર લાગશે જ માની લ્યો કે તમારી પાસે બે મોટરો
ને ત્રણ સાઈકલો છે તમે ફક્ત એક મોટર અને બે સાઈકલોનો જ ઉપયોગ
કરો છો પણ તમારે ટેકસ તો પાચેયનો ભરવો જ પડે છે તમે એમનો
ઉપયોગ કરો છો અથવા નહીં એ સવાલ નથી, પણ સવાલ તો છે માલિકીનો
ન્યા સુધી વસ્તુઓ પરથી તમે સ્વામીત્વ-માલિકીપણુ-હર ક્યું નથી ત્યા
સુધી તમારે ટેકસ ભરવા જ પડશે બસ, આખ્યાત્મિક ક્ષેત્રમા પણ એ જ
વાત છે.

એક વાત એમ પણ છે તમે મુજબમાં એક મહાન ભાડે લીધું અને પછી દેશમાં આત્મા જમા લાંબી બે વર્ષ પછી પાછા મુજબમાં આત્મા મક્કન માલિક તમારી પાસેથી લાકુ માજરો તમે કહેશે. સલા આકમી, કુ તે એક ત્વિષ પણ આ મહાનમાં રહો નથી તે એલું લાકુ કેવું એ કહેશે, તમે રહે જાવવા ન રહે એનો કોઈ પ્રશ્ન નથી એ વર્ષ મુખી તે તમે એમ માલિક રહ્યા છે. જુઓ તે ખરા કે આ તાજુ તમે મારેલું છે અને વાત પણ સાચી જ છે કે તમે તમારુ સ્વામીત્વ કલ્પન-આલુ રાખ્યું છે તે તમારે એલું લાકુ પણ આપણુ જ પાસે. આવા સ્વામીત્વને-માલિકીપણને જ તે આખ્યાતિક ક્ષેત્રમાં આવા આસક્તિ કહે છે અને આ આસક્તિનો બધાં મુખી પરિત્યાગ કર્યો નથી ત્યાં મુખી આમત્ર ચાલુ જ રહેશે પ્રમાખ્યાન જ એ આમત્રદારને શકી રહે છે

સાથે જ પ્રમાખ્યાન ક્ષિણનો નિરોધ કરે છે કારણ કે ક્ષિણને અર્પિત કર્યા વિના પ્રમાખ્યાન સંભવી શક્ય નથી. એટલે પ્રમાખ્યાનદાર જ આત્મા ક્ષિણનો પર કટોલ કરી રહે છે પછી ૭ પદ્ધતિને એલે પરિત્યાગ કર્યો છે એ એના મનમાં કહી લોલ-તાલ્ય કે આસક્તિ પેદા કરી શકી નહીં એથી સૌથી મોટો લાભ એ લાભ છે કે મનની તૃષ્ણા-જન્મ ચમળતા સમ્પાત થઈ જાય છે અને સાધક આત્મ-સતોરી જતી રહે છે

ઉપસહાર

આ રીતે પ્રવિક્ષમ્બમાં આપણે આપણી આસોચના કરીએ છીએ જીવનના દોષને સાવધાનીપૂર્વક દૂર કરીએ છીએ એવું પ્રાચલિત કરીએ છીએ અને કલિપ્તમાં એમના નિરોધ માટે તૈયાર થઈએ છીએ પ્રતિ કાલના છે આવસ્થાનો કમ પણ પૈતાનિક અને સખરામાં આપ્યો છે પહેલો સામાનિક આવસ્થક જીવનમાં સમજાવતી સાધના શીખવે છે સમ આવ આળા વિના સદ્ગુણો પ્રત્યે પ્રેમ જનન થતો નથી તેમ દુગુણથી વિરક્તિ પણ થતી નથી. સમજાવતો સાધક જ મુજબનુરામી જતી રહે છે એવા મારે જ સામાનિક પાને ચેવીસી સ્તવનનો કમ આપે છે મુજ- પૂર્વક જન્મ પછી જ માનવી ગુણીની પૂળ કરે છે અને તારે જ ગુરુ જનોના ચરણે નમે છે એટલા માટે જિન-ગુણિ પાલી ગુરવલ્કાનો કમ આપે છે

ત્યાં મન, વચન ને કર્મમાં નખના છે તે જનાઆરોધી દૂર રહે છે

અને અતિચારો પ્રત્યે સખગ રહે છે પ્રમાદવશ પણુ જો એમા અખલન થઈ જાય છે અને વ્રતોમાં દોષ લાગે છે તો એ દોષોને પશ્ચાત્તાપના વારિથી ધોવા માટે કૃતનિશ્ચયી બને છે અને એટલા માટે જ વદણા પછી પ્રતિક્રમણુનુ સ્થાન રાખવામાં આવ્યુ છે. ભૂલોના સ્મરણુ સારુ મન, વચન ને કાયામાં સ્થિરતા થવી જરૂરી છે માટે જ પાચમો આવશ્યક કાર્યોત્સર્ગનો આવે છે એટલે કે દોષોની આલોચના પછી પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે કાર્યોત્સર્ગનો નિયમ છે અને સ્થિર યોગવાળી વ્યક્તિ જ પ્રત્યાખ્યાન કરી શકે છે એટલા માટે કાર્યોત્સર્ગ પછી પ્રત્યાખ્યાન કરીને સાધક ભવિષ્યના દોષોની સભવિતતાને રોકી દે છે અને આત્મામા પૂર્ણ લીન બનીને સ્વભાવ-દશામા પાછો આવે છે અને વિભાવ-સ્થિતિમાંથી સ્વભાવ-સ્થિતિમા પાછુ આવવુ એ જ પ્રતિક્રમણુ છે

દિનાક

તા ૧૪-૯-૧૯૫૮

જૈન ઉપાશ્રમ,

કોટ, મુબઈ

અહિસા એ ભારતીય સમ્કૃતિનુ જીવનમૂલ તત્ત્વ છે ભારતીયોના રામે રામમા એનુ તત્ત્વ ભરેલુ પડંલુ છે ભારતીય હવા એટલે અહિસાની હવા ! ભારતીય ઈતિહાસ એટલે અહિસાનો ઈતિહાસ

ધર્મનો નીચોડનુ બીજુ નામ છે અહિસા

આપના મનને એક માત્ર દયાકર્મી ખૂબસૂરત આલુપ-

શુથી સજ્જે

અપ્યાત્મ સસ્તૃતિના પ્રવીક સમા પવિત્ર દિવસોમાં તમે અખત્રમ સંદેશો ભવણ કરી રહ્યા છે, તમે રૂઢિચો-સંદેશો સાંભળ્યા છે અને અમેરિકા અને જાપાનના સંદેશો સાંભળવા તમારા હાલ જાતુર રહે છે મોટા-મોટા નેતાઓના સંદેશ તમે સાંભળ્યા છે પ્રધાનમંત્રીનો સંદેશ સાંભળવા માટે ચોપાટી તટે સાંભળી સખ્યામાં તમે સાંભળ્યા સાંભળ્યા છે અને પણ પ્રેમથી એમનો સંદેશ જીવો છે. પણ હુ પણ હુ કે આત્માનો સંદેશ તમે સાંભળ્યો છે કહી કે નહિ ? આત્માને સંદેશ જોવું સાંભળી લીધો છે એને દુનિયાનો કોઈ સંદેશ સાંભળવાની જરૂર રહેતી નથી.

શ્રીયા જ સયમ પહેલાં તમારી સામે મળવું આરની પવિત્ર વાત આવી હતી તે ત્યાજ અને અસિદ્ધાનકરી વાત મારા સાથી મુનિશી પાસેથી તમે સાંભળી ચૂક્યા છે. તે મફત સાધક જનજગતનું અપેક્ષિત નક્ષત્ર છે એ પણ એક હલ્લ હતું જેમાંથી પોતાના સુકુમાર આર્ષનના માથે ધનધનતા જનના મુઠ્ઠી રાક્ષસ. તે સામે પણ એવું એક અદ્ભુત હલ્લ હતું ? એ ધનધનતા જનનારને સમજાવવું પૂરક સહી સર્ષ રાક્ષુ એ જવાલામાં તને જાણી રમ્યું હતું રહત અને અસિદ્ધિ જાણી રહ્યાં હતાં પરંતુ એની આજ મન સુંધી પહોંચી રહી નહિ. તે મનને જાણી રહી નહિ. કારણ તે સાધક સાધનાની એવી સ્થિતિએ પહોંચી ગયેલો કે જ્યાં તનને તપાવનાર આ જવાલાઓ પહોંચી શકે નહિ. અને આ જુ એટલા જ કારણુચર સખવિત મની રાક્ષુ કે એમણે આત્માનો સંદેશ સાંભળી લીધો હતો. સયમ અને આત્મની એવી સ્થિતિમાં તેઓ લીન સર્ષ મથા હતા કે જ્યાં એમને એ

ભાન પણ રહ્યું નહોતું કે કોઈ એને બાળી રહ્યું છે તેથી કોણ બાળી રહ્યું છે એની એમને ખબર સુદ્ધ પડી નહિ.

આ સાધનાની ચરમ ગ્થિતિ છે આ સ્થિતિએ પહોચવા માટે સયમનો પથ સ્વીકારવો પડશે મન અને ઇન્દ્રિયોને વશમા લેવા પડશે સયમ શક્તિનો સ્ત્રોત છે સ્ટીમ-વરાળ બ્યારે પાવર નળીમા સયમિત બની બંધ છે ત્યારે વિશાળ એન્જિનને ગતિ આપે છે અને એને કારણે હજારો-લાખો ટન ભાર એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે લઈ જઈ શકાય છે આવી શક્તિ કયાથી આવી ? કહેવું પડશે કે એ સયમની જ શક્તિ છે એટલા માટે જ શાસ્ત્રકાગેએ ઇન્દ્રિય-નિગ્રહ અને આત્મસયમ ઉપર ભાર આપ્યો છે મન ચારે બાજુ ફરતું રહે, ઇન્દ્રિયો વાસના તરફ દોડતી ફરે અને પછી આપણે ઇચ્છીએ કે સાધનામા રસ આવે તો એ સંભવિત નથી તમને તો રસ પડે છે આફિસમાં એસી રૂપિયા ભેળા કરવામા જેવો રસ ત્યા છે એવો આત્મસાધનામા છે ખરો ? બ્યા સુધી ઇન્દ્રિયો વિપથગામિની છે ત્યા સુધી અધ્યાત્મની વાતોમાં રસ આવી શકશે નહિ

ઇન્દ્રિયો શું છે ? ઋષિઓએ આત્માને ઇન્દ્ર બનાવ્યો છે—“ **इन्द्रो वै आत्मा** ” આ ઇન્દ્ર૩પી આત્મા માટે જે સહાયક છે, તેમને ઇન્દ્રિય કહેવાય છે લખવા માટે પેન્સિલ અથવા પેન સાધન છે તેવી જ રીતે ઇન્દ્રિયો પણ આત્મા માટેના સાધન છે આત્મા ધારે તો ઇન્દ્રિયો વડે સંસારભ્રમણને સીમિત કરી શકે છે, અને તે ધારે તો તે જ ઇન્દ્રિયો વડે ભવભ્રમણમાં ઘટ્ટિ કરી શકે છે

પેન્સિલની અણી કાઢવા માટે અપાયેલા ચાકુ વડે જો કોઈ બીજાની આગળીને છોલી નાખે તો તે ચાકુનો દુરુપયોગ જ થયો કહેવાશે સાધન સાધન છે, તેનો તમે સદુપયોગ પણ કરી શકો છો તેમ દુરુપયોગ પણ જે દર્પણને નિમિત્ત માની ભરત ચક્રવર્તીએ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું, તે જ દર્પણ વડે અભયકુમારે કૂકડાને લડતા શીખવાડ્યું ચક્રવર્તી સમ્રાટે જે જે નિમિત્તને મેળવી અનત-અનત કર્યોનો ક્ષય કર્યો હતો, તે જ નિમિત્ત દ્વારા કૂકડા અને એના સ્વામીએ અનત-અનત નવા કર્યો બાધી લીધાં.

એમ તો તમે બહુ કુશળ છો દરેક ચીજનો પૂરેપૂરો સદુપયોગ કરવા માગો છો બે આનાની એક દિવાળીની પેટી આણી, દીવાબત્તી કરતી લેખા જો એક દીવાસળી પણ નીચે પડી ગઈ હશે તો તેને ગોઠવી ફરી પાછી તે

જીવનમાં મૂકી દો છો. એવી જ રીતે એક જ્ઞાત્રીની ૨૪ સોલ લાભા, એમાંથી એક પણ સોલ ખોવાઈ જાય છે તો તેને પણ શાંતી કાઢો છો. પરંતુ મિનિટ એવી શાંતિ પાછળ મુખાવી દો છો પણ એને જતી કરવા નથી અને બીજું તો શું ચોખ્ખા લખતી વખતે શાંતી મુકવા માટે જે રીતી અક્ષરો ઉપર નાખવામાં આવે છે તેની પણ તમારા કિમતમાં કિમત છે જ્યારે કાલે દનપેનનો મુગ જાવી ગયો છે પરંતુ જાગૃતી પચ્ચીસ વર્ષ પહેલાં દરેક કુમને કાળી શાંતીથી જાખાતુ દતુ અને એને સુકવવા માટે રીતીનો ઉપયોગ કરવો દતો. અક્ષરો ઉપર રીતી નાખ્યા બાદ એ રીતીનું શું થતું ? શું એને ફેલી દેવા દવા ? જ નહિ. ખૂબ જ સાવધાની સાથે એને ફરી તે જ જીવનમાં નાખી દેવા દવા. એ રીતીને પણ નકામી જવા દેવાં નહોતા વારુ, તો જતાવે કે એની કિમત શું હતી ? બે—ચાર પૈસામાં તો પૂરી જીવન કારણ જાય છે પરંતુ એનો પણ તમે સુપયોગ કરો છો.

નાની નાની વસ્તુઓનો તમે પૂરો સુપયોગ કરો છો. ફેરીની મોસમમાં તમે ફેરી લાભા બે રૂપિયા જાખ્યા અને થેલી લરીને ધેર અખ્યા. તમે ખ્યાલ રાખો છો કે થેલીમાંની ફેરીઓ જાકે નહિ—પિયાલ નહિ. એના જગડી જવા પહેલાં જ તમે એનો ઉપયોગ કરી શો છો. તમે એને કેવો ઉપયોગ કરો છો શું તે પણ મારે જનાવવું પડી ? તમે સારી રીતે એ જાણો છો. અનેક વાર એનો રસ કાઢવો હતો, સૌથી પહેલાં ફેરીને ધોઈ લેવામાં આવે છે તો પોલી લેવાનું છે ઉપરનું ઠી ઠીયું કાઢી સારું સ્વચ્છ ક્ષાઈવિષય વાસણમાં રસ કાઢાય છે પૂરી તાકાતથી એનો રસ કાઢી લેવાય છે અને એનાં ઊતરતો એક જાણુ રાખી લેવામાં આવે છે પછી વારો આવે છે જાગૃતીઓને એમાંથી પણ કસીપસીને રસ કાઢી લેવાય છે પછે શું એને ફેલી દે છે ? ના કારણે હજુ તો થણુ જાકી છે જલગાં કરી કરીને ઊતરતો અને ઊતરતો ધાવાય છે ફેલીક વખતે એક વાર તો ફેલીક વખતે બે કે ત્રણ વખત પાણીમાં ધાવાય છે ક્યાં ક્યાં પણ ધાવાનાં હોય છે પહેલાં પાણીને રસમાં ભેળવી દેવાય છે અને બીજા પાણીને ફેરવે જનાવાય છે શા સાનુ બીજાનો ફેરવે કરો છો ? (જવાબમાં હસાહસ)

દવે તો કીની ખાવ તેટલો જ રસ એમાં રહેવા કીધા નથી. દવે તો ફેલી રહે તે જ ના કારણે ના દતુ ની ફેલીક કારણે થયેલાં જ્વેલામાં આવ્યું છે કે પેલાં ઊતરતો શાક જનાની કિલિનબોક્ષમાં નાખી ર છે કિલિનબોક્ષને જાય તો તમે સમજ જ જાય છે ને ! દા—પેલાં. દવે રહી

વાત ગોટલાની એને પણ ફેંકી દેતા નથી તેને સૂકાવી નાખવામા આવે છે, પછી એને તોડી શિલસપ્તમીને દિવસે ગોટલીનુ પણ શાક બનાવી લેવામાં આવે છે અને ઉપરની છાલની ઇંધનરૂપે વપરાશ થાય છે હવે તમે બતાવો કે આમાની કઈ વસ્તુ તમે નકામી જવા દીધી

બે આનાની ફેરીનો તમે આટલી બધી રીતે સદુપયોગ કરી જાણો છો, પરંતુ મને બતાવો કે આ ઇંદ્રિયો તમને મળી છે, એમનો તમે ફટલો સદુપયોગ કરો છો ? હા, તો બતાવો એની શુ કિમત હોય છે ? એક માણસ તમારે ઘેર આવી તમને કહી જાય કે હું એક લાખ રૂપિયા આપીશ, તમે તમારી એક આખ મને આપો, તો શુ તમે આવા સોદા માટે તૈયાર થઈ જશો ? નહિ કદી નહિ એનો અર્થ એ થયો કે તમારી એક આખ એક લાખથી પણ વધુ કિમત ધરાવે છે, પરંતુ મને બતાવો કે તમે એનો સદુપયોગ કરો છો કે દુરુપયોગ ?

કાન વડે તમે આધ્યાત્મિક સંગીત પણ સાલળી શકો છો અને એ જ કાનો વડે ફિઝ્મી સંગીત પણ પહેલુ કામ મનની વાસનાને શાત કરે છે ત્યારે ખીજુ કામ મનની સૂતેલી વાસનાને ઉત્તેજિત કરે છે વાસનાભયુ' સંગીત સાલળવુ તે કાનનો દુરુપયોગ છે બન્યા મનને વાસનાથી વાળી અધ્યાત્મ ભણી લઈ જતુ ગીત સાલળવુ તે કાનનો સદુપયોગ છે

કાન વડે તમે ખીજની નિદા પણ સાલળી શકો છો, તેમ ખીજની સ્તુતિ પણ વારુ, ત્યારે સચુ બતાવો કે કોઈની નિદા થતી હોય ત્યારે તેમા તમને વધુ રસ પડે છે કે કોઈ સદ્ગુણી મહાપુરુષનુ ગુણુ-કિર્તન થતું હોય તેમા રસ પડે છે ? જ્યારે ગુણુજનોની સ્તુતિની વાત આવી ત્યારે કહી બેઠો છો કે હા, હીઠ છે પણ અદરથી કાને જોયો છે, વધુ થશે તો કહેશે મને સમય નથી પરંતુ કોઈની નિદાની વાત કાને આવશે તો કહી બેઠો છો મને તો આજે જ ખબર પડી કે તે આવો છે હું તો એને ધણો સારો સમજતો હતો પણ હા, એમ બની શકે છે કે તે બહારથી બજવો હોય પણ અદરથી મેલો નિદાની વાત સોળ આના સાચી માની લો છો અને એમા એટલો રસ આવે છે કે જ્યાં વિડયા થઈ ગઈ હોય છે, ત્યાં માણસ એવો તો બેમી જાય છે કે જાણે શુ દુઃ વડે ચોટી ગયો હોય કલાકો વીતી જશે પણ ત્યાંથી હલવાનુ નામ નહિ લે

અગે, ફટલાય માણુએને ટેલિફોન (કાન) સદા નિદાત્મક વાતો સારુ

તેમને જ રહેતા હોય છે તેઓ ખાન રાખે છે કે ક્યાં ક્યાં નવી વાત જાની અને જ્યારે પણ એમના હાથમાં કાઈ એવી વાત આવી જાય છે ત્યારે તે એવું પુછવું જ શુ ? કાઈ પણ મળશે ત્યારે પણ બસ તે જ વાત હતી મળતાની સાથે જ પુછશે ક્યાં નવી વાત સાંભળી કે ? આપણા સમાજમાં આને આ રીતે જોવો તો ફેલાયો છે કે એની કાઈ સીમા રહી નથી. ધર્મસ્થાન પણ એથી અજાણ રહ્યાં નથી કેટલાક લોકો તો એટલા માટે જ આવે છે કે ક્યાં નવી વાત જાણવા મળી જાય. તેઓ આવશે, મુનિને હાથ નોડશે પણ એમની આંખો ચારે બાજુ ફરતી રહેશે-જેથી કે ક્યાં શુ ક્યાં રહ્યું છે ? સામયિકમાં પણ સમજાવવાની સાધનાના સ્થાને આવી જ સાધના થાય છે પેલાએ આમ કહ્યું અને ફલાણુએ તેમ કહ્યું મુનિની ઘસે આવશે ત્યારે પણ એમની એ જ રીકાર્ડ ચાલુ રહેશે.

એક વખતની વાત છે કે ઉપલક્ષ્યે રહ્યો હતો એક કાઈ જાદુર જામથી આવ્યા. અને જોતાં જ થોડી એક બાજુ ફેલી દીધી અને વસ્તુ કરી. વહુ પૂરી થઈ નહિ કે એ બોલ્યા મહારાજ એક નવી વાત આપે સાંભળી ? કે સમજાવ્યો હતો કે એ શુ કહેવા મગિ છે મેં કહ્યું કાઈ પણ વ્યક્તિ કેવસ્થાન અથવા ધર્મસ્થાન તરફ જાય છે ત્યારે અશ્રવણ માટે સુજાપિત પદાર્થો લઈ જાય છે તમે ધર્મસ્થાનકે આવ્યા છે કાઈ સુખલક્ષરી વાત લઈને આવ્યા હો. કાઈના સહયુક્તોની સુવાસ લઈને આવ્યા હો તો અને સંભળાવેલ જો કાઈની જુરકની વાત હોય તે તેવી જુગ ધ મહેરમાની કરી આવી અશ્રવણ નહીં આ સાંભળતાંની સાથે જ એણે ચરણ પકડી લીધાં અને બોલ્યો : મહારાજ આપે મારી આંખો ખોલી દીધી છે ખરેખર, હવેથી કે ધર્મસ્થાનમાં સુજાપિત વાત લઈને જ આવીશ.

હા તો મારા કહેવાને આર્થ એ છે કે તમે આવક છે તમારી દષ્ટિમાં તમારી વાસ્તુમાં અને તમારા કાનેમાં સવત્ર પવિત્રતા ડેવી જોઈએ. ધર્મસ્થાનમાં આવે તો પવિત્ર દષ્ટિ લઈને આવે અને સહયુક્તોની સુખ લક્ષરી વાતો લઈને આવે અને તેવી જ સુજાપિત વાતો લઈને જાએ કાન વડે સહયુક્ત મનથી કરવો તે એનો સહયુક્તમાત્ર છે અને નિદ્રા સાંભળવી તે કાનનો દુરુપયોગ છે.

અનુ-ઈન્દ્રિય-મોત્ર પછી અસુ ઇન્દ્રિયનું સ્થાન છે આંખ કેમકે કરતાં પણ એક છે કેનેશ સામે આવેલી વસ્તુને ફોટો લે છે આંખ પણ એવું

જ કરે છે પરંતુ કેમેરામાં નવા નવા રંગ નાખવા પડે છે, ત્યારે આ આખના પડના પાછળ ફેટલાયે રંગો સમાયા હશે એની ખબર નથી એ કેમેરા વડે ફોટો લેવા માટે પ્રકાશની જરૂર પડે છે પરંતુ આખનો કેમેરા તો અલ્પ પ્રકાશમાં પણ ફોટો લઈ લે છે તેવો કેમેરા તમને યસો અથવા થે હનરમાં મળી ગઈ છે, પરંતુ આખનો આ કેમેરા તમને ફેટલામાં મળ્યો, એની કોઈ દિ મત છે ખરી ? હનગ-લાખોનો ખર્ચ કરવા છતાં તમે આખો મેળવી ગઈ તો નથી પરંતુ તમે તેનો કેવો ઉપયોગ કરી રહ્યા છો ? કેમેરાને ફોટો લેવામાં સાવધાની ગમે છે, ગુદર દર્શ્યોનો જ એ ફોટો ખેચ છે, તમે તમારી આખોડપી કેમેગ વડે પણ સારા દર્શ્યોનો જ ફોટો ખેચજો

મેવાનની લક્ષ્મણની વાત તમે સાલળી હશે ન્યારે રાવણ મર્યાદા ઓળગી પચવટીથી સીતાને ઉપાડી ગયો ત્યારે સતી પોતાને આતના-થીના પગમાં જોઈ વ્યાજ્ઞ યની ગઈ એણે છૂટવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ ન્યારે એમાં એને સફળતા ન મળી એટલે એ પોતાના આભૂષણો ઉતારી એક પગી એક રત્નામાં નાખતી ગઈ જેથી મર્યાદા પુરુષોત્તમ રામ એ રત્નાને જાણી શકે આ બાજુ શ્રી ગમ અને લક્ષ્મણ ન્યારે પચવટીએ માછા આવ્યા અને ત્યાં જૂ પડી ખાલી જોઈ તો સીતાના વિરહમાં રામ ઉદ્વિગ્ન યની ગયા અને તેઓ પોતાના ભાઈ સાથે સીતાની શોધમાં નીકળી પડ્યા વૃલ અને પાદડે પાદડાને પૂછવા લાગ્યા, તમે સીતાને જોયા ? આ એક દામ્પત્યનો આદર્શ હતો ન્યારે રત્ને વિખરાયેલા આભૂષણો જોયા તો તેમણે લક્ષ્મણને કહ્યું “ ભાઈ શોકની અધકારપૂર્ણ રજનીએ મારા મનને ઘેરી લીધું છે, એટલે હું જોઈ શકતો નથી કે આ આભૂષણો કોના છે ? હવે તું જ પરીક્ષા કરી લે કે આ આભૂષણ તારી ભાભીના જ છે કે બીજા કોઈના આ સાલળી શ્રી લક્ષ્મણે જે કહ્યું છે તે ધતિહાસતુ અમર વાક્ય છે આખોનો સયમ જાણે યોલી ગ્યો છે મહર્ષિ વાલ્મીકિએ પોતાની લેખનીમાં એને અંકિત કરી લીધું છે તે આ છે

કેયૂરં નૈવ જાનામિ નૈવ જાનામિ કુણ્ડલમ્ ।

નુપૂરમેવ જાનામિ નિત્યં પદાભિવન્દનાત્ ॥

હે ભાઈ, હું કેયૂર જાણતો નથી; તેમ નથી જાણતો કુણ્ડને કારણે આજ સુધી આખ ઉઠાવીને મે ભાભીનું મો જોયું નથી હા નુપૂરને જરૂર જાણું છું અને એનું ડારણું છે, હું ન્યારે ભાભીને દરરોજ વદન કરતો હતો ત્યારે મારી દષ્ટિ એમના નુપૂર પર જરૂર પડતી હતી

આંખોના સમમનો પાઠ તમારે ધીખવો છે તો તે તમે બહાઈ શીખી શકશો. પણ આને નેત્ર-સમમની વાત માઈલો દૂર ચાલી ચઈ છે આને તો જેમ રસબુલ્લા ખાવા માટે જીભ સળવળે છે તેમ સૌંદર્ય નેવા માટે આંખો ટક્કળળની હેલ છે ચાલશે સઘ ઉપર અને આંખો રહેશે સીનેમાના રંગીન પોસ્ટરો જેવ. આંખોનો સમમ મર્યો એટલે / તે ગીતેમાની રાષ્ટ્રી-આને નેવા માટે ગિરદી નામે છે પણ આ માટે સૌંદર્ય પર પતંગિયુ ખનનારા જ નહિ, પરંતુ સૌંદર્યનું પ્રદર્શન કરનારા પણ આખ જવાનદાર નથી સિનેમાના પોસ્ટરો નેવા પાછળ દેહર ખાનાર જૂથ કરી એસે છે તેમ સિનેમાના ચર્ચા પોસ્ટરો સમાવનારાનો પણ એક ભૂલ જ છે

સૌંદર્ય પ્રત્યેની આસક્તિ આંખની યાપક શક્તિને સંમિત કરી દે છે શવલુ સીતાના સૌંદર્યમાં એટલો આસક્ત બન્યો કે તે એના સિવાય બીજુ કશુ નેઈ શક્યો નહિ એ સૌંદર્ય પ્રત્યેના રાગતુ જ પરિણામ હતું કે ગુણાવલી વીરમતીની સાથે કનકબલના સખ નેવા માટે વિમલાપુરી ચઈ અને પરિણામે રાજા ચંદને કૂકડે બનવુ પડ્યુ પોતાના પતિ ચંદરાજને કૂકડના રૂપમાં નેઈ ગુણાવલીનુ હૃદય કેટલુ રેલુ હતી. ચંદરાજનો રાજ સાંભળનારાએ આ વાત સારો રીતે જાણતા હોયે લોકત તુકારામ મદારાજની પ્રસિદ્ધ સત ચઈ મથા છે એમણે એક વખત પ્રશુને પ્રશ્નના કરવા કર્યું હતું કે —

પાપાણી ઘાસના મઠો દેહ ઢોલા ।
ર્યાત્મ માંઘલા કરાજ મી ॥

હે પ્રભો તારી મુજ પર કૃપા હેલ તો એટલુ જ કરને મારી આંખોમાં પાપ વસે નહિ. એ જો ન ચઈ શકે તો સારુ થાય કે હુ અર્ધ બની નઈ અધાઈદીનની આંખોમાં જો વિકાર ન આવત તો વિદો ની રાષ્ટ્રીઓને અગ્નિસ્થાન કરી પોતાના સૌંદર્યને આખ જનવવા વિવર કર્યું પદત નહિ

શીમનીજી જો જાગરમાં /રી અને ત્વા ધુદર રંગીન સાંખિયો જોસે તે પેતાની સાથે જ મન એમાં હસાઈ જરી બેચા માટે દાષ તેમર ચઈ જરી પણ પાસે એટલા પેલા ન હોવાને લીધે દાષ થળી જરી. સાંજે શુ ઘેર આવરી કે જલ સમી બેચા આપેશ આપઈ જરી. એમણે જો

જેય બનાવી તો ધ્રીમતીહનુ માનુ ચડ જગે અને પછી તો ધરની શક્તિનો
પણ ભગ થઈ જગે ચાનુ સાચુ દાગણુ આખો જ હતી

તમારી આખ એ એક આણુમોલ નિધિ છે, અને તે એવો નિધિ છે
કે તમામ રેચાનિક અવિષ્કાર પણ એની શક્તિને પગલિત કરી શકતો નથી
અમેરિકન ધંજાનિકોએ એક આપુવિદ્યાણુ યત્ર તૈયાર કર્યું છે, જે બમો
ધનુ છે અને એને તૈયાર કરવામા પૂર્ણ અગિયાર વર્ષ લાગ્યા, અને એના
નિર્માણ પાછળ જે કોડ અને આઠ લાખ રૂપિયા ખર્ચાયા તે દસ લાખ
આખો નેટલો પ્રકાશ શક્યુ કુદ છે એનો દર જોવાની શક્તિ એટલી
છે કે વીસ હજાર માઈલ અંતર પર ગ્રખાયેલી મીણુબત્તીને એની શક્તિ વડે
જોઈ શકાય છે આટલુ બધું હોવા છતા પણ હુ પણ છુ કે જે તે દરખીન
કોઈ આધણાના હાથમા મૂકવામા આવે તો એનો શુ અર્થ નીવળશે ? આખ
છે તો પેલી જે દરોડની દૂગ્ધિનનુ મહત્ત્વ છે સાથે જ હુ એ પણ કહી
શકુ છુ કે વૈજ્ઞાનિકો વીસ હજાર માઈલના અંતર પરનુ જોઈ શકાય તેવુ
દરખીન બનાવી શકે છે, પરતુ તમે એમને કહેશો કે એ કર્લાંગ સુધીના
અંતર પરનુ જોઈ શકાય તેવા એક આખ તો બનાવી આપો, તો એ માટે
ઈન્કાર કરવા સિવાય બીજો કોઈ જવાબ તોગની પામેયી નહિ મળે એટલે
એનો અર્થ એ વચો કે તમારી આખ જે કોડલાણા દૂગ્ધીનથી પણ વધુ
કિમતી છે પણ મારો પ્રશ્ન તો એટલો જ છે કે તમે એનો ઉપયોગ કઈ
રીતે કરી શકા છો ? દુનિયાના ત્રણ અબજ આદમીઓમા પણ એક એવો
નહિ હોય કે જે સૂર્યના પ્રકાશમા વ્યર્થ જ વીજળીનો ઉપયોગ કરે સૂર્યના
પ્રકાશમા વીજળી ચાલુ રાખવી તે દુરુપયોગ છે તો આખની શક્તિને
સિનેમા વગેરે પાછળ ખર્ચ કરવી તે શુ આખોનો દુરુપયોગ નથી ?

ચક્ષુ ઈન્દ્રિય પર સયમ રાખી તમે અનેક વિકારો ઉપર વિજ્ય
મેળવી શકા છો, પરતુ એની સાથે સાથે ધ્રાણુન્દ્રિય; ગસનેન્દ્રિય, સ્પર્શેન્દ્રિય
અને મનના સયમની પણ અપેક્ષા રહે છે ગુલાબની મધુરી સુવાસ માટે
તમારે ધ્રાણુન્દ્રિય ઉપર સયમ રાખવો જોઈએ. હજારો ફૂલોનો સહાર આ
જ નાસિકા (નાક) માટે જ તો થાય છે એક ઔસ અત્તર તૈયાર કરવા
માટે આઠ હજાર સાતસો બાવન રતલ ગુલાબની જરૂર પડે છે અત્તરો
પાછળ થતુ લાખો ફૂલોનુ બલિદાન પણ ધ્રાણુન્દ્રિયના અસયમીઓ માટે જ
છે એક માણસ બગીચામા ગયો, અને ત્યા ડાળ પર ખૂલતુ એક સુદર-

ખાંખડીઓવાળુ ગુલાબનું ફૂલ જોયું અને તે ચૂંટી લીધું અને સૂખવા લાગ્યો. પરંતુ સૂખતાની સાથે જ એણે જૂમ પાટી કાઢી અને ફૂલમાં એક કીડી પડેલો દત્તો. તે ફૂલ સૂખતાની સાથે જ એ માણસના નાકમાં ધૂસી ગયો. તબીબ-શી છૂટી વચ્ચે વ્યસનસ્તમક વસ્તુઓને સૂખની એ ખજૂ ધાણેલિવનો દુરુપયોગ છે જેને તે ઈચ્છતી નથી અને જળપૂર્વક એમાં ઘૂસાડતી તે ખજૂ એક મૂલ્ય છે.

જીમને વજ્ર થઈને ખજૂ માનવી કઈ ઝોણુ પાપ કરતો નથી હાલો ખજૂઓની દત્તી જીમ માટે જ થાય છે અને તકાવ કઠોનું સેવન ખજૂ એટલા માટે જ થતું હોય છે આખા જીવને ચાકુ વડે ચીરી એમાં મસાકો મરતુ ભરી લેવામાં આવે છે અને એનું શાક જ્યારે થાળીમાં આવે છે ત્યારે જીમ જોઈ જાય છે વાહ જુ સરસ શાક થયું છે. આ રસના (સ્વાદ) ખાઈ અને જોઈ એમ બંને જગતે છે કોઈ માણસે પાંચ હ વરને ખર્ચ કરી પ્રીતિભોજન આપ્યું અને ગુલાબનું કોપરાપાક અને જરહી વ. અનેક જાતની મીઠાઈ ખવડતી પણ જે રાખતામાં થોડું મીઠું ઝોણુ ખજૂ હોય તે હોવા થઈ જાય. એના કમીકરણ પર તમે પાણી ફેરવશો. ધરમાં દળમાં જે મીઠું ઝોણુ થયું તે જોઈએ એવા ખજૂ જાણી માણસે મળશે કે થળી ફેરવે આજના થઈ જાય.

રસન-ઈવ પર વિજ્ય મેળવવા માટે આત્મનિશ્ચય વિધાન કરવામાં આવ્યું છે આત્મનિશ્ચયને અર્થ જ એ છે કે સાપ એના રાહમાં સરી જાય છે તેમ રોટકાનો લુપ્તો મળિયો ખજૂ સીનેા મત્રે જીતરી જતો જોઈએ ખજૂ આજે તે આ જીમ આત્મનિશ્ચયમાં ખજૂ ઝોણા નામ કરતી નથી. પહેલાં ખાખરા-કાપરાથી ચાલતું હતું ખજૂ હવે તે એવી ચીને જનવા લાગી છે કે મણતરી કરવા જેમીએ તે આધી કયાક થાય અને મીઠાના સ્થાને હવે પાકેલા મીઠાને ઉપયોગ થવા લાગ્યો છે એટલું હોવા છતાં પણ આ જાણ જાઈ (જીમ)ને સતે. જતો નથી અને તે જોતી પડે છે જરમાજરમ દોઢળી લાયો તે. (સમામાં દસા-સ)

જીમની મોહુપના એ તી જાપી વધી ગઈ છે કે માણસ આ ? કરેક ચીજમાં રસ / જુએ ક મર્યા-મસાતાનો વજુ ઉપયોગ આ જ રસના (જીમ) માટે / થતો હોય છે પેર ના પડે છે તે ખજૂ જીમને સ્વરૂ સાને છે એટલે તે ખતો ૧૫ છે આખો દુખની હોય અને વેદે વજુ મર્યા-

મસાલા ખાવાની ના પાડી હોય તો પણ મસાલેદાર કચોરી ખાધા વગર રહી શકાતુ નથી જે રોગતુ નિદાન યોગ્ય થયુ હોય, ઝોકટર કુશળ હોય, દવા પણ સારી હોય, અને દવા પણ સ્વામ્યવર્ધક હોય, છતા પણ જે રોગ મટે નહિ તો સમજવુ કે જીલ વશમા નથી.

યાદ રાખો કે મોટાને જે સારુ લાગે છે, તે સતેવ પેટને પણ સારુ લાગતુ હોય, તેવુ નથી આજે બધી બાળતોમા ગ્સ જેઈએ છે વ્યાખ્યાનમા પણ રસ જેઈએ વક્તા વિદ્વાન હોય, જીવનને બંધે લઈ જાય તેવી વાત કહેતો હોય, તો પણ ધ્રવણ કરનાર કેટલીક વાગ કહી એસે છે કે મહારાજે વ્યાખ્યાન તો સારુ આપ્યુ પણ રસ આવ્યો નહિ એમા પણ રસ જેઈએ. માણસ આજે કેટલો ચંચળ થઈ ગયો છે રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીએ એક વાર કહ્યુ હતુ કે ખાવા અને ખોલવામા જેણે પોતાની જીલની ચપળતાને વશ કરી લીધી છે, એણે બધાયને પોતાને વશ કરી લીધા છે

અન્ય ઇન્દ્રિયોની જેમ રસના (જીલ) ઇન્દ્રિયનો પણ સદુપયોગ અને દુરુપયોગ બંને થઈ શકે છે ન્યારે તમે જીલના ગુણમ થઈ જાઓ છો, ત્યારે તમે એનો દુરુપયોગ કરો છો અને જીલ ન્યાયે તમારા કાખૂમા છે ત્યારે સમજવુ કે તમે એનો સદુપયોગ કરી રહ્યા છો ભોજનવેળા લક્ષ્ય-અલક્ષ્યનો વિવેક જાળવો છો, અટપારલ અને મહારલનો વિચાર રાખો છો, સ્વાદ નહિ પણ સ્વાસ્થ્યનુ લક્ષ્ય રાખો છો ત્યારે તમે રસનેન્દ્રિયમા સયમ રાખો છો એમ કહી શકાય

સાથે જ જન્મતી વેળા ખોલવામા પણ વિવેક રાખવો જેઈએ, એને કારણે તમે ગેતાને હસાવી શકો છો અને હસતાને રોવડાવી શકો છો મધુર શબ્દો વડે તમે ખીજાને લાગેલા ધાને રુઝવવાનુ કામ કરો તે જીલનો સદુપયોગ છે અને જીલ દ્વારા વહુની સાત પેઠીઓને વખોડતા કરો, એના માતા-પિતાને દરિદ્રી કહી વહુનુ કાળજુ બાળવુ એ જીલનો દુરુપયોગ છે. જીલ વડે મહાપુરુષોના ગુણ-કિર્તન ડરાય છે, તે પણ એને સદુપયોગ છે, પરતુ ખીજાની નિંદા અને આલોચના પાછળ તમારી જીજ્ઞાસા ચાલુ રહે તો સમજવુ કે તમે જીલનો દુરુપયોગ કરો છો

તેવી જ રીતે તમારે સ્પર્શેન્દ્રિયમા પણ સયમ કેળવવો જેઈએ શરીરને કામળ લાગતી વસ્તુઓ લગલગ વિશેષ હિસા વડે તૈયાર થયેલી હોય છે. કેશમી સાડીઓનો સ્પર્શ શરીરને ગમે છે પણ હે માતાઓ, એ તમારી

રેશમી સાગીઓ પાછળ ફેટલા કીનો સહાર થયો છે એની તમને ખબર લાગતી નથી. બધા રેશમમાં ત્રસ હોવાની દિશા પણ છે બધા બધુ પપ શેના માટે છે ? જે રેશમનો ઉપયોગ કરે છે તે જ એ પાપનો આગીધર બને છે તેથી જ એક ગુજરાતી કવિ કહે છે -

બસે હબરો હાથી હણાય, પણ હાતની ચૂરી પહેસ્નાના
કીડા કરોડો બસે કપાય પણ, રેશમ વસા કરનારા
આવક નામ ધરનારા, જરી લુગ્નો ને તપાસી કામ તારા

ગુજરાતી કવિ વલ્લભદાસ આવકોને ફટકારનાં કહે છે કે એ આવક જરા તુ તારી ભતને બે. તુ કઈ તરફ જઈ રહ્યો છે ? તુ આવક છે વીતરાગનો ઉપસાક છે તારુ જીવન ફેટલું બિચુ હોવુ જોઈએ. અધારમ પૂતક જીવન જીવવાની કળા તારી પાસે હોવી જોઈએ. બહારની ચમકદમક ઉપર તુ યા માટે ભોભાઈ રહ્યો છે ? બધા ચમક-દમક પાછળ ફેટલા પ્રાણી એનો સહાર થઈ રહ્યો છે એનો તે કદી વિચાર કર્યો છે ? હાતની બચાવો માટે હજારો હાથીઓનો સહાર થાય છે રેશમી વસ્ત્રો માટે કરોડો કીડા મારવામાં આવે છે તેમ છતાં તુ એવી ધીમ્મોનો ઉપયોગ કરે છે અને પાછે પોતાને આવક પણ કહેવડાવે છે શુ બધા કુખ નાક વાત નથી !

બધા તેા માતાઓ માટે વાત થઈ અને એ સંભળા તમે મનમાં જ હરખાયા પણ તમારા જટ-ગૂદામાં પણ કઈ એણુ પાપ જુદું નથી તમારે પણ રેશમી શૂટ જોઈએ છે અને નરમ પદ્ય અને ચળકતા બૂટ જોઈએ છે પણ બધા ચમક લાવવા માટે ફેટલા પરુઓનો વધ થાય છે એ કદી વિચારું છે તમે ? બહી મુઠ્ઠી સંભળવામાં આવ્યું છે કે વધુમાં વધુ નરમ અને ચમકદાર ચામડુ મેળવવા માટે જર્જરતી માવને મારવામાં આવે છે અને એના જર્જરિત શિશુ લાકડી વડે ટીચાય છે ત્યારે જ તે ચામડામાં વધુમાં વધુ નરમઈ અને ચમક આવે છે

બધા રોમાંચક વાત તમે જાણતા નહિ હો, પણ બધા તમામ પપ ચમકદાર બૂટ પહેરનારાઓ માટે થાય છે સ્પર્શોન્દ્રિયના સુખ માટે પણ મનુષ્ય કઈ એણુ પાપ કરતો નથી બધા મવાડીપણુ અને ગુલગીરી એમાંથી જ જ માં છે એન માટે જઈને સતીઓનુ સર્વેત ભયમુ અને મુદ્દરીઓને મેળવવા માટે જે જાઓ વીરેશના મોહની નદીઓ વહાવવામાં આવી તે જ હુ ! બધા તમામ ઉન્દ્રિયોનો જ રામ કલો.

પેલો વનમા ઘૂમતો મદોન્મત્ત હાથી હાથણીના પુતળાને જોઈને જ ખાડામા પડે છે અને પછી સાત સાત દિવસ સુધી ભૂખ અને તરસનો માર્થો તરફડતો રહે છે આ ઇન્દ્રિયોના દાસત્વનુ જ પરિણામ છે એક સસ્કૃત કવિ કહે છે

દાસત્વમેતિ વિતલોતિ વિહીન-સેવામ્
 ધર્મ ઘિનોતિ વિદ્ધાતિ વિનિન્દ્યકર્મ ।
 રેફશ્ચિનોતિ કુરુતે ચિરુપ વેશ
 કિંવા હૃષીક વશ સ્તતનુતે ન મર્ત્ય ॥

ઇન્દ્રિયોનો દાસ તે સારી દુનિયાનો દાસ હોય છે તે દાસત્વ ચીકાર કરે છે નીચ પુત્રોની સેવા કરે છે ધર્મથી વચિત રહે છે પાપદલનો સ્પર્શ કરે છે અને વિરૂપ વેશ ધારણ કરે છે સાચુ છે કે જે ઇન્દ્રિયોના રાજમા રહેશે તે રજના રાજમા, મરશે ઇન્દ્રિયોના વિપયોમા આસક્ત અનેલો માણુસ મહાપુરુપની આજ્ઞાને વિસરી જાય છે. ત્રિપષ્ઠ વાસુદેવની વાત એ જ કહી જાય છે વાસુદેવ સમક્ષ મોટા મોટા સગીતરો સગીતની ધૂન જમાવી રહ્યા હતા, અને નગરની શ્રેષ્ઠ નાચનારીઓ નૃત્ય કરી રહી હતી વાસુદેવે શૈયાપાલકને આદેશ આપ્યો કે મને ઊઘ આવી જાય ત્યારે ગીત બંધ કરાવી દેજો. થોડીક જ વારમા સગીતની મધુરતાએ વાસુદેવને મીઠી નિદ્રમા સૂવડાવી દીધા, પરનુ શૈયાપાલક એ મધુર ધ્વનિમા તન્મય બની ગયો એણે વિચાર્યું સ્વામી હજુ હમણા જ સૂતા છે થોડી વાર પછી બંધ કરાવી ક્ષણ ને એમ હજુ ફરી વાર કરતા-કરતા રાત્રિનો ચોથો પહોર પણ ખલાસ થવા આવ્યો અને ઉપાકાળ થતા વાસુદેવ જાગી ગયા જોયુ તો હજુ સગીતનો કાર્યક્રમ તો ચાલુ જ છે

શૈયાપાલકની સામે વાસુદેવની આખો ફરી, એણે કહ્યું “ ક્ષમા કરો પ્રભુ ! ગીત મીઠુ લાગી રહ્યું હતુ, એટલે બંધ કરવાનો આદેશ આપી શક્યો નહિ ” વાસુદેવે કહ્યું “ હા, ઠીક તો તમને મારી આજ્ઞા કરતા પણ આ ગીતો વધુ મીઠા અને સારા લાગે છે, એનો દડ તમારે ભોગવવો પડશે ” તે જ વખતે એમણે ખીજા અનુચરોને આદેશ આપ્યો કે એના બંને કાનમા ગરમ સીસુ ઠલવી દો હવે તમે જોઈ શકો છો કે શ્રવણેન્દ્રિયની આસક્તિએ કેટલા ભય કર દુ ખને નિમત્રણ આપ્યું શ્રવણના રસને લીધો વાસુદેવની આજ્ઞા પળાઈ નહિ અને પગિણામે અસીમ દુ ખને નિમત્રણ મળ્યુ એટલે

પાંચે છદ્ધિઓમાં વિવચ જાનેનો માણસ વીતરાજકેવની બાણાણુ ઊંચ પન ક્ષી-
જનત-જનત કુખોનાં દાર ખોલી કે તો એમાં આશ્ચ્ય શુ કરવું !

એક કવિ કહે છે

મિયા લોહે સમઘાયો સો સો બાર ।

વિપય મુર્ગમ સો કુચ પાયો પુનિ સિન સો કિપટાયો ।

સ્વ પદ વિચાર રચ્યો પર પદમાં મદરત ક્યો જોરાયો ॥

જન ઘન સ્વજન મહી તેરે માહક મેહ કરાયો ।

ક્યો ન જાને કમ જાક સમામૃત ક્યાં નિજ સંત છુદાયો ॥

કવિ કેટલું સુદર કહી રહ્યો છે તે પોતાના મનને કહે છે તને કેટલી
વાર સમજાવ્યું કે તું વાસનામાં હસાર્થિ નહીં પરંતુ તારી બાહત જ જેવી
પણી જઈ છે કે જને એકથી વાર સમજાવું છું પણ તે બધું એવે જાણ છે
આ મનની બાહત મ કો । જેવી થઈ જઈ છે મ કોમને ? બાણુ જાણે
રોજ્યામાં આવે છે તે જ બાણુ તે જાણ છે તેવી જ રીતે મનને વાસના
તરફ ન જવા કેટલીવાર સમજાવવામાં આવે છે, તેટલી જ વાર તે એ જ
તરફ દોરી-દોરીને જાણ છે માતા બાળકને નવગાવી-ધાવ્યાવી સ્વ ઇ કપામાં
પહેરાવે છે પણ બાળક જ્યાર જઈ પાછું માટીમાં રમવા જાય છે જલ્દ
તેવી જ રીતે તમે પણ પેલા બાળક જેવું કમ તો નથી કરતાને !
ઉનામણમાં મુનિ મહારાજ વીતરાજ-રાણીના જળ વડે નવગાવી-ધાવ્યાવી
સ્વચ્છ કરે છે અને તમે જાગરમાં જઈ પાછાં ફરતાં તેવાં ને તેવાં જ જાણી
જાણો છો (સભામાં બસાવલ)

ખીજને કોઈર ખાતાં જોઈ જે સાવધાન જાની જાણ છે તેને કુલજ
કહેવાય છે પરંતુ છદ્ધિઓની ગુમામીયા જાણવેનો ખીજને પડતો જોઈને
પણ સલામ થતો નથી પત્રિકા ખીજ પત્રિકાને દીપકથી પ્રેમ કરતું
જો છે અને એને ખાજિમાં જળના પણ જુએ છે તો પણ તે દીપકની
જળની વાગ સાથે પ્રેમ કરવાનું છેડતો નથી વીતરાજ કેવ કમવાન મહાવાર
પોતાની છેકથી દેવતામાં આ તથા સાથે રાખી કરાવે છે

કવેષુ કો મિચિ મુયેઈ તિર્થ મકામિય વાવર સે કિનાઈ
રાગાકરે સે મહવા પર્યો આઝોય કાલે સમુદેઈ મચ્ચુ ॥

વિતરાજકન અ. ૩૨

જેમ દીપકની ઝળકતી વાટમા આતુર બનેલુ પત ગિયુ મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરે છે તેમ ડપના મોહમા તીવ્ર અનુશક્તિ રાખનાર પ્રાણી વિનાશના ખાણમા જઈ પડે છે, હિંદો એક કવિ પણ કહે કે .

દુનિયા ક્ષી ઝૂટી પ્રીતિ કરો મત, પ્રીતિ કરી લો પ્રયા ફલ પાયે । મૌન સૃગા અહી મહા અયંકર, પ્રીતિ સે લો મી પિટારે મે આયે । પ્રીતિ કે કારણ દેલો પતંગા દીપક મે પડ પ્રાણ ગમાયે ॥ દુનિયા .

હિંદોના આ કવિ દુનિયાની પ્રીતિને જૂડી ઠેરવે છે પણ તમે તો એને સાચી માનો છો ને । અગ્રે, આ મનડાને કહો કે હે મન ! તુ કેટલુ હકીલુ બની ગયુ છે ! અનત-અનત જ્ઞાનીઓએ જે સ સારને અસત્ય અને અસાર કહ્યો છે, એને તુ સત્ય માની બેઠો છે માછલીએ લોટની ગોળી સાથે પ્રેમ કર્યો ને પોતાનુ ગળુ વીધાવી લીધુ મફારીની બ મીના મધુરા તાન સાથે પ્રેમ કર્યો તો તે પણ પટારીમા દેદ થઈ ગયો ઈન્દ્રિયોના વિપયો તો કાચા સૂતરના પલગ પર બેસવા સમાન છે જે કાચા સૂતરના પલગ પર બેસશે તેના શા હાલ થશે એ તો તમે જાણો જ છો ખરે જ, ઈન્દ્રિયોના વિપયોએ ચારિત્ર્યના દુડગ કરી નાખ્યા છે

જીવનની સાચી શાંતિને પ્રાપ્ત કરવી હોય તો ઈન્દ્રિયો પર વિજ્ય પ્રાપ્ત કરતા શીખો પણ ઈન્દ્રિયો પર વિજ્ય પામવાનો એ અર્થ નથી કે તમે ઈન્દ્રિયોને નષ્ટ કરી નાખો લાગતમા થોડાક એવા પણ સાધકો થઈ ગયા છે જેઓ મનને ઝથાને ઈન્દ્રિયોને મારવામા રત રલા બિલ્વ-મ ગળની વાર્તા આવે છે એમની આખો વિકાર તરક ગઈ તો એમણે આખો ફેડી નખી અનાધિગના ફૂલો તરક હાથ વધ્યા તો હાથ કાપી નાખ્યા પણ આ રીત ખોટી છે આ તો મનની શેતાનિયતની શિક્ષા ઈન્દ્રિયોને કરવા જેલુ થયુ માટે ઈન્દ્રિયોને મારો નહી પણ એમને સાધો એને માટે પહેલા મન ઉપર વિજ્ય મેળવો એના પર વિજ્ય મળતા જ ઈન્દ્રિયો પરનો તમારો વિજ્ય નિશ્ચિત છે જ ગણધર દેવશ્રી ગૌતમ ઝ્વામી મહામુનિ દેશીકુમાર સામે આ રહસ્ય બતાવતા કહે છે

વજો જિવ જિયા પંચ પંચજિવ જિયા દલ ।

દસદહ ડ જિગિન્નાણં સન્વ સત્ જિણા મહં ॥

—ઉત્તરાધ્યયન અ ૨૩

એક મનને જીતી લેતા પાચે ઈન્દ્રિયો પર તમારો વિજ્ય થઈ જાય છે.

અને પત્નિ ઈન્દ્રિયો પર વિજય મેળવી લીધા બાદ પાને પ્રમાદો અને પત્નિ અવતો પર પશુ તમે વિજય પ્રાપ્ત કરી રહ્યા છે. આ રીતે તમે તમારા અતરની દુનિયાના તમામ યત્નો ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી શો છો. ઈન્દ્રિયોને તમારે ડેંગવથી નોંધીએ. નયનને કહેલો, ન્યા ન્યા તારી દષ્ટિ નય ત્યા ત્યા તું દ્રુપુ સત્ત્વ ખોળને કાનને કહેલો, ને ને તું સાલજે છે એમાંથી જીવન માટે પ્રકાશનું કિરણ લેને વાણીને કહેલો, ન્યારે હું મોલ ત્યારે ત્યારે એમાં સાકરની મીઠાશ મેળવને કાપાને કહેલો તું ન્યા નય ત્યા સેવાની સુખ સેવાવને

તમે તમારી ઈન્દ્રિયોને ને આ રીતે ડેંગવશો તો તમે નિસ્વ-સવમ્ભવ પથ પર આગળ વધી શકશો. સાધક-જીવનનું લક્ષ્ય જ સવમ છે કીમ્બ તમમદ્દજ કહે છે આ દેહ હેલ તો સવમને માટે છે” તમે પશુ આ પવિત્ર દિવસોમાં આવી પ્રતિજ્ઞા લેજો.

અસંજમ પરિચાણામિ સંજમ ડયલગમ્ભામિ ।’

હે પ્રભો ! હું અસવમનો રાહ જોડી સવમ તરફ આવું ! ન્યારે જીવનમાં સવમ આવે છે ત્યારે શાંતિ પોતે / સામે આવીને તમારી પાસે આવે છે એક વિચારો કહ્યું છે પ્રેમ ને પવિત્ર છે તો વૈભવનું શુ કામ છે ? જીવન ને અમુલ્ય છે તો પૈશાનું શુ કામ છે ? મન ને શુદ્ધ છે તો મહત્ત્વની આવસ્થકતા છે ? અને જીવનમાં જ સવમ છે તો કાનૂન-કાનૂની શી આવસ્થકતા છે ? જીવનમાં ને સવમ હેલ તો કાવલ-કાનૂની જરૂર જ નહી પડે હા તો આ પવિત્ર દિવસોમાં તમે અસવમથી પાછા ફરો અને તમે જેટલા સવમ તરફ વળશો તેટલી જીવનની સાચી શાંતિ તમારી નિકટ આવતી જશે

॥ શ્લ શાંતિ શાંતિ ॥

ભાસ્કર શુદ્ધ

ચોથ

જૈન ઉપામધ,
કાંઠવાડી સુ બર્ધ

૫૩.

નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ દર્શન

પ્રિય સજ્જનો અને શ્રીમતી માતાઓ,

પર્યુપણુ પરવના પાવન દિવસો ચાલી રહ્યા છે અધ્યાત્મ સાધનાનું આ પરવ આપણને સદેશ આપી રહ્યું છે કે આપણે લૌતિકતાથી પાછા ફરીએ અને આત્મ-સાધના તરફ વળીએ દુનિયાની રાહે ચાલતા અનત યુગો વીત્યા, હવે આપણે સાધના-પથ પર ચાલતા થઈએ અધ્યાત્મક જીવન વિતાવવાનો પવિત્ર સકલ્પ આપણી સામે છે આજની લૌતિકતા-પ્રધાન દુનિયાને આપણે અધ્યાત્મનો સદેશ આપવો છે આપણે કહીએ છીએ કે આપણી પાસે દુનિયાને દેવા માટે ઘણો મોટો અધ્યાત્મસદેશ છે પરતુ ન્યા સુધી તમે પોતે એ પ્રમાણે નહિ ચાલો ત્યા સુધી દુનિયા તમારા એ સદેશોએ નહિ સાલજે

ભાપણુ કરતા આચરણુ વધુ મહત્વ ધરાવે છે તમે કહો તો હું એક કલાક સુધી વીતરાગ અવસ્થા અંગે ભાપણુ આપી શકુ છું પરતુ પૂણુ વીતરાગ અવસ્થા મેળવતા કેટલો સમય લાગરો એ કાણુ જાણુ છે ? મોટા મોટા નેતાઓ સેવા અને સહયોગ ધર્મ ઉપર કલાકો સુધી લિજ્જતદાર ભાપણુ આપી શકે છે, એમના ભાપણુ ઉપર શ્રોતાજનો મુગ્ધ પણ જની જાય છે, તાળીઓના ગડગડાટ દ્વારા એમના ભાપણુનું સ્વાગત પણ થાય છે પરતુ એ ભાપણુકર્તાને કહેશો કે તમારી માતા ઘેર ખાટલે પડી છે-ખીમાર છે, એમની પાસે આજે રાત આખી જગતા એસી રહેવાનું છે, તો તરત એ જવાબ વાળશે કે એ મારાથી થઈ નહિ શકે તમે ખીજુ કામ અતાવો એમને કહેશો કે પાડોશીનું બાળક ખીમાર છે એને સારું દવા

લાવતી છે તે કહેશે મારી પાસે સમ્મ નથી. નોકરને મોકલી આપીશ-
ભાવણમાં જે સેવા જાડુ જતાવી રહી હતી તે આચરણમાં આવતાં જ
લમ્બી કેમ જતી ચર્ચા વાત એ જ છે એક સામરના શબ્દોમાં કહ્યું તે

હમેં કહના આતા દે કરના જદી આતા,
હમેં પોહના આતા દે જહના જદી આતા ॥

કહેવામાં વાર લાગતી નથી કે મનુષ્ય એક મિનિટમાં દિમાસને
આપી શકે છે પણ તાકાત તે આલવામાં લાગે છે આલુ પર ચર્ચા એક
એક ક્ષણે પરસેવાનાં ટીપાં પડવા લાગે છે ત્યારે દિમાસની કદરવો
પાર થાય છે આધ્યાત્મિક કદરવો પાર કરવી હોય તે આચરણને
અતિ કરવી પડે ત્યારે જ આપણે જીવનના લક્ષ્ય સુધી સ્થેત્વી રહીએ છીએ.

ધવન પુરુષ જીવવાન મહાવીરે જે આધ્યાત્મિક લક્ષ્યો જતાવ્યાં છે તે
બંને તમે પ્રવચન શ્રાવણી રજા છે. જ સુ પ્રવચન તમે શ્રાવણી શ્રુત્વા એ
આજે આપણે જીવનના ચોથા લક્ષ્ય સમ્મ વિચાર-વિનિમય કરીશું તારક
મહાપુરુષે જીવનનું ચોથું લક્ષ્ય એ જતાવ્યું છે કે -

“ સકિરિય પરિયાપ્નામિ કિરિયં હવસંપવરજામિ ।

અર્થાત્ આક્રિયા કે નિષ્ક્રિયતાને તણ આપણે સમ્મ જતીએ આજે
આપણુ જીવનમાં નિષ્ક્રિયતા આવી યઈ છે નિષ્ક્રિયતા એ પોતે જ જડ છે
જેનહન એ જડને નહીં પણ મૈત્ર્યનો ઉપસક છે મારે જીવનમાં પ્રવેશીથી
જ તને ત્યાગી સમ્મિ જતો. કાલ્યુ કે મૈત્ર્યનો ગુણ છે સદા ક્રિયાશીલ
રહેવું આદે નિત્યેદની અધકારપણુ દશા હોય, અથવા સિદ્ધતી સ્વરૂપ સ્થિતિ
હોય જતેમાં આત્મા સદા સમ્મિ રહે છે કાલ્યુ કે જૈન સિકાત પ્રમાણે
અતરાય કર્મનો કદી પણ પુણુ લક્ષ્ય થતો નથી તે સદા કયોપમરૂપે રહે
છે એટલે નિતો માં પણ આત્મા ક્રિયાશીલ તે રહે જ છે પછી એ વાત
નથી છે કે જોની ક્રિયા આત્માને તેના નિ / ગુણોથી દૂર ખેંચી યઈ નહ
ક્રિયા સ્થિતિમાં અતરાય કર્મનો સર્વથા ક્ષય છે અને તેથી જ ત્યાં આત્મા
નિજ મુખમાં સેદા પરિણુનનશીલ રહે છે

એવું કહેવાય છે કે જૈનદશન નિશ્ચિતપૂરક જ્ઞાન છે અને એના
ઉપર એવો આલેપ મહાવ છે કે એણે તે સદા નિષ્ક્રિયતા જ શીખવી છે
પરંતુ દુ ક્ષીલ કે જેમની આવી ધારણા છે તેઓએ જૈનદશનનું આતર-
લક્ષને ધા પડુ જ નથી. જૈનદશને કદી પણ યઈ એક અન્ય પરતે

આગ્રહ સેવ્યો નથી, કારણ કે આગ્રહમા એકાતની દુર્ગંધ છે જ્યારે જૈન-દર્શનનો આતર-પ્રાણ અનેકાતમા વસે છે એ સાચુ છે કે જૈનદર્શન નિવૃત્તિ-પૂરક છે તે ભૌતિક-પ્રગનિમા વધુ વિશ્વાસ રાખતો નથી પરંતુ એનો અર્થ એ નથી કે તે નિષ્ક્રિયતાનો ઉપાસક છે નિવૃત્તિનો અર્થ થાય છે, પાછુ ફરવુ તો શેનાથી પાછુ ફરવુ ? શુ પોતાના શુભ ભાવોથી પાછુ ફરવુ ? શુ આત્મિક સહગુણો અને શુદ્ધ વૃત્તિઓથી પાછા ફરવુ ? નહિ, પીછેહઠ કરવામા પણ વિવેક જળવવો પડશે

પીછેહઠનો અર્થ એટલો જ થાય છે કે આપણે વિકારોથી પાછા ફરીએ વાસનાઓ અને અશુભવૃત્તિઓથી પાછા ફરીએ એક અર્થાર્થ જૈનદર્શનની નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિનુ દર્શન કરાવતા કહે છે કે

અસુદ્ધાદો વિણવત્તિ, સુદ્ધે પવિત્તિ જ્ઞાણ ચરિત્તં,
વદસમિતિ ગુત્તિ રૂવં ચવહારણયાદુજિજ્ઞ ભાસિચં ॥

દ્રવ્યસંગ્રહ-૪૫

દ્રવ્ય સંગ્રહના શ્લોકાર્થમા સિદ્ધાંત ચક્રવર્તી આચાર્ય નેમચ દ્રવ્ય જૈન-દર્શનની નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિની વ્યાખ્યા બતાવી રહ્યા છે, અશુભથી નિવૃત્તિ અને શુભમા પ્રવૃત્તિ એ જ ચારિત્ર છે અશુભથી-આત્મવિકારોથી પાછા વળવુ તે ચારિત્રનુ એક અંગ છે તો શુભમા પ્રવૃત્તિ કરવી તે ચારિત્રનુ બીજુ અંગ છે જૈનદર્શનને કેવળ નિવૃત્તિવાદી કહેવો તે અર્થસત્ય છે, અશુભથી નિવૃત્તિ લેવી જોટલી જરૂરી છે તેટલી જ શુભમા પ્રવૃત્તિ કરવી જરૂરી છે.

આ જ નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિનુ અન્તદર્શન જ અક્રિયા અને ક્રિયાનુ રહસ્ય છે અક્રિયાનો અર્થ અહી અશુભ ક્રિયા છે. અને તેનાથી પાછા વળવાનુ છે કારણ અક્રિયાનો અર્થ તદ્દન ક્રિયાશૂન્યતા નથી હમણા જ મેં ઉપર જણાવ્યુ તેમ આત્મા કદી નિષ્ક્રિય રહેતો જ નથી અનંત કાળથી આત્મા ક્રિયા કરતો રહ્યો છે પરંતુ તે ક્રિયા તેને પોતાના લક્ષ્યથી દૂર હટાવી રહી છે કલ્પના કરો, એક બહેન સવારે વહેલી જાદી પોતાને હાથે ધરતો કચરો વાળે છે જો કે આજે આ કામને હલકુ ગણવામા આવે છે પરંતુ મુનિ માટે જોટલુ પ્રતિલેખન અને પ્રમાજ્ઞન જરૂરી છે તેટલુ જ ગૃહસ્થો માટે આ કામ જરૂરી છે કચરો સાફ નહિ થાય તો જળા બાઝી પડશે અને તેમા હવેતપત્તિ થયા બાદ એને દૂર કરવો એ સાચા જૈનનુ લક્ષણ નથી.

આ ? તે ખર્ચા ય સંપન્ન ધરમાં નોકર દ્વારા આ કામ થતુ છે
 પરંતુ નોકર તે શી જીવના રાખશે ? તેને જીવેલી શું દયા હશે ? જે-વ
 દિશમાં અનુકંપા નથી જેને તત્વનો બોધ નથી એવા પાસે જમણા અને
 દ્વાની શી આશા રાખી શકાય ? હા તે એક બહેન કચરો વાળી એક
 ખૂણામાં એકઠો કરી દે છે એણે પણ ક્રિયા તે કરી જ છે બીજી બહેન
 આવી અને એણે પેલા કચરુને છપાચી બહાર ફેંકવાને બદલે ફરી ધરમાં
 વીંચેરી દોષી ક્રિયા તે બનેએ કરી છે પરંતુ પહેલી બહેનની ક્રિયા તે
 સ્વર્ગક ક્રિયા છે ત્યારે બીજી બહેનની ક્રિયા તે નિષ્ફળ ક્રિયા છે તેવી જ
 રીતે મિત્તાત્વ અને આશાન અવસ્થામાં આત્મા જે કંઈ ક્રિયા કરે છે તે
 આ બીજી બહેને કરી હતી, તેવી ક્રિયા છે તે કચરુને બહાર ફેંકી નથી
 અપિતુ વિગતને વાસનાથી કચરો પાછો ધરમાં ફેલાવે છે એટલા માટે
 એને અશુભ ક્રિયા કહેવાય છે ત્યારે આપણે તે શુભ ક્રિયા કરવી છે

તમે અશુભથી શુભ બણી નમન કરો. તમારે વિચારવુ જોઈએ કે
 તમારી ક્રિયા શુભ તરફ જાય છે કે અશુભ તરફ ? તમારા મનની પ્રવૃત્તિ,
 વાણીની પ્રવૃત્તિ તેમ જ શરીરની પ્રવૃત્તિ શુભમાં છે કે અશુભમાં ? મન વડે
 તમે પરદિન માટે કેટલુ ચિંતાન કરો છો ? કુ માત્ર હું, અદિત ચિંતાનમાં
 તમારુ મન જણ નહિ હોય કાગલુ તમે આવક છે બનવાન મહાવિરની
 છાપાસક છો પરંતુ તમારા પાંચેથીની દુકાને ચિરથી જાય છે અને તમારી
 દુકાને એક પણ માદક આવતો નથી ત્યારે તમારુ મન શુ બેસે છે ? કે
 બનવાન આની દુકાને ઉપર માદકો સા માટે જાય છે ? એની દુકાને બધ
 થઈ જાય તે સારુ આ અશુભ વિચારો છે એકબી અને તેથી પાંચાની
 ક્રિયા તે અશુભ ક્રિયા છે. તમારા ઘણે કોઈનુ જમુ થાય તે કરવે ખરુ
 કોઈને લેવી જા શો તે નહિ જ પાણી મુજિયાને જમીન સાથે સિંધર કરે
 છે અને પ્રચલ દવા એ મુજિયાને ઉખાડી દે છે એટલે દબે તમે વિચારી
 શો કે તમારે શુ બનવુ છે ? દવા કે પાણી ?

કુ તે તમને સમ્પાદ આપીશ કે દવા નહીં પણ પાણીનુ કામ કરવે.
 બી નના ખમ મજબૂત કરવે. પાણુ સંજુ છે ખમુ જમ્યાવુ મુરોત છે
 આ જાનના નિર્મોલમાં એક વા માત્રુ દરી ખમુ એને તોડી પાગવા માટે
 તે દાત હો જ વિવશ ખીપ્ત થશે સ્વપ્નમાં બહુ અજબ કોઈ જડ
 માનવજમુ તમારો જાગરો વર્ષને બ વાની કોઈક કરે તે તમે એને લોવામાં
 માર કસ્તો. અરે પેટી આઠ આનવાળો લોકી ખમુ આજવામાં અને આજળ

વધવામા મદદ કરે છે, ત્યાં તમે તો વળી ચેતનામય છો, પર્યેન્દ્રિય છો અને મનુષ્ય છો, પછી ખીજને આગળ વધવામા મદદ ન કરો એવું કદી સભવે ખરું ?

વારુ તો આજે તમે જ્યારે ઘેર જાઓ ત્યારે વિચાર કરજો કે હું અને મારી સપત્તિ ખીજના વિકાસમા કેટલા સહાયક થઈ રહ્યા છીએ ? યાદ રાખજો, પુણ્યના મુયોગે તમને જે સાધનો મળ્યા છે, એ વહેતી ગગામા કોઈ હાથ ધોવા આવે તો ઈન્કાર કરશો નહિ આમ કરશો તો પુણ્યની ગગા વહેતી જ રહેશે, પરંતુ જ્યારે સ્વધર્મીઓની સહાયતાથી હાથ સકોચાશે ત્યારે પુણ્યની ગગા પણ સક્રિય બનતી જશે

હું આપીશ તો ખાઈશ શું ? મારા બાળકો ભૂખ્યાં મરશે સહાય કરવાના ટાણે આ જાતના વિચારો જેના મનમાં આવે છે તેને પુણ્યના તત્ત્વ પર શ્રદ્ધા જ નથી એમ હું તો કહું હસવાથી આનંદ ખૂટતો નથી. તેમ દેવાથી સપત્તિ ખૂટતી નથી હા, પણ ઈન્કાર કરવાથી જરૂર તે ઘટી જાય છે

એક શહેરની વાત છે એક સપત્તિસપ્ન બહેન એક સાધ્વીજીના દર્શન કરવા સારુ આવી લગભગ પચ્ચીસેક હજારની મોટરકારમાંથી તે નીચે ઊતરી એના હાથે અને માથે મોતી જડા આભૂષણો હતા, તે ઉપર ગઈ અને સાધ્વીજીને વદના કરી સપત્તિસપ્નની વદના પણ જરા જોવા લાયક હોય છે તે વધુ નમી શક્તા નથી કારણ વધુ નમવા જતા જરા કપડાની ઈસ્ત્રા બગડી જવાનો ડર રહે છે અને એમા વળી થોડી પૈસાની ગરમી પણ વિનમ્રતા અને ક્રોમળતાને ઓછી કરી દે છે

હા, તો શેઠાણીજીએ તેરી જ લટકેદાર વદના કરી, અને નીચે એમી ગઈ પાસે જ એક ગરીબ વિધવા બહેન બેઠી હતી એની આર્થિક સ્થિતિ કથળેલી હતી તે અહમ-અહમના પારણા કરતી હતી સાધ્વીજીએ એના તરફ સકેત કરતા કહ્યું આ ગરીબ બહેન છે, ધાર્મિક જીવન વ્યતિત કરે છે કઈક મદદ કરો ગંકા તો સારુ પુણ્યપ્રકૃતિએ તમને દીધું છે, તો એનો આવા શુભ કામોમા ઉપયોગ થાય તો તે શુભ ફળ જ આપશે

મહાસતીજીની વાત સાલળીને પેલી શેઠાણી બોલી મહારાજ, ઊંટની ગરદન લાખી છે તો તે શુ કાપી નાખવા માટે છે ? વધુ પૈસા છે પણ તે વહેચી નાખવા માટે નથી અને એક પૈસા પણ તેના હાથમાંથી સર્યો

નહિ લોડી વાર તે ત્યાં બેઠી પછી તે મોટરમાં બેસી પોતાને ઘેર આવી ગઈ આ બીજા જગ્યાને હજુ ૭ દિવસ પછી વીત્યા નહિ હોય કે તે જાહે-
નનો પુત્ર કાળા જામરને અને પકવઈ ગયો અને તે પછી એવા સકળમાં
કે છૂટવાની કોઈ જગ્યા રહી નહિ. એના કેસ પછળ રૂપિયા દસ હજાર
છોડી ગયા અને આખરુ પછી માટીમાં મળી ગઈ બેટની તરફ એક જ
કપારે કપાઈ ગઈ

આને તમે વિચારો કે તમારી સંપત્તિનો કેટલો ભાગ શુભ આતે
વપરાય છે અને કેટલો અશુભ આતે ? પોતાના વૈભવ અને વિલાસમાં
સંપત્તિની કમી નથી તમારે રેલવાયા કરવી હશે તો ફર્ટ ક્લાસની ટિકિટ
લેશો. સિનેમાખરમાં પાંચની ટિકિટ નહિ મૂકે તો હસની બેસો. પછી કોઈ
મરીને પોતાની સભાગ જાન્યુએ મૂકી હાથ પસારી તો તમામ ઈન્કમટેક્સ,
સેન્સટેક્સ વાદ આવી જશે અને આરે સમા તુ કોઈ કામ આવશે તો
કદી ભાડેશ કે સાહેબ હજુ તો ૭ દીકરીઓને વરાવવાની જ શુભ કાર્યમાં
સે-સે જમના વાદ આવી જાય છે શુભ કાર્ય માટે આરે દિલ સકુચિત
અને છે તો સમજી લેવું જોઈએ કે હજુ શુભ અને અશુભનો ભેદ સમજાવે
નથી ! નરતત્વમાં પુસ્તક અને પાપ તત્ત્વનું રહસ્ય કે તા-કરતાં મળુ સુષ્ટુ
પરવું જીવનના મેદાને આ પ્રકારે આ જાણ્યો ત્યારે નાસી જ જમા !

તેનજીવન શરમાવે છે કે તમે અશુભમાંથી શુભમાં પ્રવૃત્ત થાઓ અને
શુભમાંથી શુદ્ધતા જાણી જાઓ. પ્રથમ પરિસ્થિતિ તે અશુભ છે પુસ્તક શુભ
છે તે નિર્જીવની પરિસ્થિતિ શુદ્ધ છે તે તે શેષો રૂપિયો છે અશુભને
સમ્યાપ્ત કરવા માટે શુભ પરિસ્થિતિ અભાવમાં આવે છે કારણ કે કાંઈ
વડે કયિ કાંઈ શકાય છે સસારના યમને નિવારવા માટે ત્યાજ્યે થય
અપનાવવું છે અને ત્યારે ત્યાજ્યે પછી યમ સમ્યાપ્ત થાય છે ત્યારે ધૈર્યમ
અવરવા પ્રાપ્ત થાય છે

તમારી અને મારી તમામ સાધના વતરામ દશ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે છે
એક કવિએ પ્રાધના કરતાં કહ્યું છે કે :

પ્રમુ વીતરાગ સ્વામા વદ પ્રાધના દમારી

હમ મિજ સ્વરુપ વાયે વાયે દશા મુદ્દારી ॥

આપની પ્રાધનાનું સહન છે નિવારણ ત્યજ થા મેજરવી એની સાધના

માટે આપણે સાધના ક્ષેત્રમાં ઝપલાવવું પડે તમે વિચાર્યું તો ધણુ છે, પણ હવે આચરવું પડે એ ખરું છે કે લક્ષ્ય વિના નીકળી પડવું પણ ખોટું છે, પરંતુ કેવળ બાણી લેવા માત્રથી મઝીલ આવી જતી નથી એને સારું તો ચાલવું પડે કસવાથી સોનાની પરીક્ષા થાય છે તો સોનાથી એરણની પરીક્ષા થાય છે જે એરણ એ બનાવી શકે કે આ સોનું છે કે પિત્તળ છે તે એરણ નથી, એ છે કાળો પથ્થર ! એવી જ રીતે જ્ઞાનથી ક્રિયાની બાણી થાય છે, અને ક્રિયાથી જ્ઞાનની વિવેકયુક્ત ક્રિયાને બેધ એ ઓધ થાય છે કે એણે જ્ઞાન મેળવ્યું છે.

ક્રિયા જ્ઞાનને વેગ આપે છે એના અભાવે જ્ઞાન પાગળ રહે છે આચાર્ય માધવ-મુનિજી મહારાજ પ્રભુ પાર્શ્વનાથની સ્તુતિ કરતા ક્ષરભાવે છે કે,

લંઘત વદન નાથ પ્રતિ ઢિન ચે
પસો વિપમ પદારો ।
ચરણ રૂપ દેવો ચરણ કૃપા કર,
તો નહીં લંઘત વારો
શરણ મૈં લીનો તુમ ચરણારો ।

આચાર્ય માધવ મુનિજી મહારાજ કે જેને માટે એ કહેવત રચાઈ છે કે, “સો સાધુ અને એક માધવ ” અને જેમની સિ હગર્જનાની સામે વિરોધીઓના પ્રાણ કપતા હતા-તેઓ પ્રભુની સ્તુતિ કરતા કહી રહ્યા છે. “આ સ સાર એક પર્વત છે અને એ પર્વત એવો તો વિપમ છે કે એના પર જેમ જેમ હું ચઢતો જાઉં છું તેમ તેમ એ વધતો જ જાય છે પરંતુ હું પ્રભુ, ચારિત્રધી ચરણ (પગ) મળી જાય તો એને ચઢવામાં કશી વાર લાગશે નહિ ”

ચારિત્ર અર્થાત્ જ્ઞાનયુક્ત ક્રિયા ભવ-શ્રમણને સમાપ્ત કરી છે સિક્કો એક બાબુથી ધસાયેલો હોય તો અગ્નરમાં તે ચાલતો નથી એવી જ રીતે જ્ઞાન-શૂન્ય ક્રિયા પણ લક્ષ્ય સુધી પહોંચાડી શકતી નથી જ્ઞાનરહિત ક્રિયા આધર્મી ક્રિયા છે તો નિર્મિત્ત જ્ઞાન પગુ છે અને પોત-પોતામાં અધૂરા છે હબર લૂલા એકઠા થઈ જાય તો પણ એક પૂર્ણ વ્યક્તિનું કામ કરી શકતા નથી જે જ્ઞાન આચરણમાં આવ્યું નથી તે કેવળ એક બાતનો ભાર જ બની રહે છે

આચાર્ય ભદ્રપાહુ સ્વામી ક્રિયારહિત જ્ઞાનને ભારૂંપ બતાવતા કહે છે

મહા કરો અમ્બુજ મારવાહી
 મારસ્સવાહી જહુ અમ્બુજસ્સ ।
 પર્વ શુ ણાળી કરણેજ હીજો
 મારસ્સ વાહી જહુ સોમ્મહ પ ॥

વિદ્યોચાયવપદ માધ્ય

મહા એક સુખધિત ચીજ છે એવું એક રીપું તાપથી તપતાં યરીએ શીતળતા પ્રદાન કરે છે મનુષ્ય તે શુ વિપધર શાપ એવી સુવસર્થ પોતાને બૂલી જાય છે પરંતુ મહાને જે ગ્રહે પર લાડવામાં આવે તે શુ એવી સુખધનો આનંદ માણી શકશે! એ તે વિચારશે કે હુ ક્યારે મારા સ્થાન પર પહોંચું અને મારી પીઠે લાડલા આ ક્યારથી મુકા જાઉં હશે! શાઉં આજભવેલા આમાર્ગ કલ્યાણુ કહે છે કે જસ આ જ રીતે જેણે જાન મેળવ્યું છે પણ એને એક અથ પશુ આચરવમાં જાતેથી નથી તેવો ભોલો આ ગમિય જેવા જાનના ક્યારવાકક માત્ર છે એવો આનંદ એમના નસીબમાં નથી.

જાન હોય કે ખન હોય અને ક્યારે ઉપયોગમાં આવતાં નથી ત્યારે એ કેરોજ ક્યારપ જ જાતી રહે છે ખન મેળુ કરવા શાડુ પરસેવા વહાળ્યો, સવારથી સાજ સુધી રોડધામ કરી અને લોક મેચુ કહું તરુ ક્યારે સુખ લાગી ત્યારે એમાંથી ખાતું નહિ કે કશીય ઉપયોગ કયો નહિ. એવો એવા લક્ષ્યાધિપતિઓ જેવામાં આ વા છે કે એ સવારે પોતાનાં જાજોને દુધ તે શું પણ અધાનું પાણી પણ ખતા નથી સંપત્તિ હોવા છતાં એને સદ્બચ ન કરવાર આવે જ અજ્ઞાનિયો છે તેવો ભોલો મારવામાં પશુ કહું હોવા છતાં તરસે મન્યાર જેવા છે.

જાનની વાત પણ એવી જ વસ્તુ છે જણુ એવી એવીને ધીમ્બ, ક્યારે વહેલાં બી એવું અધ્યવન કયુ આધી રાત સુધી જાગીને એને શાદ કહું પણ ક્યારે એને જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રથમ આજો ત્યારે ત્યાંથી નાહા. એનો અથ એ જ ધરો કે એણે નજુવા જેવું જાણ્યું છે પુત્રમહ પુત્રમહ પોખી-જોખીને જણુ સુખ્યુ છે પણ એ / પુત્રમયે ઉપતથી ક્યારે મનનાભવ દુર કરવાની વાત આપી, સ્વધર્મીને કહ્કિ આપવાની વાત આપી, દામ સંજોયાવ તાજ્યા આમ / જવાનુ હોય તે પછી એ જહું ધીમવનિ અને રહણુ કરવાને શી અથ ?

માહિતી મેળવવી એ એક ચીજ છે અને વસ્તુને ગ્રહણ કરવી તે બીજી ચીજ છે એક હીરાની કિંમત બાણી લેવી તે સરળ છે, કિંતુ હીરાને ખરીદી લેવો તે કઠિન છે પાસે રૂપિયા હોય તો જ ખરીદી શકાય છે. ઇતિહાસ-લખવામા વાર લાગતી નથી પરંતુ ઇતિહાસ બનતા વાર લાગે છે એક લેખક ભગવાન મહાવીરનો ઇતિહાસ એ દિવસમા લખી શકે છે પરંતુ એ પતિત પાવન પુરુષોત્તમ ભગવાનનો ઇતિહાસ બનવામા કેટલો સમય લાગ્યો ? આર-આર વર્ષ સુધી કઠોર તપશ્ચર્યા કરી એ ભયાનક કષ્ટોને સહન કર્યા પછી જ તેઓ ભગવાન બની શક્યા એની વાત સાલળતાની સાથે જ કાયરોનું હૃદય થરથરી જાય છે. ત્યારે એ કથનીના નિર્માણમા કેટલી સાધના અને સયમની જરૂર પડી હશે ?

ચિત્તોડનો ઇતિહાસ લખવામા શુ વાર લાગવાની છે ? પરંતુ તેની રચનામા કેટલા સાહસ અને વીરતાની આવશ્યકતા પડી હશે, એ કોણુ નથી બાણુતુ, વારુ ? પેલી સુકુમાર રાણીઓ જેમના પગ તળે ફૂલોની પાદડીઓ રહેતી હતી તેઓ સતીત્વના રક્ષણ કાળે ધગધગતી ચિતામા ફેદી પડી કેટલું સાહસ હશે એમનામા ? હા, તો સાલળવા અને બાણુવામા વાર લાગતી નથી પણ વાર તો ત્યાં અને ત્યારે જ લાગે છે કે ત્યારે એ રસ્તે ચાલવાનો પ્રયત્ન આવે છે મુખર્ષિનું નામ સાલળી લેવા માત્રથી કે તમે એનો રસ્તો બાણુ લેવા માત્રથી હું કાઈ મુખર્ષિ પહોચી શક્યો નથી, એને સારુ થઈને તો ચાલવું પડ્યું, ભય કર ગરમી સહીને પણ ચાલવું પડ્યું રસ્તે પગ્સેવાના દીપા ચાલી નીકળ્યા હતા ત્યારે જ તમાની મુખર્ષિનગરીમા હું પહોચી શક્યો છું.

બાણી લેવાથી અડધી સમઘ્યાનો ઉકેલ આવે છે, પરંતુ મજીલ સુધી તો આપણે ચાલવા માડીએ તો જ પહોચી શકીએ છીએ એટલે કહેવામા આવ્યું છે કે

જ્ઞાન ક્રિયામ્યાં મોક્ષ ॥

મોક્ષની મજીલ સુધી પહોચવા માટે જ્ઞાન વ્નેઈએ કે ક્રિયા ? માની લો જ્ઞાન વિના અગ્નિ આવતું નથી, અને ક્રમ્ણ જ્ઞાન વિના મોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી પરંતુ યથાખ્યાન અગ્નિ વિના કેવળજ્ઞાન થઈ શકતું નથી. મોક્ષ માટે કેવળજ્ઞાન જરૂરી છે પરંતુ કેવળજ્ઞાન થયા પછી પણ ત્યાં સુધી આત્મા સર્વ સવરૂપ સ્પર્શ અગ્નિ અને ગૈલેગી અવસ્થા પ્રાપ્ત કરતો

નથી ત્યાં સુધી આત્મ્ય મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. મોક્ષનું સૌથી નિકટ
 મતીનું કારણ તે ચારિત્ર જ છે. ચારિત્ર વિના આનંદ પ્રત્યુ આવતો નથી.
 કરમના કરો એક માણસ પ્રીતિભોજનમાં ગયો. સાલુમાં પુરીઓ આવી
 અને સાલુ પ્રત્યુ આયા તે સાલુ ખાવાને બદલે ખિસ્સામાં ભરવા લાગ્યા.
 હવે તમે જ બતાવો શું એને સાલુ ખાવાનો આનંદ મળશે ખરો? સાલુને
 ખિસ્સામાં ભરવાથી નહિ ખાવાથી આનંદ આવે છે તેવી જ રીતે જ્વન
 વસ્તુનું સ્વરૂપ નક્કી લેવા માત્રથી નહિ પરંતુ એને જીવનમાં ઉતારવામાં
 આનંદ આવે છે.

તમે જે કાર્મિ સંભળ્યું છે અને જે કાર્મિ જાણ્યું છે તેને તમે જીવ
 નમાં ઉતારો. ચારિત્ર તરફ ભરવા માડિયાં પાયાં જ તમને તમારા સમ્પત્તિ
 સક્ષય સુધી પહોંચાડી શકશે.

જી શાંતિ શાંતિ

જાવજી વડ મોદલ
 (વિક્રમ સવત ૨ ૧૬)

જે મર્મ સ્થાનક
 કાંઠાવાળી મુજબ

આલોકને પરધોળના સુખ જ્વાની દશા પર /
 નિભર છે

પણને આરાથી પેટ ભરાઈ જવાના સમયનું રાત
 દેમ છે જ્યારે મૂખ મનુષ્યને પેટના પરિણામનું જ્વાન દેવ
 નથી

આજતું વ્યાખ્યાન દર્શનવિશુદ્ધિ નથી જે દર્શન-વિશુદ્ધિને સમ-
જ્યા, પોલોના માપો દર્શનને સમજવું પડે દર્શનનો એક અર્થ છે જેણે,
જે સામાન્ય નીતે પ્રચલિત છે દર્શનનો એક અર્થ તાર્કિક ગિદાત પાણુ છે
અમુક ખાસ પ્રકારની વિચારધારા પનુ આપણે ત્યા દર્શનના નામે ઓળખાય
છે જેમ કે વૈત્તેદર્શન, ધૌદર્શન, સામ્યદર્શન વગેરે દર્શનનો એક
ખીને પાણુ અર્થ છે, જે શ્રદ્ધાના અર્થમાં વપરાય છે તત્ત્વનો નિનય એ
પાણુ દર્શનની એક પરિભાષા છે આપણે અહીં છેલ્લા અર્થમાં દર્શનનો
પ્રયોગ કરવાનો છે

જ્યા સુધી દર્શન પ્રાપ્ત થતુ નથી, ત્યા સુધી અત્યનુ દર્શન નથી થઈ
શકતુ. વગ્તુને તેના સાચા સ્વરૂપમાં જોવી તે શુદ્ધ દર્શન છે હેય (ત્યાજ્ય)
વગ્તુને હેયરૂપે, જ્ઞેય (જાણવા યોગ્ય) ને જ્ઞેય અને ઉપાદય (પ્રાપ્ત કરવા
જેવી) ને ઉપાદેય તરીકે ઓળખવી તેનુ નામ દર્શન છે

સમ્યક્દર્શન એક ખીજ છે જે એક દિવસ ચાગ્રિતના વિશાળ વડલામાં
પક્કટાઈ જઈ, સસારના અનંત અનંત પ્રાણીઓને માટે શાંતિ આપનાર
બને છે તે સાધનાના લય મહેલનો પાયો છે પાયા વિના-મજબૂત પાયા
વિના, રેતી ઉપર ચણાયેલો મહેલ ક્રેટલો વખત ટકી શકે! અતરમાં જ્યા
સુધી સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત નથી થતો, ત્યા સુધી, કેવળ ઉપરના ક્રિયા-
કાંડો, આત્માને લવપર પરાના ચક્કરમાંથી મુક્ત કરી શકતા નથી લલે
તેનાથી ધ્વર્ગના મહાન સુખો મળે પણ જન્મમરણના ફેરા જરા પણ
ધટતા નથી

સમ્યક્દર્શનના અભાવે કરવામાં આવતી સાધનાની કિ મત, એકડા -

વિનાના મીઠા જેટલી છે અને પહેલાં એકઠું હોય અને પછી મીઠા ચક્કવતાં જાય, તે દરેક મીઠું તેની કિંમત હસજણી વધતી જાય છે જેટલાં મીઠાં વધારતાં જાય તેટલા દરેક વખતે તેની કિંમત હસ હસજણી વધતી જાય. પરંતુ જો એકઠું ઠાગી નાખવામાં આવે, તો પછી તે મીઠાની થી કિંમત રહેશે ? જો જ રીતે સાધવાને માટે સમ્મત્ત એકાગ્રુ કામ કરે છે

સમ્મત્તનની આ વિશાળ અણુગણની પાછળ એક રહસ્ય છે તે આપણને નવી દૃષ્ટિ આપે છે તેની પ્રાપ્તિ પછી જીવન અને જગતને જોવાની રીત બદલાઈ જાય છે તમે તમારા મિત્રને ત્યાં ગયા અને તેના ધરમાં એક સોનાની વીડી પડેલી જોઈ તમારા મધ્ય પછે કાઈ બીજાને માણસ આવ્યો અને તેણે પણ જોઈ જોઈ જાન્યેણે પણ જાન્યેણે જોવામાં ફેર છે. એક મિત્રની દૃષ્ટિએ જુઓ છે અને બીજા ચોરની દૃષ્ટિએ તમે જોઈ તે તમને વિચાર થયો કે તમારે મિત્ર જુઠી ગયો છે તેણે જુઠી કરી છે સોનાની વસ્તુ આમ રખાતી ન રાખવી જોઈએ એ આવે તો કુ તેને વાવ કરુ બીજા જે બાઈ આવેછા છે તે બીજા જ વિચાર કરે છે તે વિચારે છે કે જો આ જરા ખસી જાય તો કુ વીડી હાથ કરી લઈ

સમ્મત્ત ન સચારને જોવાની દૃષ્ટિ આપે છે તે સચારના સર્વ જીવો પ્રત્યે મિત્ર ધિ આપે છે તેમાં નિકારી બાવનાનો નાશ થઈ અધિકારની દૃષ્ટિ આવે છે વિશ્વના પ્રણીમાત્ર પ્રત્યે તેના હૃદયમાં સમભાવની ધારા પ્રગટ થાય છે સાથે જ તેનામાં અનાસક્તિભાવ પણ પ્રગટે છે જેથી તે સચારની વાસનાઓનો હૃદયમાં પ્રવેશ થતા દેવો નથી. વહાણ પાણીમાં ચામે છે તેની આરે તરફ પાણી હોય છે તેના આધી બામ પાણીની અંદર હોય છે તેની નિમ્ને અચામ પાણી છે છતાં તે ફળદ્રુ નથી કારણ કે તે પાણીને તેની અંદર પેસવા દેતુ નથી તેમ, સમ્મત્તની પણ સચારની અંદર રહે છે તેની આરે તરફ વાસનાનો સાગર છે ઈર્ષ્યા અને દેવના મનરમ્યો કરતા હોય છે છતાં તે તેમાં ડૂબતો નથી કેમકે તેને તરવાની કળા આવડે છે

કુશળ તારો તળાવ અને સમુદ્રમાં તરે છે જોડે સુધી ફળદ્રુ આરે છે કિન્તરે કિનેસ અગ્નિને ચિતા માય છે કે આ તો છેક નીચે ગયો હવે આવી ઠકરી કે નહીં ? પણ ધૈર્ય ન વારમાં તગનારો ઉપર આવી જાય છે સમ્મત્ત નવાળો આત્મા સચાર સમુદ્રના કિશ્કિમાં ડૂબી આરે છે છતાં તે ડૂબતો નથી. કારણ કે સચારની વાસનાને તે અંતરમાં પ્રવેશ કરવા દેતો નથી.

આવી અનાસક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે અતરમાથી મોહની ભાવના દૂર થવી ભેદજ્ઞે ન્યા મુધી મોહની ભાવના છે ત્યા મુધી સસારની ભાવના મીઠી લાગશે જ લીખડો કડવો હોય છે પરંતુ જ્ઞેને સાપ કરડ્યો હોય અને જ્ઞેના શરીરમા તેનું ઝેર ફેલાયેલું હોય, તેને કડવા લીખડાના પાન પણ મીઠા લાગે છે પણ ઝેર ઊતરી જતાં લીખડાનો કડવો સ્વાદ જણાઈ આવે છે. એ પ્રમાણે ન્યા મુધી આત્મામા મિથ્યાત્વનું ઝેર ફેલાયેલું હોય છે ત્યા મુધી ભૌતિક પદાર્થોમા મીઠાશનો અનુભવ થતો રહે છે અધ્યાત્મનું અમૃત પણ તેને અપ્રિય લાગે છે મોહનીય કર્મની સ્થિતિ સિત્તે ક્રોડક્રોડીથી સાગરો પામની છે તેમાથી અગનોતેર ક્રોડક્રોડીથી પણ કાઈ વધુ ક્ષય થાય છે ત્યારે તો આત્મામા જમો અરિહંતાજ કહેવાની ભાવના જાગૃત થાય છે

સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિનો ક્રમ

હવે આપણે જરા સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિના ક્રમ ઉપર વિચાર કરીએ જેવી રીતે નદીના પાણીમા પડેલો પથ્થર, નદીના પાણી વડે અથડાઈ, ધસાઈને, સ્વાભાવિક રીતે, ગોળ બની જાય છે, તેવી રીતે આત્મા, સસારની ઠોકરો ખાઈને અકામ-નિર્જરા દ્વારા, કર્મબંધનથી હળવો બને છે, ત્યારે રાગ-દ્વેષની ગ્રથિને ભેદીને, સમ્યક્ત્વની અભિમુખ બને છે ત્યાર પછી, તેની આતર-ઉત્ક્રાંતિ ચાલુ રહે છે પરિણામોની વિશુદ્ધિ દ્વારા દર્શન સપ્તકનું ઉપશમન, ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમ કરે છે ત્યારે જ આત્મા સમ્યક્ત્વના અસીમ પ્રકાશનો અનુભવ કરે છે

આ હું એકી સાથે કહી ગયો છું પણ તે વધારે વિવેચન માગે છે, તમારા મનમા થશે કે દર્શનસપ્તક શું છે, તેનું ઉપશમન કેવી રીતે કરી શકાય છે. ક્ષય અને ઉપશમ શું છે ?

૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ	૨ અનંતાનુબંધી માન
૩ અનંતાનુબંધી માયા	૪ અનંતાનુબંધી લોભ
૫ મિથ્યાત્વ મોહનીય	૬ મિશ્ર મોહનીય અને
૭ સમ્યક્ત્વ મોહનીય	

આ સાત દર્શન-સપ્તક કહેવાય છે અનંતાનુબંધી ચતુષ્ટય ઉપર તો તમે સાલળી ચૂક્યા છો કષાયવિજય સબંધી બોલતી વખતે તેના ઉપર હું પૂરવું કહી ચૂક્યો છું મિથ્યાત્વના સબંધમા, આચાર્યોએ પૂરવું વિવેચન કર્યું છે

વિનાનાં મીઠાં જોઈ શકી છે એ પહેલાં એકાએક હોય અને પછી મીઠાં મધવનાં જાણે, તો દરેક મીઠાં તેની કિંમત દસગણી વધતી જાય છે જોઈ શકી મીઠાં વધારતાં જાણે તેટલા દરેક વખતે તેની કિંમત દસ દસગણી વધતી જાય. પરંતુ એ એકાએક કાની નાખવામાં આવે, તો પછી તે મીઠાની શી કિંમત રહેશે! એ જ રીતે સાધનાને માટે સમ્મત્ય એકાગતુ કામ કરે છે.

સમ્મત્ય નની આ વિશાળ સુલુચાણની પાછળ એક રહસ્ય છે તે આપણને નવી દૃષ્ટિ આપે છે તેની પ્રાપ્તિ પછી જીવન અને જન્મને જોવાની રીત બદલાઈ જાય છે તમે તમારા મિત્રને ત્યાં ગયા અને તેના ઘરમાં એક સોનાની વીરી પડેલી જોઈ તમારા મન પછી ઈર્ષ્યા જીન્ને માણસ જાણે અને તેણે પણ જોઈ જોઈ બન્નેએ પણ બન્નેના જોવામાં ફેર છે એક મિત્રની દૃષ્ટિને જુએ છે અને બીજાને ચોરની દૃષ્ટિને. તમે જોઈ તે તમને વિચાર થયો કે તમારા મિત્ર શૂંથી ગયો છે તેણે શૂં કરી છે સોનાની વસ્તુ આમ રખાતી ન રખવી જોઈએ. એ આવે તો હું તેને વાત કરું બીજા જે શાઈ આવેલા છે તે બીજા જ વિચાર કરે છે તે વિચાર છે કે જો આ જતા ખસી જાય તો હું વીરી હાથ કરી લઉં.

સમ્મત્યન સંસારને જોવાની દૃષ્ટિ આપે છે તે સંસારના સર્વ જીવો પ્રત્યે મિત્રવૃત્તિ આપે છે તેમાં વિકારી શાવનાનો નાશ થઈ અધિકારની દૃષ્ટિ આવે છે વિશ્વના પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે તેના હૃદયમાં સમભાવની ધારા પ્રવૃત્ત થાય છે સાથે જ તેનામાં અનાસક્તિભાવ પણ પ્રવૃત્ત છે જેથી તે સંસારની વાસનાઓનો હૃદયમાં પ્રવેશ થવા દેતો નથી. વહાણ પાણીમાં આવે છે તેની ચારે તરફ પાણી હોય છે તેના આધી શાવ પાણીની અંદર હોય છે તેની નીચે અશાવ પાણી છે છતાં તે ડૂબતું નથી. કારણ કે તે પાણીને તેની અંદર ખેંચવા દેતું નથી તેમ, સમ્મત્યની પણ સંસારની અંદર રહે છે તેની ચારે તરફ વાસનાઓ સાગર છે ઈર્ષ્યા અને દ્રેવના મજરમજો કરતા હોય છે છતાં તે તેમાં ડૂબતો નથી કેમકે તેને તરવાની કળા આવડે છે.

કુશળ તારો તળાવ અને સમુદ્રમાં તરે છે જોડે સુધી ડૂબકો મારે છે. કિનારે જીએસ અગિને ચિતા થાય છે કે આ તો છેક નીચે ગયો. ઉપર આવી શકશે કે નહીં! પણ શીડી જ વારમા તળાવે ઉપર આવી જાય છે સમ્મત્યનવાળો આત્મા સંસાર સમુદ્રના બે ડાણમાં ડૂબકો મારે છે છતાં તે ડૂબતો નથી. કારણ કે સંસારની વાસનાને તે અંતરમાં પ્રવેશ કરવા દેતો નથી.

આવી અનાસક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે અતરમાથી મોહની ભાવના દૂર થવી જોઈએ ન્યા મુધી મોહની ભાવના છે ત્યા મુધી સસારની ભાવના મીઠી લાગશે જ લીળડો કડવો હોય છે પરંતુ જેને સાપ કરડ્યો હોય અને જેના શરીરમા તેનું ઝેર ફેલાયેલું હોય, તેને કડવા લીળડાના પાન પણ મીઠા લાગે છે પણ ઝેર ઊતરી જતા લીળડાને કડવો સ્વાદ જણાઈ આવે છે. એ પ્રમાણે ન્યા મુધી આત્મામા મિથ્યાત્વનું ઝેર ફેલાયેલું હોય છે ત્યા મુધી ઔતિક પદાર્થોમા મીઠાશનો અનુભવ થતો રહે છે અધ્યાત્મનું અમૃત પણ તેને અપ્રિય લાગે છે મોહનીય કર્મની ત્રિધિતિ સિતે ક્રોડક્રોડીથી સાગરો પામી છે તેમાથી અગતોતેર ક્રોડક્રોડીથી પણ કાઈ વધુ ક્ષય થાય છે ત્યારે તો આત્મામા જમો અરિહંતાજ કહેવાની ભાવના જાગૃત થાય છે

સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિનો ક્રમ

હવે આપણે જરા સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિના ક્રમ ઉપર વિચાર કરીએ જેવી રીતે નદીના પાણીમા પડેલો પથ્થર, નદીના પાણી વડે અથડાઈ, ઘસાઈને, સ્વાભાવિક રીતે, ગોળ બની જાય છે, તેવી રીતે આત્મા, સસારની ઠોકરો આઈને અકામ-નિર્જરા દ્વારા, કર્મબંધનથી હળવો બને છે, ત્યારે રાગ-દ્વેષની ત્રયિને ભેદીને, સમ્યક્ત્વની અભિમુખ બને છે ત્યાર પછી, તેની આતર-ઉત્ક્રાંતિ ચાલુ રહે છે પરિણામોની વિશુદ્ધિ દ્વારા દર્શન સપ્તકનું ઉપશમન, ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમ કરે છે ત્યારે જ આત્મા સમ્યક્ત્વના અસીમ પ્રકાશનો અનુભવ કરે છે

આ હું એકી સાથે કહી ગયો છું પણ તે વધારે વિવેચન માગે છે તમારા મનમા થશે કે દર્શનસપ્તક શું છે, તેનું ઉપશમન કેવી રીતે કરી શકાય છે ક્ષય અને ઉપશમ શું છે ?

૧. અનંતાનુબંધી ક્રોધ	૨. અનંતાનુબંધી માન
૩. અનંતાનુબંધી માયા	૪. અનંતાનુબંધી લોભ
૫. મિથ્યાત્વ મોહનીય	૬. મિશ્ર મોહનીય અને
૭. સમ્યક્ત્વ મોહનીય	

આ સાત દર્શન-સપ્તક કહેવાય છે અનંતાનુબંધી ચતુષ્ટય ઉપર તો તમે સાલળી ચૂક્યા છો કપાયવિજ્ય સખધી બોલતી વખતે તેના ઉપર હું પૂરતું કહી ચૂક્યો છું મિથ્યાત્વના સખધમા, આચાર્યોએ પૂરતું વિવેચન કર્યું છે

જીવનની એ અધારથી રાત્રિ જોઈને આપણે હિતનો અને અહિતનો વિવેક જોઈ બેઠા હોઈએ જ્યારે આપણને સત્યમાં અસત્યની જગ્યા દેખાતી હોય અને અસત્યની આપણે સત્યરૂપે પૂન કરના હોઈએ છીએ તેને આજમની ભાષામાં મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે ત્યારે આપણે સ્વાય અને સત્ય બંનેને સમાન મહત્ત્વ આપીએ ત્યારે તે અસત્યથી આવૃત્ત દષ્ટિ મિથ્ય દષ્ટિ કહેવાય છે જો કે તેણે સત્યનું દહન કયું છે પણ સ્વાયે તેનો પીટા ઉડાવ્યો નથી. આવે વખતે તે સત્યનાં ગીત ગાય છે અને જીવનની જોઈને ખજોઈને અસત્યની પૂજા કરે છે આ અસત્યનાં બે રીપાં સત્યનાં દૂષને એરમ્મ બનાવે છે

ત્રીજું છે સમ્મકત્વ મોલનીય. તેમાં આત્માની સ્થિતિ જોવી છે કે ગર્ભ મિથ્યાત્વની રાત્રિ વીતી ગઈ છે જીવનપ્રશ્નમાં સત્યની લાક્ષિણ્ય દેખાઈ રહી છે આં હજુ મિથ્યાત્વની રાત્રિ પૂરી વીતી ગઈ નથી. હજુ થોડાક અધકારપટ બાકી છે આ સ્થિતિમાં મિથ્યાત્વનો સ્વેદલ્લ સમાપ્ત થઈ જાય છે પણ પ્રગેદલ્લ બાકી રહે છે

ત્યારે આત્મા દહન અપ્તકનો પુર્ણપણે ધ્રુવ કરી નાખે છે ત્યારે તે ક્ષમિક સમ્મકત્વ કહેવાય છે પણ જ્યારે મિથ્યાત્વની ખરીને વસ નથી કરી શક્યો ત્યારે તે તેને દહાવી દે છે તેની રીતે કટકરી પશુધીમાં નાખવાથી પશુધીમતિ કયરો છૂટો પડે નીચે બેમી. તથા અને પશુધી મોખ્યુ થઈ જાય છે પણ તેમાં મેલ દૂર થયો નથી. જો કદાચ તેને દહાવવામાં આવે તો પાછો કયરો ઉપર પાખોમાં આવી નીં સહે છે કયરો ઇતિક સમ્મકત્વમાં આત્મા દહન અપ્તકનો કેટલેક અગે કાય અને કે મેલ બધી ઉપસમન કરે છે તેમાં પૂરો કાય કે રૂઝ ઉપસમન નથી હેતુ એટલે તેમાં પાંચાં બે (ક્ષમિક અને ઉપસમન) ગેટવી સિગ્નલિ નથી.

આ અતરની ઉદ્ધાતિ તેના જીવનમાં જાડ મોટો દેગ્હાર લાવે છે કયે તે સત્યનો દહા છે અને મુક્તિમાયને માની છે તેનું કાય ૫ | નદગઈ જાય છે સ્વપરિભુતિમાં સ્થિત થયું એ જ તેનું પ્યય અને છે કુનિવાન્ય જીનિક પદધીની વિષ્ણુ નેના મનને બાધી રામી સકતી નથી. એનો અર્થ એનો નથી કે સમ્મકત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી આત્મા આરિવ સ્તીધાર કરી લે છે ૫૫ એ સમય તેને આરિવ પ્રને બનુસમ અવસ્ય પેલ થાય છે

સમ્મકત્વ દષ્ટિ પ્રાપ્ત થયા પછી, આત્મામાં એટલું પરિવતન જરૂર આવે છે કે તે સત્ય અને પાંચાં રહસ્યને સમગ્રે છે આ સદસ્ય થાય ત્યાં

એ પણ ધણો મોટો લાભ છે કારણ કે તે સમન્યા પછી પરવસ્તુ પ્રત્યેની આસક્તિ નાબ પામે છે તે છવનના દરેક ક્ષેત્રમા અનાસક્ત રહેજે માતપિતા, જે મ્નેકથી પુત્રનુ પાલન કરે છે, તે જ સ્નેહ પુત્રને પણ મળે છે દીકરીના માયાનુ દર્દ, માતાના માયાનુ દર્દ યાત્રી જાય છે તે પોતે ભૂખી રહો શકશે પણ પોતાની પુત્રીના આમુ નહિ જ્નેઈ શકે, આટલુ વાત્સલ્ય રાખવા છતા પણ, તે જાણે છે કે દીકરી પારકા ઘરની વસ્તી છે એક ફિસ, તેને ખીજનના ઘેર જવાનુ છે આવી જ વાત સમ્યક્તવી છવની છે તે સસારની બધી ક્રિયાઓ કરે છે ખીજઓનુ ગદાયુ પણ કરે છે કેમકે તે જવાબદારી લઈને ખેડો છે છતા તે જાણે છે કે આ બધુ મારુ નથી

અરૂપના ભેદનુ વિજ્ઞાન, મનની સકલ્પ-વિકલ્પાત્મક ગ્થિતિનો અત લાવે છે કારણ કે જ્યારે તે હૃદયથી એક વાર પણ વસ્તુને પરવસ્તુ તરીકે જાણે છે, ત્યારે, પછી તેના સયોગ કે વિયોગથી, તેને હર્ષ કે શોક-બન્ને-માથી કાઈ પણ થતુ નથી તે જાણે છે કે જે આવ્યુ છે તે મારુ નથી એટલે તેનો હર્ષ કેવો ? તેમ જ જે ગયુ છે તે મારુ નહોતુ એટલે તેનો શોક પણ શા માટે ? એ મારુ હતુ જ ક્યારે ? દુનિયાના હર્ષ અને વિષાદ તેના હૃદય ઉપર અસર કરતા નથી કારણ કે તે દુનિયાને એક રગમચ (Stage) માને છે રોજમરોજની ઘટનાઓ એ નાટકના દશ્ય છે તેમા કાઈ વખત સારા તો કાઈ વખત નકારા દશ્યો જોવામા આવે છે

નાટકમા જય અને પરાજય બન્ને મળે છે પણ નાટકના પાત્રોને તેનો હર્ષ કે શોક હોતો નથી રાવણનો પાક કરનારના હાથમાથી આખી લગનુ સામ્રાજ્ય જતુ રહે છે, છતા તેને લેશમાત્ર પણ શોક થતો નથી પરતુ જે કદાચ તેના ખીસામાથી દસ રૂપિયાની નોટ પડી જાય તો તે ચિતાતુર બની જશે સામ્રાજ્ય ગયુ ત્યારે ન રોનાગ, દસ રૂપિયાની નોટ માટે કેમ રડે છે ? કારણ કે તે જાણે છે કે નાટકનુ રાજ્ય, તે સાચુ રાજ્ય નહોતુ તેનો મુગટ તો એ કલાક પછી ઊતરી જ જવાનો હતો પણ દસ રૂપિયાની નોટ તો સાચી હતી અને તેનુ થયેલુ નુકસાન પણ પોતાનુ હતું

તમે પણ આની દષ્ટિ મેળવો દુનિયાને નાટકના દશ્યો માની લો અને તમે પ્રેક્ષક બની જાવ પછી તે નાટક તમને વિચલિત નહિ કરી શકે નટે એ ઘડીના રાજ્યને જૂઠું માન્યુ, એટલા માટે તેને તે જવાથી કાઈ દુ ખ થતુ નથી પણ દસ રૂપિયા જવાથી દુ ખ થયુ કેમકે તે તેણે સાચા માન્યા હતા આ મિથ્યા જ્ઞાન જ દુ ખનુ કારણ છે એ નાટકનુ રાજ્ય સાચુ

નથી તો આ રાજ્ય પણ કેટલું સાચુ છે? આ પણ ન ખરીનું જ રાજ્ય છે. પ્રયોગ અને સામરોપમની સરખામણીમાં આ જિન્દગી પણ બે પ્રકારે બેધ જ છે.

પદાર્થનું સાચુ સ્વરૂપ તમને ઓળખાશે. પછી દુઃખ જેવી કંઈ વસ્તુ જ રહેશે નહિ. તત્વનો પદાર્થ પરિચય એ જ સમ્પત્તિ છે તે પ્રાપ્ત થતાં દુનિયાના આ મહેલો તમને કેટલાનાં જેવા લાગશે. કાલા તમે એ જાણવો કે તમે સસારને જેમ માનો છો કે મહંમદ! જ્ઞેસને, જેમ સમજનારો એક દિવસ તેનાથી છૂટી સડે છે. કાઈ અનુચીને ક્ષત વર્ષની કેટલી સમ કાઈ ઢોલ તો જેમ જેમ દિવસ વીતતા જાય અને તેનો મુક્તિનો દિવસ નજીક આવતો જાય, તેમ તેમ તેના મનમાં પ્રસન્નતા વધતી જશે. પણ જેણે જ્ઞેસને મહેલ જ માની લીધા તેનો છૂટકારો ક્યે દિવસે થશે?

સમ્પત્તી આપ્યા સસારને મહેલ તરીકે નહિ પણ જેમ તરીકે જ જુએ છે તે તેમાંથી બહાર નીકળવા મહેલ છે. જ ક્યે તેને મોહો મજા છે તે જ ક્યે તે, એ જેમનાં બધાનો તેમની નાખી નીકળી રહે. પછી તે એક સેકડ પણ તેની પાસે જીવો નહિ રહે સિદ્ધને જો કદાચ પાંજરામાં પૂરવામાં આવે તો તે સુખવાપ બેસી નહિ રહે કેમકે તે સમગ્ર છે કે કું વનના સ્વતંત્ર રાજ્ય છે. કું કેટલી બધા સળગ્યા નથી તેને જો કે કે તો કસ્વામાં આવ્યો છે પણ જે મિનિટો ભાગી જવાનો મોકો મળશે તે જ ક્યે તે ત્યાંથી નાસી જશે એક સેકડ પણ કીમો નહિ રહે. બીજાવાર તે પાંજરાની સાથુ પણ જોશે નહિ.

પરંતુ મેન્યા અને પોષ્ટના સબધમાં એવું નથી વધારે વખત પાંજરામાં રહેવા પછી તે તેને પોતાનું ધર માની મે છે. પછી તે પાંજરા છીડાડી રાખવા છતાં તે બધી જાતાં નથી. કદાચ તેને બહાર કાઢી છીડાડી મુકવામાં આવે તો પણ તે કીડીને પાંજરામાં આવી જશે કારણ કે તેમને પાંજરાને / પોતાનું ધર માન્યુ છે. સમ્પત્તિ આપ્યા ક્ષત સ્વતંત્ર રમણનાને જ પોતાનું ધર માને છે. આકાશનાં જ્યાં તેને મટે પારમાં ધર છે.

આથી સમ્પત્તી, દુનિયામાં રહેવા છતાં દુનિયાદાર બનતો નથી. કાલ છે તે શીડ બનીને નહિ બચતો. (Miserable) બનીને રહે છે. કાલા તમે જાણવો કે તમે શીડ બનવા ઈચ્છો છો કે મેનેજર? મેનેજરની ખાસે આફિસની તથામ બવસ્થા ટેલ છે. લાખો રૂપિયા, તેની પાને આવે

છે અને જ્યાં છે છતાં પણ તેને લાખોના ગાયવાથી ભર્ષ થતો નથી કે લાખોના જવાથી રોક થતો નથી કેમકે તેની દષ્ટિ દી છે જે કે શેક પોતાની પાસે કાઈ પણ નથી ગળતા અને દસ રૂપિયા પણ જેઈએ તો મેનેજર પાસે માગવા પડે છે પરંતુ સાજના દિગ્માળમાં એક નવો પૈસો પણ ધર્યો તો રોડના મગજમાં ચિતા થાય છે. એટલા માટે હું કહું છું કે એની દષ્ટિ કેળવો.

દષ્ટિભેદ

સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વી બંને ઘટને ઘટ અને પટને પટ રૂપે માને છે. સમ્યક્ત્વી, ગાય ને ગાય અને ઘોડાને ઘોડા કહે છે તો તે જ પ્રમાણે મિથ્યાત્વી પણ કહે છે તે કાઈ ગાયને ઘોડા કે ઘોડાને ગાય કહેતો નથી પછી બંનેમાં ફેર ગો છે ? તેના જવાબમાં કહેવું પડે કે બહારથી બંનેની દષ્ટિ એક છે પરંતુ માત્ર જેવું એજ પૂરું નથી તેની પાછળ જે દષ્ટિભેદ છે, એ જ સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વીની વચ્ચે ભેદ પાડે છે, એક સૌ દર્શવતી નારીને કાસુકની આખો પણ જુએ છે અને સતતી આખો પણ જુએ છે પણ તે બંનેની દષ્ટિમાં ઘણો મોટો ફરક છે. એકની આખોમાં વિકાર ભર્યો હોય છે, તો બીજાની દષ્ટિ તેમાં પર્વલવનના સચિત પુણ્યનું ફળ જુએ છે હીરાને એક ગામડીયો પણ જુએ છે અને એક ઝવેરી પણ જુએ છે ઝવેરીની આખો પચાસ હજારની કિંમતનો હીરો જુએ છે, ત્યારે તેને જ, ગામડીયો એક ચળકતો પથ્થર સમજીને જુએ છે.

આટલી ભૂમિકા સમન્યા પછી આપણે મૂળ પ્રશ્ન ઉપર આવીએ મિથ્યાત્વી ગાયને ગાય કહે છે ઘોડા નહિ તે માત્ર ગાયનું વર્તમાન સ્વરૂપ જ જુએ છે જ્યારે સમ્યક્ત્વી ગાયને જુએ છે તો તે કહે છે કે આ એક માત્ર આત્માનો પર્યાય છે એના અનંત જન્મો થઈ ચૂક્યા છે અને અનંત ભવિષ્યમાં પણ તે કાયમ રહેશે ગાયરૂપ પર્યાય રહે કે ન રહે, પણ આત્મ-સ્વ શાશ્વત છે અને તે આ ગાયમાં આત્મતત્ત્વનું દર્શન કરે છે આવો આત્મા, એક દિવસ આત્માની તમામ વિભાવ-દશાઓને છોડીને સ્વભાવગ્રિય થઈ સુક્તિપદ મેળવી શકે છે આ છે સમ્યગ્દર્શનસ પત્ત આત્માની દષ્ટિ જ્યારે મિથ્યાદર્શનશીલ વ્યક્તિ, ગાયને માત્ર એક પશુ તરીકે જ જુએ છે.

વાદી અને પ્રતિવાદીના વહીલો કાયદાના એકજ પુસ્તકો વાચે છે અને એ જ કાયદાના પુસ્તકોના આધારે એક આરોપીને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરે

જીવનની એ આધારભેરી રાત્રિ, તેમાં આપણે દિલનો અને અહિનનો વિવેક જોઈ બેઠા ઢોઈએ જ્યારે આપણને સત્યમાં અસત્યની ધ્વજા દેખાતી હોય અને અસત્યની આપણે સત્યરૂપે પૂજા કરના હોઈએ છીએ તેને આગમની શાધમાં મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે જ્યારે આપણે સ્વામ અને સત્ય બંનેને સમાન મહત્ત્વ આપીએ ત્યારે તે અસત્યથી અટકત દષ્ટિ મિત્ર દષ્ટિ કહેવાય છે જો કે તેણે સત્યનું દહન કર્યું છે પણ સ્વાયં તેનો પીછા છોડ્યો નથી. આવે વખતે તે સત્યમાં ગીત ગાય છે અને જીવનની એકાંત પળોમાં અસત્યની પૂજા કરે છે જ્યાં અસત્યનાં બે ટીપાં સત્યનાં દૂધને એરમ્મ બનાવે છે.

ત્રીજું છે સમ્યક્ત્વ મેલનીય. તેમાં આત્માની સ્થિતિ એવી છે કે તેમાં મિથ્યાત્વની રાત્રિ વીતી ગઈ છે જીવનપ્રમાણમાં સત્યની શાક્ષિયા દેખાઈ રહી છે જ્યાં હજી મિથ્યાત્વની રાત્રિ પૂરી વીતી ગઈ નથી. હજી થોડાક અધકારપટ જાડી છે જ્યાં સ્થિતિમાં મિથ્યાત્વનો રમોદવ સમાપ્ત થઈ નય છે પણ પ્રદેશીકય જાડી રહે છે.

જ્યારે આત્મા દહન સપ્તકનો પૂર્ણપણે શાપ કરી નાખે છે ત્યારે તે ક્ષણિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે પણ જ્યારે મિથ્યાત્વની માટીને વસ નથી કરી શકતો ત્યારે તે તેને દહાવી દે છે જેની રીતે કટકી પાણીમાં નાખવાથી પાણીમણિ કયરો છૂટો પડે નીચે બેસી નય છે અને પાણી ચોખ્ખું થઈ જાય છે પણ તેમાં મેલ દૂર થયો નથી જો કદાચ તેને દહાવવામાં આવે તો પાઠા કયરો ઉપર પાણીમાં આવી નીંચે છે ક્ષયોપશમિક સમ્યક્ત્વમાં આત્મા જ્ઞાન સપ્તકનો કટકેક અમે શાપ અને કે મેક આસી ઉપરામન કરે છે તેમાં પૂરા શાપ કે તુડુ ઉપરામન નથી હોતુ એવે તેમાં પહેલાં બે (ક્ષણિક અને ઉપરામન) ટેટલી વિશુદ્ધિ નથી.

જ્યાં અતરની ઉત્ક્રાંતિ તેના જીવનમાં ભવ મેટો ફેરફાર લાવે છે કહે તે સત્યનો છા છે અને મુક્તિમાર્ગનો ચાવી છે તેનું લક્ષ્ય પણ અદ્યર્ષ જાય છે સ્વચ્છિનિમાં સ્થિત થયુ એ જ તેનું ધ્યેય અને છે દુનિવાન્ય જીવિક પદ્ધતીની મિથ્યા નેતા મનને જાણી શકતી નથી. એવે અર્થ એવો નથી કે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી આત્મા ચારિત્ર સ્વીકાર કરી શકે છે તુ એ સમરે તેને ચારિત્ર પ્રત્યે અનુરાગ જાવત્ય પેલા શાપ છે.

સમ્યક્ત્વ દષ્ટિ પ્રાપ્ત થયા પછી, આત્મામાં એટલું ખરિવતન જરૂર આવે છે કે તે સ્વ અને પરનાં રહસ્યને સમગ્રે છે જ્યાં સ્વસ્વ સમજનાં

એ પણ ધણો મોટો લાભ છે કારણ કે તે સમન્વ્યા પછી પરવસ્તુ પ્રત્યેની આસક્તિ નાગ પામે છે તે જીવનના દરેક ક્ષેત્રમા અનાસક્ત રહેશે માતૃપિતાં, જે સ્નેહથી પુત્રનુ પાલન કરે છે, તે જ સ્નેહ પુત્રને પણ મળે છે દીઝરીના માથાનુ દર્દ, માતાના માથાનુ દર્દ યની જાય છે તે પોતે ભૂખી રહી શકશે પણ પોતાની પુત્રીના આમુ નહિ જોઈ શકે, આટલુ વાત્સલ્ય રાખવા છતા પણ, તે જાણે છે કે દીઝરી પારકા ધરની વસ્તી છે એક ફિવસ, તેને ખીજનના ઘેર જવાનુ છે આવી જ વાત સમ્યક્ત્વી જીવની છે તે સસારની બધી ક્રિયાઓ કરે છે ખીજઓનુ રક્ષણુ પણ કરે છે કેમકે તે જરાબદારી લઈને બેઠો છે છતા તે જાણે છે કે આ બધુ મારુ નથી

અવગપના ભેદનુ વિજાન, મનની સકલ્પ-વિકલ્પાત્મક સ્થિતિનો અત લાવે છે કારણ કે જ્યારે તે હૃદયથી એક વાર પણ વસ્તુને પરવસ્તુ તરીકે જાણે છે, ત્યારે, પછી તેના સયોગ કે વિયોગથી, તેને હર્ષ કે શોક-બન્ને-માથી કાઈ પણ થતુ નથી તે જાણે છે કે જે આવ્યુ છે તે મારુ નથી. એટલે તેનો હર્ષ કેવો ? તેમ જ જે ગયુ છે તે મારુ નહોતું એટલે તેનો શોક પણ શા માટે ? એ મારુ હતુ જ ક્યારે ? દુનિયાના હર્ષ અને વિષાદ તેના હૃદય ઉપર અસર કરતા નથી કારણ કે તે દુનિયાને એક રગમય (Stage) માને છે રોજમરોજની ઘટનાઓ એ નાટકના દશ્ય છે તેમા કાઈ વખત સારા તો કાઈ વખત નહારા દશ્યો જોવામા આવે છે

નાટકમા જ્ય અને પરાજ્ય બન્ને મળે છે પણ નાટકના પાત્રોને તેનો હર્ષ કે શોક હોતો નથી રાવણનો પાક કરનારના હાથમાથી આખી લગનુ સામ્રાજ્ય જતુ રહે છે, છતા તેને લેશમાત્ર પણ શોક થતો નથી પરતુ જે કદાચ તેના ખીસામાથી દસ રૂપિયાની નોટ પડી જાય તો તે ચિતાતુર બની જશે સામ્રાજ્ય ગયુ ત્યારે ન રોનાગ, દસ રૂપિયાની નોટ માટે કેમ રડે છે ? કારણ કે તે જાણે છે કે નાટકનુ રાજ્ય, તે સાચુ રાજ્ય નહોતુ તેનો મુગટ તો બે કલાક પછી ઊતરી જ જવાનો હતો પણ દસ રૂપિયાની નોટ તો સાચી હતી અને તેનુ થયેલુ નુકસાન પણ પોતાનુ હતું.

તમે પણ આવી દષ્ટિ મેળવો દુનિયાને નાટકના દશ્યો માની લો અને તમે પ્રેક્ષક બની જાવ પછી તે નાટક તમને વિચલિત નહિ કરી શકે નટે એ ઘડીના રાજ્યને જૂઠું માન્યુ, એટલા માટે તેને તે જવાથી કાઈ દુ ખ થતુ નથી પણ દસ રૂપિયા જવાથી દુ ખ થયુ કેમકે તે તેણે સાચા માન્યા હતા આ મિથ્યા જ્ઞાન જ દુ ખનુ કારણ છે એ નાટકનુ રાજ્ય સાચુ

નથી તો આ રાજ્ય પણ કેટલું સાચું છે? આ પણ ન પડીને જ રાજ્ય
 છે પરંપુરખ અને સાચરોપમની સરખામણીમાં આ જિન્દગી પણ બે ધરીને
 બેધ જ છે

પદાર્થો સાચું સ્વરૂપ તમિ ઝોળાખરો પછી દુખ લેવી કોઈ
 વસ્તુ જ રહેશે નહિ તત્તનો વધાર્થ પરિચય એ જ સમ્મત છે તે
 પ્રાપ્ત થતાં દુનિયાના આ મહેલો તમને કેટલાનાં જેવાં ધારો બધા તમે
 એ બનાવો કે તમે સસારને જેલ માનો છો કે મહેલ? જેલને, જેલ
 સમજનારો એક દિવસ તેનાથી છૂટી શકે છે કોઈ અવધીને દસ વધની
 કેલી સ ન થઈ શકે તે જેમ જેમ દિવસ વીતવા વધ અને તેનો મુક્તિને
 દિવસ નહીં આવનો જાય, તેમ તેમ તેના મનમાં પ્રસન્નતા વધતી જશે
 પણ જેલે જેલને મહેલ જ માની લીધા તેનો છટકારો કેને દિવસે થશે?

સમ્મતી આત્મા સસારને મહેલ તરીકે નહિ પણ જેલ તરીકે જ
 જુએ છે તે તેમાંથી બહાર નીકળવા મથે છે જે કહે તેને મોઠો મથશે
 તે જ કહે તે, એ જેલનાં બંધનો તેથી નાખી નીકળી શકે. પણ તે એક
 સંકેત પણ તેની પાસે જોનો નહિ રહે સિદ્ધને ને કદાચ પા ત્રામાં પુસ્તકમાં
 આવે તો તે સુખ્યાપ બેસી નહિ રહે કમ્પે તે સમ? છે કે કું વનને
 સ્વતંત્ર રાજા છે કું કેદી બનવા સમર્થિ નથી તેને જેલ કેદ તો કરવામાં
 આવ્યો છે પણ જે મિનિટો બાગી જવાનો મોઠો મથશે તે / કહે તે ત્યાંથી
 નાસી જશે એક સંકેત પણ કોનો નહિ રહે. બીજાંયર તે પા ત્રાની સાથે
 પણ જોશે નહિ.

પરંતુ, મેન અને પોસ્ટના સબધમાં એવું નથી વધારે વખત
 પંજરામાં રહેવા પછી તે તેને પોતાનું ધર માની લે છે પણ તે પાંજરુ
 ઉપાકુ રાખવા છતાં તે બીજી જતાં નથી. કદાચ તેને બહાર કાઢી ઉઘડી
 મુકવામાં આવે તો પણ તે બીજીને પાંજરું ત્યાં આવી જશે કા જુ કે તેમને
 પાંજરાને જ પોતાનું ધર માન્યું છે સમ્મત્કરિ આત્મા કદા સ્વાત્મ
 રમણવાને જ પોતાનું ધર માને છે આજનાં જમાં તેને મટે પારકા ધર છે

આથી સમ્મતી દુનિયામાં રહેવા છતાં દુનિયાદાર બનતો નથી. કારણ
 કે તે શેક બનીને નહિ વ્યવસ્થા. (Manager) બનીને રહે છે
 કદા તમે જતાવો કે તમે શેક બનવા ઈચ્છો છો કે મેનેજર? મેનેજરની
 ખસે અધિકારી તમામ બવરથા હોય છે ધારો હપિથ તેની પાસે આવે

છે અને જાય છે છતાં પણ તેને લાખોના આવવાથી હર્ષ થતો નથી કે લાખોના જવાથી શોક થતો નથી કેમકે તેની દષ્ટિ દી છે જો કે શેઠ પોતાની પાસે કાઈ પણ નથી રાખતા અને દસ રૂપિયા પણ જોઈએ તો મેનેજર પાસે માગવા પડે છે પરંતુ સાજના હિસાબમા એક નવો પૈસો પણ ઘટ્યો તો શેઠના મગજમા ચિતા થાય છે એટલા માટે હું કહું છું કે એવી દષ્ટિ કળવે.

દષ્ટિભેદ

સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વી બંને ઘટને ઘટ અને પટને પટ રૂપે માને છે સમ્યક્ત્વી, ગાય ને ગાય અને ઘોડાને ઘોડો કહે છે તો તે જ પ્રમાણે મિથ્યાત્વી પણ કહે છે તે કાઈ ગાયને ઘોડો કે ઘોડાને ગાય કહેતો નથી પછી બંનેમા ફેર શો છે ? તેના જવાબમા કહેવું પડશે કે બહારથી બંનેની દષ્ટિ એક છે પરંતુ માત્ર જોઈએ જૂનું પૂરતું નથી તેની પાછળ જે દષ્ટિભેદ છે, એ જ સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વીની વચ્ચે ભેદ પ્રાપ્ત છે, એક સૌ દર્શવતી નારીને કામુકની આખો પણ જુએ છે અને સતની આખો પણ જુએ છે પણ તે બંનેની દષ્ટિમા ઘણો મોટો ફરક છે એકની આખોમા નિકાર લાયો હોય છે, તો બીજાની દષ્ટિ તેમા પૂર્વજીવનના સચિત પુણ્યનું ફળ જુએ છે હીરાને એક ગામડીયો પણ જુએ છે અને એક ઝવેરી પણ જુએ છે. ઝવેરીની આખો પચાસ હજારની કિંમતનો હીરો જુએ છે, ત્યારે તેને જ, ગામડીયો એક ચળકતો પથ્થર સમજીને જુએ છે.

આટલી ભૂમિકા સમજ્યા પછી આપણે મૂળ પ્રશ્ન ઉપર આવીએ. મિથ્યાત્વી ગાયને ગાય કહે છે ઘોડો નહિ તે માત્ર ગાયનું વર્તમાન સ્વરૂપ જ જુએ છે જ્યારે સમ્યક્ત્વી ગાયને જુએ છે તો તે કહે છે કે આ એક માત્ર આત્માનો પર્યાય છે એના અનંત જન્મો થઈ ચૂક્યા છે અને અનંત ભવિષ્યમા પણ તે કાયમ રહેશે ગાયરૂપ પર્યાય રહે કે ન રહે, પણ આત્મ-દ્રવ્ય શાશ્વત છે અને તે આ ગાયમા આત્મતત્ત્વનું દર્શન કરે છે આવો આત્મા, એક દિવસ આત્માની તમામ વિલાવ-દશાઓને છોડીને સ્વલાવચ્ચિત થઈ મુક્તિપદ મેળવી શકે છે આ છે સમ્યગ્દર્શનસપત્ત આત્માની દષ્ટિ જ્યારે મિથ્યાદર્શનશીલ વ્યક્તિ, ગાયને માત્ર એક પશુ તરીકે જ જુએ છે.

વાદી અને પ્રતિવાદીના વંકીસો કાયદાના એકજ ખુસ્તકા વાચે છે અને એ જ કાયદાના ખુસ્તકાના આધારે એક આરોપીને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરે

ૐ તે બીજો તેને ક્ષમાવાનો મન કરે ૐ એવી જ રીતે સમ્પત્તી અને મિષ્ટાત્વી બને સચારની વાસનાઓમાં જ આ દોષ ૐ અને એક સરખા વાતાવરણમાં રહે ૐ અને એક સરખા પ્રવૃત્તિ પણ વાગે ૐ પણ એ જ વસ્તુ એકને માટે કાવરપરાની દૃષ્ટિનું કારણ બને ૐ તે બીજો તે માટે એ જ સાહિત્ય કાવરપરાનો ઉચ્છે કરનારુ બને ૐ

સમ્પત્તિ અને મિષ્ટાત્વ એ કાંઈ પ્રવૃત્તિમાં બાધી રાખેલાં નથી. એ તે બ્યક્તિની દૃષ્ટિમાં રહેલાં ૐ બે દૃષ્ટિ શુદ્ધ હોય અને મનમાં પવિત્રતા હોય તે મિષ્ટામૃત પણ સમ્પત્તિરૂપ થાય ૐ અને દૃષ્ટિમાં દૂષ બર્ષો હોય મિષ્ટાત્વનો રત્ન ઘેરા હોય તે તેવાઓને માટે સમ્પત્તિમૃત પણ મિષ્ટા નિવડે ૐ એટલા માટે નહીં સુત્રમાં આચાર્ય દેવધિગણિ કામામલુ, સમ્પત્તિ અને મિષ્ટામૃતની વ્યાખ્યા આપતાં કહે ૐ ૩ —

સમ્પત્તિદ્વિવસ સમ્પત્તિપાઠ
મિષ્ટાદિવિવસ મિષ્ટાપાઠ ।

નહીં સુત્ર.

ચોર અને સાહુકાર બનેના દીકરા સાથે જાય ૐ ત્યારે ચોરને દીકરો ચોરીની કળાનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે, ન્યારે શિક્ષક દીકરો તેમાં સાહુકારીનાં તત્ત્વો શીખશે વાતાવરણ અને એકસરખુ દોષ, પ્રવૃત્તિ વિષય જેવી કશું ધટના વખતે જાણની આત્મા જાત્ અને રોદ ખ્યાન કરી કાપાકા બધ પાડશે. સમ્પત્તિની સાં પણ કામ એવો પ્રસન્ન જાવશે. તેને ત્યાં કાંઈ બધાં બમર રહેવાનાં ૐ એવું કાંઈ નથી જતાં પણ એવા શોકની કશું ધડીઓ તેને માટે નિ / વનો હેતુ બને ૐ તે વિચાર કરે ૐ ૩ સયોગ, એક વિવસ વિરોધમાં પશ્ચાત્તજ્ઞાનો ૐ તેને અને મારો સજા આટલાજ દિવસોનો હશે. પણ તેને માટે જાંચુ શું કરવા પાડ્યાં ? હુ ખ વખતે મિષ્ટા દૃષ્ટિવાળો આત્મા કમુવિત અને જાંચુ સારવા બેસી, જશે ન્યારે સમ્પત્તિ તેને નવી જન્મવિતુ સદેશવાહક માનશે.

બે વ્યક્તિઓ કેદમાં ૐ

આ દૃષ્ટિબેની પાઠ એક હેતુ ૐ બે વ્યક્તિઓ કેદમાં ૐ એક તો ખબતી પેટીમાં પુરાણેલી ૐ અને બીજી કામની પેટીમાં બધન તે બનેને માટે ૐ પણ બનેનાં બધનોમાં ફેર ૐ પહેલી પેટીને જ બેઈ શકે ૐ બીજો નહીં તે બધાંમાં ૐ ન્યારે બીજી પ્રકાશને પામી શકે

છે આ જ વાત સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વીની છે મુક્ત તો એક્ય નથી છતાં એક પ્રકાશના કિરણો મેળવે છે, તે સ્વ અને પરને જાણે છે, જ્યારે ખીજી અધકારમા અટવાય છે

સાકર અને ફટકડી બન્નેની પિછાન છે ચરે । એટલું જાન તો એક માખીને પણ હોય છે તે સાકર ઉપર જઈને ખેમે છે, ફટકડી ઉપર નહિ. એછામા એછો એટલો તો વિવેક ગણો માત્ર બાલ્ય રગ અને રૂપને સમ્યક્ત્વ અને સયમની પારાગીરી (Thermometer) ન બનાવો અમુક પ્રકારની ક્રિયા કરે કે અમુક પ્રકારના વસ્ત્રો પહેરે તે જ સયમી છે, જે અમુક વાતને માને અને અમુક વાતને ન માને તે જ સમ્યક્ત્વી છે, એમ ન માનશો, તમે સમ્યગ્દર્શનનું થર્મોમિટર બનાવ્યું છે ? પણ સમ્યક્ત્વ કોઈ દેખાવની વસ્તુ નથી નથી તો તે આખી શકાતું નથી, તો તે દેખાડી શકાતું તે તો આપવાની અને દેખાડવાની ચીજોથી પર છે

આ તો આતરવિશુદ્ધિનું કાર્ય છે જેનું હૃદય જેટલે અશે કપાયોનાં કાળા રંગથી દૂર છે, તે તેટલે અશે સમ્યક્ત્વાભિમુખ છે

એક જૂની વાર્તા છે

એક શેકને ત્રણ પુત્રો હતા. ત્રણે આસાકિત હતા પિતાની પાસે એક કિમની રત્ન હતું રત્ન એક અને લેનારા ત્રણ આ તો કબ્રિયાનું મૂળ છે. વસ્તુ એક હોય અને લેનાર અનેક હોય, તો ઝંઘડો થયા વિના રહેતો નથી ગાય તો બહુ સીધું પ્રાણી કહેવાય છે પણ દસ ગાયો બાંધી હોય અને તેમની વચ્ચે માત્ર એ પૂળા ધાસના નાખવામા આવે તો તે લડ્યા વિના રહેશે નહિ આજે લાગતની પણ આ જ સમસ્યા છે ખાનારાઓની લગાર વધતી જાય છે અને ઉત્પાદન ઓછું છે પછી રહે છે કે શાંતિ રાખે । કેવી રીતે શાંતિ રહેશે ?

માણસોના જીવનમાથી સયમનું સ્થાન આજે ઘટતું જાય છે વાસનાને વધારનારા સાધનો આજે વધતા જાય છે આ પરિસ્થિતિમા, સયમ દ્વારા સતતિનિયમનની વાત કરવી એ મઘડ નહિ તો ખીજું શું ગણાય ? પણ સમગ્રાઓને હલ કરવાનો સાચો ઉપાય સયમમા જ છે જીવનમાં સયમ હોય અને વિદારો ઉપર નિયમન હોય, તો ઉપલોકતાઓની સખ્યા વધશે નહિ અને પછી અશાંતિનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવશે જ નહિ

હા, તો તે શેકને ત્રણ પુત્રો હતા તેમને પણ આવો જ પ્રશ્ન હતો.

તેમણે ત્રણ પુત્રને જોવાર્થા અને કહ્યું કે મારી પાસે એક રત્ન છે તમારા ત્રણમાંથી જેણે જીવનમાં સર્વોત્તમ કાર્ય કર્યું હશે તેને હું આપીશ. ત્રણે જણા પોતાના જીવનનાં સર્વોત્તમ કાર્યો ગણાવવા મગવા મોટા પુત્રે કહ્યું કે પિતાશ્રી! આજ મેં જાંબુ કાઢતાં સારું કામ કર્યું છે ડુકાન ઉપર એક ધરાક બાબો ત્રણે પાંચ શેર લી મામ્યુ મેં પાંચ શેરના પૈસા લીધા અને તેને સાંભાચાર શેર તેથી આપ્યું હું કેટલો હોસિયાર છું !

તમે પણ એને હોસિયાર સમજો છોને ? પાંચ શેરના જ મેં ચાર શેર આપે જસ વારના જાહે નવ વાર આપે, સારા લીના પૈસા લે અને વેળિ-ટ્યક્ષ આપે, એવા જાંબુને તમે હોસિયાર માનો છો ? અને ડુકાન ઉપર આવી હોસિયારી મતાવી ઉપામવમાં આવી સામાયિક કરો છો કે જણે મહારાજ પણ ખુશ થઈ જાય ! મદિગમાં જાંબુને જે રૂઠા ગણે જણે સખવાન પ્રસન્ન થઈ જાય ! જાંબુ છે તમારી આ હોસિયારી ! જે આજ તમારી હોસિયારીની વ્યાખ્યા હોય તે પછી જાંબુ અને કપડાંની વ્યાખ્યા કરી !

પણ જહ શેરની કુશળતાની વ્યાખ્યા તમારી વ્યાખ્યા કરતાં કઈક જુદી હતી. તેમણે મોટા દીકરાને રત્ન આપવાનો ઈકાર કંપો. થી નબે કર્યું—આને હું ડુકાન ઉપર મોટો હતો તેવામાં એક ગરીબ સિપાઈ આબો. તેની કાલત ખરેખર હજી હજમઆવી થઈ તેવી હતી. તે ત્રણ દિવસને જુઓ હતો. લોકો તેના તરફ જોઈને આકુ મોં કરી જતા રહેતા અને તેના પ્રેરે જ્યાં આવી મેં તેને મેં રૂપિયા આપ્યા. મિત્તરો જે દિવસ સુખેથી આસે હવે કહો. હું રત્ન મેળવવા સાચક છું કે નહીં !

પિતાએ કહ્યું—હજી જરા રહે તારા નાના ભાઈની વાત સાંભળવાની આજી છે

સૌથી નાના પુત્રે કહ્યું—પિતાશ્રી! મારો એક દુસ્ત્રમ હતો તે મારા વરફ તિરકારની નજરે જોતો હતો. હું પણ તેનું મોં જેવા માજતો નહોતો અને તેના ન તેની આજમાંથી રક્ત કરતું તે મારા લોહીનો તરવો હતો. મઈ કાને સાંભળા હું નહીંકિનારે કરવા ગયો હતો. ત્યારે અચાનક મેઈની સ્ત્રીસ સજગાઈ થઈ જુઓ માણસ મદદ મારે પોઠાર પાંચે રહ્યું હતું હું નજીક ગયો અને તેણે તે જ માણસ હતો કે તેને મારે મારા મનમાં ખૂબ નુર્બાવના બરેથી હતી. પહેલાં તે મારા મનમાં થયું કે સારું થયું આજ જાહે લેવાનો મોટો મળ્યો છે જામે જુઓ. પણ નીજી

જ પળે, મારા અતરમાથી માનવતાનો પોકાર પડ્યો—તુ માણસ છે ? જે તારામા માણસાઈ હોય તો એક માણસ રૂપનો હોય ત્યારે આમ ઊભો ઊભો હસ્યા કરે ? આ તો માનવના નથી, દાનવતા છે થોડી જ વારમા માનવતાએ દાનવતા ઉપર વિજ્ય મેળવ્યો હુ તેની રક્ષા માટે કુદી પડ્યો તેને પાણીમાથી બચાર કાઢ્યો સા સુધીમા તો તે ખેલાન થઈ ગયો હતો તેના શરીરને જરા ગરમી આપી તેણે આખો ખોલી અને મારી સામે જોયુ તો સ્તબ્ધ થઈ ગયો તેણે કહ્યુ—તમે મારો જીવ બચાવ્યો ! તેની આખોમાથી આંસુ નીકળવા માડ્યાં એ આમુઓએ વેરની આગને હમેશને માટે ચોક્કસ નાખી આજે તે ગાઢ મિત્ર છે

ત્રણેની વાત પિતાએ સાલળી તમે પણ સાલળી છે હવે તમે જ ન્યાય કરો કે પિતા, રત્ન ક્યા પુત્રને આપે ?

(સલામાથી અવાજ આવે છે “સૌથી નાના પુત્રને”)

નાના પુત્રની વાતે, પિતાના હૃદયને હલાવી નાખ્યુ તેણે તે હીરો પોતાના નાના પુત્રને આપી દીધો સમ્યક્ત્વને પણ આગમકારોએ ચળકતા રત્નની ઉપમા આપી છે તેને મેળવવા માટે તમે બધા ઉત્સુક છો માત્ર કપડા બદલવાથી કે કોઈ ખાસ કુળમાં જન્મ લેવાથી, તે માત્ર મળી જવાનુ નથી સમ્યક્ત્વ એ કાઈ એવા પડીકે બધાયેલું નથી કે જે તમે તમારા મનપસંદ ભક્તોને આપી શકો તેમ જ તે કાઈ અમુક પાકો ગોખી જવાથી આવી જતુ નથી કે અમુક શબ્દો સાલળવાથી મળી જતુ નથી કે અમુક શબ્દો સાલળવાથી મળી જતુ નથી તે તો અનતાનુબંધી કપાય અને દર્શનત્રિત્તો નાશ ઈચ્છે છે કાગળ કે તે પવિત્રહૃદયમા જ જન્મે છે હૃદયની પવિત્રતા, એ જ તેની સર્વોત્તમ ભૂમિકા છે, જ્યા સમ્યક્ત્વનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે

હૃદય પવિત્ર હજે તો જ દષ્ટિમા સામ્ય આવશે દષ્ટિનુ ત્રિપમપણુ એ અતરની વિકૃતિનુ સૂચક છે સમ્યક્દર્શન, આત્માની આ અનાદિકાળની વિકૃતિને મટાડે છે વસ્તુનુ સાચુ સ્વરૂપ દેખાય છે આપણી બંને આખો વાયતી વખતે કામ કરે છે પણ જે તેમા ત્રિપમતા આવે અને એક આખથી અક્ષરો નાના દેખાય અને બીજીથી મોટા દેખાય તો કેટલી સુસ્કેલી પડે ? એવી જ રીતે, નાની વસ્તુ મોટી જણાય અને મોટી વસ્તુ નાની દેખાય એ અનુચિત છે સાથે સાથે એક વસ્તુની ચાર દેખાય, એક થેલીની ચાર થેલીઓ દેખાય, તે પણ તમે પસંદ નહિ કરો

આ પક્ષુ આંખોની બીમારી છે મારા અધિક ગુરુજીને પક્ષુ એક વખત ધુળિયામાં આંખો આંખનો રોગ થયો હતો. તેમને એક વસ્તુ ચાર કે ૭ જણાતી હતી તે વિનોદમાં ગુરુજીને કહ્યું—આપની પાસે એક બેંકે દસે તો આપને એમ લાગશે કે આપની પાસે ચાર સિંધો બેંકા છે. આ સારુ છે ! રોગને લઈને એકલા ચાર દેખાવા એ કાઈ જ્ઞાનદની વાત નથી. ધુળિયામાં ચિકિત્સા કરવામાં આવી અને ગુરુદેવની આંખો પહેલાંની માફક જોઈ શકતી થઈ ત્યારે જ તેમને જ્ઞાનદ થયો.

જે વસ્તુ જેવી હોય તેવી જ દેખાય, ત્યારે જ હૃદયને જ્ઞાનદ થાય છે તમારી આંખો નબળી હોય તો તમે ડોક્ટર પાસે જઈ નવર કહાવો છો. ડોક્ટર એક કાચ તમારી આંખે લગાડે છે જો તમને તેનાથી અક્ષરો નાના દેખાઈ તો તમે કહેશો કે—ઈ, ડોક્ટર સાહેબ આ ન જોઈએ. તે બીજો કાચ લગાડો તેનાથી તમને અક્ષરો મોટા દેખાઈ તો પક્ષુ તમે ના કહેશો અક્ષરો જેવા હોય તેવા જ દેખાય તેવા જ કાચના ધરમા તમે લેશો.

સમજઈન, એ એવા ધરમા છે જે વસ્તુને ન તો એકતિ નિત્ય બતાવે છે કે ન એકાંતિક રીતે અનિત્ય. કારણ કે વસ્તુને માત્ર નિત્ય રૂપમાં જોતી એ પક્ષુ મિથ્યા છે તો તેને માત્ર અનિત્ય રૂપમાં જોતી એ પક્ષુ મિથ્યા છે અને ઈશનની જ્ઞાતિ છે કેમકે વસ્તુ તો નિત્યાનિત્યક્રમક છે તે સ્વરૂપે નિત્ય છે અને પદ્ધતિ અનિત્ય છે. પદ્ધતિને જન્ને સ્વરૂપે જોવા એજ સત્યદષ્ટિ છે સમજઈન એવી જ્ઞાનેશન્ટ દષ્ટિ આપે છે કોઈ પક્ષુ અધિગોપનો આમકે રાખવો અથવા તેને જ સત્ય માનવો એ એકાન્તવાદ છે તેને વીતરાગદેવે મિથ્યા કહ્યો છે જ્ઞાનેશન્ટ દષ્ટિ વસ્તુનું વચ્ચર્થ ઈશન કહાવે છે અને વસ્તુના વચ્ચર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન એ જ સમજઈન છે મિથ્યા જ્ઞાનઈશન અમુક જનાવે છે બ્યારે સમજઈન ઈશનની વિશુદ્ધિ છે તમે ઈશન—વિશુદ્ધિને સમજઈપે ઓળખો અને તેને પ્રાપ્ત કરો ત્યારે જ સત્યનો સાક્ષાત્કાર થઈ શકશે.

સકળતા એક એવો શબ્દ છે, જેને વિશ્વનો પ્રત્યેક માનવ ચાહે છે. વિશ્વમા વસતા કરોડો માનવ પોતાના કાઈ ધ્યેયને લઈને જ કાર્ય કરી રહ્યા છે એ બધાનું લક્ષ્ય છે પોતાના ધ્યેયમાં સકળ થવું મનુષ્ય પુરુષાર્થ કરે છે કાઈ કાર્યની પાછળ પોતાની પૂર્ણ શક્તિ ભેડી દે છે, તથાપિ સકળતા સૌને વરતી હોતી નથી

આખરે આપણે એ વિચારવું પડશે કે એ કયું તત્ત્વ છે કે જેના વડે માનવ સકળતા ઇચ્છતો હોવા છતાંય સકળ થઈ શકતો નથી વૈદિક દર્શન સમક્ષ બે આ પ્રશ્ન મૂકવામા આવે તો એની પાસે એનો હાજર જવાબ તૈયાર જ છે 'ઈશ્વરની એવી જ ઇચ્છા હતી' કાઈ ભગતી તરુણાવસ્થામાં ખીસ વર્ષનો યુવક અવસાન પામે તો એનું (ઈશ્વરવાદીનું) દર્દભયુ દિલ એાલી બહુશે 'ઈશ્વરને એ જ પસંદ હશે' પરંતુ આ જવાબોમા ઈશ્વરની વીતરાગતાનું સન્માન નથી એમની અનંત ડુણુનું અપમાન છે સાથે જ આ જવાબો વૈચારિક ત્રાજવામા તોળતા ઠીક બેસતા પણ નથી જૈન દર્શન એનો યુક્તિપુર સગ જવાબ આપે છે કે બધી જ શક્તિ જુટાવી દેવા છતાંય શા માટે માનવ અસકળ થાય છે ? સર્વ જાતની યોજનાઓને પુરુષાર્થ હોવા છતાં પણ સકળતા માનવીના હાથથી શા માટે વફૂટી જાય છે ? આ પ્રશ્ન પરત્વે જૈન દર્શને બહુ ચિંતન કર્યું છે એની પાછળ એની પોતાની દાર્શનિક દિલસૂઝી છે કાઈ પણ કાર્યની સકળતા માટે પાત્ર હેતુઓનું હોવું જરૂરી છે.

એમના નામ આ પ્રમાણે છે -કાળ, સ્વભાવ, કર્મ પુન્યાર્થ ઋતે નિયતિવાદ

હા એ માદ રાખવું પડશે કે કાર્યસિદ્ધિના આ પાંચેય હેતુ સમુદાય (સમવેત) હોવા જોઈએ ને ત્યારે જ કાર્યમાં સફળતા મળી શકે છે એટલે એમને પચ્ચમવામ પણ કહેવાય છે. કોઈ એકનો સ્વીકાર કરી બીજા માટે ઈકાર કરવો એ અસફળતાને નિગમણુ હોવા સમાન છે.

“ કાળવાદ ”

-૨ કેટલાક દાસનિષ્ઠા રહ્યા કાળવાદી હોય છે તેઓ માને છે કે કોઈ કાર્યની સફળતા અને અસફળતા કાળ પર જ અવલમ્બિત છે. માનવીનું જીવન કાળચક્ષુની પૂસરી પર અમલુ કરે છે એની પ્રત્યેક ક્રિયા પર કાળની પૂસ પડેલી છે. સિદ્ધાન્તમાં માનવીનું મન ગરમ પદાર્થ માટે છે જ્યારે ઉનાળામાં એ ઠંડા પદાર્થોને વાદ કરે છે એ કાળનો જ પ્રભાવ છે કમ કર ગરમી માદ વર્ષામિદુઓ પૂર્ણ અને ગમનના વાતાવરણમાં એક સરળ શીતળતા લાવી મૂકે છે શીતળ માદ હવા ધીમી ગતિએ વહેવા લાને છે એનામા આદ પાછો સિદ્ધાન્ત આવે છે સુષ્ટિચક્રના પરિવતનનું આ વૃત્ત મના સકેત પ્રમણે ઘઈ રહ્યું છે કે જ્યાં મળશે, વિશ્વનું પરિવર્તન આ કાળની પૂસરી પર પૂરી રહ્યું છે.

કાળવાદીને વિશ્વાસ છે કે વિશ્વની પ્રત્યેક વસ્તુ સમય સ્વયંએ હોજ છે હવા ગમે તેટલી એજ હોય પરન્તુ એનો ટકો ઉત્તરતાની સાથે જ એ પોતાની અસર દેખાડી શકતી નથી. સાચામાં સાચુ ઈન્જેનિયરનું પશુ લેવામાં આવે તો પશુ બીજા મિનિટે જ રોજ દૂર ઘઈ શકતો નથી. સક્રિય સાબી હવા પશુ રોજ દૂર કરવા સાચુ થોડો સમય જરૂર આવી શે છે.

હૈદર-એકસમાં પત્ર નાખતાની સાથે જ એ તમારા મિત્ર પાસે પહોંચી જતો નથી. મામામાં એને પશુ ઓછામાં ઓછા બે ત્રણ ઘડા સામી જ છે તાર અને રસિદોન જોઈ પત્ર કરતાં શીઘ્રગામી છે તોપણ સમયની જરૂરિયાત તે ત્યાં પશુ રહે જ છે એ જ પ્રમાણે એક માણી અભિ રોપે છે પરન્તુ નાસ્તીને મારીનાં દગ્ધવતાની સાથે જ કઈ અર્થના કમી જતા નથી. માગાં અને યમ વારી લરીને પાણી પાય, એને સીમે તો પશુ આમજ્જને નર-પશ્ચવિત થતાં સમય તો જરૂર લાગશે જ કોઈ પશુ ઘર્ષ પોતાની પૂજતા સાચુ સમય અવસ્થ માગી જ ને છે તમે પશુ ને જ્ઞાતીથી કષ્ટતા માટે સ્વાભા થશે તો મેલ-ટૂંનામાં એસતાંની સાથે જ કઈ કષ્ટતા

મહી પહોચી જવ તમે લલે વિમાન મારફતે જવો તો પણ અલ્પ અ શે સમય તો લાગશે જ એમાં અસત્યને સ્થાન હોઈ શકે નહીં

પ્રકૃતિમાં ફેરફાર લાવનાર જે શક્તિ છે તે કાળ છે વૈશાખ અને જે માસમાં જ સૂર્ય શા માટે પ્રચલ યતી જાય છે ? શા માટે એ પ્રચલ કિરણો વડે પૃથ્વીને તપાવવા લાગે છે ? એ જ સૂર્ય શિયાળામાં ચન્દ્રમાં સમાન લાસે છે, એની એ અગ્નિ વરસાવતા કિરણો કયા અદૃશ્ય થઈ જાય છે વારુ ? વસતના આગમન સાથે જ શા માટે વન-ઉપવનોમાં નવી બહાર આવી જાય છે ? વાતાવરણમાં સર્વત્ર પ્રકૃતિનું નવ-સૌન્દર્ય ખીલી જાડે છે. કાયલની સગીત-માલુરી શા માટે આ જ વખતે જામડી આવે છે ? આ બધા પ્રશ્નોનો જવાબ એક શબ્દમાં એ આવે છે કે એ પ્રકૃતિ ઉપર છે કાળની હાથ

પ્રકૃતિ પર જ નહીં, પરંતુ આપણા દૈનિક જીવનના ઉપયોગમાં આવતી વસ્તુઓમાં પણ કેટલો ફેરફાર થતો જાય છે આજથી ૨૫ વર્ષ પહેલા જે એખા આપણે ખાતા હતા અને એનો જે સ્વાદ હતો, એમાં જે સોડમ હતી, તે સોડમ અને તે સ્વાદ આજે કયા મળે છે ? જે આખા દશ વર્ષ પહેલા ખાધા અને જે મધુગતા ત્યારે અનુભવી તે આજના આખામાં કયા છે વારુ ?

જહ પદાર્થો પર જ નહીં, માનવીના વિચારો ઉપર પણ સમયનો પ્રભાવ પડે છે દિવાળીના દિવસે અસભ્ય માનવી પણ સભ્ય યતી જાય છે. ભૂલેચૂકે પણ જે મોઝેધો ગાળો બોલાય જાય છે તો એનો એને પશ્ચાત્તાપ થાય છે, કે આજની આ મગળ ઘડીએ-દિવસે, આ અમગળ શબ્દો કેમ કરી નીકળ્યા ? પરંતુ હોળી આવે છે ત્યારે ? તે દિવસની તો વાત જ ન પૂછો, સભ્ય મનાતો માનવી પણ સભ્યતાની સીમા ઝોળગી જાય છે ગામડામાં આજે પણ થોડીક વ્યક્તિઓનો તો એવો વિશ્વાસ છે કે હોળીના દા'ડે બે-ચાર ગાળો કાન પર અથડાય અને મુખેથી બે-ચાર ગાળો દેવાય તો જ આખું વર્ષ આનંદની સાથે પસાર થાય આ છે માનવીના મન ઉપર સમયનો પ્રભાવ (સલામા હસાહસ) હજુ આગળ વિચારીએ આજે હું ગમે તેટલું ગળું દાડીને પણ વૈરાગ્યનો ઉપદેશ દઉં તો પણ એટલા ઉત્સાહનો પ્રવાહ નહીં આવે જેટલો કે પર્યુપણ વખતે આવી ગંકે છે એ પણ એક પ્રવાહ જ છે કે જે બાળકો આજે જમવા માટે આતુરતા સેવતા હશે તે જ બાળકો પર્યુપણમાં ન જમવા માટે આગ્રહ ગમતા હશે

એક વાત માઠ આવે છે તે એ બતાવે છે કે સમનના વહેણ સાથે માનવીના વિચારોમાં પણ કેવું પરિવર્તન થાય છે ! એક ઘરડો માળી દરરાજ ફોનોનો ઠાર બનાવી ઢાઈ મુવાન રાજને બેટ મોકલતો હતો એક ઘડે એ મુવાન રાજએ મલકાતા-મલકાતા એ વૃદ્ધ-માળીને પૂછ્યું કામ એ તો બનાવો કે તમારી ઊંઘર શું છે ?" માળીના કરમાયેલા મોં પર રિમ્ત હવાય અને એણે કહ્યું સમ્રાટ વર્ગોની તો મેં ક્યુચી રાખી નથી પણ મેં આપના પિતા અને પિતામહનું રાજ્ય પણ જોયું છે. સમ્રાટે જીન્ને પ્રશ્ન કર્યો વારુ, તારે એ બતાવે કે મારું શાસ્ત્ર સુદર છે કે મારા પિતામહીનું કે પિતામહનું ? વૃદ્ધ માળીએ જવાબ વાળ્યો સમ્રાટ આ પ્રશ્ને બહી જ ઘભાવી લો કારણ કે સવાધીયને એ કાન હોવા નથી કે એ નમન સ્વસ્ત્ર સાંભળી શકે અને દવે તે આ વૃદ્ધ ક્યા 'પણ નમન-સ્વસ્ત્ર કહેવા રાજ આપતી નથી કારણ કે હું જેથી આવનાર પરિણામોથી સ્વારી રીતે માદિવતાર છું

મુવાન રાજએ કહ્યું કાકા તમારી ઢાઈપણ વાતથી હું નારાજ નહીં થાઉં તમતમારે કિલ્લ જોઈને વાત કરેલ તમારા પકિલા વાજ તમારી પરિપક્વ છુદ્ધિના સ્વચ્છ છે બહુબવની એરણ પર કસાયેલી તમારી વાત તો મારા માટે શાભકામી જ બનશે. માળીએ કહ્યું ઠીક તે સાંભળો ! આપણા આ નગર બહાર કાળી માતાનું મંદિર છે દર વર્ષે ત્યાં મેળા ભરાય છે આ મેળા સેકડે વર્ગોથી જરાજર ભરાતો ચાલે આયો છે

એક મેળા વખતની વાત છે જ્યારે આપના પિતામહનું રાજ હતું મેળામાં હજારો લોકો ભિખવા હતા હું પણ ત્યાં પહોંચેલ ત્યાં આટલા ઘણાં મનુ હતા તેમાં પાછા ફરતાં મેં તેમને કે એક ચોદ વર્ષની ડાહરી એક ખૂલે જમી રહી રહી છે મેં એને પૂછ્યું બેટી-દાહરી ત્યાં મારે રહે છે ? એણે આંખો લૂછી જવાબ વાળ્યો જામે બહારઆમથી આવેલા મુસ્લામર હીએ મેળા જોવા આવ્યા હતા. પણ આ મેળાની ત્રિરોમાં હું મારા પરિવારથી વિખૂટી પડે ઝઈ છું મેં એને સાન્તવના આપી અને મારે ઘેર સઈ આવ્યો થાણે જઈને હું આની સૂચના પણ આપી આજ્યે. મા ? કિવસે એને જાપ એને કાષના-કાષના મારે ઘેર આવી શાગ્યે. ડાહરી એના પિત્રને નેઈને ઝાંડી બની અને દોષીને એના ઝલે આઝી પડી પિતાએ પોતાની પુત્રીને હેનખેમ પાછી મેળતી એના ઉપસદ્ધમાં મારો

આભાર માનતા મને શા પાત્રસો આપવા લાગ્યો એ રૂપિયા પાછા વાળતા મે કહ્યું 'આ પાત્રસો રૂપિયામા હું મારી માનવતાને વેચી શકું નહીં. એ તો માનવીની ફરજ છે કે સકટમા પડેલાનું એ રક્ષણ કરે-એની એ સહાયતા કરે, પરંતુ એના બદલે જો એ આદીના ટુકડા એકઠા કરવા લાગે તો એ એની માનવતા જ વેચે છે એમ જાણવું 'હું આ માટે તૈયાર નથી' સાલળી એના હરખલયાં મને એણે સેકડા આશિષ મારા પર વરસાવ્યા "

"સમ્રાટ ! આ હતી આપના પિતામહના રાજવખતના મારા વિચારોની પવિત્રતા જ્યારે આપના પિતાનું રાજ આવ્યું ત્યારે મારું મન-આ માનવીય કાર્ય અંગે કંઈક ઉદ્વેગ બની ગયું મનકું કહે તે ભૂલ કરી એનો (છોકરીનો) બાપ તને પાત્રસો રૂપિયા આપતો હતો ત્યારે લઈ કેમ ન લીધા ? એમા ખોટું શું હતું ? કંઈ તમારી માનવતા એથી છૂટાઈ જતી હતી ? "

યુવાન રાજાએ પૂછ્યું "કાકા, મન હવે શું કહે છે ?" વૃદ્ધ માણીએ કહ્યું, "સાહેબ, હાલની વાત ન પૂછો હવે તો મન કહે છે મે કેટલી મૂર્ખતા કરી ? થાણે જઈને ખબર આપવાની શી જરૂર હતી ? જો એ છોકરી સાથે લગ્ન જ કરી લીધા હોત તો આજના આ ઘડપણ ટાણે હાથે રોટલો રાધવાની સમસ્યા જ રહેત નહીં "

હા, તો માનવીના મન અને એના વિચારો ઉપર પણ સમયનો પ્રભાવ પડે જ છે

નિશ્ચય દષ્ટિમા કાળનું ધણુ મોટું મહત્ત્વ છે આત્માને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનું મૂળ કારણ કાળ લલિધની પરિપક્વતા બતાવી છે, અર્થાત્ સારે કાળલલિધ પાકી જાય છે ચરમ પુદ્ગુલ પરાવર્તનનો ધણો સમય વીતી જાય ત્યારે જ આત્મા સમ્યક્ત્વને અભિમુખ થાય છે આખાને પાકવાની કાળલલિધ પાકી ગઈ હોય છે ત્યારે માણી પણ આવી જશે અને એને ચૂરી લઈ ધાસમા નાખશે તો એ ધાસ-સમૂહ પણ એને પડવશે પરંતુ સમય પહેલા જ માણી એને ચૂરી લે અને ધાસમા નાખી દે તો એ આખો પાકશે નહીં, પણ બગડી જશે આખો પણ એ જ છે, માણી પણ એ જ છે અને પેલું ધાસ પણ એજ છે તો પણ આખો એડ વખતે પાકે છે અને બીજું વખતે બગડે છે એનું એક માત્ર કારણ એ છે કે કાળલલિધ હજુ પાકી નથી -

આત્માની કાળવૃદ્ધિ પાકી નથી તો પકી ચાહે તે મોટા સત સમીપે જાય. ચાહે તેટલાં શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરી જાઓ, બધું વ્યર્થ જરો. મોજાણી અને જમાણી પ્રકાશપુજા સમવાન મદ્યવીરની પાસે જઈને પણ ઠા મારે અધકારમાં સમ્યા ઈ જન દર્શન એનો જવાબ આપશે. એ આક્રમણોની કાળવૃદ્ધિ હજુ પૂરી પાકી નથી.

કાળથી વધી સમાન્ય કાળનો અર્થ નથી. પરંતુ ક્રિયાસિદ્ધિ રૂપી કાળથી મનસ્કમ છે એને વસ્તુ પરિપાક કાળ પણ કહેવાય છે એને જ વધી સેવામાં આપ્યો છે એક ક્રિયાને પૂજ્ય ધર્માનેટમે સમજાવે છે એને ક્રિયાસિદ્ધિ કાળ કહ્યો છે સામયા તરીકે એક વસ્તુને વસ્તુધર્મા મોજાક કાળની અપેક્ષા છે એક ધર્મને બનાવવામાં પણ મોડો સમય જોઈએ છે જ એને ક્રિયાસિદ્ધિ કાળ કહ્યો છે એક કમ્પ્યુટર પણ જાકારમાં નેટમે સમજાવે છે એને વસ્તુ પરિપાક કાળ કહે છે એક કમ્પ્યુટરમાં જમા બાક નેટલા સમય પકી એનો ઉભય ભાવ છે એને વિપાક કાળ કહે છે

આ રીતે કાળવદી દર્શન પ્રત્યેક કાવની સહજતા અને અસહજતાને એક માત્ર આધાર કાળને માને છે

કાલ સ્વજિતિ મૂલાતિ કાલ સંહરતે પ્રજા ।

કાલ સુષ્ટેપુ જાગર્થિ, કાલો દિ પુરસીકમ ॥

વિશ્વની ઉત્પત્તિ અને વિશ્વનો મૂળ હેતુ કાળ છે કાળ જ વિશ્વના પ્રાણીઓને જન્મ કરે છે અને કાળ જ એમનો સંહાર કરે છે આરે સમસ્ત સૃષ્ટિ નિદ્રાધીન હોય છે ત્યારે પણ કાળ અપ્રમત્તરે ગોત્રાતુ કમ અપુ ગમે છે સાચે જ કાળની રીમા ધર્મી અસજાવ છે આ છે કાળવદ સ્વભાવ વાક

સ્વભાવ-દશન માને છે કે વિશ્વના જ્યાં જ પદ્ધતો અજાવ સિદ્ધ છે જાંમાની મોટાંથી જ આગિ પેશ થઈ શકે છે લીમોળીને મને તેટલું ખાતર મને ગમે તેટલા એની પાલન પ્રવલન કરમ, પરંતુ એ લીમોળીની આખા પદા નદી જ થઈ શકે કાળની પજુ સક્ષિત છે પરંતુ કાળની પૂરી સક્ષિત પણ સ્વભાવથી વિદ્યુત્ત વસ્તુનિર્માણ કરવામાં અસમથ છે. જાળને એક ના જ ની પજુદ નર-દ નર વર્તી મુખી ખેતરમા રાખ વામા-રોપવામા આવે જુ કાળની એ સક્ષિત નથી કે એ કાળમાંથી એ જામરુગ પદા કરી દે

કાળ, પુરુષાર્થ, કર્મ અને નિયતિ બધા મળીને પણ વિપતે અમૃતમાં બદલાવામાં સમર્થ નથી શુભ કૃત્યોનું પ્રતિક્ષણ અશુભમાં અને અશુભનું શુભમાં પ્રતિક્ષણ લાવવા એ બધા અસમર્થ છે કારણ કે સ્વભાવ અપરિવર્તનીય હોય છે માછલી દિવસ-રાત પાણીમાં રહે છે કડકડતી ઠડીમાં પગ એ એમાં જ ફરતી ફરે છે પરંતુ એ જ પાણીમાં જો મનુષ્યને વધુ વાર રાખવામાં આવે તો એ સાંજ ઠડો થઈ જશે આ છે સ્વભાવભેદ માછલી પાણીમાં જ રહેશે એને જો કહેવામાં આવે કે રે માછલી, પાણીની દુનિયામાં કરી કિમન નથી, ચાલ, હુ તને દૂધમયાં તળાવમાં મૂકી આવું, તો એ એનો ઈન્કાર કરશે એની સાથે જો જખરદંતી કરાશે અને એને પાણીની બહાર ખેચી કાઢશે તો એ પ્રાણુ તજ દેશે પણ પાણીને છોડશે નહીં માણસને માટે ખે કલાક પણ પાણીમાં પ્રવૃત્તિ રહેવું અશક્ય છે આ છે સ્વભાવવાદ

નાની એવી ચકલી આકાશમાં જાયે-જાયે જાડી શકે છે, પણ વિશાળ પાખોવાળુ શતુર્મૃગ એક ઈંચ પણ આકાશમાં જાડી શકતું નથી પાખો તો એને પણ છે જ પરંતુ જડવું એ એનો સ્વભાવ જ નથી સર્પ છાતીના બજે લીમોટા પાડીને જ ચાલશે જ્યારે નાનીશી કાડી પણ પગના બજે ચાલે છે ગાયનું બચ્ચુ (વાછરકુ) જન્મતાની સાથે જ ઉછળવા-ફૂંદવા લાગે છે. જ્યારે મનુષ્યનું બાળક જન્મતાની સાથે રડવા લાગે છે પક્ષીએનો જન્મ ઈડાથો થાય છે અને મનુષ્યનો જન્મ ગર્ભવડે થાય છે આ બધી જ વિચિત્રતાઓ સ્વભાવસિદ્ધ છે ક્ષુધાતૃપ્તિ માટે અન્નનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, પાણીનો નહીં, કારણ કે ક્ષુધાતૃપ્તિનો સ્વભાવ અન્નના દાણામાં જ રહેલો છે આ છે સ્વભાવસમવાય

પૃથ્વી પર જળ, આકાશ, વાયુ અને માટીના તત્ત્વો સર્વત્ર મળે છે. પરંતુ તોપણ શેરડી એમાંથી મીઠાશના તત્ત્વો એકઠા કરી આપણને ખાડ, સાંઝર અને મીઠાશ આપે છે લીલુ, નારંગી અને આમલી ખટાશના જ તત્ત્વો એકઠા કરે છે કારેલું કડવા તત્ત્વોને એકઠા કરે છે તો મરચુ તીખા તત્ત્વોને ભેગા કરે છે બધા તત્ત્વો એક સાથે ઉપસ્થિત હોવા છતાં ય બી નો જ સ્વભાવ હોય છે તે જ તત્ત્વ એ ગ્રહણ કરે છે

સ્વભાવ ચાર પ્રકારનો છે - (૧) વસ્તુસ્વભાવ, (૨) દેશસ્વભાવ, (૩) અતિસ્વભાવ અને (૪) ક્ષણસ્વભાવ.

વસ્તુ સ્વભાવ જાણે આપણે ઉપર વિચાર કરી તથા જીએ

દેશ સ્વભાવ

દેશીક જાળનોમાં દેશસ્વભાવ ઠામ કરતો જોવા મળે છે મુરોખા રહેવાસીઓની આમણી ગેરી હોય છે ત્યારે આફ્રિકાના હાંસીઓનો વર્ણુ કાળો હોય છે આ છે દેશના વાયુમંડળનો સરીર પાનો પ્રભાવ એ દેશ સ્વભાવ છે કે દેશર ક્રાંત કાશ્મીરમાં જ પેદા થઈ શકે છે અન્યત્ર ક્યાંય નથી

ભારતની ખાડીમાં આજા પેદા થઈ શકે છે વિદેશની ખાડીમાં આજા પેદા કરવાનો સ્વભાવ જ નથી આ છે દેશસ્વભાવનો પ્રભાવ.

જાતિ સ્વભાવ

હૃદયના સિરે આમણી એ કાશ્મી ક્યા કળાકારે નિર્માણુ કરી છે કે મુરુરની પાંચિ ક્યા ચિત્રકારે ચિતરી છે કે વૈદિક જ્ઞાનનો અનુમાધી એમ કહેશે કે આ વિશ્વની વિચિત્રતા ઈશ્વરની ઈચ્છા ઉપર અવલમિત છે પરંતુ જીન ઈર્ષાન માને છે કે આ જાતિસ્વભાવ છે પ્રત્યેક હૃદયના સિરે આ કાશ્મી છે કારણુ કે એની બધી જાતિનો આ સ્વભાવ છે પોપાને તમે બહાવી શકે કારણુ કે કોઈ વસ્તુને કીખી લેવાની એનામાં યોગ્યતા છે પણ અવિદ્યને કોઈ એ કાશ્મા પો છે કે નથી કારણુ કે બલુવુ એ એને જાતિ સ્વભાવ જ નથી

કાળ સ્વભાવ

કળમેદ ધવાથી એના સ્વભાવમાં પણ ભેદ પડે છે એક વક્ષ એ મહિને જ ફળ આપવા માને છે તે કોઈ જ મહિને જીન ઈર્ષાનમાં આરા અહુ નિરૂપણુ આવે છે પહેલા આરા વખતે પૃથ્વી જેટલી સરસ હતી તેટલી સરસ એ બીજા આરામાં નહોતી. ત્રીજા જાને ચોથા આરામાં જન્મેશ માનવી મોક્ષા જઈ શકે છે પાંચમાનો નદી આ કાળ સ્વભાવની વિચિત્રતા છે તે પરિવતનનો કાળ સ્વભાવ છે જેના વડે પ્રત્યેક વસ્તુ પ્રતિક્ષણુ પરિવતન પામી શકી છે એ જ સક્રિયતુ નામ કાળ છે અને પરિવર્તન એ એનો સ્વભાવ છે

સ્વભાવવાદીનો તક છે કે પ્રત્યેક વસ્તુ પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત છે કાળ તે સક્રિય પણ પોતાના સ્વભાવથી એક ઈચ્છિ આ કે તે તરફ થઈ શકતી નથી વીતતી ક્ષણને પાછી વાળી સકાય નથી એની પાછળ થતે પુરુપાઈ નહોતો જરી કારણુ કે કળમાં પાછા વળવાનો સ્વભાવ જ નથી.

કંઠકસ્ય તોષ્ણત્વ મયુરસ્ય વિચિત્રતા ।

વર્ણાશ્ચ તામ્રચુડાના રવભાવેન ભવન્તિ હિ ॥

કાટાને આણીદાર બનાવનાર કોણ છે ? મયુર-પાખોને ચિતરનાર ચિત્ર-કાર કોણ છે ? કુકડાને કોણે શીખવ્યું છે કે તુ ચાર વાગતાની સાથે જ બોલી બીકને કોણે કોણે શીખવ્યું કે વસત આવતાંની સાથે જ પાચેય સ્વરોમાં તુ સંગીત રેલાવજે આ સ્વભાવવાદ જ છે

દાર્શનિક દષ્ટિએ સ્વભાવવાદનું મહત્ત્વપૂર્ણ સ્થાન છે. દરેક પદાર્થ પોતાના સ્વભાવમાં રહેલો છે ધર્માન્વિતકાય ગતિ સહાયક જ કેમ હોય છે, સ્થિતિ સહાયક શા માટે નહીં ? આનો જવાબ પણ સ્વભાવવાદમાં જ છે અમૂર્ત મૂર્તરૂપે શા માટે પરિણમતો નથી ? કારણ કે એ એનો સ્વભાવ જ નથી આગમની રીતે કહુ તો મુક્ત આત્મા ઉર્ધ્વગતિ જ શા માટે કરે છે, અધોગતિ શા માટે નહીં, એને માટે શાસ્ત્રકાર પહેલા એક કારણ દર્શાવે છે પરંતુ એથી શિષ્યના મનનું સમાધાન થતું ન બુદ્ધિ તો એક પછી બીજે તર્ક કરે છે “ તથાગતિ પરિણામાચ્ચ ” ઉર્ધ્વગતિના પરિણામથી જ આત્મા ઉપર જાય છે કારણ કે આત્માનો એ સ્વભાવ છે એટલે એ ઉપર જાય છે સ્વભાવનો હેતુ સર્વ છેલ્યો હોય છે એના પછી કોઈ તર્ક બકી રહેતો નથી સ્વભાવમાં કોઈ તર્ક ચાલતા નથી, સર્વભાવ-સ્વભાવમાં રહેલ છે,

કર્મવાદ

સ્વભાવને વિભાવમાં બદલાવનાર કર્મ સમવાય છે આત્મા શુદ્ધરૂપે અવિકાર છે પરંતુ એના અવિકારરૂપને વિકૃતિમાં લાવનાર કર્મ છે જૈન દર્શનની શિવસૂત્રી કર્મવાદના પાયા પર બની છે આ વિશ્વની વિચિત્રતાનું મૂળ કારણ પણ કર્મ છે એક માતાની કૃપે જન્મનારા બે ભાઈ એમાં જુદાપણુ હોય છે એક બુદ્ધિમાં કુશાગ્ર હોય છે બીજે બુદ્ધિમદ પણ હોઈ શકે છે પહેલો દસ વાતને એક જ વાગમાં સમજી લે છે બીજે બીજે એક વાતને દસવાર સમજવો તો પણ સમજતો હોતો નથી

કહેવાય છે કે એક માણસ સપન્ન ઘેર જન્મ્યો છે એની કૃણવણી માટેની પૂરી વ્યવસ્થા છે, એની પાસે બુદ્ધિવિકાસના સમસ્ત સાધનો ઉપલબ્ધ છે બીજે બીજે પણ આટલી બુદ્ધિપ્રતિભા ધરાવે છે પણ એની પાસે અનુકૃણ સાધનોનો અભાવ છે એટલે એની પ્રતિભા ચમકી શકતી નથી પરંતુ એની સાથે જ બીજે પ્રશ્ન એ આવે છે કે બીજી વ્યક્તિ આમ દરિદ્ર ધરમાં કેમ જન્મી હશે ? શા માટે એ સપન્ન ધરમાં ન જન્મી ? કહેવું પડશે કે એને સાધનવિહીન ધરમાં આવવા-જન્મવા સારું બાધ્ય કરનાર તે કર્મો જ છે.

વસ્તુ સ્વભાવ અને આ રંગે ઉપર વિચાર કરી ગયા હોય

દેશ સ્વભાવ

દેશીક જાગતોમાં દેશસ્વભાવ કામ કરતો જોવા મળે છે. મુગાજા રહેવાસીઓની આમણી ગોરી હોય છે ત્યારે આફ્રિકાના હાસીઓનો વર્ણ કાળો હોય છે આ છે દેશના વાયુમંડળનો શરીર પરનો પ્રભાવ. એ દેશ સ્વભાવ છે કે દેશર રહ્યા કાશ્મીરમાં જ પેદા થઈ શકે છે અન્યત્ર ક્યાંય નહીં.

ભારતની માટીમાં આંખ પેદા થઈ શકે છે વિદેશોની માટીમાં આંખ પેદા કરવાનો સ્વભાવ જ નથી. આ છે દેશસ્વભાવનો પ્રભાવ.

ભતિ સ્વભાવ

દૂકામનાં શિરે આમણી એ કાશ્મીર ક્યા કળાકારે નિર્માણ કરી છે કે મથુરાની પાંખો ક્યા ચિત્રકારે ચિતરી છે? વૈદિક દેશનો અનુવાષી એમ કહેશે કે આ વિશ્વની વિચિત્રતા ઈશ્વરની ઇચ્છા ઉપર અવલમ્બિત છે. પરંતુ જૈન દર્શન માને છે કે આ ભતિસ્વભાવ છે. પ્રત્યેક દૂકામનાં શિરે આ કાશ્મીર છે કારણ કે એની ભૂમી તતિનો આ સ્વભાવ છે. પેપટને તમે બહાવી શકો કારણ કે કોઈ વસ્તુને કીમ્બી ભેવાની એનામાં મેળવતા છે પણ અવિદ્યને કોઈ એ બહાવનો છે? નહીં કારણ કે બહુવુ એ એનો ભતિ સ્વભાવ જ નથી.

કાળ સ્વભાવ

કળમેદ થવાથી એના સ્વભાવમાં પણ ભેદ પડે છે એક વૃક્ષ એ મહિને જ ફળ આપ્યા લાગે છે તે કોઈ છ મહિને જૈન દેશનમાં આરા ચક્રવર્તી નિરંજન આવે છે પહેલા આરા વખતે પૃથ્વી જેટલી સરસ હતી તેવી સરસ એ જીવ આરામાં નહોતી ત્રીજા અને ચોથા આરામાં જ મેમો માનવી મેલ્યા જઈ શકે છે પાંચમાનો નહીં આ કાળ સ્વભાવની વિચિત્રતા છે ને! પરિવર્તનનો કાળ સ્વભાવ છે જોના વડે પ્રત્યેક વસ્તુ પ્રતિકાલ્ય પરિવર્તન પામી રહી છે એ / સક્રિય નામ કાળ છે અને પરિવર્તન એ એનો સ્વભાવ છે.

સ્વભાવવાદીનો તર્ક છે કે પ્રત્યેક વસ્તુ પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિત છે કાળ તરીકે સક્રિય પણ પોતાના સ્વભાવથી એક ઈમ્પિ આ કે તે તરફ થઈ શકતી નથી. વીતતી ક્ષણને પાછી વાળી શકાય નહીં એની પાછળ યત્ને મુલાખાં નકામો જઈ કારણ કે કળમાં પાછા વળવાનો સ્વભાવ જ નથી.

ફેટફસ્ય તીટળત્વ મચુરસ્ય વિચિત્રતા ।

વર્ણાંશ્ચ તામ્રચુડાતા રવભાષેત ભવન્તિ હિ ॥

કાટારે આખીદાઁ બનાવનાર પ્રાણ છે ? મચુર-પાખોને ચિતરનાર ચિત્ર-કાર કોણ છે ? કન્ડારને કાળે શીખવ્યુ છે કે તુ ચાર વાગતાની સાથે જ બોલી બહારે કોણે કોણે શીખવ્યુ કે વચન આવતાની સાથે જ પાચેય સ્વરોમા ઠુ સગીત વેગાવને ન્યા સ્વભાવવાદ જ છે

દાર્શનિક દૃષ્ટિએ સ્વભાવવાદનુ મહત્વપૂર્ણ સ્થાન છે દરેક પદાર્થ પોતાના સ્વભાવમા રહેલો છે ધર્માગ્નિકાય ગતિ સકાયક જ કેમ હોય છે, સિવનિ સકાયક શા માટે નહીં ? આનો જનાય પણ સ્વભાવવાદમા જ છે અમૂર્ત મૂર્તરૂપે શા માટે પરિણમતો નથી ? કારણ કે એ એનો સ્વભાવ જ નથી આગમની રીતે કહુ તો મુક્ત આત્મા ઉર્ધ્વગતિ જ શા માટે કરે છે, અધે ગતિ શા માટે નહીં, એને માટે સાસ્ત્રકાર પહેલા એક કાગણુ દર્શાવે છે પરંતુ એથી શિષ્યના મનનુ સમાધાન થતુ ન જુએ તો એક પડી બીજે તર્ક દરે છે " તથાગતિ પરિણામાચ્ચ " ઉર્ધ્વગતિના પશિષ્ણમયી જ આત્મા ઉપર જાય છે કારણ કે આત્માનો એ સ્વભાવ છે એટલે એ ઉપર જાય છે સ્વભાવનો હેતુ સર્વ હેલ્નો હોય છે એના પછી કોઈ તર્ક બની રહેતો નથી સ્વભાવમા કોઈ તર્ક ચાલતા નથી, સર્વભાવ-સ્વભાવમા રહેલ છે.

કર્મવાદ

સ્વભાવને વિભાવમા બદલાવનાર કર્મ સમવાય છે આત્મા શુદ્ધરૂપે અવિકાર છે પરંતુ એના અવિકારરૂપને વિકૃતિમા લાવનાર કર્મ છે જૈન દર્શનની દિશ્સદ્ધા કર્મવાદના પાયા પર બિભી છે આ વિશ્વની નિચિત્રતાનુ મૂળ કારણુ પણ કર્મ છે એક માતાની કૂખે જન્મનારા બે ભાઈઓમા જુદાપણુ હોય છે એક બુદ્ધિમા કુશાચ્ર હોય છે બ્યારે બીજે બુદ્ધિમદ પણ હોઈ શકે છે પહેલો દસ વાતને એક જ વારમા સમજી લે છે બ્યારે બીજે એક વાતને દસવાર સમજવો તો પણ સમજતો હોતો નથી

કહેવાય છે કે એક માણસ સપન્ન ઘેર જન્મ્યો છે એની કૃણવણી માટેની પૂરી વ્યવસ્થા છે, એની પાસે બુદ્ધિવિકાસના સમસ્ત સાધનો ઉપલબ્ધ છે બ્યારે બીજે પણ આટલી બુદ્ધિપ્રતિભા ધરાવે છે પણ એની પાસે અનુ-કૃણ સાધનોનો અભાવ છે એટલે એની પ્રતિભા ચમકી શકતી નથી પરંતુ એની સાથે જ બીજે પ્રશ્ન એ આવે છે કે બીજી વ્યક્તિ આમ દરિદ્ર ધરમાં કેમ જન્મી હશે ? શા માટે એ સપન્ન ધરમા ન જન્મી ? કહેવુ પડશે કે-એને સાધનવિહીન ધરમાં આવવા-જન્મવા સારુ બાધ્ય કરનાર તે કર્મો જ છે.

રાજ-સત્તાના નિયમોમાં ફેરફાર થઈ શકે છે તમે ચાટેા તે એ કાવધ એને ઠોકર મારી શકો છો પરંતુ કમ-સત્તાના કાવધને તમે ચાકો જાયના ન ચાકો તે પણ તમારે માનવા જ પાડે. કહેવાય છે કે ચારિત્ર્ય શીલ નારીઓના શીલમાં એટલી સક્રિય છે કે એ જાનિને પણ નીરમાં ફેરવી શકે છે જાનિને પાણી જનાવી દેવાની સક્રિય એ સતી-સાધ્વીઓમાં હતી પરંતુ કમને બધી નાખવાની સક્રિય તે એમનામાં પણ નહોતી.

જનવાન મહાવીરે જાનથી અઢી દબાર વર્ષ પહેલાં પોતાના એક પ્રવચનમાં કહ્યું હતું —

યુષ્કિણ્ણા કમ્મા સુષ્કિણ્ણા ફલ મવન્તિ ।

તુષ્કિણ્ણા કમ્મા તુષ્કિણ્ણા ફલા મવન્તિ ॥

શુભ કર્મોનું પ્રતિફળ જ્ઞાત્માને શુભરૂપે જ મળે અને અશુભ કર્મોનું અશુભરૂપે. હસ્તુ-કૃત્તણી ખાઈને કાંઈ એલચીની સુવાસ નહીં થઈ શકાય એ જ રીતે કાંઈ જ્ઞાત્મા અશુભ કર્મ કરી એનું શુભ ફળ નહીં મેળવી શકે. એવરમાં જાજરી વાળ્યા બાદ ગમે તેટલી પ્રાર્થના-જ્ઞાજ્ઞ કરે તે પણ એનો ભાત કદી થઈ શકવાનો નથી. આ રીતે અશુભ કર્મોનું ઉપાનન કર્યા બાદ આજે તેટલા પ્રભલ કરવામાં આવે તે પણ અશુભ ફળ જ મળવાનાં.

કર્મ દિસ્પ્રક્રીનું જ્ઞાન થયા બાદ વ્યક્તિને જીત્ત પર કોષ તથા ચૈર જાગ્રન નહીં થાય. કારણ કે જ્યારે જ્ઞાપણને એ જ્ઞાન થઈ જાય છે કે આ આપત્તિને મેં જ નિમત્રી છે અને જાણે એ જ્ઞાવી છે તે પડી એનો તિરસ્કાર શા માટે ? મહામજ્જુ ગીતમ જીવવાન મહાવીર પાસે પ્રશ્ન કરે છે—

પ્રશ્ન.—

‘ સીલાર્ણ મન્ને । અલ્લકઠં તુલ્લં વેદન્તિ

વરકઠં તુલ્લં વેદન્તિ તત્તુમયકઠં તુલ્લં વેદન્તિ ।

જનવાન । આ જીવ જ્ઞાતમજ્જુ કુ ખને ભોજે છે કે પરજ્જુ કુ ખને ભોજે છે અથવા તત્તુમજ્જુ કુ ખને ભોજે છે ?

જવાબ —

ગોયમા । અલ્લકઠં તુલ્લં વેદન્તિ સીલા નોવરકઠં

તુલ્લં વેદન્તિ નો તત્તુમયકઠં તુલ્લં વેદન્તિ ।

—મગલલી છુપ ।

જીવવાન ભોજ્યા ગીતમ જીવ સ્વજ્જુ કર્મને જ ભોજે છે

દેટલો મર્મજર્મો આ પ્રશ્ન છે સ્વયં ને નરક બસીવું આ ઉખન નથી જીવને સ્પર્શીતા પ્રશ્ન છે જ્ઞાત્મા સ્વજ્જુ કુ ખને અનુભવ કરે છે ” એ સુત્રમાં કર્મદિસ્પ્રક્રી ભરી પડી છે અને આ વિચાર વિપત્તિની

ક્ષણેભા આપણને ઘણી મોટી સાન્તવના આપે છે જ્યારે મનુષ્ય પર આપત્તિ-
ગોનાં વાદળો ઢેગાય છે ત્યારે એ ખીજા પર રોષે ભરાય છે પરંતુ કર્મવાદ
કહે છે કે આના ખી તમે જ વાવ્યા હતા, આજે એ વિશાળ વૃક્ષ બનીને
આવ્યા છે તો પછી ખીજા પર રોષ કે દોષ શા માટે ? જ્યારે ક્રિસ્તુકી
માનવીના મનમા પૂર્ણરૂપે પેમી જાય છે, ત્યારે એ ઘણી મોટી માનસિક
અશાન્તિમાત્રી મુક્ત બની જાય છે, સાથે-સાથે પોતા પર આવેલા સકટ
સારુ પોતાને જ જવાબદાર ગણે છે ખીજાને એ આરોપમાથી મુક્ત કરે છે.
આમ કરીને તે પરિવાર તેમજ સમાજને એક અશાન્તિથી મુક્ત બનાવે છે.
ખીજા બાબુ અશાન્તિની જવાબા જ્યારે એની ચારે બાબુ ભભૂકતી હશે તો
પણ એ હમતે મોઝે જ રહેવાને

કર્મબંધના એ મુખ્ય પ્રકારો છે નિહિત અને નિકાચિત જ્યાં મુખી
આત્મા મદ પગિણામોથી કર્મોતુ બંધન કરે છે ત્યાં મુખી બંધન કષ્ટક હલકા-
શિથિલ હોય છે એ ગિથિત બંધન તપ ઇત્યાદિ દ્વારા છૂટી શકે છે જેમ
સોયોને એકટી કરાય છે અને જ્યારે ચાહો ત્યારે એમને જુદી-જુદી પણ
કરી શકાય છે તેમ

તીવ્ર પગિણાગો વડે જે કર્મ બંધાય છે, તેને નિકાચિત કહે છે મન
યોગ, વચનયોગ અને કાયયોગ એ ત્રણે અશુભ ક્રિયામા એકરસ બની જાય
છે ત્યારે પ્રગાઠ બંધન બની જાય છે જેમ સોયોને જથ્થો બનાવી એને
અગ્નિ વડે તપાવી હથોડા વતી ટીપ્યા બાદ એને ચાહો તોય જૂદી કરી શકાતી
નથી તેમ

આ જ નિકાચિત બંધન છે આત્મા એને ભોગવીને જ જુદુ કરી
શકે છે તપ અને સાધના એ કર્મને જૂદુ કરી શકતા નથી એમા કર્મોતુ
ઉદ્વર્તન, અપવર્તન, સક્રમણ વગેરે કાઈ પણ કારણુ સંભવિત નથી

કર્મવાદીનો એ તર્ક છે કે જે કાઈ આપણે પૂર્વ જન્મમા કરીને
આવ્યા છીએ તે જ અહી ઉદયમા આવે છે એને ભોગવવુ જ પડશે-
આપણા કર્મની સફળતા અથવા અસફળતા, પૂર્વકૃત કર્મ પર જ આધાર
રાખે છે આપણો જે શુભ-ઉદય હશે તો આપણને કાર્ય કરવાની પ્રેરણા
મળશે કાળ પણ અનુકૂળ હશે તેમ વાતાવરણુ પણ અનુકૂળ જ હશે શુભ
કર્મનો ઉદય હશે તો શરીર સ્વસ્થ રહેશે અને પછી પુરુષાર્થ પણ કરી
શકાશે માટે માનવી સફળતા શુભ કર્મમાં જ રહેતી છે

પુરુષાર્થવાદ

કાર્યસિદ્ધિનું મૂળ પુરુષાર્થ છે બંધી જાતના સાધનો પ્રાપ્ત છે પણ

અનુભવને દાઘ-પગ ન હવાવે તે જીવનસાક્ષીઓએ જૂથ લાગી છે. ધર્મને જીવન જમાનવાની જાણી માંજે મોજુદ છે પણ શાંતો મનુષ્ય જાહેન પરિભવ ન કરે તે જૂથ સાંત ધર્મ શકતો નહીં. જો ધાર્મીમાં જીવન પીરસાય છે અને પેટમાં સખત જૂથ લાગી છે પરંતુ તમે જો ધાર્મીમાંથી દાઘે ડાળીએ ધર્મ મોં સુવી પહોંચાવવાનું કષ્ટ નહીં કરે તે જુ કદી પેટ ધાવઈ શકશે ! કમ્પિ નહીં

માનીએ કે દહીંમાં માખણ છે પણ જો ધર્મ એક આઠમી દહીં સ્ત્રમે સાખાજ પ્રલામ કરીને કસાક સુધી પ્રાર્થના કરે કે 'હોંદિ ! બેઠુ માખણ આપો !!' તે કુ માનુ ધુ કે જે કસાક તે જુ એ જે હાલર વપ સુધી પ્રાર્થના કરતો રહે તેવ એને દહીંમાંથી માખણ એમ મળી શકતો નહીં. તમે સમુવટ રહો છે. સમુદ્રને તે સ્વાકાર કહેવ વ છે સ્વ સમુદ્ર તરે ઊભાં રહી પ્રાર્થના કરો કે રત્નાકર જે ચાર મૈદાં મોતી આપો તે જનત કાળ વીની જાવ તે વ સમુદ્ર તમારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર નહીં કરે પરંતુ માનવનો પ્રમ્ણા પુરુષાર્થ જ સમુદ્રના આધા જીવજાતમાંથી મોતી ધારી શકે છે ।

એક વિચારકે કહ્યું છે કે જાહિત ધરે હાલ છે યાન પાસે જાહિ છે અને કમ (પુરુષાર્થ) ધરે પણ છે હાલથી આપણે ધર્મવસ્તુ પર વિશ્વાસ કરી શકીએ છીએ. જાહિ વટે આજુ રાહ જોઈ શકીએ છીએ પણ ચાલવાનું કામ તે ખલુ છે મજિલની દુરી ફક્ત વિશ્વાસથી એકી ધર્મ શકતી નથી તેવ ન જોય માત્રથી એ નજીક આવે છે પરંતુ આપણા ધર્મ જ આપણને એ મજિલની સમીપે પહોંચાડી શકે છે જાહિતમાં વન્ય થતા છે યાનમાં પ્રકાસ છે તે કમમાં સહજતા-શૈતન્ય છે

એ નિશ્ચિત સિદ્ધાંત છે કે શરીરમાં મુલો પુણ્યથી સાંપડે છે પરંતુ આત્માના મુલોને વિકસિત કરવા એ પુણ્યની સહિત જાદારની વાત જે આદિમક મુલોનો વિકાસ આત્માના પુરુષાર્થ પર જ તિકાર છે પણ તમે મુંઝાઈના નાજરિયા જાદુ પુણ્યશાળી છે. વીસમી સદીના (સત્યાગ્રહ)ના વૈદાનિકા પે તાની જાણી નવી શાયો અને આવિષ્કારો તમારી સમવત્તા સાડુ કરી રહ્યાં છે. ઉકળાટ માવ છે તે જરા જાદન જાણવી ઘો કે પખો એવો તે હરવા સજરી. જાણે મહાવાચકનો શીતળ મદ પવન તમારા ધર્મમાં જ આવી પહોંચ્યો છે જાણકર ઉકળાટ અને જરમી હોય બિના-બિના પવનથી તમે એવેન ધર્મ રહ્યા હો અને હરતો પખો પણ જરમ વવા હેરી રહ્યો હોય તે તમારા સાડુ વાતાનુકૂલિત (એરક ડીસનર) તેમાર છે એ જરમીમાં તમારા સાડુ એવી તે હાલ પ્રધાન કરશે જાણે સીમલા / તમારે ધેર આવી અર્થ છે

આજના મુજે પુણ્યશાળી એને જ માનવમાં આવશે કે જેની ધરે

વધુ વાસના અને વિલાસના પ્રસાધનો છે. જેની પાસે ચાર-ચાર મોટરકારો છે, તમારી નજરમા એવું પુણ્યશાળી છે, પરંતુ જેની પાસે નથી કાર કે નથી મહેલો, પણ જે સાદાઈથી શ્રમ કરી પોતાનું જીવન વીતાવે છે એ તમારી દષ્ટિએ પુણ્યશાળી નહીં હોય

આજના યત્રયુગે માનવને પુરુષાર્થ હીન બનાવી દીધો છે એ પ્રત્યેક કાર્ય માટે યત્નો દાસ બની ગયો છે નાના નાના ગામડાઓમા વસતી માતાઓ આજે પણ દૂર-દૂરથી કૃવાનુ પાણી ભરી લાવે છે, હાથે ધટી ચલાવી અનાજ દળે છે, જ્યારે મુબઈની પુણ્યશાળી માતાઓ સાચે જ ભાગ્યશાળી છે એમને માટે વિજ્ઞાને બધી સગવડતાઓ પ્રદાન કરી છે નળને થોડો ફેરવો કે એવું લાગશે જાણે ગગા ને જમના તો તમારા આગળે જ આવી પહોચી પહેલાની માતાઓ લોટ દાથે દળતી હતી આજે એમને માટે ચક્રીઓ તૈયાર છે રોટલા બનાવવા માટે પહેલા લાકડા અને કોલસા વપરાતા હતા, તેમા ધૂમાડાથી હેગનગતિ થતી આજે ગેસના ચૂલા તૈયાર છે, જેમા ન ધૂમાડો છે તેમ ન એથી કાઈ હેરાનગતિ સાભળ્યું છે કે ભોજન બનાવવાનું મશીન પણ આવી ગયેલ છે એક એવું ટીકીન આવે છે જેમા તમે ભાત, દાળ-ગાક યથાવત ભરીને મૂકા અને એને ચૂલા પર ધરો કે આપોઆપ (ઓટોમેટિક) બધું તૈયાર થઈ જશે હા-હવે એવું પણ યત્ર બનાવવું જોઈએ જે રોટલા પણ તમને આવી-આવીને ખવડાવ્યા કરે. પુરુષાર્થહીનતાની આ પરમ સીમા છે જ તો (સભામા-હસાહસ)

આને ભલે તમે પુણ્ય માનો, પરંતુ જૈનદર્શન આનો સ્વીકાર કરતો નથી એ પુરુષાર્થવાદી દર્શન છે એ આજમને પાપ બતાવનાર દર્શન છે તો પછી જે સાધનો મનુષ્યને પુરુષાર્થથી આજસ ભણી ખેતી જાય છે એને પુણ્ય શે મનાય ? અને એક વાત એ પણ છે કે જે પોતાના શરીરને શ્રમથી બચાવે છે એના શરીરમા ચળ્ખી વધી જાય છે, અને શરીર એડોળ બની જાય છે મે પોતે જોયું છે કે એક બહેનનું શરીર એટલું બધું ફૂલી ગયું હતું કે એને ઉઠવા અને બેસવા સારું પણ ખીજની મદદની જરૂર પડતી હતી હા, તો કહેવું પડશે કે શ્રમથી જીવ ચોરનારાને પુણ્યશાળી નહીં પણ પાપશાળી જ કહેવા પડશે ઉપનિષદ્ કહે છે કે જે માનવ સુએ છે એનું ભાગ્ય પણ સુએ છે, જે એડો છે, એનું ભાગ્ય પણ એડું છે, જે ચાલી શકે છે, એનું ભાગ્ય પણ એને યારી આપે છે ગતિ જ જીવન છે પુરુષાર્થ વાદીનું કહેવું છે કે ભાગ્યવાદ આજસુઓનો અવાજ છે પુરુષાર્થવાદીને ભાગ્ય પણ સહાયક બને છે માટે સમસ્ત કાર્યોની સિદ્ધિ પુરુષાર્થમા જ રહેલી છે કાળ અનુકૂળ હોય, સ્વભાવ પણ હોય, કર્મના (પુણ્ય) બળે સામગ્રી પણ ઉપલબ્ધ હોય પણ માનવી જો પુરુષાર્થન કરે તો એ ભૂખ્યો જ રહેશે.

નિષ્ઠિતવાદ (સાવિધાવ)

નિષ્ઠિતિ વાદનો તર્ક છે વિધની પ્રત્યેક વ્યવસ્થા નિષ્ઠિત (નિષ્ઠિત) છે. દિવસ પછી રાતનુ આવવું નિષ્ઠિત છે જ્યાં ને યૈન્ય સમસ્ત પદાર્થો નિષ્ઠિતવાદની મૂલ્યો પર યુગી સ્થા છે

મનુષ્ય પુરુષાર્થ કરે છે અને પુરુષાર્થ જ આમણા કામની વસ્તુ છે- પરંતુ ઘરો એ જ કે જે નિષ્ઠિતવાદની વ્યવસ્થામાં નિષ્ઠિત (નિષ્ઠિત) છે- કદી કોઈ અકસ્માત બને છે ત્યારે આપણે વિચારીએ છીએ કે એ તરફ આપણે ન જવા દેત તે આમ ન થાય પરંતુ આ તે આપણી કુર્મ (અભય) શુદ્ધિના નિષ્ઠિતો છે પૂર્ણ યાત્રીની દષ્ટિમાં આ એમ થવાનું હતું જ એટલે એ તે નિષ્ઠિત માત્ર હતું પણ યથાર્થમાં એ સમયે એમ થવાનું જ હતું

વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ જી. નેમિનાથ પાસે દારકાના રિષ્ટસ જાને પ્રસ છે- ભગવાને એમને જવાબ આપ્યો દ્વિપાથન ક્ષણિત કામની જ્વાળામાં તારી દારિકા એક દાંડી ભરમ થઈ જશે. ભગવાન નેમિનાથના આ સંબંધને લેધે વાસુદેવના મનમાં ઘેરી ચિતા પેડી ચિતિત બને શ્રીકૃષ્ણ જોડ્યા ભગવાન કોઈ ઉપાય છે કે દારિકા જળી શકે ભગવાન જોડ્યા વાસુદેવ જાને આમ થવાનું જ છે તથાપિ એમણે કૃષ્ણના મનને સમજાવવા સારુ ઉપાય ભવાયો. જ્યાં સુધી દારિકામાં આજનીય થતા રહેશે (ત્યાં સુધી) દ્વિપાથન દારિકાનું કોઈ નહીં જાય શકે " પરંતુ એ દિવસ પશુ આજે જ આરે દારિકાના જાગ્ય રહ્યા ને એ વિશાળ નગરી દારિકામાં આજનીય કરનાર કોઈ ન મળ્યું અને જોત નેતાં જ દારિકામાં જ્વનિ-જ્વળાઓ સિવાય લાગી અને ઘેડાક જ કષ્ટોમાં રવ્યુ નગરી દારિકા રાખ બની ગઈ

સાંજનારના મનમાં કદાચ એમ ઘરો કે એક વ્યક્તિ જે આજનીય કરી દેત તે દારિકા જળી જાત પણ એ કેમ કરી જાય શકે એ કાંઈ એ સમાપ્ત થવાની જ હતી. દેવાખન તે એક નિષ્ઠિત હતો પણ સમ તે એ હતું કે દારિકાના દિવસો વીતી જ્યાં કતા યૈભવની નગરી માટીને બેટવક જઈ રહી હતી દ્વિપાથને તે એક ચિનગારી જ રેહી હતી.

સ્થૂળ જાણે અધારના નિષ્ઠિતને જ જુએ છે અને નિષ્ઠિત પર એ રાય અને દોષ કાલે છે પરંતુ તત્ત્વદર્શિના દષ્ટનામાં એ યીજ એ દિવસે થવાની હતી જ તમારા જાંબ પ્રપ્તો નકામી દના. જે સારુ થવાનું છે તે તેના નિષ્ઠિત પશુ એમાં આવી જાણશે તમારો પુરુષાર્થ પણ એ જાણુએ જ દોષી, તે આજુબ થવાનું છે તે જાંબ જ પ્રપ્તો પશુ વ્યય કિન્ન ઘરો પાંચ પાંચ નેચ બળવાનેની કાજરી કોવા જ્યાં જ રોપટની લા / લટાટી હતી. જામની ગદા અને જાણુ નહીં માંદીર એક જાણુએ જ કામમાં રહી

ગયા તમે પૂછ્યો શા માટે ? એનો જવાબ છે, એમ થવાનું જ હતું આજે એક વ્યક્તિ દીક્ષા લે છે અને કાલે એ છોડી પણ દે છે સર્વજ્ઞ પોતાના જ્ઞાનચક્ષુ વડે જુએ છે કે આ વ્યક્તિ દીક્ષા નહીં પાળે શાસનનો સહારક શત્રુ બનશે તો પણ દીક્ષા દે છે કે નહીં ? જવાબ છે, જરૂર અપાય છે, આગમ સાક્ષી છે કે એવી વ્યક્તિએને દીક્ષા અપાઈ છે ભગવાન મહાવીરે જમાલીને દીક્ષા આપી હતી અને એને પોતાનો ગિય્થ બનાવ્યો હતો પ્રથમ થશે એમ શા માટે ? કારણ કે તેઓ એ જાણતા હતા કે એ દીક્ષા લઈને છોડી દેશે, તેમ તેઓ એ પણ જાણતા હતા કે મારા હાથે આ થવાનું જ છે એને થભાવવાની તાકાત એમના હાથોમા પણ નહોતી

ભાવિભાવ એ તત્ત્વ છે કે જેને આધીન કાળ, સ્વભાવ, કર્મ અને પુરુપાર્થ એ બધા છે એક માળી આખો રોપે છે, વર્ષોનુક્રમ આવી, કાળ સમવાય પણ અનુકૂળ છે ગોટલીમાં ઉગવાનો સ્વભાવ પણ છે સચિત કર્મના શ્રેણે માળી પાસે આખાની ગોટલી પણ છે અને માળી એને જમીનમા રોપે છે એની રક્ષા કરે છે, અહીં પુરુપાર્થ પણ છે પરતુ આ બધું હોવા છતાં એને એક કીટક લાગી ગયું, જેણે ગોટલીને ખોખલી કરી નાખી, એ ભગી ન-શકી એ ગોટલીને આખાના વિશાળ વૃક્ષ પરિણત થવાનું હતું જ નહીં

એક વિદ્યાર્થી છે એનો એ ધ્યેય છે કે પરીક્ષામા પહેલા નબરે પાસ થવું પરતુ એના સારુ સમયની પણ જરૂર રહેશે એક દિવસમા જ કાંઈ એ બધું વાચી શકશે નહિ માટે સમય ક્ષેપમા કાળ સમવાય જરૂરી છે એનો વાચવાનો સ્વભાવ પણ છે કારણ કે એતન વાચી શકે છે જડ નહીં એટલે સ્વભાવ સમવાય પણ અનુકૂળ છે જ્ઞાનાવરણના ક્ષયોપશમથી બુદ્ધિ પણ સાંપડી છે કર્મ પણ સહયોગી છે, વાચન સારુ એ પરિશ્રમ પણ કરે છે, પુરુપાર્થી છે, પરતુ દુર્ભાગ્ય કે પરીક્ષાનો દિવસ આવ્યો અને એ ૧૦૫ ઠીકી તાવમા સપડાઈ ગયો પરીક્ષામા એમી શક્યો નહીં, અને એમ એને સ્વક્રમતા મળી નહીં અહીં બધું ઉપસ્થિત છે તો પણ એક વસ્તુનો અભાવ રહ્યો કહેવું પડશે કે નિયતિવાદ અનુકૂળ ન હતો એને જે પરીક્ષામા પાસ થવું જ હતું તો એ ખીમાર જ ન પડત

: થાડાક પ્રશ્નો :

પરમ સમવાયના તત્ત્વ ઉપર ચર્ચા ચાલી રહી છે એક પ્રશ્ન એ થાય છે કે ભાવિભાવ અને કર્મ વચ્ચે શા ભેદ છે ? કારણ કે મનુષ્યને શુભ કર્મનો ઉત્ક્રમ હશે તો એ સફળ થશે જ અને અશુભનો ઉત્ક્રમ હશે તો એના બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ સિદ્ધ થવાના, તો પછી ભાવિભાવને સ્વતંત્ર જુદું માનવાની શી જરૂર છે ?

વાયુકાયની સ્થિતિ, નમ-ન, અત્યુદ્ધર્વની ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ હનર વર્ષની
વનસ્પતિની સ્થિતિ, નમ-ન, અત્યુદ્ધર્વની ઉત્કૃષ્ટ, કટાચનર વર્ષની.

૨૧ મરણ દ્વાર

તેમા, સમોદિમા તે જોળી પેઠે જાણે

અસમોદિમા તે દીની પેઠે જાણે

૨૩ આગતિ દ્વાર ને ૨૪ ગતિ દ્વાર

પૃષ્ઠીકાય, અપૃષ્ઠાય વનસ્પતિકાય, એ ત્રણ એકેદ્રિયમા ત્રણ ગતિનો
આવે, તે ૧ મુખ્ય ૨ તિર્થચ, ૩ દેવનો નમ બે ગતિમાં, તે ૧ મુખ્ય ને ૨
તિર્થચમાં તેજસ્મય ને વાયુકાય એ બે એકેદ્રિયમાં બે ગતિને આવે, તે ૧
મુખ્યનો, ૨ તિર્થચનો નમ એક ગતિમાં તે તિર્થચમાં

છતિ પાચ એકેદ્રિયના પાચ ૬૬ સંપૂર્ણ

બે ઇદ્રિય, ત્રિઇદ્રિય, ચૌઇદ્રિય ને તિર્થચ સમૂહિમ
પચેદ્રિયના ૬૬કે.

૧ શરીર

બેઇદ્રિય, ત્રિઇદ્રિય, ચૌઇદ્રિય ને તિર્થચ સમૂહિમ પચેદ્રિયના કરી
ત્રણ તે ૧ બોધારિષ ૨ તેજસ્ ૩ કામચ.

૨ અવગાહના

બે ઇદ્રિયની અવગાહના. નમ-ન આગલના અસખ્યાતમા ભાગની
ઉત્કૃષ્ટ, બાર જોળા ૧

ત્રિઇદ્રિયની અવગાહના નમ-ન આગલના અસખ્યાતમા ભાગની
ઉત્કૃષ્ટ ૩ જાણની

ચૌઇદ્રિયની અવગાહના. નમ-ન, આગલના અસખ્યાતમા ભાગની
ઉત્કૃષ્ટ ૨૪ જાણના

તિર્થચ સમૂહિમ પચેદ્રિયની અવગાહના નમ-ન આગલના
અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ જુદી જુદી નીચે મુજબ

ગાથા

જેયણ સહસ્સ, ગાઉચ્યં પુહુત્તં તત્તો જેયણ પુહુત્ત;

દાણહ તુ ધણહ પુહુત્તં સમૂછીમે હોધ ઉચ્ચત્તં. ૧

૧ જલચરની, એક હગર જોજનની

૨ સ્થળચરની, પૃથક્ ગાઉતી છે, (જેથી નવ ગાઉ સુધીની)

૩ ઉરપરિસર્પની, પૃથક્ યોજનાની છે, (જેથી નવ યોજન સુધીની)

૪ ભુજપરિસર્પની, પૃથક્ ધનુષ્યતી છે (જેથી નવ ધનુષ્યતી)

૫ ખેચરની, પૃથક્ ધનુષ્યતી છે (જેથી નવ ધનુષ્ય સુધીની)

૩ સહનન દ્વાર.

ત્રણ વિકલદ્રિય (એઈદ્રિય, ત્રિઈદ્રિય, ચૌઈદ્રિય) ને તિર્યચ સમૂછમ

પચેદ્રિયા, સહનન એક તે, એક સેવાત્

૪ સંસ્થાન દ્વાર.

ત્રણ વિકલેદ્રિય ને તિર્યચ સમૂછિમ પચેદ્રિયાં, સસ્થાન તે

એક, ૬૩

૫ ક્ષાય દ્વાર. તેમા ક્ષાય ચાર

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. તેમા સજ્ઞા ચાર.

૭ લેશ્યા દ્વાર. તેમાં લેશ્યા ત્રણ ૧ કૃણ્ય, ૨ નીલ, ૩ કાપોત

૮ ઇદ્રિય દ્વાર.

એઈદ્રિયાં ઇદ્રિય એ

ત્રિઈદ્રિયાં ઇદ્રિય ત્રણ

ચૌઈદ્રિયાં ઇદ્રિય ચાર

તિર્યચ સમૂછિમ પચેદ્રિયાં ઇદ્રિય પાચ

૯ સમુદ્ઘાત.

તેમા સમુદ્ઘાત ત્રણ તે, ૧ વેદનીય ૨ ક્ષાય, ૩ મારણાતિક

૧૦ સંજ્ઞી અસંજ્ઞી દ્વાર.

ત્રણ વિકલેદ્રિય તથા સમૂછિમ તિર્યચ પચેદ્રિય, અસજ્ઞી

११ वेद द्वार

तेषां वेद ऋक ते नपुंसक

१२ पर्वाणि द्वार

तेषां पर्वाणि पांच १ ऋग्वेद पर्वाणि, २ छंदो पर्वाणि, ३ छंदो पर्वाणि, ४ ऋग्वेदो ऋषि पर्वाणि, ५ ऋग्वेदो ऋषि पर्वाणि.

१३ दृष्टि द्वार

नेत्रद्विष, त्रिद्विष, चोद्विष ते तिर्यक् सभूजिभ पयोद्विषना अपर्वापिताश्च दृष्टि ने ते, १ सभूजि दृष्टि, २ मिथ्यात्व दृष्टि पर्वापिताश्च ऋक मिथ्यात्व दृष्टि.

१४ दर्शन द्वार

नेत्रद्विष, त्रिद्विषमां दर्शन ऋक, ते १ अन्तर्दृष्टि चोद्विष ते तिर्यक् सभूजिभ पयोद्विषमां दर्शन ने, १ अन्तर्दृष्टि, २ अन्तर्दृष्टि

१५ ज्ञान द्वार

अपर्वापिताश्च ज्ञान ने १ भक्तियान, २ सुतजान, ज्ञान ने, १ भक्ति ज्ञान, २ सुत ज्ञान, पर्वापिताश्च ज्ञान ने.

१६ योग द्वार

तेषां योग द्वार १ औद्योगिक शरीर काययोग, २ औद्योगिक निम शरीर काययोग ३ शर्मण्य शरीर काययोग, ४ व्यवहार वचन योग.

१७ उपयोग द्वार

नेत्रद्विष, त्रिद्विषना, अपर्वापिताश्च पांच उपयोग, १ भक्तियान २ सुतजान, ३ भक्तिजान ४ सुतजान, ५ अन्तर्दृष्टि पर्वापिताश्च नव उपयोग, ने ज्ञान ने अन्तर्दृष्टि चोद्विष ते तिर्यक् सभूजिभ पयोद्विषना अपर्वापिताश्च उपयोग, १ भक्तियान उपयोग, २ सुतजान उपयोग, ३ भक्ति ज्ञान, ४ सुतजान, ५ अन्तर्दृष्टि ६ अन्तर्दृष्टि पर्वापिताश्च द्वार उपयोग, ने ज्ञान, ने दर्शन.

१८ व्याहार द्वार

व्याहार छ विज्ञानो वे, अन्तर्दृष्टि द्वार ते, १ ज्ञान २ शर्म ३ वचन, त १ सचित, २ अचित, ३ मिथ.

१९ उपज्वाना द्वार, २० अवज्वाना द्वार

नेत्रद्विष, त्रिद्विष, चोद्विष ने अन्तर्दृष्टि इत्य औद्योगिको ज्ञानो ने पांच नेत्रद्विष अन्तर्द्विष, अन्तर्दृष्टि ने तिर्यक्ने ने ज्ञान ते इत्य इत्यभा.

તિર્યચ સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિયમાં દશ ઔદરિકનો આવે, તે ઉપર મુજબ દશ કલા તે, જાય ખાવીશ દંડકમાં તે જ્યોતિષી, ને વૈમાનિક એ બે વિનાના ખાવીશ દંડકમાં જાય

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર

એકદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ૫૨ વર્ષની
ત્રિધંદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ૪૯ દિવસની
ચૌદ્રિયની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ૭ માસની
તિર્યચ સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિયની સ્થિતિ, જુદી જુદી નીચે મુજબ.

ગાથા

પુવ્વ ક્રોડ ચઉરાશી, તેપન, ખાયાલીસ, બહુત્તેર; સહસ્રાઠ
વાસાઠ, સમુષિમે આઉચં હોઠ.

જલચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વક્રોડ વર્ષની
સ્થળચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ચોરાશી હજાર વર્ષની.
ઉરપરિસર્પની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉકૃષ્ટ, ત્રેપન હજાર

વર્ષની.

સુજપરિસર્પની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, બેતાળીશ
હજાર વર્ષની

બેચરની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ બહોતેર હજાર વર્ષની

૨૧ મરણદ્વાર

સમોહિયા મરણ્યુ, તે એળની પેરે ચાલે,

અસમોહિયા મરણ્યુ, તે દડીની ચેકે ચાલે

૨૩ આગતિ દ્વાર, ૨૪ ગતિ દ્વાર

એકદ્રિય, ત્રિધંદ્રિય ચૌદ્રિયમાં બે ગતિનો આવે તે, ૧ મનુષ્ય,
ને ૨ તિર્યચનો, જાય બે ગતિમાં તે એક મનુષ્ય, ને ૨ તિર્યચમાં

તિર્યચ સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિયમાં બે ગતિનો આવે તે, ૧ મનુષ્યનો,
ને ૨ તિર્યચનો જાય ચાર ગતિમાં તે, ૧ નાગડી, ૨ તિર્યચ, ૩ મનુષ્ય, ને
૪ દેવ એ ચારમાં જાય

ઇતિ ત્રણ વિકલે દ્રિય, (એકદ્રિય, ત્રિધંદ્રિય, ચૌદ્રિય) ને તિર્યચ
સમૂર્ષિમ પચ્ચેદ્રિય દંડક સપૂર્ણ.

તિર્થંત્ર ગર્ભજ પંચેદ્રિયનો એક ૬૩૬

૧ શરીર

તિર્થંત્ર ગર્ભજ પંચેદ્રિયમાં શરીર ચાર. ૧ જીઘ્રિષિ ૨ વૈષ્ણિ

૩ તેજસ ૪ કાર્મણ

૨ અવગાહના ગાથા,

એપણુ સહસ્ત્ર ૭ ગાઈ આઈ તતો એપણુ સહસ્ત્ર,

પુહુત સુલભે ધણુહ પુહુત ચ પચીસુ

જસથરની, જનન આશ્રુલના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્પદ એક
હવર જોજાની.

જસથરની જનન આશ્રુલના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્પદ ૭ જાની.

ઉરપરિસર્પની, જનન આશ્રુલના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્પદ, એક
હવર જોજાની.

સુરપરિસર્પની, જનન આશ્રુલના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્પદ
૫૫૪ જાની.

એથરની જનન આશ્રુલના અસખ્યાતમા ભાગની ઉત્પદ ૫૫૫ મનુષ્યની
ઉત્પદ એકિય હરે તે, જનન આશ્રુલના અસખ્યાતમા ભાગની, ઉત્પદ, ૬ જોજાની

૩ સહનન દ્વાર તિર્થંત્ર ગર્ભજ પંચેદ્રિયમાં સહનન ૭.

૪ સંસ્થાન દ્વાર, તેમાં સસ્થાન ૭

૫ કપાય દ્વાર તેમાં કપાય ચાર

૬ સસા દ્વાર, તેમાં સસા ચા

૭ સેરથા દ્વાર, તેમાં સેરથા ૭.

૮ ઈદ્રિય દ્વાર, તેમાં ઈદ્રિય પાંચ.

સમુદ્ધાત દ્વાર તેમાં સમુદ્ધાત પાંચ તે ૧ વેત્તીય, ૨ કપાય, ૩
માગ્ધાતિક ૪ વક્રિય, ૫ તેજસ.

૧૦ સક્ષી દ્વાર તે સક્ષી.

૧૧ વેદ દ્વાર તેમાં વેદ ત્રણ.

૧૨ પર્માપિત દ્વાર તેમાં પર્માપિત ૭ તે અપર્માપિત ૭.

૧૩ દષ્ટિ દ્વાર તેમાં દષ્ટિ ત્રણ.

૧૪ દર્શન દ્વાર.

તેમા દર્શન ત્રણ તે, ૧ ચક્ષુ દર્શન, ૨ અચક્ષુ દર્શન, ૩ અવધિ દર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર.

તેમા જ્ઞાન ત્રણ તે, ૧ મીત જ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન, ૩ અવધિ જ્ઞાન અજ્ઞાન

પણ ત્રણ તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન, ૩ વિભગ જ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

તેમા યોગ તેર તે, ૧ અત્ય મનયોગ, ૨ અસત્ય મનયોગ, ૩ મિશ્ર મનયોગ,

૪ વ્યવહાર મનયોગ, ૫ સત્ય વચનયોગ, ૬ અસત્ય વચનયોગ, ૭ મિશ્ર વચનયોગ,

૮ વ્યવહાર વચનયોગ ૯ ઔદાગિક શરીર કાયયોગ ૧૦ ઔદારીક મિશ્ર શરીર

કાયયોગ, ૧૧ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૨ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૩

કાર્મણ્ય શરીર કાયયોગ

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર

તિયંચ ગર્ભજમાં ઉપયોગ નવ તે, ૧ મતિ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત

જ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અવધિ જ્ઞાન ઉપયોગ ૪ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૫ શ્રુત અજ્ઞાન

ઉપયોગ, ૬ વિભગ જ્ઞાન ઉપયોગ, ૭ ચક્ષુ દર્શન ઉપયોગ, ૮ અચક્ષુ દર્શન

ઉપયોગ, ૯ અવધિ દર્શન ઉ.યોગ

૧૮ આહાર દ્વાર. તેમા આહાર ત્રણ પ્રકારને

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. તેમા ચોવીશ દંડકને આવે

૨૨ ચવવાનાં દ્વાર. જાય પણ ચોવીશ દંડકમા

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

જલચરની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તાની, ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ કોડ વર્ષની

સ્થલચરની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તાની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રણ પલ્યની

ઉરપરિસર્પની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તાની, ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ કોડ વર્ષની.

ભુજપરિસર્પની, જલન્ય અંતર્મુહર્તાની; ઉત્કૃષ્ટ, પૂર્વ કોડ વર્ષની.

ખેચરની, જલન્ય, અંતર્મુહર્તાની, ઉત્કૃષ્ટ, પલ્યના અસખ્યાતમા લાગની

૨૧ મરણ દ્વાર

અમોહ્યા મગ્ણ તે ઝેળની પેઠે ચાલે

અમમોહ્યા મગ્ણ તે દડીની પેઠે ચાલે

- ૨૩ આગતિ દ્વાર, તિર્થેશ ગર્ભેશ પંચેદ્રિયમા માર મતિનો શ્વરે.
 ૨૪ મતિદ્વાર, તે માર મતિમાં જાણ.
 ધતિ તિર્થેશ ગર્ભેશ પંચેદ્રિયનો એક ૬૬૬ સંપૂર્ણ.

મનુષ્ય મર્જન પંચેદ્રિયનો એક ૬૬૬

૧ રાગીશ મનુષ્ય મલજમાં સરીગ પાંચ.

૨ અવગાહના દ્વાર

અવસર્પિણી કાળમા

મનુષ્ય મજની અવગાહના પહેલા આરો બેસતા જ્યુ માઈની
 ઉતરતે શ્વરે બે માઈની

બીજે આરો બેસતા બે માઈની ઉતરતે શ્વરે એક માઈની

ત્રીજે આરો બેસતા એક માઈની ઉતરતે શ્વરે પાંચે પનુષ્કની

ચોથા આરો બેસતા પાંચે પનુષ્કની, ઉતરતે શ્વરે સાત કાઈની

પાચમી આરો બેસતા સાત કાઈની, ઉતરતે શ્વરે એક કાઈની.

છઠ્ઠો આરો બેસતા એક કાઈની ઉતરતે શ્વરે મઠા કાઈની

ઉત્સર્પિણી મળમા

પહેલા આરો બેસતા મૂઠા કાઈની, ઉતરતે શ્વરે એક કાઈની

બીજે આરો બેસતા એક કાઈની, ઉતરતે શ્વરે સાત કાઈની

ત્રીજ આરો બેસતા સાત કાઈની, ઉતરતે શ્વરે પાંચે પનુષ્કની

ચોથા આરો બેસતા પાંચે પનુષ્કની ઉતરતે શ્વરે એક માઈની

પાચમી આરો બેસતા એક માઈની ઉતરતે શ્વરે બે માઈની

છઠ્ઠો આરો બેસતા બે માઈની, ઉતરતે શ્વરે જ્યુ માઈની.

મનુષ્ય ગૌકિય કરે તેા જન્મ, અધુલનો સપ્તમો જાત, ઉત્પદ, કાળ

પાનન અધિક

૩ સહનન દ્વાર, તેમા સહનન જ.

૪ સસ્થાન દ્વાર તેમા સસ્થાન જ

૫ ક્યાય દ્વાર તેમા ક્યાય શ્વર.

૬ સંજ્ઞા દ્વાર. તેમા સજ્ઞા ચાર
 ૭ લેશ્યા દ્વાર તેમા લેશ્યા ચાગ
 ૮ ધંદ્રિય દ્વાર તેમા ધંદ્રિય પાચ
 ૯ સમુદ્ધવાત દ્વાર. તેમા સમુદ્ધવ ત સાત

૧૦ સંજ્ઞી દ્વાર તેમા સંજ્ઞી

૧૧ વેદ દ્વાર તેમા વેદ ત્રણ

૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર તેમા પર્યાપ્તિ છ અપર્યાપ્તિ છ

૧૩ દૃષ્ટિ દ્વાર તેમા દૃષ્ટિ ત્રણ

૧૪ દર્શન દ્વાર દર્શન ચાર

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. જ્ઞાન પાંચ, અજ્ઞાન ત્રણ

૧૬ યોગ દ્વાર. યોગ પંદર

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર. તેમા આહાર ત્રણ પ્રકારનો

૧૮ આહાર દ્વાર. તેમા આહાર ત્રણ પ્રકારનો

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. મનુષ્ય ગર્ભજન્મા, 'ચોવીશદંડકનો આવે, તે તેજસ્કાય, તે વાયુકાયના બે દંડક વિનાના, બાકીના ચોવીશ દંડકનો આવે

૨૨ ચવવાનાં દ્વાર. બપ ચોવીશ દંડકમા

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

અવસર્પિણી કાળમાં

પહેલો આરો બેસતાં, ત્રણ પલ્લની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે બે પલ્લની

બીજો આરો બેસતાં, બે પલ્લની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે એક પલ્લની.

ત્રીજો આરો બેસતાં એક પલ્લની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે કોડ પૂર્વની

ચોથો આરો બેસતાં. કોડ પૂર્વની સ્થિતિ, ઉતરતે આરે બસો

વર્ષમા ઊણી

પાંચમો આરો બેસતાં. બસો વર્ષમા ઊણી સ્થિતિ, ઉતરતે આરે

વીશ વર્ષની

છઠ્ઠો આરો બેસતાં વીશ વર્ષની, ઉતરતે આરે સોળ વર્ષની

ઉત્સર્પિણી કાળમાં

પહેલો આરો બેસતાં, સોળ વર્ષની, ઉતરતે આરે વીશ વર્ષની.

०१) जे आशे जेसता, वीर वर्णनी उतरते आरे. जेते वर्णनी
 ०२) जे आशे जेसता, जेते वर्णनी उतरते आरे तेड पूर्वनी.
 ०३) जे आशे जेसता, तेड पूर्वनी, उतरते आरे जेक पम्पनी.
 ०४) जे आशे जेसता, जेक पम्पनी उतरते आरे जे पम्पनी.
 ०५) जे आशे जेसता जे पम्पनी उतरते आरे तेष पम्पनी स्थिति.
 २१) भरवु द्वारे, भरवु जे. १ सतोडिमा भरवु, २ असतोडिमा भरवु.
 २३) आगति द्वारे मनुष्य मज्जमा आर कतिने आने, ते १ नासी
 २ विर्य ३ मनुष्य, ४ देवना.

२४) अति द्वारे मनुष्य मज्जमा जे पत्रि कतिमा.

अति मनुष्य गज्जमा इ.क.स.पूर्व

मनुष्य समुच्चिभने इ.क.

१ शरीर

मनुष्य समुच्चिभने शरीर तेष ते, १ जोडारिक २ तेजस, ३ क्रम ज.

२ अणुगणना द्वारे

तेनी जन्मना, जन्म, जाडिना असम्भारता सायनी उ.क., पण

असम्भारता असम्भारता सायनी

३ सङ्गण द्वारे तेमा सङ्गण जेक ते १ सेधात

४ संस्थान द्वारे तेमा संस्थान जेक ते, इ.क.

५ कथा द्वारे तेमा कथा आरे.

६ सङ्ग द्वारे तेमा सङ्ग आरे.

७ सेरया द्वारे तेमा सेरया तेष ते, १ कृष्ण, २ नील, ३ कपोत.

८ धर्म द्वारे तेमा धर्म पत्रि.

९ समुच्चय द्वारे समुच्चय तेष ते, १ वेदनीय २ कथा ३ मरुतु.क.

१० सजी द्वारे तेमा असती.

११ वेद द्वारे तेमा वेद जेक ते, न्युसक वेद.

१२ पर्याप्त द्वारे तेमा पर्याप्त आरे, जे अपर्याप्त पत्रि.

१३ इति द्वारे तेमा इति जेक १ निष्पन्न इति.

૧૪ દર્શન દ્વાર તેમા દર્શન બે, ૧ અક્ષુદ્ધર્શન, ૨ અચક્ષુદ્ધર્શન.

૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. તેમા જ્ઞાન નથી અજ્ઞાન બે તે, ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન.

૧૬ યોગ દ્વાર.

તેમા યોગ ત્રણ તે, ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭ ઉપયોગ દ્વાર.

ઉપયોગ ચાર ૧ મતિ અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૨ શ્રુત અજ્ઞાન ઉપયોગ, ૩ અક્ષુદ્ધર્શન ઉપયોગ, ૪ અચક્ષુદ્ધર્શન ઉપયોગ.

૧૮ આહાર દ્વાર.

આહાર બે પ્રકારનો, ૧ ઓન્મ, ૨ રામ, તે ૧ સચિત, ૨ અચિત, ૩ મિશ્ર

૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર.

મનુષ્ય સમૂર્ણિમમા આઠ દંડકનો આવે તે, ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપૃકાય, ૩ વનસ્પતિકાય, ૪ બેઘદ્રિય, ૫ ત્રિઘદ્રિય, ૬ ચૌઘદ્રિય, ૭ મનુષ્ય, ૮ તિર્થંચ પંચે દ્રિય એ આઠનો આવે

૨૦ ચવવાનાં દ્વાર.

તે પાચ એકે દ્રિય ત્રણ વિકલે દ્રિય મનુષ્ય ને તિર્થંચ એ દશ દંડકમા જાય

૨૦ સ્થિતિ દ્વાર.

નેની સ્થિતિ જ્ઞાન્ય, અતર્મુહર્તાની, ઉત્કૃષ્ટ, અંતર્મુહર્તાની

૨૧ મરણ દ્વાર. મરણ બે ૧ સામોહિયા મરણ, ૨ અસમોહિયા મરણ.

૨૩ આગતિ દ્વાર. તેમા બે ગતિનો આવે તે, ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્થંચનો.

૨૪ ગતિ દ્વાર. જાય બે ગતિમા તે મનુષ્ય ને તિર્થંચમા

ઇતિ મનુષ્ય સમૂર્ણિમનો દંડક સંપૂર્ણ.

જુગલીયાનો દંડક.

૧ શરીર દ્વાર.

જુગલીયામાં શરીર ત્રણ તે, ૧ ઔદારિક ૨ તેજસ, ૩ કાર્મણ

२ अणुव्याहना द्वारे.

वेमवय, द्विपुत्रवयर्मा जन्मन्, आशुवना असुप्यतमा वायनी कृत,
जेक वाहनी

द्विस्वास, रमकवासर्मा जन्मन्, आशुवना असुप्यतमा वायनी कृत,
जे वाहनी

देवकु उतरकुर्मा जन्मन्, आशुवना असुप्यतमा वायनी कृत,
मसु वाहनी

उपन अतरदीपमा आहसे धुष्पदी

सहजन द्वारे

सुवदीपमा सहजन जेक ते, १ वज्जवमनारम सहजन.

४ संस्थान द्वारे.

सुवदीपमा संस्थान जेक ते, १ सम्पुत्ररत्न संस्थान.

५ कथा द्वारे सुवदीपमा कथा मार.

६ सखा द्वारे सुवदीपमा सखा मार.

७ लेख्या द्वारे सुवदीपमा लेखा मार ते १ कुव २ नील ३ कपिल,
४ तेजे.

८ धर्मि द्वारे सुवदीपमा धर्मि मार.

९ समुद्रवात द्वारे सुवदीपमा समुद्रवात मार ते, १ वेदनीय २ कथा
३ माञ्जानिक.

१० सङ्गी द्वारे सुवदीपमा सङ्गी. अतरदीपमा सङ्गी, असङ्गी

११ वेद द्वारे तेमा वेद जे न, १ अवेद, २ पुत्रवद.

१२ पर्याप्त द्वारे तेमा पर्याप्त जे ते पर्याप्त छ.

१३ दृष्टि द्वारे

पाय देवकु पाय उतरकुर्मा दृष्टि जे ते, १ समन्ति दृष्टि
२ निष्पात दृष्टि

पाय उदवास, पाय रमकवास, पाय वेमवय, पाय द्विपुत्रवय
जे वीरा अकर्मजुमि, ते उपन अतरदीपमा दृष्टि जेक ते १ निष्पात दृष्टि

*३ अकर्मजुमि र दृष्टि जाने र यान तथा र ज्ञान छ भने ५६
अत दीपमा १ निष्पात दृष्टि जाने र ज्ञान होवानु पसु वेदवाक अर्थमा छ

१४ दर्शन द्वार.

सर्वमा दर्शन मे ते १ यक्षुदर्शन २ अयक्षुदर्शन

१५ ज्ञानद्वार.

*पांय देवकुंड, पांय उत्तरकुंडमां जे जान ते, १ भतिजान, २ श्रुतजान

पांय देवकुंड, पांय उत्तरकुंडमां जे अजान ते, १ भति अजान, २ श्रुतअजान

आकी रहुल वीस अकर्मभूमि, ने छपन अंतरद्वीपमां जे अजान, १ भति अजान, २ श्रुतअजान

१६ योग द्वार.

सर्वमां योग अगियार ते, १ सत्य मनयोग, २ असत्य मनयोग, ३ मिश्र मनयोग ४ व्यवहार मनयोग, ५ सत्य वचनयोग, ६ असत्य वचनयोग, ७ मिश्र वचनयोग, ८ व्यवहार वचनयोग, ९ औदारिक शरीर कथयोग, १० औदारिक मिश्र शरीर कथयोग, ११ कर्मण्य शरीर कथयोग

१७ उपयोग द्वार.

*पांय देवकुंड, पांय उत्तरकुंडमां उपयोग छ ते, भतिजान, २ श्रुतजान, ३ भतिअजान, ४ श्रुतअजान, ५ यक्षुदर्शन, ६ अयक्षुदर्शन.

आकीना वीस अकर्मभूमि ने छपन अंतरद्वीपमा उपयोग आर, ते १ भति अजान उपयोग, २ श्रुत अजान उपयोग, ३ यक्षु दर्शन, ४ अयक्षु दर्शन

१८ आहार द्वार.

जुगलीयामां आहार त्रणु प्रकांतो

१९ उपजवानां द्वार. २२ अवननां द्वार.

त्रैश अकर्मभूमिमां जे दंडको आवे, ते १ मनुष्य, २ तिर्य्यनो.

जय तेर दंडकोमां, ते दश लवनपतिना दश दंड, १० अेक वाणुव्यतर, ११. अेक न्योनियो, १२ जैमानिक १३, अे तेर दंडको

छपन अंतरद्वीपमा जे दंडको आवे, ते १ मनुष्यनो तिर्य्यनो जय अगियार दंडकोमां ते, दश लवनपति, अेक वाणुव्यतर अे अगियारमा जय

*३० अकर्मभूमिमा ६ उपयोग (२ ज्ञान, २ अजान २ दर्शन) अने ५ अंतरद्वीपमा ४ उपयोग (२ अजान २ दर्शन) पणु अन्य त्रयोमा कहुल छे

२० स्थिति द्वार

होमवत्, द्विगुणवत्तर्मा ज्यन्त्य जेह पश्यतां देह उच्यते, उच्यते जेह पश्यती
 वस्तिस्त रमकवासर्मा ज्यन्त्य जे पश्यतां देह उच्यते, उच्यते जे पश्यती.
 देवदुः शित दुःखर्मा, ज्यन्त्य जसु पश्यतां देह उच्यते, उच्यते जसु पश्यती.
 उच्यते जतस्त्रीपर्मा ज्यन्त्य पश्यतां जसु पश्यतां भागर्मा देह उच्यते,

उच्यते पश्यतां जसु पश्यतां भागर्मा

२१ भस्म द्वार

भस्म म १ सभोद्धिमा भस्म, २ जसमेद्धिमा भस्म

२३ आगति द्वार

वर्मा आवे जे जनिने १ मनुष्य ने २ निर्विक्रमे

२४ गति द्वार

जय जेह जनिर्मा ते, १ देवता

धर्ते सुमन्वीयानो इह संशुद्धं

सिद्धने विस्तार

१ शरीर द्वार सिद्धर्मा शरीर नथी

२ अवग्रहणा द्वार पांस्ते धनुष्यना सिद्ध क्या होय तेनी मनुष्ये
 तेनीस धनुष्य ने जनीस ज्ञानुसनी

सात दासना सिद्ध क्या होय तेनी चार दास ने सोज ज्ञानुसनी

मे दासना सिद्ध क्या होय तेनी जेह दास ने ज्ञानुसनी

३ सङ्गनन द्वार सिद्ध जसु कननी (जसुधरणी)

४ संस्थान द्वार सिद्ध जसु रथा पी.

५ कथाय द्वार सिद्ध ज्ञानुसनी

६ सङ्गा द्वार सिद्धने सङ्गा नथी

७ सेरथा द्वार सिद्धने सेरथा नथी

८ धर्म्य द्वार सिद्धने धर्म्यो नथी

९ समुद्रघात द्वार सिद्धने समुद्रघात नथी

१० सङ्गी द्वार सिद्ध सङ्गी नथी, जसुगी नथी

११ वेद द्वार सिद्धने वेद नथी

- ૧૨ પર્યાપ્તિ દ્વાર. સિદ્ધને પર્યાપ્તિ નથી, અપર્યાપ્તિ નથી.
 ૧૩ દષ્ટિ દ્વાર. સિદ્ધમા સમકિત દષ્ટિ.
 ૧૪ દર્શન દ્વાર. સિદ્ધમા કેવલદર્શન
 ૧૫ જ્ઞાન દ્વાર. સિદ્ધમા કેવલજ્ઞાન
 ૧૬ યોગ દ્વાર. સિદ્ધને યોગ નથી
 ૧૭ ઉપયોગ દ્વાર. સિદ્ધને ઉપયોગ બે, ૧ કેવલજ્ઞાન, ૨ કેવલદર્શન
 ૧૮ આહાર દ્વાર. સિદ્ધને આહાર નથી
 ૧૯ ઉપજવાનાં દ્વાર. સિદ્ધમાં ઉપજવું છે.
 ૨૦ સ્થિતિ દ્વાર. સિદ્ધને આદિ છે પણ અંત (છેડો) નથી.
 ૨૧ મરણ દ્વાર. એકે મરણ નથી
 ૨૨ ચવણ દ્વાર. સિદ્ધને ચવણ નથી
 ૨૩ આગતિ દ્વાર. આગતિ, તે એક મનુષ્યનો આવે
 ૨૪. ગતિ દ્વાર સિદ્ધને ગતિ નથી

એવા સિદ્ધ ભગવંતજીને મારો ત્રણે કાલ નમસ્કાર હો

ઈતિ શ્રી સિદ્ધ ભગવંતનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.

ઈતિ ચૌત્રીશ દંડક સંપૂર્ણ

(૭) આઠ કર્મની પ્રકૃતિ.

પ્રથમ આઠ કર્મનાં નામ.

- ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ્ય,
 ૬ નામ, ૭ ગોત્ર ૮ અતરાય.

આઠ કર્મનાં લક્ષણ.

- ૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, સૂર્યને ઢાંકવા જેમ વાદળ તે સમાન છે
 ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ, રાજા પાસે જતા જેમ દ્વારપાળ તે સમાન છે.
 ૩ વેદનીય કર્મ શાતાવેદનીય=મધથી ખરડેલી તરવારની ધાર જેમ તે સમાન છે તે ચાટે તો ગળી લાગે, પણ જીભ કપાય

અસાધાવેદનીય-શ્રીજી ખરેખા ખાત્ર સમાન.

૪ પ્રાણનીય કર્મ કાર્યનો જેમ કેહ, તે સમાન તથા એટિત્ર સમાન છે
૫ આયુષ્ય કર્મ તે રાગની જેમ કેહ (મિત્રી) તે સમાન છે, વખત પૂરા
થવા સિવાય છૂટે નહીં.

૬ કામકર્મ જેમ ચીતારો તે સમાન વિવિધ પ્રકારના રૂપ બતાવે છે
૭ યોગ કર્મ કુલાસ્તુ તક જેમ પિંકને ફરવે તેમ જીવને સહારમાં ફરવે છે
૮ અતરાય કર્મ સર્વ સાકારરૂપ લક્ષ્યને ગમે છે જેમ જ તનો ભાગી
બહારને.

આઠ કર્મની પ્રકૃતિ, તથા આઠ કર્મ કટલા પ્રકારે બાધે, તથા કટલા
પ્રકારે બોગવે, તથા આઠ કર્મની સ્થિતિ, એ સર્વ બેદ.

૧ જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મનો વિસ્તાર

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ. ૧ મતિ યોનાવસ્થીય, ૨ ક્ષુ
પ્રનાવસ્થીય, ૩ અધિ જ્ઞાનાવસ્થીય ૪ અનર્થ જ્ઞાનાવસ્થીય ૫ કેવળ
જ્ઞાનાવસ્થીય.

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ ૭ પ્રકારે બાધે ૧ નાણુ પરિણિયામો તે
જાનના તથા જાનના અરણ વાદ બોધ તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે ૨ નાણુ
તિન્હવણિયામો, તે જાન જમાનનારને ઝોળવે તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે.
૩ નાણુ અતરાયેણુ તે જાનની અતમવ પાડે તે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે
૪ નાણુ પશ્યોનેણુ તે જાન કે ગાી ૭ ૨ ફેર કરે નો જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ બાધે
૫ નાણુ આસાધણુ તે જાનની તથા ગ્રાનીની આશાતના કરે તે જાન
વસ્થીય કર્મ બાધે ૬ નાણુ વિસવાધણુ બોમેણુ તે જાનની સાથે બેઠે વિવાદ
કરે તે જાનાવસ્થીય કર્મ બાધે એ ૭ પ્રકારે બાધે.

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મ ૬૨ પ્રકારે લોગવે.

૧ મોત-આવસ્થુ, ૨ મોતરિયાન આવસ્થુ, ૩ નેમ-આવસ્થુ, ૪ નેત્ર
વિગાન આવસ્થુ ૫ પ્રાણ-આવસ્થુ ૬ પ્રાણવિગાન-આવસ્થુ, ૭ ત્સ આવસ્થુ
૮ ગધવિગાન-આવસ્થુ, ૯ પર-આવસ્થુ ૧ સ્પર્શવિગાન-આવસ્થુ.

જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મની સ્થિતિ, જ્ય-ય, અતયુર્જની ઉત્પદ ત્રીઠ
કામકોટી બાગેવનની અનાધામત્ર ત્સ હનર વર્તે.

ક્રતે જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ

૨ દર્શનાવરણીય કર્મનો વિસ્તાર.

દર્શનાવરણીય કર્મની પ્રકૃતિ નવ.

૧ નિદ્રા, તે મુખે ઉઘે, મુખે જાગે

૨ નિદ્રા નિદ્રા, તે કુખે ઉઘે, કુખે જાગે

૩ પ્રચલા તે બેઠા બેઠા ઉઘે.

૪ પ્રચલા પ્રચલા, તે બોલતા બોલતા, ખાતા ખાતા ઉઘે.

૫ થીશ્વરિ (સ્ત્યાનર્હિ) નિદ્રા, તે ઉઘને વિષે અર્ધ વાસુદેવતુ બળ આવે, ત્યારે ઉઘમાં ને ઉઘમાં ઉઠે, ઉઠીને પટારો ઉધાડે, ઉધાડીને માહુથી ધરેણાનો ડાબલો લે, અને લૂગડાનો બચકો બાધીને તે લઇને નદીએ જાય, તે ધરેણાનો ડાબલો હજાર મણની શિકા ઉચી કરી તેની નાચે દાટે ને લમડા ઘોષને ઘેર આવે, સગરે જાગે પણ ખખર ન પડે ધરેણાનો ડાબલો શોષે પણ ખખર ન પડે ધરેણાનો ડાબલો શોષે પણ જડે નહિ એવી નિદ્રા કરીથી છ મહિને આવે ત્યારે ધરેણાનો ડાબલો ફાટ્યો હોય ત્યાંથી લઇને આવે, ને જ્યાં હોય ત્યાં મૂકે, ત્યારપછી કાળ કરે, એવી ઉઘવાળો હોય તે મરીને નગે જાય તેને થીશ્વરિ (સ્ત્યાનર્હિ) નિદ્રા કહાયે.

૬ અક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૭ અચ્ચુ દર્શનાવરણીય ૮ અવધિ દર્શનાવરણીય, ૯ કેવળ દર્શનાવરણીય, એવ નવ

દર્શનાવરણીય કર્મ છ પ્રકારે બાંધે. .

૧ દંસણુ પડિણિયાએ, તે અક્ષુ આદિ ૪ દર્શનના કે તે દર્શનના ધારકના અવરુવાદ (વાકા) બોલે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૧.

૨ દંસણુ નિનહવણિયાએ, તે દર્શન અને દર્શનીના ઉપકાર એળવે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૨

૩ દંસણુ અંતરાએણુ, તે દર્શન અને દર્શનના સાધનોમા અંતરાય પાડે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૩

૪ દંસણુ પચ્ચોએણુ તે દર્શન કે દર્શનીના ઉપર દ્વેશ કરે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૪

૫ દંસણુ આસાયણુએ, તે દર્શન અને દર્શનીની આશાતના કરે તો દર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે ૫

૬ કસેણુ વિસ વાયણા જોએણુ, તે ઈર્ષની સાથે જોતા આઠા વિખલક
 કરે તે ઈર્ષનાવસ્થીય કર્મ બાધે. ૬

ઈર્ષનાવસ્થીય કર્મ નવ પ્રકારે ભોગવે.

નિદા ૨ નિદા નિદા ૩ પ્રમથા, ૪ પ્રમથા પ્રમથા ૫ યીજુદિ ૬
 અમુદ્ધનાવસ્થીય ૭ અમુદ્ધઈર્ષનાવસ્થીય ૮ અવધિઈર્ષનાવસ્થીય, ૯ મેવક્રઈર્ષના
 વસ્થીય, ઈર્ષનાવસ્થીય કર્મની સ્થિતિ, ગમન્ય અતમુદ્ધર્ષની ઉત્પત્તિ ત્રીસ
 કોણા કોઠી સાચરોપમની, અમાધા ઠાણા ગજુ હનર વધનો

૩૧ ઈર્ષનાવસ્થીય કર્મના વિસ્તાર સંપૂર્ણ

૩ વેદનીય કર્મના વિસ્તાર

વેદનીય કર્મના ભે ન ૧ શાતા વેદનીય ૨ અશાતા વેદનીય
 વેદનીય કર્મની ભોળ પ્રકૃતિ, તેમા શાતા વેદનીયની આઠ
 પ્રકૃતિ, ને અશાતા વેદનીયની આઠ પ્રકૃતિ

પ્રથમ શાતા વેદનીય કર્મની આઠ પ્રકૃતિ

૧ મનોઘ ૨ મનોઘ ૩ મનોઘ ૪ મનોઘ ૫ મનોઘ ૬ મનોઘ ૭ મનોઘ ૮ મનોઘ ૯ મનોઘ ૧૦ મનોઘ ૧૧ મનોઘ ૧૨ મનોઘ ૧૩ મનોઘ ૧૪ મનોઘ ૧૫ મનોઘ ૧૬ મનોઘ ૧૭ મનોઘ ૧૮ મનોઘ ૧૯ મનોઘ ૨૦ મનોઘ ૨૧ મનોઘ ૨૨ મનોઘ ૨૩ મનોઘ ૨૪ મનોઘ ૨૫ મનોઘ ૨૬ મનોઘ ૨૭ મનોઘ ૨૮ મનોઘ ૨૯ મનોઘ ૩૦ મનોઘ ૩૧ મનોઘ ૩૨ મનોઘ ૩૩ મનોઘ ૩૪ મનોઘ ૩૫ મનોઘ ૩૬ મનોઘ ૩૭ મનોઘ ૩૮ મનોઘ ૩૯ મનોઘ ૪૦ મનોઘ ૪૧ મનોઘ ૪૨ મનોઘ ૪૩ મનોઘ ૪૪ મનોઘ ૪૫ મનોઘ ૪૬ મનોઘ ૪૭ મનોઘ ૪૮ મનોઘ ૪૯ મનોઘ ૫૦ મનોઘ ૫૧ મનોઘ ૫૨ મનોઘ ૫૩ મનોઘ ૫૪ મનોઘ ૫૫ મનોઘ ૫૬ મનોઘ ૫૭ મનોઘ ૫૮ મનોઘ ૫૯ મનોઘ ૬૦ મનોઘ ૬૧ મનોઘ ૬૨ મનોઘ ૬૩ મનોઘ ૬૪ મનોઘ ૬૫ મનોઘ ૬૬ મનોઘ ૬૭ મનોઘ ૬૮ મનોઘ ૬૯ મનોઘ ૭૦ મનોઘ ૭૧ મનોઘ ૭૨ મનોઘ ૭૩ મનોઘ ૭૪ મનોઘ ૭૫ મનોઘ ૭૬ મનોઘ ૭૭ મનોઘ ૭૮ મનોઘ ૭૯ મનોઘ ૮૦ મનોઘ ૮૧ મનોઘ ૮૨ મનોઘ ૮૩ મનોઘ ૮૪ મનોઘ ૮૫ મનોઘ ૮૬ મનોઘ ૮૭ મનોઘ ૮૮ મનોઘ ૮૯ મનોઘ ૯૦ મનોઘ ૯૧ મનોઘ ૯૨ મનોઘ ૯૩ મનોઘ ૯૪ મનોઘ ૯૫ મનોઘ ૯૬ મનોઘ ૯૭ મનોઘ ૯૮ મનોઘ ૯૯ મનોઘ ૧૦૦ મનોઘ

અશાતા વેદનીય કર્મની આઠ પ્રકૃતિ.

૧ અમનોઘ ૨ અમનોઘ ૩ અમનોઘ ૪ અમનોઘ ૫ અમનોઘ ૬ અમનોઘ ૭ અમનોઘ ૮ અમનોઘ ૯ અમનોઘ ૧૦ અમનોઘ ૧૧ અમનોઘ ૧૨ અમનોઘ ૧૩ અમનોઘ ૧૪ અમનોઘ ૧૫ અમનોઘ ૧૬ અમનોઘ ૧૭ અમનોઘ ૧૮ અમનોઘ ૧૯ અમનોઘ ૨૦ અમનોઘ ૨૧ અમનોઘ ૨૨ અમનોઘ ૨૩ અમનોઘ ૨૪ અમનોઘ ૨૫ અમનોઘ ૨૬ અમનોઘ ૨૭ અમનોઘ ૨૮ અમનોઘ ૨૯ અમનોઘ ૩૦ અમનોઘ ૩૧ અમનોઘ ૩૨ અમનોઘ ૩૩ અમનોઘ ૩૪ અમનોઘ ૩૫ અમનોઘ ૩૬ અમનોઘ ૩૭ અમનોઘ ૩૮ અમનોઘ ૩૯ અમનોઘ ૪૦ અમનોઘ ૪૧ અમનોઘ ૪૨ અમનોઘ ૪૩ અમનોઘ ૪૪ અમનોઘ ૪૫ અમનોઘ ૪૬ અમનોઘ ૪૭ અમનોઘ ૪૮ અમનોઘ ૪૯ અમનોઘ ૫૦ અમનોઘ ૫૧ અમનોઘ ૫૨ અમનોઘ ૫૩ અમનોઘ ૫૪ અમનોઘ ૫૫ અમનોઘ ૫૬ અમનોઘ ૫૭ અમનોઘ ૫૮ અમનોઘ ૫૯ અમનોઘ ૬૦ અમનોઘ ૬૧ અમનોઘ ૬૨ અમનોઘ ૬૩ અમનોઘ ૬૪ અમનોઘ ૬૫ અમનોઘ ૬૬ અમનોઘ ૬૭ અમનોઘ ૬૮ અમનોઘ ૬૯ અમનોઘ ૭૦ અમનોઘ ૭૧ અમનોઘ ૭૨ અમનોઘ ૭૩ અમનોઘ ૭૪ અમનોઘ ૭૫ અમનોઘ ૭૬ અમનોઘ ૭૭ અમનોઘ ૭૮ અમનોઘ ૭૯ અમનોઘ ૮૦ અમનોઘ ૮૧ અમનોઘ ૮૨ અમનોઘ ૮૩ અમનોઘ ૮૪ અમનોઘ ૮૫ અમનોઘ ૮૬ અમનોઘ ૮૭ અમનોઘ ૮૮ અમનોઘ ૮૯ અમનોઘ ૯૦ અમનોઘ ૯૧ અમનોઘ ૯૨ અમનોઘ ૯૩ અમનોઘ ૯૪ અમનોઘ ૯૫ અમનોઘ ૯૬ અમનોઘ ૯૭ અમનોઘ ૯૮ અમનોઘ ૯૯ અમનોઘ ૧૦૦ અમનોઘ

વેદનીય કર્મ ૨૨ પ્રકારે બાધે, તેમા શાતા વેદનીય ૬૨ પ્રકાર

ને બાધે

+૧ પાલાણુ કર્મિણે ૨ જુવાણુ કર્મિણે, ૩ ઇવાણુ કર્મિણે

૪ મતાણુ કર્મિણે ૫ ગદુણુ ૬ જાણુ જુવાણુ ઇવાણુ મતાણુ અર્ધુ જાણુઆણુ,
 ૭ અસોવજિણુઆણુ ૮ અસુરજિણુઆણુ ૯ અટીરજિણુઆણુ ૧૦ અપીઠજિણુઆણુ, ૧
 અપીસારજિણુઆણુ એ ૬૨ પ્રકારે બાધે

માંખને રથાને મુદિયા શબ્દ છે

+૧ પાણી અનુક્રમ ૨ જુવ અનુક્રમ ૩ ઇવ અનુક્રમ, ૪ સારવ અનુક્રમ
 ૫ ગદુ પ્રણી અનુ ઇવ મરવેલ કુ અ આપવું નદિ ૬ શોક કરવો નદિ, ૭
 ઝગ્ગા કર્મી નદિ ૮ ૫૬ ૮૫૬ અમિ પાડવા નદિ ૯ પીરમુ નદિ ૧
 પંચત પના કર્મ ૧ ..

૨. શાતા વેદનીય બાર પ્રકારે બાંધે તે.

૧ પરિપ્લયાએ, ૨ પચ્ચોડિયાએ, ૩ પચ્ચુગ્લિયાએ ૪ પરટીપ્પ-
લિયાએ, ૫ પરપીટ્તિયાએ, ૬ પાંગ્ગિતાવાણિયાએ, ૭ બહુણુ પાણ્ણાણુ બૂયાણુ
છવાણુ સત્તાણુ દુ અણિયાએ, ૮ સોચાણિયાએ, ૯ ઝુરણિયાએ, ૧૦ ટીપ્પણિયાએ,
૧૧ ખીટાણિયાએ, ૧૨ પરિતાવાણિયાએ, એવ બાર કુલ બાવીશ.

વેદનીય કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે, તે સોળ પ્રકૃતિ કહી છે તે પ્રમાણે.

વેદનિય કર્મની સ્થિતિ

શાતા વેદનીય સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય, બે સમયની ઉત્કૃષ્ટ પદ્મ કોડા કોડી
આગરોપમની અબાધાકાળ કરે તે જ્ઞાન્ય અતમુદ્ધર્તનો ઉત્કૃષ્ટ, દોઢ હજાર વર્ષનો

અશાતા વેદનીય સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય એક સાગરના સાત ભાગ કરીએ
તે માહેના ત્રણ ભાગ ને એક પદ્યને અસખ્યાતમે ભાગ ઉણી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીશ કોડા
કોડી આગરોપમની એનો અબાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો

૪ મોહનીય કર્મનો વિસ્તાર.

મોહનીય કર્મના બે ભેદ, ૧ દર્શન મોહનીય, ૨ ચાન્નિ
મોહનીય

૧ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ, ૧ સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૨
મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૩ સર્મામિથ્યાત્વ મોહનીય

૨ ચાન્નિ મોહનીયના બે ભેદ, ૧ કષાય ચાન્નિ મોહનીય, ૨ નોકષાય
ચાન્નિ મોહનીય

કષાય ચાન્નિ મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ, નોકષાય ચાન્નિ
મોહનીયની નવ પ્રકૃતિ, એવ કુલ અઠાવીશ.

કષાય ચાન્નિ મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ.

- ૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, તે પર્વત ક્ષાટયા સમાન,
- ૨ અનંતાનુબંધી માન, તે પથ્થરના સ્થભ સમાન,
- ૩ અનંતાનુબંધી માયા, તે વાસના મૂળ સમાન,

૧ પરને (ખીજઓને) દુ ખ આપવું ૨ પરને શોક કરાવવો, ૩ પરને
ઝુરણા કરાવવી, ૪ પરને આસુ પડાવવા, ૫ પરને પીટાવવું, ૬ પરને પરિતાપના
આપવી, ૭ બહુ પ્રાણી ભૂત છુ સત્ત્વોને દુ ખ આપવું, ૮ શોક કરવો, ૯ ઝુરણા
કરવી, ૧૦ ટપક ટપક આસુ પાડવા, ૧૧ પીટવું, ૧૨ પરિતાપના કરવી

- ૪ અનતાનુભવી સોભ તે કીરમજાના રમ સમાન,
 એ ચારેની ગતિ નરકની સ્થિતિ જાવ જીવની, ધાત કરે સમક્રિતની.
 ૫ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, તળાવની તિરાહ સમાન.
 ૬ અપ્રત્યાખ્યાની માન, તે હાકાકાના સ્થલ સમ્મન.
 ૭ અપ્રત્યાખ્યાની આયા, તે ઘેટાંનાં છીન્ડાં સમાન.
 ૮ અપ્રત્યાખ્યાની સોભ, તે નમસ્તી ગરોના કર્મ સમાન.
 એ ચારેની ગતિ તિવ બની સ્થિતિ એક વગની ધાત કરે દેહ મતની.
 ૯ પ્રત્યાખ્યાનાવસ્થીય ક્રોધ, તે વેળુ મખે છીટી સમાન.
 ૧૦ પ્રત્યાખ્યાનાવસ્થીય માન, તે ઘાકાકાના સ્થલ સમાન.
 ૧૧ પ્રત્યાખ્યાનાવસ્થીય આયા, તે ગૌમુત્રિકા સમાન.
 ૧૨ પ્રત્યાખ્યાનાવસ્થીય સોભ, તે ગાગાના ખજન કે જાજન સમાન.
 એ ચારેની ગતિ અનુભવી સ્થિતિ ચાર માસની ધાત કરે સાધુવસાની.
 ૧૩ સજ્જનનો ક્રોધ, તે તણી મખે છીટી સમાન.
 ૧૪ સજ્જનનો માન, તે નેનના સ્થલ સમ્મન.
 ૧૫ સજ્જનની આયા, તે વાંસની છોઈ સમાન.
 ૧૬ સજ્જનનો સોભ, તે પત્ર તથા હલસ્ના રમ સમાન.
 એ ચારે ગતિ હો રેવની, સ્થિતિ પદ્મ કિવસની ધાત કરે વધાખ્યાન
 માગ્ની એ ૧૧ કથાય ચારિત્ર શિદ્ધનીય

નોકરાય ચારિત્ર શિદ્ધનીયની નવ પ્રકૃતિ

૧ હાસ્ય ૨ સૂત ૩ અર્થત ૪ ભય ૫ શોક, ૬ દુઃખ, ૭ ભય
 વેદ ૮ પુસ્ત્ર વેદ, ૯ નપુસક વદ એવ નવ યજ્ઞે કૃષ્ણ રથ ને પ્રથમ સ્થન
 શિદ્ધનીયના અનુ પ્રકૃતિ કૃષ્ણ આકૃ રીત પ્રકૃતિ ચહ.

શિદ્ધનીય કર્મ ૭ પ્રકારે જાયે તે

૧ તીવ ક્રોધ ૨ તીવ માન ૩ તીવ આયા ૪ તીવ સોભ, ૫ તીવ
 જ્ઞાન શિદ્ધનીય, ૬ તીવ ચારિત્ર શિદ્ધનીય.

શિદ્ધનીય કર્મ પાચ પ્રકારે જોખવે તે.

૧ અનુભવ શિદ્ધનીય ૨ મિથ્યાત્વ શિદ્ધનીય, ૩ સમ્બંધ મિથ્યાત્વ
 શિદ્ધનીય, ૪ કથાય ચારિત્ર શિદ્ધનીય ૫ નોકરાય ચારિત્ર શિદ્ધનીય.

મોહનીય કર્મની સ્થિતિ, જઘન્ય, અતર્મુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ સીતિર કોડા કોડી સાગરોપમની, અગાધાકાળ જઘન્ય અતર્મુહર્તનો ઉત્કૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષનો.

૫ આયુષ્ય કર્મનો વિસ્તાર.

આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ, તે ૧ નારકીનુ આયુષ્ય, ૨ તિર્યચનુ આયુષ્ય, ૩ મનુષ્યનુ આયુષ્ય, ૪ દેવનું આયુષ્ય

આયુષ્ય કર્મ સોળ પ્રકારે બાંધે, તેની વિગત. ૧ નારકીનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે, ૨ તિર્યચનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે, ૩ મનુષ્યનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે ૪ દેવનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે

નારકીનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ મહા ચારભ, ૨ મહા પાન્ગ્રહ, ૩ કુણ્લિમ, આદાર, ૪ ૫ ચેદ્રિય વધ, એવ ચાર

તિર્યચનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ માયા સહિત અલિક, ૨ નિવડ માયા અલિક, ૩ અલિક વચન, ૪ ખોટા તોલ ખોટા માપ, એ ચાર કુલ આઠ

મનુષ્યનુ આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ ભદ્ર પ્રકૃતિ, ૨ વિનયપ્રકૃતિ, ૩ સાનુકોશ, ૪ અમત્સર, એવ ચાર કુલ ૧૨

દેવનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે તે. ૧ સરાગ સંયમ, ૨ સપમામ વમ, ૩ ખાલતપોષકર્મ, ૪ અકામ નિર્જરા, એવ ચાર કુલ સોળ

આયુષ્ય કર્મ ચાર પ્રકારે ભોગવે.

૧ નારકી, નારકીનું ભોગવે, ૨ તિર્યચ, તિર્યચનુ ભોગવે, ૩ મનુષ્ય, મનુષ્યનુ ભોગવે

આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ.

નારકી દેવની સ્થિતિ જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ તે અતર્મુહર્ત અધિક, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રોશ સાગર તે પૂવકોડીનો ત્રંગે ભાગ અધિક

૬ નામ કર્મનો વિસ્તાર.

નામ કર્મનો બે ભેદ, ૧ શુભ નામ, ૨ અશુભ નામ

નામ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ, તેના ૪૨ થોક.

૧ ગતિ નામ, ૨ જાતિ નામ, ૩ શરીર નામ, ૪ શરીર અગોપાગ નામ, ૫ શરીર બધન નામ, ૬ શરીર સવાતકરણુ નામ ૭ સહનન (સધયણુ) નામ, ૮ સસ્થાન નામ, ૯ વર્ણુ નામ ૧૦ ગધ નામ, ૧૧ રસ નામ, ૧૨ સ્પર્શ નામ, ૧૩ અગુરુધુ નામ, ૧૪ ઉપધાત નામ, ૧૫ પરાધાત નામ, ૧૬ અનુપૂર્વી નામ,

१७ उर्वीस नाम १८ उर्वीत नाम १९ ज्ञाताप नाम, २ विद्यावति नाम
 २१ अंस नाम, २२ रथावर नाम, २३ सुभ्रम नाम, २४ ज्ञाहर नाम, २५ परांस
 नाम २६ अपपति नाम २७ प्रत्येक नाम २८ साधारण नाम २९ शिष्य नाम,
 ३ अस्तिर नाम ३१ शुभा नाम ३२ अशुभ नाम, ३३ सौभाग्य नाम,
 ३४ कुशाग्र नाम ३५ सुस्वर नाम, ३६ दुस्वर नाम, ३७ ज्ञादेव नाम, ३८
 ज्ञादेव नाम, ३९ श्रीशक्ति नाम ४ अपश्रीशक्ति नाम, ४१ तीर्थेश्वर नाम,
 ४२ निर्माण्य नाम, जे ४२ शोध.

४२ शक्तिनी ६३ प्रकृति

पक्षेही गति नामना चार श्रेण १ नरकनी गति २ तिवक्की गति,
 ३ अनुष्मनी गति ४ इवनी गति, जेव चार.

भीजे गति नामना पाच श्रेण १ ज्येष्ठिनी गति २ मेष्ठिनी
 गति ३ त्रिष्ठिनी गति ४ चोष्ठादनी गति, ५ पंचेष्ठिनी गति, जेव नव.

त्रीजे शरीर नामना पाच श्रेण १ ज्येष्ठि शरीर २ मेष्ठि शरीर
 ३ त्रिष्ठि शरीर, ४ चोष्ठा शरीर ५ पंचेष्ठि शरीर, जेव शोध.

शेष शरीर आंगेयभागना त्रयु श्रेण १ ज्येष्ठि शरीर अंगिर्धम,
 २ मेष्ठि शरीर अंगिर्धम ३ त्रिष्ठि शरीर अंगिर्धम जेव नव कुल सप्त.

पाचमे शरीर ज्येष्ठ नामना पाच श्रेण १ ज्येष्ठि शरीर ज्येष्ठ,
 २ मेष्ठि शरीर ज्येष्ठ ३ त्रिष्ठि शरीर ज्येष्ठ ४ चोष्ठा शरीर ज्येष्ठ ५
 पंचेष्ठि शरीर ज्येष्ठ जेव पांच कुल ज्येष्ठ.

छठे शरीर सधातकशुभना पाच श्रेण १ ज्येष्ठि शरीर सधातकशुभ,
 २ मेष्ठि शरीर सधातकशुभ, ३ त्रिष्ठि शरीर सधातकशुभ ४ चोष्ठा शरीर
 सधातकशुभ, ५ पंचेष्ठि शरीर सधातकशुभ, जेव पांच कुल सधातकशुभ.

सातमे सङ्गन नामना छ श्रेण, १ ज्येष्ठिनाराय सङ्गन, २
 मेष्ठिनाराय सङ्गन, ३ त्रिष्ठिनाराय सङ्गन, ४ चोष्ठिनाराय सङ्गन ५
 पंचेष्ठिनाराय सङ्गन, ६ सेवार्थ सङ्गन जेव छ कुल वेराथ.

आठमे संस्थान नामना छ श्रेण १ सभ्यशूर सस्थान, २ नवश्री
 परिमल सस्थान ३ सावि सस्थान, ४ कुण्ड सस्थान, ५ वामन सस्थान,
 ६ इन्द्र सस्थान जेव छ कुल ज्येष्ठिनाणीथ.

नवमे वरुणा नामना पाच श्रेण १ काणो २ नीले ३ सतो ४ पृथा,
 ५ पृथा, जेव पांच कुल मुग्धाणीथ.

દશમે ગંધના બે ભેદ. ૧ સુરભિ ગંધ, ૨ દુરભિ ગંધ, એવ બે કુલ છેતાળીશ.

અગ્નીઆરમે રસના પાંચ ભેદ. ૧ તીખો, ૨ કડવો ૩ કસાયલો. ૪ ખાટો, ૫ મીઠો; એવં પાંચ, થઇ કુલ એકાવન.

પ્યારમે સ્પર્શના આઠ ભેદ. ૧ હળવો. ૨ ભારે, ૩ કર્કશ, ૪ સુંઢાળો. ૫ ટાટો, ૬ ઉન્હો, ૭ લુખો, ૮ ચોપડયો. એવ આઠ, થઇ કુલ ઓગણસાઠ

તેરમે અગુરૂલધુ નામનો એક ભેદ. એવં સાઠ.

ચૈદમે ઉપઘાત નામનો એક ભેદ. એવં એકસઠ

પત્તરમે પરાઘાત નામનો એક ભેદ એવ બાસઠ.

સોળમે અનુપૂર્વીના ચાર ભેદ. ૧ નારકીની અનુપૂર્વી, ૨ તિર્ચીચની અનુપૂર્વી, ૩ મનુષ્યની અનુપૂર્વી, ૪ દેવની અનુપૂર્વી, એવં ચાર, કુલ છાસઠ

સત્તરમે ઉચ્છવાસ નામનો એક ભેદ. એવ સડસઠ

અઠારમે ઉઘોત નામનો એક ભેદ. એવ અડસઠ.

ઓગણીશમે આતાપ નામનો એક ભેદ. એવ ઓગણચોતેર

વીશમે વિહાયગતિ નામના બે ભેદ. ૧ પ્રશસ્ત વિહાયગતિ તે ગધ હસ્તીની પેઠે શુભ ચાલવાની ગતિ, ૨ અપ્રશસ્ત વિહાયગતિ તે ઊંટની પેઠે અશુભ ચાલવાની ગતિ, એવ બે કુલ ઓઠાતેર

બાકી જે બાવીશ ખોલ રહ્યા તે દરેકના એક એક ભેદ છે. સવં થઇ ૯૩ ભેદ તે ૯૩ પ્રકૃતિ સ પૂર્ણ.

નામ કર્મ આઠ કારે બાંધે. તેમાં શુભ નામ કર્મ

ચાર પ્રકારે બાંધે તે.

૧ કાયાની સરલતા તે, કાયાના યોગ સારા પ્રવર્તાવે

૨ ભાષાની સરલતા તે વચનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે

૩ ભાવની સરલતા તે, મનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે.

૪ અકલેશકારી પ્રવર્તન, તે ખોટા રાડ, ઝઘડા વિવાદ ન કરે

અશુભ નામ કર્મ ચાર પ્રકારે બાંધે તે.

૧ કાયાની વકતા, ૨ ભાષાની વકતા, ૩ ભાવની વકતા, ૪ કલેશકારી પ્રવર્તન

નીચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે તે. ૧ જાતિ મદ, ૨ કુળ મદ, ૩ બળ મદ, ૪ રૂપ મદ, ૫ તપ મદ, ૬ સૂત્ર મદ, ૭ લાભ મદ, ૮ ઐશ્વર્ય મદ, એવ આઠ, કુળ સોળ.

ગોત્ર કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે, તેમા ઉચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે, ને નીચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે. તે જે પ્રમાણે ઉચ ગોત્ર તથા નીચ ગોત્રની આઠ આઠ પ્રકૃતિ છે તે જ આઠ આઠ પ્રમાણે ભોગવે.

ગોત્ર કર્મની સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય આઠ મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની અબાધા કાળ ખે હજાર વર્ષનો.

૮ અંતરાય કર્મનો વિસ્તાર.

અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ.

૧ દાનાત્રય, ૨ લાભાત્રય, ૩ ભોગાત્રય ૪ ઉપભોગાત્રય, ૫ વીર્યાત્રય, એ પાંચ,

અંતરાય કર્મ પાંચ પ્રકારે બાંધે, તે ઉપર પ્રમાણે.

અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકારે, ભોગવે, તે પણ તે પ્રમાણે.

અંતરાય કર્મની સ્થિતિ, જ્ઞાન્ય, અતર્કુહર્તની, ઉત્કૃષ્ટ, ત્રીશ કોડા કોડી સાગરોપમની અબાધાકાળ ત્રણ હજાર વર્ષનો.

ઘતિ અંતરાય કર્મ સંપૂર્ણ.

ઘતિ આઠ કર્મનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ

(૮) ગતાગતિ

ગાથા.

૧ ખારસ, ૨ ચઉવીસાધ, ૩ સંતર, ૪ એગસમય, ૫ કર્તા, ૬ ય;

૬ ઉવકૃષ્ણ, ૭ પરભવ આઉચં, ૮ ચ અડે ૯ વ આગરિસા. ૧.

પહેલો ખારસ દાર.

નાગકી, તિર્થચ, મનુષ્ય, દેવ એ ચાર ગતિમા ઉત્પન્ન થવાનું તથા ચવવાનું - અતર પડે તો જ્ઞાન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ખાર મુહૂર્તનું અતર પડે સિદ્ધગતિમાં અતર પડે તો જ્ઞાન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનું ચવવાનું નથી

श्रीले षष्ठीश द्वार

- १ पहेली नरके, अतर परे तो, नमन ओक समय उत्प, मेर
मुहर्ण
- २ शील नरके, अतर परे तो नमन, ओक समय उत्प, स
द्विसनु
- ३ त्रील नरके, नमन, ओक समय, उत्प पर द्विसनु
- ४ श्यामी नरके, नमन, ओक समय, उत्प, ओक भासनु
- ५ पावभी नरके नमन ओक समय उत्प ने भासनु
- ६ छुी नरके, नमन ओक समय, उत्प, बार भासनु
- ७ सातमी नरके, नमन, ओक समय, उत्प, ७ भासनु
- भवनपति, वायुव्यतर ज्योतिषी, पहेसा श्रील देवसोके सुभ
अतर परे तो नमन ओक समय उत्प, गोपीत मुहर्ण
- त्रीके देवसोके अतर परे तो, नमन, ओक समय, उत्प, न
द्विस ने पीठ मुहर्ण
- श्या देवसोके अतर परे तो नमन ओक समय उत्प ना
द्विस ने ४ मुहर्ण
- पावभी देवसोके अतर परे तो, नमन, ओक समय, उत्प सा
नापीठ द्विसनु
- छु देवसोके अतर परेतो, नमन, ओक समय, उत्प पीरताणा
द्विसनु
- सातमी देवसोके अतर परे तो, नमन ओक समय उत्प, ओ
द्विसनु
- आठमी देवसोके अतर परे तो नमन ओक समय उत्प, से
द्विसनु
- नवमी-दशमी देवसोके अतर परे तो, नमन ओक समय, उत्प
स प्पाता भासनु
- अगिवाग्नी-आग्नी देवसोके अतर परे तो, नमन ओक समय,
उत्प स प्पाता वर्णु
- शैवेयकनी पहेली त्रिके अतर परे तो, नमन ओक समय, उत्प
स प्पाता कगर वर्णु

ત્રેવેયકની ત્રીજી ત્રિકે અંતર પડે તો, જલ્પન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ,
સંખ્યાતા લાખ વર્ષાનુ,

ચાર અનુત્તર વિમાને અંતર પડે તો, જલ્પન્ય, એક સમય ઉત્કૃષ્ટ,
પદ્યના અસંખ્યાતમા ભાગનુ,

પાંચમા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને અંતર પડે તો, જલ્પન્ય, એક સમય
ઉત્કૃષ્ટ, પદ્યના સંખ્યાતમા ભાગનુ,

પાંચ એકેન્દ્રિયમાં અંતર નથી;

ત્રણ વિકલેન્દ્રિય ને તિર્યચ સંમૂર્છિમમાં અંતર પડે તો, જલ્પન્ય,
એક સમય ઉત્કૃષ્ટ, અતરસુહર્તાનુ,

તિર્યચ ગર્ભજ, મનુષ્ય ગર્ભજમાં અંતર પડે તો, જલ્પન્ય, એક
સમય, ઉત્કૃષ્ટ, બાર સુહર્તાનુ,

મનુષ્ય સંમૂર્છિમમાં અંતર પડે તો, જલ્પન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ,
ચોવીશ સુહર્તાનુ,

સિદ્ધમાં અંતર પડે તો, જલ્પન્ય, એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનુ એમજ
સિદ્ધ વર્ણ અવવાનુ ઉત્પન્ન નિરહની પેરે જાણવુ

બીજે દ્વાર સંપૂર્ણ.

ત્રીજે સઅંતર નિરતર દ્વાર.

સઅંતર કહેતા અતર સહિત, નિરતર કહેતા અંતર સહિત ઉપજે તે
પાંચ એકેન્દ્રિયના પાંચ દંડક વર્ણને, બાકીના ઓગણીશ દંડક
તથા સિદ્ધમાં સઅંતર તથા નિરતર ઉપજે

પાંચ એકેન્દ્રિયના પાંચ દંડકમાં નિરતર ઉપજે. એમજ ઉદ્ધર્તાન
(અવવાનુ) પણ સિદ્ધને વર્ણ સર્વને જાણવુ

ત્રીજે દ્વાર સંપૂર્ણ.

ચોથે એક સમયમાં જે બોલમાં જેટલા ઉપજે તથા ચયે તે દ્વાર.

સાત નારકી, ૭. દશ ભવનપતિ. ૧૭. વાણવ્યંતર, ૧૮. જ્યોતિષી,
૧૯ પહેલાથી આઠ દેવલોક, ૨૭. ત્રણ વિલે દ્રિય, ૩૦૧ તર્ય ચ સમૂર્છિમ,
૩૩. એ તેત્રીશ બોલમાં એક સમયમાં જલ્પન્ય, એક, બે, ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ
ઉપજે, તે સંખ્યાના તથા અસંખ્યાતા ઉપજે.

નવમુ-દશમુ-અગિયારમુ-બારમુ એ ચાર દેવલોક ૪, નવ
ત્રેવેયક ૧૩ પાંચ અનુત્તર વિમાન ૧૮, મનુષ્ય ગર્ભજ ૧૯, એ

ઝાગણીશ બોલમા, જમન્ય, એક એ, જલુ ઉત્કૃષ્ટ સખ્યાતા ઉપજો પૂરવી,
પાણી, અમ્મિ, વાણ, એ આર એકદિશમાં, સમયે, સમયે, અસખ્યાતા ઉપજો
વનસ્પતિમા, સમયે સમયે સખ્યાતા અસખ્યાતા અને (પચારમાતે)
અનતા ઉપજો

સિદ્ધમા એક સમયે જમન્ય, એક એ, જલુ ઉત્કૃષ્ટ એકસોને વાણ
ઉપજો શાય. એમજ ઉત્કૃષ્ટન પણ સિદ્ધ વર્ષ સર્વને જાણવું હતિ એક સમયે
ઉત્કૃષ્ટ બવાનો તથા અવવાનો શોધા દ્વાર સંપૂર્ણ

પાચમો ક્ષત્રી (ક્યાથી આવે), છુટો ઉત્કૃષ્ટન
(અવીને જાય) તે બને દ્વાર

૫૬૩ મહિના ને ને મોંબનો જાણીને ઉત્કૃષ્ટ શાય તે અગ્રગતિ
[કસમાત (ક્યાથી) આવે], ને અવીને ૫૬૩ મહિના ને ને મોંબનો જાય તે
ગતિ (ઉત્કૃષ્ટન)

૧ પહેલી નરકે રૂપ બોલની અગ્રગતિ, તે ૫૬૨ કમ જામિ, પાંચ
સત્રી તિર્થજ, પાંચ અસત્રી તિર્થજ પચદિશ એ પચીસ પર્યામની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે ૫૬૨ કમ જામિ, પાંચ સત્રી તિર્થજ, એ
ચીઠના પર્યામ, તથા અપર્યામ એમ અજાણની

૨ બીજી નરકે વીશ બોલની અગ્રગતિ, તે ૧૫ કમ જામિ, પાંચ
સત્રી તિર્થજ, એવ ૨ પર્યામના

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે

૩ ત્રીજી નરકે, ઝાગણીશ બોલની અગ્રગતિ, તે બીજી નરકમાં ૭
વીશ બોલનો આવે છે, તેમાંથી એક શુભપરિસર્ગ નાદ કરતાં જાણીના ઝાગણીશની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે

૪ ચોથી નરકે અઘર બોલની અગ્રગતિ, તે બીજી નરકમાં ને વીશ બોલનો
અવિ છે તેમાંથી ૧ શુભપરિસર્ગ ૨ ખેચર એ ને નાદ કરતાં જાણીના અઘરની

ગતિ ૪૦ બોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે

૫ પાચમી નરકે સત્તર બોલની અગ્રગતિ, તે બીજી નરકમાં ને વીશ
બોલનો આવે છે તેમાંથી ૧ શુભપરિસર્ગ ૨ ખેચર, ૩ સ્વજનર, એ ત્રણ નાદ
કરતાં જાણીના અત્તર બોલની.

જનારની અને કેવતા કાળ કરીને અનુષ્ઠ કે તિર્થજમાં જન્મે છે તે અપર્યામ
અરસમાં પ્રમા નથી તે અપેક્ષાએ ઠાઈ માત્ર પર્યામજાન માને છે

ગતિ ૪૦ યોલની, તે પદ્મી નરક પ્રમાણે

૬ છઠ્ઠી નરકે સોળ યોલનો આગતિ, તે ખીછે નરકમા જે વીશ યોલનો આવે ૬ તેમાથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેચર, ૩ સ્થળચર, ૪ ઉરપરિસર્પ, એ ચાર માદ કરનાં યાગના મોળની

ગતિ ૪૦ યોલની, તે પહેલી નરક પ્રમાણે.

૭ સાતમી નરકે સોળ યોલની આગતિ, તે પંદર કર્મભૂમિ ને જળચર એ સોળની, તે મધ્યેની સ્ત્રી મરીને ન આવે, પુષ્પ તથા નપુંસક મરીને આવે

ગતિ દશ યોલની, તે પાંચ સસી તિર્યચના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તાની.

૮ પચીસ ભવનપતિ, છવીશ વાણ્વ્યંતર, એ એકાવન જાતિના દેવની આગતિ, ૧૧૧ યોલની, તે ૧૦૧ સંસી મનુષ્યના પર્યાપ્તા, પાંચ સસી તિર્યચ પચ્ચેદ્રિય ને પાંચ અમસી તિર્યચ, એવ ૧૧૧ ના પર્યાપ્તની.

ગતિ ૪૬ યોલની તે પદર કર્મભૂમિ, પાંચ સસી તિર્યચ, એવ વીશ, બાદર પૃથ્વીકાય, ૨૧, બાદર અપકાય ૨૨, બાદર વનસ્પતિકાય ૨૩, એ ત્રેવીશના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાની

૯ જ્યોતિષીને પહેલા દેવલોકે ૫૦ યોલની આગતિ, તે ૫૦ કર્મભૂમિ, ત્રીશ અકર્મભૂમિ, પાંચ સસી તિર્યચ, એવ પચાસ પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૬ યોલની, તે ભવનપતિ પ્રમાણે

૧૦ ખીજ દેવલોકે ચાળીશ યોલની આગતિ, તે પંદર દિવમ કર્મભૂમિ, પાંચ સસી તિર્યચ, એ વાશ ને ત્રીશ અકર્મભૂમિમાથી પાંચ હિરણ્યવય એ દશ બાદ કરતા, બાકીના વીશ, એવ ચાળીશ પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૬ યોલની, તે ભવનપતિ પ્રમાણે

૧૧ પહેલા કિંદેવધીમાં ત્રીશ યોલની આગતિ, તે પદર કર્મભૂમિ, પાંચ સંસી તિર્યચ, પાંચ દેવકુર, પાંચ ઉત્તરકુર, એવ ત્રીશના પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૬ યોલની, તે ભવનપાત પ્રમાણે

૧૨ ત્રીજ દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધીના, નવ લોકાંતકના, ને ખીજ ને ત્રીજ કિંદેવધી, એ સત્તર જાતિના દેવની વીશ યોલની આગતિ, તે પદર કર્મભૂમિ, પાંચ સસી તિર્યચ, એ ત્રીશના પર્યાપ્તની

ગતિ ૪૦ યોલની, તે પદર કર્મભૂમિ, પાંચ સસી તિર્યચ, એ વીશના પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તાની

૧૩ નવમા, દશમા, અગિયારમા, બારમા, એ ચાર દેવલોક, નવ ત્રૈવેદક, પાંચ અનુત્તર વિમાન, એ અઠાર જાતિના દેવની આગતિ, પદર કર્મભૂમિના પર્યાપ્તની

अति ३० ब्राह्मणी, ते पद्म इर्मभूमिना पर्याप्ता जने अपर्णाग्नी
 १४ पृथ्वी, पाणी, वनस्पति, जे त्रयुली आगति, जसे ते
 वेदांगीस ब्राह्मणी ते जेसो ते जेक मनुष्य समुर्ध्वमा अपर्णात्, ते पद्म
 इर्मभूमिना अपर्णात् ते पर्याप्त जेव त्रीस कुब जेसो जेकनीस ते अजागि
 लतिना तिर्ष्व, जेव १७६ ते ब्राह्मण आतिना देव (ते पृथ्वीस अपर्णात्
 जेसो वायुस्यतर, ११ न इत ज्योतिषी, ६१ पदेवा क्रिस्वि १२ पदेसु
 भीसु देवेषु १४) ना पर्याप्त, जेव जस ते वेदांगीस ब्राह्मणी.

अति १७६ ब्राह्मणी ते, जेसो ते जेक मनुष्य समुर्ध्वमा अपर्णात्
 ते पद्म इर्मभूमिना अपर्णात् ते पर्याप्त जेव त्रीस कुब १८१ ते अजागि
 लतिना तिर्ष्व, जेव १७६ नी

१५ तेसस वायुनी आगति, १७६ ब्राह्मणी ते जेवर ज्येष्ठ ७ ते.
 अति अजागिरीस ब्राह्मणी, ते ४८ लतिना तिर्ष्व नी.
 १६ त्रयु विस्वेद्विधनी आगति १७६ ब्राह्मणी, ते १७६ ब्राह्मण
 इवेस ७ ते.

अति १७६ ब्राह्मणी जेवर मुज्य
 १७ असुही तिर्ष्वनी आगति १७६ ब्राह्मणी ते जेसो ते जेक
 मनुष्य समुर्ध्वमा अपर्णात् जने पद्म इर्मभूमिना अपर्णात् ते पर्याप्त, जेव
 त्रीस, कुब १८१ ते अजागिरीस लतिना तिर्ष्व, जेव १७६ नी.

अति अथ ब्राह्मणी ते, जेपत अतस्तीप ते जेसपत लतिना ६१
 १ ७ पदेवी नरक १ ८ ते जेसोआगता अपर्णात् ते पर्याप्त जेव २११ ते
 १७६ जेवर ज्येष्ठ ७ ते, कुब इवेस नी.

१८ असुही तिर्ष्वनी आगति २६७ ब्राह्मणी, ते ८१ लतिना देव
 (न्यास लतिना देवतागधी जेवरना आर देवेषु ६ नव देवेषु ५५ अतुल
 विगत जेव अदार नाव करता ग्राहीना ओकाशी), खत नरक्य नारहीना पति
 ८८ ते १७६ ब्राह्मण जेवर इवेस ७ ते, जेव २१७

अति ४० ब्राह्मणी, ते पद्म इर्मभूमि, पांय सगी तिर्ष्व, जे वीरक
 पर्याप्त जने अपर्णात्तानी

पांथिनी सुधी सुधी गति.

१ अजागिरी पद्म ब्राह्मणी ते, पांयसे त्रेस भदिषी नरमा
 देवतागधी सवर्णासक मुधीना १८ लतिना देवता अपर्णात् ते पर्याप्त जेव ७५
 ब्राह्मण नाव करता ग्राहीना २२७ नी.

૨ ઉરપરિસર્પની પર૩ બોલની તે, ઉપર પાચસે સત્તાવીશ કહ્યા તેમાથી, છઠ્ઠી ને સાતમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ચાર બાદ કરતા બાકીના પર૩ બોલની

૩ સ્થળચરની પર૧ બોલની તે, ઉરપરિસર્પના પાચસે ત્રેવીશમાથી પાંચમી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતા બાકીના પર૧ ની.

૪ ખેચરની પર૬ બોલની તે, પર૧ બોલમાથી ચોથી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતા બાકીના પર૬ બોલની.

૫ ભુજપરિસર્પની પર૭ બોલની તે, પર૬ બોલમાથી ત્રીજી નરકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બે બાદ કરતા બાકીના પર૭ બોલની.

૧૯ અસરી મનુષ્યની આગતિ ૧૭૧ બોલની તે, ઉપર ૧૭૯ બોલ કહેલ છે તેમાથી તેજસ, વાયુના આઠ બાદ કરતા બાકીના ૧૭૧ ની.

ગતિ ૧૭૯ બોલની તે ઉપર ૧૭૯ બોલ કહેલ છે તે

૨૦ પદર કર્મભૂમિના સંજ્ઞી મનુષ્યની આગતિ, ૨૭૧ બોલની તે, ૧૭૯ બોલ કહેલ છે, તેમાથી તેજસ વાયુના આઠ બાદ કરતા બાકી ૧૭૧ ગણા તે ને નવાણુ જાતિના દેવ, એ ૨૭૦ ને પહેલેથી છ નરક સુધી, એવ ૨૭૧ ની

ગતિ ૫૬૩ ની,

૨૧ ત્રીશ અકર્મભૂમિના સંજ્ઞી મનુષ્યની આગતિ, વીશ બોલની તે, ૫૬૨ કર્મભૂમિ, પાચ સરી તિર્થ, એ વીશ પર્યાપ્તાની

જુદી જુદી ગતિ નીચે મુજબ.

પાંચ દેવકુરુ, પાંચ ઉત્તરકુરુ, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૮ બોલની, તે ચોસઠ જાતિ ॥ દેવના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ ૧૨૮ ની

પાંચ હરિવાસ, પાંચ રમકવાસ એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૬ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૮ બોલમાથી પહલા કિતાવથી ॥ અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત, એ બે બાદ, એવ ૧૨૬ ની

પાચ હેમવય, પાંચ હિરણ્યવય, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૪ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૬ બોલમાથી બીજા દેવજાકના અપર્યાપ્ત ને પર્યાપ્ત એ બાદ કરતા બાકીના ૧૨૪ ની

છરપન અતરદ્વીપના જુગલીયાની આગતિ પચીશ બોલની તે, ૫૬૨ કર્મભૂમિ, પાંચ સરી તિર્થ, પાચ અમજી તિર્થ, એવ ૨૫ પર્યાપ્તાની

વતિ ૧૦૨ બોલની, તે પ્તીજ બવનપતિ, જીવ વાલુઅતર એ ૫૧ ના અપર્માસ ન પર્માસ એવ ૧ ૨ બોલની

એ બાવીશ બોલ સૂચુ એ બાવીશ બોલમા શાવીશ કહીની ગતાગતિ કહી

નવ ઉત્તમ પદવીમાથી આસિક રાજા બાક કરતા આઠ પદવીધર તથા મિથ્યાત્વી તથા ત્રણ વેદ, એ

બાર બોલની ગતાગતિ

૧ તીર્થકરની આગતિ ૩૮ બોલની, તે વેમાનિકા ૭૫ એ ને પદેમેથી ત્રણ નરક એ ૩૮ ની.

ગતિ મોક્ષની

૨ ચક્રવર્તીની આગતિ ૮૨ બોલની, તે નવજુ નતિના દેવમાથી પદર પગમાપર્મા ત્રણ કિર્લાવથી એ બહાર બાક કરતા બાહીના ૮૧ ને પદેથી નરક કુલ ૮૨ બોલની

ગતિ ૧૪ બોલની, તે સાત નરકના અપર્માસ ને પર્માસ એ મોક્ષની (એ તે દાક્ષ સં ત્ ક દેવની કે મોક્ષથી).

૩ વામુદેવની આગતિ ૩૨ બોલની, તે બાર દેવલોક નવ સોહાઈતક નવ પ્રવેશક ન પદેથી બીજી નરક કુલ ૩૨ બોલની

ગતિ ૧૪ બોલની, તે સાત નરકના અપર્માસ ને પર્માસ એ મોક્ષની

૪ બજરદેવની આગતિ ૮૩ બોલની, તે ચક્રવર્તીના ૮૨ બોલ ક્યા ન તથા એક બીજી નરક કુલ ૮૩ બોલની

ગતિ ૭૦ મોક્ષની, તે વેમાનિકા ૩૫ બના અપવાત ને પર્માસ એવ ૭ ન, તથા મોક્ષની

૫ દેવલીની આગતિ, ૧૦૮ બોલની, તે નવજુ નતિના દેવમાથી ૧૬૦ પગમાપર્મા ને ત્રણ કિર્લાવથી એ બહાર બાક કરતા બાહીના ૮૧ ને પદર કમભૂમિ પંચ મરણી તિવચ, ૫૫થી પાળી વનરપાન એ ૧ ૪ ને પદેમથી આ નરક એવ ૧ ૮ પર્માસની

ગતિ નક્કી મોક્ષની

૬ સાધુની આગતિ ૨૭૫ બોલની, તે ઉપર ૧૦૬ બોલ કહેવ છે તમ પા નબધ વાવુના બાક બાક કરતા બાહીના ૧૦૨ ને કક વતના ૧૬, એ ૧૭ ને રવમની ૫ મ નરક એ ૨૭૫ ની.

ગતિ ૭૦ બોલની, તે બળદેવ પ્રમાણે

૭ શ્રાવકની આગતિ ૨૭૬ બોલની, તે સાધુની ૨૭૧ બોલની કહી છે તે, તે જૂઠી નરકના પર્યાપ્તિ, એવ ૨૭૬ ની

ગતિ ૪૨ બોલની, તે આગ દેવલોક, નવ લોકાતિક, એ ૨૧ ના અપર્યાપ્તિ ને પર્યાપ્તિ એવં ૪૨ ની.

૮ સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિની આગતિ ૩૬૩ બોલની, તે નવાણ્ણુ જાતિના દેવના પર્યાપ્તિ, તે ૧૦૧ સરી મનુષ્યના પર્યાપ્તિ એવં ૨૦૦ ને ૧૦૧ મનુષ્ય સ્મૂહામના અપર્યાપ્તિ એવ ૩૦૧ ને ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તિ. ૩૧૬, સાત નરકના પર્યાપ્તિ, એવ ૩૨૩, તે તિર્યચના ૪૮ ભેદમાથી, તેજસ વાયુના આઠ બાદ કરતાં બાકીના ચાળીશ એવ ૩૬૩ ની

*ગતિ ૨૫૮ ની તે, નવાણ્ણુ જાતિના દેવ, ૫૬૨ કર્મભૂમિ, પાચ સરી તિર્યચ, છ નગક એ ૧૨૫ ના અપર્યાપ્તિ ને પર્યાપ્તિ એવ ૨૫૦, ત્રણ વિકલે દ્રિયના અપર્યાપ્તિ એ ૨૫૩, તે પાચ અસરી તિર્યચના અપર્યાપ્તિ એવં ૨૫૮ ની

૯ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિની આગતિ ૩૭૧ બોલની, તે નવાણ્ણુ જાતિના દેવતા ને ૧૭૬ બોલ આગળ કહેલ છે તે, એવ ૨૭૮, સાત નરકના પર્યાપ્તિ એવ ૨૮૫, તે ૮૬ જાતિના જુગલીયાના પર્યાપ્તિ એવ ૩૭૧ ની.

ગતિ ૫૫૩ ની તે ૫૬૩ બોલમાથી પાચ અનુત્તર વિમાનના અપર્યાપ્તિ ને પર્યાપ્તિ એ ફશ બાદ કરતા બાકી ૫૫૩ ની

૧૦ સ્ત્રી વેદની આગતિ ૩૭૧ બોલની, મિથ્યાદષ્ટિ પ્રમાણે

ગતિ ૫૬૧ બોલની, તે સાતમી નરકના અપર્યાપ્તિ ને પર્યાપ્તિ એ બે બાદ કરતાં બાકીના ૫૬૧ ની

૧૧ પુરૂષ દેવની આગતિ ૩૭૧ બોલની, તે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિની આગતિ પ્રમાણે

ગતિ ૫૬૩ ની

૧૨ નપુ સક વેદની આગતિ ૨૮૫ બોલની, તે નવાણ્ણુ જાતિના દેવના પર્યાપ્તિ ને આગળ ૧૭૬ બોલ કહ્યા છે તે, તે સાત નરકના પર્યાપ્તિ ને આગળ ૧૭૬ બોલ કહ્યા છે તે, તે સાત નગકના પર્યાપ્તિ એવ ૨૮૫

ગતિ ૫૬૩ ની

ઇતિ પાંચમો જુહો દ્વાર સપૂર્ણ.

*૨૨૨ ની પણ મનાય છે. તે ૧૫ પરમાધારી અને ૩ કિલ્વિપી એ ૧૮ ના પર્યાપ્તિ-અપર્યાપ્તિ એમ ૩૬ વર્ણને

સાતમી આયુષ્ય દ્વાર

આ જન્મ આયુષ્યના ટેલકામે જાગે પરભવના આયુષ્યનો ભય પડે તે
 દસ ઔદારિકના ૬૬૬ સોપકર્મી અને નાપકર્મી બાબુવા.

નારકીનો એક ૬૬૬ ને ૬૬૬ના ૧૩, એ ચૌક ૬૬૬ નાપકર્મી
 બાબુવા.

દસ ઔદારિકના ૬૬૬ છે તેમાં જેઓને અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્ય છે
 તેઓ નાપકર્મી છે. સંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા છે તેમાં સોપકર્મી છે ને
 નાપકર્મી છે.

સોપકર્મી તે નિકરે આયુષ્યન ત્રીજો જાગે પરભવ આયુષ્ય નાષિ.

સોપકર્મી તે આયુષ્યને ત્રીજો જાગે, તેને ત્રીજો જાગે, ઉપર અત્યુર્ધવ
 પડે તારે પણ પરભવ આયુષ્ય નાષિ.

અસંખ્યાત વર્ષના મનુષ્ય, તિર્થંચ તથા નાસ્ત્રી કેવ નાપકર્મી છે. તેઓ
 નિકરે આયુષ્યના છે મામ કૈવ છે તારે પરભવ આયુષ્ય નાષિ. પરભવ
 જતા હવ છે બોલ સાથે આયુષ્ય નિહતા કરે છે.

૧ જાતિ, ૨ ગતિ, ૩ રિશતિ, ૪ અવગાહના, ૫ પ્રદેશ અને ૬ અનુભવ.

કલિ સાતમી દ્વાર સંપૂર્ણ

આઠમી આઠકર્મ દ્વાર

આઠકર્મને તથાવિધ પ્રવરને કરી કર્મ કૃતવનું મહત્ત્વ-એત્તુ જેમ ગ્રામ
 પાણી પીતાં બધી પાણી છુએ તથા પીએ, તેમ છવ વર્તિ નિહતાવિ અકુષ્યને
 નકવ એક ને તથ ઉત્કૃષ્ટ જાઠ આઠકર્મ કરી નાષિ.

તે આઠકર્મનો અદ્ય-ગદુત્વ

સર્વથી ધંધા છવ જાઠ આઠકર્મ કરી જર્જિત નિહતાયુષ્યને જાપનાર, તેથી
 માટે કરી જાપનાર સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી જર્જિત જાપનાર સંખ્યાતયુષ્ય તેથી પાંચથી
 જાપનાર સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી માત્રથી જાપનાર સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી ત્રણથી જાપનાર
 સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી એથી જાપનાર સંખ્યાતયુષ્ય તેથી એથી જાપનાર
 સંખ્યાતયુષ્ય

કલિ આઠમી દ્વાર સંપૂર્ણ

કલિ ગતાગતિ સંપૂર્ણ

(૯) છ આરાના ભાવ.

૬૨ કોડકોડી સાગરોપમના છ આરા જાણવા.

પહેલો આરો.

આર કોડકોડી સાગરોપમનો પહેલો આરો સુષમ સુષમ નામે એટલે અતિશય સુદર જાણવો એ આરાને વિષે ત્રણ ગાઠિનું શરીર ને ગણુ પલ્લોપમનું આયુષ્ય જાણવું, ઉતરતે આરે બે ગાઠિનું શરીર ને બે પલ્લોપમનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે શરીરમા ૨૫૬ પાસળીઓ જાણવી, ને ઉતરતે આરે ૧૨૮ પાસળીઓ જાણવી. એ આરાને વિષે, વજ્રકપલ નારાય સંહનન, ને સમચતુરસ સસ્થાન જાણવું એ આરાને વિષે સ્ત્રી પુરુષના ૩૫ ઘણાં શોભાયમાન દેખાય એ આનને વિષે અઠમભકતે (ત્રણ દિવસે) આહારની ધૃગ્ધા થાય, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે જમીનની સરસાર્ધ (૨સ) સાકર સરખી જાણવી એ આરાને વિષે કલ્પવૃક્ષ ૬૨ પ્રકાગ્ના *મનવાહિત સુખ આપે, તે ૬૨ પ્રકાગ્ના મનવાહિત સુખની—

ગાથા

મત ગાય લિંગા, તુડીયંગા દીવ જ્ઞેઠ ચિતગા;
ચિતરસા મણુવેગા, ગિહગારા અનિયગણાઉ. ૧

અર્થ—૧ મત ગા કહેતા મંદુર રસના કૃળના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૨ લિંગા કહેતા રત્નજડાવ ભાજનનાં કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૩ તુડીયંગા કહેતા, ૪૯ જાતિના વાજિત્રના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૪ દીવ કહેતા રત્નજડાવ દીવાના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૫ જ્ઞેઠ કહેતાં રત્નજડાવ સ્વર્ગની જ્યોત્સ્નાના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૬ ચિતગા કહેતા, ચિત્રામણ સહિત કૃણની માળાના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ચિતરસા કહેતા, ચિત્તને ગમે તેવા રસવતા ભોજનના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૮ મણુવેગા કહેતા રત્ન જડાવ આભગ્ણના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૯ ગિહગારા કહેતા, ૪૨ ભોમીયા આવા-મનાં કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, ૧૦ અનિયગણાઉ કહેતા, નાકને વાયરે ઉડે એવા ઝીણા રત્નજડાવ વસ્ત્રના કલ્પવૃક્ષ થઈ આવે, એ ૬૨ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ જુગલીઆને સુખ આપે એ આરાને વિષે જુગલીયાને આયુષ્યના છ માસ ખાકી રહે, તે વખતે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાધે, ત્યારે જુગલાણી એક જોડું પ્રસવે તે જોડાની પ્રાંતપાલના (આસના-વાસના) ઓગણપચાસ દહાડાની કરે જુગલ જુગલાણીને

એ ૬૨ પ્રકાગ્ના કલ્પવૃક્ષ તેની પાસે જે કૃળ છે તે જ આપે છે એટલે ૬૨ કલ્પવૃક્ષ મળીને ૬૨ વસ્તુ આપે છે પણ જે મનમા ચિંતવે તે આપના સમર્થ નથી

કણુ માત્રનો વિચાર ન પડે એકને હીઠ આવે તે એકને જગાસુ આવે, મરિને દેવગતિમાં જાય, એના કરીરનો નિહારણુ (મરણુક્રિયા) દેવ કરે. ત્રિતિ એક દેવની એ આરાના વિષે એર નહિ, વેર નહિ છર્ખાં નહિ, જરા (ધડપણ) નહિ, રોગ નહિ, ક્રુષ્ક નહિ, પરિપૂર્ણ જગ ઉપાંચને વિષે સુખ ભોગવે, તે પૂર્વના ઘન, પુન્ના ઇળ જણવ્યાં.

ક્રિતિ પહેલા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ

બીજો આરો.

પહેલો આરો ઉતરીને બીજો આરો એસે, ત્યારે વર્ણ, ત્રય, રસ, રસના પાવ જનત જનત જોણ થાય, એ આરો જલુ કોઠાકોઠી સાચરોપમના જણવો એ આરો સુખ નામે જણવો એટલે સુદર જણવે. એ આરાને વિષે જે શક્તિ કરીરને જે પાપોપમ્નુ આયુષ્ય જણવુ ઉતરતો આરો એક શક્તિ કરીર ને એક પાપોપમ્નુ આયુષ્ય જણવુ આરાને વિષે વજ્રજાપજનતમ સદનન સમ્યક્કરમે સરથાન જણવું એ આરાના વિષે ૧૨૮ પંસળીયો. ઉતરતે આરે ૧૪ પંસળીયો જણવી એ આરાને વિષે ૭૬૫કતે (જે વિષે) આદાલી ૭૭૭ ઉપર ત્યારે સગીર પ્રમાણે આદાર કરે જમીનની સરથાધ (૨૭) આંક સરખી જણવી ઉતરતે આરે જોગ સરખી જણવી. એ આરાને વિષે ૬૬ પ્રકારનાં કષ્ટક્રુષ્ક ૬૬ પ્રકારનાં મનવર્ષિત સુખ આવે તે ઉપર પહેલા આરામાં ક્રુષ્ક તે પ્રમાણે જણવ્યાં. એ આરાને વિષે જુગલીવાના આયુષ્યના ૭ માસ બાધી રહે, ત્યારે જુગલીયા પરમવનુ આયુષ્ય નાધિ, તે વખતે જુગલીયા એક જોક પ્રસવે તે ગેડાની પ્રતિજ્ઞાના એ ૬૬ વિવસ કરે જુગલ જુગલીયાને કણુ જાત્રો વિચાર ન પડે એકને હીઠ ને એકને જગાસુ આવે, તે મરિને દેવગતિમાં જાય એના કરીરનો નિહારણુ દેવ કરે. ત્રિતિ એક દેવની જણવી એ આરાને વિષે એર નહિ વેર નહિ છર્ખાં નહિ જરા (ધડપણ) નહિ રોગ નહિ ક્રુષ્ક નહિ, પરિપૂર્ણ જગ ઉપાંચને વિષે સુખ ભોગવે, તે પૂર્વના ઘન, પુન્ના ઇળ જણવ્યાં.

ક્રિતિ બીજા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ

ત્રીજો આરો.

બીજો આરો ઉતરીને ત્રીજો આરો એસે ત્યારે વર્ણ, ત્રય, રસ, રસના પાવ જનન દીળા થાય. એ આરો જે કોઠાકોઠી સાચરોપમને. એ આરો સુખ સુખ નામે જણવો એટલે સુદરના ધણી ને વિષમતા ધેડી જણવી. એ આરાને વિષે આ શક્તિ કરીર ને એક પાપોપમ્નુ આયુષ્ય ઉતરતો આરે પાંચમે પાપોપમ્નુ કરીર ને ૬૬ પુરુ આયુષ્ય એ આરાને વિષે વજ્રજાપજનતારામ સદનન ને

સમયતુ સ સગ્ધાન જાણવુ એ આગને વિષે ૧૪ પાસળીયો, ઉતરતે આગે ૩૨ પાસળીયો જાણવી એ આગને વિષે સઉચલકતે (એક દિવસે) આહારની ઈચ્છા ઉપજે, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે જમીનની સરસાઈ (ગ્સ) ગોળ સગ્ધી જાણવી ઉતરતે આગે સારી જાણવી એ આરાને વિષે કલ્પવૃક્ષ વ્થ પ્રકારના સુખ આપે એ આગને વિષે હેલા જુગલીયાના આયુષ્યમાં હેલા છ માસ પાકી ગ્હે ગ્હે ત્યારે જુગલીયા પરલવનું આયુષ્ય પાધે, તે વારે જુગલાણી એક જોડુ પ્રસવે, તે જોડાની પ્રતપાલના ઝોગણએ શી દિવસની કરે જુગલ જુગલાણીને કાણ માત્રના વિયોગ ન પડે એકને છીક ને એકને બગાસું આવે, તે મરીને દેવ ગતિમાં જાય એના શરીરને નિહારણુ (મન્જક્રિયા) દેવ કરે એ ત્રણ આરા જુગલીયાના એકલો જુગલ ધર્મ જાણવો. એ ત્રીજા આરાગા જુગલીયા સુધી, ગતિ એક દેવની જાણવી એ આરાને વિષે જુગલીયા ધર્મ સુધી જે નહિ, વેર નહિ, દુષ્ટી નહિ, જગ નહિ, ગગ નહિ, કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અગ ઉપાગને વિષે સુખ ભોગવે તે પૂર્વના દાન પુન્યના કૃણ જાણવા

ઈતિ જુગલીયા ધર્મ સ પૂર્ણ.

ત્રીજા આરાના જતાં શેષ ચોરાસી લાખ પૂર્વ ત્રણ વર્ષ અને સાડા આઠ મહિના રહ્યા ત્યારે સવાર્યાસિદ્ધ વિમાનમા ૩૩ સાગનેપગતુ આયુષ્ય ભોગરીને, ત્યારથી ચત્રાને, વનિતા નગરીને વિષે, નાભિરાજને ઘેર મરદેવી ગણીની કુક્ષીમાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઉપન્યા પછી સવા તવ માસે જન્મ થયો. પ્રથમ ઋષભતુ સ્વમ દીહુ માટે ઋષભદેવ નામ પાડ્યું તે ઋષભદેવ સ્વામીએ યુગલ ધર્મ નિવારી (કઢી નાખી) ને ૧ અસિ, ૨ મસિ, ૩ કૃષિ, છત્યાદિક ખેલાતેર કળા પુરૂપને સીખવી, જ્ઞાન ચોસઠ કળા શિખવી અનુક્રમ વાસ્તે વીશ લાખ પૂર્વ તે કુવરપણુમા રજા ત્રેસઠ લાખ પૂર્વનુ રાજ્ય પાળ્યુ પછી પોતાના પુત્ર ભગતને રાજ્ય સોપી, પોતે યાગ હજાર પુરૂપ સહિત સયમ લીધા સયમ લીધા પછી એક હજાર વર્ષ દેવગ જ્ઞાન ઉપન્યુ, એમ છન્નરથપણુ, તથા દેવળપણુ મળીને પૂઠ એક લાખ પૂર્વને સયમ પાળીને, અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર, પદ્મ આસને બેસીને દશ હજાર સાધુ સહિત, ભગવત મોક્ષ પવાર્યા તે સ્વામીજીના પાત્ર ડહાણીક, ઉતરાષાઢા નક્ષત્રમા થયા, તે ૧ પુહેલે કલ્યાણીકે, ઉતરાષાઢા નક્ષત્રમા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચત્રાને મરદેવી રાણીની કુક્ષીમાં ઉપન્યા, ૨ ખીજે કલ્યાણીકે ઉતરાષાઢા નક્ષત્રમા જન્મ થયો, ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે, ઉતરાષાઢા નક્ષત્રમા રાજ્યાસને ગિરાજ્યા, ૪ ચોથે કલ્યાણીકે, ઉતરાષાઢા નક્ષત્રમા દીક્ષા લીધી, ૫ પાચમે કલ્યાણીકે, ઉતરાષાઢા નક્ષત્રમા કેવળજ્ઞાત પાના અને અભિજિત નક્ષત્રમા પ્રભુજી મોક્ષ પધાર્યા એ જુગલીયા ધર્મ નિવાર્યા પછી ગતિ પાચ જાણવી

ઈતિ ત્રીજા આરાના લાવ સ પૂર્ણ.

श्रीश्री आशो

श्रीश्री आशो उत्तरीने श्रीश्री आशो जेठो, त्वारे वर्षु मधे, स्त, स्तर्ना फलं
 जर्ना जर्ना जोष वध जे आशो जेठो जेठोही साशोपमर्मा जेताणीस हगर् लं
 जोषो लक्ष्मीने। जे आशो इयम सुपम नागे लक्ष्मीने जेठो विपता भूरी ने सु स्त
 शोरी लक्ष्मीने जे आशोने विने पंक्से भुज्जनु शरीर ने हं ह पूव नु जाउप
 लक्ष्मीने उत्तरे जेठे सात ह्यनु शरीर ने जसे। वर्षां विष्णु जाउप लक्ष्मीने
 जे आशोने विने सदनन च सस्थान च जे आशोने विने उर पिसणीये लक्ष्मीने
 जे आशोने विने विन विन मध्ये जाकारनी छ्मछा बाप, ते वारे पुरष उर ह्यनेने,
 ने श्री २८ ह्यधने जाकार हरे भस्तीनी सस्थाछ (स्त) शरी लक्ष्मीने, उत्तरे
 जेठे तेषी ज्योषी लक्ष्मीने जे आशोने विप शेष ज्योष ७५ वरस जने साध्याज्य
 भक्तिना जाडी रजा त्वारे इतम्य प्राणुन देवसेके वीस साशोपमर्मा जाउपमे लेखी
 मरीने भद्रकृष्ण नमरीने विप जापमडच प्राणुनय धेर, देवानस प्राणुनी कुशीर्मा
 श्री महावीर स्वाभी ज्योष्या, त्वा स्वाभी ८२ संजी जाल ८३ श्री शरीने
 लक्ष्मीने जासन लक्ष्मी त्वारे लक्ष्मी उपयोम मुशने जेमुं तो श्री महावीर स्वाभी
 निष्ठा ने कुशे उप व जेम लक्ष्मी ते जनेते ह्यो जाकेप ह्यु ते वारे लक्ष्मी
 हरिश्चरमेपी देवने जोष्यानेने ह्यु ते जने लक्ष्मी लक्ष्मीने श्री महावीर स्वाभीने
 जर्न क्षत्रियकुंड नमरने विने सिद्धार्थ रागने धेर, निस्वादेपी राक्ष्मीनी कुशीने
 पुशे जने निस्वादेपी राक्ष्मीनी कुशीने पुत्रीप्ये जर्न छ ते देवानसं जेठोही
 कुशीर्मा मुशे जेम ह्यु त्वारे ते हरिश्चरमेपी देवे त्वा त्वाति (ह्यो छ तेप
 हरीस) जेम हरीने जेठे वभते ते माह्यकुंड ज्योष्यो न त्वा जकवतने नमरमर
 हरीने ह्यु जे हे स्वाभी जने साशे लक्ष्मीने ह्यु त्वागे जर्न साहसे छ ते
 वभने देवानस प्राणुनीने जवस्वापिनी निष्ठा मुशने जर्न साहसे ते जर्न
 क्षत्रियकुंड नमरने विद, सिद्धार्थ रागने धेर निस्वादेपी राक्ष्मीनी कुशीर्मा ज्योष्या,
 जने निस्वादेपी राक्ष्मीनी कुशीर्मा जे पुत्रीने जर्न ह्यो ते देवनास प्राणुनीनी
 कुशीर्मा मुशे पक्षी सप जर्न स्वानप भासे जकवतने लक्ष्मीने पक्षी ह्येते
 विने वधवा जाग्या जनुहमे गोपनावरमा पाग्मा त्वारे ज्योष्या नामे श्री जवध-
 मंशारिक सुप जोमनतां जेठ पुत्री जर्न तेनु नाम जिवहर्ना जाउपु मीठ वप
 नसाग्मा ज्म मातापिना भत्तु पाग्मा पक्षी जेठोही ह्येते सवम ह्येते सवम
 ज्योष्ये साध्याज्य वर्ष ने जेठ पचवाहीस जगी सप तप त्वा धान भरीने
 जकवतने सिद्धाजाने श्रीने भास श्रीश्री पक्ष ते गैठाज्य सुदी इतम ते सवम
 नाम विम, विष्णु नामा मुह्यत उत्तरा हाठुनी नक्षत्रे, यदमा शुभ जाग्मे,
 पूर विठो त्वा ज्योष्ये वीषता नामा पाज्मी योस्तीने ज्योष्या नमस्ती नसाप

ઝળુવાલિકા નદીને ઉત્તર દિશાને તટે સામાયિક ગાથાપતિ કૃષ્ણીના ક્ષેત્રને વિષે વૈયાવૃત્તી યક્ષના સ્થાનકના દૃશાન ખુણે, ત્યા શાલવૃક્ષની નજીક, ઉકેકું અને ગોધુમ આસને તડકાની આતાપના લેતાં થકા, એવે શુભ પ્રકારે પાણી પીવા રહિત, ચઉવીઆરો ઇટ્ટભક્ત કરે, શ્રી મહાવીર ઉચા ઢીંચણુ નીચું મરતક, એવી રીતે ધર્મધ્યાનમાહી પ્રવર્તાતા ધ્યાનરૂપ કોઠાને વિષે પહોંચ્યા છતે, શુકલ ધ્યાનના ચાર ભેદ છે તેણે અતરાલે (વચ્ચે) વર્તાતા થકા આઠ કર્મ મધ્યે, ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ મોહનીય, ૪ અતરાય, એ ચાર ધનધાતી કર્મ અરિ કહેતા શત્રુ સમાન, વૈરી સમાન, ઝોટિંગ સમાન તેને હણી, ક્ષય કરી, દૂર કરીને મહા પ્રકાશ કરે એવું કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન પ્રાપ્ત કર્યું ઓગણત્રીશ વર્ષ ને સાડપાય મહિના સુધી, કેવળજ્ઞાનપણે વિચર્યા એવ સર્વ થકને બહોતેર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને, ચોથા આરાના શેષ જતાં ત્રણ વર્ષ ને સાડાઆઠ મહિના બાકી રહ્યા, ત્યારે કાર્તિક વદી અમાસને દિને, પાવાપુરી નગરીને વિષે એકાએકપણે સ્વામી નિર્વાણ (મોક્ષ) પધાર્યા તે ભગવતના પાય કલ્યાણીક ઉત્તરા કાલગુની નક્ષત્રમા થયા, તે ૧ પહેલે કલ્યાણીકે ઉત્તરા કાલગુની નક્ષત્રમા દશમા પ્રાણત દેવલોકથી ચવીને દેવાનદાની કુક્ષીએ ઉપન્યા, ૨ બીજે કલ્યાણીકે, ગભાંનું સાહરણ થયું, ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે, જન્મ થયો, ૪ ચોથે કલ્યાણીકે, દીક્ષા લીધી, ૫ પાચમે કલ્યાણીકે, કેવળજ્ઞાન પામ્યા સ્વાતિ નક્ષત્રમા ભગવત મોક્ષ પધાર્યા એ આરાને વિષે ગતિ પાય જાણવી શ્રી મહાવીરદેવ નિર્વાણ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી ગૌતમ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યુ તે ગૌતમ સ્વામી બાર વર્ષ કેવળ પ્રવચ્યાં પાળીને મોક્ષ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી સુધર્મા સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યુ, તે સુધર્મા સ્વામી આઠ વર્ષ કેવળ પ્રવચ્યાં પાળી મોક્ષ પધાર્યા, તેજ વખતે શ્રી જંબૂસ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપન્યુ, તે જંબૂસ્વામી ૪૪ વર્ષ લગી કેવળ પ્રવચ્યાં પાળીને મોક્ષ પધાર્યા, એવ સર્વ થકને શ્રી મહાવીર દેવને મોક્ષ પધાર્યા પછી ૬૪ વર્ષ લગી કેવળજ્ઞાન રહ્યું, પછી વિચ્છેદ ગયું (નષ્ટ થયું.) એ આરાને વિષે જન્મેલ હોય, તે પાચમા આરામા મોક્ષ જાય, પરંતુ પાંચમા આરાનો જન્મેલ હોય, તે પાચમા આરામા મોક્ષ જાય નહિ જંબૂસ્વામીજી મોક્ષ પધાર્યા પછી દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા તે આ પ્રમણે:—૧ પરમ અવધિજ્ઞાન ૨ મનપર્યવજ્ઞાન, ૩ કેવળજ્ઞાન, ૪ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૫ સદ્મ સપગય ચારિત્ર, ૬ યથાખ્યાત ચારિત્ર, ૭ પુલાકલગ્ધિ ૮ ક્ષપક-ઉપશમ ટ્રેણી, ૯ આહારક શરીર, ૧૦ જનકલ્પી સાધુ એ દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા (નષ્ટ થયા.)

ધતિ ચોથા આરાના ભાવ સ પૂર્ણ.

પાંચમી આર્યો.

ચોથો આર્ય ઉત્તરિણિ પાંચમો આર્યો બોલે, ત્યારે વર્ષે ૧૫, ૨૨, ૨૫૪૦૦
 પર્વે જ્યાં જ્યાં જોવા મળ્યા. એ આર્યો એકનીસ હાલર વર્ષે ૧૫૫૦૦ એ
 આર્યો કુવમ નામે જાણવો, એટલે એકથી તદ્દન વિખટા જાણ્યું એ આર્યોને ત્રિ
 સાવ હાથનું શરીર અને જ્યોત્સ્વર્ગી શીશુ આયુષ્ય જાણ્યું. ઉત્તરે આર્યો એ
 હાથનું શરીર ને વીસ વર્ષનું આયુષ્ય જાણ્યું એ આર્યોને વિષે સહનન જ
 સ્થાન ૭ ઉત્તરે આર્યો સેનાર્ત સહનન, દ્વિ સરમાન એ આર્યોને વિષે ૧૧
 પાંચમો, ઉત્તરે આર્યો આઠ પાંચમો જાણ્યું એ આર્યોને વિષે ૧૨ દિન પ્રત
 આઠાસના જ્યાં ઉપને તેવાર પોતપોતાના શરીર પ્રમાણે આઠાર ૭૨ જ્યાંની
 સરસાઈ (૨૫) શેડી એટલે કાંઈક શરીર જાણ્યું ઉત્તરે આર્યો કુઆરના ની આઠમી
 જર સરખી જાણ્યું એ આર્યોને ૧૫ ત્રિ ચાર જાણ્યું. (પાંચમી શેડી પ્રત
 ન જાણ્યું) પાંચમો આર્યોના લક્ષણો ૩૨ જોઈ નીચે પ્રમાણે -

- ૧ નગર તે મામડાં સરખાં થશે
- ૨ મામડાં તે મસાણુ સરખાં થશે
- ૩ ભલા (જિયા) કુળનાં જોઈ તે ઘસ દમી સરખાં (નીચા કુળનાં) થશે
- ૪ પ્રધાનો બાકવી થશે.
- ૫ રાજાઓ ૧૫૬૬ સરખાં થશે.
- ૬ શારા કુળની જો તે લગ્નગરહિન થશે
- ૭ સાત કુળની જો તે વેશ્યા સરખી થશે.
- ૮ કુવ પોતાના હાંદે (મરજી મુજબ જાત્રો ચાલશે)
- ૯ વિષ્ય કુવનાં જાણ્યાં જોઈશે
- ૧૦ કુવન જોઈ સુખી થશે.
- ૧૧ સલ્જન લોક કુવની થશે
- ૧૨ કુવિય કુવળ થણા પડશે
- ૧૩ ઉત્ત, સર્પાદિની દાહ થણી થશે
- ૧૪ બાકવો જ્યાંનાં લોકી થશે.
- ૧૫ હિસાએ ધમ પ્રજાવનાર થણા થશે.
- ૧૬ જો ધમના થણા જોઈ થશે
- ૧૭ નિષ્કાલની દેર થણા થશે,

- ૧૮ મિથ્યાત્વની લોક ધણા થશે
- ૧૯ માણસને દેવદર્શન દુર્લભ થશે.
- ૨૦ વિદ્યાધરના વિદ્યાપ્રભાવ થોડા રહેશે
- ૨૧ ગોરસ (દૂધ, દહી, બી,) મા સરસાષ થોડી રહેશે
- ૨૨ બળદ પ્રમુખના બળ, આયુષ્ય થોડા રહેશે.
- ૨૩ સાધુ, સાધ્વીને માસ કલ્પ તથા ચોમાસુ કર્યા જ્યાં ક્ષેત્ર થોડા રહેશે
- ૨૪ xશ્રાવકની અગિયાર પ્રતિમા તથા સાધુની બાર પ્રતિમા વિચ્છેદ જશે
- ૨૫ ગ્રહ શિષ્યને લણાવશે નહિ
- ૨૬ શિષ્ય અવિનીત, કલેશી ધણા થશે.
- ૨૭ અધર્મી, કલેશી, ઝગડખોર, કુમાણસ ધણા થશે, ને સુમાણસ થોડા થશે
- ૨૮ આચાર્ય પોતપોતાના ગમ્મળની પરપરા, સમાચારી જુદી જુદી પ્રવર્તવશે, તથા મૂઠ, મૂર્ખ માણસને મોઠ, મિથ્યાત્વના પારામા નાખશે, ઉત્સવ લખશે, નિદ્વનિક, કુચ્છિક ધણા થશે, પોતપોતાની પરપરામા રાચશે
- ૨૯ સરલ, ભદ્રિક, ન્યાયી, પ્રમાણિક પુરૂષ થોડા ગહેશે
- ૩૦ મ્લેચ્છના રાજ્ય ધણા થશે
- ૩૧ હિંદુના રાજ્ય અલ્પ ઋદ્ધિવાળા ને થોડા ગહેશે
- ૩૨ મોટા કુળના રાજ તે નીચ કામ કરશે અન્યાય અધર્મ તથા કૃત્ય-સનમા ધણા રાચશે. એ ઉર ઘોલ સંપૂર્ણ.

એ આરાને વિષે ધન સર્વ વિચ્છેદ જશે લોહાની ધાતુ ગહેશે આમડાની મોહારો ચાલશે, તે ધનવત કહેવાશે એ આરાને વિષે એક ઉપવાસ તે માસ-ખમણ સરખો થશે [એ* આગને વિષે જ્ઞાન સર્વ વિચ્છેદ જશે, ક્રૂત દશગૈકાલિક સૂત્રના પહેલા ૪ અધ્યયન રહેશે કોષ માને છે કે, દશગૈકાલિક. ૨ ઉત્તરાધ્યન, ૩ આચારાગ ૪ આવશ્યક એ ચાર સૂત્ર રહેશે તે ઉપર ચાર જીવ એકાવતારી થશે તે ચાગ જીવના નામ દુપસહ નામા આચાર્ય, ૨ કાલ્યુતી નામા સાધ્વી ૩ જનદામ નામે શ્રાવક, ૪ નાગશ્રી નામે શ્રાવિકા એ સર્વ થઇને ૨૦૦૪ પાયમા આરાના છેડા સુધી શ્રી મહારીંગના યુગધર જણાવા]

x શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમાનો વિચ્છેદ કોઈ કોઈ નથી માનતા

* કાલિસ [] મા લખેલી વાત સિદ્ધાંતમા નથી, ગ્રંથની છે અને ચર્ચાર્પદ છે

अषाढ सुदी १५ ने दिन कर्कटु आसन गणेश, एवरे सकेर उपवेन
 मुशुने नेरी के आने पवित्रो आरो उत्तरीने कावे छुगे आरो मेसरी जेम
 गन्धुने सकेर ज्यो आनीने वे बार छवने कहेरी ने कावे छुगे आरो मेसरी,
 भाटे ज्योनी, पडिऊमी, निदी नि-सत्य याओ, जेम सकेर कहेरी पडी वे
 बार छव वे प्रभाजे हेरी, सनने भगवी, नि-सत्य यथ सवारो कस्सी वे वपने
 सवत क भकास काँक नामे वावरो बरी, तेजे करी पकास, पर्वत, मठ, जेद, कुवा,
 पार, सर र्स्थिक विकलास (नास) कस्सै मात्र १ वेपलव पवत, २ प्रभा नदी,
 ३ सिंधु नदी, ४ इषाक ५ सखुनी आदि जे पवि स्थानके रहेरी नील
 सर्व स्थानके वृदी पसी. वे बार छव सुभावि पवित्रमे काल करिने पकेरा
 हेवधेके लरी एवरे बार मोक्ष विच्छेद लरी. १ पदेमे अहरे जैन धर्म विच्छेद
 लरी २ पीने अहरे भिष्मपनीने धर्म विच्छेद लरी, ३ त्रीने अहरे रागनी
 रीतभात विच्छेद लरी योके अहरे नादर जामि विच्छेद लरी

जे पवित्रा आशुना उप सुधी बार अनिमा छव लख, जेक पवित्रो
 मोक्ष प्रतिभा न लख छति पावभा आशुना साव सुखुछु

छुगे आरो.

आरे पवित्रो आरो उत्तरीने छरी आरो मेसरी ते वपते पर्व वध,
 रस, रफकना पर्वन अनत अनत जोका यरी. जे आरो जोडनीस कंगर बर्ने
 लखुने जोडे जे आरो पखे सव कर-पखे अस्तवक लखुने जे आराने
 नि जेक हाकनु शरीर, ने २ वर्षनु आशुन उत्तरे आरे भूमा हाकनु शरीर,
 ने २ वर्षनु आशुन, उत्तरे आगे भूमा हाकनु शरीर ने ११ वर्षनु आशुन
 लखुने जे अरे सकनन जेक सेरात सस्थान जेक हृद एनते आरे पव
 जेमल लखुने जे आराने क दिने जाठ पवित्रमे उत्तरे आरे बार पवि
 गणेश, जे आशुना विने ७ वर्षनी भी बर्ष भसी वे कण्य कुम्ह पी रीसाव,
 नभ ने देय धजा जेवा जोकरा लखुने ते कुरीनी पिय पतिवार साथे हेरनी
 न आराने नि मया नदी निधु नदीमा वेताव पवतना भगे ३२ नीस
 दीने न भीत्रमा मनुष्य तथा निर्णय नीजभाव रहेरी प्रभा सिंधुने सादी
 पास लखनने पद छि नेवा रचना भीमा प्रभाजे पकेरी तथा यदानी परी
 जे जेदु पापी रहेरी तेना मच्छ क क धनु भरी. ते नदनि नीदना मनुष्य,
 न भाने प्रभात समवे, मच्छ कच्छ कानीने वेथा ब्यारी, ते स्थना तापी तेम
 टापी सीकरोछ रहेरी तेने मनुष्य अहरे कस्सी. तेना हाका तथा माभा
 लख म सादीने भरी भुना भावनी जोपरीमा पापी बारीने पीगे जे रीते

એકવીશ હજાર વર્ષ પૂરા કરશે જે માણુમ દાન પુન્યગહિત, તેમજ નમોક્કાર રાહુન વ્રત પ્રત્યાખ્યાન રહિત સમકિત વિનાનો હશે, તે એવા આરાને વિષે આવીને ઉપશ્રીશે એવું જાણી જે કોઈ મનુષ્ય જ્ઞેન ધર્મ પાળશે, અથવા જ્ઞેન ધર્મની આસ્થા રાખશે તે જીવ આ ભવાખિત્રમાથી તરીને પરમ સુખ પામશે

ધર્મિ છઠ્ઠા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

ધર્મિ છ આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

૧૦ દશ દ્વારના જીવસ્થાનક.

ગાથા.

૧ જીવઠાણુ નામ, ૨ લખખણુ ઠિંધ, ૩ કિરિયા, ૪ કર્મસત્તામ્, ૫

૬ અંધ, ૭ ઉદીરણુ, ૮ ઉદ્ય, ૯ નિજ્જરા, ૧૦ છ ભાવ, દશુ દારામ્ ૧

અર્થ -દશ દ્વારના નામ, ૧ પહેલો ચક્ર જીવસ્થાનકના નામનો દ્વાર ૨ ખીજો લક્ષણુ દ્વાર, ૩ ત્રીજો સ્થિતે દ્વાર ૪ ચેથો ક્રિયા દ્વાર, ૫ પાચમો કર્મસત્તા દ્વાર, ૬ છઠ્ઠો કર્મ અંધ દ્વાર, ૭ સાતમો કર્મ ઉદીર્ણુ દ્વાર ૮ આઠમો કર્મ ઉદ્ય દ્વાર, ૯ નવમો કર્મનિજ્જરા દ્વાર ૧૦ દશમો છ ભાવ દ્વાર

દશ દ્વારનો વિસ્તાર.

પહેલો નામદ્વાર, તે ચોદ જીવસ્થાનકનાં નામ

૧ મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનક ૨ સાસ્વાદાન જીવસ્થાનક ૩ સમમિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનક ૪ અવ્રી સમદષ્ટિ જીવસ્થાનક ૫ દેશવતી જીવસ્થાનક ૬ પ્રમત્તા સંચતિ જીવસ્થાનક ૭ અપ્રમત સંચતિ જીવસ્થાનક, ૮ નિવર્તિ આદર જીવસ્થાનક, ૯ અનિવર્તિ માદર જીવસ્થાનક ૧૦ સુક્ષ્મ સપગય જીવસ્થાનક ૧૧ ઉપશમ મોહનીય જીવસ્થાનક, ૧૨ ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક. ૧૩ મયોગી કેવલી જીવસ્થાનક ૧૪ અયોગી કેવલી જીવસ્થાનક ધર્મિ નામ દ્વાર સંપૂર્ણ.

ખીજો લક્ષણુ દ્વાર.

૧ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણુ, જે મિથ્યાત્વના બે પ્રકાર ૧ ઉણુ ધર્મિ, ૨ તવાધર્મિ

૧ ઉણુધર્મિ તે એ છુ અધિકુ સદાહે તથા પ્રરૂપે

૨ તવાધર્મિ તે ત્રિપરીત સદાહે તથા પ્રરૂપે

मिथ्यात्वना चार वेद

१ जोक भूगर्भीय नीतराजनी नयन कडि नहि, जसुसे वेदक पावरीसु, साय सूरस्यप्रजनी (सूर्यप्रजनी)

२ जोक कर्षिक कडि कर्षिक न कडि, नभाषी प्रमुज सात नी इवत, साय सूर उववाच तका क्षणाना सातमे हाजे.

३ जोक जासु पासु जोसु जासु, कडि, उरुपेदास पुनसु, साय सूर सूरस्यप्रज नीज सुतरक पेना सातथा अभयने.

४ जोक सागतारादिक वेद जोखने विवे उहा कथा वेद वे. १ सागत २ इष्टनातर, ३ अरिनातर, ४ सिनातर, ५ प्रवयनातर, ६ प्रावयनातर, ७ क्षणातर, ८ मर्जातर, ९ मर्जातर, १० अनातर, ११ ननातर, १२ निमर्जातर, १३ प्रमाणातर, तेनी साय सूर जगती रातक पदसे, उद्देशी नीने १

२ सास्वदाशन समष्टि उपस्थानकनु लक्षण, के समझि वयके समतो उरे. परस मात रहे, ने ७ दिनादक ने अयनास वयके होय, पर्याप्त बना पछी मदी नय, सती पचे दिव ने पर्याप्त बना पछी पचु होय, तेने सास्वदाशन समष्टि उपस्थानक छिजे. साय सूर उपस्थानक उडने अविहार

३ त्रीसु समष्टि उपस्थानकनु लक्षण, के मिथ्यात्वमंथी नीसुयो पचु समझि पायेो नथा, जेवे अतरावे अभयसायने से छे छेनि प्रसते थो जासुय कत नापि नहि अण पचु करे नहि, साथी के साय हाय मरे, अनिमयपक्ष मारे नीसुयो पछीने पछेने जावे, अथवा तपायी येथा जाडि उपस्थानक नय, तारे जासुय नापि, अण पचु करे साय, सूर जगती, साय नीसुमे अथवा छीसमे. ३

४ जोसु अयगती समष्टि उपस्थानकनु लक्षण, के उहा कसि रक्षितपछे रीतराजना वयन शुद्ध जावे कडि, तथा प्रीत जासुी रायने येनी प्रमुज निरुद जायसु जायरे नहि सा मारे के लोक मथे द्विसनीक निरुदी कहेवाय मारे, मयसुवीने व्यवहा न पछेयि, तेनी साय सूर उतराभवन । २८ भा मोक्ष मात ना अभयने ४

५ देशमती उपस्थानकनु लक्षण, ७ यथातय समझि सदित, विद्यान विवेक मरिद, देववही मत जाडरे, ते तय-य जोक नमोदापसी प्रत्याभ्यान तका जोक छने कणवाना प्रत्याभ्यान, उद्भूट ११ भावनी प्रतिभा जाडरे तेने देवमती उपस्थानक छिजे साय सूर जगती रातक सतरने उद्देशी नीने ७ छे ५

૬-પ્રમત્તસંયતિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સમકિત સહિત સર્વ પ્રત આદરે, પ્રમત્તનો અર્થ જે (અપ્રમત્ત જીવસ્થાનકે સંજ્વલનના ચાગ કષાય છે તે થકી) પ્ર કહેતા વિશેષે, મત્ત કહેતા માતો છે સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા લોભ તેને પ્રમત્ત સયાત જીવસ્થાનક કહિયે, પણ પ્રમાદી ન કહિયે ૬

૭ સાતમા અપ્રમત્ત સંયમિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે અ કહેતા નથી, પ્ર કહેતા વિશેષે, મત્ત કહેતા માતા, સંજ્વલનનો ક્રોધ માન, માયા, લોભ એટલે છઠ્ઠાથી કાઠક પાતળો છે, તેન અપ્રમત્ત સયતિ જીવસ્થાનક કહિયે ૭

૮ આઠમા નિવર્તિ આદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે નિવર્તિ કહેતા નિવર્ત્યો છે, સંજ્વલનના ક્રોધ અને માનથકી તેને નિવર્તિ આદર જીવસ્થાનક કહિયે ૮.

૯ નવમું અનિવર્તિ આદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, અનિવર્તિ કહેતા નથી નિવર્ત્યો, સંજ્વલનના લોભ થકી તેને અનિવર્તિ આદર જીવસ્થાનક કહિયે ૯

૧૦ દશમું સૂક્ષ્મ સંપરાય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે થોડાડ સંજ્વલનના લોભનો ઉદય છે, તેને સૂક્ષ્મસંપરાય જીવસ્થાનક કહિયે ૧૦.

૧૧ અગિયારમું ઉપશાંત મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મનાં ૨૮ પ્રકૃત ઉપશમાવી છે તેને ઉપશાત મોહનીય જીવસ્થાનક કહિયે. ૧૧

૧૨ બારમું ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મનાં ૨૮ પ્રકૃતિ ક્ષય કરી છે તેને ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક કહિયે ૧૨

૧૩ સયોગી કેવળી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મન, વચન, કાયાના શુભ યોગ સહિત, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનપણ્ય અવર્તે, તેને સયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિયે

૧૪ ચૌદમું અયોગી કેવળી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે શરીર સહિત મન, વચન, કાયાના યોગ ર્ષીને કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શનપણ્યે પ્રવર્તે તેને અયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિયે ૧૪

ધતિ બીજે લક્ષણ દ્વાર સંપૂર્ણ.

ત્રીજે સ્થિતિ દ્વાર

પહેલા મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ, ત્રણ પ્રકારની.

૧ અનાદિ અપર્યાવસિત તે મિથ્યાત્વની આદિ નથી અને અંત (છેડા) પણ નથી, તે અભગ્ન જીવોનું મિથ્યાત્વ જાણવું

૨ અનાદિ સપર્શવસિત, તે મિથ્યાત્વની આદિ ધાતુ પુનઃ ક્રમ (ક્રો) છે તે જન્મ થયેનું મિથ્યાત્વ નક્ષત્ર ૨.

૩ સાદિ સપર્શવસિત, તે મિથ્યાત્વની આદિ છે અને ક્રમ પુનઃ અનાદિ શબ્દને મિથ્યા વ છે, તે જન્મ થવ કોઈક વારે, સમક્ષિત પામે તેમણી સચાર પદ જાણ્ય મોગ કર્મને વિરોધે કરી, સમક્ષિતથી પામે તે મિથ્યાત્વ પામે, તે જન્મ થવ સમક્ષિત પાડવાઈ આમાં નક્ષત્ર તે મિથ્યાત્વની સિદ્ધિ, જન્મ-જન્મ અત્યુદ્ધતની કુટુંબ અર્થે પુસ્તક પરાવર્તનમાં દેશ પદ તે જન્મ, નિમજ્જી સમક્ષિત પામી મોક્ષ જન્મ ૩

મિથ્યાત્વ અવસ્થાનકની સિદ્ધિ તેની સાથ, સત્ર અવાચિત્તમ ૩ અને અધિકાર

૨-૩ ળીજા અને ત્રીજા કો બે અવસ્થાનકની સિદ્ધિ, જન્મ-જન્મ સમય ઠી કુટુંબ અત્યુદ્ધતની, ૨-૩

૪ ચોથા અવસ્થાનકની સિદ્ધિ, જન્મ-જન્મ અત્યુદ્ધતની, કુટુંબ અત્યુદ્ધત સાચરોપમ ક્ષેત્રે ૪

૫ પાચમા અવસ્થાનકની સિદ્ધિ, જન્મ-જન્મ અત્યુદ્ધતની, કુટુંબ કો પૂર્વમાં દેશ નહી ૫.

૬ છઠ્ઠા અવસ્થાનકની સિદ્ધિ પતિવાત આથી, જન્મ-જન્મ એક જન્મ કુટુંબ કો પૂર્વમાં દેશ નહી પ્રવર્તન આથી જન્મ-જન્મ અત્યુદ્ધતની કુટુંબ કો પૂર્વમાં દેશ નહી તે પર્શદેવ આથી તેની સાથ સત્ર અત્યુદ્ધતી સાચ મત્તે કોઈ નવને ૬

૭ સાતમા, ૮ આઠમા, ૯ નવમા, ૧૦ દશમા, તે ૧૧ અગ્નિચારમા એ પાંચ અવસ્થાનકની સિદ્ધિ, જન્મ-જન્મ એક સમયની કુટુંબ અત્યુદ્ધતની તેની સાથ, સત્ર અત્યુદ્ધતી સાચ પત્નીસમે ૧૧

૧૨ બારમા અવસ્થાનકની સિદ્ધિ જન્મ-જન્મ અત્યુદ્ધતની કુટુંબ અત્યુદ્ધતની ૧૨

૧૩ તેદમા અવસ્થાનકની સિદ્ધિ, જન્મ-જન્મ અત્યુદ્ધતની કુટુંબ કો પૂર્વમાં દેશ પદ ૧૩

૧૪ ચૌદમા અવસ્થાનકની સિદ્ધિ, જન્મ-જન્મ અત્યુદ્ધતની કુટુંબ અત્યુદ્ધતની તે અત્યુદ્ધત કો પુ જન્મ પામ્ય અધર (જ. ૫ ૭ મ. ૬) કુટુંબ એકલા વખતે ૭ શબ્દ, તે અત્યુદ્ધત નક્ષત્ર ૧૪

હતિ ત્રીજે સ્થિતિદાર સંપૂર્ણ

ચોથો ક્રિયાદ્વાર.

ક્રિયા પચીશ છે, તે ૧ કાષ્ઠયા ક્રિયા ઇત્યાદિક પચીશ ક્રિયા પ્રથમ લખી છે, તેમાની ક્રિયા જે જે જીવસ્થાનકે જેટલી જે જે કારણે કરીને લાગે તેનો વિસ્તાર કર્મ આઠ છે, તેમાં એક ચોથુ મોહનીય કર્મ સરદાર છે. તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે.

તે ૨૮ પ્રકૃતિના વિસ્તાર કર્મ પ્રકૃતિના શોકડા મધ્યે લખેલ છે તે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિની સત્તા, ઉદય, ક્ષયોપશમ, ક્ષયને લીધે જે જે ક્રિયા લાગે અને જે જે ક્રિયા ન લાગે તે કહિયે છીએ

પહેલે મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકે, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે, તેમા ૧ અભગ્યને છવીંશ પ્રકૃતિની સત્તા છે તે ૧ સમક્રિત મોહનીય, ૨ સમ-મિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બે વર્જને. કેટલાએક ભગ્ય જીવને ૨૮ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, તેમા મિથ્યાત્વનુ બળ વિશેષ છે, તેમા બેનુ ખરુ, તે ત્રણનો વાદ બેનુ ખરુ તે, ૧ સમક્રિત મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનુ ખરુ ત્રણનો વાદ તે, ૧ અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી, ૩ વિનયવાદી, એ ત્રણનો વાદ; તેણે કરીને ચોવીંશ સપગય ક્રિયા લગે. ૧.

બીજી જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિમાની અઠાવીંશનો ઉદય છે, તેમા સાસ્ત્રાભાનુ બળ વિશેષ છે, તેમાં બેનુ ખરુ તે બેનો વાદ બેનુ ખરુ તે ૧ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનુ ખરુ તે બેનો વાદ તે ૧. અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી એ બેનો વાદ, તેણે કરીને ચોવીંશ સપગય ક્રિયા લાગે ૨

ત્રીજી સમમિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની ૨૮ નો ઉદય તેમા સમમિથ્યાત્વનુ બળ વિશેષ છે, તેમા બેનુ ખરુ, તે બેનો વાદ બેનુ ખરુ તે ૧ સમક્રિત મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનુ ખરુ, બેનો વાદ તે ૧ અજ્ઞાનવાદી, ૨ વિનયવાદી, એ બેનો વાદ, તેણે કરીને ૨૪ સપગય ક્રિયા લાગે ૩

ચોથે અપ્રતી સમદષ્ટિ જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની સાતનો ક્ષયોપશમ, એકીશનો ઉદય, સાતનો ક્ષયોપશમ, તે અર્નાતનુબધી કોઈ, માન, મયા, લોભ, સમક્રિત મોહનીય ૫, મિથ્યાત્વ મોહનીય ૬, સમમિથ્યાત્વ મોહનીય ૭, એ માતનો ક્ષયોપશમ ૨૧ નો ઉદય તે, ઉપર જે સાત બોલ કલા તે વર્ણ્યા, સાતના ક્ષયોપશમ માટે, એક મિથ્યાદર્શનવર્તિયા ક્રિયા ન લાગે. એકીશનો ઉદય માટે, તેવીંશ સપગય ક્રિયા લાગે ૪

પાંચમે દેગપ્રતી જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની ૧૧ નો ક્ષયોપશમ ૧૭ નો ઉદય આગારનો ક્ષયોપશમ તે ૧ અનતાનુબધી

માન, ૧૧ માયા એ અગિયારનો ક્ષયોપશમ સાતનો ઉદય તે નોકપાય ૯ માયી ત્રણ વેદ વર્ણને છ, અને સન્વલનો લોભ, એ સાતનો ઉદય ૧૧ ના ક્ષયોપશમ માટે ૨૩ સપરાય ક્રિયા ન લાગે, સાતના ઉદય માટે એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે ૯

દશમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માહેની ૨૭ નો ઉપશમ અથવા ક્ષાયિક, એક થોડા સન્વલનના લોભનો ઉદય, ૨૭ ના ઉપશમ અથવા ક્ષયિકે કરી ૨૩ સપરાય ક્રિયા ન લાગે, એક સન્વલનના લોભને ઉદયે કરી, એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે ૧૦

અગિયારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ તે સર્વે ઉપશમાવા છે, તેણે કરીને ૨૪ સંપનય ક્રિયા ન લાગે, પણ સાત કર્મનો ઉદય છે, તેણે કરીને એક ધર્માપચિકા (ધર્યાવાહયા) ક્રિયા લાગે. ૧૧

બારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ, છે, તે સર્વે ખપાવી છે, માટે ૨૪ સપરાય ક્રિયા ન લાગે પણ સાત કર્મનો ઉદય છે, તેણે કરીને એક ધર્માપચિકા ક્રિયા લાગે ૧૨

તેરમે જીવસ્થાનકે, ચાર ધાતીયા કર્મ ખપાવ્યા છે, તેણે કરીને ૨૪ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, ચાર અધાતયા કર્મનો ઉદયે કરીને એક ધર્માપચિકા ક્રિયા લાગે. ૧૩

ચૌદમે જીવસ્થાનકે, ચાર ધાતીયા કર્મ ખપાવ્યા છે ચારનો ઉદય તેમા, પણ વેદનીય કર્મનું બળ હતુ તે ભાગ્યુ તે ભણી ત્યાં એક પણ ક્રિયા ન લાગે ધતિ ચોથા ક્રિયાદાર સંપૂર્ણ.

પાંચમે કર્મની સત્તાનો દ્વાર.

પહેલે માડીને નિરંતર ૧૧ મા જીવસ્થાનક પર્યાંત આહે કર્મની સત્તા, બારમે જીવસ્થાનકે સાત કર્મની સત્તા, મોહનીય ન હોય તેરમે તે ચૌદમે જીવસ્થાનકે ચાર કર્મની સત્તા તે ૧ વેદનાય કર્મ, ૨ આયુષ્ય કર્મ, ૩ નામ કર્મ ૪ ગોત્ર કર્મ

ધતિ પાંચમે કર્મની સત્તાનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

છઠ્ઠે કર્મના બંધનો દ્વાર.

પહેલે તથા બીજે જીવસ્થાનકે સાત આઠ કર્મ બાધે, સાત બાધે તે આયુષ્ય કર્મ વર્ણને સાત કર્મ બાધે ચોથાથી સાતમા જીવસ્થાનક સુધી સાત, તથા આઠ કર્મ બાધે, તે આયુષ્ય કર્મ વર્ણને ત્રીજા, આઠમા નવમા જીવસ્થાનકે સાત કર્મ બાધે, તે આયુષ્ય કર્મ વર્ણને દશમે જીવસ્થાનકે છ કર્મ બાધે, તે આયુષ્ય ને મોહનીય એ બે કર્મ વર્ણને અગિયારમે બારમે તેરમે જીવસ્થાનકે એકજ શતાવેદનીય કર્મ બાધે ચૌદમે જીવસ્થાનકે એક પણ કર્મ ન બાધે

ધતિ છઠ્ઠે કર્મના બંધનો દ્વાર સંપૂર્ણ.

સાતમી કર્મની ઉદીચ્છાનો દ્વાર

પહેલે અવસ્થાનકે સાત અથવા આઠ અથવા છ કર્મની ઉદીચ્છા કરે સાતમી કરે તે વેદનીય વર્ણને જી કરે તે વેદનીય, અગુપ્થ એ ને વર્ણને ધીજે ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે અવસ્થાનકે, સાત તથા આઠમી ઉદીચ્છા કરે. સાતમી કરે તે અગુપ્થ વર્ણને.

છઠ્ઠે સાતમે, આઠમે, નવમે એ ચાર અવસ્થાનકે, સાત, આઠ જી ઉદીચ્છા કરે. સાતમી કરે તે અગુપ્થ વર્ણને જી કરે તે અગુપ્થ ને વેદનીય વર્ણને દશમે અવસ્થાનકે, છ ને પાંચમી ઉદીચ્છા કરે જી કરે તે અગુપ્થ ને વેદનીય એ ને વર્ણને, પાંચમી કરે તે અગુપ્થ વેદનીય, ચેતનીય, એ તથા વર્ણને અગિયારમે અવસ્થાનકે, પાંચ કર્મની ઉદીચ્છા કરે તે અગુપ્થ, વેદનીય, એ તથા વર્ણને.

બારમે, તેરમે, અવસ્થાનકે એ કર્મની ઉદીચ્છા કરે તે ૧ નામ ને ૨ જોતની

ચૌદમે અવસ્થાનકે એક જલ્ય કર્મની ઉદીચ્છા કરે તરિક.

હતિ સાતમી કર્મ ઉદીચ્છાનો દ્વાર સંપૂર્ણ

આઠમી કર્મના ઉદયનો દ્વાર, ને નવમી કર્મની નિર્ણયનો દ્વાર, પદમથી મહીને નિરવગ મ્થમા અવસ્થાનક સુધી આઠ કર્મનો ઉદય ને આઠ કર્મની નિજગ અભિચારમે. નાગમે અવસ્થા તે મોહનીય વર્ણને સમ્પ્રે ઉદય ને સાતમી નિજગ. તેરમે, ચૌદમે અવસ્થા તે ચાર કર્મનો ઉદય ને આઠ કર્મની નિર્ણય તે ૧ વેદનીય, ૨ અગુપ્થ ૩ નામ ૪ જોત એ ચાર.

હતિ ઉદય નિર્ણય દ્વાર સંપૂર્ણ

દશમી છ ભાવનો દ્વાર

છ ભાવના નામ, ૧ ઓદયિક ૨ ઓદયિક ૩ ક્ષાયિક ૪ ક્ષયિક ૫ પાનિમિક ૬ માનિપાનિક

છ ભાવના કોદ

૧ ઓદયિક ભાવના એ કોદ ૧ છ ઓદયિક ૨ અછ ઓદયિક ૧ છ અઓદયિકના એ કોદ ૧ ઓદયિક ૨ ઓદયિક નિપ્પ ૧ ૧ તેમા આઠ કર્મનો ઉદય તે ને ઓદયિક થકમે, અને ૨ આઠ કર્મના ઉદય થકી ૭ ૭ પાંચ નીપજે તેને ઓદયિક નિપ્પ કલિયે તે આઠ કર્મના ઉદય થકી ઠા ઠા પાંચ નીપજે તે માથા અર્થે કરીને જરીસ મોહ નેમ ૭ તેમ કલિયે હામે

ગાથા

ગધ, કાય, કસાય, વેદ, લેસ્સ, મિન્છદિઠિ, અવિરિએ;
અસન્ની અનાણીઆહારે, છઉમથ સજોગી સંસારથઅસિદ્ધેય.

અર્થ - ગાંઠ ચાર, ૪ કય છ, ૧૦ કષાય ચાર ૧૪ વેદ ત્રણ, ૧૭ લેસ્યા છ, ૨૩ મિસ્વાત્વદષ્ટિ એક ૨૪ અપતીપણ્ય એક, ૨૫ અસરીપણ્ય એક ૨૬. અજ્ઞાન એક, ૨૭ અહારકપણ્ય એક, ૨૮ છન્નસ્થપણ્ય, ૨૯ સજોગીપણ્ય, ૩૦ સસારને વિષે રહેવાપણ્ય, ૩૧ આસહ્યપણ્ય, ૩૨ એ પ્રમાણે ૩૨ ખેલ જીવ ઔદયિકથી પામે એ જીવ ઔદયિકતા ભેર કહ્યા ૧

૨ અજીવ ઔદયિકતા બેદ ભેદ. ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ આંદારિક શરીર જે જે પુદ્ગલ પાંગળુમે ૩ વક્રેય શરીર, ૪ વૈક્રિય શરીર જે જે પુદ્ગલ પગ્ણિમે, ૫ આહારક શરીર, ૬ આહારક શરીર જે જે પુદ્ગલ પગ્ણિમે ૭ તેજસ્ શરીર, ૮ તેજસ્ શરીર જે જે પુદ્ગલ પરિણુમે, ૯ કાર્મણ્ય શરીર, ૧૦ કાર્મણ્ય શરીર જે જે પુદ્ગલ પરિણુમે, ૧૧ વર્ણ, ૧૨ ગધ, ૧૩ ગ્સ, ૧૪ સ્પર્શ એ અજીવ ઔદયિકતા બેદ સપૂર્ણ ૨

ખીજે આપશમિક ભાવના બે ભેદ. ૧ ઔપશમિક તે ૨ ઔપશમિક નિષ્પન્ન ઔપશમિક તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ ઉપશમાવી છે તે ઔપશમિક નિષ્પન્ન તે મોહનીય કર્મના ઉપશમ થકી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ઔપશમિક નિષ્પન્ન કહ્યે

ઉપશમથી શા શા પદાર્થ ઉપજે તેની ગાથા તથા અર્થ

ગાથા.

કસાય પેજજદોસે, દસણુમોહણીજે ચરિત મોહણીજે;
સમ્મત્ત ચરીત લલિ, છઉમથ્થે વીયરાજે ય. ૧

અર્થ - કસાય ચાર, ૪ ગગ, ૫ દોષ ૬ દર્શન મોહનીય, ૭ ચારિત મોહનીય, ૮ એ આકની ઉપશમતા સમકંત તથા ઉપશમ ચારિત્રની લાબધની પ્રાપ્તિ, ૯ છન્નસ્થપણ્ય ૧૦. યથાખ્યાત ચારિત્રપણ્ય, ૧૧ એ અગિયાર ખેલ ઉપશમથી પામે ૧ તેમજ એજ અગિયાર ખેલ. ઉપશમ નિષ્પન્નથી પણ પામે ૨ ધ તઉપશમભાવ સપૂર્ણ

ત્રીજે ક્ષાયિક ભાવના બે ભેદ. ૧ ક્ષાયિક, ૨ ક્ષાયિક નિષ્પન્ન તેમાં ક્ષાયિક તે આઠ કર્મને ખપાવે તે ૧ ક્ષાયિક નિષ્પન્ન તે આઠ કર્મ ખપાવ્યા પછી જે જે પદાર્થ નીપજે તેને ક્ષાયિક નિષ્પન્ન કહ્યે ૨

ક્ષાયિક નિષ્પન્ના આઠ ભેદ.

૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખપાવે ત્યારે કેવળજ્ઞાન પામે, ૨ દર્શના વરણીય કર્મ ખપાવે ત્યારે કેવળ દર્શન પામે, ૩ વેદનીય કર્મ ખપાવે ત્યારે નિગખાધપણ્ય પામે,

४ मेघद्वीप कर्म अथाप त्वारे द्यायिक सम्भक्त्य पात्रे, ५ आधुन्य कर्म अथापे त्वारे अद्युक्त्य पात्रे, ६ नाम कर्म अथापे त्वारे अक्षयिण्य पात्रे, ७ अत्र कर्म अथापे त्वारे अशुभकर्मण्य पात्रे, ८ अत्राथ कर्म अथापे त्वारे वीर्य्य पात्रे
 इति द्यायिक सावना केऽ संपूर्ण

श्लोक श्लोकापराधिक सावना केऽ १ श्लोकापराधिक निष्पन्न श्लोकापराधिक ते उद्ये अथापे कर्मने अथापे, ने उद्ये नथी अथापे तेने उद्येअथापे तेने श्लोकापराधिक कश्चिदे. श्लोकापराधिक निष्पन्न ते श्लोकापराधिकभाषी ने ने पद्यार्थ नीपणे तेने श्लोकापराधिक निष्पन्न कश्चिदे.

श्लोकापराधिकया सा सा पद्यार्थ नीपणे/तेनी भाषा तथा कर्म गाथा

इति उद्येग तिदिदि, अर्धे अरिच, अरितायाशिते ५,
 हावृत्तं पद्य लक्षि वीरियति पद्य छंद्ये, १
 दुवास्तस्य, अथ ग धरे नव पुर्वी अथ अर्धेय युविमे,
 उद्येसभ, गच्छि पदीभाष्य, छर्ध अर्धसभ, नीपणने २

अर्थ-१ उद्येय अथापना १ ३ इष्ट १३ ४ अरिच अर्धे

१० अ.वक्ष्य १८ अनादिके पञ्चमि २३ ३ नीप २१ ५ अरिच, ३२
 १२ अ.वक्ष्य १३ ६ पूर्वुं अथुय वास्त १४ पूर्वुं अथुय १४ उद्येय
 ४५ अ.वक्ष्यनी प्रतिभा ४१ अे ४६ अेव श्लोकापराधिकनी नीपणे श्लोकापराधिक निष्पन्त्या पद्य ते अथापे.

पात्रे परिष्कारिक सावना के केऽ १ अर्धे परिष्कारिक, २ अनर्धे परिष्कारिक तेना अथन अनादि परिष्कारिकना इति केऽ १ अर्धेअथाप, अर्धेअथाप स्तिभाव ३ अथापस्तिभाव, ४ अथापस्तिभाव, ५ अथापस्तिभाव ६ अथापस्तिभाव, ७ अथाप ८ अथाप, ९ अथाप १ अथाप अे इति अर्धेअथाप अे अर्धे परिष्कारिकना अथाप अे अे ते भाषा अथे इरीने कश्चिदे छीये.

गाथा

दुना मुरा, दुना गुपा, दुना शिव, दुना तदुस शिव,
 अथय अथयत्रथा, सः अथय नमदा १
 उद्यानामे विसादादे, गच्छमे विज्युमे विज्यामे,
 दुवमे अथापसित्ये युमिता महीता इत्येवाये २
 अथापरागा, अथापरागा अथापविवेशा अथापविवेशा
 परिषदा परिषुता कश्चिदे उद्ये अथा कश्चिदे इसा आभिते ३
 अथा वासदधिय नाम धर दुसा,
 पद्य पाथात अथाप अ निष्पन्न पासाये ४

પુઠ્ઠવિસત્ કુપોખાર, ગેવિન્ય આણ્તર સિદ્ધિ;
પરમાણુ પોચ્ચલદોષ્યએસી, જવ આણ્તર્યએસી ખંધે પ

અર્થ—જુનો દારૂ, જુનો ગોળ, જુનું કૃત (ધી), જુના ચોખા, વાદળાં, વાદળાની રેખા, સધ્યાનો વર્ણ ગંધર્વના ચિહ્ન, નગના ચિહ્ન (૧). ઉલ્કાપાત, ૨ દિશિનહ, ૩ ગર્જના, ૪ વીજળી, ૫ નિર્ધાત (કટકો), ૬ શુક્રલપછનો ખોલો-અદ્રમા, ૭ આકાશે જક્ષના ચિહ્ન, ૮ ધૂયર કાલી, ૯ ધૂયર ઉજળી, ૧૦ રજેવાત (૨). અદ્રમાનુ ગ્રહણ, સૂર્યનું ગ્રહણ અદ્રમા જળકુડે સૂર્ય જળકુડે, એકી લખતે ખે અદ્ર, ખે સૂર્ય દેખાય, ઈદ્ર ધનુષ્ય, પાણીન્યાં વાદળા મનહરના ચિહ્ન વાદરાના ચિહ્ન, શસના ચિહ્ન માણુના ચિહ્ન (૩). ક્ષેત્ર, વર્ષધર, પર્વત, ગ્રામ, ધર. નગર, ગ્રાસાદ (મહેત્ર), પાતાલ કલશા, ભવનપતિના ભવન, નરકવાસા (૪) સાત પૃથ્વી, કલ્પ (દેવનોક) માગ, નવ ગ્રૈહક, અનુચાર વિમન-પાય, સિદ્ધશિલા પરમાણુ પુદ્ગલ, ખે પ્રદેશી સ્કંધ, -યાવત્-અનંતપ્રદેશી-સ્કંધ-(૫)-એ બેલ કલા તેમા પુદ્ગલ જવ તથા આવે, ગજે તથા મજે, તેને સાદિ પારિણામિક કાહ્યે

છઠે સન્નિપાતિક ભાવ, તેના ૨૬ ભાંગા છે. ખે સયોગી દશ, ત્રણ સયોગી દશ, ચાર સંયાગી પાય, પાય સંયાગી અક, એમ છીશ છે તે યત્રે કરીને કહીએ છીએ

ખે સંયાગી દશ ભાંગ					
ભાંગા	ઔદયિક	ઔપશમિક	ક્ષાયિક	ક્ષયોપશમિક	પારિણામિક
	૧	૨	૩	૪	૬
૧	૧	૧	૦	૦	૦
૨	૧	૦	૧	૦	૦
૩	૧	૦	૦	૧	૦
૪	૧	૦	૦	૦	૧
૫	૦	૧	૧	૦	૦
૬	૦	૧	૦	૧	૦
૭	૦	૧	૦	૦	૧
૮	૦	૦	૧	૧	૦
૯	૦	૦	૧	૦	૧
૧૦	૦	૦	૦	૧	૧

ग्राम सभा की इस भाग।					
क्र.सं.	औद्योगिक	औपत्यगिक	क्षेत्रिक	सुपेपत्यगिक	पारिव्यागिक
	१	२	३	४	५
११	१	१	१		
१२	१	१		१	
१३	१	१	०	०	१
१४	१		१	१	
१५	१		१		१
१६	१			१	१
७		१	१	१	
१८		१	१		१
१९		१		१	१
२		०	१	१	१

११ में क्र.सं. ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९ में व्यवस्थापक के नाम, ११ में क्र.सं. ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९ में व्यवस्थापक के नाम

ग्राम सभा की पाथ भाग।					
क्र.सं.	औद्योगिक	औपत्यगिक	क्षेत्रिक	सुपेपत्यगिक	पारिव्यागिक
	१	२	३	४	५
२१	१	१	१	१	
२२	१	१	१		१
२३	१	१		१	१
२४	१		१	१	१
२५		१	१	१	१

२३ में क्र.सं. ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९ में व्यवस्थापक के नाम, २४ में क्र.सं. ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९ में व्यवस्थापक के नाम

पाथ सभा की जेक भाग।					
क्र.सं.	औद्योगिक	औपत्यगिक	क्षेत्रिक	सुपेपत्यगिक	पारिव्यागिक
	१	२	३	४	५
२६	१	१	१	१	१

આ છઠ્ઠા સાન્નિપાતિક ભાંગા પત્રે કરી કલા. એ છતીશ ભાંગામા પાંચ ભાંગા પાંચામિક છે બાકીના ૨૧ ભાંગા અપારિણામિક છે. એ છઠ્ઠા સાન્નિપાતિક ભાવના છતીશ ભાંગા સંપૂર્ણ

ધતિ છ દ્વારના ભાવ સંપૂર્ણ.

ધતિ શ્રી જીવસ્થાનક સંપૂર્ણ.

(૧૦ અ) શ્રી ગુણસ્થાનદ્વાર.

ગાથા.

નામ, લકખણુ, ગુણુ ડિઇ, કિરિયા, સત્તા, ખંધ, વેદ્ય, ઉદ્ય, ઉદિરણુ, ચેવ, નિબજરા, ભાવ, કારણા. ૧
પરિસહ, મગ્ગ, આયાય, જીવાય ભેદે, જોગ, ઉવવોગ, લેસ્સા, અરણુ, સમ્મત્ત, અપ્યાખહુચ્ચ, ગુણુઠાણુહિં. ૨

પહેલો નામદ્વાર.

પહેલુ મિથ્યાત્વ ગુણુઠાણુ બીજું સાસ્વાદાન ગુ૦, ત્રીજુ સમામિથ્યાત્વ ગુ૦, ચોથું અવિરતિ સમ્યકત્વદષ્ટિ ગુ૦, પાંચમુ દેશવિરતિ ગુ૦, છઠ્ઠુ પ્રમત્તસંજતિ ગુ૦ સાતમુ અપ્રમત્તસંજતિ ગુ૦ આઠમુ નિયદિમાદર ગુ૦, નવમુ અનિયદિમાદર ગુ૦, દશમું સક્કમસપરાય ગુ૦, અગિયારમું ઉપચાતમોહ ગુ૦, બારમું ક્ષીણમોહ ગુ૦, તેગમુ સજોગિ કેવલિ ગુ૦, અઉદમુ અજોગિ કેવલિ મુણુઠાણુ. એ નામદ્વાર સમાપ્ત.

લક્ષણુગુણુ દ્વાર.

પહેલા મિથ્યાત્વ ગુણુઠાણુનાં લક્ષણુ :-શ્રી વીતરાગની વાણીથી ઓછુ અધિક વિપરીત શ્રદ્ધહે પરપે કુરસે તેને મિથ્યાત્વ કહિયે ઓછી પરપણા તે કેને કહિયે ? જેમ કોઈ કહે જે જીવ અ ગુઠા માત્ર છે, તદુલ માત્ર છે, શામા માત્ર છે, દીપક માત્ર છે, તેને ઓછી પરપણા કહિયે ૧ અધિકી પરપણા તે કેને કહિયે ? એક જીવ સર્વ લોક ધરણાઠ માત્રમા વ્યાપી રહ્યો છે તેને અધિકી પરપણા કહિયે ૨ વિપરીત પરપણા તે કેને કહિયે ? કોઈ કહે જે પચ ભૂત થકી આત્મા ઉપચો છે, અને એને વિનારી જીવ પણુ વિણુમે છે, તે જડ છે, તે થકી જૈતન્ય ઉપજે ત્રિણુસે, એમ કહે તેને વિપરીત પરપણા કહિયે ૩ એ મિથ્યાત્વ એમ નવ પદાર્થનુ વિપરીતપણુ શ્રદ્ધહે પરપે કરસે તેને મિથ્યાત્વ કહિયે જોન માર્ગે આત્મા

त्रयु सयोगी इस बागा। १।

क्रमा	जीविक	जीपसमिक	क्षमिक	दुपेपसमिक	परिव्यामिक
	१	२	३	४	५
११	१	१	१		
१२	१	१		१	
१३	१	१	१	०	१
१४	१		१	१	
१५	१		१		१
१६	१			१	१
७		१	१	१	
१८		१	१		१
१९		१	०	१	१
२		०	१	१	१

पदमे क्रमा तेरमे, मोमे उपस्थानके बाने, सोममे क्रमा पदेमा सात उपस्थानके बाने.

चार सयोगी पाय बागा.

क्रमा	जीविक	जीपसमिक	क्षमिक	दुपेपसमिक	परिव्यामिक
	१	२	३	४	५
२१	१	१	१	१	
२२	१	१	१		१
२३	१	१		१	१
२४	१		१	१	१
२५		१	१	१	१

२३ मे क्रमा उपस्थान मेरुमि बागाभायी ११ भा उपस्थानक सुपी बाने.
२ भा बाके सपक मेरुमि ८ भायी ११ भा पछा नारमा उपस्थानक सुपी बाने.

पाय सयोगी जेक बागे

क्रमा	जीविक	जीपसमिक	क्षमिक	दुपेपसमिक	परिव्यामिक
	१	२	३	४	५
२६	१	१	१	१	१

ત્રની મુર કહે છે, જે કાળા અડધ સરખો હતો તે છડિંગળ સરખો થયો, કૃષ્ણપક્ષી ટળાને શુકલપક્ષી થયો, અનાદિ કાળનો ઉલટો હતો તે સુલટો થયો, સમકિત સન્સુખ થયો, પણ પગ ભરવા સમર્થ નહિ તે વારે ગૌતમ સ્વામી હાથ બેડી માન મોડી વદણા નમસ્કાર કરીને શ્રીભગવતને પુછતા હતા, સ્વામિનાથ ! તે જીવને શુ ગુણુ નિપળ્યો ? તે વારે શ્રીભગવત કહે છે, તે જીવ ૪ ગતિ ૨૪ દંકમા ભમીને પણ ઉત્કૃષ્ટો દેશે ઉચ્ચો અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનમા સંસારનો પાર પામશે ૩

ચોથું અવિરતિ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ ગુણુઠાણુ :- તેના શુ લક્ષણુ ? ૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે, અનતાનુબધી ક્રોધ, માન માયા, લોભ, સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય એ ૭ પ્રકૃતિને કાર્ષિક ઉદય આવે તેને ક્ષય કરે અને સત્તામા દલ છે તેને ઉપશમાવે તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીયે તે સમ્યક્ત્વ અસખ્યાતી વાર આવે ૭ પ્રકૃતિના દલને સર્વથા ઉપશમાવે, ઢાકે તેને ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કહીયે, તે સમકિત પાચ વાર આવે ૭ પ્રકૃતિના દલનો ક્ષય કરે તે વારે ક્ષાયક સમકિત કહીયે તે સમ્યક્ત્વ ૧ વાર આવે ચોથે ગુણુઠાણુ આવ્યો થકા જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યચકી, ક્ષેત્રચકી, કાલચકી, ભાવચકી, નોકારસી આદિ જમ સી તપ જાણે સદેહે પડ્યે પણ ફરસી શકે નહિ તે વારે ગૌતમ-સ્વામી હાથ બેડી માન મોડી શ્રીભગવતને પુછતા હતા સ્વામિનાથ ! તે જીવને શુ ગુણુ નિપળ્યો ? તે વારે શ્રીભગવત કહે, ગૌતમ ! તે જીવ સમકિત વ્યવહારપણે શુદ્ધ પ્રવર્તતો તે જીવ જ્ઞાન્ય ત્રીજે ભવે મોક્ષ જાય, ઉત્કૃષ્ટો પદર ભવે મોક્ષ જાય, વેદક સમકિત એક વાર આવે, એક સમયની સ્થિતિ છે પૂર્વે જે આયુષનો બધ પડ્યો ન હોય તો ૭ ખોલમા બધ પાડે નહિ નરકનુ આયુષ, ભવનપતિનુ આયુષ, તિર્યચનુ આયુષ વાણુવ્યંતરનુ આયુષ, જ્યોતિષનુ આયુષ, સ્ત્રીવેદ, નપુંસકવેદ એ ૭ ખોલમા આયુષનો બધ પાડે નહિ તે જીવ ૮ આચાર સમકિતના આરાધી ચતુર્વિધ સવની વાછમડા પરમહર્ષભર ભકિત કરતો થકા જ્ઞાન્ય પહેલે દેવલોકે ઉપજે, ઉત્તમ ખાગમે દેવલોકે ઉપજે પન્તવણાની શાખે પૂર્વ કર્મને ઉદ્યે કરીને ત્રી પચ્ચખાણુ કરી ન શકે પણ અનેક વગસની શ્રમણોપાસકની પ્રવળ્યાનો પાલક કાહ્યે દશાશ્રુતકથે શ્રાવક કલ્યા છે તે માટે દશન શ્રાવકને અવિગત સમદાષ્ટ કહીયે ૪

પાંચમું દેશવિરતિ ગુણુઠાણુ :- તેના શુ લક્ષણુ ? અગિયાળ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે પૂર્વે ડહા તે અન અપ્રત્યાખ્યાના ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એવ ૧૧ પ્રકૃતિને ક્ષય કરે તો ક્ષાયક સમકિત કહીયે, અને ૧૧ પ્રકૃતિને ઢાકે ઉપશમાવે તો ઉપશમ સમકિત કહીયે અને ૧૧ પ્રકૃતિને કાર્ષિક ઢાકે કાર્ષિક ક્ષય કરે તેને ક્ષયોપશમ સમકિત કહીયે પાચમે ગુણુઠાણુ આવ્યો થકા જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યચકી, ક્ષેત્રચકી, કાલચકી, ભાવચકી, નોકારસી આદિ દેખને છમાસી તપ જાણે સદેહે

अभूतिम अभवद अभिनाशी नित्य ॐ शरीर भाग व्यापक ॐ ते वारे भौतम
स्वामी वदना करीने श्रीकामवतने पूज्या कवा स्वाभिनाथ । ते भिष्वाती छवने
शु शुक्ल निपन्थो । ते वारे श्रीकामवते कृष्ण, ते छवश्य छद्मिने कर्मरूप जेदरे
हरी ४ र्वित, २४ दहक, ८४ बाण छवान्नेनिमादि वारवार परिभक्त्य करे पञ्च
स सारने पार पाणे नदि. १

श्रीगुरुदेवार्चनम् साक्षर्यु -नेम डोड पुरष भीरभांडु भोजन
नभ्यो त्वापछी वभन क्यु" ते वारे डोडक पुरष पुज्यु भाड डड स्वाद रको
त्वापरे हडे ने भाडे स्वाद रको, ते समान समकित, जने वभ्यो ते समान
भिष्वात्व. १ श्रीगुरु देहात-नेवो पयनेो नाक पडेवो महेर मन्दि, पछी रको
रकी भयो महेर मन्दि समान समकित ने स्वामी रकी भयो ते समान भिष्वात्व
२ श्रीगुरु देहात-छवश्य आधि ने रक्षिभाभरप हाण समकितरप हण, ते भोकरप
वापरे हरी रक्षिभाभरप हाणया समकितरप हण तुदयु भिष्वात्व परतमिे आधी
प.सु नथी, कमाभा ॐ त्वसुधी सास्वादान समकित कडिये, जने । त्वापरे परतमिे
आधी प.सु त्वापरे भिष्वात्व. ३ भौतम स्वामि हाण जेदी भान भोदी श्रीकाम-
वतने पूज्या कवा, स्वाभिनाथ । ते छवने शु शुक्ल निपन्थो । त्वापरे श्री कामवत
हडे ॐ शुक्लपक्षी कनेो ते शुक्लपक्षी भयो. अर्धं पुज्यस्य सखार भोजववो रको
नेम डोड पुरषने भाषे बाण डोडयु डेवु कटु ते परदेस लठने कमाध आन्ने,
डेवु देता जेक अभिधीनु डेवु रकु तेनु व्याव क्यु तेडने। स सार भोजववो
श्री सास्वादान समकित पांनवार ज्ञाने २

श्रीगुरुदेवार्चनम् साक्षर्यु -श्रीगुरु भिष्वात्पुज्यु ते जे वस्तु भगाने
भिष्म बाणवना देहात. श्रीकाम नेम आदे ने भाडे। भाडस्य समान समकित
ने अटक समान भिष्वात्व, ते जिनभाज पञ्च हडे नये, तथा अन्य भाज
पञ्च हडे नये. नेम डोडक नगर नकार साधु महापुरष पंधर्या ॐ तेने भापक
वाडवा नथ ॐ त्वाभा भिष्मद्विवाणे भिष्म भयो. तेवु पुज्यु ने कर्मा नजे
ॐ । ते वारे भापक हडे ने साधु महापुरषने वाडवा नभ्ये छीजे ते वारे
भिष्मद्विवाणे हडे जेने वदि शु भाषा ते वारे भापक हडे ने महासाधु भाप
ते वारे हडे ने पु पञ्च वाडवा आपु जेम क्खिने भिष्मगुरुदेवार्चनम् वाडवाने
पत्र वपाडभा त्वाभा श्री ने भिष्वाती भिष्म भयो. त्जे पुज्यु ते कर्मा लक्ष्मी
नर ज । ते वारे भिष्मगुरुदेवार्चनम् हडे ने साधु महापुरषने वाडवा नभ्ये
छीजे ते वारे महाभिष्वाभूति हडे ने जेने वदि शु भाषा जे तेा मेका धेका
ॐ जेम क्खिने जेण्ठी नाभ्यो जने पाछो नभ्यो ते वारे साधुगानीने भापके
वाडीने हण्यु ३ त्वाभा । वाडवा पत्र वपाडयो तेने शु शुक्ल निपन्थो । ते वारे

જીવ જીવાદિ પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી કાળથી, ભાવથી તથા નોકારસી આદિ દષ્ટને છમાસી તપ ધ્યાન જુગતપણે જાણે સર્કહે પરપે ફરસે, તે જીવ જ્ઞાન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જ્ય, ઉત્કૃષ્ટો ત્રીજે ભવે મોક્ષ જ્ય ગતિ તો પ્રાયે કલ્પાતીતની થાય, ધ્યાનને વિષે અપ્રમત્ત ઉદ્ધત થકા ગહે છે, તથા શુભ લક્ષ્યાપણે કરીને, નથી પ્રમત્ત કષાય જેને તેને અપ્રમત્ત સર્જાત ગુણુકાણુ કહિયે

આઠમું નિયત્તિ આદર ગુણુકાણુ :-તેનું શુ લક્ષણ? ૧૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાશે, ૧૬ પૂર્વે કહી તે અને સન્વલનનું માન એ ૧૭ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે વારે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રીભગવતને પૂછતા હવા, સ્વામીનાથ ! તે જીવને શુ ગુણુ નીપજ્યો ? તે વારે શ્રીભગવતે કહ્યુ, પશ્ચિમધારા, અપૂર્વ કરણ જે કાંઈ કાળે જીવને, કોઈ દિને આવ્યું નથી, તે શ્રેણિ જુગત જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, નોકારસી આદિ દષ્ટ છમાસી તપ, જાણે, શ્રદ્ધહે પરપે ફરસે, તે જીવ જ્ઞાન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જ્ય ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજે ભવે મોક્ષ જ્ય. અહીથી શ્રેણે ૨ કરે. ઉપશમશ્રેણિ, ને ક્ષપકશ્રેણિ. ઉપશમ શ્રેણિવાળો જીવ ને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિના દલને ઉપશમાવતો અગ્યારમા ગુણુકામા સુધી જ્ય, પડિવાઇ પણ થાય. હાયમાન પરિણામ પશ્ચિમે, અને ક્ષપક શ્રેણીવાળો જીવ તે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ દલને ખપાવતો શુદ્ધ મૂલમાથી નિર્જરા કરને નવમે દશમે ગુણુકાણે થઇને બારમે ગુણુકાણે જ્ય અપડિવાઈજ હોય. વર્દમાન પરિણામ પરિણમે નિયત્તિઆદરનો અર્થ તે નિવર્ત્યો છે, આદર કષાયથી, આદર સંપરાય ક્રિયાથી, શ્રેણી કરવે અભ્યતર પરિણામે, અધ્યવસાય સ્થિર કરવે, આદર અપલતાથી નિવર્ત્યો છે માટે નિર્યાત્તિઆદર ગુણુકાણુ કહિયે તથા ખીજુ નામ અપૂર્વકરણ ગુણુકાણુ પણ કહિયે જે કાંઈ કાળે જીવે પૂર્વે એ શ્રેણિ કરી નહતી અને એ ગુણુકાણે પહેલુ જ કરણ તે પડિતવીર્યતુ આવરણુ ક્ષયકરણરૂપ કરણપરિણામધાગ, વર્દનરૂપ શ્રેણી કરે તેને અપૂર્વ કરણ ગુણુકાણુ કહિયે

નવમું અનિયત્તિઆદર ગુણુકાણુ :-તેનું શું લક્ષણ? એકવીશ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે ૧૭ પ્રકૃતિ પૂર્વે કહી તે અને સન્વલનની માયા, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુ સકવેદ, એવ ૨૧ પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે તે વારે ગૌતમસ્વામી હાથ જોડી માન મોડી શ્રી ભગવતને પૂછતા હતા સ્વામીનાથ ! તે જીવને શુ ગુણુ નિપજ્યો ? તે વારે ભગવતે કહ્યુ તે જીવ જીવાદિક પદાર્થ તથા નોકારસી આદિ દષ્ટને છમાસી તપ દ્રવ્યથી ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, નોકારસી આદિ અમાથી વિષયનિરવહાપણે જાણે, શ્રદ્ધહે, પરપે, ફરસે તે જીવ જ્ઞાન્ય તેજ ભવે મોક્ષ જ્ય, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજે ભવે મોક્ષ જ્ય અનિયત્તિઆદર તે સર્વથા ઘણા ગભીર છે, તે અન્ય પચસ ગ્રહાદિક ત્રય તથા મિદાનથી સમજા

पुत्रे, सति प्रभासे हस्ते, ओंक पञ्चभाष्ये मन्त्रिने १२ मत ११ भाष्ये
 प्रतिभा आदरे, गवत् समेषु मुषी जनशन करी आराधे, ते वारे गौतमस्त्या
 दास गौरी मान गौरी श्रीभवतते पूजा कथा, ते एवने शु शुभ नीलने ।
 ते वारे श्री अववते ह्यु, न त्रीने अने मोक्ष लय, १५ अने मोक्ष लय
 न पदेसे देवसोडे ७५ने, एत १२ ने देवसोडे ७५ने तेने साधुना मन्त्रि
 अपेक्षेने देवविरति कद्विषे, पञ्च परिव्यामयी जगन्नाथि किना एतरी मन्त्र ७
 जगन्नाथ जगन्नाथ आरज, जगन्नाथ पञ्चिनी सुशील सुपनी पञ्चिनी पञ्चिनी
 कल्पविहारी, महासुवेमविकारी आसी, वैराज्यवत 'ओङ्कानन्द' सुभक्त्यु,
 सुसाधु, सुपात्र एतम किनावादी, आस्त्रिण्य, आराधक, जैनभाष्यप्रभावक, जनि
 कतना सिन्धु वर्णव्या ७ मीनायं लये ७ सिद्धांती राज ७ भाष्ये
 ओंक जवमा प्रसंगे कल्प वार आवे ५

७६ प्रभतसजति गुणुभाष्य -नेनु शु वक्ष्यते । १५ प्रकृतिने क्षो
 पक्षमावे, व ११ प्रकृति पूर्ण क्वी त जने पञ्चभाष्यावस्तुषि मेष, मान, य ६
 क्षेत्र ओव १५ प्रकृतिने क्षु करे तो धार्मिक समन्ति कद्विषे, जने प्रकृतिने क्षि
 ने क्वि क्षु करे तो क्षोपक्षम समन्ति कद्विषे ते वारे गौतमस्त्याभी दास गौरी
 मान गौरी श्री भवतते पूजा कथा, ते एवने शु शुभ नीलने । ते वारे
 श्री अववते ह्यु ने ते एव द्रव्यी क्षेत्री, काण्ठी व्यापयी एवादि त
 पावन्ति वष नोहास्ती ज्यदि काण्ठी तप लये मन्त्रे ५३रे हस्ते साधुस्य
 ओंक जवमा नवसेवार आवे ते एव जगन्नाथ त्रीने अने मोक्ष लय, एत १५
 अने मोक्ष लय आराधक एव जगन्नाथ पदेसे देवसोडे ७५ने एत अनुसर विमाने
 ७५ने १७ नेदे सजम निर्भण पाणे, १२ नेदे तपस्या करे, पञ्च जेन मयम जगन्नाथ
 वपव वयन मयम इष्टि मयवताना मय ७ तेजे करिने पक्षि एतम जगन्नाथि म
 रे ७ तो पञ्च प्रभास र्द ७ भाटे प्रभासने करी तथा इष्ट्यादि क्षेत्र्या मन्त्र
 जेन देहादि काणे प्रकृतिने प्रसंगे ७ भाटे कथाय प्रकृतवत जगन्नाथ ७ वने
 प्रभतसजति गुणुभाष्य दिने

सातमु आभतम सजति गुणुभाष्य -नेनु शु वक्ष्यते । पञ्च प्रभा
 म्ने ते वारे सातमे गुणुदले आवे, ते ५ प्रभासां नाम

गाथा

मन्त्र, विसय, कसाया, निदा, विमदा, ५ पञ्चमा, अक्षिपा,
 ओम्मे पञ्च पभाया, एवा पारन्ति सखादे

जे ५ प्रभा ७डे जने १६ प्रकृतिने एवतमावे १५ पूवे क्वी ते जने
 वपनने मेष ओव १६ प्रकृतिने क्षोपक्षमाने, तेने शु शुभ निपन्ने । ते

ક્ષાયક સમક્રિત, પાડતવીય, શુકલધ્યાન, કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, એ ૧૦ ખેલસહિત, બધવ અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્તમ દેશેઉણી પૂર્વકોડી સુધી વિચરે ઘણા જીવને તારી પ્રતિબોધી નિહાલ કરીને ખીજા ત્રીજા શુકલધ્યાનના પાયાને ધ્યાધને ચક્રિએ બધ સજોગી તે શુભ મન વચન, કાયાના જોગસહિત છે ખાહાજ્યા ચલોપકરણ છે. ગમનાગમનાદિક ચેષ્ટા શુભ સહિત છે કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન ઉપયોગ સમયાતર અવિચ્છિનપણે શુદ્ધ પ્રમાણે, માટે સજોગી કેવલી ગુણદાણુ કહિયે

ચક્રિએ અજોગી કેવલી ગુણદાણુ :-નેનુ શુ' લક્ષણ? શુકલધ્યાનનો ચોથો પાયો સમુચ્છિતક્રિયા, અનતર અપ્રતિપાતી, અનિતૃતિધ્યાતા મનજોગ ૩ધી, વચનજોગ ૩ધી, કાયજોગ ૩ધી, આન પ્રાણ નિરોધ કરી, રૂપાતીત પગ્મ શુકલ ધ્યાન ધ્યાતા, ૭ ખેલસહિત વિચરે તેરમે ૧૦ ખેલ કહ્યા તેમાથી સજોગી સલેશી, શુકલ લેશી, એ ત્રણ વર્જને શેષ ૭ ખેલસહિત સકલ ગીરિનો રાજા મેરૂ તેની પરે અટોલ અચલ ધિર અવગ્રથાને પામે, શૈલેશીપણે રહી પચલધુ અક્ષર ઉચ્ચાર પ્રમાણુ ડાલ રહી, શેષ વેદનીપ, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર, એ ૪ કર્મ ક્ષીણુ કરીને મુકિતપદ પામે શરીર ઔદારિક, તેજસ, કાર્મણુ સર્વથા છાડીને સમચેણી રૂણુગતિ અન્ય આકાશ પ્રદેશને ન અવગાહતો, અણુકગ્સતો એડ સમય માત્રમા ઉર્ધ્વગતિ અવિચ્છલુગતિયે ત્યા બધ, એરડખીજ બધન મુક્તવત નિર્લેપ તુ ખીવત કોઈડમુકત બાણુવત, ધધનવહ્નિમુકત ધુમ્નવત બધા સિદ્ધક્ષેત્રે જઈ સાકારોપયોગે સિદ્ધ થાય, શુદ્ધ થાય, પરાંગત થાય, પરપગત થાય, સકલ કાર્ય અર્થ સાધી કૃતકૃતાથ' નિષ્ટતાથ' અપુલ સુખસાગર નિમમ સાદિ અનંત ભાગે સિદ્ધ થાય, એ સિદ્ધ પદનો ભાવમરણ ચિ ૧૧ મનન સદા કાળે મુજને હોશે? તે ઘાંટ પલ ધન્ય સકળ હોશે અજોગી તે જોગરહિત કેવલમહિત વિચરે તેને અજોગી કેવલી ગુણદાણુ કહિયે.

ધતિ લક્ષણુ ગુણુદ્વાર ખીજો સપૂણુ. ૨.

ત્રીજો સ્થિતિ દ્વાર.

પહેલા ગુણુદાણુની િચિતિ ૩ પ્રકારની છે અણુદિવા અપજ્જવસિયા તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી તે અંત પણ નથી તે અજ્જવ જીવના મિથ્યાત્વ આશ્રી ૧ અણુદિવા સપજ્જવસિયા તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી પણ અત છે તે બધ જીવના મિથ્યાત્વ આશ્રી, ૨ સાદિવા સપજ્જવસિયા તે જે મિથ્યાત્વની આદિ પણ છે તે અત પણ છે, પાડવાઈ મમદષ્ટિના મિથ્યાત્વ આશ્રી તેની િચિતિ જધન્ય અતર્મુહૂર્ત, ઉત્તમ અર્ધપુદ્ગલ પગવર્તન દેશે ઉણી, પછી અવશ્ય સમક્રિત પામીને મોક્ષ જાય ૩ ખીજા ગુણુદાણુની િચિતિ જં ઉં અતર્મુહૂર્તની ચોથા ગુણુદાણુની સ્થિતિ જં અતર્મુહૂર્તની ઉં ૬૬ સાગરોપમ આરેરાની, તે ૨૨ સાગરોપમની સ્થિતિએ ૩ વાગ પારમે દેવલોકે ઉપજે, તણુ પૂર્વ કોડિ અધિડ મનુષ્યના

દશમુ સૂક્ષ્મ સપ્તમુ ગુણકાણુ -નેનુ શુ લક્ષણા ૨૭ પ્રકૃતિ
 કૃપેતપસમાને ૨૧ પ્રકૃતિ પૂર્વ કહી તે, અને કાસ્મ ૧ ચતિ, ૨ અરતિ, ૩ જ
 ૪, યાક ૫ કુર્મજ ૬ એવ ૨૭ પ્રકૃતિને કૃપેતપસમાને તે વારે મૌતપસમાને
 કામ જોડી માન મોડી શી જાવતને પૂજતા હવા સ્વામિનાથ, તે જીવને શુ કુલ
 નિપજ્યો તે વારે જાવતે કુલુ, તે જીવ દમ્બથી, યેતથી, કાળથી જાવથી જ્યાં
 પ્રદામ તથા નોહસી જ્યાં ઇને જમાસી તથ, નિરંજનાથ તિવંજક, નિરંજ
 તાપજે નિરાસી, અન્નામોહ, અવિદ્યમજુ, જાણુ સદે પપે ફરસે તે જીવ જન્મ
 તેજ જને મોહ જાપ, જીવ શીજે જવ મોહ જાપ સદમ શાકીક જમારેક જાણીસી
 સપરામ કિયા સ્ત્રી છે તેને સદમજપસન કુણકાણુ કહિયે.

અન્નારમુ ઉપશાતમોહ ગુણકાણુ -નેનુ શુ લક્ષણા ૨૮ પ્રકૃતિ
 ઉપસમાને તે ૨૭ પ્રકૃતિ પૂર્વ કહી તે, અને અન્નજનનો લેખ ૧ એવ ૨૮
 મોહનીવ કમ ની પ્રકૃતિને ઉપસમાને, સપ થા હાકે જરમ જારી પ્રજા અજિત
 તે વારે મૌતપસમાને કામ જોડી માન મોડી શી જાવતને પૂજતા હવા સ્વામિનાથ
 જીવને શુ કુલ નિપજ્યો તે વારે શી જાવતે કુલુ તે જીવ જાવ દેક પમથ દમ્બથી
 યેતથી, કાળથી જાવથી નોહસી જ્યાં ઇને જમાસી તથ પતિરામ જાને
 જ્યાંપ્રજા આગ્રિપજે જ્યે સદે પપે ફરસે, એવાર્થ જને કાળ કરે તે જાણુ
 વિમાનનાં જાપ પછી મજુજ જા મોહ જાપ જો સદમ સોમને ઉપ જાવ તે
 જાવ જાજિ પ્રજે, પછી પડે જમથી પડે તે પડેલા કુણકાણુ સુધી જાવ જ
 અન્નારમેથી મહતુ તે નથી. ઉપશાત એટમે ઉપશમો છે મોહ સર્વા, જને
 શી અગ્નિ જોજ્યાની પર નહિ, પણ યજ્ઞો છે મારે ઉપશાતમોહ ગુણકાણુ કહિયે

આરમુ શીલુમોહ ગુણકાણુ -નેનુ શુ લક્ષણા ૨૯ પ્રકૃતિને સર્વા
 જાવાને કૃપકમેથી જાવકલાને જાવજન્મમહિત જાવક જ્યાંપ્રજા આગ્રિ કરવુ જન,
 જોર સપ જાવ જાવ જાનાની જાકપાની પીતરામી, જાવનિમ થ મ પૂર્વ સપુ
 મ પૂર્વ જાસ્તિતના મહાવરથી મહાસુશીલ જ્યેથી, જા શરી મહામોની
 મહાજ્યાની વર્ધમાન પન્થિમી અપિવામ જા અતમુજ ત રહે એ કુણકાણુ જ
 કર્મો નથી પુનર્જવ છે તદ્દિ જ્યે સમને પ મ યોનાવરથી, નવ દર્શનાવરથી
 પમાવિષ અતમા જાવકમોચન શરી તેરમા અન્નાજાને પહેલે સમને જાવ હ
 જવ જોડાતિ પ્રકરે, મારે શીક તે જાવ જોઈ છે મોહ સર્વા ૨ કુણકાણુ એ
 શીલુમોહ કુણકાણુ કહિયે

તેરમુ સમેગી કેવલી ગુણકાણુ -નેનુ શુ લક્ષણા ૩૦ પ્રકૃતિને સર્વા
 તે મે ગુણકાણુ નિચે જાનેથી સસગીરી સમેલી મુકથથી જ્યાંપ્રજા આગ્રિ

નવમો ઉદીરણા દ્વાર.

પહેલા ગુણકાણાથી માડીને ૭ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની ઉદીરણા તથા ૭ ની કરે તો આયુષ્ય વર્જિતે આઠમે, નવમે ગુણકાણે ૭ કર્મની ઉદીરણા તે આયુષ્ય વર્જિતે, તથા ૬ ની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિતે દશમે ૬ ની ઉદીરણા કરે, આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિતે અને ૫ ની કરે તો આયુષ્ય, મોહનીય વેદનીય, એ ૩ વર્જિતે અગ્યારમે, ખારમે ગુ. ૫ ની ઉદીરણા, આયુષ્ય, મોહનીય, વેદનીય એ ૩ વર્જિતે, તથા ૨ ની કરે તો નામ, ગોત્ર એ ૨ ની ચઉદમે ગુણ. ઉદીરણા કરે. નહિ

ધતિ ૯ મો ઉદીરણા દ્વાર સમાપ્ત ૯.

દશમો નિર્જરા દ્વાર.

પહેલાથી તે ૧૧ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની નિર્જરા ખારમે ૭ કર્મની નિર્જરા, મોહનીય વર્જિતે તેમ્ને, ચઉદમે ૪ કર્મની નિર્જરા, વેદનીય આયુષ્ય નામ, ગોત્ર, એ ૪

ધતિ ૧૦ મો નિર્જરા દ્વાર સમાપ્ત ૧૦.

અગ્યારમો ભાવ દ્વાર.

ઉપશમભાવ, ઉપશમભાવ, ક્ષાયકભાવ, ક્ષયોપશમભાવ, પારિણામિકભાવ, સાન્નવાર્થિભાવ પહેલે ને ત્રીજે ગુણકાણે ૩ ભાવ, ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક ખીજે, ચોથે, પાચમે, છઠ્ઠે, સાતમે ને આઠમેથી તે અગ્યારમા ગુણકાણા સુધી ઉપશમ શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદય ઉપશમ, ક્ષયોપશમ ને પરિણામિક તથા કોષક ઉપશમને ઠેકાણે ક્ષાયક પણ કહે છે અને ૮ માથી માડીને ખારમા સુધી ક્ષયક શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદય, ક્ષયોપશમ ક્ષાયક પારિણામિક તેરમે ચઉદમે ગુ. ૩ ભાવ ઉદય, ક્ષાયક, પરિણામિક સિદ્ધમા ૨ ભાવ, ક્ષાયક, પારિણામિક

ધતિ ૧૧ મો ભાવ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૧.

પ્યારમો કારણ દ્વાર.

કારણ ૫ કર્મવ્યવહાર, મિથ્યાત્વ અવિ-તિ, પ્રમાદ, કપાય, જોગ પહેલે ત્રીજે ગુ. ૫ કારણ લાભે ખીજે ચોથે ૪ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ વર્જિતે પાચમે છઠ્ઠે ગુણ. ૩ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ અવિરતિ એ ૨ વર્જિતે સાતમેથી દશમા ગુણકાણા સુધી ૨ કારણ લાભે, કપાય અને જોગ એ ૧ લાભે. અગ્યારમે ખારમે, તેરમે ૧ કારણ લાભે તે ૧ જોગ ચઉદમે કોષક કારણ નથી.

ધતિ ૧૨ મો કારણ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૨.

હવે આથી ગણવી તથા બે વાર અનુત્તર વિગ્રહના ૩૩ સાતરોપમની સ્થિતિને ઉપર ૩૩ કુ ઇસક સાતરોપમ, ને ૩ પૂર્વકાંડિ અધિક મનુષ્યન કલ આથી ગણવી પાંચમા ધ્યા તેરમા ગુણકાણાની સ્થિતિ ૪૦ અત ૭૦ દેસી ઉપી તે સાત આઠ વર્ષ ઉપી પૂર્વકાંડી સાતમાથી તે અગ્યારમ ૩૩ સુધી ૭૦ ૧ સમય ૭ અત આરમ્ય ગુ સ્થિતિ ૭૦ ૭ અત ૦ મહત્તમા ગુણકાણાની સ્થિતિ પાંચ દ્વિત્ય અક્ષર (અ. ઇ. ઊ. ઋ. ઌ) બોલવા પ્રમાણે ગણવી

ઈતિ ત્રીજો સ્થિતિ દ્વાર સમાપ્ત ૩

ચોથા ક્રિયા દ્વાર

પહેલે ને ત્રીજો ગુણકાણે ૨૪ ક્રિયા લાગે, ઇતિવાદિયા ક્રિયા વલિતે બીજો ચોથો ગુ ૨૩ ક્રિયા લાગે મિશ્રાત્વ, અવિરત, ઇતિવાદિયા એ ૩ વલિતે છઠ્ઠો ગુણકાણે ૨ ક્રિયા આ રીતિયા માયાવલિયા એ ૨ લાગે. છઠ્ઠો ગુણકાણેથી તે ઇશમા ગુણકાણા સુધી ૧ માયાવલિયા ક્રિયા લાગે અગ્યારમે, નારમે, તેરમે ગુણકાણે ૧ ઇતિવાદિયા ક્રિયા લાગે અલગે ગુણ ૩૩ ક્રિયા લાગે ત્રી

ઈતિ ચોથા ક્રિયા દ્વાર સમાપ્ત ૪

પાંચમી સત્તા દ્વાર

પહેલા ગુણકાણાથી તે અગ્યારમા ગુણકાણા સુધી આઠ કર્મની સત્તા અગ્યારમે ૭ કર્મની સત્તા, ૧ મોહનીય કર્મ વલિતે. તેરમે, અલગે કલ ૪ કર્મની સત્તા, વેદનીય, આયુષ્ય, નામ યોગ.

ઈતિ ૫ મી સત્તા દ્વાર સમાપ્ત ૫

છઠ્ઠો અથ દ્વાર

પહેલા ગુણકાણાથી તે સાતમા ગુણકાણા સુધી ત્રીજુ ગુણકાણુ વલિતે ૮ કર્મ બધે અને ને ૭ બધે તે આયુષ્ય વલિ ને ત્રી ૭ આઠમે નવમે ગુ ૭ કર્મ બધે આયુષ્ય વલિતે. ઇશમ કલ ૬ કર્મ બધે, આયુષ્ય, ને મોહનીય એ ૨ વલિતે અગ્યારમે, નારમે, તેરમે ગુણ ૧ સાત વેદનીય બધે અલગે ગુણ આથ

૬ ઠો અથ દ્વાર સમાપ્ત ૬

સાતમી વેદ દ્વાર ને આઠમી ઉદય દ્વાર

પહેલા ગુણકાણાની તે ઇશમા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મ વેદ ને ૮ નો અગ્યારમે, નારમ, ૭ કર્મ વેદ ને ૭ નો ઉદય, મોહનીય વલિ ને. તેરમે અલગે ૮ કર્મ વેદ ને ૪ નો ઉદય વેદનીય આયુષ્ય, નામ યોગ.

ઈતિ ૭ મી વેદ દ્વાર ને ૮ મી ઉદય દ્વાર સમાપ્ત ૭

નવમે ઉદીરણા દ્વાર.

પહેલા ગુણકાણાથી માંડીને ૭ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની ઉદીરણા તથા ૭ ની કરે તો આયુષ્ય વર્જિને આઠમે, નવમે ગુણકાણે ૭ કર્મની ઉદીરણા તે આયુષ્ય વર્જિને, તથા ૬ ની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિને દશમે ૬ ની ઉદીરણા કરે, આયુષ્ય, વેદનીય, એ ૨ વર્જિને અને ૫ ની કરે તો આયુષ્ય, મોહનીય વેદનીય, એ ૩ વર્જિને અગ્યારમે, બારમે ગું ૫ ની ઉદીરણા, આયુષ્ય, મોહનીય, વેદનીય એ ૩ વર્જિને, તથા ૨ ની કરે તો નામ, ગોત્ર એ ૨ ની અઉદમે ગુણ ૦ ઉદીરણા કરે નહિ

ધતિ ૯ મો ઉદીરણા દ્વાર સમાપ્ત ૯.

દશમે નિર્જરા દ્વાર.

પહેલાથી તે ૧૧ મા ગુણકાણા સુધી ૮ કર્મની નિર્જગ બારમે ૭ કર્મની નિર્જગ, મોહનીય વર્જિને તેરમે, અઉદમે ૪ કર્મની નિર્જરા, વેદનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર, એ ૪

ધતિ ૧૦ મો નિર્જરા દ્વાર સમાપ્ત ૧૦.

અગ્યારમે ભાવ દ્વાર.

ઉપ્યભાવ, ઉપશમભાવ, ક્ષાયકભાવ, ક્ષયોપશમભાવ, પારિણામિકભાવ, સાતવાર્ધભાવ પહેલે તે ત્રીજે ગુણકાણે ૩ ભાવ, ઉદ્ય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક બીજે, ચોથે, પાચમે, છઠ્ઠે, સાતમે તે આઠમેથી તે અગ્યારમા ગુણકાણા સુધી ઉપશમ શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદ્ય ઉપશમ, ક્ષયોપશમ તે પારિણામિક તથા કોષ્ઠક ઉપશમને ઠેકાણે ક્ષાયક પણ કહે છે અને ૮ માથી માંડીને બારમા સુધી ક્ષયક શ્રેણિવાળાને ૪ ભાવ, ઉદ્ય, ક્ષયોપશમ ક્ષાયક પારિણામિક તેરમે અઉદમે ગું ૩ ભાવ ઉદ્ય, ક્ષાયક, પારિણામિક સિદ્ધમાં ૨ ભાવ, ક્ષાયક, પારિણામિક

ધતિ ૧૧ મો ભાવ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૧.

બારમે કારણ દ્વાર.

કારણ ૫ કર્મબંધના, મિથ્યાત્વ અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય, ભેગ પહેલે ત્રીજે ગું ૫ કારણ લાભે બીજે ચોથે ૪ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ વર્જિને પાચમે છઠ્ઠે ગુણ ૦ ૩ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ. અવિરતિ એ ૨ વર્જિને સાતમેથી દશમા ગુણકાણા સુધી ૨ કારણ લાભે, કપાય અને ભેગ એ ૧ લાભે. અગ્યારમે બારમે, તેરમે ૧ કારણ લાભે તે ૧ ભેગ અઉદમે કોષ્ઠ કારણ નથી.

ધતિ ૧૨ મો કારણ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૨.

તેરમા પરિસહ દ્વાર

પહેલાથી તે એવા અણકાવા સુધી વધારે પરિસહ ૨૨ થાને, જલુ તે
 ૬ મ્મ ૭, નિર્ભરારૂપ પ્રક્રમે નહિ પાંચમાથી તે ૬ મા અણકાવા સુધી ૨૨
 પરિસહ થાને એક સમયે ૨૦ વેદે યાદનો ત્યાં તાપનો નહિ, તાપનો ત્યાં યાદને
 નહિ ચાલવાનો ત્યાં બેસવાનો નહિ, બેસવાનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ. ઇત્તે અગ્રણ્યે
 નારમે ૧૪ પરિસહ થાને આઠ ને મોહનીય ક્રમને ઉભમે હતા તે વર્ણા તે છે કે
 અમેકને, અરત્તનો, જાનો, બેસવાનો આઠોકનો, વાચનાનો, સ્વકાર પ્રસ્થાપને
 એ ૭ અસ્તિ એકનીય ક્રમને ઉભમે હતાં તે, ને ૮ મો હંચલુ પરિસહ ઇત
 મોહનીયને ઉભ હવો તે, એ ૮ વર્ણને તે ૧૪ સ્માલ તે મહિલા એક સમયે
 ૧૨ વેદે યાદનો ત્યાં તાપનો નહિ તાપનો ત્યાં યાદનો નહિ. ચાલવાનો ત્યાં
 સ્થાનકનો નહિ સ્થાનકનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ, તેરમે અઠ્ઠમે અણકા લે ૧૧ પરિસહ
 થાને પૂર્વે ૧૪ કલા તેમથી પ્રક્રમનો અપ્રાપનો એ બે યાનાવસ્થુપીય ક્રમને ઉભ
 હતા તે અને ૧ અષાઠનો અતરાય ક્રમને ઉભમે હવો તે એ ૭ વર્ણને તે ૧૧
 સ્માલ તે મહિલા એક સમયે ૬ વેદે યાદનો ત્યાં તાપનો નહિ તાપનો ત્યાં યાદનો
 નહિ. ચાલવાનો ત્યાં સ્થાનકનો નહિ સ્થાનકનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ

ક્રમિ ૧૩મા પરિસહ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૩

ચૌદમા માર્ગણા દ્વાર

પહેલે અણકાલે માર્ગણા ૪, ત્રી ? ચોથે, પંચમે, સાતમે નવ. ત્રીને
 ઇલુ માર્ગણા ૧ પડે તે પહેલે આવે જલુ અણુ નથી ત્રીને માર્ગણા ૪ પડે
 તે પહેલે આવે અને ચડે તે ચોથે પંચમે અને સાતમે નવ. ચોથે માર્ગણા
 ૫ પડે તે પહેલે ત્રીને ત્રીને આવે અને ચડે તે પંચમે સાતમે નવ પાંચમે
 માર્ગણા ૫, પડે તે પહેલે ત્રીને ત્રીને ચોથે આવે અને ચડે તે સાતમે નવ
 છે માર્ગણા ૬ પડે તે પહેલે ત્રીને, ત્રીને ચોથે, પંચમે આવે અને ચડે તે
 સાતમે નવ સાતમે માર્ગણા ૩ પડે તે છે ચોથે આવે અને ચડે તે આઠમે
 નવ આઠમે માર્ગણા ૩ પડે તે સાતમે ચોથે આવે અને ચડે તે નવમે નવ.
 નવમે માર્ગણા ૩ પડે તે આઠમે ચોથે આવે અને ચડે તે ૧૬મે નવ. ૧૬મે
 માર્ગણા ૪ પડે તે નવમે ચોથે આવે, અને ચડે તે અગ્રણ્યે નારમે નવ
 અગ્રણ્યે માર્ગણા ૨ કાળ કરે તે અગ્રણ્યે વિમાને નવ, પડે તે ઇત્યાથી પહેલા
 સુધી આવે અણુ નથી નારમે માર્ગણા ૧ તેરમે નવ પાણુ નથી તેમે
 માર્ગણા ૧ ચોથે નવ, પાણુ નથી. ચૌદમે માર્ગણા એકે નથી એક નવ

ક્રમિ ૧૪મા માર્ગણા દ્વાર સમાપ્ત. ૧૪

પંદરમો આત્મા દ્વાર.

આત્મા ૮, દ્રવ્યઆત્મા, ક્ષાયઆત્મા, યોગઆત્મા, ઉપયોગઆત્મા, જ્ઞાન-
આત્મા, દર્શનઆત્મા, ચારિત્રઆત્મા, વીર્યઆત્મા એવં ૮. પહેલે, ત્રીજે ગુણાં
૬ આત્મા, જ્ઞાન ને ચારિત્ર એ ૨ વર્જિતે. બીજે ચોથે ગુણાં ૭ આત્મા, ચારિત્ર
વર્જિતે. પાચમે ગુણાં ૭ આત્મા, દેશથી ચારિત્ર છે છોડી દશમા ગુણાં ૭
સુધી ૮ આત્મા. અગ્નાયમ, પારમે, તેરમે ગુણાં ૭ આત્મા, ક્ષાય વર્જિતે ચઉદ્ધમે
ગુણાં ૬ આત્મા, ક્ષાય ને જોગ વર્જિતે સિદ્ધમા ૪ આત્મા જ્ઞાનઆત્મા, દર્શન-
આત્મા, દ્રવ્યઆત્મા, ઉપયોગઆત્મા,

ધતિ ૧૫ મો આત્મ દ્વાર સમાપ્ત, ૧૫.

સોળમો જીવ ભેદ દ્વાર.

પહેલે ગુણાં ૧૪ ભેદ લાભે. બીજે ગુણાં ૬ ભેદ લાભે, જે ધાત્રય, તે
ધાત્રય, ચઉરિંદ્રય, અસરી તિર્યચ પચેદ્રિય, એ ૪ ના અપર્યાપ્ત ને સંસી
પચેદ્રિયમા અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો એ ૬ ત્રીજે ગુણાં ૧ સંસી પચેદ્રિયનો પર્યાપ્તો
લાભે ચોથે ગુણાં ૨ ભેદ લાભે. સસી પચેદ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો લાભે

ધતિ ૧૬ મો જીવભેદ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૬.

સત્તરમો જોગ દ્વાર.

પહેલે બીજે ને ચોથે ગુણાં જોગ ૧૩ લાભે, જે આહારકના વર્જિતે,
ત્રીજે ગુણાં ૧૦ જોગ લાભે તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઉદારિકનો, ૧ વૈક્રિયનો
એવ ૧૦ લાભે. પાચમે ગુણાં ૧૨ જોગ, આહારકના ૨ ને એક કાર્મણનો
એ ૩ વર્જિતે ૧૨ લાભે છોડે ગુણાં ૧૪ જોગ લાભે, ૧ કાર્મણનો વર્જિતે જ્ઞાનમે
ગુણાં ૧૧ જોગ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો, ૧ વૈક્રિયનો, ૧ આહારકનો
એવ ૧૧ આઠમાથી માડીને ૧૨ મા ગુણાં સુધી જોગ ૯ લાભે તે ૪ મનના
૪ વચનના ને ૧ ઔદારિકનો એ ૯ તેજમે ગુણાં જોગ ૭ લાભે, ૨ મનના
૨ વચનના, એ ૪ ને ઉદારિકનો, ઉદારિકનો મિશ્ર કાર્મણ કાયજોગ, એવ ૭
ઓ.મે ગુણાં જોગ નથી

ધતિ ૧૭ મો જોગ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૭

અઠારમો ઉપયોગ દ્વાર.

પહેલે ને ત્રીજે ગુણાં ૬ ઉપયોગ લાભે, ૩ અજ્ઞાન ને ૩ દર્શન એવ
૬ બીજે, ચોથે, પાચમે ગુણાં ૬ ઉપયોગ લાભે, ૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, એવં ૬,
છઠાથી તે બાગમા ગુણાં સુધી ઉપયોગ ૭ લાભે તે ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન એવ
૭ તેરમે, ચોદમે ગુણાં તથા સિદ્ધમા ૨ ઉપયોગ કેવલજ્ઞાન, ને કેવલદર્શન

ધતિ ૧૮ મો ઉપયોગ દ્વાર સમાપ્ત. ૧૮.

योगवीरश्री सेना द्वार

पदेबाधी ते छा गुणदाया सुधी ६ सेना बाने. सातमे गुण उरवी ३ सेना बाने. आठमे भी भांडीने नारना गुणदाया सुधी १ सुख सेना बाने. तेरे गुणदाये १ परम गुणसेना बाने योडमे त्रु सेना नथी.

धति १६ भी सेना द्वार समाप्त १६

वीरश्री आरिज द्वार

पदेबाधी ते योबा गुणदाया सुधी ३७ आरिज नथी. पंचमे गुणदाये सेधी सामावक आरिज ३ छे सातमे गुणदाये ३ आरिज बाने. सामावक आरिज छोटापरबापनीव आरिज, परिकारविशुद्ध आरिज ३ बाने आठमे, नवमे गुणदाये २ आरिज बाने, सामावक ने छोटापरबापनीव. दसमे गुण १ सुखसपराय आरिज बाने अन्वारेथी ते योडमा गुणदाया सुधी १ नवापना आरिज बाने.

धति २० भी आरिज द्वार समाप्त २०

अेकवीसश्री समझित द्वार

पदेमे ने त्रीने गुणदाये समझित नथी. गीने गुण १ सारवाहन सभझि बाने योषी पंचमे ने छे गुण उपरम बाने क्षयेपरम तथा सातमे गुण उपरम क्षयेपरम बान वेडक आठमे, नवमे गुणदाये ३ समझित बाने उपरम क्षयापरम, क्षयावक दसमे अन्वारेथे गुणदाये २ समझित बाने, उपरम ने क्षया नाग्मे तेरमे. योडमे गुणदाये तथा सिद्धमा १ क्षयावक समझित बाने.

धति २१ भी समझित द्वार समाप्त २१

ग्यावीसश्री अहंपणहुत्व द्वार

सर्वथी योबा अन्वारेथी गुणदायावाणा अेक समथे उपरमनमूनीवाणा ५४ छव बाने भाटे १ तेथी नारना गुणदायावाणा सभ्यातगुणा अेक समथे क्षया मीष्टीवाणा अेकसे। ने आठ छव बाने भाटे २ तेथी अाठमा नवमा दसमा गुणदायावाणा सभ्यातगुणा अहंपण हुत्से ३२ नवसे बाने भाटे ३ तेथी नवमा गुणदायावाणा सभ्यातगुणा अहंपण हुत्से ३२ नवसे बाने भाटे ४ तेथी अाठमा गुणदायावाणा सभ्यातगुणा अहंपण हुत्से ३२ नवसे बाने भाटे ५ तेथी छः गुणदायावाणा सभ्यातगुणा अहंपण हुत्से ३२ नवसे बाने भाटे ६ तेथी पाचमा गुणदायावाणा अहंपण हुत्से ३२ नवसे बाने भाटे ७ तेथी पांच गुणदायावाणा अहंपण हुत्से ३२ नवसे बाने भाटे ८ तेथी अाठ गुणदायावाणा अहंपण हुत्से ४ बतिया [अहंपण हुत्से ३२ नवसे बाने भाटे ९ तेथी योबा गुणदायावाणा अहंपण हुत्से ५०० रियत छे

માટે ૧૦. તેથી ચોદમા ગુણુકાણાવાળા ને સિદ્ધ ભગવતજી અનતગુણુ. ૧૧ તેથી મહેલા ગુણુકાણાવાળા અનતગુણુ, એક્ટ્રિય પ્રમુખ સર્વ મિથ્યાદષ્ટિ છે માટે ૧૨.

ધૃતિ ૨૨ મે અદ્યખહુત્વ દ્વાર સમાપ્ત. ૨૨*

ધૃતિ ગુણુકાણાના ૨૨ દ્વાર સંપૂર્ણ.

ભાવ ૬.

ઉદયભાવ, ઉપશમભાવ, ક્ષાયકભાવ, ક્ષયોપશમભાવ, પારિણામિકભાવ ને સન્નિવાષ ભાવ

ઉદય ભાવના ૨ ભેદ જીવ ઉદય નિષ્પન્ન ને અજીવ ઉદય નિષ્પન્ન જીવ ઉદય નિષ્પન્નમા ૩૩ બોલ પામે, ૪ ગતિ ૬ કાય, ૬ લેચ્યા ૪ કષાય ૩ વેદ એવ ૨૩ ને મિથ્યાત્વ ૧, અગ્નોન ૨, અવિગતિ ૩, અસંસીપણુ ૪, આહાન્કારણુ ૫, હ્યસ્થપણુ ૬, સન્નેગીપણુ ૭, સંસાર પરિગ્રહણા ૮, અસિદ્ધ ૯, અકેવલી ૧૦, એવ ૩૩ અજીવ ઉદય નિષ્પન્નના ૩૦ બોલ પામે, ૫ વર્ણુ, ૨ ગધ, ૫ ગ્મ ૮ સ્પર્શ, ૫ ગરીર, ૫ શરીરના વ્યાપાગ એવ ૩૦ એવ ઉભય મળીને ૩૩ ને ૩૦ ત્રસક ભેદ ઉદય ભાવના કલ્યા ૧.

ઉપશમ ભાવે ૧૧ બોલ છે આઠ કષાયનો ઉપશમ ૪, રાગનો ઉપશમ ૫ દેષનો ઉપશમ ૬, દર્શનમોહનીયનો ઉપશમ ૭, ચારિત્રમોહનીયનો ઉપશમ, એવ ૮ મોહનીયની પ્રકૃતિ અને ઉવસમિયા દંશણલક્ષિ તે સમક્રિત ૯ ઉવસમિયા ચરિત્તલક્ષિ ૧૦, ઉવસમિયા અકષાય હૃદયમય વીતરાગલક્ષિ એવ ૧૧. ૨

ક્ષાયક ભાવે ૩૭ બોલ છે ૫ જ્ઞાનાવરણીય ૬ દર્શનાવરણીય ૨ વેદનીયની, ૧ રાગની, ૧ દેષની, ૪ કષાયની, ૧ દર્શનમોહનીયની ૧ ચારિત્રમોહનીયની ૪ આયુષ્યની, ૨ નામની, ૨ ગોત્રની, ૫ અતગયની, એવ ૩૭ પ્રકૃતિને ક્ષય કરે તેને ક્ષાયક ભાવ કહિયે તે ૬ બોલ પામે ક્ષાયક સમક્રિત, ક્ષાયક જ્યાપ્યાત ચાગ્નિ, કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન અને ક્ષાયક દાનાદિ પાચ લખ્ધિ, એવ ૬ બોલ. ૩

ક્ષયોપશમ ભાવે ૩૦ બોલ છે. ૪ જ્ઞાન પ્રથમના, ૩ અગ્નોન, ૩ દર્શન, ૩ દષ્ટિ. ૪ ચાગ્નિ પ્રથમના, ૧ ચરિત્તાચરિત તે શ્રાવકપણુ પામે, ૧ આચાર્યગણિની પદવી, ૧ સૌદ પૂર્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, ૫ ઇન્દ્રિયની લખ્ધિ, ૫ દાનાદિ લખ્ધિ એવ સર્વ મળી ૩૦ બોલ ૪

પારિણામિક ભાવના ૨ ભેદ, સાદિપારિણામિક, અનાદિપારિણામિક સાદિ વિણુસે, અનાદિ વિણુમે નહિ, સાદિ પારિણામિકના અનેક ભેદ છે જીવની સુરા, મન્દિરા, જીવો ગોળ, તદુલ એ આદિ ૭૩ બોલ, ભગવતિની શાખે છે અનાદિ પારિણામિક ભાવના ૧૦ ખોલ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, જ્વાસ્તિકાય કાળ, લોક, અલોક, ભવ્ય, અભવ્ય, એવ ૧૦ ૫

सप्तविंशति स्थापना २६ बाजा, १ द्विसंज्ञेयानां १ त्रिसंज्ञेयानां
 ५ चतुसंज्ञेयानां १ पञ्चसंज्ञेयानां जेव २६ बाजा जेना विचार श्री गुरुस्थान-
 द्वार सिद्धांत्यां लक्षणो.

१४ गुरुस्थानां द्वार १० द्वैपक द्वार

प्रथम द्वैपक द्वार अर्धगणना गुण द्वैप १ मिथ्यात्व २ अतिरिक्ति, ३ अथा
 अने ४ लोत्र जे बार जे उतर द्वैप ५७ ७ ते ५ मिथ्यात्व, १८ अतिरिक्ति
 (१ बाज, ५ अक्षि, १ अ.) २५ अथा अने १५ लोत्र, जेव ५७ द्वैप अने
 अक्षरस्थानके ५५ द्वैप ते आधातना २ वछनि नी ७ गुं ५० द्वैप ते ५५ गुं ५
 मिथ्यात्व अथा नीने अ ४३ द्वैप ते १२ अतिरिक्ति, २१ अथा, (अर्धगणना
 ४ विना) अने १ लोत्र (४ अना ४ वचनना १ ओडारिक अने १ अक्षि)
 जेव ४३ अक्षि अ ४६ द्वैप ते १२ अतिरिक्ति, २१ अथा अने १३ लोत्र
 पात्रमे अ ४ द्वैप ते ११ अतिरिक्ति, (अथा ५ वछनि) १७ अथा, (४ अ.)
 अने ५ अक्षरस्थानां जे ८ सिवाय) अने १२ लोत्र अने अ २७ द्वैप ते १३
 अथा (संभवजनना अक्षि अने ६ नाक्षत्र) अने १४ लोत्र अक्षरमे अ २५
 द्वैप ते १३ अथा अने ११ लोत्र अक्षरमे अ २२ द्वैप ते १३ अथा अने ६
 लोत्र (४ अना ४ वचनना अने १ ओडारिक) नवमे अ १६ द्वैप ते ७ अथा
 (संभवजनना ४ अने ३ अक्षि) अने ६ लोत्र अक्षरमे अक्ष १ द्वैप ते १ अथा
 (संभवजनना अक्षि) अने ६ लोत्र अक्षरमे तथा अक्षरमे अक्ष ६ द्वैप ते
 नव लोत्र तेरमे अक्ष ७ द्वैप ते अक्ष लोत्र तेरमे अक्ष ७ द्वैप ते अक्ष लोत्र
 अने अक्षरमे अक्षस्थानके द्वैप नथी. छति पढ़नेो द्वैप द्वार समाप्त.

द्विजे द्वैप द्वार पदेसे अ २४ द्वैप नी ७ अक्ष १६ द्वैप ते ५
 थावना वक्षी नी ७ अक्ष अक्ष १६ द्वैप ते ३ विषमद्विप वक्षी अक्षरमे
 अक्ष २ द्वैप अक्षरमे अक्ष, अक्षरनिर्वाच अने २ अक्षरमे ते अक्षरमा अक्ष अक्षी
 १ अनुभवतो द्वैप छति नी ने द्वैप द्वार समाप्त.

त्रिजे अक्षरस्थान द्वार पदेसे अक्ष ८४ बाज अक्षरमे छति नीने
 अक्ष ३८ बाज ते अक्षरस्थानां वक्षी नी ७ अक्ष अक्ष २६ बाज अक्षरमे
 पात्रमे अक्ष १८ बाज अक्षरस्थानां अक्षरमे ते १४ या अक्षरस्थानां अक्षी १४ बाज
 अक्षरमे छति नीने योनि द्वार समाप्त.

चौथे अक्षर द्वार पदेसे अक्ष ७५ अक्षर अक्षरमे छति अक्ष ६६ अक्षर
 अक्षरमे अक्षर १३२ अक्षर अक्षरमे ते ६६ अक्षर अक्षरमे अक्ष अक्ष अक्ष
 १ अक्षर अक्षरमे अक्ष अक्ष ६६ अक्षर अक्षरमे अक्ष अक्ष अक्ष

માડીને અગ્યારમા ગુણકાણા સુધી જન્ અંતં અથવા પદ્યનો અસંખ્યાતમો ભાગ તે એટલા કાળ વિના ઉપશમ શ્રેણી કરીને પડે નહીં. હિતં અર્ધપ્રદક્ષ દેશે હિત્ય બારમે તેરમે ને ચૌદમે ગુણં આતરં નથી, એ એક છવ્ઝાથી. ઇતિ ૪ અંતર દ્વાર સમાપ્ત.

પાંચમે ધ્યાન દ્વાર. પહેલે, બીજે, ત્રીજે ગુણં ૨ ધ્યાન પહેલા. ચોથે, પાંચમે ગુણં ૩ ધ્યાન પહેલા છઠે ગુણં ૨ ધ્યાન આર્ત, ને ધર્મ ધ્યાન. સાતમે ગુણ ૧ ધર્મધ્યાન આઠમેથી માડીને ચૌદમા ગુણં ૧ શુકલધ્યાન. ઇતિ ૫ મે ધ્યાન દ્વાર સમાપ્ત.

છઠ્ઠો ફરસનાદ્વાર. પહેલું ગુણકાણું ૧૪ રાજલોક સ્પર્શે. બીજું ગુણં હેકું પ્રંગવનથી તે છઠ્ઠિ નરક લગે ફરસે. તથા ત્રીંચુ અધોગામની વિજયથી તે ૯ ઐવેયક સુધી ફરસે. ત્રીજું ગુણં લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ ફરસે. ચોથું ગુણં અધોગામની વિજયથી ૧૨ મા દેવલોક સુધી ફરસે અથવા પ્રંગવનથી છઠ્ઠી નરક સુધી ફરસે પાચમુ ગું પશુ એમજ અધોગામની વિજયથી ૧૨ મા દેવલોક સુધી ફરસે છઠ્ઠાથી તે અગ્યારમા ગુણકાણાવાળા અધોગામની વિજયથી ૫ અનુ-તરવિમાન સુધી ફરસે બારમુ ગુણં લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ ફરસે તેરમુ ગુણં સર્વલોક ફરસે ચૌદમુ ગુણં લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ ફરસે ઇતિ ૬ ઠો ફરસનો દ્વાર સમાપ્ત

સાતમે દ્વાર. તીર્થકર ગોત્ર ૪ ગુણકાણે બાધે ચોથે, પાંચમે, છઠે ને સાતમે, એ ૪ મુણકાણે બાધે શેષ ગુણકાણે ન બાધે તીર્થકર દેવ ૬ ગુણકાણા ફરસે તે ૪, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૪, એ ૯ ફરમે. ઇતિ ૭ મો દ્વાર સમાપ્ત.

આઠમે દ્વાર. ગુણકાણા ૧૪ મા ૧, ૪, ૫, ૬, ૧૩, એ ૫ શાશ્વતા, શેષ ૯ ગુણં અશાશ્વતા ઇતિ આઠમે દ્વાર સમાપ્ત

નવમે દ્વાર. ગુણકાણા ૧૪ મા ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, એ ૭ ગુણં ૬ સઘયણ, આઠમાથી તે ૧૪ મા ગુણકાણા સુધી એક વજ્રઝપલ નારય સઘયણ ઇતિ ૯ મો દ્વાર સમાપ્ત

દશમે દ્વાર. આર્યાજી, અવેદી પરિહારવિશુદ્ધચાત્રિવત પુલાક લખિધવત, અપ્રમાદી સાધુ, ૧૪ પૂર્ણ સાધુ અને આહારક શરીર એ ૭ તુ કોઇ દેવતા સાહારણુ કરી શકે નહિ ઇતિ ૧૦ મો દ્વાર સમાપ્ત

દ્વેષક દ્વાર સમાપ્ત ઇતિ ગુણકાણાદ્વાર સમાપ્ત.

(११) तेत्रीस ज्योतिष

ज्येष्ठ प्रकाशे ज्यसयम - सर्व आश्रयिनी नहि निवर्तयु ते

ये प्रकाशे ज्योतिष - १ रात्रयम, २ देवयम

१-१ ॥

त्रय प्रकाशे ऋतु - १ मन ऋतु, २ वन ऋतु, ३ जल ऋतु त्रय प्रकाशे
 गुप्ति १ म. अग्नि २ वन गुप्ति ३ वरीर अग्नि त्रय प्रकाशे सत्य
 १ भाषा सत्य, २ निदान सत्य, ३ भिर्याहर्तन सत्य त्रय प्रकाशे अर्थ १
 ऋद्धिर्भू, २ स्वयम् ३ सातागर्व त्रय प्रकाशे विशुधता, १ गान विशुधता
 २ स्मृति विशुधता ३ अग्नि विशुधता

आर प्रकाशे कथाय - १ कथ कथाय २ मान कथाय, ३ भाषा कथाय
 ४ धाम कथाय आर प्रकाशे सत्या, १ आकार सत्या, २ जयसत्या ३ वैकुण्ठ
 सत्या ४ परिमल सत्या आर प्रकाशे कथा, १ अी कथा २ कथ कथा, ३ अि
 कथा ४ रात्र कथा आर प्रकाशे ध्यान, १ ज्ञान ध्यान २ १ ध्यान
 ३ धर्म ध्यान ४ शुद्ध ध्यान

पाथ प्रकाशे क्रिया - १ क्रिया क्रिया, २ आधिहरक्रिया क्रिया, ३ अक्रिया
 क्रिया ४ पास्त्यापनिष्ठा क्रिया ५ प्राज्ञानिपानिष्ठा क्रिया पाथ प्रकाशे काम
 १ सक्त २ रथ ३ जय ४ रथ ५ रथ पाथ प्रकाशे मर्त्याय, १ ज
 प्राज्ञातिपातयी निराम, २ सर्व ज्ञवावाक्षी निराम, ३ सर्व ज्ञदयी निराम ४
 मन भैषुनयी निराम, ५ सर्व पत्त्रिकयी निराम पाथ प्रकाशे समिति १
 अर्था समिति, २ भाषा समिति ३ ज्येष्ठा समिति ४ ज्ञान मात्र निराम
 समिति, ५ अज्ञान प्रत्यक्ष-ज्येष्ठ प्रथम वजेरेने परिष्ववानी समिति पाथ
 प्रकाशे प्रभा, १ मठ २ विषय, ३ कथाय ४ निदा ५ विद्या

७ प्रकाशे ज्योतिषाय - १ ज्योतिषाय, २ ज्योतिषाय, ३ तेजसज्य, ४
 वायुज्य ५ वनरपतिज्य ६ मसज्य ७ प्रकाशे ज्येष्ठा, १ ज्येष्ठा २
 नासजेरथा ३ भाषातयेथा ४ तेजोतेरथा ५ ज्येष्ठा ६ शुद्धजेरथा

सात प्रकाशे ज्योतिष - १ ज्योतिष ज्य मनुष्यने मनुष्ययी ज्य ज्य ज्य ७ ते
 २ ज्योतिष ज्य देवनिष जयी ज्य ज्य ते. ३ ज्ञान ज्य ज्ययी ज्य ज्य ते
 ४ ज्योतिष ज्य ज्योतिष ज्य ज्य ते. ५ ज्योतिष ज्य ज्योतिष ज्य ज्य ते
 ६ मस्ययी ज्य ज्य ते ७ ज्योतिष-ज्योतिषयी ज्य ज्य ते

ज्योतिष प्रकाशे मठ - १ जति मठ, २ ज्य मठ, ३ ज्य मठ ४ रथ मठ
 ५ ज्योतिष मठ ६ मठ मठ ७ ज्योतिष मठ ८ ज्योतिष मठ

नव प्रकारे ब्रह्मचर्यं गुरितः-१ स्त्री पशु पदक रहित आलस्य (स्थानक) भा रहेषु, उँदर बीलाडीना दृष्टाते २ मनने आनंद आपे तेत्री ने काम-गगने वृद्धि करे तेवी स्त्री साथे कथा-वार्ता न करवी, बीखु रसना (जुल) ने दृष्टाते. ३ स्त्रीना आसने तेम स्त्री साथे सहवास करवे नाहि, कोणानी गधे इष्टीकने वरु न्य ते दृष्टाते ४ स्त्रीना अंग अवयव तेम तेनी सुरव्यना ने तेतुं षोडशु, निरीक्षणु वगेरेने, विषय रागद्वेषी जेवु नाहि, सूर्य अक्षुना दृष्टाते ५ स्त्री सखी कुण्ठित, रदन, गीत. हास्य, आकंद वगेरे सलगाय ते भीत के दिवालना अतर निवास नाहि करवे, लाप्य अग्निना दृष्टाते. ६ पूर्वगत स्त्री सखी हीडा, हास्य, रति, दर्प, स्नान, साथे जन्मु वगेरे याद करतु नाहि, सर्पना जेरना दृष्टाते ७ स्वादिष्ट तेम मज्जुत प्रशुित आहार करवे नाहि, त्रिदोषीने धृतना दृष्टाते ८ मर्यादा काजे धर्मयात्रा निमित्ते जेध्वे तेथी वधारे आहार करवे नाहि, कागणनी केशणाभा नाश्याने दृष्टाते ९ शरीर सुंदर ने विवृषित लागे तेवी शगा-शोभा करवी नाहि, गरीयना रत्नने दृष्टाते

दश प्रकारे श्रमबुधर्म-१ क्षमा, सहन करता शीमपु २ सुकित, निर्दोषता राभवा ३ आर्जव निष्कलस-स्वच्छ हृदय राभवुं ४ मार्दव, कामल-वनय सुद्धि राभवा, अहकार-मद नाहि करवे ५ लाधव, अल्प-थोडा डिपकर-साधन राभवा. ६ सत्य, सत्यताथी-प्रामाणिकताथी वर्तवु ७ समयम. शरीर-धर्मिये वगेरेने नियममा राभवा ८ तप, शरीर कुर्भल थाय तेम डिपवासादि तप करवे. ९ अत्यदान, भीज्जोने डिपकार सुद्धिथी न नाहि आपवु १० ब्रह्मचर्य, शुद्ध आचार, निर्मल पवित्र वृत्तिमा रहवु

दश प्रकारे समाचारी :-१ आवश्यक. स्थानकथी बहार जवुं होय त्यारे गुड के डिपरीने कडेवुं के अवश्य मारे जवुं छे २ निषेधक. स्थानकमा आववुं होय त्यारे कडेवुं के निश्चय कार्य करीने हुं आव्यो छु ३ आपूच्छना पोतानु कार्य होय तो गुरने पूछवु ४ प्रतिपूच्छना. भीज्ज साधुओतु कार्य होय त्यारे वारवार गुडने पूछवु ५ छंदना. गुड के वडाने पोतानी पासेनी वस्तु आमंत्रण करवी ६ धर्मिकाकार गुर के वडाने कडेवुं "हे पूज्य! आपनी धर्म्या छे-सत्रार्थ ज्ञान आपरीश ?" ७ मिथ्याकार. पाप लाग्यु होय ते गुर पासे मिथ्या कही माइ कडेवुं. ८ तथ्यकार. गुर कथन प्रति कडे के आप कडे छे तेम करीश ९ अत्युत्थान. गुर के वडा आवता सात आड डगला सामा जवु, तेम जता सात आड डगला सुधी भूकवा जवु १० डिपसंपदा गुर्वानि पासे सत्रार्थ लक्ष्मी पाववा ह मेशा रहेवुं

अग्नीधार प्रकारे भाविकप्रतिमा—१ पळेसी प्रतिमा जेक भासनी, तेमा शुद्ध सत्य धर्म रूचि होय, पणु नाना प्रत उपवास ति व्यवस्था इत्याने ते भावकने निवम न होय ते इर्शन भावक प्रतिमा २ वील प्रतिमा जे भासनी, तेमा सत्य धर्मनी रुचि साधे नाना शीकवत-गुणवत अनाप्यान पौरमे पवासादि करे पणु सामाजिक विद्यावकाशिक प्रत इत्याने निवम न होय, ते उपवासक प्रतिमा ३ त्रील प्रतिमा त्रणु भासनी तेमा उपर प्रम जे उपरंत सभामिकादि करे पणु अष्टमी शुद्धशी अभावास्था पूषाभासी वजेरे पर्वमा पौरमेपवासा इत्याने निवम न होय ४ चारली प्रतिमा चार भासनी, तेमा प्रनिपूर्व पौरमेपवासा अष्टमादि सव पर्वमा करे ५ पाचभि प्रतिमा पाच भासनी, तेमा पूर्वोक्त सर्व सायवे क्रिीप जेक रत्रिमा भावेत्सर्ग करे, ने ते पंच्य मोक्ष सायवे १ स्नान न करे, २ रात्रि मोक्षण न करे, ३ काळी न वागे, ४ दिवसे पक्षवच सायवे, ५ रात्रिमा परिभाळ करे ६ छुटी प्रतिमा छ भासनी तेमा पूर्वोक्त उपर त सर्व वचने पक्षवच सायवे छ सातमी प्रतिमा नवव्य जेक दिवसची कृत्य जाक भासनी तेमा चार ल करे नक्षि ७ नवमी प्रतिमा, तेमळ कृत्य नव भासनी, तेमा चार ल करवा साधे कराववाना पणु निवम करे १ इशमी प्रतिमा कृत्य दस भासनी, तेमा पूर्वोक्त साधे चार ल करीने आपे ते पणु सेवाना निवम करे, उपरंत क्षुस्तुदन करावे अथवा तिमा १मे भाकजे जेक वार पूजा वका तणु वार वार पूजा वका ने काय जेवणी अथ, जे तो का पावनी करे, ने न जेवने तो ना पावनी करे, ११ अग्निधारमी प्रतिमा कृत्य अग्निधार भासनी, तेमा क्षुस्तुदन करावे, के इत क्षेत्र करे, माधु-ममळ समान उपकरण पात्र ल्नेकरण वजेरे धरे, स्वयानिमा गोवरी जेक अ लु करे इडे के प्रतिमाधारी कु भावक कु शिक्षा आपणी! साधु भाक उपदेश आपे, साय पंच्य वर्ष ११ प्रतिमाभा जण छ

चार सिद्धिनी प्रतिमा (अभिजक उप)—१ पळेसी प्रतिमा जेक भासनी ते करि उपर ममदा स्नेहभाव न राजे, शरीर शुभुपा न करे, जे १०० मनुष्य जे निवचनो परिष्क उपल वाय ते सभ परिष्काने सदन करे १

२ जेकहात आका नी जेकहात पाणीनी सेवी करे ते आकार सुक निरीप हाड भमळ आठळ अतिवि हृषण, कि प्रत्युप द्विपद तथा शुभ्रने अतराय न पडे तेम णी जेक माळस जगतो होय तथा जेकने अथे रात्रि होय ते आकार से, जे अमतामथी आपे तो न से त्रणु चार, पंच्य विजेरे अथवा जेहा होय तेमाथी आपे तो न से, मणवती अडे निपणज्ये होय ते न से तथा नवमसतिने आकार न से, तथा जाणकने हृष पावा होय तेना कावने न से वणी जेक पत्र उमनमा ने जेक पत्र उमन आकार जेम पत्र मभी उदवगने तो अ नक्षि तो न से

૩ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ કાળ ગૌચરીના કલા છે, આદિમ, મધ્યમ, અંતિમ એટલે એક દિવસના ત્રણ ભાગ કરે, પહેલામા ગૌચરી જ્ય તો બીજા બે ભાગમા ન જ્ય, એમ ત્રણેમા-સમજવુ.

૪ પ્રતિમાધારી સાધુને છ પ્રકારે ગૌચરી કરવી કહી છે ૧ પેટીને આકારે (ચૌબુણી) ૨ અર્ધ પેટીને આકારે (બે પંકિત) ૩ બળદના મૂત્રને આકારે. ૪ પતંગ ટીડ ઉડે તે માફક અતરે અતરે કરે ૫ શખના આવર્તનની પેરે ગૌચરી કરે ૬ જાતા તથા વળતા ગૌચરી કરે એ છ પ્રકાર.

૫ પ્રતિમાધારી સાધુ જે ગામમા જ્ય ત્યા જાણે કે આ પ્રતિમાધારી સાધુ છે તો એક રાત્રિ રહે ને ન જાણે તો બે રાત્રિ રહે, ને ઉપરાત રહ તો છેદ તથા પરિહાર તપ જેટલી રાત્રિ રહે તેટલા દિનવુ પ્રાયશ્ચિત પામે

૬ પ્રતિમાધારી ચાર પ્રકારે બોલે ૧ યાચના કરે ત્યારે. ૨ પથ પ્રમુખ પૂજના ૩ આરા માગતા. ૪ અશ્વાદિકનો ઉત્તર આપતાં

૭ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારના સ્થાનક જેવા પ્રતિલેખવા કહેવે. ૧ આરામરૂપ ઘર, ૨ છત્રીના આકારે, ૩ ઝાડતળે.

૮ પ્રતિમાધારી સાધુ એ ત્રણ સ્થાનકને યાચે-માગે

૯ એ ત્રણ પ્રકારના સ્થાનકને વિષે રહેતુ કરે

૧૦ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારની શય્યા જેવી કહેવે ૧ પૃથ્વીરૂપ, ૨ શિલારૂપ, ૩ કાષ્ટરૂપ

૧૧ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા યાચના કરવી કહેવે

૧૨ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા ભોગવવી કહેવે.

૧૩ પ્રતિમાધારી સાધુ જે સ્થાનકમા રહ્યા હોય ત્યા કોઈ જી પ્રમુખ આવે તો તે જી પ્રમુખના બચે કરી બહાર નાસરે નહીં, તથા બહાર હાથ ઝાલી કાઢે તો ધર્માસમિતિ શોધતા નીકળે

૧૪. પ્રતિમાધારી સાધુ જે ઘરમા રહ્યા હોય ત્યાં કોઈ અગ્નિ લગાડે તો તેના બચે કરી બહાર નીકળે નહિ. કોઈ બળાત્કારે કાઢે તો ધર્માસમિતિ શોધતા નીકળે

૧૫. પ્રતિમાધારી સાધુને પગને વિષે કાટો પ્રમુખ વાગે તો તેને કાઢવો ન કહેવે

૧૬ પ્રતિમાધારી સાધુને આખમા નાના જીવ તથા નાના બીજ તથા રજ પ્રમુખ પેસે તો કાઢવા ન કહેવે, ધર્માએ ચાલવુ કહેવે.

૧૦ પ્રતિભાધારી સાધુને, જ્યાં સુધી આશમે ત્યાંથી એક પત્ર માત્ર પણ પછી આશુ ન કર્યે. એટલે પ્રતિભેષનાની વેળા સુધી વિહાર કરે.

૧૮ પ્રતિભાધારી સાધુને સચિત પૂજી ઉપર સવુ બેસવુ, ઘોડી નિહ પણ કરવી ન કરવે ને પૂરે જોએલાં સ્થાનકે ઉચ્ચાર પ્રમુખ પરિષદવુ કરે.

૧૬ સચિત રજે કરી પત્ર પ્રમુખ અગ્રાએલા હોય તેમ કરીર મહત્કાલ પર મોઝરી જવુ ન કર્યે

૨ પ્રતિભાધારી સાધુને પ્રાચુક સીતળ તથા ઉચ્ચ પાણીએ કરી હાથ ખા દાન નાકે જ્યાં પ્રમુખ એક વાર ધોવું, વારવાર ધોવુ ન કર્યે, જનુવિશે લેવ લાગ્યે હોય તે તથા જોજ્યાથી અગ્રાએલા હોય તેટલુ ધોવુ કર્યે.

૨૧ પ્રતિભાધારી સાધુ, ઘોડા હાથી, જગદ, પાડો વરાહ (સૂત્ર) સહ વાધ ઈત્યાદિકે દુષ્ટ છવ સામા આવતાં હોય તે તેના કામે કરી પત્ર મત્ર પછે મે નકિ પણ સુવાળો છવ સામે આવતો હોય તે તેની કપાને કાસ્યે જ્યાં મરે પાછા એસરે.

૨૨ પ્રતિભાધારી સાધુ વિહાર કરતાં તરફથી જાપે ન જાય, જાપેથી ઘડો ન જાય. ટાક તાપ સમપરિણામે સહન કરે.

બીજી પ્રતિભા એક માસની તેમાં બે દાતિ આહાર અને બે દાતિ પાણીની ભવિ કર્યે.

ત્રીજી પ્રતિભા એક માસની તેમાં ત્રણ દાતિ આહાર અને ત્રણ દાતિ પાણીની ભવિ કર્યે.

ચોથી પ્રતિભા એક માસની તેમાં ચાર દાતિ આહાર, અને ચાર દાતિ પાણીની ભવિ કર્યે.

પાચમી પ્રતિભા એક માસની તેમાં પાંચ દાતિ આહાર અને પાંચ દાતિ પાણી

છઠી પ્રતિભા એક માસની તેમાં છ દાતિ આહાર અને છ દાતિ પાણી.

સાતમી પ્રતિભા એક માસની તેમાં સાત દાતિ આહાર અને સાત દાતિ પાણી.

આઠમી પ્રતિભા સાત રાત્રિ દિવસની તેમાં પાણી પિના એકાંતર ઉપવાસ કરે. આમ નમર શબ્દનાની વજેરેની જહાર સ્થાનક કરે તથા આસને વાલે ચલા સુવે પાસુ વાળા સુવે અને પશાંકી વાળા સુવે. કોર્ન પણ પરિષદથી કરે નકિ

નવમી પ્રતિભા સાત રાત્રિ દિવસની ઉપર પ્રમાણે. દિવસ પ્રમુખથી એક આસન કરે દહ આસન, બચક આસન અને ઉત્કેક આસન.

દશમી પ્રતિમા સાત રાત્ર દિવસની ઉપર પ્રમાણે વિશેષ ત્રણમાથી એક આસન કરે, ગોદહ આસન, વીંગસન ને અમ્બુખુજ આસન

અગિયારમી પ્રતિમા એક અહોગત્રિતી પાણી વિના છઠ્ઠ ભક્ત કરે, ગામ બહાર ખે પગ સંકેતી હન્ટ લાગા કરી કાયોત્સર્ગ કરે

બારમી પ્રતિમા ૧ રાત્રિની પાણી વિના અકમ ભક્ત કરે, ગામ, નગર બહાર શરીર ત્યજને અણ્ણમિલા લોચને એક પુદ્ગળ ઉપર સ્થિર દષ્ટિ કરી તમામ ઇન્દ્રિયો ગુપ્ત કરી બન્ને પગ એકત્ર કરી, ખે હસ્ત લખાવી દતામને રહે તેવા વખતે દેવ, મનુષ્ય કે તિર્થ ચ સખંધી ઉપસર્ગ થાય તે સહે સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન થાય તો, અવધિ જ્ઞાન મન પર્યંવ જ્ઞાન કે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય જે અહિત થાય તો, ઉન્માદ પામે, દીર્ઘ કાલિક ગ્રાગ થાય ને કેવળી પ્રજાત ધર્મથી વ્રજ થાય. એ પ્રતિમામા આઠ માસ થાય છે.

તેર પ્રકારે કિંચાસ્થાનક.

(૧) અર્થ દડ-પોતાના માટે હિંસા કરે

(૨) અનર્થ દડ-પરને માટે હિંસા કરે

(૩) હિંસા દડ-તે મને હણે છે, હણ્યો હતો કે હણશે એમ સકલ્પી હણે

(૪) અક્રમાત્ દડ-એકને મારવા જતા વચમાં જતા ખીજની હિંસા થાય

(૫) દષ્ટિવિપર્યાસ દડ-હુશ્મન ધારીને મિત્રને હણે

(૬) મૃષાવાદ દડ-અસત્ય બોલી દંડાય

(૭) અદત્તાદાન દડ-અભિમાન કરે

(૮) અબ્યસ્થ દડ-મનમા દુષ્ટ, અનિષ્ટ કલ્પનાઓ કરે.

(૯) માન દડ-અભિમાન કરે

(૧૦) મિત્રદોષ દડ-માતા, પિતા મિત્રવર્ગને નજીવા અપરાધે બારે દડ કરે

(૧૧) માયા દડ-કપટ કરે

(૧૨) લોભ દડ-લાલચ તૃષ્ણા કરે

(૧૩) ઇર્ષ્યાપચિક દડ-માર્ગમા ચાલતા હિંસા થાય તે.

ચૌદ પ્રકારે જીવ-(૧) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય અપર્યાસ (૨) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય પર્યાસ

(૩) બાહર એકેન્દ્રિય અપર્યાસ (૪) માહર એકેન્દ્રિય પર્યાસ (૫) બેષ્ટન્દ્રિય અપર્યાસ (૬) બેષ્ટન્દ્રિય પર્યાસ (૭) ત્રિષ્ટન્દ્રિય અપર્યાસ (૮) ત્રિષ્ટન્દ્રિય પર્યાસ (૯) ચૌષ્ટન્દ્રિય અપર્યાસ (૧૦) ચૌષ્ટન્દ્રિય પર્યાસ (૧૧) અસ સ્ત્રી પ ચૈન્દ્રિય અપર્યાસ (૧૨) અસ સ્ત્રી પ ચૈન્દ્રિય પર્યાસ (૧૩) સ સ્ત્રી પ ચૈન્દ્રિય અપર્યાસ (૧૪) સ સ્ત્રી પ ચૈન્દ્રિય પર્યાસ

५६२ प्रकारे परमाधर्मी देव—(१) काम, (२) कामस्य, (३) काम
(४) काम्य, (५) इ, (६) तेद (७) काम (८) मदाकाव, (९) अक्षिपत्, (१०)
पतुष्य, (११) कुष्य, (१२) वासुष्य (१३) गैतस्वी, (१४) भरस्वर, (१५) म्हायेव

सोणमि सुवहताना प्रथम श्रुतस्केधना सोणो अण्धयन—(१) स्तसव
पससव (२) वैधरि (३) उपसर्जया (४) आप्रता (५) नरक विनाहित, (६)
वीर स्तुती, (७) कुशील प्रतिष्ठा (८) वीयापयन, (९) धर्मध्यान, (१०) सधर्मि,
(११) मोक्षमार्ग (१२) सभयसन्धु, (१३) अथातथ (१४) अर्थी, (१५) धर्मवर्धि,
(१६) भाषा

सत्तर प्रकारे सवम—१ पृथ्वीस्य सवम, २ अपभ्रुवाय सवम, ३ तेजस्य
सवम ४ वायुहाय सवम ५ वनस्पतिहाय सवम ६ जेष्ठदिवहाय सवम, ७
शुक्रदिवहाय सवम, ८ अशुक्रदिवहाय सवम ९ पंचेदिवहाय सवम, १० अशुभस्य
सवम, ११ प्रेक्षा सवम १२ उपप्रेक्षा सवम, १३ अपकृत्य सवम १४ प्रमाणा
सवम, १५ मन् सवम, १६ वन सवम १७ शरीर सवम

अकार प्रकारे अकारार्थ—मौघरि करि सनधी मोत्र १ मन्धी,
२ वनधी, ३ शरीर्या सेवे नकि ३ सेवतये नकि १ सेवता प्रति अणुमेम
आपे नकि ६ जेम गैकि करि सनधी ६ प्रकारे लगे

आंगुलीया प्रकारे साया सुवना अण्धयन—१ अक्षिपत्-अपभ्रुवर्त्त
२ धन्य सार्धवाक ने विजय मोस्तु ३ मधुर्धवाय ४ कुर्षे (काव्या)तु ५ शैक
सन्धिव ६ पुण्ड्राय ७ धन्य सार्धवाक ने वार वस्तु ८ मही सनधीतु
९ निनवाक निनशक्तिनु १० मन्नी क्वातु ११ उवाचधनु. १२ गिलास्तु मन्
ने सुर्धक प्रधानतु १३ नडमविवारतु १४ तेवकि पुत्र प्रधान ने पंढीवा-सोतर
पुत्रातु १५ नकि क्वातु १६ अवरकतातु १७ ससुद्र अण्धु १८ कुशीवा
शरिधतु १९ पुत्रीक क्वातु

वीरा प्रकारे असुभाधिक स्थानक—(१) उवाचणु उवाचणु मासे ते
(२) पूज्या वन्य मासे ते. (३) दुष्ट रीते पूजे ते (४) पाट पाटका कथं
वनेरे वधरे राने ते. (५) स्नापिक (या) सामु मोसे ते. (६) स्वपिद, इद कु.
आज्जकणे उपधात (नाक) करे ते (७) ओन्द्रिवाकि क्वाते साया, स्थ, निवृष
निमित्ते कथे ते. (८) क्वा क्वा प्रति कोप करे ते. (९) कोपार्थ क्वासा अर्थास से ते
(१०) पुष्टमंस आप ते. [अ-यना पाण्णयी अर्धु (निन्दा) मोसे ते] (११)
निजयवाणी भाषा मोसे ते (१२) नवा क्वासा उपजन करे ते (१३) क्वा क्वासेने
शरीरी जयत करे ते (१४) अकारे स्वाभ्याय करे ते. (१५) सचित पुत्रीयी क्वा
पत्र भरकालेवा होय ने अकारादि क्वासा जय ते. (१६) सान्ति वपते ते अकार

રાત્રિ ગયા પછીથી ગાઠ અવાજ કરે તે (૧૭) ગરુડમા બેઠ ઉત્પન્ન કરે તે. (૧૮) ગરુડમા કલેશ ઉત્પન્ન કરી માહોમાંહે દુઃખ ઉત્પન્ન કરે તે (૧૯) સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી અશનાદિ ભોજન લીધા જ કરે તે (૨૦) અનેષણિક, અપ્રાશુક આહાર લે તે

એકવીસ પ્રકારે શબ્લ કર્મ—(૧) હસ્તકર્મ કરે તે (૨) મૈથુન સેવે તે. (૩) રાત્રિભોજન જમે તે (૪) આધાકર્મી ભોગવે તે (૫) રાજપિડ જમે તે (૬) પાચ જોલ સેવે તે ૧ વેચાવું આપે ને લે તે, ૨ ઉછીનું આપે ને લે તે. ૩ ખેળાકારે આપે ને લે તે, સહીઆરીની આચા વિના આપે ને લે તે, ૫ સ્થાનકમા સાસુ આણી આપીને લે તે, (૭) વારવાર પ્રત્યાખ્યાન કરીને ભોગવે તે (૮) મહીનાની અદર ત્રણ ઉઠક લેપ કરે તે (૯) છ માસમા એક ગણુથી ખીજગણુમાં જાય તે, (૧૦) એક માસની અદર ત્રણ માયાના ઝ્યાન ભોગવે તે (૧૧) શય્યાતગનો આહાર જમે તે (૧૨) ધરાદા પૂર્વક હિંસા કરે તે (૧૩) ધરાદા પૂર્વક અસત્ય જોલે તે (૧૪) ધરાદા પૂર્વક ચોરી કરે તે (૧૫) ધરાદા પૂર્વક સચિત પૃથ્વી ઉપર સ્થાગક, શય્યા, ને બેઠક કરે તે (૧૬) ધરાદા પૂર્વક સચિત મિશ્ર પૃથ્વી ઉપર શય્યાદિક કરે તે, (૧૭) સચિત શિલા, પથ્થર, ઝીણા જીવો રહે લેવા કાળ તથા જીવસહિત અડ, પ્રાણી, ખીજ, હરિત વિગેરે જીવવાળા સ્થાનક ઉપર, આશ્રય, બેઠક, પથારી કરે તે (૧૮) ધરાદાપૂર્વક (૧) મૂળ, (૨) કંદ (૩) સ્કંધ, (૪) ત્વચા, (૫) શાખા, (૬) પ્રશાખા, (૭) પત્ર, (૮) પુષ્પ, (૯) ફળ, (૧૦) ખીજ, એ દશ સચિતનો આહાર જમે તે, (૧૯) એક વર્ષની અંદર દશ ઉઠક લેપ કરે તે (૨૦) એક વર્ષની અદર દશ માયાના સ્થાનક સેવે તે (૨૧) જળથી બીના હસ્ત, પાત્ર, ભાજન વગેરે કરીને અશનાદિ આપે તે લખને ધરાદાપૂર્વક ભોગવે તે

બાવીશ પ્રકારે પરિષદ—(૧) ક્ષુધા (૨) વૃષા (૩) શીત, (૪) તાપ, (૫) ડાસ-મત્સર, (૬) અચ્ચેલ (નહિ વસ્ત) (૭) અગતિ (૮) સ્ત્રી, (૯) ચાલવું તે, (૧૦) એક આસને ત્રિચ રહેવું તે (૧૧) ઉપાક્રેય (૧૨) આક્રોશ (૧૩) વધ, (૧૪) યાચના (૧૫) અલાભ (૧૬) રોગ (૧૭) વૃશ્ચુપ્પર્શ, (૧૮) જળ (મેલ), (૧૯) સત્કાર, પુસ્તકાર (૨૦) પ્રજા (૨૧) અજ્ઞાન, (૨૨) દર્શન,

ત્રીવીશ પ્રકારે સૂત્રકૃત સૂત્રનાં અધ્યયન—સોળમા જોલમા સોળ અધ્યયન કલા છે તે, ને સાત નીચે મુજબ.

(૧) પુડગીક કમળ, (૨) ક્રિપાસ્થાનક (૩) આહારપ્રતિજ્ઞા, (૪) પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા (૫) અજાગર સુત (૬) આર્દ્રકુમાર (૭) ઉક (પેલાલ પુત્ર)

श्रीवीस प्रहारना देव - (१) इत वापनपति. (२) आड वृषभपति.
(३) पात्र ज्योतिषी (४) जेक वैशानिक

पथीश प्रहारै पात्र महा प्रतनी वापना.

१ वा महाप्रतनी पात्र वापना—(१) अर्था समिति वापना (२)
भनःसमिति वापना (३) वन्य समिति वापना (४) जेव्या समिति वापना
(५) आदान-सक-भात्र निक्षेपना समिति वापना.

२ वा महाप्रतनी पात्र वापना—(१) विद्यायां विना मोक्षपुं नकि.
(२) मोक्षया मोक्षपुं नकि, (३) मोक्षया मोक्षपुं नकि. (४) अस्थी मोक्षपुं नकि.
[५] अस्थी मोक्षपुं नकि.

३ वा महाप्रतनी पात्र वापना—(१) निर्दोष स्थानके वापी सेवुं
(२) तस्य प्रयुज्य वापी सेवुं (३) स्थानकर्तृ सुधासु नाक (४) स्वधर्मोत्तु अस्त
धनुं नकि (५) स्वधर्मोत्तु वापना कस्वी.

४ वा महाप्रतनी पात्र वापना—(१) अर्था पशु, पशुवाणा स्थानके
सेवुं नकि. (२) अर्था विषय समधी अथा वातां करवी नकि. (३) विषय के
राज्यस्थी अर्था अत्र, अत्रयव नीरुणां नकि. [४] पूर्वका शुभ क्रिया सकारणं
नकि. [५] स्वादि ट, मन्त्रगत आहार अत्रवे नकि.

५ वा महाप्रतनी पात्र वापना—(१) आरा सज्ज उपर त्र ने
आरा सज्ज उपर देव अस्वे नकि. (२) आरा इप उपर राज ने आरा इप
उपर देव अस्वे नकि. (३) आरा अथ उपर राज ने आरा अथ उपर देव अस्वे
नकि, (४) आरा स उपर राज ने आरा स उपर देव अस्वे नकि (५) आरा
पर्व उपर राज ने आरा सज्ज उपर इप अस्वे नकि.

श्रीवीस प्रहारै इत्यामुत्तरकेषु, ब्रह्मतादृश्य ने व्यवहारना अर्थवन्-
(१) इत इत्यामुत्तरकेषु, (२) उ ब्रह्मतादृश्यना, (३) इत व्यवहारना अर्थवन् के

सत्तावीस प्रहारै अणुभासना गुणु—(१) सर्वं प्राणतिपातयी नि। अ
(२) सर्वं भूषवाही नि। अ (३) सर्वं अस्तवद्वान्तयी विस्तम (४) सर्वं भूषु ली
विस्तम (५) सर्वं पत्रिभूषयी विस्तम (६) श्रीवेन्द्रिय निस्तम. (७) अस्तुर्द्वय निस्तम.
(८) प्रावेन्द्रिय निस्तम (९) स्तेन्द्रिय निस्तम. (१०) स्वर्गोन्द्रिय निस्तम (११) मोक्ष
निस्तम (१२) मानविस्तम (१३) अथाविस्तम (१४) मोक्षविस्तम (१५) वापना
(१६) अर्थवन् (१७) मोक्षवन् (१८) शुभा. (१९) वेगवन् (२०) अस्तमापास्तुम्.
(२१) अस्तमापास्तुता (२२) अस्तमापास्तुता, (२३) अस्त (२४) इत
(२५) अस्त, (२६) वेना अस्तवन् (२७) अस्त अस्तवन्

अष्टावीश प्रकारे आचारकटप—(१) मास प्रायश्चित (२) मास ने पाय द्विस (३) मास ने दश द्विस (४) मास ने पंद्दर द्विस (५) मास ने वीश द्विस (६) मास ने पयिस द्विस (७) बे मास. (८) बे मास ने पाय द्विस (९) बे मास ने दश द्विस (१०) बे मास ने पद्दर द्विस (११) बे मास ने वीश द्विस (१२) बे मास ने पयिम द्विस (१३) त्रषु मास (१४) त्रषु मास ने पाय द्विस (१५) त्रषु मास ने दश द्विस (१६) त्रषु मास ने पद्दर द्विस (१७) त्रषु मास ने वीश द्विस (१८) त्रषु मास ने पयिस द्विस (१९) चार मास (२०) चार मास ने पाय द्विस (२१) चार मास ने दश द्विस (२२) चार मास ने पद्दर द्विस (२३) चार मास ने वीश द्विस (२४) चार मास ने पयिस द्विस (२५) पाय मास अे पयिस उपधातिक छे (२६) अनुधातिकारोपण (२७) कृत्स्न (सपूर्णा) (२८) अकृत्स्न (असंपूर्णा)

ओगाशुत्रीश प्रकारे पाप सूत्र—(१) भूमिकप शास्त्र (२) उत्पात शास्त्र (३) स्वप्न शास्त्र (४) आतरीक्ष शास्त्र (५) अ ग इरवकाना शास्त्र (६) स्वर शास्त्र (७) व्यंजन शास्त्र (मसा, तक्ष वगेरे सभाय छे) (८) लक्षणु शास्त्र अे आठ सूत्रथी, आठ वृत्तथी ने आठ वार्तिकथी दुल ओविश (२५) विकथा अनुयोग. (२६) विद्या अनुयोग (२७) मंत्र अनुयोग. (२८) योग अनुयोग (२९) अन्य तीर्थिक प्रवृत्त अनुयोग

त्रीश प्रकारे मोहनीयनां स्थानक—(१) स्त्री, पुरुष, नपुंसकने अथवा कार्य तस प्राणीने जणमा पेसारीने जणरूप शास्त्रे करीने भारे ते महामोहनीय कर्म आधे.

२ हाथे करी प्राणीना मुष्प प्रमुष्प आधी, श्वास इधी छवने भारे तो महामोहनीय

३ अग्नि प्रज्जणी, वाडादिकमा प्राणी रोक्यी धूमाडे करी, आकुणव्याकुण करी भारे तो महामोहनीय.

४ उत्तमाम जे मगतक तेने अडगादिके करी बेदे-छेदे-डाडे तो महामोहनीय

५ यामडा प्रमुष्पनी वाधरीअे डरी मस्तकादि शरीरने ताण्णी आधी वारवार अशुभ परिणामे करी कर्थना करे तो महामोहनीय

६ विश्वासदादी वेधे डरी-मार्ग प्रमुष्पने दिधे छवने लुण्ठे-ते लोकमा उपहास्य थाय तेवी रीते तथा पोते कर्तव्य करी आनह माने ते महामोहनीय

७ कपटे करी पोताने। दुष्ट आचार गोपवे तथा पोतानी मायाअे करी अन्यने पणु पाशगा नाणे तथा शुद्ध स्वार्थ गोपवे तो महामोहनीय

८ योने अनेक मोठी गणना (अ-बाध) प्रमुख कर्म हींथ देण, ते देण निर्दोषी पुरुष छप नये, तथा वसवरीतो वस घटा-ना भाटे लालता अथवा अथरे तो महाभोगनीय.

९ योने शुक मनावता भाटे ६ व आनर्षी अगळ (कर्म) वधातना भाटे लज्जतो थोडा मला मध्ये सत्य मृषा (मीम) लया जोसे तो महाभोगनीय.

१० राजतो लकारी प्रमुख ते राज प्रधान तथा सभ्य गोड पुराणी लक्ष्मी प्रमुख देना पळे तथा तेनी जी विव्हाडाडे तथा तेना रात्री पुराण मन हेतवे तथा राजने रावन काल्पनी पळे करे तो महाभोगनीय.

११ जीओने विने शुक लक्ष प दुषा ली कुमारपक्षांतु (कुं कुं वाशे छे) निरुध धगावे तो महाभोगनीय.

१२ मागेनी मध्ये मद्य भाडूक आना विन विने मूढधो लालनड अहित करनार भाषामृषा जोसे, लपड्याचारी ली पळवारीतु निरुध धगावे ते महाभोगनीय. (मिडकना धमना अविधास बाध धर्मी छपर प्रीत न रहे, ते मरे.)

१३ जेनी निभाजे आच्छविक करे छे तेनी लक्ष्मीने विने सुख बर्ष ठेके लक्ष्मी लूट तथा पर पासे लूटावे तो महाभोगनीय, जिवाटी येस्त.

१४ जेजे वद्विपक्ष (निर्धनपक्ष) मटाडी, मापवार (छायादार) करे, ते लक्ष्मी पक्ष धान्या पळी लक्ष देण करी, अशुक्ति मिय करी, ते लपकारी प्रामे निर्धति अपे तथा धन प्रमुख आचवानी अतराय पाडे तो भोगनीय.

१५ योतांतु अस्वपेपक्ष करनार राज, प्रधान प्रमुख तथा लीन प्रमुख लप्याम करवनातु अर्वावने लक्ष्मी तो महाभोगनीय; सर्पली नेम छाने लक्ष्मी तेर

१६ देवना राज तथा वाणीमाना हने प्रवर्तक (ज्योतारीओ) लक्ष्मी नम लक्ष्मी अ नड धन्या वलना लक्ष्मी छे तेने लक्ष्मी तो महाभोगनीय.

१७ जे धन्या लने आधातना (लक्ष्मीना दीप समान) छे तेने लक्ष्मी तो महाभोगनीय.

१८ सवम लोका सावधान बरो छे तेन तथा सवम लोचिसे छे तेने धम वी लक्ष्मी करे तो महाभोगनीय.

१९ लालतया ल तथा लालतया लोवा तीर्थ कर देवना लपक्ष वा लोवे तो महाभोगनीय.

२० तीर्थ कर देवना अशुचित न्याय भाजना छी बर्ष लपक्ष वा लोवे लोवा करे ने शुक भाग वी लोचिना मन हेतवे तो महाभोगनीय.

२१ आचार्य उपाध्याय जे सूत्र प्रमुभ विनयने सिंपवे छे-लखावे छे तेवा पुइपने हीने, नि हे, भी से तो महाभोडनीय.

२२ आचार्य उपाध्यायने सामे मने आगधे नहि, तथा आडंकारी थको बक्ति न करे तो महाभोडनीय

२३ अमहुश्रुत (अल्पसूत्री) थको शास्त्रे करी पोतानी श्लाघा करे तथा स्वाध्यायनो वाद करे तो महाभोडनीय

२४. अतपस्वी थको तपस्वीनु भिइ धगवे तो (लोकोने छेतरवा माटे) महाभोडनीय

२५ उपकारने अर्थे युवादिना तथा स्थविज् ज्ञान प्रमुभनो छती शक्तिअे विनय गैयावच्च्य न करे (इहे जे मारी सेवा अेले पूर्वे करी नहोती अेम ते धूर्त्त भायावी भिलन चित्तनो धरुपी पोताना बोध भीजनो नाश कनार अनु-कपारहित होय) तो महाभोडनीय

२६ याग तीर्थनो भेद करे अेवी कथा वार्ता प्रमुभ (कलेशउप शस्त्रादिक)नो प्रयोग करे तो महाभोडनीय

२७ पोतानी श्लाघा वधारवा तथा भीज साथे मित्रता करवा अधर्म-योग अेवा वशीकण्णु निमित्त मत्र प्रमुभ प्रयेजे तो महाभोडनीय

२८ जे कोष्ठ मनुष्य सभंधी भोग तथा देव सभंधी भोगने अनुसपण्णे गाढ परिणामथी आसक्त थछ आस्वादन करे तो महाभोडनीय

२९ महर्द्धिक महाज्योतिवान महायशस्वी देवाना अण वीयं प्रमुभनो अवर्णवाह भेजे तो महाभोडनीय

३० अज्ञानी थको लोकमा पूज (श्लाघा) नो अर्थी गैमानिक व्यतर प्रमुभ देवने नहि हेभतो थको कहे जे हु देणु छुं, तेषु कहे तो महाभोडनीय

अेकत्रिश प्रकरे सिद्धना आदिगुण्णु—आठ कर्मनी अेकत्रिश प्रकृतिने विज्य ते अेकत्रिश गुण्णु ते अेकत्रिश प्रकृति नीचे मुज्ज—

(१) ज्ञानावरणीय कर्मनी प्रांच प्रकृति—(१) मति ज्ञानावरणीय
(२) श्रुत ज्ञानावरणीय (३) अवधि ज्ञानावरणीय (४) मन पर्यव ज्ञानावरणीय
(५) केवण ज्ञानावरणीय

(२) दर्शनावरणीय कर्मनी नव प्रकृति—(१) निद्रा (२) निद्रानिद्रा
(३) प्रयत्ना (४) प्रयत्ना प्रयत्ना. (५) थीणुद्धी [स्त्यानर्द्धि] (६) यक्षु दर्शनावरणीय.
(७) अयक्षु दर्शनावरणीय (८) अवधि दर्शनावरणीयां (९) केवण दर्शनावरणीय

સાથે મિશ્ર જે ઔદારિક પુદ્ગલજન્ય વ્યાપાર તે ઔદારિક મિશ્રયોગ બલ્યવે.

વૈક્રિય શરીરને યોગે જે છવનો વ્યાપાર તે વૈક્રિયયોગ અને દેવતા તથા નારકીને અપર્માસાવસ્થાએ કાર્મણુ સાથે મિશ્ર જે વૈક્રિય પુદ્ગલ જન્ય વ્યાપાર તે વૈક્રિય મિશ્રયોગ બલ્યવે અને મનુષ્યાદિકે ને ઉત્તરવૈક્રિય કરતા જ્યાસુધી તેની અપર્માસિ પૂરી થઈ નથી ત્યા સુધી ઔદારિક પુદ્ગલ સાથે વૈક્રિય પુદ્ગલ મિશ્ર હોય તેનાથી થતા છવનો વ્યાપાર તે વૈક્રિય મિશ્રયોગ બલ્યવે.

આહારક શરીરને યોગે જે છવનો વ્યાપાર તે આહારક કાર્યયોગ અને આહારક શરીર કરતા જ્યા સુધી તેની અપર્માસિ પૂરી કરી નથી ત્યાસુધી ઔદારિક શરીર સાથે આહારક મિશ્ર હોય તેનાથી થતા જે છવનો વ્યાપાર તે આહારક મિશ્ર કાર્યયોગ બલ્યવે.

કાર્મણુ કાર્યયોગ એટલે કર્મકળ સાથે આત્મપ્રદેશનું મલ્લું તે કાર્મણુ શરીર તેનાથી પરભવાદિકથી આગમનશક્તિ તેનું નામ કાર્મણુ કાર્યયોગ. તેજસ શરીર અને કાર્મણુશરીર સર્વદા સેળા બ હોય, તેથી તેજસ કાર્યયોગ બૂદો નહીં ગણવાં કાર્મણુમહે બ બલ્યવે છે.

દેવતાના તેર દહક, નારકીનો એક દહક એ ચૌદ દહકે ૪ મનના ૪ વચનના ૩ કાયાના (તે ૧ વૈક્રિય ૨ વૈક્રિયનો મિશ્ર ૩

● નોધ — મનુષ્ય જ્યારે ઉત્તર વૈક્રિય કે આહારક શરીર ઉત્પન્ન કરે ત્યારે જ્યાસુધી ઉત્તર શરીરની અપર્માસિ થઈ નથી ત્યાસુધી ઔદારિક શરીરની મુખ્યતા હોવાથી તે વખતે ઔદારિક મિશ્રયોગ કહેવાય છે અને સકેલતા પૂરૂ ન સકેલાય બલ્ય ત્યા સુધી વૈક્રિય કે આહારક શરીરની મુખ્યતા હોવાથી વૈક્રિય મિશ્રયોગ જલવા આહારક મિશ્રયોગ ગણાય છે એમ કહેલાક આપ્યાયેનિ અભિપ્રાય છે તત્ત્વ દેવગી ગમ્ય.

કાર્મણુ કાયયોગ) એ પ્રમાણે ૧૧ યોગ કહ્યા છે

પૃથ્વી, પાણી, તેઉ, વનસ્પતિ એ ૪ દડકમાં તથા સમુદ્ધિમ મનુષ્યમાં ત્રણ યોગ છે (તે ૧ ઔદારિક ૨ ઔદારિકનો મિશ્ર ૩ કાર્મણુ કાયયોગ એ ત્રણ યોગ છે) અને વાયુમાં ત્રણ તો પૃથ્વીવત્ તેમા વૈક્રિયના બે લેળવતા પાચ યોગ છે

વિગલે દ્વિયના ત્રણ દંડકમાં અને અસ જ્ઞીતિર્યંચ પચે દ્વિયમા બે ઔદારિકના, કાર્મણુ કાયયોગ અને વ્યવહાર વચન એ ૪ યોગ છે

ગર્ભજ સ જ્ઞીતિર્યંચ પચે દ્વિયમાં આહારકનો મિશ્ર એ બે વર્ણવા શેષ ૧૩ યોગ છે.

મનુષ્યના દડકમાં પદર કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યને પદર યોગ છે અને મનુષ્યાણીને સ જ્ઞીતિર્યંચવત્ ૧૩ યોગ છે. યુગલીઆમાં ૪ મનના ૪ વચનના ૩ કાયાના (તે બે ઔદારિકના અને કાર્મણુકાયયોગ) એ ૧૧ યોગ છે.

અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનવર્તિ ઔદપૂર્વધરને આહારક લખિધ ઉપજે પણ એથી ઓછા જ્ઞાનવાળાને ન ઉપજે અને જ્ઞાને શ્રુત-જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ લખિધ અગીઆર અગની હોય તેથી અધિક ન હોય માટે આહારક લખિધ ઉત્પન્ન થાય નહીં તેથી મનુષ્યાણીમા આહારકના બે યોગ વર્ણ્યા છે

(૩) શાશ્વતા યોગ :- પદર યોગમાથી આહારકના બે અને વૈક્રિયમિશ્ર એમ ત્રણ વર્ણને શેષ ૧૨ યોગ શાશ્વતા એટલે હુમેશાં છે. કેમકે એ બારનુ પ્રવર્તન હુમેશા છે નારકીનો એક દડક દેવતાના તેર દડક એ ૧૪ દડકમા ૪ મનના ૪ વચનના ૧ વૈક્રિયકાયયોગ એ ૯ યોગ શાશ્વતા છે પાચ સ્થાવરમા બે ઔદારિકના ને ૧ કાર્મણુકાયયોગ એ ત્રણ શાશ્વતા છે.

વાયુમાં વૈકલ્પિકા બે ક્યારેક હોય અને ક્યારેક ન હોય માટે અને શાન્તતામાં ગવેષ્યા નથી ત્રણ વિગલોદ્રિયમાં અને સમુદ્ધિમ તિર્થંચ પચોદ્રિયમાં ૧ ઔદારિક ૨ વ્યવહારવચન બે બે શાન્તતા છે સસીતિર્થંચપચોદ્રિયમાં તથા મનુષ્યના ૬૬૬માં નવ યોગ શાન્તતા છે વિરહ કાળની ગણના બે ન લઈએ તો ૬૬૬ ૬૬૬માં પાતપોતાના ૬૬૬ પ્રમાણે જોય છે

(૪) અશાન્તતા યોગ - ૫૬૨ યોગમાંથી આહારકના બે અશાન્તતા છે કેમકે એ યોગ સહકાળે ન હોય મનુષ્યના ૬૬૬માં પણ સચતિમનુષ્ય આહારક લખિવાળાને હોય ધીબને ન હોય તે પણ જન્મ ૧-૨-ને ૪ અને ઉત્કૃષ્ટા પ્રત્યેક હજારને હોય વિરહ કાળ આશી થાવીએ ૬૬૬માં વિચારીએ તો દેવતાના ૧૩ અને નારકીને ૧ બે ૧૪ ૬૬૬માં ૧ વૈકલ્પિકા ૨ કાર્મણકામયોગ બે અશાન્તતા છે વાયુ વચ્ચેને શેષ ૪ મ્યાવસ્થા અશાન્તતામાં નથી વાયુમાં વૈકલ્પિકા બે અશાન્તતા છે

વિગલોદ્રિયના ૩ ૬૬૬માં તથા અસસી તિર્થંચપચોદ્રિયના ૬૬૬માં ઔદારિકમિશ ૨ કાર્મણકામયોગ બે બે અશાન્તતા છે સસી તિર્થંચપચોદ્રિયમાં તે બે ઉપરાંત વૈકલ્પિકા અને વૈકલ્પિકા બે બાર અશાન્તતા છે મનુષ્યમાં બે બાર ઉપરાંત આહારકના બે મળી ૭ અશાન્તતા છે

(૧૪) લેશ્યા દ્વાર

(૧) લેશ્યા ૫૬. કર્મમિગત્માનં સિપતીતિ સેહ્યા

લેશ્યા એટલે કર્મ પુદ્ગળો (પરમાણુઓ) આત્મપ્રદેશ ઉપર લેપરૂપ પરિણમે અને તેને ભગતા આત્માને પરિણામ થાય તે લેશ્યા તેના દ્રવ્ય અને ભાવથી બે પ્રકાર છે, દ્રવ્ય લેશ્યા અને ભાવ લેશ્યા કૃષ્ણકાવત સ્વેત રગમય કર્મ પુદ્ગળો થાય તે દ્રવ્ય લેશ્યા અને

લેશ્યા યોગ્ય પરિણામ થાય તે ભાવ લેશ્યા. શુભાશુભ વર્ણુ ગંધ, રસ, સ્પર્શ અને અધ્યવસાયની તારતમ્યતા અનુસાર લેશ્યાના છ લેહ છે તે કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજુ, પદ્મ અને શુકલ લેશ્યા. તે છ લેશ્યાનો આધાર, મન, વચન અને કાયાના જોગ અને કષાયની તારતમ્યતા, મંદતા કે અભાવ ઉપર રહે છે. કષાય અને જોગની પરિણુતિનો આધાર બાહ્ય સજોગો, દ્રવ્યો અને માનસિક કલ્પના ઉપર રહે છે બાહ્ય સજોગો અને દ્રવ્યોમાં રાગદ્વેષનો અભાવ હોય અને નકામી કલ્પના (સકલ્પ વિકલ્પ) બંધ થાય તો ફક્ત યોગો ઉપર લેશ્યાનો આધાર રહે છે ત્યારે ફક્ત શુકલ લેશ્યા જ હોય.

જેમ ગાયના હુધમા છાશ નાખવાથી, પોતાનો મીઠો સ્વાદ તજીને દહીંરૂપે ખટાશ પરિણુમે છે અને જેમ સફેદ વસ્ત્ર મજાઠાદિ રંગમા નાખવાથી શ્વેતરંગ તજીને ખીજા રંગમય થાય છે તેમ ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમા, યોગ સાથે કષાયની તારતમ્યતા કે અભાવ પ્રમાણે કૃષ્ણ લેશ્યાના દ્રવ્યો નીલ લેશ્યાપણે પરિણુમે, નીલ લેશ્યાના દ્રવ્યો કાપોત લેશ્યાપણે પરિણુમે, કાપોતના તેજુના દ્રવ્યપણે પરિણુમે, તેજુના પદ્મના દ્રવ્યરૂપે પરિણુમે, પદ્મના શુકલપણે પરિણુમે અને ઉલટા ક્રમથી શુકલમાથી પદ્મ લેશ્યામાં આવે, પદ્મમાથી તેજુમા, તેજુમાથી કાપોતમા અને કાપોતમાથી નીલમાં અને નીલમાંથી કૃષ્ણ લેશ્યામા આવે અને છમાંથી કોઈપણ લેશ્યા સહિત આવી ઉપજે અથવા મરણુ પામે.

જેમ વૈદુર્ય મણિ (કાચ)ના પારામા જેવા રગનો દોરો નાખીએ તેવા જ રંગમય તે પારો દેખાય છે અને દોરો દુર કરવાથી પોતાના મૂળરૂપમા આવી જાય છે તેમ દેવતા અને નારકીમાં દ્રવ્ય લેશ્યા કાયમ રહે છે અને બાહ્ય સજોગોના નિમિત્તથી દ્રવ્ય લેશ્યામાં ગંધ પડે અને ભાવ લેશ્યામા ફેર પડે પણ તે નિમિત્તો દૂર થતા દ્રવ્ય લેશ્યા કાયમની હુતી તે રહે છે તેથી તેઓ જે લેશ્યામા ઉપજે તે લેશ્યામા મરે છે.

સ્થાવર, વિગલેન્દ્રિય અને અસક્તી પચ્ચેન્દ્રિયમા મનના વ્યભાવે છ લેશ્યામા પરિણતિ થતી નથી પણ અશુભ લેશ્યામા વ્યોષસ શાથી, ફેર પઠે છે તેથી તેઓ જે લેશ્યામાં ઉપજે તે લેશ્યામાં મૂરે અથવા અન્ય લેશ્યામા મરે. કેટલાક પૃથ્વી, અપ અને વન કૃપતિના હવે જેઓ તેઓ લેશ્યાવાળા દેવતામાંથી આવ્યા હોય તેમને અપમાપ્ત અવસ્થામા તેઓ લેશ્યા હોય પણ, પર્યાપ્ત થતા તેઓ લેશ્યા જતી રહે છે અને અશુભ લેશ્યામા રહે છે

૧ ફરેક લેશ્યાને અસખ્યાત સ્થાન હોય છે જેમ સ્ફેટીક મણિને એકવાર રમવાથી થોડા હેપ લાગે, ફરી રમવાથી વધારે રમ થડે તેવી રીતે પરિણામોની ધારા જેમ જેમ મઠે ઉતરે તેમ તેમ સ્થાનને પહોંચે માય છે

૧૦ પચ્ચેય આમ્રવ, ત્રણ અગ્નિ, છ હવનિકાયની અવિરતિ, આરભને વિષે તીવ્ર પરિણામ, શ્રોત, પાપને વિષે સાહસિક દુગ્ધાસહિત, નિર્વેશપરિણામ અને અલ્પેન્દ્રિય વિગેરેના વ્યાપાર સહિત, હવના પરિણામ તે કૃષ્ણ લેશ્યાનું લક્ષણ બહુવું

૧૧ ઈર્વા અમર્ષવત, અતપસ્વી, માયાવી, પાપક્ષી વીએ નહીં અંદ્રિય વિષયાશક્ત પ્રમાદી રસને લોહુપી, માયામવેષી, આરભી, અવિત અને પાપને વિષે સાહસિક વિગેરે વ્યાપાર સહિત હવના પરિણામ તે નીલ લેશ્યાનું લક્ષણ બહુવું

૧૨ ચાંકુ વાકુ સમાચરે નીવડ માયાકરે સરલપણ્યથી રહિત મોઠે જુહો અને પુઠે જુહો, મિશ્યાત્વે અનાય, દુષ્ટ વચન ભાલતાર માર, અને મચ્છરી વિગેરેના વ્યાપાર સહિત હવના પરિણામ તે કાંપીત લેશ્યાનું લક્ષણ બહુવું

૧૩ અમાય અસપલ, અનુકુલી વિનિત દમિતેન્દ્રિય, ચોત્રવત, ઉપધાનવત દ્રઢ ધર્મી, પ્રિય ધર્મી અને પાપક્ષી ભય પામે વિગેરે વ્યાપાર સહિત હવના પરિણામ તે તેઓ લેશ્યાનું લક્ષણ બહુવું

ક્રોધાદિ ચારે કપાયો પાતલા પ્રશાંતચિત્ત ધ્વિયોને દમનાર ઉપયોગવંત; ઉપધાનવંત થોડું બોલે ઉપશાંત અને જીતે દ્રિય વિગેરે વ્યાપારે સહિત જીવના પરિણામ તે પદ્મલેશ્યાનું લક્ષણુ જાણવું.

આર્ત, રોદધ્યાન વજી ધર્મ શુકલ ધ્યાન ધ્યાવે, પ્રશાંત-ચિત્ત સમતાવાળો આત્મરમણતા, પાંચ સમિતિએ સમિતા, ત્રણ ગુણિએ ગુમા, સરાગી તથા વીતરાગી, ઉપશાંતચિત્ત, અને જીતે દ્રિય વિગેરે વ્યાપારે સહિત જીવના પરિણામ તે શુકલલેશ્યાનું લક્ષણુ જાણવું.

લેશ્યાના સ્થાનક અસખ્યાતી ઉત્સર્પીણી અવસર્પીણીના જેટલા સમય થાય અથવા લોકના જેટલા આકાશ પ્રદેશ થાય તેટલા લેશ્યાના સ્થાનક છે.

પ્રથમ નારકીના દંડકમા લેશ્યા ત્રણ છે, પહેલી ખીજી નરકે એક કાપોતલશ્યા છે, ત્રીજી નરકે બે લેશ્યા છે તે કાપોત ઘણી અને નીલથોડી, ચોથી નરકે એક નીલલેશ્યા છે પાચમી નરકે બે લેશ્યાં છે તે નીલ ઘણી અને કૃષ્ણ થોડી, છઠી સાતમી નરકે એક કૃષ્ણલેશ્યા છે.

દશભવનપતિના ૧૦ દંડક વાણવ્યતરનો ૧ દંડક એ ૧૧ દંડકમાં ૧ કૃષ્ણ ૨ નીલ ૩ કાપોત ૪ તેજો એ ૪ લેશ્યા છે

પૃથ્વી પાણી અને વનસ્પતિ એ ૩ દંડકમાં અપર્યાપ્તાવેગાએ ભવનપતિવત્ ચાર લેશ્યા છે, અને એના પર્યાપ્તાવેગામા, તેઉ, વાયુ, વિગલે દ્રિય ત્રણમા અને સમુદ્ધિમ તિર્યંચ અને સમુદ્ધિમ મનુષ્ય એટલામા ૧ કૃષ્ણ ૨ નીલ ૩ કાપોત એ ત્રણ લેશ્યા છે

સરીગર્ભજ તિર્યંચપચેન્દ્રિય તથા ૧૫ કર્મભૂમીના ગર્ભજ મનુષ્યમા છ લેશ્યા છે

યુગલીઆમા ભવનપતિવત ૪ લેશ્યા છે જ્યોતિષીના દંડકમા એક તેજોલેશ્યા છે.

વૈમાનિકના હઠકમા ત્રણ લેસ્થા છે, તે પહેલે બીજે દેવલોકે ૧ તેજેલેસ્થા છે, ત્રીજે ઘાથે પાત્રમા એ ત્રણ દેવલોકે ૧ પશ્ચલેસ્થા છે, અને ૧૭ઠા દેવલોકથી તે સર્વાર્થસિદ્ધ મુખી ૧ શુકલલેસ્થા છે. ૧

૧) - (૨) સંકિલ્પલેસ્થા સંકિલ્પ એટલે માહી અશુભ, જેનાથી હવ નરક અને તિર્થચની ગતિ પામે તેવી લેસ્થા ત્રણ છે તેના નામ-(૧) કૃષ્ણ (૨) નીલ (૩) કાપીત.

બાવીસ હઠકમાથી જ્યોતિષી અને વૈમાનિક એ જ ૬૬ વર્ણને શેષ બાવીસ હઠકમાં ત્રણ સંકિલ્પ લેસ્થાઓ છે જ્યોતિષી અને વૈમાનિકમા નથી.

(૩) અસંકિલ્પલેસ્થા-અસંકિલ્પ એટલે સારી શુભ જેનાથી હવ દેવ અને મનુષ્યગતિ પામે તેવી ૧ તેજે ૨ પશ્ચ ૩ શુકલ એ ત્રણ લેસ્થા છે.

પૃથ્વી પાણી વનસ્પતિ હથ ભવનપતિ મુગલીઆ વાલુબતર અને જ્યોતિષી એટલામા અસંકિલ્પ ૧ તેજેલેસ્થા છે, સમીતિર્થમા તથા મનુષ્યના હઠકમાં અને વૈમાનિકના હઠકમા ત્રણે અસંકિલ્પલેસ્થા છે. બાકીનાં હઠકોમાં નથી.

(૧૫) ગુણસ્થાન દ્વાર

(૧) નામ દ્વાર

ગુણસ્થાન એટલે ગુણ જે હવના જ્ઞાન થઈને આસ્તિત્વિ ગુણને કેળવવાના સ્થાન તેમાં અશુદ્ધ શુદ્ધ શુદ્ધતર શુદ્ધતમ વિજેર અધ્યવસાયથી આગળ વિકાસ થાય છે હવના અસખ્યાતા અધ્યવસાય સ્થાનક પેહે અસખ્ય ગુણસ્થાનક કોમ છે તોપણ સુગભ્યવદ્વારે શોદ ગુણસ્થાનક કહ્યા છે. તેના નામ - ૧ મિશ્યાત્વ ગુણસ્થાનક ૨ સામવકાલ સ્. ૩ મિશદષ્ટિ સ્, ૪ અવિરતિ સમ્મદ્દષ્ટિ સ્.

૫ દેશવિરતિ ગુ, ૬ પ્રમત્ત સંયત ગુ, ૭ અપ્રમત્ત સંયત ગુ., ૮ નિવૃત્તિ ખાદર અથવા અપૂર્વકરણ ગુ, ૯ અનિવૃત્તિ ખાદર સપરાય ગુ, ૧૦ સૂક્ષ્મ સપરાય ગુ, ૧૧ ઉપશાત મોહ વીતરાગ ગુ., ૧૨ ક્ષીણમોહ વીતરાગ ગુ, ૧૩ સયોગી કેવળી ગુ, ૧૪ અયોગી કેવળી ગુણસ્થાનક

ગુણસ્થાનકના લક્ષણ - મિથ્યાત્વ એટલે જિન વચનથી વિપરીત તત્ત્વ દષ્ટિ જેમ ધતુરાના ખીજ ખાવાથી શ્વેત વસ્તુને પણ પીળી વસ્તુ બાણુ છે તેમ મિથ્યાત્વ મોહનીયના જ્ઞેસ્થી રાગ-દ્વેષ મોહાદિક અઢાર દોષે સહિત અથવા સસારના હેતુ એવા સ્ત્રી હથિઆર વિગેરે ચિન્હ સહિત હોય તેને પણ ભગવાન (દેવ) કરી માને. ધન ધાન્ય સ્ત્રી વિગેરે પરિગ્રહાદિકમા આસકત તથા સાધુના ગુણથીરહિત હોય તેને ગુરુ કરી માને. હિંસાદિક અધર્મને ધર્મ કરી માને એને મિથ્યાત્વ કહીએ એવા મિથ્યાત્વ ઉદયવ ત જીવ પણ કોઈકે દેખાદેખીએ કોઈ સુગતિની અલિલાષાએ તથા કોઈ ભદ્રીક જીવ મોક્ષ હેતુએ ક્રિયા કરે માટે તેને મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક કહીએ કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જીવ કોડાકોડ સાગરની છે તેમાથી ૬૯ કોડાકોડ સાગરની સ્થિતિ પહેલા ગુણસ્થાનમાં ખપાવવાની હોય છે તેથી પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક કહ્યું છે

૨ ઔપશમીક સમ્યક્ત્વવ ત જીવ અનતાનુબધી કષાયના ઉદયે ઔપશમિક વમતા ક્ષીરના સ્વાદ સરખો ભાવ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક પામ્યા પહેલા જે જીવને હોય તે સાસ્વાદન સમ્યગ્દષ્ટિ ધીજી ગુણસ્થાનક ૩ મિશ્રમોહનીના ઉદયથી જીવને રૂચી કે અરૂચીએ ખન્ને ન હોય એવા જે અધ્યવસાય તે મિશ્રદષ્ટિ ત્રીજી ગુણસ્થાનક ૪ વિરતિગુણ બાણુતો છતા પણ અપ્રત્યાખ્યાન કષાયોદયે કરીને વિરતિ આદરી ન શકે પણ તત્ત્વરૂચી સમ્યક્ત્વવ ત જિન વચન યથાવસ્થિતપણે પરિણુમાવે તે જીવનુ ગુણસ્થાન તે અવિરત સમ્યક્ દષ્ટિ એથુ ગુણસ્થાનક ૫ પ્રત્યાખ્યાની કષાયોદયે સર્વ

વિરતિ પણ તો ન આટલી શકે પણ કાંઈક અંશે સાવચ-
 યોગની વિરતિ કરે જેમ નિરપરાધ નિરપેક્ષ સઠ્ઠાની પ્રસ-
 હવને ન હણવો ઇત્યાદિક સમ્યક્ત્વ સહિત અધ્યવસાય
 અથવા સમ્યક્ત્વ સહિત એક નવકારસી આદિ દેશથી મત પચ્ચક્ષાણ
 કરે એવા અધ્યવસાય તે દેશવિરતિ પાઘ્યુ ગુણુસ્થાનક ૬
 દેશવિરતિ ગુણુસ્થાનકથી જ્ઞાનત ગુણુ વિશુદ્ધ સર્વ વિરતિરૂપ અસ્તિ-
 ત્વના અધ્યવસાય છે પણ પ્રમાદે કરીને સહિત હોય તેનું નામ
 પ્રમત્ત સ્વમત છકુ ગુણુસ્થાન ૭ પ્રમાદ પાલ પ્રકાળના છે ૧
 મક, ૨ વિપય, ૩ કપાય, ૪ નિદ્રા અને ૫ વિકલા તે પાંચે પ્રમા-
 દથી રહિત જ્ઞાનત ગુણુ વિશુદ્ધ નિશ્ચય વ્યપિત્રે સ્થિરતારૂપ અધ્યવ-
 સાય તે સાતમું અપ્રમત્ત સ્વમત ગુણુસ્થાન ૮ પૂર્વે નહિ પામેલા
 એવા અપ્રમત વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે કરી વ્યપિત્રમોહનીની એકવીસ
 પ્રકૃતિ ઉપસમાવવા અથવા અપાવવાને અર્થે રસઘાત, સ્થિતિઘાત,
 ગુણુમેહી, ગુણુસકમ અને અપૂર્વસ્થિતિ બધે એ પાંચેવાળા એક-
 સામે પહેલા સમઘથી જ શરૂ કરે તે આઠમું અપૂર્વકરણુ ગુણુસ્થાનક
 અગ્રાઉના ગુણુસ્થાનની અપેક્ષાએ જ્યા અપૂર્વકરણુ છે એટલે પહેલા
 એવું કરણુ કર્યું ન હતું અને ક્ષપક મેહીની અપેક્ષાએ પૂર્વે કેઈ
 વખતે આવું કરણુ કર્યું ન હતું તેથી અપૂર્વકરણુ તેને નિવૃત્તિ
 ગુણુસ્થાનક પણ કહેવાય છે કારણ કે એક જ સમયે અનેક હવ આ
 ગુણુસ્થાને ચઢે તે સમ સમયવર્તી સર્વ હવોના અધ્યવસાયે એક
 સરખા હોવા નથી. આ ગુણુસ્થાને ક્ષપક અથવા ઉપશમ મેહીની
 તૈયારી થાય છે તેથી જ્ઞાતાનુબધી કપાય અને મિશ્યાત્વ સર્વથા
 ક્ષમ થાય કે ઉપશમ થાય, વળી બાહર કપાય, બાહર સપરાય કિંમ,
 બાહર અપલતાથી હવ નિવૃત્તિ પામ્યો છે તેથી નિયતિબાહર ગુણુ
 સ્થાન પણ કહેવાય ૧૧

૯ નવમું અનિવૃત્તિ બાહર ગુણુસ્થાન છે, અહીં સમ સમય
 વર્તી સર્વ હવોના અધ્યવસાય એક સરખા છે અથવા બાહર એટલે

મોટાખડ અને સપરાય એટલે કષાયના આ ગુણુસ્થાનકે જીવ કરે એટલે કષાયના ઉપસમાવવા કે ખપાવવાને અર્થે ઘણા ખંડ કરે તેથી તેનુ નામ ખાદર સંપરાય ગુણુસ્થાન

૧૦ સૂક્ષ્મ છે સપરાય એટલે કિટ્ટીકૃત લોભ કષાયનો ઉદ્ય ન્યાં તે સૂક્ષ્મ સપરાય નામે દસમુ ગુણુસ્થાનકે ૧૧. જેમ મેલવાળુ પાણી શાંત થવાથી મેલ નીચે જસે ને પાણી નિર્મળ થાય અથવા જણાય તેમ જ્યા મોહની કર્મનો ઉપશમ થાય તેનું નામ ઉપશાંતમોહ ગુણુસ્થાનકે પાણીમાં મેલ છે તે પાછુ ડાળાવાથી અવશ્ય મલીન થાય તેમ આ ગુણુસ્થાનક પામેલા જીવને કષાય સત્તામાં છે તેથી ત્યાંથી અવશ્ય પડે જ એમ જાણવું

૧૨. સર્વ મોહની પ્રકૃતિ ક્ષય થતા સત્તામાથી પણ મોહની કર્મ ટલી જતાં અત્યંત વિશુદ્ધ અધ્યવસાય સ્થાનક છે જ્યા તેનુ નામ ક્ષીણુમોહ ગુણુસ્થાનકે ખારમા ગુણુઠાણેથી કોઈ જીવ પડે નહીં તેમ એ ગુણુઠાણે મરણુ પણ પામે નહિ ૧૩ મન વચન ને કાય યોગ સહિત વર્તે અને ઘાતી કર્મના ક્ષય થકી કેવલ જ્ઞાન હોય તે સયોગી કેવલી ગુણુસ્થાનકે

૧૪ ત્રણે યોગનુ રૂઘન કરેલ હોવાથી ખાદર મન વચન ને કાયના વ્યાપારને અલાવે મેરૂ પર્વતની પેઠે નિષ્કંપ શૈલેસી અવસ્થા તે અયોગી કેવલી ગુણુસ્થાનકે ચૌદમુ જાણુવુ તે ચૌદમાં ગુણુસ્થાનકના છેલ્લા સમયે જીવના સર્વ કર્મો અને બધનોથી મોક્ષ થાય અને ઋણુગતિયે સિદ્ધ થાય

નારકીનો ૧ દડક અને દેવતાના ૧૩ દડક એટલામાં પહેલા ૪ ગુણુઠાણુ છે. પાચ સ્થાવર તથા સમુર્ષિમ મનુષ્યમા એક પહેલુ ગુણુઠાણુ છે ત્રણુ વિગલે દ્રિયમાં તથા સમુર્ષિમ તિર્યચ પચે દ્રિયમાં ગુણુસ્થાનક પહેલા જે છે. સરીતિર્યચ પચે દ્રિયમા પહેલા પાંચ ગુણુ ઠાણુ છે યુગલીઆને પહેલુ અને ચોથુ એ જે ગુણુઠાણુ છે.

મનુષ્યના દહકમાં ચૌદે ગુણકાણા છે

(૩) કર્મની સ્થિતિ રસ આદિ ધાતનું સ્વરૂપ (૧) સ્થિતિ ધાતુ એટલે પૂર્વે કરેલા સત્તામા રહેલા કર્મમાથી અગ્રભાગની સ્થિતિ ઉકેરે એટલે તે સ્થિતિ સત્તાનો અગ્રભાગ ઉત્કૃષ્ટો તો ધણા સાગરો પમ પ્રમાણુ હોય અને જ્યન્યથી તો પર્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ હોય તે સ્થિતિ ખડને કટકા ડુકડા કરે એટલે ઉકેર છે તે ઉકેરીને તેનું દલિત ઉદય આવવા યોગ્ય નીચેની સ્થિતિ વિભાગમાં સ્થાપે તે નાના એક અતર્મુદ્ધર્તમા થાય. તે પ્રક્રેપ કચેલા કર્મો સમયે સમયે ઉદય આવતા કર્મની સાથે લોગવાય જાય જે સ્થિતિ શેષ રહે તેના અગ્રભાગ ધકી પર્યોપમના અસખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ સ્થિતિખડને ઉકેરી તેનું ઇળ અતર્મુદ્ધર્તે પૂર્વોક્ત પ્રકારે જ બાકી રહેલા હેકલા સ્થિતિજળ મધ્યે લેળવે એમ અતર્મુદ્ધર્તે અતર્મુદ્ધર્તે સ્થિતિમાહે તેનું ઇળ લેળવવા અપૂર્વકરણના કાળ માટે ધણા હજાર સ્થિતિના ખડ અગ્રી રીતે લોગવાય જાય અને ખપી જાય ત્યારે જે અપૂર્વકરણને પ્રથમ સમયે જેટલી કર્મની સ્થિતિની સત્તા હતી તે ઘણી સખ્યાતગુણુલીન સ્થિતિની સત્તા રહીને એ સ્થિતિધાતનું સ્વરૂપ કહ્યું

(૨) રસધાતુ એટલે સત્તાગત કર્મના રસનો જનતમો ભાગ બાકી રાખીને શેષ જનત ભાગોને અપવર્તના કરણરૂપ શુદ્ધ અધ્યવસાયથી હણુ અતર્મુદ્ધર્ત જેટલા કાળમા ખપાવે પછી જે જનતમો ભાગ રહ્યો છે તેનો વહી જનતમો ભાગ મૂકીને શેષ જનુભાગના ભાગ સર્વ, અતર્મુદ્ધર્તમા ખપાવે પછી તે પૂર્વે મૂક્યો એવો જે જનતમો ભાગ રહ્યો છે તેનો વહી જનતમો ભાગ મૂકીને શેષ જનુભાગના ભાગને અતર્મુદ્ધર્ત (વનારો એમ અનેક સહસ્ર રસધાતુ એક સ્થિતિ ખડના ધાતને વિષે યાય અને તે સ્થિતિખડના અનેક સહસ્રે અપૂર્વકરણુ સમાપ્ત થાય. રસખડના કાલધકી સ્થિતિખડને કાલ

સંખ્યાતગુણો અધિક જાણવો તે થકી અપૂર્વકરણકાલ સંખ્યાત ગુણો અધિક છે

(૩) ગુણત્રેણિ—એટલે અતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ કર્મસ્થિતિ થકી ઉપલી કર્મસ્થિતિ જે વર્તે છે તે મધ્યેથી દલિક લઘને પોતાની ઉદયાવલિકાની ઉપરલી સ્થિતિમાહે સમય સમય પ્રત્યે અસંખ્યાત ગુણ અસંખ્યાત ગુણ ચઢતું દલ સક્રમાવે (લેળવે) તે આવી રીતે જે પ્રથમ સમયે સ્તોક પણ અનંત અનંત કર્મપરમાણુઓ, તે થકી બીજે સમયે અસંખ્યાતગુણ લેળવે, તે થકી વળી ત્રીજે સમયે અસંખ્યાતગણ વધતુ લેળવે એમ યાવત અતર્મુહૂર્તના ચરમ સમય પર્યાંત કહેવું તે અંતર્મુહૂર્ત અપૂર્વકરણ તથા અનિવૃત્તિ કરણના કાળથકી લગારેક અધિક જાણવું. એ પ્રથમ સમયે ગ્રહ્યું જે દળ તેનો નિક્ષેપવિધિ કહ્યો એમ દ્વિતીયાદિ સમયથી માંડીને યાવત છેલ્લા સમય પર્યાંત સમયે સમયે ગ્રહીત દળિઆનો પણ નિક્ષેપ વિધિ જાણવો એટલે જે સમય સમય પ્રત્યે દલિક લીએ તે સર્વ અંતર્મુહૂર્તના સઘળા અલગ અલગ સમયના દલમધ્યે લેળવે એમજ અસંખ્યાતગુણાં ચઢતું લેળવે એમ કરતા જે સમય લોગવતો જાય તે સમયથી આગલા શેષ સમયના દલમાહે લેળવે એટલે અપૂર્વકરણના અને અનિવૃત્તિકરણના સમયે અનુક્રમે ઘટતેથકે શેષ રહે તેમા ગુણત્રેણિદલિકનો નિક્ષેપ હોય તે ઉપરાત વધે નહીં

(૪) ગુણ સક્રમ — એટલે જે અપૂર્વકરણના પ્રથમ સમયને વિષે અણ બધાતી એવી જે અનતાનુગધિ આદિક અશુભ પ્રકૃતિ તેનુ દલ બધાતી એવી જે સન્વલનાદિક પર પ્રકૃતિ તેમાં સમય સમયદીઠ અસંખ્યાતગણ ચઢતુ સક્રમાવે સક્રમાવીને પર પ્રકૃતિ રૂપપણે પરિણુમાવે તેને ગુણ સક્રમ કહીએ તે પહેલે સમયે સર્વસ્તોક સક્રમાવે તે થકી બીજે સમયે અસંખ્યાતગણ સંક્રમાવે એમ સમયે સમય દીઠ અસંખ્યાતગણ ચઢતુ દલ સક્રમાવે

સાર - જનતાનુભૂતી કથાયને સજ્જના કથાયમા પરિણુ
માવે, તે શુદ્ધ ઉપયોગના બેરથી બેમ થાય.

અપૂર્વસ્થિતિબંધ - જોડે અપૂર્વકરણના પહેલા સમયમા
ને કર્મનો સ્થિતિબંધ કહ્યો તેની અપેક્ષાએ અપૂર્વકરણના બીજા
સમયમા ને બીજા સ્થિતિબંધ આરભે તે સ્તોક (બોડી-દુ કી સ્થિતિનો)
બાણવો માટે અપૂર્વસ્થિતિ બંધ કહ્યો બેને અન્ય સ્થિતિબંધ પણ
કહે છે બહોળા સ્થિતિબંધ અને સ્થિતિધાતનો કાળ સરખો જ
બાણવો એ બેને સમકાલે પ્રારભે છે અને સમકાલે પૂર્ણ થાય પ
બેમ એ પાંચે પદાર્થ અપૂર્વકરણે પ્રવર્તે છે સ્વિભુક સક્રમ એટલે
ને અનુદય પ્રકૃતિનું કલ તે ઉદયવતી પ્રકૃતિ મધ્યે સક્રમાવવું તેને
સ્વિભુક સક્રમ કહીએ.

(૪) અમર શુણ્ણસ્થાનક - અહીં શુણ્ણસ્થાનકમાથી ત્રીને
બારને અને તેશને એ ત્રણ શુણ્ણસ્થાને કોઈ એવ મરે નહી તેથી
એ ત્રણ શુણ્ણસ્થાનક અમર કહેવાય છે

ત્રીને શુણ્ણકાણે મિશ્રદષ્ટિ છે એટલે સમદષ્ટિ મિશ્રાદષ્ટિ
બનેનો ભેગ છે માટે એ શુણ્ણકાણાવાળા નથી મરતા. બારુ
ક્ષીણમોક શુણ્ણસ્થાનક પામેલા એવને અવશ્ય સયોગી કેવળી થવું
છે અને તેશમાવાળાને અવશ્ય અયોગી કેવળી થવું છે માટે એ ત્રી
શુણ્ણસ્થાનકે પણ કોઈ એવકાળ ન કરે.

નારહીનો એક દેવતાના ૧૩ તિર્થંચ પચ્ચંદ્રિનો ૧ એ
૧૫ દહકમા અમર શુણ્ણકાણું એક ત્રીણુ છે મનુષ્યના દહકમા
ત્રણેય છે (૫) પૂર્વસ્પર્શકાદિક સ્વરૂપ સ્પર્શક એટલે એવ
અનતાનત કર્મપરમાણુઓના બનેલા સક્રમને કર્મપણે બંધ છે ત્યાં
એકેક કર્મસક્રમ મધ્યે ને સર્વ જથ્થાન્ય રસ છે તેના રચાસો (રસ
વિભાગ, રસ પલિત્તેક કે જેમાંનો એક રચાસ કેવળીની દષ્ટિએ
અવિભાગ્ય છે) સર્વ એવ થકી અનતાશુણા અધિક છે તેમાના ને

સરખાં સરખાં જઘન્ય રસના કર્મ પરમાણુઓનો સ્કંધ દલ (સમુદાય) તે વર્ગણા કહીયે

તેથી એક રસાંશે અધિક રસાંશવાળા કર્મ પરમાણુઓનો સ્કંધ તે ખીજ વર્ગણા તેથી જે રસાંશે ચઢતા કર્મ સ્કંધની ત્રીજી વર્ગણા એમ એકેક રસ વિભાગે ચઢતી ચઢતી વર્ગણા કરતાં અલવ્યથી અનતગુણી અને સિદ્ધના અનંતમા ભાગ પ્રમાણુ વર્ગણાનો સમુદાય તેનું નામ રસ સ્પર્શક કહીયે.

તે સ્પર્શકની ઉપરની વર્ગણાના રસ વિભાગ થકી એક રસ વિભાગે અધિક તથા જે રસ વિભાગે અધિક યાવત્ સર્વ જીવથી અનતગુણા રસ વિભાગે અધિક રસ સહિત જે કર્મ સ્કંધ દલ હોય એવા સ્કંધનો સમુદાય તે ખીજ સ્પર્શકની પ્રથમ વર્ગણા બાણવી.

તેથી એક રસ વિભાગે અધિક કર્મસ્કંધની સમુદાય તે ખીજ વર્ગણા એમ એકેક રસ વિભાગે ચઢતી ચઢતી અલવ્યથી અનતગુણી વર્ગણા હોય તેના સમુદાયને ખીજે સ્પર્શક કહીયે.

એમજ વળી સર્વ જીવથી અનતગુણુ રસ વિભાગે અધિક ભેળતા કર્મ સ્કંધના સમુદાયની ત્રીજી સ્પર્શકની પ્રથમ વર્ગણા એમ તે પણ પૂર્વોક્ત અલવ્યથી અનતગુણી એવી અનતવર્ગણાએ સ્પર્શક હોય એવા અનત સ્પર્શક જીવે પૂર્વે બાધ્યા છે તે માટે એને પૂર્વસ્પર્શક કહીએ તે મધ્યેથી દળ લઇને તે દળને પ્રકૃષ્ણ-વિશુદ્ધિના ઠરણથી અત્યંત રસહિન કરીને અપૂર્વ સ્પર્શક કરે કેમકે આ સંસાર મધ્યે પરિભ્રમણુ કરતા જીવે કોઈવારે બધઆશ્રી એવા રસસ્પર્શક નથી કર્યા પણ હમણા જ વિશુદ્ધિના ઉપયોગથી કરે છે તે ભણી એને અપૂર્વરસસ્પર્શક કહીએ

કિદ્દિકરણુદા એટલે ઉપર પ્રમાણે બતાવેલ રસહિન અપૂર્વ-સ્પર્શકના દળની અનતી કિદ્દિકરે, કિદ્દિક હોતા જે અપૂર્વસ્પર્શકથી વર્ગણા લઈ લઈને તેને અનતગુણુ રસહિનતાને પમાડીને ઘણું

આંતરે અંતરે યાપવું જેમ અસત્ કલ્પનાએ જેના એકસો રસ વિભાગ છે અથવા એકોતેરસો બહોતેરસો હતા તેના પાચ પદર પચ્ચીસ રસવિભાગ રાખવા તેને કિદ્દિ કહે છે વિશેષ સ્વરૂપ ઠન અથવા બાલુવો અનિવૃત્તિ કરણની વખતે વર્તતા હવને પૂર્વમ્પદ્ધકા દિકેનું સ્વરૂપ હોય.

(૬) મરણ્યુકત ગુણસ્થાનક-ચૈત્ત હુણસ્થાનકમાથી ત્રીણ બારણુ તેરણુ એ ત્રણ વહને શેષ ૧૧ હુણસ્થાનકે વર્તતા હવે મરણુને પામે છે માટે એને મરતા ગુણસ્થાનક કહે છે

નારહીનો ૧ દેવતાના ૧૩ એ ૧૪ હકકમા પહેલુ બીણુ અને ઘોણુ એ ત્રણ ગુણકાણા મરતા છે તિર્થવ્યપચ્ચેદ્રિના હકકમા પહેલુ બીણુ ઘોણુ ને પાચણુ એ ચાર મરતા ગુણકાણા છે.

પાચ સ્વાવર અને સમુહિમ મનુષ્યમા એક પહેલુ મરણુ હુણસ્થાનક છે ત્રણ વિજલેદ્રિય અને સમુહિમ તિર્થવ્ય પચ્ચેદ્રિયમા પહેલા બે મરતા ગુણસ્થાનક છે

મનુષ્યના હકકમા અગ્નિઆરેય મરતા ગુણસ્થાનક છે ગુણ હીઆમાં પહેલુ બે ઘોણુ એ બે મરતા ગુણસ્થાનક છે અનુતરે વિમાનમાં એક ઘોણુ ગુણસ્થાનક છે

(૭) શાશ્વતા ગુણસ્થાનક - ચૈત્ત ગુણસ્થાનકમાથી ૧, ૪, ૫, ૬, ૧૩ એ પાચ ગુણકાણે વર્તતા હવે સદાકાળે સાચીમા ભાવે છે છે, છે, ને છે માટે એ પાચ ગુણકાણાને શાશ્વતા કહેલ છે.

નારહીનો ૧ દેવતાના ૧૩ એ ૧૪ હકકમા પહેલુ ઘોણુ એ બે શાશ્વતા ગુણકાણા છે. પાચ સ્વાવર ત્રણ વિજલેદ્રિય એ ૮ હકકમા એક પહેલુ ગુણસ્થાનક શાશ્વતુ છે તિર્થવ્યપચ્ચેદ્રિયના હકકમા ૧-૪-૫ એ ત્રણ શાશ્વત ગુણસ્થાનક છે મનુષ્યના હકકમા શાશ્વતા પંચ ગુણ સ્થાનક છે

(૮) અશાશ્વત ગુણુસ્થાનકે-ચઉદ ગુણુસ્થાનકમાથી ૧-૪-૫-૬-૧૩ મા એ પાંચ વર્ણ શેષ નવ ગુણુસ્થાનકે પ્રવર્તતા જીવો ક્યારેક હોય અને ક્યારેક ન હોય એટલે એ નવ ગુણુસ્થાને વિરહ પડે છે માટે અસાશ્વતા કહેલ છે

નારકીનો ૧ દેવતાના ૧૩ તિર્યચ પચે દ્રિયનો ૧ એ ૧૫ દ ડકમાં અશાશ્વતા ખીભુ અને ત્રીભુ એ જે ગુણુસ્થાનક છે ત્રણ વિગલે દ્રિયમા એક ખીભુ ગુણુસ્થાનક છે મનુષ્યના દ ડકમાં અશાશ્વતા નવે ગુણુસ્થાનક છે પાંચ સ્થાવરમા અશાશ્વતું એકે ગુણુસ્થાનક નથી.

(૯) ગુણુસ્થાનકે સ્પર્શના નારકીનો ૧ દેવતાના ૧૩ એ ૧૪ દ ડકવાળા જીવો પહેલા ૪ ગુણુસ્થાનક સ્પર્શે તિર્યચ પચે દ્રિયના દ ડકમા પહેલા ૫ ગુણુસ્થાનક સ્પર્શે મનુષ્યના દ ડકમા ચઉદે ગુણુ-ઠાણુ સ્પર્શે યુગલીઆ પહેલું અને ચોથું એ જે ગુણુઠાણુ સ્પર્શે. ત્રણ વિગલે દ્રિય અને સમુદ્દિમ તિર્યચ પચે દ્રિયને પહેલા જે ગુણુ ઠાણુ સ્પર્શે પાંચ સ્થાવર ને સમુદ્દિમ મનુષ્યને ૧ પહેલું ગુણુઠાણુ સ્પર્શે પાચ અનુત્તર વિમાનવાલા દેવને ૧ ચોથુ ગુણુઠાણુ સ્પર્શે તીર્થ કર ૪, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૪ એ નવ સ્પર્શે અન્યલિંગે સિદ્ધા ૪, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૨, ૧૩, ૧૪ એ આઠ સ્પર્શે

(૧૬) સમકિત દ્વાર

તત્ત્વાનામર્પ્યાનાંશ્રદ્ધાનં તત્ત્વેન વાપ્યાનાંશ્રદ્ધાનં તત્ત્વાર્થ
શ્રદ્ધાનમ્ તત્સમ્યગ્દર્શનમ્ તત્ત્વેન આવતો નિશ્ચિત્ત મિત્યર્થઃ
જેન શાસ્ત્રોથી પ્રતિપાદન કરાએલ તત્ત્વભૂત પદાર્થોમા શ્રદ્ધા અથવા તત્ત્વથી જે અર્થોનુ શ્રદ્ધાન છે તેને તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન કહે છે તે જે તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનને સમ્યગ્દર્શન કહે છે તત્ત્વના યથાર્થ (નિશ્ચિયાત્મક) ભાવોમા રૂચી-પ્રતિતી-નિશ્ચય-શ્રદ્ધા તેને સમ્યગ્દર્શન કહે છે. સમકિતનુ આ લક્ષણુ તત્ત્વાર્થ સૂત્રના ભાષ્યમા કહેલ છે.

સમક્રિત પાંચ પ્રકારે છે તેનાં નામ—(૧) ઉપશમ સમક્રિત, (૨) ક્ષયોપશમ સમક્રિત, (૩) ક્ષાયિક સમક્રિત, (૪) વેદક સમક્રિત, (૫) સાસ્વાદન સમક્રિત.

ઉપશમ સમક્રિત એટલે ધ્યાન મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિ તથા આંત્રિ મોહનીયની ૪ પ્રકૃતિ તે બનતાનુંબધીની ઘોઠકરી એ સાત પ્રકૃતિના સત્તામા સહેલા હલોને શુદ્ધ ઉપયોગથી ઉદયમા ન આવવા દીએ, રાખથી ઢાંકેલા અગારાની જેમ ઢાંકી રાખે, ઉપશમાવી રાખે એવી શુદ્ધ ભાવનામા પ્રવર્તતી આત્મિક શક્તિને ઉપશમ સમક્રિત કહે છે સગીના ૧૯ દહકના પર્યાપ્તામા ઉપશમ સમક્રિત હોય.

ક્ષયોપશમ એટલે પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિના હળો જે ઉદયમાં આવ્યા તેને શુદ્ધ અભ્યવસાયથી નિરસ કરી પ્રદેશોને લોખવીને ક્ષય કરે અને સત્તામાં સહેલા અનુહસદળોને ઢાંકે હળાવે એવી જે આત્મિકશક્તિ તેને ક્ષયોપશમ સમક્રિત કહે છે તે અસખ્યાતિવાર આવે. ક્ષયોપશમ સમક્રિત સગીના ૧૯ દહકમા હોય.

ક્ષાયિક એટલે ઉદયમાં આવેલા અને અનુહય એટલે સત્તામાં રહેલા પૂર્વોક્ત ૭ પ્રકૃતિનાં હળોને આકર્ષાને સવધા ક્ષય કરે એવી જે ઉત્કૃષ્ટ આત્મિકશક્તિ તેને ક્ષાયિક સમક્રિત કહે છે એ શક્તિરૂપ સમક્રિત તે આત્માને ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ ગુણ છે એ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી જીવ પાસેથી તે ગુણ જતો નથી. ક્ષાયિક સમક્રિત વૈમાનિક રૂવમાં કર્મભૂમિ અને અકર્મભૂમિના મનુષ્યમા, તિર્થંજી પુત્રલીકર્મ અને પેલી ત્રણ નરકે હોય.

- 1

વેદક એટલે સમ્યક્ત્વ મોહનીયના ઉદયમા આવેલા કર્વ હળોને વેદી નિર્વરી નાખવાના જે ઘરમા છેલ્લા સમયમાં પ્રવર્તતી આત્મિક શક્તિને વેદક સમક્રિત કહે છે એ સમક્રિત જીવને એક જ વખત આવે એ સમક્રિતની ૧ સમયની સ્થિતિ છે ત્યારપછી અવસ્ય ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામે. આ સમક્રિત ક્રમ મનુષ્યમા જ હોય.

સાસ્વાદન એટલે ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પડતા મિથ્યાત્વે આવતા ફક્ત છ આવલિકા અને સાત સમય સુધી જે ભાવનું રહેવું તે શક્તિને સાસ્વાદન સમકિત કહે છે એ સમ્યક્ત્વ પાંચ વખત આવે તથા ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પણ પાંચ વખત આવે

ચાર ગતિ આથી પાંચે સમકિત હોય પાંચ સ્થાવરમાં એકે સમકિત નથી ત્રણ વિગલે દ્રિય ના અપર્યાપ્તામા તથા અસ જ્ઞીતિર્યાચ પચ્ચે દ્રિયના અપર્યાપ્તામા તથા સર્જીના ૧૬૬ ઈકમા સાસ્વાદન સમકિત છે

(૧૭) મિથ્યાત્વ દ્વાર.

મિથ્યાત્વ એટલે નવતત્ત્વ સખધી વિપરીત જ્ઞાન, અથવા અજ્ઞિ, કદાચ્છરૂપ તે મિથ્યાત્વ તેના પ લેહ છે તેના નામ— (૧) અભિગ્રહીક મિથ્યાત્વ, (૨) અણુભિગ્રહીક મિથ્યાત્વ, (૩) અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ, (૪) શાશ્વિક મિથ્યાત્વ, (૫) અણુભોગ મિથ્યાત્વ

૧ અભિગ્રહીક એટલે ગુણ અવગુણ વિચાર્યા વિના જે કુમત અહુણ કર્યો તેને જ લલો જાણે અને ખીજની નિહા કરે. કહે કે અમારા પૂર્વજે કરતા હતા તે અમે પણ કરશુ ઈત્યાદિક પરીક્ષા કર્યા વિના જે પોતાના ધર્મનો કદાચ્છ હોય તેને અભિગ્રહીક મિથ્યાત્વ કહે છે

૨ અનભિગ્રહીક એટલે જેણે કરી સર્વ દર્શન લલા છે એમ કહે પણ કોઈ વિશેષપણ જાણે નહી એવો કોઈ એક મધ્યસ્થ પરિણામે ગુણ અવગુણની પરિક્ષા કરે નહિ તેને અનભિગ્રહીક મિથ્યાત્વ કહે છે

૩ અભિનિવેશ એટલે પોતાનું અસત્ય વચન સ્થાપવા માટે સત્ય વચનને મરડે, કુચુકિત માડે, સમન્વયો છતા પોતાનો હક ન મૂકે, તેને અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ કહે છે

૪ શાશ્વિક એટલે જિનોકત તત્ત્વને વિષે સશય ધરતો

રહે એટલે શુરુગીતાઈની સામગ્રી છતાં પણ મનમાં વિચારે જે કુ
બે પૂછીય તો રજે મુજને શુરુ જ્ઞાની બલુશે એમ બાળીને
વીતાઈ શુરુને પૂછે નહીં, સશયવ તથાકો તથા અવિશ્વાસી થકો રહે.
તેને સશયિક મિથ્યાત્વ કહે છે.

અનાલોગ એટલે જે યદી કેઈ પણ દર્શન કુદૂબહુ ન
બલે જેમ મૂર્ખા પામેલો મનુષ્ય કહુનો રસ તથા સાકરનો રસ
વિશેષ ન બલે તેની પકે જે એકે દ્રિયાદિકે છલે છે તે તત્વાત્મ
ન બલે માટે એ સદુ અનાલોગિક મિથ્યાત્વવત છે એને અના-
લોગિક મિથ્યાત્વ કહે છે

પાત્ર સ્થાવર અને ત્રણ વિગલે દ્રિય સમુચ્છિંમ તિર્થંક પથે
દ્રિય તથા સમુચ્છિંમ મનુષ્ય એટલાને એક અનાલોગિક મિથ્યાત્વ
છે. એવ નારકીઆદિકે સહીના ૧૬ ૬૬૪માં પાથે મિથ્યાત્વ છે

૧૮ દષ્ટિદ્વાર

દષ્ટિ- સાથા જોતા તત્વપૂર્વક જે અવલોકન કરવું તેને દેષ્ટિ
કહીએ તે દષ્ટિ ત્રણ પ્રકારની છે (૧) સમ્યક્દષ્ટિ, (૨) મિથ્યાત્વ
દષ્ટિ, (૩) મિત્ર દષ્ટિ.

૧ સ્ત્રી વીતરાજે કહેલા વસ્તુ તત્વની જ્ઞાન પ્રમાણે આત્મ
ખરિણુતિ થાય તેને સમ્યક્દષ્ટિ કહે છે ૨. સમ્યક્દષ્ટિના લક્ષણથી
જે વિપરીત તેને મિથ્યા દષ્ટિ કહે છે ૩ સાક્ષ જ્ઞાનવા માકું
જ્ઞાન મેલને વિષે જે સરખાપણાનો જાન થાય તેને મિત્રદષ્ટિ કહે છે.

નારકીનો ૧ જવનપતિના ૧૦ અવરનો ૧ અયોતિપિનો ૧
એ ૧૩ ૬૬૪માં ત્રણ દષ્ટિ છે પાત્રસ્થાવરમાં ૧ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ છે
ત્રણ વિગલે દ્રિયમાં ૧ સમ્યક્ દષ્ટિ ૨ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ છે તિર્થંક
પથે દ્રિયના ૬૬૪માં સહીને ત્રણ દષ્ટિ છે અને જ્ઞાસહીને બે દષ્ટિ
છે તે સમ્યક્ દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ.

મનુષ્યના દંડકમા કર્મભૂમિના મનુષ્યને ત્રણ દષ્ટિ છે. ત્રીસ અકર્મભૂમિના યુગાલીઆના ક્ષેત્રમાં મિથ્યા દષ્ટિ અને સમ્યગ્ દષ્ટિ છે. છયન્ન અંતરદ્વીપના યુગલિયા મનુષ્ય તથા સમુદ્ધિમ મનુષ્ય એટલા-ઓને ૧ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ છે.

વૈમાનિકના દંડકમા બાર દેવલોકમા ત્રણ દષ્ટિ છે. નવઐવેયકમાં બે તે સમ્યગ્દષ્ટિ ૨ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ છે. પાચ અનુત્તર વિમાનમાં ૧ સમ્યગ્દષ્ટિ છે.

૧૯ જ્ઞાન દ્વાર.

જ્ઞાન - જેણે કરી વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણીએ, ગુણુપર્યાયે કરી વસ્તુનો નિર્ણય યથાર્થપણે કરીએ તેનું નામ જ્ઞાન. અથવા સામાન્ય વિશેષાત્મક વસ્તુને વિષે વિશેષ ગ્રહણાત્મક જે બોધ તેનું નામ જ્ઞાન કહેવાય છે. તે (૧) મતિજ્ઞાન, (૨) શ્રુતજ્ઞાન, (૩) અવધિજ્ઞાન, (૪) મનપર્યાવજ્ઞાન, (૫) કેવલજ્ઞાન એમ જ્ઞાનના પાચ પ્રકાર છે.
૧. પાંચ ઈન્દ્રિય તથા મનવડે નિયત વસ્તુનું જીવને જે જ્ઞાન તેનું નામ મતિજ્ઞાન.

સાંભળવાથી જાણીએ એટલે સમ્યક્ પ્રકારે ઉપયોગપૂર્વક શાસ્ત્ર જાણવા વાચવા તથા સાંભળવાથી વસ્તુનું જીવને જે જ્ઞાન થાય તેનું નામ શ્રુતજ્ઞાન. મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન સાથે જ હોય, શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાન પૂર્વકજ હોય છે

ઈન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષા વિના મર્યાદા પ્રમાણે રૂપી વસ્તુનું જીવને જે જ્ઞાન થાય તેનું નામ અવધિજ્ઞાન. ૪ સસી પચેન્દ્રિય જીવના મનોગત ભાવનું અર્થાત્ મનચિતિત અર્થનું જીવને જે જ્ઞાન થાય તેનું નામ મનપર્યાવજ્ઞાન.

૫. સ પૂર્ણ લોકાલોકનું તથા જીવ અજીવના સર્વ ગુણુપર્યાયેનું તથા રૂપી અરૂપી સર્વ વસ્તુઓનું જીવને જે ત્રીકાલિક જ્ઞાન એકી

સાથે ધ્યાવ તેનું નામ કૈવળજ્ઞાન સર્વ જ્ઞાનાવસ્થુતીય કર્મનો કષ્ટ
 મવાથી આવરણુ ત્રપ ઉપાધી રહિત કૈવળજ્ઞાન સર્વથી એકલ પ્રકા
 રનું છે અને બાકીના ચારે જ્ઞાન જ્ઞાનાવસ્થુતીય કર્મના ક્ષયોપશમ
 પ્રમાણે ઘણા પ્રકારના છે મતિજ્ઞાન ને શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ છે અને
 અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યાવજ્ઞાન દેશથી પ્રત્યક્ષ છે તથા કૈવળજ્ઞાન
 સર્વથી પ્રત્યક્ષ છે

દેવતાના તેર હડક, નારકીનો ૧, સરી તિર્થંથ પચ્ચેદ્રિય
 એ ૧૫ હડકમા જ્ઞાન ૩ છે તે (૧) મતિજ્ઞાન, (૨) શ્રુતજ્ઞાન, (૩)
 અવધિજ્ઞાન મનુષ્યના હડકમાં પદર કર્મભૂમીમા પચ્ચે જ્ઞાન
 ત્રીસ અકર્મભૂમીમા ત્રણ વિગલેદ્રિયના અપર્યાપ્તમા અને સમુષ્ણિમ
 તિર્થંથ પચ્ચેદ્રિય અપર્યાપ્તમા જે જ્ઞાન છે તે ૧ મતિજ્ઞાન ૨ શ્રુતજ્ઞાન
 છપન અંતરદ્વીપમા મનુષ્ય સમુષ્ણિમ મનુષ્ય અને પાચ સ્થાવર
 એટલામા જ્ઞાન નથી

(૨૦) અજ્ઞાન દ્વાર

અજ્ઞાન- અનવધર્માત્મક વસ્તુને માહનીય કર્મના ઉદયથી
 દેહાદ્ય એકરૂપથીજ બાણે. સસારહેતુ તેને માહકહેતુ બાણે એકતિ
 પ્રહંણુ કરવારૂપ અથવા ત્યાગ કરવારૂપ એમ એકાતે જ વસ્તુ સ્વરૂપ
 માને, પણ ઉભયરૂપ ન બાણે માટે ગિચ્ચાત્વના ઉદયે કરીને ગિચ્ચા-
 ત્વીનું બાણપણુ તે અજ્ઞાનરૂપ જ હોય તે (૧) મતિજ્ઞાન, (૨)
 શ્રુતજ્ઞાન, (૩) વિભજ્ઞાન એમ ત્રણ પ્રકારના અજ્ઞાન હયા છે

દેવતાના ૧૩ નારકીનો ૧, તિર્થંથ પચ્ચેદ્રિયનો ૧, મનુ
 ધ્યનો ૧ એ ૧૬ હડક ૥ ત્રણ અજ્ઞાન છે પાચ સ્થાવર, ત્રણ
 વિગલેદ્રિય, યુગલીમા, સમુષ્ણિમ તિર્થંથ તથા સમુષ્ણિમ મનુષ્ય
 એટલામા જે અજ્ઞાન છે તે ૧ મતિ અજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૫ અનુતર
 વિમાનમા અજ્ઞાન નથી

(૨૧) દર્શન દ્વાર.

દર્શન- સામાન્યપણે નિરાકારોપયોગરૂપ વસ્તુને જે અવ-
બોધ તેનું નામ દર્શન તે (૧) ચક્ષુ દર્શન, (૨) અચક્ષુ દર્શન, (૩)
અવધિ દર્શન, (૪) કેવળ દર્શન એમ ચાર પ્રકારે દર્શન છે.

૧ ચક્ષુ દર્શન- ઘટાદિ પદાર્થોને આખો વડે સમાન્યપણે
દેખવું તે ૨ અચક્ષુ દર્શન- એટલે ચક્ષુ સિવાય બાકીની ઇન્દ્રિયો
જે સ્પર્શન, રસન, ઘ્રાણુ, શ્રોત્ર અને નોઈન્દ્રિય જે મન એણે કરી
શબ્દાદિક અર્થનો સામાન્યાવબોધ થાય તે અચક્ષુ દર્શન.

૩ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ એ ચાર મર્યાદામા રહ્યાં જે રૂપીદ્રવ્યો
તેનો સામાન્યાવબોધ તે ત્રીણુ અવધિ દર્શન. ૪. ત્રિકાલિક સર્વ
દ્રવ્યો પર્યાયોનું સ્પષ્ટ નિરાવરણ અપ્રતિપાતી યુગપત દર્શન તે ચોથું
કેવળ દર્શન બાણુવું એ ચાર દર્શન અનાકાર છે.

પાંચ સ્થાવર બેઈન્દ્રિય તેઈન્દ્રિય એ સાત દહકમા ૧ અચક્ષુ
દર્શન છે, ચૈર્દિન્દ્રિયમા તથા અસજી તિર્યચ પચેન્દ્રિય, યુગલીઆ
અને સમુર્ચ્છમ મનુષ્ય એટલામા પહેલા બે દર્શન છે. નારકીનો
૧, દેવતાના ૧૩ તિર્યચ પચેન્દ્રિયનો ૧ એ ૧૫ દહકમા પહેલા
ત્રણુ દર્શન છે મનુષ્યના દહકમા ચારે દર્શન છે

(૨૨) ઉપયોગ દ્વાર.

(૧) વ્યાખ્યા મૂળ ઉપયોગ બે પ્રકારનો છે- (૧) સાગારો-
વઉતા (૨) અણાગારોવઉતા ઉપયોગ એટલે વસ્તુને ઓળખવા,
બાણુવા, પ્રકાશવાને વિષે જે વ્યાપાર થાય તેનું નામ ઉપયોગ. એ
જીવનુ લક્ષણ જીવ સ્વભાવે ચેતનારૂપ બાણુવું તે ઉપયોગ સાકાર
અને નિરાકાર એમ બે પ્રકારે છે

૧ તેમાં દરેક વસ્તુને વિશેષ ભેદ (વિકલ્પ) પૂર્વક, દ્રવ્ય, ગુણ
પર્યાયોના ભેદ પૂર્વક અહણુ કરવી એ જ તેનો પરિણામરૂપ આકાર તે

એનાથી યાચ તે સાકારોપયોગ કહેવાય છે તે જ્ઞાન અજ્ઞાન એ બન્ને ઉપયોગરૂપ છે

૨ ઉપરોક્ત લક્ષણોથી વિજ એટલે બલિ ગુણ ક્રિયાદિ વિશેષણ રહિત તથા 'વસ્તુના આકાર રહિત સામાન્ય સત્તા અથવા આભાસ માત્ર, ગુણપર્યાયિના વિકલ્પ વગર કાંઈક છે એવું દેખીએ તે દર્શનને અનાકાર ઉપયોગ કહે છે એ સાકાર અને નિરાકાર બન્ને બલતના ઉપયોગો ધ્યાવીસે ૬૬૭મા છે

(૨) સાકારોવૃત્તા ઉપયોગ સાકાર ઉપયોગના આઠ પ્રકાર છે તે પાચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન નારહીનો ૧ દેવતાના ૧૩ તિર્થંચ પચેન્દ્રિયનો ૧ એ ૧૫ ૬૬૭મા સાકારોપયોગ ૬ છે તે જ્ઞાન ત્રણ પહેલા અને અજ્ઞાન ૩/એવ ૬ છે

મનુષ્યના ૬૬૭મા આઠેય છે, ત્રણ વિગલેન્દ્રિયમાં તથા અસજી તિર્થંચ પચેન્દ્રિય અને મુગલીબા એટલાઓમાં ચાર છે તે પહેલા બે જ્ઞાન અને પહેલા બે અજ્ઞાન. પાચ સ્થાવરમા તથા સમુદ્રિયમ મનુષ્યમાં સાકાર ઉપયોગ બે છે તે પહેલા બે અજ્ઞાન બહુવા. ૫ અનુત્તર વિમાનમાં સાકારોપયોગ ૩ છે તે 'પહેલા ત્રણ જ્ઞાન બહુવા.

(૩) અણુઆરોવૃત્તા ઉપયોગ નિરાકાર ઉપયોગના ચાર પ્રકાર ૩ તે ઘાર પ્રકારના દર્શન બહુવા. તેનો વિસ્તાર ધ્યાવીસ ૬૬૭ આશી દર્શનદ્વારની પેઠે બહુવો.

(૫) ઉત્તર ઉપયોગ ઉત્તર ઉપયોગ બાર પ્રકારે છે- તે ૫ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન અને ૪ દર્શન એમ ૧૨ છે મનુષ્યના ૬૬૭મા બાર ઉપયાગ છે નારહીનો ૧, દેવતાના ૧૩, તિર્થંચ પચેન્દ્રિયનો ૧ એમ ૧૫ ૬૬૭મા ત્રણ જ્ઞાન પહેલા, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, પ્રથમ એમ ૯ છે પાચ સ્થાવરમા પ્રથમ બે અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુ

દર્શન એ ત્રણ છે ખેદદ્રિય તેદદ્રિયમા બે જ્ઞાન પહેલા અને બે અજ્ઞાન તથા ૧ અચક્ષુ દર્શન એમ પાચ છે ચરિરિ દ્રિયમાં તથા સમુચ્છિમ તિર્યચમા અને ત્રીસ અકર્મભૂમિ એટલામા ઉપયોગ ૬ છે તે ૨ જ્ઞાન ૨ અજ્ઞાન ૨ દર્શન. છપ્પત્ર અતરદ્વીપામાં તથા સમુચ્છિમ મનુષ્યમા ઉપયોગ ૪ છે તે ૨ અજ્ઞાન ૨ દર્શન એવ ૪ જાણવા પાચ અનુત્તર વિમાનમા ૬ ઉપયોગ છે તે ૩ જ્ઞાન ૩ દર્શન એ ૬ જાણવા.

(૫) પાશણ્વીઆ ઉપયોગ પાશણ્વીઆ એટલે વસ્તુને સ્પષ્ટ પ્રમાણથી જાણી દેખી શકે તેવા ઉપયોગ ૯ છે તે મતિજ્ઞાન વર્જિને શેષ ૪ જ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન વર્જિને શેષ બે અજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શન વર્જિને શેષ ત્રણ દર્શન એ નવ પાશણ્વીઆ ઉપયોગ છે

મનુષ્યના દડકમા પાશણ્વિયા ઉપયોગ નવ છે દેવતાના ૧૩, નારકીનો ૧, તિર્યચ પચેદ્રિયનો ૧, એ ૧૫ દડકમા પાશણ્વિયા ઉપયોગ ૬ છે તે-(૧) શ્રુતજ્ઞાન, (૨) અવધિજ્ઞાન, (૩) શ્રુતઅજ્ઞાન, (૪) વિલગજ્ઞાન, (૫) ચક્ષુદર્શન, (૬) અવધિદર્શન એ ૬ છે પાચ સ્થાવરમા પાશણ્વિયા ઉપયોગ ૧ તે શ્રુતઅજ્ઞાન છે ખેદદ્રિય, તેદદ્રિય એ બે દડકના અપર્યાપ્તામા પાશણ્વિયા ઉપયોગ બે છે તે શ્રુતજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન

ચૌરિદ્રિયમા તથા અસજી તિર્યચ પચેદ્રિયના અપર્યાપ્તામા તથા ત્રીસ અકર્મભૂમિમા પાશણ્વિયા ઉપયોગ ૩ છે તે (૧) શ્રુતજ્ઞાન, (૨) શ્રુતઅજ્ઞાન, (૩) ચક્ષુદર્શન ૫૬ અતરદ્વીપા તથા સમુચ્છિમ મનુષ્યમા શ્રુતઅજ્ઞાન અને ચક્ષુદર્શન એ બે છે અનુત્તર વિમાનમા (૧) શ્રુતજ્ઞાન, (૨) અવધિજ્ઞાન, (૩) ચક્ષુદર્શન, (૪) અવધિદર્શન એ ૪ પાશણ્વિયા ઉપયોગ છે શ્રુતજ્ઞાન કે અજ્ઞાનની બાબતમા પ્રત્યક્ષ નથી પણ ત્રિત્રામણુ અથવા મનથી પદાર્થ રચનાને આકારે છે અને અસજીને ઓઘ સજાએ આલામ રૂપ સમજવુ.

(૬) અપારશ્ચિયા ઉપયોગ - અપારશ્ચિયા એટલે વસ્તુને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જોઈ જાણી શકતા નથી પણ અનુમાન પ્રમાણથી જોઈ જાણી શકે છે તેવા ઉપયોગ ૩ છે—(૧) મતિજ્ઞાન, (૨) મતિઅજ્ઞાન, (૩) અવ્યક્ષુદ્દર્શન.

સરીના ૧૬ ૬૬૭૧૧ ત્રણ વિગલેન્દ્રિયના ૩ ૬૬૭૧૧ તથા સમુચ્છિન્ન તિર્થંક્યમા અને ત્રીસ અકર્મભૂમિમા, એટલાઓમા અપારશ્ચિયા ઉપયોગ ૩ છે પાચ સ્થાવર, ૫૬ અતરદ્વીપા અને સમુચ્છિન્ન મનુષ્ય એટલામા અપારશ્ચિયા બે ઉપયોગ છે તે મતિજ્ઞાન અને અવ્યક્ષુદ્દર્શન ૫ અનુતર વિમાનમા મતિજ્ઞાન અને અવ્યક્ષુદ્દર્શન એ બે ઉપયોગ છે

(૭) સાગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ - મતિજ્ઞાન વર્જિને શેષ ૪ જ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન વર્જિને શેષ બે અજ્ઞાન એ ૩ સાગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ કહેવાય છે મનુષ્યના ૬૬૭૧૧ સાગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ ૬ છે દેવતાના ૧૩, નારહીનો ૧, તિર્થંક્ય પચ્ચેન્દ્રિયનો ૧ એ ૧૫ ૬૬૭૧૧ સાગાર પારશ્ચિયા ૪ ઉપયોગ છે તે (૧) સુતજ્ઞાન, (૨) અવધિજ્ઞાન, (૩) સુતઅજ્ઞાન અને (૪) વિભગજ્ઞાન.

ત્રણ વિગલેન્દ્રિયમા તથા સમુચ્છિન્ન તિર્થંક્ય, ત્રીસ અકર્મ ભૂમિમા એટલામા સુતજ્ઞાન સુતઅજ્ઞાન એ બે સાગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ ૩ પાચ સ્થાવર, ૫૬ અતરદ્વીપા અને સમુચ્છિન્ન મનુષ્ય એટલાઓમા સાગાર પારશ્ચિયા ૧ સુતઅજ્ઞાન છે પાચ અનુતર વિમાનમા સાગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ ૨ છે તે સુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન.

(૮) અણુગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ - અવ્યક્ષુદ્દર્શન વર્જિને શેષ ૩ દર્શન તે અણુગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ કહેવાય છે મનુષ્યના ૬૬૭૧૧ ૩ છે દેવતાના ૧૩, નારહીનો ૧, તિર્થંક્ય પચ્ચેન્દ્રિયનો ૧ એ ૧૫ ૬૬૭૧૧ અણુગાર પારશ્ચિયા ઉપયોગ બે છે તે અવ્યક્ષુદ્દર્શન, અને અવધિદર્શન ચૌદ્વિદ્યમા, અસરી તિર્થંક્ય પચ્ચે દિવર્મા, મુજલીઆમા સમુ

ચિહ્ન મનુષ્ય એટલાઓમા અણુગાર પાશણિયા એક ત્રણદર્શન છે પાત્ર સ્થાવર, ખેઈદ્રિય તેઈદ્રિય એ ૭ દંડકમા અણુગાર પાશણિયા ઉપયોગ નથી.

(૯) સાગાર અપાશણિયા ઉપયોગ :- સાગાર અપાશણિયા ઉપયોગ ખે છે તે (૧) મતિજ્ઞાન (૨) મતિઅજ્ઞાન. પાત્ર સ્થાવર, પદ અતરદ્વીપ, સમુચ્ચિહ્ન મનુષ્ય એટલામા સાગાર અપાશણિયા ઉપયોગ એ મતિઅજ્ઞાન છે

દેવતાના ૧૩, નારકીનો ૧, તિર્યંચ પચેદ્રિયનો ૧, મનુષ્યનો ૧, વિગલેદ્રિયના ૩ એ ૧૯ દંડકમા સાગાર અપાશણિયા ખે ઉપયોગ છે પાત્ર અનુત્તરવિમાનમા સાગાર અપાશણિયા ઉપયોગ એક મતિજ્ઞાન છે

(૧૦) અણુગાર અપાશણિયા ઉપયોગ :- અણુગાર અપાશણિયા ઉપયોગ એક અચક્ષુદર્શન છે નારકી આદિક ચાવીસે દંડકમા અણુગાર અપાશણિયા એક અચક્ષુદર્શન ઉપયોગ જાણવો.

૨૩ ચારિત્ર દ્વાર.

વ્યાખ્યા - દ્રવ્યથી સાવધ જોગનો ત્યાગ અને ભાવથી જીવના શુદ્ધ સ્વભાવમા લઈ જાય તે ચારિત્ર

ચારિત્ર પાત્ર પ્રકારનુ છે-(૧) સામાયિક ચારિત્ર, (૨) છેદોપ સ્થાપનિય ચારિત્ર, (૩) પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, (૪) સૂક્ષ્મ સપરાય ચારિત્ર, (૫) યથાખ્યાત ચારિત્ર ૧ સામાયિક એટલે જોનાથી આત્માને સમ્યક્ પ્રકારે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્યથી સમતા શુભનો લાભ થાય તેને સામાયિક ચારિત્ર કહે છે.

૨ જ્ઞેદ કાપલુ ઉપ સમીપે સ્થાપનીય આરોપણ કરવુ. છેદોપસ્થાપનીય તે પૂર્વપર્યાયનો છેદ કરી નવીનપર્યાયનો એટલે ફરીથી પચમહાવ્રતનુ સ્થાપન કરવુ તેને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહે છે.

પરિહાર ત્યાગવા લાયક વિશુદ્ધ અત્મત શુદ્ધ નિર્મલ પરિહાર વિશુદ્ધ તે જેનાથી ચાસ્ત્રને મલીનતા ઉપજે એવા અશુદ્ધ ભાવોને ત્યાગ કરે અને જેનાથી ચાસ્ત્રની વિશેષ નિર્મલતા ઉત્પન્ન થાય એવા વિશુદ્ધ ભાવોને અગીકાર કરે તેને પરિહાર વિશુદ્ધ ચાસ્ત્ર કહે છે

૪ સૂક્ષ્મ અત્મત પાતલી સપરાય લોભરૂપ ક્રિયા જે હલ પ્રવર્તે છે તેને સૂક્ષ્મ સપરાય ચાસ્ત્ર કહે છે એ ચાસ્ત્ર દશમા શુલ્ક સ્થાનક સિવાય બીજા શુલ્કસ્થાનકે ન હોય

૫ ક્ષપકે અથવા ઉપરામ એણી દ્વારા દશમા શુલ્કસ્થાનકથી ઉપરના શુલ્કસ્થાનકે ચઢવાને સહાયતા મહદ આપનાર જે ચાસ્ત્ર તેને અધ્યાખ્યાત ચાસ્ત્ર કહે છે યજ્ઞ જેમ, જે પ્રમાણે આત્મ્યાત વીર્ષકરણે કહેલું મતલબ કે એ ચાસ્ત્રવાલો જિનવચન પ્રમાણે કહે છે અને તે જ પ્રમાણે આચરણ કરે છે માટે અધ્યાખ્યાત ચાસ્ત્ર કહે છે મનુષ્યના દહકમા પાંચ ચાસ્ત્ર છે શેષ ૨૩ દહકમાં એકે ચાસ્ત્ર નથી.

વિશેષપણે જણવાને એકે ધ્યે ચાસ્ત્રે (૧) લેહ, (૨) વેદ, ૩ રાગ, (૪) નિર્મલ, (૫) જ્ઞાન, (૬) લિંગ, (૭) શરીર, (૮) ક્ષેત્ર, (૯) કાલ, (૧૦) ગતિ, (૧૧) યોગ, (૧૨) ઉપયોગ, (૧૩) ક્યામ, (૧૪) લેશ્યા, (૧૫) શુલ્કસ્થાનક, (૧૬) ભવ, (૧૭) આકર્ષ, (૧૮) ભાવ, (૧૯) અરૂપ બહુત્વ—એ ૧૯ ગોણ સંસેરે કહે છે

૧ સામાજિક ચાસ્ત્રના બે લેહ છે—(૧) ધર્ત્વરિક ને (૨) માવત્કથિક તેમા ધર્ત્વરિક એટલે સ્વરૂપકાળનું ને તે પહેલા તથા છેલા વીર્ષકરણ વાણમાં હોય અને માવત્ કથિક એટલે ધણા કાળનું તે ૨૨ વીર્ષકરણ વાણમાં તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા હોય છે.

છેદોપસ્થાપનિક ચાસ્ત્રમા બે લેહ છે—(૧) સાતિઆર, (૨) નિરતિઆર તેમા સાતિઆર એટલે મૂળશુલ્કપાતિને પ્રામસિતરૂપ

હોય અને નિરતિચાર એટલે ઇત્વરિક સામાયિકવત નવદીક્ષિતને વડી દીક્ષારૂપ હોય છે તથા ભરત ઇસ્વતના છેલા તીર્થ કરના શાસનમાં ભળનાર સાધુને હોય છે

પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રના બે ભેદ છે—(૧) નિર્વિંશ માનસિક અને (૨) નિર્વિષ્ટકાયિક નિર્વિંષ માનસિક એટલે કર્મ નિર્જરા અર્થે તપો વિશેષ કરનારા, આ ચારિત્રના આસેવક, તે કલ્પમાં પ્રવર્તતા હોય તેને હોય

નિર્વિષ્ટકાયિક એટલે આ ચારિત્રમાં પ્રવર્તતાના વૈયાવચ્ચા દિકના કરનારને હોય સૂક્ષ્મ સપરાય ચારિત્રના બે ભેદ છે (૧) વિશુદ્ધ માનસિક, (૨) સકિલ્ષ્ટમાનસિક

વિશુદ્ધ માનસિક એટલે ઉપશમ શ્રેણીએ તથા ક્ષપક શ્રેણીએ ચડતાં જીવને વિશુદ્ધ પરિણામ રૂપ હોય છે. સકિલ્ષ્ટ માનસિક એટલે ઉપશમ શ્રેણીથી પડતા જીવને સકિલ્ષ્ટ પરિણામ રૂપ હોય છે

યથાખ્યાત ચારિત્રનાં બે ભેદ છે—(૧) છાન્નસ્થિક (૨) કૈવલિક છાન્નસ્થિક અગિયારમા તથા બારમા ગુણુસ્થાનકે વર્તતા જીવોને હોય છે

કૈવલિક તે તેરમા તથા ચૌદમા ગુણુસ્થાનકે હોય છે ૧ સામાયિક તથા છેદોપસ્થાપનિય ચારિત્ર સવેદીને અથવા અવેદીને પણ હોય તેમા સવેદીને સ્ત્રી, પુરુષ અને કૃત નપુસક એમ ત્રણે વેદે હોય અવેદીને ઉપશમવેદી તથા ક્ષપક વેદીને હોય છે.

પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર સવેદી એટલે પુરુષવેદવાળાને અથવા કૃતિમ નપુસકવેદવાળાને હોય છે સૂક્ષ્મ સપરાય તથા યથાખ્યાત ચારિત્ર અવેદી એ ઉપશમ તથા ક્ષપક શ્રેણીગતને હોય છે.

પહેલેથી ચાર ચારિત્ર સરાગી હોય અને મધ્યાખ્યાત ચારિત્ર વીતરાગી હોય છે ઇતિ નિર્ભયના છ શ્લોક છે -

(૧) પુલાક, (૨) બકુસ, (૩) પ્રતિસેવનાકુશીલ, (૪) કપાય કુશીલ, (૫) નિર્ભય, (૬) સ્નાતકે ૧ જ્ઞાનાદિના અતિચારને અપવાદ માગે' સેવવે કરી મૂળ વતનો ભગ કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત લે તે પુલાક ૨ શરીરની સુશુષ્કા વિશુષ્કા કરે અથવા ઉપકરણ બહુમુલ્ય સુશોભિત રાખે સમ્રાજ્ય એટલે ઉત્તર ગુણમા દોષ સેવે તેને બકુસ કહે છે. ૩ મૂળગુણ તો પાળે સેવે અપવાદ માગે' ભગ ધર્મ અથ તો પ્રાયશ્ચિત્તલે પણ ઉત્તરગુણમા કાઈ કાઈ દોષ લગાડે તેને પ્રતિસેવના કુશળ કહે છે

સન્વલન કપાયોદયે કરી કાઈક અપ્રયત્ન પરિણામ ધાર પણ મૂળગુણમા તથા ઉત્તરગુણમા કાઈ દોષ લગાડે નહીં તેને કપાય કુશીલ કહે છે

૫૧

૫. સપૂર્ણ પ્રચીરહિત મોહનીય વર્ણિત વીતરાગ છદ્મસ્ય તેને નિર્ભય કહીએ ૬ યાતિકમ રહિત સયોગી કેવળી તથા શૈલેશી પ્રતિપન્ન અયોગી કેવળી તે સ્નાતકે કહેવાય છે. સદુસાધાન્વના પુણ્ય સરખા પુલાક સદુસાધાન્વ સરખા બકુસ મસ્ત્ર્યા ધાન્વ સરખા પ્રતિસેવના કુશીલ ઉપર્યા ધાન્વ સરખા કપાય કુશીલ. કલુષી સહિત ઘોખા સખા નિર્ભય અષ્ટીશુદ્ધ ઘોખા સદ્સ્ય સ્નાતકે બલુવા. પુલાક બકુસ અને પ્રતિસેવના કુશીલમા સામાયિક તથા છેદોપસ્થાપનીય એ બે ચારિત્ર લાભે) કપાય-કુશીલમા પ્રથમના ચાર ચારિત્ર લાભે. નિર્ભય અને સ્નાતકમાં એક મધ્યાખ્યાત ચારિત્ર હોય છે ઇતિ નિર્ભય.

૫. પ્રથમના ચાર ચારિત્રે બે ત્રણ અથવા ચાર જ્ઞાન' હોય છે અને મધ્યાખ્યાત ચારિત્રમા માત્ર જ્ઞાનની ભજના બલુવી ઇતિ

જાન ૬ સ્વલિંગે પાચ ચારિત્ર લાભે અન્યલિંગે અને ગૃહસ્થલિંગે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર વિના બાકીના ચાર ચારિત્ર લાભે એમ દ્રવ્યલિંગની અપેક્ષાએ બાણુવું તથા ભાવલિંગની અપેક્ષાએ સ્વલિંગે પાચે ચારિત્ર હોય અને અન્યલિંગે તથા ગૃહસ્થલિંગે એકે ચારિત્ર હોય નહીં ઇતિ લિંગ

૭. પહેલા તથા બીજા ચારિત્રને વિષે ત્રણ ચાર અથવા પાચે શરીર લાભે ત્રીજા ચોથા પાચમા ચારિત્રને વિષે ઔદારિક તૈજસ કાર્મણુ એમ ત્રણ શરીર હોય છે, ઇતિ શરીર ૮ કર્મ-ભૂમિમાં પાચે ચારિત્ર હોય અને અકર્મભૂમિ તથા અતરદ્વીપમાં એકે ચારિત્ર હોય નહીં ઇતિ ક્ષેત્ર

ઉત્સર્પિણી કાળમાં જન્મની અપેક્ષાએ પહેલે આરે એકે ચારિત્ર ન લાભે અને બીજા ત્રીજા તથા ચોથા આરામાં પાચે ચારિત્ર લાભે પાચમા છઠ્ઠા આરામાં એકે ચારિત્ર હોય નહિ

અવસર્પિણી કાળમાં જન્મની અપેક્ષાએ પહેલાને બીજા આરામાં એકે ચારિત્ર ન હોય ત્રીજા ચોથા આરામાં પાચે ચારિત્ર હોય પાચમા આરામાં જન્મની અપેક્ષાએ પહેલા એ ચારિત્ર હોય અને છઠ્ઠે આરે એકે ચારિત્ર હોય નહીં ઇતિકાલ

૧૦ નારકી તિર્યચ અને મનુષ્ય એ ત્રણે ગતિમાં ચારિત્રનો આરાધક જાય નહીં પણ દેવગતિમાં જાય તેમાં સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનિય ચારિત્ર આરાધક જઘન્ય પહેલે દેવલોકે અને ઉત્કૃષ્ટ અનુત્તર વિમાને જાય છે પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર આરાધક જઘન્ય પહેલે દેવલોકે અને ઉત્કૃષ્ટ આઠમે દેવલોકે જાય સૂક્ષ્મ સપ્તમ અને યથાખ્યાત ચારિત્રના આરાધક અનુત્તર વિમાને જાય તથા યથાખ્યાત ક્ષાયક ચારિત્રનો આરાધક મોક્ષે જાય છે ઇતિગતિ

૧૧. મનયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગ એ ત્રણે યોગે અપેક્ષાપૂર્વક પાંચ ચારિત્ર અને અયોગીમાં એક યથાખ્યાત ચારિત્ર

લાભે. ઇતિયોગ. ૧૨ આગારઉપયોગમા પાચ ચાન્ત્રિ અને જનાગાર ઉપયોગમા સૂક્ષ્મ સપરાય ચારિત્ર વર્જિને બાકીના ચાર ચારિત્ર લાભે. ઇતિ ઉપયોગ. ૧૩ પ્રથમના ચાર ચારિત્ર સકલાથી અને યથાખ્યાત ચારિત્ર કલામ રહિત બહુવું સકલાથી ચારિત્રમાંથી પહેલા બીજા ને ત્રીજા ચારિત્રે સજ્વલનની ચોકઠી હોય છે તથા સૂક્ષ્મ સપરાય ચારિત્રે એક સજ્વલન લોભનો કાઈક ભ્રમ હોય છે. ઇતિક્યાવ. ૧૪ પહેલા બે ચારિત્રમા ■ લેશ્યા છે પણ અમુલ લેશ્યા બહુ મહ હોય. પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રમા ત્રણ શુભ લેશ્યા અને સૂક્ષ્મ સપરાય તથા યથાખ્યાત ચારિત્રને વિષે શુદ્ધ લેશ્યા હોય છે ઇતિ લેશ્યા.

૧૫ પહેલા બે ચારિત્રે ૬-૭-૮-૯ મુ એમ ચાર સુલ્લ સ્થાનક હોય. પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રે ૭૬ સાતમુ એમ બે શુલ્લ સ્થાનક હોય સૂક્ષ્મ સપરાય ચારિત્રે ૬૪મુ સુલ્લસ્થાનક હોય અને યથાખ્યાત ચારિત્રે ઉપરના ચાર સુલ્લસ્થાનક હોય છે ઇતિ સુલ્લસ્થાનક

૧૬ સામાયિક અને ઉદોપસ્થાનપનિય ચારિત્રવાળા જ્ઞાન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા આઠ ભવ કરે અને બાકીના ત્રણ ચારિત્રવાળા જ્ઞાન્ય એક ભવ અને ઉત્કૃષ્ટા ત્રણ ભવ કરે. ઇતિ ભવ. ૧૭ સામાયિક ચારિત્ર એક ભવમા જ્ઞાન્ય એકવાર અને ઉત્કૃષ્ટ નવસેવાર આવે. ઉદોપસ્થાનપનિય ચારિત્ર એક ભવમા જ્ઞાન્ય એકવાર અને ઉત્કૃષ્ટ એકસોને નીમવાર આવે પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર એક ભવમાં જ્ઞાન્ય એકવાર અને ઉત્કૃષ્ટ ત્રણવાર આવે. સૂક્ષ્મ સપરાય ચારિત્ર એક ભવમા જ્ઞાન્ય એકવાર અને ઉત્કૃષ્ટ ચારવાર આવે યથાખ્યાત ચારિત્ર એક ભવમા જ્ઞાન્ય એકવાર આવે અને ઉત્કૃષ્ટ બે વાર આવે એમ કરવું છે ઇતિ આકર્ષ

૧૮ પહેલાથી ચાર ચારિત્ર કામોપશમ કાલે લાભે અને યથાખ્યાત ચારિત્ર ઉપશમ અને ઠામિક કાલ એ બે બાલે લાભે. ઇતિ ભવ.

૧૯ સર્વથી થોડા સૂક્ષ્મસપરાય ચારિત્રવાળા તેથી પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રવાળા સખ્યાતગુણા તેથી યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સખ્યાતગુણુ તેથી છેદોપસ્થાપનિય ચારિત્રવાળા સખ્યાતગુણા તેથી સામાયિક ચારિત્રવાળા સખ્યાતગુણા જીવો લાભે ઇતિ અલ્પ બહુત્વ.

(૨૪) નિયંત્રક દ્વાર

નિયંત્રક છ પ્રકારના છે તેના નામ (૧) પુલાકનિયંત્રક, (૨) બકુસનિયંત્રક, (૩) પ્રતિસેવણાકુશીલનિયંત્રક, (૪) કષાયકુશીલનિયંત્રક, (૫) નિર્ઝંથનિયંત્રક, (૬) સ્નાતકનિયંત્રક એ નિયંત્રકનુ સ્વરૂપ ચારિત્ર દ્વારથી જાણવું મનુષ્યના દ હકમા જ્યે નિયંત્રકલાભે શેષ ૨૩ દ હકમા એકે નિયંત્રક લાભે નહીં

(૨૫) સજ્જ્યાદિ દ્વાર

૧ સચાત ૨ અસચતિ ૩ સચતા સચતિ છઠા ગુણસ્થાનકથી તે અહિંદમાં ગુણસ્થાનકસુધી વર્તનારા જીવોને સચતિ કહેવાય છે પહેલાથી ચોથા ગુણસ્થાનક સુધી વર્તતા જીવોને અસચતિ કહેવાય છે પાંચમા ગુણસ્થાનકવાળા જીવોને સચતાસચતિ કહેવાય છે. મનુષ્યના દ હકમા ત્રણે છે તિર્યંચ પચેન્દ્રિયના દ હકમા અસચતિ તથા સચતા સચતિ એ જ છે બાકીના ૨૨ દ હકમા એક અસચતિ છે

(૨૬) વિરતિ અવિરતિ દ્વાર

૧ વિરતિ ૨ અવિરતિ ૩ વિરતા વિરતિ છ કાયની હિંસાથી તથા પાપ ઇન્દ્રિય અને મન એ છ નો અસવર એમ ૧૨ અવ્રત થકી નિવર્ત્યા છે, તેને વિરતિ કહે છે એ ૧૨ અવ્રતથી નથી નિવર્ત્યા તેને અવિરત કહે છે એ ૧૨ અવ્રતથી કાઈક નિવર્ત્યા છે ને કાઈક નથી નિવર્ત્યા તેને વિરતાવિરતિ કહે છે

મનુષ્યના દ હકમા ત્રણે જાલ છે તિર્યંચ પચેન્દ્રિયના દ હકમા ૧ અવિરતિ ૨ વિરતા વિરતિ એ જ જાલ છે શેષ ૨૨ દ હકમા એકલા અવિરતિ છે

(૨૭) સવુહાદિ દ્વાર

૧ સવુહા ૨ અસવુહા ૩ સવુહા સવુહા, સવુહા-એટલે જેણે ઇદ્રિયોને વશ કરેલ છે તે, અસવુહા-એટલે જેણે ઇદ્રિયોને વશ નથી કરેલ તે, સવુહા સવુહા-એટલે જેણે ઇદ્રિયોને કાંઈક વશ કરેલ છે અને કાંઈક વશ નથી કરેલ તે, મનુષ્યના દહકમા ત્રણે બોલ લાલે તિર્થંચ પચ્ચેન્દ્રિયના દહકમા અસવુહા, સવુહા સવુહા એ બે બોલ લાલે શેષ ૨૨ દહકમાં એક અસવુહા છે

(૨૮) પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણાદિ દ્વાર.

૧ પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણિ ૨ અપચ્ચક્ષ્ણાણ્ણિ ૩ અપચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી જેણે સર્વ સાવધયોગના સવર્થાં પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણ કર્યાં છે તેને પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી કહે છે. જેણે સાવધ યોગના બીજકુલ પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણ નથી કર્યાં તેને અપચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી કહે છે જેણે કાંઈક પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણ કર્યાં છે અને કાંઈક નથી કર્યાં તેને અપચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી અપચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી કહે છે

૧ મનુષ્યના દહકમાં ત્રણે બોલલાલે. તિર્થંચ પચ્ચેન્દ્રિયના દહકમા અપચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી, પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણા પચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી એ બે બોલ લાલે શેષ ૨૨ દહકમાં એક અપચ્ચક્ષ્ણાણ્ણી છે

(૨૯) પંકિતાદિ દ્વાર

૧ પંકિત ૨ અપંકિત ૩ પંકિતા પંકિત. સ્તનત્રયીની વિશુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરવાને અર્થે જે પોતાના આત્માની શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે તેને પંકિત કહે છે. જે એ પ્રમાણે નથી કરતો તેને અપંકિત કહે છે અને કાંઈક કરે છે ને કાંઈક નથી કરી શકતા તેને પંકિતા પંકિત કહે છે મનુષ્યના દહકમાં ત્રણે બોલ લાલે. તિર્થંચ પચ્ચેન્દ્રિયના દહકમા અપંકિત તથા પંકિતા પંકિત એ બે બોલ લાલે શેષ ૨૨ દહકમાં અપંકિત છે

(૩૦) અગૃતાદિ દ્વાર

૧ અગૃતા ૨ સૂતા ૩ સૂતા અગૃતા આત્મજ્ઞાન ધ્યાનમાં

રમણતા કરનારા સર્વ વિરતિઓ સદાય બગતા છે એ પ્રમાણે નથી કરતા તે અવિરતિઓ તે સદાય સૂતા છે અને કાઈક આત્મજ્ઞાન ધ્યાનમા રમણતા કરે છે ને કાઈક નથી કરી શકતા એવા દેશવિરતિઓ તે સૂતા બગતા છે

મનુષ્યના હૃડકમા ત્રણે બોલ લાલે તિર્યચ પચેન્દ્રિયના હૃડકમા સૂતા, સૂતા બગતા એ બે બોલ લાલે શેષ ૨૨ હૃડકમાં એક બોલ સૂતાનો લાલે

(૩૧) ધર્મીઆદિ દ્વાર

૧ ધર્મી ૨ અધર્મી ૩ ધર્મીઅધર્મી દુર્ગતીમા આત્માને પાડવાના જે જે કારણો છે તેનાથી પોતાના આત્માને જેઓ સર્વથા બચાવે છે એવા જે સર્વવિરતિ તેને ધર્મી કહે છે જેઓ પોતાના આત્માને દુર્ગતીમા પડતા બચાવી શકતા નથી એવા જે અવિરતિ તેને અધર્મી કહે છે અને જેઓ દુર્ગતીમાં પડવાના કારણોમાંથી પોતાના આત્માને કાઈક બચાવે છે ને કાઈક નથી બચાવી શકતા એવા જે દેશવિરતિ તેને ધર્મીઅધર્મી કહે છે

મનુષ્યના હૃડકમા ત્રણે બોલ લાલે તિર્યચ પચેન્દ્રિયના હૃડકમાં અધર્મી ધર્માધર્મી એ બે બોલ લાલે શેષ ૨૨ હૃડકમા અધર્મી છે સૂત્રમા દેવોને અસાતના ન ઉપજે તે માટે નોધર્મીયા કહીને બોલાવેલ છે

(૩૨) આચાર દ્વાર.

આચરણમાચારો વ્યવહાર જ્ઞાનાદિ વિષયે સેવા હત્યર્યઃ આચરણ કરવુ તે આચાર અથવા એને વ્યવહાર પણ કહે છે તેના પાંચ પ્રકાર છે—(૧) જ્ઞાનાચાર, (૨) દર્શનાચાર, (૩) ચારિત્રાચાર, (૪) તપાચાર, (૫) વીર્યાચાર

૧ જ્ઞાયતેઅવગમ્યતે તત્ત્વં અનેનેતિ જ્ઞાનંતસ્ય

જ્ઞાનાચારોજ્ઞાનાચાર : જેવી રીતે બહે તેવી જ રીતે તત્ત્વમા રમ છુતા કશય છે તેને જ્ઞાન ઉપયોગ અથવા ભાવથી જ્ઞાનાચાર કહેવાય વ્યવહારથી તે જ્ઞાનનો કાલાક્રિક અતિચાર ટાળાને પકનાક્રિક કરવું તેને જ્ઞાનાચાર કહે છે તેના આઠ પ્રકાર છે

૨ દર્શને સમ્યક્ષ તસ્યા ચારો દર્શનાચાર : દર્શન એટલે સમ્યક્ષ તેને વિષે જે નિશ્ચિત્વિક્રિપણે પ્રમત્તિવું રક્ષણ કરવું તેને દર્શનાચાર કહે છે તેના આઠ શેઠ છે અથ દર્શન શબ્દે ચકુદર્શનાક્રિક દર્શનનો પ્રહણ ન કરવે.

૩ ચારિત્ર સંયમ તસ્યાચાર ચારિત્રાચાર ચારિત્ર એટલે સયમનું જે વડે રક્ષણ થાય તેને ચારિત્રાચાર કહે છે તેના આઠ શેઠ છે

૪ તપોયાજ્ઞામ્યતર મેદેન દ્વાદશાષા તસ્યાચાર તપાચાર તપશ્ચર્યા આજ્ઞામ્યતરરૂપ ચાર પ્રકારની છે જેના આશયથી સકામ નિર્લેશ થાય તેને તપાચાર કહે છે અથવા તપાવીએ ફેલ કર્મો ક્રિક જેણે કરીને તેને તપ કહીયે. તેમા જે પ્રવતન કરવું તેને તપાચાર કહીએ તેના ચાર શેઠ છે

૫ વીર્ય જીષ શક્તિરિતિ તસ્યાચારો વ્યાપારો મનો વાફ કાય વીર્ય મેદેન ત્રિઘાજ્ઞાનાક્રિપુ શક્તેર ગોપન વીર્યાચાર વીર્ય એટલે છવની શક્તિ એ પ્રકારનું આચાર એટલે મન, વચન, કાયાના ત્રણ પ્રકારના વ્યાપારને રત્નત્રયીમા છવની શક્તિ (ઉત્થાન, કમ જળ, વીર્ય પુરુષાકાર પરાક્રમ) ફેરવવા તેને વીર્યાચાર કહે છે તેના ત્રણ શેઠ છે ઉપયોગ, અથાશક્તિ અને અણુજોપન અથવા જ્ઞાનના ૮ દર્શનના ૮ ચારિત્રના ૮ તપના ૧૨ એ ૩૬ મા વીર્ય ફેરવવું તેથી વીર્યાના છત્રીશ શેઠ પણ કહેવાય છે જેનો વિશેષ ખુલાસો નીચીય ભાષ્યથી અને આચાર પ્રકીપાક્રિક પ્રમાથી બળી લેવું

મનુષ્યના ૬૭૬મા પાંચે આચાર છે તિય ચ પચિન્દ્રિયના ૬૭૬મા ત્રણ આચાર છે તે (૧) દર્શનાચાર, (૨) તપાચાર (૩) વીર્યાચાર તિય ચમા મુનજ્ઞાન અણુવાનો પ્રભવ નથી માટે જ્ઞાનાચાર

નથી, તેમ સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્ર નથી માટે ચારિત્રાચાર પણ નથી દેવતાના ૧૩ અને નારકીનો ૧ એ ૧૪ દંડકમાં ૧ દર્શનાચાર ૨ વીર્યાચાર એ એ છે દેવતા અપવ્યક્ષ્ણાણી છે માટે તપાચાર નથી નારકીમાં પણ દેવ જેમ જાણુ.

પાચ સ્થાવર ત્રણ વિગલે દ્વિય એ આઠ દંડકમાં એકે આચાર નથી વિગલે દ્વિયના અપર્યાપ્તામા સારવાદાન સમક્રિત છે પણ તે જીવ સાસ્વાદાનના છ આવલિકાને સાત સમયનો કાળ પૂર્ણ થયા પછી અવશ્ય મિથ્યાત્વ ગુણુકાણે જાય માટે વિગલે દ્વિયમાં દર્શનાચારનો ઉપયોગ નથી દર્શનાચારના અભાવે જ્ઞાન અને વીર્યાચારનો પણ અભાવ છે

નારકી દેવતા અને તિર્યાચમા જ્ઞાનાચાર નિષેધ્યો તેનું કારણ એ છે કે જ્ઞાનાચાર તો અચારાગાદિક સૂત્રોના લણુવારૂપે સૂત્રજ્ઞાન મનુષ્ય ગતિ સિવાય બીજે નથી માટે વર્જેલ છે, અને દેશવિરતિ ગુણુસ્થાનક આશ્રી તિર્યાચના દંડકમા દેશ થકી સામાયિક ચારિત્ર આશ્રી ચારિત્રાચાર છે પણ સર્વથા ચારિત્રાચાર પાચ સમિતિ ત્રણ ગુણુરૂપ નથી માટે તિર્યાચમા ચારિત્રાચાર નથી

(૩૩) સમિતિ ગુણુ દ્વાર

(૧) સમિતિ સમ્યગ્ પ્રવર્તનં સમિતિ : તીર્થ કરદેવની આજ્ઞા પ્રમાણે સયમમા જે પ્રવર્તવું તેને સમિતિ કહે છે તેના નામ— (૧) રસ્તામા ઉપયોગ પૂર્વક જોઈને ચાલવું તે ધર્યા સમિતિ. (૨) ઉપયોગપૂર્વક નિર્વંધ ભાષા બોલવી તે ભાષા સમિતિ (૩) ઉદ્દગ-માદિક ૯૬ દોષ વર્જિને આહારાદિક લેવા તે એપણા સમિતિ. (૪) વસ્ત્રપાત્ર ચત્નાથી લેવા મૂકવા તે આદાન નિદેપણ સમિતિ (૫) ઉચ્ચાર પાશવણાદિક શરીર સખધી મળેા ચત્નાથી પરઠવવા તે પરિઠાવણિયા સમિતિ

એ પાચેય સમિતિ મનુષ્યના દંડકમા છે શેષ ૨૩ દંડકમાં નથી એ પાચે સમિતિ ચારિત્રના આચારરૂપ છે.

(૨) ગુપ્તિ ગોપનમન પ્રવૃત્તીનામ શુભાનુષ્ઠાનામિ
 વર્ષન ગુપ્તિ : ગુપ્તિ એટલે સર્વથા મનાદિયોગેની પ્રવૃત્તિને રૂંધવી
 અથવા તેમ ન થાય તેા અશુભાનુષ્ઠાનમા પ્રવર્તા મનાદિયોગના
 વ્યાપારથી આત્માને ગોપવી સવરીને શુભયોગની પ્રવૃત્તિમા એટલે
 તેને ગુપ્તિ કહે છે તેના નામ-(૧) મનગુપ્તિ, (૨) વચનગુપ્તિ, (૩)
 કાયગુપ્તિ એ ત્રણ ગુપ્તિ મનુષ્યના હકકમા છે આસ્ત્રિના આચારરૂપ
 છે શેષ ૨૩ હકકમા નથી. સમિતિ ગુપ્તિ મળીને આઠ આચાર
 આસ્ત્રિના સમજવા.

(૩) અગુપ્તિ મનઃ પ્રવૃત્તી નામ ગોપનમ ગુપ્તિ :
 મનાદિક યોગના અશુભ વ્યાપારને ગોપવવું નહીં તેને અગુપ્તિ કહે
 છે તેના નામ મન અગુપ્તિ, વચન અગુપ્તિ, (૩) કાય અગુપ્તિ.

સૂત્રીના ૧૬ હકકમા ત્રણે છે પાથ સ્થાવરમા એક કાય
 અગુપ્તિ છે ત્રણ વિમલેદ્રિયમા વચન અગુપ્તિ, કાય અગુપ્તિ એ બે છે

(૩૪) સરાગ વીતરાગ દ્વાર

સરાગ એટલે રાગદ્વેષની પ્રવૃત્તિ સહિત. વીતરાગ એટલે
 રાગદ્વેષની પ્રવૃત્તિ સહિત અથવા રાગદ્વેષને મૂળથી ક્ષય કરનાર, મનુ
 ધ્યના હકકમા બે છે અને શેષ ૨૩ હકકમા એક સરાગી છે

(૩૫) પ્રવિધાન દ્વાર

(૧) સુપ્રવિધાના- પ્રણિષિ પ્રણિધાનં વ્યાપાર શોમનં
 સંયમાર્વ્યો ધેત પ્રણિધાનં સુપ્રણિધાન પ્રણિષિઃ એટલે ક્ષય, ધન,
 સંયમ શીલયુક્ત જે વ્યાપાર તેને સુપ્રવિધાન કહે છે તેના ત્રણ
 પ્રકાર છે (૧) મનસુપ્રવિધાન, (૨) વચન સુપ્રવિધાન, (૩) કાય
 સુપ્રવિધાન. સૂત્રીના ૧૬ હકકમા ત્રણે છે પાથ સ્થાવર, ત્રણ
 વિમલેદ્રિય એ ૮ હકકમા સુપ્રવિધાન નથી.

(૨) દુપ્રવિધાન કુષ્ટ અશોમન સયમાદિ ચિરાય

નારૂયંપં પ્રણિધાનં દુઃપ્રણિધાનં દુષ્ટ પ્રકારે સંયમ શીલાદિકથી વીપરીત જે વ્યાપાર તેને દુઃપ્રણિધાન કહે છે. તેના ત્રણ પ્રકાર છે. (૧) મન દુ પ્રણિધાન, (૨) વચન દુ પ્રણિધાન, (૩) કાયદુ પ્રણિધાન સંજીના ૧૬ દંડકમાં ત્રણે છે વિગલે દ્રિયમાં મન વર્જિને શેષ જે છે. પાંચ સ્થાવરમા ૧ કાયદુ પ્રણિધાન છે

(૩૬) ત્રણ પ્રકારના દંડ દ્વાર.

ત્રણ પ્રકારના દંડ જેનાથી જીવના સુકૃત્યાદિકે દ્રવ્ય હુંટાય તેને દંડક કહે છે. તેના ત્રણ પ્રકાર છે. (૧) મનનો દંડ, (૨) વચનનો દંડ, (૩) કાયનો દંડ

સંજીના ૧૬ દંડકમાં ત્રણે દંડ છે. ૩ વિગલેંદ્રિયમા વચન કાયનો એ જે દંડ છે પાચસ્થારમા ૧ કાયનો દંડ છે.

(૩૭) કલ્પ દ્વાર

કલ્પ પાંચ પ્રકારના છે (૧) સ્થિતકલ્પ, (૨) અસ્થિતકલ્પ, (૩) સ્થવીર કલ્પ, (૪) જિનકલ્પ, (૫) કલ્પાતિત

૧ સ્થિતિ કલ્પ એટલે અચેલકાદિક દશ પદોને વિષે પ્રથમ ચરમ જિનના સાધુઓ, બાધેલી મર્યાદામા રહે, બાધેલી મર્યાદા પ્રમાણે વર્તે તેને સ્થિતિ કલ્પ કહે છે ૨ અસ્થિતિ કલ્પ એટલે મધ્યમ બાવીસ જિનના વખતમા તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રે ઉપરોક્ત દશ પદોની મર્યાદા રહિત પણ કલ્પમા પ્રવર્તે તેને અસ્થિતિકલ્પ કહે છે. બાકીના ત્રણ કલ્પો આ જે કલ્પોમા સમાઈ જાય છે માટે જુદું વિવેચન લખેલ નથી

મનુષ્યના દંડકમા પાચે કલ્પ છે શેષ ૨૩ દંડકમાં એકે કલ્પ નથી મનુષ્યના દંડકમા પણ સચતિ મનુષ્યમા છે બાકીનાને નથી

(૩૮) ભાવ દ્વાર

ભાવ એટલે આત્માના પરિણામ વિશેષ તેના પાચ પ્રકાર છે.

(૧) ઉદયભાવ, (૨) ઉપશમભાવ, (૩) ક્ષયોપશમભાવ, (૪) ક્ષાયિક ભાવ, (૫) પારિણમિક ભાવ. ૧ શુભાશુભ કર્મના ઉદયની સાથે જીવના પરિણામો જે મિશ્રણ થાય છે તે પરિણામોને ઉદયભાવ કહે છે

કર્મોંશો ઉદયમા નહિ આવેલાનો ઉપશમ કરવાથી પ્રગટ થએલા જે જીવના પરિણામો એટલે કર્મોંનિ ઉદય આવતા અટકાવવાના જે પરિણામ, તેને ઉપશમ ભાવ કહે છે ૩ ઉદયમા આવેલા કર્મોંશોનું શુદ્ધ અશ્વવગ્નાયથી મદ કરી નિષ્ક્રમ કરી ક્ષય કરવું અને ઉદયમા નહિ આવેલા એટલે સત્તામા રહેલા કર્મોંશોનું ઉપશમ કરવું એટલે જીવાવું એવી મિશ્ર સ્થિતિમા પ્રવર્તતા જે આત્માના પરિણામો તેને ક્ષયોપશમ ભાવ કહે છે

૪ સર્વથા કર્મના ક્ષય થવાથી પ્રગટ થયેલા આત્માના શુદ્ધ પરિણામોને ક્ષાયિક ભાવ કહે છે ૫ જેનાથી કરીને આત્માનો અસ્તિત્વ ધર્મ ત્રીકાલાભાષીત રહે છે તેને પારિણમિક ભાવ કહે છે. એ પાંચે ભાવના ત્રિભયોગાદિક ૨૬ ભાગા રૂપ સ્વરૂપાત ભાવ છઠા કહે છે અને એ ભાવની જરૂર ન હોવાથી લીખેલ નથી.

મોક્ષનીય કર્મના ઉપશમથી ઉપશમ ભાવ પ્રગટે છે આઠે કર્મોંની ઉત્તર પ્રકૃતિમાની જેટલી સર્વથા ક્ષય થાય છે તેટલે જરૂરે ક્ષાયિક ભાવ પ્રગટે છે અને ચાર ધાતી કર્મના ક્ષયોપશમથી ક્ષયોપશમ ભાવ પ્રગટે છે

સરળીના ૧૬ હડકમા પાંચે ભાવ છે ૫ સ્વ સ્થાવર, ત્રણવિંગ લેદ્રિય એ ૮ હડકમા ૧ ઉદય ૨ ક્ષયોપશમ ૩ પારિણમિક એ ત્રણ ભાવ છે ભાવના લેદ્રાદિકોનું વિશેષ સ્વરૂપ અનુયોગદ્વાર સૂત્રથી જાણવું.

સરાગી વીતરાગી ભાવ સરાગી અને વીતરાગીમા અપેક્ષા પૂર્વક પાંચે ભાવ હોય. મનુષ્યના હડકમા સરાગી અને વીતરાગીને ઉપરોક્ત રીતે પાંચે ભાવ છે મનુષ્ય વર્ણને શેષ સરળીના હડકમા

સરાગીમાં ઉપશમ અને ક્ષાયક સમક્રિતની અપેક્ષાએ પાંચ ભાવ છે પાચરથાવર ત્રણવિગલે દ્રિયમા સરાગી ભાવ ઉપરના દ્વારમા ખતાવેલા ત્રણ છે તે ઉપશમ અને ક્ષાયક વર્જિને યાકીના ત્રણ.

(૩૯) તત્ત્વ દ્વાર

તત્ત્વ નવ છે (૧) જીવ તત્ત્વ, (૨) અજીવ તત્ત્વ, (૩) પુણ્ય તત્ત્વ, (૪) પાપ તત્ત્વ, (૫) આશ્રવ તત્ત્વ, (૬) સવર તત્ત્વ, (૭) નિર્જરા તત્ત્વ, (૮) બધ તત્ત્વ, (૯) મોક્ષ તત્ત્વ ૧. જીવ એટલે જ્ઞાનાદિક ગુણે કરી ચેતના સહિત છે, નિશ્ચય નયે કરી સત્તાયે સિદ્ધાસમાન એટલે નિજ ગુણનો કર્તા અને લોકતા અને વ્યવહાર નયે કરી શુભાશુભ કર્મનો કર્તા, હર્તા અને લોકતા છે ચૈતન્ય લક્ષણ, સદા ઉપયોગવત, સુખ અથવા દુખનો લોકતા, સખ્યાત પ્રદેશી, સ્વભાવનો કર્તા અને લોકતા તે જીવનુ તત્ત્વ બાણુવુ.

૨. અજીવ એટલે જ્ઞાનાદિક ચેતના રૂપ ગુણે કરી રહિત જડ સ્વભાવવાળો અને જેને સુખદુખનુ જ્ઞાન નથી એ એનુ તત્ત્વ બાણુવુ ૩. પુણ્ય એટલે જેમ સાકરનુ તત્ત્વ મીઠાશ છે તેમ એના મીઠાંવપાકે (ફળ) જીવ લોગવે છે તે પુણ્ય કહેવાય છે એ એનું તત્ત્વ બાણુવુ

૪ પાપ એટલે જેમ અપ્રીણુનુ તત્ત્વ કડવાશ છે તેમ એના કડવાવિપાકનુ ફળ જીવ લોગવે છે એ એનુ તત્ત્વ બાણુવુ ૫ આશ્રવ એટલે પુણ્ય તથા પાપ એ એ તો કર્યા થાય અને આશ્રવતો કર્યા પણ આવે અને અવ્રત અને અણુ ઉપયોગ (અણુકર્યા) પણ આવે. જે કારણે પુણ્ય પાપના જે દળિયા છે તે આશ્રવરૂપે છે. તે તો કર્યા આવે છે અને અવ્રતિપણુના અને અણુ ઉપયોગના જે આશ્રવ છે તે તો પ્રયત્ન કે ઇચ્છા વગર આવે છે કેમકે એકે-દ્રિયને અવ્રતિપણુ અઠાર પાપ સ્થાનકના આશ્રવ આવે છે એમ ભગવતિસૂત્રમા કહેલ છે માટે આશ્રવ પ્રયત્નથી કર્યા પણ આવે અને વગર પ્રયત્ને પણ આવે એ એનુ તત્ત્વ છે.

(૧) ઉદયભાવ, (૨) ઉપશમભાવ, (૩) ક્ષયોપશમભાવ, (૪) ક્ષાન્ધિક ભાવ, (૫) પરિણામિક ભાવ ૧ શુભાશુભ કર્મના ઉદયની સાથે જીવનાં પરિણામો જે મિશ્રણ થાય છે તે પરિણામોને ઉદયભાવ કહે છે

કર્મોશો ઉદયમા નહિ આવેલાનો ઉપશમ કરવાથી પ્રગટ થએલા જે જીવના પરિણામો એટલે કર્મોને ઉદય આવતા અન્યાય વવાના જે પરિણામ, તેને ઉપશમ ભાવ કહે છે ૩ ઉદયમા આવેલા કર્મોશોનું શુદ્ધ અધ્યવસાયથી મદ કરી નિષ્ક્રમ, કરી ક્ષમ કરવું અને ઉદયમા નહિ આવેલા એટલે સત્તામાં રહેલા કર્મોશોનું ઉપશમ કરવું એટલે દબાવવું એવી મિશ્ર સ્થિતિમા પ્રવર્તતા જે આત્માના પરિણામો તેને ક્ષયોપશમ ભાવ કહે છે

૪ સર્વથા કર્મના ક્ષય થવાથી પ્રગટ થયેલા આત્માના શુદ્ધ પરિણામોને ક્ષાન્ધિક ભાવ કહે છે ૫ જેનાથી કરીને આત્માને અસ્તિત્વ ધર્મ ત્રીકાલાબાધીત રહે છે તેને પરિણામિક ભાવ કહે છે. એ પાંચે ભાવના દ્વિસયોગાદિક ૨૬ ભાગા રૂપ સ્વરૂપાત ભાવ છઠો કહે છે અને એ ભાવની જરૂર ન હોવાથી લીધેલ નથી.

મોક્ષનીય કર્મના ઉપશમથી ઉપશમ ભાવ પ્રગટે છે આઠે કર્મોની ઉત્તર પ્રકૃતિમાની એટલી સર્વથા ક્ષય થાય છે તેટલે અંશે ક્ષાયક ભાવ પ્રગટે છે અને ચાર થાવી કર્મના ક્ષયોપશમથી ક્ષયોપશમ ભાવ પ્રગટે છે.

સરીના ૧૬ દડકમાં પાંચે ભાવ છે પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિજ કોદ્રિય એ ૮ દડકમા ૧ ઉદય ૨ ક્ષયોપશમ ૩ પરિણામિક એ ત્રણ ભાવ છે ભાવના સંદાહિતોનું વિશેષ સ્વરૂપ અનુયોગદ્વાર સૂત્રથી બણવું

સરાગી વીતરાગી ભાવ સરાગી અને વીતરાગીમા અપેક્ષા પૂર્વક પાંચે ભાવ હોય. મનુષ્યના દડમા સરાગી અને વીતરાગીને ઉપશમકૃત રીતે પાંચે ભાવ છે મનુષ્ય વર્ણને શેષ સરીના દડકમાં

આત્મ પ્રદેશોભ્યો અષ્ટ કર્મપરિજ્ઞાટનં આત્મપ્રદેશાદકી આઠ કર્મોનુ અશોથી ઝરીને દૂર થવુ તેટલા કર્મનો અભાવ થવો તેને નિર્જરા કહે છે તે નિર્જરા બે પ્રકારની છે—(૧) સકામ નિર્જરા (૨) અકામ નિર્જરા

૧ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી જે કર્મોશોને આત્મ પ્રદેશોથી નિર્જરી દૂર કરવા તેને સકામનિર્જરા કહે છે એ નિર્જરા સમકીર્તિ જીવને હોય. બીજાને ન હોય

૨. ઉપરોક્ત હેતુ રહિત જે કર્મની નિર્જરા કરવી તેને અકામ નિર્જરા કહે છે તેમજ પોતાની ઇચ્છા સિવાય પરવશપણે ભૂખ તૃષ્ણા શીતાતીક સહન કરવાથી થતી જે નિર્જરા તેને અકામ-નિર્જરા કહે છે તે નિર્જરા મિથ્યાત્વી જીવન છે. જે મિથ્યાત્વી સમકીર્ત સન્મુખ છે અને પરિત સસાર કરે છે તેને મહા નિર્જરા થાય છે.

સરીના ૧૬ દડકમા બંને નિર્જરા છે. પાચ સ્થાવર, ત્રણુ વિગલે દ્વિયમા એક અકામનિર્જરા છે.

૪૦ ધ્યાન દ્વાર

ધ્યાય તે ચિંતયતે इति ध्यानम् अतर्मुहूर्तकालं चित्त स्थिरता लक्षणं—શુભ અને અશુભ તેમજ શુદ્ધ વિચાર કરવા ચિંતવના કરવી તેને ધ્યાન કહે છે અતર્મુહૂર્ત કાળ પ્રમાણે મને અથવા ચિત્તને સ્થિર રાખવું, કાર્યમા એકાગ્ર કરવુ તેને ધ્યાન કહે છે તેના ચાર ભેદ છે—(૧) આર્તધ્યાન, (૨) રૌદ્રધ્યાન, (૩) ધર્મ-ધ્યાન, (૪) શુકલધ્યાન.

૧ માનસિકાદિક પીડાથી ઉત્પન્ન થએલા ચિંતામા ચિત્તનુ એકાગ્રપણું તેને આર્તધ્યાન કહે છે ૨. રૌદ્ર હિંસાદિ દુષ્ટ કૂર અધ્યવસાયથી ઉત્પન્ન થએલ જે ચિત્તનુ એકાગ્રપણું તેને રૌદ્રધ્યાન

કહે છે કે ક્રુત ચારિત્રાદિ ધર્મોથી ઉત્પન્ન થએલ જે ચિત્તનું એકા
બ્રહ્મ તેને આર્તધ્યાન કહે છે

૪ આજ કર્મરૂપ મળ શોધવાને જે અત્યંત વિશુદ્ધ ચિત્તનું
એકાબ્રહ્મ તેને શુકલધ્યાન કહે છે આર્તધ્યાનના ચાર ભેદ.-

(૧) મનને એટલે ચિત્તને નહિ ગમતા એવા શબ્દાદિ
વિષયોની પ્રાપ્તિ થતા હૃદયમા કલેશ ભાવ ઉત્પન્ન થાય અને તે
તેના વિયોગની ચિંતવના કર્યા કરે તે આર્તધ્યાનનો પ્રથમ ભેદ
બાહ્યો. અથવા મનોમુક્ત શબ્દાદિ વિષયોની પ્રાપ્તિ થતા તેઓને
વિયોગ ન થાય એટલે તેઓના રક્ષણ કરવાના ઉપાયો ચિંતવણરૂપ
જે ચિત્તની એકાબ્રતા તેને પણ આર્તધ્યાનનો પ્રથમ ભેદ કહે છે

(૨) શરીરમા ભવરાહિ રોગો ઉત્પન્ન થવાથી વેદના થાય છે
અને તે વેદના સહન ન થવાથી શાતાની ઇચ્છાથી ચિંતવે કે આ
હર્ષો ભયો કેમ મને? ફરીથી આવા હર્ષો ભય ન થાય એવા
ઉપાય શોધવા બેઠાએ એવી જે ચિત્તની એકાબ્રતા તે આર્તધ્યાનનો
બીજો ભેદ બાહ્યો.

(૩) પૂર્વે અનુભવેલા એટલે ભોગવેલા કામ, ભોગનું અહ-
નીશ સ્મરણ કરવું અને નવીન કામ ભોગોની પ્રાપ્તિને અર્થે વિવિધ
પ્રકારના ઉપાયો શોધવા માટે ચિત્તનું એકાબ્રહ્મ તે આર્તધ્યાનનો
ત્રીજો ભેદ બાહ્યો.

(૪) નનશનાદિક તપ તપી ને ચારિત્ર પાલીને શબ્દ,
અકર્મિ, વાસુદેવ, માહતીક શબ્દ, ઈદ્રાદિદેવોની યાદિ પામવારૂપ
નિદાન કરવું તે આર્તધ્યાનનો ચોથો ભેદ બાહ્યો.

આર્તધ્યાનના ચાર ભેદો - જેથી આ ભવ આર્તધ્યાન
વાળો છે એમ બાળી શકાય છે તેને લક્ષણ કહે છે તેના ચાર પ્રકાર
છે (૧) મોળ મોળ સ્મરણી આકરૂ હૃદન કરવું તે પ્રથમ લક્ષણ છે. (૨)

(૨) શોક કરવો ઉડા ઉડા નિશ્વાસ મૂકવા તે બીજી લક્ષણ, (૩) આંખોથી અશ્રુ પાત કરવા તે ત્રીજી લક્ષણ (૪) હાહા દૈવ ઈત્યાદિક વલોપાત કરવા તે આર્તધ્યાનનું ચોથું લક્ષણ બનવું.

(૨) રૌદ્રધ્યાનના ચાર ભેદ ૧. રૌદ્ર પરિણામે જીવોને વધ બધાદિકોથી પીડા ઉપજવે, દુઃખ ઉત્પન્ન કરે, અહર્નિશ એમાંજ રક્ત રહે, એજ પ્રકારની ચિત્તમાં ચિંતવના થયા કરે તે હિંસાનું બંધી નામે રૌદ્રધ્યાનનો પ્રથમ ભેદ બનવો

૨. કુર પરિણામે કરી અહર્નિશ મૃષા અસત્ય વચનનો ઉચ્ચાર કરે કે જેનાથી ઘણી જાતના અનર્થો ઉપજે, અસત્ય વચનમાં રાચી રહે, પોતાના અસત્ય કૃત્યો ને સત્ય ઠરાવવા વાસ્તે કુચુક્તિઓની રચના રૂપે જે ચિત્તનું એકાગ્રપણું-તે મૃષાનુંબંધી નામે રૌદ્રધ્યાનનો બીજો ભેદ બનવો

૩ રૌદ્રપરિણામથી ચોરી કરવી, પરધન હરણ કરવું, 'સમ-વ્યસનાદિક સેવવામા જે ચિત્તનું એકાગ્રપણું તે સ્તેનાનુંબંધી નામે રૌદ્રધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ બનવો

૪ વિષય સુખોને સાધવાના સાધન ભૂત જે દ્રવ્ય પૈસા તેનો જેમ અને તેમ નાશ થતો અટકાવી તેને સ્થિર કરવાના ઉપાયો યોજવામા જે ચિત્તનું એકાગ્રપણું તે રૌદ્રધ્યાનનો સારખણાણું-બંધી નામે ચોથો ભેદ બનવો

રૌદ્રધ્યાનના ચાર લક્ષણ જેથી આ પ્રાણી રૌદ્રધ્યાનવાળો છે એમ જાણી શકાય તેને લક્ષણ કહે છે. તેનાં ચાર પ્રકાર છે. (૧) હિંસા અસત્ય ચોરી એમાંથી કોઈ પણ એકમા વર્તન કરવું તેને ઉસન દોષ કહે છે તે ઉસન દોષ એ રૌદ્રધ્યાનનું પ્રથમ લક્ષણ બનવું (૨) હિંસા, અસત્ય, ચોરી, એ ત્રણેમા પ્રવર્તન તેને બહુ-દોષ કહે છે તે બહુદોષ એ રૌદ્રધ્યાનનું બીજું લક્ષણ બનવું.

(૩) કુશાસ્ત્રના અભ્યાસથી હિંસાદિકમા ધર્મ માનવો તે અજ્ઞાન દોષ કહેવાય છે એ સૌંદર્યાનનું ત્રીજું લક્ષણ બાબતું (૪) જન્મથી માંડીને મરણ પર્્યંત હિંસાદિક અધર્મ પ્રવૃત્તિઓમા રાખ્યો રહે, તેને આ મરણ્યાંત દોષ કહે છે એ સૌંદર્યાનનું ચોથું લક્ષણ બાબતું

(૩) ધર્મધ્યાનના ચાર ભેદ ૧ તીર્થંકર દેવ કથિત પ્રવચનમા જે જે આજ્ઞાઓ કહેલ છે તેનો નિષ્ક્રમ કરી તે પ્રમાણેજ વર્તવા માટે ચિત્તની એકાગ્રતા કરવી તે ધર્મધ્યાનનું આજ્ઞાવિચય નામે પ્રથમ ભેદ બાબતે. ૨ જીવને રાગ દ્વેષાદિકનીત ધર્મો આભવમા તથા પરભવમા અનર્થના કરનારા છે એવું ચિતવવારૂપ ચિત્તનું એકાગ્રપણુ તે ધર્મધ્યાનનો અપાય વિચય નામે બીજો ભેદ બાબતે.

૩ જ્ઞાનાવરણીયાદિક અશુભ કર્મોના વિપાક એટલે રસ મહાકઠવો છે એવું ચિતવનરૂપ જે ચિત્તનું એકાગ્રપણુ તે ધર્મધ્યાનનો વિપાક વિચય નામે ત્રીજો ભેદ બાબતે. ૪ શ્રીપ, સમુદ્ર, લોક, જીવ વિગેરેના સસ્થાનો, આકારો, વિવિધ પ્રકારના છે તે સસ્થાનોનો નિર્જંક કરી વૈરાગ્યભાવે પ્રવર્તવું લોક ભાવના વિગે જે ચિત્તનું એકાગ્રપણુ ભાવતું તે ધર્મધ્યાનનો સસ્થાન વિચય નામે ચોથો ભેદ બાબતે. ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણુ જેનાથી આ જીવ ધર્મ ધ્યાનવત છે એવી પ્રતિવી કરાય, આલેખી શકાય તેને લક્ષણુ કહે છે તે લક્ષણુ ચાર પ્રકારના છે (૧) તીર્થંકર ભાષિત આજ્ઞાઓમાં રૂચીવત, પ્રીતિવત તે ધર્મધ્યાનનું આજ્ઞારૂચી નામે પ્રથમ લક્ષણુ બાબતું (૨) સ્વભાવે, શુરુ મુખેથી ઉપદેશ સાક્ષ્યા વિના પોતાની મેળે જીવાદિ વસ્તુ ઉપર રૂચી રાખનાર માણી હોય તેની નિસર્ગ રૂચી કહેવાય છે એ ધર્મધ્યાનનું બીજું લક્ષણુ બાબતું (૩) તીર્થંકર ભાષિત દ્વાદશાંગીરૂપ સિદ્ધિતો બાબતમા પ્રીતિવત તેને સૂક્ષ્મરૂપી કહે છે એ ધર્મધ્યાનનું ત્રીજું લક્ષણુ બાબતું (૪) દ્વાદશાંગીરૂપ સિદ્ધિત વાળી અવશુરના મુખેથી અવળ કરે બળે અને તત્વાય

ધારે જેમ જેમ તત્ત્વાર્થનો નિર્ણય થતો જાય તેમ તેમ વિશેષ સિદ્ધાંતો અવગાહે તેને અવગાહરૂપી કહે છે એ ધર્મધ્યાનનું ચોથું લક્ષણ જાણવું ધર્મધ્યાનના ચાર અવલંબન જેની સહાયતાથી ધર્મધ્યાનરૂપ મહેલ ઉપર આત્માથી મુખે મુખે ચઢી શકાય તેને અવલંબન કહે છે તેના ચાર પ્રકાર છે (૧) નિર્જરાના હેતુથી શિષ્યોને સિદ્ધાંતોની વાચના આપતી વખતે ઇન્દ્રિયોના અન્ય સર્વ વ્યાપારોને તજી વાચનામાં એકાગ્રતા ધારણ કરવી તે ધર્મધ્યાનનું વાચણા નામે પ્રથમ અવલંબન જાણવું (૨) સિદ્ધાંતોકત વાક્યોમાં કાંઈક મતિ ભ્રમણાને લીધે સશય ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે શુરુને પૂછી નિર્ણય કરવો તે ધર્મધ્યાનનું પુછણા નામે બીજું અવલંબન જાણવું (૩) પૂર્વે જેટલા સિદ્ધાંતો લાભેલા મુખપાઠ કર્યા હોય તેનું ફરીફરીને પર્યાટન કરવું, ફેરવવું, તે ધર્મધ્યાનનું પરિચટ્ટણા નામે ત્રીજું અવલંબન જાણવું (૪) સૂત્રાર્થનું વખતો વખત હૃદયમાં વિચારવું, વિચારી નિર્ણય કરવો તે ધર્મધ્યાનનું અનુપ્રેક્ષા નામે ચોથું અવલંબન જાણવું ધર્મધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા ધર્મધ્યાની જીવ હુમેશા તત્ત્વ સમઘી વિચારણા કરે તેને અનુપ્રેક્ષા કહે છે તેના ચાર પ્રકાર છે

(૧) ધર્મધ્યાની જીવ વિચારણા કરે જે આ મારો આત્મા અસખ્યાત પ્રદેશી છે, સદા ઉપયોગવત છે, જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રરૂપ નિજગુણે સહિત છે એવો એક આત્મા મારો છે અને એથી ભિન્ન જે પુદ્ગલાદિ પર વસ્તુઓ મારી નથી એવી રીતે નિજ સ્વરૂપ, રૂપ એકત્વપણાની જે ભાવના ભાવવી તે ધર્મધ્યાનની પ્રથમ એકત્વાનુપ્રેક્ષા જાણવી, અથવા ચિંતવે જે આ અપાર સસારમાં મારો જીવ એકલો આવ્યો છે અને પરભવે એકલો જ છે કુટુંબ પરિવાર કોઈ સાથે આવે તેમ નથી એમ વૈરાગ્યપણે ચિંતવવું તેને પણ એકત્વાનુપ્રેક્ષા કહેવાય છે

(૨) સસારમાં દેખાતા ધન, યૌવન, રૂપાદિ સર્વે પદાર્થો

અળ, અનિત્ય છે એક શ્રી જિનભાષિત ધર્મ સ્થિર છે બાકી તમામ પદાર્થો અચ્ચિર છે, એવી રીતે વૈશાખપણે ચિંતવવું તે ધર્મધ્યાનની બીજી અનિત્યાનુમદ્યા બાજુની.

(૩) સસારરૂપ સમુદ્રમા પહેલા જ તુને જ મ, જરા, મરણ, વ્યાધી, દુઃખ, પીડાથી માતા પિતા વિગેરે સજાથીઓ ઠેકાં પલ્લુ રક્ષા કરવાને સમર્થ નથી પરંતુ એ દુઃખોમાથી છોડાવવાને સમર્થ એક શ્રી વીતરાગનો ધર્મ જ સમર્થ છે એવી રીતે જે વૈશાખપણે ચિંતવવું તે ધર્મધ્યાનની ત્રીજી અનિત્યાનુમદ્યા બાજુની

(૪) સસારમા માતા એ સ્ત્રી થાય છે સ્ત્રી, તે માતા થાય છે પિતા તે પુત્ર અને પુત્ર તે પિતા થાય છે, શત્રુ તે મિત્ર ને મિત્ર તે શત્રુ થાય એવો પલટાવાનો સ્વભાવ સસારનો છે તેથી એને સસાર કહે છે માટે એવા ક્ષણ સ્વભાવી સસારમા શુ રાશ્યવું? એવું જે ચિંતવવું તે ધર્મધ્યાનથી યાથી સસારાનુમેમા બાજુની

(૫) શુકલ ધ્યાનના ચાર લેહ ૧ એક દ્રવ્ય બાકી પુદ્ગલાદિ દ્ર વોમા ઉત્પાદ, વ્યય દ્રોય રૂપે જે જે પર્યાયો રહેલા છે તે તે પર્યાયોના જુદા જુદા પ્રકારે વિચાર એટલે અર્થોથી વ્ય જનો અને વ્યજનોથી અર્થોમાં ચિત્તની કોકામતા એટલે દ્રવ્ય પર્યાયોના લેહ પ્રલેહના સ્વરૂમા સમજતા તે શુકલ ધ્યાનનો પૃથકત્વ વિતર્ક વિચારણા નામનો પ્રથમ લેહ છે

૨ દ્રવ્યના ઉત્પાદાદિ પર્યાયોમાંથી એક પર્યાયનું અવલગન કરી એટલે એકજ પર્યાયને લઈને મનની સાથે તેના સ્વરૂપનો પૂર્ણ પણે વિચાર કરે અથવા ઉત્પાદાદિ પર્યાયોને દ્રવ્ય સાથે અલેહપણે સપૂર્ણતયા વિચારવું એટલે દ્રવ્ય એ પર્યાય રૂપે રહે છે અને પર્યાય તે તે જ દ્રવ્યનો છે

એમ દ્રવ્ય પર્યાયમાં અલેક્ષ પાણાનો અનુભવ કરવો તે વખતે જે ચિત્તનુ એકાગ્રપણુ તેને શુકલધ્યાનનો એકત્વ વિતર્ક અચિચાર નામે ખીજે લેદ જાણવો. ૩. મોક્ષ ગમનકાળે કેળવી ભગવતોને સૂક્ષ્મ એક ક્રાયાની એટલે સૂક્ષ્મ કાયયોગના વ્યાપારરૂપ ક્રિયા હોય છે તે પણુ જઘન્ય અવગાહનાવાળા પનક-લીલકુગના જીવોના શરીરની અવગાહનાથી અસખ્યાતમે ભાગે સૂક્ષ્મ જાણવી અને ખીજી મન વચનના વ્યાપારરૂપ ક્રિયાઓ તો રોકાઈ ગઈ છે અને જે કાયયોગ વ્યાપારરૂપે સૂક્ષ્મ ક્રિયા છે તે પણુ શ્વાસોશ્વાસરૂપ છે એ સૂક્ષ્મ ક્રિયાને ટાળવાં માટે જે સ્વ સ્વરૂપમા અનુભવરૂપી રમણતા કરવી તેને શુકલધ્યાનનો * સૂક્ષ્મક્રિયા અનિવૃત્તિ નામે ત્રીજે લેદ જાણવો તેનાથી શૈલેસી કરણરૂપ કેળવી ભગવતોને સર્વ યોગના વ્યાપારોનું રોકાવું થાય છે અર્થાત્ જે ધ્યાનના બળથી કાય વ્યાપારરૂપ સૂક્ષ્મ ક્રિયા પણુ રૂંધાઈ જાય છે ત્યારબાદ અયોગી અવસ્થા (સપૂર્ણ શૈલેશ અવસ્થા)મા આત્મ પ્રદેશોનો ઘન રચાય અને સર્વકર્મથી મુક્ત થાય તે જેનાથી થાય તે સમુચ્છિનક્રિયા અપ્રતિપાતિ નામે જોયો લેદ જાણવો. શુકલધ્યાનના ચાર લક્ષણુ આ જીવ શુકલધ્યાની છે એમ જેથી જાણી શકાય છે તેને લક્ષણુ કહે છે તેના ચાર પ્રકાર છે. (૧) ધર્મમા વિદ્ય કર્તારૂપ ઉપસર્ગોથી ઉત્પન્ન થયેલી વેદનાના ભયથી ધ્યાનમાથી ચલાયમાન થાય નહિ અર્થાત્ વેદનાને વેદના તરીકે જાણવા માટે લક્ષ આપે જ નહિ તે શુકલધ્યાનનું અવ્યથા નામે પ્રથમ લક્ષણુ જાણવું.

(૨) દેવાદિકની નીપજવેલ માયાવડે સૂક્ષ્મ પ્રદાર્થોમાં અથવા વિષયોમા જે મુજાય નહિ તે શુકલધ્યાનનું અસમોહ નામે ખીજું

* નોંધ - ત્રીજા પાયાથી ૧૩મા ગુણુસ્થાનને અતે શૈલેશીકરણુ (યોગરૂઘન) શરૂ થાય છે તે પૂરૂ થાય એટલે ૧૪મા અયોગી ગુણુ પ્રાપ્ત થાય તેમા ૪થા પાયાથી આત્મ પ્રદેશોનો ઘન બને અને સર્વ કર્મ રહિત થાય ત્યારે કામ પૂરૂ થાય.

લક્ષણ બાણુ (૩) આત્માને કર્મના સ્વયોગથી મિત્ર રીતે અનુભવવો તે શુદ્ધધ્યાનનું નિવેદક નામ ત્રીજું લક્ષણ બાણુ (૪) દેહ ઉપાધી વચ્ચાદિકનો ત્યાગ કરી કામોત્સર્ગે રહેવું અથવા દેહાદિ ઉપરથી મોહભાવ ઉતારી વોચણવવા તે શુદ્ધધ્યાનનું અુત્સર્ગ નામ ચોથું લક્ષણ બાણુ

શુદ્ધધ્યાનના ચાર અવલંબન જેઓની મદદથી શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ મહા મહેલમા આત્મા સુખે થઈ શકે તેને અવલંબન કહે છે તેના ચાર પ્રકાર છે (૧) ક્ષમા, (૨) નિર્દોષતા, (૩) માર્ગવતા, (૪) સરલતા, શુદ્ધધ્યાનની ચાર અનુચેત્ના ૧ સસારની રખડ પટ્ટી, આદિકાળની છે જોવી જે હમીશા વિચારણા કરવી તેને શુદ્ધ ધ્યાનની પ્રથમ અનંત ચતિતાનું પ્રેક્ષા કહે છે

૨ સર્વે પદાર્થો આ સસારમા પ્રતિક્ષણે જોઈ લક્ષણ પ્રત્યે વિવિધ પરિણામોને પામે છે જોવી જે વિચારણા તેને શુદ્ધ ધ્યાનની બીજી વિપરિણામાનું પ્રેક્ષા કહે છે ૩ સસારનું અશુભ ત્વપણું વિચારવું જેમ દેવતા મહાશક્તિવત મરીને અપશક્તિવત પુશ્યાદિ તિર્થ ય યાચ છે ઇત્યાદિક સસારના અશુભપણાનું વિચારવું તેને શુદ્ધધ્યાનની ત્રીજી અશુભાનું પ્રેક્ષા કહે છે

૪ પ્રાણાતિ પાતાદિક અભવદારોથી અનેક અનર્થો ઉપજે છે તેમ વહી રાગદ્વેષથી પણ આ ભવ પરભવમા અનર્થો ઉત્પન્ન થાય છે માટે સમભાવમા રહેવાની જે વિચારણા કરવી તેને શુદ્ધધ્યાનની ચોથી અપામાનું પ્રેક્ષા કહે છે

મનુષ્યના દહકર્મા ચારે ધ્યાન છે મનુષ્ય વર્તિને રોવ સત્તીના ૧૫ દહકર્મા અપ્રેક્ષા ગૂર્વક પ્રથમના ત્રણ ધ્યાન છે. પાવસ્થાવર, ત્રણ વિગ્રહેન્દ્રિય જો ૮ દહકર્મા મન નથી તેથી પ્રવૃત્તિ રૂપ નહિ પણ સત્તારૂપે પહેલા બે ધ્યાન છે તે પણ દુ ખના અનુભવમા યોગસ માએ ઉપયોગના કારણે અધ્યવસાય આથી હોવા.

(૪૧) લઙ્ગિય દ્વાર

લઙ્ગિય એટલે આત્માની શકિત તે અંતરાય કર્મનો ક્ષય તથા ક્ષયોપશમથી પ્રગટ થાય છે તે પાંચ પ્રકારની છે—(૧) દાનલઙ્ગિય, (૨) લાભલઙ્ગિય, (૩) ભોગલઙ્ગિય, (૪) ઉપભોગલઙ્ગિય, (૫) વીર્ય-લઙ્ગિય એ પાંચે લઙ્ગિય ક્ષાયક ભાવે તથા ક્ષયોપશમ ભાવે છે. ક્ષાયક ભાવે રહેલી પાંચ લઙ્ગિયનું સ્વરૂપ

૧ દાનાતરાય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી આત્માને નિશ્ચયથી દાન લઙ્ગિયની પ્રાપ્તિ થાય છે તે આવી રીતે કે આત્માને વીર્યગુણ સર્વગુણોને સહાયતા આપે છે અને તે વીર્ય, જ્ઞાન ગુણના ઉપયોગ વિના સ્ફૂરી શકતું નથી તેથી વીર્યને સહાયક જ્ઞાન ગુણ છે તથા જ્ઞાનમા રમણતા તે ચારિત્રની સહાયતા છે અને પર ભાવમા રમણતા ન કરે તે રૂપે ચારિત્રને જ્ઞાનની સહાયતા છે એમ એકેક ગુણને અનતગુણો સહાયક છે જે ગુણ સહાય આપે છે તે જ આત્માના ગુણમાં દાન ધર્મ છે અને તે પ્રતિસમય અનંત સ્વગુણ સહાયરૂપ આત્મા અનંત દાન આપે છે પણ કોઈ વખત એ દાન ધર્મનો ક્ષય આત્મામાંથી થતો નથી એવો જે અક્ષય દાન ગુણ આત્મામાં છે તેથી તેને ક્ષાયકદાન લઙ્ગિય કહે છે.

૨ લાભાતરાય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી આત્માને જ્ઞાનાદિ અનંત ગુણોનો સંપૂર્ણપણે લાભ થાય છે તેને ક્ષાયકલાભ લઙ્ગિય કહે છે ભોગાતરાય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી આત્મા પોતાના પ્રયાથિને સમયે સમયે પ્રયાસવિના ભોગવે છે માટે તેને ક્ષાયકભોગ લઙ્ગિય કહે છે

૪. ઉપભોગાતરાય કર્મનો સર્વથા ક્ષય થવાથી આત્માને પોતાના સ્વભાવમાથી જ શુદ્ધ અનંત ગુણોનો, એકેક ગુણનો અનંત ત્રીકાલિક પ્રયાથિ દ્વારા, ઉપભોગ ચાલ્યા કરે છે માટે તેને ક્ષાયક ઉપભોગ લઙ્ગિય કહે છે.

૫ વીર્ગાંતરાય કર્મનો સર્વથા ક્ષમ થવાથી આત્માના ગુણોની પ્રવૃત્તિનું સહાયક બનતું વીર્ગ બન્યું સહાયવિના સૂરી રહ્યું છે. તે વીર્ગની સૂચના પ્રવાસ બેટલે ઉદયમ વિના સૂરે છે માટે તેને ક્ષાયક વીર્ગ લખિય કહે છે

જાએવી રીતે ક્ષાયક ભાવે રહેલી દાનાદિ પ્રાણ લખિયની પ્રાપ્તિ આત્માને તેરમ શુભકાલે થાય છે. માટે ક્ષાયક દાનાદિ પ્રાણ લખિયને મુનુષ્યના ૬૬૬માં છે. ચેપ ૨૪ ૬૬૬માં નથી ક્ષયોપશમ ભાવે રહેલી પ્રાણ લખિયનું સ્વરૂપ ૧ દાનાંતરાય બેટલે દાન આપવામા શકાય કરનાર કર્મનો સમૂહ કે જેના ભેરથી, પ્રાણીપાસે દાન કરવાની વસ્તુ હોય તેમ આપવાની વૃત્તિ થાય છતાં તે આપી શકતો નથી પણ બે તેને દાનાંતરાયનો ક્ષયોપશમ થએલ હોય અગર કરે તો દાન કરવાને શક્તિમાન થાય તેને ક્ષયોપશમ દાન લખિય કહે છે ૨ લાભાંતરાય બેટલે લાભ મેળવવામા શકાય કરનાર કર્મના સમૂહના ભેરથી, ભવને વસ્તુનો લાભ થવાનો હોય અથવા તે લાભ નજરે ડેખાતો હોય છતાં તે લાભ મેળવી શકે નહીં પણ બે તેને લાભાંતરાયનો ક્ષયોપશમ થએલ હોય અગર કરે તો તે લાભ મેળવવાને શક્તિમાન થાય તેને ક્ષયોપશમ લાભ લખિય કહે છે ૩ ભોગાંતરાય બેટલે ભોગ્ય પદાર્થોમા શકાય કરનાર કર્મના સમૂહના ભેરથી, ભવની પાસે બેક વખત જે પદાર્થ ભોગવાય તેને ભોગ્ય કહે છે તે ભોગ્ય પદાર્થની પ્રાપ્તિ છે છતાં તે ભોગવી શકતો નથી પણ બે તેને ભોગ્યાંતરાયનો ક્ષયોપશમ થએલ હોય અગર કરે તો તે પદાર્થને ભોગવી શકે તેને ક્ષયોપશમ ભોગ્ય લખિય કહે છે. ૪ ઉપભોગાંતરાય બેટલે વસ્તુ, સ્ત્રી, પ્રમુખ જે પદાર્થ વખતો વખત ભોગવાય તેને ઉપભોગ્ય કહે છે બેટલે ઉપભોગ્ય પદાર્થોમા શકાય કરનાર કર્મના સમૂહના ભેરથી ભવ પાસે ઉપભોગ્ય પદાર્થની પ્રાપ્તિ છે છતાં તે પદાર્થનો ઉપભોગ્ય લઈ શકે નહીં પણ બે ઉપભોગ્યાંતરાયનો ક્ષયોપશમ થએલ હોય અગર કરે

તો તે પદાર્થનો ઉપલોગ કરી શકે તેને ક્ષયોપશમ ઉપલોગ લખિત કહે છે. ૫ વીર્યાંતરાય એટલે આત્મામાં અનંતશક્તિ છે તે શક્તિ ગુણને વીર્ય કહે છે તે વીર્યની રોકાણ કરનારા કર્મ સમૂહના ભેરથી, જીવ પોતાની વીર્ય શક્તિ ફેરવી શકતો નથી પણ જો તેને વીર્યાંતરાયનો ક્ષયોપશમ થએલ હોય અંગર વર્તમાન કાળે ધર્મધ્યાનનો પુરુષાર્થ કરે તો તે એટલે અંશે વીર્ય ફેરવી શકે છે તેને ક્ષયોપશમ વીર્ય લખિત કહે છે.

જે જે જીવોને જેટલે જેટલે અંશે અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિઓનો ક્ષયોપશમ થયો હોય તેટલે તેટલે અંશે ક્ષયોપશમ દાનાદિ પાંચ લખિતની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ ક્ષયોપશમ દાનાદિ પાંચ લખિત ચોવીસે દડકમાં છે.

(૪૨) આત્મા દ્વાર

(૧) આત્મા ત્રણ પ્રકારના છે—(૧) બહિરાત્મા, (૨) અંતરાત્મા, (૩) પરમાત્મા. ૧. બહિરાત્મ ભાવમા પુદ્ગલને વશ વર્તતાં આત્મ સ્વરૂપ ખીલકુલ લક્ષમા ન આવે અને પુદ્ગલને જ સર્વસ્વ એટલે આત્મરૂપ માને તેને બહિરાત્મા કહે છે. તે પહિલા ત્રણ ગુણુઠાણુના જીવો છે ૨ પુદ્ગલિક સસર્ગ છતાં એટલે પુદ્ગલમાં પ્રવર્તતાં, પ્રત્યેક ક્રિયામા તેનાથી આત્માનુ લિપ્તત્વપાણું સમજે તેને અંતરાત્મા કહે છે તે ચોથા ગુણુઠાણુથી ખારમા ગુણુઠાણુ સુધીના જીવોને સમજવા. ૩ નિર્લેપ જ્ઞાનાનદી અખ ધ સ્વરૂપી મિબ્બનંદી ચિદ્દાનંદરૂપીદશામા વતે તેને પરમાત્મા કહેવાય છે. તે તેરમા ચૌદમા ગુણુઠાણુવાળા તથા સિદ્ધલગવતો જાણવા. મનુષ્યના દડકમાં ત્રણે આત્મા છે મનુષ્ય વર્ણનેશેષ સંસીના ૧૫ દડકમા બહિરાત્મા અને અંતરાત્મા એ બે છે પાચસ્થાવર, ત્રણ વિગલેન્દ્રિયમા ૧ બહિરાત્મા છે.

(૨) વર્ણી આત્માના આઠ પ્રકાર છે—(૧) દ્રવ્યાત્મા (૨) કષાયાત્મા, (૩) યોગાત્મા, (૪) ઉપયોગાત્મા, (૫) જ્ઞાનાત્મા, (૬) દર્શનાત્મા, (૭) ચારિત્રાત્મા, (૮) વીર્યાત્મા.

૧. ૧૦૧ દ્રવ્યાત્મા એટલે જ્ઞાનાદિગુણો તથા ઉત્પાદાદિ પદ્યથિનું જ્ઞાનન અસુખ્યાત પ્રદેશી છવ દ્રવ્યને દ્રવ્યાત્મા કહે છે ૨ દ્રવ્યાત્મા જ્યારે ક્રેમાદિક ક્ષાયથી રગાય, ક્ષાયમા તત્તમ ધાય, અર્થાત્ અનુપચાત, ક્ષયાધ્યવસાયે વર્તતો હોય ત્યારે તેને ક્ષયાત્મા કહે છે ૩ મનુ, વચન કે કાયાની પ્રવૃત્તિમા, દ્રવ્યાત્માની પરિણતિ યજ્ઞેથી હોય ત્યારે તેને યોગાત્મા કહે છે ૪ જ્યારે દ્રવ્યાત્મા સાત્રાશોપયોત્ર યુક્ત હોય અથવા, અણાગારોપયુક્ત હોય ત્યારે તેને હૃપયોગાત્મા કહે છે, ૫ જ્યારે આત્મા મતિમુતઆદિ જ્ઞાન સહિત વર્તતો હોય ત્યારે તેને જ્ઞાનાત્મા કહે છે ૬ જ્યારે સમ્યક્ત્વ હોય ત્યા જ્ઞાન નિયમા હોય એટલે જ્ઞાનાત્મા સમક્રિતિને હોય પણ મિથ્યાત્વાને ન હોય. ૬ દર્શનાત્મા એટલે અમુદર્શનાદિ દર્શનયુક્ત દ્રવ્યાત્મા હોય ત્યારે તે દર્શનાત્મા કહેવાય છે ૭ જ્યારે દ્રવ્યાત્મા સામામિકાદિક આદિત પરિણામ યુક્ત હોય ત્યારે તે આદિત્રાત્મા કહેવાય છે ૮ જ્યારે દ્રવ્યાત્મા ઉત્પાનાદિક વીર્યયુક્ત હોય ત્યારે વીર્યના પ્રધાનપણથી તે વીર્યાત્મા કહેવાય છે

(૧) જ્ઞાનાત્મા, (૨) આદિત્રાત્મા વર્ગને, શેષ ૬ આત્મા પાચ સ્થાવરના પાચ દહકમાં છે મનુષ્યના ૬ કમા આઠે આત્મા છે મનુષ્ય વર્ગને શેષ ત્રણના ૧૮ દહકમા આત્મા સાત છે. આઠમાથી એક આદિત્રાત્મા વર્ગનો કેમકે એ ૧૮ દહકવાલા અવિસ્તીએ છે.

(૪૪) વેદના, કાર, ॥

(૧) અભ્યુપગમિકાદિ વેદના વેદન વેદના સાચ સ્વમા-
વેન અપતિ અપ્પાયોવીરણા કરગેન ચો દયાવલિકાર્યા
પ્રક્ષિપ્ય કર્મણો વેદનં અનુભવનં વેદના વેદનું ભોત્રવનું તેને
વેદના કહે છે તે વેદના અવભાવે ધાય છે,, અથવા, ઉદીરણા
કરણે કરીને ઉદ્યાવલિકામા કમ રજોને રૂપીને વેદવા તે, ઉદીરણા
કૃત વેદના કહેવાય છે

વેદના બે પ્રકારની છે—(૧) અભ્યુપગમિક વેદના (૨) ઉપક્રમિક વેદના ૧. અભ્યુપગમિક એટલે ઉદ્ધરણા કરીને વેદે તે લોચ પ્રમુખ. ૨. ઉપક્રમિક એટલે કર્મોદ્દયથી ઉત્પન્ન થએલ તે મનુષ્ય તથા તિર્યચ પચેન્દ્રિય એ બે દહકમાં બન્ને જાતની વેદના છે. શેષ ૨૨ દહકમાં તથા મનુષ્ય સમુચ્છિમ અને તિર્યચ સમુચ્છિમમાં એક ઉપક્રમિક વેદના છે

(૨) નિદાયાદિ વેદના - વેદના બે પ્રકારની છે (૧) નિદાય વેદના, (૨) અનિદાય વેદના ૧ નિદાય એટલે ઉપયોગયુક્ત મન સહિત વેદના વેદવી તે. ૨ અનિદાય એટલે શૂન્ય ઉપયોગથી મન સહિત વેદના વેદવી તે. અથવા ઓઘ સજ્ઞાથી વેદવી તે.

સંજ્ઞાના ૧૬ દહકમાં બન્ને પ્રકારની વેદના છે. પાંચ સ્થાવર ત્રણ વિગલેદ્રિય તથા સમુચ્છિમ મનુષ્ય તિર્યચમાં એક અનિદાય વેદના છે.

(૩) જરાદિવેદના. વળી વેદના બે પ્રકારની છે—(૧) જરા વેદના, (૨) શોક વેદના. ૧. શરીરથી જે વેદાય તેને જરા વેદના કહે છે ૨ અને મનથી જે વેદાય તેને શોક વેદના કહે છે. સંજ્ઞાના ૧૬ દહકમાં બન્ને જાતની વેદના છે. પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિગલેદ્રિય તથા સમુચ્છિમ મનુષ્ય અને તિર્યચમાં એક જરા વેદના છે.

(૪) શીતાદિ વેદના વળી વેદના ત્રણ પ્રકારની છે—(૧) શીત વેદના, (૨) ઉષ્ણ વેદના, (૩) શીતોષ્ણ વેદના. નારકીના દહકમાં શીતવેદના અને ઉષ્ણવેદના એ બે છે શેષ ૨૩ દહકમાં ત્રણ વેદના છે

(૫) સાતાદિ વેદના. વળી વેદના ત્રણ પ્રકારની છે—(૧) સાતા વેદની, (૨) અસાતા વેદની, (૩) મિશ્ર વેદના. ચોવીસે દહકમાં ત્રણ પ્રકારની વેદના છે.

૧૧ (૬) મુખાદિ વેદના વળી વેદના ત્રણ પ્રકારની છે—(૧) મુખ વેદના, (૨) ક્ષીણ વેદના, (૩) અમુખ અદુષ્ટ વેદના. યોગીએ ઈ ઠકમા ત્રણે પ્રકારની વેદના છે

(૭) શરીરાદિ વેદના વળી વેદના ત્રણ પ્રકારની છે—(૧) શારિરીક વેદના, (૨) માનસિક વેદના, (૩) મિત્ર વેદના. સત્તીના ૧૬ ઈ ઠકમા ત્રણે વેદના છે પાચ સ્થાવર ત્રણ વિગલે ક્રિય તથા યજુ વિષ્ણુ મનુષ્ય તિર્થ બને એક શારિરીક વેદના છે.

(૮) દ્રવ્યાદિ વેદના વળી વેદના ચાર પ્રકારની છે (૧) દ્રવ્ય વેદના, (૨) ક્ષેત્ર વેદના, (૩) કાળ વેદના, (૪) ભાવ વેદના. ૧ દ્રવ્ય વેદના એટલે આસખાસના શસ્ત્રાદિક તથા વર્ણાદિકના પુદ્ગલોથી ઉપજે તે. ૨ ક્ષેત્ર વેદના એટલે પોતપોતાના ઉત્પત્યાદિ ક્ષેત્ર સબધી ઉપજે તે. ૩ કાળ વેદના એટલે ભવસબધી. ૪ ભાવ વેદના એટલે અસાતા વેદનીય વા સાતા વેદનીય કર્મોદયથી ઉત્પન્ન કરેલી તે. એ ચાર પ્રકારની વેદના યોગીએ ઈ ઠકમા છે

(૪૪) ભવ્ય અભવ્ય દ્વાર

મહામાયિની સિદ્ધિયેષાં તે મહાસિદ્ધિ કો મહ્યા
 હૃત્યર્પસ્તપિપરીત અમથસિદ્ધિકાઃ (૧) અવિશ્વમા બેબો મોક્ષ
 પદ પામી શકશે એવી યોગ્યતા ધરાવનારા એવો ભવ્ય સિદ્ધિક
 કહેવાય છે (૨) કેઈ પણ કાળમા બેબો મોક્ષ પામવાની યોગ્યતા
 નહિ મેળવી શકનારા અભવ્ય સિદ્ધિક કહેવાય છે. યોગીએ ઈ ઠકમા
 એ બને જાણ છે

(૪૫) પક્ષ દ્વાર

(૧) પક્ષ બે પ્રકારના છે—(૧) શુકલ પક્ષી એવ, (૨) કૃષ્ણ
 પક્ષી એવ. ૧ શુકલ પક્ષી એટલે જે એવને દેશેડેલુ અર્ધપુદ્ગલ
 સસારમાં સ્થેલું છે પછી અવશ્ય મોક્ષ લાય તેને શુકલ પક્ષી કહે છે
 ૨. જે એવને દેશેડેલુ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન ઉપરાંત હલ સસા

રમાં પરિભ્રમણ કરવું છે તેને કૃષ્ણ પક્ષી જીવ કહે છે ચોવીસે
હંડકમા એ બન્ને યોલ છે (૨) અત્રે પ્રસંગવસાંત પુદ્ગલ
પરાવર્તન સ્વરૂપ કહે છે

૧ બાહર દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત ૨ સૂક્ષ્મ દ્રવ્ય પુદ્ગલપરા-
વર્ત ૩ બાહર ક્ષેત્ર પુદ્ગલપરાવર્ત ૪ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત
૫ બાહર કાળ પુદ્ગલ પરાવર્ત ૬ સૂક્ષ્મ કાળ પુદ્ગલ પરાવર્ત
૭ બાહર ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્ત ૮ સૂક્ષ્મ ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્ત

કોઈક આચાર્ય જીવ પુદ્ગલ પરાવર્ત સૂક્ષ્મ તથા બાહર એમ
પણુ માને છે તેને મતે દસ લેદ છે પણુ સિદ્ધાંતને મતે તે બાઠ
લેદ કહ્યા છે. પુરણુ ગલન સ્વભાવવાળા દ્રવ્યને પુદ્ગલ કહે છે પુદ્-
ગલ પરમાણુઓના મગવાથી તથા વિખરાવાથી જે સ્કંધ બને તે
પુદ્ગલ સ્કંધ કહીએ પરમાણુઓ અને સ્કંધો સર્વજીવથી અનંતગણા
છે. સર્વ લોકાકાશના પ્રદેશો, અનંતાનંત પરમાણુઓ અને પુદ્ગલ
સ્કંધોથી ભર્યો છે તે જેટલે કાળે જીવ સર્વ પુદ્ગલોને ઔદારિકાદિક
શરીરપણુ ંહીને મૂકે તેટલે કાળે બાહર દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત
એવી સામાન્ય સજ્ઞા હોય.

આઠ જાતિના પુદ્ગલ પરાવર્ત કહ્યા છે તે મધ્યે પણુ ચાર
જાતિના બાહર પુદ્ગલ પરાવર્ત જે કહ્યા છે તે સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરા-
વર્તના સુખાવબોધને અર્થે કહ્યા છે જે મૂઠમતિ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ
પરાવર્તનુ સ્વરૂપ ન સમજે તેને બાહરનુ સ્વરૂપ સમજાવીએ. તે
બાહરના સ્વરૂપની સમજણુમા મતિ લેદાય તો પછી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ
પરાવર્તનુ સ્વરૂપ પણુ સુખે સમજી જાય તે લણી બાહર કહ્યા છે.

ખીજી જ્યા પુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ શાસ્ત્રમા કહ્યો છે ત્યા તો
સર્વ સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત લેવા કેમકે તે જ શાસ્ત્રમા ઉપયોગી
છે. જે સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી ક્રિયિત ન્યૂન-અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત
માત્ર સંસાર મધ્યે રહે એમ કહેલ છે તે પણુ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પુદ્ગલ

પરાવર્તનું અર્થ બહુવું તે ચારે બાતિના સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત માહેલા એકેક કેટલે કાળે હોય તેનું માન કહે છે

ભરત અને ઐસ્વત ક્ષેત્રોમા જે ચડતો કાગ ઉત્સર્પીણી અને ઉતસ્તો કાળ અવસર્પીણી વર્તે છે, તે બન્ને કાળ મળીને વીસ કોડક કોડ સાગરોપમનું એક કાળવક્ર થાય એક દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તમા એવા અનતા કાળવક્ર થાય, પણ તેનો કાળ બીજા પરાવત કરતા ઘોટો છે તેથી અનતગણો ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત કાલ બહુવો, તેથી કાલ પુદ્ગલ પરાવર્તનો કાળ અનતગણો બહુવો, તેથી ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્તનો કાળ અનતગણો બહુવો એ છવને અતીતકાળે ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્ત અનતા થયા, તેથી અનતગણુ કાલ પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા, તેથી અનતગણુ ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા તેથી અનત ગણુ દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા.

દ્રવ્યથી બાહર તથા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્તનું સ્વરૂપ, (૧) ઔદારિક, (૨) વૈક્રિય, (૩) તૈજસ, (૪) ભાષા, (૫) આસોવાસ, (૬) મન અને (૭) કાર્મણુ એ સાત પ્રકારે સર્વલોક માહેલા પરમાણુ એક સમાતે તથા બાહર સૂક્ષ્મ પરિણમને કરી સ્વસ્વ વર્ગણુ મોબ્ય પરિણુતસ્ક ધ ઔદારિકાકિક નોકર્મપણે તથા કાર્મણુપણે જેટલે કાળે એક છવ અનત ભવ જમણુ કરતો પરિણુમાવાં પ્રહી, અપર્થી, મૂકે તેને બાહર દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત કહીએ.

એકવેળા પ્રહા એવા જે પુદ્ગલ તેને કરી બીજી વેળા અબહુ કરે તે પ્રહીત અહણુદાર તથા પૂર્વે કઇ અહણુ કર્યાં કઇ અમહણુ કર્યાં એવા પુદ્ગલને પ્રહે તે મિથ અહણુદાર તથા જે પૂર્વે અમહણુ કરેલા પ્રહે તે અગ્રહીત અહણુદાર.

ગૃહીત અહણુદાર તથા મિથ અહણુદાર અતિક્રમીને જે અગ્રહીત અહણુદારે પુદ્ગલ અહણુ કરે તે લેખામા ગણવા એમ એક ઔદારિકપણે, બાલો વંકિવપણે, ત્રીજો તૈજસપણે, ચોથો ભાષાપણે, પાચમો આસોવાસ પણે, છઠો મનપણે અને સાતમો કાર્મણુપણે

એ સાત પરિણામ એકેક આણુંના થાય એમ સર્વલોકવતિ પુદ્ગલ દ્રવ્યના સાત પરિણમન એક જીવ પૂર્ણ કરે ત્યારે બાહ્ય દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તી પૂર્ણ થાય

અહીંયાં આહારક શરીર તો સસારમાં વસતો જીવ, ચાર વેળા કરે ત્યારે તેથી સર્વ પુદ્ગલની પરાવર્તિ ન હોય તેથી ન હીધો ૧ તથા ન્યારે સર્વ લોકવર્તિ આણુને ઔદારિકાદિક પણે પરિણુમાવે પણ એટલુ વિશેષ જે ઔદારિકપણે પરિણુમાવતા વચલે ભવે જે જે વૈક્રિયાદિક પુદ્ગલ અહણુ કરે તે કોઈ લેખામા ન આવે એમ અનતેભવે કરી સર્વ લોકના આણુઓ ઔદારિકપણે પરિણુમાવી અહીં સંપર્શી મૂકે ત્યારે પ્રથમ ઔદારિક સૂક્ષ્મ દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તી થાય

એજ રીતે સર્વાણુઓ વૈક્રિયપણે પરિણુમાવી અહીંને મૂકે ત્યારે બીજી વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્તી થાય, એમજ તૈજસ શરીર પણે પરિણુમાવી અહીંને મૂકે ત્યારે ત્રીજી તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્તી થાય, એમજ ભાષાદળપણે સર્વાણુ પરિણુમાવી અહીંને મૂકે ત્યારે ચોથુ ભાષા પુદ્ગલ પરાવર્તી થાય એમ જ પાચમુ શ્વાસોશ્વાસ છઠુ મન અને સાતમુ કાર્મણુ પુદ્ગલ પરાવર્તી પણ જાણુવુ

અદપખહેત્વ - કાર્મણુ પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ અનતો છે પરતુ બીજાની અપેક્ષાએ સ્તોક, તે થકી તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ અનત ગુણુ, તે થકી ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ અનતગુણુ, તે થકી શ્વાસોશ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ અનતગુણુ, તે થકી મન પુદ્ગલ-પરાવર્તકાળ અનતગુણુ, તે થકી ભાષા પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ અનતગુણુ તે થકી વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ અનતગુણુ જાણુવો

કાર્મણુ પુદ્ગલ પરાવર્તી સર્વ ભવે અહણુ કરે તેથી ત્વરત પૂરાય અને તે કાર્મણુ દળ થકી તૈજસ અનતગુણુ હીન પુદ્ગલ છે તે ભણી અનતગુણુ કાળે પૂરાય એમ સર્વેમા પોતાની ભવિષ્યે વિચારિને કહેવુ

અતિત કાળે એક જીવને જનતા વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા, તે થકી જનતગુણા જાણા પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા, તે થકી જનતગુણા મન પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા, તે થકી જનતગુણા આત્મિક-આત્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા, તે થકી જનતગુણા ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા, તે થકી જનતગુણા તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા, તે થકી જનતગુણા કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત થયા એમ અતિત-કાળે અતિક્રમ્યા.

કેઈક આત્માર્થ એમ કહે છે કે ઔદારિક વૈક્રિય તૈજસ અને કાર્મણ એ ચાર શરીરપણે સર્વ લોકવર્તિ પરમાણુ જે શ્રદ્ધે તે તેના લેખામાહે જણાય એમ ઠરી સર્વ પરમાણુ ચાર શરીરપણે પરિણામી શ્રદ્ધીને મૂકે તે બાહર દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત અને જનુ-ક્રમે એક શરીરપણે પરિણામવે તે લેખામાહે જણાય એવી રીતે સર્વાણુ એક શરીરપણે જ્યારે પરિણામી રહે ત્યાર પછી વળી બીજા શરીરપણે પરિણામવે પણ ઔદારિક પરાવર્ત મધ્યે વૈક્રિયવૈક્રિય પુદ્ગલ લીધે તે લેખામાહે જણાય નહીં એમ જનુક્રમે ચાર પ્રકારે સર્વાણુ પરિણામવર્તા સુકુમ દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય.

બાહર તથા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ ક્ષેત્ર પરાવર્તનું સ્વરૂપ

સર્વલોકના આકાશ પ્રદેશ એટલે જે જીવુલ ધન આકાશ જ કલા પ્રદેશને સમય સમય પ્રત્યે એક એક અવદૃશ્યા આસ જ્યાંયાં કાળવક અતિક્રમી જ્યાં એવા સૂક્ષ્મ નહ. પ્રદેશ છે તે સર્વ લોકના આકાશ પ્રદેશને જ્યારે એક જીવ અનેક ભવે કરી સ્પર્શે એટલે સર્વ આકાશ પ્રદેશે મરણ પામે તેમા જે આકાશ પ્રદેશે એક વેગ મરણ પામ્યા તે જ આકાશ પ્રદેશે વળી બીજા વેગ મરણ પામે તે લેખામા ન જણાય. પરંતુ જે જીવસ્પર્શ્યા પ્રદેશને સ્પર્શી મરણ પામે તે પ્રદેશ તેના લેખામા જણાય. એમ કરતાં સર્વ લોકાકાશ પ્રદેશને મરણે કરી સ્પર્શે

અહીંયા જે કે જીવ અસંખ્યાતા આકાશ પ્રદેશ અવગાહીને રહ્યા છે તેા પણ મરણુ વેળાયે તેમાથી એક આકાશ પ્રદેશ જ ગણુવેા એને બાદર ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત કહીયે.

અને જ્યારે અનુક્રમે એટલે જે આકાશ પ્રદેશે જીવ એક-વાર મરણુ પામ્યો તે જ આકાશ પ્રદેશની શ્રેણીયે જ્યારે વળી તેની જોડના બીજા પ્રદેશે બીજી વેળા મરણુ પામે તે લેખામાં ગણુાય પરતુ બીજે સ્થાનકે બીજે ભવે તેની વચમાં અસંખ્ય લોકાકાશ પ્રદેશે અસખ્યવેળા મરણુ પામે તે વચલા મરણુના પ્રદેશ લેખામાં ન આવે એમ અનુક્રમે શ્રેણીબદ્ધ, પ્રતગ્બદ્ધ, પ્રદેશ મરણુ કરી સ્પર્શતો થકો સર્વ લોકાકાશ પ્રદેશ સ્પર્શે ત્યારે સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. તે મધ્યે અનંતાકાલ ચક્ર પ્રમાણુ બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત થકી અનંતશુભો કાળ નીપજે

બાદર તથા સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ કાળ પરાવર્તનું સ્વરૂપ

વીસ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણુ કાળચક્ર છે તેનાં સર્વ સમય મરણુ કરી જીવ સ્પર્શે એટલે પહેલા સમય થકી માંડીને છેલ્લા સમય સુધી સર્વ સમયે મરણુ કરે પરતુ જે સમયે એક કાળચક્રમા મરણુ પામ્યો તે જ સમયે બીજા ઘણા કાળચક્રમા મરણુ પામે તે સમય લેખામા ગણુાય નહી પણ અનેરે સમયે મરણુ પામે તે લેખામા ગણુાય એમ કાળચક્રના સર્વ સમય મરણુ વેળાએ કરી જ્યારે એક જીવ સ્પર્શી રહે ત્યારે કાળથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય.

અને જ્યારે એક કાળચક્રને પહેલે સમયે મરણુ કરી વળી જ્યારે કોઈ કાળચક્રને બીજે સમયે મરણુ પામે તે લેખામાં ગણુાય પણ કોઈ કાલચક્રને ત્રીજે સમયે જીવ મરણુ પામે તે લેખામાં ગણુાય પરતુ વચલા આગલ પાછલના સમયે અનેક મરણુ કરે તે લેખામા ગણુાય નહી એમ વળી જ્યારે કોઈક કાળચક્રને ચોથે

સંમય મરણ થશે. પાપ્યમે સમય મરણ થશે યાવત્ કાળચક્રના છેલ્લાં સમય પર્યંત અનુક્રમે સર્વ સમય મરણે 'કરી' સ્પર્શે'

અહીંયાં કોઈક કાળચક્રની એક સમય લેખામાં આવે અને વયેમા સુખ્યાતા અસખ્યાતા યાવત્ અનંત કાલચક્રના મરણ પછી લેખામાં ન આવે પરંતુ પહેલા જે સમયે મરણ પામ્યો હોય તેને આગલે સમયે જ મરણ પામે ત્યારે તે જ લેખામાં આવે, એમ અસખ્યાતે મરણે પછી અનંતાકાળચક્ર વ્યતીત થઈ જાય ત્યારે કાળ પ્રમાણ સૂક્ષ્મ કાળ પુદ્ગલ પરાવર્ત, યાય.

સાવધાની સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ ઓદર પરાવર્ત

'લેખામ' અનુરૂપત લેશ્યાના અધ્યવસાય સ્થાનક મદ, મદવર, મદતમના ભેદે અસખ્યાત લોકાકાશ પ્રમાણે છે, તે સર્વ અધ્યવસાય સ્થાનક મરણે કરી અનુક્રમે સ્પર્શે એટલે તે સર્વ અધ્યવસાય સ્થાનક ક્યારેક મદ, મદતમ, મદવર તીવ્ર તીવ્રતમ એવા સ્થાનકે મરણ પામતો જ્યારે એક જીવ સર્વસ્થાનકે ફરસી રહે ત્યારે સાવ યદી ઓદર પુદ્ગલ પરાવર્ત યાય.

અને જ્યારે પ્રથમ જન્મન્ય અધ્યવસાયે મરણ પામીને વળી જ્યારે કોઈ એક કાળાવરે તે યદી ચક્રે વીળે અધ્યવસાય સ્થાનકે મરણ પામે તે લેખામાં અણુત્ય પછી વળી કોઈક કાળાવરે તે યદી ચક્રે વીળે અધ્યવસાય સ્થાનકે વર્તેતો મરણ પામે તે લેખામાં અણુત્ય પરંતુ વીળા જ્યાં પાછા અધ્યવસાયે મરણ પામે તે લેખામાં ન અણુત્ય એમ અનુક્રમે નિરંતર પછે જન્મન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાય સ્થાનકે પચ ત સર્વ કર્મના અસખ્યાતા સર્વ અધ્યવસાય સ્થાનકે છે તે અનુક્રમે મ જો કરી સ્પર્શે તેની વયમા તે જ અધ્યવસાયે તથા આતર અધ્યવસાય સ્થાનકે અનંતા મરણ કરે તે પછી લેખામાં ન આવે પરંતુ જે પૂર્વનો અધ્યવસાય હોય તે યદી ચક્રે અધ્યવસાયે મરણ પામે તો જ તે લેખામાં આવે એમ અનુક્રમે મુવ અનુભાગ જન્મ સ્થાનકે જન્મ અથવા મરણે કરી સ્પર્શે, ત્યારે સાવધાની સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત યાય.

પ્રકારોતરે વળી પાચવર્ણ, બે ગઘ, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ અને અગુરુલઘુ એ ૨૧ ભેદે કરીને સર્વ લોકવર્તિ પુદ્ગલ પરમાણુ સ્પર્શી મૂકે ત્યારે ભાવથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય અને એ ૨૧ થી એકે કાપણે અનુક્રમે સર્વ પુદ્ગલ સ્પર્શીને રહે ત્યારે ભાવથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય

એ રીતે આઠ પુદ્ગલ પરાવર્ત કહ્યા છે તથા અથાતરે ભવ પરાવર્ત કહેલ છે તે કોઈ એક જીવ નરકાદિક ગતિને વિષે દસ સહસ્રવર્ષ જઘન્યાયુથી સમયાધિક સમયાધિક સ્થિતિ વધારતા નેવું હનરની સ્થિતિ પર્યંત તથા દસ લક્ષ વર્ષ સ્થિતિ થકી સમયાધિક સમયાધિક તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિને આઉખે સર્વ નરકાયુ સ્થિતિના સ્થાનકે નારકીના ભવે કરી તથા દેવગતિ મધ્યે દસ હનર વર્ષાયુથી લઈ સમયાધિક સમયાધિક એકત્રીસ સાગરોપમ સુધી સર્વ દેવાયુસ્થિતિના સ્થાનકે દેવભવે કરી તેમજ મનુષ્ય તિર્યંચ ગતિ-મધ્યે જઘન્ય ક્ષુલ્લક ભવથી લઈને સમયાધિક સમયાધિક 'મનુષ્ય' તિર્યંચની યાવત્ ત્રણ પલ્થોપમાયુ સ્થિતિ સુધીના સ્થાનકે મનુષ્ય તિર્યંચના ભવે કરી એમ સર્વાયુસ્થાનકે અનુક્રમે સ્પર્શતો બાદર ભવ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય અને સમયાધિક સમયાધિક સ્થિતિ અનુક્રમે એકેક ગતિના ક્રમે ક્રમે કરી આયુના સર્વ સ્થાનક, સ્પર્શતો ત્યારે ગતિના સર્વાયુ-સ્થાનક જીવ સ્પર્શી ત્યારે સૂક્ષ્મ ભવ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય એમ દિગમ્બર મત માને છે તે અહીં પ્રસંગે બાણવા નિમિત્તે લખ્યું છે.

ક્ષેત્રથકી સૂક્ષ્મ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત દેશેઉણ્ણો જેને સસારના રહેવું છે તે શુકલપક્ષી બાણવો

૪૬ પરિતાદિ દ્વાર

પરિત એટલે જે જીવે અનાદિ અનંત સસારને શુભ અધ્ય-વસાયના બળથી દૂકો કરેલ છે અર્થાત્ જેના સસારનો અત

સખ્યાતા ભવમા થયે તેને પરિત કહે છે અને જે છવે સસારને ટૂંકા કરેલ નથી તેને અપરિત કહે છે ધોવીસે હડકમાં એ બંને બોલ છે

૪૭મો અરખા અરખ દ્વાર

અરખ કોટલે તે હડકનો છેલ્લો ભવ કરવો અથવા સસાર વસ્થાનો છેલ્લો ભવ કે જે ભવના ક્ષયે મોક્ષ જવું છે તેને અરખ કહે છે અને અઅરખ કોટલે તે હડક આઠી અથવા સસાર આઠી હલ પ્રણા ભવ કરવાના છે તેને અઅરખ કહે છે અથવા અભવના સસારનો છેડો નથી માટે તેને પણ અઅરખ કહે છે ધોવીસે હડકમાં અરખ અઅરખ બંને નિઃશયથી અરખ શરીરી એક મનુષ્યના હડકમાં જ છે જે હડકનો છેલ્લો ભવ હોય તે અવહારથી તે હડકની અપેક્ષાએ અરખ શરીરી અણાય.

અઅરખ શરીરી કોટલે તે હડકમાં નીકળી હલ સખ્યાતા અસખ્યાતા તથા જનતા ભવ કરવા છે તેને અઅરખ શરીરી કહે છે તેજ, વાયુ અને ત્રણ વિમલેદ્રિય તથા સમુચ્છિમ મનુષ્ય, તિર્થંચ, અઅરખ શરીરી છે શેષ હડક ૧૬માં બંને બોલવાળા છે પણ નિઃશયથી અરખ શરીરી મનુષ્ય જ છે

૪૮મો સસી અસસી દ્વાર

સસી જેને મન હોય તેને સસી કહે છે અસસી જેને મન ન હોય તેને અસસી કહે છે નારકીનો ૧ ભવનપતિના ૧૦ તિર્થંચપથેન્દ્રિયનો ૧ મનુષ્યનો ૧ વાણુવતરનો ૧ એ ૧૪ હડકમાં સસી અસસી બંને નિઃશયેતિવિનો ૧ વૈમાનીકનો ૧ એ બે હડકમાં કોટલા સસી છે પાંચ સ્થાવર ત્રણ વિમલેદ્રિય હડક અસસી છે અસસી તિર્થંચ પથેદ્રિ પર્માસો મરીને કોઈ પહેલી નરકમાં કે ભવનપતિ કે વાણુવતરમાં ઉપજે ત્યારે તેના અપર્માસ અવસ્થામાં જ અસસી કહેવાય, પણ પર્માસ અવસ્થામાં તે સસી જ હોય.

(૪૯) સૂક્ષ્મ ખાંદર દ્વાર

સૂક્ષ્મ એટલે છન્નસ્થ પોતાની કોઈપણ ઈન્દ્રિયથી ઓળખી શકે નહીં પણ જ્ઞાની બાણી દેખી શકે તે સૂક્ષ્મ ખાંદર એટલે છન્નસ્થ પોતાની ઈન્દ્રિય દ્વારા બાણી શકે અથવા ચર્મચક્ષુથી જોઈ શકે તે ખાંદર ચોવીસ દડકમા પાંચ સ્થાવરને વિષે સૂક્ષ્મ અને ખાંદર એ બન્ને છે શેષ દડક ૧૯મા ખાંદર છે (૧)

(૫૦) ત્રસ સ્થાવર દ્વાર

ત્રસ સુખ, દુઃખ, શીત, તાપાદિક વેદનાથી ત્રસ પામે તેને ત્રસ કહીએ અથવા જેનામા હાલવા ચાલવાની શક્તિ છે તેને પણ ત્રસ કહીએ સ્થાવર - જેનામા ગમનાગમન કરવાની શક્તિ નથી અને શીતાદિ વેદનાનો પરાભવ હોવા છતા પણ ગમનાગમન કરી શકતા નથી તેને સ્થાવર કહીએ

અથવા ત્રસનામ કર્મ જેણે ઉપાર્જેલ છે તેને ત્રસ કહે છે અને સ્થાવરનામ કર્મ જેણે ઉપાર્જેલ છે તેને સ્થાવર કહે છે ચોવીસ દડકમાથી (૧) પૃથ્વી, (૨) પાણી, (૩) તેલ, (૪) વાયુ, (૫) વનસ્પતિ એ પાંચ દડક સ્થાવર છે અને શેષ ૧૯ દડક ત્રસ છે

(૫૧) પ્રત્યેક-સાધારણુ દ્વાર

પ્રત્યેક - શરીરે શરીરે એકેક ભવે હોય તેને પ્રત્યેક કહે છે સાધારણુ:- એક શરીરમા અનતાભવ હોય તેને સાધારણુ કહે છે વનસ્પતિના દડકમા પ્રત્યેક અને સાધારણુ બન્ને છે શેષ ૧૬ દડક ૨૩મા ફક્ત પ્રત્યેક છે

(૫૨) ભતિ દ્વાર

ભતિ પાંચ છે-(૧) એકેન્દ્રિયની ભતિ, (૨) બેઈન્દ્રિયની ભતિ, (૩) તેઈન્દ્રિયની ભતિ, (૪) ચૌઈન્દ્રિયની ભતિ, (૫) પચ્ચેન્દ્રિયની ભતિ. પાંચ સ્થાવરના દડકમા એક એકેન્દ્રિયની ભતિ છે

ત્રણ વિગદે દ્રિયના ૬૬૬માં પોતપોતાની જાતિ જાણવી. શેષ ૧૯
૬૬૬માં એક પ્રયોગ દ્રિયની જાતિ છે

(૫૩) કામ દ્વાર

કામ એટલે શરીરધારી જીવોનો સમૂહ, તે કામ ૭ પ્રકારની
છે (૧) પૃથ્વીકામ, (૨) જ્વાલકામ, (૩) તેજકામ, (૪) વાયુકામ,
(૫) વનસ્પતિકામ, (૬) ત્રસકામ છે

પાંચ સ્થાવરના ૬૬૬માં પોતપોતાની કામ જાણવી. શેષ ૧૯
૬૬૬માં એક ત્રસ કામ છે જીવાભિજમજી સિદ્ધાંતમાં તેજકામ તથા
વાયુકામને ત્રસ કહેવા છે તે જાતિ ત્રસ જાણવા પણ તેને ત્રસ
નામકર્મનો ઉદય નથી પણ સ્થાવર નામકર્મનો ઉદય છે પ્રયોગોનો
સમૂહ તે પણ કામ કહેવાય તે જાતે લીધેલ નથી.

(૫૪) ગર્ભજ જગર્ભજ દ્વાર

ગર્ભજ — એટલે માતાના ઉદરથી ચેત્તિદ્વારા જન્મે તેને
ગર્ભજ કહે છે જગર્ભજ — ગર્ભજ સિવાયના જાત્રી જધાએ
જીવો જગર્ભજ કહેવાય છે મનુષ્યના તથા તિર્યંચ પ્રયોગ દ્રિયના જે
શેષ ૬૬૬માં ગર્ભજ તથા જગર્ભજ એ જન્મે છે અને શેષ ૨૨
૬૬૬માં જીવો જગર્ભજ છે

(૫૫) સિદ્ધાંત દ્વાર

પહેલી ત્રણ નરકના નીકળ્યા હરેક નરકના જન્મને એક જાતે
ઉત્કૃષ્ટ હસ એક સમયે સિદ્ધે. ઘોષી નરકના નીકળ્યા એક સમયે
ઉત્કૃષ્ટ ધાર સિદ્ધે. શેષ ત્રણ નરકના નીકળ્યા સિદ્ધે નહીં.

હસ જાવનપતિ, ગર્ભજ તિર્યંચ પ્રયોગ તથા મનુષ્ય,
વાજ્રવતર, જ્યોતિષિ એ ૧૪ ૬૬૬માં નીકળ્યા એક સમયે ઉત્કૃષ્ટ
હસ સિદ્ધે. જાવનપતિની ડેવી તથા વ્યતસ્ત્રી ડેવીના નીકળ્યા એક
સમયે ઉત્કૃષ્ટ પાપ યાજ સિદ્ધે. તિર્યંચણીના નીકળ્યા એક સમયે

દસ સિંઝે મનુષ્યાણી તથા જ્યોતિષિની દેવીના નીકળ્યા એક સમયે વીસ વીસ સિંઝે. વૈમાનીકના દડકના નીકળ્યા એક સમયે એકસો ને આઠ સિંઝે તેની દેવીના નીકળ્યા એક સમયે વીસ સિંઝે.

પૃથ્વી, પાણીના નીકળ્યા એક સમયે ચાર ચાર સિંઝે વન-સ્પતિના દડકના નીકળ્યા એક સમયે છ સિંઝે તેઉ, વાયુના નીકળ્યા મનુષ્ય ન થાય અને ત્રણ વિગલે દ્રિયના નીકળ્યા એક, પણ સિંઝે નહીં

અત્ર પ્રસંગ વસાત્ ખીન્ન પણ કેટલાક ખોલ સિંઝવાના કહે છે, સ્વલિંગે ૧૦૮ સિંઝે, અન્યલિંગે ૧૦ સિંઝે ગૃહસ્થલિંગે ૪ સિંઝે સ્ત્રીલિંગે ૨૦ સિંઝે પુરુષલિંગે ૧૦૮ સિંઝે. નયુસકલિંગે ૧૦ સિંઝે. ઉદ્ધર્વલોકે ૪ સિંઝે. અધોલોકે ૨૦ સિંઝે. ત્રિછેલોકે ૧૦૮ સિંઝે. ઉત્કૃષ્ટિ અવગાહનાવાળા ૨ સિંઝે જઘન્ય અવગાહનાવાળા ૪ સિંઝે. મધ્યમ અવગાહનાવાળા ૧૦૮ સિંઝે સમુદ્રમા ૨ સિંઝે નદી પ્રમુખ શેષ જળમા ૩ સિંઝે તીર્થમા ૧૦૮ સિંઝે અતીર્થમા ૧૦ સિંઝે, તીર્થકર ૨૦ સિંઝે અતીર્થકર ૧૦૮ સિંઝે સ્વયંબુદ્ધ ૪ સિંઝે, પ્રત્યેક બુદ્ધ ૧૦ સિંઝે બુદ્ધખોહિ ૧૦૮ સિંઝે. એક સિદ્ધા તે એક સમયે ૧ સિંઝે અનેક સિદ્ધા તે એક સમયે ૭૦ ૧૦૮ સિંઝે

વિજય વિજય પ્રતે એક સમયે વીસ વીસ સિંઝે ભદ્રશાલ-વન, નદનવન, સોમનસવન એ ઉમાં ચાર ચાર સિંઝે પંડગવનમા ૨ સિંઝે અકર્મભૂમિમા ૧૦ સિંઝે કર્મભૂમિમા ૧૦૮ સિંઝે. પહેલે ખીજે પાચમે છઠે એ ૪ આરે દસ દસ સિંઝે ત્રીજે ચોથે એ બે આરે ૧૦૮ સિંઝે અવસપિણી ઉત્સપિણી એ બેમા ૧૦૮ સિંઝે. નોઉત્સપિણી નોઅવસપિણીમા ૧૦૮ સિંઝે અતર રહિત, આઠ સમય સુધી સિદ્ધ થાય તો - પહેલા સમયે ૧૦૮, ખીન્ન સમયે ૧૦૨, ત્રીજા સમયે ૯૬, ચોથા સમયે ૮૪, પાચમા સમયે ૭૨, છઠા સમયે ૬૦, સાતમા સમયે ૪૮, આઠમા સમયે ૩૨ એમ ઉત્કૃષ્ટ પદે સિદ્ધ થાય પછી જરૂર અતર પડે.

(૫૬) પદવી દ્વાર

(૧) પદવી ત્રેવીસ છે તેના નામ (૧) તીર્થ કરની પદવી (૨) ચક્રવર્તિની (૩) વાસુદેવની (૪) બલદેવની, (૫) કંવલીની, (૬) સાધુની, (૭) શાવકની, (૮) સમ્યક દૃષ્ટિની (૯) મ લિંકની એ નવ મોટી પદવી તથા ચૌદ ગ્લ ચક્રવર્તિના મેલવતા ત્રેવીસ પદવી યાચ. તે ચૌદ રત્નના નામ (૧) સેનાપતિ ગ્લ (૨) ગાથાપતિ રત્ન, (૩) વાર્ધિક રત્ન, (૪) પુરોહિત રત્ન, (૫) સ્ત્રી રત્ન, (૬) હંસ્તિ રત્ન, (૭) અશ્વ રત્ન એ સાત પચ્ચેન્દ્રિય રત્ન છે તથા (૧) ચક્ર રત્ન, (૨) ખડ્ગ રત્ન, (૩) છત્ર રત્ન, (૪) યમ રત્ન, (૫) ઘટ રત્ન, (૬) મણિ રત્ન, (૭) કાગણિ રત્ન, એ સાત એકેન્દ્રિય રત્ન બાબુવા. એમ નવ મોટી પદવી સાત પચ્ચેન્દ્રિય રત્ન અને સાત એકેન્દ્રિય રત્ન યદને ત્રેવીસ યાચ.

(૨) કાર્ય - ચૌદ રત્નમા સેનાપતિ દેશપ્રાપ્તિ, ગાથાપતિ ધાન્ય રસવતી નીપજાવે. વાર્ધિક આવાસ ઘર નીપજાવે. પુરોહિત ધાવ સાબા કરે, શાપિ કર્મ કરે અને વિધા ટાલે. સ્ત્રી રત્ન લોગ સાધન આવે. અશ્વ તથા હંસ્તિ સ્વારી કરવાને ઠામ આવે ચક્ર રત્ન વૃષ્ટ સાધતા માર્ગ જતાવે. ખડ્ગ રત્ન વૈરીનું મ તક છેદે છત્ર રત્ન જરૂર પડે ત્યારે ચક્રવર્તિના હંસ્ત સ્પર્શે એટલે બાર બેજન સુધી વીંતરે અને બાર બેજન સુધી છાયા કરે. યમ રત્ન તે કાર્ય ઉપને છતે ચક્રવર્તિના સ્પર્શે બાર બેજન વિસ્તરે ને તેમા પ્રભાતકાલે ણીજ વાવે તે સંધ્યાકાલે ઉપસોગમા આવે અને સાલિ પ્રસુખને ઉત્પલ કરે.

ઘટ રત્ન તે વાદી ભૂમિ મુખી કરે, કામ રડમે દહાર બેજન ધરતી વીદારે અને તિમિસાદિક ગુહાના બાર ઉધાડે મણિરત્ન હંસ્તિ રત્નના કપાલપર બાધવાથી પ્રકાશ આવે અને બાર બેજન સુધી પ્રદાત કરે અને કાગણિ રત્ન વૈતાલ્ય પર્વતની ગુહામા યોજન યોજનને આતરે વર્જુલાકારે ધસવાથી સૂર્યમ દગ સમાન પ્રકાશ આવે.

(૩) ઉત્પત્તિ સ્થાન— ચક્ર રત્ન ખડગ રત્ન છત્ર રત્ન અને દહ રત્ન એ ચાર રત્નો ચક્રવર્તિની આયુધશાળામાં ઉપજે ચર્મ રત્ન, મણિ રત્ન, અને કાંગણિ રત્ન એ ત્રણ રત્નો લક્ષ્મીના ભંડારમાં ઉપજે સેનાપતિ, ગાથાપતિ, વાર્ધિક અને પુરોહિત એ ચાર રત્નો ચક્રવર્તિના પોતાના નગરમાં ઉપજે સ્ત્રી રત્ન વૈતાઢય પર્વતે વિદ્યાધરના નગરમાં ઉપજે અશ્વ તથા ગજ રત્ન વૈતાઢય પર્વતના મૂળમાં ઉપજે

(૪) માન પ્રમાણ — ચક્ર, છત્ર અને દહ એ ત્રણ રત્ન એક ધનુષ્ય એટલે ચાર હાથ પ્રમાણના હોય ચર્મ રત્ન એ હાથ પ્રમાણ હોય ખડગ રત્ન ૫૦ આંગુલ લાંબુ ૧૬ આંગુલ પહોળું, અર્ધ આંગુલ જડું હોય મણિ રત્ન ચાર આંગુલ લાંબુ ને એ આંગુલ પહોળું હોય કાંગણિ રત્ન સુવર્ણમય ચાર ચાર આંગુલ લાંબુ પહોળું અને ઉચ્ચ હોય સેનાપતિ ગાથાપતિ વાર્ધિક અને પુરોહિત એ ચારની ઉચ્ચ અવગાહના ચક્રવર્તિ પ્રમાણે જાણવી સ્ત્રી રત્ન ચક્રવર્તિથી ચાર આંગુલ નીચી હોય. અશ્વરત્ન કાનના મૂળથી તે પુછના મૂળ સુધી એકસોને આઠ આંગુલ લાંબા અને એ સી આંગુલ ઉચ્ચ હોય અને ગજરત્ન ચક્રવર્તિથી બમણા ઉચ્ચ હોય છે સર્વે રત્નનું માપ ચક્રવર્તિના આત્મ આંગુલ પ્રમાણે જાણવું

(૫) આગતિ — (૨૩ પહ્લવીમાં આગતિ) પ્રથમ નરકના નીકલ્યા ૧૬ પહ્લવી પામે તે ૨૩માંથી ૭ એકેન્દ્રિય રત્નની વર્જવી થીજ નરકના નીકલ્યા ૧૫ પહ્લવી પામે તે ઉપર કહેલી ૧૬માંથી ચક્રવર્તિની પહ્લવી વરજવી ત્રીજી નરકના નીકલ્યા ૧૩ પહ્લવી પામે તે પૂર્વે કહેલી ૧૫માંથી વાસુદેવ તથા બલદેવ એ બે વર્જવી ચોથી નરકના નીકલ્યા ૧૨ પહ્લવી પામે તે ઉપરોક્ત ૧૩માંથી તીર્થ કરની પહ્લવી વર્જવી પાંચમી નરકના નીકલ્યા ૧૧ પહ્લવી પામે તે ઉપરોક્ત ૧૨માંથી કેવળીની પહ્લવી વર્જવી. છઠી નરકના નીકલ્યા ૧૦ પહ્લવી પામે તે ઉપરોક્ત ૧૧માંથી સાધુની પહ્લવી વર્જવી.

સાતમી નરકના નીકળ્યા ત્રણ પહવી પામે તે (૧) સમકિત દષ્ટિની, (૨) અશ્વની, (૩) ગજની એ ત્રણ પામે.

૬૪ શંભુનપતિ, વાસુવ્યતર અને જ્યોતિષિ એ ૧૨ હડકાણા નીકળ્યા ૧૧ પહવી પામે તે ૨૩માથી તીર્થ કર અને વાસુદેવની એ બે વર્ણવી પૃથ્વી, અપ, વનસ્પતિ તથા ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ તિર્થ સન નીકળ્યા ૧૬ પહવી પામે તે ૨૩માથી ૧ તીર્થ કર ચક્રવર્તિ ૨ વાસુદેવ ૩ જલદેવ ૪ એ ૪ વર્ણવી ત્રણ વિગ્નેન્દ્રિય તથા સુમિર્ષમ મનુષ્ય અને તિર્થય પચ્ચેન્દ્રિયના નીકળ્યા ૧૮ પહવી પામે તે ઉપરોક્ત ૧૬માથી કેવળીની વર્ણવી તેજ, વાયુના નીકળ્યા ૬ પહવી પામે તે સાત એકેન્દ્રિયની અને એક અશ્વની, એક ગજની એમ નવ પામે.

૫૪ પરમાશામી અને પહેલા કિલ્લિષિના નીકળ્યા વિગ્નેન્દ્રિયવત્ ૧૮ પહવી પામે. બીજા ત્રીજા કિલ્લિષિના નીકળ્યા ઉપર કહેલ ૧૮ પહવીમાંથી સાત એકેન્દ્રિયની વર્ણવી શેષ ૧૧ પહવી પામે. વૈમાનીકના હડકાણા નીકળ્યા ૨૩ પહવી પામે તેનું વિવરણ પહેલા બીજા દેવલોકના નીકળ્યા ૨૩ પહવી પામે. ત્રીજા દેવલોકથી તે આઠમા દેવલોક સુધીના અને નવલોકાતિકના નીકળ્યા ૧૬ પહવી પામે તે ૨૩માથી ૭ એકેન્દ્રિયની વર્ણવી. નવમા દેવલોકથી તે નવમા શિવેશક સુધીના નીકળ્યા ૧૪ પહવી પામે તે ઉપરોક્ત ૧૬માથી અશ્વ અને ગજની એ બે વર્ણવી. પાચ અનુત્તર વિમાનના નીકળ્યા ૮ પહવી પામે તે નવ મોટી પહવીમાંથી એક વાસુદેવની વર્ણને શેષ ૮ પહવી હોવી.

(૬) એકી સાથે કેટલી પહવી જોય— તીથ કર અને ચક્રવર્તિને વિષે ક્રોધ છવેને (૧) તીર્થ કરની, (૨) ચક્રવર્તિની, (૩) મહાસિકની (૪) સમકિતીની, (૫) સાધુની, (૬) કેવળીની એમ છ પહવીઓ હાથે. વાસુદેવને વિષે (૧) વાસુદેવની, (૨) મહાસિકની, (૩) સમકિતીની એમ ત્રણ પહવીઓ હાથે જલદેવમા (૧) જલદેવની, (૨) મહાસિકની, (૩) સમકિતીની, (૪) સાધુની, (૫) કેવળીની એ પાચ પહવી હાથે.

મનુષ્યમા પુરુષ લિંગે ૧૩ પહવી લાલે તે નવ મોટી પહવી અને (૧) સેનાપતિ, (૨) ગાથાપતિ, (૩) વાર્હિક, (૪) પુરોહિત એ ૪ રત્નો લેલવતાં ૧૩ પહવી લાલે. મનુષ્યમા સ્ત્રીલીંગે પાંચ પહવી લાલે તે (૧) સમકિતીની, (૨) શ્રાવકાની, (૩) સાંધ્વીની, (૪) કેવળીની, (૫) સ્ત્રી રત્નની એ પાંચ લાલે

(૭) કયા દહકમાં ૨૩માંથી કેટલી પહવી - નારકીનો ૧, દેવતાના ૧૩, અને ત્રણ વિગલેન્દ્રિય એ ૧૭ દહકમાં તથા સમુદ્ધિમતિર્યંચ પચેન્દ્રિય એટલામાં એક સમકિત દષ્ટિની પહવી લાલે. પૃથ્વીકાયના દહકમાં ૭ પહવી લાલે તે સાત એકે દ્રિય રત્ન લેવા તિર્યંચ પચેન્દ્રિયના દહકમાં ચાર પહવી લાલે ને (૧) સમકિતીની, (૨) શ્રાવકની, (૩) અશ્વની, (૪) ગજની એ ૪ લાલે મનુષ્યના દહકમા ૧૪ પહવી લાલે તે ૨૩માની ૭ એકે દ્રિય રત્ન અને (૧) અશ્વ (૨) ગજની એ નવ વર્જવી શેષ ૧૪ લાલે પૃથ્વી વર્જિને શેષ ચાર સ્થાવરના દહકમાં એકે પહવી લાલે નહીં

(૮) ૨૩ પહવીવાળાની ગતિ - નરકના દહકમા ૧૧ પહવી વાળા જાય તે ૭ પચેન્દ્રિય રત્ન, (૧) ચક્રવર્તી, (૨) વાસુદેવ, (૩) મહાલીક, (૪) સમકિતી એમ ૧૧ વાળા જાય દસ લવનપતિ, વાણુવ્યતર, જ્યોતિષી એ ૧૨ દહકમા ૧૦ પહવીવાળા જાય તે સાત પચેન્દ્રિય રત્નમાથી સ્ત્રી રત્ન વર્જિ શેષ ૬ લેવા, (૭) મહાલીક, (૮) સમકિતી, (૯) શ્રાવક, (૧૦) સાધુ એ ૧૦ વાળા જાય

વૈમાનિકના દહકમા ૧૧ પહવીવાળા જાય તે યજ્ઞદેવની પહવી વધી પાંચ સ્થાવરમા ૧૪ પહવીવાળા જાય તે ૭ એકેન્દ્રિય રત્ન અને ૭ પચે દ્રિય રત્નમાથી સ્ત્રી રત્ન વર્જિ શેષ ૬ લેવા અને મહાલીક એ ૧૪ વાળા જાય. ત્રણ વિગલે દ્રિયમા ૧૫ પહવીવાળા જાય તે ૭ એકે દ્રિયની, પચે દ્રિયની સ્ત્રી વર્જિને ૬, એક મહાલીકની, અને એક સમકિતીની એમ કુલ ૧૫ પહવીવાળા જાય. તિર્યંચ પચે દ્રિય તથા મનુષ્યમા વિગલેન્દ્રિયવત્ ૧૫ પહવીવાળા જાય

૫૭ સમુદ્ધાત દ્વારા

(૧) વ્યાખ્યા - (સમુદ્ધાત=સમ એકીમાત્ર ઉત્ પ્રવલતા ઘાત-ક્ષય) જેમા સમ્ એટલે એકી ભાવથી, ઉદ્ એટલે પ્રબલ પદ્ધતી, ઉદ્દીરણા કરીને, ઉદ્યાવલિકામા નાખીને શીખ સોગવીને, ઘાત એટલે ઘણા કર્મોના ક્ષય કરે તે

(૨) નામ - સમુદ્ધાતના સાત પ્રકાર-(૧) વેદના સમુદ્ધાત, (૨) કપાય સમુદ્ધાત, (૩) મરણ સમુદ્ધાત, (૪) વૈક્રિય સમુદ્ધાત, (૫) વૈજસ સમુદ્ધાત, (૬) આહારક સમુદ્ધાત, (૭) કેવલી સમુદ્ધાત

(૩) ભાવાર્થ - વેદના સમુદ્ધાત - એટલે અત્યંત વેદના ઉત્પન્ન થવાથી તેની અદ્ધર આત્માનું ત મયપણુ મર્ષ જેવું બને તેમા ઘણાજ કર્મોના ક્ષય થવો તેનું નામ વેદના સમુદ્ધાત. અ્યારે જીવને અત્યંત વેદના જ્ઞાન છે ત્યારે પિતાના આત્મ પ્રદેશો બહાર નીકળે તે નીકળેલા આત્મ પ્રદેશથી પોલાણુનો ભાગ પૂરી દે બને લાભાકાળે સોગવવા લાયક કર્મને ઉદ્દીરણા કરી જેથી, વર્તમાન કાળે સોગવી છે. જ્યે કે તે વખતે તેટલા કર્મોના ક્ષય થાય પણ દુ ખ ઉપર દ્રેષ નયવા હામ વેચ થવાથી કરી અશ્યાતા વેદનીય કર્મોદ્ગ ઘણાજ બધાય છે

અશ્યાતા વેદનીયનો જ સમુદ્ધાત થાય. પણ શાતાવેદનીયનો સમુદ્ધાત ન થાય કારણ કે જેની શાંતિ ન થાય તેને માટે સમુદ્ધાત હોય પણ શાંતિ થાય તેને માટે સમુદ્ધાત ન હોય. વેદના સમુદ્ધાતનો કાગ અવસુદ્ધતનો છે.

કપાય સમુદ્ધાત - એટલે અ્યારે જીવને તીમકપાય થાય ત્યારે કપાયની પ્રજગતાથી એકીભાવ તનમયતાના યોગે પિતાના આ મપ્રદેશો બહાર નીકળે છે નીકળેલા જીવ પ્રદેશથી પોલાણુનો ભાગ પૂરી દે છે બને લાભા કાળે ભોગવવા લાયક કર્મોને ઉદ્દીરણા

કરી, ખેચી વર્તમાન કાળે ભોગવી લે છે તેથી તે કોર્નો તેા ક્ષય થાય પણ અશુભ પરિણામ વડે ખીજા નવા કર્મ ઘણા બંધાય છે તે કષાય સમુદ્ઘાતનો કાળ અતર્મુદ્ધૂર્તનો છે, ને પછીથી આત્મપ્રદેશો શાત થઈ જાય છે

૩. મરણ સમુદ્ઘાત - એટલે જ્યારે જીવને અતર્મુદ્ધૂર્ત આયુષ્ય ખાકી હોય ત્યારે આત્માના પ્રદેશોને જે ગતિમા જવાનું હોય ત્યાસુધી લખાવે છે અને અતર્મુદ્ધૂર્તનુ આયુષ્ય ભોગવી લે છે આ વખતે તે લવ સખધીના ખાકી રહેલા કર્મનો ક્ષય કરે છે, પણ તે સમુદ્ઘાતથી નવા કર્મો આયુષ્યના બંધાતા નથી મરણ સમુદ્ઘાત અસમાધીવાળો જીવ કરે છે

૪. વૈક્રિય સમુદ્ઘાત :- વૈક્રિય લખિધવાળો જીવ વૈક્રિય શરીર નામકર્મ ચુકત હોય તે સમુદ્ઘાત કરવા માટે પોતાના આત્મપ્રદેશોને, સ્વ શરીરથી બહાર કાઢી, શરીર પ્રમાણે જાડો અને સખ્યાત જોજન પ્રમાણે લાખો દડ રચીને, પૂર્વ ઉપાજિત વૈક્રિય નામકર્મના ઘણા પરમાણુઓને ઉદ્દેરી, તેમને નિર્જરવા પૂર્વક વૈક્રિય શરીર પ્રાયોગ્ય પુદ્ગળોને અહણુ કરી, જેવા બનાવવા હોય તેવા વૈક્રિય શરીર કરે તે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કહેવાય

૫. તૈજસ સમુદ્ઘાત - જ્યારે જીવને તૈજસ સમુદ્ઘાત કરવી હોય ત્યારે તૈજસ નામકર્મ વડે, જેના ઉપર તેજોલેશ્યા મૂકવી હોય ત્યાસુધી આત્મપ્રદેશો લખાવે અને તૈજસ પુદ્ગળો અહણુ કરી તેના ઉપર મૂકે અને તે લેશ્યા જો શીતલ હોય તે તેને શાત કરે ને ઉષ્ણ લેશ્યા હોય તે ખાળી નાખે છે તૈજસ સમુદ્ઘાતનો કાળ અતર્મુદ્ધૂર્તનો છે

૬. આહારક સમુદ્ઘાત-કોઈ લખિધવત ચૌદપૂર્વધારી પોતાના આત્મપ્રદેશોને શરીર બહાર કાઢી, દડરચી, પૂર્વબદ્ધ આહારક શરીર નામ કર્મના ઘણા પુદ્ગળોને ઉદ્દેરણથી ઉદ્યાવલિમા નાખી,

દૃષ્ટમમાં લાવી નિર્લક્ષ્યા પૂર્વક આહારક શરીર યોગ્ય પુદ્ગલો લઈને મુઠા હાથ પ્રમાણ શરીર કરે અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે તીર્થ કસ્તી ઋદ્ધિ લેવા અથવા કોઈ સૂક્ષ્મ શકાનું સમાધાન કરવા મોકલે. તે આહારક શરીર ત્યા જઈ અતમુંદૂર્તમાં પાકુ આવી વિસરાજ થઈ જાય. એક જીવ એક જીવ આથી આહારક સમુદ્ધાત જન્મ્ય એક વખત અને ઉત્કૃષ્ટ બે વખત કરે અને સર્વ જીવ આથી આર વખત કરે, પછી અવશ્ય તે જ જાવે મોક્ષ જાય.

૭ કેવળી સમુદ્ધાત એલે ત્યારે કેવળી ભગવાનને સમુદ્ધાત થવાની હોય ત્યારે તેમના આત્મપ્રદેશો બહાર નીકળીને ચૌદ રાજલોક પ્રમાણ દડક કરે. બીજે સમયે તે પ્રદેશો ઉત્તર દક્ષિણ દેવાય. ત્રીજે સમયે પૂર્વ પશ્ચિમ દેવાય. ચોથે સમયે અતરાપુરે અને પાચમે સમયે તે અતરા સહરે, છઠે સમયે ઉત્તર દક્ષિણના આત્મ પ્રદેશો સહરે. સાતમે સમયે પૂર્વ પશ્ચિમના આત્મ પ્રદેશ સહરે અને આઠમે સમયે દડક સહરે છે, કેવળી સમુદ્ધાત વડે ધણાં કર્મનો ફલ કરે અને વેદનીય કર્મ અને આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ સરખી કરે.

નારકી અને વાયુકાયના દડકે વેદની, કપાય, મરણ અને વૈકલ્ય એ ચાર સમુદ્ધાત હોય છે. પૃથ્વી, અપ, તેજ, વનસ્પતિ અને ત્રણ વિગલૈ દ્વિય એ સાત દડકે વેદના, કપાય અને મરણ એ ત્રણ સમુદ્ધાત. જે દેવતાના તેર દડક અને તિર્થવ્યપચેદ્વિયનો એક એ ૧૪ દડકમા વેદના, કપાય, મરણ, વૈકલ્ય અને તેજસ એ પાચ સમુદ્ધાત છે અને મનુષ્યના દડકે સાતે સમુદ્ધાત છે. સમુદ્ધિમ તિર્થ વ્યપચેદ્વિય, સમુદ્ધિમ મનુષ્ય, યુગલિયા નવચવેષક અને ખંધ અનુત્તર વિમાન પોટલામા વેદના કપાય અને મરણ એ ત્રણ સમુદ્ધાત હોય છે.

(૪) છપ્પરથ સમુદ્ધાત—સાત સમુદ્ધાતમાથી પ્રથમની છે.

સમુદ્ધાત છદ્ધસ્થને છે, મનુષ્યના દડકમાં છએ સમુદ્ધાત છે અને બાકીના દડકોમા સમુચ્ય સમુદ્ધાતમા કહેલ છે તે પ્રમાણે તેટલી સમુદ્ધાત લેવી

(૫) કેવળી સમુદ્ધાત સાત સમુદ્ધાતમાંથી એક સાતમી કેવળ-સમુદ્ધાત એ કેવળી સમુદ્ધાતના નામથી ઓળખાય છે. કેવળી સમુદ્ધાત મનુષ્યના દડકમાં છે શેષ ત્રેવીસ દડકમાં નથી જે જીવને આયુષ્યકર્મ અદ્ય રહેલ હોય અને વેદની નામ-તથા ગોત્ર કર્મ ઘણાં હોય તો આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ જેટલી વેદની યાદિ ત્રણ કર્મની સ્થિતિ સમાન કરવા માટે કેવળી સમુદ્ધાત કરે. તે કેવળી સમુદ્ધાતનો કાળ આઠ સમય પ્રમાણે છે

કેવળી સમુદ્ધાતવાળા ત્રીજે ચોથે ને પાચમે એ ત્રણ સમયે અણાહારક હોય અને એ જ ત્રણ સમયે કેવલીને એક કાર્મણુ કાય યોગ હોય છે. (૨, ૬, ૭ મે સમયે ઔદારિક મિશ્ર અને ૧, ૮ મે સમયે ઔદારીક) યોગ હોય છે. વેદની (વગેરે ત્રણ) કર્મ અપાવવા નિમિત્તે કેવળી સમુદ્ધાત કરે છે

(૫૮) સઘયણુ દ્વાર.

(૧) વ્યાખ્યા - હાડકાના સમુહની સધીનુ બધારણુ તે સઘયણુ સહનન અર્થાત્ શરીરના હાડકો દ્રઢ દ્રઢતર (દ્રઢતમ) કે શિથિલ બધ તેને સંઘયણુ કહે છે (૨) નામ - તે સઘયણુ છ છે ૧. વજ્રઋષલનારાચ, ૨ ઋષલનારાચ, ૩ નારાચ, ૪ અર્ધનારાચ, ૫. ક્રીલિકા, ૬ સેવાર્ત (૩) ભાવાર્થ - (૧) વજ્રઋષલનારાચ સંઘયણુ એટલે વજ્ર=ખીલી, ઋષલ=પાટો અને નારાચ એટલે મર્કટ બધ (વાદરીને તેનુ બચ્ચુ બે હાથે આકડા ભીડાવે છે તેમ સાધાના હાડકા માહોમાહે આકડે આકડા જેડેલા હોય તેને મર્કટ બધ કહે છે) એટલે હાડ ને બે પાસે મર્કટ બધ તેના ઉપર બીજુ પાટાની પેઠે ફરતું હાડકુ અને તેના ઉપર ત્રણે હાડકે આરપાર

ખીલી રૂપ હાકડુ, એવો અતિ દહ હાક સખીબધ તે વજ્રપલ
નારાય સમયજી કહેવાય છે

વજ્રપલનારાય સમયજીવાળો કહી જીવેથી પચ્ચર ઉપર
પડે તો તે પચ્ચરના ચૂરચૂરા થઈ બધા પજી તેની હાસધી ત્રુટે કે
વજ્રુટે નહિ એ પ્રથમ સમયજીનો ધણી અતિ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધ અધ્ય
વસાયે થકવી પદવીના દેવતામા ઉપજે અને કોઈક કર્મ ખપાવી
કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષે પજી બધા અત્યંત દહતમ સધી જ મરૂપ
પહેલા સમયજી વિના બીજા સમયજીનો ધણી મોક્ષ સાધી શકે નહિ,
અતિ અશુભ અધ્યવસાયથી સાતમી નરકે પજી પ્રથમ સમયજી
વાળો બધા છે

૨ ઋષભનારાય સમયજી એટલે જે પાસે મકંટ બધ
અને ઉપર પાટો હોય તે ઋષભનારાય સમયજી કહેવાય. એ ઋષભ
નારાય સમયજીનો ધણી અતિ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે નવ ઐવેક
સુધી અને અતિ સકલિષ્ટ અધ્યવસાયે છઠી નરક સુધી બધા છે

૩ નારાય સમયજી એટલે જે પાસે મકંટ બધ હોય પજી
ઉપર પાટો કે ખીલી ન હોય તે નારાય સમયજી કહેવાય. એ
સમયજીનો ધણી અતિ ઉત્કૃષ્ટ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે બારમા દેવલોક
સુધી અને અતિ સકલિષ્ટ અધ્યવસાયે પાચમી નરક સુધી બધા છે.

૪ અર્ધનારાય સમયજી એટલે હા સખીના એક પાસાએ
મકંટ બધ અને બીજા પાસાએ ક્ષિતિકા હોય પજી બન્ને પાસાએ
મકંટ બધ પાગે કે ખીલી ન હોય તે અર્ધનારાય સમયજી કહેવાય.
એ સમયજીનો ધણી અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે ત્રી આ મા દેવલોક
સુધી અને અતિ સકલિષ્ટ અધ્યવસાયે ચોથી નરક સુધી બધા છે

૫ ક્ષિતિકા સમયજી એટલે હાસ સખીબધ દહત એક
ખીલીએ જ હોય પજી મકંટ બધ કે પાટો ન હોય તે ક્ષિતિકા

સઘયણ કહેવાય એ સઘયણનો ધણી અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે કરી છઠ્ઠા દેવલોક સુધી અને અતિ સંકિલ્પ અધ્યવસાયે ત્રીજી નરક સુધી જાય છે

૬ સેવાર્ત - એટલે હાડકાના છેડા એક ખીજની જોડે લાગેલા હોય એટલે અડેલા હોય પણ ખીલી પાટો કે મર્કટ બંધ ન હોય તે સેવાર્ત સઘયણ કહેવાય એ સઘયણવાળો અતિ વિશુદ્ધ અધ્યવસાયે કરી ઉત્કૃષ્ટ ચોથા દેવલોક સુધી અને અતિ સંકિલ્પ અધ્યવસાયે છેવટ ખીજી નરક સુધી જાય છે

(૪) દડકમા સઘયણ ગર્ભજ મનુષ્ય તથા ગર્ભજ તિર્યચના દડકે છ એ સઘયણ હોય પાચ સ્થાવર, ત્રણ વિગલેન્દ્રિય તથા સમુદ્ધિમ મનુષ્ય અને સમુદ્ધિમ તિર્યચને એક સેવાર્ત સંઘયણ હોય નારકીનો ૧, દેવતાના ૧૩ એ ૧૪ દડકે એકે સઘયણ નથી

તીર્થકર, ચકવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ, તદ્ભવ મોક્ષગામી તથા અનુત્તર, વિમાનગામી મનુષ્ય અને અસખ્યાતા આયુષ્યવાળા મનુષ્ય તથા તિર્યચને પહેલુ જ સઘયણ હોય છે જીવાલિગમ સૂત્રમા ઔપચારિક રીતે બતાવ્યું છે કે સ્થાવરને એક સેવાર્ત સઘયણ છે

(૫૯) સસ્થાન (સઠાણ) દ્વાર

સઠાણ સંસ્થાન એટલે જીવને શુભા શુભ લક્ષણવાળી શરીરની આકૃતિ અથવા આકાર વિશેષ હોય તેને સસ્થાન કહે છે તે સસ્થાન બે પ્રકારે છે એક જીવસખધી ને ખીજી અજીવસખધી જીવસખધી સસ્થાન છ પ્રકારના છે તેના નામ-(૧) સમચતુરસ, (૨) ન્યત્રોધ પરિમડળ, (૩) સાદિ, (૪) વામન, (૫) કુખ્જ અને (૬) હુડક

અજીવસખધી સસ્થાન પાચ પ્રકારના છે. તેના નામ

(૧) ચઉરસ, (૨) ત્રસ, (૩) પરિમહલ મુડીને આકારે, (૪) વાટણ વોળ હકાને આકારે (૫) આશવ-લાળુ

છવ સબંધી સસ્થાનનું વર્ણન

૧ સમચતુરસ્ર સસ્થાન એટલે સમચોરસ આકાર જેમકે પર્વ કાસને ઘેઠા છતા ચારે બાજુએ સરખુ માપ થાય. તે આવી રીતે-જમણા ડીંચણથી ઠાખા ડીંચણ મુખીની જેટલી લંબાઈ યાજ તેટલી જ ઠાખા ડીંચણથી જમણા ખણે અને જમણા ડીંચણથી ઠાખા ખણે તથા પર્વ કાસના મધ્યભાગથી માથા મુખી એમ ચારે લંબાઈ સરખી થાય. તે સમચતુરસ્ર સસ્થાન. અથવા પોતાના એકસો આઠ આણુલ પ્રમાણુ ઢેહ બરાબ એવું સર્વાંગ સુદર ભલા લક્ષણવાળુ તે સમચતુરસ્ર સસ્થાન બાણુવું

૨ ન્યામ્રોષ પરિમહળ સસ્થાન એટલે વહવૃક્ષની પેઠે નાભી ઉપરનો ભાગ સુદર પ્રમાણુપેત સુલક્ષણવાન અને નાભિની નીચેનો ભાગ અત્યંત અલક્ષણુપેત હોય તે ન્યામ્રોષ પરિમહળ સસ્થાન બાણુવું

૩ સાહિ સસ્થાન એટલે આદિનું નાભિ નીચેનું સુલક્ષણુ પ્રમાણુપેત અને નાભિના ઉપરનું અત્યંત અલક્ષણુપેત હોય તે સાહિ સસ્થાન બાણુવું

૪ ચામન સસ્થાન તે ડીંચણુ સસ્થાન તેમજ હાથ પગ નાના હોય છાતી પેટ પૂરા હોય તેથી ડીંચણુ ઢેખાય. ૫ કુખ્ય સસ્થાન એટલે કુખ્યનું તેમાં છાતી પેટહિન અને અભ્યવસ્થિત હોય તેથી કદરુપુ ઢેખાય હાથ, પગ, શિર, ઠોક ઠીક હોય તે કુખ્ય સસ્થાન બાણુવું

૬ કુંકક સસ્થાન એટલે સર્વ અંગોપાગ પ્રમાણુ ચમરના, કુલક્ષણુ, હિનામિક, અશોભીનક હોય તે કુંકક સસ્થાન બાણુવું

નારકીનો ૧, પાંચ સ્થાવરના ૫, ત્રણ વિગલે દ્રિયના ૩, સમુદ્ધિમ તિર્યંચપચે દ્રિય તથા સમુદ્ધિમ મનુષ્ય એટલાને એક હુંડક સંસ્થાન છે.

દેવતાના ૧૩ હંડકમા એક સમચતુરસ્ર સંસ્થાન છે. ગર્ભાંજ તિર્યંચ પચેન્દ્રિય અને ગર્ભાંજ મનુષ્યના ૬ હંડકે છએ સંસ્થાન છે. ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પાંચ સ્થાવરના ૬ હંડકે હુંડક સંસ્થાન છે. તે પાચેના સંસ્થાન બુદ્ધા બુદ્ધા કહે છે પૃથ્વીનુ સંસ્થાન મસુરની દાળ તથા ચદ્રમાને આકારે છે પાણીનુ સંસ્થાન પાણીના પરપોટાને આકારે છે. તેઉનુ સંસ્થાન સોયના ભારાની અણિયોને આકારે છે વાયુનુ સંસ્થાન ધબ પતાકાને આકારે છે વનસ્પતિનુ સંસ્થાન નાના પ્રકારનુ છે

વાયુકાય વૈક્રિય શરીર કરે તો પણ ધબપતાકાના જેવા સંસ્થાન કરે, ગર્ભાંજ તિર્યંચપચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય તથા ખારમા દેવલોક સુધીના દેવો ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરે તો તે ધણુ પ્રકારના આકારે સંસ્થાને કરી શકે છે નવત્રૈવેયક તથા પાચ અનુત્તર વાસી-દેવોને ઉત્તર વૈક્રિય કરવાની શક્તિ છે પણ તેવા શરીરનુ તેમને પ્રયોજન નહી હોવાથી કદીએ ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરતા નથી નારકી ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરે તો તે પણ શરીર હુંડક સંસ્થાને બલણુ તીર્થ'કર, ચક્રવર્તિ, વાસુદેવ, બલદેવ અને અસંખ્યાતા આયુષ્યવાળા મનુષ્ય તથા તિર્યંચોને એક પ્રથમ સંસ્થાન હોય છે

(૬૦) પ્રાણુ દ્વાર.

પ્રાણુ એટલે આત્માનુ જીવન લક્ષણુ, આ જીવતો છે એમ પ્રાણુથી જ ઝાળખાય છે પ્રાણુને ધારણુ કરે તે પ્રાણી જીવ કહેવાય છે પ્રાણુ જે પ્રકારે છે—(૧) દ્રવ્યપ્રાણુ અને (૨) ભાવપ્રાણુ શરીર સખ ધી પાંચ ઈદ્રિયો, ત્રણ યોગ, શ્વાસોચ્છવાસ અને આયુષરૂપ બાહ્યપ્રાણુ તે દ્રવ્યપ્રાણુ અને આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણુને ભાવપ્રાણુ

બાણુવા, સ્પર્શેન્દ્રિય, સ્પેન્દ્રિય, શ્રાણેન્દ્રિય, સ્પર્શરિન્દ્રિય, શ્રોત્રેન્દ્રિય, મનબળ, વચનબળ, કાયબળ, શ્વાસોશ્વાસ અને આયુષ્ય એ હસ દ્રવ્ય પ્રાણ છે જ્ઞાન દર્શન, સુખ અને વીર્ય એ ચાર ભાવ પ્રાણ છે

પાચ મથાવર ને સ્પર્શેન્દ્રિય કાયબળ, શ્વાસોશ્વાસ અને આયુષ્ય એમ ચાર પ્રાણ હોય છે યથા વિગેરે જે ઇન્દ્રિયને ઉપર કહેલા ચાર પ્રાણની સાથે સ્પેન્દ્રિય અને વચનબળ સહિત છ પ્રાણ હોય છે કીડી, માકુ, ચાચુ, વિગેરે તેઈન્દ્રિય જીવોને ઉપર કહેલા છ પ્રાણોની સાથે શ્રાણેન્દ્રિય સહિત સાત પ્રાણ હોય છે માખી ભમરા વિગેરે ચૌરિન્દ્રિય જીવોને ઉપર કહેલા સાત પ્રાણોની સાથે સ્પર્શરિન્દ્રિય સહિત આઠ પ્રાણ હોય છે

અસરી તિર્થંચ પચેન્દ્રિયને ઉપર કહેલા આઠ પ્રાણોની સાથે શ્રોત્રેન્દ્રિય સહિત નવ પ્રાણ હોય છે અને સમુશ્ચિન્ન મનુષ્યને વચનબળ નહીં હોવાથી અને શ્વાસોશ્વાસ પર્માત્મિ પૂરી ન કરે માટે તેને સાત કે આઠ પ્રાણ હોય છે સરીના સોઠે દહકમા હસે પ્રાણ છે પ્રાણની સાથે જીવને જે વિયોગ થાય તેનું નામ મરણ કહેવાય ॥

(૬૧) દેવ ક્ષેત્ર.

દેવતા પાંચ પ્રકાર (૧) ભવ્ય દ્રવ્યદેવ, (૨) નરદેવ (૩) ધર્મદેવ, (૪) દેવાધિદેવ (૫) ભાવદેવ ૧ મનુષ્ય અથવા તિર્થંચ પચેન્દ્રિય જીવોમાંથી જેને દેવતાના ભવમાં ઉપજવાની યોગ્યતા ॥ અને તે આવતા ભવે દેવ પણે ઉપજસે એવા જીવો ભવ્ય દ્રવ્યદેવ કહેવાય છે ૨ ચૌદ રત્ન, નવનિધાન જેને ક્રોધ તે નરદેવ ૩ સાધુના મત્તાથીસ શુભ સહિત હોય તે ધર્મદેવ. ૪ / બાણુષ્ટ સહિત અકારદોષ સહિત તથા ચોત્રીસ અતિશય પાત્રીસ વાણીના શુભ વજેર અનવશુભ સહિત ધર્મના પ્રવર્તક હોય તે દેવાધિદેવ ૫ ચાર નિકાળના દેવો તે ભાવદેવ. ભવ્ય દ્રવ્ય દેવની સિદ્ધિત જન્મ

અતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પદ્યોપમની કહી છે નરદેવની જઘન્ય સ્થિતિ સાતસો વરસની ઉત્કૃષ્ટી ચોરાસી લાખ પૂર્વની કહી છે ધર્મદેવની જઘન્ય સ્થિતિ અતર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટી દેશે ઉણી પૂર્વકોડીની કહી છે. દેવાધિદેવની જઘન્ય બહોતેર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટી ચોરાસી લાખ પૂર્વની કહી છે ભાવદેવની જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટી તેત્રીસ સાગરોપમની જાણવી

ભવ્ય દ્રવ્યદેવચવીને દેવતા થાય નરદેવચવીને નરકે જાય અથવા ચારિત્ર અહુણ કરીને ધર્મદેવ થાય તો સ્વર્ગે અથવા મોક્ષે જાય છે ધર્મદેવ કાળ કરીને વૈમાનિક દેવ થાય અથવા મોક્ષમા જાય છે. અને ભાવદેવ ચવીને બાહર પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, મનુષ્ય અને તિર્યચ પચેદ્રિય એ પાચ દંડકમા જાય છે સર્વથી થોડા નરદેવ હોય તેથી દેવાધિદેવ સખ્યાત ગણા હોય તેથી ધર્મદેવ સખ્યાત ગણા હોય તેથી ભવ્ય દ્રવ્યદેવ અસખ્યાત ગણા હોય તેથી ભાવદેવ અસખ્યાત ગણા જાણવા

ભવ્ય દ્રવ્યદેવને વિષે યુગલીઆ મનુષ્ય તથા યુગલીઆ તિર્યચ અને સર્વાર્થ સિદ્ધનાદેવ વિના બાકીના સર્વ સ્થાનકેથી જીવો આવી ઉપજે નરદેવને વિષે દેવતાના તેર દંડકને પહેલી નરકના નિકળ્યા જીવો આવી ઉપજે ધર્મદેવને વિષે છી ને સાતમી નરક તથા તેઉ, વાયુ અને યુગલીઆ મનુષ્ય તથા યુગ આ તિર્યચ એટલા વર્ગને બાકીના સર્વ સ્થાનકમાથી નીકળેલા જીવો આવીને ઉપજે દેવાધિદેવમા કિલ્વીષિયા સિવાય વૈમાનિક દેવલોકના દેવો તથા પહેલી ત્રણ નરકમાથી નીકળેલા જીવો આવીને ઉપજે

ભાવદેવને વિષે સજી-અસજી તિર્યચ પચેન્દ્રિય અને સજી મનુષ્યમાથી નીકળેલા જીવો આવીને ઉપજે, ભવ્ય દ્રવ્યદેવનુ આંતર પડે તો જઘન્ય દસ હજાર વર્ષને અતર્મુહૂર્ત અધિક ઉત્કૃષ્ટ અનંતા-કાળનુ આંતર પડે નરદેવનુ જઘન્ય એક સાગર ઓઝેર, ઉત્કૃષ્ટ

અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન દેશે ઉલ્લુ ધર્મદેવનું જ ભક્ષય અમેરૂ ઉ
અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન દેશે ઉલ્લુ દેવાધિદેવનું આતરૂ નથી. ભાવદેવનું
જમન્ય અતમુર્દુર્તાનું ઉત્કૃષ્ટ અનતાકાળનું આતરૂ બાણું

બન્ધ દ્રવ્યદેવમા જેને વૈદિક્ય લખિષ ઉપજી હોય તેને
નરદેવને તો હોય જ, ધર્મદેવમા જેને હોય તેને, ભાવદેવને તો
હોય જ, એ ચાર વૈદિક્યરૂપ કરે તો જમન્ય ૧-૨-૩ ઉત્કૃષ્ટા સખાતા
કરે. શકિતતો અસખ્યાતારૂપ કરવાની છે પણ કરે નહિ. દેવાધિદેવની
શકિત ધણી છે પણ કરે નહિ. સમ્બઠણા એટલે દેવનો દેવ પણ રહે
તો કેટલોકાણ રહે તેને સચ્ચિઠણા કહે છે બલ્ય દ્રવ્યદેવની સંમિઠણા
જમન્ય અતમુર્દુર્તાની ઉત્કૃષ્ટી ત્રણ પશ્ચોપમની નરદેવની જમન્ય
સાવસો વર્ષની ઉત્કૃષ્ટી ચારાસી લાખ પૂર્વની ધર્મદેવની જમન્ય
એક સમમની ઉત્કૃષ્ટ દેશેઉલ્લિ પૂર્વકોપીની દેવાધિદેવની જમન્ય
બહોતેર વધની, ઉત્કૃષ્ટી ચારાસી લાખ પૂર્વની ભાવદેવની જમન્ય
૬૫ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટી તેત્રીસ સામશપમની.

દેવતાના તેર ૬૭૭મા એક ભાવદેવ છે તિર્થંચ પચ્ચેદ્રિયના
૬૬૭મા એક બલ્ય દ્રવ્યદેવ છે મનુષ્યના ૬૬૭મા ભાવદેવ વર્ણને
શેષ ચાર દેવ છે પાચસ્માવરૂ ત્રણુ વિમલોન્દ્રમ અને એક નરકનો
એ નવ ૬૬૭મા એક દેવ નથી

(૬૨) ગતિ આગતિ દ્વાર

(૧) ૬૬૭માથી ગતિ તે ૫૬૭માના કેટલા લેદમાં બધ
નરકના ૬૬૭માના ૪૦ લેદમાં બધ તે ૧૫ કર્મ સૂચિ અને ૫ સુદી
તિર્થંચ એ વીસના અપર્મામા ને પર્મામા મળી ૪૦ લેદમા પહેલીથી છઠી
નરક સુધીના બધ આતમી નરકવાલા પાચ સુદી તિર્થંચના અપર્માપ્તાને
પર્માપ્તા એ ૧૦ લેદમાં બધ. દેવતાના ૧૩ ૬૬૭માથી બીજા
દેવસોઠ સુધીના દેવ, ૪૬ લેદમા બધ તે ૪૦ તો નરકના ૬૬૭મા
એવાની ગતિના લેવા. તેમાં જાદર પૃથ્વી, પાણી ને વનસ્પતિ એ

૩ ના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૬ લેખવતાં ૪૬ બ્રહ્મવા. ધીજી કિલ્વીષીથી આઠમા દેવલોક સુધીના નરકના દડકવત્ ૪૦ લેહમાં બીજા નવમાં દેવલોકથી સર્વાર્થ સિદ્ધ સુધીના ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૩૦ લેહમાં બીજા.

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પત અને ત્રણુ વિગલે દ્રિય એ ૬ દડકવાલા ૧૭૬ લેહમાં બીજા તે ૧૦૧ ક્ષેત્રના સમુર્ધિમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, ૪૮ લેહ તિર્યચના અને ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા મળી ૩૦ એમ સર્વે ૧૭૬ લેહ બ્રહ્મવા તેઉ વાયુ તિર્યચના ૪૮ લેહમાં બીજા તિર્યચ પચે દ્રિયના દડકમાથી સરી તિર્યચ પચે દ્રિય પાંચસો સત્યાવીસ લેહમાં બીજા તે ૫૬૩માંથી નવમા દેવલોકથી તે સર્વાર્થસિદ્ધ સુધી ૧૮ જાતના દેવોના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૩૬ લેહ વર્જવા

અસંસી તિર્યચ પચે દ્રિય, ત્રણુસો પચાણુ લેહમાં બીજા તે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫૬ અંતરદ્વીપાના મનુષ્ય, ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધારી, ૧૬ વાણુવ્યંતર, ૧૦ જાલકા, અને પહેલી નરક મળી ૧૨૩ના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા મળી ૨૪૬ થયા તેમાં વળી ૪૮ લેહ તિર્યચના તથા ૧૦૧ ક્ષેત્રના સમુર્ધિમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા લેખવતાં ત્રણુસો પચાણુ બ્રહ્મવા

મનુષ્યના દડકમાથી પદર કર્મભૂમીના મનુષ્ય પાંચસો ત્રેસઠ લેહમાં બીજા ૫ દેવકુરૂ ૫ ઉત્તરકુરૂ એ ૧૦ એકસો અઠ્યાવીસ લેહમાં બીજા તે ૧૦ ભવનપતિ ૧૫ પરમાધારી ૧૬ વાણુવ્યંતર ૧૦ જાલકા ૧૦ ન્યોતિષિ પેલુ ધીજી દેવલોક અને પેલાકિલ્વીષિ એ ૬૪ જાતના દેવતાના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા મળી ૧૨૮ લેહ બ્રહ્મવા.

૫ હરિવાસ, ૫ રમ્યક્રવાસ, એ ૧૦ના નીકળ્યા એકસો છવીસ લેહમાં બીજા તે ૧૨૮માંથી પહેલા કિલ્વીષિના બે લેહ વર્જવા શેષ

૧૨૬ લેહ બલુવા, ૫ હેમવય ૫ ઘૈરલુવયવાલા ૧૨૪ લેહમા બંધ તે ૧૨૬માંથી ણીજી રેવલોક વળુંનું શેષ ૧૨૪ લેહ બલુવા.

છપત્ર અતર દ્વીપાવાલા ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધાંત્રી, ૧૬ વાલુબતર, ૧૦ જ સકા, એ ૫૧ બતના રેવતાંના અપમાતા ને પમાતા મળી ૧૦૨ લેહમાં બંધ. સમુદ્ધિમ મનુષ્ય પૃથ્વીવત ૧૭૬ લેહમાં બંધ છે

૥ મનુષ્યથી ૫૬૧ લેહમાં બંધ તે ૫૬૩ માંથી સાતમી નરકના જે લેહ વળવા તિર્થચણી પરપ લેહમાં બંધ તે સ્ત્રી તિર્થચણી પરપ/લેહમાંથી સાતમી નરકના જે લેહ વળવા.

જલચર ૫૨૭ લેહમાં બંધ. ઉરપર ૫૨૩ લેહમાં બંધ તે છઠી તમા સાતમી નરકના લેહ વળવા. સ્થળચર/૫૨૧ લેહમાં બંધ તે પરતમાંથી પાચમી નરકના જે લેહ વળવા, ખેચર ૫૧૬ લેહમાં બંધ તે ૫૨૧માંથી ચોથી નરકના જેલે ૬ વળવા. ભૂજપરિ ૫૧૭ લેહમાં બંધ તે ૫૧૬માંથી ત્રીજી નરકના જે લેહ વળવા.

(૨) હકકમાં ૫૬૩માંથી આગાત ફેટલા લેહવાળા કયા કયા હકકમાં ઉપજે - નરકના હકકમાં સમુદ્યયે તમા પહેલી નરકમાં પચીસ લેહવાળા આવે. તે ૧૫ કમભૂમિ, ૫ સ્ત્રી તિર્થચણે ૫ અસત્રી તિર્થચણે એ ૨૫ ના પમાતા ણીજી નરકમાં ૨૦ લેહવાળા આવે તે પૂર્વે કહેલા ૨૫માંથી ૫ અસત્રી તિર્થચણા પમાતા વળ્યાં ત્રીજી નરકે ૧૬ લેહના આવે તે પૂર્વોક્ત ૨૦માંથી ભૂજપરિ વળવા. ચોથી નરકે ૧૮ લેહના આવે તે પૂર્વોક્ત ૧૬માંથી ખેચર વળ્યાં પાંચમી નરકે ૧૭ લેહના આવે તે પૂર્વોક્ત ૧૮માંથી સ્થળચર વળ્યાં છઠી નરકે ૧૬ લેહના આવે તે પૂર્વોક્ત ૧૭માંથી ઉરપર વળ્યાં સાતમી નરકે છઠીવત ૧૯ લેહના આવે પણ સૌ વળવી સૌ છઠી સુધી બંધ પણ સાતમીએ ન બંધ.

હસ ભવનપતિ અને વાલુબતર એ, ૧૧ હકકમાં એકસા અગ્રીચાર લેહના આવે તે ૧૦૧ કોત્રના સ્ત્રી મનુષ્ય, પાંચ સ્ત્રી

તિર્યંચ, પાચ અસરી તિર્યંચ, એમ ૧૧૧ ના પર્યાયા, જ્યોતિષીનાં એક દડક અને વૈમાત્રિકના દડકમા ઓષે તથા પહેલા દેવલોકમાં પચાસ લેહવાલા આવે તે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦ અકર્મભૂમિ ને ૫ સરી તિર્યંચ એમ ૫૦ ના પર્યાયા. ખીજ દેવલોકમા ૪૦ લેહના આવે તે પૂર્વોક્ત ૫૦માથી ૫ હેમવય, ૫ એરણ્યવય એ ૧૦ના પર્યાયા વર્જ્યા.

પહેલા કિલ્વીષિમાં ૩૦ લેહના આવે તે પૂર્વોક્ત ૪૦માથી ૫ હરિવાસ, ૫ રમ્યકવાસ એ ૧૦ના પર્યાયા વર્જ્યા ત્રીજ દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધી છ દેવલોક, નવ લોકાતિક, બે કિલ્વીષિ એટલામાં ૨૦ લેહના આવે તે પૂર્વોક્ત ૩૦માથી ૫ દેવકુરૂ, ૫ ઉત્તર કુરૂ એ ૧૦ ના પર્યાયા વર્જ્યા, નવમા દેવલોકથી તે સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીમા ૧૫ લેહના આવે તે ૧૫ કર્મભૂમિના પર્યાયા લેવા.

" પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ એ ૩માં ૨૪૩ લેહના આવે તે ૧૭૯ જાવાના લેવા ને તેમા ભવનપતિથી માડીને પહેલા કિલ્વીષિ સુધી ૬૪ જાતના દેવતાના પર્યાયા ભેળવતા ૨૪૩ લેહ જાણવા. ઉપરતા દેવતા ચ્યવીને ખાદરમા જાય, સૂક્ષ્મમા ન જાય, કારણ કે સૂક્ષ્મનાં અપર્યાયામા તેજુ લેશ્યા નથી તેઉ, વાયુમા તથા ત્રણ વિગલોદ્રિયમાં ૧૭૯ લેહના આવે તે ૧૭૯ લેહમા જાય તે લેવા એ ૧૭૯ ની લટ કહેવાય છે.

તિર્યંચના-દડકમા સરી તિર્યંચમા ૨૬૭ લેહવાલા આવે તે ૯૯ જાતના દેવતામાથી નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ સુધી ૧૮ વર્જતા શેષ ૮૧ જાતના દેવતા અને ૭ નરક એ ૮૮ ના પર્યાયામા ૧૭૯ની લટ ભેળવતા ૨૬૭ લેહ જાણવા, અસરી તિર્યંચમા ૧૭૯ની લટવાળા આવે એટલે ૧૭૯ લેહવાળા આવે

મનુષ્યના દડકમા ૫૬૨ કર્મભૂમિના મનુષ્યમાં ૨૭૬ લેહના આવે તે ૧૭૯ની લટમાથી તેઉ વાયુના આઠ વર્જવા શેષ ૧૭૧

तेमा ६६ जतना देवता जने पहेली छ नरक ज्ये १०५ ना पर्याप्ता जेणवता २७६ सेइ बाणुवा.

१) श्रीसु अकर्मभूमिमा २० सेइना आवे ते १५ कर्मभूमि ने ५ सतीतिर्षा ज्ये २०ना पर्याप्ता देवा छपन जतरहीपरमा २५ सेइवाणा आवे ते छपरना २० साथै ५ असती तिर्षावना पर्याप्ता छमेस्ता २५ सेइ बाणुवा समुच्छिम मनुष्यमा १७१ सेइना आवे ते १७६नी लटमाथी तेठ वाणुना जाठ वल्वा

(३) तीर्थंकर जाडि जालमा जाजति जने जति तीर्थंकर हेवमा जागत ३८ सेइनी ते १२ देवलोक, ६ लोकान्तिक, ६ त्रैवेणक, ५ अनुत्तरविमान ने ३ नरकपहेली. ज्ये ३८ ना पर्याप्तानी. जत मोक्षनी.

शकवर्तिमा जागत ८२ सेइनी ते ६६ जतना देवता माथी, १५ परमाभागी, ३ छिवीपि ज्ये १८ वल्वा ज्ये ८१ जतना देवताने पहेली नरक ज्ये ८२ सेइना पर्याप्तानी जत १४ सेइनी ते ७ नरकना अपर्याप्ता ने पर्याप्ता ज्ये १४ नी देवी. पखु दीक्षा बीजे तो वैमानिकमा के मोक्ष जाय. जणहेवमा जागत ८३ सेइनी ते शकवर्तिना ८२ पूर्वे कक्षा तेने ज्ये जीएछ नरक वधी ज्ये ८३नी. जत ७० सेइनी ते १२ देवलोक, ६ लोकान्तिक, ६ त्रैवेणक ने ५ अनुत्तरविमान ज्ये ३५ ना पर्याप्ता ने अपर्याप्ता ज्ये ७०नी जने मोक्ष पखु जाय.

वायुदेवमा जागत ३२ सेइनी ते १२ देवलोक, ६ लोकान्तिक ६ त्रैवेणक ज्ये ३०ने पहेली जे नरक ज्ये ३२ना पर्याप्तानी जने जति १४ जालनी ते ७ नरकना पर्याप्ता अपर्याप्ता.

केवणीमा जागत १०८ सेइनी ते ६६ सेइ देवतामाथी, १५ परमाभागीने ३ छिवीपि ज्ये १८ वल्वा ज्ये ८१ रक्षा ने १५

કર્મભૂમિ ૫ સંજ્ઞાતિર્યંચ એમ ૧૦૧ ને ૪ નરક પહેલીને ખાદર પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ એમ ૧૦૮ના પર્યાપ્તાની ગત મોક્ષની.

સાધુમાં આગત ૨૭૫ લેદની તે ૧૭૯ની લટમાંથી તેઉ વાયુના આઠ વર્ગતા શેષ ૧૭૧ તેમા ૯૯ જાતના દેવતા અને પહેલી પાંચ નરક ભેગવતાં ૨૭૫ની ગત બલદેવની જેમ ૭૦ લેદની. અને મોક્ષની.

ધ્રાવકમાં આગત ૨૭૬ લેદની તે પૂર્વે ૨૭૫ કહ્યા તેમાં છઠી નરક વધી એ ૨૭૬ની ગત ૪૨ લેદની ને ૧૨ દેવલોક, નવ લોકાતિક. એ ૨૧ના અપર્યાપ્તા, તે પર્યાપ્તાની. સમ્યક્ત્વ દષ્ટિમાં આગત ૩૬૩ લેદની તે ૯૯ જાતના દેવતાના પર્યાપ્તા, ૧૦૧ સમુચ્છિમના અપર્યાપ્તા, ૧૦૧ સંજ્ઞી યતુષ્યના પર્યાપ્તા, ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તા, ૭ નરકના પર્યાપ્તા અને ૪૮ તિર્યંચમાંથી તેઉ વાયુના આઠ વર્ગયા શેષ ૪૦ રહ્યા તે એ સર્વ થઈને ૩૬૩ ની ગત ૨૨૨ની તે ૮૧ જાતિના દેવતા તે ૯૯માંથી ૧૫ પરમા ધામીને ૩ કિલ્વીષિ એ ૧૮ લેદ વર્ગયા તે, ને ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજ્ઞી તિર્યંચને ૬ નરક એમ ૧૦૭ના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા બસે ચઉદ અને ૩ વિગલેદ્રિયના અપર્યાપ્તા અને ૫ અસંજ્ઞી તિર્યંચના અપર્યાપ્તા એમ ૨૨૨ની.

મિથ્યાત્વીમાં આગત ૩૭૧ લેદની તે પૂર્વેની સમક્રિત આશ્રી ૩૬૩ કહ્યા તેમા તેઉ વાયુના ૮ વંધ્યા ગત ૫૫૩ લેદની તે ૫૬૩માંથી ૫ અનુત્તર વિમાનના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૧૦ વર્ગયા શેષ ૫૫૩ની.

સ્ત્રી વેદ પુરુષવેદ એ જેમા ૩૭૧ લેદની આગત તે મિથ્યાત્વીની પેઠે. ગત પુરુષની ૫૬૩ની સ્ત્રી વેદની ૫૬૧ની, તે સાતમી નરકના એ લેદ વર્ગયા. નપુસક વેદમાં આગત ૨૮૫ લેદની તે ૯૯ જાતના દેવતાના પર્યાપ્તા, ૧૭૯ની લટ ૭ નરકના પર્યાપ્તા એ ૨૮૫ની મહર્દિક દેવ અવીને જન્મ નપુસક ન થાય

પણ કૃત નપુસક વેદ સમજવા (જેમકે ગરિય અણગાર) જત
 પદ્મ સેદની, નારકી દેવતા જે અતિમા બ્ય ત્યા અર્પાપ્તા થઇને જ
 મરે છે અર્પાપ્તા મરે નહિ. માટે નારકી દેવતાની અતિમા
 અર્પાપ્તાના સેદ જણવા નહિ.

૪ ઉત્પન્ન અવન-કતિસંચયા એટલે એક સમયમા
 બેથી માંડીને સંખ્યાતા ઉપજે તે ૧૬ દહકમા છે, પાચ સ્થાવર વર્ણવા

અકતિસંચયા એટલે એક સમયમાં અસંખ્યાતા ઉપજે તે
 વનસ્પતિ વર્ણને ૨૭ દહકમા અસંખ્યાતા ઉપજે ફક્ત મનુષ્યના
 દહકે સડી મનુષ્યમા અકતિ સચયા નથી કેમકે સડી મનુષ્ય
 ઓગણત્રાસ અકે સંખ્યાતા છે અર્થાત્ કતિસચયા છે 'પણ' સમુ
 ષ્ઠિમ મનુષ્યમા કતિસચયા, અકતિ સચયા અને અવકતવ્ય એ
 ત્રણે લાભે. વનસ્પતિમા અસંખ્યતાને સ્થાનકે 'અસંખ્યાતા અને
 અનતાને સ્થાનકે અનતા ઉપજે એકેક સમયે 'સમયે અવકતવ્ય
 એટલે એક સમયે એક ઉપજે તે પાચ સ્થાવર વર્ણને શેષ ૧૬
 દહકમા છે પાચમા વર્ગ મૂળને છઠા વર્ગ મૂળથી ગુણીયે ને જેટલો
 અક આવે તેટલે અકે ગર્ભજ મનુષ્ય હોય અથવા બગડાના અકને
 છન્નુ વખત ગુણવાથી જે અક આવે તેટલે અકે ગર્ભજ મનુષ્ય
 હોય એ ઉત્કૃષ્ટ આશી જાણવું ગર્ભજ મનુષ્યના ૨૬ અકમા યોનિર્મા
 મસ્નારાનો સમાવેશ થાય છે કારણ કે ૨૬ અક જેટલા મનુષ્યને
 સ્ત્રેવા માટે પૂરતી જગ્યા જાડીકીપમા નથી. યોનિમા મસ્નાર
 એકથી નવ લાખ ઉત્પન્ન થઇને મરે છે

ઉત્પન્ન અવન-ધોવીસે દહકમાં પાચ સ્થાવર વર્ણને શેષ
 ૧૬ દહકમા જ્યન્ય એક ને ત્રણ ઉપજે અને અથવે. પાચ સ્થા
 વરમા એક ને ત્રણ ઉપજતા તથા અથવતા નથી. પણ પૃથ્વીઆદિ,
 આર આવરમ ૭ સંખ્યાતા અને વનસ્પતિમા અનતા ઉપજે અને
 અથવે ૭ માટે જ્યન્ય ઉપજવા અથવવામા ન લીધા.

૧૧ પતિ વર્ણને ૨૭ દહકમા ઉત્કૃષ્ટા સંખ્યાતાને કામે

સજ્યાતા અને અસજ્યાતા ને ઠામે અસજ્યાતા ઉપજે સ્વયે, અને વનસ્પતિમા સજ્યાતાને ઠામે સજ્યાતા, અસજ્યાતાને ઠામે અસજ્યાતા અને અનંતાને ઠામે અનતા ઉપજે તથા સ્વયે છે

(૫) ઉવવાય દ્વાર.

કયા દંડકમાં કેટલા દંડકના ઉપજે :- નારકીનો ૧, દેવતાના ૧૩ એ ૧૪ દંડકમાં બે દંડકના આવીને ઉપજે તે મનુષ્ય અને તિર્યચ પચેન્દ્રિય એ બે દંડકના ઉપજે. પૃથ્વી પાણી, વનસ્પતિ એ ૩ દંડકમા ૨૩ દંડકના આવી ઉપજે તે એક નરકનો વર્ગો

તેઉ વાયુ તથા ત્રણ વિગલે દ્રિય અને અસજી તિર્યચ પચેન્દ્રિયમા દશ દંડકના આવી ઉપજે તે ૫ સ્થાવર, ૩ વિગલે દ્રિય, અને તિર્યચ પચેદ્રિય તથા મનુષ્ય એ ૧૦ના ઉપજે સજી તિર્યચ પચેદ્રિયમા ૨૪ દંડકના ઉપજે

ગર્ભજ મનુષ્યમા તેઉ વાયુ વર્ગિને શેષ ૨૨ દંડકના ઉપજે સમુચ્છમ મનુષ્યમા આઠ દંડકના ઉપજે તે પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, ૩ વિગલે દ્રિય, તિર્યચ પચેદ્રિય અને મનુષ્ય એ ૮ દંડકના ઉપજે. યુગલીઆમા મનુષ્ય તથા તિર્યચ પચેદ્રિય એ બે દંડકના ઉપજે

(૬) ચવણુ સ્વવીને કેટલા દંડકમાં જાય - નરકના દંડકમા છઠી નરક સુધીના સ્વવીને બે દંડકમા જાય તે સજી મનુષ્ય તિર્યચમા અને સાતમી નરકના એક સજી તિર્યચનક દંડકમા જાય દસ લવનપતિ વાણવ્ય તર જ્યોતિષિ અને વૈમાનિકના દંડકે ખીજા દેવલોક સુધીના સ્વવીને બાહર પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, સજી મનુષ્યને સજી તિર્યચ પચેદ્રિય એ પાચ દંડકમા જાય

ત્રીજથી આઠમા દેવલોક સુધીના સ્વવીને મનુષ્ય તથા તિર્યચ એ બે દંડકમા જાય નવમા દેવલોકથી તે સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીના

પંદર કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યના હઠક્રમા બંધ અને ઝોમા જોઈ
મનુષ્યના હઠક્રમા જ ઉપર

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, ઠ વિગલોદ્રિય અને સમુદ્ધિમ મનુષ્ય
એટલા વ્યવીને હસ હઠક્રમા બંધ તે ૫ સ્થાવર, ત્રણ વિગ
લોદ્રિય, મનુષ્ય ને તિર્થંચ એ હસમાં બંધ. તેથી વાયુ વ્યવીને નવ
હઠક્રમા બંધ તે ઉપર કહેલા હસ હઠક્રમાથી મનુષ્યનો વજીવો.

સહી તિર્થંચ પચ્ચેદ્રિય અને સહી મનુષ્ય વ્યવીને ૨૪
હઠક્રમા બંધ. અસહી તિર્થંચ પચ્ચેદ્રિય વ્યવીને જ્યોતિષિ ને
વૈમાનીક એ એ વર્ગ શેષ ૨૨ હઠક્રમા બંધ. ત્રીસ અકર્મભૂમી
વાળા દેવતાના તેર હઠક્રમા બંધ. છપ્પન અવરક્ષીપાવાળા હસ
ભવનપતિ ને વાણ્વતર એ ૧૧ હઠક્રમાં બંધ.

(૬૩) સજ્ઞા દ્વાર

(૧) ચાર સજ્ઞા - સજ્ઞા એટલે અભિલાષ અથવા જ્ઞાન,
એ પ્રકારની સજ્ઞા (૧) જ્ઞાન સજ્ઞા અને (૨) અનુભવ સજ્ઞા જ્ઞાન
સજ્ઞા તે (૧) મતિજ્ઞાન (૨) સૂતજ્ઞાન, (૩) અવધિજ્ઞાન, (૪) મન.પર્થવ
જ્ઞાન, (૫) કેવળજ્ઞાન. તેમાં કેવળજ્ઞાન રૂપસજ્ઞા ક્ષાયિક અને મતિ,
આદિક સર્વસજ્ઞા ક્ષાયોપશામિક છે

અનુભવ સજ્ઞા તે પાતાના કરેલા ચાતા વેદનીપદિ કર્મોથી
ઉત્પન્ન થાય છે તે. જેમકે આ વસ્તુ મારે આહાર યોગ્ય છે, આ
વસ્તુથી માઈ પાલજી ઘરે ઇત્યાદિક. જ્યોત્સ્વિકને પણ અવકલ્પ
સજ્ઞા છે અનુભવ સજ્ઞા ચાર પ્રકારની છે—(૧) આહાર સજ્ઞા, (૨)
બંધ સજ્ઞા (૩) મૈત્રુન સજ્ઞા, (૪) પરિમલ સજ્ઞા.

ધાત્વીસ હઠક્રમાં ચારે સજ્ઞા છે તેમાં નરકના હઠક્રમા બંધ
સજ્ઞા ધણી છે. તિથ બના હઠક્રમા આહાર સજ્ઞા ધણી છે મનુષ્યમા
મૈત્રુન સજ્ઞા ધણી છે, દેવતાના હઠક્રમા પરિમલ સજ્ઞા ધણી છે

આહાર સંજ્ઞા વેદનીયકર્મના ઉદયથી, શેષ ત્રણ સંજ્ઞા મોહનીય કર્મના ઉદયથી છે

દસ સંજ્ઞા - દસ પ્રકારની સંજ્ઞા :- (૧) આહાર સંજ્ઞા, (૨) ભય સંજ્ઞા, (૩) મૈથુન સંજ્ઞા, (૪) પરિબ્રહ્મ સંજ્ઞા, (૫) ક્રોધ સંજ્ઞા, (૬) માન સંજ્ઞા, (૭) માયા સંજ્ઞા, (૮) લોભ સંજ્ઞા, (૯) ઓધસંજ્ઞા, (૧૦) લોક સંજ્ઞા

ખીજા અથોમાં વળી (૧) સુખ, (૨) દુઃખ, (૩) મોહ, (૪) વિતિગિચ્છા, (૫) શોક અને (૬) ધર્મ એ છ પ્રકારની પણ સંજ્ઞા કહેલી છે. એ સંજ્ઞાઓ તે પૂર્વોક્ત દસ સંજ્ઞાઓમા અંતર્ગત છે.

નરકાદિક ચોવીસે દડકે સર્વ જીવોને ઉપર કહેલી દસ સંજ્ઞાઓ હોય છે. પૃથ્વીકાયાદિક જીવોને મન નથી તોપણ આ કહેલી સંજ્ઞાઓ તો સર્વ જીવોને હોય જેમ વનસ્પતિકાય જીવો જળાદિકના આહાર વડે જીવે છે અને આવા પ્રકારની વસ્તુઓ મળે તો સાઈ, આ વસ્તુથી માઈ શરીર પુષ્ટ થશે એવો અવકતવ્ય શબ્દા ચોલ્લેખ તે આહાર સંજ્ઞા જાણવી

લજ્જમણી વિગેરે કેટલીએક વનસ્પતિ મનુષ્યના હાથનો સ્પર્શ થવાથી સકોચાઇ જાય છે એ ભયસંજ્ઞા જાણવી તીલક, ચંપકાદિવૃક્ષોને સ્ત્રીનો સ્પર્શ થવાથી પ્રકુલિલત થાય છે અથવા તાડી વૃક્ષની પાસે તાડવૃક્ષ હોય તો જ તાડી ફળે છે, ફળવાલી થાય છે એ મૈથુનસંજ્ઞાના લક્ષણ જાણવા

બીલ્વ પલાસાદિવૃક્ષો નિધાન ધનના ઉપર ઉગે છે અથવા પોતાના મૂલીઆ વડે નિધાનને વીટે છે. નિધાનની આસપાસ વિટખાય છે એ પરિબ્રહ્મ સંજ્ઞાનું લક્ષણ જાણવું. કોકનદ વૃક્ષને મનુષ્યાદિકનો પગ લાગવાથી હુકારા કરે છે એ ક્રોધ સંજ્ઞાનું લક્ષણ જાણવું હું છતાં આ લોકો દુઃખી કેમ થાય છે એવા અહકારથી

રૂઢતીવેલ રૂઢન કરે છે કારણ કે તેથી સુવર્ણ સિદ્ધિ યામ છે, એ માન સર્જાનું લક્ષણ છે

વેલડીઓ પોતાના રૂળને પાકડા વઢે ઢાંકે છે એ માથા સજાના લક્ષણ છે અતી તીવ્ર લોભના ઉદયે હવ ધન ઉપર વૃક્ષ યામ છે અથવા કોઈ મોટો કૃષ્ણીધર નાગ ઘઈ ધનની રક્ષા કરે છે એ લોભ સજાના ભાવ બલુવા સૂર્ય વિકાસી કમળ સૂર્યના ઉદય વખતે પ્રકૃષ્ટિ યામ છે એમ માનવું તે લોક સજા

વેલડીઓ માર્ગ તલ વૃક્ષને વીટળાય એ ઓમ સજા તથા ક્ષીડીઓ મેણી બધ ચાલે છે માકડ એકદમ નાચે છે આ સવમા કલ મરણ નથી આવ્યું તો પણ હું મરી જઈશ એ હવને ભય લાગે છે એ સર્વ પૂવેકિત સજાના ભાવ બલુવા હવ ભવોભવથી અધારાદિક વૃત્તવઢે ટેવાયેલો છે માટે બબલુપણે બસ સીપણે અથવા તો સસીપણે પણ ઉપર ઠહેલી સર્વ સજા સહિત હવ હોમ છે

(૬૪) યોનિ ઢાર

વ્યાખ્યા - હવે, તેજસ કાર્મણુ યરીસ્થી ઔદારિકિંદિં ભવધાત્સ્વીય ઢેહ યોમ્ય પુદ્ગળોની સાથે બેઠાય તે ઉત્પતિ સ્થાન યોનિ કહેવાય છે

યોનિના ત્રણ પ્રકાર (૧) શીત યોનિ, (૨) ઉષ્ણ યોનિ, (૩) શીતોષ્ણ મિશ્ર યોનિ. નારકીના દહકમા શીત બને ઉષ્ણ બને યોનિ છે દેવતાના તેર દહકમાં એક મિશ્ર યોનિ છે તેકમા એક ઉષ્ણ યોનિ છે ધાર સ્થાવર, ત્રણ બિગલદ્રિય, મનુષ્ય અને તિર્થંક પર્વદ્રિશમાં ત્રણે યોનિ છે ગર્ભંજ મનુષ્ય બને ગર્ભંજ તિર્થંકને શીતોષ્ણા યોનિ હોય છે અને ક્ષમુષ્ઠિમને ત્રણે યોનિ હોય છે

(૨) યોનિના બીજી ઠીતે ત્રણ પ્રકાર (૧) અચિત, (૨) અચિત (૩) અચિત અચિત મિશ્ર નરકનો ૧, દેવતાના ૧૩ બે

૧૪ દડકવાળાની એક અચિત ચોનિ છે શેષ ૧૦ દંડકવાળાની ત્રણે ચોનિ છે ગર્ભજ મનુષ્ય અને ગર્ભજ તિર્યચની મિશ્ર ચોનિ છે. સમુચ્છિંમમા ત્રણે ચોનિ છે

(૩) ચોનિના ત્રીજા ત્રણ પ્રકાર (૧) સવુડા (સંવૃતા) (૨) વિચડા (વિવૃતા) (૩) સવુડા વિચડા (સવૃતા વિવૃતા) સવુડા એટલે ઢાકેલી વિચડા એટલે ઉઘાડી. સવુડા વિચડા એટલે ઢાકી ઉઘાડી ૧ નારકીનો, ૧૩ દેવતાના અને ૫ સ્થાવરના એ ૧૯ દંડકવાળાની એક સંવુડાચોનિ છે ત્રણ વિગલેંદ્રિયની તથા સમુચ્છિંમ તિર્યચ પચેન્દ્રિય અને સમુચ્છિંમ મનુષ્ય એટલાની એક વિચુડા ચોનિ છે ગર્ભજ તિર્યચ અને ગર્ભજ મનુષ્યની એક સવુડા વિચડા ચોની છે

(૪) ચોનિના ત્રણ પ્રકાર - (૧) કુર્મોન્નત ચોનિ, (૨) શખાવર્ત ચોનિ, (૩) વશીપત્રા ચોનિ. કુર્મોન્નત એટલે કાચળાની પીઠના જેવી ઉપસેલી શખાવર્ત એટલે શખના આવર્તનને આકારે. વશીપત્રા એટલે વશવૃક્ષના પાદડાના આકારે

તીર્થ કર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, ખલદેવ એ ચાર ઉત્તમ પુરુષની માતાની ચોનિ (જનનેદ્રિય) કુર્મોન્નત હોય શ્રી રત્નની શખાવર્ત ચોનિ છે એ ચોનિમા જીવો ઉપજે પણ નીપજે નહિ એટલે જન્મે નહિ ધાકીની મનુષ્યણિયો અને તિર્યચણિઓની ચોનિનો આકાર વાસના પત્રના જેવો હોય છે અર્થાત્ વશીપત્રા ચોનિ છે દેવાગનાઓની ચોનિનો આકાર વશીપત્રા જેવો છે પણ એ ચોનિમા કોઈ જીવ ઉપજતો નથી કારણ કે દેવાગનાઓની ચોનિઓ અચેત છે

મનુષ્યના દડકમા ત્રણે ચોનિયો છે, દેવતાના ૧૩ અને તિર્યચનો ૧ એ ૧૪ દડકવાળાની સ્ત્રીઓની ચોનિ વશીપત્રા હોય છે. શેષ ૯ દડકમા સ્ત્રીવેદ ન હોવાથી આવા પ્રકારની ચોનિ નથી

(૫) ચોરાશી લાખ ચોનિ - ૧ ઉત્પત્તિ સ્થાન અસંખ્ય છે પણ સમાન વર્ણ, ગધ, રસ, સ્પર્શ અને સસ્થાનવાળી અનેક

ચેદિન્દ્રોને એક ચેનિરૂપ ગણતા ૮૪ લાખ ચેનિ થાય છે ૧ નારકીને, ૧૩ દેવતાના અને ૧ તિર્થંચ પથેદ્રિયને એ ૧૫ હકવાળા લવેની ચાર ચાર લાખ ચેનિ છે પૃથ્વી પાણી તેજ વાયુ એ ચાર હકવાળા લવેની સાત સાત લાખ ચેનિ છે વનસ્પતિના હકવાળાને ૨૪ લાખ ચેનિ છે તેમા હસ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિની છે અને સાધારણ વનસ્પતિની ચૌદ લાખ ચેનિ છે એટલે વનસ્પતિની ૨૪ લાખ ચેનિ છે

બ્રહ્મદ્રિય તેષ્ઠદ્રિય અને અહરિદ્રિય એ ૩ હકવાળાની છે એ લાખ ચેનિ છે મનુષ્યના હકવાળાની ચૌદ લાખ ચેનિ છે સામાન્ય રીતે જે જે લવના ઉત્પત્તિસ્થાનક વર્ણ, ગધ, રસ અને સ્પર્શમાં સરખા હોય તે સર્વે એક જાતની ચેનિમા ગણાય. જેમ જાળરમા એટલે છાણમાં જુદા જુદા ક્રીડા, કરમીયા, વીંછી વિગેરે ઘણા લવ ઉપજે છે તે સર્વાના જુદા જુદા કુળ, છે પણ ચેનિ તે એકજ ગણાય. કારણ કે એકવર્ણ એકગધ, એકરસ એક સ્પર્શ ને એક સ્થાન લાભે.

પૃથ્વીકામનાં મૂળ લવાચેનિ સાડ ત્રણસે છે તેને ને મધે શુભવાથી સાતસો થાય. તેને પાચ વર્ણે શુભવાથી સાડત્રણ હજાર થાય. તેને પાચ રસે શુભવાથી સાડા સત્તર હજાર થાય. તેને પાચ સ્થાને શુભવાથી સાડી સત્તાસી હજાર થાય. તેને આઠ સ્પર્શે શુભવાથી સાત લાખ પૂરા થાય.

એમ આપ તેજ વાચુની મૂળ ચેનિ પૃથ્વીવત્ ૩૫૦ છે પ્રત્યેક વનસ્પતિની મૂળ ૫૦૦ ચેનિ છે સાધારણ વનસ્પતિ અને મનુષ્ય એ બન્નેની મૂળ ચેનિ ૭૦૦ છે ત્રણ વિજલેદ્રિયની મૂળ ચેનિ સા સા છે તિર્થંચ પથેદ્રિય નારકી અને દેવતાઓ એટલાઓની મૂળ ચેનિયો બસે બસે છે. તે સર્વેને પૃથ્વીની જેમ જલવાથી તેટલા તેટલા લાખ ચેનિયો થાય છે એ રીતે ગણતાં ત્રણ સહારી લવેની ધારાથી લાખ ચેનિ છે

(૬૫) કુળ કોડી દ્વાર

સર્વે જીવોની કુળ કોડી એક કોડી ને સાડી સતાણું લાખ છે. નારકીના ૨૫ લાખ કુળ કોડી છે દેવતાના તેર દંડકે એધે ૨૬ લાખ કુળ કોડી છે પૃથ્વીના ૧૨ લાખ કુળ છે અપ, વાયુ ને બેઈદ્રિય એ ૩ના સાત સાત લાખ કુળ છે તેઉના ત્રણ લાખ કુળ છે વનસ્પતિના ૨૮ લાખ કુળ છે તેઈદ્રિયના ૮ લાખ કુળ છે. ગૃહિરિંદ્રિયના નવ લાખ કુળ છે મનુષ્યના ૧૨ લાખ કુળ છે.

તિર્યંચના દંડકે જળચરના સાડાળાર લાખ કુલ છે. સ્થળચરના ૧૦ લાખ કુળ છે. ઉરપરના ૧૦ લાખ કુળ છે. ભૂચરના ૯ લાખ કુળ છે. ખેચરના ૧૨ લાખ કુળ છે એવી રીતે તિર્યંચના દંડકમા સર્વે થઈને સાડાત્રેપન લાખ કુળ છે એમ સર્વેમલીને એક કોડી સાડીસતાણુ લાખ કુળ કોડી છે પૂષ્પનો ભૂગ કાષ્ટનો ભૂગ ગોખરના ભૂગ એવી રીતે કુળ બુદ્ધ બુદ્ધ નાણુવા

(૬૬) સ્થાનક દ્વાર

પ્રથમ નરકનાં સ્થાનકોની વિવિક્ષા કરવાને માટે સાતે નર્કના ગોત્રના અર્થ કહે છે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ત્રણ કાંડ-વળિયા છે તેમા પહેલો સોળ હજાર જોજન કઠણુ રત્નમય કાંડ છે બીજો ચોરાસી હજાર જોજનનો પક-કાદવ-ખહુલકાંડ અને એશી હજાર જોજનનો જળ ખહુલ કાંડ છે

પહેલે કાંડે રત્ન ઘણા છે માટે તેનુ નામ રત્નપ્રભા બીજી નરક પૃથ્વીને વિષે કાકરા ઘણા હોવાથી તેનું નામ શર્કરાપ્રભા. ત્રીજી નરક પૃથ્વીને વિષે વેલુ (રિતી) ઘણી હોવાથી તેનુ નામ વાલુકાપ્રભા ચોથી નરક પૃથ્વીને વિષે કાદવ ઘણા હોવાથી તેનું નામ પકપ્રભા. પાચમી નરક પૃથ્વીને વિષે ધુમાડો ઘણા હોવાથી તેનું નામ ધુમપ્રભા છઠી નરક પૃથ્વીને વિષે અધકાર ઘણા હોવાથી

તેનું નામ તમપ્રભા અને સાતમી નરક પૃથ્વીને વિષે ઘણા ઘણા અધિકાર હોવાથી તેનું નામ તમઃતમા પ્રભા છે એમ સાતે નરક પૃથ્વીના ગુણ નિષ્ફળ ગોત્ર બહુવા

પ્રથમની રત્નપ્રભા પૃથ્વી એક લાખ એસી હજાર ભેજનના પીંડવાળીકે લાખી પહોળી અસખ્યાત ભેજનની છે અને ત્રણમળી કાઝેરી પરિધિવાળી ગાદરના આકારે છે પરિધિને ફરતા ઉપરને છેડે વલયાકારે છ ભેજન સુખી ઘનોદધિ, સાઠચાર ભેજન સુખી ઘનવાત અને દોઢ ભેજન સુખી તનવાત છે પછી બહોલ છે

તે નરક પૃથ્વીને નીચે ૨૦ હજાર ભેજનનો ઘનોદધિ છે તેની નીચે ઘનોદધિથી અસખ્યાત ગુણો ઘનવાતનો પિંડ છે તેની નીચે ઘનવાતના પિંડથી અસખ્યાત ગુણો તન વાત છે અને તેની નીચે તનવાતથી અસખ્યાત ગુણો આકાશ છે આ બધા ઘનોદધિ, ઘનવા તનવા અને આકાશ ઉપર નરકની સામે જ્યાં પાતળા પ તા બલ છે

તે નરક રત્નપ્રભા પૃથ્વી એક લાખ એસી હજાર ભેજનની જે બહી ઠહી તેમાથી ઉપર નીચે હજાર હજાર ભેજન ઠહીને ત્યારે બાહીની એક લાખ બહોતેર હજાર ભેજન ઠધક પોલાસ્વાળે પૃથ્વી પિંડા છે તેને વિષે તેર પ્રવર માલ પાવડા છે તે નીચે સુખ્ય છે—(૧) સીમતો, (૨) શેરુઓ, (૩) રજ, (૪) ઉજવત, (૫) અજાત, (૬) અસજાત (૭) વિજાત, (૮) ભજત, (૯) શીત, (૧૦) વર્કાત, (૧૧) અવકાત, (૧૨) વિકલ, (૧૩) શેરુક

તે દરેક પ્રવર ત્રણ હજાર ભેજનના ઉભા (બાડા) અસખ્યાત ભેજન લાખા પહોળા અને અગીઆર હજારો પાવસો ત્યાસી ભેજન ઉપર એક ભેજનના ત્રીજા ભાગ જેટલા અતરે અતરે એક મીબથી નીચે નીચે છે

તેમા ત્રીશલાખ નરકાવાસ છે તે બે પ્રકારના છે (૧) સુખાનિકીબુ એટલે છુટા ફૂલની પેઠે બ્યા ત્યા સહેલા છે તે

ઓગણત્રીસ લાખ પંચાણું હજાર પાંચસો સડસઠ છે. (૨) શ્રેણી બધ ચાર હજાર ચારસો તેત્રીસ છે એમ બંને મલી ત્રીસ લાખ નરકવાસા છે.

પહેલા સીમત પ્રતરના મધ્ય ભાગમાં સીમત નામનો ઈદ્રક મુખ્ય નરકવાસો પીસ્તાલીસ લાખ જોજન લાંબો પહોળો છે અને બાકીના સર્વે નરકવાસા (માં ૨૪ લાખમાં એક ઓછો) સખ્યાતા તથા છ લાખ અસખ્યાતા જોજન લાંબા પહોળા છે. તેમાં નારકીના જીવો રહે છે.

પહેલી નરકની નીચે ખીજી શરકરાપ્રભા નરક પૃથ્વી એક લાખ છત્રીસ હજાર જોજન જડી, અસખ્યાતા હજાર જોજન વિસ્તારવાળી અને વિસ્તારથી ત્રણ ગણી ઝાઝેરી પરિધિવાળી ઝાલરના આકારે છે. પરિધિ ને ફરતા વલયાકારે $૬\frac{૧}{૩}$ જોજનનો ઘનોદધિ, પોણાપાંચ ($૪\frac{૩}{૪}$) જોજન સુધી ઘનવાત અને દોઢ જોજન ઉપરાંત $૧/૧૨$ જોજન સુધી તનવાત છે ને તે પછી અલોક છે.

તે નરક પૃથ્વી નીચે વીસ હજાર જોજન ઘનોદધિનો પિંડ છે તેની નીચે ઘનવાત, તનવાત અને આકાશ અનુક્રમે નીચે નીચે એક ખીજીથી અસખ્યાત અસખ્યાત જોજન પૂર્વોક્ત રીતે રહેલા છે. તેની નીચે ત્રીજી નરક છે તે શરકરાપ્રભા નરક પૃથ્વીનો એક લાખ બંત્રીસ હજાર જોજનનો પીંડ છે તેમાંથી ઉપર તથા નીચેથી એકેક હજાર જોજન દળ કાઢીએ ત્યારે બાકીની એક લાખ ત્રીસ હજાર જોજન પૃથ્વી રહી તેમા અગીઆર પ્રતર છે તે નીચે મુજબ છે—(૧) સ્તનિક, (૨) સ્તનક, (૩) મણુક, (૪) ચણુક, (૫) ઘટ્ટ; (૬) સઘટ્ટ, (૭) જ્વલ, (૮) અજ્વલ, (૯) લોલ, (૧૦) લોલાલત, (૧૧) ઘણુલોલુક.

તે દરેક પ્રતર ત્રણ હજાર જોજન ઉચા (જડા), અસખ્યાત જોજન લાંબા પહોળા અને નવહજાર સાતસો જોજનના અંતરે

મિતરે જીવથી નીચે નીચે છે. તેમાં પચીસ લાખ નરકવાસી છે તે બે પ્રકારના છે (૧) પુખ્તાવહીર્ણ, ચોવીસ લાખ સત્યાર્થ હનર ત્રણસો ને પાંચ છે (૨) શ્વેતીબંધ. બે હજાર છસો પચાસ છે એમ બને મળીને પચીસ લાખ નરકવાસી છે. તે સર્વ નરક વાસીમાં કેટલાક સખાતા અને કેટલાક અસખાતા જોજન લાંબા પહેળા છે તેમાં નારહીના છવે સ્થે છે

૧૦ ત્રીજા વાહુકપ્રભા નરક પૃથ્વી એકલાખ આઠવીસહજાર જોજનની વડી, અસખાતા જોજનની વિસ્તારવાળી અને વિસ્તારથી ત્રણજણી આરેરી પરિમિવાળી આલસા આકાર છે. પરિમિને ફરતા વલયાકારે ફરે જોજન સુધી થનોકધિ પાચ જોજન સુધી થનવાત અને ડોક જોજન ઉપરાત ૧/૬ જોજન સુધી તનવાત છે ને તે ખંડી જલોક આવે છે

તે નરક પૃથ્વીની નીચે વીસહજાર જોજનનો થનોકધિનો પિંક છે તેની નીચે થનવાત, તનેવાત અને આકાશ અનુક્રમે નીચે નીચે એક જીવથી અસખાત અસખાત જોજનના પૂર્વકત રીતે સ્થેલા છે અને તેની નીચે ચોથી નરક પૃથ્વી છે વાહુકપ્રભા નરક પૃથ્વી એકલાખ આઠવીસ હજાર જોજન વડી છે. તેમાં ઉપરથી તથા નીચેથી એકેક હજાર જોજનનો ફળ કાઢીએ ત્યારે બાહીની એક લાખ છવીસહજાર જોજનની પોલાણવાળી પૃથ્વી રહી તેમાં નવ પ્રવર છે તેમાં નામ (૧) વખત (૨) વપિત, (૩) વપન, (૪) વાપન, (૫) વિદામ, (૬) પ્રજવાલસ, (૭) પ્રજવલિત (૮) સજવ લિત, (૯) સપ્રજવલિત.

તે ફરક પ્રવર ત્રણ હજાર જોજન ઉચા (બાઠા) અસખાત જોજન લાંબા પહેળા અને બાર હજાર ત્રણસો પચીસ જોજનના અતરે અતરે એક જીવથી નીચે નીચે છે તેમાં પદર લાખ નરકવાસી છે તે બે પ્રકારના છે (૧) પુખ્તાવહીર્ણ તે, સર્વ

લાખ અઠાણુ હજાર પાંચસો ને પંદર છે અને (૨) શ્રેણીબંધ એક હજાર ચારસો ને પંચાશી છે. એમ બંને મલી પદર લાખ નરકાવાસા છે તે સર્વ નરકાવાસામાં કેટલાએક સંખ્યાતા તથા કેટલાએક અસંખ્યાતા જોજન લાંબા પહોળા છે. તેમાં નારકીના જીવો રહે છે.

ચોથી પકપ્રભા નરક પૃથ્વી એક લાખ વીસહજાર જોજન જડી, અસંખ્યાતા જોજનનાં વિસ્તારવાળી અને વિસ્તારથી ત્રણગણી અઝેરી પરિધિવાળી ઝાલરનાં આકારે છે પરધિને ફરતા વલયાકારે સાત જોજન સુધી ધનોદધિ સવા પાંચ જોજન ઘનવાત અને પોણાજો જોજન સુધી તનવાત છે ને તે પછી અલોક આવે છે.

તે નરક પૃથ્વીની નીચે વીસહજાર જોજન ધનોદધિનો પિંઠ છે તેની નીચે ઘનવાત, તનવાત અને આકાશના અનુક્રમે નીચે નીચે એક બીજથી અસંખ્યાત અસંખ્યાત જોજનના પૂર્વોક્ત રીતે રહેલાં છે અને તેની નીચે પાચમી નરક પૃથ્વી છે પંકપ્રભા નરક પૃથ્વી એક લાખ વીસહજાર જોજન જડી છે તેમાંથી ઉપર તથા નીચેથી એકેક હજાર જોજન દળ કાઠીએ ત્યારે ખાકીની એક લાખ અઠાર હજાર જોજન પૃથ્વી રહી. તેમાં સાત પ્રતર છે તેનાં નામ. (૧) આર, (૨) તાર, (૩) માર, (૪) વર્વ, (૫) તમ, (૬) ખાડખડ, (૭) ખડખડ

તે દરેક પ્રતર ત્રણ હજાર જોજન ઉંચા, (જડા) અસંખ્યાત હજાર જોજન લાંબા પહોળા અને સોળ હજાર એકસો છાસઠ જોજન ઉપરાત એક જોજનના છ લાગ કરીએ એવા ચાર લાગના અતરે અતરે એક બીજથી નીચે નીચે છે

તેમાં દસ લાખ નરકાવાસા છે તે બે પ્રકારના છે (૧) પૂષ્પાવકીર્ણ. તે નવ લાખ નવાણુ હજાર બસો ત્રાણુ છે અને (૨) શ્રેણી બંધ

નોંધ - પહેલી છ નરકના ૮૩૯૯૯૯૫ નરકાવાસા છે તેમાંથી પાંચમો ભાગ ૧૬૭૯૯૯૯ નરકાવાસા અસંખ્યાત જોજન લાંબા પહોળા છે. ખાકીના ૮૩૯૯૯૯૫ સંખ્યાતા જોજનના લાંબા પહોળા છે.

સાતસોને સાત છે, એમ બન્ને મળી ઇસ લાખ નરકાવાસ છે તે મૂર્ખાનરકાવાસામા કેટલાએક સખ્યાતા અને કેટલાએક અસખ્યાતા જોઈને જાણા પડેછાણ છે તેમા નારકીના હવેા સ્હે છે ૧૭

૧ પાંચમી ધુમપ્રભા નરક પૃથ્વી એકલાખ બહાર હબાર જોજન બધી અસખ્યાતા હબાર જોજન લાખી પડેાળી અને વિસ્તારથી ત્રણબધી કાંટેરી પરિધિવાળી ઝાલરના બાહારે છે. પરિધિને કરતા વધવાકારે છઠ્ઠા જોજન સુધીનો ધનોદધિ સાકાપાચ જોજન ; સુધી ધનેવાત અને પોણા બે જોજન ઉપરાત ૧/૧૨ જોજન એટલે ૧૧૧ વનવાત છે ને તે પછી, અલોક છે

૨) તે નરક પૃથ્વીની નીચે વીસ હબાર જોજન ધનોદધિને પીંચ છે તેની નીચે વનવાત, વનવાત અને બાહાર અનુક્રમે નીચે નીચે એક બીજાથી અસખ્યાત અસખ્યાત જોજનના પૂર્વોક્ત રીતે સ્હેલા છે અને તેની નીચે છઠ્ઠી નરક પૃથ્વી છે. હવે, તે ધુમપ્રભા નરક પૃથ્વી જે એક લાખ બહાર હબાર જોજનની બધી કહી છે તેમાંથી ઉપર તમા નીચેથી એકેક હબાર જોજન હજા કાઠીએ ત્વારે બાકીના એક લાખ સેજા હબાર જોજનની પોલાણાળી પૃથ્વી સ્ત્રી તેને વિષે પ્રાચ પ્રવર છે તેના નામ (૧) ખાવ, (૨) તમસ, (૩) હિસ, (૪) અધ, (૫) વિમિસ. તે દરેક પ્રવર ત્રણ હબાર જોજન ઉંચા, અસખ્યાત જોજન લાખા પડેાળા અને પચીસ હબાર જસેા પચાસ જોજનના અતરે અતરે એક બીજાથી નીચે નીચે છે

તેમા ત્રણ લાખ નરકાવાસા છે તે બે પ્રકારના છે. (૧) પૂષ્પાવકીલુ તે બે લાખ નવાલુ હબાર સાતસો ખાત્રીય અને (૨) મેઝી મધ જસેા પાસક છે. એમ બન્ને મળી ત્રણ લાખ નરકાવાસા છે તે સર્વ નરકાવાસામા કેટલાએક સખ્યાતા અને કેટલાએક અસખ્યાતા જો / નના લાંબા પડેાળા છે તેમાં નારકીના હવેા સ્હે છે

છઠ્ઠી ધુમપ્રભા નરક પૃથ્વી એકલાખ સેજાહબાર જોજનની બધી અસખ્યાતા જોજનની લાખી પડેાળી અને વિસ્તારથી ત્રણબધી

અઝેરી પરિધિએ કરીને સહિત આલરના આકારે છે પરિધિનાં ફરતાં વલયાકારે ૭૩ જોજન ધનોદધિ, પોણા છ જોજન ધનવાતે અને ૧૧૩ જોજન (૧૧૧-૧/૬ જોજન) સુધી તનવાત છે ને તે પછી અલોક છે તે નરક પૃથ્વીની નીચે વીસહજાર જોજન ધનોદધિમાં પીંડ છે તેની નીચે ધનવાત તનવાત અને આકાશ અનુક્રમે નીચે નીચે એક બીજાથી અસખ્યાત અસખ્યાત જોજનના પૂર્વોક્ત રીસે રહેલા છે ને તેની નીચે સાતમી નરક પૃથ્વી છે

તે તમપ્રભા નરક પૃથ્વી એકલાખ સોળહજાર જોજનની જાડી કહી છે તેમાંથી ઉપર તથા નીચેથી એકેક હજાર જોજન દળ કાઢીએ ત્યારે બાકીની એકલાખ ચૌદહજાર જોજનની પોલારવાળી પૃથ્વી રહી તેમાં ત્રણ પ્રતર છે તેના નામ (૧) વાહી, (૨) વાદલ, (૩) મલ્લક, તે દરેક ત્રણહજાર જોજન ઉચ્ચા, અસખ્યાત જોજન લાખા પહોળા અને બાવન હજાર પાચસો જોજનના અતરે એક બીજાથી નીચે નીચે છે

તેમાં નવાણુ હજાર નવસો પચાણુ નરકાવાસા છે તે બે પ્રકારના છે (૧) પુખાવકીણુ તે નવાણુ હજાર મિવસો અત્રીસ છે અને (૨) શ્રેણીબધ ત્રેસઠ છે એમ બંને મલીને નવાણુ હજાર નવસો પચાણુ નરકાવાસા છે તે સર્વ નરકાવાસામાં કેટલાક સખ્યાતા અને કેટલાક અસખ્યાતા જોજનના લાખા પહોળા છે તે સર્વમાં નારકીના ભવે રહે છે

સાતમી તમ તમપ્રભા નરક પૃથ્વી એક લાખ આઠ હજાર જોજનની જાડી અસખ્યાતા હજાર જોજનની વિસ્તાવાળી અને વિસ્તારથી ત્રણગણી અઝેરી પરિધિએ કરીને સહિત આલરને આકારે છે પરિધિના ફરતા વલયાકારે આઠ જોજન સુધી ધનોદધિ, છ જોજન સુધી ધનવાત અને બે જોજન સુધી તનવાત છે ને તે પછી અલોક આવે છે

તે નરક પૃથ્વીની નીચે વીસહજાર જોજન ધનોદધિનો પીંડ

છે. તેની નીચે ધનવાત તનવાત અને આકાશ અનુક્રમે નીચે નીચે
 એક બીજાથી અસખ્યાત અસખ્યાત જોજનના પૂર્વાકૃત રીતે રહેલા
 છે ને તેની નીચે અલોક છે તે તમઃ તમપ્રભા નરક પૃથ્વી જે
 એકલાખ આકાશના જોજનની ઘડી ઠઠી છે તેમાંથી સાદીબાવનકલ્પ
 જોજન ઉપર મૂલિએ અને સાદી બાવન કલ્પ જોજન નીચે મૂલિએ
 તેની વચમાં એક પ્રતર છે તેનું નામ અપરકાલ્પે તે પ્રતર ત્રણકલ્પ
 જોજન ઉપર અસખ્યાત જોજન લાગ્યા પહેલાં છે અને તેમાં
 એક જ પ્રતર હોવાથી અતર નથી.

તે નરક પૃથ્વીમાં પાંચ નરકાવાસા છે તે એણી બંધ છે
 તેમાં પાંચ નરકાવાસામાં મધ્યનો અપરકાલ્પે એકલાખ જોજન લાગ્યા
 પહેલાં છે અને બાકીના ચારે નરકાવાસા અસખ્યાત અસખ્યાત
 જોજન લાગ્યા પહેલાં છે તેમાં નારકીના છોકરા રહે છે

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સાતે નરકમાં સીમત પ્રતરથી અપરકાલ્પે
 પ્રતર મુખી સર્વે મળીને જોગલુપયાસ પ્રતરો છે તેમાં પહેલાં સીમત
 નામના પ્રતરમાં સીમત નામનો નરકાવાસો જે વિસ્તાલીસ લાખ જોજ
 નનો છે તેને હસ્તા ચાર વિશાળે જોગલુપયાસ જોગલુપયાસ તથા
 ચાર વિશાળે અકતાલીસ અડતાલીસ નરકાવાસા છે. તે એણી બંધ છે.
 તેમાંથી તેની નીચેના બીજા પ્રતર વચેરે સર્વ પ્રતરોમાં વિશા તથા
 તથા વિશાળે ઘડને આઠ આઠ નરકાવાસા બ્રાહ્મ બ્રાહ્મ એણી
 બંધ છે ઉપર સર્વથી નીચલા અપરકાલ્પે નામના નરકાવાસાની
 ચાર ઘડીએ એકેકો નરકાવાસો છે, ત્યાં વિશાળ નથી.

સર્વ એણી બંધ નરકાવાસા નવ કલ્પર છસોને ત્રેપન છે
 અને પૂરપાવકીર્ણ નરકાવાસા ત્રણસીલાખ નેવુંકલ્પર ત્રણસો મુક
 તાલીસ છે તે બન્ને મઢીને ચારાસીલાખ નરકાવાસા થયા તેમાં પહેલાં
 સીમતો તથા ઉરલો અપરકાલ્પે મૂલિને બાકીના સર્વ નરકાવાસા
 સખ્યાતા અસખ્યાતા જોજનના લાગ્યા પહેલાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે છે

તેનુ કાઈક પ્રમાણુ સમજવવાને માટે શાસ્ત્રકારો કહે છે કે કોઈક દેવતા ત્રણવાર ચપટી વગાડતા જેટલો વખત લાગે તેટલા વખતમાં આ જ બૂદ્ધીપને એકવીસવાર પ્રદક્ષિણા દીએ એવી શીઘ્રગતિએ સાડા આઠ-આઠ લાખ જોજનનુ પગલું ભરતો નરકાવાસામાં ચાલે તો પણ કોઈકનો એક માસે અને કોઈકનો છ માસે સંખ્યાતા જોજનના નરકાવાસાનો પાર પામે. પણ અસંખ્યાતા જોજનના નરકાવાસાનો પાર પામે નહિ. એવા મોટા તે નરકાવાસા છે.

સંખ્યાતા અને અસંખ્યાતા જોજનના નરકાવાસામાં અનુક્રમે સંખ્યાતા અને અસંખ્યાતા નારકીઓ રહે છે. શ્રેણીબંધ નરકાવાસા વાટલા ત્રિખૂણા અને ચોખૂણા આકારે છે અને પુષ્પાવકીર્ણ વિવિધ આકારના છે.

રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા અને વાલુકાપ્રભામાંના સર્વે તથા પંક-પ્રભામાંના ઘણા અને ધુમપ્રભામાંના થોડા નરકાવાસાની ભૂમિકા લાલચોળ ખેરના અગારાથી પણ અતિ ઉષ્ણ છે અને થોડા પંક-પ્રભામાંના, ઘણા ધુમપ્રભામાંના અને તમપ્રભા તથા તમતમ પ્રભામાંના સર્વે નરકાવાસા જામેલા પાણી (ખરફ)થી પણ અતિ શીતલ ભૂમિવાળા છે.

ઉષ્ણ ભૂમિમાં રહેલા નારકીઓને ઉષ્ણવેદના અતે શીત ભૂમિમાં રહેલા નારકીઓને અતિ શીત વેદના છે જેમ પીત્તજ્વર (તાપ)વાલો માણુસ આચ્છાદન વિના ઉનાળાના દિવસમાં મધ્યાહ્નકાળે ચારે બાજુએ અગ્નિની વચમાં રહેલો હોય અને ત્યા તેને ઉષ્ણવેદના થાય તેનાથી અનતગુણી ઉષ્ણવેદના ઉષ્ણભૂમિના નરકાવાસામાં રહેલા નારકીઓને હોય છે અને અતિ દુર્બલ વૃદ્ધ માણુસ કાઈ પણ આચ્છાદન વિના શિયાળાની રાત્રે ઉચેથી ખરફ પડતો હોય, ચારે બાજુથી શીત વાયુ વાતો હોય અને હીમાચલના ઠંડા પ્રદેશમાં ખરફ ઉપર રહેલો હોય તો ત્યા તેને જેટલી શીત વેદના

શ્યામ તેથી અનતગુણી શીતવેદના શીત ભૂમિમા નરકાવાસામાં રહેલા નારકીઓને હોય છે નરકાવાસા ક્ષેત્રોનો વર્ણ ગદ્ય રસ અને સ્પર્શ અતિ ભયંકર બિહામણો અને અતિ દુઃખદાયી છે.

(૨) દસ ભવનપતિ નિઠાવના ભુવનો

સ્વપ્રભા પૃથ્વીનો પીઠ એક લાખ એ સીદ્ધલર બેલનનો બંધ છે તેમાંથી એક હલર બેલન ઉપર અને એક હલર બેલન નીચે મૂકીએ બાકી એક લાખ અઠોતેર હલર બેલન પિંડ રહ્યો તેમા પાંચઠા વચ્ચે વચલા ૧૦ આંતરમાં દસ ભવતિના ભુવનપતિનિકાવના રહેવાના ભુવનો છે.

એ રૂ પર્વતના જે આઠ કચક પ્રદેશ છે ત્યાંથી અર્ધિઅર્ધ' જે બંધ કરીએ એક દક્ષિણદિશાનું અર્ધ' અને બીજુ ઉત્તર દિશાનું અર્ધ' એવા બે ભાગે ભુવનપતિના ભુવનોની શેણીઓ છે તેમાં દક્ષિણ દિશાની શેણીમા અસુરકુમારના ચોત્રીસલાખ, ભુવન છે, નામ કુમારના ૪૪ લાખ ભુવન છે, સુવર્ણકુમારના ૩૮ લાખ, વિદુતકુમાર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશિકુમાર, સ્તનિવકુમાર, એ દરેકના આલીસ આલીસ લાખ અને પવનકુમારના પચાસ લાખ ભુવનો છે. એ સર્વે મળી દક્ષિણ દિશાની શેણીમાં ચારત્રીસ ને ૭ લાખ ભુવન છે.

ઉત્તર દિશાની શેણીમા અસુરકુમારના ૩૦ લાખ, બીજાના ૪૦ લાખ, ત્રીજાના ૩૪ લાખ, ચોથા, પાચમાં છઠ્ઠા, સાતમાં, આઠમાં અને દસમાં એ દરેકના છત્રીસ છત્રીસ લાખ અને નવમાનાં ૪૬ લાખ ભુવનો છે એ સર્વે મળી ઉત્તર દિશાની શેણીમા ત્રણ કોડ છાસઠ લાખ ભુવન છે.

એમ જ-ને શેણીના મહીને કુલ સાત કોડ જહોતેર લાખ ભુવનપતિના ભુવનો છે એ ભુવનો નાનામાં નાના જ જુહીપ જેવલા મોટા છે મધ્યમ સખ્યાતા બેલનના અને મોટામાં મોટા અસખ્યાત

નેજન લાખા પહોળા, બહારથી વાટલા, અદરથી ચોખ્ખા અને ભૂમિ-
તણીએ કમળની કણ્ઠીકાને આકારે, ઘણા સુંદર, સાતુકુલ વર્ણુ ગંધ,
રસ અને સ્પર્શે કરીને સહિત છે

સંખ્યાતા નેજનવાલા ભુવનમાં સંખ્યાતા અને અસંખ્યાતા
નેજનવાળા ભુવનમાં અસંખ્યાતા દેવો રહે છે

(૩) વ્યતરના નગરો :- રત્નપ્રભા પૃથ્વી ઉપર મૂકેલો જે
એક હબર નેજનનો જાડો પૃથ્વીપીંડ તેમાંથી એકસો નેજન ઉપર
અને એકસો નેજન નીચે મૂકીને વચલો આઠસો નેજન જાડો,
અસંખ્યાત નેજન લાંબો પહોળો પૃથ્વીપીંડ છે તેમાં આઠ જાતિના
વ્યંતર દેવોના ઉત્તર તથા દક્ષિણ શ્રેણીએ અસંખ્યાતા નગરો છે.

તે નાનામા નાનાં ભરતક્ષેત્ર જેવડા, મધ્યમ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર
જેવડા અને મોટામાં મોટા જંબુદ્વીપ જેવડા લાખ નેજન જેવડાં
છે, તે સર્વે નગરો બહારથી વાટલા, અદરથી ચોખ્ખા અને ભૂમિ-
તણીએ કમળની કણ્ઠીકાને આકારે અતિ સુંદર, મનોહર, સાનુકુળ,
વર્ણુ ગંધ, રસ અને સ્પર્શે કરીને યુક્ત છે તેમા વ્યતરના દેવો રહે છે

(૪) વાણુવ્યંતરના દેવોના નગરો.-વળી રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં
ઉપર મૂકેલો જે એકસો નેજનનો જાડો પૃથ્વીપીંડ તેમાંથી દસ
નેજન ઉપર અને દસ નેજન નીચે મૂકીને વચલો એ સી નેજનનો
જાડો અસંખ્યાત નેજનનો લાંબો પહોળો પૃથ્વીપીંડ છે તેમા આઠ
જાતિના વાણુવ્યંતર દેવોના ઉત્તર તથા દક્ષિણ શ્રેણીએ અસંખ્યાતા
નગરો છે. તે નાનામા નાના ભરતક્ષેત્ર જેવડા, મધ્યમ મહાવિદેહ
જેવડા અને મોટામાં મોટા જંબુદ્વીપ જેવડા લાખ નેજનના છે

(૫) તિરછેલોક :- ઉપર કહયા પ્રમાણે વ્યંતરના તથા
વાણુવ્યંતરના અસંખ્યાતા નગરો છે તે સમુદ્રો ની નીચે નથી પણ દ્વીપોની
નીચે પૃથ્વીના પિંડની પોલારમા છે અનતાનંત આકાશ પ્રદેશના
મધ્યભાગમા કટીએ હાથ રાખી પગ પસારી ઉભેલા પુરુષના આકારે,

અકૃત્રિમ, નિશ્ચળ અને પથ્થાસ્તિકાયના સમુદાયમુકત ચૌદ શબ્દ
મમાણ્ય લોક છે એ ચૌદ શબ્દોકના મધ્યમા એક : શબ્દ લાગી
પહોળો અને મેરુસમીપે સમભૂતલા પૃથ્વીથી । નવસો બેજન નીચા
ને નવસો બેજન ઉંચો તિર્થોલોક છે.

તિર્થલોકમા પચ્ચીસ કોડાકોડી ઉદારપથ્યોપમના ભેટલા
સમય થાય તેટલા દ્વીપ અને સમુદ્રો છે અર્થાત અસખ્યાતા દ્વીપ
અને સમુદ્રો છે તેમા ત્રણ વિગદોદ્રિય અને તિર્થ ચ પદ્ધિયો સ્થે
છે. માટે એ ચાર હરકવાળાના સ્થાનકો અસખ્યાતા છે ।

(૬) અધીદ્વીપ અને મનુષ્ય ક્ષેત્ર જ્જુદ્વીપ :- તે સર્વદ્વીપ
સમુદ્રાની અવ્યવસ્થા લાખ બેજનનો લાગી પહોળો થાગીના
આકારે બોળ આ પ્રથમ જ્જુદ્વીપ છે તેમા ૧ ભરત, ૧ ઇસ્વત,
૧ મહાવિરેહ એ ૩ કર્મભૂમિના ક્ષેત્રો છે અને ૧ હેમવથ, ૧
એસ્થુવથ, ૧ હરિવાસ, ૧ રમ્યકવાસ, ૧ દેવકુરુ ૧ ઉત્તરકુરુ, એ
અકર્મભૂમિના ક્ષેત્રો છે એમ નવ ક્ષેત્રો જ્જુદ્વીપમાં છે ।

તેને કર્તો ગુણને આકારે બે લાખ બેજનનો લંબણ સમુદ્ર
છે તેમાં છપત્ર અવર દ્વીપો છે તે ભરતક્ષેત્રના યુલહિમવત પર્વત
અને ઈસ્વત ક્ષેત્રના ચિખરીપર્વત એ બને પર્વતના પૂર્વ પશ્ચિમને
ઉંચે બને ઘડાઓ નીકળી છે તે બેકેકી ઘડા ધારાસીસે ધારાસીસે
બેજનની ગાંઝેરી લાગી છે તે બેકેકી ઘડા ઉપર સાત સાત
અવરદ્વીપો છે એમ આઠ ઘડાઓ ઉપર થઇને છપત્ર અવરદ્વીપો છે.

તે લવણસમુદ્રને કર્તો ચાર લાખ બેજનનો ઘાતક્રીજક
નામાદ્વીપ છે તેમા ૨ ભરત, ૨ ઇસ્વત, ૨ મહાવિરેહ એમ ૬
ક્ષેત્ર કર્મભૂમિના છે અને ૨ હેમવથ, ૨ એસ્થુવથ, ૨ હરિવાસ,
૨ રમ્યકવાસ, ૨ દેવકુરુ, ૨ ઉત્તરકુરુ એમ ૧૨ ક્ષેત્રો અકર્મભૂમિના છે.

તે ઘાતક્રીજકને કર્તો આઠ લાખ બેજનનો કાગોદપિંચમુક
છે. તેને કર્તો આઠ લાખ બેજનનો અર્ધપુષ્કળામા દ્વીપ છે તેમાં

ઘાતક્રીળડના બેટલા જ કર્મભૂમિ તથા અકર્મભૂમિના દ્વેત્રો છે. એમ સર્વે મળીને ૧૦૧ ક્ષેત્ર છે. અર્થાત્ મનુષ્યના સંખ્યાતા એટલે એકસોને એકવીસ ક્ષેત્ર છે.

તે કાલોદધિ સમુદ્રને ક્ષરતો પુષ્કરદ્વીપ ને તેને ક્ષરતો પુષ્કર-વર સમુદ્ર વિગેરે એક ખીજથી બમણા બમણાં વિસ્તારે ચુડીના આકારે અને પ્રશસ્ત વસ્તુના નામે અસંખ્યાતા દ્વીપને અસંખ્યાતા સમુદ્રો છે. સર્વથી છેલ્લો સ્વયંભુરમણ નામે સમુદ્ર છે તે અર્ધ-રાજથી કાંઈક ઝાઝેરો વિસ્તારે છે.

(૭) જ્યોતિષી - જંબુદ્વીપમા જે ચંદ્ર ને જે સૂર્ય, લવણ સમુદ્રમાં ચાર ચંદ્ર ને ચાર સૂર્ય, ઘાતક્રીળડમા બાર ચંદ્ર ને બાર સૂર્ય, કાલોદધિ સમુદ્રમાં બેતાલીસ ચંદ્ર ને બેતાલીસ સૂર્ય. અને પૂષ્કરાર્ધમા ૭૨ ચંદ્ર ને ૭૨ સૂર્ય છે એ બધા મળી એકસો બત્રીસ ચંદ્રને ૧૩૨ સૂર્ય તથા ગ્રહાદિક જ્યોતિષિઓના વિમાનો આ મનુષ્ય ક્ષેત્રમા છે, તે સર્વેચર છે.

મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહાર અસંખ્યાતા દ્વીપ તથા સમુદ્રોમાં અસંખ્યાતા જ્યોતિષિના વિમાનો છે તે સર્વે સ્થિર છે. દરેક ચંદ્રને અઠ્યાસી ગ્રહ, અઠાવીસ નક્ષત્ર અને છાસઠ હજાર નવસો પચોતેર કોડા કોડી તારાનો પરિવાર છે. પૃથ્વીના સમભૂતળ થકી ઉંચે સાતસો નેવું જોજને તારાના વિમાન છે, ત્યાંથી ૧૦ જોજન ઉપર સૂર્યનું વિમાન છે, ત્યાંથી ૮૦ જોજન પર ચંદ્રમાનું વિમાન છે, ત્યાંથી ઉપર ૪ જોજને નક્ષત્રના વિમાન છે, ત્યાંથી ૪ જોજન પર બુધનું વિમાન છે, ત્યાંથી ૩ જોજન પર શુક્રનું વિમાન છે, ત્યાંથી ૩ જોજન પર બૃહસ્પતિનું વિમાન છે ત્યાંથી ૩ જોજન પર મંગલનું વિમાન છે, ત્યાંથી ૩ જોજન પર સર્વથી ઉપર શનિનું વિમાન છે. એવી રીતે ૧૧૦ જોજન બડપણે અને સમભૂતળથી નવસો જોજન ઉંચે જ્યોતિષ ચક્ર છે.

તે વિમાનો મરૂપવંતથી અગીઆરસે એકવીસ ભેજન ચારે તરફ ફર છે, અને અગીઆરસે ને અગીઆર ભેજન અલોકથી ફર નહીં સ્તી બાબુમા એટલે લોકમા છે એટલે અલોકની અજાણ્યે અપેક્ષિત ચક્ર છે મનુષ્ય ક્ષેત્રમાંના અદ્રમાના વિમાન એક ભેજનના એકસઠં ભાગ ફરીએ એવડા, છપ્પત્ર ભાગના લાબા પહોળા ને અડાવીસ ભાગના ઈંચા છે

સૂર્યના વિમાન એકસઠીયા ૪૮ ભાગના લાબા પહોળા ને ૨૪ ભાગના ઈંચા છે. શ્રહના ૨ ગાઉના લાબા પહોળા ને એક ગાઉના ઈંચા છે નક્ષત્રના ૧ ગાઉના લાબા પહોળા ને અર્ધગાઉના ઈંચા છે અને તારાઓના પાંચસો મનુષ્યથી એક હબ્બર મનુષ્ય મુખીના લાબા પહોળા ને ૨૫૦ થી ૫૦૦ મનુષ્યના ઈંચા છે,

મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહારના અ્યોતિષિના વિમાનોનું પ્રમાણ મનુષ્ય ક્ષેત્રના વિમાનોથી અર્ધા અર્ધ છે એટલે મનુષ્ય ક્ષેત્રમા રહેલ અર્ધનું વિમાન એકસઠીયા ૫૬ ભાગનું છે તો મનુષ્ય ક્ષેત્રની બહારનું અર્ધનું વિમાન એકસઠીયા ૨૮ ભાગનું છે એમ પાંચે અ્યોતિષિઓના વિમાનોની લગાઈ પહોળાઈ અને ઈંચા નું પ્રમાણ અર્ધઅર્ધ છે.

અર તથા સૂર્યના વિમાન વાહક દેવો સ્વેજ સ્વેજ હબ્બર છે શ્રહના વિમાન વાહક દેવો આઠ હબ્બર છે નક્ષત્રના ચાર હબ્બર છે અને તારાના બે હબ્બર દેવો છે અર સૂર્ય શ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાની આલવાની ગતિ અનુક્રમે એક બીજાથી શીઘ્રશીઘ્રતર છે

અ્યોતિષિના વિમાનનું માહોમાંહે અતર અંચાવાતે વૃત્તક બાર હબ્બર બસે બહેતાથીસ ભેજનનું અને અપ્રમ

૧ દશ હબ્બર યોજનનો મરૂને જ પ.એ મરૂને ૧૧૨૧ યોજન છેડીને વિમાનો વાલે છે માટે ૧૨૨૪૨ યોજન અતર માવ.

ખસો ને છાસઠ જ્ઞેજનનુ છે નિર્વ્યાધાતે એટલે વ્યાધાત ન હોય ત્યારે, ઉલ્કૃષ્ટ જે ગ્રહનુ અને જઘન્યથી, પાચસે ધનુષ્ય, એક, તારાથી ખીજા તારાની વચ્ચે એ તર છે.

સૂર્ય ઉચો સો જ્ઞેજન, નીચો અઠારસો જ્ઞેજન, અને તિરેઈ સુડતોલીસ હંબર ખસો ત્રેસઠ જ્ઞેજન અને સાઠીયા એકવીસ ભાગ તપે છે, એટલે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સૂર્યનું તાપ ક્ષેત્ર છે. લવણી સમુદ્રે જ્યોતિષિના વિમાનો છે તે ઉદક સ્ફટિક રત્નનાં અને ખીજાં સર્વ જ્યોતિષિના વિમાનો સ્ફટિકે રત્નનાં છે. તે સર્વ વિમાનો અર્ધકવીવા અર્ધ કોઠ ફલના આકારે મનોહર દેહીખ્યમાન પ્રકાશ વાલા અને અતિસુદર જ્યોતિષિઓના વિમાનો છે તેમજ અસખ્યાતા દ્વીપમાં જ્યોતિષિના અસખ્યાતા દ્વીપો તથા રાજધાનીઓ છે તેમા અસખ્યાતા જ્યોતિષિ દેવો રહે છે.

(૮) વૈમાનિક દેવોના વિમાન-વૈમાનિક દેવોના વિમાનો જ્યોતિષિના વિમાનોથી અસખ્યાત કોડા કોડી જ્ઞેજને અર્ધવાં આઠમા રાજલોકના છેડે ઘનોદધિના આધારે (૧) સૌધર્મ દેવલોક દક્ષિણ દિશાએ અને ખીજુ ઇશાન દેવલોક ઉત્તર દિશાએ છે તે ખનને દેવલોકના ભેગા મળી વલયાકારે તેર પ્રતર છે તેર પ્રતરની વચ્ચે અર્ધોઅર્ધ જે ખડ કરીએ ૧ દક્ષિણ દિશિખડ અને ખીજુ ઉત્તર દિશિખડ દક્ષિણના ખડનો અધિપતિ સૌધર્મેદ્ર અને ઉત્તરની ખડનો અધિપતિ ઇશાનેદ્ર છે, સૌધર્મના ૩૨ લાખ વિમાન છે તેમાં ૪૯૪ ત્રિખૂણા, ૪૮૬ ચોખૂણા, ૭૨૭ વાટલા અને એકત્રીસલાખ ૯૮ હંબર ખસો ત્રાણુ વિવિધ આકારના પુખ્યાવકીર્ણુ વિમાનો છે.

૨ નિષધ અને નીલવર્ત પર્વત ચારસો ચોજનના ઉચાં છે તેના ઉપર પાચસો પાચસો ચોજનના શિખર છે તે શિખરો ઉપર અઢીસો ચોજન પહોળા છે તેની જે ગાળુએ આઠ આઠ ચોજન છોડીને વિમાનો ચાલે છે માટે જઘન્ય અંતર ખસો છાસઠ ચોજન થાય છે.

તથા ઇશાનેદ્રના ૧૮ લાખ વિમાન છે તેમા ૪૬૪ ત્રિજૂલુ, ૪૮૬ ચોજૂલુ, ૨૭૮ વાટલા અને ૨૭ લાખ ૬૮ હબાર સાતસો ખ્યાસી વિવિધ આકારના છે પુખ્વાવલીલુ વિમાનો છે તે જન્ને દેવલોકના સર્વ વિમાનના સોયતળીયાનો પૃથ્વીપિઠ સત્માવીસસો જ્વેજનનો બડો છે ને તે વિમાનો પાસસો જ્વેજનના ઈંચા છે કેટલા જ્વેજ સખ્યાતા ને કેટલાજ્વેજ અસખ્યાતા જ્વેજનના લાંબા પહેળા છે અને કાળા નીલા શતા પીળા ને ધોળા જ્વેજ પચ વલુના છે .

તે વિમાનોની ઉપર અસખ્યાત જ્વેજને અથવા નવમા રાજ લોકના છેઠે મનવાતના આધારે ત્રીજો સનત્કુમાર દેવલોક દક્ષિણ દિશાએ અને ઘોઘો માહેન્દ્ર દેવલોક ઉત્તર દિશાએ છે તે જન્ને દેવલોકના સેત્રા મળી વલમાકારે બાર પ્રતર છે તેમાં પચ પૂર્વોક્ત રીતે દક્ષિણમઠનો અધિપતિ સનત્કુમારેન્દ્ર અને ઉત્તરમઠનો અધિપતિ માહેન્દ્ર છે

મુનત્કુમારેદ્રના ૧૨ લાખ વિમાન છે તેમા ૩૫૬, ત્રિજૂલુ, ૩૪૮, ચોજૂલુ, ૫૨૨ વાટલા અને ૧૧ લાખ ૬૮ હબાર સાતસો મુખ્યાતેર વિવિધ આકારનાં પુખ્વાવલીલુ વિમાન છે તથા માહેદ્રના ૮ લાખ વિમાન છે તેમા ૩૫૬ ત્રિજૂલુ, ૩૪૮ ચોજૂલુ, ૧૭૦ વાટલા અને ૭ લાખ ૬૬ હબાર જ્વેજસો છવીસ વિવિધ પ્રકારના પુખ્વાવલીલુ વિમાન છે

તે જન્ને દેવલોકના સર્વ વિમાનના સોયતળીયાનો પૃથ્વી પીઠ છવીસસો જ્વેજનનો બડો છે ને તે સર્વ વિમાનો છસો જ્વેજનના ઈંચા છે કેટલાજ્વેજ સખ્યાતા અને કેટલાજ્વેજ અસખ્યાતા જ્વેજનના લાંબા પહેળા છે અને કાળા વલુ સિવાય બાર વલુના છે

ત્રીજા ઘોઘા દેવલોક ઉપર અસખ્યાતા જ્વેજને અથવા ૬૪માં રાજલોકના મનવાતને આધારે પાચમો પ્રહા દેવલોક છે તેમાં ૭ પ્રતરને ૪ લાખ વિમાન છે તેમા ૨૮૪ ત્રિજૂલુ, ૨૭૬ ચોજૂલુ,

૨૭૪ વાટલા અને ૩ લાખ ૯૯ હજાર એકસો છાંસઠ વિવિધ આકારના પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન છે

તેનું લોચિતળીઉં પચીસો જોજન જડું છે ને તે વિમાનો સાતસો જોજન ઉચાં છે કેટલાએક સંખ્યાતા ને કેટલાએક અસંખ્યાતા જોજન લાંબા પહોળા છે અને કાળા ને નીલા વર્ણ સિવાય ત્રણ વર્ણના છે. પાંચમા દેવલોકના ઉપર અસંખ્યાતા જોજને અથવા દસમાં રાજલોકના છેડે ઘનોદધિ ને ઘનવાતના આધારે છઠાલાતક દેવલોક છે. તે દેવલોકમા પાંચ પ્રતર ને પચાસહજાર વિમાનો છે તેમાં ૨૦૦ ત્રિખૂણા, ૧૯૨ ચોખૂણા, ૧૯૩ વાટલા અને ૪૯ હજાર ચારસો પંદર વિવિધ આકારના પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન છે. વિમાનના લોચતળીઆનુ જડપણું તથા ઉંચાઈ અને વર્ણ પાંચમાં દેવલોકની જેમ જણવા અને તે વિમાનો કેટલાએક સંખ્યાતા અને કેટલાએક અસંખ્યાતા જોજનના લાંબા પહોળા છે.

છઠા દેવલોકના ઉપર અસંખ્યાતા જોજને અથવા અગીયારમાં રાજલોકમાં ઘનોદધિ અને ઘનવાતના આધારે સાતસો મહાશુક દેવલોક છે તેમા ચાર પ્રતરને ૪૦ હજાર વિમાનો છે તેમાં ૧૩૬ ત્રિખૂણા, ૧૩૨ ચોખૂણા, ૧૨૮ વાટલા અને ૩૯ હજાર છસો ને ચાર વિવિધ આકારના પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન છે. તેના લોચતળીયાને પૃથ્વી પીડ ચોવીસસો જોજન જડો છે ને આઠસો જોજન ઉચાં છે. કેટલાએક સંખ્યાતા ને કેટલાએક અસંખ્યાતા જોજન લાંબા પહોળા છે અને પીળા તથા ઘોળા એ એ વર્ણવાળા છે.

સાતમા દેવલોકના ઉપર અસંખ્યાત જોજને અથવા અગીયારમા રાજલોકના છેડે ઘનોદધિ અને ઘનવાતના આધારે આઠસો સહસ્રાર દેવલોક છે તેમા ૪ પ્રતર ને છ હજાર વિમાનો છે, તેમાં ૧૧૬ ત્રિખૂણા, ૧૦૮ ચોખૂણા, ૧૦૮ વાટલા અને ૫ હજાર છસો અડસઠ વિવિધ આકારના પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન છે. તે વિમાનના

ભોમતળીઆનું બાંધણું, ઉંચાઈ લાંબા પહોળાઈ અને વહીં બે સર્વે સાતમા દેવલોકની પેઠે બાણવા.

૧૧મા આકાશ - દેવલોકના ઉપર અસંખ્યાત ભેજને અથવા વાર્ષામાં શશ્વલોકમાં આકાશના આધારે નવમી આવૃત અને દશમી પ્રકૃત સ્ત્રોત્રી દેવલોક બેડબેઠ છે અને તે બન્ને દેવલોકને ૧ ઈંદ્ર, ૨૨, તે બન્ને દેવલોકમાં થઈને ૪ પ્રતરને યાસ્યો વિમાનો છે, તેમાં ૬૨ ત્રિપૂણ, ૮૮ ચોપૂણ, ૮૮ વાટલા અને ૧૩૨ વિવિધ પ્રકારના પુષ્પાવહીણું વિમાન છે.

૧૨ : તે વિમાનના ભોમતળીઆનો પૃથ્વીપીઠ ત્રેવીસસો ભેજન બેઠો છે અને તે વિમાનો નવસો ભેજન ઉચા છે તેમાના કેટલાએક સંખ્યાતો ને કેટલાએક અસંખ્યાતો ભેજનના લાંબા પહોળા છે અને તેમાં પાંચાવહીણું છે નવમા દસમા દેવલોકના ઉપર અસંખ્યાત ભેજને અથવા વાર્ષામાં શશ્વલોકના ઉઠે આકાશની આધારે ૧૧મા અસંખ્યાત ૧૨મા અસંખ્યાત દેવલોક બેડબેઠ છે તે બન્ને દેવલોકને એક ઈંદ્ર છે તે બન્ને દેવલોકમાં થઈને ૪ પ્રતર ને ત્રણસો વિમાનો છે, તેમાં ૭૨ ત્રિપૂણ, ૬૮ ચોપૂણ, ૬૪ વાટલા અને ૬૬ વિવિધ પ્રકારના પુષ્પાવહીણું વિમાન છે તે વિમાનના ભોમતળીઆનું બાંધણું ઉંચાઈ લાંબા પહોળાં ને વહીં બે સર્વે નવમા દસમા દેવલોકની પેઠે બાણવા.

૧૧મા અને ૧૨મા દેવલોકના ઉપર અસંખ્યાત ભેજને અથવા તેશમાં શશ્વલોકમાં આકાશના આધારે નવબેવેક છે તે દરેકને અકેકે પ્રતર હોવાથી નવબેવેકના નવ પ્રતર છે તે નવ પ્રતરમાં પ્રથમ નીચેની ત્રીકે ત્રણ પ્રતરે ૧૧૧ વિમાન છે તેમાં ૪૦ ત્રિપૂણ, ૩૬ ચોપૂણ અને ૩૫ વાટલા વિમાન છે. એ કેટલી ત્રીકમાં પુષ્પાવહીણું વિમાન નથી.

૧૩ - તેના ઉપર અસંખ્યાત ભેજને બીજી અથવા ત્રીકે ૧૦૭

વિમાન છે તેમાં ૨૮ ત્રિખૂણાં, ૨૪ ચોખૂણાં, ૨૩ વાટલા અને ૩૨ પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન છે તેના ઉપર અસખ્યાત જોજને અથવા તેમાં રાજલોકને છેડે ઉપરનું ત્રીણું ત્રીક છે તેના ૧૦૦ વિમાન છે તેમા ૧૬ ત્રિખૂણા, ૧૨ ચોખૂણા, ૧૧ વાટલા અને ૬૧ પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન છે એમ નવઐવેયકના સર્વે મળી ૩૧૮ વિમાન છે. તેનાં લોચતળીઆનો પૃથ્વી પીડ ખાવીસો જોજનનો જડો છે, તે વિમાનો એક હજાર જોજન ઉચા, કેટલાએક સખ્યાતા ને કેટલાએક અસખ્યાતા જોજન લાખા પહોળા છે ને તે ક્રકત ધોળા વર્ણના જ છે.

નવઐવેયકની ઉપર અસખ્યાતા જોજન અથવા ચૌદમા રાજલોકના છેડે આકાશના આધારે પાચ અનુત્તર વિમાન છે. તેનો એક પ્રતર ને પાચ વિમાન છે તેમાં વચલું સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન લાખ જોજનનું લાંબું પહોળું ને વાટલું છે તેની ચારે દિશાએ અનુક્રમે વિન્ય વિન્યત, જ્યત ને અપરાણત એમ ચાર વિમાન છે. તે ત્રિખૂણા છે

તે વિમાનના લોચતળીઆનો પૃથ્વી પીડ એકવીસસો જોજન જડો છે વિમાન ૧૧સો જોજન ઉચા છે અસખ્યાત જોજન લાખા પહોળા અને ક્રકત ધોળા વર્ણના જ છે. તે પાંચ અનુત્તર વિમાનની ઉપર ખાર જોજને ૪૫ લાખ જોજનની લાખી પહોળી છત્રાકારે મધ્યભાગે આઠ જોજનની જડી છેડે માખીની પાંખ જેવી પાતલી એક કોડ ૪૨ લાખ ૩૦ હજાર ૨૪૯ જોજન ઝાઝેરી પરિધિ અને પાણીના કણીયા, મચકુડનું કુલ, રૂપાનો પટ ને મોતીના હારથી પણ અધિક ઉજળી એવી સિદ્ધશિલા છે તે સિદ્ધશિલાની ઉપર એક જોજનને છેડે લોકનો અત છે ત્યા એક ગાઉનો છઠ્ઠો ભાગ એટલે ત્રણસો તેત્રીસ ધનુષ્યની ઉપર બત્રીસ આગલમા સર્વ સિદ્ધના અનંતા જીવો રહ્યા છે

૧૨ દેવલોક નવઐવેયક અને પાચ અનુત્તર વિમાનના સર્વે મળીને ૮૪ લાખ ૯૭ હજાર ને ત્રેવીસ વિમાનો છે. તે વિમાનો

અત્યંત સુગંધીમય માખણનાં જેવો મુદ્દસ્થઈ, નિત્ય ઉલોત્પલ,
મનોહર છે તથા શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ક્ષતિ, પ્રતિ,
લાવણ્ય, ક્ષતિ, સ્થિતિ એ દશ વાનાં મનોહર છે જેમા એવા અતિ
સુંદર વિમાનોને વિષે અસંખ્યાત દેવો રહે છે પૃથ્વી પ્રમુખ પાંચ
સ્થાવરો અહીં રાજસૌકર્મા બરેલા છે માટે એ પાંચ હકવળાના
રહેવાના અસંખ્યાતા સ્થાનકો છે

(૬૭) વિરહ દ્વાર

વિરહકાળ એટલે એક જીવ ઉત્પન્ન થયા પછી ખીજા જીવો
કેટલા કાળને અતરે ઉત્પન્ન થાય અથવા અથવા એમ કહેક હકકમા
કહેવું તેનું નામ વિરહ કાળ બાણવું નારહી આદિક કોવાસ હકકમાથી
પાંચ સ્થાવર વર્ગને શેષ ૧૬ હકકમા ઉપજવા તથા અવવાના
જન્મન્ય વિરહ એક સમયનો છે પાંચ સ્થાવરમા વિરહ પડતો નથી
માટે અવિરહિમા કહેલ છે

નારહીના હકકે પ્રાય સમય સમય પ્રત્યે જીવ ઉપજે છે
અને અથવા છે પરંતુ ક્યારેક અતર પડે તે જન્મન્ય ૧ સમયનું
અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુદ્દવર્તનું અણવું સાતે નરકમા કોઈ જીવ ઉત્પન્ન
થાય તે વધારેમાં વધારે બાર મુદ્દવર્તનું મુખી ન ઉપજે માટે સામા
ન્યે સાતે નરક આત્મી બાર મુદ્દવર્તનો વિરહ બાણવેલ

જુદી જુદી નરકની અપેક્ષાએ પહેલી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટો ૨૪
મુદ્દવર્તને, ખીજા નરકે સાત દિવસનો, ત્રીજા નરકે ઉત્કૃષ્ટો ૧૫
દિવસનો, ચોથી નરકે ૭૦ એકમાસનો, પાંચમી નરકે ૭૦ બે માસનો,
છઠી નરકે ૭૦ ચાર માસનો, સાતમી નરકે ૭ માસનો, અવવાનો
વિરહકાળ એટલે અતર ઉત્કૃષ્ટો બાણવેલ અહીં જેનો એટલો વિરહ
કાળ કહ્યો છે તેટલા કાળથી ઉપરાત કાળમા અવશ્ય એ નરકોને
વિષે કોઈ પણ જીવ ઉત્પન્ન થાય એમ કહ્યું છે.

દશ ભુવનપતિના દંડકે જીવ નિરતર ઉપજે છે અને ચ્યવે છે, પરતુ ક્ષી ઉત્કૃષ્ટ વિરહ પડે તો ૨૪ મુહૂર્તનો, તેમજ વ્યંતર જ્યોતિષી અને વૈમાનિકના દડકે અને પેલા ખીજા દેવલોકને વિષે પ્રત્યેક ઉપજવા તથા ચ્યવવાનો વિરહ ઉં ૨૪ મુહૂર્તનો છે, ત્યાર-પછી નિશ્ચય ખીજા કોઈ જીવ દેવતાપણે ઉપજે અથવા ચ્યવે.

ત્રીજા દેવલોકે ૯ દિવસ ને ૨૦ મુહૂર્તનો ચોથે દેવલોકે ઉં ૧૨ દિવસ ને ૧૦ મુહૂર્તનો પાચમે દેવલોકે ઉં સાડીખાવીસ દિવસનો છઠે દેવલોકે ઉં ૪૫ દિવસનો સાતમે દેવલોકે ઉં ૮૦ દિવસનો આઠમે દેવલોકે ઉં સો દિવસનો નવમા તથા દસમા દેવલોકમા પ્રત્યેકે ઉં સંખ્યાતા માસનો અગિયારમે ખારમે દેવલોકે ઉં સંખ્યાતા વર્ષનો પેલીત્રીકે ઉં સંખ્યાતા સોવર્ષનો તે જ્યાંલગે હજાર વર્ષ ન થાય ત્યા સુધી, ખીજી ત્રીકે ઉં સંખ્યાતા હજાર વરસનો તે જ્યા સુધી લાખ વર્ષ ન થાય ત્યા સુધી ત્રીજી ત્રીકે ઉં સંખ્યાતા લાખ વરસનો તે જ્યા સુધી કોડ વરસ ન થાય ત્યા સુધી વિજ્યાદિક ચાર અનુત્તર વિમાને ઉં પહ્યોપમના અસંખ્યા-તમા ભાગ જેટલો અને સર્વાર્થસિદ્ધ મહા વિમાનને વિષે ઉં પહ્યોપમના સંખ્યાતમા ભાગ જેટલો ઉપજવા તથા ચ્યવવાનો વિરહ-કાળ જાણવો .

પૃથ્વીકાયાદિ પાચે એકે દ્રિયના દડકે પ્રત્યેક સમયે જીવ ઉત્પન્ન થાય છે અને ચ્યવે છે માટે તે એકે દ્રિયને વિષે જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ વિરહકાળ નથી અર્થાત્ અવિરહીયા છે અને ત્રણ વિગલે દ્રિયનો ઉં અતર્મુહૂર્તનો ઉત્પાત અને ચ્યવનનો વિરહ જાણવો ગર્ભજ તિર્યચ પચે દ્રિયને વિષે ઉં ખાર મુહૂર્તનો અને સમુર્ધિમ તિર્યચ પચે દ્રિયને વિષે ઉં અતર્મુહૂર્તનો ઉપજવા તથા ચ્યવવાનો વિરહ જાણવો

ગર્ભજ મનુષ્યને વિષે ઉં ખારમુહૂર્તનો અને સમુર્ધિમ મનુષ્યને વિષે ઉં ચોવીસમુહૂર્તનો ઉપજવા તથા ચ્યવવાનો વિરહ

ખલુવેલ સુમ્યમે ચાર ગતિનો ઉપજવા તથા મ્યવવાનો વિરહકાળ વ્યવન્ય ૧ સમયનો, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુદૂર્તનો સર્વ ઈન્દ્રસ્થાનકે ઉપજવાનો વિરહ ૪૦ ૧ સમયનો, ઉ૦ ૬ માસનો. મીઠામા નિગ તર હવ ઉપજે છે પણ ક્યારેક વિરહ પડે તે ૪૦ ૧ સમયનો ને ઉ૦ ૭ માસનો તથા સિદ્ધગતિથી સિદ્ધતા હવેને મ્યવવું નથી માટે એને મ્યવન વિરહકાળ હોય નહીં.

(૬૮) શૂન્ચકાળાદિ દ્વાર

૧ શૂન્ચકાળ, ૨ અશૂન્ચકાળ, ૩ મિથકાળ, ૧ શૂન્ચકાળ એટલે પુમ્બા સમયે જેટલા હવ જે દહકમા છે તેમાથી મ્યવીને તે જયા હવે નીકલી જાય એમાનો એક પણ હવ તે દહકમાં રહે નહિ તે આશી એને શૂન્ચકાળ કહે છે તે શૂન્ચકાળ વનસ્પતિ વર્ગને શેષ ૨૩ દહકમા છે વનસ્પતિમા શૂન્ચકાળ નથી. ૨ અશૂન્ચકાળ એટલે પુમ્બા સમયે જે દહકમા જેટલા હવ ઉપજ્યા તેમાનો એક પણ મ્યવ્યો નથી તેમજ નવો ઉપજ્યા નથી અર્થાત તેટલા જ હવે હલ તે જ દહકમાં છે તે આશી તેને અશૂન્ચકાળ કહે છે તે અશૂન્ચકાળ ધોવીસે દહકમાં છે.

૩ મિથકાળ એટલે પુમ્બા સમયે જે દહકમા જેટલા હવ ઉપજ્યા તેમાથી ધોડાએક હવે તે દહકમાથી નીકલી જયા છે અને ધોડાએક હલ તે દહકમા છે એટલે નથી નીકલી જયા તે આશી તેને મિથકાળ કહે છે તે મિથકાળ ધોવીસે દહકમા છે એટલે વનસ્પતિ વર્ગને શેષ ૨૩ દહકમા ત્રણેકાળ છે અને વનસ્પતિના દહકમાં શૂન્ચકાળ વર્ગને જાહીના જ કાળ છે.

(૬૯) અવગાહના દ્વાર

(૧) બ્યાબા.—અવગાહના પદાર્થ જેટલા આકાશ પ્રદેશોમા સમાય તેટલા આકાશ પ્રદેશો તે પદાર્થની અવગાહના ક્રય છે અથવા પદાર્થની ઉચાઈ ઘનાઈ, પહેલાઈ અને જા ઈત્નું જે માપ તે

અવગાહના કહેવાય (૨) અંગુલનુ સ્વરૂપ—અવગાહનાનુ સ્વરૂપ જાણવા માટે પ્રથમ ત્રણ પ્રકારના અંગુલનુ સ્વરૂપ કહે છે જીવોના શરીરાદિકના માપ જે અંગુલથી માપીએ તે અંગુલ ત્રણ પ્રકારના છે. (૧) આત્માંગુલ, (૨) ઉત્સેધાંગુલ અને (૩) પ્રમાણાંગુલ. (૧) આત્માંગુલ—જે કાળે જે ક્ષેત્રે જેટલુ મનુષ્યનુ અંગુલ હોય તે અંગુલ પ્રમાણને આત્માઅંગુલ કહે છે આત્માંગુલે નગર, ગામ, કુવા, તળાવ, વાવ, ગઢ, પેણ, કેઠા, વહાણુ, રથ અને ગાડાદિક મપાય છે જેમકે ઋષભદેવ પ્રભુના વખતમા ઋષભદેવના અંગુલ પ્રમાણે માપીને લોકો ઘર, હાટ, કુવા, પ્રમુખ કરતા હતા અને શ્રી મહાવીર સ્વામીના વખતમા મહાવીર સ્વામીના અંગુલ પ્રમાણે માપીને ઘર હાટ પ્રમુખ લોકો કરતા હતા એ પ્રમાણે આત્મ-અંગુલનુ સ્વરૂપ જાણવુ

(૨) ઉત્સેધ અંગુલનુ સ્વરૂપ માટે જુઓ—અનતા સૂક્ષ્મ પરમાણુએ એક વ્યવહાર પરમાણુ થાય તે વ્યવહાર પરમાણુ મદિરને વિષે છિદ્રાદિકથી આવતા સૂર્યના કિરણોમા જે ઉડતા રજના કણ દેખાય છે તેના અનતમા ભાગ જેટલો ઝીણો હોય છે અનતા વ્યવહાર પરમાણુનો એક ઉણુ શ્રેણીયો પરમાણુ થાય, આઠ ઉણુ શ્રેણીયા પરમાણુનો એક શીત શ્રેણીયો પરમાણુ થાય આઠ શિત શ્રેણીયા પરમાણુએ એક ઉર્ધ્વ રેણુ થાય આઠ ઉર્ધ્વ રેણુએ એક ત્રસરેણુ થાય તે ત્રસરેણુ યેઠદ્રિયાદિક ત્રસજીવોને ચાલતા જે રજ ઉડે છે તેના એક કણ ખરાખર જાણવી

આઠ ત્રસરેણુએ એક રથરેણુ થાય તે રથરેણુ રથાદિક ચાલતા જે રજ ઉડે છે તેમાના એક કણ જેવડી જાણવી આઠ રથ રેણુએ દેવ-ઉતર કુરુક્ષેત્રના યુગલિયા મનુષ્યનો એક વાલાઝ કુરુક્ષેત્રના આઠ વાલાઝે હરિવર્ષ તથા રમ્યક્ર વર્ષના યુગલિયાનો એક વાલાઝ હરિવર્ષ રમ્યક્ર વર્ષના આઠવાલાઝે હેમવય એરણુવય ક્ષેત્રના યુગલિયા મનુષ્યનો એક વાલાઝ, હેમવય એરણુવયના આઠ વાલાઝે મહાવિદેહના મનુષ્યનો એક વાલાઝ, મહાવિદેહના આઠ વાલાઝે ભરત ધરવત ક્ષેત્રના મનુષ્યનો એક વાલાઝ જાણવો

આઠ વાલાએ એક સિખ. આઠ સિખે એક જુ આઠ જુએ એક જવમધ્ય અને આઠ જવમધ્યે એક ઉત્સેધાગુલ થાય. એવા ૭ ઉત્સેધાગુલે એક પગ. એ પગે એક વેલ જે વેતે અથવા ઘોડીસ અગુલે એક હાથ. ચાર હાથે એક મનુષ્ય. એ હબાર મનુષ્યે એક ગાઉ, અને ચાર ગાઉએ એક ભોજન થાય.

ઉત્સેધાગુલે દેવતાદિક સર્વ દરકના સસારી જીવોની જવ જાહનાનું પ્રમાણ (માપ) કહ્યું છે એક હબાર ઉત્સેધાગુલે કરીને એક પ્રમાણ અગુલ થાય. તત્ત્વં તુ કેષલીગમ્યં, અને એક પ્રમાણ ખુલના ઉત્સેધાગુલ હબાર થાય. ૨૪ પ્રમાણાગુલે એક હાથ. ચાર હાથે એક મનુષ્ય. એ હબાર મનુષ્યે એક ગાઉ અને એવા ચાર ગાઉએ એક ભોજન થાય.

શાશ્વતા પર્વતો, દ્વીપો, સમુદ્રો નદીઓ, દ્વિષ્ટો, પૃથ્વી, ભૌત, અભૌત, નરકાવાસા, વિમાનો, રાજધાનીઓ વિગેરે શાશ્વતિ વસ્તુઓની દબાઈ, પહેળાઈ તથા પરિધિ વિગેરેના માપ પ્રમાણાગુલે કહ્યા છે.

(૩) જમન્ય અવજાહના - ઘોડીસે દરકના જીવોના જવ ધારણીય શરીરની જમન્ય અવજાહના અગુલને અલખ્યાતમે જાણે છે તે પલ્લ ઉત્સેધાગુલનો અસખ્યાતમો ભાગ હોવો. આગલા કારમા ઉત્કૃષ્ટ અવજાહનાનો સ્વરૂપ કહેશે તેનું માપ ઉત્સેધાગુલે હોવું એમ ઉત્તર-દેશિકમા પણ જણવું.

(૪) ઉત્કૃષ્ટ અવજાહના - ઔદારિક શરીરની ઉત્કૃષ્ટી જવધારણીય અવજાહના હબાર ભોજનની ઝાંઝેરી, કમળના ઝાંઝેને

નોંધ:- ઉત્સેધાગુલથી પ્રમાણાગુલ ચારસોગણુ લાગુ હોય છે અને અલીગણુ પહેળાણુ હોય છે તે ફક્ત લબાઈથી ગણવા ચારસોગણુ હોય છે અને પહેળાઈ સહિત ગણીએ તે હબારગણુ થાય છે.

ન્યાયે જાણવી વૈક્રિય શરીરની ઉં પાંચસો ધનુષ્યની, આહારક શરીરની જઘન્ય મુડાહાથની ને ઉત્કૃષ્ટી એક હાથની, લૈન્ગ્ય અને કાર્મણુ શરીરની ઉં પોતપોતાના શરીર પ્રમાણે અથવા ઔદ રાજ-લોક પ્રમાણે કેવળી સમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ સમજવી.

નારકીના દડકમા ૧લી નરકે ઉત્કૃષ્ટ પોણા આઠ ધનુષ્ય ને છ અંગુલની, ૨જી નરકે ઉં સાડા પંદર ધનુષ્ય ને ૧૨ અંગુલની, ૩જી નરકે સવાએકત્રીસ ધનુષ્યની ચોથી નરકે ઉં સાડા બામઠ ધનુષ્યની, ૫મી નરકે ઉં ૧૨૫ ધનુષ્યની, છઠી નરકે ઉં ૨૫૦ (બસો પચાસ) ધનુષ્યની સાતમી નરકે ઉં ૫૦૦ ધનુષ્યની.

પહેલી નરકના પહેલા પ્રતરે નારકીની ઉં દેહમાન ૩ હાથનું છે. બીજે પ્રતરે ૫ હાથ ને સાડા આઠ અંગુલનું એમ દરેક પ્રતરે બે હાથ સાડા આઠ અંગુલ વધારતા છેલ્લા તેરમાં પ્રતરમાં પોણા આઠ ધનુષ્ય ને છ અંગુલનું ઉં દેહમાન જાણવું.

બીજી નરકના પહેલે પ્રતરે ઉં દેહમાન પોણાઆઠ ધનુષ્ય ને છ અંગુલનું જાણવું બીજા પ્રતરે સાડા આઠ ધનુષ્ય ને નવ અંગુલનું એમ દરેક પ્રતરે ત્રણ હાથ ને ત્રણ અંગુલ વધારતાં છેલ્લા ૧૧મા પ્રતરમાં ઉં દેહમાન સાડા પંદર ધનુષ્ય ને બાર અંગુલનું જાણવું ત્રીજી નરકના પહેલા પ્રતરે ઉં સાડા પંદર ધનુષ્ય ને બાર અંગુલનું દેહમાન. બીજા પ્રતરે ઉં સાડાસત્તર ધનુષ્ય ને સાડાસાત અંગુલનું એમ દરેક પ્રતરે ૭ હાથ ને સાડાઓગણીસ અંગુલ વધારતા છેલ્લા નવમા પ્રતરે સવાએકત્રીસ ધનુષ્યનું ઉં દેહમાન છે.

ચોથી નરકના પહેલા પ્રતરે સવાએકત્રીસ ધનુષ્યની ઉં અવગાહના છે અને બીજા દરેક પ્રતરે પાંચ ધનુષ્ય ને ૨૦ અંગુલની વૃદ્ધિ કરતાં છેલા ૭મા પ્રતરે સાડાબાસઠ ધનુષ્યનું ઉં દેહમાન છે

પાચમી નરકના પહેલા પ્રતરે ઉં સાડાબાસઠ ધનુષ્યનું દેહમાન છે અને બીજા દરેક પ્રતરે ૧૫ ધનુષ્યને અઢીહાથની વૃદ્ધિ

કરતા છેલ્લા પાંચમાં પ્રવરે ઉં ૧૨૫ ધનુષ્યનું દેહમાન છે છી
 નશકના પહેલા પ્રવરે ઉં ૧૨૫ ધનુષ્યનું દેહમાન છે, બીજા દરેક
 પ્રવરે સાઠાબાસક ધનુષ્યની વૃદ્ધિ કરતા છેલ્લા ત્રીજા પ્રવરે ઉં
 ૨૫૦ ધનુષ્યનું દેહમાન છે સાતમી નરકે જોકે જ પ્રવર છે તેમાં
 ઉં પાંચસો ધનુષ્યનું દેહમાન છે

ભવનપતિનું હસ, વ્યતરનો જોકે, જ્યોતિષીનો જોકે, વૈમા
 નિકનો જોકે, તેમાં પણ પહેલે બીજે દેવલોકે જોડલા સ્થાનક દહ્યા
 દેવ દેવીઓનું ઉ દેહમાન ૭ હાથનું છે ત્રીજે જોડે દેવલોકે ૭
 હાથનું છે પાંચમે છઠે દેવલોકે પચાહાથનું સાતમે આઠમે દેવલોકે
 ૪ હાથનું નવમાંબી બારમા સુધીના ચાર દેવલોકમાં ૩ હાથનું છે.
 નવમૈવેયકમાં બે હાથનું છે ચાર અનુત્તર વિમાનમાં જોકે હાથનું
 ઉ. દેહમાન છે અને સર્વાર્થસિદ્ધમાં મુદ્ધ હાથનું દેહમાન છે

ચાર સ્થાવર અને નિજોદનું ઉ દેહમાન અગ્રણને અસમ્યાતમે
 જાણે છે પ્રત્યેક વનસ્પતિનું ઉ દેહમાન હજાર જોલન ત્રણેક બહુવું.
 બેઈંદ્રિયનું ઉ દેહમાન ૧૨ જોલનનું, તેઈંદ્રિયનું ૩ ગાઉનું, ચૌઈંદ્રિયનું
 ૪ ગાઉનું તિર્થચના દહ્યા જળાબર સમુષ્ઠિમ અને ગર્ભજ તથા
 ઉરપર સર્પગર્ભની ઉ આવગાહના હજાર જોલનની છે ભૂજપરિ
 સર્પ ગર્ભની ઉ પૃથક્ત્વ જોડલે બે થી નવ ગાઉની. સ્થળચર બૌધ
 ગર્ભની ૭ ગાઉની. ગર્ભજ જેવરની પૃથક્ત્વ ધનુષ્યની. સમુ
 ષ્ઠિમ ઉરપરિ સર્પની પૃથક્ત્વ જોલનની. સમુષ્ઠિમ સ્થળચર
 બૌધની પૃથક્ત્વ ગાઉની. સમુષ્ઠિમ ભૂજપરિ સર્પને જેવરની
 પૃથક્ત્વ ધનુષ્યની છે

મનુષ્યના દહ્યા સમુષ્ઠિમ મનુષ્યનું ઉ દેહમાન પણ અજુ
 હને અસમ્યાતમે જાણે બહુવું, ગભજ મનુષ્યની ઉ આવગાહના
 ૩ ગાઉની છે તે ક્ષેત્ર તથા કાળની અપેક્ષાએ લેવી.

દેવકરે ઉત્તરકર્મમાં ૩ ગાઉની, હસ્તિાસ સમ્યક્વાસમાં બે

બે ગાઉની, હેમવય એરણુવયમા એક ગાઉની, ૫૬ અંતરદ્વીપામાં ૮૦૦ ધનુષ્યની, ૫ મહાવીદેહમા ૫૦૦ ધનુષ્યની

૫ ભરત ૫ ઇશ્વતમા કાળઆશ્રી પહેલે આરે બેસતા ૩ ગાઉની, ઉતરતા બે ગાઉની, બીજે આરે બેસતા બે ગાઉની, ઉતરતાં એક ગાઉની, ત્રીજે આરે બેસતા ૧ ગાઉની, ઉતરતા ૫૦૦ ધનુષ્યની, ચોથે આરે બેસતા ૫૦૦ ધનુષ્યની, ઉતરતા ૭ હાથની, પાચમે આરે બેસતાં ૭ હાથની, ઉતરતા ૧ હાથની, છઠે આરે બેસતા ૧ હાથની, ઉતરતા મુંડા હાથની એમ ચડતા અવળા-સવળી જાણવી.

સૂક્ષ્મ ને સાધારણુ નામ કર્મના ઉદયે કરીને અનતા જીવોએ પ્રહણુ કરેલુ એક શરીર તે સૂક્ષ્મ નિગોદ સૂક્ષ્મ સાધારણુ વનસ્પતિ-કાયનુ શરીર કહેવાય એ શરીર સર્વ જીવોના શરીરથી અતિ સૂક્ષ્મ અગુલના અસખ્યાતમા ભાગ જેટલુ છે, સૂક્ષ્મ નિગોદિઆના શરીરથી અસખ્યાતગણુ મોટુ સૂક્ષ્મ વાયુકાયનુ શરીર જાણવું, એટલે અસખ્યાતા સૂક્ષ્મ નિગોદના શરીરે એક સૂક્ષ્મ વાયુકાયનુ શરીર હોય.

તેથી અસખ્યાતગણુ મોટુ સૂક્ષ્મ તેઉકાયનુ, તેથી અસખ્યાત ગણુ મોટુ અપકાયનુ, તેથી અસખ્યાતગણુ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયનુ શરીર છે, તેથી અસ બાહર વાઉકાયનુ, તેથી અં બાહર તેઉકાયનુ શં તેથી મોટુ અં બાહર અપકાયનુ શં તેથી અં એક બાહર પૃથ્વી-કાયનુ શં તેથી પણ અં એક બાહર નિગોદ, સાધારણુ વનસ્પતિ કાયનુ શરીર કહેલ છે.

એ પ્રમાણે પાચ સૂક્ષ્મ ને પાચ બાહર એ દસેના શરીર એકબીજાથી અનુક્રમે અસખ્યાતગણુ મોટા મોટા કહ્યા છે પરંતુ દસેના શરીરમાનુ મોટામા મોટુ શરીર પણ અગુલના અસખ્યાતમા ભાગ જેટલુ જાણવુ. કારણ કે અગુલના અસખ્યાતમા ભાગના પણ અસખ્યાત ભેદ કહ્યા છે

પૃથ્વ્યાદિ પાચે સૂક્ષ્મ એકે દ્રિય જીવોના શરીર એવા સૂક્ષ્મ

જે કે એક શરીર તો દેખાય જ નહીં પણ અસખ્યાતા કે અનવા સૂક્ષ્મ જીવોના શરીરોનો પીઠ એકઠા હોય તો પણ તે દેખાતા નથી, અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય સિવાય પૃથ્વ્યાદિ પાંચે બાજર એકેન્દ્રિય જીવોના શરીર પણ એવા જીવ્યા છે કે તે અસખ્યાતા જીવોના શરીરના પીઠ એકઠા હોય તો જ દેખાય છે

શાસ્ત્રો કહે છે કે એક પથ્થર કે મીઠાના કકડાને કેઈ અતિ બલવાન પુરુષ ઘણી વખત વાટીને સૂક્ષ્મ સૂઈ કરે તો પણ તેમાં સ્કેલા કેટલાએક જીવના શરીરોને ક્ષીલામણા થાય કેટલાએક જીવના શરીરોને ક્ષીલામણા પણ ન થાય. કેટલાએક મરે ને કેટલા એક મરે પણ નહિ અને કેટલાએકને તો માલમ પણ પડે નહિ જેમકે ૧૨ જ્વેજન લાળી ને ૬ જ્વેજન પહોળી નમરીને વિષે ઘણા લોકો વસે છે તેમાં કોઈના મરે થોડા ખાતર પાડે છુટે કે મારે તેની ખબર નમરીના લોકોમાં કોઈને પડે ને કોઈને ન પડે તેમ જીવો પણ જાણી લેવું

જ્યન્મ ઉત્તર વૈક્રિય અવગાહના - જે જે ઠંડકના જીવોને વૈક્રિય શરીર અથવા વૈક્રિયલગ્નિષ ઉપલ વચ્ચેલ હોય તે જીવો નાનામાં નાના રૂપો બનાવે તો અજુલને સખ્યાતમે જાણે કરી શકે ને મોટામાં મોટા લાખ જ્વેજન ઝાંઝેરા મોટા કરી શકે તેને ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કહે છે

ઉત્તર વૈક્રિયશરીર નાશી તથા હોવાને તો હમેશાં છે કેમકે નાશી તથા હોવાને અવધારણીય વૈક્રિય શરીર છે માટે જીવોમાં સ્વાભાવિક રીતે ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરવાની શક્તિ છે અને મનુષ્ય તથા તિર્યંચપચેન્દ્રિયના ઠંડકમાં સખ્યાતા વર્ષની આયુષ્યની સ્થિતિ-વાળા ગર્ભજ મનુષ્ય અને તિર્યંચપચેન્દ્રિયમાં પણ જોને વૈક્રિય લગ્નિષ ઉત્પન્ન થઈ હોય તેઓ જ ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરી શકે છે બાકીના જીવો કરી શકતા નથી.

બાહર વાયુકાય પર્યાપ્તામા પણ જેને વૈક્રિયશરીર હોય છે તે જ ઉત્તરવૈક્રિય કરી શકે છે ખીજા નથી કરી શકતા નારકીનો ૧, દેવતાના ૧૩, તિર્યંચપચ્ચે દ્રિયનો ૧, મનુષ્યનો ૧ એ ૧૬ દંડકવાળા ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જઘન્ય અંગુલના સંખ્યાતમાં ભાગ સુધીની અવગાહના કરે, અને વાયુકાય જઘન્ય અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે અવગાહના કરી શકે. કેમકે વાયરાની ભવધારણીય અવગાહના અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે છે માટે સંખ્યાતમે ભાગે ન કરી શકે.

(૬) ઉત્કૃષ્ટ ઉત્તર વૈક્રિય અવગાહના-નરકના દંડકમાં જે જે નરકે તથા જે જે પ્રતરે જેટલી જેટલી ઉત્કૃષ્ટ ભવધારણીય અવગાહના છે તેનાથી ખમણી ઉત્તર વૈક્રિય શરીરની અવગાહના કરી શકે.

જેમકે પહેલી નરકને પહેલે પ્રતરે ભવધારણીય અવગાહના ત્રણ હાથની છે. તો તે પ્રતરવાલા ઉત્તરવૈક્રિય અવગાહના છ હાથની કરી શકે પણ વધારે ન કરી શકે. એમ નરકના દંડકમા સાતે નરકે દરેક પ્રતરે ભવધારણીયથી ખમણી ઉત્તરવૈક્રિય અવગાહના જાણવી. એટલે નરકના દંડકમા ઉત્તરવૈક્રિયની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના હજાર ધનુષ્યની જાણવી

- દેવતાના ૧૩ દંડકમા ઉત્તર વૈક્રિય શરીરની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના લાખ જોજનની જાણવી મનુષ્યના દંડકમા લાખ જોજન ઝાઝેરી જાણવી. તિર્યંચના દંડકમા નવસો જોજનની જાણવી વાયરાની ઉત્કૃષ્ટ પણ અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે જાણવી શેષ દંડક ૭માં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ઉત્તર વૈક્રિય અવગાહના નથી કેમકે તેઓને વૈક્રિયશરીર અથવા વૈક્રિય લખિધ નથી

(૭) ઉત્તર વૈક્રિય સ્થિતિ જે જે દંડકવાળા ઉત્તર વૈક્રિય શરીર કરી શકે છે તેને દંડકવાળાનુ ઉત્તર વૈક્રિય શરીર, ઉત્તર વૈક્રિય-પણે જેટલો કાળ રહી શકે તેને ઉત્તર વૈક્રિય સ્થિતિ કહે છે. નારકી તથા વાયરાનુ ઉત્તર વૈક્રિય શરીર અતર્મુદ્ધૂર્ત સુધી રહે.

મનુષ્ય તથા તિથિ અથવા દ્વિયનું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર આ મુકુર્ત સુધી સ્થે
 દેવતાનું ઉત્તર વૈક્રિય શરીર ઉત્કૃષ્ટ પદર દિવસ પર્યંત રહે. શેષ ૬૩
 ૭મા વિકુર્વણા સ્થિતિ નથી. આ સ્થિતિ પોતાના શરીર આશ્રીજ
 સમજવી, અન્ય પ્રકારની વિકોવણા ધણી વખત રહે, તત્ત્વ કેવળી અન્ય

(૭૯) સ્થિતિ (કાળ પ્રમાણ) દ્વાર

સ્થિતિ તે બે પ્રકારની છે—(૧) સખ્યાતી, (૨) અસખ્યાતી
 ૧ સખ્યાતી (૧) એટલે જેનો ગણીત કરવાથી છેડા પામીયે તેને
 સખ્યાતી સ્થિતિ કહે છે અથવા અવરમુકુર્તથી લઈને ઉત્કૃષ્ટ
 સખ્યાતા વર્ષની જે સ્થિતિ તેને પણ સખ્યાતી સ્થિતિ કહે છે

૨. અસખ્યાતી એટલે જેનો ગણીત કરતા છેડા ન પામીયે
 પણ રાત્રી પુરુષો જેનો છેડા પામી શકે તેને અસખ્યાતી સ્થિતિ
 કહે છે અર્થાત્ સખ્યાતી જે અતિત તેને અસખ્ય કહે છે અથવા
 પદ્મોપમ સાગરોપમના જે સ્થિતિ તેને પણ અસખ્યાતી સ્થિતિ
 કહે છે હવે ચોવીસ હકકમાથી જ્યોતિષિ અને વૈમાનિક એ બે
 હકક વર્ષને શેષ ૨૨ હકકમા સખ્યાતી સ્થિતિ છે, અને પાચ
 સ્થાવર, ત્રણ વિજલોદ્રિય એ આઠ હકક વર્ષને શેષ ૧૬ હકકમા
 અસખ્યાતી સ્થિતિ છે આ સ્થિતિદ્વાર વર્તમાન ભવ આશી બહુવેલ

જે જીવોના આધુષ્ય અસખ્યાતી સ્થિતિ એટલે પદ્મોપમ
 સાગરોપમના કલા છે તે પદ્મોપમ અને સાગરોપમનું સ્વરૂપ બહુવા
 માટે પહેલા પશ્યનું સ્વરૂપ બહુવું જોઈએ—(૧) ઉદ્ધાર પદ્મોપમ,
 (૨) અદાપદ્મોપમ, (૩) ક્ષેત્રપદ્મોપમ, જોવી રીતે ૩ પ્રકારના
 પદ્મોપમ છે. ને તે હરેકના બાદર અને સુકમ એમ બે સેક અણતાં
 પદ્મોપમ છ પ્રકારના ॥

(૧) ઉત્સેદાગુણ ૧ માપ પ્રમાણે જોકે જોજન પ્રમાણ એટલે ૪
 જાડી લાંબા પહેળો ને ઉઠા જોવો જોકે કુપાકાર પાલો કષ્ટીએ ને
 તે પાલા મધ્યે કુદ્ધેત્રમા ઉત્પજ થયેલા ૭ દિવસના પુત્રસિમાને

એક વાલ ઉત્સેધાંગુલ પ્રમાણ લઈ તેના સાતવાજ આઠ આઠ ખંડ કરીએ ત્યારે એ એક અંગુલ પ્રમાણ વાલના ૨૦ લાખ ૯૭ હજાર એકસોને બાવન ખંડ થાય તેવા ખંડો ઠાંગીને એ પાલો ભરીયે તે એવી રીતે ઠાંગીને ભરીએ કે તેના ઉપર ચક્રવર્તિનુ કટક ગ્રાહ્યુ બાય તો પણ તે લચકે નહિ. ગગાના પ્રવાહથી ભેદાય નહિ, અગ્નિથી બળે નહિ અને વાયુથી એક ખંડ પણ ઉડે નહિ એવો ઠાંગીને ભરીએ

પછી એ પાલામાથી એકેકા સમયે એકેક ખંડ કાઢતા જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય તેટલા કાલને (I) બાદર ઉદ્ધાર પદ્યોપમ કહે છે તે ઉદ્ધાર પદ્યોપમ સખ્યાતા સમય કાળ પ્રમાણ હોય છે કેમકે ખંડ સખ્યાતા છે માટે કાળ પણ સખ્યાતો થાય એવા દસ કોકાકોડી બાદર ઉદ્ધાર પદ્યોપમનો એક બાદર ઉદ્ધાર સાગરોપમ થાય એ પદ્યોપમ ને સાગરોપમ તો, સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પદ્યોપમ અને સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર સાગરોપમ સુખે કરી જાણી શકાય તે માટે પ્રજ્વળા માત્ર છે

પૂર્વે જે વાલાત્ર ખંડ કરી પાલો ભર્યો છે તે ખંડોને જ્ઞાનીઓ બાદર વાલાત્ર કહે છે તે એકેકા બાદર ખંડના અસખ્યાતા અસખ્યાત સૂક્ષ્મ ખંડ મનથી કલ્પીએ, એક ખંડનો બીજો ખંડ ન કલ્પી શકાય એવા સૂક્ષ્મ ખંડ કરી પૂર્વોક્ત રીતે પાલો ભરીયે તેમાથી સમયે સમયે એકેકો ખંડ કાઢીએ એમ કાઢતા જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય તેટલા કાળને સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પદ્યોપમ કહે છે.

સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પદ્યોપમ અસખ્યાતા સમય કાળ પ્રમાણ છે દસકોડા કોડી સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર પદ્યોપમે એક (II) સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર સાગરોપમ થાય એવા અઢી સાગરોપમના જેટલા સમય થાય તેટલા દ્વીપ સમુદ્રો છે દ્વીપસમુદ્રોની સખ્યાની ગણતરી માટે આ પદ્યોપમની પ્રજ્વળા કરેલ છે માટે સાર્થક છે પણ કેવળ પ્રજ્વળામાત્ર નથી

(૨) પૂર્વોક્ત યોજન પ્રમાણ પાલો બાદર વાલાએ ભરીને તેમાંથી સો સો વર્ષે જોકેક ખડ કાઢતા જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય તેટલા કાળને (I) બાદર અણ્ણા પલ્લોપમ કહે છે એવા હસ કોડકોડી પલ્લોપમે એક બાદર અણ્ણા સાગરોપમ થાય. પણ એનું પ્રયોજન નથી, કેવળ પ્રકૃપણા માત્ર છે.

તે જ બાદર ખડના પૂર્વોક્ત રીતે અસખ્યાત સૂક્ષ્મ ખડ કાપીને સો સો વર્ષે જોકેક ખડ કાઢતા પાલો જેટલે કાળે ખાલી થાય તેટલા કાળને (II) સૂક્ષ્મ અણ્ણાપલ્લોપમ કહે છે.

એ પલ્લોપમ અસખ્યાતા કોડ વર્ષે થાય એવા હસ પ્રેક્ષ કોડી પલ્લોપમે એક સૂક્ષ્મ અણ્ણાસાગરોપમ થાય. એ સૂક્ષ્મ અણ્ણાપલ્લોપમને સાગરોપમે કહી દેખતા નારહી તિર્થજી અને અનુષ્ઠના આશ્રમ તથા સ્વકાયસ્થિતિ ભવસ્થિતિ અને કર્મરિથિતિનું કાળમાન કહ્યું છે અર્થાત્ એ પલ્લોપમનું પ્રયોજન છે પણ કેવળ પ્રકૃપણા માત્ર નથી.

(૩) પૂર્વોક્ત રીતે એક યોજન પ્રમાણ પલ્લને વિરે ભરવા બાદર વાલાપ્રમાણી જોકેક વાલાએ સ્પર્શેલા જેટલા જેટલા આકાશ પ્રદેશ હોય તેટલા તેટલા સમયે જોકેક વાલાએ કાઢતાં જેટલે કાળે તે પાલો ખાલી થાય તેટલા કાળને (I) બાદર ક્ષેત્ર પલ્લોપમ કહે છે.

તે પલ્લોપમ અસખ્યાતી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણીને થાય છે. પણ એ પલ્લોપમ કેવળ પ્રકૃપણા માત્ર છે તે જ બાદર વાલાપ્રમાણના પૂર્વોક્ત રીતે અસખ્યાત સૂક્ષ્મખડ કાપીએ ને કાપેલા સૂક્ષ્મ વાલાએને સ્પર્શેલા પ્રદેશ તથા અણ્ણસ્પર્શા એવા સમસ્ત આકાશ પ્રદેશને સમયે સમયે કાઢતાં જેટલા કાળે તે પાલો ખાલી થાય તેટલા કાળને (II) સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લોપમ કહે છે.

સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લોપમનું કાળમાન પૂર્વોક્ત બાદર ક્ષેત્રપલ્લોપમથી અસખ્યાતજણુ અસખ્યાતી ઉત્સર્પિણી ને અવસર્પિણી પ્રમાણુ કહેલ છે.

એવા દસ ક્રોડાક્રોડી સૂક્ષ્મ પલ્લોપમે એક સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર સાગરોપમ થાય. એમ પાલ્લોપમ તથા સાગરોપમે કરી ત્રસાદિક જીવો અને પુદ્ગલોનું પરિભાણુ (માપ) કરવું એમ કહ્યું છે

ત્રણ પ્રકારના સૂક્ષ્મ પલ્લોપમ તથા સાગરોપમનું પ્રયોજન શાસ્ત્રને વિષે છે અને ત્રણ પ્રકારના બાહર પલ્લોપમ કહ્યા તે તેા ફક્ત સૂક્ષ્મ પલ્લોપમના સુખાવબોધ થવા માટે કહ્યાં છે તેનું કાઈ બીજું પ્રયોજન શાસ્ત્રને વિષે નથી

(૭૧) ભવ સ્થિતિદ્વાર.

(૧) જ્ઞાન્ય ભવ સ્થિતિ નારકીનો ૧, ભવનપતિના ૧૦, વ્યંતરનો ૧ એ ૧૨ દડકવાળાની જ્ઞાન્ય ભવસ્થિતિ દસ દસ હજાર વર્ષની છે જ્યોતિષીના દડકમા જ્ઞાન્ય ભવ સ્થિતિ-ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર દેવદેવીની યા પલ્લની છે તારા દેવદેવીની પલ્લનો આઠમો ભાગ છે વૈમાનિકના દડકમા જ્ઞાન્ય સ્થિતિ એક પલ્લની છે, તે પહેલા દેવલોક આશ્રી અને બીજા દેવલોકે જ૦ એકપલ્લ અંજેરી સમજવી શેષ પૃથ્વીયાદિક દસ દડકમા જ્ઞાન્ય ભવસ્થિતિ અતર્મુહૂર્તની છે

(૨) ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ નરકના દડકમા ઉત્કૃષ્ટ ભવસ્થિતિ તેત્રીસ સાગરોપમની છે ૧લી નરકે ૭૦ ૧ સાગરની, ૨જી નરકે ૩ સાગરની, ૩જી નરકે ૭ સાગરની, ૪થી નરકે ૧૦ સાગરની, ૫મી નરકે ૧૭ સાગરની, ૬ઠી નરકે ૨૨ સાગરની, ૭મી નરકે ૩૩ સાગરની ૭૦ સ્થિતિ છે પહેલી નરકની જે ૭૦ સ્થિતિ છે તે બીજી નરકની જ્ઞાન્ય સ્થિતિ બાણવી. એમજ બીજી નરકની ૭૦ સ્થિતિ છે તે ત્રીજી નરકની જ૦ સ્થિતિ બાણવી એમ દરેક નરકમા બાણવુ

અસુરકુમારમા દક્ષિણ દિશાના અસુરકુમારોની ૭૦ ૧ સાગરની, તેની દેવીઓની ૭૦ સાડાત્રણ પલ્લની ઉત્તર દિશાના અસુરકુમારની ૭૦ ૧ સાગર અંજેરી, તેની દેવીની સાડાચાર પલ્લની છે. દક્ષિણ

દિશાના નામક્રમાદિષ્ટ નવનિકાષના દેવોની ઉં ૬૦ ફોલ પાવની, તેની દેવીની પોણા પાવની, ઉત્તરદિશાના નવનિકાષના દેવોની ઉં ૬૦ ને પદ્ય રંગે ઉજી છે, તેની દેવીની રંગે ઉજી ૧ પાવની છે.

પૃથ્વીની ૨૦ હજાર વર્ષની, અપની ૭ હજાર વર્ષની, તેની ૩ અહોરાત્રીની, વાયુની ૩ હજાર વર્ષની અને અપતિની ૧૦ હજાર વર્ષની, એકદિશાની ૧૨ વર્ષની, તેકદિશાની ૪૬ દિવસનો, ચારિદિશાની ૭ માસનો નિષ્કાષ પાવનીના ૬૦૦મા અભયર સમુદ્ધિમ તથા ગર્ભજ અને ગર્ભજ ઉપરિ તથા બુદ્ધપરિ અર્ધ એટલાની ઉં ૫૦ વર્ષ કોટીની છે ગર્ભજ અભયર, ચૌપદની ઉં ૩ પાવની, જેયર ગભજની ઉં ૫૦ પાવનીના અમુખ્યાતા ભાગની, અભયર સમુદ્ધિમની ૮૪ હજાર વર્ષની, ઉપરિ સમુદ્ધિમની ૫૩ હજાર વર્ષની બુદ્ધપરિ સમુદ્ધિમની ૪ દશા વર્ષની, જેયર સમુદ્ધિમનો, ૭૨ હજાર વર્ષની ઉં ગિમિતિ છે.

મનુષ્યના ૬૦૦ સમુદ્ધિમ મનુષ્યની અન્ય ઉત્કૃષ્ટી અત સુવર્ણની ૭ દેવકુટ ઉત્તરકુટમા ૩ પાવની, દરિવાસ અમુખ્યાતા ૨ પાવની અમુખ્યાતા એકમાત્રમા ૧ પાવની મદાવિદેહ શેત્રમા પૂર્વ કોટીની અન્ય ધરતે ખોલ આરે ભેગમા ૩ પાવની, ઉત્તરમા ૨ પાવની, બીજે આરે ભેગમા ૨ પાવની ઉત્તરમા ૧ પાવની ત્રીજે આરે ભેગમા ૧ પાવની ઉત્તરમા પૂર્વ કોટીની ધારે આરે ભેગમા પૂર્વકોટીની ઉત્તરમા ૧૨૫ વર્ષની ૫૦ માં આરે ભેગમા ૧૨૫ વર્ષની ઉત્તરમા ૨૦ વર્ષની ૭૦ આરે ભેગમા ૨૦ વર્ષની ઉત્તરમા ૧૬ વર્ષની, એમ સર્વ આગા ગણી અમુખ્યાતા.

વલુખ્યાતાની ૧ પાવની તેની દેવીની અર્ધ પાવની અનિષિત. ૬૦૦ વલુખ્યાતા તેની ૧ પાવની એક તામ વર્ષની તેની દેવીની અર્ધ પાવની અર્ધકામ વર્ષના અર્ધના દેવીની ૧ પાવની ૬૦૦ વર્ષની તેની દેવીની અર્ધ પાવની ૫૨ વર્ષના તેની ૧ પાવની

તેની દેવીની અર્ધપત્ન્યની, નક્ષત્રની, અર્ધપત્ન્યની. તેની દેવીની પા પત્ન્યની અઝેરી. તારાની ઉં પા પત્ન્યની તેની દેવીની ઉં પત્ન્યની આક્રિમો લાગ અઝેરી છે.

વૈમાનીકના દંડકમા ઉં ૩૩ સાગરની છે પહેલે દેવલોકે ર સાગરની, તેની પરિબ્રહ્મિતાદેવીની ૭ પત્ન્યની અને અપરિબ્રહ્મિતા દેવીની ૫૦ પત્ન્યની, બીજે દેવલોકે ઉં બે સાગર અઝેરી, તેની પરિબ્રહ્મિતા દેવીની, નવપત્ન્યની ને અપરિબ્રહ્મિતાની ૫૫ પત્ન્યની છે. (૩) બ્રહ્મન્ય-ઉત્કૃષ્ટ ભવં સ્થિતિ ત્રીજે દેવલોકે બ્રહ્મન્ય ર સાગર ઉં સાત સાગર, ચોથે દેવલોકે બ્રહ્મન્ય બે સાગર અઝેરી. ઉં ૭ સાગર અઝેરી, ૫ દેવલોકે ૭ સાગર ઉં ૧૦ સાગર, છઠ્ઠે દેવલોકે બ્રહ્મન્ય ૧૦ સાગર. ઉં ૧૪ સાગર, ૭ મે દેવલોકે ઉં ૧૭ સાગર, ૮ મે દેવલોકે ઉં ૧૮ સાગર, નવમે દેવલોકે ઉં ૧૯ સાગર, ૧૦ મે દેવલોકે ઉં ૨૦ સાગર, ૧૧ મે દેવલોકે ઉં ૨૧ સાગર, ૧૨ મે દેવલોકે ઉં ૨૨ સાગર, પ્રથમે ઐવેયકે ૨૩ સાગર, બીજા ઐવેયકે ૨૪ સાગર, ૩૭ ઐ ૨૫ સાગર, ૪થી ઐ ૨૬ સાગર, ૫મી ઐ ૨૭ સાગર, છઠ્ઠી ઐ ૨૮ સાગર, ૭મી ઐ ૨૯ સાગર, ૮મી ઐ ૩૦ સાગર, ૯મી ઐ ૩૧ સાગર, ચારઅનુત્તરે ૩૩ સાગર, સર્વાર્ધસિદ્ધે બ્રહ્મન્ય ઉત્કૃષ્ટી ૩૩ સાગર

૫ દેવલોકની જે ઉં સ્થિતિ છે તે છઠ્ઠાની બ્રહ્મન્ય બાણવી એવી રીતે નવ ઐવેયકની જે ઉં છે તે ચાર અનુત્તરની બ્રહ્મન્ય સ્થિતિ બાણવી

(૭૨) કાયસ્થિતિ દ્વાર

(૧) કાયસ્થિતિ - કાય એટલે સમુહ પૃથ્વીના જીવોનો સમુહ તે પૃથ્વીકાય તેને વિષે ફરી ફરી મરણ પામીને તેની તે જ કાયમાં ઉત્પન્ન થાય તો તેની અપેક્ષાએ જે સ્થિતિકાળ માન તેમું નામ કાયસ્થિતિ કહે છે તેનાં બે ભેદ-બ્રહ્મન્ય કાય સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ કાય સ્થિતિ.

૧૧) ગરમીના ૧, રેવતાના ૧૩) બે ૧૪) ૬૬૭૧માં જમન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ. જમન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ જાવસ્થિતિ પ્રમાણે જલુવા પૃથ્વી પાણી તેજ વાયુ બે ઠની જમન્ય કાયસ્થિતિ અતમુર્કુર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ કાય સ્થિતિ અસજ્જાતિ ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળની અર્ધાત્ પૃથ્વીનો જીવ પૃથ્વી પલે રહે તે, જોટલે પોતાની કાયને મૂકે નહીં તે। અસજ્જાતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાય મુખી રહે. જોમ જ જલુ તેજ ને વાયુકાયમાં પણ જાણવું

વનસ્પતિ (મત્સ્યેક અને સાધારણ જન્ને લેણી મળીને તેની) કાયસ્થિતિ જમન્ય અતમુર્કુર્તની અને ઉત્કૃષ્ટી જનતાકાલ પ્રમાણે જલુવાઃ અર્ધાત્ વનસ્પતિનો વનસ્પતિપલે બે રહે તે। ઉં જમન્ય અવ મુજલ, પરવર્તન મુખી રહે તે પછી અવસ્થ વનસ્પતિપલુ છંદે અને નિર્ગોદ્રિની ઉં કાય સ્થિતિ જાદી પુજલ પરવર્તન છે।

વિગોદ્રિની જં અવં અને ઉં સજ્જાતી હજાર વર્ષ મુખીની જાણવી, પછી અવસ્થ વિગોદ્રિપલુ છંદે, તિર્થ વ પવોદ્રિય ને મનુષ્યની કાયસ્થિતિ જં અવં ને ઉં ૩ પલ્લને, પ્રત્યેક પૂર્વ કાળીની તે જોમકે જલંજ મનુષ્ય તથા તિર્થ વ પલે દ્રિય સાત જવ તે। હજોલજ પોતાની જાતિમાં પૂર્વકાળી જાણુખનાં કરે, અને જાઠમી જવ મુજલિયાનો ૩ પલ્લને જાઠજે પોતપોતાના ૬૬૭૧માં કરે, અને નવમી સવે રેવતા ઘાસ જોટલે અવસ્થ પલે પ્રોતાનો ૬૬૭૧ છંદવો જ પડે. અર્ધાત્ પોતપોતાના ૬૬૭૧માં ૩ પલ્લને ૭ પૂર્વકાળીથી અધિક ન રહે.

પ્રસકાયની કાયસ્થિતિ જં અવં ઉં બે હજાર સાગર અને સજ્જાતી વર્ષની છે, તે પછી અવસ્થ પ્રસપલુ છાડીને જાવર શાય, સસીની જં કાયસ્થિતિ અવં ઉં નવસો સાગરપમની છે પછી અવસ્થ અસસી શાય. કાય સ્થિતિનું વિશેષ સ્વરૂપ જલુવાની હજોલવાદાએ પન્નવધુાજના ૧૮મા કાયસ્થિતિ પાઠી જાણી લેવું.

(૨) કાયસ્થિતિનું અતર જે જીવ જે કાયમાં જલવા જે

દંડકમાં હોય તે કાય વા તે દંડકમાંથી નીકળીને ફરીથી પાછા લે કાય અથવા તે દંડકમાં આવે તેની વચ્ચેમા જેટલા કાળ બચ તેને અંતર કહે છે. તે અંતર બે પ્રકારનું છે—(૧) જઘન્ય અંતર અને (૨) ઉત્કૃષ્ટ અંતર.

નારકીનો જીવ નરકમાંથી તે ભવ સંખ્યાથી આણુંબંધ પૂરું કરીને ફરીથી નરકમાં આવે તો જઘન્ય અંતર આવે અને ઉંચકાણે પશુ આવે. અર્થાત્ નારકીમાં એક જીવ આશ્રી અંતર પડે તો જીવ અંતર અને ઉંચકાણે અનંતાકાળનું એવી રીતે શેષ ૨૨ દંડકે જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ અંતર નારકીની જેમ બાણવું.

વનસ્પતિમાં જઘન્ય અંતર પડે તો અંતરમુંહૂર્તના અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાળનું કેમકે વનસ્પતિ સિવાય બીજી કાષ્ટાની કાયસ્થિતિ અનંતાકાળની નથી. પશુ અસંખ્યાત કાળની કાયસ્થિતિ છે. માટે વનસ્પતિમાં ઉત્કૃષ્ટ અંતર અસંખ્યાતા કાળનું પડે

(૭૩) જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ ભવદ્વાર.

જે દંડકમાં જીવ વર્તમાન ભવે છે તે વર્તમાન ભવ પૂરા કરી મરણ પામી તે દંડકમાં અંતર રહિત ફરી ઉપજે એવી રીતે નિરંતર ફેટલા ભવ કરે તે કહે છે. નારકીના દંડકમાં જીવ ઉંચકાણે કરે કેમકે નારકી મરીને નારકી થાય નહિ. એમ જ દેવતાના ૧૩ દંડકમાં નારકીની પેઠે જ જીવ ઉંચકાણે ભવ કરે

વનસ્પતિ વર્જિતે ચાર સ્થાવરમાં જીવ ૧-૨-૩ ભવ કરે અને ઉંચકાણે અસંખ્યાતા ભવ કરે વનસ્પતિમાં જીવ ૧-૨-૩ ભવ કરે અને ઉંચકાણે અનંતાભવ કરે ત્રણ વિગદેદ્રિયમાં જીવ ૧-૨-૩ ભવ કરે ઉંચકાણે અસંખ્યાતાભવ કરે સિદ્ધિ સંપન્નેદ્રિય તથા મનુષ્યમાં જીવ ૧-૨-૩ ભવ કરે ઉંચકાણે ભવ કરે તેથી વધારે ન કરે.

જા રાજ્ય પ્રાપ્ત કરીને (૩૪) મરણદ્વાર

(૧) સમોદ્ધિયા, અસમોદ્ધિયા મરણ-મરણ બે પ્રકારના છે-
 (૧) સમોદ્ધિયા મરણ તે સમુદ્ધમાતસહિત મરણ અને (૨) અસમોદ્ધિયા મરણ તે ઇલિકાગતિએ કીટીની છારની પેઠે જીવના પ્રદેશ છુટા છુટા નીકલે તેને સમોદ્ધિયા મરણ કહે છે. અસમોદ્ધિયા મરણ તે બહુકાલી બહુકાલી પેઠે જીવના પ્રદેશ સામ્રાજ્ય એકીસાથે નીકળે તેને અસમોદ્ધિયા મરણ કહે છે એ બે પ્રકારના મરણ યોગ્યે દરકવાલા જીવેને છે.

(૨) અર્થાત્ અપર્યાપ્તા મરણ યોગ્યે દરકના અર્થાત્ અર્થાત્-અર્થ છે અને નોંધનીય છે, જેવતાના ૧૩ એ ૧૪ દરકના અર્થાત્ અસ્તા નથી. પણ સ્થાવર, ૩ વિગલે દ્રવ્ય અને સજ્જાત વર્ષની સ્થિતિના આયુષ્યવાગા તિર્થવ્ય પથોદ્રિય અને મનુષ્ય એવા અપર્યાપ્તા મરે છે અને અસજ્જાત વર્ષના આયુષ્યવાગા મનુષ્ય તિર્થવ્યના અપર્યાપ્તા મરતા નથી.

(૩૫) આયુષ્યજાથે દ્વાર

(૧) છ બોધ છ બોધની સાથે પરબવનું આયુષ્ય જાપે તેના નામ-(૧) મતિ નામ (૨) જાતિ નામ, (૩) સ્થિતિ નામ (૪) અવસ્થાન નામ, (૫) અનુભાવ નામ, (૬) પ્રદેશ નામ. યોગ્યે દરકના આયુષ્ય બધના છે બોધ છે.

(૨) આકર્ષા યોગ્યે દરકના જીવો પરબવનું આયુષ્ય જાપે આર્થાત્ હરી જાપે છે એ જીવ આકર્ષાએ આયુષ્ય જાપે છે તે પ્રેરક પણ વિગલે આકર્ષા ઉપક્રમથી મરતા નથી પણ પાટક આયુષ્યની સ્થિતિ હવલયે મરે છે અને જેવો આકર્ષા યોગ્યે આર્થાત્ આયુષ્ય જાપે છે તેને પૂરોત્ત ઉપક્રમ વામવાળી પણ મરી જાય છે.

(૩) સોપકમી નીરૂપકમી જેને વિષ, વિગેરેનો ઉપક્રમ લાગવાથી મરણ પામે તેને સોપકમી કહે છે અને જેને કેઈ પણ પ્રકારનો ઉપક્રમ નથી લાગતો તે જે આયુ ક્ષયે સ્વભાવે મરણ પામે તેને નીરૂપકમી કહે છે.

ચોવીસ દંડકે નારકીને ૧, દેવતાના ૧૩ એ ૧૪ દંડકમાં એકે નીરૂપકમી છે શેષ દંડક દસમા સોપકમી અને નીરૂપકમી બંને છે અસખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા તિર્યચો તથા મનુષ્યો અને તીર્થંકર, વાસુદેવ, ખલદેવ, ચક્રવર્તી તથા ચરમ શરીરી એટલા નીરૂપકમી બનવા

(૭૬) ગતિ આગતિ દ્વાર

(૧) ગતિ દ્વાર - ગતિ એટલે ગમન કરવું, પહેલીથી છૂટી નરક સુધીના નારકી મંરીને મનુષ્યની અને તિર્યચની એ બે ગતિમાં જાય સાતમી નરકના નારકી એક તિર્યચની ગતિમાં જાય

દશ ભવનપતિ, વાણવ્ય તર, જ્યોતિષિ અને વૈજ્ઞાનિકના દંડકે સાઠમા દેવલોક સુધીના દેવતા મરીને મનુષ્યનીને તિર્યચની, એ બે ગતિમાં જાય નવમા દેવલોકથી તે સત્તાર્થસિદ્ધિ સુધીના એક મનુષ્યની ગતિમાં જાય.

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ અને ૩ વિગલે દ્રિય તથા સમુદ્ધિમ મનુષ્ય (૧) મનુષ્યની (૨) તિર્યચની એ બે ગતિમાં જાય તે ઉપાયુ એક તિર્યચની ગતિમાં જાય ગર્ભજ મનુષ્ય પાચ ગતિમાં જાય, સમુદ્ધિમ ને ગર્ભજ તિર્યચ પચે દ્રિય ચારે ગતિમાં જાય યુગલિયા એક દેવગતિમાં જાય

(૨) આગતિ દ્વાર - આગતિ એટલે આગમન. કયા કયા દંડકને વિષે કેટલી કેટલી ગતિના જીવો આવી ઉપજે તે. નારકી,

કથા ઈવર્નપતિ, વાંકુબ્યતર, જ્યોતિષિ અને વૈમાનિકના ૬૬૬મ
 આકાશ દેવલોક સુધી ૧ મનુષ્ય ૨ તિર્થવની એ બે અતિના
 કપલે ભવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ સુધીમા 'એક મનુષ્યની અતિના
 કપલે પૃથ્વી પાણીને વનસ્પતિમા ૧ મનુષ્ય ૨ દેવઅતિ ૩ તિર્થવની
 એ ૩ અતિવાળા આવે. તેજ વાણુ ને ૩ વિગલોદ્રિષિ તમા સમુદ્ધિમ
 મનુષ્ય ને સમુદ્ધિમ તિર્થવ એટલામાં ૧ મનુષ્ય ૨ તિર્થવની
 એ બે અતિના કપલે મુંગલિયામા પણ એક બે અતિના કપલે
 નર્મજ મનુષ્ય ને, તિર્થવ પચોદ્રિયામા ચારે અતિવાળા આવે.

(૭૭) અધ્યવસાય દ્વાર ૧ . . .

કેક સધારી છવેને અધ્યવસાય બે પ્રકાશના હોય છે (૧)
 પ્રકાશ ને અપ્રકાશ ૧ પ્રકાશ એટલે જલ્લા અને ૨ અપ્રકાશ
 એટલે માઠા એ બે પ્રકાશના, અધ્યવસાય ધાવીએ ૬૬૬મા છે.

(૭૮) બીજા હેતુ દ્વાર . . .

કેક છવે એ કર્મ જામન કરે છે તેના મૂળહેતુ યંત્રિ-
 મિથ્યાત્વ, અજ્ઞત, પ્રમાદ, કષાય અને જ્ઞેમ પણ પ્રમાદ વીજ
 આકાશના અતર્મત થઈ જાય છે તેના ઉત્તર હોઈ પછી જાય છે -
 સિનામિતમરુકે કષાય, ૫૫ યોગ, ૧૨ જ્ઞેમની મંદિ મિથ્યાત્વ
 એ સર્વે મળીને ૫૭ થયા.

નરકના ૬૬૬માં ૫૧ હેતુ હોય તે પંજમાથી ૧ જૌહારિક ૨
 જૌહારિક મિથ, ૪ અપકારક ટ્રિક, ૫ અવિદ ૬ પુણ્યવેદ એ ૬
 ૫૭ થા શેષ ૫૧ હોય. દેવતાના ૧૩ ૬૬૬માં પુર હેતુ હોય તે ૫૭
 માંથી જૌહારિકના ૨ આકારકના ૨ અને નપુસક વેદ એ યાજ
 વજેલા શેષ પર હોય. પૃથ્વી પાણી તેજ ને વનસ્પતિ એ ૪માં
 ૩૬ હેતુ હોય તે જીવેદ ને પુણ્યવેદ વચ્ચેને શેષ ૩૩ કષાય,
 ૧૨ અજ્ઞત, જૌહારિક જૌહારિકને મિથ અને કર્મજુ એ ત્રણ કાવ
 યોગ, અને અનાભિમ મિથ્યાત્વ એ સર્વે મળીને ૩૬ હેતુ હોય.
 વાસ્તવમા ૪૧ હેતુ હોય તે ૩૬ તા પૃથ્વીના ને તેમાં શ્રેણિ

વૈક્રિયનો મિશ્ર એ-એ ઉમેરતા ૪૧ હોય ત્રણ વિગલે દ્રિયમાં ૪૦ હેતુ હોય તેમા ૩૯ તેા પૃથ્વીના અને એક વ્યવહાર વચન ઉમેરતાં ૪૦ હોય તિર્યચ પંચે દ્રિયના ૬૩કમા ૫૫ હેતુ હોય તે પંજમાંથી આહારક ૧ આહારકનો મિશ્ર એ એ વર્જવા મનુષ્યના ૬૩કમાં ૫૭ હેતુ હોય.

૭૯ કરણ દ્વાર

(૧) કરણ પંચાવન છે. તેનાં નામ દ્રવ્ય-પાંચ તે ૧ દ્રવ્ય ૨ ક્ષેત્ર, ૩ કાલ, ૪ લાવ, ૫ ભવ, શરીર ૫, ઈદ્રિય ૫, મન ચાર પ્રકારના ૪, વચન ચાર પ્રકારના ૪, કષાય ૪, લેશ્યા ૬, સમુદ્ઘાત ૭, સંજ્ઞા ૪, દષ્ટિ ૩, વેદ ૩, પ્રાણાતિપાતાદિ ૫ તેના નામ ૧ પ્રાણાતિપાત ૨ મૃષાવાદ ૩ અહતાદાન ૪ મૈથુન ૫ પરિબ્રહ્ એવં સર્વે મળીને ૫૫ કરણ જાણવા એ પંચાવન કરણમાંથી કયા કયા ૬૩કમાં કેટલા કેટલા કરણ હોય છે તે કહે છે.

નારકીના ૬૩કમાં ૪૫ કરણ છે તે દ્રવ્ય ૫ શરીર ૩ તે પમાથી ઔદારીક ને આહારક એ એ શરીર વર્જવા, ઈદ્રિય ૫, મન ૪, વચન ૪, કષાય ૪, લેશ્યા ૩ પહેલી, સમુદ્ઘાત ૪ પહેલી, સજ્ઞા ૪, દષ્ટિ ૩, વેદ ૧ નપુસક, પ્રાણાતિપાતાદિ ૫ એ સર્વે મળીને ૪૫ જાણવા

ભવનપતિના ૧૦ વ્યતરનો ૧ એ ૧૧ ૬૩કમાં ૪૮ કરણ છે તે દ્રવ્ય ૫, શરીર ૩ તે પમાથી ઔદારીક ને આહારક એ એ શરીર વર્જવા, ઈદ્રિય ૫, મન ૪, વચન ૪, કષાય ૪, લેશ્યા ૪ પહેલી, સમુદ્ઘાત ૫ પહેલી, સજ્ઞા ૪, દષ્ટિ ૩, વેદ ૨ તે નપુસક વર્જવા, પ્રાણાતિપાતાદિ ૫ એ સર્વે મળીને ૪૮ જાણવા.

પૃથ્વી પાણી ને વનસ્પતિ એ ૩ ૬૩કમાં ૩૧ કરણ છે તે દ્રવ્ય ૫, શરીર ૩ તે વૈક્રિય ને આહારક એ એ વર્જવા, ઈદ્રિય

૧. સ્પર્શેન્દ્રિય, કપાય ૪ લેશ્યા ૪ પહેલી, સમુદ્રપાત ત્રણ પહેલી, સસા ૪, દષ્ટિ ૧ મિથ્યાત્વની, વેદ ૧ નયુસક, પ્રાણાતિપાતાદિ ૫ એ, સર્વે મલીને ૩૧ બાણવા.

તેડેના હકકમાં ૩૦ કરણ છે તે પૃથ્વીના હકકમાં કહેલા ૩૧માંથી એક તેનેલેશ્યા વર્ણવી. વામુના હકકમાં ૩૨ કરણ છે તે ૩૦ તે તેડેના ને તેમાં એક વૈક્રિય શરીર ને બીજી વૈક્રિય સમુદ્ર પાત એ બે ઉમેસ્વા ૩૨ કરણ બાણવા. તેઈદ્રિયમાં ૩૩ કરણ છે તે દ્રવ્ય ૫, શરીર ૩, ઇન્દ્રિય ૨ તે સ્પર્શેન્દ્રિય સ્પર્શેન્દ્રિય, વચન ૧ તે વ્યવહાર વચન, કપાય ૪, લેશ્યા ત્રણ પહેલી, સમુદ્રપાત ૩, પહેલી સસા ૪, દષ્ટિ ૨ તે ઠમાલી મિથ્ય દષ્ટિ વર્ણવી, વેદ ૧ નયુસક, પ્રાણાતિપાતાદિ ૫ એમ ૩૩ કરણ બાણવા.

૧૧ તેઈદ્રિયમાં ૩૪ તે એક પ્રાણેન્દ્રિય વખી. ચૌરિદ્રિયમાં ૩૫ તે એક ચક્ષુઈદ્રિય વખી. સમુદ્રિય તિર્યંચમાં ૩૬ તે એક શ્રીતેઈદ્રિય વખી. બર્ણજ તિર્યંચમાં ૩૭ કરણ છે તે પપમાંથી આહારક શરીર આહારક અને કેવલી એ બે સમુદ્રપાત એમ ૩ વર્ણવા.

૧૨ બર્ણજ મનુષ્યમાં ૩૮ કરણ છે સમુદ્રિય મનુષ્યમાં ૩૯ કરણ છે તે વ્યસની તિર્યંચ ૫ વૈદ્રિયના ૩૬માંથી ૧ વ્યવહાર વચન ને ૨ સમક્ષિત દષ્ટિ એ બે વર્ણવા શેષ ૩૬ કરણ બાણવા.

૧૩ જ્યોતિષિના હકકમાં ૪૫ કરણ છે તે દ્રવ્ય ૫, શરીર ૩ ઇદ્રિય ૫, મન ૪ વચન ૪, કપાય ૪, લેશ્યા ૧ તેને, સમુદ્રપાત ૫ પહેલી, સસા ૪ દષ્ટિ ૩ વેદ ૨ તે નયુસક વર્ણવો, પ્રાણાતિપાતાદિ ૫ એ સર્વે મલીને ૪૫ કરણ બાણવા.

૧૪ વૈમાનિકના હકકમાં ૪૭ તે ૪૫ જ્યોતિષિના લેવા ને તેમાં ૧ પરલેશ્યા ને ૨ શુકલલેશ્યા એ બે ભોગવર્તા ૪૭ કરણ બાણવા. પેલા બીજી કેવલૌકમાં જ્યોતિષિની પંઠે ૪૫ કરણ બાણવા. બીજાની

આરભા દેવલોક સુધીમા ૪૪ કરણ છે તે પૂર્વોક્ત ૪૫માંથી સ્ત્રી-વેદ વર્જવો અને લેશ્યામાં તેજુ વર્જવીને તેને ઠેકાણે ૩ થી ૫માં સુધી પદ લેવી અને છઠ્ઠાથી ૧૨મા સુધીમાં શુકલ લેવી.

નવ ગ્રિવેયકમાં ૪૧ કરણ છે તે ૪૪માંથી વૈક્રિય ને તેજસ એ બે સમુદ્ધાત તથા મિશ્રદષ્ટિ એ ૩ વર્જતાં શેષ ૪૧ જાણવા પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ૪૦ કરણ છે તે ઉપરોક્ત ૪૧માંથી ૧ મિથ્યાદષ્ટિ વર્જવી શેષ ૪૦ કરણ જાણવા

(૮૦)-નિર્વર્તિ દ્વાર

નિર્વર્તિ ૮૨ છે. તેનાં નામ કહે છે—કર્મ ૮, શરીર ૫, ઇન્દ્રિય ૫, મન ૪, લાષા ૪, કષાય ૪, વળુ ૫, ગંધ ૨, રસ ૫, સ્પર્શ ૮, સંઠાણ ૬, સજ્ઞા ૪, લેશ્યા ૬ દષ્ટિ ૩, જ્ઞાન ૫, અજ્ઞાન ૩, યોગ ૩, ઉપયોગ ૨, એ સર્વે મલીને ૮૨ થઈ

નરકના દંડકમા ૭૦ નિર્વર્તિ છે તે કર્મ ૮, શરીર ૩, ઇન્દ્રિય ૫, મન ૪, લાષા ૪, કષાય ૪, વળુ ૫, ગંધ ૨, રસ ૫, સ્પર્શ ૮, સંઠાણ ૧ હુંડ, સજ્ઞા ૪, લેશ્યા ૩ પ્રથમ, દષ્ટિ ૩, જ્ઞાન ૩ પ્રથમ, અજ્ઞાન ૩, યોગ ૩, ઉપયોગ ૨, એ ૭૦ જાણવી

લવનપતિના ૧૦, વ્યતરનો ૧ એ ૧૧ દંડકમા ૭૧ નિર્વર્તિ છે તે નરકની ૭૦માંથી હુંડસંઠાણ ને નપુસક વેદ એ બે વર્જતા ૬૮ રહે તે ૬૮મા સમચઉરસ સંઠાણ સ્ત્રીવેદ અને પુરુષવેદ એ ૩ ભેગવતા ૭૧ થાય

૧ વળી કરણ ત્રણ પ્રકારના છે - (૧) સારંભ=હિંસાદિ પાપ ચિંતવવુ (સકલ્પ) (૨) સમારભ=હિંસાદિ પાપ કરવા તૈયાર થવુ કે તેનો આદેશ આપવો (૩) આરભ=હિંસાદિ પાપ કાયાથી કરવું. ચોવીસે દંડકમા એ ત્રણે કરણ છે

પૃથ્વી પાણી, તે વનસ્પતિ એ ૩ હડકામાં ૫૧ નિર્વતિ છે તે હર્મ ૮, શરીર ૩, ઇદ્રિય ૧ સ્પર્શો દ્રિય, મન અને બાધા નથી કપાય ૪, વર્ણ ૫ જાથ રે રસ ૫ સ્પર્શ ૮, સઠાણુ હુઠ, સગા ૪, લેસ્યા ૩ પ્રથમ, દષ્ટિ ૧ મિશ્યાત્વ, જ્ઞાન નથી અજ્ઞાન ૨, તે વિભિન્ન જ્ઞાન વર્ણવેલો યોગ ૧ કાયાને, ઉપયોગ ૨ એમ ૫૧ બાબુવી તેકમાં ૫૦ છે તે ઉપરોક્ત ૫૧માંથી તેજુલેશમાં વર્ણવી વાચુમા ૫૧ છે તે ૫૦ તે તેકની લેવી તેમા ૧ યદ્ધિય શરીર ઉમેસ્વાં ૫૧ થાય.

બેઈદ્રિયમા ૫૬ નિર્વતિ છે તે હર્મ ૮, શરીર ૩, ઇદ્રિય ૨ તે સ્પર્શો દ્રિય ને સ્પેઈદ્રિય, મન નથી, બાધા ૧ વ્યવહાર, કપાય ૪, વર્ણ ૫, જાથ ૨, રસ ૫, સ્પર્શ ૮, સઠાણુ ૧ હુઠ, સગા ૪, લેસ્યા ૩ પહેલી, દષ્ટિ ૨ તે મિશ્ર વર્ણવી, જ્ઞાન ૨ પ્રથમ, અજ્ઞાન ૨ પ્રથમ, યોગ ૨ તે વચનને કાયાને, ઉપયોગ ૨ એમ ૫૬ બાબુવી.

તેઈદ્રિયમાં ૫૭ તે એક પ્રાણેદ્રિય વધી. ચૌદિદ્રિયમા ૫૮ તે ચતુર્દિય વધી અંસંહી પચ્ચેદ્રિયમાં ૫૯ તે ઓતેદ્રિય વધી સહી તિર્વલ્ય પચ્ચેદ્રિયમા ૬૦ નિર્વતિ છે તે ૮૨માંથી અપારક શરીર મનસ્વવજ્ઞાન કેવલજ્ઞાન એ ત્રણ વર્ણવી.

જર્મલ મનુષ્યમા ૮૨ નિર્વતિ છે મનુષ્યમા ૮૧ તે ૮૨ માંથી અપારક શરીર વર્ણવું સમુદ્ધિમ મનુષ્યમા ૫૪ નિર્વતિ છે તે હર્મ ૮ શરીર ૩ ઇદ્રિય ૫, મન નથી, બાધા નથી, કપાય ૪, વર્ણ ૫, જાથ ૨ે રસ ૫, સ્પર્શ ૮, સઠાણુ ૧ હુઠ, સગા ૪ લેસ્યા ૩ પહેલી, દષ્ટિ ૧ મિશ્યાત્વ, જ્ઞાન નથી, અજ્ઞાન ૨ પહેલા, યોગ ૧ કાયાને, ઉપયોગ ૨ એમ ૫૪ બાબુવી.

બ્યોતિષિના હડકામા ૬૮ નિર્વતિ છે તે હર્મ ૮, શરીર ૩ ઇદ્રિય ૫, મન ૪ બાધા ૪ કપાય ૪, વર્ણ ૫ જાથ ૨ રસ ૫ સ્પર્શ ૮, સઠાણુ ૧ સમ્યકરસ, સગા ૪ લેસ્યા ૧ તેજુ, દષ્ટિ ૩

જ્ઞાન ૩ પહેલા, અજ્ઞાન ૩, યોગ ૩ ઉપયોગ ૨ એમ ૬૮ જાણવી. વૈમાનિકના ૬૩કમાં ૭૦ નિર્વર્તિ છે તે ઉપરોક્ત ૬૮ માં ૧ પદ્મલેશ્યાં ને શુકલલેશ્યા એ બે લેખવતાં ૭૦ થાય પહેલે બીજે દેવલોકે ન્યોતિષિની જેમ ૬૮ નિર્વર્તિ છે ૩-૪-૫ એ ૩ દેવલોકમાં પણ ૬૮ નિર્વર્તિ છે તે તેજુલેશ્યાવર્ણને તેને ઠેકાણે પદ્મલેશ્યા કહેવી. છઠ્ઠાથી બારમા દેવલોક સુધી પણ ૬૮ નિર્વર્તિ છે. તે પદ્મલેશ્યાવર્ણને તેને ઠેકાણે શુકલ લેશ્યા કહેવી. નવત્રિવેયકમાં ૬૭ નિર્વર્તિ છે તે ઉપરોક્ત ૬૮માંથી ૧ મિશ્રદષ્ટિ વર્જવી. પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ૬૩ નિર્વર્તિ છે તે ઉપરોક્ત ૬૮માંથી ૩ અજ્ઞાન ને ૨ દષ્ટિ તે મિશ્યાત્વને મિશ્ર એ પાંચ વર્જવી શેષ ૬૩ નિર્વર્તિ જાણવી.

(૮૧) ૬૩ દ્વાર

૬૩ પાંચ પ્રકારના છે. (૧) અર્થદંડ, (૨) અનર્થદંડ, (૩) હિંસાદંડ, (૪) અકસ્માતદંડ, (૫) દષ્ટિવિપર્યાસદંડ ૧ અર્થદંડ તે પોતાને કાર્યેદંડાય ૨. અનર્થદંડ તે પોતાના સ્વાર્થે સિવાય શાગટનો પરના કાર્યેદંડાય ૩ હિંસાદંડ તે જીવઘાત કરવાથી દંડાય તે. ૪. અકસ્માત દંડ તે જેને મારવા ધારેલ છે તેને મારતાં વૃથામાં બીજાને મરાય તે. ૫. દષ્ટિ વિપર્યાસદંડ તે સમજ ફેરથી પોતાનાં મિત્રને શત્રુ જાણીને મારે તે. એ પાંચે દંડ ચોવીસે દંડકમાં છે પાંચ સ્થાવર ને ૩ વિગલેદ્રિય એ ૮ દંડકમા પાંચ દંડ પાછલા ભવ આશ્રી અથવા ઓઘ સજાએ લેવા, તત્ત્વ કેવળી ગરય.

(૮૨) ક્રિયા દ્વાર

ક્રિયા ક્રિયંતે કર્મ ઉપાર્જયંતે આભિસ્તાઃ ક્રિયાઃ જેનો થકી કર્મ ઉપાર્જન કરી શકાય છે તેને ક્રિયા કહે છે તે પાંચ પ્રકારે છે—(૧) કાયિકી ક્રિયા, (૨) અધિકરણક્રિયા, (૩) પાઉસિયા ક્રિયા, (૪) પારિતાવણિયા ક્રિયા, (૫) પાણ્યવાર્ધયા ક્રિયા.

૧ કામિકી તે કાચ શરીરના વ્યાપારરૂપ જે, ક્રિયા તેને કામિકી કહે છે ૨, જહગાદિક અધિકરણથી ઉત્પન્ન થયેલા જે વ્યાપાર એટલે ક્રિયા તે અધિકરણક્રિ, કહે છે ૩ મત્સુર, મુખાથી ઉત્પન્ન થયેલા જે ક્રિયા તેને પ્રાથેષિકી કહે છે ૪ પરમાણી જે પ્રક્રિયાપના દુઃખ, ખીકા ઉત્પન્ન કરવા રૂપો જે ક્રિયા તેને પ્રક્રિયાપનિકા કહે છે ૫ પરમાણીના પ્રાણાહવારૂપ જે ક્રિયા તેને પ્રાણાહવારૂપાતકી કહે છે એ પાંચે ક્રિયાઓ ચોવીસે હકકમા છે.

૮૪ પરિચય દ્વારા

(૧) પરિચય એટલે મુર્છાભાવ, એટલે પદાર્થ ઉપર મીઠા ભાવ રાખવો તેને પરિચય કહે છે પરિચયના પ્રયુ પ્રકાર-(૧) કમ પરિચય, (૨) શરીર પરિચય, (૩) ઘાટા ભટાપગરણુક્રિ પરિચય. એ ત્રણ પ્રકારના પરિચય પાચ સ્થાવર ને નાશકી એ છે હકક વર્ણને શેષ ૧૮ હકકમા છે અને પાચ, સ્થાવર, ને નાશકી એ છે હકકમા જે ભાતના પરિચય છે તે ૧ કમ પરિચય ૨ શરીર પરિચય એ બે પરિચય છે.

(૨) ઘીલા પ્રયુ પ્રકારના પરિચય (૧) સ્થિત પરિચય, (૨) અસ્થિત પરિચય, અને (૩) મિશ્ર પરિચય. એ ૩ પ્રકારના પરિચય ચોવીસે હકકમા છે

(૮૪) સમોત્સરણ દ્વારા

સમ્ય જો કીમાલે નાભસરણ મેકત્ર ગમન મેલાપકા સમવસરણમ્ અત્પ્ર પ્રકારે એકી ભાવ વટે એકત્ર થઈને અર્થાત એકત્ર મહવું તેને સમોત્સરણ કહે છે તે સમોત્સરણ, ચાર પ્રકારના છે તેના નામ કહે છે ૧ ક્રિયાવાદી ૨ અક્રિયાવાદી ૩ અજ્ઞાનવાદી અને ૪ વિનયવાદી.

સમોસરણુમા ક્રિયાવાદીનો એક સમોસરણુ અપેક્ષા પૂર્વક સમકીર્તી છે બાકીના ત્રણ સમોસરણુ મિથ્યાત્વી છે અર્થાત ૧ સમદષ્ટિ છે તે ત્રણ મિથ્યાદષ્ટિ છે અપેક્ષા - એકાંત ક્રિયાવાદ મિથ્યાત્વમા ન્ય પણુ જ્ઞાન સાથે મળતા સમકીર્તી છે.

નૈરકને ૧ દેવતાના ૧૩ તિર્યંચ પચે દ્રિયને ૧ મનુષ્યને ૧ એ ૧૬ દહકમાં ચારે સમોસરણુ લાભે પાચ સ્થાવિર ત્રણ વિગલે- દ્રિય એ ૮ દહકમાં ૧ અક્રિયાવાદી ને ૨ અજ્ઞાન વાદી એ બે સમોસરણુ છે ક્રિયાવાદી મરીને ૧ મનુષ્ય ૨ દેવગતિ એ બે ગતિમાં ન્ય અને સમ્યક્ આરાધનાથી મોક્ષે પણુ ન્ય અને બાકીના ત્રણ સમોસરણુવાળા ચારે ગતિમાં ન્યે સમોસરણુનુ વિશેષ સ્વરૂપ લેણવતી શતક ૩૦ ઉદ્દેશો ૮ થી બાણુવુ

(૮૫) સપ્રદેશી અપ્રદેશી દ્વાર

સપ્રદેશી એટલે જેને ઘણા સમય ઉત્પન્ન થયા પછી થયા હોય તેને સપ્રદેશી કહે છે અને અપ્રદેશી એટલે જેને એક સમય ઉપજવાને થયો હોય તેને અપ્રદેશી કહે છે નારકીઆદિ ચોવીસે દહકમા સપ્રદેશી અપ્રદેશી બન્ને હોય છે ૧ આહાર ૨ ભવ્ય ૩ સંશીર્ષક ૪ લેશ્યા ૫ દષ્ટિ ૬ સચતિ ૭ કૌપાય ૮ જ્ઞાન ૯ અજ્ઞાન ૧૦ ભોગ ૧૧ ઉપયોગ ૧૨ વેદ ૧૩ શરીર ૧૪ પર્યાય એ ૧૪ બોલમા પણુ ચોવીસે દહક આશ્રી સપ્રદેશી અપ્રદેશી બન્ને ઉતારવા તેમજ એના ભાંગા વિગેરેનો વિશેષ સ્વરૂપ સપ્રદેશી અપ્રદેશી પદ્ધતી બોણી લેવો

(૮૬) સોપચયાદ દ્વાર

(૧) સોપચયા એટલે ઉપચય સહિત તે વધે પણુ ઘટે નહીં તે સિદ્ધ ૨ સાપચયા એટલે અપચય સહિત તે ઘટે પણુ વધે નહિ. તે ભવ્ય ભવ (૩) સોપચયા સાપચયા તે વધે પણુ ખરા ને ઘટે પણુ ખરા તે ઉપજવા ચ્યવવા આશ્રી, તે ૪ ગતિ ને

૨૪ દહક આથી સમજવાં (૪) નિરૂપણમાં નિરૂપણમાં તે વધુ
 હોય તેથી તે સર્વ જીવ તથા અલગ જીવ આથી જાણવાં જોઈ
 શકે તે સમુદાય જીવમાં છે

પાંચ સ્થાવર વર્ગોને યોગ ૧૬ દહકમાં (૧) સોપાનવા તે
 ઉપજવા કરે તેનો કાળ આવલિકાનો અસખ્યાતમો ભાગ છે, (૨)
 સાપચ્યા તે ચલ્યા કરે, અતર ન પડે તેનો કાળ પણ આવલિકા
 કાનો અસખ્યાતમો ભાગ છે (૩) સોપાનવા સાપચ્યા તે સમયે
 સમયે ઉપજે શ્યવે પણ અતર ન પડે. તેનો કાળ આવલિકાનો
 અસખ્યાતમો ભાગ છે તે પછી અવશ્ય અતર પડે અને પાંચ
 સ્થાવરમાં સમય સમય ઉપજે ને શ્યવે તે સર્વદાકાલે લાભે સ્થાવરમાં
 ઉપજવા શ્યવવાનો અતર પડતો નથી. એટલે આ ત્રીણે ભણી
 શાવીસે દહકમાં છે

પાંચ સ્થાવર વર્ગોને યોગ ૧૬ દહકમાં નિરૂપણમાં તેનો
 કાળ એટલો વિસ્તૃત તેટલો જ કહેવો એટલે જે વખતે ઉપજવા
 શ્યવવાને બંને વિસ્તૃત સાથે પડે ત્યારે એ ભણી લાભે, અંત
 સ્થાવરમાં એ ભણી નથી કેમકે એમાં ઉપજવા તથા શ્યવવાનો એ
 બંને વિસ્તૃત પડતા નથી. અર્થાત્ પાંચ સ્થાવરમાં એક ત્રીણે ભણી
 છે યોગ ૧૬ દહકમાં ત્યારે ભણી હોય છે

હાલમાન કાળ તે ૨૪ દહકે આવલિકાનો અસખ્યાતમો ભાગ
 વર્ધમાનનો કાળ ૨૪ દહકમાં આવલિકાનો અસખ્યાતમો ભાગ,
 અવલીકાનો કાળ અલગ ૧ સમય ઉપજે વિસ્તૃતલાથી બમણો બહુવો
 પણ સિંધમાં વિસ્તૃત તેટલો જ કહેવો. પાંચ સ્થાવરમાં વિસ્તૃત જ નથી
 માટે એમાં અવસ્થિત કાળ છે

મદ્ય ૧- (૧) સોપાનવા કાળને વર્ધમાન કાળમાં શુ ૨૪

(૨) હાયમાન કાળ ને સાપચયા કાળમા ફેર શું? (૩) સોપચયા સાપચયા કાળ ને અવઠીયા કાળમા ફેર શું?

ઉત્તર:- સોપચયા કાળ તે સમયે સમયે લગતા ઉપજે પણ અંતર ને પડે અને વર્દમાન કાળમાં ઉપજે ઘણાં ને ચ્યવે થોડા. એટલે વધતા રહે, તેને વર્દમાન કાળ કહીએ. સાપચયા કાળ તે સમયે સમયે ચ્યવે પણ અંતર ન પડે અને હાયમાન કાળ તે પહેલાં જેટલા હોય તેમાથી ઘટે, ચ્યવે અર્થાત્ ચ્યવે ઘણાં ને ઉપજે થોડા, તેને હાયમાન કાળ કહીએ.

સોપચયા સાપચયા કાળ તે જે સમયે જેટલાં ચ્યવે તે સમયે તેટલાં જ અથવા વધારે ઘટાડે પણ ઉપજે, પણ જેમા વધઘટ થવાનું પ્રયોજન નથી, એટલે જે સમયે ચ્યવે તે જે સમયે ઉપજે અને અવઠીયા કાળ તે ચ્યવવા અને ઉપજવાનો એ બન્ને વિરહ પડે ત્યારે જેટલા પહેલા હોય તેટલા જ રહે તથા જેટલા ચ્યવે તેટલા જ ઉપજે, પણ વધઘટ ન હોય, તેને અવઠીયા કાળ કહીએ.

અને જે વેળાએ ચ્યવવા તથા ઉપજવા એ બેનો વિરહકાળ હોય તેને નીરૂપચયા કહીએ. પાચ સ્થાવરમાં હાયમાન વૃદ્ધમાન અવઠીયા એ ૩ કાળ આવલિકાને અસખ્યાતમે ભાગે કહ્યા તે કેમ?

ઉત્તર-તેમા ચ્યવવા ઉપજવાનો વિરહકાળ તે નથી પણ લગતા ઘણા ઘણા ઉપજે અને થોડા થોડા ચ્યવે એટલે જ્યારે વધે ત્યારે વર્દમાન કાળ બાણવો પછી તે જરૂર ફેર પડે લગતા વધતાં રહે તે આત્મ અં ભાગ સુધી વધે ૧ એમ જ હાયમાન કાળમાં લગતાં ઘણા ચ્યવે ને થોડા ઉપજે તે હાયમાન કાળ પણ આત્મ અં ભાગ સુધી રહે પછી જરૂર ફેર પડે ૨ અને જેટલા ઉપજે તેટલા ચ્યવે પણ વધ ઘટ ન હોય તે અવઠીયા કાળ પણ આવક અં ભાગ સુધી પછી જરૂર ફેર પડે.

૧૧૪૪ દેવલોકથી અનુત્તર વિમાન સુધી સમય સમય ઉપર
તથા વ્યવે તે આવ૦-અ૦ ભાગ સુધી અને તેની ગતિગત તે
સુચી મનુષ્યની છે, અને તે તો સખ્યાતા છે, અને આવ૦-અ૦ ભાગ
તો અસખ્યાતા સમયનો હોય છે, તે કેમ મનુષ્યમાં આવે ?

૧૫ ઉત્તર-એમાં સખ્યાતા સમયનો ભાગ કહેવો પણ પૂછે તે
આવ૦ અસ૦ ભાગ કહે. પણ તે ભાગ સખ્યાતા સમયનો બહુવે
અવધીયાકાળ વિસ્તૃકાળથી અમલો કહ્યો તે કેમ ? વ્યવર્થા ઉપજવા
બનેનું વિસ્તૃ પટે આરે આવ૦ અસ૦ ભાગ સુધી આવે. જેટલા
તેટલા ફરે ઉપજે પછી અનેનો વિસ્તૃ પટે, પછી વળી જેટલા
વ્યવે તેટલા ઉપજે એમ કરતા વિસ્તૃકાળથી અમલો કાળ સુધી તે
અવધીયાકાળ હોય. પછી જરૂર વધવડ હોય.

સેસુઈમ મનુષ્યમાં અવધીયાકાળ ૪૮ સુદૂર્વનો છે પછી
જરૂર વધવડ હોય ૩ વિગલેદ્રિય અને અસંજી તિર્થચના વિસ્તૃ
કાળથી અર્ધીમાના કાળ વિગે સાર્થિકા બહુવા. તે ૬૨ ગ્રાહના
કાળના અસ્પષ્ટમા કહ્યું છે તથા પતવણામાં, ઔદારિકે મિત્ર એમ
શાંધતો કહ્યો તે આયે બહુવે.

૮૭ માર્ગણા દ્વા

માર્ગણા ૬૨ છે તે આ પ્રમાણે—૪ ગતિ-(૧) દેવ, (૨)
મનુષ્ય, (૩) તિર્થચ, (૪) નરક ૫ અતિ-એકેદ્રિય, દ્વિષ્ય
તેષદ્રિય, ત્રિષદ્રિય, પચ્ચદ્રિય. ૮ કાલ-પૃથ્વી, અપ, તેજ, વાયુ
વનસ્પતિ, ત્રસ. ૩ યોગ-મન વચન અને કાયાના. ૩ વેદ-પુરુષ,
સ્ત્રી અને નપુસક ૪ કપાય-કામ, માન, માયા અને લોભ. ૫ જ્ઞાન-
મતિ, મુત્, અવધિ, મનાપયવ, કેવળ. ૩ અજ્ઞાન-મતિ, મુત્અજ્ઞાન,
વિજ્ઞાજ્ઞાન. ૭ સયમ અસયમદાર-સામાયિક, ઉદોપસ્થાપતીક,
પરિદારવિશુદ્ધ, સુક્રમ સપરાય, યથાખ્યાત, દેશચિરતિ, અસયમ-
૪ દર્શન-યજુ અયજુ અવધિ, કેવળ. ૮ હોસ્વા-નૃપ્તુ નીલ,

કાપોત, તેજો, પદ્મ, શુકલ. ૧ લબ્ય ૧ અલબ્ય. ૫ સમકિત-
 ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયક, -મિશ્ર, -સાસ્વાદન, ૧ મિથ્યાત્વ ૧
 સર્જી ૧ અસર્જી ૧ આહારક ૧ અનાહારક કુલ ૬૨ માર્ગણા.
 કયાકયા ૬૩કમા કેટલી કેટલી માર્ગણા હોય નરકના ૬૩કમાં ૩૬
 માર્ગણા હોય છે તે ૧ નરકની ગતિ ૨ પચ્ચેદ્રિયની જાતિ ૩
 ત્રશકાય ૬ જોગ ત્રણે ૭ નપુસક વેદ ૧૧ કષાય ચારે ૧૭ જ્ઞાન ૬
 તે ૩ જ્ઞાન પહેલા ને ૩ અજ્ઞાન ૧૮ અસયમ ૨૧ દર્શન ૩
 પહેલા ૨૪ લેશ્યા ૩ પહેલી રૂપ લબ્ય ૨૬ અલબ્ય ૩૧ સમકિત
 પાચ અને ૩૨ મિથ્યાત્વ ૩૩ સર્જી ૩૪ અસર્જી ૩૫ આહારક
 ૩૬ અણાહારક એમ ૩૬ જાણવી

લવનપતિના ૧૦ વ્યતરનો ૧ એ ૧૧ ૬૩કમા ૩૭ માર્ગણા
 છે. તે ઉપરોક્ત ૩૬માથી નરકની ગતિ અને નપુસક વેદ અને
 ક્ષાયક સમકિત એ વર્જતા શેષ ૩૩ રહે તેમા ૧ દેવગતિ ૨
 તેજોલેશ્યા ૩ સ્ત્રીવેદ ૪ પુરુષવેદ એ ૪ માર્ગણા ઉમેરતા ૩૭
 જાણવી જ્યોતિષિના ૬૩કમા ૩૩ માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત ૩૭માથી
 ૧ અસર્જી ને ૩ લેશ્યા તે કૃષ્ણાદિ પહેલી એ ૪ માર્ગણા વર્જવી
 શેષ ૩૩ જાણવી

વૈમાનિકના ૬૩કમા ૩૬ માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત ૩૩મા
 ક્ષાયક સમકિત અને ૧ પદ્મ ૨ શુકલ એ જે લેશ્યા કુલ ત્રણ
 ઉમેરતા ૩૬ જાણવી પહેલે ધીજે દેવલોકે જ્યોતિષિની પેઠે ૩૩
 અને ક્ષાયક સમકિત મળી ૩૪ માર્ગણા જાણવી ૩ થી તે ૧૨
 દેવલોક સુધી ૩૩ માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત ૩૪માથી સ્ત્રીવેદ વર્જવો
 અને ત્રીજે ચોથે ને પાચમે દેવલોકે લેશ્યામા તેજોને બદલે પદ્મ
 કહેવી ને છઠ્ઠાથી ૧૨મા દેવલોક સુધી પદ્મને બદલે શુકલ કહેવી.
 નવત્રૈવેયકમા ૩૨ માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત ૩૩માથી એક મિશ્ર

સમકિત વર્ણવે શેષ ૩૨ બહુવી. પાચ અગુસીર વિમાનમા ૨૭
 માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત ઠરમાથી ૩ અજ્ઞાન ૪ સાસ્વાદન પે
 મિધ્યાત્વ ધર્મે શેષ ૨૭ બહુવી.

પૃથ્વીના ૬૬૪મા ૨૩ માર્ગણા છે તે ૧ તિર્થ યની યતિ ૨
 ઈદ્રિયની યતિ ૩ પૃથ્વીકાચ ૪ કાચયોગ પનપુસ્કવેદ ૬ કંપાચ
 યારે ૧૧ પહેલા બે અજ્ઞાન ૧૨ અસંયમ ૧૩ અવ્યુદ્યાન ૧૭
 પહેલી ૪ લેસ્મા ૧૮ અભ્ય ૧૯ અભ્ય ૨૦ મિધ્યાત્વ ૨૧ અસંયો
 ૨૨ આહારક ૨૩ અણુહારક એમ ૨૩ બહુવી. જપ અને વનસ્પતિ
 એ બે ૬૬૪મા પણ ઉપરોક્ત ૨૩ માર્ગણા બહુવી પણ કાચ
 માર્ગણામા પાતપોતાની કાચ લેવી તેજ ને વાઉના ૬૬૪મા ૨૨
 માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત ૨૩માથી તેજુ લેસ્મા વર્ણવી ને કાચ
 માર્ગણામા પાતપોતાની કાચ લેવી.

ઐદ્રિય તેઈદ્રિયમાં ૨૬ માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત તેજની
 ૨૨ તેમાં પહેલા બે જ્ઞાન ને સાસ્વાદન સમકિત ને વચનયોગ એ
 ૪ ઉમેરતાં ૨૬ થઈ તેમાં ઈદ્રિય માર્ગણામાં પાતપોતાની ઈદ્રિય
 કહેવી ને કાચ માર્ગણામાં ત્રસકાચ કહેવી એટલે ૨૬ બહુવી.
 ઔદ્રિયમાં ૨૭ માર્ગણા છે તે ઉપરોક્ત ૨૬માં અવ્યુદ્યાન ઉમેરતાં
 ૨૭ બહુવી ને ઈદ્રિય માર્ગણામાં પોતાની ઈદ્રિય કહેવી.

તિર્થઅપથેદ્રિયના ૬૬૪માં ૪૨ માર્ગણા છે તે ૧ તિર્થ યની યતિ
 ૨ પથેદ્રિયની યતિ ૩ ત્રસકાચ ૬ એમ ત્રણે ૬ વેદ ત્રણે ૧૩ કંપાચ
 યારે, ૧૬, ૩ જ્ઞાન પહેલા ને ૧૬ ત્રણ અજ્ઞાન ૨૦ દેશવિરતિ ૨૧
 અસંયમ ૨૪ દ્યાન ૩ પહેલા, ૩૦ લેસ્મા એ ૩૧ અભ્ય ૩૨
 અભ્ય ૩૮ સમકિત પાંચ અને મિધ્યાત્વ, ૩૬ સહી ૪૦ અસંયો
 ૪૧ આહારક ૪૨ અણુહારક એમ ૪૨ બહુવી.

મનુષ્યના હાંકમા ૫૦ માર્ગણા છે તે ૧ મનુષ્યની જાતિ, ૨ પંચે દ્રિયની જાતિ, ૩ ત્રસકાય, ૬ યોગ ત્રણ, ૯ વેદ ત્રણ, ૧૩ કષાય ૪, ૨૧ જ્ઞાન અજ્ઞાન આઠ, ૨૮ સયમ આદિ સાત ૩૨ દર્શન ચાર ૩૮ લેશ્યા ૬ ૩૯ ભવ્ય ૪૦ અભવ્ય ૪૬ સમક્રિત પાચ અને મિથ્યાત્વ, ૪૭ સજી ૪૮ અસજી ૪૯ આહારક ૫૦ અણાહારક એવં ૫૦ જાણવી

(૮૮) અદ્યાપબહુત્વ દ્વારે

હવે ૨૪ હાંકનો અદ્યાપબહુત્વ કહે છે. ૧ સર્વથી ઘોડા મનુષ્ય ૨૪ જોલે છે. ૨ તેથી વૈમાનિક અસંખ્યાત ગણા ૨૮ જોલે છે ૩ તેથી ભવનપતિ અસંખ્યાત ગણા ૩૦ જોલે છે માટે. ૪ તેથી નારકી અસંખ્યાત ગણા ૩૧ જોલે છે માટે. ૫. તેથી વાણવ્યતર અસંખ્યાત ગણા ૩૬મે જોલે છે માટે. ૬ તેથી જ્યોતિષિ સંખ્યાતગણા છે ૪૧મે જોલે છે માટે ૭. તેથી તિર્યચ પચેંદ્રિય વિશેષાહિયા ૪૪મે જોલે છે માટે ૮ તેથી ચારિંદ્રિય વિશેષાહિયા ૫૦મે જોલે છે માટે ૯ તેથી તેષદ્રિય વિશેષાહિયા ૫૧મે જોલે છે માટે ૧૦. તેથી બેષદ્રિય વિશેષાહિયા ૫૨મે જોલે છે માટે ૧૧ તેથી તેષકાય અસંખ્યાતગણા ૬૮મે જોલે છે માટે ૧૨ તેથી પૃથ્વીકાય વિશેષાહિયા ૬૯મે જોલે છે માટે. ૧૩ તેથી અપકાયયા વિશેષાહિયા ૭૦મે જોલે છે માટે ૧૪ તેથી વાઉકાયયા વિશેષાહિયા ૭૧ મે જોલે છે માટે ૧૫ તેથી વનસ્પતિકાયયા અનંતણા ૮૯ જોલે છે માટે

૮૯ અથ શ્રી વાટે વહેતા જીવના ૩૧ જોલે કહે છે.

૧ વાટે વહેતા જીવમા મિશ્ર વર્ણને શેષ ૩ સમક્રિત

નોંધ - વાટે વહેતા જીવમા ૧૧મે ગુણસ્થાને કાળ કરી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને જનાર નેજ ઉપશમ સમક્રિતનો સભવ છે ત્યાં ઉપજી પછી ક્ષયોપશમ સમક્રિત પામે તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય, ધીન્ત વાટે વહેતા જીવને ઉપશમ સમક્રિત ન હોય.

અને મિથ્યાત્વ હોય. ૨ વાટે વહેતા જીવમા ૧ વાજસ ૨ કાર્મણુ એ બે શરીર હોય. ૩ વાટે વહેતા જીવમા ગુણુઠાણાં ૧-૨-૪ એ ત્રણ હોય. ૪ વાટે વહેતા જીવમા ઉપયોગ ૧૦ હોય તે ૧ મનપર્મવજ્ઞાન ૨ વ્યક્તિશન એ બે વર્ણા.

૫ વાટે વહેતા જીવમા દુકલ ભાવધન્નિય ૫ તે હજસ્ય આશી સમભવી, કેવળીને નથી. ૬ વાટે વહેતા જીવમાં જ્ઞેજ ૧ કાર્મણુનો, ૭ વાટે વહેતા જીવમા લેશ્યા ૬ તે સિદ્ધને નથી.

૮ વાટે વહેતા જીવમાં દષ્ટિ ૨ તે મિથ્ય વર્ણવી. ૯ વાટે વહેતા જીવમા જ્ઞાન ૩ હોય. ૧૦ વાટે વહેતા જીવમાં સમુદ્ધાત બે પહેલી. ૧૧ વાટે વહેતા જીવમા જ્ઞાન ૪ તે મનપર્મવ જ્ઞાન વર્ણવું.

૧૨ વાટે વહેતા જીવમાં ઈશન ૩ તે વ્યક્તિશન વર્ણવું. ૧૩ વાટે વહેતા જીવમા સત્તામા વેદ ૩ હોય તે અવેદી પણ હોય. ૧૪ વાટે વહેતા જીવમાં પર્માપ્તિ ૬ માહેલી એકે નથી, ૧૫ વાટે વહેતા જીવમાં સ્થિતિ જ્ઞાન્ય ૧ સમયની ઉત્કૃષ્ટી ૪ સમયની, ૧૬ વાટે વહેતા જીવમા ક્ષાય ૪ હોય, ૧૭ વાટે વહેતા જીવમાં ઇદિય સહિત તથા રહિત હોય, ૧૮ વાટે વહેતા જીવમા જીવના લેદ ૭ હોય તે અપર્વાત્તા લેવા.

૧૯ વાટે વહેતા જીવમાં સમક્રિતિ અને મિથ્યાત્વિ હોય, ૨૦ વાટે વહેતા જીવમા ૧ આયુષ્ય પ્રાણુ હોય, ૨૧ વાટે વહેતા જીવમા સત્તી તથા અસત્તી હોય, ૨૨ વાટે વહેતા જીવમા ત્રસ તથા સ્થાપર હોય, ૨૩ વાટે વહેતા જીવમા આત્મા ૭ તે યાસ્ત્રિઆત્મા વર્ણવે, ૨૪ વાટે વહેતા જીવમા સજ્ઞા ૪ હોય. ૨૫ વાટે વહેતા જીવમા અભાવમા ૩ ૨૬ વાટે વહેતા જીવમા કરણુ ૨૮ હોય.

૧ ત્રય્ય ૫, શરીર તે ત્સ-કાર્મણુ ૨ ક્ષાય-૪ લેશ્યા ૬ સમુદ્ધાત-૨ સજ્ઞા ૪ દષ્ટિ ૨, વેદ ૩ એવ ૨

૨૭ વાટે વહેતા જીવમા હિતુ^૨ ૩૩ હોય, ૨૮ વાટે વહેતા જીવમા સૂક્ષ્મ તથા બાહર હોય, ૨૯ વાટે વહેતા જીવમાં અણુહારિક છે, ૩૦ વાટે વહેતા જીવમા ક્રિયા સહિત તથા રહિત હોય, ૩૧ વાટે વહેતા જીવમાં જોગ એક કાર્મણુ કાયનો છે

૨ ૧ અનાલોગ મિથ્યાત્વ ૨૫ કષાય ૬ અવિરતિ (છકાયના વધરૂપ) ૧ કાર્મણુકાય યોગ એવ ૩૩.

*

*

*

હવે શિદ્ધ બોધ થાવાને માટે ૨૫૨ ઠાર યત્રથી કહે છે.

તેના કોઠા ૨૧૪મા પેઠજથી શરૂ થાય છે તે કોઠામા જે શબ્દો બાધેલા છે તેની પૂરી અમજલ આ કોઠાની વિગત પૂરી થાય છે ત્યા આપેલ છે.

ક્રમ	નામ દ્વાર	ક્ર. ૧૦	નો ૧	બ.પ.	પૃ નો	ખા.નો	તેજનો	વાહનો
		ક્ર. ૧૦	ક્ર. ૧૦	ક્ર. ૧૨	ક્ર. ૧૩	ક્ર. ૧૪	ક્ર. ૧૫	ક્ર. ૧૫
૨	સા. છુવ લેહ ૧૪માથી	૩	૩	૪	૪	૪	૪	૪
૩	વિ છુવ લેહ ૫૬૩માથી	૧૪	૫૦	૪	૪	૪	૪	૪
૪	અપ. આહા અણાહા દ્વા	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૫	પર્વાસિ આહા અણાહા	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૬	આલોચ અણા. આ. દ્વા	૨	૨	૧	૧	૧	૧	૧
૭	કેટલી દ્વિ.નો આ. લીચો	૬	૬ ૩-૬	૬	૬	૬ ૩-૬		
૮	આહારૈશ્ચાનું અવર	અ	અ	૧મા સમય	સમય	સમય	સમય	સમય
			ઉ બેથી	"	"	"	"	"
			૬ દિ					
૯	સચિતાદિ આહાર ૩માથી	૧	૧	૨	૩	૩	૩	૩
૧૦	ઓબદિઆહાર ૩માથી	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧૧	શ.દ્વાર બે કારણે (રાગ, દ્રેષ)	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧૨	શ. દ્વાર ૪ કારણ (૪ ક્રમાથ)	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪
૧૩	શરીર પ્રાપ્તિ દ્વાર પાંચમાથી કેટલા	૩	૩	૩	૩	૩	૩	૪
૧૪	શરીર પર્વાસિ ઠાગ	અ	અ	અ	અ	અ	અ	અ
૧૫	બાહ્ય શરીર ૩માથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૨
૧૬	અન્યતર શરીર બેમાથી	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧૭	બૌદ્ધારીક બ પેલગા દ્વાર	નથી	નથી	છે	છે	છે	છે	છે
૧૮	બૌદ્ધારીક મુકેલગા દ્વાર	છે	છે	છે	છે	છે	છે	છે
૧૯	વેકિવ બ પેલગા દ્વાર	છે	છે	નથી	નથી	નથી	છે	છે
૨૦	વેકિવ મુકેલગા દ્વાર	છે	છે	છે	છે	છે	છે	છે
૨૧	આહારક બ પેલગા દ્વાર	નથી	નથી	નથી	નથી	નથી	નથી	નથી
૨૨	આ મુકેલગા દ્વા (બજના)	છે	છે	છે	છે	છે	છે	છે

	ના.	બ.	પૃ.	પા.	તે.	વા.
૨૩ વૈજસ બધેલગા દ્વાર	૭	૭	૭	૭	૭	૭
૨૪ વૈજસ મુકેલગા દ્વાર	૭	૭	૭	૭	૭	૭
૨૫ કામંલુ બધેલગા દ્વાર	૭	૭	૭	૭	૭	૭
૨૬ કામંલુ મુકેલગા દ્વાર	૭	૭	૭	૭	૭	૭
૨૭ ઈદ્રિય લખિષ દ્વાર	૫	૫	૧	૧	૧	૧
૨૮ ઈદ્રિય નિબ્ધનકાલ દ્વાર	અત.	અત.	અત.	અત.	અત.	અત.
૨૯ દ્વ્યેદ્રિય દ્વાર	૧૦	૧૦	૨	૨	૨	૨
૩૦ ભાવેદ્રિય દ્વાર	૧૦	૧૦	૨	૨	૨	૨
૩૧ ઈદ્રિય નામદ્વાર	૫	૫	૧	૧	૧	૧
૩૪ ઈદ્રિય કામી દ્વાર	૨	૨	૦	૦	૦	૦
૩૫ ઈદ્રિય ભોગી દ્વાર	૩	૩	૧	૧	૧	૧
૩૬ ઈદ્રિય ઉપબોજકાલ દ્વાર	અત.	અત.	અત.	અત.	અત.	અત.
૩૭ ઈદ્રિય અર્થે અવબંધ કાલ દ્વાર	૧	૧	પાવ્ય	સ્થાવર	તથા	ત્રણ
			સમય	સમય		
૩૮ ઈદ્રિય ઇંકકાલ દ્વાર	અત.	અત.	૦	૦	૦	૦
૩૯ ઈદ્રિય અવાચકાલ દ્વાર	અત.	અત.	૦	૦	૦	૦
૪૦ ઈદ્રિયધારણકાલ દ્વાર	સ.અ.	સ.અ.	૦	૦	૦	૦
			કાલ	કાલ		
૪૧ ઈદ્રિય અર્થાવબંધ કાલ અક્રિયકાલી સામ પરિ. અને ઉ સ ઉ સ પદાર્થોના ભાવ સમ. આમી	જ ૧સ.	જ ૧સ.	૦	૦	૦	૦
			અ.કાલ	અ.કાલ		
૪૨ ઈદ્રિય અજનાવબંધ કાલ દ્વાર	જ આ.અ.	જ આ.અ.	ઉ મ.	ઉ મ.		અવલીકાનો
			આસ.	આ.મ.		

व.	जे.	ते	श्री	ति	म	व्य	न्ये।	वै
छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे
छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे
छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे
छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे	छे
१	२	३	४	५	५	५	५	५
अत	अत	अत	अंत	अत	अत	अत	अत	अत
२	४	६	८	१०	१०	१०	१०	१०
२	४	६	८	१०	१०	१०	१०	१०
१	२	३	४	५	५	५	५	५
०	०	०	१	२	२	२	२	२
१	२	३	३	३	३	३	३	३
अत	अत	अत	अत	अत	अत	अत	अत	अत
विगलेन्द्रिय आश्री अक समय तत्व डेवणी गम्य								
१	१	१	१	१समय	१समय	१समय	१समय	१समय
०	०	०	०	अत	अंत	अत	अत	अत
०	०	०	०	”	”	”	”	”
०	०	०	०	सं अ	सं अ	सं अ	सं अ	सं अ
०	०	०	०	काल	काल	काल	काल	काल
०	०	०	०	७ १स	७ १स	७ १स	७ १स	७ १स
				उ स	उ स	उ स	उ स	उ स
				अ काल	अ काल	अ काल	अ काल	अ काल
असभ्यातमो लाग								
तत्व डेवली गम्य								
				७ आ	७ आ	७ आ	७ आ	७ आ
				अ ला	अ ला	अ ला	अ ला	अ ला
				उ प्र	उ प्र	उ प्र	उ प्र	उ प्र
				श्यास				

	ના.	જા.	૨	૫	તે.	વા.
૪૩ નોઈદ્રિય અર્થજનપદ કાલ દ્વાર	જ ૧સ. ઉ અર્	જ ૧સ. ઉ સર્	•	•	•	•
	વા.અ. કાલ	વા.અ. કાલ				
૪૪ નોઈદ્રિય વ્યવનામક કાલદ્વાર	•	•	•	•	•	•
૪૫ ઓતેઈદ્રિય બંધેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	ઉ	•	•	•
૪૬ ઓતેઈદ્રિય મુકેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૪૭ અક્ષુઈદ્રિય બંધેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	•	•	•	•
૪૮ અક્ષુઈદ્રિય મુકેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૪૯ પ્રાણેન્દ્રિય બંધેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	•	•	•	•
૫૦ પ્રાણેન્દ્રિય મુકેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૫૧ રસેન્દ્રિય બંધેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	•	•	•	•
૫૨ રસેન્દ્રિય મુકેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૫૩ સ્પર્શેન્દ્રિય બંધે લગાદ્વાર	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૫૪ સ્પર્શેન્દ્રિય મુકેલગા દ્વાર	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૫૫ આસોઆસ નિષ. કાલ દ્વાર	અ.ત.	અ	અ	અ	અ	અ
૫૬ આસોઆસ લેવા કાલ દ્વાર	નિર	જ ૭૫ મ.સુ.ઉ ૧ પસે	નિ.	નિ.	નિ.	નિ.
૫૭ ભાવા પર્યાપ્તિ નિષ. કાલ દ્વાર	અ	અ	•	•	•	•
૫૮ ભાવગા કાલ દ્વાર	જ ૨સ. ઉ.અ.	ઉ	•	•	•	•
૫૯ અભાવગા દ્વાર સમીર્ણા અપર્યાપ્તા લેવા	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ	ઉ
૬૦ ભાવગકાલ દ્વાર	જ ૨ સ.ઉ	જ ૨ સુ.ઉ.	•	•	•	•
	અ	અ				

५.	७.	ते	श्री	ति	भ	व्य	ज्यो.	वे
०	०	०	०	० १स.	० १स	० १स	० १स	० १स
				७ स	७ स	७ स	७ स.	७ स
				अ	अ	अ	अ.	अ काल
				काल	काल	काल	काल	
०	०	०	०	०	०	०	०	०
०	०	०	०	७	७	७	७	७
७	७	७	७	७	७	७	७	७
०	०	०	७	७	७	७	७	७
७	७	७	७	७	७	७	७	७
०	०	७	७	७	७	७	७	७
७	७	७	७	७	७	७	७	७
७	७	७	७	७	७	७	७	७
७	७	७	७	७	७	७	७	७
७	७	७	७	७	७	७	७	७
अ.	अ.	अ.	अ.	अ	अ.	अ.	अ.	अ.
नि.	नि.	नि.	नि.	नि	नि	७. ७ थो.	७ ७. प्र.	७ प्र सु.
						७. प्र	सु.	७. प्र सु.
०	अ.	अ.	अ	-अ	अ	अ	अ.	अ
०	७	७	७	७	७	७	७	७
७	७	७	७	७	७	७	७	७

७अ०के०प०अ०७
 अपर्याप्त
 केवणी ससु अ

० ७.२स. ७.२स ७ २स. ७ २स. ७ २स ७ २स ७ २स ७ २स ७.२स
 ७ अं ७.अं. ७ अ. ७ अ ७ अ ७ अ. ७.अ ७ अ.

	ना.	ल	पृ	पा.	ते.	वा.
६१ अभाष्य ठास द्वार	४	४	४	४	४	४
६२ अतमुं उ अनतकाण	४	४	४	४	४	४
६३ अर भाषा द्वार	४	४	०	०	०	०
६४ मन पर्यासि नीप ठास द्वार	४	४	०	०	०	०
६५ मन पर्यासि ठास द्वार	४	४	०	०	०	०
६६ अर प्रकाशना मन्तुं द्वार	४	४	०	०	०	०
६७ पर्यासि द्वार	६	६	४	४	४	४
६८ पर्यासि अपर्यासि द्वार	२	२	२	२	२	२
६९ शास्वता पर्यासि द्वार	१	१	१	१	१	१
७० शास्वता अपर्यासि	०	०	१	१	१	१
७१ सुवीर्यं अवीर्यं द्वार	२	२	२	२	२	२
७२ कर्मोत्पत्ति द्वार	४	४	४	४	४	४
७३ मूल प्रकृति षष्ठ द्वार	७-८	७-८	७-८	७-८	७-८	७-८
७४ मूल प्रकृति षष्ठ द्वार	८	८	८	८	८	८
७५ मूल प्रकृति वेद द्वार	८	८	८	८	८	८
७६ मूल प्रकृति औदीश्या द्वार	८	८	८	८	८	८
७७ मूल प्रकृति निर्जरा द्वार	८	८	८	८	८	८
७८ मूल प्रकृति सत्ता द्वार	८	८	८	८	८	८
७९ धाति कर्म द्वार	४	४	४	४	४	४
८० अधाति कर्म द्वार	४	४	४	४	४	४
८१ उत्तर प्रकृति षष्ठ द्वार	१०१	१३	१०६	१०६	१०५	१५
८२ उत्तर प्रकृति षष्ठ द्वार	८०	८५	८१	७६	७६	८०-७६
८३ उत्तर प्रकृति औदीश्या द्वार	८	८५	८१	७६	७६-७८	८०-७६

વ	એ	તે	ચૌ	તિ	મ	વ્યં	જયો	વૈ.
જ અ	જ અ.	જ અં	જ અ	જ અં	જ અ	જ અ	જ અ	જ અં
ઉ અ	ઉ અ	ઉ અ	ઉ અ	ઉ અ	ઉ અ	ઉ અ	ઉ અ	ઉ અ
૦	૧	૧	૧	૪	૪	૪	૪	૪
૦	૦	૦	૦	અ.	અ	અ.	અં	અં.
૦	૦	૦	૦	જ ૧સ	જ ૧સ	જ ૧સ	જ ૧સ	જ ૧સ
				ઉ અં	ઉ અ	ઉ અ	ઉ. અ	ઉ અ
૦	૦	૦	૦	૪	૪	૪	૪	૪
૪	૫	૫	૫	૬	૬	૬	૬	૬
૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪
૭-૮	૭-૮	૭-૮	૮-૮	૮-૮	૮-૭ ૬-૧	૭-૮	૭-૮	૭-૮
					નેઅખ ધક			
૮	૮	૮	૮	૮	૮-૭-૪	૮	૮	૮
૮	૮	૮	૮	૮	૮-૭-૪	૮	૮	૮
૮	૮	૮	૮	૮	૮-૭ ૬	૮	૮	૮
					૫-૨ને			
૮	૮	૮	૮	૮	૮-૭-૪	૮	૮	૮
૮	૮	૮	૮	૮	૮-૭ ૮	૮	૮	૮
૪	૪	૪	૪	૪	૪ ઇનેનથી	૪	૪	૪
૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪
૧૦૯	૧૦૯	૧૦૯	૧૦૯	૧૧૭	૧૨૦	૧૦૩	૧૦૩	૧૦૪૫
૮૧	૮૩	૮૩	૮૩	૧૦૨	૧૦૫	૮૫	૮૫	૮૫
૮૧	૮૩	૮૩	૮૩	૧૦૨	૧૦૫	૮૫	૮૫	૮૫

	नं.	नं.	पृ.	पा.	पृ.	नं.
८३ उत्तर प्रकृति सत्ता द्वार	१४८	१४८	१४८	१४८	१४८	१४८
८४ भुव नक्ष उत्तर प्रकृति द्वार	४७	४७	४७	४७	४७	४७
८५ अक्षुव नक्षी उत्तर प्रकृति द्वार	५४	५६	६२	६२	५८	५८
जेड द्वार						
८६ भ्रुवोदधी उत्तर प्रकृति द्वार	२७	२७	२७	२७	२७	२७
८७ अक्षुवोदधी उत्तर प्रकृति द्वार	५३	५८	५४	५२	५२	५१ ५३
८८ भ्रुवसत्ता उत्तर प्रकृति द्वार	१२६	१२६	१२६	१२६	१२६	१२६
८९ अक्षुवसत्ता उत्तर प्रकृति द्वार	२२	२२	२२	२२	२२	२२
९० आयपक्षद्विधादी कोष द्वार	४	४	४	४	४	४
९१ आयपक्षद्विधादिमान द्वार	४	४	४	४	४	४
९२ आयपक्षद्विधादिभाषा द्वार	४	४	४	४	४	४
९३ आयपक्षद्विधादि लोभा द्वार	४	४	४	४	४	४
९४ आसोजनिवस्त्यादि को. द्वार	४	४	४	४	२	४
९५ आ. निवस्त्यादिमान द्वार	४	४	४	४	४	४
९६ आ. निवस्त्यादि भाषा द्वार	४	४	४	४	४	४
९७ आ. निवस्त्यादि लोभा द्वार	४	४	४	४	४	४
९८ क्षेत्रादि कोषात्पति द्वार	४	४	४	४	४	४
९९ क्षेत्रादिमानोत्पति द्वार	४	४	४	४	४	४
१०० क्षेत्रादिभाषोत्पति द्वार	४	४	४	४	४	४
१०१ क्षेत्रादि लोभोत्पति द्वार	४	४	४	४	४	४
१०२ मूल कथा द्वार	४	४	४	४	४	४
१०३ उत्तर कथा द्वार	१६	१६	१६	१६	१६	१६
१०४ नोक्था द्वार	६	६	६	६	६	६
१०५ वेद द्वार	१	२	१	१	१	१
१०६ मूलयोग द्वार	३	३	१	१	१	१
१०७ उत्तर योग द्वार	११	११	३	३	३	३
१०८ शाश्वता योग द्वार	६	६	३	३	३	३

ष	णि	ते	त्रौ	ति	म	व्य	न्ये।	वे
१४८	१४८	१४८	१४८	१४८	१४८	१४८	१४८	१४८
४७	४७	४७	४७	४७	४७	४७	४७	४७मे।
६२	६२	६२	६२	७०	७३	५६	५६	५७मे.
२७	२७	२७	२७	२७	२७	२७	२७	२७-२६
५४	५६	५६	५६	७५	७८	५८	५८	मेक'दर ५८
१२६	१२६	१२६	१२६	१२६	१२६	१२६	१२६	१२६
२२	२२	२२	२२	२२	२२	२२	२२	२२
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
४	४	४	४	४	४	४	४	४
१६	१६	१६	१६	१६	१६	१६	१६	१६
६	६	६	६	६	६	६	६	६
१	१	१	१	३	३	२	२	२
१	२	२	२	३	३	३	३	३
३	४	४	४	१३	१५	११	११	११
३	२	२	२	६	६	६	६	६

	ना.	अ.	पृ.	पा.	ते.	म.
१०६ अशाश्वता योग द्वार	२	२	०	०	०	२
११० क्षेत्रा द्वार	३	४	४	४	३	५३
१११ संक्षिप्त क्षेत्रा द्वार	३	३	३	३	३	३
११२ असंक्षिप्त क्षेत्रा द्वार	०	१	१	१	०	०
११३ शुक्ल ङाणा द्वार	४	४	१	१	१	१
११४ अमर शुक्ल स्थानक द्वार	१	१	०	०	०	०
११५ भरता शुक्ल स्थानक द्वार	३	३	१	१	१	१
११६ शाश्वता शुक्ल ङाणा द्वार	२	२	१	१	१	१
११७ अशाश्वता शुक्ल ङाणा द्वार	२	२	०	०	०	०
११८ शुक्ल स्थानक स्पर्शना द्वार	४	४	१	१	१	१
११९ समकित पाथभाषी वेडक द्वार	४	३	०	०	०	०
इकेत मनुष्यमा न् छेय						
१२० मिथ्यात्व द्वार	५	५	१	१	१	१
१२१ दृष्टि द्वार	३	३	१	१	१	१
१२२ ज्ञान द्वार	३	३	०	०	०	०
१२३ अज्ञान द्वार	३	३	२	२	२	२
१२४ दर्शन द्वार	३	३	१	१	१	१
१२५ भूदोषयोग द्वार	२	२	२	२	२	२
१२६ सागराशिवठता द्वार	६	६	२	२	२	५२
उपयोग द्वार						
१२७ मन्वागाराशिवठताउपी योग द्वार	३	३	१	१	१	१
१२८ उत्तर उपयोग द्वार	६	६	३	३	३	३
१२९ पाराश्वीया उपयोग द्वार	६	६	१	१	१	१
१३० अपाराश्वीया उपीयोग द्वार	३	३	२	२	२	२
१३१ सागर पाश्वीया उ द्वार	४	४	१	१	१	१

व	क	ते.	सौ	ति	म	व्यं	न्ये।	वै.
०	२	२	२	४	६	२	२	२
४	३	३	३	६	६	४	१	३
३	३	३	३	३	३	३	०	०
१	०	०	०	३	३	१	१	३
१	२	२	२	५	१४	४	४	४
०	०	०	०	१	३	१	१	१
१	२	२	२	४	११	३	३	३
१	१	१	१	३	५	२	२	२
०	१	१	१	२	६	२	२	२
१	२	२	२	५	१४	४	४	४
०	१	१	१	४	५	३	३	४
१	१	१	१	५	५	५	५	५
१	२	२	२	३	३	३	३	३
०	२	२	२	३	५	३	३	३
२	२	२	२	३	३	३	३	३
१	१	१	२	३	४	३	३	३
२	२	२	२	२	२	२	२	२
२	४	४	४	६	८	६	६	६
१	१	१	२	३	४	३	३	३
३	५	५	६	६	१२	६	६	६
१	२	२	३	६	६	६	६	६
२	३	३	३	३	३	३	३	३
१	२	२	२	४	६	४	४	४

૭	૮	ના.	બ.	૨	૫ા	તે.	ના.
૧૩૨	અણગાર પાશણીયા ઉપ યોગ દ્વાર	૨	૨	૦	૦	૦	
૧૩૩	સાગાર અપાસણીયા ઉપયોગ દ્વાર	૩	૨	૧	૧	૧	૧
૧૩૪	અણગાર અપાસણીયા ઉપયોગ દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૩૫	ચારિત્ર દ્વાર	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૩૬	નિષઠા દ્વાર	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૩૭	સન્ધ્યાદિ દ્વાર ૩ માથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૩૮	વૃત્તાદિ દ્વાર ૩ માથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૩૯	સવુદ્યાદિ દ્વાર ૩ માથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪૦	પચ્ચક્ષુઆણુદિ દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪૧	પંડિતાદિ દ્વાર ૩ માથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪૨	અગૃતાદિ દ્વાર ૩ માથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪૩	ખમીમાદિ દ્વાર ૩ માથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪૪	આચાર દ્વાર પાચમાથી	૨	૨	૦	૦	૦	૦
૧૪૫	સુમતિ દ્વાર	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૪૬	સુમિ દ્વાર	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૪૭	અગુમિ દ્વાર	૩	૩	૧	૧	૧	૧
૧૪૮	સરાગ વી.રાગ દ્વાર બેમાંથી	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૪૯	સુપ્રજિધાન દ્વાર	૩	૩	૦	૦	૦	૦
૧૫૦	કુ પ્રજિધાન દ્વાર	૩	૩	૧	૧	૧	૧
૧૫૧	દઠ દ્વાર	૩	૩	૧	૧	૧	૧
૧૫૨	કલ્પ દ્વાર	૦	૦	૦	૦	૦	૦
૧૫૩	ભાવ દ્વાર	૫	૪	૩	૩	૩	૩
૧૫૪	સરાગીવીતરાગી ભાવ દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૫૫	તાલ દ્વાર	૮	૮	૬	૬	૬	૬

વ	બે	તે	ચૌ	તિ	મ	વ્ય	જ્યો	વે
૦	૦	૦	૧	૨	૩	૨	૨	૨
૧	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૦	૦	૦	૦	૦	૫	૦	૦	૦
૦	૦	૦	૦	૦	૫	૦	૦	૦
૧	૧	૧	૧	૨	૩	૧	૧	૧
૧	૧	૧	૧	૨	૩	૧	૧	૧
૧	૧	૧	૧	૨	૩	૧	૧	૧
૧	૧	૧	૧	૨	૩	૧	૧	૧
૧	૧	૧	૧	૨	૩	૧	૧	૧
૦	૦	૦	૦	૩	૩	૨	૨	૨
૦	૦	૦	૦	૦	૫	૦	૦	૦
૦	૦	૦	૦	૦	૩	૦	૦	૦
૧	૨	૨	૨	૩	૩	૩	૩	૩
૧	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧
૦	૦	૦	૦	૩	૩	૩	૩	૩
૧	૨	૨	૨	૩	૩	૩	૩	૩
૧	૨	૨	૨	૩	૩	૩	૩	૩
૦	૦	૦	૦	૦	૫	૦	૦	૦
૩	૩	૩	૩	૫	૫	૪	૪	૫
૧	૧	૧	૧	૧	૨	૧	૧	૧
૬	૬	૬	૬	૮	૮	૮	૮	૮

	ना.	भा.	पृ.	पा.	ते.	पल.
१५६ निर्वृत्त द्वाय सकाम, अकाम	२	२	१	१	१	१
१५७ ध्यान द्वाय	३	३	२	२	२	२
१५८ सन्धि द्वाय	५	५	५	५	५	५
१५९ त्रयु आत्मा द्वाय	२	२	१	१	१	१
१६० आठ आत्मा द्वाय	७	७	६	६	६	६
१६१ अक्षुपमभीकादि वेदना द्वा.	१	१	१	१	१	१
१६२ निदास्यदि वेदना द्वाय	२	२	१	१	१	१
१६३ वर्यादि वेदना द्वाय	२	२	१	१	१	१
१६४ श्रौत्यादि वेदना द्वाय	२	३	३	३	३	३
१६५ सात्यादि वेदना द्वाय	३	३	३	३	३	३
१६६ सुष्यादि वेदना द्वाय	३	३	३	३	३	३
१६७ शरीर्यादि वेदना द्वाय	३	३	१	१	१	१
१६८ इव्यादि वेदना द्वाय	४	४	४	४	४	४
१६९ भवि, अभावि (२)	२	२	२	२	२	२
१७० पक्ष द्वाय	२	२	२	२	२	२
१७१ परित्यादि द्वाय	२	२	२	२	२	२
१७२ अरमाअरम द्वाय	२	२	२	२	२	२
१७३ अरमाअरम शरीर द्वाय	२	२	२	२	१	१
१७४ अशी अशशी द्वाय	२	२	१	१	१	१
१७५ सूक्ष्म आदर द्वाय	१	१	२	२	२	२
१७६ त्रयु स्थापक द्वाय	१	१	१	१	१	१
१७७ मत्प्रेक आधारण द्वाय	१	१	१	१	१	१
१७८ क्षति द्वाय	१५	१५	१०	१	१	१
१७९ काय द्वाय	१३	१३	१५	१५	१५	१५
१८० गमन अमन द्वाय	१	१	१	१	१	१
१८१ मित्र्या द्वाय (त्याथी नीकल्या)	३४	१५	४	४	०	०
१८२ के ५ पाथि अत्रागीते द्वा.	१६	२१	१६	१६	६	६

	ના.	બ.	૫	૫.	તે.	૫.
૧૫૬ નિર્ભરા દ્વાર સકામ, અકામ	૨	૨	૧	૧	૧	૧
૧૫૭ ધ્યાન દ્વાર	૩	૩	૨	૨	૨	૨
૧૫૮ લઘ્વિ દ્વાર	૫	૫	૫	૫	૫	૫
૧૫૬ ત્રણ આત્મા દ્વાર	૨	૨	૧	૧	૧	૧
૧૬૦ આઠ આત્મા દ્વાર	૭	૭	૬	૬	૬	૬
૧૬૧ અભ્યુપગમીકાલિવેદના દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૬૨ નિઠાયાલિ વેદના દ્વાર	૨	૨	૧	૧	૧	૧
૧૬૩ જરાલિ વેદના દ્વાર	૨	૨	૧	૧	૧	૧
૧૬૪ શ્રીતાલિ વેદના દ્વાર	૨	૩	૩	૩	૩	૩
૧૬૫ સાતાલિ વેદના દ્વાર	૩	૩	૩	૩	૩	૩
૧૬૬ સુખાલિ વેદના દ્વાર	૩	૩	૩	૩	૩	૩
૧૬૭ શરીરાલિ વેદના દ્વાર	૩	૩	૧	૧	૧	૧
૧૬૮ દ્રવ્યાલિ વેદના દ્વાર	૪	૪	૪	૪	૪	૪
૧૬૯ જાવિ, અજાવિ (૨)	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧૭૦ પક્ષ દ્વાર	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧૭૧ પરિતાલિ દ્વાર	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧૭૨ અરમાજરમ દ્વાર	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧૭૩ અરમાજરમ શરીર દ્વાર	૨	૨	૨	૨	૧	૧
૧૭૪ મરુતિ અસરુતિ દ્વાર	૨	૨	૧	૧	૧	૧
૧૭૫ સુકમ જાલિ દ્વાર	૧	૧	૨	૨	૨	૨
૧૭૬ ત્રણ સ્થાવર દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૭૭ પ્રત્યેક સાધારણ દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૭૮ જાતિ દ્વાર	૧૫	૧૫	૧૫	૧	૧	૧
૧૭૯ કાચ દ્વાર	૧૨	૧૨	૧૫	૧૫	૧૫	૧૫
૧૮૦ ગર્ભાજ અગર્ભાજ દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૮૧ સિંચા દ્વાર (સ્વામી નીકળ્યા)	૩૪	૧૫	૪	૪	૦	૦
૧૮૨ કે ૫ પામે રગમાથી તે દ્વા. ૧૬	૨૧	૧૬	૧૬	૬	૬	૬

व	जे	ते	चौ	ति	ग	व्यं	करी	व.
०	१	१	१	४	१४	१	१	१
१४	१५	१५	१५	१५	१५	१०	१०	११
३	३	३	३	५	७	५	५	५
३	३	३	३	५	६	५	५	५
०	०	०	०	०	१	०	०	०
१	१	१	१	६	६	०	०	०
१	१	१	१	६	६	१	१	१
४	६	७	८	८	८	१०	१०	१०
०	०	०	०	१	४	१	१	१
१७६	१७६	१७६	१७६	५२७	५६३	४६	४६	४६
								समु
२४३	१७६	१७६	१७६	२६७	२७६	१११	५०	५०
१	३	३	३	३	२३	३	३	३
०	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३
३	२	२	२	२	२	२	२	२
०	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३
३	२	२	२	२	२	२	२	२
२३	१०	१०	१०	२४	२२	२	२	२
१०	१०	१०	१०	२४	२४	५	५	५
४	४	४	४	४	४	४	४	४
१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०
३	३	३	३	३	३	१	१	१
३	३	३	३	३	३	१	१	१
१संवु	१विथडा	१	वि.	१	वि	१स	वि	१स
०	०	०	०	०	१वशी	३	१	व.

	ના.	બા.	પૃ.	પા.	તે.	વા.
૧૮૩ કેટલી પહવી લાણે તેજ દ મા કેટલી ?	૧	૧	૭	૦	૦	૦
૧૮૪ કે પવાળોઠ્યા બચ તે દા.	૧૧	૧૦	૧૪	૧૪	૧૪	૧૪
૧૮૫ સમુદ્ધાત દ્વાર	૪	૫	૩	૩	૩	૪
૧૮૬ છબસ્થ સમુદ્ધાત દ્વાર	૪	૫	૩	૩	૩	૪
૧૮૭ કેવલી સમુદ્ધાત દ્વાર		૦	૦	૦	૦	૦
૧૮૮ સમયલુ દ્વાર	૦	૦	૧	૧	૧	૧
૧૮૯ સઠાલુ દ્વાર	૧	૧	૧	૧	૧	૧
૧૯૦ પ્રાલુ દ્વાર	૧૦	૧૦	૪	૪	૪	૪
૧૯૧ દેવ દ્વાર, ૫ પ્રકારમાંથી	૦	૧	૦	૦	૦	
૧૯૨ પદ્મમાના કે ભે.મા બચ તે દ્વાર	૪૦	૪૬	૧૭૬	૧૭૬	૪૮	૪૮
૧૯૩ કેટલા ભેદનો આવે તે દ્વાર	૨૫	૧૧૧	૨૪૩	૨૪૩	૧૭૬	૧૭૬
૧૯૪ ઠલિસ બધાઈ દ્વાર	૩	૩	૧	૧	૧	૧
૧૯૫ જ્ઞ-૫ ઉવવાચ દ્વાર	૧-૨-૩	૧-૨-૩	૦	૦	૦	૦
૧૯૬ ઉત્કૃષ્ટ ઉવવાચ દ્વાર	૨	૨	૨	૧	૧	૧
૧૯૭ જ્ઞ-૫ અવન દ્વાર	૧-૨-૩	૧-૨-૩	૦	૦	૦	૦
૧૯૮ ઉ મ્ય. ડાહા સં અસ અનતા એ ડાહાથી	૨	૨	૧	૧	૧	૧
૧૯૯ ઉવવાચ દ્વાર	૨	૨	૨૩	૨૩	૧	૧૦
૨૦ અવન દ્વાર	૨	૫	૧૦	૧૦	૬	૬
૨૦૧ આર સજા દ્વાર	૪	૪	૪	૪	૪	૪
૨૦૨ દયા સજા દ્વાર	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦	૧૦
૨૦૩ શીતાઈ યોનિ દ્વાર	૨	૧	૩	૩	૧	૩
૨૦૪ સમિતાઈ યોનિ દ્વાર	૧	૧	૩	૩	૩	૩
૨૦૫ સવુદાહી યોનિ દ્વાર	૧સવુ	૧સવુ	સવુ	૧સવુ	સવુ	૧સવુ
૨૦૬ કુમૈનતાઈ યોનિ દ્વાર	૦	૧૧શી.	૦	૦	૦	૦

व	जे	ते	श्रौ	ति	म	व्य	श्रौ	वे
०	१	१	१	४	१४	१	१	१
४	१५	१५	१५	१५	१५	१०	१०	११
३	३	३	३	५	७	५	५	५
३	३	३	३	५	६	५	५	५
०	०	०	०	०	१	०	०	०
१	१	१	१	६	६	०	०	०
१	१	१	१	६	६	१	१	६
४	६	७	८	९	१०	१०	१०	१०
०	०	०	०	१	४	१	१	१
१७६	१७६	१७६	१७६	५२७	५६३	४६	४६	४६
								समु.
२४३	१७६	१७६	१७६	२६७	२७६	१११	५०	५०
१	३	३	३	३	२-३	३	३	३
०	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३
३	२	२	२	२	२	२	२	२
०	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३	१-२-३
३	२	२	२	२	२	२	२	२
२३	१०	१०	१०	२४	२२	२	२	२
१०	१०	१०	१०	२४	२४	५	५	५
४	४	४	४	४	४	४	४	४
१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०
३	३	३	३	३	३	१	१	१
३	३	३	३	३	३	१	१	१
१संघु	१वियडा	१	१	१	१	१	१	१
०	०	०	०	१	१	१	१	१

	ના.	જા.	પૃ.	પા.	તે.	વલ.
૨૦૭ ચોની ઢાર	૪લાખ	૪લા.	૭લા.	૭લા.	૭લા.	૭લા.
	દેવ૧૩					
	૬ સમુ					
૨૦૮ કુલકોટી ઢાર	૨૫લા.	૨૬લા.	૧૨લા.	૭લા.	૩લા.	૭લા.
	કો કુ છે કો.કુ છે કોઠ કોઠ કોઠ કોઠ					
૨૦૯ સ્થાનકે ઢાર	૮૪લા.	૭કો.	જા.	જા.	જા.	જા.
	નવાસા ૭૨લા.					
	છે જુ છે					
૨૧૦ જમન્ય ઉવવાય વિસ્તે ઢાર	જ ૧	૧સ.	૦	૦	૦	૦
૨૧૧ જમન્ય અવવન વિસ્તે ઢાર	૧સ	૧સ.	૦	૦	૦	૦
૨૧૨ ઉત્કૃષ્ટ ઉવવાય વિસ્તે ઢાર	૧૨સુ	૨૪સુ.	૦	૦	૦	૦
૨૧૩ ઉત્કૃષ્ટ અવવન વિસ્તે ઢાર	૧૨સુ	૨૪સુ.	૦	૦	૦	૧
૨૧૪ મુન્ય ઠાણાકિ ઢાર	૩	૩	૩	૩	૩	૩
૨૧૫ જમન્ય ભવધારણીય અવવેણા ઢાર	અસુ	જા	જા	જા	જા	જા
	જા.લા.	ભાગ	ભાગ	ભાગ	ભાગ	ભાગ
૨૧૬ ઉત્કૃષ્ટ ભવધારણીય અવવેણા ઢાર	૫૧૧	૭કાંચ	જા	જા	જા	જા
	ધનુષ્ય	ભાગ	ભાગ	ભાગ	ભાગ	ભાગ
૨૧૭ જ ઉત્તરવૈકીય અ. ઢાર	અ સ	અ સ	૧	૧	૧	અસુ
૨૧૮ ઉ ઉત્તરવૈકીય અવ ઢાર	૧ક.ધ	૧લા.તે	૧	૧	૧	અસુ
						અ.સ
૨૧૯ ઉત્તર વૈકીય સ્થિતિ ઢાર	અ સુ	૧૫	૧	૧	૧	અ.સુ
		કિન				
૨૨૦ સખ્યા અસ સ્થિ. ઢાર	૨	૨	૧	૧	૧	૧
૨૨૧ જમન્ય ભવ સ્થિતિ ઢાર	૧૧ક.	૧૧ક.	અત.	અત.	અત.	અત.
	વપ	વર્વ				
૨૨૨ ઉત્કૃષ્ટ ભવ સ્થિતિ ઢાર	૩૩સા.	૧સા.	૨૨ક.	૭ક.	૩જા.	૩ક.
	જા.નવ.	વ.	વ.	૨લ.	વ.	
	દે ૨					
	પમ્પરે					
	ઉળી					

	ना.	बा.	पृ	पा	ते.	वा.
२२३ नयनकाय स्थिति द्वार	१०६.	१०६.	अ.त.	अ.त.	अ.त.	अ.त.
	व.	व.				
२२४ ल. काय स्थिति द्वार	३३	१सा	अ.६	अ.६.	अ.६	अ.६.
	सा.	अ.न.	अ.व	अ.व	अ.व.	अ.व.
		३ने	सुपि	सुपि.	सुपि.	सुपि.
		पङ्क				
		३७				
२२५ ल. काय स्थिति द्वार	अ.त.	अ.त.	अ.त.	अ.त.	अ.त.	अ.त.
२२६ ल. काय स्थिति अ.द्वार	अ.का	अ.का	अ.का	अ.का.	अ.का	अ.का.
२२७ अक्ष-न. अ.व. द्वार	१	१	१ २ ३ १	२ ३ १-२	३ १-२ ३	१-२-३
२२८ अक्षुप्त अ.व. द्वार	१	१	अ.स.	अ.स.	अ.स.	अ.स.
२२९ अक्षुप्त द्वार	२	२	२	२	२	२
२३० पर्याप्ता अपर्याप्ता अक्षुप्त द्वार	१	२	२	२	२	२
२३१ आयुष्य अक्षुप्त द्वार	६	६	६	६	६	६
२३२ आकर्षा द्वार	८	८	८	८	८	८
२३३ सोपकृमी निक्षेपकृमी द्वार	१निक्षे	१निक्षे	२	२	२	२
२३४ अति द्वार	२	२	२	२	१	१
२३५ आगति द्वार	२	२	३	३	२	२
२३६ अक्षयसाय द्वार	२	२	२	२	२	२
२३७ आशु द्वार	५	५	५	५	५	५
२३८ अक्षुप्त द्वार	५१	५२	३६	३६	३६	४१
२३९ अक्षुप्त द्वार	४५	४८	३१	३१	३	३२
२४० निर्वर्ति द्वार	७	७१	५१	५१	५	५१
२४१ अक्षुप्त द्वार	५	५	५	५	५	५
२४२ अक्षुप्त द्वार	५	५	५	५	५	५
२४३ सारभादि अक्षुप्त द्वार	३	३	३	३	३	३
२४४ अक्षुप्त द्वार	२	३	२	२	२	२
२४५ अक्षुप्त द्वार	३	३	३	३	३	३

	ના.	ભ.	પૃ	પા.	તે.	વા
૨૪૬ સમોચરણ દ્વાર	૪	૪	૨	૨	૨	૨
૨૪૭ સપ્રદેશી અપ્રદેશી દ્વાર	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૨૪૮ સોવબિધાદિ દ્વાર	૪	૪	૧	૧	૧	૧
૨૪૯ દશમાગંધા દ્વાર	૩૮	૩૭	૨૩	૨૩	૨૨	૨૨
૨૫૦ ઘાતિ પ્રકૃતિ દ્વાર	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫
૨૫૧ સર્વઘાતિ પ્રકૃતિ દ્વાર	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦
૨૫૨ દેશઘાતિ પ્રકૃતિ દ્વાર	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫
૨૫૩ અઘાતિ પ્રકૃતિ દ્વાર	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫
૨૫૪ અપામહુર્ત્વ દ્વાર	અ.શુ	તે.ભ.	વિશે	વિશે	અ.શુ	વિશે.
	૩૧મે	અ.ગ.	૬૬	૭૦	૬૮	૭૧
	બાહે	૩૩૦	બા.છે	બા.છે	બા.છે	બા.છે
	છે ૪	બા.છે	૧૨	૧૩	૧૧	૧૪

૩૨ તથા ૩૩ શુ દ્વાર ભળતુ નહિ હોવાથી કેહામાથી કમી
કરેલ છે એથી આ ૨૫૪ દ્વાર ના બાહે ૨૫૨ દ્વાર સમજવા- ૮

વ	એ.	તે	ચૌ	તિ	મિ	વ્ય	જ્યો	વૈ
૨	૨	૨	૨	૪	૪	૪	૪	૪
૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨	૨
૧	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪	૪
૨૩	૨૬	૨૬	૨૭	૪૨	૫૦	૩૭	૩૩	૩૬
૪૫	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫	૪૫
૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦	૨૦.
૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫	૨૫
૭૫	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫	૭૫
અનં	વિશે	વિશે.	વિશે	વિશે	સર્વ થોડા	અસ ખેજ	સંખે	તેથી.વૈ.
૮૯મેં	૫૨	૫૧	૫૦	૪૪મે	મનુ.૨૪મે	ગુ ૩૯મેં	ગુ ૪૧	અસ. ગુ
બોલેછે	બોલેછે	બોલેછે	બોલેછે	બોલેછે	બોલેછે	બોલેછે	બોલેછે	૨૮ મે
૧૫	૧૦	૯	૮	૭	૧	૫	૬	બોલેછે૨

द्वार यत्रना केसामा पाधेला

शब्दोनी समञ्जस्य

न	- नरक	ह	- हकार
अ	- अवन पति	व	- वरस
पृ	- पृथ्वी	श	- शरीर
इ	- इडक	स	- सञ्जाता
पा	- पाणी	अ	- असञ्जाता
व	- वनस्पति	परि	- परिवर्तन
वि	- विषय	स	- समय
जे	- जेहेन्द्रिय	आ.अ.	- आवही असञ्जात
वे	- वेधेन्द्रिय	प्र	- प्रथम
चौ	- चौरिन्द्रिय	अ	- अग
प	- पञ्चेन्द्रिय	निप	- निष्कलववा
वा	- वाङ्मयतर	नि	- निरतर
अथे	- अथेतिथी	उ.अ.	- उत्कृष्ट अनतकाल
अ	- अमानिक	उ.अ.	- उत्कृष्ट अतमुहुर्त
सा.	- सामान्य	को	- कोड
वि	- विशेष	इ.व.वी	- इशान तप वीर्य
अप	- अपकर्षिता	त्र	- त्रुकाय
आका.	- आकारक	नी	- नीकल्या
आ	- आकार	के	- केरला
दि	- दिशा	से	- सेक
अत	- अतमुहुर्त	समु.	- समुच्चय
अ	- अतमुहुर्त	भव	- भवन
अ	- अमन्य	दा.	- दाए
उ	- उत्कृष्ट	सपु	- सपुष्य
		स वि	- सपुष्य विषय

વિ	- વિચડા	અવસર્પિ	- અવસર્પિણી
વ	- વશીપતા	પુદ્ગ	- પુદ્ગલ
લા	- લાખ	પરાવ	- પરાવૃર્ત્ત
કુ	- કુલ	પૂ	- પૂર્વ
મુ	- મુદ્દર્ત	અ કા	- અનતકાલ
અગુ અં	- અગુલ	અ ન	- અનતકાલ
ને	- નેજન	નિરૂ	- નિરૂપકમી
અ. દ્ર	- અવગેષ્ટા દ્રા	અ ગુ	- અસંખ્યાત ગુણ
ધ	- ધનુષ્ય	વિશે	- વિશેષાઈ
સા	- સાગર	સર્વ	- સર્વથી
ઝા	- ઝાઝેરી	મનુ	- મનુષ્ય
નવ	- નવનિકાય	સ ખે	- સ ખેજ
દે	- દેશે	ખે	- ખાલે
અ ઉ	- અસખ્ય ઉત્સર્પિણી		

અનુષ્ટુવ્ વૃત્તમ્-

સ જીવતિ યશો યસ્ય, કીર્તિં યસ્ય, સ જીર્વાતઃ;
અયશોઽકીર્તિસંયુક્તો, જીવન્નપિ, મૃતોપમઃ

અર્થ - યશ સાથે જેની કીર્તિ ગવાય છે એજ પુરુષ જીવતો છે
અપયશ યુક્ત જેની અપ કીર્તિ છે, તે જીવતો છતા મુઆ સમાન છે

અવિચ્છિન્ન પ્રવાવશાળી ત્રિકાલાબાધિત શ્રી વીતરાગ શાસન,
તેના આરાધનને માટે અનુકૂળ, અનત પુણ્યરાશિએ હર્લલ મનુષ્ય
જન્મ, પવિત્ર આર્યક્ષેત્ર, મહા મ ગણકારી શ્રી જિનેશ્વર દેવ પ્રતિ પાદિત
ઉત્તમ ધર્મવાસિત શ્રાવક કુળ આદિ સામગ્રી પામીને અહર્નિશ તેના
આરાધનમા ઉદ્યમવત રહેલુ તે જ માનવ જીવનનુ સર્વસ્વ છે વિવેકી
લબ્ય જીવનુ કર્તવ્ય છે અને આ લવ પરલવના સુખ સાધન સાથે
મુક્તિપદ મેળવવાનો પરમ માર્ગ છે -

अथ-प्रशस्ति

दोहर

आप्त वाङ्मयी अनुसारी, आ दडकना दार,
 प्रौढ प्रभास कठी लज्जा, स्व परने छितकार १
 कच्छ स्वच्छ वर देशमा, अष्ट छेदि वृक्ष पक्ष,
 अगुरु प्रजर पकित प्रवण निमतिहरि सुरि दक्ष २
 ते गुरेना सुपसाधयी भाष्येक मुनिसे आस;
 गुर्जर बाधमा लज्जा, नानथ इ गुरु पास ३
 गति बभ निधि शशी सालमा, पावनपुर यज्ञमास;
 हीध ज्ञान पयमी दिने पूरजु ज्येष्ठ प्रभास ४

धतिमी दडकावजोभ अथ समाप्त

